

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN ÖNEMLİ BİR
SİMASI: NAMIK GEDİK VE SİYASİ
FAALİYETLERİ

HACI VELİ GÖK

2502150340

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. FATİH MEHMET SANCAKTAR

İSTANBUL - 2020

ÖZ

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN ÖNEMLİ BİR SİMASI:
NAMIK GEDİK ve SİYASİ FAALİYETLERİ
HACI VELİ GÖK**

Dahiliye Vekaleti, gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde en önemli Bakanlıklar arasında yer almıştır. Ülkenin iç güvenliğini ilgilendiren konularda sorumluluğun Dahiliye Vekaleti'nde olması bu vekaletin önemini artırmıştır. Dahiliye Vekilleri kabinede en etkili kişiler arasında yer almışlardır. Bu çalışmada, Şükrü Kaya'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en uzun süre Dahiliye Vekilliği yapmış kişi olan Namık Gedik ve siyasi faaliyetleri incelenecektir. Özellikle 1954'te Dahiliye Vekili olmasından sonra, Vekaleti idare ediş tarzı ve hadiselerle karşı yaklaşımı genel konjonktür içinde değerlendirilecektir. Demokrat Parti dönemi incelenirken, iktidar-muhalefet ilişkileri içerisinde Dahiliye Vekaleti'nin ayrı bir önemi vardır. Zira, DP ve muhalefeti karşı karşıya getiren birçok olay içerisinde Dahiliye Vekili Namık Gedik de bulunmaktadır. Bu bağlamda, DP dönemi okuması yapılırken genel tablonun daha iyi anlaşılması için Dahiliye Vekaleti ekseninden bir bakış açısı geliştirmek önem arz etmektedir.

Bu çalışma, 27 Mayıs Askeri Müdahalesine giden yolda meydana gelen hadiselerle, Dahiliye Vekaleti penceresinden bakmayı amaçlamaktadır. Hadiseler sırasında Namık Gedik'in üstlendiği rol ve hükümet içerisindeki konumu incelenerek sağlıklı bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira, Dahiliye Vekaleti ekseninde bir bakış açısı geliştirmek DP döneminin daha iyi anlaşılması açısından gereklidir. Ayrıca Namık Gedik'in ölümü ile ilgili bilgi, belge ve hatıralar incelenerek sağlıklı bir netice elde edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Askeri Müdahalesi, Cumhuriyet Halk Partisi, Dahiliye Vekaleti, Demokrat Parti, Namık Gedik.

ABSTRACT
AN IMPORTANT FIGURE OF THE DEMOCRAT PARTY
PERİOD: NAMIK GEDİK AND HIS POLITICAL ACTIVITIES
HACI VELİ GÖK

The Ministry of Interior has taken its place among the most important ministries both during the Ottoman Empire and the Republic of Turkey. The fact that the responsibility is in the Ministry of the Interior on matters concerning the internal security of the country has increased the importance of this ministry. The Ministers of Interior have taken their place among the most influential people in the cabinet. In this study, Namık Gedik, who was the Ministry of Interior of Republic of Turkey in the longest period after Şükrü Kaya, will be examined about his political activities. Especially after he became the Minister of Interior in 1954, his attitude towards the Ministry and his approach to events will be evaluated within the general conjuncture. While analyzing the Democratic Party period, the Ministry of Interior has a special importance in the relations between the government and the opposition. Because, in many incidents that confront the DP and the opposition, the Ministry of Interior, Namık Gedik is also included. In this context, it was important to develop a perspective from the Ministry of Interior's axis in order to better understand the general picture while examining the DP period.

This study aims to look at the events that took place on the way to the 27 May Military Intervention from the window of the Ministry of Interior. The role played by Namık Gedik during the events and his position in the government were examined and a healthy study was tried to be put forward. Because, developing a perspective on the Ministry of Interior's axis is imperative for a better understanding of the DP period. Furthermore, it is aimed to obtain a healthy result by examining the information, documents and memories about the death of Namık Gedik.

Keywords: 27 May Military Intervention, Republican People's Party, Ministry of Interior, Democrat Party, Namık Gedik.

ÖNSÖZ

Namık Gedik Demokrat Parti döneminin önemli bir simasıdır. 1954'de getirildiği Dahiliye Vekili görevi 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi nedeniyle sona ermiştir. Basında Namık Gedik'in 29 Mayıs 1960'da intihar ederek yaşamına son verdiği dile getirilmiştir. Çalışmada Gedik'in ölümü ile alakalı kaynaklar taranarak sağlıklı bir sonuca varılması amaçlanmıştır. Bu konuda başta gelini Emine Gedik ile yapılan röportaj olmak üzere çeşitli hatıralar ve belgeler incelenerek bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonucu bilindiği üzere Başvekil Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilmişlerdir. Ancak bu durum çoğu araştırmaya yansımış olmasına rağmen, DP döneminin öne çıkan Bakanlarından olan Namık Gedik'in ölümü çalışmalara çok az yansımıştır. DP kabinesinden hayatını kaybeden ilk bakan olan Namık Gedik'in ölümü çalışmamızın amaçları arasında yer almaktadır. Bunun yanında, Namık Gedik'in başında olduğu Dahiliye Vekaleti dönem olaylarından ayrı tutulamaz. İktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren hemen hemen her olayda, Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik en önde yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında DP döneminin sağlıklı bir şekilde okumasının yapılabilmesi için Namık Gedik ve Dahiliye Vekaleti göz ardı edilemez. Bu bağlamda Demokrat parti dönemine ışık tutması ve hadiselerin daha anlaşılır hale getirilmesi, olaylara Dahiliye Vekaleti penceresinden bakış açısı oluşturulması ve Namık Gedik'in ölümü ile ilgili bilgi ve belgelerin ortaya çıkarılmaya çalışılması araştırmanın en önemli amaçları arasında yer almıştır. Namık Gedik gibi, DP'nin en önemli simaları arasında yer alan bir kişi ile alakalı bu güne kadar tek başına yayımlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamız ile birlikte bu konudaki boşluk da doldurulmuş olacaktır.

Tez süreci boyunca bana vermiş olduğu akademik katkıların yanında her defasında kendisine rahatlıkla ulaşabildiğim ve bilgilerinden istifade ettiğim, çalışmanın hazırlanmasında ilgi ve sabrını hiç bir zaman esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR'a teşekkürlerimi bir borç biliyorum. Ayrıca bilgi ve birikimleri ile ufkumu açan değerli hocalarım Prof. Dr.

Cezmi ERASLAN ve Prof. Dr. Recep KARACAKAYA'ya müteşekkirim. Hayatım boyunca desteklerini hep yanımda hissettiğim babam Mustafa GÖK ve annem Cevriye GÖK başta olmak üzere, tüm aile bireylerime ayrı ayrı teşekkürler ederim.

İstanbul-2020

Hacı Veli GÖK

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DAHİLİYE NEZARETİ, NAMIK GEDİK'İN IX.-X. DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ VE DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. Dahiliye Nezareti	40
1.1 Dahiliye Nezareti'nin Kurulması ve Gelişim Süreci.....	40
1.2. Dahiliye Nazırları-Vekilleri'nin Fonksiyonları ve Protokoldeki Yerleri	47
1.3. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Bazı Hükümet Programlarında Dahiliye Politikaları.....	51
1.4. Dahiliye Vekaleti'nin Seçimlerde Etkisi	55
2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Öncesi Siyasi Hayatı.....	60
2.1. Namık Gedik'in IX. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri.....	60
2.1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem Siyasi Faaliyetlerinin, Siyasette ve DP İçerisinde Önünü Açması	66
3. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Dönemi Siyasi Hayatı	68
3.1. X. Dönem TBMM'sinde Namık Gedik ve Dahiliye Vekilliği	68
3.1.1. Dahiliye Vekilliğinde Namık Gedik Dönemi: İç Güvenlik İdaresi.....	73
3.1.1.1. Dahiliye Vekaleti'nde Müsteşar, Vali ve Emniyet Müdürü Atamaları (1954-1957).....	73
3.1.1.2. Ülke Genelinde, Güvenlik Kuvvetlerinin Nitelik ve Sayı Bakımından İyileştirilme Çalışmaları.....	75
3.1.1.3. Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik Çerçevesinde Hazırlanan Bazı Asayiş Raporları.....	82
3.1.1.3.1. 1955 (Mayıs) ve 1956 (Kasım-Aralık) Dönemleri Asayiş Raporları.....	82

3.1.1.4. 1957 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Siyasi Partiler ve Muhtelif Konular İle İlgili Telgraf, İstihbarat Raporları ve Notlar.....	84
3.1.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş	90
3.1.2.1. İstanbul Üniversitesi'nde Müfritlik ve Komünistlik İddiası.....	90
3.1.2.2. Namık Gedik'in Kaçakçılık Faaliyetlerine Karşı Tavrı.....	93
3.1.2.3. 6-7 Eylül Olayları.....	94
3.1.2.3.1. Kıbrıs Meselesi ve Olayların Başlamasına Yol Açan Gelişmeler	95
3.1.2.3.2. Olayların Başlaması ve Seyri.....	99
3.1.2.3.3. İstanbul'da Meydana Gelen Olaylar.....	99
3.1.2.3.4 6-7 Eylül Olayları Karşısında Basın Mensubu ve Bürokratların Beyanlatları	108
3.1.2.3.5. İzmir-Ankara'da Meydana Gelen Olaylar ve Namık Gedik	116
3.1.2.3.6. Hükümetin Olaylar Karşısındaki Tutumu.....	120
3.1.2.3.7. Olaylarda Sorumluluğu Olan Devlet Görevlilerin Eleştirilmesi ve Komünist Tertibi Meselesi.....	131
3.1.2.3.8. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in İstifası ve Mülki-İdari Amirler Arasında Yapılan Değişiklikler	134
3.1.2.3.9. DP İçerisinde 6-7 Eylül Tartışmaları ve Namık Gedik.....	138
3.1.2.3.10. TBMM Görüşmelerinde 6-7 Eylül Olayları	141
3.1.2.3.11. TBMM'de 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Tekrar Gündeme Gelmesi.....	148
3.1.2.3.11.1. IV. Menderes Hükümet Programı ve CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in Konuşmasında 6-7 Eylül Meselesi	148
3.1.2.3.11.2. Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in, Menderes ve Namık Gedik Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Talebine Dair Yapılan Konuşmalar	150
3.1.2.3.12. İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'nın Olaylarla İlgili Raporu ve 6-7 Eylül Hadiseleri ile İlgili Görülen Davanın Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirilmesi.....	155
3.1.3. Dahiliye Vekillikinden İstifası Sonrası DP Aydın Milletvekili Namık Gedik	157
3.1.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi Kamu Düzeninin Korunması	163

3.1.4.1. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler.....	163
3.1.4.1.1. Adıyaman ve Sakarya'nın İl Yapılması	164
1.4.1.1.1 Meclis Görüşmelerinde Adıyaman ve Sakarya Tasarısı.....	165
3.1.4.1.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması	168
3.1.4.1.2.1 Meclis Görüşmeleri Öncesi Yaşanan Tartışmalar.....	168
3.1.4.1.2.2. Meclis Görüşmelerinde Kırşehir Tasarısı.....	175
3.1.4.1.3. Kırşehir Kazasının Yeniden Vilayet Yapılması (27 Ekim 1957).....	179
3.1.5. Muhalefet Toplantıları ve İktidarın Tavrı.....	185
3.1.5.1. Isparta Hadisesi ve CHP'nin Lozan Günü Toplantısı.....	187
3.1.5.2. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Batı Karadeniz Seyahati ve Siyasi Parti Toplantıları Hakkında Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği	189
3.1.5.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Tekirdağ, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gaziantep Mitingleri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Beyanatı	191
3.1.6. Bursa Ulu Cami Hadisesi (14 Haziran 1957).....	194

İKİNCİ BÖLÜM

27 EKİM 1957 GENEL SEÇİMLERİ VE NAMIK GEDİK'İN XI. DÖNEM

(01.11.1957-25.05.1960) DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri ve Menderes Kabinesi	197
2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği (25 Kasım 1957-27 Mayıs 1960).....	205
2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik İdaresi	205
2.1.1. Vali, Kaymakam ve İçişleri Bakanlığı Bünyesinde Yapılan Atamalar... ..	205
2.1.2. TBMM'de 1958 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri.....	208
2.1.2.1. Dahiliye Vekaleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	208
2.1.2.2. Jandarma Genel Komutanlığı 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri	213
2.1.3. 1959 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri	216
2.1.3.1. Dahiliye Vekaleti Bütçe Görüşmeleri	216
2.1.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü-Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri ve Meclis Görüşmelerinde, Kolluk Kuvvetleri Tartışması	221
2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş.....	226

2.2.1. Dokuz Subay Olayı, Namık Gedik ve Hükümetin Tavrı	226
2.2.2. 1957 Seçimleri ve Meclis Tahkikatı Açılma Çabaları	233
2.2.3. Güneydoğu'da Meydana Gelen Bazı Asayiş Olayları ve TBMM'de Yansıması	234
2.3. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde Kamu Düzeninin Korunması	238
2.3.1. 1957 Seçimleri Sonrası Dahiliye Vekaleti'nin Tutumu, CHP ve Gedik Arasında Yaşanan Münakaşa	238
2.3.2. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler ve Meclis Görüşmeleri	243
2.3.2.1 Nahiyelerden Kaza Teşkilatına, TBMM'de Kaza ve Nahiyelere Yardım Tartışması.....	243
2.3.3. CHP Toplantıları ve Dahiliye Vekaleti	246
2.3.3.1. İnönü'nün Yurt İçi Gezileri ve Yaşanan Hadiseler	249
2.3.3.1.1. Zile Olayları (17 Ekim 1958).....	249
2.3.3.1.1.1. Zile Hadiselerinin TBMM'ye Taşınması.....	255
2.3.3.1.2. DP ve CHP Arasındaki Gerilim ve Uşak Olayları (30 Nisan-1 Mayıs 1959)	260
2.3.3.1.2.1. Uşak Olayları Öncesi Türkiye'de Genel Siyasi Hava.....	260
2.3.3.1.2.2. Uşak Olayları.....	263
2.3.3.1.2.2.1. Olayların Başlaması ve Yapılan Müdahaleler.....	264
2.3.3.1.2.2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Olaylara Müdahil Olması ve Diğer Gelişmeler	274
2.3.3.1.2.3. CHP Genel Başkanı İnönü ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Birbirlerini İtham Eden Açıklamaları.....	279
2.3.3.1.2.4. Uşak Olayları ile İlgili Sanık İfadeleri ve Namık Gedik.....	284
2.3.3.1.2.5. TBMM'de Uşak Olayları Görüşmeleri ve Namık Gedik.....	286
2.3.3.1.3. Topkapı Olayları (4 Mayıs 1959) ve Dahiliye Vekili Namık Gedik.....	297
2.3.3.1.3.1. Topkapı Hadiseleri ile İlgili Tutulan Rapor	303
2.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ege ve Doğu Anadolu Gezisi	305

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİNE GİDEN YOLDA YAŞANAN HADİSELER, İKTİDAR-ORDU-MUHALEFET İLİŞKİLERİ VE DAHİLİYE VEKİLİ NAMIK GEDİK'İN ÖLÜMÜ

1. Kamu Güvenliğinin Tam Anlamıyla Sağlanması Adına Yapılan Çalışmalar: Polis Gücünün İyileştirilmesi.....	311
2. Mülki İdari Taksimatta Yapılan Değişiklikler	313
3. 27 Mayıs Askeri Müdahale Sürecinde Meydana Gelen Olaylar ve Dahiliye Vekaleti	315
3.1. Geyikli Olayları	315
3.1.1 Geyikli'de Hadisesi, CHP Tahkik Heyeti ve Dahiliye Vekili Namık Gedik.....	315
3.1.2. Çanakkale Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor. 326	
3.1.3. Geyikli Olayı Tahkikatı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik.....	327
3.1.3.1. Geyikli Olayı Sanıklarının Mahkeme İfadeleri ve Namık Gedik	331
3.1.3.1.1. Başbakan Adnan Menderes'in İfadesi.....	331
3.1.3.1.2. DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in İfadeleri.....	333
3.1.3.1.3. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun İfadesi.....	334
3.1.3.1.4. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen'in İfadesi.....	335
3.1.3.1.5. Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan ve CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul'un İfadeleri.....	338
3.2. Kayseri Yeşilhisar Olayları ve Bu Süreçte Dahiliye Vekaleti'nin Rolü	340
3.2.1. İnönü'nün Kayseri'ye Gelmesinden Önce ve Sonra Yaşanan Hadiseler .	340
3.2.2. Yeşilhisar Olayları ile İlgili 12 Ağustos 1960 Tarihinde Hazırlanan Rapor.....	353
3.2.3. Kayseri Olayları Davasında Sorumluluğun Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Yüklenmek İstenilmesi.....	355
3.3. TBMM'de Tahkikat Encümeni'nin Kurulması.....	358
3.3.1. Tahkikat Encümeni'nin Kurulma Süreci, TBMM'de Kabulü, Kanunlaşması ve Siyasetteki Yankıları.....	358
3.3.2. Tahkikat Encümeni'nin Dahiliye Vekaleti ile Ortak Çalışması.....	367

3.4. Öğrenci Olayları ve Dahiliye Vekaleti	372
3.4.1. Ankara ve İstanbul'da Meydana Gelen Öğrenci Olayları ve Hadiselerin İçeriğine İlişkin Dahiliye Vekaleti Raporu ve Tebliğleri	374
3.4.1.1. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin I. Tebliği	376
3.4.1.2. İstanbul Üniversitesi'nde, 28 Nisan 1960'ta Meydana Gelen Olaylarla İlgili Dahiliye Vekaleti Tarafından, Mülkiye Müfettişlerine Hazırlattırılan Rapor	378
3.4.1.3. İstanbul Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor.....	381
3.4.1.4. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin Tebliğleri ve Menderes'in Açıklamaları	384
3.5. 555 K Olayı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik	388
3.5.1. Göstericilerin Üzerine Ateş Açılması Talimatı Verilmesi ve Dahiliye Vekaleti Tebliği	389
4. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Sürecinde Namık Gedik ve Ölümü	394
4.1. Askeri Müdahale Öncesi Ordunun Safını Belli Etmesi ve Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü	395
4.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve Namık Gedik.....	397
4.2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Tutuklanması ve Ölümü	401
4.2.1.1. Namık Gedik'in Tutuklanması	401
4.2.1.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Basındaki Yankısı	404
4.2.1.3. Namık Gedik'in Ölümü ile İlgili Tartışmalar	408
4.2.1.3.1. Emine Gedik'e Göre Namık Gedik'in Ölümü	408
4.2.1.3.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Ethem Menderes	412
4.2.1.3.3. DP Milletvekili Nusret Kirişcioğlu ve Tuğgeneral Sıtkı Ulay'a Göre Namık Gedik'in Ölümü Hadisesi	414
SONUÇ	418
KAYNAKÇA	424
EKLER	459
ÖZGEÇMİŞ	472

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
a.g.t.	: Adı geçen tez.
bkz.	: Bakınız.
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası.
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi.
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi.
çev.	: Çeviren.
DP	: Demokrat Parti.
HP	: Hürriyet Partisi.
MAH	: Milli Asayiş Hizmetleri.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu.
YY.	:Yüzyıl.

GİRİŞ

1. Amaç, Metodoloji ve Kaynaklar

Çalışmanın amacı, özellikle 1954-1960 arası DP döneminde meydana gelen hadiselerin ve tartışması süregelen konuların anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda Namık Gedik önemli bir siyasi sima olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürecin Namık Gedik ekseninden değerlendirilmeye çalışılması, dönem ile ilgili bilinmeyenlerin açıklığa kavuşturulması adına önemli bir katkı sunacaktır. Zira, dönem okuması yapılırken Dahiliye Vekili Gedik'in ihmal edilmesi DP döneminin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi adına eksiklik yaratmış olacaktır. Çalışmada, Namık Gedik üzerinden hareket edilerek dönemin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması amaçlanmıştır. Öncelikle Adnan Menderes Namık Gedik ilişkileri değerlendirilmiştir. Gedik ve Valiler arasındaki iletişim üzerinde durularak Türkiye genelinde yankı bulan hadiselerle karşı Gedik'in reaksiyonu ve olayları bastırma yöntemi incelenmiştir. Gedik'in muhalefete karşı tavrı, 6-7 Eylül, Zile, Geyikli, Uşak, Topkapı ve Kayseri olaylarında Gedik'in tutumu ele alınmıştır. İstanbul Ankara olayları, Tahkikat Komisyonu ve Anayasayı İhlal Davasına ışık tutması bakımından vesikalar ayrıntılı bir şekilde incelenerek, yaşanan hadiselerin daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Demokrat parti dönemi önemli simaları ile ilgili çok sayıda biyografi çalışması yapıldıysa da, olayların merkezinde yer alan ve en önemli kişilerden birisi olan Namık Gedik hakkında bu güne kadar yapılmış başlı başına akademik bir çalışma yoktur. Gedik hakkında çalışma bulunmaması dönem değerlendirmesi açısından önemli bir boşluk yaratmaktadır. Çalışmamız ilk olarak bu sebeple önem kazanmaktadır. Bu anlamda toplanan verilerin ve yapılan değerlendirmelerin döneme önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gedik hakkında yapılan araştırma, bu güne kadar ihmal edilmiş önemli bir kişiliğin tanıtılmasına fırsat verirken, dönem olaylarına Namık Gedik'in penceresinden bakılmasını sağlayacaktır. Dahiliye merkezli bir çalışmayla hadiselerin daha iyi anlaşılması ve kavranması adına mesafe kat edileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, 1950 öncesi hiç bir siyasi geçmişi

olmayan Gedik'in 14 Mayıs 1950 seçimleri ile siyasete girmesinin ardından DP içerisinde kısa sürede önde gelen siyasi bir sima olarak karşımıza çıkması, 27 Mayıs Askeri müdahalesine giden yolda, yaşanan hadiseler karşısında Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik'in tutumu, Namık Gedik'in Menderes'in en güvendiği bakanları arasında yer almasının sebepleri, Gedik'in tutuklanması ve ölümü ile ilgili sorular çalışmanın çerçevesinin oluşturulmasında esas alınmıştır.

Araştırma yönteminin ilk adımı olarak konuya ilişkin ana kaynakların, süreli yayınların, hatıraların, akademik çalışmaların ve telif eserlerini tespiti sağlanmıştır. Yazım aşamasında öncelikle arşiv belgelerinden faydalanılmış bunu süreli yayınlar, hatıralar ve telif-tetkik eserler ve makaleler takip etmiştir. Bu sayede yazım aşamasında vesika temelli bir yaklaşım sağlanmıştır. Araştırmalarda kullanılan vesikalar çeşitli kurumlardan temin edilmiştir. Vesika yönünden en zengin içerik Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivlerinden sağlanmıştır. Buradan edinilen belgelerle, dönem ile alakalı değerlendirmelere Dahiliye penceresinden bakılma olanağı elde edilmiştir. Bunun yanında daha önceden araştırma için başvurulmuş olan İçişleri Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü tarafından gelen müspet cevap neticesinde burada Namık Gedik ile ilgili çalışma yapılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivlerine de araştırma için başvurulmuş, Namık Gedik ve dönemi ile alakalı az sayıda belgeye erişim sağlanmıştır. Çalışmalar neticesinde, Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi ve İçişleri Bakanlığı arşivlerinden elde edilen belgeler, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden alınan belgelere kıyasla, nitelik ve nicelik açısından geridedir.

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi ve İçişleri Bakanlığı Arşivlerinin yanı sıra, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivlerinden de istifade edilmek istenilmiştir. Zira Emniyet Genel Müdürlüğü İçişleri Bakanlığına bağlı bir kuruluş olduğu için buradan elde edilecek vesikaların, araştırma için faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Emniyet Genel Müdürlüğü ile görüşülmüş ancak 1962 ye kadar olan tüm belgelerin devlet arşivlerine teslim edildiği anlaşılmıştır. Devlet Arşivleri'nden bu vesikaların tasnifinin henüz tamamlanmadığı bilgisinin alınması nedeniyle Emniyet Genel Müdürlüğü arşivlerinden istifade edilememiştir.

Vesikaların yanında süreli yayınlar açısından ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve bir çok süreli yayından faydalanılmıştır. Çalışma yapılırken, sadece Namık Gedik ile ilgili olan kısımlardan faydalanılmamış aynı zamanda araştırmaya katkı yapacak önemli bilgilerden de yararlanılmıştır. Bu yayınlar incelendiğinde DP'nin savunucusu konumunda yer alan Zafer gazetesi ile CHP'nin ideolojisini benimsemiş ve DP'ye muhalif tavrı ile ön plana çıkan Ulus gibi yayın organları, hadiselerin kamuoyuna aktarılmasında farklı üsluplar benimsemişlerdir. 6-7 Eylül hadiselerinin halka duyurulmasında önemli bir rol üstlenen İstanbul Ekspres gazetesinin haberi veriş tarzı ve toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz. Her süreli yayın hadiselere hükümete yakınlığı ölçüsünde bir bakış açısı geliştirmiştir. Çanakkale-Geyikli, Uşak, Topkapı ve Kayseri-Yeşilhisar gibi hadiselerin aktarımında bir takım basın iktidarı haklı görürken diğerleri ise DP hükümetini haksız gören bir üslup benimsemişlerdir. Basın kuruluşlarının iktidar aleyhine yayın yapmaları, iktidarın muhalif basın üzerinde baskı kurmasına neden olmuştur. Ancak 27 Mayıs Askeri müdahalesinin ardından basın kuruluşları, DP iktidarını sert sözlerle eleştiren bir tutum içerisinde olmuşlardır. Bu durum objektiflikten uzak bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arşiv malzemeleri ve süreli yayınlar dışında kapsamlı bir telif-tetkik eser çalışması yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinden istifade edilmiştir. Bunlar arasında başta Beyazıt Devlet Kütüphanesi olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Kırşehir İl Halk Kütüphanesi ve Batman İl Halk Kütüphanesi gibi çeşitli kütüphaneleri gösterilebilir. Bu süreçte hatıralar konusunda çalışmalar ise General Sıtkı Ulay: Sıtkı Ulay'ın Hatıraları, Cihat Baban: Politika Galerisi Büstler ve Portreler, Belig Beler: Politikada 30 Yıl, Acar Tuncer: 27 Mayıs ve Ben, Mithat Perin: Menderes'i Kim Astırdı, Ahmet Emin Yalman: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Ahmet Hamdi Başar: Yaşadığımız Devrin İçyüzü, Orhan Erkanlı: Anılar Sorunlar Sorumlular ve Samet Ağaoğlu: Arkadaşım Menderes başta olmak üzere elde edilen hatıralar ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Namık Gedik'in vefat eden oğlu Arda Gedik'in eşi Emine Gedik ile görüşme imkanı elde edilmiş ve kendisiyle bir röportaj yapılmıştır. Yapılan röportajla

özellikle Namık Gedik'in siyasete atılmadan önceki hayatı konusunda diğer kaynaklardan elde edilemeyen bilgi açığı giderilmeye çalışılmıştır. Zira Gedik'in siyaset öncesi dönemi ile alakalı gerek arşiv belgeleri gerekse telif-tetkik eserler, süreli yayınlar ve hatıralar olsun, elde edilenler kısıtlı bilgilerden ibarettir.

Demokrat Parti Döneminin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri isimli çalışmamızın planı, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un, İçişleri Bakanlığı'nın görevlerini belirten ikinci maddesi temel alınarak oluşturulmuştur. Elde edilen tüm veriler temel alınan bu madde üzerine inşa edilerek çalışmanın planı hazırlanmıştır. Giriş bölümünde Türkiye'de Demokrasinin gelişimi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çok partili hayata geçiş, Demokrat Partinin kuruluş süreci, Demokrat Parti'nin 1950 seçim sonuçlarında elde etmiş olduğu başarı ve 1950 seçimleri ile birlikte çok partili hayata geçişin tam anlamı ile gerçekleşmiş olması üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Namık Gedik'in eğitim-öğretim ve meslek hayatına da, giriş bölümü içerisinde yer verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Dahiliye Nezaretinin kurulması ve gelişim sürecinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda Tanzimat dönemi öncesi Nezaretin ilgilendiği konular ve sonrası Dahiliye Nazırlarının fonksiyonları ile protokoldeki yerlerinden bahsedilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni dönemde genel hükümet programları içerisinde Dahiliye politikaları ele alınarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Genel seçimler üzerinde, Dahiliye Vekaleti'nin etkisi tartışılmıştır. Daha sonra Namık Gedik'in IX. Dönem TBMM'deki faaliyetleri TBMM Zabıt Cerideleri içerisinde incelenerek, sağlık ve çalışma komisyonlarındaki görevleri ve tüm konuşmaları incelenmiştir. Gedik'in Dahiliye Vekili olması bağlamında, X. dönem TBMM'deki faaliyetlerine geçilerek iç güvenlik idaresi, asayiş temin etmesi ve kamu düzeninin koruması alanındaki faaliyetleri incelenmiştir. 6-7 Eylül 1955 olayları, Namık Gedik'in hadiselerdeki konumu kapsamında anlatılmaya çalışılmıştır. Dahiliye Vekaleti başta olmak üzere, iç güvenlik idaresinden sorumlu kişilerin bu olaylar sırasında tavrı dönem araştırmacıları ve süreli yayınlardan elde edilen bilgiler ışığında tartışılmıştır. Mülki ve İdari Teşkilatta Meydana Gelen değişiklikler ele alınmış ve bu bağlamda Adıyaman'ın ve Adapazarı'nın il, Kırşehir'in ilçe yapılması konularına değinilmiştir. Bu konular ile doğrudan ilgili olan Dahiliye Vekaleti'nin, değişiklik ile ilgili tavrı ele alınmıştır. Meclis zabıt cerideleri doğrultusunda Namık

Gedik ve muhalefet arasındaki tartışmalara yer verilmiştir. Gedik'in, Dahiliye Vekilliliği'nin ilk yıllarında sadece mesleği ile ilgili alanlarda değil, farklı konularda da etkili konuşma ve hitabeti ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise V. Menderes kabinesi içerisinde Namık Gedik'in rolü ve faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha önceki bölümde olduğu gibi, İçişleri Bakanlığı Kanunu Madde 2'de belirtilen ilkeler temel alınarak, Gedik'in dönemindeki iş ve işlemleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Öte yandan, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine giden yolda yaşanan hadiseler ve Dahiliye Vekaleti'nin bu süreçteki işleyişi incelenmiştir. Bu doğrultuda Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Askeri Müdahale sürecindeki konumu ve faaliyetleri çalışmada yer almıştır. Zira Namık Gedik'in, Menderes'e en yakın isimlerden birisi olması onu hükümet içerisinde daha da önemli kılmaktadır. Bu bağlamda Zile, Uşak, Çanakkale-Geyikli ve Kayseri-Yeşilhisar hadiseleri başta olmak üzere, ülke çapında meydana gelen bir çok olay ve bu olaylar içerisinde Namık Gedik'in rolü önem arz etmektedir. Askeri Müdahaleye giden yolda yaşanan hadiselerle karşı İçişleri Bakanlığının tutumu, değerlendirilmesi gereken önemli bir unsur olarak düşünülmektedir.

Tezin son bölümünde üzerinde durulan en önemli noktaların başında ise Tahkikat Encümeni, Ankara-İstanbul öğrenci olayları, Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü Gedik'in bu hadiseler içerisindeki yeri ve ölümü gelmektedir. Hadiselerde daha önceki bölümlerde olduğu gibi Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik'in rolü değerlendirilmiştir. Gedik'in ölümü ile alakalı arşiv belgelerinden elde edilen belgeler ve bu belgelerde Gedik'in ölümünün ne şekilde değerlendirildiği hatıralar, Emine Gedik'in bu konudaki düşünceleri, süreli yayınlar ve telif-tedkik eserlerden elde edilen bilgiler eşliğinde sistematik bir şekilde incelenerek konu ile ilgili objektif bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

2. Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi

I. Dünya Savaşı neticesinde mağlup devletler arasında yer alan Osmanlı Devleti itilaf devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Mondros uyarınca Anadolu topraklarının itilaf güçleri tarafından işgal

edilmeye başlanması, ulusal mücadele hareketini etkin kılan gelişmelerin başlangıcını teşkil etmiştir. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde başlatılan bu hareket neticesinde Padişah ve İstanbul hükümeti ile fikir ayrılığına düşülmüştür.¹ Bu süreçte İttihatçılar hükümetten çekilmişler ve ittihatçı liderler Cemal, Enver ve Talat Paşa ile Dr. Nazım ve Bahattin Şakir ülkeyi terk etmişlerdir.² Daha sonra 9. Ordu müfettişi sıfatı ile Samsun'a gitmekle görevlendirilen M. Kemal Paşa milli mücadele hareketinin başlangıcını da bu şehirden vermiştir. Silah arkadaşları ve çeşitli mülki amirlerle görüşmeler gerçekleştiren M. Kemal Paşa, Havza ve Amasya genelgeleri ile Sivas ve Erzurum Kongrelerini kapsayan planını gerçekleştirmeye yönelik adımlar atmıştır.³

Mondros ateşkesine tepki mahiyetinde Anadolu'da yerel direniş hareketleri baş göstermeye başlamıştır. Bunlar arasında Trakya Paşeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, İzmir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Milli Şura Hareketi, Vilayet-i Şarkıyye Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, Redd-i İlhak Cemiyeti ve Karakol Cemiyeti örnek olarak gösterilebilir.⁴ Öte yandan Havza ve Amasya Genelgeleri ile ulusal kurtuluş mücadelesinin yöntemi belirlenmiştir. Bu mücadelede ülke geneline yayılmış olan cemiyetleri daha merkezi bir kuvvet haline getirebilmek adına çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, bir çok kongre gerçekleşmiştir. Erzurum Kongresi (23 Temmuz 1919), I. Balıkesir Kongresi (31 Temmuz 1919), Nazilli Kongresi (7 Ağustos 1919), Alaşehir Kongresi (16 Ağustos 1919), Sivas Kongresi (4 Eylül 1919), 2. Balıkesir Kongresi (22 Eylül 1919), Lüleburgaz Kongresi (31 Mart 1920) ve Edirne Kongresi (9 Mayıs 1920).⁵ Öte yandan Anadolu'da bir Temsil

¹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, 1995, s.64-65.; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 478.; Bernard Levis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.239.; Fasih Dinç, **Birinci Meclis ve Vilayet-i Şarkıyye**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s.24-25.

² Murat Hacıfettahoğlu, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Siyasal Rejim ve Anayasal Düzen**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.36.

³ Ayşegül Demirden Yüzgeç, **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (19020-1923)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s. 21-23.

⁴ Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908,1960)**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991, s.80-81.

⁵ Sinem Şirin, **Birinci Meclis Döneminde Siyasal Rejim ve Yürütme Yetkisi 1920-1923**, İstanbul, 2013, s.6-7.

Heyeti'nin oluşturulması ile TBMM'nin açılışına kadar bu heyet, Milli Mücadele'nin yürütme organı olarak görev yapmıştır.

Anadolu hareketinin lideri M. Kemal Paşa ile Damat Ferit Paşa hükümetinin yerine kurulan Ali Rıza Paşa hükümeti arasında temas kurulmuş ve Anadolu hareketinin talepleri İstanbul hükümetine bildirilmiştir. Taleplerden en önemlisini ise kapatılan Mebusan Meclisi'nin yeniden açılması oluşturmaktadır. Süreç içerisinde taraflar meclisin açılması konusunda anlaşmaya varmışlar ve seçimler neticesinde 168 milletvekilinden oluşan son Osmanlı Mebusan Meclis'i açılmıştır.⁶

Erzurum milletvekili seçilen M. Kemal Paşa milli mücadelenin lideri sıfatıyla İstanbul'a gitmesinin uygun olmayacağını düşünmüştür. M. Kemal Paşa, Meclis çalışmalarına katılacak olan Rauf Bey ve diğer milletvekillerinden Meclis başkanlığına kendisinin seçilebilmesi için çalışmalar yapmalarını istemi ve Meclis'te bir Müdafa-i Hukuk grubunun kurulması adına faaliyet yürütmeleri talebinde bulunmuştur. Ancak yaşanan gelişmeler M. Kemal Paşa'nın istediği doğrultuda olmamıştır. Meclis başkanlığına Celalettin Arif Bey⁷ seçilmiş ayrıca Müdafa-i Hukuk grubu yerine de Felah-ı Vatan grubu kurulmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen son Osmanlı Mebusan Meclisi 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi ilan etmiştir.⁸

Osmanlı son Mebusan Meclisi Misak-ı Milli kararının ardından İstanbul'un İtilaf kuvvetlerince işgali ile birlikte, 18 Mart 1920'de çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır. Bu durum M. Kemal Paşa'nın Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi adı ile yeni bir Meclis açmasını sağlamıştır. 23 Nisan 1920 Cuma günü

⁶ Murat Hacıfettahoğlu, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Siyasal Rejim ve Anayasal Düzen**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.45.

⁷"Celalettin Arif Bey, 19 Ocak 1875'te Erzurum'da doğdu. Celalettin Arif Bey, Osmanlı Devleti'ne uzun süreler hizmet etmiş köklü bir aileye mensuptur. Eğitim hayatına mahalle mektebinde başlayan Arif Bey, eğitim hayatı boyunca Soğukçeşme Askeri Rüstiyesi, Mekteb-i Sultani, Paris Hukuk Fakültesi gibi okullarda eğitim görmüştür. Prens Sabahattin'in fikirlerinden etkilenmiştir." Bkz. Haluk Selvi, **Büyük Millet Meclisi'nde Celalettin Arif Bey 1875-1930**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1994, s.3-5.

⁸ Vahdettin Engin, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015, s.95.; Cemal Güven, "Misak-ı Milli: Türkiye'nin İstiklal ve İstikbal Esasları", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:20, 2018, s.109.; Gizli oturumda okunup kabul edilen Misak-ı Milli 7 Şubat'ta kurulan Felah-ı Vatan grubunun etkin hale gelmesinden sonra 17 Şubat'ta Edirne Mebusu Mehmet Şerif Bey'in Mecliste okumasından sonra resmen kamuoyu ve dış temsilciliklere duyurulmuştur. Bkz. Volkan Marttin, "Misak-ı Milli'nin Kabulü ve İstanbul'un İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin Önemi ve Etkisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII, 2018, s.263.; Cevdet Küçük, "Misak-ı Milli", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:30, İstanbul, 2005, s. 173.; Berkes, **a.g.e.**, s.480.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışı gerçekleşmiştir. Bu meclis 1921 yılından itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi⁹ adı ile anılmaya başlanacaktır.¹⁰

TBMM 104'ü yeni seçilmiş olan ve 23'ü de İstanbul'dan gelenler¹¹ olmak üzere toplam 127 milletvekilinin katılımı ile açılmıştır. TBMM milletvekilleri 19 Mart 1920 seçim talimatına göre seçilmiş olan üyeler, Meclis-i Mebusan'dan ve Yunanistan ile Malta'dan gelen üyeler olmak üzere sınıflandırılabilir. Meclisin oluşumunda Müdafa-i Hukuk grubu¹² ve diğer muhalif gruplar yer almıştır.¹³

11 Ağustos 1923'te ikinci Meclis çalışmalarına başlamıştır. İkinci Meclis'in çalışmalarına başlaması ile birlikte M. Kemal Paşa Halk Fırkası'nın¹⁴ kuruluş hazırlıklarını da hızlandırmıştır. 9 Eylül 1923'te bu hazırlıklar tamamlanarak, 1950'ye kadar iktidarda kalacak olan Halk Fırkası kurulmuştur. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni devletin yönetim biçimi de belirlenmiştir.¹⁵

Cumhuriyetin ilanının ardından Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü Başbakan ve Fethi Bey de TBMM başkanlığına seçilmiştir. Ancak Cumhuriyetin ilanı sürecinde M. Kemal Paşa ile silah arkadaşları arasında memnuniyetsizlik söz konusudur. Bunun nedenleri içerisinde M. Kemal Paşa ve silah arkadaşları arasında Cumhuriyetin ilanı ile ilgili esaslı bir fikir telakkisinde bulunulmamış olması gösterilebilir. Memnuniyetsiz kesim arasında Rauf Bey,¹⁶ Ali

⁹ "Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi sıfatını kullandığı gibi, ülke ismi olarak Türkiye kavramı yerleşmiş bulunuyordu. Yani, tarihi devamlılık kendini göstermişti. Anadolu merkezli kurulan Türk devleti nasıl 11. yy'da Türkiye olarak anılmışsa, 20. yy'ın başında yine Türkiye olarak anılıyordu." Bkz: Engin, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁰ Engin, **a.g.e.**, s.99.

¹¹ Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na 1919 seçimi sonucunda girenler.

¹² "M. Kemal Paşa, 10 Mayıs 1921 günü, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Grubunu kurdu. Bu teşekkül, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin Meclis grubunu oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti grup başkanlığına kendisi seçilmiş, Başkanvekilliğine de Edirne milletvekili Şeref Bey'i getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'teki bütün milletvekillerinin ahlında Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin tabi üyeleri olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun dışında kalanlar daha sonra, ikinci grubu meydana getirerek ciddi bir muhalefet hareketini başlatacaklardır." Bkz. Semih Yalçın, Mustafa Turan, Mustafa Ekincikli, İlhan Aksoy, Şarika Gedikli, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Ankara, 2004, s.279.

¹³ Davut Dursun, **Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, s.123.

¹⁴ 1935'te, "Fırka" kelimesi, "Parti" olarak değiştirilecektir.

¹⁵ Yalçın, Turan, Ekincikli, Aksoy, Gedikli, **a.g.e.**, s. 281.; Oya Tokgöz, **Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, Ankara, 2010, s.36.

¹⁶ M. Kemal Paşa, Cumhuriyet rejimi tartışmaları ortaya çıkmadan, yakın arkadaşlarının saltanat konusundaki fikirlerini almıştır. Bu bağlamda, "Rauf Bey'den padişahlık ve hilafet konusundaki düşüncesinin ve kanaatinin ne olduğunu sordum. Verdiği yanıtta şu açıklamalarda bulundu. Ben, padişahlık ve halifelik katına, gönül ve duygu bakımından bağlıyım. Çünkü benim babam, padişahın ekmeği ile yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen adamları arasına geçmiştir. Benim de kanımda, bu

Fuat Cebesoy ve Kazım Karabekir önemli bir yer tutmaktadır. Kazım Karabekir'in I. Ordu Kumandanı olarak resmi bir ziyaret için İstanbul'a geldiği sırada Cumhuriyetten yana olduğunu, ancak kişisel buyurganlığın her türlüüne karşı tavır takındığını ifade etmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁷

Bu isimler Cumhuriyetin ilanından daha çok bunun bir oldu-bitti şeklinde yapıldığını düşünmekteydiler. Zira Cumhuriyetin ilanı sırasında Rauf Bey, Refet Paşa, Adnan Adıvar ve Ali Fuat Cebesoy gibi isimlerin görüşlerinin alınmamış olması gerginliğin ana sebebini oluşturmaktadır.¹⁸

Bu bağlamda Kazım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşa, Rauf ve Adnan Bey gibi, M. Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarında, Milli mücadeleye daha geç katılan kişilerin kendilerine tercih edildiği izlenimi oluşmaya başlamıştır. Kast ettikleri kişiler arasında ise İsmet İnönü, Kılıç Ali, Recep Peker, Ali Çetinkaya ve Yunus Nadi Abalıoğlu gibi isimler yer almaktadır.¹⁹ Bu süre zarfında Cumhuriyetin ilanı ile belirginleşen gerilim 3 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılması ile daha somut hale gelmiştir. Rauf Orbay, "*halifeye vicdanen bağlıyım*" diyerek, bu konudaki tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu gelişme Halk Partisi içerisinde bir bölünmenin mümkün olabileceği şeklinde yorumlara ve bir muhalif partinin kurulacağı şeklinde haberlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dönem basını Rauf Orbay, İsmail Canbolat ve Refet Bele'nin çevresinde yeni bir partinin kurulacağı şeklinde haberlere yer verilmiştir.²⁰

Kazım Karabekir 26 Ekim 1924'de I. Ordu Müfettişliği'ndeki görevinden istifa etmiş, bunu 30 Ekim 1924'te Ali Fuat Cebesoy'un II. Ordu Müfettişliğinden ayrılması izlemiştir. Yaşanan bu gelişmeler M. Kemal Paşa tarafından kendisine

ekmekten vardır. Ben iyilikbilmez değilim ve olamam. Padişaha bağlı kalmak borcumdur. Halifelğe bağlılığım ise görgüm gereğidir." ifadelerini kullanarak, Rauf Bey'in, padişah- halife hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Bkz. Ercan Yalçın, "Kurtuluş Savaşı Komutanları Ekseninde Cumhuriyet Rejimi Tartışmaları", **ÇTTAD Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 22, Bahar/2011, s.123.

¹⁷ Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.56.

¹⁸ İrfan Paksoy, **Tek-Parti Dönemi Siyaset Kültürünün Sonrası Döneme Etkileri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2008, s.235

¹⁹ Saime Yüceer "Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Türkler**, Cilt.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.534.

²⁰ Ömer Aymalı, **Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulmasının Fikri Temelleri (1929-1938)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.34.

karşı yapılmış bir askeri komplo²¹ olarak değerlendirilmiştir. Süreç sonunda Kazım Karabekir, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy²² gibi isimler Halk Partisi'nden istifa etmişlerdir. Gelişmeler yeni bir partinin kurulmasının çok yakın olduğunun da habercisi niteliğindedir. Halk Partisinde yaşanan istifalar²³ ve istifa eden milletvekilinin katılımları ile 17 Kasım 1924'te, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası²⁴ kurulmuştur.²⁵

M. Kemal 21 Kasım 1924'te Times muhabir, McCartney ile yapmış olduğu mülakatta "*Terakkiperverler, cumhuriyetçiliklerinde samimi değiller. Programları bir sahtekarlık örneği, onlar düpedüz gerici dirler.*"²⁶ şeklindeki ifadesi ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hakkında sert sözlerde bulunmuştur. M. Kemal Paşa yeni partinin kurulması ile alakalı olarak 11 Aralık 1924'te Times muhabirine vermiş olduğu diğer bir beyanatında, "*Hakimiyet-i Milliye esasına dayanan ve bilhassa Cumhuriyet idaresine malik bulunan memleketlerde siyasi partilerin mevcudiyeti tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin*

²¹ "Bu durum ve görünüş, şöyle incelenip irdelenebilirdi; bir yıldan beri, yani Rauf bey'in Bakanlar Kurulu Başkanlığı'ndan çekildiğinden beri Rauf Bey ile Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa ve başkaları arasında bir düzen düşünülmüştür. Bunda başarı sağlayabilmek için orduyu ele almak gerekli görülmüştür." Resul Babaoğlu, "Nutuk ve Hatıralar Ekseninde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Olayı ve Süreci", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: XXII, 2012, s.81.

²² "...Çankaya toplantısının hikayesine geçiyorum...salona giren yaver bey avuçları içinde tuttuğu bir küme mektubu usulcacık M. Kemal Paşa'nın önüne koymuş ve M. Kemal Paşa bunları birer birer zarfından çıkararak okumaya başlamıştır. Sonra bize dönüp, dudaklarında acı bir istihza gülümsemesiyle, 'arkadaşlar, mesele kendiliğinden halloldu' demiş ve bizim sormamıza zaman bırakmadan mektuplardan bir tanesini yüksek sesle okumuştur. Bu, Ali Fuat Paşa'nın Halk partisinden istifasını bildirmekle kalmıyor, Cumhuriyetçi Terakkiperver adı ile bir parti kurduklarını da haber veriyordu...Genel başkanımız bunları da bizim işitebileceğimiz yüksek bir sesle okuduktan sonra geniş bir nefes aldı: 'evet, mesele kendiliğinden hallolmuştu' dedi...o, aylardan beri süregelen gizli kapaklı bir siyasi mücadelenin böylece açığa vurmasından ve meşru bir mahiyet almasından son derece memnundu." Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.88-89.

²³ "Halk Fırkası'ndan ilk etapta 10 Kasım 1924'te 11 kişi istifa etmiş, giderek istifalar çoğalmış ve 22 Kasım'da istifa edenlerin sayısı 32'ye ulaşmıştır. Bunlardan 28 mebus, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na dahil olmuş 4 mebus ise bağımsız kalmayı tercih etmiştir." Bkz. Dursun Ali Akbulut, "Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri ve İnkılabı Karşı Tepkiler", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara, 2006, s.50.

²⁴ Partinin İdare Heyeti, Başkan: Kazım Karabekir, İkinci Başkan: Adnan Adıvar ve Rauf Orbay, Umumi Katip: Ali Fuat Cebesoy, Azalar, Rüştü Paşa (Erzurum), İsmail Canbolat (İstanbul), Sabit (Erzincan), Muhtar (Trabzon), Şükrü (İzmit), Necati (Bursa), Faik (Ordu) şeklindedir. Bkz. Yüceer; **a.g.m.**, s.536.

²⁵ Yüceer; **a.g.m.**, s. 536.; Mehmet Yüksel, **Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Araştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008, s.33.

²⁶ Babaoğlu, **a.g.m.**, s.84.

doğacağına şüphe yoktur."²⁷ ifadelerini kullanarak muhalefet partisinin kurulmasını gayet olumlu karşılamış ve yeni rejimin bir gereği olarak değerlendirmiştir. Ancak CHP, muhalefeti İttihat ve Terakki'nin tekrar canlanması şeklinde düşünerek yeni partiye karşı sert bir tavır almıştır.²⁸ Partinin muhalifler tarafından destek görüyor olması nedeniyle rejime karşı bir tehdit olarak algılanmış olması muhtemeldir.²⁹

Örgütlenme aşamasında partiye en çok katılım İstanbul'dan gelmiştir. 28 Ocak 1925'te İstanbul'da parti binasının açılışı gerçekleşmiştir. Bu açılışı önemli kılan nokta ise açılış sırasında katılımcılar arasında bulunan ittihatçılardır. Bunlar arasında İttihatçı örgüt Karakol'un eski liderlerinden olan Kara Vasıf, Hüseyin Avni Ulaş ile taşra örgüt üyelerinden İsmail Hakkı, Necati, Selahattin ve Dr. Nafiz gibi isimler yeni partinin İstanbul Örgütü Yürütme Komitesi üyeleri olarak tanıtılmışlardır.³⁰ Bu durum CHP'yi endişelendirmektedir.

Üye sayısı gitgide artan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın parti programında ise demokratik, liberal ve inançlara saygılı olunacağı belirtilmiştir. Partinin diğer prensipleri ise ana hatları ile tek dereceli seçim sistemi, anayasa değişikliği konusunda halkın vekaletinin alınması, Cumhurbaşkanı seçilen kişinin milletvekili sıfatını yitirmesi, yeni inkılapların yapılması konusunda halka sorulması yönteminin gerekliliği ve idari yönden adem-i merkeziyetçilik şeklinde belirtilebilir.³¹

İktidar muhalefet ilişkilerinin gergin geçen ortamı içerisinde şubat 1925'e gelindiğinde Doğu Anadolu'da Şeyh Sait isyanı patlak vermiştir. Şark İstiklal Mahkemesi Valiliklere gönderdiği yazı ile bu ayaklanmada rol oynadığı gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın şubelerinin kapatılmasını istemiştir. Ayrıca isyan ile alakalı oldukları gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensubu bazı kişiler yargılanmıştır. Sonuç olarak isyanın patlak vermesinde sorumluluğu

²⁷ Akbulut, **a.g.m.**, s.50.

²⁸ Ömür Sezgin, Gencay Şaylan, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt.8, İstanbul, 1983, s.2047.

²⁹ Mehmet Özalper, "Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2014, s.122

³⁰ Zürcher, **a.g.e.**, s.94.

³¹ Akbulut, **a.g.m.**, s.52.

olduğuna kanaat getirilen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da Haziran 1925'de kapatılmıştır.³²

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının ardından rejime yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi adına hükümet almış olduğu önlemleri bir süre daha devam ettirmiştir. Bu süre zarfında 1930'da Türkiye Cumhuriyeti'nin Meclis'te temsil oranı bakımından en güçlü muhalif partilerinden birisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile sonuçlanacak olan yeni bir döneme geçilmiştir.

1929'da etkisi geniş coğrafyalara nüfuz eden dünya ekonomik buhranı, bir çok ülkeyi etkisi altına almış olduğu gibi Türkiye'yi de önemli derecede etkilemiştir. Bu bağlamda daha çok kırsal kesimde yaşamını tarım ve hayvancılığa dayalı bir şekilde sürdüren köylü kesim başta olmak üzere halk, Arazi ve Ağnam vergisi gibi vergileri ödemekte güçlük çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet Halk Fırkası ile ilgili çıkan yolsuzluk iddiaları ekonomik açıdan zor durumda olan vatandaş ile CHF arasında ekonomik güven sorununa sebep olmuştur.³³

CHF'nin tek parti olarak denetimsiz bir şekilde faaliyet gösterdiği süreçte uygulanan yanlış politikaların halk nezdinde meydana getirmiş olduğu öfke Cumhurbaşkanı M. Kemal Paşa'yı huzursuz etmiştir. Dolayısıyla, mevcut politikaların CHF ile halk arasında kopukluğun meydana gelmesine neden olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Gittikçe büyüyen ekonomik darboğaz M. Kemal Paşa'nın kafasında bir muhalefetin³⁴ ortaya çıkarılması fikrini canlandırmıştır.³⁵

Ancak M. Kemal Paşa, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesinde olduğu gibi rejime karşı tehdit unsuru olan bir muhalefet hareketinin patlak vermesinden endişelenmektedir. Bir önceki dönemin tecrübesinden hareketle böyle

³² Ahmad, **a.g.e.**, s. 86-87.; Mete Tunçay, 'v.d.:' **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cilt: 4, İstanbul, 1995, s.101.; Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.178; Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.3.

³³ Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık/2010, s.72-73.

³⁴ M. Kemal Paşa'yı, bu düşünceye iten sebepler arasında, özellikle TPCF'nin kapatılmasının ardından, parti ve ülke içerisinde git gide güçlenen Başbakan İsmet İnönü'nün gücünü, Serbest Fırka'nın kurucusu Fethi Bey ile dengelenmek istenmesi de, dönem araştırmacıları tarafından ortaya atılan düşünceler arasında gösterilebilir. Bkz, A. Yavuz Ergun, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Üzerine İktisadi Bir İnceleme", **Belgi Dergisi**, Sayı: 7, Kış/2014, s.841.

³⁵ Ertem, **a.g.m.**, s.74

bir durumun yaşanmaması adına ortaya çıkacak olan muhalif hareketin denetim³⁶ altında tutulması gerekmektedir.³⁷ Kurulacak muhalefet partisi ile toplumsal huzursuzluğu asgari düzeye indirmek ve örgütlü muhalefetin önüne geçilmek istenilmesi amaçlanmıştır.³⁸

Kurulacak olan muhalefet partisinin başına Fethi Bey'in geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Gazeteci yazar Asım Us,³⁹ bizzat M. Kemal Paşa tarafından çağrılarak Fethi Bey'in büyükelçilik vazifesinden çekilerek kuracağı muhalefet partisi ile politikaya gireceği yönünde bir makale yazması istenilmiştir.⁴⁰ Bu gelişme ile başlayan süreç, basın⁴¹ aracılığıyla kamuoyuna sunulmuş⁴² ve 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası,⁴³ Fethi Bey'in genel başkanlığında kurulmuştur.⁴⁴

Parti programında yer alan maddelere bakıldığında 11 maddelik programda Cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik olduğu belirtilmiştir.⁴⁵ Programın büyük kısmının

³⁶"Atatürk, böyle bir teşebbüsü neden desteklemiştir? Kurtuluş Savaşı yıllarında bir komünist partisi kurdurarak sol akımların kontrol altına alınmak istenmesi gibi, şimdi de rejime muhalefeti açığa çıkararak kontrol edebilmek için mi?" Bkz: Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1993, s.160.

³⁷Tevfik Çavdar, "Serbest Fırka", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt.8, İstanbul, 1983, s.2053.

³⁸Caner Sancaktar, "Türkiye'de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri", **Bilge Strateji**, Cilt.4, S.7, Güz/2012, s. 47.

³⁹Vakit Gazetesi Yazarı.

⁴⁰Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.110.

⁴¹Dönem gazetecilerinden Asım Us, bu sürecin canlı tanığı olarak şu ifadelerde bulunmuştur: "1930 Ağustosunun bir gecesinde, Yalova'nın büyük otelindeki bir baloda Atatürk ve İsmet İnönü ile aramızda geçen konuşmalar olduğu sırada, Serbest Fırka'nın kurulması teşebbüsü henüz bu safhada bulunmuyordu...Atatürk, Fethi Okyar'ı, bir muhalefet partisi teşkiline ikna etmişti...Atatürk beni çağırarak, İnönü'ye göndermekle ve Serbest Fırka teşkili hakkında Vakit gazetesine beyanat vermesini teşvik etmekle artık Serbest Fırka işini halk efkarına intikal ettirmek ve açıklamak istiyordu. İnönü, Vakit Gazetesi'ne beyanat vermekle mesele oldu-bitti şeklini almış olacaktı." Bkz. Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 2012, s.111-112.

⁴²9 Ağustos 1930 tarihli Vakit Gazetesi: "Paris Büyükelçimiz Fethi beyefendi, şimdiki vazifesinden çekilerek dahili politikaya avdet etmek niyetindedir...Fethi beyefendinin fırkası, cumhuriyetçilikle ve layığıyla tıpkı Halk Fırkası'nın esaslarını esas almıştır. Bu da pek tabidir. Çünkü, fikir ve içtihat, Gazi'nin kadim, fikir ve içtihat arkadaşı olan Fethi beyefendiden zaten başka bir şeye intizar olunamaz." Bkz. Us, **a.g.e.**, s.113.

⁴³SCF' nin kurulduğu yıl olan 1930'da Ahali Cumhuriyet Fırkası adı ile bir başka muhalif parti kurulmuş ancak, kuruluşundan yaklaşık iki ay sonra kapatılmıştır. Aynı dönemde kurulmak istenilen Amele ve Çiftçi Partisi'nin de kurulmasına izin verilmemiştir. Bkz. Meltem Tekerek, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Müstakil Grup", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:15, Sayı: 57, Güz/2015, s.148.

⁴⁴Tunçay,Koçak, Odemir, Boratav, Hilav, Katoğlu, Ödekan, **a.g.e.**, s.106.; Derviş Kılınçkaya, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi", **Cumhuriyet Tarihî Araştırmaları Dergisi**, Sene:8, Sayı: 15, Bahar/2012, s.11.

⁴⁵Evren Altınkaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TPCF ve SCF", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 29, Mart-Nisan/2012, s.11

ekonomik konulardan meydana geldiği ve ekonomi planında CHF ile farklı görüşler içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Parti programından ana hatları ile bahsedilecek olunur ise öncelikle SCF liberalizmi savunan bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca vergilerin düşürülmesi, yabancı sermayenin kabulü, özel girişimin desteklenmesi, tekellerin kaldırılarak bürokrasinin azaltılması, tek dereceli seçim sistemi ile beraber kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması ile yürütme organının denetlenmesi gibi önemli hususların vurgulandığı görülmektedir.⁴⁶

Parti kurulduktan kısa süre sonra iktidara karşı muhalif olan ve bu tavrını açıktan ve gizliden yürüten bir çok kişi ve grubun gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bunun en somut yansıması Fethi Bey'in çıktığı yurt gezilerinde partisine karşı yığınların göstermiş olduğu aşırı destekte görülebilir. Bu gezilerden bir tanesi İzmir'de yeni partinin teşkilatını kurmak adına düzenlemiş olduğu programdır. İzmir gezisi (4 eylül 1930) sırasında yaşanan olaylar, mevcut atmosfer ve hadiselerde bir kişinin ölmesi, CHF içerisinde kaygı verici olarak yorumlanmıştır. Zira, Cumhuriyet gazetesinin karşılamayı, *"sandalla gelip vapura atlayanlar Fethi Bey'e sarılıyorlardı. Birçokları ağlıyor...Rıhtımda, üzerine vuku bulan ilk tehaccümle, Fethi Bey'in ceketi yırtıldı. Bu esnada denize düşenler, ezilenler ve çiğnenenler oldu. Davullar, zurnalar çalıyordu..."*⁴⁷ şeklinde tasvir etmesi CHF için bir şeylerin yolunda gitmediğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır.⁴⁸

Bu bağlamda bir yandan SCF bünyesinde git gide kalabalıklaşan muhalif kitle, öte yandan CHF ve SCF arasındaki sürtüşme, iki partinin birbirine karşı yakışsız ithamlarına neden olmuştur. Süreç M. Kemal Paşa'yı oldukça rahatsız etmiştir. Bundan ötürü M. Kemal Atatürk başlangıçta büyük ümitlerle kurdurmuş olduğu partiyi kapatması gerektiği düşünülmüştür. Bu süreç sonunda SCF, 17 Kasım 1930'da kapatılarak çok partili yaşam bir kez daha son bulmuştur.⁴⁹

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının ardından 1946 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti tek parti iktidarı tarafından yönetilmiştir. Bu süre içinde

⁴⁶ Tunçay, Koçak, Ödemir, Boratav, Hilav, Katoğlu, Ödekan, **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁷ Çavdar, **a.g.m.**, s. 2057.

⁴⁸ Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 39, 2006, s.121; Eyüp Öz, "İzmir ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 5, 2015, s.420

⁴⁹ Ahmad, **a.g.e.**, s.77.

1937'de yürütmekte olduğu Başbakanlık görevinden el çektirilen İsmet İnönü'nün yerine Celal Bayar⁵⁰ geçirilmiştir. M. Kemal Atatürk'ün 1938'de ölümünün ardından İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁵¹

Bu bağlamda 26 Aralık 1938'de CHP olağanüstü kurultayı toplanmış ve yapılan tüzük değişikliği ile İsmet İnönü, "*değişmez genel başkan*" ve "*milli şef*" ilan edilmiştir. 25 Ocak 1939'a gelindiğinde ise Celal Bayar'ın yerini Refik Saydam almıştır. 26 Mart 1939'da yapılan genel seçimlerde Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras gibi, Atatürk'e yakınlığı ile ön plana çıkan kişilerin istenmedikleri anlaşılmaktadır.⁵² Buna karşılık, Atatürk dönemi muhalif partilerinden olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) liderlerinden Kazım Karabekir ve Fethi Okyar listede kendilerine yer bulan isimler arasındadır. Bunun yanında Kılıç Ali, Hüseyin Cahit Yalçın ve Hasan Rıza Soyak⁵³ gibi isimler de listede adları geçenler arasında gösterilebilir. Toplama bakıldığında eski dönemden 102 isim, yeni seçimlerde aday listelerinde kendilerine yer bulamamıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki İnönü, önceki dönemde muhalif kişiliği ile ön plana çıkan gruplarla bir uzlaşma politikası yolunu seçmiştir.⁵⁴

İnönü, 29 Mayıs 1939'da kurultay düzenlemiştir. Kurultayda parti programının uygulanıp uygulanmadığını takip etmek adına Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) gibi başarısız çok partili hayat denemelerinin ardından, hükümeti denetlemek için bir yapı oluşturma kararı alınmıştır. 21 milletvekilinden oluşan ve başkanlığını İnönü'nün yapacağı "*Müstakil Grup*" oluşturulmuştur. Bu kurultayda İnönü, kontrollü bir muhalif yapı

⁵⁰ Bürokrat ve ekonomist kimliğinin yanında, İttihatçı ve Milli Mücadele'de, silah altında geçen örgütçü özellikleriyle bilinmekteydi. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde vekillik, başvekillik ve DP döneminde cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Bkz. Ahmet Nergiz, **Türk Siyasal Hayatında Celal Bayar'ın Söylemsel Açıdan Rolü ve Etkisi (1946-1960)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017, s.1.

⁵¹ Tunçay, Koçak, Özdemir, Boratav, Hilav, Katoğlu, Ödekan, **a.g.e.**, s.122.

⁵² Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2013, s.375; Burhan Demirbaş, **II. Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.5.

⁵³ Atatürk döneminde, "Cumhurbaşkanlığı Umumi Katipliği" görevinde bulunmuştur. Bkz. Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.3.

⁵⁴ Tekerek, **a.g.m.**, s.151.; İsmet Bozdağ, **Devlet Kavgası Atatürk-İnönü, İnönü-Bayar**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000, s.130.

oluşturmak adına önemli bir adım atmıştır.⁵⁵ Ancak görüş bildirme ve CHP grubunda oy kullanma hakkına sahip olmaması, Müstakil Grubu etkisiz hale getirmiştir.⁵⁶

İç politikada bu gelişmeler yaşanırken dünya, II. Dünya Savaşı gibi geniş coğrafyaları etkisi altına alan bir savaş içerisinde bulunmaktaydı. Bu savaş içerisinde Türkiye savaşa dahil olmama adına bir politika yürütmüş ve fiilen bir mücadele içerisinde girmemiştir. Ancak Türkiye'nin yürütmüş olduğu tarafsızlık politikasında, İnönü'nün içten içe Almanya tarafını tutmuş olabileceği ve Şükrü Saraçoğlu ve Recep Peker gibi devlet kademesinin üst kısımlarında yer alan devlet adamlarının Nazizm'e sempati ile yaklaşmış oldukları değerlendirilmektedir.⁵⁷ Ancak 1945'e gelindiğinde Almanya'nın⁵⁸ savaştan mağlup çıkacağına anlaşılmaması üzerine Türkiye 2 Şubat 1945'te Almanya'ya karşı savaş ilan etmiş, müteakiben Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Bu süreç Türkiye ile Batı dünyasını birbirine yakınlaştıran somut gelişmeler arasında düşünülebilir. Özellikle Sovyetlerin savaş bitiminde Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazların yönetiminde söz hakkı istemesi gibi gelişmeler, Türkiye ve Batı dünyası arasındaki ilişkilerin samimiyetini zorunlu kılmıştır.⁵⁹

II. Dünya Savaşı sonucu yenilen devletler daha çok totaliter rejimlere sahipken, içerisinde İngiltere Fransa ve ABD'nin yer aldığı galip devletler ise çok partili yönetimlerle idare edilmekteydiler. Savaşın sonucunda Amerika Birleşik

⁵⁵ İnönü, "Büyük kurultayda takdim ettiğimiz nizamname projesinde, Büyük Millet Meclisi'nde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir de Müstakil Grubunu düşündük. Büyük Kurultaydan vazife alan ve parti genel başkanının farksız başkanlığında çalışacak olan milletvekili ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken büyük milletimize de kendi işleri için yeni bir teminat hazırlayacağımı ümit ediyoruz..." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Volkan Payaslı, "Tek Parti İktidarı'ndan Doğmuş Bir Denetim Organı: Müstakil Grup (1939-1946)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 28, Bahar/2014, s.179.

⁵⁶ Bakan, Özdemir; **a.g.m.**, s.375.

⁵⁷ Murat Belge, "Türkiye'de Siyasi Düşüncenin Ana Çizgileri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler**, İletişim Yayınları, Cilt: 9, İstanbul, 2009, s.54.

⁵⁸ Almanya, gerekli gördüğünde I. Dünya savaşında yaptığı gibi II. Dünya Savaşında Sovyetler Birliği'ne saldırısından sonra, Türkiye'yi savaşta kendi safına çekebilmek için "Turancı" akımları desteklemiştir. Böylelikle Türk Hükümetini, Almanya'nın yanında savaşa girmesi için harekete geçirmeye çalışmış ve bu sayede Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Bkz. Alim Gerçel, Mehmet Bilgehan, "1944 Irkçılık-Turancılık Davası (Tutuklamalar-Muameleler-İşkenceler)", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sene:40, Sayı: 472, Nisan/2017, s.2-3.

⁵⁹ Bülent Akkaya, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2010, s.12; Süleyman Tüzün, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s.96.; Didem Deniz, **1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.7.

Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa'nın zaferle ayrılacak olması, totaliter rejimlerin dünya çapında popülaritesini kaybetmesine ve serbest seçimlere dayalı çok partili hayatla idare edilen yönetimlerin kıymet kazanmasını gerekli kılmıştır. Zira 1945'te İngiltere Başbakanı M. Attle'nin, "*serbest seçimlere dayanan ve harap olan Avrupa kıtasının imarına iştirak edecek demokratik hükümetlerin kurulmasını istiyoruz*"⁶⁰ ifadeleri bu açıdan önem arz etmektedir.

Bu bağlamda ABD, İngiltere ve Sovyetler arasında, 4-11 Şubat 1945'te yapılan Yalta Konferansı'nda Türkiye'yi de ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır. Bu konferansta savaşta mihver devletlerine karşı cephe alanların katılımı ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması kararlaştırılmıştır. Bu durum karşısında Türkiye dünya siyasetinde yalnız kalmamak, BM'nin kurucu üyesi olabilmek ve Sovyet tehditlerine karşı Batı'nın yanında yer alabilmek amacı ile Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etme kararı almıştır. Türkiye yapmış olduğu bu hamle ile 5 Mart 1945'te yapılan San Francisco Konferansı'na davet edilmiş ve 26 Haziran 1945'te imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı kabul etmiştir. Böylece tüm dünyada totaliter rejimlerin değer kaybettiği bir dönemde Türkiye, safını belli ederek önemli bir adım atmıştır.⁶¹ Bu gelişmeler Türkiye'nin siyasi hayatının rotasını belirlenmesi noktasında yön verici rolüyle ön plana çıkmıştır.

Çok partili hayat geçiş sürecinde etkili olan iç gelişmeler ise dış gelişmelerden ayrı ve müstakil olarak düşünülmez. Zira Türkiye, savaş boyunca taraflar arasında denge politikası güderek herhangi birinin yanında mücadeleye dahil olmamıştır. Ancak bu süreçte askeri harcamalar ülke ekonomisine ekstra bir yük getirdiği için iktisadi hayat olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla artan askeri harcamaları karşılayabilmek adına güdülen politikalar enflasyonun artmasına ve vatandaşın iktidara karşı güven problemi çekmesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde alınan önlemler arasında "*Varlık Vergisi Kanunu*"⁶² uygulaması ülke

⁶⁰ Celal Çakmak, **Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s.19.

⁶¹ Çakmak, **a.g.t.**, s.17-19.; Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.43.

⁶² Savunma masrafları altında zor durumda kalan hükümet, fiyat artışlarını önleyememiş, özellikle ordunun iâşesini sağlamak için yeni gelirlere muhtaç olmuştur. Hükümet, normal vergi gelirleri ile karşılayamadığı bu gelirleri, olağanüstü vergi gelirleri ile karşılama yoluna gitmiştir. Bu olağanüstü vergilerin başında ise Varlık Vergisi gelmiştir. Bkz. Yaşar Özüçetin, Hacı Veli Gök, "Türkiye'nin

içerisindeki Müslim ve özellikle Gayrimüslim kesimin hükümete karşı tepkisine yol açmıştır.⁶³ 1930-1946 arası tek parti iktidarı döneminde gerek yeterli muhalefetin olmaması ve gerekse SCF'nin kapatılmasının ardından uygulanan sıkı tedbirler CHP içerisindeki muhalefetin kendisini göstermesini engellemiştir. Ancak 1939-1945 (II. Dünya Savaşı) arası iktidar tarafından alınan siyasi, sosyal ve ekonomik (Toprak Mahsulleri Vergisi gibi) tedbirlerin⁶⁴ ağırlığı nedeniyle bunalan geniş bir kesim oluşmuştur.⁶⁵ Bu dönemde CHP içerisinde ortaya çıkacak olan muhalif hareket, geniş bir "*toplumsal taban*"⁶⁶ oluşturma imkanı elde etmiştir. Ortaya çıkan muhalif kesim içerisinde, savaş ortamından bunalan ve yorulan bir kitlenin varlığından söz etmek gerekir.⁶⁷

Sürecin sonlarına doğru CHP içerisinde muhalif kesim yaşanan iç ve dış gelişmeler karşısında kendi partilerine karşı dozajı sert eleştiriler yaparak ilk ciddi muhalefet hareketinin öncülüğünü yapacaktır. 1944'de Meclis'te, Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun görüşülmesi sırasında söz alan Celal Bayar hayat pahalılığının ve yoksulluktan bahsetmiştir. Hükümetin aldığı tedbirleri yetersiz

İkinci Dünya Savaşı'nda Aldığı Ekonomik Bir Tedbir: Varlık Vergisi", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3, 2010, s. 302.

⁶³ Çiğdem Aydoğmuş, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960) (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakıf Gazeteleri)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.7.; Ahmet Yaşar Akkaya, **Demokrat Parti'nin Azınlık Politikası**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.21; Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye**, İstanbul, 2002, s.219.

⁶⁴ "Halk, tek parti döneminde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün, çağdaşları Mussolini ve Hitler gibi diktatör bir yönetim izlediğini düşünüyordu. Bu fikrin destekleyicilerinden Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, 'köylerde jandarma dipçigine şehirlerde polisin copuna dayanan bir terör kurulmuştur' demektedir." Bkz. Sedat Altaş, **Çarıkli Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2011, s.16

⁶⁵ Züleyha Çakmak Aşçı, **İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s.42.

⁶⁶ "Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmediği halde savaşa girmiş ülkeler kadar ekonomik sıkıntı çekmiştir. İşe konusunda sıkıntılar yaşanmış ve karaborsalar oluşmuş, ekmek dahil pek çok ihtiyaç maddesi karneye bağlanmıştır. Bu da halkın yönetime, yöneticilere, en çok da İsmet Paşa'ya tepki duymasına neden olmuştur." Bkz. Çakmak, **a.g.t.**, s.42.

⁶⁷ Yelda Tutar, **1961 Yassıada Duruşmalarının İstanbul Basınına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009, s.14.; "Türkiye bir yandan İsmet İnönü'nün elinde, dünyayı kavuran savaş ateşinden uzak kalmaya çalışıyordu, ama diğer taraftan da gündelik hayatını yaşıyordu. Bu yaşantıyı başlıca iki karakteristik damgalıyordu: Yiyecek ve giyecek mallarındaki sıkıntı ve karaborsa...İnfialin hedefi doğrudan doğruya İsmet İnönü idi ve Çankaya'da İsmet İnönü, bunu pek bilmiyordu...Halk, savaş felaketine uğramış olmamızın şerefini İsmet Paşa'ya veriyordu, bunu kendisinden esirgiliyor değildi. Ama bunun yanında, gündelik hayatın bütün sıkıntılarının sorumlusu diye de aynı İsmet Paşa'yı görüyordu." Bkz. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s.23.

bulmuş ve üretici kesimin mağduriyetini dile getirmiştir. Daha sonra yasa tasarısının oylamasında ret oyu kullanmıştır.⁶⁸

Bu ilk ciddi tepkinin ardından 1945'e gelindiğinde Toprak Kanunu ve Meclis Bütçe görüşmeleri esnasında CHP içerisinde çıkan muhalif sesler ileride Demokrat Parti adı ile Türkiye'nin ilk uzun ömürlü muhalefet partisini ortaya çıkaracaktır. 1945 yılının Mayıs ayında görüşülen '*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*'⁶⁹ ve 21 Mayıs bütçe görüşmeleri, Mecliste o zamana kadar alışık olunmayan bir muhalefetin varlığına sahne olmuştur. Böylece Meclis içerisindeki muhalefet ilk defa somut bir şekilde örgütlenme fırsatı yakalamıştır.⁷⁰ Muhalefet içerisinde dikkat çeken isimler arasında Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur ve Emin Sazak gösterilebilir. Özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşülmesi sırasında Menderes,⁷¹ Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi milletvekilleri muhalif tavırlarını dile getirirken tek parti dönemi yönetimine de ciddi bir eleştirel duruş sergilemişlerdir. Meclis görüşmelerinde Menderes'in, yasa tasarısının Nazi Almanyası'ndan esinlenerek hazırlanmış olduğunu dile getirmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bahse konu yasa CHP içerisinde kendini gösteren muhalif kesimin daha komplike ve yeni oluşumlara zemin hazırlayan bir yapıya bürünmesini

⁶⁸ Emel Aslan, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2014, s.6; Çakmak, **a.g.t.**, s.31

⁶⁹ "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 yılında, Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçiye Ocaklar Kurulması adı ile TBMM'ye sunuldu ve 1 Haziran 1945'te TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlandı. Tasarıdaki amaç, çiftçilik yapmak isteyen topraksız köylülere geçimlerini sağlayacak kadar toprak dağıtmaktır." Bkz. Çakmak, **a.g.t.**, s.32.

⁷⁰ Toker, **a.g.e.**, s.41.

⁷¹ "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Mecliste büyük toprak sahiplerinin protestoları ile karşılandı. Bunların başında Adnan Menderes vardı. Adnan Menderes'in Aydın bölgesinde Menderes Çayı üzerinde 10 bin dönümden fazla toprağı vardı. Bu kanun en çok onu zarara sokacaktı. Bu nedenle Menderes tasarıya karşı Meclis'te büyük bir çıkış yaptı ve uzun bir nutuk söyledi. Menderes, tasarıda şu şekilde bir değişikliği istemektedir; bir kişinin sahip olacağı toprak ölçüsü 500 dönümden 5000 dönüme çıkarılmalı, kamulaştırılacak olan söz konusu arazinin bedeli peşin bir şekilde ödenmeli." Bkz. Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, 2001, s.225.; "Menderes, söz konusu kanun hakkında, Türkiye'deki tüm arazilerin zaten %70'inden fazlası devletin mülkiyetinde olduğunu dile getirmiş buna rağmen İnönü'nün geriye kalan özel mülkleri de devletleştirerek Sovyetler örneğinde olduğu gibi, devlet kontrolünde devasa çiftlikler kurmayı amaçladığını dile getirmiştir." Bkz. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakarlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Ankara, 2011, s.112.

sağlayacaktır.⁷² Saraçoğlu hükümetine karşı yapılan bu eleştiriler, tek parti döneminin alışık olmadığı bir tabloyu yansıtmaktaydı.

Muhallifler Meclisin alışık olmadığı bir üslup ile iktidara karşı sert eleştirilerde bulunmuşlardır. Bunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, demokratik düzene geçme noktasında önemli görülen, 19 Mayıs 1945⁷³ de yapmış olduğu nutkun büyük önemi vardır. Zira Mecliste yapılan sert muhalefette bu nutuktan cesaret alınmış olabileceği düşünülmektedir.⁷⁴

1945 yılı bütçe görüşmelerine gelindiğinde, Meclis'te konu ile alakalı yapılan eleştiriler devlet borçlarında meydana gelen artış, hayat pahalılığı, düşük gelirlerinin durumu, karaborsa faaliyetleri ve vergi sisteminde meydana gelen düzensizlikler üzerine yoğunlaşmıştır. Bütçeyi eleştiren milletvekillerinin başında Adnan Menderes gelmektedir. 29 Mayıs 1945'te yapılan bütçe oylamasında Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Emin Sazak ret oyu kullanmışlardır. Toprak Reformu Kanununa muhalefet eden kişilerin, Bütçe Kanunu görüşmelerinde de aynı yolu izledikleri gözden kaçmamaktadır. Bunun üzerine CHP içerisinde muhalif kişiliği ile ön plana çıkan milletvekili Hikmet Bayur, Bütçe görüşmelerinin ret oyları ile kabul edilmiş olmasının hükümete duyulan güveni zedelediğini iddia etmiştir. Başbakan Saraçoğlu, oylamada ret oyu verenleri eleştirmiş ve hükümeti için güvenoyu istemiştir. Yapılan oylamada, 359 milletvekili Saraçoğlu hükümetine güvenoyu verirken ret oyu verenler arasında Recep Peker, Celal Bayar, Adnan Menderes, Hikmet Bayur, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Emin Sazak'ın yer aldığı 7 milletvekili dikkat çekmektedir. Bu durum CHP'de endişe yaratmıştır. Bunun üzerine İnönü ve Saraçoğlu kabinede ufak çaplı bir revizyona gitmiştir. Bütçe görüşmeleri

⁷² Erdal İnce, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", **ÇTTAD**, Cilt:13, Güz/2006, s.67-71.

⁷³ "Memleketin siyasi ve fikir hayatında, demokrasi müessesemiz olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şimdiye kadar parlak bir surette ispat ettiği hakikat, halk idaresinin, memleketi serbest düşüncelere ve hürriyet hayatına alıştırıp, eristirmesi ve geçmişte olan otoriter idareden daha kuvvetli olarak, vatanda anarşiyi ve sözü ayağa düşürmeyi kaldırmayı olmuştur. Harp zamanında ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, az zamanda büyük inkılaplar geçirmiş bir memleketin sarsıntılara uğramadan daha ziyade ilerlemesini temin edecektir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kudretli elinde olan millet idaresi demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir." Bkz. Cemil Koçak, **İkinci Parti Türkiye'de İki partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.228.

⁷⁴ Koçak, **a.g.e.**, s.228.; İsmet Bozdağ, **Menderes... Menderes...**, Emre Yayınları, İstanbul, 1997, s.17.

sırasında en çok eleştiriye maruz kalan Ticaret Bakanı Celal Sait Siren ve İktisat Bakanı Fuat Sirmen görevlerinden alınmıştır.⁷⁵

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve bütçe görüşmeleri neticesinde Meclisteki muhalefet belirgin bir biçimde kendini gösterme imkanı bulmuştur. Bundan cesaretle CHP içerisinde dört vekil Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Haziran 1945 tarihinde "*dörtlü takrir*" olarak bilinen önergelerini CHP Grup Başkanlığına vermişlerdir. Önerge Anayasanın ruhuna uygun önlemlerin alınması, halkın siyasi hak ve hürriyetlerini kullanma yönünde önünün açılması, siyasi parti çalışmalarının demokratik öğeler içerisinde yeniden düzenlenmesi ve partinin asıl ilkelerinin demokrasi temelinde olduğu gibi talep ve değerlendirmeleri içermektedir.⁷⁶ Taleplerin özellikle üç noktada toplandığı göze çarpmaktadır:

* Mevcut kanunlarda ve parti tüzüklerindeki anti-demokratik hükümlerin tasfiye edilmesi; * Meclisin hükümeti denetleyebilmesi * Seçimlerin serbestçe yapılabilmesi.

Ancak Dörtlü Takririn her ne kadar çok partili anlayıştan ziyade parti içi demokrasi anlamı taşıdığı vurgulansa da, CHP Parti Grubu'nda oy birliği ile reddedilmiştir. Oysaki CHP tarafından reddedilen takrir ile İnönü'nün 19 Mayıs nutku arasında anlayış bakımından benzerlikler⁷⁷ söz konusudur. Bu süreç sonunda Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan CHP'den ihraç⁷⁸ edilmişler, Celal Bayar ise 3 Aralık 1945'te partiden istifa etmiştir.⁷⁹ Takririn CHP tarafından

⁷⁵ Çakmak, **a.g.t.**,s. 32; Aslan, **a.g.t.**,s.6.; Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s.34.

⁷⁶ Cihat Baban, **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1970, s. 131-133.; Yılmaz Yıldırım, **Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.6,7.

⁷⁷ Dörtlü Takrir ile İnönü'nün 19 Mayıs nutku arasındaki benzer düşünceler; demokrasinin önemi, hürriyet, serbest düşünce kavramları ve millet iradesinin ön plana çıkarılması ekseninde değerlendirilebilir. Zira her ikisinde de bu kavramlar vurgulanmıştır.

⁷⁸ Dörtlü Takrir sahiplerinden olan Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in hükümete karşı cephe alarak Vatan Gazetesi'ne hükümeti, Başbakanı ve antidemokratik olarak değerlendirdikleri bir takım yasaları eleştirel niteliğinde demeçler vermişlerdir. CHP Genel Başkanlık Divanı, Köprülü ve Menderes'in bu hareketlerini Parti tüzüğüne aykırı görmelerinden ötürü 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraçlarına karar vermişlerdir. Refik Koraltan ise bu duruma tepkisini aynı gazetede dile getirmiştir. 27 Kasım 1945'te o da CHP'den ihraç edilmiştir. Bkz. Tutar, **a.g.t.** s.22-23.; Zühal Ercan, **Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s.5.

⁷⁹ Gültekin Kamil Birlik, **Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,

reddedilmesi ilk bakışta olumsuz karşılanmıştır. Takririn reddedilmiş olmasında dönem araştırmacıları iki neden üzerinde durmaktadırlar. Birincisi İnönü'nün 19 Mayıs'taki nutkunda vermiş olduğu liberalleşme düşüncesine rağmen, CHP içerisindeki kadronun bu yeni durumu kabullenmemesi idi, ikincisi ise CHP'nin kendi içerisinde bir muhalefet partisi çıkarabilmek adına muhaliflere bilerek sert çıkışta bulunulması, parti üyelerinin renginin belirlenmeye çalışılmasıydı. Sonuç olarak bu takrirle birlikte CHP içerisinde var olan muhalefet artık açıktan açığa ve daha organize bir şekilde hareket etmeye başlamıştır.⁸⁰

Gelişmeler bu seyrinde ilerlerken, CHP'den ayrılan dört vekilin yeni bir parti kuracakları yönünde kuvvetli kanaatler oluşmaya başlamıştır.⁸¹ Ancak beklentilerin aksine ilk muhalefet partisi 18 Temmuz 1945'de, Meclis dışından bir isim olan iş adamı Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuştur.⁸² Ancak parti halkın beklentilerini karşılama yönünden yeterli seviyeyi yakalayamadığı gibi iktidar tarafından da pek ciddiye alınmamıştır. Zaten bu durum, Demirağ'ın, *"Ben bu zamanda milli birliği bozarak milleti tefrikaya sokmak istemiyorum. Ben devlete yardımcı rolünü oynamak istiyorum. Hükümeti devirmek, iktidar mevkiini ele geçirmek hırsıyla kurulan bir teşekkül değiliz."*⁸³ şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

2011, s.301,306.; Beril Yaşar, **Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s.20; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011, s.126.; H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, İstanbul, 2012, s.25.; Oğuz Ünal, **Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Yönetimine Geçiş Süreci**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s.209.

⁸⁰ Tutar, **a.g.t.**, s.22.; Demir, **a.g.t.**, s.38.; Ayşe Asker, **Askeri Darbeye Doğru**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2013, s.20.

⁸¹ Parti kurma konusunda Celal Bayar'ın anlatmış olduğu anekdot, basın'ın yeni parti haberlerini nasıl karşıladığı sorusuna cevap niteliğinde önemlidir. Buna göre; "Bir çok dostlarımdan bu konuda ikazlar alıyordum. Bu dostlar, parti kurmaktan kaçınmamı tavsiye ediyorlardı. Bunlardan birisi, İttihat ve Terakki Fırkası günlerinden beri yakından tanıdığım yazar Hüseyin Cahit Yalçın'dı. Hüseyin Cahit Yalçın, bana gönderdiği bir mektubunda, bir parti kurmak üzere olduğumu gazetelerden öğrendiğini yazıyor ve günün şartları üzerinde uzun, derin düşüncelerini sayıp döktükten sonra, 'daha barış gelmemiştir, memleket ateş ve kan içine düşebilir. Bu takdirde partinin durumu ne olacaktır? Bence parti kurmak için zaman erkendir ve bundan vazgeçin.' diyerek, bana parti kurmaktan kaçmamı, eski bir ittihatçı olarak tavsiye ediyordu." ifadelerini kullanan Celal Bayar, Hüseyin Cahit Yalçın'a cevaben yazmış olduğu mektubunda Türkiye'de ikinci bir parti kurmanın zaruri bir durum olduğunu söyledikten sonra söz konusu muhalefet partisinin kendileri tarafından kesinlikle kurulacağını ifade etmişti. Bkz. İsmet Bozdağ, **Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 37-38.

⁸² Aşçı, **a.g.t.**, s.45

⁸³ Çakmak, **a.g.t.**, s.35.

Daha sonraki süreçte, İnönü ile yapılan mülakatlar çerçevesinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan öncülüğünde 7 Ocak 1946'da Türkiye Cumhuriyeti'nin en uzun soluklu muhalefet partisi olan DP resmen kurulmuştur.⁸⁴ Celal Bayar 8 Ocakta DP'nin Genel Başkanı seçilmiştir.⁸⁵ DP'nin kuruluşu genel anlamda olumlu bir yankı uyandırmıştır. Parti tüzüğü hükümete sunularak onaylanmıştır. Tüzük⁸⁶ 47 maddeden oluşurken, programı ise 85 maddeden oluşmaktadır. Tüzüğe göre Parti Merkez Örgütü Parti Başkanı, Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı'ndan meydana gelmektedir. Bu örgütle üyeleri iki yılda bir toplanan Büyük Kongre tarafından belirlenmektedir. Bunun yanında partinin taşra örgütü ise il, ilçe, bucak ve ocaklardan oluşmaktadır. Genel ve özel hükümler olmak üzere iki ana başlıktan meydana gelen parti programında ise liberalizmin hem siyasi hem de ekonomik anlamda bir düzen olarak kabulünden, üniversitelerin özerkliğinden, piyasalara zorunlu olunmadıkça dokunulmaması gerektiğinden ve tarımın kalkınma açısından ön planda tutulması gereken bir sektör olduğundan bahsedilmektedir.⁸⁷

CHP Meclis Grubu 1947'de yapması gereken Büyük Kurultayı bir yıl öne alarak 10 Mayıs 1946'da yapmaya karar vermiştir. Kurultayda tek dereceli seçim sistemi ve parti tüzüğündeki "*değişmez genel başkan*" ifadesinin düzenlenmesi ele alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar neticesinde tek dereceli seçim sistemi tasarısı 31 Mayıs 1946'da kabul edilmiştir. Kabul edilen bu tasarı, 5 Haziran 1946'da Meclis'te kabul edilerek yasalaşmış böylece Türkiye Cumhuriyeti'nde iki dereceli seçim sistemi son bulmuştur.⁸⁸

⁸⁴ Fatma Alev Atayakul, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.90.

⁸⁵ Demir, **a.g.t.**, s.52.

⁸⁶ "DP'nin program ve tüzüğü incelendiğinde CHP'nin tüzüğünden önemli bir farklılığının olmadığı sadece anlayış ve yorum farklılığı dikkat çekmektedir. Partinin ilk kuruluşu esnasında da, kamuoyunda CHP'den farklılığının olmadığı yaygın kanaat olarak kabul görür. Zaten, bu programı hazırlayanların Halk Partisi ekolünden yetişmiş oldukları, yıllarca Halk Partisi içerisinde siyaset yaptıkları ve muhalefetin, ideolojik değil, tamamen şahısların keyfi yönetimine yönelik olduğu düşünülürse, rejimin selameti ve devletin bekası için çok farklı bir yolun olması da beklenmemelidir." Bkz. Demir, **a.g.t.**, s.52.

⁸⁷ Ercan, **a.g.t.**, s.8.

⁸⁸ Ensar Yılmaz, "1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, s.179.

Bu süreç içerisinde DP ülke çapında örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. DP kuruluşundan bir buçuk ay sonra 61 il ve 36 ilçede teşkilatlanmayı başarmıştır.⁸⁹ Mevcut durumu değerlendiren iktidar partisi 7 Ekim 1947'de yapılması gereken seçimleri öne çekmek için çalışma başlatmış ve seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar verilmiştir. Eylül 1946'da yapılması gereken Belediye seçimlerinin de Mayıs ayına çekilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁰ İktidarın bu hamlesi yeni kurulan DP'nin örgütlenmesine izin vermeden, seçimlerin bir an önce yapılması amacı taşımaktadır. İktidar partisinin bu tutumu karşısında DP 1946'ya alınan genel seçimlere katılma konusunda ilk başta tereddüt yaşıyorsa da yapılan parti kongresinde genel seçimlere⁹¹ katılma kararı almıştır. Ancak Belediye seçimlerine katılmayacaktır.⁹² Ardından, genel seçimler için aday belirleme çalışmalarına başlayan DP belirlemiş olduğu adayları⁹³ 15 Temmuz 1946'da basına vererek ilan etmiştir.⁹⁴

21 Temmuz 1946'da⁹⁵ uzun bir aradan sonra çok partili olarak girilen seçimler sonucunda CHP 397 (%85.4), DP⁹⁶ 61(%13.1), Bağımsızlar (DP listesinde

⁸⁹ Sinan Demirbilek, **Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada**, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak, 2012, s.19.

Yasin Kayış, "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", **ÇTTAD**, Cilt:7, Sayı:16-17, Bahar-Güz/2008, s.402.; Murat Burgaç, "1946 Seçimlerinde Propaganda", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı: 26, Bahar/2013, s.164.; DP, Genel Başkanı Celal Bayar, belediye seçimlerinin erken tarihe alınması ile ilgili olarak, "Ortada hiç bir makul ve makbul sebep yokken bir günde çıkarıliveren kanun, seçim müddetinin dört ay önceye alınması, 20 küsur yıllık partinin bundan ne fayda beklemekte olduğunu açıkça göstermektedir" şeklinde ifadelerde bulunarak duruma tepkisini göstermiştir. Bkz. Murat Turan, "Batı Anadolu'da Hürriyet Meydan Savaşı: Manisa Örneğinde 1946-1950 Seçimleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.7, Sayı: 29, s.783.

⁹¹ 1946 seçimleri ile alakalı olarak CHP, propaganda için Atatürk ve İnönü birlikteliği mesajı veren afişlerle yola çıkarken DP ise büyük yankı uyandıran Yeter! Söz Milletindir! ibareli afişi seçim propagandası olarak kullanmıştır. Bkz: Atayakul, **a.g.t.**, s.101.

⁹² Filiz Çolak, "İzmir'de 29 Mayıs 1946 Seçimlerinin (Hileli Seçim) Provası: 1946 Belediye Seçimleri", **Tarih Okulu**, Sayı: 13, Sonbahar-Kış/2012, s.9.

⁹³ DP'nin 1946 seçimleri öncesi belirlemiş olduğu adaylar arasında dikkat çeken isimler şu şekilde sıralanabilir; İstanbul: Mareşal Fevzi Çakmak, Celal Bayar (eski Başbakan), Yusuf Kemal Tengirşenk (Adalet eski Bakanı ve Hariciye eski Bakanı), Fuat Köprülü (Profesör), Refik Koraltan, Salamon Adatto (Avukat); Aydın: Adnan Menderes, Ethem Menderes, Mükerrrem Sarol. Ayrıca, DP, teşkilatlarını henüz tamamlayamadığı için Muş, Ağrı ve Kırşehir'de aday göstermemiştir. Bkz. Beril Yaşar Teksoy, **Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s.28.

⁹⁴ Teksoy, **a.g.t.**, s.27,28; Atayakul, **a.g.t.**, s.95.

⁹⁵ Cumhuriyet tarihinde 1946'ya gelinceye kadar beş seçim yapılmıştır. 1923, 1927, 1931,1935,1939,1943. Normal şartlara göre, bundan sonraki seçimin 1947'de olması gerekmektedir. Bkz. Ömer Karakaş, "1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:29, Sayı: 86, 2013, s.106.

yer alarak seçilen) 4 (%0.9), Bağımsız (Bağımsız aday olarak seçilen) 3 (%0.6) almışlardır. Böylece Meclise toplam 465 milletvekili girmiştir.⁹⁷ Seçimler sonucunda İnönü Cumhurbaşkanlığına devam ederken Recep Peker ise Başbakanlık koltuğuna oturmuştur.⁹⁸ Bu tablo DP'yi memnun etmemiş ve DP'li yöneticiler, seçimlere şaibe karıştığını iddia ederek gerekli mercilere itirazlarda bulunmuşlardır. DP teşkilatı haksızlık yapıldığını iddia ettikleri seçimleri protesto etmek amacıyla harekete geçmiş ve ülke çapında mitingler düzenleme kararları almıştır. Mitinglerle Türk halkı ilk defa çok partili hayat içerisinde siyasi hakları konusunda protesto hakkını kullanmış olacaktır.⁹⁹ DP'nin öncelikli talebi, mevcut seçim kanunun bir an önce tadili¹⁰⁰ meselesi olmuştur.

⁹⁶ "Akşam gazetesinden Necmettin Sadak'a göre; CHP seçimleri kazanmış olmasına rağmen azımsanmayacak bir kesim de DP'ye oy vermişti. Ancak verilen bu oylar DP'ye bağlılıktan ya da DP'li liderlerin başarılarından ve birer idealist devlet adamı olmalarından kaynaklanan bir durum değildi. Bu, yirmi üç yıldır iktidarda bulunan bir partinin zaman içerisinde doğal yollardan yıpranma durumuydu. CHP yirmi üç yıl, tek başına ülkeyi idare etmiş ve bu süre içerisinde herkesi de mutlu edememişti. İşte DP'nin kazandığı oylar bunlardı. Yani, CHP ve hükümetlerine duyulan kızgınlık ve kırgınlıklar, kendisine muhalif bir zümre ortaya çıkarmıştı". Bkz. Onur Çelebi, "Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri", *Turkish Studies*, Cilt:10/1, Kış/2015, s.264.

⁹⁷ TBMMResmîİnternetSitesi(çevrimiçi),https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonucdari/secim3_tr.pdf. (02.11.2018)

⁹⁸ Bakan, Özdemir, **a.g.m.**, s.379.; Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Kazım Karabekir ve Başbakan Recep Peker olmuştur. Peker, kabinesini 6 Ağustos 1946'da kurarak hükümet programının görüşülmesi için 14 Ağustos'ta program Meclise getirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında, Peker, beklenmedik bir muhalefetle karşılaşmış ve görüşmeler sırasında söz alana Menderes, Peker hükümetini uzun süre eleştirmiştir. Ardından kürsüye gelen Peker, DP'yi sokak ağzı konuşmak ve demokrasiyi tahrip etmekle suçlamıştır. Daha sonra yapılan oylama ile Peker hükümeti oy çokluğu ile güvenoyu almıştır. Daha sonra yaşana gelişme taraflar arası gerginliği daha da artırmış, ülkede meydana gelen devalüasyon sebebi ile DP ve CHP arasında Mecliste yaşanan sert tartışma sırasında Peker'in, Menderes'e hitaben; "Demokrat parti adına dinlediğimiz Menderes'in sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden bir ruh halinin akislerini dinledik" ifadelerini kullanmış olması, meclisi bir anda karıştırmış ve Celal Bayar'ın teklifi ile DP'li milletvekilleri toplu halde Meclis'i terk etmişlerdir. Bkz. Demir, **a.g.t.**, s.69-70-86.

⁹⁹ Çelebi, **a.g.m.**, s.265.

¹⁰⁰ "1946 seçimlerinden evvel, 10-11 Mayıs 1946'da toplanan CHP ikinci Olağanüstü Kurultayı'nda bazı konularda değişikliğe gidilmiştir. Buna göre CHP tüzüğünde yer alan "Değişmez Genel Başkan" ifadesi "Genel Başkan" şeklinde tekrardan düzenlenmiş, Genel seçimlerin tek dereceli olması ve 1946'da yapılması kararlaştırılmış ve muhalefet partileri söz konusu olduğu için, müstakil grubun kaldırılmasına karar verilmiştir. Bkz. Atayakul, **a.g.t.**, s.95.; Hakan Uzun, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, Cilt:13, Sayı: 26, Bahar/2013, s.145.; 1946 seçimlerinden sonra ise DP, mevcut seçim kanunun düzenlenmesi için 29 Kasım 1946'da Meclis Adalet Komisyonu'na teklif götürmüştür. DP'nin istediği değişiklikler oy verme işleminin kapalı bir ortamda ve gizli olarak yapılması, oy pusulalarının oy sayma işleminin bitmesinden sonra yakılması usulüne son verilmesi, Parti temsilcilerine seçim tutanağının birer suretinin verilmesi, itirazlar için gereken zamanaşımı süresinin uzatılması şeklinde sıralanabilir. Ancak; DP'nin bu talepleri ilgili Komisyon tarafından reddedilmiştir. Bkz. Atayakul, **a.g.t.**, s.106.

1947'de DP'de I. Büyük Kongreyi yapmak için hazırlıklar başlamıştır. Kongre için yer bulma konusunda kısa bir süre sıkıntı çekilmesinin ardından, 7 Ocak 1947'de Ankara Ulus Sineması'nda 906 delegenin katılımı ile kongrenin yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan seçimlerle kongre başkanlığına İstanbul delegelerinden Prof. Dr. Kenan Öner, Başkanvekilliklerine ise Manisa delegesi Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve İstanbul delegesi Abdurrahman Münip Berkant seçilmiştir. Kongre açılış konuşmalarını yapmak üzere kürsüye çıkan Celal Bayar seçimler ve sonrasında yaşanan olaylardan bahsetmiştir. Partisinin taleplerini Anayasada kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlayıcı nitelikte olan tüm kanunların değiştirilmesi, yeni bir seçim yasası yapılması ve bu yasa ile oy güvenliğinin temin edilmesi konuşmasında öne çıkmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı müessesesi ile Parti Başkanlığının ayrılması gerekliliğinin ifade edilmesi kongre katılımcıları tarafından beğeni ile karşılanmıştır. Kongreyi önemli kılan en önemli gelişme ise bu taleplerin muhtevasını içinde barındıran "*Hürriyet Misakı*"¹⁰¹ olmuştur. Bu talepler 1946'da DP tarafından önemli görülen aksaklıkların bundan sonra yaşanmaması için son derece gerekli görülmüştür. Ayrıca DP Hürriyet Misakı'nda dile getirdiği taleplerinin hayata geçirilmemesi ihtimaline karşılık, sine-i millete döneceğini bildirmiştir.¹⁰²

DP I. Büyük Kongresi'nin sonunda parti Genel Başkanlığı ve parti üyelerinin seçimi yapılmış ve 548 delegeden 541'inin oyunu alan Celal Bayar, DP Genel Başkanlığı'na seçilmiştir. Ardından parti yönetimi¹⁰³ için yapılan seçimlerle isimler belirlenmiştir.¹⁰⁴ I. Büyük Kongre katılımcıların görüş ve nitelikleri bakımından değerlendirildiğinde iki grup özelinde ifade edilebilir. Birinci grup, DP'nin

¹⁰¹ "Hürriyet Misakı, Demokrat Parti'nin, iktidardan talep ettiği istekleri kapsayan, ultimatoma niteliğinde bir yapıya sahiptir. Söz konusu Misakın demokratik ve çok partili yaşam adına sunmuş olduğu en büyük katkı ise söz konusu taleplerin kabul edilmemesi halinde DP'nin Meclisi terk ederek, mücadelesini milletin içine götüreceğini ifade etmiş olmasıdır. Hürriyet Misakı adı ile Türk Demokrasi tarihine giren bu belge ile birlikte "halk", ilk defa biçimsel bir şekilde de olsa, somut bir şekilde siyasal yönetim sisteminin içerisine dahil edilmeye çalışılmıştır." Bkz. Aslan, **a.g.t.**, s.26.

¹⁰² Adem Özküçük, "Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri (1946-1957)", **Tarih Okulu**, Sayı: 12, Ocak-Nisan/2012, s.98; Enis Şahin, Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s.57.; Mehmet Küçük, **Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013, s.17.; Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara, 2003, s.49.

¹⁰³ Parti yönetimi için seçilmiş olan kişilerin listesi: Adnan Menderes, Emin Sazak, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Celal Ramazanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Hasan Dinçer. Bkz. Küçük; **a.g.t.**, s.27.

¹⁰⁴ Küçük, **a.g.t.**, s.27.

çalışmalarını demokratik yöntemler kullanmak suretiyle sürdürmesi gerekliliğini düşünen kişilerden oluşmaktadır. Bu grup DP'nin kurucularının da içerisinde yer aldığı gruptur. İkincisini ise müfritler olarak adlandırılan ve iktidar partisi ile daha sert bir şekilde ilişkilerin sürdürülmesi, kanun yollarının sonuna kadar zorlanması gerektiğini düşünen kişilerden oluşmaktadır. Bu çerçevede DP I. Kongresinin yankıları CHP tarafından tepki ile karşılanmıştır. Zira kongrede bahsedilen ve tartışılan konular arasında yer alan Hürriyet Misakı'nın içeriğinde, 1946 seçimlerindeki usulsüzlükler veya aksaklıklar yer almaktadır. Bu durum CHP'de tedirginlik ve rahatsızlık yaratmıştır.¹⁰⁵

Süreç içerisinde 16 Şubat 1947'ye gelindiğinde bu tarihte yapılan muhtar seçimleri,¹⁰⁶ zaten gergin olan iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da gergin bir havaya sokmuştur. Oldukça sıkıntılı bir ortamda yapılan muhtar seçimlerinde, bir çok yerde olaylar çıkmış ve DP'lilerin büyük tepkisi ile karşılanmıştır. Zira DP'liler CHP tarafından halka yapılan baskılar neticesinde seçimlerin kendi partileri adına olumsuz bir neticeyle sonuçlanacağı endişesini dile getirmektedirler. Seçim sonuçları açıklandığında ülke geneli muhtarlıkların %91'ini CHP, %4'ünü DP ve %5'inin de bağımsızlar tarafından kazanıldığı anlaşılmıştır. Bu durum DP'lileri huzursuz etmiş tek parti zihniyeti ve seçim kanununun yetersizliği gibi konular, DP'liler tarafından tekrardan gündeme getirilmeye başlanmıştır. Daha sonra DP parti yönetimi, 2 Nisan 1947'de yapmış olduğu toplantı neticesinde mevcut durumu protesto etmiştir. DP 3 Nisanda, *"Seçim emniyeti kanun ile sağlanmadıkça ve idare mekanizmasının tarafsızlığına imkan bırakmayan zihniyet değişmedikçe seçime girmeyi, Türk demokrasisine karşı ağır bir suç sayıyoruz"*¹⁰⁷ şeklindeki beyannamesini kamuoyuna duyurarak 6 Kasım 1947'de yapılacak olan ara seçimlere girmeme kararı almıştır.

Gerek muhtarlık seçimlerinde yaşanan gerginlik gerekse ara seçimler konusunda DP'nin seçimlere katılmama kararı ve Başbakan Peker'in DP cephesine

¹⁰⁵ Küçük, **a.g.t.**, s.28.

¹⁰⁶ Muhtarlık seçimini ve sonucunu değerlendiren Celal Bayar, CHP'nin ne pahasına olursa olsun iktidarı bırakmak niyetinde olduğunu belirtmiştir. Muhtar seçimlerine hile karıştırıldığını, memurların ve jandarmanın seçimlere müdahale ettiğini ifade etmiştir. Seçimde meydana gelen hadiselerden dolayı Celal Bayar, Kuşadası ve Bodrum'da yapılan toplantılarda büyük olasılıkla seçimlere girmeyeceklerini açıklamıştır. Ayşe Aydın, **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.62. ; Aslan, **a.g.t.**, s.26.

¹⁰⁷ Aydın, **a.g.t.**, s.62-63.

karşı takındığı sert tavır taraflar arasındaki gerginliği hat safhaya taşımıştır. Buna mukabil DP'nin özellikle I. Kongresi sonrası CHP'ye karşı göstermiş olduğu olumsuz yaklaşım Hürriyet Misakı ile birlikte düzenlediği mitinglerle CHP'yi sürekli halka şikayet etmesi CHP'yi oldukça rahatsız etmiştir.

Bu bağlamda iç politikada yaşanan gergin ilişkiler, çok partili hayatın tekrardan son bulabileceği yönünde haberlerin yayılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla ilişkilerin sıkıntılı bir sürece gitmesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü gerginliği azaltmak adına araya girmek durumunda kalmıştır. Her iki tarafla görüşme yapan İnönü, bir beyanname taslağı hazırlatmıştır. Muhalefet lideri Bayar'a¹⁰⁸ ve iktidardaki Peker'e birer örneğini vererek taraflara incelemelerde bulunmaları için zaman vermiştir. Bu süreç içerisinde İsmet İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'ni¹⁰⁹ yayımlamıştır. Bildirgede taraflar arasında yaşanan ihtilaflara değinildikten sonra, DP'nin ihtilalcı bir parti olmadığı bununla beraber ülkede huzur ve asayiş sağlamanın yükümlüğünün de iktidar partisine ait olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁰ Bu beyanname ile birlikte mevcut siyasal gerginlik azaltılmaya ve partiler arasında meydana gelen kutuplaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. İnönü'nün bu müdahalesi Atatürk döneminde yaşanan iki başarısız çok partili hayat denemesinin ardından, bir başka başarısız denemenin önüne geçilmesi adına atılan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

¹⁰⁸ Celal Bayar, İnönü'nün toplantı sonunda 12 temmuz beyannamesi yayımlanmadan önce metnin bir örneğini partisi ile görüşmesi için kendisine verdiğini, kendisinin bu metni partisi ile paylaştığında, DP içerisinde iki grup gözlemlediğini söylemiştir. Buna göre birinci grup, İnönü'nün yaşanan olaylara müdahale etmesi ve yayımlayacağı bildirinin mevcut duruma herhangi bir fayda sağlamayacağını düşünenlerden oluşurken, ikinci grubun ise, ılımlı olarak tabir edilebileceğini ve birinci grubun bu görüşlerine karşı çıktığını belirtmiştir. Bkz. Birlik, **a.g.t.**, s.334.

¹⁰⁹ Metnin Bazı Bölümleri, "Muhalefet lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerine konuşmalarımı ve bu husustaki kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir. 7 Haziran tarihinde görüşmek için çağırdığım bay Celal Bayar bana DP'nin idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikayet etti. 14 Haziranda Başbakanın da bulunduğu toplantıda iki buçuk saat devam etti ve başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin ihtilal usulleri takip ettiğine dair ihtimalleri reddetti...Şimdi ben bu düğümü çözmeye çalışacağım...İhtilalcı bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin, iktidar partisinden şartları içerisinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde, ben Devlet reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı eşit derecede vazifeli görüyorum. Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır...Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasındaki temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir...Muhalefet teminat içerisinde yaşayacak ve iktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Bkz. Tutar, **a.g.t.**, s.31.

¹¹⁰ Aydın, **a.g.t.**, s.62-64.; Demir, **a.g.t.**, s.105.; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, "12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, 2012, s.93.

12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlandığı gün Türkiye ile Amerika arasında yardım anlaşmasının da imzalanması, dönem araştırmacıları tarafından beyannamenin hazırlanmasında iç politik gelişmelerin yanı sıra dış etkenlerin de aynı derecede etkili olduğu kanısını uyandırmaktadır. Buna göre o dönem için, komünist rejim tehlikesine karşı demokratik rejimleri destekleme faaliyeti yürüten ABD, Truman Doktrini ile maddi yardımların özgür ve demokratik ülkelere yapılacağından söz etmiştir. Dolayısıyla yardımın Türkiye için öneminin farkında olan CHP, iktidar-muhalefet kavgasının bitirilmesi yönünde adım atmak durumunda kalmıştır. Zira Türkiye'de demokratik sistemin işlemediği yönünde bir hava olması ABD yardımından mahrum kalma gibi bir sonuç doğurabilir.

Partiler arası görüşmeler sonucunda beyanname yayımlanmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayımlanmasından yaklaşık iki ay sonra Peker sağlık sorunlarını sebep göstererek istifa etmiş ve yerine 10 Eylül 1947'de daha ılımlı politika güden Hasan Saka hükümeti gelmiştir.¹¹¹ Beyanname iktidar tarafında hükümet değişikliği ile sonuçlanırken DP kanadında da parçalanmalara neden olmuştur. 12 Temmuz Beyannamesinin DP tarafından kabul edilmesi parti içinde bazı gruplar tarafından tepki ile karşılanmıştır. DP milletvekili Kenan Öner'in öncülüğünde bir grup, parti yönetimi tarafından ihraç edilmiş, ihraç edilen bu milletvekilleri de kendi aralarında Müstakil Demokratlar Grubu'nu kurmuşlardır.¹¹² Hasan Saka hükümeti ülke genelinde kendisini gösteren ekonomik dar boğaz sebebi ile kısa sürede eleştirilerin odağı olmuştur. Hükümete karşı güvensizliğin artması nedeni ile kabinede değişiklik yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda Hasan Saka Cumhurbaşkanı İnönü'ye istifasını

¹¹¹ Cezmi Eraslan, "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:6, Sayı: 22, 1998, s.142-143,147-152; Ahmet Gülen, **Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018, s.132.; Başak Tuncay, **Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2014, s.78.; Emin Kirman, **Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s.110.

¹¹² Ahmet Ali Ugan, **İsmet İnönü Dönemi Türkiye'sinin İç ve Dış Politikasına Genel Bir Bakış (1938-1950)**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2014, s.114-118-120.

sunmuştur. İnönü hükümeti kurma görevini tekrardan Saka'ya vermiş ve yeni program 18 Haziran 1948'de Meclis Genel Kurulu'nda okunmuştur.¹¹³

Türkiye Cumhuriyeti 1950 seçimlerine doğru yol alırken DP tarafından seçimlerin önünde en büyük engellerden biri olarak görülen seçim kanununda değişiklik yapılmasına karar verilerek her iki partinin de oluru bir düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenleme sonucunda 7 Şubat 1950'de Seçim Kanun Tasarısı Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Tasarıda yer alan en önemli hususlar gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimi ilkeleri olmuştur. 16 Şubat 1950'de kabul edilen tasarı ile 5545 sayılı kanun yasalaşmıştır. Böylece 1950 seçimlerine gidilen yolda DP'nin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır. Ardından yapılacak olan genel seçimlerin tarihi konusunda anlaşmaya varılarak, 14 Mayıs 1950'de karar kılınmıştır.¹¹⁴

14 Mayıs 1950'de yüksek katılımı ile gerçekleştirilen seçimlerle DP, CHP'yi büyük bir farkla geçerek iktidara gelmiştir. Böylece çok uzun yıllar tek parti iktidarı tarafından yönetilen Türkiye Cumhuriyeti'nde yönetim ilk defa el değiştirerek bir muhalif partiye geçmiştir. Yapılan seçimlerde partilerin oy oranları ve çıkardıkları milletvekili sayıları DP 416 milletvekili %55.2, CHP 69 milletvekili %39.6, Millet Partisi 1 milletvekili %4.16, Bağımsızlar 1 milletvekili ve %0.6 oy oranına sahip olmuştur. Böylece DP 487 milletvekilinden 416'sına sahip olarak, 1950 seçimleri neticesinde ezici bir çoğunlukla kazanmıştır.¹¹⁵

¹¹³ Demir, a.g.t., s. 117.

¹¹⁴ Ercan, a.g.t., s.13-14.; Kurtul Altuğ, **Kuvayı Milliye'den Anadolu'nun İhtilaline Cumhuriyetten 27 Mayıs'a Demokrasi Serüveni Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, İstanbul, 2006, s.103.; Çağatay Benhur, "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", **Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı: 17, 2007, s.62.; "9 Milyon Vatandaş Rey Veriyor", **Zafer**, 14 Mayıs 1950, s. 1.; "D. Parti Zafer Yolunda", **Zafer**, 15 Mayıs 1950, s.1.

¹¹⁵ YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), [\(http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007\)](http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007).(12.11.2018) ;ErolTuncer,**1954Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2011, s.3.; Sinan Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı: 6, 2004, s.148.; Seçimlerin ardından DP bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyanname "milletvekilliği seçimlerinin neticelerinin kati olarak belli olduğu şu anlarda, reyini büyük bir olgunlukla kullanmış olan aziz Türk Milletine, şükranlarımızı arz etmeyi şerefli bir vazife biliriz." ifadeleri kullanılmıştır. Bkz. "D. Parti Dün Bir Beyanname Neşretti", **Zafer**, 19 Mayıs 1950, s.4.; Ahmet Hamdi Başar, **Demokrasi Buhranları**, İstanbul, 1956, s. 79.

DP tarafından kazanılan bu zaferin¹¹⁶ ardından 21 şubatta toplanan parti grubu seçimden sonraki ilk toplantısını yaparak Cumhurbaşkanı adayı olarak Celal Bayar'ı gösterme kararı almıştır.¹¹⁷ Buna karşılık CHP'de İsmet İnönü'yü kendi partisinin adayı olarak göstermiştir. Meclis'te yapılan oylama neticesinde Celal Bayar 458 İsmet İnönü ise 64 oy almış Celal Bayar Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹¹⁸ Ardından Meclis Başkanlığı için aday gösterilen Refik Koraltan,¹¹⁹ yapılan seçimler neticesinde Meclis Başkanı seçilmiştir. Celal Bayar'ın hükümet kurma yetkisini Adnan Menderes'e vermesi ile Başbakanlık makamına da Adnan Menderese geçmiştir.¹²⁰

DP'nin ilk kabinesine bakıldığında, Bakanlar Kurulu listesi şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul), Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Samet Ağaoğlu (Manisa), Devlet Bakanı: F. Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa), Adalet Bakanı: Halil Özyörük (İzmir), Milli Savunma Bakanı: Refik Şevket İnce (Manisa), İç İşleri Bakanı: Rüknettin Nasuhioğlu (Edirne), Dış İşleri Bakanı: Fuat Köprülü (İstanbul), Maliye Bakanı: Halil Ayan (Bursa), Milli Eğitim Bakanı: Hüseyin Avni Başman (İzmir), Bayındırlık Bakanı: Fahri Belen (Bolu), Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Zühtü Hilmi Velibeşe (İzmir), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Nihat Reşat Belger (İstanbul), Gümrük ve Tekel Bakanı: Nuri Özsan (Muğla), Tarım Bakanı: Nihat İyriboz (Çanakkale), Ulaştırma Bakanı: Ahmet Tevfik

¹¹⁶ "Demokrat Parti 434 Milletvekili ile Kat'i ve Eşsiz Bir Zafer Kazandı", **Zafer**, 17 Mayıs 1950, s.1.; Dünya Basınında 1950 seçimleri şu şekilde yankı bulmuştur: Atina Radyosu; "Pazar günü, Türkiye'de yapılan seçimlerde çoğunluğu sağlamış olan Demokrat Parti lideri Celal Bayar Atina Haberler Ajansı muhabirine verdiği bir demeçte, Demokrat Parti'nin Türk-Yunan dostluğunu takviyeye gayret sarf edeceği gibi, dostluğun iki memleket halkına mal edilmesi için çalışacağını söylemiştir." Newyork Radyosu; "Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'nın bir sözcüsü, Türk seçimlerini, Türkiye'nin tam demokrasiye doğru gidişinde bir dönemeç noktası olarak vasıflandırarak övmüştür.", Londra'nın Görüşü; "BBC'nin siyasal yazarına göre, bu seçimler Londra'da, Türkiye'nin tamamıyla Demokratik bir rejime geçmesinin son adımı olarak yorumlamaktadır. Doğu Avrupa'da pek çok memleket, siyasi haklarını kaybedip, totaliter bir memleket halini aldıkları bir sırada, Türkiye, bunun tamamıyla aksi bir yolda ilerlemiştir.", Paris Basınında Tefsirleri; "Bütün gazeteciler, seçimlerin tam bir serbesti içinde cereyan ettiğini belirterek, bunda Türk milletinin siyasal olgunluğunun bir delilini göstermektedirler." Bkz. "Dünya Basınında Seçimin Akisleri", **Zafer**, 17 Mayıs 1950, s.6.

¹¹⁷ "Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı Olması İhtimali Kuvvetleniyor", **Zafer**, 20 Mayıs 1950, s.1.; "Cumhurbaşkanı Namzedi: Bayar", **Zafer**, 21 Mayıs 1950, s.1.

¹¹⁸ "C. Bayar Cumhurbaşkanı", **Zafer**, 23 Mayıs 1950, s.1.

¹¹⁹ "Meclis Başkanı Adayı da Koraltan", **Zafer**, 21 Mayıs 1950, s.1.

¹²⁰ Erhan Olgun, **27 Mayıs Askeri Müdahalesinde On Dörtler Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016, s.32.

İleri (Samsun), Çalışma Bakanı: Hasan Polatkan (Eskişehir), İşletmeler Bakanı: Mehmet Muhlis Ete (Ankara).¹²¹

3. Namık Gedik, Eğitim Öğretim, Meslek Hayatı ve Siyasete Girişi

İsmail Namık Gedik'in¹²² eğitim-öğretim hayatı ve siyasete giriş dönemi hakkında gerek telif-tetkik eserler gerekse arşiv malzemeleri ve dönem süreli yayınları olsun son derece kısıtlı bir bilgi dağarcığına sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla buradaki kaynak ve bilgi eksikliğinin büyük bir kısmının Namık Gedik'in yakınlarından elde edilebileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda Gedik'in yakınları¹²³ içerisinde, gelini Emine Gedik (oğlu Arda Gedik'in eşi) ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu sayede dönem ile alakalı bir takım bilgiler elde etme imkanı bulunmuştur. Namık Gedik'in kızı Ayla Gedik ile de bir görüşme gerçekleştirilmek istenilmişse de, Gedik'in sağlık sorunları nedeni ile bu görüşme gerçekleştirilememiştir. Emine Gedik vermiş olduğu bilgiler dışında, Namık Gedik'in 1950 DP Milletvekilliği öncesi hayatı ile alakalı bilgiler TBMM Tercüme-i Hal Kayıtları ve eşi Melahat Gedik tarafından, Namık Gedik'e ait şiirlerin derlenmesiyle oluşturulan kitapta Namık Gedik'in özgeçmişi ile ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Ayrıca Lisansüstü Tezlerde de özgeçmiş ile ilgili az sayıda bilgi mevcuttur.

1911 (1327) yılında Üsküdar'da doğan Namık Gedik¹²⁴, Devlet Deniz Yolları Başkatipliği'nden emekli Malatya'nın Arapgir ilçesi eşraflarından Gedikzade Kaşif Bey'in oğludur. Annesi Macide Hanımdır. Malatya'nın Arapgir Kazasında yaşayan Gedik sülalesinin diğer bir kolu ise Trabzon'a göç ederek oraya yerleşmişlerdir.

¹²¹ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, Cilt: 2, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.748.; "Hükümet De Dün Kuruldu", **Zafer**, 23 Mayıs 1950, s.1.

¹²² Namık Gedik'in tam ismi İsmail Namık Gedik'tir. Bu durum, 30.01.1961 tarihinde, dönemin İçişleri Bakan Yardımcısı tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, Namık Gedik'in hizmet cetveli ile alakalı olarak göndermiş olduğu evrakta tespit edilmiştir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Sayı: 6812-521/477.

¹²³ Namık Gedik'in yaşayan yakınları içerisinde, kız kardeşi Ayla Hanım da bulunmaktadır. Ancak Ayla hanım hem yaşının ilerlemiş olması hem de geçirmekte olduğu hastalık nedeni ile konu hakkında bize bilgi verecek durumda değildir. Bu nedenle Ayla Gedik ile bilgi alışverişinde bulunulamamıştır.

¹²⁴ **Tercüme-i Hal Kaydı**, Sicil No: 1574.

Namık Gedik'in gelini Emine Gedik,¹²⁵ Gedik¹²⁶ ailesini "*birbirlerine sıkı sıkıya bağlı, sevgi dolu, çok hoş, tipik, güzel bir Türk ailesi*" olarak betimlemiştir. Nebahat, Nezehat, Sebehat¹²⁷ ve Namık olmak üzere dört çocuğa sahip Kaşif Bey'in çocuklarından Nebehat, 16-17 yaşlarında verem hastalığından dolayı ölmüştür. Nezahat, öğretmen okulunu bitirerek öğretmen olmuş ve Bursa'nın İnegöl ilçesine atanmış, ailesi de bir süre kızlarının yanında kalmıştır.¹²⁸

Namık Gedik ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra lise eğitimine İstanbul'un ünlü okullarından Kabataş Erkek Lisesi Edebiyat Bölümü'nde başlamış ve 1929'da mezun olmuştur. Üniversite eğitimi için İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni seçen Namık Gedik, tabip unvanı ile 1936 yılında mezun olmuştur.¹²⁹ Emine Gedik, Namık Gedik'in Tıp Fakültesini tercih etmesinin en büyük sebebinin, kız kardeşinin küçük yaşta verem hastalığından vefat etmiş olmasına bağlamaktadır. Gedik, İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrenciyken Türk Talebe Cemiyeti'ne katılmış ve burada cemiyetin genel sekreterliğine kadar yükselmiştir.¹³⁰ Emine Gedik o dönem için Türk Talebe Cemiyeti içerisinde aktif bir biçimde yer alan kişilerin, politikada veya devlet içerisinde önemli bir yeri işgal ettiğini dile getirmiştir.¹³¹ Bu açıdan bakıldığında, Gedik'in Türk Talebe Cemiyeti içerisindeki konumu onun geleceği için büyük önem arz etmekteydi. Bir takım basında, Namık Gedik'in talebe cemiyetlerine üyeliğinden itibaren ister istemez politikaya ilgi duyduğundan bahsedilmektedir.¹³² Tıp fakültesini bitiren Namık Gedik Adana Sıtma

¹²⁵ 1942 Ankara doğumlu olan Emine Gedik, Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'in eşidir. Emine Gedik'in babası, Demokrat parti'nin kuruluşundan itibaren parti üyesi olan ve yerel bir gazete olarak yayın yapan Hakimiyet Gazetesi'nin sahibi Hikmet Yazıcıoğlu'dur. Koyu bir DP'li olan Yazıcıoğlu ailesinin evinde sürekli DP muhabbetlerinin geçtiğini söyleyen Emine Gedik'in 1950 seçimlerindeki DP zaferinin ardından; "babamın öğlen vakti, kapıdan bir hışımla içeriri girerek, kazandık!! diye bağırdığını hiç unutamıyorum" şeklindeki ifadesi, bu durumu açıklamaktadır. Emine Hanım, kendisinin Arda Gedik ile evlilik yapmasında, iki ailenin de DP kökenli olmasının da önemli bir unsur olduğunu dile getirmiştir. **Arda Gedik'in eşi Emine Gedik ile 7 Ağustos 2018 tarihinde yapılan röportaj.**

¹²⁶ Emine Gedik, Namık Gedik'in babası Kaşif bey ve annesi Macide hanımı tanıdığını, ancak; Namık Gedik'in oğlu Arda ile 1963 senesinde evlenmiş olduğu için, Namık Gedik'i tanımadığını ve onunla ilgili bir çok bilgiyi eşi Arda'dan aldığını ifade etmiştir. **Emine Gedik**, Röportaj.

¹²⁷ Sabahat, Askeri Müdahaleden sonra, kurulan Adalet Partisi'nin kadın kollarında çalışmıştır. Melahat Gedik ise Askeri Müdahaleden sonra aynı partide milletvekili olacaktır. **Emine Gedik**, Röportaj.

¹²⁸ **Emine Gedik**, Röportaj.

¹²⁹ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.

¹³⁰ Dr. Namık Gedik, **Namık Gedik Şiirler**, Hürriyet Ofset, 1979, s. 5.; **Emine Gedik**, Röportaj.

¹³¹ **Emine Gedik**, Röportaj.

¹³² "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

Savaşı'nda görev almış, yedek subaylığını Dersim Harekatı'nda yapmış ve 1937'de Melahat Gedik¹³³ ile evlenmiştir.¹³⁴

Gülhane Askeri Tatbikat Okulu'nda görev alan Gedik, burada gördüğü altı aylık kursun ardından 1 Mayıs 1937'de Elazığ 25. Piyade Alayı'nda askerlik hizmetini devam ettirmiştir. 18 Ocak 1937'de Denizli 51. Piyade alayına nakledilen Gedik, daha sonra Aydın'ın Çine¹³⁵ İlçesi Hükümet Tabipliği'ne atanmıştır.¹³⁶ Çine Hükümet Tabipliğinde 1942 Kasım ayına kadar çalıştıktan sonra Haydarpaşa Emrazı İntaniye Hastanesi'ne Dahiliye Asistanı olarak tayin edilmiştir.¹³⁷ Aydın, Adnan Menderes'in memleketi olması nedeni ile Gedik'in siyasi hayatı için önemli bir yerdir. Emine Gedik bu konuda şunları dile getirmiştir, *"O zamanlar Türkiye küçük, Demokrat Parti yeni kuruluyor. Partinin kuruluş aşamasında Menderes partiyeye yaşadıkları bölgelerde isim yapmış insanları seçmeye özen gösteriyor. Namık Gedik, Çine'de başarılı bir doktordur hatta, 1960'dan sonra, Çine'de doğan bir çok çocuğa, Namık ismi verilmiştir."*¹³⁸ Emine Gedik, Menderes'in memleketi olması nedeniyle Aydın'ın bir çok kez DP mitinglerine sahne olduğundan bahsetmiştir. Emine Gedik'e göre Melahat Gedik siyasete eşi Namık Gedik'ten daha yatkın biridir. Namık Gedik ise kendi halinde hastalarını iyileştirmek için uğraşan bir doktordur. Gerekirse hastalarının evlerine giderek onların sağlığına kavuşması adına başlarında nöbet tutan bir yapısı vardır. Maddi geliri düşük olan hastalarının ilaç masraflarını karşılamaktan çekinmeyen idealist bir doktordur. Melahat Gedik'in ısrarı üzerine Namık Gedik Menderes'in burada düzenlediği mitinglere katılmıştır. Ancak kendisi pek de istekli değildir. Zira Melahat Gedik'e kendisini siyasete karıştırmamasını, neticede devlet memuru olduğunu söyleyerek bu konudaki endişelerini dile

¹³³ 1915 doğumlu olan Melahat Gedik, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezununu olup, hakime olarak görev yapmaktadır. Melahat hanım babasını küçük yaşta kaybetmiştir. 17-18 yaşlarına geldiğinde ise annesini kaybetmiştir. Anne ve babasını kaybeden Melahat Gedik, Üsküdar'da oturan teyzesinin yanına yerleşmiş ve bu semtte Namık Gedik ile tanışmıştır. **Emine Gedik**, Röportaj.; Kim Dergisi'ne göre; Dr. Namık Gedik'in karısı Melahat Gedik'in, dönemin Hürriyet Gazetesi'nin sahibi olan Simavi ailesine yakın olduğu ifade edilmektedir. Bkz. "Davudi Bir Ses", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.11.

¹³⁴ Gedik, **a.g.e.**, s.5.

¹³⁵ Adnan Menderes'in kendisine ait olan çiftliğine çok yakın bir bölgededir. **Emine Gedik**, Röportaj.

¹³⁶ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.; Süleyman Akkuş, **Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri (1950-1954)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2016, s.101.

¹³⁷ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.

¹³⁸ **Emine Gedik**, Röportaj.

getirmiştir. Bu süreçte çeşitli vesilelerle Namık Gedik DP yönetimi ile diyalog kurmak durumunda kalmıştır. Nitekim, Adnan Menderes tarafından doğrudan Namık Gedik'e partiye katılma teklifi gelecektir.¹³⁹

Öte yandan, Çine ilçesinde görev süresince adını duyurmayı başaran Namık Gedik DP ile de ilişki kurmuştur. Kim Dergisi'ne göre Namık Gedik Aydın'ın Çine ilçesinde Hükümet Doktoru olarak görev yaptığı sırada Adnan Menderes ile iletişim kurmaya başlamıştır. Bu durum ise onun Türk kamuoyu tarafından tanınmasını sağlayacaktır."¹⁴⁰

1942'de ikinci kez askere giden Gedik Antalya Sahil Muhafaza Alayı Başhekimliği'nde görevini tamamladıktan sonra tekrardan Dahiliye asistanlığı görevine dönmüştür.¹⁴¹ Burada icra ettiği asistanlık döneminin ardından tahsilinin geri kalan bölümünü Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde tamamlamış ve Dahiliye uzmanı olmuştur.¹⁴² Mart 1948'de Muğla Memleket Hastanesi'ne Dahiliye uzmanı olarak atanmış ve burada Başhekimlik görevinde bulunmuştur.¹⁴³ 1950'de Haydarpaşa Numune Hastanesi Verem Pavyonu'na mütehassıs olarak tayin olmuştur.¹⁴⁴ Gedik, milletvekili adayı gösterilmesinin ardından seçim faaliyetlerine katılarak parti için çalışmaya başlamıştır. 14 Mayıs 1950'de DP'den milletvekili seçilmesi sonucunda görevinden ayrılmıştır. Milletvekili olmasıyla birlikte Ankara'ya yerleşen Namık Gedik, burada yerleştiği Foto Apartmanı'nda¹⁴⁵ yeni yaşamına başlayacaktır.¹⁴⁶ Namık Gedik evli ve iki çocuk babasıdır.¹⁴⁷ Gedik doktorluk

¹³⁹ **Emine Gedik**, Röportaj.

¹⁴⁰ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, s.9.

¹⁴¹ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

¹⁴² Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

¹⁴³ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.; Gedik, **a.g.e.**, s.5.

¹⁴⁴ **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

¹⁴⁵ Emine Gedik, Namık Gedik ve ailesinin Ankara Foto Apartmanı'nda oturduğunu söylemiştir. Ancak Namık Gedik'in, TBMM Hal Tercümesi'nde, Ankara ikamet adresi olarak; Cuma Caddesi, Kimya Apartmanı, Daire 15 yazmaktadır. Ayrıca İstanbul ikamet adresi de, Söğütluçeşme Caddesi no:199, Kadıköy olarak belirtilmiştir. Bkz: **TBMM Tercüme-i Hal Kaydı** Sicil No: 1574.

¹⁴⁶ Gedik, **a.g.e.**, s.5.; Röportaj, **Emine Gedik.**; Güner Sarısözen, **Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960**, Demokrat Kulübü Yayınları, Ankara, 1998, s.61.; İstanbul ilinde, ikamet olarak ise Tarabya'daki Sümer Apartmanı'nı kullanmış olduğu dile getirilmektedir. Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik'in, Namık Gedik'in ölümü üzerine kendisi ve oğlu Arda için dul ve yetim aylığı bağlanması konusunda 06.09.1961 tarihinde, Vali Yardımcısı Lütfi Elgin tarafından Sarıyer Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda, Melahat Gedik'in ikamet adresi, Sümer Korusu, Sümer Apartmanı, Tarabya olarak belirtilmiştir. Bu bilgiden hareketle, İstanbul'daki ikamet adresleri arasında Tarabya'da bulunan söz konusu apartman gösterilebilir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, İstanbul Vilayeti Sicil Kalemi Sayı:381, Sarıyer Kaymakamlığı Tahrirat Kalemi Sayı:849.

¹⁴⁷ Röportaj, **Emine Gedik.**; Akkuş, **a.g.t.**, s.101.

mesleğinin yanı sıra şiir ve hikayeler ile ilgilenmiştir. Hikayelerinin bir kısmı 1932 ve 1933 senelerinde Servet-i Fünun Dergisi'nde yayımlanmıştır. Hikayeleri arasında Akarsu, Üç Eşiz, Meçhul Eser ve Tövbe gösterilebilir. Şiirleri ise eşi Melehat Gedik tarafından, "*Namık Gedik Şiirleri*" isimli kitapta toplanmıştır.¹⁴⁸

4. Demokrat Parti Safında Siyasete Giren Namık Gedik'in, Menderes ile Olan İlişkisi, Parti İçerisindeki Konumu ve Basına Göre Karakter Tahlili

Namık Gedik'in seçim faaliyetleri sırasındaki çalışmaları ile ilgili olarak, Gedik'ten "*Menderes'in Solunda Taşındığı Sağ Kolu*" şeklinde bahseden bir takım basın 1950'de Aydın'da seçim kampanyalarının hararetle devam ettiğini ve kampanyalar sırasında 39 yaşında genç bir doktor olan Namık Gedik'in yorulmadan çalıştığını vurgulamıştır. Buna göre Gedik'in seçim kampanyaları sırasında en çok üzerinde durduğu konular insan hak ve hürriyetleri ile iktidarın değişmesinin lazım geldiği propagandası idi. Gedik'in konuşmalarında öne çıkan hitabı ise "*Bizi seçerseniz...*" ile başlayan cümleleriydi. 1950 seçimlerinde Aydın'da DP listesinin başında, Adan Menderes ve Ethem Menderes ile birlikte Namık Gedik'in de ismi bulunmaktaydı. Namık Gedik, Bakan olduğu 1954 yılına kadar parti içerisinde ön plana çıkmayan birisi olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁹ Bu bağlamda Namık Gedik'in Menderes ile yakın ilişki kurması 1950 seçimlerinde Menderes'in Gedik'i memleketi olan Aydın'dan aday listesine koymasını sağlamıştır. Öyle ki Gedik'i listeye almak için faal DP'lilerden Cevat Ülkü ve Nail Geveci'yi dışarıda bırakmıştır.¹⁵⁰ Böylece Menderes ile Gedik'in ilişkilerinin çok sağlam bir temel üzerine bina edildiği görülmektedir. Hatta Namık Gedik'in, Menderes'in sağ kolu¹⁵¹ olduğu basına yansımıştır. Benzer şekilde Namık Gedik-Ethem Menderes'ten, "*Grubun itimadını kazanmak daha kolay, Genel başkanın itimadını kazanmak daha güç, işte, iki Aydın*

¹⁴⁸ Akkuş, **a.g.t.**, s. 101.

¹⁴⁹ Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

¹⁵⁰ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

¹⁵¹ "Tahkikat Komisyonu", **Kim Dergisi**, Sene:2, Cilt: 7, Sayı: 96, 20 Nisan 1960, s. 10.

mebusu ki, artık onlar, Genel Başkanın tam itimadını kazandılar."¹⁵² ifadeleriyle bahsedilmektedir.

Namık Gedik'in parti içerisindeki konumu ve Menderes ile olan ilişkisi hakkında, DP milletvekili ve Menderes'in yakın arkadaşı Samet Ağaoğlu önemli bilgiler vermiştir. Namık Gedik Menderes'in çevresi içinde kaderini ona bağlamayı aşarak, kaderini bölüşen insanlardan birisidir. Bu değerlendirme Gedik-Menderes ilişkisinin samimiyetini anlaşılması için önem arz etmektedir. Ağaoğlu, Gedik ile tanışmasını 1950 seçimlerinden sonraki tarihe dayandırmış ve bu tanışmaya Menderes'in vesile olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Menderes'in, Gedik'in Aydın'dan milletvekili olmasını çok istediğinin altını çizmiştir. Ağaoğlu Gedik'i tasvir ederken 1954'de İçişleri Bakanı olmasına kadar DP grubu içerisinde sessiz kalan, az konuşan, az neşelenen, derin bir iç dünyaya sahip bir kişiliği olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁵³ Ağaoğlu'nun tespiti, dönem basınında da "*DP'nin iktidara gelmesi ile başlayan politika hayatının ilk anları, Dr. Gedik için pek önemli olmadı*"¹⁵⁴ şeklinde ifadelerle yer almıştır. Gedik'in sorumluluk almaktan çekinmeyen bir yapıda olduğunu da dile getiren Ağaoğlu, 1954 seçimlerinde Ege bölgesinde çalıştığını ve parti için çeşitli gezilere katıldığının da altını çizmiştir.¹⁵⁵ Ağaoğlu, Menderes ile sonuna kadar beraber olan arkadaşları arasında Tevfik İleri, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Fatin Rüştü Zorlu, Celal Yardımcı, Nusret Kirişcioğlu, Bahadır Dülger, Osman Kavrakoğlu, Hayrettin Erkmen, Sebehati Ataman ve Ahmet Hamdi Sansar ile birlikte Namık Gedik'in ismini de zikretmektedir.¹⁵⁶ Gedik'in Menderes ile kurduğu samimi ilişki ve çalışkanlığı onun parti ile olan ilişkisini ve hükümet içerisindeki konumunu müspet yönde etkilemiştir. Namık Gedik, Demokrat Parti'nin kuvvetli adamlarından değildir. Hükümetin kuvvetli adamlarından biridir. Namık Gedik Dahiliye Vekili olmasından sonra

¹⁵² "Mutemetler", **Çakmak Dergisi**, Sayı: 44, 5 Ocak 1957, s.2.

¹⁵³ Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.144-145.

¹⁵⁴ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

¹⁵⁵ Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.145.

¹⁵⁶ Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.137.; Menderes'e en yakın isimler Yeni Sabah Gazetesi'nde şu şekilde belirtilmiştir: Samet Ağaoğlu, Mükerrrem Sarol, Fatin Rüştü Zorlu ve Namık Gedik. Bkz. Nimet Arzik, "Onun Kadar Yalnız Adama Ömrümde Tesadüf Etmedim", **Yeni Sabah**, 13 Ekim 1960, s.2.

Demokrat Parti'nin hiç bir kademesinde, Genel İdare Kurulu dahil olmak üzere hiç bir zaman çalışmamıştır.¹⁵⁷

Dönem basınında Gedik, *"Menderes kabinelerinde vazife gören vekillerden yalnız biri vardır ki, her zaman sağ eli ceketinin cebindeydi. Ve o cepte, sinirli parmakların arasında her zaman bir tabanca bulunurdu. Bu vekil Dr. Namık Gedik'ti."*¹⁵⁸ şeklindeki ifadeler ile her zaman teyakkuzda olan bir Vekil olarak tanımlamıştır. Gedik'in politikadaki yükselişi ile alakalı basında, *"DP'nin iktidara gelmesi ile beraber başlayan politika hayatının ilk anları Dr. Gedik için pek önemli olmadı. Daima Menderes'in yanında olmak ve daima Menderes'in dediklerini yapmak felsefesi kısa bir zaman sonra Namık Gedik'i, İzmir parti müfettişliğine getirtti."*¹⁵⁹ ifadelerine yer verilerek Gedik'in parti içi yükselişinde Menderes'e yakınlığının etkisine vurgu yapılmıştır.¹⁶⁰

Gedik'in siyasete girmesinin ardından Menderes'in gözünde bir anda parlaması ve çeşitli aralıklarla altı yıl Dahiliye Vekilliği yapacak kadar iyi bir konuma gelmesinin sebepleri arasında doktorluğu, başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bir takım basında, *"Doktor Gedik çalmış çırpılmış değildi. Belki bir kaç kooperatife dahil olmuştu. O kadar bahsedilen On üçler Apartmanı'nın bir dairesine sahipti. O daire 45 bin liraya gelmişti. Orta halli bir vatandaşın biraz tutum, biraz sıkıntı, biraz kredi ile yaptıracığı bir şeydi bu. O taraftan öyle aksaklıkları yoktu."* ifadelerine yer verilmiştir. Namık Gedik'i Menderes'e yaklaştıran dürüst kişiliği tanımladıktan sonra, onun siyasetteki yükselişi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda, *"O somurtuk adam Adnan Bey'i nasıl fethetmişti? Gene gülünç bir şekilde! Bir zamanlar Adnan Bey'in ensesinde bir çıban çıkmıştı."*

¹⁵⁷ **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi),

<https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

¹⁵⁸ Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.; Yeni Sabah Gazetesi'nde Gedik'in asabi duruşu ile ilgili; "Asık ve hafiye suratlı bir iç güveysi. Namık Gedik'in dış görünüşü buydu." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Nimet Arzık, "Gedik Kemal Aygün'ü Sevmez Ondan Korkardı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7760, 18 Ekim 1960, s.2.

¹⁵⁹ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

¹⁶⁰ Gedik'in parti içi yükselişinde, muhalefete karşı her zaman partisini savunan bir vekil imajı çizmesi de etkili olmuştur, Basında yer alan "Doktor, herhangi bir olayda, kabahatin, muhalif partiye mensup vatandaşın başka kimselerde de olabileceği ihtimalini düşünmüyor ve sığağı sığağına verdiği demeçlerde illa muhalefeti suçlandırıyor illa DP'lileri savunuyordu. Ve işin garibi olayların mahkemeye düşmesi halinde, illa Doktorun suçlu gördükleri, beraat ediyordu." şeklindeki haberler bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, s.10.

Penisilin iğneleri yapmışlar olmamış, kesmişler biçmişler olmamış. Çıban, bir iç buhranından geldiğinden daima baş kaldırmış. Doktorların biri geliyor biri gidiyor. Adnan Bey, kolalı yakalarını takamıyor. O sırada, doktor payesinden istifade ederek Namık Gedik, Park Otel'e taşındı durdu. Vazgeçilmez ve fedakar dost haline geldi. Adnan Bey, 'bana ne bağlı adam. Benim için canını verir' diyerek, doktorun zekasını methetmeye başladı. Ben bu kadar zeki, bu kadar anlayışlı adam görmedim.' Ve, Namık Gedik, o donuk, somurtuk Namık Gedik, bir kudret oldu. 6-7 Eylül'den sonra, Başvekili bildikleri ile ürküterek kudretini muhafaza etti. Adnan Bey, bir kaprisi ile göklere çıkarabileceği, bir kaprisi ile yok edebileceği insanlar ile rahat edebiliyordu. Namık Gedik'i o şartlara uygun buldu."¹⁶¹ şeklindeki ifadeler ile Namık Gedik'in Menderes ile yakın ilişkiler kurma ve parti içerisinde yükselişini sağlayan nedenler sıralanmıştır. Menderes'in sözünden çıkmayacak karaktere sahip olan Gedik, Başvekil Menderes için vazgeçilmez bir konumdaydı. Ne pahasına olursa olsun yanında olan sadık bir kişilik, onun Menderes ile uzun yıllar çalışmasını sağlamıştır.¹⁶² Bu değerlendirmelerin 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra kaleme aldığı düşünüldüğünde, Gedik ve Menderes ile ilgili kullanılan eleştirel üslup doğal karşılanmaktadır.

Gedik'in parti içinde iyi bir konum elde etmesinde, muhalefete karşı her zaman partisini savunan bir vekil imajı çizmiş olması de etkili olmuştur. Basında yer alan "*Doktor, herhangi bir olayda, kabahatin, muhalif partiye mensup vatandaşın başka kimselerde de olabileceği ihtimalini düşünmüyor ve sıcağı sıcağına verdiği demeçlerde illa muhalefeti suçlandırıyor, illa DP'lileri savunuyordu. Ve, işin garibi, olayların mahkemeye düşmesi halinde, illa Doktorun suçlu gördükleri, beraat ediyordu.*" şeklindeki haberler bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Gedik parti içerisindeki bu tavrı ile iki avantaj elde etmişti. Böylece bir yandan Menderes'in gözüne girerken, diğer yandan da kamuoyu tarafından tanınan bir sima olmaktaydı.¹⁶³

¹⁶¹ Nimet Arzık, "Gedik Kemal Aygün'ü Sevmez Ondan Korkardı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7760, 18 Ekim 1960, s.2.

¹⁶² Nimet Arzık, "Onun Kadar Yalnız Adama Ömrümde Tesadüf Etmedim", **Yeni Sabah**, 13 Ekim 1960, s.2.

¹⁶³ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, s.10.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAHİLİYE NEZARETİ, NAMIK GEDİK'in IX.-X. DÖNEM

MİLLETVEKİLLİĞİ ve DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. Dahiliye Nezareti

1.1 Dahiliye Nezareti'nin Kurulması ve Gelişim Süreci

Dahiliye Nezareti-Vekaleti çalışmamız için önemli bir yer işgal etmektedir. III. Menderes Hükümeti ile birlikte Dahiliye Vekili görevini alacak olan ve bu görevi 6 seneye yakın bir süre devam ettiren Namık Gedik, araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir. Gedik, Şükrü Kaya'dan sonra en uzun süre görev yapan Dahiliye Vekili olmuştur. Bu açıdan 1954-1960 arasında Namık Gedik'in çeşitli aralıklarla Bakanlık görevinde bulunduğu Dahiliye Nezareti-Vekaleti ile ilgili bilgi vermek konu bütünlüğü açısından faydalı görülmektedir.

Osmanlı Devlet teşkilatı hükümdarın otoritesine dayanan bir sistem olarak teşkil edilmiştir. Sistem içerisinde Vezir-i Azam padişahın mutlak vekili konumunda bulunmaktadır. Öte yandan II. Mahmut dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde bir kabine sistemine rastlanılmamaktadır. Tanzimat'a kadar Osmanlı devlet teşkilatı Mülkiyye, İlmiyye, Kalemîyye ve Seyfiyye gibi kısımlardan meydana gelmiştir. Devlet yönetiminde Osmanlı Padişahının vekili konumunda bulunan makam Sadrazamlıktır. Sadrazama devlet işlerinde yardımcı olan başka makamlar da bulunmaktadır. Buna göre defterdar mali işlerde, kazasker ve şeyhülislam adalet, eğitim ve din işlerinde, nişancı ise yazılı bürokraside sorumluluk sahibidir. Mülki işler ise Sadrazamın sorumluluğunda bulunmaktadır. Mülki konularda Sadrazama Divan-ı Humayun, Hazine-i Amire ve Defter-i Hakani Kalemli yardımcı olmaktadır. Sadrazam bu sorumluluğunu Sadaret Kethüdası¹⁶⁴ aracılığı ile kullanmaktadır. Sadaret Kethüdası zamanla genel güvenlik konuları ile alakalı

¹⁶⁴ "Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda XV. yy'dan itibaren bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı unvanını da kazanmıştır. Devletin en üst kademesinde görev yapan sadrazamdan en alt seviyedikene kadar, mülki ve askeri erkandan pek çok görevlinin 'kethüda' unvanını taşıyan yardımcısı bulunmaktaydı. Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda kethüdalar arasında en önemlisi Sadaret kethüdası idi." Bkz. Mehmet Canatar, "Kethüda", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2002, s.332.

padişaha doğrudan rapor verebilen ve emir alabilen konuma gelmiştir. Sadrazam adına dahili işlere bakabilen Sadaret Kethüdasının, ilk zamanlarda resmi sıfatı olmamasından dolayı protokolde de herhangi bir yeri bulunmamaktaydı. Protokolde yerinin olmamasına rağmen hemen hemen bir çok işte Sadrazamın baş yardımcısı olarak görülmesi, konumu açısından önem arz etmektedir. Sadaret Kethüdalarının görev alanlarına giren en önemli konulardan birisi dahili güvenlik meselesidir. Sadaret Kethüdaları dahili güvenlikten sorumlu kişilerdir.¹⁶⁵ Konuya bu açıdan bakıldığında Sadaret Kethüdalığı ileriki dönemlerde meydana getirilecek olan Dahiliye Nezareti'nin temelini oluşturmaktadır.¹⁶⁶

Osmanlı-Batı yakınlaşmasına paralel olarak devlet kurumlarında bu eksenle önemli değişikliklerle meydana gelmiştir. Devlet idaresi bir çok bölüme ayrılarak her bölümün başına yüksek rütbeli kişiler getirilmiştir. 1836'ya gelindiğinde mülki idarenin de ayrı bir teşekkül olarak yeniden yapılandırılması söz konusu olmuş ve sonuç olarak '*Mülkiye Nezareti*' adı altında, müstakil bir idare kurulmuştur. 9 Ekim 1837'de nezaretin ismi Dahiliye Nezareti olarak değiştirilmiştir. 1838'e gelindiğinde ise bu isim '*Umur-u Dahiliye Nezareti*'ne¹⁶⁷ dönüştürülerek Nezaret bünyesine bir de müsteşarlık verilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Bu yönü ile Cumhuriyet dönemi Dahiliye Vekilleri ile görev tanımı anlamında paralellik göstermektedirler. Zira, Cumhuriyet döneminde Dahiliye Vekillerinin görevleri arasında ülkenin iç güvenliği ve asayişini korumak, önemli bir yer tutmaktadır.

¹⁶⁶ M. İlker Haktankaçmaz, **Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Merkez Analizi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s.5-6.; Yakup Kaya, **Bir Devlet ve Siyaset Adamı Şükrü Kaya**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2012, s.112.; Ahmet Akgündüz, **Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi**, Acar Basım, Ankara, 2013, s. 102.; "İlk zamanlarda, sadrazamların doğrudan doğruya maiyet memurlarından olan sadaret kethüdasının hiç bir sıfatı yok iken, XVIII. asırdan itibaren Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadaretinden başlayarak, bunların da devlet kadrosuna girmek suretiyle resmi memur olmaları kabul edili, azl ve tayinleri sadrazamların inhası üzerine yapılır oldu. XVIII. yüzyılın ilk yarısından sonra ise bütün devlet memurlarının fevkine, hatta reisülküttapların üstüne çıkartılarak, birinci derecede mühim bir mevkiye sahip oldular. Bkz. Akgündüz, **a.g.e.**, s.104.

¹⁶⁷ "Dahiliye Nezareti'nin kurulduğu yıla kadar Bab-ı Ali'de, Dahiliyeye ve Hariciyeye ait işler birlikte yürütülmekteydi. Dahiliyeye ve Hariciyeye ait bürolar ayrılınca Osmanlı memurları da Avrupa'da olduğu gibi, 'Dahiliye memurları' ve 'Hariciye memurları' şeklinde ikiye ayrıldı." Bkz. Kaya, **a.g.t.**, s. 164.

¹⁶⁸ Kaya, **a.g.t.**, s.113.; Abdullah Teyfur Erdoğan, **Dahiliye Nezareti Teşkilatı Tarihi (1836-1922)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s.14.

Sadaret Kethüdası olarak görev yapmış olan Mehmet Sait Pertev Efendi,¹⁶⁹ yeni kurulan Umur-u Dahiliye Nezareti'nin başına getirilmiştir. Böylece ilk Dahiliye Nazırı sıfatı ile görevine başlamıştır. Daha sonra bu göreve sırasıyla Akif Paşa ve Sadaretin, Başvekalet'e dönüştürülmesi ile Mehmet Rauf Paşa getirilmiştir.¹⁷⁰ Ancak daha sonra bu uygulamadan vazgeçilerek Başvekalet tekrardan Sadarete dönüştürülmüştür. Ayrıca 2 Eylül 1839'da Dahiliye Nezareti Sadarete bağlanarak '*Dahiliye Kalemi*' seviyesine indirilmiştir. Bu çerçevede 1839'dan 1869'a kadar Dahiliye kalemi Sadaret bünyesinde bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. 1869'a gelindiğinde, Dahiliye Nezareti'nin tekrardan kurulmasına karar verilmiş ve 18 Şubat 1869 yılında Dahiliye Nezareti yeniden kurulmuştur. Dahiliye Nazırlığı görevi ise Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa'ya¹⁷¹ verilmiş ve Nezaret müstakil bir kurum olmuştur.¹⁷² Yeniden kurulan Dahiliye Nezareti'nin görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

¹⁶⁹ "Hicaz asıllı olup, Kırım'a yerleşmiş ve oradan İstanbul'a yerleşmiş bir Seyyid ailesinin oğludur. İstanbul'da dini ilimler öğrendikten sonra, annesinin akrabalarından olan ve ona 'pertev' mahlasını veren Beylikçi Kesedarı Hacı Ahmet Efendi'nin yardımıyla 1804'de Ruus Kalemi'ne girdi. Oradan Divan-ı Humayun Kalemi'ne ve Sadaret Mektubi Odası'na yükseldi. 11 Mart 1836 tarihinde kethüdalığın Umur-u Mülkiye Nezareti'ne çevrilmesi üzerine Pertev Efendi, vezaret ve müşirlik rütbesiyle ancak seyfiyyeye mahsus olan paşa unvanını kullanmamak şartıyla Umur-ı Mülkiye Nazırı oldu." Bkz. Carter Vaughn Findley, "Pertev Mehmed Said Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, 2007, s.234.

¹⁷⁰ Şafak Başa, **Kurumsallaşma Bağlamında Dahiliye Nezareti'nden Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş (1920-1923)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012, s.164.; "Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri kurulduktan sonra Padişah II. Mahmud, 30 Mart 1838 tarihinde merkeziyetçiliğini arttırma girişimlerinin sonucu olarak Sadareti, "Başvekâlet'e" dönüştürdü. Dahiliye Nazırı Akif Paşa da hastalığı nedeniyle görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle görevinden azledildi. Bunun üzerine Başvekalet, Dahiliye Nezareti'ne ilave edilerek Sadrazam Mehmet Rauf Paşa'ya tevcih edildi. Rauf Paşa, hem Dahiliye Nazırı hem de Başvekil unvanlarını birlikte kullanacaktı." Bkz. Başa, **a.g.t.**, s.164.; Erdoğan, **a.g.t.**, s.13.

¹⁷¹ "Amasya'da doğdu, Nakşibendiyye tarikatının, Halidiyye kolu şeyhlerinden İsmail Siraceddin Efendi'nin oğludur. Ailesi, Şirvan'dan (Dağıstan) Amasya'ya göç etmiştir...21 Eylül 1853'te Amasya Evkaf Müdürlüğü'ne tayin edildiyse de bu görevde fazla kalmadı ve 3 Ocak 1855'de istifa edip İstanbul'a döndü. Bu süre içinde Ali ve Fuat Paşalar gibi devrin önde gelen devlet adamları ile tanışma imkanı buldu...Fuat Paşa'nın vefatı ile Hariciye Nazırlığı'nı da uhdesine alan Sadrazam Âli Paşa, iç ve dış işlerin yoğunluğundan devletin iç işlerini yürütmesi için Rüştü Paşa'yı Hazine-i Hassa Nazırlığı görevine ilaveten 27 Şubat 1869'da Dahiliye Nezareti'nin başına getirdi." Bkz. Mehmet Ali Beyhan, "Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 39, İstanbul, 2010, s.210.

¹⁷² Başa, **a.g.t.**, s.165-166.; Erdoğan, **a.g.t.**, s. 14-17-18.; "1869 yılında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar değişmiş ve özellikle Islahat Fermanı'ndan sonra devlet faaliyetlerine yönelik olan dış ve Yeni Osmanlılar hareketinin öncülüğünde iç muhalefet artmıştı. Yapılan bir çok ıslahat neticesinde hem nüfus olarak hem de nüfuz olarak bürokrasi grubu devlette hakim konuma gelmişti. Hükümet, organ olarak artık bir çok nezarete sahipti. Eskiden bir kaç kalem, bütün ülkeni işlerini

- 1- Dâhiliye Nezareti bütün dahili meselelerin idari ve icra merciidir.
- 2- Şura-yı Devlet ve Divan-ı Ahkam-ı Adliyye'den Sadarete takdim edilen mazbata ve müzekkerelerin muameleatı Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla yapılacaktır.
- 3- İstanbul ile diğer bütün Vilayetlerin zabıta işleri konusunda Zaptiye Müdüriyeti Dahiliye Nezareti'ne müracaat edecektir.
- 4- Şehremaneti (Belediye) Dahiliye Nezareti'ne bağlı olduğundan kendi görevleri arasında yer alan her hususta bu Nezaretle irtibat halinde çalışacaktır.
- 5- Mısır, Tunus, Sırbistan ve Memleketeyn'den (Eflak-Boğdan) oluşan Eyalat-ı Mümtaze dışındaki bütün Vilayetlerin valileri ve diğer mülkiye memurları dâhili konularda Nezaretle haberleşeceklerdir.
- 6- Mutasarrıf ve kaymakamların, vilayet mektupçuları ile yardımcılarının ve diğer mülkiye memurlarının seçimi valiler tarafından teklif edilip mülkiye memurlarının görevlerinin tasdiki Dâhiliye Nezareti'nce yapılacaktır.
- 7- Nezaret, Devletin ve milletin refahının artmasına yardımcı olacak, elde ettiği bilgileri Sadaret makamına sunacaktır.
- 8- Emniyet sandıklarının idaresi ve yenilerinin açılması, sanayinin geliştirilmesi, ıslahhaneler, gümrükle ilgili hususların idare ve müracaat yeri Dâhiliye Nezareti olacaktır.
- 9- Türkçe, Ermenice, Rumca matbuatın usulüne uygun olarak çıkarılması, bu husustaki esaslara uyulması konularında Dâhiliye Nezareti yetkili kılınmıştır.
- 10- Dâhiliye Nezareti, Sadaret makamının yanında diğer dairelerle de işleri konularında irtibat halinde olacak, bütün dahiliye memurlarının ve kalemlerinin ahenkli çalışmasını temin edecektir.¹⁷³

Ancak, 1869'da müstakil bir kurum olarak faaliyet gösteren Dahiliye Nezareti'nin yapısı 7 Eylül 1871'de Sadrazam Ali Paşa'nın ölümünün ardından yeniden değişikliğe uğramıştır. Ali Paşa'nın yerine Mahmut Nedim Paşa Sadrazam olmasından sonra Dahiliye Vekaleti sadaretin emrine geçirilmiştir. Dolayısıyla Dahiliye Nezareti müstakil konumunu kaybetmiştir. Dahiliye Nazırı Mehmet Sait Efendi ise Sadaret Müsteşarı olarak görevine devam etmiştir. Dahiliye Vekaleti'nin

görmeye yeterken şimdi her nezaret ayrı ayrı hem merkez hem de taşra kalemlerine sahipti." Bkz. Erdoğan, a.g.t., s.18.

¹⁷³ Başa, a.g.t., s.167-168.

Sadareten ayrılarak tekrardan müstakil olması 1877 yılında II. Abdülhamit döneminde gerçekleştirilecektir. Bu dönemde tekrardan kurulan Dahiliye Nezareti'ne Dahiliye Nazırı sıfatıyla Ahmet Cevdet Paşa getirilmiştir.¹⁷⁴

II. Abdülhamit döneminde¹⁷⁵ Dahiliye Nezareti'nin yapısında önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu bağlamda, Nezaret bünyesinde 1880 yılında İstatistik ve Muhasebe Kalemleri ile Evrak Odası (arşiv) kurulmuştur. 1901'de Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti kurulmuştur. Böylece bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde Osmanlı topraklarına yönelen göç hareketlerinin takip edilerek, göç eden kişilerin iskanı ile alakalı işler tek elden yürütülmeye çalışılmıştır. Matbuat Müdüriyeti üzerinde durularak basın hayatının yoğun bir şekilde kamuoyunun nabzını tutması sebebi ile müdüriyet Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Yine devlet memurlarının göreve alınması ve sicillerinin tutulması maksadıyla kurulan İntihab-ı Memurin ve Sicill-i Ahval Komisyonu oluşturularak, Dahiliye Nezareti bünyesine dahil edilmiştir. Nüfus işlerinin devlet kontrolünde takip edilebilmesi için 1889'da Sicill-i Nüfus-ı Ahali İdare-i Umumiye'si kurularak Dahiliye Nezareti'ne uhdesine alınmıştır. Ülke genelinde yapılan ıslahat hareketlerinin takibi ve vaktinde sonuçlandırılabilmesi adına 1904'de, Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu kurularak Dahiliye Nezareti'ne içerisinde yer almıştır.¹⁷⁶

1913'e gelindiğinde, İttihat ve Terakki döneminde Dahiliye Nezareti ile ilgili bir çalışma yapılmış ve bir '*nizamname*' çıkarılmıştır. Bu nizamname Dahiliye Nezareti'nin kurumsallaşmasına bulunduğu katkıdan dolayı önem arz etmektedir. Zira nizamname ile Dahiliye Nezareti müstakil bir teşkilat kanununa sahip

¹⁷⁴Başa, **a.g.t.**, s.168.; "Dahiliye Nezareti'nin kuruluşundan itibaren "oldukça inişli çıkışlı bir tarihi seyir izlediğini" göstermektedir... Dahiliye Nezareti; 1839-1869 yılları arasında 30 yıllık süreyle doğrudan Sadarete bağlanmış, 1869 yılında yeniden kurulmuş, 1871 yılında yeniden Sadarete bağlanmış, 1871-1877 yılları arasında tekrar Sadarete bağlı kalarak kesintiye uğramış, 1877 yılında da bir defa daha kurularak Osmanlı Devleti'nin son bulduğu tarihe kadar devam etmiştir." Bkz. Başa, **a.g.t.**, s.168.; Erdoğan, **a.g.t.**, s.20.

¹⁷⁵Başa, **a.g.t.**, s.171.; 1908-1909 yıllarında, Dahiliye Nezareti'nin meşgul olduğu konular şu şekilde sıralanabilir; "Hafiyeliğin kaldırılması. Sancak, Kaza ve Köy statülerinde yapılan değişiklikler, birinden diğerine geçiş. Mülkiye Memurlarıyla ilgili çok çeşitli meseleler. Vilayet ve Sancaklarda muhtaç ve mağdur kimseler hakkında alınacak tedbirler. Serseri ve zanlı kimselerle ilgili konular. Halkın iase ve ibatesi. Vilayetlerde ve merkezde yeni kadroların ihdası. Örfi idarenin ilanı ve uzatılması. Matbuat Kanunu. Matbaalar Kanunu uygulaması. Her yıl 10 Temmuz tarihinin bayram olması (1908 Demokrasi Bayramı). Polis meseleleri. Vilayet Kapı Kethüdaları meselesi. İstanbul hamalları hakkında talimat. Müfettişliklerle ilgili kararlar. Köle, cariyeye, esir ticaretinin yasaklanması hakkında irade. Misyonerlik faaliyetlerinin takip edilmesi." Bkz. Başa, **a.g.t.**, s.176.

¹⁷⁶Başa, **a.g.t.**, s. 176-179.; Haktankaçmaz, **a.g.t.**, s.9-10.

olmuştur.¹⁷⁷ 23 Aralık 1913 tarihinde Dahiliye Nezareti içerisinde yapılan değişiklikler neticesinde Dahiliye Nezareti'nin olduğu birimler şu şekilde sıralanabilir. Nazır yönetiminde: Kalem-i Mahsus, Müsteşarlık, Muhasebe Müdüriyeti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdürlüğü, Umur-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Hukuk Müşavirliği, Memurin Müdüriyeti, Sicil-i Ahval Müdüriyeti, Nüfus Müdüriyeti, Hapishaneler Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti, Heyet-i Teftişîye, Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi, Umur-ı Mahalliyye-i Vilayat Müdürlüğü.¹⁷⁸ Nizamnamenin yayınlanmasından 1920'ye kadar önemli yapısal değişikliklere gidilmemiştir.

1836'da Dahiliye Nezareti adı ile kurulan teşkilat 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanun (İcra Vekilleri Heyetinin Suret-i Teşekkülü Hakkında Kanun) ile Dahiliye Vekaletine dönüştürülmüştür.¹⁷⁹ 5 Mayıs 1920 tarihinde toplanan İcra Vekilleri Heyeti'nin ilk toplantısında hükümet programı okunmuştur. Programın, '*Dahiliye politikaları*' bölümünde Dr. Rıza Nur, İcra Vekilleri Heyeti'nin Dahiliye politikasını ifade etmiştir. Bu programda milletin birlik ve beraberliğinin korunması

¹⁷⁷ Bu nizamnamenin özellikleri şu şekilde sıralanabilir; "1-Dahiliye Nezareti'nin dahili teşkilatı ilk defa bir esas dâhilinde düzenlenmiş oluyordu. 2- Nizamname'de tüm bölümlerin görevleri ayrıntılı bir şekilde sıralandığı gibi, kadrolara göre maaş cetveli de yayınlanmıştır. 3- Nizamname ile Hariciye Nezareti'ndeki "Kalem-i Mahsus" örneği olduğu gibi alınarak Nazırın mahiyetine eklenmiştir. 4- Diğer iki yeni Müdüriyet ise önceki dönemlerde bilinen dairelerin yerine geçmiş görünüyordu. Yerine başkaları konularak iptal edilen birimler Dahiliye Nezareti'nin Mektubi Kalemi ve Kapı Kâhyalarıydı. Görevlerini ayırt etmenin oldukça güç olduğu bu iki kurumun yerine 1913 Nizamnamesiyle "İdare-i Umumiye-i Dahiliye" (md. 6) ve "Umur-ı Mahalliye-i Vilayat" (md. 7) isimli iki yeni birim kuruldu. 5- Nizamname Dâhiliye Nezareti'ne bağlı bazı birimler için ayrı nizamnamelerin çıkarılmasını öngörmüştür. Heyet-i Teftişîye Kalemi ile Heyet-i Sıhhiye Müdüriyeti'nin de Dahiliye Nezareti'ne bağlı kurumlar olduğunun altını çizen Nizamname, bunların ileride kendi teşkilat nizamnamelerinin hazırlanacağını belirtmiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin teşkilatı ve görevlerinin de ayrı bir nizamname ile tayin olduğu ifade edilmiştir. 6- Hapishaneler Müdüriyeti ve Sıhhiye Müdüriyeti-i Umumiyesi gibi bugün İçişleri Bakanlığı'nın görev alanında olmayan teşkilatlar Dahiliye Nezareti'nin birimi olarak düzenlenmiştir." Bkz. Başa, **a.g.t.**, s.183-184.; Ayrıca söz konusu nizamname ile birlikte, hapishaneler, Dahiliye Nezareti'nin ana hizmet birimlerinden birisi olarak değerlendirilmişlerdir. Bkz. Akgündüz, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁷⁸ Haktankaçmaz, **a.g.t.**, s. 10.

¹⁷⁹ Mehmet İpşirli, "Dahiliye Nezareti", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s.416.; Şafak Başa, "Dahiliye Vekaleti Kuruluş ve Kurumsallaşma Dönemi: 1920-1930" **T.C İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Editör: Mehmet Çelik, Ankara, 2015, s. 53.; Haktankaçmaz, **a.g.t.**, s.11.; Bu kanuna göre Dahiliye Vekaleti'nin görevleri şu şekilde sıralanabilir, "Yurdun iç güvenliğini ve asayişini sağlamak, kamu düzenini korumak, illerin genel yönetimini düzenlemek, il özel idareleri, belediyeler ve köylerden oluşan yerel yönetimler üzerinde vesayet makamı olarak gözetimde bulunmak, yasal ve yönetsel açılardan gerekli önlemleri alarak gelişmelerini sağlamak ve yönlendirmek, halkımızın nüfus ve vatandaşlık iş ve işlemlerini görmek, olası savaş ve doğal afetler konularında sivil savunma hizmetlerini yürütmektir. Vekâlet bu görevlerini merkez, taşra ve bağlı kuruluşlar aracılığıyla yerine getirmektedir." Bkz. Kaya, **a.g.t.**, s.115.

ile ülke genelinde asayiş ve emniyetin sağlanmasına yönelik bir yaklaşım izlenmiştir.¹⁸⁰

1930'da Dahiliye Vekaleti'nin Cumhuriyet dönemi teşkilatlanmasının temelini teşkil edecek olan 1624 sayılı, "*Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun*" çıkarılarak, teşkilatlanma gerçekleştirilmiştir. Kanunda Dahiliye Vekaleti'nin Müsteşarlık ve Hususi Kalem ile Emniyet İşleri, Hukuk Müşavirliği, Mahalli İdareler, Nüfus İşleri, Teftiş Heyeti, Vilayetler İdaresi, Umum Jandarma Kumandanlığı ve diğer idarelerden mürekkep olduğu ve bu idarelerin görevlerinin ne olduğundan bahsedilmiştir.¹⁸¹ 1930-1946 yılları arasında Dahiliye Vekaleti ile alakalı yapılan tüm değişiklikler, 1624 sayılı kanun üzerinden yapılmıştır. Bu değişikliklere göz atıldığında, 1932 yılında 2050 numaralı kanun¹⁸² ile Emniyet Teşkilatında düzenlemelere gidilmiştir. Düzenleme ile emniyet işleri birinci şubeye genel asayiş işleri ise altıncı şubeye verilmiştir. 1932 ve 1945 yılları arasında Vekalet içerisinde yeni müdürlükler oluşturulması, çeşitli tadilatlar yapılması ve muhtelif düzenlemeleri içeren pek çok mevzuat değişikliğine gidilmiştir.¹⁸³ 10 Ocak 1945 tarih ve 4695

¹⁸⁰ Dahiliye Politikası kısmında Dr. Rıza Nur'un Beyanatı: "...barış kararlarının kabul ve tasdiki nihaisi, doğal olarak heyet-i muhteremimizin ittihaz buyuracağı karara tabidir. Ve iç siyasetimizde bütün mesaimizin ortak amacı, milletin birlik ve dayanışmasının muhafazası ve iç güvenliğinin kurulması ve sağlanmasıdır." Bkz. Başa, **a.g.t.**, s.236.

¹⁸¹ Selim Çapar, "1930-1946 Döneminde Dahiliye Vekaleti", **T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Editör: Mehmet Çelik, Ankara, 2015, s.153.; Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun (25 Mayıs 1930) **Resmi Gazete**, 1624/1501.

¹⁸² Polis Teşkilat Kanunu (6 Temmuz 1932), **Resmi Gazete**, 2050/2143.

¹⁸³ 1933'de 2205 numaralı kanun ile Hukuk Müşavirliği, "müşavirlik" ve "muhakemet" olarak ikiye ayrılmış ve Dahiliye Vekaleti içerisinde bir Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında (1624) Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Dahili Matbuat İşlerinin Umum Müdürlük Halinde Dahiliye Vekaletine Bağlanmasına Dair Kanun (28 Mayıs 1933), **Resmi Gazete**, 2205/2412.; 1932 yılında 2411, 2531 numaralı kanunlar kaza teşkili, iki vali muavinliği ihdası, Maliye ve Dahiliye Vekaletleri ile Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü kadro cetvellerinde tadilat, Emniyet Teşkilatında ülkenin sınır işlerini yürütmek için yedinci şube oluşturulması ve diğer bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. 2202 Numaralı Kanunun Üçüncü Maddesinde Yazılı 3 Numaralı Cetvelin Dahiliye Vekaleti Kısımının Değiştirilmesi Hakkında Kanun (25 Nisan 1934), **Resmi Gazete**, 2411/2684; Yeniden Beş Kaza Teşkiline ve İki Vali Muavinliği İhdasına ve Maliye, Dahiliye Vekaletleri ile Tapu ve kadastro Umum Müdürlüğü Kadro Cetvellerinde Tadilat Yapılmasına Dair Kanun (3 Temmuz 1934), **Resmi Gazete**, 2531/2742.; 1934 yılında 2577 numaralı kanun ile nüfus işleri ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun (15 Temmuz 1934), **Resmi Gazete**, 2577/2752; 1935'de 2782 numaralı kanun ile muhtelif düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. Bir Vilayette Teşkil Edilecek İdare Heyeti Azası ile Vali Muavinin Dahiliye Vekaleti Kadrosuna Eklenmesi Hakkında Kanun (19 Haziran 1935), **Resmi Gazete**, 2782/3032.; 1936'da 3046 ve 3049 numaralı kanun ile Dahiliye Vekaletine bağlı olan mahalli idareler, nüfus işleri ve vilayet idaresi birimleri ile alakalı muhtelif düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki 1624 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kamına Bazı Hükümlerin İlavesine Dair Kanun (20 Haziran 1936), **Resmi Gazete**, 3046/3335.- Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Olan 1542

sayılı yasa ile birlikte, Dahiliye Vekaleti'nin ismi İçişleri Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. 24 Aralık 1952 tarih ve 5992 sayılı yasa ile yeniden Dahiliye Vekaleti'ne, 12 Haziran 1960 tarih ve 11 sayılı yasa ile tekrardan İçişleri Bakanlığı'na dönüştürülmüştür.¹⁸⁴

1.2. Dahiliye Nazırları-Vekilleri'nin Fonksiyonları ve Protokoldeki Yerleri

Tanzimat'tan önce, Dahiliye Nezareti gibi görev yapan Sadaret Kethüdalığı XVII. yy'a gelindiğinde bu özelliği tam olarak göstermeye başlamıştır. Daha sonra Kethüdalık makamı Dahiliye Nezareti'ne çevrilmiştir.¹⁸⁵ Kethüdalık Tanzimat ile beraber Nezaret, daha sonra Vekalet ve Cumhuriyet ile birlikte Bakanlık olarak

Sayılı Kanuna Bağlı Cetvelin Dahiliye Vekaleti Kısımında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (22 Haziran 1936), **Resmi Gazete**, 3049/3336.; 1937'de 3184 numaralı kanun ile çeşitli cetvellerde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında 1624 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Bazı Maddeler İlavesine Dair Olan 3046 Sayılı Kanuna Bağlı Cetvelde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (31 Mayıs 1937), **Resmi Gazete**, 3184/3618.; 1938'de 3314 numaralı kanun ile muhtelif düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2 Kanunisani 1938), **Resmi Gazete**, 3314/3814.; 1938'de 3406 numaralı kanun ile Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü şubelerine ait büro sayılarının artırılması ile alakalı düzenlemeler yapılmıştır. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Hükümlerini Değiştiren 3046 ve 3184 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (11 Haziran 1938), **Resmi Gazete**, 3406/3931.; 1938'de 3409 numaralı kanun ile Dahiliye Vekaleti vilayetler kadrosunda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bkz. Dahiliye Vekaleti Vilayetler Kadrosunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun (8 Haziran 1938), **Resmi Gazete**, 3409/3928.; 1939'da 3571 sayılı kanun ile ilk defa müsteşar muavinliği kadrosu oluşturulmuştur. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 1624,3314, ve 3406 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (30 Kanunisani 1939), **Resmi Gazete**, 3571/4124.; 1939'da 3636 sayılı kanun ile Dahiliye Vekaleti kadrosunda derecesi 12 olan elli maiyet memuru ilave edilmiştir. Bkz. Dahiliye Vekaleti Teşkilat Kadrosuna Yeniden 50 maiyet Memuru İlavesine Dair Kanun (19 Haziran 1939), **Resmi Gazete**, 3636/4236.; 1940 yılında 3837 sayılı kanun ile Matbuat Umum Müdürlüğü, Dahiliye Vekaleti'nden ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır. 1943 yılında 4445 sayılı kanun ile müsteşar muavinliği ikiye çıkarılmış ve Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü yeniden teşkil edilmiştir. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 1624 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun (2 Temmuz 1943), **Resmi Gazete**, 4445/5445.;1943 yılında 4446 numaralı kanun ile Dahiliye Vekaleti memurlarının maaş, sayı ve unvanlarında düzenlemeler yapılmıştır. 1944 yılında 4618 numaralı kanun ile Dahiliye Vekaleti içerisinde bir tetkik heyeti oluşturulmuştur. Bkz. Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 1624 Sayılı Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine ve 4446 Sayılı Kanuna Bağlı Cetvelde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (20 Temmuz 1944), **Resmi Gazete**, 4618/5761, Başa, **a.g.m.s.**154-155-156.

¹⁸⁴ Haktankaçmaz, **a.g.t.**, s.14.

¹⁸⁵ İlk Dahiliye Nazırı unvanını alan kişi, Akif Paşa (1837-1839) olmuştur. Bkz. Akgündüz, **a.g.e.**, s.170.

karşımıza çıkmaktadır. 1837'e kadar, Sadaret Kethüdalarının ilgilendikleri ve sorumlu oldukları temel konular şu şekilde sıralanabilir:

a. Kamu yönetiminin en üst düzeydeki işleyişini yönlendirmek., **b.** Sadarete gelen ve önemli addedilen bir çok belgenin ilk incelemesini yaparak, konu ile alakalı Sadrazama bilgi vermek., **c.** Sadrazama danışmanlık etmek., **d.** Ülke içinde, huzur ve asayiş sağlamak ve bunun için görevliler tayin etmekte Sadrazama yardımcı olarak, dahili güvenlikten sorumlu olmak., **e.** Eyaletler ile merkez arasındaki irtibatı sağlamak., **f.** Sadrazam tarafından, yazılan emir ve buyurduların teyit ve takibini yapmak., **g.** Merkez ile Ordu arasındaki bütün yazışmalardan sorumlu olmak., **h.** İstanbul'un bütün işe maddelerinin temininden sorumlu olmak¹⁸⁶ şeklinde sıralanabilir.

Bu yetki ve görevlerle donatılmış olan Kethüdaların devlet teşkilatı içerisinde teşrifattaki (protokol) yerleri ise dönemsel değişiklikler göstermektedir. Buna göre Fatih Sultan Mehmet döneminde kısmen Sadaret Kethüdasının karşılığı olarak tanımlanabilecek olan, Kapucular Kethüdasının¹⁸⁷ devlet protokolündeki yeri, "...ve ağalardan yeniçeri ağası sair ağaların büyüğüdür. Baş yeniçeri ağası, anın altına mir-i alem, anın altına kapucubaşı, anın altına marahur, hala mirahur Devlet-i Padişahide iki olmuştur. Mirahur-ı sani altına çakırcıbaşı, anın altına çaşnigirbaşı, anın altına sipahi oğlanları ağası, altına silahdarlar ağası, altına sair bölük ağaları, anların altına çavuşbaşı, anın altına kapucular kethüdası, anın altına helvacıbaşı ve anın altına topçubaşı oturur....Divana her gün vüzeram ve kadıaskerlerim ve defterdarlarım geldikte, çavuşbaşı ve kapucular kethüdası önlerine düşüb istikbal etsünler."¹⁸⁸ şeklinde belirtilmiştir.

III. Ahmet döneminde (1703-1730) Sadaret Kethüdası tüm devlet memurlarının üzerinde bir memuriyet haline getirilmiştir. Daha sonra ona Bab-ı Ali'de bir daire ve maiyetine de bir memur ve kalem verilmiştir. Ardından Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel'in protokolde önüne geçecek kadar ilerlemesine izin verilmiştir. Netice itibari ile Sadaret Kethüdaları Üç Tuğlu Rumeli Paşası seviyesine kadar gelmiştir.

¹⁸⁶ Akgündüz, **a.g.e.**, s.102-105.

¹⁸⁷ Kapucular Kethüdası: Babu's Sade dışında, Topkapı'daki bütün kapıcıların en büyük amiridir. Kethudayı Bevvadin da denirdi. Divan-ı Humayun'da bulunarak hizmet eder ve Kapı Ağası ile beraber, sadrazam ile padişah arasındaki yazılı ve sözlü münasebetleri tedvir ederdi. Bkz. Akgündüz, **a.g.e.**, s.107.

¹⁸⁸ Akgündüz, **a.g.e.**, s.107.

Öyle ki Sadrazam buyrultularında Sadaret Kethüdalarına, "*İzzetlû Kethüda Paşa*" denilmeye başlanmıştır. 1718'den itibaren Divan-ı Humayun üyesi de olan Sadaret Kethüdaları protokolde ilk önceleri nişancı ve defterdardan sonra geliyorken daha sonraları, bu makamların da üstüne çıkmıştır.¹⁸⁹

Cumhuriyet dönemi Dahiliye Vekili'nin görev ve yetkileri ile önceki dönemler karşılaştırıldığında Dahiliye Nezareti'nin önemli değişimlere uğradığı göze çarpmaktadır. Sadarete gelen resmi belgelerin ilk elden incelenmesi, Sadrazama danışmanlık görevi, Sadrazam tarafından yazılan resmi yazışmaların takibi ve İstanbul'un iâşe işleri ile ilgili sorumluluk gibi bir çok görev Cumhuriyet dönemine farklı makamlara dağıtılmış olarak gelebilmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar gelen ve değişikliğe uğramayan en önemli yetki ve sorumluluk ise ülke içinde, huzur ve asayiş sağlamaya ve bunun için görevliler tayin etmektir. Zira Cumhuriyet dönemi kabinelerinde genel asayiş ve huzuru korumakla yükümlü Vekalet Dahiliye Vekaleti'dir. Ülkede meydana gelen asayişsizlik ve kamu huzurunu bozucu tüm hadiselerden ilk elden sorumlu kişi Dahiliye Vekilidir. Dolayısıyla, Başbakan ya da Cumhurbaşkanı'nın bu konular ile alakalı ilk bilgi alacağı ve yeri geldiğinde hesap soracağı kişi de Dahiliye Vekili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Dahiliye Nezareti'nin Cumhuriyet dönemine kadar değişen ve çok fazla bir değişime uğramadan gelebilen yetki ve görevlerinin kullanımı, Dahiliye Nazır ve Vekilleri özelinde incelenecek olunur ise şunlar söylenebilir. Köprülü dönemine kadar padişah iradesine ihtiyaç duyulmadan doğrudan sadrazam tarafından tayin edilen 14 Kethüda (1482-1621) bulunurken Köprülü dönemi ile birlikte, Sadaret Kethüdalığında önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemle birlikte Kethüdalık makamına geçmişte devlette hizmeti geçmiş sıradan memurlardan ziyade tecrübe ve ehil sahibi kişiler işin başına geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1724'e kadar bu özellikleri ile bu makama gelen toplam 24 kethüda (1664-1719) tespit edilmiştir. Öte yandan Kethüdaların padişah fermanı ile tayin edildiği bir dönem vardır. Bu dönemde tayin edilen kethüda sayısı ise 78 (1718-1829) olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Akgündüz, **a.g.e.**, s.109.

¹⁹⁰ Akgündüz, **a.g.e.**, s.110-114,117-119,121-137.

Bu dönemlerde görev yapan Nazırlar ve Vekiller genel olarak incelendiğinde fonksiyonel olarak farklılıklar ve benzerlikler gözlemlenmiştir. Cumhuriyet dönemi ile kıyaslandığında, önceki dönemlerde Sadrazamların aynı zamanda Dahiliye Nazırı olarak da görev yaptıkları dikkat çekmektedir.¹⁹¹ Dahiliye Nazırlarının bir kısmı kendi görev alanları ile ilgili çalışmalarının yanı sıra ülkenin imarı ve kalkınması adına da çalışmalar yürütmüşler ve bu amaçla oluşturulan çeşitli komisyonlarda etkin bir şekilde görev almışlardır. Buna örnek olarak, II. Abdülhamit döneminde Dahiliye Nazırlığı yapmış olan Mehmet Faik Memduh Paşa'nın Dahiliye Teşkilatının ülkenin doğu kesiminde de etkinliğini hissettirmesi adına, '*vilayet-i sitte*' de, ıslahat çalışmalarına katılması örnek olarak gösterilebilir. Paşa bu amaçla polis, jandarma ve nizamiye memurlarının yetki ve görevlerini belirleyen nizamnamenin hazırlanarak uygulanması noktasında önemli çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca dönemde meydana gelen dış olaylar ile alakalı olarak Padişahın neredeyse temsilcisi durumuna gelmiş olması da ayrı bir önem arz etmektedir. Bu durum Dahiliye Nazırlarının geçmiş dönemlerde çok fonksiyonlu bir çalışma prensibi benimsemiş olmalarını göstermektedir. Zira sadece Dahili konularda değil farklı alanlarda da kendilerini göstermişlerdir.

Bunun yanında Memduh Paşa II. Meşrutiyet öncesi Balkanlarda meydana gelen olayların bastırılması adına, Dahiliye Nazırı olarak etkili olmuştur denilebilir. Merkezi idarenin güçlü tutulması inancıyla görev yapan Memduh Paşa, bürokrasinin de sağlıklı yürütülmesine dikkat etmiştir.¹⁹² 1918'de Dahiliye Vekilliği görevinde bulunan Ali Fethi Bey, I. Dünya Savaşı ardından İttihat ve Terakki Hükümetinin düşmesi üzerine 14 Ekim'de kurulan Ahmet İzzet Paşa hükümetinde Dahiliye Nazırı olmuştur. Ancak İttihatçı liderler Enver, Talat, Cemal ve Sait Halim Paşaların ülke dışına kaçışlarına engel olamadığı gerekçesiyle görevden el çektilirilmiş.¹⁹³ Bu durum DP döneminde, 6-7 Eylül hadiselerinin bastırılması noktasında yetersiz kaldığı iddiasıyla dönemin Dahiliye Vekili Namık Gedik'in görevden istifa etmesine benzer bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ülkenin genel asayışı ve

¹⁹¹ Mehmet Emin Rauf Paşa (1838-1939), Bkz. Akkündüz, **a.g.e.**, s.173.

¹⁹² Akkündüz, **a.g.e.**, s.245.

¹⁹³ Akkündüz; **a.g.e.**, s.263.

kamuoyunda infial uyandıracak önemli konularda istifası akla gelen ilk makamın Dahiliye Nazırı-Vekili olması değişmez bir yönetim anlayışı olarak görülmektedir.

Öte yandan Dahiliye Vekili, hükümetin yaptırım gücünün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. 1919 II. Damat Ferit Hükümetinde Dahiliye Nazırı olan Ali Kemal'in makamının gücünü kullanarak Anadolu hareketi aleyhine faaliyetler yürütmesi ve Mustafa Kemal Paşa hakkında, derdest edilmesi emrini vermiş olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.¹⁹⁴ Bundan sonraki dönemlerde de bu ve benzeri durumlar yaşanmış, olayların mahiyeti farklılık gösterse de, hükümetler Dahiliye Vekilleri aracılığıyla şefkat yüzlerinin yanında şevket yüzlerini de göstermişlerdir.

1.3. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Bazı Hükümet Programlarında Dahiliye Politikaları

Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi bazı genel hükümet programları içerisinde dahiliye politikalarına bakıldığında bir takım benzerlik ve farklılıklar gözlemlenmektedir. Dahiliye politikalarında ortak beklenti ve amacın ülkede huzur ve sükunun sağlanması, güçlü merkezi otoriteyi korumak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda cumhuriyet öncesi bazı hükümetler ve Dahiliye Nazırları: Kamil Paşa Hükümeti, Dahiliye Nazırı; Reşit Akif Paşa¹⁹⁵, Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti, Dahiliye Nazırı; Hüseyin Hilmi Paşa¹⁹⁶, Tefik Paşa Hükümeti, Dahiliye Nazırı; Adil

¹⁹⁴ Akgündüz, **a.g.e.**, s.273.; Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırı olarak görev yapan ve Milli Mücadele taraftarlarına karşı olumsuz bir yaklaşım içerisinde bulunan, Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif Paşa'nın tutumu da, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Akgündüz, **a.g.e.**, s.276.

¹⁹⁵ "...medeniyeti kamile içinde yaşanıldığı hissini ve bu şerefın mahfuziyeti, gerek dahilen emn ü asayişin istikrarıyla, yerli ve ecnebi herkesin müsterüh-ül-bal olarak yaşaması ve sıyanet-i kanuniye-i umumileşmesiyle hasıl olacağından, iş bu emn ü asayiş kaziye-i mühimmesi, bir vakitte enzar-ı dikkatten dur olmayacaktır." Bkz. İhsan Güneş, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s.61, 66.; İhsan Güneş, "II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı:1, 1990, s.200.

¹⁹⁶ "...Umuru Dahiliyemiz nokta-i nazarından, evveleminde şubat-ı idarenin usul-ı meşrutiyete ve ezher cihet tarik-i terakkiyeye dahil olan bir hete-i içtimaiyenin ihtiyacatına muvafık bir surette tekemmülüne çalışma olacaktır...umur-ı dahiliyeye müteallik, kaffe-i mesainin en makul ve en kabil-i icra bir surette tesviyesi esbabını taharri edeceğiz...her şeyden akdem ve elzem olan mesele, memleketin her tarafında huzur ve asayişin taht-ı temine alınmasıdır. Suret-i muntazamada ve mücbirede, iş görülebilmesi için inzibat ve inzımamın vücubu labüd olmakla, bütün mesai ve faaliyetlerimizi bu cihete sarf eyleyeceğiz. Zira, ahaliden her fert, adalet ve müsavvati kamilenin, saye-i emanında bulunduğunu hissetmelidir." Bkz. Güneş, **a.g.e.**, s. 71,73,75.; Güneş, **a.g.m.**, s.206.

Bey¹⁹⁷, Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti, Dahiliye Nazırı Ferit Paşa¹⁹⁸ ve Said Paşa Hükümeti, Dahiliye Nazırı Celal Bey¹⁹⁹ şeklinde sıralanabilir.

Cumhuriyet öncesi genel hükümet programlarında dahili politikalar incelendiğinde tüm etnik ve dini grupların emniyet, barış ve refah içerisinde yaşamlarını idame ettirebilmelerinin, amaçlandığı görülmektedir. Programlarda devletin dahili politikasını sekteye uğratabilecek en ufak bir durumun bile ülkenin her tarafındaki huzur ve asayiş tehlikeye düşüreceği ihtimali özellikle vurgulanmıştır. Bu nedenle devlet içerisinde huzur ve asayişin sağlanması bir çok programda en önemli mesele olarak görülmüştür. Bu doğrultuda, çoğu programda Dahiliye Nezareti'ne bağlı olan kolluk kuvvetleri marifetiyle huzur ve asayişin gerçekleştirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Programlarda dahiliye politikalarında temel amaç, halk arasında eşitliği sağlamaktır denilebilir. Bunun temel sebebi ise o dönem için devletin çok uluslu yapısını hem somut anlamda hem de düşünce ve fikri akım anlamında koruyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyet dönemi bazı hükümetler ve Dahiliye Vekilleri ise I. İnönü Hükümeti Dahiliye Vekili Ahmet Ferti TEK (30.10.1339/1923),²⁰⁰ Fethi Okyar Hükümeti, Dahiliye Vekili Mehmet Recep Peker/Mehmet Cemil Uybadun (27.11.1924),²⁰¹ IV. İnönü Hükümeti; Dahiliye Vekili Şükrü Kaya (05.11.1927),²⁰²

¹⁹⁷ "Dahilen ve haricen takip eyleyeceğimiz meslek ve harekette muvaffakiyet husulü ise, herhalde cenab-ı hakkın tevfiyat-ı celilesine ve meclis-i mebusanımızın müzaheret-i ciddiyesine mütevakıftır." Bkz. Güneş, **a.g.e.**, s.88.; Güneş, **a.g.m.**, s.211.

¹⁹⁸ "...erbab-ı tecrübeye hafi olmadığı üzere, umur-ı dahiliye devletin ruh-ı muamelatıdır. Umur-ı Dahiliyeye arız olacak ufak bir sekte, kafe-i şubatta derhal tesirat ve netayic-i muzırasını ihsas ettirir ve memleket ve hükümeti gayet müşkil bir mevkiye bırakır. Buna, bi't-tecrübe vakıf olduğumuz için meşrutiyetin ilanından beri hürriyeti ma'teessüf keyfe-ma-yeşa hareket ve vazife-i hükümete ve hukuk-ı ahara tecavüzde, selahiyet manasına telakki ve şer ve kanuna muhalif ve intizam-ı umumiyyeyi, mahall-i halata tasaddi eden bazı mahallelerde, tedabir-i şedide ve harekat-ı askariyeye müracaatla, umur-ı dahiliyenin tanzimine teşebbüs etmiş idi. hemen her tarafta sükun ve intizam tedrici ve fakat müessir bir surette tesis etmekte iken, 31 Mart sene 325 hadise-i irticaiyesi vukua geldi." Bkz. Güneş, **a.g.e.**, s.95; Güneş, **a.g.m.**, s.215.

¹⁹⁹ "...jandarmanın ikmail-i tensikatiyla beraber, miktarı icap eden mahallerde ihtiyaç derecesinde tezyid ve jandarma ile memurin-i mülkiye arasındaki münasebat-ı müteakabile ba'd-ezin mucib-i ihtilaf olmayacak suret-i vazihada olunacaktır." Bkz. Güneş, **a.g.e.**, s.122; Güneş, **a.g.m.**, s.232.

²⁰⁰ "Dahilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet Hükümeti, kemali azim ve metanetle kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP1.htm>. (25.12.2018)

²⁰¹ "Dahili idarede esasen şayan-ı memnuniyet bir derecede olan asayişin takviye ve teyidiyle umumi sükun ve huzurun tarsini, gayemiz olacaktır... elviye-i selasede ve istila ve yangınlar sebebiyle kuyudatı muhterik veya zati olan cem'an 120 kazada yoklama suretiyle nüfusu tescil eyliyeceğiz. Mübadele ve iskanları, nakilleri artık ikmal edilmiş olan muhacirinin ahvali umumiyesinde hissedilen sıkıntıyı izaleye azami gayretle çalışacağız." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi),

V. İnönü Hükümeti Dahiliye Vekili Şükrü Kaya (02.10.1930),²⁰³ VI. İnönü Hükümeti Dahiliye Vekili Şükrü Kaya (09.05.1931),²⁰⁴ I. Bayar Hükümeti Dahiliye Vekili Şükrü Kaya (08.11.1937),²⁰⁵ II. Saraçoğlu Hükümeti Dahiliye Vekili Mehmet Recep Peker/Hilmi Uran (17.03.1943),²⁰⁶ Peker Hükümeti Dahiliye Vekili Şükrü

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP3.htm>. (25.12.2018); Şafak Başa, "Dahiliye Vekaletinin Kuruluş ve Kurumsallaşma Dönemi 1920-1930", **T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Editör: Mehmet Çelik, Ankara, 2015, s.132.

²⁰² "Şark vilâyetlerimiz bazısı mıntukalarında büyük irticai hareketlerin kati akametinden sonra, bazı meyusane şekavetler devam etti. Bu şekavetleri cumhuriyetin nimet ve ıslahatında hususi menfaatlerini haleldar görenlerin son gayreti addetmekten ve geniş hudutları iltica ve avdet için istifade edilebilir zannetmekten mütevellit addedeabiliriz. Bir taraftan hudutları beynelmilel kavaidinin icabeti dahilinde bertaraf için mahalli sükun olmayacak bir amil haline getirmek için sarf ettiğimiz ciddi ve müstakimine gayretlerin semereler ümit ettirmesi diğer taraftan halkın cumhuriyetin nimetlerini idrak ederek bizzat tahrikâta mukavemet eylemesi ve aynı zamanda cumhuriyetin maddi kuvvetinin maddeten dahi tezelzül ettirilemeyeceğinin mükerrer tecrübelerle anlaşılması şekavetten ümit besleyenlerin bütün aksamı vatandaki huzur ve nizama ram olacaklarına şüphe bırakmamaktadır. İlâve etmeliyim ki; bu eşkıyayı takip için mahalli zabıta kuvvetlerinden ve mahalli garnizonlardan başka kuvvet istimaline mecbur olmadık." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP5.htm>. (25.12.2018); Çelik, a.g.e., s.133.

²⁰³ "Hükümetin takip edeceği siyaset umumi ve ana hatları ile senelerden beri takip olunan hatların aynı olacaktır. Dahilde bu umumi siyasetin ifadesi Cumhuriyet icabatının mütemadi bir tekamül takip etmesi vatandaşın huzur ve emniyetinin, çalışmak ve inkişaf etmek gayelerinin engelden masun bulunması, vatanın ve milletin harsi ve içtimai birliğinin muhafaza ve takviye edilmesidir." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP6.htm>. (25.12.2018)

²⁰⁴ "Dahili siyasette huzur ve emniyetin halelden masuniyeti esas vazifemizdir. Bizce bu gaye şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, Cumhuriyet kanunlarının muhterem ve muta olması her hangi bir tereddüde ve sakat ümide mütehammil olmadığını anlaşılması ve anlatılması ile temin edilmek kabildir...Anarşik cereyanlardan uzak ve vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini temin eden bir hayat tarzı bu suretle idame olunacağı kanaatindeyiz. Kuvvetli Devlet otoritesi, kuvvetli hükümet mefhumlarını bu suretle anlıyoruz." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP7.htm>. (25.12.2018)

²⁰⁵ "Cumhuriyet Türkiye'sinde birçok memleketleri kemiren ve hükümetlerin belli başlı meşgalesi halinde olan, iç siyasi davalar yoktur. Türk hükümetinin ve Türk milletinin müşterek emeli, milli ve ferdi faaliyetlerin her sahada inkıtasız devam etmesi ve semere vermesi için mevcut kati emniyet ve istikrar havasının idamesidir... bütün inkılap neticelerini yurttaşların tam güvenliğini ve ulusal düzeni kanunlarımızla koruyan ve hiçbir hadise veya amil karşısında sarsılmayan hükümet otoritesini temel sayıyoruz... Belediyeler beş senelik mesai planı tanzimine sevk edilecek harita, imar planı, su, ışık, kanalizasyon, kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirlerin sıhhat ve güzelliğini alâkadâr eden belli başlı işleri, planlaştırılacak ve bu planlar, şefin işaret buyurdıkları veçhile merkezde (belediyelerimizi sürekli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak) vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büroanın mütekaddim tetkik ve kontrolüne tabi olacaktır... Polis teşkilâtını kazalara kadar teşmil edeceğiz ve şehirlerde belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve amirlerinin halkla olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususi kurslar tertip edilecektir. Nüfus yazımı ve jandarma ve polis hakkındaki mesaiye her birine ait planlar dahilinde devam edilecektir. Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP9.htm>. (25.12.2018)

²⁰⁶ "Harp, dahili ve zabıta işlerimizi çok arttırmıştır. Buna rağmen bu işler her gün biraz daha iyi işlemek yolundadır. Bugün memleketimizin her yerinde tam bir emniyet ve sükun havası hakimdir. Adi zabıta vakalarından ve münferit hadiselerden başka bir şey yoktur. Bu böyle olmakla beraber idare ve zabıta makinelerimizi biraz, daha iyi işler bir hale koyarak istiyoruz." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP14.htm>. (25.12.2018)

Sökmensüer/Münir Hüsrev Göle (14.08.1946)²⁰⁷ ve Günaltay Hükümeti Dahiliye Vekili Emin Erişirgil (24.01.1949)²⁰⁸ şeklinde sıralanabilir.

Cumhuriyet dönemi genel hükümet programları içerisinde dahiliye politikaları huzur, emniyet ve asayiş üzerine temellendirilmiştir. Burada karşımıza çıkan temel değer yeni rejim olan Cumhuriyettir. Bu bağlamda bir çok hükümet dahili programlarını yeni rejimin korunması amacına göre şekillendirmiştir. Bu durum Cumhuriyet öncesi programlardaki meşruti yönetime yapılan vurgu ile benzerlik gösteren bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca asayiş ve iç güvenliğin yanında nüfus işleri,²⁰⁹ hudut güvenliği ve belediyeçilik gibi düzenlemeler de hükümetlerin dahiliye politikalarında yer almıştır. Öte yandan polis-halk ilişkisi bakımından önemli bir adım atılarak güvenlik kuvvetlerinin hizmet ettikleri halka karşı üslup ve diyaloglarında daha dikkatli olmaları adına özel kurslar tertip edilmesi hükümet programlarına yansımıştır. Zira devleti temsil noktasında olan kolluğun, polis-halk ilişkileri kapsamında kurslara tabi tutulacak olması dönem koşulları düşünüldüğünde oldukça müspet bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

²⁰⁷ "Emniyet polis teşkilâtıyla jandarma kıtalarının tek teşkilat halinde birleştirilmesi kararındayız. Önümüzdeki yıl içinde bu konu üzerinde çalışmalara başlayacağız. Zabıta teşkilatının kuvvetlendirilmesi ve zabitanın doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığı emrinde olması da bu aradadır....İller genel ve özel idare kuruluş ve işleyişlerini yeni kanunlarla tespit etmek ve bilhassa valilerin yetkilerini Anayasanın yetki genişliği ve görev ayrılığı ruhuna göre artırmak işi önemle ele alınacaktır....Üstün vazifede bulunan her idare amirinin emri altındaki kademeler üzerinde, devlet işleri ve halk ihtiyaçları bakımından sık sık teftişler yapmalarına önem verilecektir....Kasaba ve şehirlerimizin plan, su ve kanalizasyon ihtiyaçlarını gidermek ve bu maksatla İller Bankası ile hususi müteşebbisler arasında ortaklıklar kurmak tedbirleri üstünde çalışacağız....Yeni nüfus kanunu tasarısını meclise sunacağız. Yakın yıllarda genel nüfus yazımını yaparak yeni nüfus kütükleri kuracağız." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP15.htm>. (25.12.2018)

²⁰⁸ "İç politikamızda; gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vaat ettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır...İdare amirlerinin ve emniyet kuvvetlerinin asayiş ve halkın huzurunu sağlamak vazifelerinde her türlü tesirden her nevi endişe ve tereddüitten uzak olarak ve yalnız kanunu kendilerine rehber bilerek cesaretle çalışmalarını yurt içinde huzurun başlıca teminatı sayıyoruz." Bkz. TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP18.htm>. (25.12.2018)

²⁰⁹ "Ülkemizde nüfus hizmetleri, Osmanlı yönetimi dahil her zaman önemli görülmüştür. Zira, yönetim doğrudan nüfusla ilgili bir konudur...Osmanlı dönemi Dahiliye Nezaretî'nin en önemli birimlerinden olan Nüfus Müdüriyet-i Umumiyesinin, teşkilat ve görevleri bir değişikliğe uğramadan Dahiliye Vekaletî'ne intikal etmiştir...ülke genelinde bir nüfus sayımı yapılması ise mümkün olmamıştır. Cumhuriyetin kabulü ile birlikte nüfus sayımı konusu üzerinde daha fazla durulmuş, bu amaçla yasal bazı düzenlemeler yapılmıştır." Bu bağlamda Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan düzenlemeler, 29 Mayıs 1926 tarihli ve 861 sayılı 'Müddeti Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme veya Boşanma Vakıalarıyla Mektum Kimselerin Cezadan Afları Hakkında Kanun', 2 Haziran 1926'da Mecliste görüşmesi yapıp kabul edilen 'Umumi Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun' yapılan düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Çelik, a.g.e., s.39-40.

durum, Dahiliye Nezareti'nin teşkilat olarak gelişimin yanında zihniyet anlamında da önemli değişikliklere uğradığının göstergesi olarak belirtilebilir. Ayrıca, Polis ve Jandarmanın tek teşkilat halinde birleştirilmesi düşüncesi de merkeziyetçilik adına atılan bir adım olmuştur.

Hükümet programları dışında, M. Kemal Atatürk'ün 1924 ve 1930 yılları arasında Meclis açılışları münasebetiyle yapmış olduğu konuşmalar da önem arz etmektedir. Çünkü bu konuşmalarda geçen yılın bir özeti verilirken aynı zamanda gelecek yıl için amaçlanan ve izlenmesi planlanan politikalara yer verilmektedir. Konuşmalar içerisinde ülkenin dahiliye politikaları ile ilgili kısımları incelendiğinde üzerinde en çok durulan kavramlar asayiş, huzur ve emniyet kavramları olmuştur. Ayrıca irtica ile ilgili meydana gelen olayların üzerine gidilmesi de, bu tür konuşmalarda yer ayrılmıştır.²¹⁰

1.4. Dahiliye Vekaleti'nin Seçimlerde Etkisi

Cumhuriyetin ilanından Demokrat Parti iktidarına kadar Türkiye'de 1927 ve 1950 arasında toplam sekiz genel seçim yapılmıştır.²¹¹ Seçimlerin bir kısmı tek parti döneminde gerçekleştirilirken bir kısmı ise çok partili demokratik yaşam içerisinde yapılmıştır. Bu bağlamda seçimlerde Bakanlıklar arasında Dahiliye Vekaleti'ne büyük görev düşmektedir. Zira seçimlerin huzur ve güven içerisinde yapılması lazım geldiği için bu konuda sorumluluk Dahiliye Vekaleti'nindir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan seçimlerin en önemli dayanak noktası olan ve milletvekili seçimlerine ilişkin çıkarılan *'İntihabat-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı* (2 Ağustos 1908) II. Meşrutiyet döneminde hazırlanmıştır, yürürlüğe girme tarihi 1908'dir. Bu kanun seçmenlerin yazılması ve onların seçilme işlemleri ile milletvekillerinin nerede ve hangi usullere göre seçeceklerini tarif etmesi bakımından önem arz etmektedir. Kanuna göre seçmenlerin iş ve işlemleri merkez ve ilçelerde oluşturulan Heyet-i Teftişiyeye'nin sorumluluğu altındadır. Heyet-i Teftişiyeler ise Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak görev ifa etmektedir. Dolayısıyla genelde ve yerelde yapılan tüm seçimlerde hem asayiş hem de mevzuat gereği

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt: 13, İçtima:3, Birinci İnkat (01.XI.1929), s.3.; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt: 22, İçtima:4, Birinci İnkat (01.XI.1930), s.2.; Çelik, a.g.e., s.134-137.

²¹¹ Kenan Olgun, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 79, 2011, s. 13-14,16,18,20-22.

Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluğu söz konusudur. Bu bağlamda seçimler hem Dahiliye Vekilleri hem de mülki amirlerin denetim ve gözetiminde gerçekleşmiştir denilebilir. Atatürk dönemi yapılan genel seçimlerde, bir çok mülki idare amirinin milletvekili olarak Meclise girmiş olmaları gözden kaçmaması gereken bir detaydır. Öte yandan, dönemde yapılan bir çok seçim Dahiliye Vekaleti bütçesine konulan ödeneklerle gerçekleştirilmiştir. Bu da, Dahiliye Vekaleti'nin seçimlerin finansmanı yönünden de etkili olduğunu göstermektedir.²¹² Ancak 1950'ye kadar yürütmenin gözetim ve denetiminde yapılan seçimler 16 şubat 1950 Milletvekilleri Seçim Kanunu²¹³ ile yargının denetim ve gözetimine bırakılmıştır. Yasa ile birlikte il ve ilçe seçim kurulları oluşturularak kurul başkanlıklarına yargıçlar getirilmiştir.²¹⁴

Öte yandan Dahiliye Vekaleti'nin seçimler sırasında seçilen kişilerle ilgili bilgi toplaması da şayan-ı dikkat bir durumdur. Buna göre, *"1930 belediye seçimlerinden sonra, il belediye başkanlıklarına seçilen kişiler hakkında, valilerin değerlendirmelerini içeren bir bilgi notunun, Dahiliye Vekaleti tarafından, Başvekalete sunulması"* bu durumu destekler niteliktedir. Bilgi notunda *"Yirmi beş ilin valisinden gelen değerlendirmeler bulunmakta olup, Maraş, İçel, Mersin, Manisa, Afyonkarahisar, Edirne ve Bilecik belediye başkanları hakkında, il valilerinin değerlendirmelerinin olumsuz olduğu"*²¹⁵ nun görülmesi, adaylar hakkında istihbari bilgi alımının, bizzat Dahiliye Vekaleti'ne yaptırıldığını göstermektedir.

İsmet İnönü'nün, 18 Haziran 1936 tarihinde parti örgütünde yayınlanan bir bildiride, *"Cumhuriyet Halk Partisinin memleketin siyasî ve içtimai hayatında götüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttırmak ve hızlandırmak için bundan sonra Parti faaliyeti ve Hükümet idaresi arasında daha sıkı bir yakınlık ve daha amelî bir beraberlik temin edilmesine Genbaşkurca [Genel başkanlık kurulu] karar verilmiştir"* ifadeleri, parti hükümet bütünleşmesinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.²¹⁶ Dahiliye Vekilinin CHF Genel Sekreterliği, Dahiliye Vekaletine bağlı olan valilerin ise illerde CHF İl Başkanlığı yaptıkları görülmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk dönemlerinde

²¹² Çelik, a.g.e., s.138-140.

²¹³ Milletvekilleri Seçimi Kanunu (16 Şubat 1950), **Resmi Gazete**, 5545/7438.

²¹⁴ Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.148-149.

²¹⁵ Çelik, a.g.e., s. 141.

²¹⁶ Sevda Mutlu, "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek Dilek Sistemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, 2013, s.58.

Dahiliye Vekaleti iktidar partisi ile yakın ilişki içerisinde bulunmuştur denilebilir.²¹⁷ 1938'de yapılan Belediye seçimleri sırasında, Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, belediye seçimleri sonucunda alınan neticeyi müfettişlere ve valilere çekmiş olduğu telgrafla bildirmiştir.²¹⁸ Bu durum Dahiliye Vekaleti-İktidar Partisi arasındaki ilişkinin boyutunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Parti-Devlet bütünleşmesi bu dönemde oldukça açık bir şekilde görülmektedir.

Bu bağlamda parti devlet bütünleşmesinde Dahiliye Vekaleti çok güçlü bir konuma yükselmiştir. Bu yükseliş neticesinde Dahiliye Vekaleti'nin Hariciye, Maliye ve Milli Savunma Bakanlıklarını statüsel olarak geride bıraktığı düşünülebilir. Dahiliye Vekaleti'nin siyaset ile bu kadar iç içe girmesi neticesinde mülki idare amirleri idari görevlerinin yanı sıra siyasi iş ve işleyişlerle de ilgilenmek durumunda kalmışlardır. Bu durum dönemde, bürokrasi ve siyaset ayrımının oldukça zayıf bir çizgiye dayandığını göstermektedir.

CHF'yi özellikle ekonomi politikası yönünden eleştiren SCF, Türkiye'nin dış piyasalardaki itibarının zedelendiğini düşünüyordu. Bunun sebebi olarak da CHF'nin ekonomi politikalarını göstermekteydi. SCF, CHF'yi sadece ekonomi üzerinden değil, seçim güvenliği ve hürriyeti açısından da eleştirmekteydi. Dahiliye Vekaleti'ni Belediye seçimlerinin serbestçe yapılması noktasında eksikliği ile alakalı iktidara yüklenen SCF'ye göre, seçimlere müdahale saydam bir seçim sürecinin önünü tıkamaktaydı.²¹⁹ 2 Ekim 1930'da TBMM de Başvekil İsmet İnönü'nün Hükümetinin

²¹⁷ Erdal Aydoğan, Tansu Barış Mahmutoglu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, 2013, s.138.; "Dahiliye Vekili Şükrü Kaya 14 Temmuz 1930 tarihinde valiliklere gönderdiği bir tamimde...özellikle büyük şehirlerde belediye meclislerine mahalli ihtiyaç ve imkan derecesine göre üçer beşer kadının aza seçilmesinin gerekli olduğunu vurgulamaktaydı." Bkz. Yasin Cengiz, **Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kapanışı Sonrasında Mutedil-Muhalef Bir Kimlik Olarak Ahmet Ağaoğlu ve Basındaki Sesi: 'Akın'**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s.28.

²¹⁸ "Belediye intihabının (seçimlerinin) neticelerini almış bulunuyorum. Bu defa intihabın her tarafta gerek halkımızın intihaba iştirakteki büyük alaka ve nispeti ve gerek namzetlerimize karşı gösterdikleri itimadı ve intihabın yüksek bir intizam ve disiplin dairesinde cereyan eden tarzını mütalaa ve intibalarım ile parti umumi reis vekiline arz ve keyfiyetin Umumi Reisimiz Büyük Şef Atatürk'e sunulmasını kendilerinden istirham ettim. Filhakika, yüksek Türk milletinin her zaman ve her yerde Ulu Şef Atatürk'e ve onun rejimine ve CHF'ye ve hükümetine gösterdiği itimat ve bağlılığın bu en yeni misali milletimizin medeni ve siyasi olgunluğunun ve parti disiplinine dikkat ve riayetinin bariz bir tecelli ve tezahürüdür." Bkz. Aydoğan, Mahmutoglu, **a.g.m.**, s.139.

²¹⁹ Alev Gözcü, **Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkileri ve Kamuoyu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.43, 64,

yeni kabine programını okuması sırasında söz alan Serbest Cumhuriyet Fırkası Genel Başkanı Fethi Bey Hükümetin Dahili Politikası hakkında, "*Muhterem Dahiliye Vekili, memurların, polis ve jandarmanın belediye intihabatı işlerine müdahalelerini men edememektedir, bu bir feciadır, siyasi rüşet sahibi olduğunu ispat etmiş olan Türk milletinin, serbestçe ve nezahetle intihap hakkını istimal edebilmelerini görmek bütün cumhuriyetçiler için bir gaye olmak lazımdır...*"²²⁰ ifadelerini kullanıyor olması özellikle belediye seçimleri sırasında, seçimlere müdahale noktasında Dahiliye Vekaleti ile siyaset arasındaki yakın ilişkiyi açıklamaktadır. 1939 CHF Parti kurultayında bu çizgi belirgin bir şekilde ortaya konulmaya teşebbüs edilmiş ve söz konusu uygulamadan geri adım atılmıştır. Zira bu anlayışın devam etmesi muhalif partilerin kurulma ve faaliyet gösterme süreçlerine zarar verebilecek bir potansiyele sahiptir.²²¹

Bu çerçevede tüm bu bilgiler Dahiliye Vekaleti'nin Türk devlet geleneğinde işgal ettiği yeri ve önemi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Dahiliye Nezareti kurulduğu tarihten itibaren, hükümetlerin çeşitli politikalarına göre işlev görmüştür. Çok uluslu Osmanlı yapısındaiken, devletin dağılmasını önlemek adına bu yapının korunmasına yönelik bir işlevsellik içerisindeyken, Türkiye

²²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 3, Cilt: 21, İçtima: 3, Seksen Dördüncü İnikat (02.10.1930), s.39.; Söz konusu konuşmanın devamında Okyar; "...maalesef bunun Bursa Vilayeti'nde Eskişehir, Adana, Antalya vilayetlerinde Kocaeli Vilayeti'nde ve müteaddit kazalarda, bütün müntehiplerin huzurunda hükümet memurları tarafından vaki olan müdahaleler ve tehditler, bu gayeyi muhterem vekilin temin edemediğini göstermektedir. Bursa Vilayeti'nde, Valinin bir çok kazalarda memurlar, muallimler, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri huzurunda, gayri kabili inkar tehditleri ve müdahaleleri vaki olmuştur. Şimdiye kadar bu valinin, müntehiplerin hakkına vaki olan tecavüzlerini tahkik için olsun, bir müfettiş bile gönderilmemiştir. Müntehiplerin, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda musarrah olan hak ve hürriyetlerinin, alenen hükümet memurları tarafından ayaklar altına alınmasına karşı seyirci kalmak, bir cumhuriyet hükümetinden intizar edilemez. Bu şerait altında bilhassa, mali ve iktisadi ve dahili siyasetleri bu derece gayri ilmi programsız ve kanune riayetsiz olan kabineye, fırkamız itimat edemez." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 3, Cilt: 21, İçtima: 3, Seksen Dördüncü İnikat (02.10.1930), s.39.

²²¹ Nihat Yılmaz, Kadir Caner Doğan, Hakan İnankul, "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 3, 2013, s.277.; "1935 yılında toplanan 4. CHP Kurultay'ında kabul edilen parti programında, ülkede sınıf esasına dayanan ve sınıf mücadelesi veren örgütlerin kurulması yasaklanmıştır....Otoriter yönetim anlayışının bşr göstergesi olarak, Kurultay'da parti-devlet bütünleşmesinin ilk sinyalleri verilmiş, 1936 yılında Başvekil ve CHP Genel Başkan vekili İsmet İnönü tarafından yayımlanan bir genelge ile, CHP Genel sekreterinin aynı zamanda hükümet üyesi (teamülen İçişleri Bakanı), valilerin de il başkanı olarak görev yapacağı bildirilmiştir." Bkz. Caner Erdoğan, "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözümlemesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 51, Ağustos 2017, s.274.; Yüksel Kaştan, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006, s.126.

Cumhuriyeti'nin kurulması ilke birlikte benimsenen ulus-devlet yapısı ve bu amaçla bir ulus-devlet inşa etme süreci içerisinde bir görev üstlenmiştir.

Özetle dahili politikalar merkezîyetçi bir yapı inşası için planlanmış, hazırlanmış ve tatbik edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan köklü değişimler (inkılaplar), toplumsal, siyasal ve hukuksal konular başta olmak üzere, bir çok alanda yapılmıştır. Böylece çok toplumlu bir yapıdan ulusal bir devlet kurma aşamasında meydana gelen değişim ve dönüşüm sürecinde tesis edilmeye çalışılan yeni sistem için ihtiyaç duyulan '*güç kullanma*' vasıtası olarak, Dahiliye Vekaleti, çok önemli görevler üstlenmiştir. İlk dönemlerde iskan, matbuat, cezaevleri ve seçim işleri gibi bir çok konunun da sorumluluğunun Dahiliye Vekaleti'nde olduğu düşünüldüğünde bu yetki ve sorumluluğun ağırlığı, Dahiliye Vekaleti'ni çok önemli bir konuma getirmiştir.²²²

Dahiliye Vekaleti zor kullanma yetkisine sahip genel kolluğun kendisine bağlı olduğu bir bakanlıktır. Ayrıca ülke topraklarının tamamını kapsayan mülki idare sisteminin ve mülki idare amirleri de bu Vekaletle bağlıdır. Yine insanların şahsi bilgilerini tutma ve düzenleme ve bu kapsamda vatandaşlığa kabul veya vatandaşlıktan çıkarma işleri de Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluğundadır. Ayrıca, belediye teşkilatları üzerinde de vesayet yönetimi vardır.²²³ Tüm bunlar, Bakanlığın konumunu açıklama noktasında önem arz etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir savaş ihtimalinin git gide azalmasına paralel olarak iç güvenliğe önem verilmiştir. Tesis edilmeye çalışılan yeni düzene karşı muhalif tavır gösteren gruplara yönelik faaliyetler de hız kazanmıştır. Bu çalışma içerisinde ilk dönem Cumhuriyet hükümetlerinin temel Dahiliye politikaları, ülke içerisinde asayişin sağlanarak her tarafta devlet otoritesinin hissettirilmesi amacına yönelik olmuştur. Tüm bu program ve amaçların gerçekleştirilmesi adına, hükümetlerin elindeki en büyük vasıta ise şüphesiz ki Dahiliye Vekaletidir.²²⁴

²²² Çelik, a.g.e., s.611.

²²³ Çelik, a.g.e., s.612.

²²⁴ Hükümetlerin hedefleri için önemli görevler üstlenen Dahiliye Vekaleti, 1930-46'da bunların yanında iskan, seçimler, matbuat ve haberleşme gibi farklı alanlarda da görevler üstlenmiştir. Bkz. Çelik, a.g.e., s.614-615.

2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Öncesi Siyasi Hayatı

2.1. Namık Gedik'in IX. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri

Demokrat Parti Aydın Milletvekili olarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Meclise giren Namık Gedik, IX. dönem süresince Sağlık, Çalışma ve Dış İşleri Komisyonlarında²²⁵ görev almış ve Çalışma Komisyonu'nun sözcülüğünü²²⁶ yapmıştır. Gedik bu süre zarfında Mecliste 17 farklı konuda 70 konuşma gerçekleştirmiştir.²²⁷

²²⁵ Namık Gedik, her ne kadar Dahiliye Vekili olarak uzun süre görev yapmış olsa da, Harici konularda da önemli bir birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira, onun hem Dışişleri Komisyonu'nda görev almış olması, hem de, ilerleyen dönemlerde, Hariciye Vekilleri'nin yurt dışı seyahatlerinde, vekaletin bir çok kez kendisine verilmiş olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Cumhurbaşkanı tarafından 13 Aralık 1957'de Başvekil Adnan Menderes'in NATO toplantısına iştirak etmek üzere Paris'e hareketleri dolayısıyla Hariciye Vekiline, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in vekillik etmesi. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (13 Aralık 1957) Yer No: 3/8-24, Fihrist No: 4711-1.; Vazife gereği Paris'e giden Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun geri gelişlerine kadar Hariciye Vekili'ne, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in vekillik etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (24 Temmuz 1958) Yer No: 3/9-11, Fihrist No: 5471-2.; Akkuş, a.g.e., s.102.

²²⁶ İhtiyarlık Sigortası Kanunu'nun 40. Maddesinin kaldırılması hakkında Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 6, Toplantı:1, Elli beşinci Birleşim (02.03. 1951), s.11.; 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanununun 15. maddesinin tadiline ait kanun teklifi münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 8, Toplantı:1, Doksan birinci Birleşim (18.06. 1951), s. 263.; İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil günlerinde ücret ödenmesi hakkındaki Kanun münasebetiyle, Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 9, Toplantı:1, Yüz on ikinci Birleşim (09.08. 1951), s. 774.; İhtiyarlık Sigortası Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 11, Toplantı:2, On dördüncü Birleşim (07.12.1951), s. 84.; Garson ve benzeri işçilerin hizmet karşılıkları hakkındaki Kanun münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 19, Toplantı:3, Otuzuncu Birleşim (21.01.1953), s. 318.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 20, Toplantı:3, Kırk üçüncü Birleşim (13.02.1953), s. 280.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 21, Toplantı:3, Yetmiş birinci Birleşim (20.04.1953), s.456.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 21, Toplantı:3, Yetmiş üçüncü Birleşim (27.04.1953), s. 528.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 21, Toplantı:3, Yetmiş beşinci Birleşim (30.04.1953), s. 580.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 22, Toplantı:3, Yetmiş yedinci Birleşim (06.05.1953), s. 46.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 22, Toplantı:3, Yetmiş dokuzuncu Birleşim (08.05.1953), s. 123.; Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu münasebetiyle Çalışma Komisyonu Sözcüsü Namık Gedik. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 22, Toplantı:3, Seksen birinci Birleşim (13.05.1953), s. 205.

²²⁷ Akkuş, a.g.t., .102.

TBMM'nin 15 Kasım 1950 tarihli altıncı birleşiminin sigortalı işçi ve hizmetlilerin hastalık hallerinde işçi sigortaları kurumu tarafından tesisi zorunlu sağlık müesseseleri konusu ile alakalı kısmı, Namık Gedik ve Çalışma Bakanı Hasan Polatkan arasında soru cevap yolu ile gerçekleştirilmiştir. Hastalık Sigortası Kanunu'nun,²²⁸ kabul tarihi ile tatbik tarihi arasında yaklaşık 14 aylık süre zarfı bulunduğunu dile getiren Gedik, bu zaman aralığında tesisi zorunlu sağlık müesseseleri hakkında ne yapıldığını merak etmektedir. Ayrıca, İstanbul'da halen faaliyette bulunan işçi hastanelerinin mevcut kapasitesi ve bu hastaneler ile ilgili şikayetlerin olup olmadığı Polatkan'a yönelttiği sorular arasındadır.²²⁹

Çalışma Bakanı Hasan Polatkan, Namık Gedik'e vermiş olduğu yanıtta yeni sağlık tesisi kurma konusunda arsa temini, plan ve proje gibi konularda zamana ihtiyaç duyulduğundan aksaklıklar yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bunun dışında, işçi hastanelerinin yatak kapasiteleri konusunda konuşan Polatkan o güne kadar yapılan çalışmalar neticesinde mevcut ihtiyacın 420 yataklık kısmının karşılandığını dile getirmiştir. Son soruya ise İstanbul'da bulunan hastanelerde teftişlerin yapıldığını, bu teftişler sırasında bir doktorun hastayı gerekli alaka ve ihtimamla karşılamadığı şikayeti üzerine doktorun görevine son verildiğini dile getirmiştir.²³⁰ Burada dikkat edilmesi gereken şudur ki, Namık Gedik'in 1950 de aynı parti mensubu olduğu Bakana adeta bir muhalif parti milletvekili edası ile sorular yöneltmesi, bilgi istemesi parti içi denetleme mekanizması açısından önemlidir. Diyalog parti içi demokrasi anlayışının boyutunu yansıtmaktadır.

Namık Gedik 3153 sayılı kanunun²³¹ 7. maddesinin²³² değiştirilmesine yönelik teklif tasarının görüşülmesi sırasında söz almıştır. Bu maddenin tadili ile

²²⁸ Hastalık Sigortası Kanunu: Sigortalı İşçi ve Hizmetlilerin, hastalık hallerinde İşçi Sigortaları Kurumu tarafından kendilerine gerekli yardımın sağlanması amacıyla 04.01.1950'de kabul edilen kanun. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 8, Toplantı:1, Altıncı Birleşim (15.IX. 1950), s.125.

²²⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 8, Toplantı:1, Altıncı Birleşim (15.IX. 1950), s.125.

²³⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 8, Toplantı:1, Altıncı Birleşim (15.IX. 1950), s.125-127.

²³¹ Radyoloji, Radyum ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Kırk ikinci Birleşim (12.II.1951), s.115.

²³² "...Tabip ve dış tabipleri muayenahanelerinde bulunduracakları ve kendilerinin kullanacakları bu cihaz ve aletleri iyi kullanmaya muktedir olduklarını bir vesika ile ispata veya bir mütehassıs yanında en az üç aylık bir kurs veya staj yapmaya mecburdurlar." Bkz: Radyoloji, Rادیوم ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun (28 Nisan 1937) **Resmi Gazete**, 3153/3591.

alakalı teklif yasası, *"üç sene bir şubede ihtisas yapanlar üç aylık bir stajdan sonra tespit edilecek bir jüriden ehliyet aldıktan sonra hastane cihazlarını işletirler"* şeklinde idi. Namık Gedik, tasarının bu maddesine hastanelerdeki röntgen cihazları ve kullanacak kişilerin sayı bakımından tutarsız olması nedeniyle karşı çıkmış ve Bakanlıkça teklif edilen tasarısının reddi için görüş bildirmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde sonuç Gedik'in istediği şekilde çıkmış ve Sağlık-Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, tasarıyı geri çekmiştir.²³³

Gedik, Bakanlık ve müdürlüklerin bütçeleri²³⁴ ile alakalı olarak Meclis görüşmelerinde söz almıştır. Doktor olması nedeni ile okullardaki antihijyenik şartlar ile alakalı önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Gedik, çocukların okullardan bilgi birikimi ve çeşitli kazançlar elde etmelerinin yanı sıra çeşitli hastalıkları da aldıklarına dikkat çekmiştir. Okullarda toplu bir şekilde eğitim-öğretim görmeleri sebebi ile öğrencilerin çabuk yayılan hastalıklardan kolaylıkla etkilenebileceği gerçeğini vurgulamıştır.

Gedik'e göre toplu görülen hastalıkların diğer bir sebebi ise okullarda sorumlu bir doktor yokluğundan ve sistemli bir sağlık denetiminin olmamasından kaynaklanmaktadır. Gedik özellikle yatılı bir şekilde hizmet veren okullarda doktor ihtiyacının acilen çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Temel sorunları ortaya koyan Gedik, çözüm noktasında da düşüncelerini açıkça ifade etmekten geri durmamıştır. Ona göre, okullarda doktorlardan verimli işler beklemek onlara verilecek maaş ile doğru orantılıdır. Yani doktorlar için buraları cazip hale getirmek için, Milli Eğitim Bakanlığı'nın meseleyi esaslı bir şekilde ele alması gerekmektedir.²³⁵

Gedik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesinin bölümlerinin görüşülmesi sırasında ülkenin mevcut hastaneleri ile alakalı olarak bilgi vermiştir. Mevcut hastanelerin bir kısmının özel idareler tarafından idare edilirken, bir kısmının ise Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak daha geniş imkanlarla faaliyet yürütmektedir. İki

²³³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Kırk ikinci Birleşim (12.II.1951), s.119-124.

²³⁴ Namık Gedik yapılan Meclis görüşmeleri neticesinde, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Beden Terbiye Genel Müdürlüğü 1951 Yılı Bütçe Kanunu görüşmeleri neticesinde yapılan oylama işlemine katılmamıştır Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Elli birinci Birleşim (25.11.1951), s.875-879-883.

²³⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Elli birinci Birleşim (25.11.1951), s.778-779.

tip hastanenin başta müracaat şekilleri olmak üzere bir çok yönden farklılık gösterdiğinin altını çizmiştir.

Nitekim verem hastanelerine müracaat eden hastaların, hastanede yatmasına karar verildiğinde verilen numara sırasına göre hastaneye davet edilmekteydi. Burada Gedik'in dikkat çektiği nokta ise Sağlık Bakanlığı'nın verem hastanelerine kabul edilecek hastalar hakkında kendisine bir kontenjan ayırmış olması idi. Dolayısıyla, Gedik'in deyimiyle hastaneye yatırılmak ümidi ile köyünde nöbet bekleyen veremliye, kontenjan sisteminden dolayı bir türlü sıra gelmemekteydi. Hatta muhtar tarafından kağıda hastanın 7-8 ay önce öldüğünü belirten bir yazı yazılarak evrak iade edilebilmekteydi. Gedik'in önerisi "*Bundan böyle büyük bir zaruretle hastalar, verem hastanelerine müracaat ettikleri, ölüm anları yaklaştığı bir anda tek ümitleri olan, rahat bir döşekte ölmek imkanı isteyen hastaların ümidini kırmamak yoluna gidilsin*" şeklinde idi. Gedik'in önerisi ile hem insani hem de sistemin daha adaletli bir çerçevede yürütülmesi sağlanmış olacaktı.²³⁶

Yine işçilerin hakları ile ilgili Mecliste müspet konuşmaları yer alan Gedik, İşçilere hafta tatili ve genel tatil günlerinde ücret ödenmesi hakkında kanun münasebeti ile Çalışma Komisyonu adına söz almıştır. Gedik, Hükümetin bu hususta bir çalışma başlatmış olmasından dolayı memnuniyet içindeydi. Konuşması işçilerin tatil günlerinde yarım yevmiye ücret alması ile ilgiliydi. Gedik'e göre aslında işçilere tam yevmiye vermek gerekirken ancak ülkenin mevcut şartları buna müsaade etmemekteydi. Gedik Konunun kıyas yolu ile daha iyi anlaşılması adına kanun tasarısı ile işçilere verilecek olan maddi katkının diğer ülkelerdeki aynı uygulamalar ile karşılaştırmasını yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin daha iyi bir konumda olduğunun altını çizmiştir. Gedik'in konuşmasının ardından, tasarı maddelerinin görüşülmesine geçilmiş ve bu görüşmeler sırasında en çok tartışılan birinci madde²³⁷ olmuştur. Madde işçilere verilmesi öngörülen yarım yevmiyenin, bir yevmiyeye çıkarılması hususu ile alakalıdır.

²³⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Elli ikinci Birleşim (26.11.1951), s.952.

²³⁷ İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkında Kanun: Madde 1. İş Kanunun uygulanmakta olduğu iş yerlerinde, haftanın tatilden evvelki günlerinde devamlı olarak çalışmış olan işçilere, çalışılmayan hafta tatili günü için iş veren tarafından, bir iş karşılığı olmaksızın yarım gündelik ücret ödenir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 9, Toplantı:1, Yüz on ikinci Birleşim (09.07.1951), s.777-778.

Gedik bu konuda tekrardan söz almış ve bu kanunla hak verilecek yaklaşık 9 bin iş yeri olduğunu dile getirmiştir. Ancak, bu sayının ileride 300.000'e çıkması ihtimalinin düşünüldüğünde tam yevmiyenin kabul edilmesi halinde gerek genel bütçeye gerekse şahsi teşekküllere yapacağı etkinin, ülke ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. Tam yevmiye kabul edildiği takdirde bunun toplamı 73.329.000 lira iken, yarım yevmiye kabul edildiği takdirde ise toplamı 36.658.000 olacaktı.²³⁸ Gedik işçilerin haklarını savunurken ülke gerçeklerini de göz önüne almaktaydı. Bir taraftan iyileştirme yaparken diğer taraftan ülke ekonomisini dara sokacak kararlar alınmasını uygun görmemekteydi. Ardından, İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkındaki Kanun ile alakalı oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylama neticesinde 487 üyeden 256'sı oy kullanmıştır. Namık Gedik'in de içerisinde olduğu 254 kabul, 1 ret ve 1 çekimser oy ile kanun yasalaşmıştır.²³⁹

Yine, Namık Gedik DP Ankara Milletvekili Dr. Talat Vasfi Öz tarafından Difteri Aşısının Mecburi Olarak Tatbik Edilmesine Dair kanun teklifi ile alakalı olarak konuşma yapmıştır. Hekim kimliğinin de vermiş olduğu sorumluluk duygusu ile öncelikle aşının hedef yaş grubu hakkında bilgi vererek, difteri aşısının 0 ile 12-15 yaş arasındaki çocuklara yapıldığını ifade etmiştir. Ancak Gedik'in üzerinde hassasiyetle durduğu nokta ülke şartlarının göz önüne alındıktan sonra bu kanunun mükellefiyeti altına girilmesi gerektiği idi.

Gedik, aşının uygulaması ile ilgili bilgileri içerisinde barındıran Sağlık Bakanlığı'nın Umumi Hıfzıssihha Müessesesinin 1950 yılında çıkarmış olduğu bir eseri referans göstererek uygulamayı anlatmıştır. Konuyu ayrıntılı bir şekilde açıkladıktan sonra işin memleket çapında uygulama boyutuna gelmiştir. Gedik, eldeki mevcut imkanlarla aşının uygulanmasının pek mümkün gözükmediğini dile getirmekteydi.²⁴⁰ Tüm bunlar ışığında, Namık Gedik kanunun bu haliyle

²³⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 9, Toplantı:1, Yüz on ikinci Birleşim (09.07.1951), s.774-783-784.

²³⁹ Üye Sayısı:487, Oy Veren: 256, Kabul Eden 254, Reddeden: 1, Çekimser: 1, Oya Katılmayanlar: 211, Açık Milletvekilleri: 20. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 9, Toplantı:1, Yüz On İkinci Birleşim (09.07.1951), s.837.

²⁴⁰ Aşının yapılmasının ardından bazı çocuklarda olası yan etkilere karşı takip edilmesi gereken durumların olabileceğini ifade eden Gedik, bunun dışında, aşının yapılmasından evvel bir takım tahlillerin yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda, Gedik'e göre idrar tahlili bu aşamada önem arz etmektedir. Yine, tahliller sonucu eğer çocuklarda böbrek bozuklukları, had intanlar,

uygulanmasının ileride daha büyük ve kalıcı aksaklıklara sebep olacağına dikkat çekmeye çalışmaktaydı. Bazı milletvekilleri de Namık Gedik'in görüşlerini desteklemişler²⁴¹ve oturum sonlandırılmıştır. Kanun tasarısı 1951 içerisinde bir daha görüşülmemiştir. 21 Ocak 1952'de tekrar gündeme gelen tasarı ile değişiklik teklifi reddedilmiştir.²⁴²

Namık Gedik, Milli Eğitim Bakanlığı ile alakalı ödeneğin²⁴³ arttırılmasına yönelik önergeye imza atanlar arasında yer almaktadır. Konu ile alakalı Meclis'te yapılan oylamada önerge kabul edilmiştir.²⁴⁴Ayrıca Namık Gedik Tabipler Odası Kanunu'nun 8. maddesinin²⁴⁵ tadili²⁴⁶ için Meclise önerge veren DP Antalya Milletvekili Dr. Burhanettin Onat'ın önergesi aleyhine bir konuşma yapmıştır. Gedik

muhtelif dermatozlar ve teneffüs hastalıkları gibi rahatsızlıklar tespit edilmesi durumunda kesinlikle difteri aşısının yapılmaması gerekmektedir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 6, Toplantı:1, Altmış dördüncü Birleşim (13.04.1951), s.187.

²⁴¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 6, Toplantı:1, Altmış dördüncü Birleşim (13.04.1951), s.188.

²⁴² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 12, Toplantı:2, Yirmi dokuzuncu Birleşim (21.01.1952), s.234.; Ayrıca, TBMM'nin 22.11.1952 tarihli Kırk dördüncü birleşiminde, Aydın milletvekili sıfatı ile katılan Namık Gedik, Sayıştay Başkanlığı, 1952 Yılı Bütçesinin 477. Bölümünün Kaldırılmasına Dair olan önergeye verilen oylar neticesinde; kendisinin de arasında bulunduğu 134 kabul edene karşı, 96 ret ve 5 çekimser oy neticesinde, ilgili bölüm bütçeden kaldırılmıştır. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 18, Toplantı:2, Kırk dördüncü Birleşim (21.01.1952), s.544.

²⁴³ Önerge, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi ile alakalı olarak, 1951 mali yılındaki 390 bin liralık ödeneğin 340 bine indirilmiş olması hasebiyle, bu miktarın tekrardan 390 bin lira olarak kabulünü, Yüksek Başkanlığa talep edilmesi ile alakalıdır.

²⁴⁴ Ayrıca, diğer kurum bütçeleri ile alakalı olarak, Ankara Üniversitesi 1952 Yılı Bütçe Kanunu'na Verilen Oylama sırasında Namık Gedik'in ismi 321 kabul oyu tablosu içerisinde yer alırken bu kanun 321'e karşı, 1 ret oyu ile kabul edilmiştir. İstanbul Üniversitesi 1952 Yılı Bütçe Kanunu'na Verilen Oylama sırasında Namık Gedik'in ismi 290 kabul oyu tablosu içerisinde yer alırken bu kanun 290'a karşı, 2 ret oyu ile kabul edilmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi 1952 Yılı Bütçe Kanunu'na Verilen Oylama sırasında Namık Gedik'in ismi 290 kabul oyu tablosu içerisinde yer alırken bu kanun 290'a karşı 1 ret oyu ile kabul edilmiştir. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1952 Yılı Bütçe Kanunu'na verilen oylar sonucunda Namık Gedik'in ismi 247 kabul oyu tablosu içerisinde yer alırken bu kanun; 247'e karşı 18 ret oyu ile kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 13, Toplantı:2, Kırk dokuzuncu Birleşim (27.11.1952), s.977-1078-1082-1086-1090.

²⁴⁵ Türk Tabipler Birliği Kanunu Madde 8: Tabip Odalarının gelirleri şunlardır: a. Bir defaya mahsus olmak üzere her azadan giriş parası olarak alınan 10 lira., b. Yıllık aidat, bunun miktarları şöyledir; 1- Hiç sanat icra etmeyenlerden senede 6 lira; 2- Muayenehanesi olmayıp sanat icra edenlerden senede 18 lira; 3- Muayenehanesi olanlardan senede 24 lira. c. Her türlü bağışlar ve diğer çeşitli gelirler, d. Haysiyet Divanları kararları ile hükmedilip tahsil edilecek para cezaları, e. Gelirleri giderlerini karşılamayan odalara, merkez konseyince yapılacak yardımlar... Bkz: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 19, Toplantı:3, Yirmi altıncı Birleşim (12.01.1953), s.147-148.

²⁴⁶ DP Antalya milletvekili Dr. Burhanettin Onat'ın Yüksek Reisliğe vermiş olduğu teklif, "Tabip Odaları Kanunu'nun 8. maddesinde sanatını icra etmeyen hekimlerin odaya kaydını mecburi kılan fırkanın çıkarılarak, sanatıyla iştigal etmeyen hekimlerin odaya kaydı mecburi değildir, isterlerse kaydedilebilirler. Bu takdirde senede 6 lira ödemekle mükellefler şeklinde tadilini arz ve teklif ederim." Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 19, Toplantı:3, Yirmi altıncı Birleşim (12.01.1953), s.152.

doktorluk mesleğini fiilen yapmayan hekimlerin Türk Tabipler Birliği'ne kaydının mecburi olmaması gerektiği yönündeki değişiklik önerisine karşılık, kanunun I. maddesini²⁴⁷ örnek göstererek karşı çıkmıştır. Ona göre hekimin doktorluk diploması elinde bulunduğu müddetçe kesinlikle kanunun I. maddesine göre değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Zira birinci maddede tüm doktorların, birliğe girmesinin zorunluluğundan bahsetmektedir. Bu nedenle Gedik açısından Burhanettin Onat'ın teklifi kesinlikle reddedilmelidir. Ayrıca Gedik, kanun görüşmeleri esnasında Sağlık Bakanı veya bir temsilcisinin Meclis'e gelmemesini de üzüntü ile karşılamıştır. Burhanettin Onat'ın, 8. maddenin tadil edilmesi ile alakalı önergenin oylamasına geçilmiş ve tahrir reddedilmiştir.²⁴⁸

2.1.1. Namık Gedik'in IX. Dönem Siyasi Faaliyetlerinin, Siyasette ve DP İçerisinde Önünü Açması

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmasının ardından doktorluk mesleğine başlayan Gedik, eşi Melahat Gedik'in tavsiye ve ısrarları ile DP saflarında girmiştir. Ayrıca DP grubu içerisinde öne çıkan isimler arasında yerini almıştır. TBMM'de, Sağlık ve Dışişleri Komisyonlarında konuşmalar yapmış, Çalışma Komisyonunda ise sözcülük yapmıştır.²⁴⁹ Bu dönemde, DP içerisinde birden fazla doktor milletvekili olduğu düşünüldüğünde, 1950'de ilk kez siyasete giren Namık Gedik'in, Sağlık Komisyonunda etkili bir isim olması, hem mesleki bilgi birikimi

²⁴⁷ Tabip Odaları Kanunu 1. Madde: Türkiye hudutları içerisinde, meslek ve sanatlarını yapmaya salahiyyetli bütün tabipler ile dış tabiplerinin katılabileceği bir Türk tabipler Birliği kurulmuştur. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 19, Toplantı:3, Yirmi altıncı Birleşim (12.01.1953), s.146.

²⁴⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 19, Toplantı:3, Yirmi altıncı Birleşim (12.01.1953), s.155-156.; Ayrıca Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile alakalı birleşimler yapılmıştır. 13.05.1953 tarihli birleşim sonucu yapılan oylamada, içerisinde Komisyon Sözcüsü Namık Gedik'in de bulunduğu 256 kabul oyuna karşılık, 2 ret ve 1 çekimser oy sonucunda, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 22, Toplantı: 3, Seksen birinci birleşim (13.05.1953), s.232.

²⁴⁹ Namık Gedik, her ne kadar uzun yıllar İçişleri Bakanlığı yapmış olsa da, Dışişleri Komisyonlarında çalışmış olmanın verdiği birikim ile bu konuda da kendisini oldukça geliştirmiş ve uluslararası ilişkiler anlamında fikir sahibi olan bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilerde, ayağa yere basan ve bağımsız bir Türkiye anlayışını benimsemiştir. Bu bağlamda Gedik, 1955 başlarında, dönemin muhalif gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman ile gerçekleştirdiği görüşmede, "Siz öyle sanıyorsunuz ki Batı memleketlerinde rejimimizin tutumu hakkında hüküm sürecektir düşünceler bizi ürkütür ve tutmaya karar verdiğimiz yoldan alıkoyar. Böyle bir zannı, her zaman için kafanızdan atınız. Biz, gidişimizi, kendi görüş ve inancımıza göre ayarlarız. Batı memleketlerinin buna ne diyecekleri umurumuzda değildir." ifadelerini kullanarak, bu konudaki net tavrını ortaya koymuştur. Bkz. Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Cilt: 4, 1993, s. 321.

hem de hitabeti noktasında partisinin güvenini kazandığını göstermektedir. Gedik'in 1950 öncesi siyasetle yakın alakasının olmaması ve siyasete girdikten kısa süre sonra parti içerisinde ön plana çıkmış olması, büyük oranda Gedik'in kişisel başarısından ve eşinin telkinlerinden kaynaklanmaktadır.

Parti içerisinde ön plana çıkan kişilerin ortak özelliklerine bakıldığında, sorumluluk almaktan kaçınmayan vekillerin genellikle toplum tarafından tanınan şahsiyetler olduğu göze çarpmaktadır. Zira, alınan sorumlulukların büyüklüğünün vekillere Bakanlık yolunu açan bir işlevselliği vardır. Bu bağlamda Gedik, IX. dönem faaliyetleri içerisinde parti içi sorumluluktan kaçmayan, cesaretli ve çalışmayı seven bir vekil olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle, doktor olması sebebiyle kendi mesleğini ilgilendiren konular ile alakalı çok teknik detaylara girerek doğrularını savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında bazı durumlarda bir muhalif parti mensubu edasıyla, kendi partisinin kanun teklifi ya da icraatlarını eleştirir tarzda yaklaşımları da olmuştur. Ancak bu yaklaşımı yıkıcı değil yapıcı yöndedir. Radyoloji, Radyum ve Elektrik ile Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkındaki Kanunun 7. Maddesinin Değiştirilmesine dair Kanun Tasarısı ile ilgili Meclis görüşmeleri bu duruma örnektir.²⁵⁰ Buradan hareketle parti içerisinde çıkan eleştirel seslerin parti yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, TBMM'nin 25 Kasım 1951 tarihli elli birinci birleşiminde,²⁵¹ Aydın Milletvekili sıfatı ile bulunan Dr. Namık Gedik, yatılı olarak hizmet veren okullarda sorumlu bir doktor olmasını istemiştir. Dönem düşünüldüğünde, Gedik'in talebi

²⁵⁰ Bu teklif yasasında, "Üç sene bir şubede ihtisas yapanlar üç aylık bir stajdan sonra tespit edilecek bir jüriden ehliyet aldıktan sonra hastane cihazlarını işletirler", ibaresi geçmektedir. Namık Gedik, tasarının bu maddesine, hastanelerdeki röntgen cihazları ile bunları kullanacak kişilerin sayı bakımından tutarsız olması nedeniyle, karşı çıkarak, Bakanlıkça teklif edilen bu kanun tasarısının reddi için görüş bildirmiştir. Netice itibarı ile yapılan görüşmeler neticesinde, sonuç Namık Gedik'in istediği gibi olmuş ve Sağlık-Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, tasarıyı geri çekmişti. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Kırk İkinci Birleşim (12.02.1951), s.116-124. Aynı şekilde TBMM'nin 13.04.1951 tarihli Altmış dördüncü birleşiminde DP Ankara Milletvekili Dr. Talat Vasfi Öz tarafından Dişleri Aşısının Mecburi Olarak Tatbik Edilmesine Dair kanun teklifi sırasında konuşan Namık Gedik, söz konusu aşının mecburiyeti konusunda, mesleki bilgisini ön plana çıkararak, aşının olası yan etkilerini dikkate alan bir konuşma yapmış ve kanun teklifinin bu haliyle olumsuz neticelere yol açabileceği ihtimalini ortaya koymuştur. Gedik, konuşması ile diğer milletvekillerinin de takdirini toplamış, neticede kanun teklifi reddedilmiştir. Burada onun ikna edici yönü ile ön plana çıktığı görülmektedir. Bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 6, Toplantı:1, Altmış dördüncü Birleşim (13.04.1951).

²⁵¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt: 5, Toplantı:1, Elli birinci Birleşim (25.11.1951).

modern devletlerde olması muhtemel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da onun yeniliklere açık, günceli takip eden ve idealist devlet adamı kişiliğini yansıtmaktadır. TBMM'ye sunulan kanun tasarıları görüşmelerinde, Gedik'in muhalif olduğu bir çok tasarı reddedilmiştir. Bu durum, DP tarafından hazırlanan kanun tasarılarının parti içerisinde yeterince görüşme imkanı bulmadan Meclis'e getirildiğini düşündürmektedir. Gedik'in, DP tarafından sunulan bazı tasarıları yaptığı konuşmalarla eleştirmesi buna örnektir.

Bu çerçevede, Gedik'in fikirlerini gerek muhalefete gerekse kendi parti mensuplarına karşı korkmadan söylemesi dürüst karakterini yansıtmaktadır. Gedik, mesleki alanına giren konularda bilgi ve tecrübeleri ile Mecliste söz alarak katkıda bulunması ve milletvekillerini yönlendirmesi ile ön plana çıkan bir imaj çizmektedir. Meclis gündemi ile alakalı önceden yapmış olduğu detaylı çalışmalarla yansıttığı çalışkan kişiliği, topluluk karşısında göstermiş olduğu etkileyici hitabeti ve sorumluluk alma yeteneği 1950 öncesi herhangi bir siyasi geçmişi bulunmayan bir kişi için oldukça başarılı bir karne olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Gedik'in bu hareketli siyasi yaşamı kısa sürede parti yönetimi tarafından dikkat çekerek, kendisine Dahiliye Vekilliği yolunda önemli bir kazanç sağlamıştır.

3. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği Dönemi Siyasi Hayatı

3.1. X. Dönem TBMM'sinde Namık Gedik ve Dahiliye Vekilliği

TBMM IX. Dönem, beşinci yasama yılının (12.03.1954) sonu²⁵² itibari ile bitmiş ve Türkiye 1954 seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1950'den sonra ikinci çok partili seçim sürecine girilmesi ülke çapında partilerin etkili propaganda çalışmalarına sahne olmuştur. Bu seçimlerde özellikle CHP, kaybettiği iktidarı geri alabilmek DP ise var olan iktidarını koruyabilmek adına kıyasıya bir mücadele içine girmişlerdir.

²⁵² 1954 seçimlerine kadar iktidar partisi, (I. ve II. Menderes Hükümetleri) 22 Mayıs 1950 ve 2 Nisan 1951 olmak üzere iki kabine teşkil etmiştir.

Mart 1954 itibari ile seçim atmosferine girilmiştir. DP, Nisan 1954'te adaylarını kamuoyu ile paylaşmıştır. 1954 seçimlerinde DP için İstanbul ve Aydın önemli şehirlerdendi. İstanbul, her yönü ile Türkiye'nin en büyük şehri olması, Aydın ise Başbakan Menderes'in memleketi olması hasebiyle önem arz etmekteydi. DP'nin bu iki il için aday listesinde önemli isimler yer almaktaydı. Bu isimler arasında en dikkat çekenler Adnan Menderes (İstanbul-Aydın), Ethem Menderes (Aydın), Namık Gedik (Aydın), Celal Bayar (İstanbul), Fuat Köprülü (İstanbul), General Ali Fuat Cebesoy (İstanbul), Hamdullah Suphi Tanrıöver (İstanbul) ve Dr. Mükerrerem Sarol (İstanbul) olarak sıralanabilir. Bu isimler, devlet bürokrasisinin en üstlerinde görev almış önemli çalışmalara imza atmışlardı. DP'nin 1954 seçimleri aday listesi geneline bakıldığında ise mevcut milletvekillerinin 256'sının yeniden aday gösterilmiş olması dikkat çekicidir. 150'den fazla isim ise yeni listede kendilerine ilk kez yer bulma imkanı elde etmişlerdi.²⁵³

Partilerin propaganda süreleri bitiminin ardından genel seçimler, 2 Mayıs 1954 pazar günü yapılmıştır. Ülke geneline bakıldığında toplam 10.262.063 kayıtlı seçmen arasında 9.095.617 kişi oyunu kullanmıştır. Böylece seçime katılım oranı %88.6'yı bulmuştur. DP 5.313.659 oy ve %58.4 oran ile 503 milletvekilini Meclise göndermiştir. Buna karşılık CHP 3.193.471 oy ve %35.1'lik bir orana sahip olmuş ve Meclise 31 milletvekili gönderirken, diğer muhalif parti CMP ve Bağımsızlar ise toplamda Meclise 7 milletvekili gönderebilmişlerdir.²⁵⁴ 1950 seçimleri ile kıyaslandığında DP, Meclise soktuğu milletvekili sayısında önemli bir artış sağlamıştır.²⁵⁵

²⁵³ "Demokrat Parti Aday Listesinin Hususiyetleri ve Siyasi Çevrelerde Uyandırdığı İlk Akis", **Akşam**, Sayı: 12762, 13 Nisan 1954, s.1.

²⁵⁴ YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi,milletvekili-genel-secimleri/3007. (01.02.2019); "Seçim Neticeleri ve Nispi Usul", **Forum Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5, 1 Haziran 1954, s.3.

²⁵⁵ "Bu Sabahki Son Neticeler", **Akşam**, Sayı: 12782, 3 Mayıs 1954, s.1.; s.1; "İktidar Gene Demokrat Parti'de", **Yeni Ulus**, Sayı: 139, 3 Mayıs 1954, s.1.; "Muazzam ve Müstesna Neticenin Tam Rakamları", **Zafer**, Sayı: 1952, 3 Mayıs 1954 s.1-4; Yılmaz, **a.g.t.**, s.8.; 1954 seçimleri 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa göre yapılmıştır. Kanunun getirdiği önemli yenilikler seçim yöntemi ile ilgilidir. Buna göre seçimler tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılmaktadır. 1960'dan sonra, Liste usulü çoğunluk sistemi uygulamasından Nispi Temsil Sistemine geçilmiştir. Liste usulü çoğunluk sistemine göre bir seçim çevresinde en fazla oyu alan parti tüm milletvekillerini kazanmaktadır. Bkz. Olgun, **a.g.m.**, s.22-23.; Seçimlerde partilerin oy oranları ile milletvekili sayıları arasındaki fark seçimlerin çoğunluk sistemine göre yapılmasından kaynaklanmaktadır.

DP'nin 1954 seçimlerindeki başarısı daha çok iktisadi politikasına bağlanmaktadır. Bu dönemde milli gelirin %15 artmış olması, tarım alanında çiftçiye verilen teşvikler, hazineye ait bazı toprakların köylülere verilmesi ve nüfusun belli bir kısmının yeni istihdam alanlarında çalıştırılması, tarımda gerçekleştirilen makineleşme ile üretim ve verimde meydana gelen artış bu noktada önem arz etmektedir. Bunun dışında sanayide, madencilik, şeker, çimento gibi alanlarda da kayda değer ilerlemeler kaydedilmiş dolayısıyla, ekonomik yönden meydana gelen olumlu seyrin DP'ye verilen oyların artışı şeklinde geri döndüğü söylenebilir.²⁵⁶ Ancak, sevinçle karşılanan DP'nin 1954 seçimlerindeki başarısı bir takım basın tarafından beklentileri karşılayamadığı gerekçesi ile eleştirilecektir.²⁵⁷

1954 seçimlerinden zaferle çıkan DP, III. Menderes hükümetinin teşkili için harekete geçmiş ve kabinenin oluşturulması için çalışmalara başlamıştır. DP içerisinde yoğun bir şekilde devam eden çalışmalar neticesinde yeni kabine ilan edilmiştir. III.Menderes kabinesi şu şekilde teşkil etmişti: Başbakan İstanbul Milletvekili Adnan Menderes, Devlet Vekili ve Başbakan Yardımcısı Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Vekili İstanbul Milletvekili Mükerrerem Sarol, Devlet Vekili; İzmir Milletvekili Osman Kapani, Adliye Vekili Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, Milli Müdafaa Vekili Aydın Milletvekili Ethem Menderes, Dahiliye Vekili Aydın Milletvekili Dr. Namık Gedik, Hariciye Vekili İstanbul Milletvekili Fuat Köprülü, Maliye Vekili Eskişehir Milletvekili Hasan Polatkan, Maarif Vekili Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Nafia Vekili Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, İktisat ve Ticaret Vekili Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı,

²⁵⁶ Aslan, **a.g.t.**, s.64.

²⁵⁷ DP'ye yakınlığı ile bilinen dönem gazeteci ve yazarlarından Necip Fazıl Kısakürek, 5 Nisan 1956 tarihli, İhtilal Hükümeti Yazısında, DP'yi bu konuda eleştirmiştir. Bu yazıda Kısakürek, "Menderes, bir defa, bir ihtilal hükümetiyiz demişti. Bu sözünün hakikati, kendisinin böyle bir hükümet oluşunda değil, halkın onu böyle bir maksatla getirişindedir. Fakat Menderes, halkın istediği ihtilal hükümeti olamamıştır. Zira, ihtilal hükümeti ilk iş olarak, devirdiği hükümetin bütün ruhunu, manasını rükünlerini ve kadrolarını tasfiye eder. Kansıız ve kitaba uygun bir ihtilal tepkisi ile iktidara yükselen Menderes, iktidarı ne şekilde aldığını, ancak sözde ve nazariyede idrak ve ifade etti. Fakat, işte ve amelide gösteremedi. Halk Partisinden devraldığı hükümet kadrosunun partizan unsurlarını, 1954'e kadar, kaptan değiştirmiş bir geminin mürettebatı gibi muhafaza etti. Halbuki gemi, kaptan değiştirmiş değil bayrak, pusula ve gaye değiştirmiş olmak vaziyetindeydi ve bütün bu değişikliklerin yepyeni bir zabitan ve efrat kadrosuna ihtiyacı vardı. Eski zabitan ve efrat kadrosunun da mesul tipleri ile mutlaka (sinitine- gemilerin alt kısmındaki havasız yer) kapatılması lazımdı. Böyle olmadı. Eskileri ile aynı mektepte okumuş ve aynı şeylere inanmış bir kaptanlar heyeti, rahatça ilkinin istihlaf etmekte kaldı ve ne rotada ne de seyr-ü seferde esaslı hiç bir değişiklik görülmedi.", Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, "İhtilal Hükümeti", **Büyük Doğu Dergisi**, Sayı: 9, 2 Temmuz 1954, s.3.; "Necip Fazıl Kısakürek, "İhtilal Hükümeti", **Büyük Doğu Dergisi**, 5 Nisan 1956, s.1.

Sıhhat Vekili İzmir Milletvekili Dr. Behçet Uz, Gıda ve İnhisarlar Vekili Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat, Ziraat Vekili Maraş Milletvekili Nedim Ökmen, Münakalat Vekili İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, Çalışma Vekili Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen, İşletmeler Vekili Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş.²⁵⁸ Kabine listesi, Başvekil tarafından 14 Mayıs 1954'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a takdim edilmiştir.²⁵⁹

Kabine içinde Namık Gedik'in de yer aldığı yeni isimler dikkat çekmekle birlikte, 4 Vekilin yeri değişmiştir. Bunlar: Devlet Vekili Celal Yardımcı, İçişleri Bakanı Ethem Menderes, İktisat ve Ticaret Vekili Fethi Çelikbaş ve İşletmeler Vekili Sıtkı Yırcalı'dır. Ayrıca, bir de Devlet Vekilliği oluşturulmuştur. Yeni kabinede 6 yeni yüz görmek mümkündür. Bunlar: Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrer Sarol, Osman Kapani, Namık Gedik, Behçet Uz ve Muammer Çavuşoğlu'dur. Zorlu, dış temaslarda BM münasebetlerinde ve iktisadi sahalarda etkili olan kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Dr. Mükerrer Sarol ise Devlet Bakanlığı, iç politika ve matbuat konularından sorumludur.

Yeni İçişleri Bakanı Namık Gedik, parti ve Meclis faaliyetlerinde sevilen bir şahsiyet olarak görülürken, Menderes'in yakından tanıdığı ve güvendiği bir kişi olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak muhalif basına göre Gedik bu görev için "*fazla hafif*" idi.²⁶⁰ DP listesine tekrar girmeyi başaran Namık Gedik için 1954 seçimleri yıldızının parlayacağı bir dönemdi. Meclis açılırken, onun devri de açılıyordu. Üçüncü Menderes kabinesinde Dahiliye Vekili olarak görev alan Gedik 27 Mayıs 1960'a kadar çeşitli aralıklarla koltuğunda kalmayı başaracaktı. Ayrıca Menderes, her zaman Gedik'ten Dahiliye Vekili olarak fayda sağlayacağına inanmıştı.²⁶¹ Dahiliye Vekili Namık Gedik'in yıldızının bir anda parlayarak, Menderes'in en güvendiği insanlardan birisi olduğuna vurgu yapılmaktaydı.²⁶²

²⁵⁸ "Yeni Kabinenin Listesi", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 979, 18 Mayıs 1954, s.1.; "Hükümete Altı Yeni Vekil Dahil Oldu Dört Vekil de Yerlerini Değiştirdi", **Zafer**, Sayı: 1967, 18 Mayıs 1954, s.1.; "Yeni Kabineye Altı Yeni Bakan Girdi", **Yeni Ulus**, Sayı: 154, 18 Mayıs 1954, s.1.; **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (14 Mayıs 1954) Yer No: 3/5-25, Fihrist No: 2785-3.

²⁵⁹ **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (14 Mayıs 1954), Yer No: 3/5-25, Fihrist No: 2785-2.

²⁶⁰ "Mecliste Tefsirler", **Akis Dergisi**, 22 Mayıs 1954, s.6.

²⁶¹ Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

²⁶² Dahiliye Vekili olarak III. Menderes hükümetinde kendisine yer bulan Gedik ile ilgili olarak Samet Ağaoğlu; "Milli Savunma ve İçişleri her devirde çeşitli bakımlardan hükümetin en önemli bakanlıklarıdır. İkisi de, silahlı kuvvetlerle yakından ilgilidir, birbirlerini tamamlar, birbirlerine yardımcıdır, devlet aleyhine dıştan ve içten gelecek tehlikeleri, beraber göğüslemek

Namık Gedik'in Bakanlık döneminin (1954-1960) genel bir değerlendirmesinin yapıldığı bir takım basına göre 1954 seçimlerinin ardından Menderes İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarına en güvendiği isimler getirmeye karar vermişti. İçişleri Bakanlığı için aradığı isim Namık Gedik idi. Gedik, Menderes'in insan hakları anlayışını ve politika felsefesini tamamen benimsemişti. Namık Gedik bir Thomas Paine ve bir Tefferson tanıımıyordu. Onlar, eski fikirlerin adamlarıydı. Bu günkü demokrasi bir yeni düzene dayanmalıydı. Gedik ile ilgili değerlendirmenin özünü, Menderes'e sıkı sıkıya bağlı olmasına oluşturmaktaydı. Gedik'in en önemli özelliği, Menderes'e olan sadakatidir.²⁶³ Menderes ve Gedik, ülkeyi kendileri dışında bir parti veya kişinin idare etmesi durumunda, mutlak bir geriye gidişin başlayacağına inanmaktaydılar. Bu inanış İttihat ve Terakki dönemi anlayışı ile benzerlik göstermektedir. Zira o dönemde de İttihat ve Terakki hükümeti dışında, ülke yönetiminde söz sahibi olmak isteyen tüm partiler vasıfsız ve devlet yönetiminden bi haber olarak görülmekteydiler.²⁶⁴

Öte yandan, kabinedeki diğer isimlerden Ulaştırma Bakanı, Mühendis Muammer Çavuşoğlu uzun yıllar Bayındırlık Bakanlığı'nda görev yapmış, Bakanlık müsteşarlığı görevinde bulunmuş bir idareci olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık ve

zorundadırlar...Ethem Menderes'in bu Bakanlığa (Milli Savunma Bakanlığı) getirilişi siyasi otoriteyi daha etkili kılmak hareketi diye karşılandı. Çünkü, Ethem Bey, Menderes'in çok yakın arkadaşıydı. Doktor Gedik'in, İçişlerine hemen hemen aynı zamanda tayini de, bu yorumu biraz daha derinleştirdi. Artık, devletin en önemli iki yerinde Başbakan'ın yakın arkadaşları bulunuyordu...Ethem Bey ile Namık Bey'in aynı hükümette ve böyle makamların sahipleri olarak birleşmeleri, kökü belki de Aydın'da, Gedik'in hükümet doktoru olduğu bir zamanda atılmış hissi bir ayrılığı, hükümet ve devlet işlerine sirayet ettirmek gibi en hafifinden tatsız bir durum yarattı. Ethem Bey, kafa ve ruhunda yer etmiş düğümlerin bu sebeple daha çok etkisi altına girerken, Namık Bey'de Menderes'e bağlılığının, ruhunu da yeni renklerle süslediğini sezdi. Menderes, şimdi birbirlerine yumruklarını sıkmaya hazırlanan iki arkadaşın ortasındaydı ve bunlardan biri baştan aşağı maskeli, ötekisi yine baştan aşağı maskesiz politikacıları. Biri diş gıcırdatırken gülümsüyor, ötekisi asık yüzle dik dik bakıyordu." ifadelerini kullanarak onun, Menderes tarafından çok güvenilir bir kişi olarak görüldüğünü ve bu nedenle devletin en önemli Bakanlıklarından olan İçişleri Bakanlığı'nın kendisine verildiğini dile getirmiştir. Ayrıca Ağaoğlu, Gedik ile Ethem Menderes arasında da gizli bir çekişmenin varlığından söz ederek, Ethem Menderes'e maskeli benzetmesini yaparken, Gedik için ise maskesiz yani içi dışı bir anlamında bir yakıştırmada bulunmuştur. Bkz. Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.112-113.

²⁶³ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

²⁶⁴ Dergide yer alan Gedik ile ilgili olumsuz değerlendirmeler arasında "İçişleri Bakanı bu fikirlerini sadece bütün inanmışlığı ile açıklamaktan geri kalmıyor. tatbikatta da bağlılığını ortaya koyuyordu. Samimi olarak inandığı yepyeni bir Türkiye'nin kurulması için kimsenin gözünün yaşına bakılmamasıydı. Menderes ve arkadaşları, illa iş başında kalma arzusunda olan kimseler değillerdi. Ama, bir uçak onlara emanet edilmişti. İşi bırakmak demek, uçağın mutlaka düşmesi, parçalanması demektir ki, buna iş başında olanlar nasıl razı olsunlar. İşte Gedik, bu yüzden mutlaka iktidarda bulunmak zorunluluğuna inanıyordu." ifadeleri öne çıkmaktadır. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz ise, İzmir Belediyesi'ndeki başarılı çalışmaları ile ün yapmış ve CHP döneminde de Ticaret Bakanlığı yapmıştır. Kabinenin kurulmasına müteakip, 31 Mayıs 1954'de Menderes Amerika'ya, ABD başkanı ile görüşmek için hareket etmiştir.²⁶⁵

Meclis Başkanlığı seçimi yapılmış ve 489 oy ile Refik Koraltan tekrardan Meclis Başkanı seçilmiştir. Meclis Başkanlığı seçimi sırasında muhalefet partileri iştirak etmemişlerdir. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiştir. 486 kabul oyuna karşılık, 27 çekimser oy ile Celal Bayar, tekrardan Cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir.²⁶⁶

3.1.1. Dahiliye Vekilliğinde Namık Gedik Dönemi: İç Güvenlik İdaresi

3.1.1.1. Dahiliye Vekaleti'nde Müsteşar, Vali ve Emniyet Müdürü Atamaları (1954-1957)

Yeni kabinenin ilanı ile Dahiliye Vekilliği görevine getirilen Namık Gedik²⁶⁷ görevine iç güvenlik idaresi ile ilgili yetkili müsteşar, vali ve emniyet müdürleri arasında değişiklik yaparak başlamıştır. Zira, Dahiliye Vekili olarak iç güvenlik idaresinde meydana gelecek herhangi bir aksaklığın ülkenin genel huzur ve sükununa olumsuz yönde yapacağı etki aşıkardır. Bu konudaki hassasiyet gereği yönetici kadrosunda değişiklik yapılması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle Namık Gedik iç güvenlik idaresinde kendi kadrosunu oluşturabilmek için değişikliklere imza atmıştır.

Gedik, Müsteşar değişikliğine gitmiştir. Bu bağlamda 1950'den beri Konya Valiliğini yürüten Kemal Hadımlı 26 Mayıs 1954'te İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı

²⁶⁵ "Yeni Kabine", **Vatan**, Sayı: 4675, 18 Mayıs 1954, s.7.; "Yeni Kabine Çok İyi Karşılandı", **Zafer**, Sayı: 1970, 21 Mayıs 1954, s.1-7.; "Mecliste Tefsirler", **Akis Dergisi**, 22 Mayıs 1954, s.6.

²⁶⁶ "Yeni Meclis Dün Toplandı", **Akşam**, Sayı: 12794, 15 Mayıs 1954, s.1-2.

²⁶⁷ Dahiliye Nezareti Hususi Kalem Müdürü Mazhar Atacanlı tarafından Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'ne hitaben gönderilen yazıda; Gedik'in, 18.05.1954 tarihinde, Dahiliye Vekilliği vazifesine başladığı belirtilmiştir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, İçişleri Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü, Sayı:1/345, Tarih: 28.05.1954.

görevine tayin edilmiştir.²⁶⁸ Uşak Vali Muavini olan Ekmek Çetiner Uşak Valiliğine, Çanakkale Valiliğine ise Kemalettin Tarhan tayin olunmuştur.²⁶⁹

27 Mayıs 1954'te emniyet müdürleri arasında önemli bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. İzmir Vali Muavini Alaattin Eriş²⁷⁰ İstanbul İl Emniyet Müdürü olarak atanmıştır.²⁷¹ İstanbul Emniyet Müdürü Ethem Yetkiner²⁷² ise Mayıs 1954'te Emniyet Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir.²⁷³ Genel Müdür muavinliğine ise Selahaddin Aslankorkut getirilmiştir.²⁷⁴ İstanbul Emniyet Müdürlüğü diğer iller ile kıyaslandığında ayırt edici bir farklılığa sahiptir. Çünkü asayiş gibi durumlarda meydana gelecek herhangi bir aksaklık, basına direk yansımaktadır. Polisiye tedbirler anlamında yetersiz kalınacak olunur ise önü alınmaz sorunlar ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle Namık Gedik İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nde değişiklik gerçekleştirmişti. İstanbul'un ardından 19 Haziran 1954'te çıkarılan kararname ile Emniyet Genel Müdürlüğü'nde emniyet müdürü sıfatı ile görev yapan Esat Nermi Erendor Ankara İl Emniyet Müdürü olarak tayin edilmiştir.²⁷⁵

1954'de oluşturulan kadro ile 1955 Eylülüne kadar gelinmiş ancak 6-7 Eylül 1955'de meydana gelen olaylar nedeni ile emniyet ve mülki idare amirleri arasında değişiklikler söz konusu olmuştur. İdare amirleri arasında en tepeden başlanarak önemli değişikliklere gidilmiştir. İlk olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, 10 Eylülde görevinden istifa etmesi üzerine Dahiliye Vekilliğine Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes getirilmiştir.²⁷⁶ Gedik'in istifa etmesini takiben diğer idarecilerde de

²⁶⁸ "Konya Valisi", **Akşam**, Sayı: 12805, 26 Mayıs 1954, s.2.

²⁶⁹ "Dahiliyede Yeni Tayinler", **Akşam**, Sayı: 12802, 23 Mayıs 1954, s.2.

²⁷⁰ 7 Haziran 1954 günü İstanbul'da, görevine başlamıştır. Bkz. "Yeni Emniyet Müdürü Görevine Başladı", **Akşam**, Sayı: 12815, 7 Haziran 1954, s.1.

²⁷¹ **BCA**, 30-11-1-0 / 245-21-3.

²⁷² "1912 yılında Rodos'ta doğmuş, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni 1935 yılında bitirerek maiyet memurluğuna atanmıştır. Bazı kaymakamlıklarda bulunduktan sonra mülkiye müfettişi ve daha sonra Kütahya valisi olmuş, Aydın, Çankırı ve Kocaeli valilikleri yapmıştır. İstanbul emniyet müdürü iken 05.06.1954 tarihinde E.G.M.'ne yükselmiştir. 12.09.1955'de merkez valisi olarak bu görevden ayrılmış, Hatay ve İzmir'de valilik yapmış ve daha sonra da İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na getirilmiştir. İstanbul vali ve belediye başkanı iken 1960'da emekliye ayrılmıştır." Bkz. H. Alparslan İltar, **Türk Emniyet Teşkilatı (1945-1955)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2005, s.70.

²⁷³ **BCA**, 30-11-1-0/ 245-21-5.; "Emniyet Genel Müdürlüğü", **Akşam**, Sayı: 12801, 22 Mayıs 1954, s.1

²⁷⁴ "Dahiliyede Yeni Tayinler", **Akşam**, Sayı: 12802, 23 Mayıs 1954, s.2.

²⁷⁵ **BCA**, 30-11-1-0/ 245-22-3.

²⁷⁶ 10 Eylül 1955 tarihinde, Dahiliye Vekaleti'nde meydana gelen değişiklik, Başvekil Adnan Menderes tarafından Cumhurbaşkanlığı makamına arz edilmiştir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No: 3-6/29, Fihrist No: 3174-2. Cumhurbaşkanı tarafından

değişikliğe gidilmiştir. Ankara Valiliği'ne Konya Valisi Cemal Gökten, Beyoğlu Kaymakamlığına Beykoz Kaymakamı Cevat Çapanoğlu, Konya Valiliğine de Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner tayin edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğüne Ankara Valisi Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürlüğüne ise Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu atanmıştır.²⁷⁷

1955'de görevinden istifa eden Namık Gedik 24 Aralık 1956'da tekrardan Dahiliye Vekilliği görevine başlamıştır.²⁷⁸ Temmuz 1957'de Dahiliye Vekili Namık Gedik başkanlığında yapılan toplantı neticesinde mülki idare amirleri arasında yeniden değişikliğe gidilmiştir. Buna göre İzmir Valisi olan Kemal Hadımlı'nın İstanbul Valiliği'ne vekaleten bakması kararlaştırılmıştır. Bu karar 6-7 Eylül 1955 olaylarından itibaren istifası basın tarafından zaman zaman dillendirilen İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın yerine kalıcı olarak Hadımlı'nın verilmesi olarak yorumlanmıştır.²⁷⁹ Ancak Gökay'ın yerine asaleten gelecek olan kişi Mehmet Mümtaz Tarhan olacaktır.²⁸⁰

3.1.1.2. Ülke Genelinde, Güvenlik Kuvvetlerinin Nitelik ve Sayı Bakımından İyileştirilme Çalışmaları

Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (A) işaretli cetvelin, Emniyet Umum Müdürlüğü kısmına bazı kadrolar ilavesi hakkındaki Kanun²⁸¹ münasebetiyle TBMM oturumunda Emniyet Genel

onaylanmıştır. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No: 3-6/29, Fihrist No: 3174-1.; ayrıca söz konusu değişiklik, Cumhurbaşkanlığı makamı tarafından, 10 Eylül 1955 tarihinde TBMM'ye bildirilmiştir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Eylül 1955) Yer No: 3-6/29, Fihrist No: 3174.

²⁷⁷ "Dahiliye Vekili İstifa Etti", **Akşam**, 11 Eylül 1955, s.1.; "İdare Amirleri Arasında Tayinler", **Son Posta**, Sayı: 5637, 11 Eylül 1955, s.1; "İdare Amirleri Değiştirildi", **Ulus**, Sayı: 11753, 11 Eylül 1955, s.1

²⁷⁸ 1957 seçimleri ile 25 Kasım 1957'de tekrardan kabinede İçişleri Bakanı olarak yerini alan Gedik bu görevini 27.05.1960'a kadar devam ettirecektir.; "Dr. Namık Gedik Dahiliye Vekili", **Zafer**, Sayı: 2636, 24 Aralık 1956, s.1.

²⁷⁹ "Kemal Hadımlı İstanbul Vali Vekilliği'ne Getiriliyor", **Akşam**, Sayı: 14115, 12 Temmuz 1957, s.1.

²⁸⁰ "Mümtaz Tarhan İstanbul Valisi", **Zafer**, Sayı: 2960, 21 Kasım 1957, s.1.

²⁸¹ Kanunun Gerekçesi: "Yurdun emniyet ve asayişini normal seyrini takip etmekte ise de memleket sanayi ve iktisadiyatının büyük ölçüde gelişmesi, nüfusumuzun günden güne, bariz bir şekilde artışı, içtimai ve kültürel sahalarda yapılan hamleler neticesi iş hacmi genişleyen büyük şehirlerle bazı mühim kaza merkezlerinde yeni karakolların açılmasını zaruri kılmıştır. Ancak bu zaruretin giderilmesinin, insan kudretinin üstünde feragati nefis, meslek gayret ve şevki ile çalışan hali hazır kadroya tahmiline de imkan olmadığından, 20 lira maaşlı 150,25 lira maaşlı 50 polis memuru ile 35

Müdürlüğü kadrosuna 250 polisin alımı ile alakalı müzakere yapılmıştır. Konu ile alakalı ilk sözü alan DP Bursa Milletvekili Agah Erozan'a göre, 250 polis alımı memnuniyet verici ama sayısal olarak yetersizdir. Buna rağmen Erozan Dahiliye Vekili'ne teşekkür etmiştir.²⁸² Erozan polislerin maaşları konusunda aynı memnuniyeti duymadığının altını çizmiştir. Polis alımlarında istenilen sayının tutturulamadığını dile getiren Erozan bunun sebebini polisler verilen mevcut maaşın düşüklüğü olarak göstermiştir. Bu nedenle polis ilanlarına ortaokul ve lise mezunu kişilerden ziyade, ilkokul mezunu vatandaşların ilgi gösterdiğini belirtmiştir.²⁸³ Polis sayısının azlığına vurgu yaparken, DP döneminde polis sayısındaki iyileşmeye dikkat çekmiştir.²⁸⁴ Polis teşkilatının, hem nitelik hem de nicelik bakımından eksikliklerine değinerek az sayıda polisin, çok fazla iş yükünün altında ezildiğini vurgulamıştır.²⁸⁵ Konuşmasının sonunda Namık Gedik'e hitaben, "*Şimdi takdirinize arz ediyorum, bu kadar ağır vazifeyi omuzlarında taşıyan, devletin her türlü otoritelerinden gelen ve en son polisin eliyle hallolunan meseleler karşısında polisin vasfı, polisin terfihi*²⁸⁶, hem çok mühimdir ve hem de zaruridir. Bunda memleketin kazancı büyük olacaktır. Sayın Vekil arkadaşımızdan ve emniyet genel müdüründen şunu rica ediyorum; lise

lira maaşlı 50 adet komiser muavininin mevcut kadroya bu maksatla ilâvesi mecburiyeti hâsıl olmuş ve bu layiha yukarda arz olunan lüzum ve zaruretlere dayanılarak hazırlanmıştır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), Esbabı Mucibe, s. 1.

²⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167

²⁸³ "...ilk mektep mezunu polis alıyoruz. İlk mektep mezunu polis 11, 12 yaşında ilk mektepten mezun olur. Biz askerliğini yaptıktan sonra alıyoruz, yani 25 yaşını geçtikten sonra. Acaba bu vatandaş ilk mektep tahsilinden sonra geçen 12, 15 senesini nerede geçirmiştir, evsafından ne kaybetmiştir, ne kazanmıştır? Bu hususların tahkikine imkan var mıdır? Bugünkü şartlar dahilinde bu çok zordur. Biz polis alırken muayyen bir ilmi otorite ve tam salâbeti ahlakiyeyi aramakla mükellefiz. Polisin göreceği hizmet küçümsenecek hizmet değildir. Bu takdirde ilk mektep mezunu polis almak bence verimli değildir. Ve meslekin istikbali bakımından hiçbir zaman doğru bulmuyorum." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167.

²⁸⁴ "Polisin miktarının azlığı doğrudur, hakikaten azdır. Bir tek misal. vereyim, Newyork sekiz milyonluk bir şehirdir. 15.000 polisi vardır ve 1 500 vasıta ile çalışır. Detroit; bir milyon 800 bin nüfuslu bir şehirdir, yedi bin polis, 400 vasıtası ile çalışmaktadır. Bizim ise bütün Türkiye'nin yedi bin polisi vardır, % 4 tüberkülozudur, 54 vasıta ile çalışıyor. Bugün çok şükür, Demokrat Parti iktidarı zamanında emniyet kadrosu eskisine nazaran çok artmıştır, vasıta bakımından da büyük inkişaf vardır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167.

²⁸⁵ "İstanbul gibi bir buçuk milyonluk bir şehirdeki polis kadromuz 2 100 kadardır, bunun şubelerde ve muamele kısımlarında çalışanlar hariç, faal hizmette çalışanlar bini geçmez, hafta mezuniyetinde ve hasta olanları çıkarırsanız 800 polis 24 saat vazife görmektedir." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.167.

²⁸⁶ Refah verme, bollukta yaşatma.

mezunu niçin gelmiyor? Vazife ağır para az da ondan. Bunun ikisini birlikte mütalâa etmek lazımdır."²⁸⁷ diyerek konuşmasını sonlandırmıştır.

Erozan'ın ardından Meclis kürsüsüne Dahililiye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Sözlerine Erozan'a teşekkür ederek başlamıştır. Gedik, emniyet alanında çalışan personelden bahsederek bu alanda çalışmanın öncelikle fedakarlık ve feragat konusu olduğunu ifade etmekteydi. Polis sayının azlığını kabul ederek başka ülkelerdeki polis sayısı ile mukayese yapmış ve Türkiye'deki sayının düşüklüğünü dile getirmiştir.²⁸⁸ Gedik az sayıyla çok iş başaran Polis teşkilatını överek şerefli bir mesleğin mensupları olduğunu vurgulamaktaydı. Bu bağlamda, bu kadar az sayı ile çok fazla suçun aydınlatıldığını dile getiren Gedik bunun karşılığı olarak polislerin haklarında iyileşmeye gideceklerini söylemiştir.²⁸⁹ Dahiliye Vekili'nin konuşmasının ardından, tasarının oylamasına geçilmiş ve oy çokluğu ile kabul edilmiştir.²⁹⁰

Polis Teşkilatı ile ilgili olarak Dahiliye Vekaleti 1955 yılı bütçesi münasebetiyle konuşan Namık Gedik Uluslararası Polis Teşkilatı ile Türk Polis Teşkilatının dirsek teması içerisinde olduğunu ifade ederek, bu durumdan gayet olumlu neticeler alındığını vurgulamaktaydı. Öte yandan, Avrupa'ya eğitim için personel göndermeyi ihmal etmediklerini ifade eden Gedik, ileriki yıllarda eğitim amaçlı yurt dışına personel gönderme işinin daha da artacağını dile getirmekteydi. Gedik sözlerini ülke genelinde asayişe müessir fiillerin emniyet teşkilatının üstün çalışma azmi ile birlikte önemli ölçüde azaldığını ifade ederek bitirmiştir.²⁹¹

Bütçe görüşmelerinin ardından, TBMM'de Hürriyet Partisi Elazığ Milletvekili Selahattin Toker, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben polis-jandarma okullarının ve eğitim için ülke dışına gönderilen personel sayısı ile alakalı şifahi soru

²⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

²⁸⁸ "Memleketimizde mevcut olan polislerimizin ve emniyet mensuplarımızın miktarı kadro ve rakam olarak 9 bindir, içtimai hayatı uzun istihaleler geçirmiş bulunan diğer memleketlerde mevcut olan polis miktarı ile mukayese edildiği takdirde bu miktar, bu rakam hakikaten çok düşüktür. Mukayeseye vesile olsun diye bir iki memlekete ait rakamı zikredeceğim. Bizde, elimizdeki rakamlara göre, üç bin kişiye bir polis düşmektedir, İngiltere'de 550 kişiye, Norveç'te 480 kişiye, İtalya'da 385 kişiye, Fransa'da 220 kişiye bir polis düşmektedir. Muhterem arkadaşlar görüyorsunuz ki bu rakamlar karşısında bizim polisimizin üzerine düşen vazife şerefli olduğu kadar yüküldür." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

²⁸⁹ "...fazla mesai yapan ve bu yüzden yıpranan polislerimizin de bu yıpranma paylarını dikkate almak suretiyle bir fazla mesai ücreti teklifi hususunda Vekaletimiz hazırlık yapmaktadır. Tekemmül ettiği takdirde yüksek huzurunuzda bunu da sevk edeceğiz." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s.168.

²⁹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:3, İçtima 1, On Dokuzuncu İnikat (20.12.1954), s. 170.

²⁹¹ "Dahiliye Vekaleti'ne Ait Bütçenin Müzakeresi", **Zafer**, Sayı: 2165, 07 Ocak1955, s.7.

yöneltmiştir. Gedik, 1955 senesi itibari ile polis kuvvetlerinin görev yapmış olduğu karakol sayısının 659 olduğunu bunların 193'ünün ise devlet tarafından kiralandığını ve toplam kira giderinin ise 420 bin lira civarında kaydedildiğini dile getirmiştir. Ancak bu haliyle mevcut karakolların yetersiz kaldığının altını çizen Gedik, yaptıkları program dahilinde her sene 15-20 polis karakolu yaptırmak suretiyle açığın kapatılmaya çalışıldığını ifade etmekteydi. Jandarma Karakolları konusunda da açıklamada bulunan Gedik, ülke genelinde Jandarma Karakolu sayısını 3129 olarak belirtmiştir. 3129 Jandarma Karakolundan 559'unun devlet tarafından kiralandığını ifade ederken, kira bedelinin ise 194.404 TL ödendiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Gedik, yapılan planlama dahilinde her sene 25 Jandarma Karakolu yaptırmak suretiyle şartları daha iyi hale getirmeye çalıştıklarını da sözlerine eklemiştir.²⁹²

Gedik, zabıta amir ve memurları yetiştiren okullar ile ilgili istatistiki bilgiler paylaşmıştır. Buna göre Polis Enstitüsü'nün iki senelik eğitim veren kısmından 1943-1954 arası 561 memur mezun olmuştur. Bu sayı ortalama her sene 37-87 arasındadır. Polis memurlarının 9 aylık eğitim sonucu komiser yardımcısı olarak atamaları için Mesleki Orta Tahsil Bölümünden 1943'den 1954'e kadar 1024 memur mezun olmuştur. Halen bu bölümde 271 memur okumaktadır. Ayrıca orta kısımda her yıl vasatı 100 memur mezun olmaktadır. Polis memuru yetiştirmek için ise dokuz aylık bir eğitim dönemi sonunda Ankara Polis Enstitüsü ilk kısmından 1946-1954 arasında 1124 polis memuru mezun olmuştur. Başkomiser kadrosunda görevli polislerin Emniyet Amiri olabilmeleri için ise Ankara Polis Enstitüsü'nde dokuz aylık eğitim dönemi sonunda 1937'den 1954'e kadar 305 baş komiser devam etmiştir. Polis memur ve stajyerlerinin mesleki ilk tahsilini veren İstanbul Polis Okulunda ise 1944 yılından 1954 yılı sonuna kadar 2733 memur okumuştur."²⁹³ Gedik sayısal veriler ile geçmişte ve o günlerde yapılmış olan ve yapılan çalışmaların daha somut bir şekilde anlaşılmasına imkan sağlamıştır. Aynı sorunun Jandarma ile alakalı kısmına da cevap veren Gedik, ülke çapında beş yerde Er Okullarının mevcut olduğunu ve bu

²⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, Cilt: 6, İctima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.474-475.

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, Cilt: 6, İctima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.475.

okullarda 1950 ve 1955 arasında 101 subay, 693 astsubay ve 437 uzatmalı onbaşı mezun olduğunu dile getirmiştir.²⁹⁴

Gedik ayrıca, polis ile jandarmanın birleştirilmesi ve güvenlik güçlerine fazla mesai ücreti²⁹⁵ ödenmesi konusunda da açıklamalarda bulunmuştur.²⁹⁶ Buna göre kolluğun birleştirilmesi ile alakalı teklifler komisyonda halen müzakere halindedir.²⁹⁷ Bu süreç içerisinde, 16 Ocak 1957'de yapılan Bütçe Encümeni toplantısında, Dahiliye Vekaleti'ne bağlı bazı kurumların bütçelerine yönelik müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler sırasında, Jandarma Genel Komutanlığı bütçesi görüşülürken, Türkiye'nin güney kesimlerinde mayınlanmış olan bölgelerin istimlakı ve bu iş için de, bütçeye beş milyon civarında bir tahsisat konulması kararlaştırılmıştır. Gedik'e göre polis ile jandarma kuvvetlerinin birleştirilmesi²⁹⁸ gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda jandarma ilçelerden çekilecekti.

Öte yandan, emniyet teşkilatının eksilerini ve artılarını elinden geldiği kadar yerinde inceleyerek bizzat görme imkanı yakalayan²⁹⁹ Gedik, polis teşkilatının görevleri ile ilgili başarılarında artış olduğu kanaatindeydi. Gedik'e göre DP'nin

²⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 6, İçtima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

²⁹⁵ Gedik, polis ve jandarmaya ek mesai ücreti verilmesi hususunda da bir kanun layihası hazırladıklarını ve hazırlanan bu layihanın Başvekalete gönderilmiş olduğunu beyan etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 6, İçtima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

²⁹⁶ Nisan 1955'teki Meclis görüşmelerinde dile getirilen fazla mesai ücreti ile alakalı tasarı, Namık Gedik'in teklifi ("Yüksek Reisliğe: Emniyet Umum Müdürlüğü vilayetler teşkilatı mensuplarıyla merkez teşkilatı amir ve memurlarından bazı hizmetlerde çalıştırılanlara fazla mesai ücreti verilmesine dair kanun layihası ile Bursa Mebusu Agah Erozan'ın, Emniyet Teşkilatına dahil maaşlı memurlara fazla mesai tazminatı verilmesine dair kanun teklifinin ruznameye alınarak diğer işlere takdimen ve müstaceliyetle müzakeresini arz ve teklif ederim. Dahiliye Vekili Namık Gedik." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 6, İçtima 1, Yetmiş Beşinci İnikat (13.05.1955), s.229.) ile 13.05.1955 tarihinde, Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dahil memurlara fazla mesai ücreti verilmesi hakkındaki Kanun münasebetiyle, Meclis'e getirilmiştir. Tasarıda önerilen teklif, "Madde I. Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dahil memurlara, (Polis Enstitüsü ve polis okulunda tahsil ve kursta bulunanlar ile öğretmenler hariç) fazla mesai ücreti karşılığı olarak maaşlarına ilaveten, ayda maktu (50) lira fazla mesai ücreti verilir." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 6, İçtima 1, Yetmiş Beşinci İnikat (13.05.1955), s.230. şeklinde oylamaya sunulmuştur. Ancak fazla mesai ücretinin 50 liradan 75 liraya çıkarılması için muhalif milletvekillerinin yeni bir takrir vermesi üzerine bu tasarı takrirle beraber yeniden görüşülmesi için Bütçe Encümene gönderilmiştir.

²⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt: 6, İçtima 1, Altmış Sekizinci İnikat (27.04.1955), s.476.

²⁹⁸ Namık Gedik'in dile getirmiş olduğu, Polis ve Jandarma kuvvetlerinin birleştirilmesi meselesi, daha önceden de gündeme getirilmiştir. 12.12.1920'de bu konuda bir kanun tasarısı hazırlandığı bilinmektedir. Bkz. **BCA** 30-18-1-1 / 2-22-17

²⁹⁹ Bu konuda, Akşam Gazetesi'nin şubat 1957 tarihli nüshasında, "Dün, şehrimize gelen Dahiliye Vekili Namık Gedik bu sabah emniyet müdürlüğüne gelmiş ve Pazar olmasına rağmen, polis teşkilatı mevzuunda emniyet müdürü ile görüşmüş, ayrıca umumi zabıta işleri üzerinde de incelemeler yapmıştır." ifadelerine yer verilmiştir. Görüldüğü gibi, Dahiliye Vekili'nin, hafta sonları dahi emniyete gelerek, burada incelemelerde bulunuyor olması, dönem basının ilgisini uyandırmıştır. Bkz. "Dahiliye Vekili Emniyette", **Akşam**, 3 Şubat 1957, s.2.

iktidar olduğu 1950'den itibaren meydana gelen suçlarda ciddi oranda bir azalma görölmekteydi. Müzakereler neticesinde Dahiliye Vekaleti bütçesi Encümende kabul edilmiştir.³⁰⁰ Daha sonra kabul edilen Emniyet Umum Müdürlüğü Kadrolarına ait 30 Ocak 1957 kabul tarihli 6890 sayılı kanun, 7 Şubat 1957 tarihli resmi gazetede³⁰¹ yayımlanarak kanunlaşmıştır. 6890 sayılı kanun polislerin maaş, terfi ve mevcut kadrolarının artırılması ile ilgilidir.

25 Şubat 1957'de TBMM'de Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi'nin görüşülmesi sırasında Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına Safaeddin Karanakçı söz almıştır. Karanakçı Jandarma kadrosunun ülke genelinde sayısal açıdan eksik olduğunu dile getirmiştir. Dahiliye Vekili Namık Gedik Katanakçı'nın bu konuda haklı olduğunu dile getirmiştir. Jandarmanın sayısal azlığı ve imkansızlıklarından kaynaklı sorunların giderilmesi adına, zaruri olan ihtiyaçların Milli Müdafaa ve Erkanı Harbiye-i Umumiye ile koordineli bir şekilde çalışarak, giderilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.³⁰²

Safaeddin Karanakçı, Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri sırasında polis kuvvetlerinin nitelik bakımından geliştirilmesi gerekliliğine değinmiştir. Ona

³⁰⁰ "Polislerin Adeti 500 Artırılıyor", **Ulus**, 17 Ocak 1957, s.1-5.; Ülkenin güney kesimlerinde mayınlanmış olan bölgeler ile alakalı olarak, bu bölgelere 1956 yılında Menderes döneminde çıkarılan gizli kararnameyle, ülkenin güney sınırlarına mayın döşendiğı iddia edilmektedir. Konu ile alakalı Hürriyet Gazetesi'nin haberine göre, 1 Aralık 1956 tarihinde çıkarılan kararnamenin ardından buna ek olarak 19 Şubat 1957 tarihli ikinci bir kararnamede mayınların döşenmesiyle ilgili şöyle deniliyordu: "Cenup hudutlarımızda, ihdas olunan emniyet bölgeleri dahilinde, engelleme tedbirlerinin alınması için tesis edilecek 500 metre derinliğindeki emniyet şeridinin geçtiğı gayrimenkullerin, devlet hükmü şahsiyeti lehine istimlakine, umumi menfaatin mevcudiyeti, Dahiliye Vekaleti yazıları üzerinde İcra Vekilleri Heyeti'nce 19 Şubat 1957 tarihinde kararlaştırılmıştır." Ayrıca, gazeteye göre çıkarılmış olan bu kararnamenin ekinde, Hatay, Gaziantep, Urfa ve Siirt vilayetlerinde emniyet bölgeleri oluşturulduğu da ifade edilmiştir. Bkz. Saygı Öztürk, "İşte Güneydoğu'nun Mayın Haritası", (Çevrimiçi), **Hürriyet**, 30.05.2009, www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-guneydogunun-mayin-haritasi-11759054. (10.02.2019); Suçlardaki azalma ile ilgili rakamlar veren Gedik; hayvan hırsızlığında yüzde 65, yangın çıkarma suçlarında yüzde 75, arazi ihtilaflarından doğan hadiselerde yüzde 60, haneye tecavüz suçlarında yüzde 85, yaralama olaylarında ise yüzde 40 oranında bir azalmadan söz etmiştir. Bkz. "Dahiliye Bütçesi Müzakere Edilirken, Namık Gedik, Antidemokratik Kanunlar Olmadığını Söyledi", **Akşam**, Sayı: 13945, 16 Ocak 1957, s.2.

³⁰¹ "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanuna Bağlı (1) Sayılı Cetvelin Emniyet Umum Müdürlüğü Kısımında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", (7 Şubat 1957), **Resmi Gazete**, , 6890/9529

³⁰² Cumhuriyetin ilk yıllarına, güvenlik güçlerinin silah, teçhizat ve araba ihtiyaçlarının neredeyse tamamı, elde imkan olmamasından kaynaklı olarak, yurt dışından giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, 1924, 1925 ve 1939 da, yurt dışından pazarlıkla otomobil alımı ve polis teşkilatı için gerekli tabancaların Belçika'daki Natioanal Drame De Guerre Fabrikası'ndan pazarlıkla satın alımı yoluna gidilmesi ve Amerika'dan Emniyet Teşkilatı için Silah satın alımı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. **BCA 30-18-1-1 / 12-71-7**; **BCA 30-18-1-1 / 14-37-10**; **BCA 30-18-1-1 / 12-59-7**; **BCA 30-18-1-2 / 87-54-8**.

göre Emniyet Teşkilatının temelini oluşturan Emniyet Teşkilatı Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu tek parti dönemi anlayışına göre oluşturulmuştu. Polis olabilmek için orta derece okul mezunu olmak şarttı. Ancak, ilkokul mezunu olanlar da yapılan sınavdan başarılı olmak kaydıyla polis olabilmekteydi. Vatandaşla birebir muhatap olan polislerin eğitim seviyesinin belli bir seviyede olması gerekmektedir. Ayrıca polislik mesleğini cazip hale getirebilmek için en önemli konu polis maaşlarında iyileşmeye gidilmesiydi. Bu nedenle polis maaşının 20 liradan 25 liraya çıkarılması zaruri idi.³⁰³ Karanakçı öz olarak gerek eğitim gerekse maddi yönden polis teşkilatı ile ilgili bir takım sorunları gündeme getirilerek bunların düzeltilmesi adına alınması gereken tedbirler konusunda teklifler öne sürmüştür. Karanakçı'nın konuşmasının ardından Meclis kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik'e göre polislerin eğitim durumu tatmin edici değildir. Bunun çeşitli nedenleri vardır ancak öğretmenlerin niteliği eğitimi doğrudan etkilemektedir. Bu durum göz önüne alınarak polis enstitülerine yabancı uzman getirileceğinden bahseden Gedik böylelikle öğretmen ve öğrencilere önemli katkılar sunulacağını düşünmekteydi. Gedik 1957 için 500 kişilik polis kadrosuna ihtiyaç duyduklarını ve 400 trafik polisi kadrosunun bu sayının dışında olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁴ 1957 senesi için toplamda 900 kişilik bir polis takviyesi söz konusudur. Gedik'in konuşmasının ardından yapılan Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe Kanunu tasarısı oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Öte yandan, çeşitli hükümetler döneminde yurt dışında yapılan Emniyet Teşkilatı ile ilgili önemli toplantılara Türkiye'den de temsilci gönderilmiştir. Namık Gedik'in İçişleri Bakanı olduğu dönem içerisinde de, bu tür toplantılara Türkiye'yi temsilen katılımcı gönderilmesine büyük bir itina gösterilmiştir. Bu bağlamda Uluslararası Kriminal Polis Komisyonu Umumi Heyeti'nin 9-14 Ekim 1954 tarihleri arasında Roma'da yapacağı 23. toplantısına Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Sabri Sözer ve İcra Komitesi Üyesi Azmi Yumak gönderilmesi bu duruma örnektir.³⁰⁵

Yine, bu dönemde gerek Dahiliye Vekaleti gerekse hükümetin çabaları sonucu Polis Teşkilatı ile ilgili çok önemli uluslararası kongrelerin Türkiye'de de

³⁰³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:17, İçtima 3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s. 790.

³⁰⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:17, İçtima 3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.792.

³⁰⁵ **BCA 30-18-1-2 / 136-61-7.**

yapılması sağlanmıştır. Bu çerçevede, Dahiliye Vekaleti'nce büyük önem verilen toplantıya geniş bir katılım sağlanmıştır. Buna göre çıkarılan Kararname ile İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Kriminal Polis Komisyonu'nun Umumi Heyet Toplantısına Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner riyasetinde Genel Müdür Yardımcısı Sabri Sözer, İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş, Ankara Polis Enstitüsü Müdürü Nejat Orkuş, İstanbul Polis Okulu Müdürü Namık Karayel, Mezkur Komisyonun İcra Komitesi Azası Emniyet Genel Müdürlüğü 4. Şube Müdürü Azmi Yumak, İstanbul Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı Hazım Çelik, İstanbul Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdür Yardımcılığında çalışan Sıhhi Müze Müdürü Dr. Kamil Özer, Ankara Polis Enstitüsü Kriminalistik öğretmeni Bahattin Kirman ve Emin Güven, Emniyet Genel Müdürlüğü Birinci Daire Başkanı Feridun Demir, Telsiz Şubesi Müdürü Selahattin Salıx ve 5. Şube Müdürü Yusuf Danışman'dan müteşekkil bir heyetin iştirak etmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁶

3.1.1.3. Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik Çerçevesinde Hazırlanan Bazı Asayiş Raporları

Nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmeye çalışılan polis teşkilatı sunmuş olduğu raporlarla genel güvenlik ve asayiş ile alakalı yapılan çalışmaları ortaya koymuştur. Bu çalışmalar rapor haline getirilerek Dahiliye Vekaleti aracılığı ile Başbakanlığa gönderilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından tutulan raporlar İçişleri Bakanlığı ve Hükümet için öneme sahiptir ve hükümete genel güvenlik açısından bilgi akışı sağlamaktadır.

3.1.1.3.1. 1955 (Mayıs) ve 1956 (Kasım-Aralık) Dönemleri Asayiş Raporları

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, 1955 Mayıs ayına ait Asayiş Raporunda Türkiye'de asayiş bozucu herhangi bir hadisenin meydana gelmediği belirtilmiştir. 1955 Mayıs ayı içerisinde Türkiye'de işlenen suç miktarında bir önceki yılın aynı ayına nazaran toplam olay sayısında 95 vakıa azalmıştır. 1955 Mayısında

³⁰⁶ BCA 30-18-1-2 / 140-72-15.; Ayrıca, toplantıya Ordudan rütbeli kişilerin de katılımı sağlanmıştır. Bkz. BCA 30-18-1-2 / 140-76-6.

polis kuvvetlerince muhtelif mıntikalarda yapılan aramalarda 57 adet mavzer tüfek, 276 adet tabanca, 83 adet av tüfeği, 5812 adet mavzer mermisi, 1070 adet tabanca mermisi ve 608 adet kesici silah ele geçirilmiştir. Bunun yanında 1955 yılı için hudutlarda çapul amaçlı herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Ayrıca geçmiş tarihlerde işlemiş oldukları suçlardan dolayı firar konumunda bulunan gasp suçundan 2, cezaevi firarilerinden 10 ve hayvan hırsızlığı suçlarından 17 olmak üzere toplamda 29 firari şahsın yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. İstatistik incelendiğinde gerek ele geçen malzemeler, gerekse ceraimlerdeki düşüş Polis teşkilatının başarısını ortaya koymaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1955 Mayıs ayına ait asayiş raporu, Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekaletе sunulmuştur. Buradan hareketle Türkiye geneli asayiş olaylarının Namık Gedik tarafından bizzat takip edildiği ve Başvekaletin bu konuda bilgilendirildiği anlaşılmaktadır.³⁰⁷

1956 Kasım ayına ait Asayiş Raporuna göre Türkiye'de asayiş bozucu herhangi bir hadise meydana gelmemiştir. Bu tarihte polis kuvvetlerince muhtelif mıntikalarda yapılan aramalarda 25 adet mavzer tüfeği, 202 adet tabanca, 51 adet av tüfeği, 138 adet mavzer mermisi, 6699 adet tabanca mermisi ele geçirilmiştir. Malzemeler, şüpheli şahıslarla birlikte adliyeye teslim edilmiştir. Ele geçirilen malzemeler 1956 yılı için halk arasındaki silahlanmanın boyutunu ortaya koymaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi için emniyetin aramalara önem verdiği görülmektedir. Rapora göre, 1956 Kasım ayı içerisinde, hudutlarda büyük çaplı bir olay meydana gelmezken, kaçak olarak Suriye'ye geçirilmek istenilen 141 büyük baş ve 2161 küçükbaş hayvan elde edildiği dile getirilmiştir.³⁰⁸ Bu durum, özellikle Güneydoğu sınır bölgelerinde kaçakçılığın önlenemediğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde devletin en çok uğraştığı konuların başında kaçakçılık gelmekteydi. Kaçakçılık Osmanlı Devleti'nden kalma sorunların başında gelmektedir. Uzun yıllar devam eden savaş ortamlarında, güney sınırlarında yaşayan bölge halkının adeta geçim kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet hükümetleri bu sorunu ortadan kaldırmak için hayli zorlanmaktadır. Güney

³⁰⁷ BCA 30-1-0-0 / 67-423-7.

³⁰⁸ BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

sınırlarındaki kaçakçılık faaliyeti Türkiye ve Suriye gümrüğüne takılmadan kolay yoldan para kazanmanın yolu olarak görülmektedir.³⁰⁹

Öte yandan, geçmiş dönemlere ait firar konumunda bulunan, gasp vakıası faillerinden 2, hayvan hırsızlığı vakıası faillerinden 15 ve cezaevi firarilerinden 4 olmak üzere toplamda 21 kişi adliyeye teslim edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1956 Kasım ayına ait asayiş raporu, Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekaletе sunulmuştur.³¹⁰

1956 Aralık ayına ait Asayiş Raporuna göre Türkiye'de asayiş bozucu herhangi bir hadise meydana gelmemiştir. Bu tarihte polis kuvvetlerince muhtelif mıntikalarda yapılan aramalarda 41 adet mavzer tüfeği, 183 adet tabanca, 38 adet av tüfeği, 285 adet bıçak, 1435 adet mavzer ve 638 adet tabanca mermisi ele geçirilmiştir. Ayrıca kaçak olarak Suriye'ye geçirilmek istenilen 54 büyükbaş ve 571 küçükbaş hayvan ele geçirilmiştir. Öte yandan, geçmiş dönemlere ait firar konumunda bulunan gasp vakıası faillerinden 3, hayvan hırsızlığı vakıası faillerinden 18, cezaevi firarilerinden 5 olmak üzere toplam 26 kişinin adliyeye sevk edildiği belirtilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 1956 Kasım ayına ait asayiş raporu Dahiliye Vekili Namık Gedik imzası ile Başvekaletе sunulmuştur.³¹¹

3.1.1.4. 1957 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Siyasi Partiler ve Muhtelif Konular İle İlgili Telgraf, İstihbarat Raporları ve Notlar

1957 seçimleri öncesi ve sonrası üzerinde hangi kurum ya da kişi tarafından yazıldığı aynı zamanda hangi kurum ya da kişiye gönderildiği ile alakalı bir ibare bulunmayan 24 Nisan 1956, 2 Temmuz 1956, 5 Haziran 1957, 29 Mayıs 1957 ve 16 Kasım 1957 tarihlerine ait Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri içerisinde yer alan istihbarat rapor ve notlarına ulaşılmıştır. Bu raporlar siyasi partiler, üniversiteler, güvenlik ve çeşitli konularla ilgili bilgiler içermektedir. Raporların hangi kuruma hazırlattırıldığı bilinmemektedir ve çok farklı konularda karşımıza çıkmaktadır.

³⁰⁹ Alev Gözcü, Fevzi Çakmak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Güney Sınırında Gerçekleştirilen Kaçakçılık Faaliyetleri, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, Yıl: 2019, s.687.

³¹⁰ BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

³¹¹ BCA 30-1-0-0 / 68-428-4.

Siyasi partilerden, halkın günlük yaşamına, genel asayişten toplum vicdanını yaralayan olaylara kadar hemen hemen bir çok konuda raporlar tutulmuştur. Bunun hükümet açısından faydası yadsınamaz bir gerçektir. Kitle iletişim araçlarının yetersiz olduğu bir dönem dikkate alındığında hükümet politikalarının halk nazarında ne gibi etki yaptığı ya da devlet aleyhine karşı muhtelif tehditlerin anlaşılabilmesi noktasında raporların önemi aşikardır. Raporların ülkenin içişlerinin sorumluluğunu üzerine alan Dahiliye Vekaletine ya da doğrudan Başvekaletle gönderilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

Bu bağlamda 24 Nisan 1956 tarihli notta, 1956'da CHP tarafından organize edilen bir toplantının polis marifetiyle dağıtılmasına yer verilmiştir. Toplantıya yapılan müdahalenin halk tarafından memnuniyetle karşılandığı değerlendirilmektedir.³¹² Ayrıca muhalif partilerin birleşmesi halinde, bunların nispi seçim sistemini (1950 öncesi seçim sistemi, iki dereceli seçim) destekleyecekleri ve bu konu üzerinde genel bir kampanya faaliyetleri yürütecekleri ifade edilmektedir. Seçim hazırlıkları çerçevesinde CMP içerisinde çatlakların oluştuğu ve bu bağlamda, muhalefet arasında işbirliğine CMP'den bazı kesimlerin karşı çıktığı şeklindeki haberlere yer verilmektedir. Partiler ile ilgili bu ifadeler değerlendirildiğinde bilgilerin iktidar partisi tarafından hususi olarak tutulan notlardan ibaret olabileceği düşünülmektedir.³¹³ Belgeler içerisinde Zafer gazetesinden alındığı anlaşılan "*Muhalefetleri Nasıl Görüyoruz*" başlıklı yazı da yer almaktadır.³¹⁴

³¹² BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.

³¹³ BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.; Muhalefetin, iktidara karşı birleşmesi konusu ile ilgili olarak, 7 Nisan 1956 tarihli Büyük Doğu gazetesinde; ülkedeki tüm muhalefet partilerinin, kendisini, ana muhalefet partisi denginde görmüş olmasından dolayı, bu birleşmenin gerçekleşmediği dile getirilmiştir. Bkz. "Muhalefet Birleşmiyor", **Büyük Doğu**, Sayı: 9, 7 Nisan 1956, s.1.

³¹⁴ "Muhalefetleri Nasıl Görüyoruz: Demokrasi demek anarşi demek değildir. Hükümet düşürmek Devlet yıkmak demek değildir. Muhalefet bizi plan ve programsızlıkla itham ettiği için kendi hakkında da bir toplu görüşümüz yoktur zannedilebilir. Halbuki bizim mevcut muhalefetler hakkında evvela bir teşhisimiz sonra da düşündüklerimiz vardır. Budan tabi bir şey olamaz...Muhalefet derken akla evvela Halk Partisi gelir. Bu parti işleri bize devretmek zorunda kaldığı günden beri tarihin huzurunda çetin bir imtihan geçirmektedir. Kendisi yahut başındakiler zannediyorlar ki 1950'nin 14 mayısından beri iktidar aleyhine yürüttükleri isnat ve iftira kampanyası ile vazifelerini yapmışlar, daha doğrusu halkı iktidardan soğutmak için bütün çarelerine başvurmakla bir muhalif partiye mevdu hak ve vazifeleri yerine getirmişlerdir...Hatta denilebilir ki CHP bu rejim için bir yük bir ağırlık olmuştur. Hakiki demokrasinin en büyük engellerinden biri olarak ortalığı birbirine katmakta ve 1950'den bu yana olan hareketin, gerek siyasi gerek iktisadi inkişafında en cüzi bir şeref hissesine sahip olmamak hatta olmak istememek gibi acayip bir görüş ve temayülü inatla muhafaza etmektedir." Bkz. BCA 30-1-0-0 / 68-425-5.

2 Temmuz 1956 tarihli nota göre ise seçim hazırlıkları çerçevesinde muhalif parti mensupları en güçlü görünen muhalif parti etrafında DP'ye karşı birleşme arzusundadırlar. Bu birleşmeye CMP karşı çıkmakta ve böyle bir mutabakat olduğu takdirde, CMP üyesi bazı kişilerin partilerinden istifaları söz konusu olabilir. Bu çerçevede notlardaki bilgilerde en dikkat çekici detay iktidar partisinin aleyhine sayılabilecek herhangi bir bilgiye rastlanılmamasıdır.³¹⁵

5 Haziran 1957 tarihine ait üzerinde istihbarat raporu yazan vesikada, CHP çevrelerinde İnönü'nün muhalefet ileri gelenleri ile sıklıkla beraber görünmesinin muhalefet arasında işbirliği algısını yarattığı dile getirilmekteydi. Bu beraberliğin aynı zamanda bir zemin yoklama mahiyetini de taşıdığı ifade edilirken, çok yakın bir zamanda muhalif parti liderlerinin istişare mahiyetinde bir görüşme yapacaklarına değinilmiştir. Ayrıca 1957'de İstanbul Demokrat Parti İl Başkanı olan Orhan Köprülü'nün, Osman Bölükbaşı hakkında TBMM tarafından alınan kararları tasvip etmediği için DP'den istifasına kesin gözüyle bakıldığı dile getirilmekteydi.

Muhalefet ile ilgili bilgilere yer verilmesinin ardından üniversitelerin durumu ile ilgili bilgilere geçilmiştir. Üniversite öğrencilerinin maddi durumlarına dikkat çekilerek öğrencilerin maddi imkansızlıklar sebebiyle, dışarıda herhangi bir işte çalıştıkları belirtilmiştir. Bu durumun ise onların derslerinde başarısız olmalarına neden olmaktadır. Üniversitelerin temel sıkıntıları kütüphane ve etüt odalarının yetersizliği, hocaların sınavlarda çok teferruatlı sorular sorması, öğrenci yurtlarının sağlık açısından elverişsiz olması, olarak sıralanmıştır. İktidarın faaliyetlerinin halk nazarındaki yansımaları da raporda yer almıştır. Buna göre İstanbul'da yapılan imar faaliyetlerinin halkın büyük bir kısmında memnuniyet yarattığı ve bu faaliyetlerin halk arasında, DP'nin seçimler için ayrıca propaganda yapmasına lüzum bırakmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum iktidar partisi tarafından halkın nabzının tutulduğunun kanıtı niteliğindedir.³¹⁶

29 Mayıs 1957 tarihli istihbarat raporunda ise CHP çevrelerinde 1958 seçimlerinde³¹⁷ sürpriz bir sonuç çıkma ihtimalinin yüksek olduğu şeklinde söylentilere değinilmiştir. Ayrıca DP'nin oylarının bir kısmının 1958 seçimlerinde

³¹⁵ BCA 30-1-0-0 / 68-425-6.

³¹⁶ BCA 30-1-0-0 / 68-430-10.

³¹⁷ Seçimler 1958 yerine bir sene geriye çekilerek 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmıştır.

CHP'ye geçeceği yönünde bilgilere yer verilmiştir. Raporda Hürriyet Parti mensubu olduğu düşünülen kişilerin, Başvekil Menderes bulunduğu makamdan ayrılmadığı sürece DP'nin seçimlerde kaybetme olasılığının çok düşük olduğunu ve Demokrat Parti'nin Menderes'in prestiji sayesinde ayakta durduğu dile getirilmektedir. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, DP istihbari notlar ile kendi parti politikalarının toplum nezdindeki yansımalarını en ince ayrıntısına kadar öğrenme gayretindedir. Muhalefet ile ilgili önemli bilgilere yer verilen raporlarda edinilen bilgilerin iktidar-muhalefet ilişkilerinde önemli bir yer tuttuğu tahmin edilmektedir. Zira atılan adımlarda elde edilen bilgilerin katkısı yadsınamaz. CMP ile alakalı olarak ise parti ileri gelenleri arasında anlaşmazlığın mevcut olduğu, bu bağlamda CMP'nin kurucuları arasında yer alan Sadık Aldoğan ve Osman Bölükbaşı arasında bir gerginliğin aşikar olduğu vurgulanmıştır.

1957 şartları düşünüldüğünde kitle iletişim araçlarının yetersizliği politikaların halk nezdindeki karşılığının öğrenilmesi noktasında eksiklik yaratmaktadır. Bu nedenle yapılacak en iyi yol istihbari notlarla halkın yönetime ve muhalefete karşı bakışını öğrenmektedir. Bu bağlamda 29 Mayıs tarihli aynı raporda memur sınıfının geçim sıkıntısı çektiği yönündeki konuşmalara dile getirilmiştir. 1958 seçimlerinden önce iktidar tarafından verilen ikramiyelerin yediye çıkarılması için bir kanun teklifi yapılacağı bu durumun gerçekleşmesi halinde ise memurların çekmekte olduğu geçim sıkıntısının biraz da olsa hafifleyeceği belirtilmiştir. Boğaziçi vapurlarındaki hamalların giriş ve çıkışlarda yolcuları rahatsız edildiği duyumuna yer verilmesi en ince ayrıntılara kadar tüm bilgilerin iktidara ulaştırıldığını kanıtlamaktadır. Bunun dışında, pazarlarda satılan sebze-meyve fiyatları arasında farklılıkların belirtilmesi de ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Raporun en önemli kısımlarından bir tanesini ise 6-7 Eylül olaylarının ardından hassas olan Türk-Yunan ilişkileri kısmı olmuştur. Raporda, "*Garbi Trakya'daki soydaşlarımıza, son günlerde zulüm yapıldığını gazetelerin yazması üzerine, Yunanlılara karşı daha fazla kin beslenmesine vesile teşkil ettiği, Garbi Trakya ve Kıbrıs meselesi kökünden halledilmelidir, eğer sulh yolu ile bu dava halledilmezse harp meşru görülmelidir*" şeklinde bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler İktidarın dış politikasının halk nazarındaki yansımaların önemli görüldüğünün göstergesidir. Zira

yaşanan hadiselerin ardından, benzer olayların yaşanmaması adına toplumun hissiyatının iktidar tarafından bilinmesi önem arz etmektedir.³¹⁸

16 Kasım 1957 tarihli istihbarat raporunda, CHP parti üyesi olan bir kişinin son günlerde yaklaşık 30 civarında DP'linin CHP ile yakın temasta bulunduğunu, ayrıca sayının 30 ile sınırlı kalmayacağını bilgisine yer verilmiştir. Rapora göre CHP, DP içinden yakın temasta bulundukları kişilerle ilgili maddi manevi bütün riskleri karşılamaya hazırdır. Bu konuda en büyük teminatı ise Genel Başkan İsmet İnönü vermiştir. CMP ile ilgili ise parti azalarından birisi, partinin git gide bozulmaya başladığını dile getirmiştir. 1500 üyesi olan bir sandıktan CMP lehine sadece 17 adet oy çıkmasının, bu kanaatini kuvvetlendirdiğini vurgulamıştır.

CHP ile ilgili olarak CHP Haysiyet Divanı Üyelerinden bir kişinin ana muhalefetin muhtar seçimlerini çok fazla önemseddiği zira genel seçimleri kaybetmiş olmalarının sebebini muhtarlarla olan iletişim sıkıntısına bağladığı vurgulanmıştır. Bu amaçla CHP'lilerin, mümkün olduğu kadar fazla muhtar elde etmek için, geniş çapta mesai sarf etmeye şimdiden başladığını ve bu konuda her türlü tedbirin alındığı duyumlarına yer verilmiştir. Buradan hareketle genelde başarılı olmak için yereldeki başarının önemi vurgulanmaktadır. Muhalefet partilerinin içerisinde yaşanan fikri uyuşmazlık ya da farklı politikaların, iktidar tarafından bilinmesi elzemdir. Raporlar bu konuda iktidara büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Öte yandan, yargının siyasete karıştığı yönünde bilgilere de yer verilen raporda bazı CHP'lilerin iddialarına göre hakimlerin DP tarafını tutarak görev bölgelerinde DP lehine oy çalışması yürüttüklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca para ile parti değiştirme hadiselerine değinilmiştir. Hürriyet partisi ile ilgili olarak seçim öncesi 1000 lira karşılığında Hürriyet Partisi'ne girmiş bulunan bir çok entelektüelin yapılan görüşmelerle CHP tarafına geçirilmeye çalışıldığı dile getirilmiştir.³¹⁹

İstihbarat rapor ve notları genel olarak incelendiğinde bunların partiler ve hükümetler konusunda hazırlanmış bilgilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca belgelerde sadece partilerden bahsedilmemiş aynı zamanda üniversiteler, günlük yaşam, dış politika ve seçimler vb. ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Buradan hareketle, üzerinde hangi kurum tarafından yazıldığı ve kime gönderildiği belli

³¹⁸ BCA 30-1-0-0 / 68-429-15.

³¹⁹ BCA 30-1-0-0 / 68-432-5.

olmayan istihbarat rapor ve notları hükümet tarafından genel bilgi amacı ile hazırlatıldığı düşünülmektedir. Dönem şartlarında, gerek siyaset gerekse hükümet politikalarının halk nazarındaki yansımalarının öğrenilmesi ancak bu yolla mümkün olabilmektedir. Elde edilen bu bilgiler ışığında iktidar, politikalarına yön vermekte ve geleceğe dönük atacağı adımlar konusunda fikir sahibi olabilmektedir.

Dahiliye Vekili Namık Gedik, kendisine gelen asayiş raporları ışığında, Başvekil Menderes'e bilgilendirmektedir. Ayrıca Gedik seçim çevrelerine yaptığı ziyaretlerde elde ettiği bilgileri Menderes ile paylaşmaktadır. 1957 seçimlerinden on beş gün önce 12 Ekim 1957 tarihinde Namık Gedik tarafından Menderes'e çekilen telgraf buna örnek olarak gösterilebilir.

Telgrafta Gedik, DP için Güneydoğunun en büyük kenti olan Diyarbakır'da izlenimin memnuniyet verici olduğunu dile getirmekteydi. Ancak Diyarbakır için muhalefetin DP aleyhine propaganda yapmakta olduğuna dikkat çekmekte ve bu durumu bertaraf etmek adına bazı polis tedbirlerinin alınmasını lüzumlu gördüğünü ifade etmekteydi. Burada polis tedbirlerinden kastın, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale şeklinde olduğu düşünülebilir. Diyarbakır'daki genel durumun ardından Mardin'e de değinen Gedik burasını seçime hazır ve hareketli bir kent olarak değerlendirmiştir. Şanlıurfa ve Gaziantep de, Diyarbakır gibi büyük bir kent olması sebebi ile DP için önem arz etmektedir. Bu bağlamda Urfa ile bizzat meşgul olacağını belirten Gedik Gaziantep'de yapılacak büyük DP mitinginin önemini vurgulamaktaydı. Gedik bu mitingde DP milletvekillerinin yoğun ısrarı ile bizzat bulunacağını ifade etmiştir. Güneydoğu bölgesi DP için önemli bir seçim bölgesi olarak görülmektedir. Bu durum Dahiliye Vekilinin bölgeyi bizzat gezerek DP aleyhine bir durumun yaşanmaması adına çalışma yapması ile açıklanabilir. 14 Ekimde Adıyaman'a gideceğini belirten Gedik 15 Ekimde de Malatya'ya hareket edeceği bilgisini paylaşmaktaydı.³²⁰ Bu bilgilerden hareketle Gedik'in seçim öncesi yoğun bir faaliyet içerisine girdiği anlaşılmaktadır. Gedik'in, seçim öncesi muhalefetin propagandalarına karşı, güvenlik güçleri marifetiyle tedbirler aldırması ise dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, Dahiliye Vekili'nin

³²⁰ BCA 30-1-0-0 / 68-431-3.

seçimle ilgili işlerde talimatı doğrudan Başvekil'den almış olabileceği unutulmaması gereken bir konudur.

3.1.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş

3.1.2.1. İstanbul Üniversitesi'nde Müfritlik ve Komünistlik İddiası

Demokrat Parti dönemi, yükseköğretim alanında sayısal açıdan bir gelişmenin yaşandığı söylenebilir. Eğitim kurumlarındaki eğitim ve öğretmen sayısı bu dönemde artış göstermiştir. Bu durum yüksek öğretim görmek isteyen öğrenci sayına da yansımıştır. Ancak, DP döneminde öğretim üyeleri ile hükümetin arasının pek iyi olduğu söylenemez. DP, CHP'nin uzun iktidarı süresince üniversitelerde kadrolaştığını dile getirmektedir. CHP ile ilişkisini koparmayan bir çok hocanın varlığını bilen DP, üniversitelerin tarafsızlığını sağlamak ya da üniversitelerle CHP'nin organik bağına kesmek adına çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte iktidarın üniversitelere yönelik çıkarmış olduğu bazı yasalar bir kesim öğretim üyesinin DP'ye karşı olumsuz bir tavır takınmasına neden olmuştur. Hükümet karşıtlığı ile bilinen öğretim üyelerinin bazıları ise "*komünistlik*" suçlaması ile karşı karşıya kalmıştır.³²¹

Bu bağlamda, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in ilk İçişleri Bakanlığı'nın ikinci ayında, doğrudan Başbakan Menderes'e İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri tarafından komünist ve ırkçı olduğu iddiasıyla bazı hocaları ihbar eden bir mektup gönderilmiştir. 22 Temmuz 1954 tarihli, edebiyat fakültesi genç öğretim üyeleri adı ile doğrudan Adnan Menderes'e hitaben "*muhtariyetin profesör kurullarına verdiği geniş salahiyyeti geri alan kanunlar münasebetiyle hürriyetlerine kavuşmuş insanların büyük sevinci içindeyiz.*"³²² ifadeleri ile başlayan

³²¹ Süleyman Ceylan, **Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.137-139.

³²² "1950 seçimlerinde DP iktidara geldi, DP muhalefetteyken üniversitelerin özerkliğini savunsu da iktidara geçtiğinde davranışlarında değişimler meydana geldi. Ne CHP ne de DP iktidardayken üniversitelerin özerkliğini tam olarak kabul etmemiştir. DP iktidardayken en çok üniversitelere ve basına baskı uygulamıştır. Bunun için 1953 tarihli 6185 sayılı Üniversite Kanunu'nun 46. maddesinin (d) fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun kabul edilerek, üniversite öğretim üyeliğinden çıkarılma sebepleri arasına siyasi yayın ve beyanda bulunma da eklenmiştir. 21 Temmuz 1953'de yasalaşan

mektupta, DP hükümetine üniversiteler ile alakalı çıkarmış oldukları kanunlar kast edilerek, teşekkür edilmiştir. Kendilerini İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi doçent ve asistanları olarak tanıtan grup mektupta, Halk Partisi iktidarının İstanbul ve Ankara Üniversitesi kürsülerinin büyük bir kısmını kendisine taraftar olan akademisyenlerle doldurduklarından bahsetmiştir. Ayrıca, Halk Partililerin üniversiteler kanunu çıkararak kendi taraftarı olan akademik kadroyu emniyet altına almak istendiği iddiasını gündeme getirilmiştir. DP iktidarının CHP'li akademik kadroyu tasfiye etme çabalarını desteklediği belirtilerek hükümete yardımcı olmak anlamında İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörleri arasında, kendi iddialarına göre "*müfrit halk partililer*"³²³ ve "*koyu komünistler*" olarak nitelendirdikleri akademisyenlerin listesini vermişlerdir.³²⁴

Bu listedeki Müfrit Halk Partililer arasında Prof. Dr. Hamit ONGUNSU, "*zaten müddeti dolmak üzeredir*", Prof. Dr. Mazhar Şevket İPŞİROĞLU, "*aynı zamanda müfrit komünisttir*", Prof. Dr. Hilmi Ziya ÜLKEN, "*komünistlerin ele başıdır*", Prof. Dr. Mümtaz TURHAN, "*aynı zamanda müfrit ırkçıdır*", Prof. Dr. Macit GÖKBERK, "*Şükrü Naili Paşa'nın oğludur, imanlı partizandır*", Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, "*aynı zamanda müfrit ırkçıdır*", Prof. Dr. Takiyettin MENGÜŞOĞLU, "*dün zekasıyla meşhur olup parti himayesi ile bu mevkiye*

kanunla Milli Eğitim Bakanı Rıfki Salim Burçak bu kanunun üniversite muhtariyetini takviye ettiğini ileri sürmüştür." Bkz. Ceylan, **a.g.t.**, s 36-37.; Bakanlık isteği üzerine 01.04.1945 tarihli bir rapor İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Sıddık Sami Onar tarafından 'Üniversitelerin Teşkilat ve İdaresinde Yapılması Faydalı Değişiklikler ve Konulması Lüzumlu Esaslar' başlığı ile hazırlandı. Bu rapor doğrultusunda 1945'deki ilk çok partili seçimlerin ardından 13 Haziran 1946 tarih ve 4936 kanunla yeni bir üniversite kanunu çıkarıldı. Bu kanun İstanbul Üniversitesi ve henüz kurulan Ankara Üniversitesine özerklik ve tüzel kişilik veriyordu." Bkz. Ceylan, **a.g.t.**, s.15.

³²³ Müfrit kelime anlamı ile aşırı, uç anlamlarına gelmektedir. Gerek CHP gerekse DP içerisinde müfrit gruplar vardır. Özellikle 12 Temmuz Beyannamesi ardından yaşanan sürece uyum her iki parti için de sıkıntılı geçmiştir. CHP ve DP'de beyannameye olumlu bakanlar çoğunlukta olsa da her iki partide müfrit-ılımlı ayrışması yaşanmıştır. "CHP müfritleri beyanname ile CHP'nin DP'ye teslim edildiğini ileri sürerken DP müfritleri, beyannameyi DP'nin İnönü'ye terk edilmesi şeklinde yorumlamıştır." Bkz. Murat Karataş, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, s.511. CHP içerisindeki müfrit-ılımlı çekilmesi Başbakanlık makamını işgal eden kişilerde de görülmüştür. Örneğin Başbakan Recep Peker, CHP içerisinde müfrit grup arasında yer almaktadır. DP'ye karşı sergilediği sert politika ile dikkat çekmiştir. Bkz. Fevzi Çakmak, "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:17, Sayı: 34, Bahar/2017, s.338.

³²⁴ BCA 030-01-00-00-18-106-26-1.

ulaşmıştır, bu türlü profesörler üniversiteler için bir şindir"³²⁵, Öğretim görevlisi Sabahattin EYÜPOĞLU, "aynı zamanda koyu komünistlerdendir", Doçent Dr. Süheyla BAYRAV, "koyu komünisttir ve Mazhar Şevket İPŞİROĞLU'nun Hilmi Ziya ÜLKEN'in ve Sabahattin EYÜPOĞLU'nun sadık yardımcısıdır."³²⁶ yer almaktadır.

Müfrit komünistler olarak iddia edilen kişiler ise:

Prof. Dr. Hilmi Ziya ÜLKEN, "aynı zamanda müfrit halk partili"³²⁷, Öğretim görevlisi Sabahattin EYÜPOĞLU, "aynı zamanda müfrit partizan"³²⁸, Prof. Dr. Mazhar Şevket İPŞİROĞLU, "aynı zamanda koyu halk partili"³²⁹, Doçent Dr. Süheyla BAYRAV, "koyu halk partili"³³⁰, Doçent Dr. Halet ÇEMBEL, "Mazhar Şevket himayesinde Avrupa'da Nazım Hikmet ile buluşmaktadır.", Doçent Dr. Mina URGAN, "tanınmış komünistlerdendir".³³¹ şeklinde belirtilmiştir.

Komünist ve halk partili olarak iddia edilen kişiler arasında ilk önce tasfiye edilmesi gerekenler sıralanmıştır. Bunlar Hilmi Ziya Ülken³³², Sabahattin Eyüpoğlu³³³, Mazhar Şevket İpşiroğlu³³⁴, Süheyla Bayrav,³³⁵ Mümtaz Turhan³³⁶ ve Mehmet Kaplan'ın³³⁷ olarak belirtilmiştir. Ayrıca Hilmi Ziya Ülken hakkında da,

³²⁵ Şeyn: leke, ayıp, kusur. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1986, s. 1192.

³²⁶ BCA 030-01-00-00-18-106-26-1.

³²⁷ Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken hem "Komünistlerin ele başı" hem de "Müfrit Halk Partili" olarak belirtilmiştir.

³²⁸ Öğretim Görevlisi Sabahattin Eyüpoğlu hem "koyu komünist" hem de "müfrit partizan" olarak belirtilmiştir.

³²⁹ Prof Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu hem "müfrit komünist" hem de "koyu halk partili" olarak belirtilmiştir.

³³⁰ Doç. Dr. Süheyla Bayrav hem "koyu komünist" hem de koyu Halk Partili" olarak belirtilmiştir.

³³¹ BCA 030-01-00-00-18-106-26-1.

³³² Üniversite reformunun ardından İstanbul Üniversitesi'nde 'Türk Tefekkür Tarihi' doçenti tayin edilen Ülken, 1941 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne felsefe profesörü olarak tayin edilen Ülken, söz konusu dönemde sosyoloji ve ahlak alanında dersler vermiştir. 1941'e kadar doçent unvanı ile öğretim yapan Ülken, bölüm başkanı Ernst Von Aster ve Şerafettin Yaltkaya'nın desteği ile profesörlüğe yükselmiştir. 1951'de İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji kürsüsü başkanlığına getirilen Ülken, 1951-1955 arası yalnızca sosyoloji dersleri okutmuştur. 1955'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne tayin olunan Ülken, 1957'de Ordinaryüs profesörlüğe yükselmiştir. 1960 Askeri Müdahalesi'nin ardından Milli birlik Komitesi tarafından çıkarılan 27.10.1960 ve 114 sayılı kanun ile felsefe bölümündeki görevinden alınmıştır. Bkz. Neriman Temiz, **1952-1962 Yılları Arasında Hilmi Ziya Ülken ve Düşünceleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.30-31.; Belgede hem Müfrit Halk Partililer hem de Müfrit Komünistler listesinde geçmektedir.

³³³ Müfrit Halk Partililer listesinde geçmektedir.

³³⁴ Hem Müfrit Halk Partililer hem de Müfrit Komünistler listesinde geçmektedir.

³³⁵ Hem Müfrit Halk Partililer hem de Müfrit Komünistler listesinde geçmektedir.

³³⁶ Müfrit Halk Partililer listesinde geçmektedir.

³³⁷ Mehmet Kaplan belgeye göre bu iki listede de yer almamış ancak; "Müfrit Halk Partili ve ırkçı akidesi ile teşkilatlı çalışan" kişi olarak belirtilmiştir. Bkz. BCA 30-1-0-0 / 18-106-26-1.

komünist ve Halk Partili olması ile ilgili deliller sıralanmıştır.³³⁸ Mektubun gerek Başbakan gerekse İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından ne kadar dikkate alındığı bilinmemektedir. Mektupta üzerinde durulan Hilmi Ziya Ülken'in 1951-1960 arası DP hükümeti döneminde, herhangi bir şekilde üniversiteden uzaklaştırma ya da pasif göreve çekilme durumunun söz konusu olmamıştır. Bu nedenle mektubun bir yaptırım aracı olarak ne derece etkili olduğunu konusu düşündürücüdür.

3.1.2.2. Namık Gedik'in Kaçakçılık Faaliyetlerine Karşı Tavrı

Dahiliye Vekili Namık Gedik, Doğu ve Güneydoğu bölgelerine Gümrük ve İnhisarlar Vekili³³⁹ ile Haziran 1955'te tetkik amaçlı ziyaretler yapmıştır. Bu ziyaretler sırasında hem bölge insanı ile birebir görüşme imkanı bulmuş, hem de bölgede meydana gelen asayiş ve kaçakçılık suçlarıyla alakalı, ilgili birimlerden istatistiki bilgiler alma imkanı elde etmiştir. Anadolu Ajansı'na demeç veren Gedik, bu bölgelerle Suriye arasında yapılan kaçakçılıkla alakalı alınan tedbirleri yerinde görmek amacı ile doğrudan sahaya indiklerini ifade etmiştir. Gedik sınır bölgelerini bizzat gezerek yaptıkları bu tatbikat sırasında, konu ile alakalı çalışma yapan

³³⁸ BCA 30-1-0-0 / 18-106-26-1; "Prof Dr. Hilmi Ziya Ülken hakkındaki deliller, koyu komünisttir (delilleri): 1- Rus ansiklopedisi Türkiye'de kendisini komünistlerin ele başı olarak göstermektedir., 2- 1938'den 1936'ya kadar olan neşriyatı, kitapları, makaleleri, insan mecmuası hep komünizm propagandasına dayanmaktadır. 1938 yılında Lenin'in resmini evine asmıştır, arkadaşlarının sert ihtarı üzerine resmi indirmeye mecbur olmuştur. 3- 1938'den 1946'ya kadar edebiyat fakültesinde talebeye verilen mezuniyet tezi mevzu hep tarihi maddecilik üzerinedir. Bu mevzu üzerine çalışmayan talebeler mezun olamamışlardır. 4- Telkinleri ile bir çok gençler komünist kalmıştır. Bu gün hapishanede çürüyen gençler arasında kayınbiraderi de vardır. 5-1938 yılında asistanlarına: 'Biz burada Ziya Gökalp'in milliyetçiliğini yıkacağız, yerine Marksizmi kuracağız' demiştir. 5- Demokrat Parti, iktidara geçip de Halk partili büyüklerinin himayesinden mahrum kalınca alelacele, 'tarih maddeciliğe reddiye' isimli kitabını yazdı ve bastırdı. Şimdi de, 'ne yaparsın sinmek pusuda beklemek lazım, Menderes'i tavladık sayılır, kitap elerinden düşmüyormuş' diye etrafa propaganda yapmaktadır. Koyu Halk Partilidir Delilleri: 1- Halk partisi büyükleri ile sıkı dosttur, (Nihat Erim, Şemsettin Günaltay, vesaire ile sık sık buluşur; Esat Tekli de eniştesi ve yakın dostudur. 2- 1950'de Halk partisi tarafından namzet gösterilen Peyami Sefa'nın propagandasını yapmak için derslerini bırakarak Bursa'ya gitmiştir. 3- Halen, Demokrat Parti idarecilerini prensipsizlik ve cahillikle itham ederek kötülemektedir. Bu propagandasını üniversite muhitinde sinsice ve ustalıkla yapmaktadır." Bkz. BCA 30-1-0-0 / 18-106-26-1.; Peyami Safa ile Komünist ve Halk partili olarak nitelendirilen Hilmi Ziya Ülken arasındaki yakınlığın sebepleri arasında aynı dergide yazmaları gösterilebilir. 1953-1960 arasından Peyami Safa tarafından yayımlanan Türk Düşüncesi dergisinde Peyami Safa'nın dışında Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Reşat Ekrem Koç gibi isimler yer almaktadır. Peyami Safa'nın Türk Düşüncesi Dergisi'ni yayımlamaya karar vermesi ile alakalı "Bu kararı başta Hilmi Ziya Ülken olmak üzere bir çok dostu sevinçle karşılar." ifadeleri ikili arasındaki samimiyeti göstermektedir. Bkz. Mehmet Törenek, "Peyami Safa ve Türk Düşüncesi Dergisi", **Erdem Dergisi**, Sayı: 62, 2012, s. 237, 239.

³³⁹ Emin Kalafat.

personelerle direktifler vermiştir. Yaptıkları işin önemini vurgulayan Gedik kaçakçılık faaliyetlerinin yasal yollardan geçimini sağlayan bölge halkını üzmemekte olduğuna dikkat çekmiştir. Kaçakçılığın Milli ekonomi ve güvenlik için büyük tehdit oluşturduğuna değinen Gedik idare amirlerine verdiği talimatla bu konuda kesinlikle taviz verilmeyeceğini dile getirmiştir.³⁴⁰

25 Şubat 1957'de Dahiliye Vekaleti Bütçe'sinin Mecliste görüşülmesi sırasında buna bağlı olarak Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın bütçeleri de görüşülmüştür. Birleşimde Jandarma Genel Komutanlığı bütçesi görüşülürken kaçakçılıkla mücadele tatbikatı münasebetiyle halledilememiş olan bir takım hukuki konuların, diğer eksikliklerin bir an önce hal edilmesi için bütçeye 5 milyon liralık bir tahsisat konulması kararlaştırılmıştır.³⁴¹ Gedik, kaçakçılıkla ilgili Dahiliye Vekaleti olarak yapılan çalışmalardan memnundur. Ancak bu konuda tedbir ve malzeme bakımından eksikliklerin devam etmekte olduğunu dile getirmektedir. Eksikliklerin giderilmesi ile birlikte maddi ve manevi yönden kaçakçılığın ortadan kaldırılması noktasında daha geniş bir şekilde mücadele imkanı bulunacaktır. Kaçakçılık ile ilgili net bir duruş sergileyen Gedik, *"Biz, kaçakçılığı her bakımdan bir nevi memleket ihaneti olarak kabul etmekteyiz."*³⁴² ifadelerini kullanarak bu konudaki ciddiyetini ifade etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Gedik, kendi döneminde kaçakçılık faaliyetlerine karşı oldukça etkili bir şekilde duruş sergilemektedir. Yapılan oylama neticesinde bütçeden, Jandarmaya aktarılması talep edilen meblağ kabul edilmiştir.³⁴³

3.1.2.3. 6-7 Eylül Olayları

Demokrat Parti dönemi içerisinde çok önemli bir yer tutan ve hem Türkiye hem de Dünya gündemini epey bir süre meşgul eden 6-7 Eylül 1955 olayları Menderes'i ve hükümet içerisinde yer alan Dahiliye Vekili Namık Gedik'i oldukça zor duruma sokmuştur. Zira iç güvenliği tehdit eden ve kamu düzenine etkisi açısından son derece olumsuz tesirleri olan 6-7 Eylül olayları neticesinde Hükümet

³⁴⁰ "Güney Hudut Bölgesinde Kaçakçılığa Karşı Sıkı Tedbirler", **Zafer**, Sayı: 2347, 12 Temmuz 1955, s.1.

³⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:17, İçtima 3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

³⁴² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:17, İçtima 3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

³⁴³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:17, İçtima 3, Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.797.

zor günler geçirecek Dahiliye Vekili ise görevinden istifa etmek durumunda kalacaktır.

3.1.2.3.1. Kıbrıs Meselesi ve Olayların Başlamasına Yol Açan Gelişmeler

XVI. yy'da Türk topraklarına katılan Kıbrıs Adası, 1878 Berlin Antlaşmasından sonraki süreçte egemenlik hakkı Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere İngiltere'ye kiralanmıştır. Bu aşamadan sonra ada Osmanlı Devleti'ne ait gözükmekte ancak askeri ve stratejik olarak İngiltere hakimiyeti söz konusudur. I. Dünya Savaşına kadar Kıbrıs Osmanlı Devleti'nin bir adası olarak kalmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına ittifak devletleri yanında katılması üzerine İngiltere, 5 Kasım 1914'de Kıbrıs'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmiş ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması neticesinde Kıbrıs'ın İngiltere'de kalması kabul edilmiştir.³⁴⁴ Lozan sonrası Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçmesinin ardından bunu fırsat bilen Rumlar ENOSİS'i gerçekleştirebilmek adına adada isyan faaliyetleri yürütmüşlerdir. Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde 1931'de Adada Rum ayaklanması meydana gelmiştir. Bu ayaklanmada, Rumların ENOSİS'i gerçekleştirebilmek adına İngiltere'den gerekli yardımı görememeleri etkili olmuştur. Ancak isyan İngiltere tarafından bastırılmıştır. Rumların çıkardığı tüm tatsızlıklara rağmen Türkiye bu süreçte ada ile ilişkisini hiç bir zaman kesmemiş Kıbrıslı Türkler için elinden gelen yardımı yapmaya çalışmıştır.³⁴⁵

Ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen Adadaki Türk ve Rumlar arasında dostane ilişkiler tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu çaba II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettirilmeye çalışılmış ve 1952'de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Yunanistan Kral'ı Pavlos'un birbirlerini ziyaret etmesi ile pekiştirilmiştir. 28 Şubat 1953'de Balkanlar'da kurulan Pakt ise Balkan bölgesi içerisinde Türkiye ve

³⁴⁴ Kemal Çelik, "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkması", **Tarihte Kıbrıs II**, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, İstanbul, 2017, s.921.; Büşra Çakmak, "Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları", **Tarihte Kıbrıs II**, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, İstanbul, 2017, s.860.; İhsan Tayhani, "Kıbrıs Hava Sahasının Önemi ve Kıbrıs'ta Havacılık Faaliyetleri", **Tarihte Kıbrıs II**, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, İstanbul, 2017, s. 1317.; Burcu Dağlıoğlu, **1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep, 2019, s.42.

³⁴⁵ Dağlıoğlu, **a.g.t.**, s.54-56, 62.

Yunanistan'ın da olduğu bir güven ortamının oluşması açısından önem arz etmektedir.³⁴⁶ Bu bağlamda, DP döneminde Yunanistan'a karşı yürütülen dostane ilişkiler arasında Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, 1953'te Fener-Rum Patriği'nin Atatürk'ün naşının Anıtkabir'e defnedilmesi törenlerine davet edilmesi gösterilebilir. Ayrıca 1954'te Menderes'in Fener-Rum Patrikhanesini ziyaret etmesi Rumlar başta olmak üzere ülkede yaşayan azınlıklar arasında iyi ilişkilerin yürütüldüğü bir dönem olarak kayda geçmiştir.

Ancak bu ilişkiler Kıbrıs meselesinin Türk ve Rum taraflar için bir sorun olarak ortaya çıkması ile bozulmaya başlayacaktır. Yunanistan'ın Kıbrıs Adası'nı topraklarına katma isteği DP hükümetinin Yunanistan'a karşı göstermiş olduğu iyi niyetli politikayı ve bu anlamda atmış olduğu adımları geri çekmesine neden olmuştur. Hükümet nezdinde başlayan kötü gidişatın basın tarafından da gündeme getirilmesi ve halka yansması iki taraf toplumunun da birbirlerine karşı öfke ve tepkisine yol açmıştır.³⁴⁷

1954'e gelindiğinde Yunanistan, Türkiye ile dostane ilişkilerine gölge düşürecek bir harekette bulunarak, Kıbrıs meselesini uluslararası platforma taşımaya

³⁴⁶ Salih Işık, **Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011, s. 109. 1953 Balkan Paktı öncesinde 9 Şubat 1934'de Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı imzalanmıştır. Bkz. Cezmi Eraslan, "Türk Basınında Balkan Paktı Değerlendirmeleri", **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 29-31 Mayıs 1995, s.63.

³⁴⁷ Resul Babaoğlu, **6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955-1959)**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2012, s.22.; Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları" **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 2007, s.38.; Türkiye ile Yunanistan arasında, Kıbrıs meselesinden dolayı başlayan gergin ortam, Başbakan Adnan Menderes'in Yunanistan'a karşı sarf etmiş olduğu sert sözlerden de gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 25 Ağustos'ta Menderes'in düzenlemiş olduğu basın toplantısındaki açıklamaları dikkat çekicidir; "Başvekil, dün tertiplemediği basın toplantısında Kıbrıs meselesinde takip edeceğimiz politikayı açıkladı. Başvekil Menderes dün dedi ki; *Yunanlılar hem kendilerini, hem de hür milletler camiasını zaafa uğratmaktan başka bir şey elde etmeyecekleri bir hakikattir. * Bir vatan, kumaş parçası gibi neresinden istenirse kesilebilir bir meta değildir. *Yunanlılar, nüfus ekseriyetinin kendilerinde olması esasına dayanarak mı Ankara'nın önüne kadar gelmişlerdi? *Bu ne biçim hükümdettir ki, bir kasaba papazına devlet muamelesi yapacak kadar eğilip bükülmektedir. *Kıbrıs, Anadolu'nun bir devamından ibarettir." Bkz. "Kıbrıs Türkleri Müdafasız Kalmayacaktır", **Akşam**, Sayı: 13250, 25 Ağustos 1955, s.1.; "Ağustos ayının ortalarında ortaya çıkan 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta Türklere katliam yapılacağı haberleri, ardından Başbakan Menderes'in 24 Ağustos'ta yapmış olduğu basın toplantısı ile Kıbrıs konusunda Yunanistan'a ve Rumlara sert uyarılarda bulunması, sonrasında bu konuşmanın muhalefet partileri tarafından da desteklenmesi, daha sonra Londra Konferansı için Türk Heyeti'nin İngiltere'ye hareket etmesi ile Ağustos-Eylül döneminde Türk kamuoyu Kıbrıs konusuna yoğunlaşmıştır." Bkz. Umut Gürses, **Kıbrıs Türkler Cemiyeti ve Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s.102.

teşebbüs etmiş ve Birleşmiş Milletlere getirmiştir. Yunanistan, Kıbrıs Adası'na self determinasyon³⁴⁸ hakkının verilmesini teklif etmiş ve buna istinaden BM, 14 Aralık 1954'te Yunanistan'ın bu talebine istinaden yapmış olduğu oturumda, huzur ve bölgedeki barışın tehlikeye düşebileceği ihtimaline karşılık Yunanistan'ın bu teklifini gündem dışı bırakmıştır. Türk tarafı ise BM'nin almış olduğu bu karardan son derece memnun olmuştur. Yunan tarafı bu karara tepki göstererek Atina'da bulunan İngiltere, ABD ve Türk konsoloslukları önünde protesto mitingleri düzenlemiştir. Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından başlatılan gergin ortam adada Türk ve Rum halklar arasında çatışma boyutuna uzanınca, Türk tarafı bundan duyduğu rahatsızlığı İngiltere'ye iletmiştir. Bu gelişmeler üzerine İngiltere adada barışı tekrardan sağlamak adına konunun diplomatik yollarla çözümü için Londra'da tarafların katılımı ile bir konferans düzenlemeye karar vermiştir. Bu sırada, Türkiye'de bulunan muhalif partiler de, iktidara bu konferansta "*yanındayız*" mesajı vererek desteklerini ifade etmişlerdir. Ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü, 25 Ağustos 1955'te vermiş olduğu bir beyanatında, "*Kıbrıs'taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden korumak için hükümetin alacağı bütün tedbirlerde beraberiz. Konferansta haklarımızı korumak ve kurtarmak yolunda hükümeti bütün gayretlerimiz ile destekleriz.*" ifadelerinde bulunarak, dış politik gelişmelerde Hükümetin yanında olduklarını açık bir şekilde ifade etmiştir.³⁴⁹

³⁴⁸ "İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir dünya düzeni kurmak için devletlerin oluşturduğu teşkilat olan BM'de, self-determinasyon fikri, BM antlaşmasının 1. ve 55. maddelerinde 'halkların eşit hak ve self determinasyonu' prensibi biçiminde kendi yolunu bulmuştur. Sovyetler Birliği, ilgili düzenlemenin yapılmasına eski sömürgelerin desteği ile katkıda bulunmuştur. B.M antlaşmasının 1. maddesinin 2. fıkrası, 55. maddesi ve 76. maddesi self determinasyon ilkesini tanımıştır." Bkz. Mustafa Koçak, "Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 38, 2018, s.97.

³⁴⁹ Demir, **a.g.m.**, s.41.; Hükümetin Kıbrıs politikası ve bu süreç içerisinde 25 Ağustos 1955'de Menderes'in Kıbrıs konusunda takip edilecek süreç ile alakalı yapmış olduğu basın toplantısındaki sözleri, muhalefet tarafından da desteklenmiştir. Milli çıkarların söz konusu olduğu durumlarda, iktidar ve muhalefeti ile, siyasetin yekvücut olması, dönem Türk siyaseti açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Kıbrıs konusu ile alakalı Muhalif liderlerin ve iktidar tarafının beyanları şu şekildedir; " İnönü: Kıbrıs Konferansında haklarımızı korumak ve kurtarmak için hükümeti bütün gayretlerinde destekleriz. Bölükbaşı: Milli politikadaki hassasiyetimizi iç politika ihtilaflarımız gölgeleyemez. Hükümetle beraberiz. Tahsin Demiray (CMKP): Menderes'in verdiği beyanatta mutabıkız. Fatin Rüştü Zorlu: Etrafı saran karanlık bulutlar, Londra'da dağıtılsa büyük bir başarı sağlanmış olacaktır." Bkz. "Konferans Hakkında Neler Dendi", **Akşam**, 26 Ağustos 1955, s.1.

Bu bağlamda, Dışişleri Bakan Vekili Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında Londra'ya hareket eden Türk heyeti³⁵⁰ öncelikle İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşmüştür. Bu görüşmede İngiliz Bakana Yunanlılara karşı verilmesi olası herhangi bir tavize karşı kesinlikle direnç göstereceklerini açık bir dille ifade etmişlerdir. 29 Ağustos 1955'te başlayan konferansta Zorlu, İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığının devamına taraftar olduklarını dile getirirken İngiltere'nin egemenlik haklarını devretmesi halinde ise adanın Türkiye'ye bırakılması gerektiğini, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir parçası konumunda olduğunu dile getirmiştir. Yunanistan, adanın geleceğinin Yunanlılar tarafından tayin edilmesi gerekliliğini savunmuştur. İngiltere ise tarafların taleplerinin ardından, Yunanistan'ın ada içerisinde ayrılıkçı hareketlerden vazgeçmesi gerekliliği vurgularken adaya kontrollü bir özerklik teklifini sunmuştur. Ancak bu görüş, iki taraf için de kabul edilemez bulunmuştur. Konferansın son gününde Yunan tarafının mevcut şartlardan rahatsız olarak konferansı terk etme tehdidinde bulunması³⁵¹ ve Türkiye'de başlayan 6-7 Eylül olayları nedeni ile konferans nihayete ulaşamamıştır.³⁵² Konferans 8 Eylülde Türkiye'de yaşanan olaylar nedeniyle sonuç bildirgesi yayımlanmadan dağılmak zorunda kalmıştır. Dönem araştırmacılarından bazılarına göre Türkiye, Londra

³⁵⁰ Türk heyeti 25 Ağustos 1955 günü Londra'ya hareket etmiş, havaalanında İngiltere Hükümeti temsilcileri ve Türkiye'nin Londra büyükelçiliği erkanı tarafından karşılanmıştır. Bkz. "Türk Heyeti Londra'da", **Akşam**, Sayı: 13251, 26 Ağustos 1955, s.2.; Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere'de basına vermiş olduğu beyanatında; "Pazartesi günü 3 devlet arasında açılacak olan konferans, birbirlerine dostluk bağları ile bağlanmış olan 3 memleket arasında doğu Akdeniz'in emniyeti ve alakalı bütün devletler fakat bilhassa Türkiye için, hayati ehemmiyeti olan bir bölge hakkında samimi fikir teatisi imkanını verecektir. Bu bakımdan Türkiye, böyle bir fırsatı büyük bir memnuniyetle karşılamakta, Kıbrıs meselesi başta olmak üzere halli gereken bütün davaların, iyi niyetle müzakere edileceği bu konferansa iştirakten haz duymaktadır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Londra'da Konferans Yarın Açılıyor", **Akşam**, Sayı: 13253, 28 Ağustos 1955, s.1-2.

³⁵¹ "Londra Konferansından bir şey elde edemeyeceklerini anlayan Yunanlılar Konferansı terk mi edecekler. Bu sabahki Atina gazeteleri Yunan Heyetini, konferansı terke etmeye davet ediyorlar. Yunanlılar daha önce Londra'dan ayrılmazlarsa konferans Perşembe akşamı sona erecek...Bu günkü Katimerini (Rum) gazetesi ise konferansın can çekiştiğini yazmakta ve Kıbrıs davasının Birleşmiş Milletler de savunulması için Yunan heyetini, Londra'yı terk etmeye davet etmektedir." Bkz. "Yunanlılar Konferansı Terk mi Edecekler", **Akşam**, Sayı: 13261, 5 Eylül 1955, s.1.

³⁵² Resul Babaoğlu, "Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları", **History Studies International Journal of History**, Cilt: 4, Sayı: 4, Kasım 2012, s.17-19-20. ;Demir, **a.g.m.**, s. 42; Konferansın devam ettiği süre zarfında 3 eylül 1955'de Arap Birliği siyasi komisyonu Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın isteklerini desteklemeye karar vermiş olması da, ilgi çekici bir haber olarak dönem basınına yansımıştır. Bkz. "Arap Birliği Yunanistan'ı Destekleyecek", **Akşam**, 4 Eylül 1955, s.1.; Selda Karaköse, **Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.73.

Konferansı'ndan kendi lehine olumlu bir şekilde ayrılacakken, olaylar Türkiye'nin konferanstan beklediği neticeyi alamamasına neden olmuştur.³⁵³

3.1.2.3.2. Olayların Başlaması ve Seyri

3.1.2.3.3. İstanbul'da Meydana Gelen Olaylar

Londra Konferansı'nın devam ettiği sırada 5 Eylül 1955 gecesi Türkiye gündeminde tesirli bir etki yaratan Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılması hadisesi Anadolu Ajansı'na³⁵⁴ intikal ettirilmiştir. 6 Eylül günü saat 13.00 civarında önce devlet radyosu³⁵⁵ ardından da İstanbul Ekspres adlı gazete aracılığı ile M.

³⁵³ H. Emre Oktay, **Yassıada Menderes'in Gözyaşları**, Akis Kitap, İstanbul, 2015, s.177.; Abdullah Taşkesen, "Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 14, 2017, s.18.

³⁵⁴ Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre, İstanbul Valiliği'nin 14 Aralık 1955'te kendisinden, 6-7 Eylül Hadisesi günü vilayette bulunduğu zamana ait gözlemleri ile ilgili bilgi istemi ile doğrultusunda, 23.12.1955 tarihinde İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'a hitaben olaylarla ilgili müşahedelerini içeren bir yazı göndermiştir. İlgili yazıda, Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre, söz konusu bombalama hadisesi haberinin kendilerine intikali hakkında şunları bildirmiştir; "Reisicumhur Celal Bayar İzmir'de bulunuyordu ve bir gün evvel, 5 Eylülde İstanbul'a müteveccihen İzmir'den vapurla hareket etmişti. Başvekilimiz Adnan Menderes İstanbul'da bulunuyordu. 6 Eylül sabahı saat 11'de Reisicumhurumuz İzmir'den geldi...Reisicumhurumuzun İstanbul'a geliş haberini, Ankara ve İstanbul radyolarının ögle servisine yetiştirmek üzere doğruca Ajansa geldim. Tam bu esnada telefon çaldı. Santral, Atina'dan acele arandığını ve konuşmayı kabul edip etmediğimizi soruyordu. Mükalemeyi kabul ettim ve bir müddet bekledikten sonra Atina muhabirimiz Sara Ertuğrul ile konuşmaya başladık. Bana, acele olarak Atatürk'ün Selanik'te doğmuş olduğu evin dün gece (5 Eylül gecesi) bombalandığını, atılan bombanın Atatürk'ün evi ile Selanik Konsolosluğumuz arasındaki bahçede patladığını, sadece her iki binanın camlarının kırıldığını, insanca zayıat olmadığını, Yunan hükümetince tahkikata başlanmış bulunduğunu...yazdırdı...Haberini derhal dahili hat ile Ankara'ya verdirdim. Diğer taraftan da haberini bildirmek üzere Reisicumhurumuz ile Başvekilimizin bulunabileceği yerleri aramaya başladım...Haber, Ankara'ya geçilmiş ve Umum Müdürümüz tarafından Devlet Vekaleti'ne ve diğer ilgili makamlara bildirilmişti. İstanbul'da ise gerek Reisicumhurumuzu gerekse Başvekilimizi bulmak, kabil olmuyordu...O zamanki polis müdürü Alaeddin Eriş'i telsiz telefonla bulmak mümkün oldu. Reisicumhur ile Başvekilin, ögle yemeğini Beyoğlu'nda Abdullah Lokantası'nda yiyeceklerini bildirdi...Az bir zaman sonra Umum Müdürü Muavini, haberini gerek Riyaseti Cumhur Yaverine ve gerekse Başvekalet Hususi Kalem Müdürüne verdiğini bildirdi. Saat 13'e gelmişti. Haberini evvela Ankara Radyosu okudu. 45 dakika sonra da, İstanbul Radyosu, haberler bülteninde tekrarladı. Haber çok kısa bir zaman içinde İstanbul'a yayıldı. Ajansın telefonları durmadan işliyor, halkımız, bu mevzuda ne kadar hassas olduğunu gösteriyor ve mütemmim malumat istiyordu. Saat 15'e doğru İstanbul Ekspres Gazetesi, ikinci baskı yaparak, haberini büyük başlıklarla verdi. Gazete adeta İstanbul'da kapışılıyordu." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7**.

³⁵⁵ Haberin radyoda verilisi; "Selanik'te, Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluğu binası arasındaki bahçede saat gece yarısını dört geçe bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin penceresi ile Konsoloshane'nin camları hasara uğramıştır. İnfilak esnasında insanca zayıat olmamıştır. Yunan polisi tahkikata başlamış ve daha sıkı emniyet tedbirleri almıştır. 5 şüpheli şahsın tevkif edildiği bildirilmektedir. Yunan hükümeti, meydana gelen zararı ödeyeceğini söylemiştir. Yunan İçişleri Bakanı, basına verdiği beyanatta; 'Bu işi hakiki bir Yunanlının yaptığını zannetmiyorum' demiştir." şeklinde olmuştur. Bkz. Serdar Sakin, Sabit Dokuyan, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013, s.85.; Pelin Akdoğan, **Türkiye'de Çok Partili**

Kemal Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin bombalı saldırıya uğradığı şeklinde haber kamuoyuna servis edilmiş ve halk arasında büyük bir yankı uyandırmıştır.³⁵⁶ Haber kısa sürede İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde etkisini göstererek, Türkiye tarihinde derin izler bırakacak olan olayların fitilini ateşlemiştir.³⁵⁷

İstanbul Ekspres³⁵⁸ gazetesinde 6 Eylül günü manşetten, "*Atamızın Evi*³⁵⁹ *Bomba ile Hasara Uğradı*" şeklinde verilen haber ülke genelinde infiale neden

Dönemde Radyo ve İktidar, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.86.

³⁵⁶ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul, 2012, s. 25.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'e göre, bomba hadisesi gazetelerden önce Anadolu Ajansı tarafından kamuoyuna sunulmuştur. Olayların kamuoyuna ilk olarak duyuran yayın organı İstanbul Ekspres isimli gazete değil, Anadolu Ajansı'dır. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

³⁵⁷ Halil İbrahim Yanar, **Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-7 Eylül Olayları**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2015, s.107.; 6/7 Eylül olaylarının yaşandığı tarihte, Londra'da Türk heyeti ile birlikte olan gazeteci Sami Kohen; " Tam 50 yıl önce İstanbul'da 6 Eylül Olayları cereyan ederken, ben Londra'da 8 gündür devam eden Kıbrıs Konferansı'nı izliyordum. O günkü toplantıda müzakerelerin çıkmaza girdiği, hatta kopma noktasına geldiği anlaşılmıştı. Dışişleri Bakan V. Fatin Rüştü Zorlu, raporunu Ankara'ya gönderirken, ertesi sabah, (7 Eylül'de) son bir oturumun yapılacağını, fakat bundan bir sonuç beklemediğini bildiriyordu...6 Eylül (1955) gecesi, otelde yatmaya hazırlandığımız sırada, Bakan'ın Özel Kalem Müdürü telefonla aradı. Bakan çok önemli bir şey söylemek için acele çağırıyordu... Sütüne girdiğimiz zaman, bakan gayet sinirli bir şekilde, odanın içinde adeta volta atıyordu.... "Biraz önce Başbakanla telefonda konuştum İstanbul'da çok kötü şeyler olmuş. Dükkanlara evlere saldırılmış, İstiklal caddesi talan edilmiş...." ifadelerini kullanarak, olayların Bakan Zorlu'da yarattığı şaşkınlık ve üzüntüyü ifade etmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bilgiden hareketle, İstanbul'da bulunan Alman ve İngiliz Başkonsoloslukları'nın hazırlamış oldukları raporlarda; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Dışişleri Bakanı V. Fatin Rüştü Zorlu ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın, 6/7 Eylül olaylarında, olayların 'özel olarak hazırlanmasından' haberleri oldukları şeklindeki beyanatın doğruluğu tartışmaya açık bir hal almaktadır. Bkz. Gökçal, **a.g.t.**, s.43,75-76.; Hüseyin Şeyhanlioğlu, **Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011, s.211.; Orhan Birgit, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul, 2012, s.195.; Mustafa Tokmak, **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.70.

³⁵⁸ Bu haberi Anadolu Ajansı'ndan alarak, sahibi olduğu İstanbul Ekspres isimli gazetenin ikinci baskısında yayına hazırlayan Mithat Perin, o sırada DP yönetim kurulu üyesidir. Anılarında, söz konusu haberin yapılışını şu şekilde anlatmaktadır: "O gün öğleden sonra 13:30 gibi Merkez Han'da (Çağaloğlu) odamda çalışıyordum. Gazeteden Yazı işleri Müdürü Göksin Sipahioğlu aradı. İkinci baskı yapalım diye önerdi. Ben satar mı, yoksa elimizde mi kalır diye tereddüt ettim ve kerhen kabul ettim... Saat 16:30'da matbaaya gittim. Kıyamet kopuyor. Dağıtımcılar aldıkları gazeteleri satıp, geri geliyor ve bir miktar daha alıp koşuyorlar. O ana kadar 150 bin adet satılmış. Etrafta muazzam bir heyecan var. Ben, derhal, basımı durdurdum. Bu iş kötü, ortalığı karıştırabilir diye düşündüm ve matbaadan ayrıldım." Bkz. Olgun Gökçal, **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.63.

³⁵⁹ "Atatürk'ün evi Selanik'te Kulekahveleri Semtindedir. Ev, Türk Başkonsolosluğu ile bir bahçe içerisindedir. Bahçe yolu ile birinden ötekine geçmek mümkündür. Ev üç katlıdır." Bkz. "Atamızın Doğduğu Ev", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.1.

olmuştur. Gazete bu haberini Atina ve Türk radyolarının vermiş olduğu bilgilere dayandırmaktaydı. İstanbul Ekspres'in haberinde 5 Eylül günü saat gece yarısını dört dakika geçe Atatürk'ün Selanik'te doğmuş olduğu eve önceden yerleştirilen bombanın patlamasıyla evde büyük çaplı hasarın meydana geldiğini bildirilmekteydi.³⁶⁰ Yunan Hükümeti tarafından hemen yankı bulan olay ile ilgili Yunanistan Dahiliye Vekili yapmış olduğu açıklamada "*Selanik'te Türk Konsolosluğu bahçesinde patlayan infilak maddesinin, kartona sarılmış bir dinamit parçası olduğu anlaşılmıştır.*"³⁶¹ şeklinde beyanatta bulunmuştur. Haberin duyulmasının ardından İstanbul,³⁶² İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde

³⁶⁰ "Sabaha Karşı Vuku Bulan Bu Menfur Hadise İnfiak Uyandırdı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1451, 6 Eylül 1955, s.1.; Hadise ile alakalı Yunan Hükümeti İçişleri vekili vermiş olduğu beyanatında; "Yuana Hükümeti, husule gelen zararı tazmin edecektir. Hadisenin müsebbiplerinin aranmasına başlanmıştır. Bu işi yapan, muhakkak ki, hakiki bir Yunanlı değildir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Yunan Resmi Tebliği", **İstanbul Ekspres**, 6 Eylül 1955, s.1.; 6 Eylül günü basın açıklaması yapan Selanik Savcısı; "Şehrimizde vuku bulan müessif hadise ile alakalı araştırmalar hızla devam etmektedir. Bu suikastın bir Yunan düşmanı tarafından hazırlandığı şüphe götürmez bir hakikattir. Sabotajcı muhakkak ki, Yunanlı değildir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Selanik'te Atamızın Evi İle Konsolosluğa Bomba Atıldı", **Vatan**, 7 Eylül 1955, s.7.; Popüler Tarih Dergisi'nin Eylül 2000 tarihli baskısında, olayların ilk öğreniliş anı; "Her şey öğle yemeğinde başladı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstiklal Caddesi'ndeki ünlü Abdullah Efendi lokantasında öğle yemeğindeydiler. Selanik'te Atatürk'ün evinin, Rumlar tarafından bombalandığı haberi yemek sırasında geldi. Menderes, haberi öğlen ajansına (saat: 13.00 haberlerine) yetirilmesi talimatını verdi." şeklinde açıklanmıştır. Dergiye göre, haberin radyo aracılığı ile duyurulmasının ardından, 1957 seçimlerinde DP İstanbul milletvekili seçilecek olan Mithat Perin'in sahibi olduğu İstanbul Ekspres Gazetesi, bu haber için ikinci baskıyı yapmıştır. Bkz. Yılmaz Karakoyunlu, "Beyoğlu'nda Nümayişten Yağmaya", **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.58.; Gökçal, **a.g.t.**, s.62.; Yunanistan'a göre; Selanik'te Atatürk'ün evinde patlatılan bomba, diplomatik bir çanta içerisinde Selanik Başkonsolos yardımcısı Mehmet Ali Tekinalp tarafından Türkiye'den getirildiği ve Türk Başkonsolosluğu'nda Kavasa olarak çalışmakta olan Hasan Uçar isimli şahıs tarafından bahçeye atılmış olduğu iddia olunmaktadır. Yine, Yunan yetkililere göre Hasan Uçar'ı azmettiren kişi ise, Selanik Hukuk Fakültesi ikinci sınıf öğrencisi olan Oktay Engin isimli kişidir. Olay neticesinde, Hasan Uçar ve Oktay Engin tutuklanmışlar, Oktay Engin üç yıl altı ay, Hasan Uçar ise, iki yıl hapis cezası almıştır. Yaklaşık dokuz ay Selanik Cezaevi'nde yatan Oktay Engin tahliye edilmesinin ardından Türkiye'ye gelmiştir. Bkz. Gürhan Gürcan, **6-7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.69.

³⁶¹ "Dahiliye Vekaleti'nin Beyanatı", **Son Posta**, 7 Eylül 1955, s.7.

³⁶² İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, hem 26 Ağustos 1955 hem de olayların başladığı tarih olan 6 Eylül günü Birinci ordu Komutanlığına iki yazı yazmıştır. 26 Ağustos tarihli yazıda; "Kıbrıs olayları dolayısı ile bazı emniyet tedbirleri alınması zaruri bulunduğundan icap eden yerlere sevk edilmek üzere 27 /8/1955 Cumartesi

günü sabahından itibaren iş'arı ahire kadar tam teçhizatlı motorlu vasıtalarla beraber Emniyet Müdürlüğü tarafından ilişik listedeki mahaller nazarı itibara alınarak tensip edilecek yerlerde herhangi muhtemel büyük kitle hareketlerini dahi teşebbüs halinde önleyecek miktarda sis ve göz yaşartıcı bombalar ile birlikte toplu olarak bulundurulmasının teminini ve sonundan bilgi verilmesini ehemmiyetle arz ve rica ederim." ifadeleri kullanılarak, çıkması muhtemel olaylara karşı, resmi yazı ile güvenlik tedbirleri aldırılmak istenilmiştir. Olayların çıktığı 6 Eylül günü yine Birinci Orduya hitaben Gökay tarafından yazılan yazıda ise; "Selanik'te Aziz Atatürk'ün ikametgahlarında bir bomba patladığı, aynı zamanda konsoloshanemize de tecavüzler vaki olduğu anlaşılmıştır. Şehrimizdeki Rum

hareketlilik görülmeye başlanmıştır. Bu hareketlilikte olayın kendisinden çok basına yansıma biçiminin etkili olduğu düşünülebilir. Zira haber İstanbul Ekspres gazetesinde 6 Eylül günü büyük puntolarla manşetten "*Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı*", "*Menfur Saldırı*" şeklinde verilmiştir.

Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre³⁶³ bu haberin duyulmasının ardından yaşananları aktarmıştır. 6 eylül akşamı saat 18.00 civarı Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı Ankara'ya uğurlanmak üzere Haydarpaşa'ya hareket edilmişti. Bu sırada Cağaloğlu'nda İstanbul Valiliği'ne geçerek Vali ile görüşmüştür. Bu görüşme sırasında Valiye Nişantaşı'nda Rumlara ait dükkanların saldırıya uğradığı yönünde haberler geldiğini anlatmış bunun üzerine İstanbul Valisi Gökay'ın, derhal İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'i arayarak haber doğruysa orduyu harekete geçireceğini söylemiştir. Aynı gün Vali ordunun harekete geçmesi için emri imzalamıştır. Selçuk Emre Cumhurbaşkanı ve Başbakanı uğurladıktan sonra uğurlama heyetinde bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Nafia Vekili ile ayrılmış bu arada saatin 21.00'e geldiğini belirtmiştir.³⁶⁴

müesseselerine de herhangi bir taarruzun vaki olması çok kuvvetli ihtimal dahilinde bulunduğundan Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş muhitlerinde meydana gelecek hadiseleri önlemek için Harbiye'de 4 tabur Boğaz'ın Rumeli sahili için Yeniköy'de bir tabur, Fener Patrikhanesi için Rami kırsasında Üç tabur, Fatih ve Eminönü mıntıkları için Davutpaşa kırsasında Üç tabur, Sirkeci askeri sevkiyat mahallinde iki tabur, Kadıköy ve Üsküdar muhitleri için Selimiye kırsasında Üç tabur ayrıca Anadolu sahili için Kuleli Askeri Lisesi'nde iki taburun, Emniyet Müdürü'nün talebi üzerine herhangi makamdan istizan veya emir almaya lüzum kalmadan her an harekete hazır bir vaziyette ve bütün kuvvetlerini istiap edecek tarzda bindirilmiş olarak bu akşam saat 20.00'den itibaren kuvve-i muntazıra halinde bulundurulmasını ve bu hazırlanacak kuvvetlerin telefon numaraları ile başlarında bulunacak salahiyyetli subayların isim ve soyadlarının acele bildirilmesini ehemmiyetle ve saygı ile rica ederim." ifadeleri kullanılarak, Selanik'te yaşanan olayın İstanbul'da yankı bulmasına, muhtemel gözüyle bakılarak, yaşanacak bir infiale imkan verilmemesi adına, çok sıkı güvenlik önlemleri aldırılmak istenildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Gürcan, **a.g.t.**, s.85-86.

³⁶³ Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre, 6-7 eylül hadiseleri ile ilgili vermiş olduğu beyanati; İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın 14.12.1955 tarihli, "6-7 Eylül hadisesi günü, Vilayette bulunduğunuz zamanlardaki, müşahedelerinizi yazılı olarak bildirmenizi rica ederim." ibareli üst yazıya istinaden, 23.12.1955 tarihinde vermiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

³⁶⁴ "...Reisicumhurumuz o sabah (6 eylül) İstanbul'a gelmişti. O gece de Başvekilimiz ve diğer bazı vekiller olduğu halde ekspresle Ankara'ya hareket edeceklerdi...Saat 18'de Haydarpaşa'ya gitmek üzere Ajanstan ayrıldım. Babı Ali yokuşundan aşağı doğru yürüyerek inmeye başladım. Vilayette bol ışık olması gözüme çarptı. Belki, Reisicumhurumuz ile Başvekilimiz Vilayettedir diyerek Vilayete girdim. Fakat, Vilayette her zamankinden başka bir hava vardı. Vali makamında bulunuyordu. Kendisini görmek üzere odasına girdim. Benden bomba haberinin tafsilatını istedi. Onu anlatıyordum, içeri Cihat Moralı (Vilayet Protokol Şefi) girdi. 'Beyefendi, şimdi yeğenim telefon etti, Nişantaşı'nda bir Rum vatandaşa ait vitamin, sandviç mağazasının, az evvel camı çerçevesini kırmışlar dedi. Vali Gökay, derhal Emniyet Müdürü'nü aradı. Haberi nakletti ve orduyu harekete geçiriyorum dedi. Emniyet Müdürü'nün o anda verdiği cevabı bilmiyorum. Fakat, sonradan anladım. Nişantaşı'nda böyle bir hadise yok. Vaziyete hakimiz. Orduyu harekete geçirmeye lüzum yok olmuş." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; 19 Ekim 1960 günü, 6-7 eylül hadiselerinin, Yüksek Adalet Divanı Duruşmasında

Vali Gökay'ın, bu haber üzerine orduyu harekete geçireceğini ifade etmiş olması, yaşanması muhtemel olaylar karşısında güvenlik tedbirleri alındığı ve bu tedbirlerin arasında orduyu devreye sokma gibi bir önlemin de planlanmış olabileceğini akıllara getirmektedir. Namık Gedik 5 Eylülde çalışmalarına başlayacak olan uluslararası Kriminal Polis Kongresi'nin açılışını yapmak üzere İstanbul'a gelmişti. Namık Gedik'e ait olduğu düşünülen 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili tarihsiz nota göre Gedik, Vali ile bir görüşme yaptığını belirterek, *"Ahlak zabıtası çalışmalarını ilgilendiren bir mesele üzerinde Valinin dikkatini çektim. Bu arada Validen, İstanbul şehrinin hususiyetini de dikkate alarak, emniyet ve asayiş işleri ile bizzat alakalanmasını emniyetin vilayetle temasında vali muavinlerini vazifelendirmeden bizzat kendisinin ve vasıtasız olarak meşgul olmasını ve müteallik işlerin sureti cereyanından her an haberdar olması ve edilmesini gerek kendisine gerekse emniyet müdürüne şifahen tebliğ ettim. Bu görüşmelerimiz sırasında bana, İstanbul'un bilahare muttali olduğumuz o günlerdeki ehemmiyetli hususu durumundan hiç bahsedilmedi. Normal çalışmalara müteallik meseleler üzerinde fikir teatisinde bulunduk."*³⁶⁵ ifadelerini kullanmıştır. Bu durum İstanbul'da askeri

görüştürülmesi sırasında, Menderes'in savunması alınmıştır. Menderes, olaylar ile alakalı savunmasını verirken; 6 eylül akşamı, Haydarpaşa'dan kendilerini uğurlamak için gelenler kişiler arasında bulunan Dahiliye Vekili ile ilgili; "Dahiliye Vekili, hadiseleri yakından takip etmek için, İstanbul'da bırakılmış. Dahiliye Vekili de hareket etmiş olsaydı, daha ağır vaziyette olacağımıza şüphe yoktur. Dahiliye Vekili de geliyordu, hatta dedi ki, ne olur ne olmaz ben kalayım. Peki dedim." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.**; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'e göre Devlet Erkanı Haydarpaşa Garından uğurlanırken İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş Namık Gedik'e hitaben Kurtuluş ya da Şişli semtlerinde bazı trenlerin camlarının kırıldığı bilgisini aktarmıştır. Olayların ilk intikali bu şekilde olmuştur. Bunun üzerine Namık Gedik, Menderes'in yanına giderek hadiseyi haber vermiş ve Emniyet müdürünü olay yerine yolladığını, yolda gelişmelerden kendisini haberdar edeceğini bildirmiştir. Daha sonra Gedik Valiliğe geçmiş o sırada hadiseler büyümeye başlamıştır. Bkz. **TekeTekProgramı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>,. (20.04.2020)

³⁶⁵ **BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.**; Olaylarla ilgili bilgi içeren ve üzerinde her hangi bir isim ve tarih ibaresi olmayan Osmanlıca notun, Namık Gedik'e ait olduğu düşünülmektedir. Zira, notun başında yer alan; "İstanbul'da 5 Eylülde çalışmalarına başlayacak olan beynelmilel Kriminal Polis Kongresi'nin açılışını yapmak üzere 4 Eylülde Ankara'dan ayrılmıştım." ibaresi, bize bu notun Namık Gedik'e ait olduğunu göstermektedir. Çünkü, söz konusu kongrenin açılışını 5 eylül günü Dahiliye Vekili Namık Gedik yapmıştır. Bu durum, dönem basınına da yansımıştır. Bkz. "İnterpol Cürüm İşleyenlere Karşı Mücadele Yolları Arıyor", **Yeni Sabah**, Sayı: 5925, 6 Eylül 1955, s.7.; Bu durum, Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik'in, 12.11.1960 günü, Yüksek Adalet Divanı'nda, 6/7 eylül olayları ile alakalı şahit olarak dinlenmesi esnasında; " Bu hadiselerden bir müddet evvel rahmetli Namık, bir yurt içi gezisine çıkmıştı ve ayın 5'inde toplanacak olan polis kongresi vardı. Bu kongreye yetişmek üzere Ankara'ya geldi ve hep beraber İstanbul'a geldik. Ayın 5. günü kriminoloji kongresini açtı. 6. sabahı evden ayrılırken, 'Ben, Reisicumhur hazretleri ve Başvekil bey Ankara'ya teşrif edecekler, eğer vakit bulabilirsek, yarın kızımız Ayla'nın kolejde giriş imtihanı vardır, ben de sizinle beraber, imtihandan sonra Ankara'ya dönerim' dedi." ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.**

kuvvetlerin daha önceden böyle bir olay (6-7 Eylül) karşısında hazırlıklı bulundurulmamış olduğunu göstermektedir.

Gedik'e göre, 6 eylül günü saat 17 civarında Florya'daki Cumhurbaşkanlığı köşkünde Başvekil ile İstanbul Valisi görüşmüştür. Daha sonra Vali kendisini arayarak Yunan Konsolosluğu civarında bir gösterici grubun bulunduğu, ancak göstericilerin dağıtıldığını dile getirmiştir. Gedik, Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanması hadisesinden dolayı, Valiye derhal, *"...vakia mahalline emniyet müdürünün gönderilmesi, topluluk dağılmış olduğuna göre polisin çok dikkatli hareket etmesi, bomba haberi üzerine, efkârın tahrike çok müsait bulunduğunu düşünerek, basiretli hareket edilmesini valiye söyledim ve hiç bir hadise çıkarılmamasını temin edecek bir şekilde hareket edilmesini tavsiye ettim....Ayrıca, göz yaşartıcı bomba kullanmak sureti ile toplulukların dağıtılmasını temin için ordudan, gönderilmemiş olduğu anlaşılan bu vasıtaların da süratle temini"*³⁶⁶ talimatını vermiştir.

Öte yandan, haberin etkisi ile İstanbul'da içerisinde Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin³⁶⁷ organize ettiği kişilerin de bulunduğu kalabalık Taksim'de toplanmaya başlamış ve 17.20 civarında Taksim Cumhuriyet Anıtı önünde protesto gösterileri yapılmıştır. Bu protesto ve gösterilerin yapılmasının ardından hareketliliğin sonlanacağı düşünülmektedir. Özellikle Türk devletinin organizasyonundaki Uluslararası Bankacılık ve Para Fonunun İstanbul'da toplantısının yapıldığı bir günde protesto olaylarının daha fazla büyümesi beklenmemektedir.³⁶⁸ Zaten, olaylar ilk başta gösteri ve yürüyüşlerle başlamıştır. Çoğu üniversite öğrencilerinden oluşan gruplar ellerindeki afiş ve pankartlarla

³⁶⁶ BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.

³⁶⁷ Menderes, 13.01.1956 tarihli Meclis oturumunda muhalefetin, Kıbrıs Türktür isimli cemiyetin, hükümet tarafından teşvik edildiğini ve kurulduğunu iddia ettiğini söyleyerek;...yalan. Kıbrıs Türktür Cemiyeti'ni Halk Partisi kurdurdu." ifadelerini kullanarak, olaylara karışan cemiyetin kurulmasında kendilerinin bir alakalarının olmadığını iddia etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İctima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.80.; 6-7 eylül olaylarının ardından, 07.09.1955 günü, İstanbul I. Sulh Ceza Mahkemesi Kararı ile kapatılmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0-107-332-3**.

³⁶⁸ Aziz Nesin, **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınları, İstanbul, 1987, s.17.; Aziz Nesin'e göre yaşanan olayların gerçek sorumlu Menderes'in kendisidir. Nesin; "6/7 Eylül olaylarının gerçek sorumlusu ve suçlusu Menderes Hükümetiydi. O olayın çapulcu, talancı ve yağmacıları da hükümetin, el altından kışkırtıp, sonradan dizginleyemediği ayaktakımı idi." ifadeleri ile söz konusu olaylardan, hükümeti suçlu bulmaktadır. Bkz. Nesin, **a.g.e.**, s.58.; **BCA 10-9-0-0 / 109-341-1**.

yaşanan olayı protesto etmişlerdir. İstanbul'da bulunan Yunan Konsolosluğu'na siyah çelenk bırakılarak yaşanan bomba hadisesi kınanmıştır.³⁶⁹

Ancak protestoların mahiyeti değişmiş ve Aya Tridia Kilisesi ve Rumlara ait dükkanlar önünde toplanmalar meydana gelmiştir. Daha sonra Rumlara ait dükkanlar kalabalık tarafından tahrip edilmeye başlanmıştır. Polis olayların önüne geçmek için Eminönü ve Karaköy bağlantısını kesmiştir.³⁷⁰ Buna rağmen Beyoğlu'ndaki bir çok dükkan zarar görmüş, Taksim'deki kiliselerde yangın çıkmış, Bahçekapı, Sirkeci ve Mahmutpaşa semtlerindeki bir çok dükkanın kepenk ve vitrinleri tahrip edilmiştir.³⁷¹ Gösterilere katılan kişi sayısının yüz bini bulduğu basına yansıyan haberler arasındadır.³⁷²

Beyoğlu'nda alınan güvenlik tedbirlerinin önemli bir kısmının Yunan Konsolosluğu çevresinde yoğunlaşmasına rağmen Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu, kendisinin emniyet tedbirleri hakkında ne Emniyet Müdürlüğü ne de Emniyet Amirliğince haberdar edilmediği iddiasındadır. Hadise günü Beyoğlu'nda bulunan polis ve jandarma birlikleri Yunan Konsolosluğu etrafında tertibat almışlardı. Ortada bir sorun vardı ki, alınan tedbirlerden Beyoğlu Kaymakamlığı haberdar edilmemişti. Taksim'deki kalabalığın tahribata başlaması üzerine Nakiboğlu haberdar edilmişti. Bunun üzerine Nakiboğlu hemen Emniyet Amirliğini aramış ve buradan Taksim için kuvvet istemiştir. Ancak İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'in talimatı ile tüm kuvvetlerin Yunan Konsolosluğu civarına geçtiği yanıtını almıştır. Civar karakollara ulaşmaya çalışmış ancak nöbetçilerden başka kuvvetin olmadığı anlaşılmıştır. Emniyet Müdürlüğünü arayan Nakiboğlu Müdür Yardımcısı Necdet Uğur'dan takviye kuvvet istemiş ancak mevcut birliklerin Taksim ve Fener semtlerine gönderildiğini öğrenmiştir. Telefon görüşmelerinden anlaşılmaktadır ki gösterilerin mahiyeti oldukça büyüktür.³⁷³ Beyoğlu gibi büyük bir bölgede güvenlik güçlerinin büyük bir bölümü özellikle Yunan Konsolosluğu, Fener ve Taksim çevresine yerleştirilmiştir. Bu bölgelerin en önemli özelliği Rum nüfusun çoğunlukla

³⁶⁹ Emin Çölaşan, "6-7 Eylül", **Hürriyet**, 7 Eylül 2000, s.5.

³⁷⁰ "Nümayişler Nasıl Oldu", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.1-2.; "İstanbul'da Dün Bazı Tahrip ve Yağmalar Oldu", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.1.

³⁷¹ "Hadise Nasıl Oldu", **Zafer**, Sayı: 2401, 7 Eylül 1955, s.1,7.

³⁷² "Galeyan", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1452, 7 Eylül 1955, s.2.

³⁷³ 8 Eylül 1955 tarihli, 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili İstanbul Valiliği'ne hitaben hazırlanmış rapor. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.**

yaşadığı yerler olmasıdır. Özellikle Fener bölgesi, Ortodokslara ait bir çok kilisenin bulunduğu bir yerleşke olması ile ön plana çıkmaktadır. Ancak bu önlemlerden Beyoğlu Kaymakamlığı'nın haberdar edilmemiş olması da, dikkat çeken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beyoğlu'ndan sonra olaylar Şişli, Karaköy,³⁷⁴ Boğaziçi istikametine sıçramış ve Rumlara³⁷⁵ ait dükkan ve iş yerleri de tahribata uğratılmıştır. Gedikpaşa, Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Yedikule ve civarındaki Rum Kiliseleri³⁷⁶ tahrip edilerek taşlanmıştır. Ayrıca Kadıköy bölgesinde çıkan olaylarda da bir çok Rum dükkanı tahrip edilmiştir. Yedikule bölgesinden şehir içi tren güzergahını takip eden kalabalık Bakırköy, Yenimahalle ve Yeşilköy bölgesindeki Rumlara ait kilise, dükkan ve ikametleri tahrip etmişler, bu arada Arnavutköy, Sarıyer ve Yeniköy civarındaki azınlıklara ait içkili gazino ve benzeri yerler, kalabalık grupların saldırısından etkilenmişlerdir. Bunun üzerine Arnavutköy'de 500'den fazla Rum misilleme yapmak üzere Türk mahallelerine baskın yapmaya kalkışmışlar ve iki taraf karşı karşıya gelerek kargaşa oluşmuştur. Bu kargaşa esnasında Arnavutköy'deki Rum dükkanları tahrip edilmiş ve Rumlara ait 6 otomobil denize atılmıştır. İstanbul'da meydana gelen bu asayişsizlik nedeni ile saat 22.00'den sonra toplu ulaşım araçlarının çalışmaması sıkıntı yaratmış kahvehaneler, sinemalar ve eğlence

³⁷⁴ Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre tarafından, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın talimatı ile 23.12.1955 tarihli verilen beyanda; "...Kapıçı'ndan Karaköy'e yaklaştıkça tahribat derecesi artıyordu. Karaköy ve Karaköy meydanı tahrip edilmiş ve sokağa atılmış buzdolabı, motosiklet, bisiklet, vesair maddelerle dolmuştu. Yol boyunca ters çevrilmiş ve yakılmış otomobiller vardı. Karaköy'deki mağazaların üst katlarından top top kumaşlar atılıyor ve aşağıda bulunan şahıslar tarafından bu kumaşlar, geçen otomobillerin tamponlarına bağlanarak caddelerde sürükleniyordu. Karaköy'de noktanın yanında bulunan bir şapka dükkanı tahrip edilirken, noktadaki polis ve dükkanın önündeki bir jandarma bu tahrip işine seyirci bulunuyordu.." ifadelerini kullanarak, 6 Eylül günü Karaköy'de gördüğü manzarayı aktarmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

³⁷⁵ 1955'de, İstanbul'daki Rum nüfus 86 bin civarındadır. Bkz. Mehmet Barlas, **Rüzgar Gibi Geldi Geçti**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005, s.35.

³⁷⁶ Patrik Athenagoras'ın 6-7 Eylül 1955 tarihleri arasında Rum Ortodoks cemaatine yapılan saldırılarla ilgili 11.09.1955 tarihli, Başbakan Menderes'e gönderdiği telgrafta; "6-7 Eylül Salı gecesi müddetince Rum Ortodoks cemaatine ait kilise, mektepler, ticaret ve iş yerlerine karşı sistemli bir şekilde vaki görülmemiş ve duyulmamış muameleyi seddeyi kemali teessirle uyanık kalarak fasılasızca istihbar eylemekte idik. Yetmiş yakın ibadethane tahrip ve yağma edilerek kısmi azahisi ateşe verilmiş bulunmaktadır... kıymet biçilmez tarihi ve mukaddes tasvirlerle muhtelif mukaddes eşya gasp edilmiş, kabristanlar tahrip edilmiştir... Irza vaki tecavüzler, ve ferdi menkul ve gayrimenkul servetlerin topyekun ziyana maruz kalan şehrimizin ve ailelerimizin feci durumu, tasvir edilemeyecek vüsattadır. Rum Ortodoks cemaati dehşet ve umutsuzluk içerisinde. Bu feci hadiseler neticesinde... dualarımızla." ifadeleri kullanılarak, yapılan durum tespiti ve yaşanan olaylar, en yetkili üst makama ulaştırılmıştır. Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 133-869-5.; İstanbul'da yangın sonucu tahribata uğrayan kiliseler arasında; Beşiktaş, Taksim, Galata, Tarabya, Aksaray ve Samatya'da beş kilise gösterilebilir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

yerleri ise faaliyet gösterememiştir.³⁷⁷ Meydana gelen büyük çaptaki hadiseler karşısında hükümet 6 Eylül'de İstanbul ve İzmir'de olağanüstü hal ilan etmiş³⁷⁸ ve o saatten itibaren şehre tamamen askeri kuvvetler hakim olmuştur. Bu arada 6 Eylül günü Yunan hükümeti bir tebliğ yayımlayarak bombalama eylemini gerçekleştirenlerin kendileri ile alakasının bulunmadığını bildirmiştir.³⁷⁹

Eylemler sırasında öğrenci grupları ve çeşitli örgütlenmeler de etkili olmaya çalışmışlar bu doğrultuda öğrenci grupları Milli Gençlik Teşkilatı ve Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti yaptıkları basın açıklamaları ile varlıklarını gösterme çabası içerisine girmişlerdir.³⁸⁰ Olayların ilk gününde polis tarafından yakalanan şahısların sayısı

³⁷⁷ "Beyoğlu Kaldırımları Eşya ile Doldu", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s. 1-2.; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Yapılan Tecavüz Çok Müessif Hadiselere Sebebiyet Verdi", "Yüzlerce Yağmacı Yakalandı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 7 Eylül 1955, s.7.; "Selanik'te Atatürk'ün Evine Atılan Bomba Halkı Gale yana Getirdi", **Yeni Sabah**, Sayı: 5926, 7 Eylül 1955, s.7.; 6 Eylül'de İstanbul'un çeşitli bölgelerinde meydana gelen vukuatlar şu şekilde sıralanabilir; "**Adalar**: Yer yer hadiseler çıktı fakat büyümedi. **Bakırköy**: Çarşı içindeki Rum dükkanlarının kepenkleri kırıldı ve içerde ne var ne yok sokaklara döküldü. Evlerin camları kırıldı. Bütün evlere bayrak çekildi. **Beşiktaş**: Köyiçi semtinde yangın çıktı. Ahşap binalarla dolun olan bu semtin kurtarılması çok güç olduğundan yangının civara sırayet etmemesi için tertibat alınıyordu. Arnavutköy ve Bebek'teki bütün gazinoların sandalye ve masaları denizde yüzüyordu. O civardaki Rum gazinolarından eser kalmamıştı. Arnavutköy ve Ortaköy Kiliseleri yıkıldı. Beykoz: Bu kazada, asker birlikler tertibat alarak hadiselerin gelişmesine meydan vermediler. Yalnız, Paşabahçe'de Rum dükkanları yıkıldı, Anadoluhisari'ndeki Ayazma yıkıldı. Beyoğlu: Tahrip edilen dükkanlardan çıkarılan mallar sokaklara döküldü. İstiklal Caddesi'den geçilmez haldeydi. 350 kişinin ayak üstü tedavisi yapıldı. Abanoz sokağındaki genelevlerdeki Rum patronların evleri de tahrip edildi. Kadınlar sokaklarda kaldılar. **Eminönü**: Balıkpazarı, Mısır Çarşısı, Bahçekapı, Eminönü meydanı ve Sirkeci'deki dükkanlar, Cağaloğlu'ndaki Rum matbaaları tahrip edildi. Saat 13.30'a kadar nümayişçiler Babıali'de gazete binalarının önünde toplantılar yaptılar ve 13.30'dan sonra vazifeli askerlerin dipçikleri ile dağıtıldılar." Bkz. "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, Sayı: 2653, s.5.; Sakin; Dokuyan, **a.g.e.**, s. 91.; Tuğrul Sarıtaş, **Arka Bahçede Neler Oldu Adnan Menderes**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 2013, s.106.; Christina Zenginoğlu, **6-7 Eylül 1955 Olaylarına Götüren Etken ve Aktörler**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s.103.; O günlerin tanığı olan gazeteci Mehmet Barlas 6 Eylül günü İstanbul'u şu şekilde anlatmaktadır; "13 yaşındaydım. 1955'in 6 Eylül günüydü...Taksim, diğer günlere benzemeyen bir hareketlilik içersindeydi. Müvezzi çocukların bağıra bağıra sattığı akşam gazetesi Ekspres, ekstra baskılar yapmış ve Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığını, 144 punto şimşir harflerle, manşetten duyurmuştu. İnsanlar Taksim meydanında öbek öbek toplanıyorlardı. Dolmuşa binip, Yeniköy'e geldim O sırada (saat 18.00) Taksim'deki kalabalık büyüyerek Beyoğlu'na, İstiklal Caddesi'ne giriyor ve Rumlara ait dükkanların camlarını, vitrinlerini kırmaya başlıyorlardı. Bkz. Barlas, **a.g.e.**, s.35.; Ahmet Yaşar Akkaya, **Menderes ve Azınlıklar**, Mühür Yayınları, İstanbul, 2011, s.112.

³⁷⁸ "Başvekaletin Gece Yayımladığı Tebliğ", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.2.

³⁷⁹ Yunan İç İşleri Bakanlığı'nın Bildirisi: "Yuana Hükümeti, husule gelen zararı tazmin edecektir. Hadisenin müsebbiplerinin aranmasına başlanmıştır. Bu işi yapan, muhakkak ki, Yunanlı değildir.". İstanbul Ekspres gazetesine göre; "Her ne kadar Yunan Hükümeti, husule gelen zararı tazmin edeceğini bildirmişse de, böyle manevi bir zararın maddi kıymetlerle ödenemeyeceği açıktır." Bkz. "Yunan Resmi Tebliği", **İstanbul Ekspres**, 6 Eylül 1955, s.1-2.

³⁸⁰ Hadiseler ile alakalı olarak, İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanı Bahaettin Erton; "Memleketimizin bölünmez bir parçası olan Kıbrıs'ı, elde etmek sevdasına düşen Yunanlı dostlar, onun her ne pahasına olursa olsun kendilerine verilmesine mani olmak istediğimizi öğrenince, bazı

oldukça fazladır.³⁸¹ Bunlar arasında yer alan Kıbrıs Türktür Cemiyeti idare heyeti de 6 Eylül gece yarısından sonra Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Müdürlükteki isimler arasında, cemiyet başkanı Hikmet Bil de bulunmaktaydı³⁸²

3.1.2.3.4 6-7 Eylül Olayları Karşısında Basın Mensubu ve Bürokratların Beyanatları

Olayların haberini alır almaz harekete geçen devlet erkanı kargaşayı bastırmak adına hemen gerekli önlemler için bir araya gelmişlerdir 6 Eylül akşamı

taşkınlıklar yapmaya başladılar. Bu taşkınlıkların en son numunesi de Atamızın doğduğu evin, yanında patlayan bombadır. Dikkat etsinler, bu bomba bardağı taşıran bir damla olabilir. Türk milleti ve Türk gençliği sabırlıdır. Fakat kendisi için aziz varlıklarının hatırasına dil ve el uzatmak, onları tahrip etmek küstahlığında bulunanlara gerekli cevabı vermekten de bir an gecikmeyecektir. Yunanlı dostlarımıza hareketlerinde itidalli olmalarını tavsiye ederiz. Türk gençliği, Kıbrıs mevzuunda bu gün her günküden daha hassastır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz."Gençlik: 'Dikkat! Bir Damla Bardağı Taşırmamalıdır! Diyor.", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1451, 6 Eylül 1955, s.2.; **Milli Gençlik Teşkilatının Beyannamesi**: "Türk gençliği bu hadisenin mesullerine yapılacak muameleyi, dikkatli ve kararlı bir şekilde beklemektedir. Türk milletinin mukaddesatına el uzatmaya cüret eden gafil! Bu necip milletin samimi dostluğuna kıymet vermek nankörlüğünü gösterebilirsin! Fakat, Türkün husumet ve nefretini üstüne çekme! Atatürk! sana kimse dokunamaz! Her Türk kalbi, seninle doludur."; **Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Beyannamesi**: "1- Her Türk bu gün Yunan bayrağı altında bulunan ve aslında milletimizin hürriyet mücadelesinde olduğu kadar, büyük kurtarıcımız ölmez Atatürk'ün doğum yeri olarak Selanik'i kalplerinde ve hatıralarında mümtaz bir şekilde yaşatmaktadır... 2- İşlenen alçakça tecavüzü bu yüzden doğrudan doğruya Türk vatanının bütünlüğüne yapılmış sayan Kıbrıs Türktür Cemiyeti, hadiseyi bardağı taşıran son damla olarak kabul ettiğini ve 9 eylül, Yunanlılara milli ihtar gününün arifesinde işlenmiş olduğu için de, öteden beri taşmakta olan sabrımızı, dizginlemek imkanının artık bundan sonra, ortadan kalktığını ilan eder. 3- Yunan resmi makamlarının, mesulleri ibreti müessire verecek şekilde cezalandıracakları yerde, faillerin Yunanlı olmadıklarını tevil yolu ileri sürmeye kalkması, hadisede bizzat Yunan resmi makamlarının parmağı olduğunun inkar kabul etmez delilidir. 4- Yunan hükümeti ve onları, dünyanın neresinde olursa olsun uzaktan yakından bu hadiselerde destekleyenler, artık, akıllarını başlarına almadıkları takdirde 1922 yıllarını gölgede bırakacak şekilde nefretimiz ve kudretimizi karşılarında bulacaklardır." Ayrıca 6 Eylül günü **Kıbrıs Türktür Cemiyeti Genel Sekreteri**: "Büyük Atamızın doğduğu eve Yunanlıların bomba koyarak tahrip edildiğini şu anda devlet radyosundan öğrenmiş bulunuyoruz. Mukaddesatımıza el uzatan kimselerin bu hareketini çok pahalıya ödeteceğimizi alenen söylemekte artık bir mahsur görmüyoruz" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Beyannamesi""Milli gençlik Teşkilatının Beyannamesi", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.2.; "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Genel Sekreteri Dedi ki:", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1451, 6 Eylül 1955.

³⁸¹ "2000 Kişi Tevkif Edildi", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.1.; Olaylara karıştığı tespit edilip emniyete getirilen kişiler hakkında tahkikata başlanmış ve 6 eylül akşamına kadar yüzden fazla kişinin savcılıkça ifadesi alınmıştır. İfade işlemleri biten 19 kişi, tutuklanma talebi ile mahkemeye sevk edilmiş, yapılan yargılama neticesinde, sanıklardan 17 si tutuklanırken 2 si serbest bırakılmıştır. Bkz. "Son Hadiseler ve Yapılan Tevkifler", **Ulus**, Sayı: 11750, 8 Eylül 1955, s.7.; 8 Eylül tarihli vatan gazetesinin haberine göre, olaylar sırasında göz altına alınan kişilerin sayısı 2057'dir. Ayrıca Kıbrıs Türktür Cemiyeti içerisinde 97 kişi nezaret altına alınmıştır. Bkz. "2057 Kişi Nümayiş Hadiselerinden Sanık Olarak Nezarete Alındı", **Vatan**, Sayı: 5143, 8 Eylül 1955, s.1.; Kıbrıs Türktür Cemiyeti aynı gün, Eminönü 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararı ile kapatılmıştır. Bkz. "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Kapatıldı", **Vatan**, Sayı: 5144, 9 Eylül 1955, s.1.

³⁸² "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil ile İdare Heyeti Azaları Emniyet Nezareti Altında Tutuluyor", **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, s.1.

Dahiliye Vekili Namık Gedik,³⁸³ İstanbul Valiliğine gelerek hadiseler hakkında bilgi almıştır.³⁸⁴ Burada yaşananları aktaran Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre, olaylara müdahale esnasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'e, polisin göstericilere karşı "nazik" ve "yumuşak" davranması talimatını verdiği iddia etmektedir. Gedik'e göre bu bir "milli galeyandır" ve "önüne geçilemez". Vali, ordunun derhal müdahale etmesini, şiddet kullanmasını, icap ederse civardaki askeri birliklerden daha, kuvvet getirilmesini istemiştir. Ancak Valinin bu isteğine karşı Gedik halen yumuşak davranılması gerektiğini dile getirmekteydi. Bu sırada otelde bulunan Nafia Vekili Kemal Zeytinlioğlu, Dahiliye Vekilini telefonla aramış ve iki vekil görüşmüşlerdir. Dahiliye Vekili, Nafia Vekilinin söylediklerine cevaben, '*sen anlamazsın, bu bir milli galeyandır. Önüne geçilemez. Sen, yollarınla meşgul ol. Biz, yapacağımızı biliriz.*' gibi sözler söylediği iddialar arasındadır.³⁸⁵

³⁸³ Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik, 12.11.1960 günü, Yüksek Adalet Divanı'nda 6/7 eylül olayları ile alakalı, şahit olarak dinlenirken, söz konusu olayları haber aldığı sırada, 6 eylül günü eşi ile olan diyalogunu anlatırken; "Akşam oldu, saatler geçti, saat 9.30 sıralarında bir telefon aldım. Gelmiyordu. Kendi kendime; Reisicumhur hazretleri, Başvekil teşrif ettiler, acaba niçin gelmedi Namık, yine bir iş buldu kendisine diye düşündüm. Saat, 9.30'da bir telefon aldım. Bu telefonda, Namık'ın çok meşgul olduğunu ve eve gelemeyeceğini söylüyorlardı. Ne var diye sordum, İstanbul'da bazı nümayişler olduğunu söylediler ve sabah ettik telefon muhaveresi yapmak istedim. Bana telefonda dediler ki, Dahiliye Vekaleti tarafından telefonlar kesildi, ancak resmi telefonlar yapılmaktadır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-348-1.

³⁸⁴ Aziz Ozan isimli kişi, 04.11.1960 tarihinde, Yassıada Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na vermiş olduğu beyanda; olay günü İstanbul Valiliği'nde yaşananlarla ilgili, "Namık Gedik, olay günü şehirde, tahripçiler arasından geçip vilayet gelmiş ve gelirken resmi otomobilinin arkasında iki top kumaşı sürükleyerek getirmiştir. Bu suretle, olaya şahsen de, resmi arabası ile katılmıştır...O gün Namık Gedik, Valinin makamına geçmiş, oturmuş, idareye hakim olmuş ve Gökay'ı adeta ekarte etmiştir. Bu durum fiilen vuku bulmuştur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-8.

³⁸⁵ Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre'nin bu beyanatı 23.12.1955 tarihli İstanbul Valiliğine hitaben 6-7 Eylül Hadiseleri ile ilgili Rapor içerisinde yer almaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; Selçuk Emre'nin bu beyanatında, Dahiliye Vekili'nin olaylar karşısında yumuşak davranılması fikrini muhafaza ettiğini beyan etmişse de, Namık Gedik'e ait olduğu düşünülen Osmanlıca notta; "Genişleyen çapul ve yağmaya doğru istikamet ve mahiyet değiştiren taşkınlıklara teşebbüs edenlere karşı, ordu müfettişine silah kullanma emrini tebliğ ettik. Ve, fakat bir müddet sonra kumandanın bu emri telefonda tahfif ederek, sadece havaya ateş edilmesi şeklinde kuvvetlere bildirdiğine muttali olunca kendisini çağırıp bunun sebebini sorduk. 'Evet, bu kadarını fazla buldum.' cevabını aldık. Valinin, bilahare, yani 6/7 eylül hadiselerine müteakip, tanzim edip hükümete verdiği bir raporda, bu cihet zannedirim şu cümle ile ifade edilmiştir....(memleketin yüksek menfaatini düşünerek, verdiğim bu emrin, ordu müfettişi tarafından ilgili subaylara he ne kadar, Dahiliye Vekili ve Vali, vur emrini verdiyse de, bu emri yerine getirmeyeceğiz, ancak; havaya silah atarsınız.) dediğini, telefon ederken yanındaki Vali Muavini, haber verdi. Kendisini çağırarak sorduk. 'Evet, bu kadarını fazla buldum dedi. Ben de, kanunun Valiye salahiyet verdiğini ve emrinin yerine getirilmesini söyledim." şeklindeki ifadeler, Selçuk Emre'nin iddiasını yalanlar nitelikte bir beyanat olarak karşımıza çıkmaktadır. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-12.

Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre'nin Dahiliye Vekili'nin görevinden istifa etmesinden sonra (Dahiliye Vekilinin istifası 10 Eylül 1955) İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'a göndermiş olduğu yazıda geçen ifadelerinden, hükümet içerisinde olayların bastırılması konusunda bir görüş ayrılığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu beyanata göre Nafia Vekili, İstanbul Valisi ve Dahiliye Vekili, olayların bastırılması konusunda farklı görüş içerisinde bulunmaktadır. Ancak Dahiliye Vekilinin olayların gidişatı ve alınan önlemler hakkında Başvekil ile irtibat halinde olduğu düşünüldüğü de unutulmamalıdır. Onun, hadiseyi bir milli galeyan olarak görüp polisler, göstericilere karşı yumuşak davranması konusunda talimat veriyor olması, Dahiliye Vekilinin kendi başına kullanmış olduğu bir inisiyatiften ziyade, Başvekil ile alınan ortak bir karar olduğu düşünülmelidir.

İstanbul Valisi Gökay'ın Özel Kalem Müdürü Nabi Up³⁸⁶ 6 Eylül gecesini İstanbul Valiliği'nde yaşananlar ile ilgili, bilgi vermiştir. Buna göre saat dokuz civarında Dahiliye Vekili, Valiliğe gelerek doğrudan Gökay'ın odasına girmiştir. Hadiseler ile ilgili Vali Gökay ile konuşan Gedik, Gökay'ın hadiseleri komünist tertibi olarak değerlendirmesi üzerine sinirlenmiştir. Gedik, bu iddiayı reddederek yaşananları, "*Komünist Tertibi*"nden ziyade "*Milli bir Galeyan*" olarak görmektedir.³⁸⁷

İstanbul Vali Muavini Vefik Kitapçığıl³⁸⁸ de, Selçuk Emre ve Nabi Up'un beyanlarına benzer bir görüş paylaşmıştır. Bu bağlamda Kitapçığıl, saat 20.00 sıralarında hadiseler hakkında bilgi almak için vilayete gelmiştir. Yol boyunca Taksim, Tophane ve Kadıköy'de göstericilere karşı polisin müdahalede etmediğini görmüş bunun sebebini öğrenmek için ertesi gün Eminönü Kaymakamını aramıştır. Kaymakamdan polisler sert hareketten kaçınmaları ile ilgili talimat verildiğini

³⁸⁶ İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in istifasından sonra, Özel Kalem Müdürü Nabi Up'a hitaben 14.12.1955 tarihinde; "6/7 eylül hadiseleri günü, vilayetteki müşahedelerinizi yazılı olarak vermenizi rica ederim." ibareli üst yazı ile kendisinden bilgi istenmiştir. Bu yazıya karşılık, Nabi Up da, 15.12.1955 tarihinde, Vali Gökay'a hitaben, konu ile ilgili söz konusu yazıyı göndermiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.**

³⁸⁷ **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.**

³⁸⁸ İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in istifasından sonra, Vali Muavini Vefik Kitapçığıl'e hitaben, 14.12.1955 tarihinde; "6/7 eylül hadiseleri günü, polise sert hareket edilmemesi hususunda verilen emirler hakkında duyduğunuz malumat ve askeri kuvvetlerin Vilayete geldikleri zamanki, durum hakkında bilgilerinizi mahrem olarak bildirmenizi rica ederim" ibareli üst yazı ile kendisinden bilgi istenmiştir. Bu yazıya karşılık, Kitapçığıl de, 22.12.1955 tarihinde, Vali Gökay'a hitaben, konu ile ilgili söz konusu yazıyı göndermiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.**

öğrenmiştir. Kitapçigil'e göre bu talimat Dahiliye Vekili tarafından verilmiştir.³⁸⁹ Eminönü Kaymakamı Haldun Menteşeoğlu³⁹⁰ ise 6 Eylül gecesı durum hakkında bilgi almak için Beyazıt Başkomiserliğini aramış ve Başkomiserliğe Emniyet Müdürlüğü tarafından göstericilerin zor kullanılmadan dağıtılmasının emredildiğı bilgisini almıştır.³⁹¹

Melahat Gedik'e (Namık Gedik'i eşı) göre, Namık Gedik olay günü göstericiler arasında en küçük bir gruplaşmaya bile müsaade etmemiştir. Melahat Gedik bu durumu, *"Bu işin içinde yaşamış, hakiki delillere istinat ederek merhum Namık'tan duyduğuma göre söyleyeceğim"* ifadeleri ile açıklamıştır. Ona göre Namık Gedik, *"Florya'da saat 5 sıralarında Başvekil Beyefendiyi Fahrettin Kerim Bey aradı, konuşmasını pek iyi bilmiyorum fakat, bana da malumat vermesi(İstanbul Valisinin) için telefonu bana verdiler. Telefonda, Yunan sefarethanesi önünde bir nümayiş hazırlığı olduğunu fakat bunun dağıtıldığını söylediler. Ben de sakın bu gibi topluluklara müsaade etmeyin, hava esasen gergindir, ufak bir topluluğa dahi müsaade etmeyin, gerekli tertibatınızı sıkı olarak alın, diye cevaplandırdım. Sonradan anladım ki, Başvekil beyefendi ile bunu konuşmuşlar."*³⁹² ifadelerini

³⁸⁹ **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; Kitapçigil, 5 Kasım 1960 günü, 6/7 eylül hadisesi ile alakalı olarak, Yüksek Adalet Divanı'nda yapmış olduğı şahitliği sırasında; " 6/7 eylüle takaddüm eden günlerde İzmir'de idim. 6 eylül günü İstanbul'a geldim. O gece, diğer vazifeliler gibi ben de vilayettedirim. Vilayet konağının içi çok kalabalık ve hareketliydi. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ve Dahiliye Vekili Namık Gedik, vilayetin makam odasındaaydılar ve yanlarına çok giren çıkan vardı. Ben de çok defa yanlarına giriyordum. Fahrettin Kerim Bey, mütemadiyen sert tedbirler alın, gaz ve sis bombası kullanın, silah kullanın, hadiseleri önleyin, nümayişçileri dağıtın diye emirler veriyordu...Tahminen 21-21.30 raddelerindeydi. Emri tahminen telefonla emniyete veriyorlardı. Bu sözlerine karşılık Dahiliye Vekili Namık Gedik, 'Vali Bey, bu hadise bir milli galeyanın mahsulüdür, bu itibarla milli bir galeyana sert tedbirlerle mukabele etmek doğru olmaz. Halkı teskin ederek dağıtmak suretiyle dağıtmak icap eder' diye söylüyorlardı. Fakat buna rağmen, Vali Fahrettin Kerim Gökay'ın, bu telkin ve tavsiyelere, o gece kaç defa yanına girdiysem uymadığını gördüm. Polise ve askere aynı emri tekrarlıyorlardı." ifadeleri ile, önceki beyanatına benzer bir açıklamada bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-348-1.

³⁹⁰ İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in istifasından sonra, Eminönü Kaymakamı Haldun Menteşeoğlu'na hitaben; "6/7 Eylül günü zabitanın sert hareket etmemesi hakkında Alemdar ve Beyazıt Komiserliklerine verilen emirler hakkındaki bilginizi yazılı ve mahrem olarak göndermenizi rica ederim." ibareli üst yazı ile kendisinden bilgi istenmiştir. Bu yazıya karşılık, Menteşeoğlu da, 19.12.1955 tarihinde, Vali Gökay'a hitaben, konu ile ilgili söz konusu yazıyı göndermiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

³⁹¹ **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

³⁹² **BCA** 10-9-0-0 / 111-348-1.; Bu bağlamda, olayların iddia edildiğı gibi bir tertip eseri olmadığını düşünen Melahat Gedik, 13 Kasım 1960 tarihindeki 6-7 Eylül yargılamaları ile ilgili vermiş olduğı mahkeme ifadesinde, Yurt gezisinden 4 Eylül günü Ankara'ya dönen Dr. Gedik'in, Kriminoloji Kongresinde bulunmak için kendisine kızı ile birlikte İstanbul'a geldiğinden bahsetmiştir. Sözlerine devam eden Melahat Gedik, Namık Gedik'in, 6 Eylül günü, belki de, Bayar ve Menderes ile Ankara'ya dönmesinin mümkün olduğunu söyleyerek, evden çıktığını bildiren Melahat Gedik, kocasının, aradan

kullanarak, muhtemel eylemlere karşı, küçük gruplaşmalara dahi müsaade etmemiştir.

Bu bağlamda, gerek Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre'nin, gerek İstanbul Valiliği Özel Kalem Müdürü Nabi Up'un ve gerekse Vali yardımcısı Vefik Kitapçigil'in beyanatlarına bakıldığında, bu beyanatlarla ilgili ortak özellik Dahiliye Vekili Namık Gedik'in olayları milli bir galeyan³⁹³ şeklinde ele almasıdır. Beyanatlardan anlaşıldığı üzere olaylar sırasında Vali Gökay'ın hadiselerin bastırılması adına özverili bir şekilde mücadele içerisinde olmasına rağmen, Dahiliye Vekili'nin nümayişçilerin bastırılması noktasında daha yumuşak bir yöntem benimsemiş olduğu şeklinde bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Ancak, 6-7 Eylül hadiseleri sırasında kusuru olduğu iddia edilen kişiler hakkında Dahiliye Vekaleti tarafından 1956'da bir tahkikat başlatılmış daha sonra Dahiliye Vekaleti tarafından 24 Mart 1956 tarih ve 82-189/135 numaralı tezkere ile Devlet Şurası'na (Danıştay) gönderilmiştir. İsimleri Devlet Şurası'na intikal eden kişiler arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay da bulunmaktadır. Gökay hakkında isnat edilen suçlamalar arasında Kıbrıs olayları nedeni ile alınması gerekli tedbirlerle

iki gün geçtikten sonra bitkin bir halde eve döndüğünü, olaylar için: bu benim için de, hükümet için de, memleket için de büyük bir şanssızlık, milli servete yazık oldu dediğini ve kocasının geceyi gündüzüne katarak çalıştığını söylemiştir. Olayların bir tertip olmadığını düşünce Gedik, 6-7 Eylül hadiselerinin Kıbrıs hadiseleri dolayısıyla kabaran milli hislerin bir neticesi olduğunu dile getirmiştir. Bkz. "Namık Gedik'in Eşi Tertip Yoktu Diyor", **Akşam**, 13 Kasım 1960, s.1-5.; "Müntehir Gedik'in Eşi Sanıklardan Tarafa Çıktı", **Cumhuriyet**, Sayı: 13033, 13 Kasım 1960, s.1-5.

³⁹³ 12.12.1960 tarihinde, 6/7 Eylül yargılamaları sırasında, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın avukatları Abdülhak Kemal Yörük ve Sadettin Kerim Gökay'ın, müvekkilleri adına Yüksek Adalet Divanına sunmuş oldukları savunmada, müvekkillerinin olaylar sırasında almış olduğu tedbirler başlığı içerisinde; "...3201 nolu Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun, I. maddesinin tetkik edilmesini talep ediyoruz. Zira, 3201 nolu Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 1. maddesi (Memleketin umumi emniyet ve asayiş işlerinden Dahiliye Vekili mesuldür. Dahiliye Vekili, bu işleri kendi kanunları dairesinde hareket eden Emniyet Umum Müdürü, Umum Jandarma Kumandanlığı ve Zabıta Teşkilatı vasıtasıyla ifa eder.) Ve, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 22. maddesi de, (Bu kanunda yazılı vazife ve salahiyetlerin yapılması ve kullanılması için, en büyük mülkiye amirinin vereceği emirleri Dahiliye Vekili re'sen verebilir.) hükümlerini taşımaktadırlar. Bu suretle, memleketin asayişinden doğrudan doğruya mesul olan Dahiliye Vekili, müvekkilimizin şiddet kullanılmak sureti ile nümayişçileri dağıtılması hakkındaki emirlerine karşı, nümayişlerin milli bir galeyan olduğu, ve nümayişçilere iyi muamele edilmesi yolunda emir vermekle, müvekkilimizin nümayişlerin önlenmesi için alınması gerekli fiil tedbirlere mütedair talimatların, tatbikinde teşevvüşler ve anlaşmazlıklar meydana gelmesine sebep olmuş ve bu hal müvekkilimizin uygun ve yerinde tedbirlerinin tam tatbikine bir mani teşkil etmiştir. Şu surette, tedbirler mevzuunda, Dahiliye Vekili, doğrudan doğruya mesuliyete muhatap olmayı üzerine almış ve bu bakımdan da, müvekkilimize herhangi bir kusur atfe imkan kalmamıştır." ifadelerini kullanmışlardır. Vekiller, bu ifadeleri kullanarak, olaylar sırasında, Namık Gedik'in nümayişçilere karşı sert davranılmaması yönünde vermiş olduğunu iddia ettikleri talimatların, Vali Gökay'ın yerinde tedbir almasının önüne geçtiğini savunmuşlardır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-344-2**.

ilgili Dahiliye Vekaleti'ni haberdar etmemek ve memuriyet vazifesini ihmal etmek suçlamaları yer almıştır. Bu durum Gökay'ın, Namık Gedik ile sağlıklı bir bilgi paylaşımı yapıp yapmadığı sorusunu akıllara getirmektedir.³⁹⁴

Menderes'in yakın çevresi içerisinde görülen, Dr. Mükerrerem Sarol,³⁹⁵ olaylar nedeni ile İstanbul Valisi ve Dahiliye Vekili Namık Gedik ile 6 Eylül gecesi görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Sarol, telefon ile Gökay'ı İstanbul'un protestocu gruplar tarafından yakılıp yıkıldığından bahsederek göreve davet etmiş, Gökay ise konuşmayı yarıda keserek telefonu Gedik'e vermiştir. Sarol, Gedik ile olan konuşmasında İstanbul'da yaşanan gösterileri 31 Mart Vakıasına benzetmekteydi. Bunun üzerine Gedik, *"Mübalaga etmişler! Durum öyle değil! Selanik'te, Atatürk'ün evine bomba atılmış. Radyo bunu öğle yayınında verdi. Bazı gazeteler, olayı manşete çıkarıp halkı heyecanlandırdı. Sana anlatılanlar, bu haberden üzüntü ve heyecana kapılan vatandaşların protestolarıdır. Bunu daha çok, milli bir kıyam³⁹⁶ olarak değerlendirmelidir."* ifadelerini kullanmıştır. Bunun üzerine Sarol, İstanbul'da yağma ve karmaşanın söz konusu olduğunu ifade ederek, *"Sanıyorum, sen vilayette oturmuş, olan bitenden pek haberli değilsin. Bu, milli kıyam değil, sadece milli bir felaket. Devlet olarak, İstanbul'u eşkiyanın eline nasıl bırakırsınız! Polis gücü yetmiyorsa askerden yardım iste. Mutlaka bir şeyler yap!"* diyerek sert çıkmıştır. Gedik Ordu Komutanı Vedat Garan Paşa'nın yanında olduğunu ve gerekli tedbirlerin alındığını dile getirmesi üzerine Sarol, yine sert çıkarak *"Aman Namıkçıgım, bu nasıl bir tedbir! Koskoca İstanbul'u çapulcuların eline bırakmışsınız. Devlet, bu rezaletlere nasıl seyirci kalabilir? Vedat Paşa görevini yapmıyorsa, öteki komutanlar var, çağır,*

³⁹⁴ **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; Gökay hakkında isnat edilen diğer suçlamalar ise; 26.08.1955 tarihinde, teşkil edilmiş olan polis toplu kuvvetlerini Emniyet Müdürü'nün emrine vermesine rağmen, Kaymakamları bu durumdan haberdar etmemesi. Bu bağlamda, Kaymakamların, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gerekli tedbirleri alma konusunda, onların emirlerine verilmiş olan emniyet kuvvetlerinden kaymakamları mahrum ederek görevlerini yapmamalarına sebebiyet vermesi. Bu suretle görevini suiistimal etmiş olması. Kazalarda, Kaymakamların emrindeki kuvvetlerin, Emniyet Müdürü'nün emrine girip bu kuvvetlere Emniyet Müdürü tarafından hilafı salahiyyet tesahup edilmesine izin vermek sebebiyle görevi suiistimal etmek. şeklinde özetlenebilir. Ayrıca, 24.03.1956 tarih ve 82-189/135 numaralı tezkere ile Devlet Şurası'na gönderilen bu tahkikatta isimleri geçen diğer kişiler ise; İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş, Emniyet Müdür yardımcısı Ahmet Paftalı, Emniyet Müdür yardımcısı Necdet Uğur, Emniyet Müdür yardımcısı ve 6. şube Müdürü Orhan Eyüpoğlu, Birinci Şube Müdürü Yaşar Yiğit, İkinci Şube Müdürü Adil Darıcalı ve Üçüncü Şube Müdürü Muzaffer Erman şekilden sıralanabilir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.

³⁹⁵ IX, X ve XI. dönem TBMM'de DP milletvekilliği, ayrıca; III. Menderes Hükümeti (17.05.1954-09.12.1955) kabinesinde Devlet Vekili olarak görev yapmıştır.

³⁹⁶ Kıyam: Ayaklanma

*görüş ve mutlaka devlet gücünü hakim kıl."*³⁹⁷ ifadelerini kullanmıştır. Sarol ve Gedik arasında yaşanan bu konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla, konuşma başından sonuna kadar sert bir havada cereyan etmiştir. Sarol, olayların kendisinde uyandırdığı heyecan gereği Dahiliye Vekili'ne yüklenirken gösterileri bastırmak adına toplantı halinde olan Gedik'in ise bu durumdan duyduğu rahatsızlık konuşmalarına yansımıştır. Konuşmanın sonunda Sarol, Gedik' hitaben, "*Başbakan nerede?*" demesi Gedik'i iyice sinirlendirmiştir. Bu soru üzerine Gedik, "*Cumhurbaşkanı ile birlikte Ankara Ekspresi'nde, şu an yoldalar. Sana haber vereyim ki, aldığın bilgiler yanlıştır. Atatürk'ün evinin bombalanması karşısında gençlik, haklı bir galeyan içine düştü. Taksim'de bir miting yaptılar. O zaman, sayın Cumhurbaşkanı da, Başbakan da, İstanbul'da idiler. Gençlerin miting yaptıkları yerden arabayla geçtiler. Gençler, kendilerini alkışladı. Heyecanlarını frenleyemeyen bazı kimselerin bir takım münasebetsizlikler yaptığını ben de biliyorum. Zabıtayı aşan bu hareketleri, asker gücü ile disipline edeceğim. Komutanlarla görüşüyorum.*" şeklinde cevaplamıştır. Sarol, Gedik ile aralarında gerçekleşenleri "*tatsız bir konuşma*" olarak nitelendirmiştir. Daha sonra Fatin Rüştü Zorlu ile telefon görüşmesi yapan Sarol, Namık Gedik ile aralarında geçenleri kendisine özetleyerek, "*Fatinim, durum vahim. İçişleri Bakanı, temsil ettiği hükümeti olayların altında adeta ezdirmiştir.*"³⁹⁸ demiştir. Böylece Sarol olayların sorumluluğunu Dahiliye Vekili'ne yüklemiştir.

Anadolu Ajansı muhabiri Selçuk Emre, saat 23.00'e geldiğinde polisin ve askerinin olayların bastırılması noktasında eksik kaldığını ifade etmektedir. Emre'ye göre, İstanbul Valisi, Ordu müfettişi Vedat Paşa'yı çağırarak göstericilere karşı "*vur*" emri vererek, dağılmamaları durumunda ateş edilmesi talimatını vermiştir. "*Paşa, odadan çıkarken söyleniyordu. 'Emri verirler, mesuliyet faslına gelince, tereyağından kıl çeker gibi, kendilerini sıyrıyorlar.'* diyordu..." Başvekil Sapanca'dan Vali ile görüşmüş ve karayolu ile İstanbul'a gelmeye karar vermiştir.³⁹⁹

³⁹⁷ Dr. Mükerrerem Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, Cilt: 1, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2014, s.395-397.

³⁹⁸ Sarol, **a.g.e.**, s.397-398.

³⁹⁹ **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7.; Bu duruma örnek olarak, Selçuk Emre'nin; "...Mengüç Paşa tekrar vilayete geldi. Durumu sorduk, 'duruluyor' dedi. Ve, devamla dedi ki. 'İyi ki mermi dağıttırmadım. Kan gövdeyi götürecekti. Kamyonlarda cephaneye vardı. Cephaneye sandıklarının başlarına nöbetçi diktim ve tek bir mermiyi, vur emrine rağmen verdim. Başımı nara yakmam dedi. Bu sözler üzerine, Umum Müdür Muavini Nail Bey ile hayretler içerisinde birbirimize baktık. Bir tarafta bir şehir harap oluyor, milli servet tahrip ediliyordu. Bunun önlenmesi için en büyük mülki amir ve bizzat

Aynı konuya değinen dönemin muhalif isimlerinden Ahmet Hamdi Başar, hadise esnasında Koraltan, Bayar ve Menderes ile birlikte bulunan Seyfi Kurbek'in⁴⁰⁰ ağzından nakletmektedir. Buna göre, 6 eylül akşamı Bayar ve Menderes saat 20.00 civarı İstanbul'dan ayrılmışlardır. Bu süre zarfında İstanbul'da başlayan gösteriler tehlike arz etmemekteydi. Ancak ilerleyen saatlerde gösteriler şiddetlenmişti. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul Valisi Gökay, İstanbul Askeri Kumandanı ve Polis Müdürü bir araya gelmişlerdir. Saat 21.00'i gösterdiğinde, Dahiliye Vekili ve Gökay tarafından hadiseler askerinin müdahalesi istenmiş fakat Askeri kumandan⁴⁰¹ askerinin silah kullanmak suretiyle müdahalesini reddetmiştir. Gedik,⁴⁰² askerinin müdahalesinde ısrar etmiş olmasına karşın Kumandan, yazılı emir istemiştir. Bunun üzerine Gedik telefonla Devlet Vekili Mükerrer Sarol'u arayarak, durumu anlatmış ve Başvekil ile iletişim kurmasını istemiştir. Sarol o sırada trende bulunan Menderes'i Sapanca durağında ulaşılarak kendisini bilgilendirmiştir. Daha sonra, *"Başvekil, hemen İstanbul'da Dahiliye Vekili'ne telefon ediyor. Ordu Kumandanının, askere vur emri vermek ve işe müdahale etmek hususundaki tereddüdünden bahsedince, Vilayette bulunan Kumandanı Başvekil, telefona davet ederek: Ben, Başvekil Adanan Menderes'im emrediyorum., bu hareketi ne bahasına olursa olsun durduracaksınız ve silah kullanacaksınız diyor. Kumandan, bu kati emre rağmen, vilayet makamından telefonla garnizonda nöbetçi kumandana emir verirken: Silah kullanma emri aldım; fakat, siz idare edin, demekle iktifa ediyor."*⁴⁰³ şeklindeki ifadelerle o anki ortam anlatılmaya çalışılmıştır. Bu durum Komutan ve

Başvekil tarafından verilen emir, şahsi endişelerle yerine getirilmiyordu." şeklindeki beyanı, emir-komuta zincirindeki zafiyeti de gün yüzüne çıkarmaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-7

⁴⁰⁰ Seyfi Kurtbek; 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP listesinden Ankara Milletvekili seçildi. I. Adnan Menderes Hükümeti'nde Ulaştırma (1952-1953), II. Menderes Hükümeti'nde Savunma Bakanlığı (1952-1953) yapmıştır. 1954-1957 yıllarında ise Ankara Milletvekili olarak TBMM'de görevini sürdürmüştür.

⁴⁰¹ İsim belirtilmemiştir.

⁴⁰² Seyfi Kurtbek'in beyanatı ile Anadolu Ajansı Muhabiri Selçuk Emre, İstanbul Valiliği Özel Kalem Müdürü Nabi Up ve İstanbul Vali Yardımcısı Vefik Kitapçığıl'in ifadeleri çelişmektedir. Kurtbek Dahiliye Vekili'nin olaylara askeri müdahalenin gerçekleşmesini istediğini bildirirken, bahse konu üç ismin beyanatlarında Gedik'in göstericilere karşı gayet nazik davranılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

⁴⁰³ Ahmet Hamdi Başar, **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s.93-94.; **BCA** 10-9-0-0 / 110-344-1.; Dönemin muhalif yazarlarından Ahmet Hamdi Başar, hadiseler sırasında, İstanbul Valiliğinin etrafında bulunan askerlerin silah taşımadığına dikkat çekerek; "Seyfi Kurtbek, eski bir asker olduğu için, anlıyor, bakıyor ki askerde silah var fakat mermi yok. Kumandana soruyor: Askerin mermisi nerede? Cephane kamyonu henüz geldi. Şimdi dağıtılacak cevabını alıyor. Kurtbek sofrada diyor ki: Bir bölüğe cephane dağıtmak en az iki saatlik iştir. Bu derece ihmal ve lakaydi akıl alacak şey değildir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 110-344-1.

Dahiliye Vekili arasında yaşanan emir-komuta zincir bozukluğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda olayları bastırmakla görevli yönetici ve güvenlik güçleri arasında, bir samimiyetsizliğin olduğu anlaşılmaktadır. Askerin silah kullanmakta istemsiz davrandığını iddia eden Başar, bunun sebebini ordunun iç politikanın ihtiraslarına alet olmak istememesi şeklinde açıklamıştır.⁴⁰⁴

3.1.2.3.5. İzmir-Ankara'da Meydana Gelen Olaylar ve Namık Gedik

6 Eylül'de İstanbul'da meydana gelen hadiseler, İzmir'de de görülmüş ve halk sokaklara dökülerek gösteriler düzenlemişlerdir. Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bombalı saldırı yapıldığı haberinin İzmir'de duyulmasının ardından saat 20.00 sıralarında Konak meydanında toplanan halk tezahürat edip milli marşlar söyleyerek Fuar Alanına⁴⁰⁵ doğru ilerlemiştir. Fuar alanının 9 Eylül kapısında birikenlerin sayısı 5000 kişiyi bulmuştur. Buradaki gruplar, fuar münasebetiyle bulunan Yunan bayrağını⁴⁰⁶ indirerek yakmıştır.⁴⁰⁷ Namık Gedik'e ait olduğu düşünülen tarihsiz notta, *"...İzmir Valisi'ni aradım. Karşıma Vali muavini çıktı. Kendisine İstanbul hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, İzmir'in durumunu sordum. Ve maalesef, orada da geç vakit Konak meydanında Yunan bayrağı yakılmış olduğu haberini aldım. Vali ile beni temasa geçirmesini söyledim. Valinin, Basmahane istikametinde başlayan bir hareket dolayısıyla oraya gittiğini bildirdi. Oradan irtibat temin etmesini bildirdim. Bir müddet sonra İzmir Valisini, Basmahane Karakolu'nda buldum. Pavyondaki tahribatı ve kitle hareketini söyledi. Kendisine gayet sarıh ve kati emir vererek icap ederse, ateş kuvveti ile ve askerle iş birliği yaparak önlemesini bildirdim."*⁴⁰⁸ ifadelerine yer verilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Gedik, olayların

⁴⁰⁴ BCA 10-9-0-0 / 110-344-1.

⁴⁰⁵ Bu Fuarı, İzmir Fuar ve Turizm Müdürlüğü kayıtlarına göre, 6 eylül günü ve gecesi toplamda 34.800 kişi ziyaret etmiştir. BCA 10-9-0-0 / 109-340-1.

⁴⁰⁶ Kıbrıs Türktür Cemiyeti İzmir Şubesi Başkanı Avukat Fikret Florat, muhtemelen, olaylar sırasında Yunan bayrağını direktten indiren kişiye atıfta bulunarak yapmış olduğu konuşmada; "Zira, bütün millet aynı şeyi yapmadığına üzülmüştür. Faraza, Milli Mücadelede Atatürk'ü kösteklemeye çalışan Ali Kemal, İzmir'te linç edilmişti. Bu zatı öldüreni aramak ne kadar doğru ise, şanlı bayrağımızı kirleten Yunan bayrağının dalgalanışını görmek istemek de, aynı derecede hatadan salimdir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Gökçal, **a.g.t.**, s.73.

⁴⁰⁷ İzmir Vali yardımcısı Ragıp Uğural tarafından 11 Eylül 1955 tarihinde İzmir Örfi İdare Kumandanlığı'na gönderilen yazı. Bkz. BCA 10-9-0-0_107-333-1.

⁴⁰⁸ BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.

bastırılması adına zor kullanılması talimatını vermiştir. Yunan bayrağının indirildiği direğe göstericiler tarafından Türk bayrağı takılmıştır. Ardından sayısı 20.000'i bulan gösterici gruplar tarafından, fuarda bulunan Yunan pavyonu da yakılmıştır.⁴⁰⁹

İzmir'deki olayların belki de en ciddi ve vahim yanı göstericiler tarafından Yunan konsoloslğunun ateşe verilmesi olmuştur. Gösterici grup ellerindeki benzin dolu tenekelerle saat 21.30 sıralarında konsolosluk önüne gelerek, Konsoloslğu ateşe vermiştir.⁴¹⁰ Konsoloslukta çıkan karışıklık üzerine İzmir Valisi göstericileri dağıtmak adına Polise havaya ateş açılması emrini vermiştir.⁴¹¹ İzmir Emniyet

⁴⁰⁹ **BCA** 10-9-0-0_107-333-1.; İzmir Vali Yardımcısı Ragıp Uğurel, 10.01.1956 tarihinde vermiş olduğu beyanatında, Konak meydanında Yunan Bayrağının yakılması ve Yunan Fuarı'na saldırı olayı ile ilgili, "Konak Meydanında Yunan bayrağının yakılmış olduğunu şu anda Yunan Konsoloshanesine ve fuardaki Yunan pavyonuna tecavüz edilmek ihtimali olduğundan bu yerlerin muhafazası için derhal ve acele kuvvet sevk edilmesini ve hadiselerin bastırılmasını söyledim." ifadelerini kullanmıştır. Ancak, Vali yardımcısının bu girişimine rağmen, olaylarda Yunan Pavyonu da zarar görmüştür. Bkz. **BCA**. 10-9-0-0 / 109-340-1; Olaylar sırasında, Yunan Konsoloshanesinin yakınında bulunan polis memuru Ali Aktüccar, 07.09.1955 tarihinde İzmir Ş.I Başkomiserliğine hitaben vermiş olduğu beyanatında, İzmir'de meydana gelen olaylar sırasında, Yunan Bayrağının indirilmesi ve yakılması ile alakalı olarak, bölgede toplanan vatandaşların Yunan bayrağını indirmek istediklerin, ve bu sırada Vali, Emniyet Müdürü ve Müdür yardımcılarının da orada olduklarını ifade etmiştir. Valinin, topluluğa hitaben dağılmaları yönünde telkinlerde bulunmasına rağmen, kalabalığın dağılmayarak, Yunan Bayrağını bulunduğu direktten indirildiğini belirtmiştir. Buradan Yunan Konsoloshanesine geçtiklerini dile getiren Aktüccar; "...bir müddet sonra Vali ile Emniyet Müdürü toplu resmi polis ve jandarma birlikleri ile birlikte geldiler. Gelen kuvvetli nümayişçileri dağıtmaya çalıştık. Valinin, havaya ateş edin demesi üzerine bazı arkadaşlar, havaya ateş etmek sureti ile nümayişçileri korkutmak ve dağıtmak istemişlerse de, bunlardan bazıları, Yunan Konsoloshanesine girmeye muvaffak olup bu girenler tarafından ateşe verildiğini gördük." şeklinde beyanda bulunmuştur. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

⁴¹⁰ İzmir I. Şube Müdürlüğü'nde görevli Komiser Muavini Necmi İrez 07.09.1955 tarihinde İzmir I. Şube Müdürlüğü'ne yazmış olduğu yazıda, İzmir'deki Yunan Konsoloslğu civarında meydana gelen olaylar sırasında, "Emniyet Müdürümüz, Validen almış olduğu emir üzerine havaya ateş etti ve bu meydana emniyet müdürümüz ile beraber oradaki mevcut arkadaşlarımızın hemen hepsi emniyet müdürümüz gibi havaya ateş ettiler ise de, bu kitlenin önüne geçilemedi ve Konsoloshaneye girmeye muvaffak olarak Konsoloshaneyi ateşlediler." ifadelerinde bulunarak, olay anında yaşadıklarını dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-341-2.

⁴¹¹ İzmir, I. Şube'de çalışan Polis Memuru Ali Rıza Keskin 07.09.1955 tarihinde, İzmir I. Şube Başkomiserliğine hitaben yapmış olduğu yazışmada; Yunan Konsoloshanesi'ne gösterici grupların yaklaştığını duymaları üzerine, İzmir Valisi'ne durumu bildirdiğini dile getirmiştir. Keskin; "...Vali Bey'e, sayın Valimiz, adamların Konsoloshaneye yaklaşmakta olduklarının haberini demem üzerine, Vali Bey bana hitaben, polis, havaya ateş açsın emrini verdi....Ben de Vali Bey'in ateş emrini Başkomiser Hüsnü Bey'e ve Emniyet Müdürü'ne tebliğ ettim. Ve, derhal ateş başladı. Emniyet Müdürü de, yanında bir kısım kuvvetle gelmiş ve orada tertibatını almış vaziyette idi ve Konsoloshane kapısına taarruz eden 50-60 nümayişçiye püskürtmeye muvaffak olmuştur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-341-2.; Hadiseler sırasında İzmir'de bulunan Taso Anastos Vergici isimli bir kişi, 16 Kasım 1960 günü, New York'dan Yassıada Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na göndermiş olduğu yazıda; "İzmir'de Gazi kadınlar 1453 sokak, 23 nolu hanede ikamet etmekte idim. Evimizi yağma eden çapulcular, gece yarısından tam bir saat kırk yedi dakika sonra harekete geçmişlerdi....biraz sonra yıkılan kapımızın önüne gelen bir komiser, yardım istediğimde silah kullanamayacağını, Valiliğin emrine riayetkar olması gerektiğini sert bir lisan ile bildirip sigarasını yakmaya başlamıştı." şeklinde ifadeler kullanarak, İzmir'de, Valiliğin emri ile güvenlik güçlerinin

Müdürü'nün de bizzat göstericilere karşı müdahalede bulunduğu hatta arbeye sırasında göstericiler tarafından yumruklandığı iddia edilmiştir.⁴¹² İzmir'de durumun gittikçe ciddileşmesi üzerine limanda demirlemiş halde bulunan Yunan bandıralı gemilerin de göstericiler tarafından yakılma ihtimaline karşılık, askerler yönlendirilerek burada gerekli önlemler alınmıştır.⁴¹³ İzmir Vali yardımcısı Ragıp Uğurel'e göre Konsolosluktan ayrılan kalabalık orada bulunan Atatürk heykeli etrafında bir süre bekleme yaptıktan sonra limandaki Yunan motorlarına saldırılmıştır. Limanda bulunan Yunan motoru ve İngiliz gemilerine saldırı yapılmış, ancak polisin müdahalesi neticesinde göstericiler bertaraf edilmiştir.⁴¹⁴

Olayların Alsancak'a sıçraması sonucu bir Rum kilisesi ateşe verilmiş ancak polisin havaya ateş açmasıyla gösterici grup uzaklaştırılmıştır. İzmir Valisi Kemal Hadımlı ve İl Emniyet Müdürü göstericileri bir yandan sükunete davet ederken bir yanda da olayların bastırılması adına kolluk kuvvetleri ile yoğun bir şekilde çalışma yürütmüşlerdir. Kolluğun yetersiz kalması üzerine itfaiyeden yararlanılarak gösterici grupların üzerilerine tazyikli su sıkılmak suretiyle kalabalık gruplar dağıtılmaya çalışılmıştır.⁴¹⁵ Öte yandan, kuvvetlerin yetersiz kaldığı yönündeki iddiaların yanında Vali Kemal Hadımlı'nın askeri birliklerden çok geç yardım istemiş olduğu da var olan iddialar arasında yer almaktadır.⁴¹⁶

İzmir'de Kolluğun yetersizliği daha önce de gündeme gelmişti. İzmir Valisi Kemal Hadımlı, 04 Şubat 1955 ve 27 Mayıs 1955 günü olmak üzere iki kez Dahiliye Vekaleti'ne hitaben İzmir Emniyet Kadrosuna takviye polis kuvveti konusunda resmi yazı yazmıştır. 04 Şubat 1955 tarihli yazıya istinaden, 17 Şubat 1955'te Dahiliye

silah kullanmasının önüne geçildiği şeklinde bir iddia ortaya atmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-341-5.

⁴¹² İzmir Emniyet Müdürü'nün gösteriler sırasında yumruklandığı iddiasını, İzmir I. Şube Memuru Ahmet Sivrioğlu 07.09.1955 tarihinde, İzmir Şube II. Kısım Komiserliği ile yapmış olduğu yazışmada dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-341-2.

⁴¹³ "İzmir'deki Hadiseler", **Akşam**, Sayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.2.; Gökçal, **a.g.t.**, s.70.; Betül Tansel, **Türkiyeli Ermeniler ve Ermeni Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.54.

⁴¹⁴ Ragıp Uğurel tarafından 11 eylül 1955 tarihinde İzmir Örfi İdare Kumandanlığı'na gönderilen rapor. Bkz. **BCA** 10-9-0-0_107-333-1.

⁴¹⁵ "İzmir'de Nümayişler Oldu. Fuardaki Yunan Pavyonu Yıkıldı", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.7.; "İzmir'deki Hadiselerin Tafsilatı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 7 Eylül 1955, s.8.

⁴¹⁶ 6-7 eylül hadiselerinde, 2. Yurtiçi Bölge Komutanlığı'nda görev yapmakta olan , Ağır Bakım Tamirhanesi Levazım Müdürü Tuğrul Akın, 20 Ekim 1960 tarihinde Yassıada Adalet Divanı Başkanlığı'na vermiş olduğu beyanatında; "Hadımlı, hilafı hakikat olarak hadiseyi başından itibaren müdahaleci rolünde gözükmetedir. Halbuki nümayiş saat 18.00'de başladığı halde kendisi benden saat 21.30'da kuvvet istemiştir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-2.

Vekaleti'nce bazı taleplerin karşılandığı bildirilmiştir.⁴¹⁷ İzmir polis kadrosuna polis takviyesi yapıp yapılmadığı tam olarak bilinmese de, göstericiler karşısında polis gücünün yetersiz kaldığı karmaşası açıklığa kavuşturulamamıştır.⁴¹⁸ İzmir Vilayet Defterdarlığı Muhasebe Müdürlüğü kayıtlarından, 1 Eylül 1955 itibariyle İzmir'de muhasebeden maaş alan rütbeli ve rütbesiz polislerin sayısı incelendiğinde 1 Emniyet Müdürü, 6 Emniyet amiri, 6 Başkomiser, 28 Komiser, 49 Komiser Muavini ve 391 polis memuru ve polis stajyeri olmak üzere toplamda 481 polisin görev yapmış olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁹ 6-7 Eylül günlerinde İzmir'de bulunan Jandarma birliklerinin sayısı ise 130 dur. Olaylar neticesinde 424 kişi polis tarafından göz altına alınmış, 14 ev, 6 dükkan, 1 pansiyon, Yunan Fuar Pavyonu, Yunan Konsoloslugu ve Katolik Kilisesi tahrip edilmiştir.⁴²⁰

6-7 Eylülde Ankara'da da hareketlik gözlenmiş ancak Ankara'daki gösteriler, İstanbul ve İzmir'e oranla sınırlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni Ankara'da hem gayrimüslim vatandaşların sayıca az olması hem de Kemal Aygün'ün,⁴²¹ şehrin tamamındaki tüm toplantı ve gösterileri yasaklayarak tedbirler almasıdır. 6 Eylül gecesi ufak çaplı toplanmalar olmuş ve bazı küçük gruplar Cebeci Çayırından ilerleyerek Hukuk ve Mülkiye Fakülteleri önünde birleşmişlerdir. Fakülte

⁴¹⁷ Dahiliye Vekaleti'nden Gelen Cevap: "...Emniyet umum Müdürlüğü adına Maliye Vekaleti tarafından temin olunan, otomobillerden biri, emniyet müdürlüğüne tahsis olunmuş, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından sevk olunacağı bildirilmişti. Bunun dışında kalan istekleriniz ihtiyaç listesine kaydedilmiş" Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

⁴¹⁸ İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nın, Dahiliye Vekaleti'ne 04.02.1955'te göndermiş olduğu resmi yazı: "İzmir emniyet kadrosunun adedi bakımından kifayetsizliği, dolayısıyla, vazife taksiminde müşkülât hasıl olmakta, ve amme hizmetleri matlup veçhile, arızasız görülmediği müşahade edilmektedir. Ezcümle, merkez ve karakollar muntazam devriye çıkaramamakta, adli hadiseler süratle ve gereği veçhile adalete intikal ettirilememektedir. Tebligat işlerinde büyük müşkülât çekilmektedir...Husul eden yaz ve fuar turist akını dolayısıyla beynelmilel mahiyette bir ehemmiyet kazanan ve gittikçe inkişaf ederek genişleyen İzmir şehri zabıtasının bir an evvel kuvvetlendirilmesi ve kadro noksanlıklarının doldurulması acil bir zaruret olarak görülmektedir."; Vali Hadımlı'nın Dahiliye Vekaleti'ne hitaben, 27.05.1955 tarihli ikinci yazısı; "Emniyet kadromuzun kifayetsizliği dolayısıyla emniyet hizmetleri tam bir mükemmeliyet ve intizam dahilinde görülmemektedir...Bundan tevellüt edecek mesuliyet vilayetimize raci olacağı ve kaçınılmaz zaruret teşkil edeceği cihetle, kadromuzun en kısa sürede kuvvetlendirilip şahıslandırılması, hulul eden yaz ve fuar ve turist bakımından elzemdir." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

⁴¹⁹ **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-1.

⁴²⁰ Gökçal, **a.g.t.**, s.73.; İzmir'de meydana gelen olaylar neticesinde meydana gelen zararlarla alakalı olarak, Doğu Ekspres Boya Fabrikası İşçilerinden Veli Karadeniz adında bir şahsın, 25.10.1960 tarihinde Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na vermiş olduğu beyanatında; "...İzmir'de vuku bulan olay için fuar bekçisiyle görüşürken, bekçinin, Kahramanlar Karakolu komiseri Mehmet Araş'ın, 'bu nümayişçilerden haberimiz var, müdahale edenler olursa mani olacağız ve hatta gerekirse silah kullanacağız.'" dediğini bildirmiştir. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-3.

⁴²¹ Ankara Valisi.

önlerinde toplanmalar göz önüne alındığında Ankara'daki gösterilerde gençler ve öğrencilerin nümayişlere çekilmek istenildiği anlaşılmaktadır. Ancak alınan sıkı güvenlik tedbirleri neticesinde, öğrenci grupları ve gençler olayların içerisine çekilmeden gruplar dağıtılmıştır.⁴²² Ayrıca farklı bir gösterici grubu Sıhhiye istikametine yürümek istemişse de, polisin almış olduğu önlemler ve göz yaşartıcı gaz vasıtası ile dağıtılmıştır. Bu göstericiler arasında savcılık emri ile polis tarafından 19 kişi göz altına alınarak mahkemeye çıkarılmıştır.⁴²³

3.1.2.3.6. Hükümetin Olaylar Karşısındaki Tutumu

6 Eylül saat 20.00 sıralarında tren ile (Haydarpaşa İstasyonu'ndan kalkan tren)⁴²⁴ Ankara'ya gitmekte olan Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü haberi alır almaz Sapanca tarafındayken treni durdurmuşlar ve İstanbul yönüne hareket ederek⁴²⁵ Dahiliye Vekili Namık Gedik ile

⁴²² "İstanbul'da İzmir'de ve Ankara'da Dün Geceki Nümayişler", **Zafer**, Sayı: 2401, 7 Eylül 1955, s.7.; Alper Ceylan, **6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basınının Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.77.; Güven, **a.g.e.**, s.42.

⁴²³ "Ankara'daki Hadiseler", **Son Posta**, 8 Eylül 1955, s.3.; Altaş, **a.g.e.**, s.109.

⁴²⁴ Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik, Yüksek Adalet Divanı'nda 6/7 Eylül olayları ile alakalı şahit olarak ifade vermek üzere, kocasının ağzından olayları naklederken "Kendilerini uğurlamak üzere Haydarpaşa garına geldik. Orda kalabalık vardı. O esnada Başvekil beyefendiye bir telefon gelmişti. Telefonda konuştular, mecburen tren biraz rötat yaptı. Ve trene binip gitti, gara gelmeden evvel Vali Fahrettin ile konuşmuş, teşiye gelmek istemediğini söylemiş, iyi olur siz kalın vaziyeti takip edin, bir şey olursa bana her zaman için haber verin demiş. Uğurladıktan sonra, gar müdürü Neşet yanına gelmiş, kulağına yavaşça, haylafın camları kırıldı demiş. Vazifesine çok düşkün, titiz olan kocam Namık Gedik, bunun üzerine gelmekten vazgeçmiş." ifadelerini kullanmıştır. Melahat Gedik'in olayı bu şekilde kocasının ağzından anlatması sırasında, mahkeme salonundaki dinleyiciler arasında gülüşmeler meydana gelmesi üzerine, Melahat Gedik, hakikatleri söylüyorum. Yüce Divanda gülünecek bir şey mi var, diyerek dinleyicilere karşı tavrını ortaya koymuştur. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-348-1**.

⁴²⁵ Bayar, Menderes ve Köprülü'nün, haberi Sapanca tarafındayken alır almaz, İstanbul yönüne derhal hareket etmeleri konusunda, İnönü, Aralık 1955'de Meclis görüşmeleri sırasında, "6-7 Eylül vukuatı, daha akşam saat 16'da yağma ve tahrip edici karakterini meydana çıkarmıştı. Devlet Reisi ve Başvekilin 6 Eylül akşamı İstanbul'dan ayrıldıkları vakit, vukuattan ilk haberi almamış oldukları farz edilemez. Demek, Haydarpaşa'dan ayrıldıkları zamanki hadiseler, ölçü içindeydi. Ancak, Sapanca'ya vardıkları zaman ölçülerin kaçırılmış olduğuna hükmedilmiştir." ifadelerini kullanarak, devlet erkanının, olaylar ile ilgili haberi Sapanca'dan değil, İstanbul'dayken bildiklerini iddia etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.; Ancak, Menderes, olayların olduğu gün İstanbul'da olduklarını ve bomba hadisesinin kendisine intikal ettirildiğini doğrulayan açıklamalarda bulunmuştur. Menderes, "Hadise günü sayın Reiscumhur, Bendeniz, Dahiliye Vekili, Maliye Vekili, Bayındırlık Vekili, yanılmıyorsam bu üç vekil arkadaşımın İstanbul'da öğle yemeğini yedik, inşa edilmekte olan et kombinasına gittik, ziyaret ettik ve hatta onun yanında bir bez fabrikasının tevsi edilen kısmını ziyaret ettik ve ondan sonra Londra'daki murahhas heyetimizle telefonla irtibat tesis etmek üzere Florya'ya gittik...Fatin Rüştü Zorlu'yu...araştırmak ve irtibat tesis etmek ile meşgul iken, Valinin telefonla bizi aradığı söyleniyor. Saat 4.5 veya 5. Valinin

irtibata geçmişlerdir.⁴²⁶ Dahiliye Vekili ve Vali'ye sıkıyönetim tedbirlerinin alınması ile ilgili talimatlarını vermişlerdir.⁴²⁷ Daha sonra bu talimat⁴²⁸ basında yayın

ifadeleri aynen şudur: Diyor ki, bomba hadisesi malum, asap gergin, bu yetmiyormuş gibi Ekspres Gazetesi de, tahrikamız büyük manşetlerle büyük ilave bir nüsha çıkarıyor, bu, tahriki, teşdid etmiş olabilir. Bu tahrikler neticesinde, bazı tahriklerin vukuu bulabileceğini düşünmekteyim. Başvekil ve Dahiliye Vekili'nin emirleri nedir? İşte, Cumhurreisimiz ve 3 Bakan arkadaşımızın yanında telefonla verdiğim cevap aynen şudur: Hacet hininde, askeri kuvvetlere müracaat etme lüzumu sizce malumdur, tahmin ve tasavvurlarınıza göre arzu ettiğiniz miktarda askeri kuvvetlerimize de müracaat etmek suretiyle, beş kişinin dahi bir arada toplanmamasına sureti katiyede mümanaat edeceksiniz. Verdiğim emir sarahaten budur, bu üç cümleye inhisar etmektedir. Muhterem arkadaşlar, Başvekil olarak ne yapacaktım,? Gidip, bölüğün başına mı geçecektim?" ifadelerini kullanarak, muhalefetin aksine, olayı İstanbul'da haber aldığını ve muhtemel hadiselerle karşı da, gerekli mercilere talimat verdiğini dile getirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.83.; Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile birlikte olan Köprülü, kendileri İstanbul'dayken küçük protestolar şeklinde başlayıp, İstanbul'dan ayrılmasının ardından büyüyen olayların vahametini öğrenip geri dönüşlerini şu şekilde anlatmaktadır: "...Menderes'i, Hariciye Vekili Zorlu'nun Londra'dan telefon ile aradığını söylediler. Gitti, uzun müddet görüştüler, geldi. Kıbrıs meselesi hakkında izahat almış. Tren hareket ettikten sonra gazeteyi okudum. O tarihli Ekspres Gazetesi idi. Selanik'te, Atatürk'ün evinin bombalandığı yazıyordu. Nümayişler bunun için olmuş. İzmit'e gelmiştik ki, Sarol'dan Menderes'e bir telgraf geldi. İstanbul'da, nümayişçilerin Beyoğlu'nu tarumar ettiğini, tedbire ihtiyaç olduğunu bildiriyordu. O zaman, Bayar da telaş etmeye başladı ve, 'Memleketin itibarı mahvoldu, derhal, bunlara karşı tedbir almak lazım' diyerek asabiyet göstermeye başladı. Menderes'te ses yoktu...İstanbul'a döndüğümüz zaman, bizi yolda bir takım çapulcular karşıladı. Bayar'la ben, onların dağılmaları için bizzat müdahalede bulunduk. Hatta ben, 40-50 kişiyi, bastonumla kovaladım. O kadar korkak adamların, nasıl bu şekilde tahribat yapabileceklerine aklım ermiyordu." Bkz. **Yeni Sabah**, Sayı: 7628, 5 Haziran 1960, s.1-5.; Davamız isimli Haftalık Siyasi Halk Gazetesi'nin 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin ardından, 18 Haziran 1960 tarihli nüshasında, TCDD İzmit Mütekaît müfettişi Suat Kansu, 6/7 eylül hadiseleri dolayısıyla, içerisinde Cumhurbaşkanı ve Başbakanın bulunduğu trenin geri İzmit'ten geri dönüşünü anlatırken; "Yol, Cer ve Hareket müfettişi tetiktedir. İzmit'e varışta, Vali koşarak vagondakilere bir şeyler söylemek istiyor. Menderes ve Bayar, 'biliyoruz, bağırma diye azarlıyor...Sapanca İstasyon şefi, koşarak, 'müfettiş bey, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim, İşletme Müdürü Rüştü Sarp vasıtasıyla Başvekil ile görüşmek istiyor' diyor. Yavere haber veriyoruz. Menderes, istasyona geliyor. Bir anda istasyonda makine başında, Müfettiş Suat Kansu, İstasyon Şefi Enver, Menderes, sivil polis ve iki de mebus varız. Fahrettin Kerim, İzmit Gar Müdürü Cahit kanalı ile ve işletme telefonu ile o da telgrafla Sapanca'ya şu sözleri naklediyor. 'Beyefendi, İstanbul yanıyor, dükkanlar yağma ediliyor, kiliseler yakılıyor, kadınların namusuna taarruz ediliyor. Askerin müdahalesi için emrediniz, rica ediyoruz. Menderes'in gülererek verdiği şu cevabı telgraf makinesinin paleti yine İzmit vasıtasıyla ve Rüştü Sarp kanalı ile Fahrettin Kerim'e ulaştırıyor; 'Ne kadar heyecanlısınız, Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten emir alınız. O, size direktif verecektir.' Cevap şu şekildedir: 'Namık Gedik, müdahale edilmemesi, polise emir vermiştir. Namık Gedik bey ile anlaşmaya imkan yoktur, müdahalenizi rica ediyorum.' Menderes, birinci derecedeki amiriniz, Namık Gedik Bey" şeklinde bir cevap verdiğini yazmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-340-11**.

⁴²⁶ 19.10.1960 günü, 6/7 eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda, ifade veren Menderes, savunması sırasında bu konuya temas ederek; "Dahiliye Vekili'nden bir telefon aldık. Başvekil ile söyleyiniz, hadiseler biraz genişlemek istidadını şeklinde konuşuyor. Vahameti üzerinde bir şey söylemiyor. Derhal, bendeniz diyorum ki, mütemin malumat alın, İstasyonda bize yetiştirin. Sapanca'da telefonla Vali ile konuşuyorum, aldığı malumatı bildiriyor. Bunun üzerine ben döneyim diyorum. Bayar, ben de gelmeliyim dedi. Hadiseler büyümüş, ben hemen dönüyordum dedim. Bunun üzerine, eski ve muhterem dostum Köprülü, ben de beraber geleyim dedi. Zannedirim bir iki mebus arkadaşım daha vardı, beraberce döndük." ifadeleri ile, olayı Dahiliye Vekili ve Vali'den ilk duyma anının nasıl dolduğunu dile getirmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1**.

⁴²⁷ Namık Gedik; "Ankara'ya hareket etmiş bulunan devlet ve hükümet reislerimize vaziyeti arz için irtibat teminine çalıştık. Nihayet, evvela Başvekalet Kalem Mahsus Müdürü ve bilahare bizzat

edilmiştir. İstanbul ve İzmir'de 6 Eylül gecesi örfi idare ilan edilmiştir.⁴²⁹ Örfi İdare Kumandanlığına 7 Eylül günü, Üçüncü Ordu Müfettişi Korgeneral Nurettin Aknoz tayin edilmiş⁴³⁰ ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile görüşen Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul Valisi'ne vermiş olduğu talimat ile şehrin etrafını askeri kordon altına aldırılmıştır. Göstericilerin etkisini kırmak için tüm vapur seferlerinin durdurulması talimatını vermiş ve muhtemel yangınların önüne geçmek için de hava gazlarının borulardan geçişini engellemiştir. Ayrıca ordu müfettişine silah kullanma emrini tebliğ etmiştir.⁴³¹

Başvekilimiz ile Sapanca'da konuşmak mümkün oldu. Vaziyetin vahametini kendilerine anlattım ve fevkalade hal ilanına mecbur olduğumuzu, örfi idare kararını kaleme almakta olduğumuzu bu husustaki kati direktifleri ve mümkünse dönmelerini rica ettim." şeklindeki ifadeleri ile olayların git gide büyümesi üzerine, olağanüstü hal ilanı ile alakalı, Başvekil'e yapmış olduğu telkini dile getirmeye çalışmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-12.; Örfi idare ilanı ile alakalı Menderes, Yüksek Adalet Divanı'nda 6/7 eylül ile alakalı yaptığı savunmasında; "Sapanca'dan döndük, İzmit'e geldik. İlk işimiz telefona gitmek oldu. Telefonda İstanbul Valisi ile konuştum. Vali ve Dahiliye Vekili'ne derhal, İdare-i Örfiye'nin ilan edildiğini radyo ile söyletiniz dedim. Çünkü, radyonun konuşmasını, hadiselerin önlenmesi için o anda müstacel vasıta ve en acele tedbir olarak düşündük." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 110-345-1.

⁴²⁸ İstanbul ve İzmir'de 6 Eylül tarihli Olağanüstü Hal İlanı, Başbakanlık Tebliği: " İstanbul ve İzmir'de, Kıbrıs meselesini ve Selanik'te Atatürk'ün doğdu ev ve Konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları birbirine tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak hükümet kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunmak, yağmaya ve yangın çıkarmaya teşebbüs etmek sureti ile girişilen hareket muvacehesinde, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 86. maddesine tevfikân İstanbul ve İzmir'de örfi idare ilan edilmiştir." Bkz. "Başvekaletten Bildirilmiştir", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; "Başvekaletin Dün Gece Yayınladığı Tebliğ", **Son Posta**, Sayı: 5637, 7 Eylül 1955, s.1.; "Başvekaletten Bildirilmiştir"; Arzu Kılıçdere, "İzmir'de 6-7 Eylül Olayları", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 20002, Şubat 2000, s.38.

⁴²⁹ "İstanbul ve İzmir'de Dün Gece Örfi İdare İlan Edildi", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Son Posta**, Sayı: 5637, 7 Eylül 1955, s.1.; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Hürriyet**, Sayı: 2653, 7 Eylül 1955, s.5.; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Yeni Sabah**, Sayı: 5926, 7 Eylül 1955, s.1.; "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare", **Zafer**, Sayı: 2401, 7 Eylül 1955, s.1.

⁴³⁰ Nurettin Aknoz, 21.10.1960 günü 6/7 eylül olayları münasebetiyle, Yüksek Adalet Divanı'na şahit olarak vermiş olduğu ifadesinde, kendisinin Örfi İdare Kumandanı olarak atanması ile alakalı; "6/7 eylül hadiselerini gece yarısı haber aldım. 7. günü akşam üstü, bir telefon emri ile İstanbul'a gelmekliğim ve İdare-i Örfiye Kumandanlığı'nı deruhte etmekliğim emredildi. O gün, akşam üstü saat 9'da bu emri almıştım." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 110-345-1.

⁴³¹ **BCA** 10-9-0-0 / 109-340-12.; Melahat Gedik, Namık Gedik'in olaylar ile alakalı aldırılmış olduğu önlemler konusunda, 6-7 Eylül Olayları ile ilgili yapılan yargılamada, Yüksek Adalet Divanı Duruşmasında; "Namık. hayatını istihkar derecesine çalışan insan, eve gelmekten vazgeçmiş...O zamanki vekillerden Zeytinoğlu varmış. Şöyle bir haber aldım, seninle birlikte İstanbul'a geçelim demiş. Geçmişler, köprüden Karaköy istikametine bir kalabalık görmüş ve o zaman anlamış ki bir hareket var. Derhal oradan bir otomobile atlayarak ve son süratle vilayete gitmiş. Vilayette Fahrettin Kerim Gökay ve daha bazı kimseler hatırlayamayacağım şimdi, zannediyorum Sedat Erkoğlu vardı, onları, Fahrettin Kerim'i, hadisenin şaşkınlığı içerisinde bulmuş. Ondan malumat aldıktan sonra, saat dokuzu dört geçte vilayete giden Namık, dokuzu yedi geçte telefon muhaverelerini kendi eline almış ve icap eden yerlere telefon etmeye başlamış. Evvela, yangın ihtimalini düşünerek, havagazı tesisatı haber vermiş ve yer yer havagazının kesilmesini söylemiş. Askeriye ile irtibat tesis edilemediğini öğrenince o zamanki İstanbul ordu müfettişi ve kumandanına telefon ederek derhal gelmelerini

Öte yandan, I. Ordu Kumandanı, Dahiliye Vekili Gedik ve Vali Gökay'ın bilgisi dahilinde olaylar sırasında askerin emrine itaat etmeyip halen taşkınlığa devam eden kişilere karşı ateş edilmesi emrini verdiği iddia edilmektedir. Ancak, ateş emrinin verilip verilmediği şaibelidir.⁴³² Bu sırada takviye kuvvet olarak da,

emretmiş. Hatta bir ara, elektrikler söndürülsün daha iyi olur demişler. Katiyen, bu iş daha vahim olur, elektrikleri söndürmeyin demiş. Nümayişlerin genişlediğini görünce, bunların bir taraftan diğer tarafa akın etmesi ihtimalini düşünerek vapur telefon muhaverelerini yalnız hükümete tahsis etmiş ve Ankara'dan Erkan-ı Harbiye Reisini telefonla bularak derhal İstanbul'a gelmesini bildirmiş. Bunun arkasından Erkan-ı Harbiye Reisinin telefonla emirler verdiğini duyarak tekrar kendisini aramış." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.**

⁴³² Kimi kaynaklar, I. Ordu Kumandanı Vedat Garan'ın, Dahiliye Vekili Gedik'in "ateş açın" emrini yerine getirmek istemediğini ve Dahiliye Vekili'nden bu konuda yazılı talimat istediğini iddia etmektedir. Bkz. Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s. 93.; Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik, ordu komutanı tarafından, ateş açılması emrinin yerine getirilip getirilmemesi ile alakalı olarak, "...hatta orada kendisi bu işin talana yağmaya gittiğini görünce, hatta vur emrini dahi vermiş. Fakat, bu o zamanki kumandan tarafından her nedense tatbik edilmemiştir." diyerek, ordu komutanının, verilen emri dinlemediğini dile getirmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-348-1.**; Olaylar sırasında, askerin emirlere riayet edip etmediği konusunda Kasım 1955 tarihinde, I. Ordu Müfettişi ve Örfi İdare Kumandanı Orgeneral Nurettin Akgöz tarafından, Başvekalet'e hitaben, 4 madde olarak belirlenen iddialara karşı bir rapor hazırlanmıştır. Hazırlanan tahkikat, Başvekalet'e gönderilmiştir. Raporda belirlenen iddialar ve bu iddialara karşı hazırlanan tahkikat sonucu verilen cevaplar şu şekilde özetlenebilir; **1- Vilayetin, 26 ağustos 1955 tarih ve 10585 sayılı yazısı ile istenen ve orduca tertip edilen dört bölüklük hazır kıtalar hakkında, Yunanistan'dan avdet eden Ordu Müfettiş Vekilinin haberdar edilmemesi:** İstanbul Valiliği 26 Ağustos 1955 günü Emniyet Müdürlüğünden iki şube müdürünü I. Ordu müfettişliğine göndererek 28 Ağustosta Kıbrıs'ta vukuu bulacağı söylenen katliama karşılık İstanbul'da da, bir hareketin başlaması muhtemel olduğunu bildirmiş, kitle hareketlerini de teşebbüs halinde durduracak kıtaların hazır bulundurulmalarını istemiştir. Vilayetin gönderdiği bu memurlarla Ordu Kurmay Başkanı Süleyman Ataman arasında yapılan konuşmada, 3 motorlu, 1 atlı bölüğün garnizonlarda hazır bulundurulması hususunda mutabakat hasıl olmuştur. Bu şifahi istek, aynı gün vilayet tarafından yazılı olarak yapılmış ve evvelce varılan şifahi mutabakat dahilinde, 3 motorlu ve 1 atlı bölüğün hazır bulundurulacağı ordu tarafından tahriren vilayete bildirilmiştir. Aradan günler geçtiği halde, şehir genelinde hiç bir hareketin vaki olmaması, müteaddit defalar karşılaşmak fırsatı çıktığı halde Vali tarafından bu mevzua dair Korgeneral Fazıl Bilge'ye en ufak bir şekilde bahis edilmemiş olması...bundan dolayı gerek Korgeneral Fazıl Bilge ve gerekse Ordu Kurmay Başkanlığı'na o sırada vekalet eden Tuğgeneral Nedim Erensoy tarafından, Yunanistan'dan avdet eden Ordu Müfettiş Vekili, Korgeneral Vedat Garan'a bilgi verilmek lüzumu duyulmamıştır. **2- Hadiseleri bastırmak için istenilen askeri yardımın geç yapılması:** 6 Eylül 1955 hadiselerine takaddüm eden saatlerde, vilayetle şifahi ve yazılı olarak varılan mutabakat dahilinde ordunun elinde harekete hazır üç motorlu piyade ve bir atlı bölük olmak üzere dört bölük vardır....Hakikatte ise 6 eylül 1955 günü Vilayetin istediği, yukarıda hazır olduğu bildirilen bu dört bölük değil, bunun tam 18 misli, yani 18 taburdur. Bkz. Bkz. **BCA 10-9-0-0_108-337-1.**; 06.09.1955 tarihinde, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından, Birinci ordu Müfettişliği'ne gönderilen yazıda; "Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş muhitlerinde meydana gelecek hadiseleri önlemek için, Harbiye'de dört tabur, Boğazın Rumeli sahili için Yeniköy'de bir tabur, Fener Patrikhanesi için Rami Kışlası'nda üç tabur, Fatih ev Eminönü mıntıkaları için Davutpaşa Kışlası'nda üç tabur, Sirkeci Askeri Sevkiyat Mahallesinde İki tabur, Kadıköy ve Üsküdar muhitleri için Selimiye Kışlası'nda üç tabur, ayrıca Anadolu Sahili için Kuleli Askeri Lisesi'nde iki taburun, Emniyet Müdürü'nün talebi üzerine herhangi bir makamdan istizan veya emri almaya lüzum kalmadan her an harekete hazır bir vaziyette ve bütün kuvvetlerini isticap edecek tarzda, bindirilmiş olarak bu akşam saat 20.00'den itibaren Kuvve-i Muntazara halinde bulundurulmasını ve bu hazırlanacak kuvvetlerin telefon numaraları ile başlarında bulunacak, salahiyyetli subayların isim ve soyadlarının acele bildirilmesini" isteyen bir ibareler geçmiştir. Toplam sayı 18 taburdur. Bkz. **BCA 10-9-0-0_107-332-3.**; **3- Askeri birliklerin müessir bir şekilde duruma**

İzmit'teki birliklerden İstanbul'a asker sevkiyatı yapılmıştır. Dahiliye Vekili Gedik ve İstanbul Valisi Gökay tüm gece Valilik binasında kalarak olayları buradan takip etmişlerdir. Daha sonra, İstanbul'a gelen Bayar, Menderes ve Köprülü, burada Dahiliye Vekili Gedik ve diğer idarecilerle görüşerek tedbirleri yerinde incelemiş, ayrıca yapılan gösteriler ile alakalı hükümet tarafından da bir tebliğ yayınlanmıştır.⁴³³

Köprülü, İstanbul Valiliği'ne geldikten sonra burada gergin anların yaşandığını dile getirerek, "...asabım bozulmuştu. Şehirde bir yığın tank ve asker var fakat, koca Beyoğlu daha doğrusu İstanbul, harabe haline getirilmişti. Bağırıp çağırmaya başladım. Vali ne yapmıştı. Vekil, İstanbul'da olduğuna göre, ne için bu

müdahale etmiş olmamaları: 5442 sayılı İl İdaresi Kanunun 11. maddesinin (D) fıkrası ve bu madenin sureti tatbikine dair, İskan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti'nin 19.04.1950 tarih ve 189987 sayılı tamimi (ki bu husus Dahiliye Vekaleti tarafından valilere de tebliğ edilmiştir.), Kumandanı, valiler emrine askeri kuvvet vermekle mükellef tutmuş, bu kuvvetlerin sevk ve idaresi hususunu da aynı kanun gereğince, vilayetin emniyet ve asayişini münhasıran temin ile, mükellef olan Valiye terk etmiştir. Kanun ve bunun tatbikine ait talimatın sarıh hükümleri karşısında, Valinin emrine giren kuvvetler üzerinde, kumandanın, hiç bir emir ve kumanda salahiyeti yoktur. Bu durumda göre, idari makamlar emrine verilen birlikler, asayişini temin ve iade hususundaki vazifelerini, validen veya onu temsilen idare ve emniyet amirlerinden almaları lazım gelir. **4- Valinin verdiği ateş açma emrinin yerine getirilmiş olmaması:** Evvela böyle bir ateş emrinin muhatabı ordu müfettişi değildir. Kolluk ve askeri kuvvetlerden mürekkep olan asayişini temine memur unsurlar, doğrudan doğruya valinin emrindedir. Zabıta kanunlarında ve askeri kanunlarda Valinin de bilmesi gereken bu hususa dair hükümler vardır. Bkz. **BCA 10-9-0-0_108-337-1.**; Seyfi Kurtbek beyanatında Namık Gedik'in askere müdahale emrini vermesine karşılık kumandanın (ismi zikredilmemiş) askerin silah kullanmak suretiyle müdahalesini reddetmiş ve askerin müdahalesi için Erkan-ı Harbiye'den yazılı emir istemiştir. Bkz. Başar, **a.g.e.**, s.93-94.; **BCA 10-9-0-0/110-344-1.**

⁴³³ "Cumhurbaşkanı ve Başvekil Sabaha Kadar Vilayette Kaldılar", **Akşam**, ayı: 13263, 7 Eylül 1955, s.1-2.; "Bayar ve Menderes Ankara'ya Giderken Yoldan Geri Döndüler", **Vatan**, Sayı: 5142, 7 Eylül 1955, s.1.; Hükümet Tebliği: "Kıbrıs meselesi etrafında cereyan eden hadiseler dolayısıyla aylardan beri umumi efkarda hasıl olan şiddetli heyecana inzimamen Selanik'te aziz Atatürk'ün evine ve konsolosluğumuza karşı tertiplenen suikast, kısmen maksatlı ve hainane kısmen de idrak ve şuurdan mahrum tahrikçilerin de tesiriyle büyük kitlelerin vücuda getirdikleri nümayiş hareketlerine sebep olmuş ve bu hal bilhassa İstanbul'da gecenin geç saatlerine kadar devam etmiştir. Bu esnada büyük ekseriyeti Rum vatandaşlarımıza ait olmak üzere dükkân ve mağazalara girilmek suretiyle büyük tahribat yapılmış olduğunu en derin teessür ve teessüflerimizle ifade etmek isteriz. Denilebilir ki, dün gece İstanbul ve memleket esas itibari ile ağır bir komünist tertip ve tahrikine ve ağır bir darbeye maruz kalmıştır...Bu hadiselerin şiddetle ihlal ettiği amme huzur ve asayişini yeniden ve derhal tesis için bütün gerekli tedbirler alınmış ve alınacaktır. Maksatlı ve şuursuz tahriklerin de, büyük tesiri bulunan bu çok acıklı hadisenin doğrudan doğruya alet ve faileri ile bunu tertip ve tahrik edenler mutlaka ve süratle cezalandırılacaklardır. Şimdiye kadar bir çok tahrikçiler yakalanmış ve bunlar hakkında kanuni takibata başlanmıştır. Şuur ve idrak sahibi, memleketin yüksek menfaatlerine hürmetle bağlı bütün vatandaşlarımızın hükümet icraatına yardımcı olmaları bu günün en mühim vatan vazifesidir." Bkz. "Hükümetin Tebliği", **Hürriyet**, 7 Eylül 1955, s.1.; Vali Gökay, 06.09.1955 günü Maçka Jandarma Er Okulu Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazı ile, kendilerinden 300 eri, saat 20.00'den itibaren hazır bulundurmalarını istemiştir. Yine, Vali Gökay, 06.09.1955 günü İstanbul merkez Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazı ile 200 inzibat erinin, saat 20.00'den itibaren hazır bulundurulması emrini yazılı talimat ile vermiştir. Gökay, 6 eylül günü E.T.T ve Otobüs İşletmeleri U. Müdürlüğü'ne yazmış olduğu yazıda, Müdürlükten; 20 otobüsün, şoför ve benzinleri ile birlikte Emniyet Müdürlüğü emrine verilerek, derhal Emniyet binası önünde bulunmasını emretmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0_107-332-3.**

işi başından önleyememişti? Vali, hadisenin olacağından daha evvel haberdar olduğunu, hatta, polisin iznini kaldırdığını ve ordu birliklerinin ikaz edildiğini söyleyince, hayretim bir kat daha artmıştı. Dahiliye Vekili'ni itham etmeye başladım. İstifa etmesini istedim. O kadar ileri gitmişim ki, sonradan Menderes'in söylediğine göre, Namık Gedik çok kızmış ve beni vurmak istemiş." ifadelerini kullanmıştır.⁴³⁴

Namık Gedik'in olaylar sırasındaki psikolojisi, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı, Hikmet Bil'in anılarına yansıyan hali ile *"Vilayete geldik, Vali, Dr. Fahrettin Gökay şaşkıındı. Odada, bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik de, bir köşede, Ankara'daki Bakan arkadaşı Dr. Sarol ile telefonda bağıra bağıra konuşuyordu. 'Halk coştı, İstanbul yerle bir oluyor, engel olamıyoruz, bildiğiniz gibi değil diyordu."* şeklindedir.⁴³⁵ Öte yandan Sarol, İstanbul'da meydana gelen olayların

⁴³⁴ "Fuat Köprülü 6-7 Eylül Olaylarını Açıkladı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7628, 5 Haziran 1960, s.5.; 6/7 Eylül olayları sırasında Emniyet Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Ethem Yetkiner, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ardından Yüksek Adalet Divanı'na vermiş olduğu ifadesinde, DP vekillerinden bazılarının, Namık Gedik'i olaylar sırasında iyi tedbir almamakla suçladıklarını iddia etmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1**.

⁴³⁵ Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s. 94.; Ancak, bazı kaynaklara göre, içerisinde İçişleri Bakanı Namık Gedik'in de bulunduğu kişiler (Cumhurbaşkanı ve Başbakan), olayları önceden bilmekteydiler. Özellikle Namık Gedik'in, bu durumun ulusal bir coşku olduğunu ve polise, gösterici gruplara karşı nazik davranması gerektiği yönünde talimat verdiği yönünde iddialar da söz konusudur. Bkz. Ahmet Yıldız, **İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler**, Alan Yayınları, İstanbul, 2002 s.94.; Buna karşılık, Londra Konferansı'nın zaten Türkiye lehine bir seyir izlediğini ve konferans sonucunda, Türkiye'nin istediği bir şekilde sonucun çıkmasının kuvvetle muhtemel olduğu da iddia edilmektedir. Buna göre; "8 eylülde konferans olaylar nedeniyle sonuç bildirgesi yayımlanmadan dağılır. Türkiye'nin yeni Kıbrıs tezi, Kıbrıs zaferi havada kalmıştır. Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında Türk heyeti Londra'dan Ankara'ya dönerken belki ağlamaklıydı. Ama, Yunan heyetinin belli etmemeye çalışsa da mutlu olduğundan hiç şüphe yoktu. Bir Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, DP iktidarının zafere bir adım kala bir akrep gibi kendini sokması ve her şeyi berbat etmesi, ne akla ne mantığa sığmaz. DP'yi, 6 eylül olaylarını tertiplemekle suçlamak, ancak bilgi yetersizliğinden kaynaklanan bir gafletten başka bir şey değildir. Bu olaylar, niçin Yunanistan derin devletinin eseri olmasın. Niye, bazı kişiler bu ihtimali düşünmeden kolayca kaçarak sadece DP iktidarını suçlamakla yetinirler. 6 Eylül olayı cereyan ederken, içimizde yaşayan 20.000 Yunan uyruklu Elen'in olduğunu unutmamak lazım." şeklinde bir tez de, tartışmaya açık bir düşünce olarak düşünülebilir.. Bkz. H. Emre Oktay, **Türk Tarihinin Kayıp Yılları 27 Mayıs Bu bir İhtilal Değil Darbedir**, Akis Kitap, İstanbul, 2013, s.97. Olaylar sırasında Namık Gedik'in rolü noktasında, dönem araştırmacıları çeşitli görüşler beyan etmektedirler. Buna göre, bazı araştırmacılara göre, Namık Gedik olayları bastırmak adına, yapılan nümayişleri görmezden gelen davranışlar sergilemiştir. "Bu bir milli galeyandır, yumuşak davranın, bürütal hareket etmeyin" şeklinde talimat verdiği iddia edilmektedir. Bkz. Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 98. Ancak, bu konuda Namık Gedik'in gelini Emine Gedik ile yapılan röportajda, Gedik'in olay günü İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü'nü yanına çağırarak, istifalarını vermelerini istediğini söylemiştir. Ethem Yetkiner, olacakları önceden bildiğinden istifasını yanında getirmiştir, ancak; Vali Gökay bu duruma karşı çıkmıştır. Röportaj, **Emine Gedik**, 7 Ağustos 2018. Bazı kaynaklar ise; "Namık Gedik, olayların nasıl bu yöne kayacağını düşünememiş, bu gösteriyi de, o sıralar sıkça yapılan Kıbrıs mitinglerinden biri zannetmiştir" şeklinde yorumlamıştır. Bkz. Recep Şükrü Apuhan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.124.

aynı şekilde Ankara'da da yaşanmaması için, Ankara Valisi, Emniyet Müdürü, Merkez ve Garnizon Komutanlarını Bakanlığa çağırarak, temkinlerde bulunmuştur.⁴³⁶

İstanbul'da yaşanan hadiseleri başından beri takip eden Dahiliye Vekili Namık Gedik Olayları üç safhaya ayırmıştır. Ona göre, hadisenin saat 17.00'de başlayan ve küçük topluluklar tarafından katılımın olduğu birinci safhası polis tarafından kolaylıkla dağıtılmıştır. Ancak, daha sonra gösteriler süratle büyüyerek kitleler halinde yapılmaya başlanmıştır. Saat 19.00'u gösterdiğinde ikinci safha başlamıştır. Bu safhada göstericiler tahrip faaliyetlerine başlamışlar ve bu durum 20.00-20.30'a kadar sürmüştür. Saatler 22.00-23.00'ü gösterdiğinde ise hadise üçüncü safhaya girmiş ve bu aşamada yağma ve yangın gibi ileri boyutta olaylar yaşanmıştır. Gedik, olaylar sırasında güçlü olunan yerlerde gösterici grupların etkili olmadıklarını dile getirmekteydi. Polis kuvvetlerinin zayıf kaldığı bölgelerde ise göstericilere karşı gösterilen kararsız ve çekingen durumdan dolayı buralarda hakimiyeti göstericilerin ele geçirdiklerini savunmaktaydı. Yardımcı polis kuvvetlerinin de bahsedilen bölgelerdeki güvenlik güçlerini zamanında takviye edememesi, göstericilere karşı istenilen nitelikte bir müdahaleyi engellemiştir.⁴³⁷

Gedik, olaylar sırasında yağma ve çapula teşebbüs eden ve bu suçları işleyenlerden 2070 kişinin, yakalanarak çıkarıldıkları mahkeme neticesinde tutuklandıklarını belirtmiştir. İstanbul'da olayların 7 Eylül günü kontrol altına alındığını dile getiren Namık Gedik, "*geniş maddi tahribat ve zarar karşısında can kaybının olmayışı, tek tesellimizdi.*" ifadelerini kullanmıştır.⁴³⁸

⁴³⁶ Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s. 95-97.

⁴³⁷ **BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.**; Frederic Sondern'in, Readers Digest isimli dergide yayımlanan makalesinde olayların büyümesinin sebebi olarak, yöneticiler arasındaki yaşanan iletişim sorununu gösterilmiştir. Makaleye göre "İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü, Yunan aleyhtarı bir gösteriyi, başlangıçta ehemmiyetli görseller bastırabilirlerdi. Fakat, gösteri bir nümayiş isyan halini alınca ne yapacaklarını bilemediler. Böyle kritik anlarda, sadece Başvekil'den emir alarak hareket edebilirlerdi. Fakat, görüldüğü gibi Başvekil, Ankara-İstanbul arasında bir trende idi. Böylece, iki vahim saatte Vali tereddüt etti. Kararsızlık geçirdi. Mahalli Polis Merkezleri, emirler bekledi. Ateş açmalı mıydılar? Emir gelmiyordu. Hükümet, işe el koyduğu zaman artık çok geç olmuştu. Bütün bunların yanında, daima her nümayişte görülen (Kitle Psikolojisi) hakimdi." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-341-1.**

⁴³⁸ **BCA 10-9-0-0 / 109-340-12.**; Readers Digest isimli İngilizce derginin Mayıs 1956 tarihli sayısında yer alan Frederic Sondern'e ait makalede, 6/7 eylül olayları ile alakalı mevcut zarar ile ilgili olarak; 2000 ev, 4600 dükkanın tahrip edildiği, 29 kilisenin yandığı ve toplamda 100.000.000 dolarlık bir zararın söz konusu olduğu iddia edilmiştir. **BCA 10-9-0-0 / 109-341-1.**

Tüm bunlar ışığında Hükümet, olayları yatıştırabilmek adına çalışmalar yaparken, muhalefet de bu süreçte hükümeti karşısına almaktan daha çok halkı itidale davet eden, sükunet verici açıklamalarda bulunmuştur. Dolayısıyla Kıbrıs meselelerinin görüşüldüğü dönemde Londra Konferansı öncesinde hükümetin yanında olan muhalefet 6 Eylül olaylarının hemen ardından yaptığı açıklamalarda da benzer bir duruş sergilemiştir.⁴³⁹ Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 9 Eylül'de yayımlamış olduğu beyanatla TBMM'yi 12 Eylül 1955 günü toplanmaya davet edecektir.⁴⁴⁰

Olayların kontrol altına alınmasının ardından Menderes, bir beyanat vermiştir. Bu beyanata göre patlama Atatürk'ün eski ikametgahı ile Türk konsoloshanesi arasında meydana gelmiş ve bina üzerinde bir kaç camın kırılması ile hasar oluşmuştur. Bu patlama belirsiz kişi ve gruplar tarafından istismar edilmek sureti ile ülke içerisinde kargaşalık çıkarılmaya çalışılmıştır. Menderes "...biz, geceki harekette bir takım şüpheli unsurların tahriki amiz faaliyetlerini sezinlemekteyiz. Buna, temiz hisli bazı vatandaşların galeyanlı hareketi inzimam edince iş çığırından çıkmıştır."⁴⁴¹ ifadelerini kullanarak milli duygularla, yaşananları protesto etmek için hareket eden kitlenin, şüpheli unsurlar⁴⁴² tarafından istismar edilmek istendiğini dile getirmeye çalışmıştır. İyi niyetli insanların arasında karışan şüpheli kimseler ve bazı

⁴³⁹ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 6 Eylül günü vermiş olduğu Beyanati: "Dün gece, 6-7 Eylülde İstanbul'da vukua gelen hadiseler ve tecavüzler çok esef ve elem verici olmuştur...Şimdi yapılacak iş vatandaş olarak vazifelerimizi iyi niyetle ve temiz yürekle ifa etmektir. Bir milli felaket halinde olan hadisenin zararlarını ancak bu suretle hafifletir, telafi edebiliriz."; CMP Lideri Osman Bölükbaşı'nın Beyanati: "Kıbrıs meselesi ve buna bağlı olarak Türkiye'ye karşı yıllardan beri yapılan ve maalesef Yunan Hükümeti tarafında da desteklendiği dünya efkarınca meçhul bulunmayan haksız tahrikler karşısında Hükümetimiz, Kıbrıs konferansına takaddüm eden günlerde yaptığı beyanat, muhalif-muvafık bütün vatandaşlarca tasvip olunmuştur...Anayasamızın, kanunlarımızın ve milli ahlakımızın teminatı altında bulunan vatandaş haklarına vaki tecavüzleri, takbih eden hükümet görüşüne tamamen iştirak ederiz." Bkz. "İnönü Sükunet Tavsiye Ediyor", **Ulus**, 8 Eylül 1955, s.7.; M. Serhan Yücel, "Menderes Dönemi (1950-1960)", **Türkler**, Cilt:16, Ankara, 2002, s.840.

⁴⁴⁰ "Bayar'ın Tebliği", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1453, 8 Eylül 1955, s.1.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668.

⁴⁴¹ "Başvekilin Mühim Beyanati", **Son Posta**, Sayı: 5637, 8 Eylül 1955, s.7.; Başbakan Menderes'in işaret ettiği "provokatif" amaçlı kişilere, 10 Eylül tarihli Hürriyet gazetesinde çıkan haber örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu haber: "Dün sabah Yedikule etrafında oturan bazı kimselerin ihbarı üzerine, Balıklı Rum Hastanesini yakmaya teşebbüs ettikleri bildirilen üç genç kız yakalanmıştır. Hilmiye, Hidayet ve Nurşen isimli bu genç kızların nümayişler sırasında yüksekçe yerlere çıkıp halkı yakıp yıkma teşvik ettikleri ve bu arada birinin bir teneke benzin, diğerinin yağlı bezler ve üçüncüsünün de ateş getirdiği ve kalabalığa; 'haydin arkadaşlar, hastaneyi yakalım' dedikleri, bazı Rumlar tarafından bildirilmiştir. Üçü de Bulgaristan göçmeni olan genç kızlar dün öğle vakti sırasında vilayete getirilerek Başbakan ve Bakanlara gösterilmiş ve bilahare haklarında takibata geçilmiştir.", "Rum Hastanesini Yakmaya Teşebbüs Eden Sanık Genç Kızlar", **Hürriyet**, Sayı: 2656, 10 Eylül 1955, s.5.

⁴⁴² Beyanatta şüpheli kimseler ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.

vatandaşların galeyana gelmesi neticesinde, olayların önü alınmaz bir boyuta geldiğini vurgulamıştır. Menderes'in bu açıklamalarını destekler nitelikte yazılar, sonraki günlerde basında da yer almıştır. Bazı basına göre olayın içinde kasıtlı tahrikler ve tahrikçiler bulunmaktadır.⁴⁴³

Öte yandan 9 Eylül günü Londra Konferansı'ndan dönen Dışişleri Bakan Vekili Fatin Rüştü Zorlu Yunanlı muhabir Agiagyirs'in, bundan sonraki süreç ile alakalı sorusuna oldukça net bir cevap vermiştir. Zorlu, "*Bunu size sormalı*" şeklinde başlayan açıklamasına, Türkiye'nin Yunanistan sefaretinin ve konsoloslğunun polis muhafazası altında olduğuna dikkat çekerek devam etmiştir. Ülke genelinde olağanüstü hal ilan edilmiş ve Rumların çıkarmış oldukları tahrikler neticesinde kargaşa çıkan Kıbrıs adasına, İngiltere asker yollamıştır. Zorlu çizmiş olduğu bu genel manzaranın müsebbibinin, Yunanistan olduğunu çok açık bir dille ifade etmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ta hakimiyet kurmak adına giriştiği bu yanlış hareket DP hükümeti tarafından oluşturulmaya çalışılan Türk-Yunan dostluğunu bir anda yıkma aşamasına getirmiştir. Zorlu bu konuda verilmiş olan emeğin adeta boşa gitmiş olduğunun altını çizmiştir. Türk-Yunan dostluğunu korumak adına ülke çapında çıkan en ufak bir gösteriye bile müdahale edilirken Yunanistan müttefikliği bozmak adına her türlü faaliyette bulunmaktadır. Zorlu bu durumdan ülkesi adına üzüntü duymaktadır.⁴⁴⁴

Zorlu'nun bu açıklamalarına destek verir mahiyette bir gelişme Fransa'nın önemli gazetelerinden France Soir'de çıkan haberdır. Gazetenin 10 Eylül 1955 tarihli baskısında Türkiye'de yaşanan hadiselerin Yunanlı devlet adamlarının yürütmüş oldukları sakat politikalardan kaynaklandığını dile getirilmiştir. Bu süreç içerisinde Türk siyasi çevreleri tarafından gösterilen olgunluk Yunanistan tarafından görülmemektedir. Yine Fransa'nın ünlü gazetelerinden olan Le Monde ise Atina

⁴⁴³ Cemal Refik, "Acı Bir Ders", **Akşam**, Sayı: 13266, 11 Eylül 1955, s.3.; Ayrıca Menderes; "İstanbul bu gün (7 eylül) ancak öğle saatlerinden sonra sükunet buldu...gece yarısı başlayan bu olaylar Adalar'a da sıçramış, yer yer Kadıköy'de, Beyoğlu'nun değişik yerlerinde çapulculuk ve kundakçılık baş göstermiştir. Bazı kendini bilmezler, kiliselere dahi saldırmışlar. İçişleri Bakanı Namık Gedik ile dün gece (6 eylül) sabaha kadar telefon ile konuştum. Bazı Valileri bizzat kendim aradım. İzmir ve Ankara'da da benzer olaylar çıkmış, fakat güvenlik kuvvetleri duruma hakim olmuşlardır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Oktay Kargalı, **6-7 Eylül Sürecinde Basının Rolü ve Azınlıklara Karşı Tutumunun Değerlendirmesi**, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.30-31.

⁴⁴⁴ Ahmet Emin Yalman, "Zorlu Yunanlılara Dostluğu Yıktınız, Suçlusunuz Dedi", **Vatan**, Sayı: 5144, 9 Eylül 1955, s.7.

resmi mahfillerindeki zihniyetin son zamanlarda çok gevşediği Balkan Paktı'nı suya düşürebilecek olan bu gevşekliğin Sovyetlerin işine yarayacağı yazılmıştır.⁴⁴⁵

Olayların bastırılmasının ardından, gösterilerin meydana gelmiş olduğu illerde hasar-tespit çalışmaları yapılmış, esnafın ve zarara uğrayan kesimlerin zararlarının devlet tarafından karşılanacağı ilan edilmiştir. Öte yandan, 9 Eylül itibari ile güvenlik güçleri tarafından tutulan veriler şöyledir: Olaylara karıştığı tespit edilen 2057 kişinin polis tarafından yakalaması yapılmış, bu sayının 1035'i sivil olarak görev yapan polis memurları tarafından, 1022'si ise mahalli karakollar tarafından ele geçirilmiştir.⁴⁴⁶ Gösterilerin ortaya çıkmasında ve büyümesinde etkili olduğu iddia edilen Kıbrıs Türktür Cemiyet Başkanı Hikmet Bil, Menderes'in reyini almadan hiç bir adım atmadığını dile getirmiştir. Bil'e göre 6-7 Eylül çok üzücüdür. Kendisinin bu

⁴⁴⁵ "Fransız Basını 6 Eylül Olaylarından Yunanistan'ı Mesul Tutuyor", **Yeni Sabah**, Sayı: 5929, 10 Eylül 1955, s.7.

⁴⁴⁶ "2057 Yağma ve Tahripçi Yakalandı", **Hürriyet**, 8 Eylül 1955, s.1.; "Nümayiş hadiselerinden sonra çapula mani olmaya çalışan polisler, külliyetli miktarda eşya müsadere etmişlerdir. Bu tarzda emniyet müdürlüğüne getirilen eşyanın değerinin 1 milyon lira civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu eşyalar arasında 6 da kasa mevcuttur. Kasalar, otomobillerle onları kaçırmak isteyen çapulcuların ellerinden alınmıştır. Bu arada polis havaya ateş etmek mecburiyetinde kalmıştır...Kasalardan bir kuyumcuya ait olanında 37 bin lira kıymetinde mücevher ve külliyetli miktarda para çıkmıştır. Diğer kasalarda da, külliyetli miktarda para ve altın saat bulunmuştur...Halk tarafından dükkanların ve evlerin önünde bulunan eşyalar peyderpey emniyet müdürlüğüne teslim olunmaktadır...Diğer taraftan Çukurova Yüksek Tahsil Talebe Yurdu'nda kalan bir üniversite talebesi de, yolda bulduğu 30 bin lira kıymetindeki mücevheratı teslim etmiştir." Bkz. "Emniyet Müdürlüğünde Bir Milyon Liralık Eşya Toplandı", **Son Posta**, 9 Eylül 1955, s.7.; "Salı akşamki hadiseler (6 eylül), şüphe yok ki çok esef vericidir. En az yarım milyar lira tahmin edilen milli servet mahvolmuştur. Lüzumlu bir çok eşyayı yerine koymak mümkün olmayacaktır...Hiç bir fırtına, hiç bir afet, salı akşam ki tahribat kadar büyük zarara sebep olmamıştır...Son müessif hadiselerin teselli verecek bir noktası vardır ki, o da vatandaşların çok büyük çoğunluğunun bu hadiseleri iyi bulmaması, teessür göstermesidir. Hemen herkes yapılan tahribatın, milli servette büyük bir gedik açtığı kanaatindedir...Cumhurreisi ve Başvekil, son hadiseleri çok fena bulduklarını kat'i bir lisanla söylemişlerdir.Muhalefetin görüşü de bundan az kati değildir. CHP başkanı İsmet İnönü ve CMP başkanı Osman Bölükbaşı verdikleri beyanatta bunu açıkça ifade etmişlerdir." Enis Tahsin Til, "Teselli Verecek Bir Nokta", **Vatan**, Sayı: 5144, 9 Eylül 1955, s.7.; 6-7 Eylül olaylarının ardından göz altına alınan kişiler arasında yer alan gazeteci Aziz Nesin, askeri tutukevindeki anılarını anlatırken olayların baş sorumlusunun İç İşleri Bakanı Namık Gedik olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Kansu Şarman, "Komünistler Yapmıştır Yakalayın", **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.64.; "İstanbul Emniyet Başmüfettişliğinin 21 Kasım 1955 tarihli raporunda, tutuklama ve sorgulamalar ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Buna göre, Örfi İdare tarafından yaklaşık olarak 4500 kişi, olaylar ile ilgili tahkikattan geçirilmiştir. Oluşturulan üç askeri mahkeme 19 eylül ile 17 ekim 1955 tarihleri arasında Selimiye Kışlası'nda 1956, Davutpaşa Kışlası'nda 1200 ve Harbiye'de 1200 kişinin sorgulamasını yapmış, şüpheli görülenler daha ciddi bir sorgu için diğerlerinden ayırt edilmişlerdir. Daha önceden komünist olduğu bilinen 48 kişi ise 7 eylülde tutuklanmış ve sorguları tamamlanmıştır." Bkz, Sakin, Dokuyan, **a.g.e.**, s.110-111.

olaylar içerisinde bir rolü yoktur ancak hadiseler sonucu yapılan tahkikatın çok uzamış olması, kendisini maddi ve manevi açıdan yıpratmıştır.⁴⁴⁷

Failler güvenlik güçleri tarafından yakalanırken hükümet mağdurlarının da zararlarının karşılanması adına girişimlerde bulunarak konu ile ilgili komisyonlar oluşturmaya başlamıştır. Hükümetten bu konu ile alakalı yapılan açıklamada, *"Hadisenin mağduru olan vatandaşlarımızın duydukları teessüre tamamıyla ve en samimi surette iştirak etmekle beraber, hükümetin maddi zararların telafisi için elden gelen her fedakarlığı ihtiyar etmekte tereddüt göstermeyeceği bir kere daha teyit olunur."*⁴⁴⁸ denilerek, mağdur vatandaşların devlet teminatı altında oldukları samimi bir dille açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra, bu zararların telafisi için, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne on milyon liralık hazine bonusu verilmesi için çalışmalar yapılmıştır.⁴⁴⁹

Göz altı işlemlerinin sürdüğü yoğun günlerde devlet erkânı İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'ne gelerek burada yürütülen işlemleri yerinde görmüşlerdir. Bu bağlamda Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner, 9 Eylülde İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nde olaylarla ilgili bilgi almışlardır. Akşama doğru Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nde gece geç saatlere kadar ikili görüşme gerçekleştirmişlerdir. Öte yandan, Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes İstanbul Valiliği'nde olaylardan dolayı maddi zarara uğrayan vatandaşlarla bir araya gelmişlerdir. Bu sırada Cumhurbaşkanı ve Başbakan olay mağdurlarını dinlerken, Dahiliye Vekili Namık Gedik ise şüpheliler ile görüşerek kendi ağızlarından bilgiler edinmiş ve polislerle birlikte bizzat yoğun çalışma yürütmüştür. Ardından İstanbul'daki tüm kaymakamları toplantıya davet eden Gedik, hem farklı kanallardan edinmiş olduğu bilgileri hem de kaymakamlıkta toplanan bilgileri bu

⁴⁴⁷ BCA 30-1-0-0 / 37-226-4; Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil'e göre, "5 eylül gecesi Florya'da Bayar, Menderes ve Dr. Namık Gedik şöyle bir tertip yapmışlardır. Londra üçlü konferansı ya Türkiye lehine başarıya ulaşmalı ya da torpillenmelidir, yani dağıtılmalıdır." Bkz. Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.320.

⁴⁴⁸ Zarar Görenlerin Hükümetten İstekleri", **Akşam**, Sayı: 13266, 10 Eylül 1955, s.1.; DP Hükümeti, olaylar nedeni ile zarara uğrayan ve bu zararlarını tescil ettiren kişilere toplam 60 milyon TL ödeme yapmıştır. Bkz. Dilek Güven, "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", **Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, Sayı: 141, Eylül 2005, s.41.

⁴⁴⁹ BCA 30-18-1-2 / 154-84-10.

toplantıda değerlendirmiş ve alınması gereken tedbirler konusunda tespitler yapmıştır. Daha sonra Gedik'in talimatı doğrultusunda Vali Gökay da, kaymakamlarla ayrı bir toplantı yaparak durum değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁵⁰

3.1.2.3.7. Olaylarda Sorumluluğu Olan Devlet Görevlilerin Eleştirilmesi ve Komünist Tertibi Meselesi

Dahiliye Vekili ve İstanbul Valisi olaylar ile ilgili yoğun bir mesai içerisindeyken gerek basın gerekse toplum bir beklenti içindeydi. Adeta bir "*günah keçisi*" aranır olmuştu. Muhalefete göre olayların başlaması ve gelişmesinde hükümette bir zafiyet söz konusuydu. Bu atmosfer içerisinde hadiseler karşısında Türkiye'nin iç güvenliği ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekili'nin yetersiz kalması şeklinde oluşan algı, gitgide kendini göstermeye başlamış ve bu durum basında da açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda, Bir takım basında algının fitilini ateşlenmiştir. 6-7 Eylül olaylarının sorumluluğu İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürlüğü'nde aranmıştır. İki makamda oturan kişiler görevlerini terk etmeli hatta görev ihmalı sebebi ile haklarında tahkikat yapılmalıydı.⁴⁵¹

⁴⁵⁰"Bayar ve Menderes'le Vekillerin Yaptıkları Temaslar", **Hürriyet**, Sayı: 2656, 10 Eylül 1955, s.5.

⁴⁵¹ "Vali ile Emniyet Müdürü'nü İstifaya Davet Ediyorum: Salı akşamı heyecanları istismar eden yağmacı, ev ve mabet tecavüzcülerinin hareketleri kanunsuzdur, fenadır. Kanunların, teminat altına aldığı çalışma hürriyeti, mesken ve mülk dokunulmazlığı ve vicdan serbestisi, bütün vatandaşlar tarafından eşit şekilde kullanılır. Sorumsuz mevkide bulunanlar, bu mevkileri takyit edemezler. 'Çok vahim' olarak vasıflandırılan hadiseler, gerek kendi bünyemiz içinde, gerek milletlerarası münasebetlerde büyük tepki yaratacak tesirde görülmektedir. Tahkikat, artık sıkı yönetim komutanlarının eline geçmiştir. Bu yönden söz, mahkemenindir. Fakat, acaba bu hadiseler önlenemez miydi? Gerçekten ve samimi olarak heyecanlarını izhar etmek isteyenlerin itidalli hareketleri yanında, bunu çığırından çıkarmak isteyen zümrenin tecavüzlerini önlemek, idare ve emniyet mensuplarına düşen vazife değil miydi? İşte bu yüzden İstanbul'un idaresini bütün yetki ve kanuni yetki ve imkanlarla elinde tutan vali ile emniyet kadrosunun başında bulunan polis müdürü, iyi bir imtihan geçirmemişlerdir. Bu gibi hadiseler, hiç bir zaman temenni edilmez. Fakat, olursa idare adamı bütün idarecilik kabiliyet ve dirayetini göstermelidir. Dalgasız gölde, sakın körfezde gemi yürütmek çok kolaydır. Kaptanın asıl ustalığı, açık denizin fırtınalarıyla dalgalarına göğüs gererken belli olur. İstanbul Valiliği, idare makamlarının derecelerinde ödev görenler için varılmak istenilen bir idealdir. Her idarecinin ve her valinin gönlünde İstanbul Valiliği yatar, İstanbul Valiliği hayaliyle yaşar. Gıpta edilecek bir mevkidir. Gökay, işte bu mutluluğa kavuşmuştur. İstanbul'un yapılacak işi çok, derdi çok. Ama, bu derlere derman bulabilmek için tıp ordinaryüslüğünün değil, idarecilik ordinaryüslüğünün gerektiği anlaşılmıştır. Çünkü idarecilik de, bir ilimdir ve bir sanattır. İstanbul'un meselelerinden yalnız birinin halledilmesi bir vali için ebedi ad bırakmaya yeter. Bu güne kadar vali, bütün maharetini işleri pamuk ipliğine bağlamakta göstermiştir. Vali ev emniyet müdürünün icraatları kendilerini tebrik ettirecek kadar başarılı değildir. Sayısız kanunlar, yetkilerin, zamanında tam olarak çıkarılması için çıkarılmıştır. Valiye sormak lazım, en çok dayandığı ve kendisine yaradığını Büyükdere'deki son basın toplantısında da tekrarladığı İller Kanunu, Salı gecesi evlere dahi hücum edenlere niçin tatbik

Muhelif basına göre ise idareciler yetersiz kalmış polis olaylara zamanında müdahale etmemiştir. Güvenlik güçlerinin olaylara zamanında müdahale etmiş olsalardı, zararlar önlenebilirdi. Polisin müdahalede geciktiğini iddia eden Akis dergisi bunun sebebini gösterici gruplarının başta sadece miting yapmak için toplandıklarının düşünülmesine bağlamıştır.⁴⁵² İhmal iddialarını destekler nitelikte bilgiler paylaşan iktidara muhalif, Forum Dergisi de olayların sorumluluğunu hükümete yüklenmiştir.⁴⁵³ Ayrıca 1955 yılına ait ve isimsiz bir şekilde Menderes'e

edilememiştir. Polis, işin başlangıcında hadiseleri önleyemez miydi? Bir takım sorular ki, doğrudan doğruya vali ve emniyet müdürü muhataptırlar. Bu gün idare, örfi idare kumandanının elindedir. Bütün nüfus ve otorite, hükümetçe örfi idareye tevdi edilmiştir ve bu karar esefli hadiseleri sivil idarenin önleyememesi üzerine alınmıştır. Şimdi, Vali de emniyet müdürü de tali bir duruma inmişler ve örfi idarenin direktiflerine bağlanmışlardır. Bu mevkide bulunacak olan vali ile emniyet müdürünün iş görebilmesi için, hadiselerde mesuliyet payı olmayan idarecilerden seçilmesi lazımdır. Zira, şimdiki vali ile emniyet müdürü bu hadiseleri önleyememişlerdir. Gerçek odur ki, hadiselerin heyecanı geçmiş, sükunet temin edilmiştir. Vali ile emniyet müdürünün durumlarının hükümetçe ele alınması vakti gelmiştir. Hadiselerde ihmal ve kayıtsızlıkları görülen zabıta memurları da cezalandırılmalıdırlar. Gökay'ın bir takım meziyetleri olabilir, Hekimlik mesleğinde otoritesi de vardır diyorlar. Hocalıkta en yüksek rütbe olan ordinaryüslüğü kazanmıştır. Ama ne yazık ki, idarecilik uzmanı değildir. Valilikten ayrılmakla İstanbul hiç bir şey kaybetmez, fakat ders kürsüsünden ayrılmakla tıp öğrencileri boşluk duyarlar. Bundan önce de bu hadiselerin minyatürü mareşal vakası olmuş ve o hadiselerde de Gökay, enerjik hareket edemeyerek herkes gibi seyirci kalmıştır. CHP iktidarı, İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığı'na Gökay'ı getirmekle isabet göstermemiştir. DP iktidarı da, Gökay'ı valilikte alıkoymakla yanlış hareket etmiştir. İstanbul halkı bu zaman içinde kendi işlerini kökünden halledebilecek gerçek bir idare adamı ararken, tıp öğrencileri de kendilerine bilgi verecek profesörlerini ve hatalar hekimlerin aramışlardır. Milleti müşkül mevkie düşüren yalnız, yakalanmış olan sanıkların hareketleri değildir. Vali ile emniyet müdürü de idaresizlikleri, tedbirsizlikleri, hemen teşebbüse geçmemeleri, zamanında müdahalede bulunmamaları yüzünden sorumluluktan kurtulamazlar. Hiç bir şey yapılamıyorsa, nümayişçilerin karşısına çıkıp sükunet ve itidal de tavsiye edilmez miydi? Vali ile emniyet müdürünün şahıslarıyla hiç bir alıp veremediğimiz yoktur. Üstelik gıyabi saygımız da vardır. Fakat ortada duran açık hakikatler karşısında millette olan sevgi ve aşkla dolu olan yüreğim, yurt sevgisiyle çarparken, aklımın emrini vicdanımın sesini tekrarlıyorum: Vali ile emniyet müdürü haklarında tahkikat açılması, devlet otoritesinin şerefini kurtarmak bakımından lazımdır. Bu makamlara oturanlar, o makamın yetkilerini halk lehine kullanarak vazifelerini layıkıyla yapmalıdırlar. Buna muktedir olunamıyorsa, yapılacak iş o mevkiin tekrar terk edilmesidir. Müessif hadiselerden dolayı bir tahkikat açılın veya açılmasın, vali ile emniyet müdürünü istifaya davet ediyorum." İhsan Ada, " Vali ile Emniyet Müdürünü İstifaya Davet Ediyorum", **Vatan**, Sayı: 5145, 10 Eylül 1955, s.1-4.

⁴⁵² "Eğer polis ve zabıta kuvvetleri o sırada müdahale etseydiler her şey önlenebilirdi. Fakat işin başında inanılmaz bir müsamaha gösterildi İhtimal ki sadece bir miting yapılacağı sanılıyor, bundan zarar geleceği kestirilmiyordu. Halbuki kalabalık daha Taksimdeyken asker ve itfaiye, sonradan aldıkları zecri tedbirleri alsalardı felâket gelip çatmayacaktı. Ancak atılan kartopu bir kaç saat içinde çığ halini aldı. Artık kütleleri durdurmaya imkân yoktu. Askere ateş etmesi emri verilmişti, fakat ateş edilmedi." Bkz. "Asayiş", **Akis Dergisi**, Yıl: 2, Cilt: IV, Sayı: 70, 10 Eylül 1955, s.5.

⁴⁵³ "...nümayişin çok vahim bir hal alması, devlet nizam ve asayişini bozucu bir şekle girmesi, 6 eylül gününde saat 5 ile 6 arasındaki müddete tesadüf ediyor. Bu saatten itibaren, ertesi günün sabahına kadar, yağmacılar serbest hareket etmişler, ne polis ne de ordunun müdahalesine maruz bırakılmadan istedikleri gibi kırıp yakmışlardır. 12 saat müddetle İstanbul gibi bir şehrimiz tamamen yağmacıların elinde kalmıştır. Baş vazifesi, nizam ve asayişin temini olan hükümet, bu şartlar altında vazifesini ifa etmiş sayılabilir mi?" Bkz. "6-7 Eylül'ün Muhakemesi", **Forum Dergisi**, Cilt: XIII, Sayı: 158, 1 Kasım 1960, s. 5.

gönderilen bir mektupta, hadiselere "*zamanında müdahale edilmemesi*"ne benzer bir duruma değinilerek olaylardan İstanbul Valisi'ni sorumlu tutulmuştur.⁴⁵⁴

Aziz Nesin'e göre, 6-7 Eylül olayları hükümet tarafından kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Ancak olayların seyri hükümetin istediği rotada gitmemiş ve "*başıbozuk*" taifesi kontrolü kendi eline alarak İstanbul'u "*yakıp yıkmıştır*". Nesin, 6-7 Eylülün baş sorumlusu olarak gördüğü Başbakan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in sorumluluklarını kendi üzerlerinden atmak adına hedefi farklı yere çekerek başka bir "*adres*" göstermek yoluna gittiklerini iddia etmiştir. Buna göre, "*...öyle suçlular bulunmalıydı ki, başta büyük dostumuz ABD olmak üzere, bütün dünya gösterilen sanıkların suçluluğunu onaylasın, onaylamasa bile karşı koymasın. Kim olabilirdi bu suçlular? Komünistler! Kamuoyunun da, komünistlerin suçlu gösterilmesini benimseyeceği deneyimlerden belliydi. Komünist dedin mi, herkes susacak, kimse ağzını açmayacaktı. O dönemde haklı olsa bile komünisti kim savunabilirdi, hangi yiğit!*" ifadeleri ile "*adresin*" komünistler olduğunu açık bir dille ifade etmiştir. Daha sonra, planın uygulamaya konulmasına geçildiğini belirten Nesin, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in İstanbul Emniyet Müdürü'ne olaylardan sorumlu tutulacak 50-60 kişilik bir komünist listesi hazırlanması talimatını verdiğini iddia etmiştir.⁴⁵⁵

Hadisenin bir komünist tertibi olması konusunda İstanbul Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak tarafından 7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul'dan, Ankara Emniyet Başmüfettişliğine gönderilen bir yazı dikkat çekicidir. Buna göre Sancak Menderes tarafından vilayete çağırılmıştır. Orda bulunan Fuat Köprülü hadiselerin "*mürettep mi?*" "*komünist tahrikli mi?*" olduğunu sormuş, Sancak ise hadiselerde komünist tahrikinin olmadığını söylemiştir. Buna karşı Cumhurbaşkanı ve Başbakan

⁴⁵⁴ Menderes'e gönderilen isimsiz ve eksik tarihli mektup; "İstanbul faciasının yüz kızartıcı halini sizin de bizler gibi görerek müteessir olduğunuzu tahmin ediyoruz. Memleketi mahv ve perişan eden maddi ve manevi ölçüsüz kıymetin yok olmasına sebep olan bu hareketi Ankara'da olduğu gibi İstanbul'da da başladığı anda duyurmak, İstanbul Valisi ile Emniyet Müdürü için işten bile değildi, maalesef bu efendiler vazifelerini yapmadıkları gibi mevkilerinin salahiyetini de kullanmadılar. Zabıta memurları, o gece bu işi yapan çapulcu halkı (burası yeter ileri gidin), şeklinde bu işin devamına teşvik ettiler, memleket harabeye döndü, güzel İstanbul'umuza yazık oldu, ertesi gün Beyoğlu'ndaki harabeyi size gösterirken, Vali Beyin yüzünün kızarmamasına hayret ediyoruz. İnşallah cezasını çekecektir. Fakat lütfen, sizin de beceriksizliği yüzünden memleketi mahveden bu adamın bu haline göz yummanızı rica ve istirham ederiz. Kendi işimle meşgul olan bir Türk olduğum için imza koyamadım, özür dilerim." Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 37-226-3.

⁴⁵⁵ Nesin, **a.g.e.**, s.59.; Eroğul, **a.g.e.**, s.177.

komünist tahrikini muhakkak görerek elebaşların tutuklanması talimatını vermişlerdir."⁴⁵⁶ Buna istinaden Emniyet Müdürlüğü 400 kişilik bir liste hazırlamıştır. Sancak'ın "...hangisini emrederlerse, ona göre bu gün tevkifat yapılacaktır"⁴⁵⁷ ibaresini kullanmış olması yapılacak tahkikatlarda, devletin üst kademesiyle sürekli bir iletişim halinde olduklarını göstermektedir. Yazının en önemli kısmı ise, "çok gizli olarak öğrendiğime göre, Yunanlılara göz dağı verilme üzere, Beyoğlu'nda ufak bir nümayişin icrası, dün akşam Hükümetçe tasvip edilmişti. Fakat, hadise genişleyince, bunu komünist tahrikine atfetmek uygun görülmüştür."⁴⁵⁸ ibaresi olmuştur.

Nesin gibi, Ahmet Hamdi Tanpınar da olayların hükümet tertibi olduğunu düşünenler arasındadır. Ancak burada şunu eklemek gerekir ki gerek Nesin gerekse Tanpınar gibi kişiler Menderes döneminde muhalifliği ile ön plana çıkan kişilerdir. Bu bağlamda Tanpınar "6-7 Eylül hadiselerinin iktidar tarafından tertiplenmiş olduğu daha ilk günden belli olmuştu. Yalnız, neticelerinin bu kadar vahim olacağını düşünememişlerdi"⁴⁵⁹ ifadeleri ile Aziz Nesin'inin düşüncelerine benzer bir tasvir çizmiştir.

3.1.2.3.8. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in İstifası ve Mülki-İdari Amirler Arasında Yapılan Değişiklikler

Basında⁴⁶⁰ ve bazı çevrelerde olayların sorumluluğunun hükümet kanadından birilerine verilmesi gerekliliği konusunda algı söz konusuydu. Nihayetinde başarılı

⁴⁵⁶ BCA 10-9-0-0_108-337-1.

⁴⁵⁷ BCA 10-9-0-0_108-337-1.

⁴⁵⁸ Bu cümle 6-7 Eylül olaylarının başlangıçta kontrollü bir şekilde hükümetin iradesi ile başladığını, ancak işlerin kontrolden çıkması üzerine, hükümetin üzerine sorumluluk almamak adına, hadiseleri komünist tertibi olarak, kamuoyuna sunduğu değerlendirmesini desteklemektedir. BCA 10-9-0-0_108-337-1.

⁴⁵⁹ Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, İstanbul, 2011, s.139.; Eskişehirli bir avukat olan Sait Halim Kayılı, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından Yassıada Yüksek Adalet Divanı'na çekmiş olduğu 1960 tarihli bir telgrafta, "Yüce Divanınızca yargılanmakta olan 6-7 eylül hadiseleri, tamamı ile Hükümetin tertibi mahsulüdür. Bu hadiseleri yaratmak için Eskişehir'den fabrika işçileri, sivil polis ekipleri sevk edilmiştir." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-339-4.

⁴⁶⁰ 6-7 eylül sürecinde, basının gündemle ilgili yapmış olduğu haberler, hükümet tarafından yakın takip altına alınmıştır. Olayların bitmesinin ardından, yapılan haberlerde, orduyu iç politik mevzulara karıştırdıkları gerekçesiyle 28.10.1955 tarihinde Ulus ve Zafer gazeteleri; 09.12.1955 tarihinde ise Dünya ve Vatan gazeteleri süresiz olarak kapatılmıştır. Gazetelerin kapatılması ile alakalı örfi idare komutanlığı bildirileri şu şekildedir; **Ulus ve Zafer**: "Örfi İdare Kumandanlığından Bildirilmiştir: 1-25 Ekim 1955 tarihli Ulus gazetesi (Türk ordusu ancak vatanının hizmetindedir), 26 Ekim 1955 tarihli

olunmuş ve Dahiliye Vekaleti'nde değişikliğe gidilmiştir. Dahiliye Vekili Namık Gedik, 10 Eylül günü görevinden istifa etmiş⁴⁶¹ ve Gedik'in yerine Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes getirilmiştir. Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik, babasının istifa edeceği duymasının ardından babasına hitaben, bir kusuru olmamasına rağmen neden istifa edeceğini sormuştur. Gedik bu soruya, "*Devlet adamlarının ve üst kademe bürokratların kusura dayanmayan sorumlulukları vardır. Bu iş eninde sonunda Dahiliye Vekili olarak benim kabahatimdir.*"⁴⁶² cevabını vermiştir. Gedik'in istifa talebine DP içerisinde bazı kesimlerce olumsuz yaklaşmıştır. Bu durumun partiye zarar vereceği ve suçlunun DP olarak gösterilmesine neden olacağından endişe duyulmuştur. Buna karşılık Namık Gedik, "*Ben suçluyum. Çünkü ben, etnik*

Zafer Gazetesi (Şimdi de orduyu tahrik ediyorlar), başlıklı yazılarıyla, orduyu iç politika mevzuu olarak ele almış bulunduklarından, her iki gazeteyi de müddetsiz olarak tabi ve neşirden menettim. 2- Bu gazetelerin sahip ve mesel müdürleri, başka bir isim altında Türkiye genelinde gazete çıkaramazlar."Bkz. "Zafer ve Ulus Gazeteleri Müddetsiz Kapatıldı", **Akşam**, Sayı: 13314, 28 Ekim 1955, s.1.; **Dünya ve Vatan**: "Örfi İdare Kumandanlığından Tebliğ Edilmiştir: 08.12.1955 tarihli Dünya gazetesinin (DP grubundaki huzursuzluk arttı ve esinti), aynı tarihli Vatan gazetesinin (bu böyle gidemez), başlıklı makaleleri tehyic ve tahrik edici mahiyette görüldüğünden, mezkur gazetelerin tab ve neşirini 15 gün boyunca men ettim." Bkz. "Dünya ve Vatan Gazeteleri Kapatıldı", **Akşam**, Sayı: 13358, 9 Aralık 1955, s.1.

⁴⁶¹ 6/7 eylül olayları sırasında Ankara Valisi olan Kemal Aygün'ün refakat polisi olarak görev yapmakta olan Komiser Yardımcısı Davut Akdemir, o gün yaşananlar ile ilgili 25.10.1960 tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu bu rapor, 04.11.1960 tarihinde, Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na, Kurmay Albay-Emniyet Müdürü Şükrü Elkin imzasıyla, üst yazı ile birlikte gönderilmiştir. Söz konusu rapora göre, Komiser Yardımcısı Davut Akdemir; "Zamanın Dahiliye Vekili istifa etmişti ve tayyare ile Ankara'ya geliyordu. Yine, Kemal Aygün ile karşılamak üzere Etimesgut'a gitmiştik. Namık Gedik geldi, gayet üzgün bir hali vardı, emniyetten gönderilen hususi plakalı arabaya binmeyi reddetti, akrabalarının arabası ile şehre hareket etti, arabadan tahminen bir saat sonra Dahiliye Vekilliğine tayin edilen Ethem Menderes tayyare ile geldi, Namık Gedik'i karşılamaya giden zevat da Etimesgut'da bekliyordu. Ethem Menderes geldiğinde gayet neşeliydi, herkesle görüştüktan sonra arabaya bineceği sırada Kemal Aygün'e, vazifeye başladınız mı diye sordu, o da henüz başlamadım dedi. Bunun üzerine Ethem Menderes hemen başla çok işimiz var dedi. O zaman Kemal Aygün, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne tayin edilmişti." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 109-339-6.; Gedik'in istifa günü, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Vukuat Fişinde 10.09.1955 olarak belirtilmiştir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Vukuat Fişi, No:1/384, Tarih: 01.10.1955.; Gedik'in istifa tarihi; Dahiliye Vekaleti hususi Kalem Müdürlüğü'nden, Hususi Kalem Müdürü, Mazhar Atacanlı'nın, Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'ne, Gedik'in istifası ile alakalı olarak, 01.10.1955 tarihinde göndermiş olduğu resmi yazıda da, 10.09.1955 olarak geçmektedir. Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü, Sayı: 1/384, Tarih: 01.10.1955; "Kabinede Tadiller", **Akis Dergisi**, Sene:2, Sayı: 47, Cilt: V., 8 Ekim 1955, s.6.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'e göre, Namık Gedik hadiselerden sonra İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş, Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ı İstanbul Kızıltoprak'ta bulunan babasının evine çağırmıştır. Daha sonra Alaattin Eriş istifasını Namık Gedik'e arz etmiştir. Ardından Ethem Yetkiner de istifasını Namık Gedik'e sunmuştur. Sıra Fahrettin Kerim Gökay'a gelmiş ve Gökay hadiselerde kendisinin bir kusurunun olmadığını dile getirmiştir. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

⁴⁶² **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

kökeni ne olursa olsun vatandaşımı koruyamadım"⁴⁶³ diyerek kendi isteğiyle istifa etmiştir. Gedik'in istifası bir çok gazetede manşetten verilmiştir. Zira Gedik, Menderes'in en yakınındakiler arasında yer almaktaydı. Gedik'in bu pozisyonu onu önemli ve yetkili biri kılmaktadır. Gedik'in istifası Menderes'in Gedik'i gözden çıkardığı gibi düşüncelere yol açmıştır. Ancak bu istifa Gedik'in gözden çıkarılması olarak değil medya ve muhalefetin susturulması adına yapılmış bir harekettir. Hükümete göre emniyet ya da mülki amirlerin görevden alınması, 6-7 Eylül gibi büyük hadiselerin öfkesini hafifletemezdi. Gedik'in istifası muhalefet tarafından olumlu karşılanmış ve hükümetin üzerindeki baskı hafiflemiştir. Ancak Menderes, Gedik'i çok geçmeden eski görevine geri getirecektir.

Gedik'in görevinden istifa etmesini takiben diğer bazı idarecilerde de değişikliğe gidilmiştir. Ankara Valiliği'ne Konya Valisi Cemal Göktan, Konya Valiliğine Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner, Beyoğlu Kaymakamlığına da Beykoz Kaymakamı Cevat Çapanoğlu'nu tayin edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğüne Ankara Valisi Kemal Aygün ve İstanbul Emniyet Müdürlüğüne Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu'nun⁴⁶⁴ ataması yapılmıştır. Böylelikle olayların neticesinde sorumluluk gereği, idare amirleri arasında en tepeden başlanarak önemli değişiklikler yapılmıştır.⁴⁶⁵ Ancak idare amirleri arasında yapılan değişikliklerde İstanbul Valiliği'nde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olması da şaşkınlık yaratmıştır.⁴⁶⁶ Ayrıca İçişleri Bakanlığı bünyesinde olayların araştırılıp

⁴⁶³ **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi),

<https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEXcXps&t=140s>, (20.04.2020).

⁴⁶⁴ 6-7 Eylül olaylarında protestoların merkezinin Beyoğlu olduğu düşünülürse, Beyoğlu Kaymakamı Nakiboğlu'nun hadiseler sırasında göstermiş olduğu çalışmanın hükümet nezdinde önemli bir tesir yaptığı düşünülmektedir. İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün Nakiboğlu'na verilmesi terfi olarak değerlendirilebilir.

⁴⁶⁵ "Dahiliye Vekili İstifa Etti", **Akşam**, Sayı: 13267, 11 Eylül 1955, s.1.; "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik İstifa Etti", **Hürriyet**, Sayı: 2657, 11 Eylül 1955, s.1.; "İdare Amirleri Arasında Tayinler", **Son Posta**, Sayı: 5637, 11 Eylül 1955, s.1.; "İdare Amirleri Değiştirildi", **Ulus**, Sayı: 11753, 11 Eylül 1955, s.1.; "Dahiliye Vekili İstifa Etti", **Vatan**, Sayı: 5146, 11 Eylül 1955, s.1.; "Ankara ve Konya Valileri ile Emniyet Genel Müdürü de Değişti", **Yeni Sabah**, Sayı: 5930, 11 Eylül 1955, s.1.; Akkaya, **a.g.t.**, s.117.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, Birinci İnkat (01.11.1955), s.24.

⁴⁶⁶ Davut Akdemir'in (Kemal Aygün'ün refakat polisi, komiser yardımcısı) hazırlamış olduğu raporda; "Kemal Aygün, 6/7 Eylül hadiselerine müteakip...bir kaç defa İstanbul ile görüşürken, İstanbul Valisi'nin yerinde kalmasının doğru olmadığını, Vekil ile Emniyet Müdürü'nün harcanması ile işlerin halledilmeyeceğini ve bir gün yine İstanbul ile telefon muharebesi yaparken yüksek sesle, Sayın Başvekile arz edin, eğer o küçük boyluyu yerinde bırakırlarsa, Ankara'da, çok zor durumda karşılaşılabilecektir...diyerek konuştuğunu hatırlamaktayım." ifadeleri ile, Kemal Aygün'ün, Dahiliye Vekili Namık Gedik başta olmak üzere, bir çok kişinin görevine son verilme ya da görev yeri

incelenmesi adına Bakanlık Denetleme Başkanı Necmi Türel öncülüğünde 12 kişilik bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon 20 Eylül'de İstanbul'da çalışmalarına başlamıştır.⁴⁶⁷

6-7 Eylül olayları neticesinde bazı mülki ve emniyet amirlerinin görev yerinin değişmesine rağmen, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın⁴⁶⁸ yerinde kalması bürokratik çevrede hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Gökay'ın 05 Aralık 1955'de Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar'a hitaben yazmış olduğu yazı iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi görevini tam olarak yaptığını dile getiren Gökay'ın, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in vermiş olduğu talimatlardan ve yönetim tarzından kaynaklı eksiklikler nedeniyle hadiselerin çığırından çıktığını dile getirmesiydi. İkincisi ise Gökay'ın yazıyla birlikte İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'i⁴⁶⁹ nümayişçiler arasında gösteren bir fotoğrafı da göndermiş olmasıdır.⁴⁷⁰

değiştirilme yoluna gidilirken, İstanbul Valisi Gökay'ın yerinde kalmış olmasından son derece rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-6**.

⁴⁶⁷ Gökçel, **a.g.t.**, s.114.; İstanbul başta olmak üzere İzmir ve Ankara'da meydana gelen olaylar nedeni ile Türkiye oldukça zor duruma düşmüştür. Hükümet yetkililerinden yapılan açıklamalarda, olayların aniden bir baskın şeklinde meydana gelmesinden dolayı, müdahale konusunda istenilen seviyenin yakalanamamış olduğu dile getirilmiştir. Hadiseler nedeni ile benzer durumların bir daha yaşanmaması adına 1956 yılında, İstanbul Vilayet Dahilinde Vuku Bulacak Olağanüstü ve Ani Hadiselerde Tatbik Edilecek Emniyet ve Asayiş Planı Hazırlanmıştır. Bu plan, olması muhtemel olaylar karşısında, ordu birliklerinden istifade şeklini anlatmaktadır. Söz konusu Plan: "Mahalli Zabıta veya yardımcıları ile bastırılmayacak mahiyet arz eden hadiselerle, umumiyetle devletin emniyetine karşı ayaklanma, hükümet kuvvetlerine direnme, tecavüz, umumi nizam ve asayiş bozcu hallerle kuvvet kifayetsizliği önceden kestirmelerde, Vilayet İl İdaresi'ndeki Kanunundaki salahiyyetle ve Milli Müdafaa Vekaleti'nin 01/06/1956 gün ve Erkanı Harbiye Umumiye Riyaseti Adli Müşavirliği'nin 315/209-225 sayılı emirleri uyarınca, Garnizon Kumandanlığı'ndan yardım talebinde bulunulacaktır...Bu şekilde hadiseye müdahale maksadıyla tefrik ve tayin olunan kıta kumandanı, hadiseye müdahaleden itibaren, Valinin vereceği emri yerine getirmekle beraber, askeri tekniğe taalluk eden hususlarda müstakilen hareket eder. Hadise mahallinde vazifeli Emniyet Müdürü veya Amiri ile Jandarma Kumandanları,, emniyet bakımından müşavir sıfatıyla ve mahalli şartlara vakıf eleman olarak bulunacak, bu şekilde mülki makamlarla irtibat sağlanmış olacaktır." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7**.

⁴⁶⁸ 6-7 Eylül olayları sebebi ile dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay hakkında yapılan soruşturmaya ait evrak, Dahiliye Vekaleti tarafından Devlet Şurasına gönderilmiş, Devlet Şurası, evrakı inceledikten sonra bazı noktalar üzerinde tekrardan tahkikat kararı vermiştir. Tahkikat derinleştikten sonra evrak tekrar Devlet Şurasına gönderilmiş ve Devlet Şurası, yaptığı tahkikat neticesinde Gökay hakkına bir suç unsuru bulamamış men-i muhakeme kararı vermiştir. Bkz. "6-7 Eylül Hadiselerinde Vali Suçsuz", **Büyük Doğu**, 29 Nisan 1956, s.1-5.

⁴⁶⁹ İstanbul Valisi Gökay'ın, Namık Gedik'e daima bağlı olmak ile nitelendirerek eleştirdiği dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş'in, 06.09.1955 günü Yıldız Polis Okulu Müdürlüğü'ne yazmış olduğu yazıda, okulda bulunan mevcut polis öğrencilerinden 200 kişinin, 6 eylül akşamı saat 20.00'ye kadar hazır edilmesi şeklinde yazmış olduğu resmi yazı dikkat çekicidir. Bkz. **BCA 10-9-0-0_107-332-3**.

⁴⁷⁰ Gökay, Cumhurbaşkanına hitaben yazmış olduğu söz konusu yazıda; "...Devlet ve Hükümeti temsil eden İstanbul Valisi, 26 Ağustos'ta, hadiseden tam 11 gün evvel, vaziyeti görüyor, vukuu muhtemel

3.1.2.3.9. DP İçerisinde 6-7 Eylül Tartışmaları ve Namık Gedik

6-7 Eylül'de meydana gelen olaylar nedeni ile 12 Eylül 1955'de, Örfi İdarenin İlanı ile alakalı TBMM görüşmelerine geçilmeden önce sabah DP Grubu toplantıya davet edilmiştir. DP grup toplantısında⁴⁷¹ konuşan Menderes komünist tehlikesine değinerek olaylarda komünistlerin rolü olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Aslında bu toplantının dikkat çeken yönü Gedik'in isminin geçtiği anlardır. Grup toplantısından önce Gedik Menderes'ten, istifasını kısaca dile getirmesini, bunun yanında hadiselerle ilgili herhangi bir sorumluluğunun olmadığını grup toplantısında anlatmasını istemiştir. Gedik grup toplantısında konuşma yapmamıştır.⁴⁷²

Gedik'in grup toplantısında konuşmaması ile ilgili Kim Dergisi'nde yer alan değerlendirme önemlidir. Dergiye göre 6-7 Eylül olayları Gedik'in ilk talihsizliği idi. Yaşananlar sadece İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlere zarar vermekle kalmamış aynı zamanda Dahiliye Vekilini de koltuğundan etmişti. Menderes DP grup toplantısında en yakınında bulunan Gedik'i savunmak için tek bir kelime etmemiştir. Gedik konuşmak için söz istemiş ancak bunu başaramamıştır. Bu durum, "*Gedik, söz*

büyük kitle hareketlerini teşebbüs halinde dahi önlemek için, tabiri ile sivil ve askeri makamları yazılı olarak, ışıarı ahire kadar vazifeye davet ediyor. İzinleri kaldırıyor, tedbirleri alıyor. Hadise günü de, henüz ortalıkta bir şey yokken, Atatürk'ün evine bomba atılması ve bunun radyoda yayınlanması, Ekspres gazetesinin ikinci baskı yapması, karşısında, halkın heyecana gelerek bir hadise çıkarması ihtimali olduğunu saat 16'dan itibaren Dahiliye Vekili'ne ve Hükümet Reisine arz ediyor. Dahiliye Reisine, teşyi edilmekten mazur tutulmasını rica ediyor. Mülki ve askeri kuvvetlere hazır olmalarını yazılı emirle tebliğ ve takip ederek, Emniyet Müdürü'nü harekete geçiriyor. Fakat...o Emniyet Müdürü, belki daima bağlı olduğu ve direk emirler telakki ettiği Dahiliye Vekili'nin milli galeyan telkini altında, nümayişçiler arasında yalnız el çırpmadığı müşahede ediliyor. Şimdi, hadisenin cereyan tarzını ve Devlet ve Hükümet reislerini, teşyiden sonra, Vilayete dönen Dahiliye Vekili'nin, hareketi milli bir galeyan olarak vasıflandırışı, nümayişçilere karşı, sert hareket edilmemesi hakkında bana ve polisler emir vermesi, meselenin, komünistlikle hiç bir alakası bulunmayıp milli galeyan olduğunu ısrarla müdafaa etmesi...63 yangının söndürülmesi, Park Otelin tahripten kurtarılması keza Jandarma ile Kapalıçarşı ve Tahtakale'nin kurtarılması gibi haller muvacehesinde, ilk dakikadan itibaren, yüksek takdirlerinize mazhar olan Valinin, üç ay sonra bir suçlu gibi kendi eli ile istifası istenilerek, Büyük Millet Meclisi'ne kendi eliyle suç istidasının gösterilmesi yolunda hazırlanan komplo muvacehesinde, yüksek hükümlerinize müracaat ediyorum." şeklinde ifadeler kullanarak, olaylar sırasında kendisinin tüm önlemleri alarak, görevini hakkıyla yerine getirdiği algısını yaratırken; Dahiliye Vekilinin emir ve talimatları nedeni ile olayların bastırılmasında başarısızlığa uğranıldığını anlatmaya çalışmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0-108-337-1**.

⁴⁷¹ DP grup toplantı tutanaklarının bir kısmına 19.10.1960 tarihli, Yüksek Adalet Divanı Duruşma Tutanakları incelenerek ulaşılabilmektedir. Ayrıca dönem süreli yayınlarından da yararlanılmıştır. Tutanakların aslına ise ulaşma imkanı elde edilememiştir.

⁴⁷² Namık Gedik'in Grup toplantısı sırasında konuşmaması ile alakalı olarak Menderes, "Namık Gedik usul bakımından konuşmadı. Binaenaleyh, bir istifanın yükü altında konuşuyor. Diyor ki, susayım susayım, ama hiç olmazsa benim mesul olmadığımı arkadaşlarım bilsin ve Başbakanın ağzından söylensin" ifadelerini kullanmıştır. **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1**.

isteyen, içini dökme arzusunda bulunan bir hatibe söz vermemenin ne biçim bir şey olduğunu, o gün iyice anlamıştı. Bir hekim olarak, savunma hakkı tanınmayan bir insanın psikolojisini bizzat, kendi nefsinde yaşıyordu." ifadelerinde açıkça görülmektedir. Gedik kendisine söz verilmemesine sinirlenerek Menderes'e hitaben "Bu işte benim ne suçum var' diyerek serzenişte bulunmuştur.⁴⁷³

Menderes 19 Eylül 1960'ta, 6-7 Eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda⁴⁷⁴ savunması sırasında, "Dahiliye Vekili'nin mesuliyetinin mevcut olduğunu bilmiş olsaydım, derhal, kendisinden o an, istifa etmesini rica ederdim...ben diyorum ki, mesul olduğuna kanaatim olsaydı kendisine, bizatihi istifa etmesini değil, istifasını evvela ben kendim alırdım."⁴⁷⁵ diyerek, 6-7 eylül olayları sırasında, Dahiliye Vekili'nin kendisine göre herhangi bir kusurunun olmadığını dile getirmeye çalışmıştır. Menderes'in, 6-7 eylül hadiseleri ile ilgili Gedik'in üzerinde herhangi bir sorumluluk bulunmadığını söylemesine karşın dönem gazetecilerinden bir kısmı Menderes ile aynı görüşte değildir. Hadiselerden Gedik'i sorumlu tutmaktaydılar.⁴⁷⁶

⁴⁷³ "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.9.

⁴⁷⁴ Yüksek Adalet Divanı 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ardından Yassıada'da kurulan Yüksek Mahkemedir. Demokrat Parti içerisinde yer alan tutuklu, başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan olmak üzere bir çok bakan ve milletvekili burada yargılanmışlardır. "Milli Birlik Komitesi 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 18'de Orgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında toplanarak Yüksek Adalet Divanı'na verilen ölüm cezalarını içeren dosyayı 12.06.1960 tarih ve Anayasanın 6. maddesi gereğince tetkik etti. Komite Yüksek Adalet Divanı'nca ve ittifakla ölüm cezasına çarptırılan sakıt Reiscumhur Celal Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezalarını tasdik ederken, Celal Bayar'ın yaşını bitirmiş olmasıyla ölüm cezasını müebbet ağır hapis cezasına çevrildi." "Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nda duruşmalar 14 Ekim 1960 günü başlayıp 15 Eylül 1961'de sona ermiştir. Bu sürede Yüksek Adalet Divanı'nda 203 oturum yapılmış, 19 dosya ele alınmış, 509 sanık ve 1063 tanık dinlenmiştir. Yargılama sırasında yabancı gözlemciler de bulunmuştur. Bkz. Atiye Emiroğlu, **Hasan Polatkan'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010, s.131.; İlyas Topçu, Sema Akılmak Topçu, "Adnan Menderes'in Yargılanması ve İdamı" **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 61, Mayıs-Haziran 2017, s.69-70.

⁴⁷⁵ **BCA 10-9-0-0 / 110-345-1.**

⁴⁷⁶ Milliyet Gazetesi yazarlarından Ömer Sami Coşar, Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili başlıklı köşe yazısında; "Onun ilk icraat ne oldu? Bu suale, bu milletin her ferdi bir tek cevap verir: 6-7 eylül hadiseleri. Türk milletinin, dış alemde itibarının şiddetle zedelenmesine, aleyhimizde her türlü tahrikatın yapılmasına bu hadiseler sebep oldu. Kıbrıs meselesini müspet bir sokmamız imkan dahilinde, iken, gene bu hadiseler bütün işleri alt üst etti. Milli servet, remi ellerin idare ettiği tahrikler sonunda çok ağır kayıplara uğradı. Bunun bedelini kim ödeyecekti? Mesul kimdi? Mesul hükümetti ve en fazla suçlu durumda Dahiliye Vekili Namık Gedik bulunuyordu. Böyle olmasına rağmen ne tahkikat yapıldı, ne Dahiliye Vekili sorguya çekildi." ifadelerini kullanarak, 6-7 eylülün en büyük sorumluluğunu Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklemiştir. Bkz. Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili" Milliyet, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

1960 ve 1961 arasında devam eden Yüksek Adalet Divanı yargılamaları sürecinde Menderes, Aralık 1960 günü 6-7 Eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda 17. oturumda aynı konu ile ilgili vermiş olduğu başka bir ifadede Dahiliye Vekili'nin konuşma isteğinin, tarafından engellediği iddialarını dile getirmektedir. Buna göre o günkü toplantının gündemi örfi idarenin ilanı ile alakalıydı. Gündemin belli olması nedeni ile Gedik, hadiselerdeki sorumluluğu konusuna değinmemiştir. Ancak Gedik Menderes'ten sorumluluğu olmadığı yönünde açıklama yapmasını istemiştir. Menderes'e göre olayların mesuliyeti Gedik'e yüklenemez.⁴⁷⁷

Hadiseler sırasında Demokrat Parti Burdur Milletvekili olan Fethi Çelikbaş, 25 Ekim 1960'da 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili olarak Yüksek Adalet Divanı'nda yapılan Gizli Celsede şahit olarak dinlenmiştir. Çelikbaş bahse konu DP Grup toplantısı sırasında Namık Gedik'e söz hakkı verilmemesi konusuna değinmiştir. Buna göre Gedik, kendisinin konuşturulmasını aksi takdirde hadiselerden sorumlu olmadığına dile getirilmesini istemiştir.⁴⁷⁸ Çelikbaş, Namık Gedik'in 6 Eylül sabahı Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan beyanatını hatırlatmıştır. Beyanatta ülke genelinde asayişin memnuniyet verici olduğu özellikle İstanbul'da suçların git gide

⁴⁷⁷ Şimdi, akıl ve mantık ile tahlil edecek olursak, Dahiliye Vekili ya suçludur; ya suçlu değildir. Suçluysa, iddianameye göre suçlu kalkıp ne diyecekti? İtiraf mı edecekti. Bu taraf, hiç akla hayale gelecek bir şey değildir...Sonra istifa eden Dahiliye Vekilini susturmak meselesi, Dahiliye Vekili istifa etmiş, istifa edince kendisini taksirli görmek mevkiine olanlar olabilir. Bu, taksirli olmak mevkiinden bir an evvel çıkmak istiyor Dahiliye Vekili, fakat gündem müsait değil. Çünkü idare-i örfiyyenin tasdikli veya ademi tasdikli, hadiselerin hacmi ve ehemmiyeti karşısında idare-i örfiyyenin ilan edilmesini istilzam eder mi etmez mi, hususunu tazammun eden bir toplantı. Bu itibarla konuşmıyor. Onun üzerine diyor ki, başvekil konuşmamam bahasına benim takirli ve mesul olmadığımı söylesin. Benim susturmam keyfiyeti şu ibareden geliyor, okuyup vaktinizi almak istemiyorum. Eğer, kendisini mesul addetseydim bir defa görüyorum ki kendisi istifa etmiş, vazifeden alınmış istifa ettirmiş değil. Eğer, bir mesuliyeti mevcut olsaydı kendisini istifa etmek mecburiyetinde bırakır ve vazifeden alırdım. Bu, kendisi suçlu veya mesul olan bir insanın ifşaatta bulunmaya istidatlı veya kararlı olan bir insanı susturmak keyfiyeti asla mümkün değildir" **BCA 10-9-0-0 / 111-349-1.**

⁴⁷⁸ "Ön kapıdan, İcra Vekilleri Heyeti'nin oturduğu yerden saat 10'u beş geçte salona girdim. Salona girince, Başvekil o an bir münakaşamız oldu...çok sıkışık oturuyorlardı. Zeyyad Ebuziyya'nın yanına oturdum. Önünde, müntehir Namık Gedik oturuyordu. Namık Gedik'in sağında ise Aydın milletvekili Nail Geveci vardı...bir karar verilmiş, karar gereğince, müzakere açılmadan Hükümetçe ilan olunan İdare-i Örfiyye'nin tasvibi arzu ediliyordu. Konuşmamak üzere dün arkadaşlarla mutabık kaldığımız için teessürle bakıyordum...riyaset kürsüsüne doğru giderek ekseriyet takririnin reddi ile müzakere açılmasını istedim. Reis, vekillerinden birisi kürsüye çıksın müzakereye devam edelim dedi. O anda 70-80 kişi içeride kaldı, ben içeride kalanlar arasındaydım, Namık Gedik önümde oturuyordu, bir şeyler söylemek istiyor ve icra vekilleri heyeti tarafına bakarak, Başvekil kast ederek, Başvekil aleyhine beyanlarda bulunuyor, kendisinin konuşturulmasını aksi takdirde gayri mesul olduğunun beyan edilmesini istiyordu. Mütemediyen önümde bunları söylüyor, Başvekil, Meclis zabıt katiplerinin yanındaki sırada elini çenesine dayamış, benzi uçuk bir şekilde Namık Gedik tarafına doğru bakıyordu." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 111-346-1.**

azaldığından bahsetmekteydi. Çelikbaş, 6 Eylül'de Gedik'in, asayişin gayet memnuniyet verici olduğunu bildirmesinin ardından, aynı günün akşamında hadiselerin patlak vermiş olmasını ilginç bulmuştur.⁴⁷⁹ Çelikbaş, " 6 eylül gecesi emsaline rastlanmadık hadiseler zuhur ediyor, elbette bu durum karşısında Dahiliye Vekili'ni konuşturmak bizim için zarurettir. Fakat bu imkan maalesef açılmadı, Bu hadiselerin mürettep olduğu hakkında kati kanaatim vardır. Çünkü zabıta müdahale etmemiştir. Benim görüşüme göre Başvekil Adnan Menderes bu tertibin içindeydi, müntehir Namık Gedik o tertibin içindeydi, fakat onun dışında siyasi mesuliyet taşıyanlardan kimin bulunabileceğini kestiremem."⁴⁸⁰ diyerek olayların bir tertip olduğu ve Namık Gedik'in de, 6-7 Eylül tertibi içerisinde yer aldığını iddia etmiştir.

3.1.2.3.10. TBMM Görüşmelerinde 6-7 Eylül Olayları

12 Eylül öğleden önce gerçekleştirilen DP grup toplantısının ardından, öğleden sonra saat 15.00'de Meclis görüşmelerine geçilmiştir.⁴⁸¹ Grup toplantısının

⁴⁷⁹ "6 eylül sabahı, Cumhuriyet Gazetesinin 2. sayfasında şu haberi okuyarak Ankara'ya gitmiştim. 'Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik, bir muhabirin sorduğu suali şu şekilde cevaplandırıyor: Memlekette asayiş durumu memnuniyet vericidir. Bilhassa, İstanbul'da suçlar gittikçe azalmakta umumi suç yekunu 1959 senesinde 10.000'nin üzerinde iken, 1954 senesinde bu rakam 4620'ye düşmüştür. İstanbul'da nüfusun her sene arttığını göz önünde bulunduracak olursak bu netice memleket hesabına memnuniyet vericidir. Bu iyi neticenin sebebini vatandaşların olgunluğunda ve zabıta kuvvetlerimizin çalışmasında aramak yerinde olur kanaatindeyim" Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-346-1.

⁴⁸⁰ **BCA** 10-9-0-0 / 111-346-1.; Çelikbaş'ın bu düşüncesi ile aynı fikirde beyan eden bir başka isim ise, olaylar sırasında İstanbul Belediyesi Levazım Müdürü olarak görev yapan İsmail Tamçelik'tir. 03.11.1960 tarihli 6/7 eylül ile alakalı, Yüksek Adalet Divanı duruşması sırasında ifade veren Tamçelik; söz konusu hadiselerin mürettep olduğunu ve tertipçilerinin ise zamanın Başvekil Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili müntehir Namık Gedik olduğunu dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-347-1.; 6/7 eylül olaylarının tertip olup olmadığı konusunda, 12.11.1960 günü, Yüksek Adalet Divanı'nda, 6/7 eylül olayları ile ilgili, şahit olarak dinlenen, Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik; "6/7 eylül hadiselerinden evvel, Kıbrıs Türklerine yapılan çeşitli mezalim yüzünden, bütün Türklerin vicdanlarında uyanan çeşitli reaksiyonlara, hiç bir cevap verilmiyordu. Hatta bu gün gibi hatırlıyorum, Namık'a sordum, niye müsaade etmiyorsunuz, böyle bir mitinde? Hayır dedi bana, hükümet olarak biz bunu miting şeklinde değil de, iyi bir şekilde, daha asil bir şekilde halletmek durumundayız dedi. Şu halde, hükümet olarak, bir mitinge dahi müsaade etmeyen kimselerin, bunu tertiple yapacaklarına katiyen inanmıyorum. Katiyen, bu işte tertip yoktur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 111-348-1.

⁴⁸¹ Zenginoğlu, **a.g.t.**, s.107.; 19.10.1960 günü, 6/7 eylül olayları ile alakalı Yüksek Adalet Divanı'nda, Menderes'in savunması alınmıştır. Söz konusu savunma sırasında, Menderes, Dahiliye Vekili Gedik'in, olaylar ile ilgili DP Grup toplantısında söz alma konusu ile ilgili; "O sabah toplandık. Öğleden sonra da Meclis toplanacak, o sabah ki Grup toplantısı, sadece idare-i örfinin ilanını tasdik etmek lazım mı değil mi mevzuuna münhasırdı. Şimdi, sabık Dahiliye Vekili'nin, "susayım" demesi, hadiselerin esasına girmek, ruznamenin ve bütün konuşmanın dışında olduğu için kendisi istifa etmiş bir insan olması dolayısıyla istifasını, kendisini burada mesul ve suçlu gibi zımnen ve manen gösterebilecek bir vaziyette olduğu için diyor ki; o halde ben istifamın sebebini ve sorumluluğumun

Meclis görüşmelerinden önceye alınması Menderes'in, oturum öncesi vekiller arasındaki düşüncelere hakim olmaya ve ortak bir fikir yaratma çalışılması ile açıklanabilir. Çünkü 6-7 Eylül olayları ile ilgili tüm DP milletvekilleri aynı görüşte değildir. Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın Gedik'i suçlaması buna örnektir. Ayrıca Fuat Köprülü'nün hadiselerden önceden haberdar olduğunu söylemesi ve DP İstanbul Milletvekili Aleksansros Hacopulos'un olaylar sırasında emniyet zafiyetinden bahsetmesi görüş farklılıklarını göstermektedir. İstanbul, İzmir ve Ankara vilayetlerinde örfi idare ilan edilmesi ile ilgili Cumhurbaşkanı Celal Bayar 12 Eylül 1955 günü,⁴⁸² Meclisi toplantıya davet etmiştir. Bahse konu vilayetlerde örfi idare ilanına dair Başvekalet tezkeresi ile alakalı olarak, Meclis'te iktidar ve muhalif milletvekillerine söz hakkı verilmiş ve taraflar arasında sözlü tartışmalar yaşanmıştır.

Meclis oturumunda ilk sözü CHP lideri İsmet İnönü almıştır. İnönü 6-7 Eylül tarihlerinde İstanbul ve İzmir'de çok önemli hadiselerin meydana geldiğini, masum vatandaşların can, mal ve şereflerine karşı tecavüzlerin yapıldığını dile getirerek sözlerine başlamıştır. İnönü'ye göre, *"6-7 Eylül hadiselerinin çok hazin tarafı, tecavüz edenlerin coşkun hissiyat ile kendini kaybetmişler halinde değil, adeta hiç bir mani karşısında bulunmayan rahatlık ve kolaylık içinde işlerini gören insanlar olarak görünmeleridir."*⁴⁸³ Hükümetin eylemlerde güvenliği sağlama yönünden yetersiz kaldığını vurgulanmıştır.

mevcut olup olmadığını esasa girilmediği için burada ifade edebilecek vaziyette değilim. Bu sebeple, derhal bir bahane ile susarım ve bir kelime ile Başvekil desin ki, Dahiliye Vekili istifa etmiş bulunuyor. Bu hadise esnasında da, Dahiliye Vekili bulunduğu için mesul değildir. Grup zabıtları iyice tetkik edilecek olursa görülecektir ki, o günkü konuşmamda esasa girmedim. " ifadeleri ile Gedik'in konu ile alakalı, Grup toplantısının konusunun idare-i örfi olması hasebiyle, olaylarla ilgili kendi sorumluluğu konusuna girmek istemediği ve kendisinden (Menderes) tek kelime ile kısaca konuya değinmesini istediğini dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 110-345-1.

⁴⁸² T.B.M. Meclisi Reisliğine, Hükümetçe İstanbul, İzmir ve Ankara vilayetlerinde Örfi İdare ilan edilmiş olduğundan, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 86. maddesine tevfikân T.B.M.M'yi 12.09.1955 pazartesi günü, saat: 15.00'de içtima davet ettim. Keyfiyeti saygı ile arz ederim. Reisicumhur, C. Bayar. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668.

⁴⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.668-669.; Bu konu dönem araştırmacıları arasında da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira, araştırmacıların bir kısmı olaylar esnasında hükümetin, hadiseleri önceden bildiği için güvenlik güçlerine müdahale konusunda esnek davranma talimatı verildiğini iddia ederken, tam tersini düşünenler ise bu görüşe tamamen karşı çıkarak, hükümetin olayları yatıştırmak adına yapılması gereken ne varsa yapmış olduğunu savunmaktadır.; "Büyük Millet Meclisi'nin Dün Aldığı Tarihi Karar", **Akşam**, Sayı: 13269, 13 Eylül 1955, s.1.; "İnönü Konuşuyor", **Hürriyet**, Sayı: 2659, 13 Eylül 1955, s.1.; "Büyük Millet Meclisi'nin Kararı", **Ulus**, Sayı: 11755, 13 Eylül 1955, s.7.

İnönü'nün ardından kürsüye gelen CMP Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, İnönü'nün değinmiş olduğu konuyu tekrarlamıştır. Her zaman gurur duydukları güvenlik güçlerinin, 6-7 Eylül gibi bir olayı önceden haber alamamış olmasından duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. Ayrıca bu durumun, hadiselerin en karanlık yönü olduğunun altını çizmiştir. Bilgin'e göre hadiseler şehrin hemen hemen her yerine sirayete etmişti. Yapılan tahriplerden anlaşılmaktadır göstericiler hedeflerini önceden belirlemişlerdir. Yalnız buradaki önemli olan nokta dükkanların sadece tahrip edilmesi, yağmaya maruz kalmamasıdır. Sadece bazı yerlerde yağma söz konusudur. *"şu vaziyete göre hadiseyi, ani bir heyecanın eseri olmaktan ziyade bir tertibin mahsulü olarak mütalaa etmek, mantıki bir zaruret halini almaktadır."* Olayları önceden haber alma konusunda yetersiz kalınmış hadiseleri bastırma adına fazla bir gayret sarf edilmemiştir. Türk polisinin atalet içerisinde kalmıştır.⁴⁸⁴

Muhalefetin görüşlerine karşı çıkan Fuat Köprülü⁴⁸⁵ CHP milletvekillerinin olaylar sırasında hükümetin gerekli önlemleri almaması ve güvenlik güçlerinin yeterli özveriyi göstermemeleri şeklindeki iddialarına karşı durmaktaydı. Muhalefetin bu iddialarına karşı, *"...o esnada İstanbul'da bulunan hükümet erkânı ve bizzat Devlet Reisi çapulculara karşı arabalarından inerek doğrudan doğruya mücadele etmişler ve Pendik'ten Haydarpaşa'ya kadar yol üstünde rastladıkları 150 çapulcuyla kamyonlara doldurarak jandarmaya teslim etmişlerdir."*⁴⁸⁶ ifadelerini kullanan Köprülü, yaşanan olaylar esnasında bizzat devletin en üst kademesinin güvenlik güçleri ile beraber olaylara müdahale ettiğinin altını çizerek, bu konudaki zafiyet iddialarına kesin bir dille karşı çıkmıştır.

Köprülü, ayrıca çok önemli bir hususa da aydınlık getirmiştir. Bu husus dönem muhalefetine ve de bazı araştırmacıların iddia ettiği üzere devletin olaylardan haberinin olduğu halde yeterli önlemleri almadığıydı. Köprülü'ye göre

⁴⁸⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.670.; "Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek", **Yeni Sabah**, Sayı: 5932, 13 Eylül 1955, s.5.

⁴⁸⁵ Fuat Köprülü'ye söz hakkı verilmesi ile ilgili Meclis Başkanı: "Hükümet de konuşmak istiyor. Sözünü hükümete veriyorum" ifadelerini kullanmıştır.

⁴⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; Köprülü'nün bu beyanatına karşılık İnönü; "6-7 Eylül vukuatından daha evvel bilgileri olduklarına dair Bay Menderes ve Bay Köprülü'nün 12 Eylül'de, B.M.M. Meclisi'nde söyledikleri, dikkat ve ibretle tetkike değer." ifadelerini kullanarak, hükümetin, olaylar ile ilgili önceden haberinin olmasını şaşırtıcı bulmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

hükümet olaylardan "evvelce haberdardı" ve "bazı tertibat da alınmıştı." Ancak günü ve saati belli olmayan olaylar "bütün gayretlere rağmen adeta bir baskın şeklinde her tarafa birden tecelli etmişti."⁴⁸⁷ Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu'nun, 8 Eylül 1955'te Valilik ile yapmış olduğu yazışmada ki, "Emniyet Müdürlüğü, hadiseden beş altı gün önce, karakollarda birer nöbetçi bulundurmak suretiyle, kaza emniyet kadrosunun elemanlarını, Emniyet Amirliği'ne toplamıştır."⁴⁸⁸ ifadeleri Köprülü'nün açıklamaları ile örtüşmektedir. Köprülü'nün bu konuşmasını Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol siyasi bir gaf olarak değerlendirmiştir. Bu konuşmanın başta Menderes olmak üzere DP'de hoşnutsuzluk yarattığını vurgulamıştır.⁴⁸⁹ Ancak, Köprülü'nün konuşmasının DP'de hoşnutsuzluk yarattığı iddia edilse de 6-7 eylül olaylarından önce hükümet tarafından emniyet tedbirleri alındığı doğrudur. Bu bağlamda Köprülü'nün bahsetmiş olduğu tedbirler arasında İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş imzasıyla 26 Ağustos 1955 günü alınan emniyet tedbirleri gösterilebilir. Bu tedbirler ile 26 Ağustos saat 18.00'den itibaren remi ve sivil bütün

⁴⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; "Köprülü Dedi Ki:" **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1453, 13 Eylül 1955, s.2.; "Köprülü'nün Bir Sözü", **Vatan**, Sayı: 5143, 13 Eylül 1955, s.7.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik'e göre olaylardan hükümetin önceden haberinin olduğu şeklinde iddialar mevcuttur. Ancak Gedik bu iddialara çok sıcak bakmamaktadır. Arda Gedik ayrıca net bir şekilde babası Namık Gedik'in 6-7 Eylül hadiselerinden haberinin olmadığını dile getirmiştir. Bzk. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUEcXps&t=140s>, (20.04.2020).

⁴⁸⁸ **BCA 10-9-0-0 / 109-339-7**.

⁴⁸⁹ Mükerrerem Sarol, Fuat Köprülü'nün olaylar ile ilgili Meclis Konuşmasını, "Başvekilin ricası üzerine tereddüt etmeden kendisini kürsüde bulan Hoca'nın, hali, denize girmeye niyetli olmayan bir insanın arkasından itilir itilmez kendisini birden bire soğuk suyun içinde bulmasına benziyordu...İlk önce Halk Partisi'ni suçlamayı denerdi. Yalnız CHP'li mebuslar değil, bizimkiler de bu iddialara iltifat etmediler, onun üzerine meşhur siyasi gafını yaptı. Hükümetin, olaylardan haberdar olduğunu söyledi. Bu laflar duyulur duyulmaz, mebuslar ve dinleyiciler, birdenbire dikkat kesildiler. Menderes, 'Eyvah! Hoca, ne haltlar karıştırıyorsun?' diye yerinde duramadı. Bir süre mebusların arasında oturmaya çalıştı, orada da rahat edemedi, bir kaç yer daha değiştirdi, aniden kafasına yumruk yermiş gibi şaşkın şaşkın mendiliyle parmaklarını ısırtıyor, ne ettin hocam, nasıl bize kıyarsın hocam, bizi mahvettin hocam diye söylenip duruyor, bir yandan da hoca tuluat kabilinden kafasında ürettiği saçmalıkları döktürüp duruyor; 'Hükümet, hadiselerden, tecavüzden haberdar, fakat zamanını öğrenememiştir. Hadiseler, aniden patlak vermiş ve hükümet tedbir almakta geç kalmıştır.'" şeklinde konuştuğunu ifade ederek, Köprülü'nün konuşmasının DP tarafından memnuniyetsizlikle karşılandığını dile getirmiştir.. Bkz. Sarol, **a.g.e.**, s.415-416.; Köprülü, Kasım 1960 tarihli 6-7 Eylül Duruşmasında; "6-7 Eylül Olayları Zorlu'nun ithamı ile Menderes ve Namık Gedik tarafından tertiplenmiştir. Menderes ayrıca, Selanik'teki bomba olayını da tertiplemiştir." ifadelerini kullanacaktır. Mahkeme salonunda ifadelerine devam eden Köprülü; "Evet hükümetin tertibidir. İsteseydi, hükümet o zaman olanları, 6-7 eylül olaylarından daha önce kontrol altına alıp, olayları önleyebilirdi. İlk günlerde, bunun, hükümetin tertibi olacağını aklıma sığdıramadım. Ancak çok sonra, bunun, hükümetin tertibi olduğu kanaatine vardım. Fakat, o zaman ben, hükümetten uzaklaşmışım. Tertipçisi de, tabiatı ile o zaman hükümetin başında bulunan ve bütün nüfuzu elinde tutan hükümet başkanı yani, zamanın Başbakanıdır." diyerek, bu konudaki düşüncesini açık ve net bir şekilde ortaya koymuştur. Bkz. "Köprülü 6-7 Eylül Hükümet Yaptı Dedi", **Akşam**, 2 Kasım 1960, s.5.

amir ve memurların senelik ve haftalık izinleri ikinci bir emre kadar kaldırılarak 15 maddeden oluşan bir tamim yayımlanmıştır.⁴⁹⁰ Ayrıca, 31 Ağustos 1955 günü İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş imzalı çıkarılan başka bir yazının not kısmında, "*Not: Rumlara ait kilise ve buna mümasil müesseseler üzerinde müteyakkız bulunulması.*"⁴⁹¹ ibaresinin geçmiş olması, Köprülünün bahse konu tarihte yapmış olduğu Meclis konuşmasını destekler niteliktedir. Bunda gündemin Kıbrıs meselesi olmasının da etkisi vardır. Zira Kıbrıs konusu Türkiye'nin kırmızı çizgisi konumundadır. Bu meseleden dolayı Yunanistan ve Rumlara karşı halk arasında öfke söz konusudur. Bu bağlamda 26 Ağustos 1955'te ikinci bir emre kadar İstanbul'da vazife görececek toplam hazır kuvvet sayısı 835, şubelerin vazifede bulundurdıkları kuvvet sayısı ise 591 olarak belirlenmiştir.⁴⁹²

Konuşmasına devam eden Köprülü, devletin almış olduğu tüm önlemlere rağmen 6-7 Eylül, ABD'de yaşanan hadiselerle mukayese yaparak açıklamaya

⁴⁹⁰ **BCA 10-9-0-0 / 109-339-3 6-7;** Söz konusu tedbirler: **1-**Görülen lüzum üzerine 26/08/955 Cuma günü, akşam saat 18'den itibaren resmi ve sivil bulunan amir, memur ve muamelat memurlarının senelik ve hafta mezuniyetleri ikinci bir emre kadar kaldırılmıştır. **2-** Emirlerinde toplu hazır kuvvet bulunan Emniyet Amirleri: bu kuvvetlerin isimlerini bir cetvel halinde tespit edip, üçte ikisini vazifeye hazır durumda bulunduracak ve geriye kalan diğer üçte bir kuvveti de istirahata çekecektir. İstirahatta bulunacak memurlar,, bu istirahatlarını emniyet amirlerinin gösterecekleri en yakın merkezlerde geçirecekler ve lüzumu anında kısa bir zamanda merbut oldukları toplu hazır kuvvete iltihak edeceklerdir. **3-**Motorlu vasıtalar amirliği emrindeki bütün vasıtaları kontrolden geçirecek ve telsizi olanların da, cihazları işler bir hale getirip emre hazır bulunduracaktır. **4-** Şube I ve II de çalışan amir, memur ve muamelat memurlarının üçte biri daimi surette kendi şubelerinde geceli ve gündüzlü hazır bulunacak, geriye kalan üçte iki kuvvetten biri kendi şubesindeki normal vazifelerinde çalışacaklar ve diğer üçte bir kuvvet de, istirahatta olacaktır. **5-** Resmi kadrodaki memurlar, hazır kuvvette cop ve yedek şarjörleri ile mücehhez olarak vazifeleri başında bulunacaklardır. Sivil memurlar, silahları temizlenmiş olarak üzerlerinde taşıyacaklardır. **6-** Süvari kadrosundan ayrılacak 11 atlı polis, Taksim merkezi arkasında, 11 atlı polis Fener Başkomiserliği'nde ve diğer 11 atlı polis de, Boğaz mıntıkasında, Yeniköy merkezinde bulundurulacak ve yukarıda açıklanacak hususlar dahilinde, üçte ikisi vazifeden ve üçte biri de istirahatta tutulacaktır. **7-** Toplu hazır kuvvetlerin bulunacağı merkezlerde kuvvetleri, lüzumu halinde sevk etmek üzere birer belediye otobüsü bu merkezlerde bulundurulacak ve toplu hazır kuvvet amiri emrinde olacaktır. **8-** Adalar ve Kadıköy'de bulunan atlı polis de, kendi mntıklarında bahsi geçen maddelerdeki emir gereğince vazife göreceklendir. **9-** Beyoğlu Emniyet Amirliği emrine verilecek hazır kuvvetten münavebe ile İstiklal Caddesi-Tarlabası, Hamal Baş, Aynalıçeşme, Firuzağa, Yenişehir mntıklarını; Şişli Emniyet Amirliği, Kurtuluş, Feriköy, Sinemköy, Fatih Emniyet Amirliği de; Fener ve Balat'da bir polis memuru ile bir polis görevli Jandarma'dan ibaret, miktarı kafi devriye çıkartacaklardır. 26/08/1955, Emniyet Müdürü, Alaeddin Eriş. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-3;** Alaeddin Eriş, 26 Ağustos 1955'te orduya uyarı yazısı göndererek tertip almalarını dile getirdiğini ifade etmiştir. Bkz. Rıfat N. Bali, **6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar-Hatıralar**, İstanbul, 2018, s.265.

⁴⁹¹ **BCA 10-9-0-0 / 110-343-5.**

⁴⁹² Hazır Kuvvetler; Fener 150, Beyoğlu 150, Şişli 150, Yeniköy 90, Kadıköy 75, Adalar 75, Heybeliada 40, Burgazada 35, Bakırköy 40, Beylerbeyi 30; olarak belirlenirken, Şubelerin Vazifede Bulundurdıkları Kuvvetler ise; Şube I 60, Şube II 100, Şube III 45, Şube IV 50, Şube V 47, Trafik Şubesi 150, Hesap Lv. Şube 20, Süvari 47, Motorlu V. Şube 60, Telefon Şube 8, Telsiz şube 4. olarak belirlenmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 110-343-5.**

çalışmıştır. Buna göre Köprülü, *"Hatırlarsınız, tarihte buna benzer hadiseler çok olmuştur. Bunun en yakın misali, Pearl Harbaur'da Amerikan donanmasının maruz kaldığı felakettir. Bütün istihbarat vasıtalarının envama malik olan, maddi ve manevi her şeye malik bulunan büyük bir devlet, adaya gelip baskın yapıncaya kadar, Japon donanmasının hareketinden haberdar olmamıştır. Binaenaleyh, tarihte emsali çok olan bu gibi gafletlere tesadüf edildiğini unutmamak lazımdır."*⁴⁹³ diyerek o dönem için dünyanın en güçlü devletleri arasında olan ABD'nin bile istihbari anlamda kesin bir sonuca ulaşamayabileceğinin altını çizmiştir. Köprülü hadiseler sırasında bazı kiliselerin ateşe verilmesine de değinmiştir. Bunun komünist bir faaliyet olduğunu düşünen Köprülü, Türk tarihinde mabet yakılması hadisesine rastlanılmadığına dikkat çekmiştir. Bu işi yapanların amacı Türk-Yunan dostluğunu bozmak ve Türkiye'yi Batı'ya karşı mürteci ve mutaassıp göstermektir.⁴⁹⁴

Daha sonra kürsüye gelen Menderes, TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında muhalefetin, emniyet güçlerinin vazifelerini yapmadıkları şeklindeki ithamlarına karşı, *"Polis, emniyet memuru, emniyet amiri hiç vazife görmedi de, bu üç bin kişiyi bir kaç saat içinde karakollara hapsedenler kimlerdir? Emniyet teşkilatının 1000-1500 kişilik kadrosu hadisenin cereyanı esnasında üç bin kişilik bir suçlu grubunu tevkif etmiş bulunuyordu."* ifadeleri ile sayısal veriler kullanarak emniyetin olaylar sırasında göstermiş olduğu performansını ortaya koymaya çalışmıştır. Hadiselerin önlenmesi anlamında, *"baskına maruz kaldık"* tabirini kullanan Başvekil'e göre aniden gelişen hadiseler güvenlik güçlerini ilk anda hareketsiz bırakmıştır. Menderes 31 Mart Vakıası ile bir mukayese yaparak, yaşanan olayların içerik bakımından 31 Mart hadiseleri ile boy ölçüşebilecek bir seviyede

⁴⁹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.684.; *"Köprülü'nün İzahatı"*, **Son Posta**, Sayı: 5637, s.7.; *"Köprülü'nün Beyanatı"*, **Vatan**, Sayı: 5143, 13 Eylül 1955, s.7.

⁴⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.685.; Köprülü'nün, olaylar ile ilgili hükümet olarak, önceden haberdar olduklarını söylemesi ile alakalı olarak İnönü söz konusu oturumun ikinci celse açılışı vesilesi ile yapmış olduğu konuşmasında; *"Sayın Köprülü beyanatında, ne vakit yapılacağını bilmiyorduk dedi. Bu kaydolunacak bir keyfiyettir. Biz, hiç haberleri olmadığını zannediyorduk...Sayın Başvekilin beyanatında da, hadisenin bidayetinden malumattar oldukları anlaşılıyor. Halbuki, biz bütün bu tedbirlerden Hükümetin haberi, başında var mıdır, yok mudur? Buralarını meçhuliyet içinde ve karanlık içinde görüyorduk."* ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.692-693.

olduğunun altını çizmiştir.⁴⁹⁵ Daha sonra Örfi İdare'nin oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde Örfi İdarenin altı ay müddetle devam etmesi kabul edilmiştir.⁴⁹⁶

DP İstanbul milletvekili Aleksansros Hacopulos TBMM konuşmasında olaylar sırasında emniyet güçlerinin zafiyetinden söz etmesi, Başvekilin konuşmasıyla kısmen çelişmektedir. Hocapulos'a göre hadiseler sırasında kendisini en fazla üzen şey emniyet teşkilatının durumu olmuştur. *"Emniyet teşkilatı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de, dilim söylemeye varmıyor; bazı hadiselerle göz yummuştur."* Hocapulos'a göre 6 Eylül gecesi Büyüka'da'ya beş veya on kadar kayık yanaşmıştır. Polisler içerisinde 200-300 kişinin olduğu bu kayıkları görmüş ve onlarla konuşmuştur. İşin ilginç yanı ise polislerle konuşan bu kişilerin adayları talan etmeleri ve herhangi bir mukavemet görmeden tekrardan adayları terk etmeleridir. *"Polis isteseydi, 3,5 kayığı tutup, bunları fare gibi kapan içinde tutamaz mıydı? Taksim'in göbeğinde çapulcular, Zapyon Lisesi'nin kapısını zorlarken, oradan süvari polisleri geçiyor. Hadiseyi görüyor, ne yapıyorsunuz, utanmazlar diyor ve geçiyor gidiyor."*⁴⁹⁷ Hocapulos polisin ve jandarmanın olaylara müdahale noktasında, bir zafiyetten ziyade, bilinçli olarak müdahale edilmediğini düşünmektedir.⁴⁹⁸ Konuşmasına devam eden Hocapulos, *"...daha mühim bir hadise benim evimde cereyan etmiştir. Benim evimde cereyan ettiği için söylemek mecburiyetindeyim. Evimin yanı başında polis karakolu bulunmaktadır. Bizi tanırlar, anne ve babamı bilirler. Tahripçiler evin içine giriyor, evi tamamıyla tahrip ediyor ve evimin önünde*

⁴⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.689-690.

⁴⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.691-692.

⁴⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.676.

⁴⁹⁸ Polisin olaylara müdahalede bulunmaması ile alakalı, 6/7 eylül olayları sırasında Ankara Valisi olan Kemal Aygün'ün refakat polisi olarak görev yapmakta olan Komiser Yardımcısı Davut Akdemir, o gün yaşananlar ile ilgili 25.10.1960 tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu bu rapor, 04.11.1960 tarihinde, Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na, Kurmay Albay-Emniyet Müdürü Şükrü Elkin imzasıyla, üst yazı ile birlikte gönderilmiştir. Söz konusu rapora göre, Komiser Yardımcısı Davut Akdemir; "Hadiseden evvel, 3 ya da 4 eylül günü Kemal Aygün İstanbul'a gittiğinde, 6/7 eylül hadiselerinde İstanbul'da bulunuyordu. Hadiseden sonra, hemen Ankara'ya tayyare ile dönmüştü. Etimesgut'tan şehre gelirken, makam arabasında yanında bulunan tanımadığım bir şahsa şu şekilde izah ediyordu. 'Benim İstanbul'da bulunmam çok isabetli oldu, hadiseleri bizzat gördüm, hiç bir polisin müdahale etmediğini, hadise çok genişlemiş tahribat yapılyordu. Bir çok yerlerde yangın çıkarıldığını ve her semtte aynı anda başladığını müşahade ettikten sonra hadisenin mürettep olduğu gözden kaçmıyordu, hemen telefonla Ankara'ya emir verdim ve Ankara'da hadiseleri bastırdım yoksa Ankara'da aynı şekilde tahribata uğrayacaktı." ifadelerini kullanarak, Ankara Valisi Kemal Aygün'ün, olaylar sırasında İstanbul polisinin olaylara müdahale etmediğini söylemiş olduğunu dile getirmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-339-6**.

duran silahlı jandarmalar hiç müdahale etmiyor. Bu hadisede, diyebilirim ki, evim değil tahripçiler muhafaza edilmiştir. Babam ve annem 80 yaşındadır. Yataktan aşağı atılmış ve gece yarısı, yatakları dahil, her şey tahrip edilmiştir. Başbakanlık müsteşarı Salih Korur, evimin halini gözleri ile görmüştür."⁴⁹⁹ diyerek, açık ve net bir şekilde güvenlik kuvvetlerinin olayları bilinçli olarak bastırmaktan yana tavır sergilemediklerini dile getirmiştir.

3.1.2.3.11. TBMM'de 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Tekrar Gündeme Gelmesi

3.1.2.3.11.1. IV. Menderes Hükümet Programı ve CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in Konuşmasında 6-7 Eylül Meselesi

16 Aralık 1955 günü,⁵⁰⁰ IV. Menderes Hükümet Programı münasebeti ile konuşmalar esnasında, 6-7 Eylül 1955 olaylarına yeniden değinilmiştir.⁵⁰¹ İktidar-muhalefet arasında sataşmaların yaşandığı oturumda Ana Muhalefet lideri İsmet İnönü söz almıştır. İnönü'ye göre İstanbul'da yaşanan olayların üzerinden dört aya yakın bir süre geçmiş olmasına rağmen, İstanbul Valisi'nin halen görevinin başında

⁴⁹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 7, İçtima: 1, Sekseninci İnikat (12.09.1955), s.676.; Hocapulos'un ifade ettiği, polisin iradesi ile olaylara müdahale etmediği yönündeki görüşünün, aksi seyrinde olan görüş, Menderes tarafında 13 ocak 1956 tarihli konuşmasında dile getirilecektir. Buna konuşmasında Menderes; "...şimdi, polis neden harekete geçmedi? Muhterem arkadaşlar; polis harekete geçti. Polis harekete geçmemiş olsaydı bin kişilik, bin beş yüz kişilik kadrosu ile altı bin kişiyi, o gece içeriye tikan hangi kuvvet olurdu, bunu söyledim...Muhterem arkadaşlar; neden ordumuz harekete geçmedi? Ordumuz harekete geçti arkadaşlar. Eğer ordumuz harekete geçmemiş olsaydı, daha vasi tahribatın yer alması muhtemel olurdu...Türk Ordusu, eline verilen silahı kullanmakta ne kadar kahraman, ne kadar emsalsiz bir kuvvet olduğunu daima ispat etmiştir. Türk ordusu, karşıdan gelen düşmanla mücadele eder. Fakat, misli görülmemiş milli bir heyecanın ortaya çıkarmış olduğu misilsiz bir hengame, bir mahşeri kaynaşma içinde acaba Türk ordusu karışında cephe olarak, düşman cephesi olarak hangi istikamete silahını tevcih etmiş olurdu arkadaşlar." şeklindeki ifadeleri ile, güvenlik güçlerinin olaylara müdahale etmediği yönündeki görüşleri kesin bir şekilde yalanlamıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.84.; Hristiyan olarak değil bir Türk olarak milletin bir mümessili olarak bu hadiseler beni üzmüştür. Eğer bunlar düşman tarafından yapılmış olsaydı acımızı boğar kalbimize bastırırdık.Rum vatandaşlarımız maddi zararlarından çok manevi zararlardan teessür duymaktadırlar." Bkz. "Örfi İdare 6 Ay Devam Edecek", **Yeni Sabah**, Sayı: 5932, 13 Eylül 1955, s.5.; "DP Mebuslarının Konuşmaları", **Son Posta**, Sayı: 5637, 13 Eylül 1955, s.7.

⁵⁰⁰ Namık Gedik, Dahiliye Vekilliği görevinden istifa ettiğinden, bu oturumda DP Aydın milletvekili sıfatı ile bulunmaktadır.

⁵⁰¹ "Mecliste Program Müzakeresi 9 Saat Sürdü", **Cumhuriyet**, Sayı: 11274, 17 Aralık 1955, s.1-7.

bulunuyor olması düşündürücüdür.⁵⁰² İstanbul Valisi'nin halen görevine devam ediyor olması İnönü tarafından şiddetle eleştirilmiştir. İstanbul Valisi'ne karşı sert eleştirilerini sürdüren İnönü, benzer eleştirilerini İzmir Valisi için de yapmıştır. Zira İzmir Valisi de hadiseler sonrası görevinde kalmıştır.⁵⁰³

26 Aralık 1955 günkü TBMM oturumunda CHP Kars Mebusu Mehmet Hazer'in⁵⁰⁴ in son günlerde yapılan emniyet ve mülki amir atamalarının 6-7 Eylül ile alakası ile ilgili Dahiliye Vekili Ethem Menderes'e⁵⁰⁵ soru yöneltmiştir.⁵⁰⁶ Menderes'e göre bahse konu atamaların 6-7 Eylül hadiseleri ile alakası bulunmamaktadır. Bu atamalar talep, sağlık durumu ve Batıdan Şarka yapılan tayinler neticesinde gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Hazer konuyu İstanbul Valisine getirmiştir. Bir çok emniyet Müdürü ve amirinin yeri değiştirilmiştir. Dahiliye Vekili istifa etmiş ya da ettirilmiştir. "*Valinin altı gidiyor, üstü gidiyor, kendisi muallakta ve fakat muvazenette kalıyor.*"⁵⁰⁷ Bu durum Hazer'i rahatsız etmektedir. Konuşmada Gedik'in adını geçmesi üzerine söz isteyen Gedik, "...bendeniz, bilhassa devlet ve

⁵⁰² İnönü "6-7 Eylül hadisesi karşısında İstanbul Valisi'nin durumu da, dikkati çekecek mahiyettedir. 6-7 Eylülün, İstanbul'da ilk göze çarpan mesulü İstanbul Valisi ve ilk önce vazifesine nihayet verilecek zat da o olmalıydı. Bunun yapılmamasının sebebi, tahlile muhtaçtır. Demek, hükümet, en büyük idare ve zabıta amiri ve icabında askeri kuvvetlere hakim olan valiye, bir kusur atfetmiyor." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

⁵⁰³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Beşinci İnikat (16.12.1955), s.270.

⁵⁰⁴ Hazer'in sorusu, son günlerde idare ve zabıta amirleri arasında yapılan nakil ve tayinlerin sebeplerine, İstanbul'daki vazifelerinden başka yerlere tayin olunanlarla bazı kaymakamların vekalet emrine alınmalarının 6-7 Eylül hadiseleriyle alakalı bulunup bulunmadığına ve bu yüzden İstanbul Valisi hakkında bir muamele yapıp yapılmadığına dair sorusu üzerinedir.

⁵⁰⁵ 6-7 Eylül hadiseleri nedeni ile Namık Gedik istifa etmiş ve Ethem Menderes Dahiliye Vekilliğine getirilmiştir.

⁵⁰⁶ "6-7 Eylül Hadiseleri Dün Mecliste Tartışmalara Neden Oldu", **Akşam**, Sayı: 13374, 27 Aralık 1955, s.2.

⁵⁰⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.436.; Akis Dergisi'ne göre, 6/7 eylül olaylarından, dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın üzerinde bir sorumluluğun bulunmamasının tek sebebi, olay günü, Valilik binasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in de bulunuyor olmasıdır. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ve İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nın, 6/7 eylül olayları ile alakalı, Anadolu Ajansı'na vermiş olduğu beyanatlarla ilgili değerlendirmede bulunan dergiye göre; "İstanbul Valisi, Başbakan'a hadiseler olacağını haber verdiğini ve ondan tedbir alması emrini tebellüğ ettiğini bildiriyordu. Peki bu tedbirler neden işlememişti? Fahrettin Kerim Gökay'ın üzerinde bir mesuliyetinin bulunmamasının sırrı işte e buradaydı. Zira, 6/7 eylül gecesi İstanbul Valisinin makam odasına girenler, orada İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'i, bir maroken koltuğa bitkin halde çökmüş görmüşlerdi. O akşam, her şeyi bizzat Bakan idare ettiğinden, tedbirlerin işlememesi sebebinin de, onun izah etmesi lazımdı. Gerçi, mecliste bu meselelere temas edildiğinde Dr. Namık Gedik iki kere söz istemişti. Fakat, ikisinde de susmayı tercih etmişti...Zira, o gece valilik makamında bulunanlar, ipleri bizzat Dr. Namık Gedik'in elinde görmüşlerdi. Fahrettin Kerim Gökay'ı kurtaran da işte buydu". ifadeleri geçmektedir. Bkz. "İçişleri Verdirilen Beyanat", **Akis Dergisi**, 24 Aralık 1955, Sene: 2, Sayı: 85, Cilt: V, s.10.

hükümet hizmetinde vazife kabul eden insanların, salahiyyetle birlikte mesuliyetle de mahmul olduğunu kabul ederek, zamanımda cereyan etmiş bir hadisenin selamete tahkik edilmesi için, kendi arzumla istifa etmiş bulunuyorum."⁵⁰⁸ diyerek olaylar ile alakalı soruşturmanın selameti için kendi isteği doğrultusunda Dahiliye Vekilliği görevini bırakmış olduğunu beyan etmiştir.

3.1.2.3.11.2. Kars Milletvekili Mehmet Hazer'in, Menderes ve Namık Gedik Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Talebine Dair Yapılan Konuşmalar

CHP Kars Milletvekili, Mehmet Hazer'e göre Başvekil ve Gedik İstanbul'da bulundukları halde 6-7 Eylül hadiseleri önlenememiştir. Ayrıca İstanbul Valisi'nin bu hususta aldığı tedbirle yeterli olmamıştır. Hazer bu işlerin tetkiki ile görevlendirilen Örfi İdare Komutanı'nın işin bu safhası ile alakadar olup olmadığını merak etmektedir. Bu bağlamda, Başvekil ve eski Dahiliye Vekili hakkında Meclis tahkikatı açılmasını teklif eden tahrir münasebeti ile 13 Ocak 1956 tarihinde yapılan Meclis oturumunda iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında tartışmalar meydana gelmiştir.⁵⁰⁹

İlk sözü Başvekil Adnan Menderes almıştır. Menderes, Kars Milletvekili Hazer'in kendisi ve eski Dahiliye Vekili hakkındaki tahririni okuduktan sonra tahririn Meclis tahkikatı açılmasını icap ettirecek *"hiç bir delil ve mucip sebebe"* dayanmadığını belirtmiştir. Menderes'e göre bu tahrirde ele alınabilecek tek taraf, hadiseler sırasında kendisinin ve eski Dahiliye Vekili Namık Gedik'in tesadüf eseri olayların olduğu gün İstanbul'da bulunmasıdır. Menderes, *"...benim ve Dahiliye Vekilinin, tesadüfen İstanbul'da veya başka herhangi bir vilayette bulunmamız o vilayetteki amir ve memurların vazife, salahiyyet ve mesuliyetlerinin derhal uhdemize intikalini icap ettirmez. Bu o kadar bedihi bir hakikattir ki, aksini iddia etmek, sadece gülünç olur. Tekrar arz ediyorum. Hükümetin ya da şahsımın, bu hadise ile alaka ve irtibatı bulunduğuna dair, tahrirde hiç bir delilden bahis yoktur."* ifadelerini

⁵⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, Cilt: 8, İctima: 2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.434-436-437.; "Namık Gedik Kürsüde", **Akşam**, Sayı: 13374, 27 Aralık 1955, s.2.

⁵⁰⁹ "6-7 Eylül Hadiseleri Hakkında Mecliste Tartışmalar Oldu", **Akşam**, Sayı: 13392, 14 Ocak 1956, s.2.

kullanmıştır. Menderes 6-7 Eylül hadiseleri sırasında görevlerini eksik yapan memurların sorumluluklarının kendilerine yüklenmesinin yanlışlığını dile getirmiştir.⁵¹⁰

Adnan Menderes'in konuşmalarının ardından, Namık Gedik söz almıştır. Gedik, takririn kendilerinin olaylar sırasında İstanbul'da bulunmuş olmaları nedeni ile açılmış olduğunu dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Gedik, *"Başvekilimizin etraflı izahatına ilave edecek bir husus, mevcut olunduğuna kani bulunmamakla beraber, bizim bu sırada İstanbul'da bulunmamamızda, hadisenin vukuu arasında hangi mucip sebep ve delil ile bir irtibat tesis edilmek istendiğini bu takrir muhtevasından anlamak elbette mümkün değildir."*⁵¹¹ diyerek, Menderes'in konuşmasını destekler tarzda kısa bir konuşma yapmıştır.

Namık Gedik'in 6-7 Eylül olayları ile alakalı Meclis görüşmelerinde yapmış olduğu tüm konuşmaları kısa tutması önem arz etmektedir. Zira olayların yaşandığı zaman zarfı içerisinde Gedik, ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan bir makamı temsil etmektedir. Bu nedenle Gedik'in muhalefetin en çok muhatap olacağı hükümet yetkilisi olması gerekmektedir. Ancak Meclis tartışmalarında Namık Gedik ön plana çıkmamıştır.

Gedik'in konuşmasının ardından CHP Meclis Grubu adına Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin söz hakkı istemiştir. Yetkin, olayların ardından tahkikat yapmak üzere örfi idare ilan edildiğini belirtmiştir. Hükümet tarafından ilan edilen örfi idarenin üzerinden yaklaşık dört ay gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen, hükümet tarafından kendilerine ve kamuoyuna hiç bir açıklama yapılmadığını belirtmiştir. Yetkin bilgi paylaşımı yapılmamasının Başvekil ve Dahiliye Vekili'nin kendilerini savunma zımnında, TBMM'de söyleyecekleri sözlerin samimiyet derecesinde şüphe uyandıracığı da sözlerine eklemiştir.⁵¹² Yetkin'in, Başvekil ve Dahiliye Vekili hakkındaki bu ithamları üzerine söz alan Menderes 6000 şüphelinin tahkikatının yürütülmekte olduğunun altını çizerek, böylesi geniş bir tahkikat hakkında çok kısa sürede kendilerinden açıklama beklemenin yanlışlığına

⁵¹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.64.

⁵¹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.65.; "6-7 Eylül Hadiseleri Hakkında Mecliste Tartışmalar Oldu", **Akşam**, Sayı: 13392, 14 Ocak 1956, s. 2.

⁵¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.66.

değirmiştir.⁵¹³ CMP adına söz alan, CMP Meclis Grubu Başkanı Osman Bölükbaşı'na göre 6-7 Eylül gecesi ABD Konsolosu Arthur Richard, ABD Dışışleri Bakanlığı'na yolladığı telgrafta polisin olaylara karşı bir şey yapmadığını belirtmektedir. Bölükbaşı bu telgraf ile alakalı Dışışleri Bakanını göreve çağırmıştır.⁵¹⁴

Muhalefetin bu konudaki ısrarcı tavrı hükümet kanadından, güvenlik güçlerinin bağlı olduğu Dahiliye Vekili ve genel manada Başvekili sıkıştırmaya yönelik bir tavır olarak düşünülebilir. Bölükbaşı Fuat Köprülü'nün, hadiseleri hükümet olarak önceden bildikleri şeklindeki ifadesini hatırlatarak neden bu konuda tedbir alınmadığını gündeme getirmiştir. Ordu ve polis kuvvetlerinin büyük bir kısmının İstanbul'da bulunmasına rağmen müdahale anlamında yetersiz kalınması Bölükbaşı'nı rahatsız etmiştir. Bölükbaşı "*Ne polisin tabancasının işlediğini görüyoruz, ne polisin coplarının işlediğini görüyoruz, adeta polis, nümayişçilerle ve tahripçilerle berabermiş gibi hadiseye seyirci kalıyor...bu polisi hareketsiz bırakan kuvvet acaba İstanbul Emniyet Müdürü'müdür, hiç zannetmiyorum. Bu kadar mesuliyeti, bir devlet memuru üzerine alamaz. Acaba, onun üstünde olan ve şimdi yerinde olan İstanbul Valisi'midir? Onu da hiç zannetmiyorum. O halde, zabıta hareketsiz bırakan kuvveti, Hükümette aramak akla geliyor.*" ifadeleriyle, 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olarak hükümeti göstermiştir.⁵¹⁵ Namık Gedik, Bölükbaşı'na

⁵¹³ "...muhterem arkadaşlar, bizim hakkımızda suizanda bulunmak için, kendilerince sebebi makul aramaya lüzum yoktur. Sebep, mevcut olsun olmasın, onlar, hakkımızda suizanla melufturlar...Muhterem arkadaşlar, devlet şurasının tevsii tahkikat kararı dün veya evvelsi gün verilmiştir. Demek oluyor ki, gerek idare-i örfiye ve idare-i örfiye mahkemelerinin -6 mahkeme-6000 suçlunun isticvabından başlamış, böylesine geniş bir tahkim mevzuu memleketin tarihinde belki görülmuş değildir. Neden bunlar bir ayda olmadı neden iki ayda olmadı, deniyor. Bu nasıl olur beyefendiler?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.68.

⁵¹⁴ "6-7 Eylül gecesi, İstanbul'da dehşet havası eserken, Birleşik Amerika Başkonsolosu Arthur Richard, Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'na bir seri gece hareketi telleri yollamıştır. Bunlardan birincisinde şöyle deniyordu: 'Tahribat çok büyük, durum çığırından çıkmış bir halde görünüyor. Ne polisin, ne de askeri kuvvetlerin, duruma hakim olmak için bir teşebbüste bulunduklarına dair, hiç bir emare yok, polis hiç bir şey yapmadan durur, hatta halkı teşçi ederken bir sürü dükkanların yağma edildiğine gözlerimle şahit oldum.' Bu tel, eğri midir doğru mudur? diye bana soruyorlar. Bunu tevsik etmek benim elimde değil...Hariciye Vekili alakadar olsun, tahkik etsin, doğru mudur, değil midir? Tespit etsin." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.71.

⁵¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.72.

hitaben "*Bunun hesabını senden soracağım*"⁵¹⁶ diyerek çok ciddi bir tepki ortaya koymuştur.

Daha sonra söz alan Menderes, o gün yaşananları aktarırken İstanbul'da çıkan olaylar ile buradaki polis kuvvetlerinin yeterliliği hakkında doğru orantı kurmanın yanlışlığına değinmiştir. Menderes'e göre hadiselerin olduğu gün İstanbul'un 52 farklı bölgesinde yangın çıkmış binlerce kişi nümayişlere karışmıştır. Şehrin her tarafından gelen vukuatlar eldeki polis gücüyle bertaraf etmek mümkün değildir. Menderes'in "*Bu polis kuvveti, bir seneden beri gazeteleri okumaktadır. Bir seneden beri Kıbrıs hâdisesini bir Türkün millî heyecanı ile takip etmektedir. Bir seneden beri İstanbul'un göbeğinde yaşamakta ve bir seneden beri miting yapmak için çırpman yaşlılar, gençler gibi aynı vicdanı taşıyan insanlardır. Silah kime çevrilecek?*"⁵¹⁷ ifadelerini kullanması muhalefetin eleştirisine maruz kalmasına sebep olmuştur. Onun, konuşmalarında genel olarak göstericilerin bir millî heyecana kapıldığı yönünde ifadeleri muhalefeti rahatsız etmiştir. Muhalefet olaylar neticesinde azınlıklara karşı yapılan saldırıların millî heyecana gelmiş Türkler tarafından değil onların arasında karışan "*kötü niyetli kişiler*" tarafından yapıldığının ortaya çıkarılması için tahkikat istediklerini dile getirmiştir.⁵¹⁸

Hürriyet Partisi Grubu adına konuşan Muammer Alakant, Dahiliye Vekili'nin 6-7 Eylül olaylarında neden görevini yapmadığı sorusunu sormuş, bunun üzerine Meclis'ten gürültüler yükselmiştir. Sözlerine devam eden Alakant, Dahiliye

⁵¹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.72.; "*Hesabını Soracağım*", **Akşam**, Sayı: 13392, 14 Ocak 1956, s. 2.

⁵¹⁷ "Yüz binlerin harekete geçtiği anda ve böyle bir sebeple yüz binlerin harekete geçtiği hengamede 1 000 - 1 500 polis kuvvetinin, neden ortalığı tarumar etmedi denmesi gibi bir abes iddia ile karşımıza gelinmesi ve bu iddianın aynı zamanda bizim tecrimimize sebep olarak kullanılması tamamıyla haksızdır, insafsız olarak yapılmış iftiradan ibarettir." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.84.

⁵¹⁸ Hürriyet Partisi Grubu adına Manisa Milletvekili Muammer Alakant; "...işte biz bunun böyle olmadığını meydana çıkarmak içindir ki, canlarını, mallarını, ırzlarını Türk milletine emanet etmiş olan ekalliyet mensuplarının... Hristiyanların, Musevilerin, Gregoryenlerin haklarına, mallarına, mülklerine, canlarına vaki olan tasallutların Türk milletine ait olmadığını bütün dünyaya göstermek içindir ki bu tahkikatın yapılmasını ve mesul olan iki üç şahsın meydana çıkarılmasını istemekteyiz...Kıbrıs hakkında gösterilmiş olan heyecan, millî heyecandır. Fakat gazeteler, ocaklara taarruzlar asla Türk milletinin heyecanı değildir. Türk milleti bütün tarih boyunca kendisini Türk milletine emanet etmiş olan Ortodoks, Gregoryen ve Musevi vatandaşlara şefkatle,muhabbetle muamele etmiştir." şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Alakant, o gün cereyan eden hadisenin, no man's land (iki cephe arasındaki sahipsiz toprak) dedikleri, devletin bulunmadığı yerde gerçekleşmediğini, Türkiye'nin en büyük ve güvenlik bakımından da en kalabalık polis sayısına sahip olan şehirde gerçekleştiğini belirtmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.88.

Vekili'nin Meclis çatısı altında "*müttehim*" bulunduğunu ifade ederek, Gedik'in o gün vazifesini yapmış ise kürsüye gelerek bunu anlatmasını istemiştir. Böylece kendisi hakkında herhangi bir tahkikata lüzum kalıp kalmadığı yönünde karar verebilecektir.⁵¹⁹ Hadiseler esnasında göstericilere müdahale edilmediğini yineleyen vekil, polisin olaylar sırasında müdahale etmeyerek suç işlediğini iddia etmiştir.⁵²⁰ Güvenlik güçleri Dahiliye Vekaleti'ne bağlı bulunması sebebi ile sözü Namık Gedik'e getirmiştir. Ona göre Dahiliye Vekili hadise günü İstanbul'da olmamış olsaydı sorumluluğu bir nebze üzerinden atabilirdi. Ancak Gedik o gün İstanbul'da bulunmasına rağmen neden göstericiler dağıtılamamıştır. Böylece polislerin olaya müdahalesi noktasında görevini yapmamasından mütevellit, mesuliyetin Dahiliye Vekili'nde olduğunu ima etmeye çalışmıştır.⁵²¹

Alakant hadise günü İstanbul Büyük Ada'da bulunmaktadır. Büyük Ada'da yağma faaliyetleri saat 12.00'ye kadar devam etmiştir. Adada devam eden yağma faaliyetleri karşısında, polis yağmacıları önlemek adına hiç bir şey yapmamıştır. Alakant DP İstanbul milletvekili Hocapulos'un bu konudaki Meclis konuşmasını da referans olarak göstermiştir. Ayrıca Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, olayların bastırılması konusunda üzerine düşen vazifeyi yaptığı söylemine karşılık bu vazifeyi nasıl yaptığını ispata davet etmiştir.⁵²² Konuşmaların ardından Başvekil Menderes ve Dahiliye eski Vekili Namık Gedik haklarında tahkikat açılıp açılmaması hakkındaki

⁵¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.89.

⁵²⁰ Alakant, "Zabıta kuvvetleri, müddeiumumi ve emniyet amirleri oradadır. Zor kullanılmıyor; silah kullanmıyorlar. Şimdi 6 Eylül akşamı saat 18 de toplantı başlıyor ve Taksimde bir manav ve bakkal dükkanının yağması ile iş genişliyor Toplantı, mevzuundan dışarı çıkıyor, yağma ve tahrip başlamıştır. O sırada polis kuvveti niçin müdahale etmemiş! Bakın arkadaşlar, Türk Ceza Kanununa göre bir memurun, yapması lazım gelen vazifesini yapmaması suçtur. Türk Ceza Kanununa göre bir memurun, yapmaması lazım gelen bir işi yapması suçtur. Türk Ceza Kanununa göre bir memurun vazifesini yapmaması ihmaldir." diyerek, polisin olaylar karşısında müdahale etmediğini ifade etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

⁵²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

⁵²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

⁵²²"Şimdi, Sayın eski Dahiliye Vekili mesuliyet bende değildir, ben emrimi verdim, desin ve bunları bize ispat etsin. Yok eğer ben bunları yapmadım, Başvekilimin emriyle yapmadım derse o vakit Başvekilin de bu suça iştiraki var demektir. Bütün bunlar ortaya konulmadığı müddetçe, Dahiliye Vekilinin vazifesini yapmaktan, ihmalden teseyyüpten dolayı suçu aşıkardır, meydandadır. Başvekil de, Dahiliye Vekilini şimdiye kadar böyle bir tahkikata maruz bırakmamaktan, valileri tecziye etmemesinden, valileri tebdil etmemesinden Dahiliye Vekili ile bu işte müşterek olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarladır ki, bu sebepten dolayı ki, eski Dahiliye Vekili ve Muhterem Başvekil hakkında tahkikat açılması talebine biz de iştirak etmekteyiz. Dilerlerse gelsinler kabahatleri olmadığını ispat etsinler." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.90.

takrir, Meclis çatısı altında oya sunulmuş ve yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir.⁵²³

Ayrıca, olaylar ile ilgili 28 Şubat 1956 tarihli Meclis oturumunda 6-7 Eylül tarihinde İstanbul ve İzmir'de vuku bulan hadiselerde zarar görenlerin hasarlarının ödenmesi hakkında kanun layihası okunmuştur. Layiha üzerinde yapılan konuşmalar neticesinde maddelere⁵²⁴ geçilmiş ve oylamaya sunulmuştur. Oylama neticesinde 274 oydan, 264 kabul ve 10 ret ile kanun layihası kabul edilmiştir.⁵²⁵

3.1.2.3.12. İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'nın Olaylarla İlgili Raporu ve 6-7 Eylül Hadiseleri ile İlgili Görülen Davanın Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirilmesi

6-7 Eylül olaylarının önlenememesi ve bastırılmaması hususunda İstanbul Örfi İdare Kumandanı Orgeneral Nurettin Aknoz, 14 Ocak 1956'da Başvekalet ve Milli Müdafaa Vekaleti'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporda, en dikkat çekici detay ise, *"...böyle bir hadise karşısında idari ve askeri makamların, zabıta ve askeri kuvvetlerin ve bunları sevk ve idare edeceklerin, vazifelerini ne suretle yapacaklarına dair vazih ve basit hükümlerin bulunmaması..."* şeklindeki tespittir. Kaos ortamında kimin ne yaşatacağının bilinmemesi konusuna dikkat çeken Aknoz, raporun devamında bu tür olayların bir daha yaşanmaması adına sarih, basit ve kesin bir şekilde hükümler ihtiva eden bir mevzuatın yeni baştan yapılması gerekliliğini

⁵²³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.96.; "Önerge Reddedildi", **Akşam**, Sayı: 13392, 14 Ocak 1956, s. 2.

⁵²⁴ Söz konusu kanun layihasının kabul edilen maddeleri: Madde I: 6/7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul ve İzmir'de vuku bulan hadiselerde zarar gören hakiki ve hükmi şahısların İcra Vekilleri Heyeti'nce kabul edilecek esaslar dairesinde tespit edilecek zararlarını önlemeye hükümet mezun kılınmıştır. Ancak, bu miktar 60 milyon lirayı geçemez. Madde II: Birinci maddede yazılı ödemeler, Maliye Vekaleti'nce verilecek bir sene vadeli ve faizsiz hazine bonoları ile de yapılabilir. Madde III: Vadesi geldiği tarihten itibaren, bir sene zarfında tediye ibraz edilmeyen bonolar hazine lehine, müruruzamana uğrar. Madde IV: Bu kanun, neşri tarihinden itibaren meriyete girer. Madde V: Bu kanun hükümlerini icraya, İcra Vekilleri Heyeti memurdur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 10, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (28.02.1956), s.1082.

⁵²⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 10, İçtima: 2, Kırk Yedinci İnikat (28.02.1956), s.1063-1083.; 6684 Nolu , 6/7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul ve İzmir'de vuku bulan hadiselerde zarar görenlerin zararlarının ödenmesi hakkında kanun 28.02.1956 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Mart 1956 tarihinde de Resmi Gazete'de yayımlanarak kanunlaşmıştır. Bkz. 6-7 Eylül 1955 Tarihinde İstanbul ve İzmir'de Vuku Bulan Hadiselerde Zarar Görenlerin Zararlarının Ödenmesi Hakkında Kanun (1 Mart 1956), **Resmi Gazete**, 6684/9247.

vurgulamıştır.⁵²⁶ Raporla birlikte 6-7 Eylül 1955 hadiselerinin ışığı altında Örfi İdare Kumandanlığı'nın kanaat ve tecrübelerini içerir buna dair hazırlanacak kanun, talimatname ve talimatların hazırlanmasına yardımcı olmak amacıyla, rapora ilişik şekilde Genel Hükümler (8 Madde), İdare Amirlerine ait Vazifeler⁵²⁷ (4 Madde), Emniyet Kuvvetlerine ait Vazifeler (6 Madde), Garnizon Komutanlığı ve Askeri Birliklere ait Vazifeler (6 Madde), Askeri Kuvvetlerin Müdahalesi (15 madde) ve Silah Kullanmak⁵²⁸ (4 Madde) isimli bölümlerden oluşan ek gönderilmiştir.⁵²⁹

Öte yandan, 6-7 eylül olayları ile ilgili 19 Ekim 1960⁵³⁰ daki yargılama süreci neticesinde Celal Bayar⁵³¹, Fuat Köprülü⁵³², Fahrettin Kerim Gökay⁵³³, Alaattin Eriş⁵³⁴, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp⁵³⁵, Hasan Uçar⁵³⁶ ve Oktay

⁵²⁶ BCA 10-9-0-0 / 107-334-1.

⁵²⁷ İdari Amirlerle ait Vazifeler: 1- Askeri Garnizon bulunan vilayetlerde, Vali, Emniyet Kuvvetleri ile bastırılmayacak olağanüstü bir hadise çıkması ihtimaline karşı Vilayet dahilinde Garnizon Kumandanlığı'nca alınacak önleyici ve bastırıcı emniyet tedbirlerini, G. Komutanlığı ile bizzat temas ederek müştereken tespit ederler. Lüzum görüldüğü takdirde, vilayetin doğrudan doğruya emniyet ve asayişle ilgili mesul şahıslar da bu mesaiye iştirak ettirilir. 2- Valiler, vilayetin asayişinin olağanüstü bir şekilde bozulması ihtimali olan yerlerde durumdan sık sık Garnizon Kumandanı'nı, hudutları içinde Garnizon bulunmayan Valiler, en yakın Garnizon Kumandanı'nı haberdar ederler. 3- Garnizon değişikliği olduğu takdirde, Valiler bu işi yeni Garnizon Kumandanı ile yeni baştan tespit ederler. 4- Valiler, normal asayiş maksadıyla, alınmış olan emniyet tertibatının bir krokisini, Garnizon Komutanlığı hudutları içinde, garnizon bulunmayan vilayetlerde en yakın Garnizon Komutanına verirler. Bunda değişiklik olunca bunu da bildirirler. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 107-334-1.

⁵²⁸ Silah Kullanmak: 1- Takım Kumandanından itibaren her subay ateş açtırmak salahiyetine maliktir. 2- Halk topluluğuna rastlanınca, Kumandan-T. Kumandanından itibaren birliğine (silah davran) kumandasını verir. Ve topluluğa (dur, eller yukarı), emrini verir. Topluluk buna riayet ederse bu maksat için ayrılan kısım ile bunları toplayarak tesis edilen muvakkat kampa sev eder. 3- Topluluk, verilen emri dinlemediği takdirde (vur emrini, vereceğim eller yukarı) diye tekrar ihtar eder. Buna da itaat edilmezse emri dinlemeyenlere ateş açtırır. 4- Ateşi birlikten bu maksat için ayrılanlara açtırılır. Ve evvela bir adım attırılır, Birinci manga bir adım (ateş, dur) itaatsizlikte ısrar edilirse, yani manval üzerine ve birer atımla, ateşe devam edilir. Birlik ateşle mukavele görürse, Kumandan (ateş serbest) kumandasını verir. Ve bundan sonra yakın muharebe usulleri tatbik edilir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 107-334-1.

⁵²⁹ BCA 10-9-0-0 / 107-334-1.

⁵³⁰ "6-7 Eylül Davası Bugün Başlıyor", **Akşam**, 19 Ekim 1960, s.1-5.

⁵³¹ Celal Bayar ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

⁵³² Fuat Köprülü ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

⁵³³ Fahrettin Kerim Gökay ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

⁵³⁴ Alaeddin Eriş ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.

Engin⁵³⁷ haklarındaki tevkif müzekkerleri kaldırılarak, serbest bırakılmalarına karar verilirken 5 Ocak 1961 günü davanın Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir. **1-** Sanık Celal Bayar'a isnat olunan suçun değişen vasfına ve anayasanın 41. maddesi ile T.C. Milli birlik Komitesinin 07.07.1960 tarih ve 2 numaralı kararı gereğince hakkında takibat yapılamayacağına ve bu sebeple bu suçtan dolayı verilen tevkif müzekkeresinin geri alınmasına, **2-** Sanık; Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaattin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin haklarındaki tevkif müzekkerlerinin geri alınmasına ve başka sebeplerle tutuk veya hükümlü değillerse salıverilmeleri için, Divan Başsavcılığına müzekkere yazılmasına, **3-** Esasın, 3 numarasında kayıtlı bu davanın 1 esas sayıda kayıtlı Anayasayı ihlal davası ile birleştirilmesine, Yüksek Adalet Divanı tarafından karar verilmiştir.⁵³⁸

3.1.3. Dahiliye Vekilliğinden İstifası Sonrası DP Aydın Milletvekili Namık Gedik

Dahiliye Vekili Namık Gedik, önceki bölümlerde ifade edildiği üzere İçişleri Bakanlığı makamından 6-7 Eylül 1955'de yaşanan olaylar sebebiyle 10 Eylül 1955 tarihinde istifa etmek durumunda kalmıştı. Gedik'in istifasının ardından, Dahiliye Vekilliği görevine Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes getirilmiştir.⁵³⁹ Milli Savunma Vekilliğine ise Devlet Vekili ve Başbakan yardımcısı Fuat Köprülü getirilmiştir.⁵⁴⁰ Ancak bu süre zarfında Gedik'in DP içerisindeki konumu ve

⁵³⁵ Mehmet Ali Tekinalp ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.**

⁵³⁶ Hasan Uçar ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.**

⁵³⁷ Oktay Engin ile ilgili 02.10.1960 günü, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun, 6-7 eylül olayları ile alakalı, 1960/1 esas numaraları kararı ile tevkif müzekkeresi düzenlenmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 109-338-1.**

⁵³⁸ **BCA 10-9-0-0 / 112-350-1.**

⁵³⁹ Dahiliye Vekilliğinden istifa eden Namık Gedik'in istifasının kabulü ve Dahiliye Vekaletine Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes'in vekaleten tayininin, Başvekilin teklifi üzerine muvafık görülmüş olduğunu saygı ile arz ederim. C. Bayar. 10 Eylül 1955. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, Birinci İnkat (01.11.1955), s.24.

⁵⁴⁰ "Devlet Vekilliğinden istifa eden Osman Kapani'nin istifasının kabulü ile Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes'in Devlet Vekilliğine ve Dahiliye Vekaleti Vekilliğine; Devlet Vekili ve Başvekil yardımcısı Profesör Fuat Köprülü'nün Milli Müdafaa Vekaleti Vekilliğine tayinlerinin, Başvekilin

TBMM'deki faaliyetleri incelendiğinde, partiden çok uzak kalmadığı, hatta Menderes tarafından desteklendiği sonucuna varılabilir.

Nitekim bu dönemde Gedik TBMM'de Kars Mebusu Mehmet Hazer'in, idare ve zabıta amirleri arasında yapılan nakil ve tayinlerin sebepleri (26.12.1955),⁵⁴¹ Hazer'in 6-7 Eylül hadiseleri sebebi ile Menderes ve Gedik hakkında Meclis Tahkikatı açılmasına dair takriri⁵⁴² (13.01.1956), 1956 yılı için ara seçim

teklifi üzerine muvafık görülmüş olduğunu saygı ile arz ederim. Celal Bayar, 15 Eylül 1955". Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, Birinci İnikat (01.11.1955), s.24.; Bilgen Yetkin, **İbrahim Ethem Menderes**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2018, s.190. s.47.

⁵⁴¹ Daha önceki başlıklarda da değinildiği üzere; 26.12.1955 günü, CHP Kars Mebusu Mehmet Hazer'in, son günlerde idare ve zabıta âmirleri arasında yapılan nakil ve tayinlerin sebeplerine, İstanbul'daki vazifelerinden başka yerlere tayin olunanlarla bazı kaymakamların vekâlet emrine alınmalarının 6/7 Eylül hadiseleriyle alâkalı bulunup bulunmadığına ve bu yüzden İstanbul Valisi hakkında bir muamele yapıp yapılmadığına dair sorusu üzerine, Dahiliye Vekili Ethem Menderes, "Muhterem arkadaşlar; muhterem arkadaşım Mehmet Hazer'in de takdir buyuracakları veçhile idare ve zabıta âmirleri «arasın da yapılan değişiklikler, Vekâletçe makbul görülen taleplere, sıhhi duruma, terfi suretiyle başka yere nakil zaruretine, mahrumiyet bölgelerindeki hizmetlerinin ikmaline, Garptan mahrumiyet bölgelerine yapılan nakillere, şikâyet ve tahkikattan alman neticelere ve bazı hallerde de hâsıl olan idari lüzumun beliren zaruretlerine dayanmaktadır." şeklindeki cevabının ardından, tekrardan söz hakkı alan Hazer, 6/7 eylül olaylarını kast ederek; "...muhterem arkadaşlar, tahkikata intikal etmiş bir meselenin iç yüzüne ve esasına girmek esasen adetimiz değildir. Yalnız, şu kadarını huzurunuzda arz etmek mecburiyetindeyim ki, bizim emniyet manzumemizde Başvekil, Dahiliye Vekili, Vali, Kaymakam ve Zabıta Amirleri bir manzume teşkil ederler. Başvekil yerinde, Dahiliye Vekili istifa etmiş veya istifaya zorlanmış. Vali yerinde. Bütün emniyet mensupları kadre uğratılmış. Valinin altı gidiyor, üstü gidiyor, kendisi muallakta ve fakat muvazenette kalıyor." ifadelerini kullanarak, Namık Gedik'i kast ederek, kendisinin istifa ettiği ya da istifa ettirildiği şeklinde bir hitap kullanması üzerine, Namık Gedik'e cevap hakkı doğmuştur. Söz isteyen Gedik; "...bendeniz, bilhassa devlet ve hükümet hizmetinde vazife kabul eden insanların, salahiyetle birlikte mesuliyetle de mahmul olduğunu kabul ederek, zamanımda cereyan etmiş bir hadisenin selamete tahkik edilmesi için, kendi arzumuyla istifa etmiş bulunuyorum." şeklindeki ifadesiyle, olaylar ile alakalı soruşturmanın selameti için, kendi isteği doğrultusunda Dahiliye Vekilliği görevini bırakmış olduğunu beyan etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 8, İçtima: 2, On Dokuzuncu İnikat (26.12.1955), s.434-436-437.

⁵⁴² Daha önceki başlıklarda değinildiği üzere; Menderes; "...benim ve Dahiliye Vekilinin, tesadüfen İstanbul'da veya başka herhangi bir vilayette bulunmamız o vilayetteki amir ve memurların vazife, salahiyet ve mesuliyetlerinin derhal uhdemize intikalini icap ettirmez. Bu o kadar bedihi bir hakikattir ki, aksini iddia etmek, sadece gülünç olur. Tekrar arz ediyorum. Hükümetin ya da şahsımın, bu hadise ile alaka ve irtibatı bulunduğu dair, takrirdi hiç bir delilden bahis yoktur." ifadelerini kullanarak, kendisi ve Namık Gedik'in, sırf o gün İstanbul'da bulunmalarından dolayı, olaylar sırasında vazifelerini eksik yapan görevlilerin tüm mesuliyetlerinin, kendilerinde aranıyor olmasının yanlışlığını dile getirmeye çalışmıştır. Başvekil Adnan Menderes'in konuşmalarının ardından, Dahiliye eski Vekili Namık Gedik söz almıştır. Gedik, Menderes'in söylediği gibi, söz konusu takririn, kendilerinin olaylar sırasında İstanbul'da bulunmuş olmaları nedeni ile açılmış olduğunu dile getirerek sözlerine başlamıştır. Konuşmasına devam eden Gedik; "Başvekilimizin etraflı izahatına ilave edecek bir husus, mevcut olduğuna kani bulunmamakla beraber, bizim bu sırada İstanbul'da bulunmamamızda, hadisenin vukuu arasında hangi mucip sebep ve delil ile bir irtibat tesis edilmek istendiğini bu takrir muhtevasından anlamak elbette mümkün değildir." şeklindeki ifadeleri ile, Menderes'in konuşmasını destekler tarzda bir kısa bir konuşma yapmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 9, İçtima: 2, Yirmi Üçüncü İnikat (13.01.1956), s.64-65.

yapılmaması önergeler⁵⁴³ (11.07.1956) ve Mebusların seçim bölgelerinde vatandaşlarla temaslarının temin maksadıyla verilen takrir⁵⁴⁴ (01.09.1956), münasebeti ile dört oturumda konuşma yapmıştır.

6-7 Eylül'ün ardından, 9 Aralık'ta ilan edilen kabine listesinin daha önce ilan edilmesi beklenmekteydi. Ancak kabine listesinin ilanın gecikmesinin iki sebebi vardı. Bunlardan birincisi, bazı milletvekilleri ve Celal Bayar'ın Sağlık Vekilliğine ataması beklenen Namık Gedik'e itirazları idi. İkincisi ise DP grubunun Samet Ağaoğlu'nun kabineye girmesini istememelerinden kaynaklanmaktaydı.⁵⁴⁵ Namık Gedik'in adı Başbakan yardımcılığı ve Devlet Vekilliğine tayin edilmesi muhtemel isimler arasında da geçmekteydi. Ayrıca dönem basınında bu görevlerin yanında basın işlerinin idare edilmesinin de Namık Gedik'e verileceği dile getirilmiştir. Bu durum Gedik'in parti içerisindeki konumunun, halen iyi bir konumda olduğu yönünde bir düşüncüyü rahatlıkla oluşturmaktadır. Ancak basın çevrelerindeki bu haberler gerek DP içerisinde sonradan yapılan bir takım değişiklikler gerekse bazı haberlerin "*asparagas*" olması sebebiyle gerçekleşmemiştir. Nitekim yeni kabinede

⁵⁴³ 11.07.1956 tarihinde, Namık Gedik ve iki arkadaşının münhal mebusluklar için 1956 yılı için ara seçim yapılmaması ile alakalı takrir: "14 seçim bölgesinde halen 15 münhal mebusluk mevcuttur. Bu sene münhal mebusluklar için ara seçim yapıldığı takdirde, sonucu ne suretle belirirse belirsin, Büyük Millet Meclisi'nde parti grupları arasındaki adedi nispete hiç bir veçhile müessir olmayacaktır. Binaenaleyh, vatandaşların tam mahsulünü toplayacağı en verimli aylara tesadüf eden böyle önemli bir siyasi vazifenin yerine getirilmesinde, yüklenilen tabi ve zaruri külfet ve yorgunluğu göze alacak ve isticali gerektiren bir mecburiyet bahis konusu olmadığından bu sene de mebusluk için ara seçim yapılmamasını teklif ve takririmizin Yüksek Meclisin tasvibine sunulmasını saygı ile arz ederiz. Aydın Mebusu Namık Gedik, Manisa Mebusu Muzaffer Kurbanoglu, Bursa Mebusu Haluk Şaman. Söz konusu takrir ile ilgili yapılan oylamada; Kullanılan 284 oydan, 242 kabul, 42 ret, oya karşılık, önerge kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 18, İçtima: 2, Seksen Sekizinci İnikat (11.07.1956), s.201-238.

⁵⁴⁴ 01.09.1956 tarihinde TBMM'de okutulan, Namık Gedik ile iki arkadaşının Ruznamede görüşülecek mühim bir madde kalmadığından ve mebusların seçim bölgelerinde vatandaşlarla temaslarının temin maksadıyla 1 Kasım 1956 perşembe günü saat 15'te toplanılmak üzere Meclis çalışmalarına ara verilmesine dair takrir: "Ruznamede görüşülecek mühim bir madde kalmadığından ve mebus arkadaşların da seçim bölgelerinde vatandaşlarımızla temaslarını temin maksadıyla, 1 Kasım 1956 Perşembe günü saat 15'te toplanılmak üzere, Meclis çalışmalarına ara verilmesi hususunun, Büyük Millet Meclisi'nin yüksek tasviplerine arz edilmesini teklif ederiz. Aydın Mebusu Namık Gedik, Manisa Mebusu Muzaffer Kurbanoglu, Bursa Mebusu Haluk Şaman. Yapılan oylama neticesinde, takrir kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 13, İçtima: 2, Seksen Yüz Dördüncü İnikat (01.09.1956), s.1026.

⁵⁴⁵ "Liste Şu Yüzden İlan Edilmedi", **Akşam**, Sayı: 13355, 8 Aralık 1955, s.1; Dahiliye Vekili: Ethem Menderes (Aydın Milletvekili), "Menderes'in Yeni kabinesi dün kuruldu", **Zafer**, Sayı: 2271, 10 Aralık 1955, s.1.; "Dördüncü Menderes Kabinesi", **Akşam**, Sayı: 13357, 10 Aralık 1955, s.2.; 22'nci T.C. Hükümeti, X. dönem, 9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957.

İçişleri Bakanlığı'na, Ethem Menderes⁵⁴⁶ getirilmiştir. Namık Gedik ise kabinede basın tarafından adının geçtiği görevlerin hiç birinde yer almamıştır.⁵⁴⁷ Bu durum kamuoyunda Namık Gedik'in "yalnız" bırakıldığı yönünde değerlendirmelerin yapılmasına sebep olmuştur.⁵⁴⁸

Ancak Gedik'in yeni süreçte parti yönetiminden çok uzakta kaldığı söylenemez. Zira TBMM'de aktif olduğu gibi Gedik, bir çok yerde Başvekil Menderes ile yanında bulunarak beraber hareket etmiştir. Bu meyanda 23 Eylül 1955'te Burdur Şeker Fabrikası'nın açılışı münasebetiyle Menderes'in uçağında istifasından 13 gün sonra Namık Gedik de bulunmaktaydı. Burada halkın karşısına çıkan Menderes, Gedik'i yanından ayırmamıştı. Bu örnekler 6-7 Eylül olayları ardından istifa eden Gedik'in parti yönetimi tarafından dışlanmadığı, aksine onu parti yöneticilerine daha da yakınlaştırdığı izlenimi uyandırmaktadır.

Menderes'in Gedik'i yanından ayırmaması dönem basını tarafından da yakından takip edilmekteydi.⁵⁴⁹ Basın, Gedik'i bu dönemde yakından takip

⁵⁴⁶ Ethem Menderes'in Bakanlık döneminde, Dahiliye Vekaleti uhdesine bir takım vazifeler devredilmiştir. Zafer' Gazetesi'nin haberine göre; "Sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyeti ve kaçakçılığın men ve takibi işlerinin Dahiliye Vekaletine dair olan ve Büyük Millet Meclisinin 16 temmuz tarihli oturumunda kabul edilen 6815 sayılı kanun, dünkü resmi gazetede intişar ederek yürürlüğe girmiştir. Bu kanun hükümlerine göre, Dahiliye Vekaletine devredilen sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyeti ile gümrük bölgesinde kaçakçılığın men, takip ve tahkiki vazifeleri Jandarma Umum Kumandanlığı'nca ifa edilecektir.", Bkz. "Dahiliye Vekaletine Devredilen Vazifeler" **Zafer**, Sayı: 2492, 25 Temmuz 1956, s.1.

⁵⁴⁷ "Kabineye Girecek Vekiller", **Akşam**, Sayı: 13356, 9 Aralık 1956, s.1.; Ethem Menderes'in İçişleri Bakanı olmasından bir gün sonra, İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlu gazetecilerle yapmış olduğu toplantıda; "Halkın emrinde olan polis ve gazetecilerin müşterek mesailerıyla işlerin daha salim yürüyebileceği hususu bahis konusu olmuş, polisin halka iyi muamele etmek mecburiyetinde olduğu, bunun haricinde şahsi hareket edenler hakkında derhal kanuni muamele yapıldığı" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Bu durum, 6-7 Eylül'ün ardından, iç ve dış basın tarafından, polisin göstericiler üzerinde orantısız güç kullanımı ile alakalı oluşturulan algının kırılması adına atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Bkz. "Polis halka iyi muamele edecek", **Akşam**, Sayı: 13357, 10 Aralık 1955, s.1.; Bakanlık değişimi, Vali değişimlerini de beraberinde getirmiş ve 18 ilin valisi arasında yer değişiklikleri yapılmıştır. "Valiler Arasında Yeni Tayinler", **Akşam**, Sayı: 13381, 3 Ocak 1956, s.1.; Bu değişiklikle alakalı olarak, Milliyet Gazetesi Yazarlarından Ömer Sami Coşar; "O günlerde DP grubunda kıpırdanmalar oldu. gidişatı beğenmeyenler konuşmak cesaretini gösterirler bir sürü olmadıklarını ispat için biraz da olsa kıpırdanırlardı. İşte böyle bir kıpırdanma ile, 1955 yılının Kasım ayında, Menderes ve bütün vekilleri istifa ettiriliyordu. O yılın Aralık ayında tekrar kabineyi Menderes kuruyor fakat sağ kolu Namık Gedik'i geri plana çekiyor. Bu mevkiye Ethem Menderes'i getiriyordu." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, 31 Ağustos 1960, s.5.

⁵⁴⁸ Kim Dergisi'nde; "Aradan geçen zaman, 6/7 eylül olaylarının hızını kaybettirmiş, meseleyi küllendirmişti. Gedik, grupta yalnız kalan bir adam halindeydi." ifadelerine yer verilmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, 26 Ocak 1960, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, s.9.

⁵⁴⁹ "Hadiselerin Düşündürdükleri", **Akis Dergisi**, Sene: 2, Cilt. 5, Sayı: 73, 1 Ekim 1955, s.6.

etmekteydi. Öyle ki, muhalif partilerin bazı toplantı ve mitinglerinin bizzat Namık Gedik tarafından "*sabote edildiği*" iddialarını basınında görmek mümkündür.⁵⁵⁰ İstifa sürecinin ardından Başvekil Menderes'in yanında bulunması sayesinde parti içerisinde konumuna çok fazla bir zarar gelmemiştir. Başta Menderes olmak üzere, parti yöneticilerinin bir çoğu onun gözden düşmesine izin vermemiştir. Bu durum, Gedik'in istifasının parti yönetimi ile istişare sonucu, "*görüş alışverişi*" ile sağlandığı yönünde bir algı yaratmaktadır. Çünkü, 6-7 eylül gibi büyük bir olay neticesinde yaşanan olumsuz manzara karşısında ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan makamda değişiklik yapmak, DP için bir zaruret haline gelmiştir. Ancak, Dahiliye Vekaleti'nde değişiklik yoluna gidilirken Gedik parti tarafından tutulmuş, korunmuş ve kollanmıştır.

Nitekim, Gedik'in 1956 Kasım'ında TBMM'de DP Grup Başkanvekilliği'ne getirilmiş olması bunun en güzel delilidir. 15 Kasım 1956'da Grup Başkanvekili seçimleri için Demokrat Parti Grubu toplanmıştır. Toplantıdan önce büyük hazırlıklar yapılmış ve Namık Gedik DP Grup Başkanlığına seçilmiştir. DP Meclis Grubu tarafından yapılan tebliğde "*büyük bir ekseriyetle*" Namık Gedik'in seçildiği belirtilmiştir.⁵⁵¹ Başvekil Menderes'in Gedik'e olan güveni ve onu grup başkanlığına getirmesi bir sonraki kabinede Gedik'in yeniden Dahiliye Vekili olabileceği noktasında düşüncelere yol açmıştır. Namık Gedik'in yeniden İçişleri Bakanı olabileceği yönünde haberler, 24 Aralık 1956 tarihinde nihayet bulmuştur.

24 Aralık'ta Menderes kabinesinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklik neticesinde, Ethem Menderes'in yerine Dahiliye Vekilliği'ne tekrardan

⁵⁵⁰ "Hür. P. büyük liderlerinin iştirakiyle Ege'de geçen haftanın sonunda başlamak üzere bir miting kampanyası açmıştı. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Fethi Çelikbaş, Ziya Termen ve Ragıp Karaosmanoğlu Nazillide, Bergama'da, Manisa'da konuşacaklar, vatandaşa görüşlerini anlatacaklardı. HP'liler partiler arasında işbirliği mevzuunda halkın da nabzını yoklamak arzusundaydılar... Daha Nazilliye varıldığında Hür. P. liderlerini karşılayan davul zurnalı küçük kalabalık eski İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in toplantıyı zedelemek için sarf ettiği gayretlerden bahsetti. Sanki eski günler avdet etmişti. Zira, meselâ 1948'de de D.P. kurucuları miting maksadıyla bir yere gittiklerinde karşılayıcı çıkanlar filan veya falan C.H.P. milletvekilinin Ankara'dan hususi vazifeye gönderildiğini ve toplantının sabote edilmesine çalışıldığını bildirirlerdi. Anlaşılan hiç bir şey değişmemişti... Üstelik Namık Gedik de fabrika işçilerinin mitinge katılmamasını sağlamıştı. Bu şartlar altında Belediye meydanına bin kişi dahi toplanamadı.", " Hortlayan Usuller", **Akis Dergisi**, Sene: 3, Cilt.7, Sayı: 1972, 26 Mayıs 1956 s.10.

⁵⁵¹ "Dr. Namık Gedik DP Meclis Grubu Reisi Oldu", **Zafer**, 06 Haziran 1956, s.4.; "Basın Kanunu İkiye"; **Akis Dergisi**, 9 Haziran 1956, Sene: 3, Cilt:7, Sayı: 109, s.7-8.

Namık Gedik getirilerek görevine başlamıştır.⁵⁵² Bu değişiklik adeta Dahiliye Vekilliği ile Namık Gedik'in özdeşleştiği algısını meydana getirmiştir. Gedik'in, Dahiliye Vekilliğine tekrardan gelmesi Atatürk döneminin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Dr. Namık Gedik'in karşılaştırmasını akıllara getirmektedir. Zira, her iki isim de Dahiliye Vekilliği ile özdeşleşmiştir.

Bu bağlamda Şükrü Kaya ile mukayese ediliyor olması önemli bir noktadır. Zira Kaya'nın Atatürk'e, Gedik'in ise Menderes'e yakınlığı ortak noktalarından birisidir. Ancak Şükrü Kaya'nın Atatürk döneminden önce Osmanlı Dahiliye Nezareti bünyesinde uzun yıllar görev yapmış olması unutulmamalıdır. Bu noktada Şükrü Kaya önemli bir tecrübeye sahip idi.⁵⁵³ Oysa, Namık Gedik bir tecrübeye sahip değildi. Aslında DP'ye girmeden önce siyasi bir tecrübesi dahi yoktu. Ancak 6-7 Eylül olayları sonrası istifa etmeye mecbur edilmesine rağmen tekrardan Dahiliye Vekilliği görevine getirilmesi üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bunun sebepleri arasında, Gedik'in Menderes ile olan dirsek temasını bir an bile kesmeyerek attığı tüm adımları bilgisi dahilinde gerçekleştirmiş olması gösterilebilir. Bu durum Namık Gedik'in '*sadakat*' ve '*bağlılığı*' ile ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bir lider için en önemli hususlardan bir tanesinin itaatkar bir ekip ile çalışmak olduğu düşünülürse, Gedik'in ikinci kez Dahiliye Vekilliği koltuğuna oturması çok da şaşırtıcı bir konu olmamıştır. Ayrıca, hadiseler sırasında alınan önlemlerde ve müdahale tarzında Menderes'in, kusur ve eksiklik görmemiş olması da bu sebepler arasında düşünülebilir. Ancak Gedik'in tekrar Dahiliye Vekaleti koltuğuna getirilmesi ile alakalı, basında "*O tarihten itibaren, her şiddet*

⁵⁵² "Dr. Namık Gedik Dahiliye Vekili", **Zafer**, Sayı: 2636, 24 Aralık 1956, s.1.; Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürü Mazhar Atacanlı tarafından, Özlük İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilen Resmi Yazı: Dahiliye Vekilliğine tayini, yüksek tasdiğe iktiran etmiş bulunan Aydın mebusu Sayın. Dr. Namık Gedik'in, 24.12.1956 tarihinde Dahiliye Vekilliği vazifesine başlamış olduğunu hürmetlerimle arz ederim." Bkz. **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü Sayı:1/651, Tarih: 24.12.1956.; 22 Aralık 1956'da Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği, Başbakanın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülmüştür. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (22 Aralık 1956) Yer No: 3/7-32, Fihrist No: 4035-1.

⁵⁵³ Kadir Akyol, **Cumhuriyetin Kurucu Kadrolarından Bir Kimlik Analizi: Şükrü Kaya (1883-1959)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.121-122.

hareketi, her baskı hareketi Dr. Namık Gedik'ten doğdu."⁵⁵⁴ şeklinde ağır ithamlar yer almıştır.

3.1.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi Kamu Düzeninin Korunması

3.1.4.1. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler

İllerin sınırları, mülki ve idari taksimatları Dahiliye Vekaleti'nin görev ve sorumluluğu içerisinde yer almaktadır. O dönem için illerde en yetkili mülki amir olan Valiler aynı zamanda Belediye Başkanlığı⁵⁵⁵ görevlerini de yürütmekteydi. Belediyecilikle ilgili meseleler ve ülke genelini kapsayan⁵⁵⁶ mülki sistem Dahiliye

⁵⁵⁴ Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.5.

⁵⁵⁵ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 29 Aralık 1956 tarihinden 3 Ocak 1957 tarihine kadar devam eden yurt gezileri sırasında, belediyecilik noktasında görmüş olduğu eksikleri Dahiliye Vekili Namık Gedik'in çözmesi için talimat vermiştir. Eksikliklerin başında, içme suyu sıkıntısı gelmektedir. Kırıkkale, Nevşehir ve Yerköy'de, halkın içme suyu sıkıntısı çekmesi ve bu durumun, Cumhurbaşkanının notlarına yansımış olması, örnek olarak gösterilebilir. Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Ocak 1957), Yer no: 3/8-32., Fihrist No: 5347-8; **Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi**, (10 Ocak 1957), Yer no: 3/8-32., Fihrist No: 5347-9.

⁵⁵⁶ Dahiliye Vekaleti'nin, ülke topraklarının tamamını kapsayan bir teşkilat olması, Dahiliye Vekillerinin de bu tanıma uygun bir çalışma performansı göstermelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda, Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği yaptığı dönem için konuşulacak olunur ise, kendisinin sık sık Ege, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu (vs. bölgeler) yurt gezilerine çıkıyor olması önem arz etmektedir. Bu geziler arasında Hakkari, Bitlis, Van ve Siirt gezileri ile alakalı konuşan Gedik; "...geçtiğimiz yerlerde olduğu gibi, burada da (Siirt) sıcak bir alaka ve muhabbetle karşılandım. Bu münasebetle arkadaşlarım ve şahsım adına teşekkür ederim. Bu gün artık vatandaş ve hükümet olarak münasebetlerimiz, karşılıklı itimat ve hizmet ölçülerine göre ayarlanmaktadır. Mesuliyet ve vazife tevcih ettiğiniz insanların, fırsat buldukça sizleri yuvanızda ziyaret ederek, bu mesuliyetin hesabını vermeleri kadar tabi bir şey olamaz. Memleket içinde yaptığımız seyahatler işte bu maksatla tertiplenir Memnuniyetle müşahade etmekteyiz ki, hizmet aşkı ve gayretlerimiz, sevgili vatandaşlarımız tarafından layık olduğu şekilde takdir edilmekte ve ibzal ettiğiniz muhabbet ve iltifatla bizleri daha çok çalışmaya teşvik etmektesiniz. Uzun yıllar aziz yurdumuzun her tarafında ihmal edilmiş zamanın, ihmal ve alakasızlığın yaratmış olduğu ızdırap ve sıkıntılardan, Siirt de, maalesef bahtsız nasibini almış bir yudum suya hasret çekilerek geçirilen yıllar içerisinde bu acı kaderiyle bilerek baş başa bırakılmıştır. Bu bir hazin hikayedir. Bu gün, Siirt'e su ve ışık verecek olan Botan'ı gördük. Botan'da yaptırılan hidro-elektirik santralini ve su işlerini yerinde tetkik ettik. Mütevazı Siirt vilayetimizin bu önemli iki ihtiyacını karşılayacak olan tesise, İller Bankası 10 milyon lira gibi bir meblağı tahsis ve tefrik etmiş bulunmaktadır. Botan'da, halka hizmet zihniyetimizin en güzel abidelerinden birisini kurmaktayız. Bizim halk hizmetindeki ölçümüz, yer yer toplulukların rakamla ifadesine göre değil, onların ızdırap ve ihtiyaçlarının ölçüsüne göre ayarlanmaktadır. Bu gün henüz ikmal edilmemiş olmasına rağmen Siirt, hasretini çektiği suya kavuşmuştur. Yaz aylarında, ihtiyacına yetecek nispette bunun miktarını artıracak tedbirleri de hükümet olarak alacağız. Baştan başa yeniden inşa etmekte olduğumuz sevgili vatanımızın çok mesut yarını bu gün de görmekteyiz. Bunun, en kısa zamanda bir hakikat olması için gayretlerimizi her gün biraz daha artırmaktayız. Bu çalışmalarımızda, muhabbet ve itimadınızla bize müzahir olmaktadır. Aranızdan layık ve müstahak olduğunuz mesut istikbal temennisiyle ayrılıyorum." ifadelerini kullanarak, kendisinden önceki dönemlerde, Dahiliye Vekaleti'nin tüm yurdu kapsayan bir teşkilat olmasına rağmen, buna uygun

Vekaleti'nin sorumluluğu içerisindeydi. Bu bağlamda, Namık Gedik'in İçişleri Bakanı olmasından kısa bir süre sonra uğraştığı en yoğun ve yorucu işlerden bir tanesi Kırşehir ve Adıyaman başta olmak üzere, ülkenin idari taksimatında meydana getirilmeye çalışılan değişiklik süreci idi. Zira özellikle Kırşehir'in Namık Gedik'in İçişleri Bakanlığı döneminde ilçe yapılması, onu muhalefet ile karşı karşıya getirmiş ve Bakanlığının daha ilk yılında muhalefetin husumetini üzerine çekmesine neden olmuştur.

1954 yılında mülki idari taksimatta meydana getirilen düzenlemeler Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği yaptığı süre zarfında çeşitli aralıklarla devam etmiştir. Bu bağlamda Gedik 1955 ocak ayında Dahiliye Vekaleti'ne ait bütçenin, Bütçe Encümeni'nde görüşüldüğü sırada memleket idaresinde müspet yönde bir zihniyet değişikliğinin mevcut olduğunu dile getirmiştir. Bunun feyizli neticelerinin bütün vatan sathında müşahade edilmekte bulunduğunu da eklemiştir. Gedik'e göre mülki idare vatandaş hizmetlerinin en kolay şekilde görülmesini mümkün kılacak tarzda düzenlenmekteydi. Bu noktada Anayasadaki coğrafi ve iktisadi faktörlerin dikkate alınmak suretiyle beliren ihtiyaçlar ayarlanmıştı. Tam teşkilatlı nahiyelele, yeni kazaların teşkiline devam edilecekti. Özel idareler, belediye ve köy kanunları ile belediye gelirleri kanunun yeni ihtiyaç ve tatbikattan alınan neticelere göre uygulanmaktaydı.⁵⁵⁷

3.1.4.1.1. Adıyaman ve Sakarya'nın İl Yapılması

Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri arasında sayılan Adıyaman Yavuz Sultan Selim'in 1515'de Diyarbakır'ı fethinin ardından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu tarihten itibaren Besni'nin nahiyesi konumunda olan Adıyaman 1519'dan itibaren Gerger, Kahta ve Besni ile birlikte Maraş'a bağlanmıştır. 19. yy'a kadar Maraş'a bağlı olarak kalan Adıyaman, Tanzimat dönemi ile birlikte meydana gelen idari düzenlemeler neticesinde 1841'de kaza haline getirilirken 1849 yılında ise Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. 1859'da

hareket edilmeyerek, ülkenin bazı bölgelerinin ihmal edildiğinin altını çizmiştir. Bkz. "Dahiliye Vekili Siirt'te", **Zafer**, Sayı: 2308, 03 Haziran 1955, s. 7.; "Dahiliye Vekili'nin Kütahya'daki Nutku", **Zafer**, 29 Ağustos 1955, s. 7.; "Dahiliye Vekili'nin Eskişehir Konuşması", **Zafer**, Sayı: 2392, 29 Ağustos 1955, s.7.; "Dahiliye Vekili Uşak'ta", **Zafer**, Sayı: 2391, 28 Ağustos 1955, s.5.

⁵⁵⁷ "Dahiliye Vekaletine Ait Bütçenin Müzakeresi", **Zafer**, Sayı: 2165, 07 Ocak 1955, s. 7.

Malatya, 1883'te ise Elazığ vilayetine bağlanan Adıyaman, Cumhuriyet dönemi ile birlikte bu statüsünü aynen korumuş ve 1954 yılına kadar Malatya'nın bir ilçesi konumunda kalmıştır. 14 Haziran 1954 tarihinde çıkarılan "*Malatya Vilayeti'ne Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adı İle Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun*" ile Adıyaman il konumuna yükselmiştir.⁵⁵⁸ Adıyaman gibi eski bir yerleşim yeri olan Sakarya'nın Roma döneminde önemli bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir.⁵⁵⁹ Osmanlı döneminde ise 1573'de "Ada" isimli bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. 1646'da nahiye olan Sakarya 1658'de tekrardan köye dönüşmüştür. 1692'de kadılık 1742'de ise tekrardan nahiye olmuştur. 1837'ye gelindiğinde ise bu tarihten 1954'e kadar kasaba statüsündedir. Bu bağlamda uzun yıllar Kocaeli'ne bağlı bir kaza olarak idare edilen Sakarya, Demokrat Parti dönemi ile birlikte il konumuna yükselecektir.⁵⁶⁰

1.4.1.1.1 Meclis Görüşmelerinde Adıyaman ve Sakarya Tasarısı

Adıyaman tasarısı⁵⁶¹ 14 Haziran 1954'te, "*Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun*" adı ile Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerin başlaması ile ilk

⁵⁵⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Adıyaman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:1, İstanbul, 1988, s.377-378.; 1954 seçimlerinin ardından, Kırşehir ilçe yapılmış Malatya'nın ise elinden Adıyaman alınmıştır. 1954 seçimleri sonucunda; Kırşehir'de Cumhuriyetçi Millet Partisi, Malatya'da ise Cumhuriyet Halk Partisi, birinci parti olarak çıkmıştır. Bkz. Tuncer, **a.g.e.**, s.111

⁵⁵⁹ Mustafa Adak, "Roma Döneminde Sakarya", **International Symposium on Sakarya From Past the Present, Sakarya**, Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş, Mükerrrem Bedizel Aydın, Arif Bilgin, Adapazarı, 2018, s.15.

⁵⁶⁰ (çevrimiçi), <https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya-rehberi/1>. (23.08.2019)

⁵⁶¹ Tasarının gerekçesi; "Esbab-ı Mucibe Layihası...kazalarımızı çoğaltmak gayreti; mali imkanlar çerçevesinde daima yerini muhafaza etmekle beraber, mevcut kazalarımıza da bir göz atmak, onların inkişafını takip etmek ve bu gelişmenin hazırladığı ihtiyaçları da cevaplandırmak gerekmektedir. Bu maksatla; 15 000 nüfuslu Adıyaman Kasabasında ağır ceza mahkemesi, trahom dispanseri, sağlık, sıtma, frengi mücadele teşkilâtı, tütün depolan, tekeli müdürlüğü, zirai kooperatif, orta okulu Ziraat Bankası teşkilâtı olup ticari ve sınai sahasında; üstün bir varlık gösteren ve bu durumu ile de; ileride işgal etmekte olduğu kademenin teşkilât imkânları dışında yeni bir imkân kavuşmanın zorlayışı ile karşı karşıya bulunan bu kaza da ilişik (1) sayılı cetvelde adları yazılı (4) kaza, (15) nahiye, (292) köyü, (168 498) nüfusu ihtiva etmek üzere tahminen (8 087) km, yüz ölçüsünde (Adıyaman) adıyla yeniden bir vilâyet kurulması uygun görülmüş ve ilişik kanun lâyihası bu maksatla hazırlanmıştır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi, Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun Layihası ve Dahiliye Ve Bütçe Encümeni Mazbataları**, Devre: X, Cilt:1, İçtima: F., (14 Haziran 1954), s.1.; "Küçük Politika Oyunları", **Akis Dergisi**, 5 Haziran 1954, s.6.

sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik, 1924'den beri yapılan değişikliklerle süregelen idari teşkilat ve mülki taksimatın aradan geçen zaman zarfında ihtiyaçları karşılayamadığından, yeniden tanzim edilmek zorunda kalındığını ifade ederek sözlerine başlamıştır. Genel nüfusun %74.8'inin köylü vatandaşlar tarafından teşkil edildiğini belirten Gedik'e göre köy halkına en yakın idare kademesi artık nahiye teşkilatıdır. Gedik bazı istatistiki bilgiler vermiştir. Buna göre 34.369 köyün, 18.079'u doğrudan, vilayet ya da kaza merkezine bağlı, 16.029'u ise mülhak nahiyelere bağlı idi. İhtiyaçların karşılanması konusunda vatandaşların müracaat edebilecekleri en yakın idare kademesi nahiyeler idi. Nahiyelerin çoğunda ise bir nahiye müdürü ile jandarma karakolundan başka devlet teşkilatı yoktu. Bu nedenle tam teşekküllü nahiyelerin oluşturulmasının önemini vurgulayan Gedik, 1950'den beri 71 nahiye kurulduğuna dikkat çekerek, kendi hükümetleri döneminde bu hususa önem verdiklerini anlatmaya çalışmıştır.⁵⁶²

Köylü nüfusun ve nahiyelerin durumlarını ifade eden Gedik, nahiyeler arasında gelişime açık olan ve coğrafi koşulları da kaza olmaya elverişli bulunanların kaza haline getirilmesinde fayda gördüklerini düşünmekteydi. Bu amaçla 1950'den beri 62 kazanın teşkil edildiğini dile getirmiştir. Gedik, ifade ettiği bu gerekçelere istinaden iki kazanın (Adıyaman ve Sakarya'yı kast etmektedir) vilayet haline getirilmesi talep etmiştir. Dahiliye Vekili yapmış olduğu konuşmada Adıyaman ve Sakarya'nın gelişim düzeyinden bahsederek, bahse konu iki yerin il olmak için gerekli şartları taşıdıklarını ifade etmiştir.⁵⁶³

⁵⁶² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.164-165.

⁵⁶³ Gedik'in Sakarya ile ilgili düşünceleri: "...ilk, orta sanat ve ticaret liseleri ile kültür sahasında, şeker fabrikası, vagon fabrikası, orman işletmesi, zirai donatım kurumu fabrikası gibi, Hükümet müesseseleri ve faal iktisadi hareketleriyle ticari ve sınai sahada üstün bir varlık gösteren ve bu suretle işgal etmekte olduğu idari kademenin teşkilat imkanları üstünde yeni imkanlara kavuşmak zorunda bulunan Adapazarı kazasının kendisiyle coğrafi durum ve iktisadi münasebetler bakımından bir bütün teşkil edecek 5 kaza, 9 nahiye ve 400 köyü ve 244 632 nüfusu ihtiva etmek üzere Sakarya namı ile bir vilayet haline getirilmesi uygun görülmüştür. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.165. Gedik'in Adıyaman ile ilgili düşünceleri: "...bağlı bulundukları Malatya vilayet merkezinden, şarktan garba doğru uzanan tahminen 90 km genişliğinde olup, bazı noktalarda 3000 küsur metre yüksekliğine ulaşan Antitoros silsilesi ile ayrılan ve ayrı iklim şartları arz eden ve bu tabi arıza dolayısıyla Malatya merkezi ile iktisaden münasebetleri bulunmayan ve bilhassa kış mevsiminde muvasalatları kesilen Adıyaman, Kahta, Gerger ve Besni kazalarının Malatya'dan alınarak ayrı bir vilayet haline getirilmesi bu mıntıka halkının maruz bulundukları müşkül duruma ıslah ve söz geçen bölgenin iktisadi inkişafını sağlamak bakımından zaruri görülmüştür" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.165.

Gedik'in konuşmasının ardından CHP adına Malatya milletvekili Nüvit Yetkin söz almıştır. Muhalif milletvekili Yetkin'in, meseleye dar bir bölgencilik anlayışı ile bakmayacağına ve hükümetin getirmiş olduğu tasarımı tasvip ettiğini dair sözleri Meclis salonundan alkış almıştır. Yetkin, memleket çapında gelişime müsait bölgelerin vilayet haline getirilmesini, hızlı bir kalkınma adına yapılan, yerinde prensipler olarak görmektedir. DP hükümetinin şimdiye kadar bu anlamda atmış olduğu adımları yerinde bulduğunun altını çizmiştir. Yetkin'e göre Adıyaman'ın elektriği, orta mektebi, sağlık teşkilatı, bankası ve ağır ceza mahkemesi bulunmaktadır. Bu şartlar altında, Adıyaman'ın il olmaması için bir engel bulunmamaktadır. Tasarı ile DP'ye oy vermeyen Malatya'nın cezalandırıldığı şeklinde haberler gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Adıyaman'ın il olma konusu eski dönemlerden beri gündemindedir. Nüvit Yetkin'in ardından söz alan bir başka CHP Malatya milletvekili Hilmi Özbay da, Yetkin'in yapmış olduğu açıklamalara benzer açıklamalar yapmıştır.⁵⁶⁴

Söz alan milletvekillerinin konuşmalarının bitiminin ardından Adıyaman tasarısı maddelerinin oylamasına geçilmiştir. Üç maddenin oylaması yapılarak kabul edilmiştir.⁵⁶⁵ Maddelerin kabulünün ardından kanunun genel oylamasına geçilmiş ve yapılan oylamada tasarısı oy birliği ile kabul edilmiştir.⁵⁶⁶

Adıyaman tasarısının kabul edilmesinin ardından, Kocaeli Vilayetine bağlı Adapazarı kazasında (Sakarya) Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun Layihası ile alakalı görüşmelere geçilmiştir. Meclis Başkanı, tasarının tamamı ile alakalı söz isteyen milletvekili bulunmaması üzerine maddelere geçilmesi

⁵⁶⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.166-167.

⁵⁶⁵ **Madde 1:** ...Malatya vilayetine bağlı Adıyaman kazası kaldırılarak merkezi Adıyaman olmak üzere ve yine Malatya vilayetine bağlı (Besni) ve (Kahta) kazaları ile yeni kurulmuş olan (Gerger) ve Çelikhan kazalarını ihtiva etmek üzere (Adıyaman) adı ile yeniden bir vilayet kurulmuş ve eski Adıyaman Kazası'nı ihtiva eden nahiye ve köyler Adıyaman vilayetinin merkez kazasına bağlanmıştır. Bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.176-177.; **Madde 2:** İlişik (2) sayılı cetvelde derece, aylık ve sayıları gösterilen kadrolar, devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin ilgili kısımlarına eklenmiştir. Bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.177.; **Madde 3:** Bu kanun 1 Ocak 1954 tarihinde meriyete girer. Bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.179.

⁵⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.186.; Söz konusu kanun, 22.06.1954 günü, Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bkz: Malatya Vilayeti'ne Bağlı Adıyaman Kazası'nda Adıyaman Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun (22 Haziran 1954), **Resmi Gazete**, 6418/8735.; Mehmet Küçük, **Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013, s.138.

yönünde oylama yapmış ve kabul edilmiştir. Birinci, ikinci⁵⁶⁷ üçüncü ve dördüncü madde⁵⁶⁸ okunarak oylama yapılmış ve kabul edilmiştir. Ardından, kanun tasarısı hakkında genel oylamaya gidilmiş ve oy birliği ile tasarı kabul edilmiştir.⁵⁶⁹

3.1.4.1.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması

Osmanlı döneminde Karaman eyaletine bağlı olan Kırşehir, 19. yy'a kadar bu statüsünü korumuştur. 1813'den itibaren ise Konya'ya bağlı sancaklar arasına girmiştir. 1867'ye gelindiğinde Kırşehir, Niğde sancağına bağlı bir kaza idi. Daha sonra Konya vilayetinden alınan Kırşehir, Ankara vilayetine bağlı bir sancak konumuna gelmiştir. Ankara'nın beş sancağından birisi olan Kırşehir 1921'de müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Kırşehir'de il olmuştur.⁵⁷⁰ Kırşehir 1954 yılına kadar bu statüsünü korumayı başarmıştır. 1954'te Kırşehir'in idari statüsünde değişiklikler meydana gelecektir.

3.1.4.1.2.1 Meclis Görüşmeleri Öncesi Yaşanan Tartışmalar

Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi ile alakalı yaşanan sürece değinmeden önce Menderes'in 1953 DP İl Kongresi katılmak için Kırşehir'e gelmesinin ardından yaşanan olaylara değinmek ve Cumhuriyetçi Millet Partisi-Demokrat Parti ilişkilerinden söz etmek gerekmektedir.

Adnan Menderes Demokrat Parti'nin İl Kongresi için 11 Mayıs 1953'te Kırşehir'e gelmiştir. DP taraftarları Kaman ilçesinden şehir merkezine kadar tezahüratlarla Menderes'e eşlik etmişlerdi. Önceden Menderes'in Kırşehir'e geleceği

⁵⁶⁷ **Madde 1:** ...Kocaeli Vilayeti'ne bağlı Adapazarı Kazası kaldırılarak merkezi Adapazarı olmak ve yine Kocaeli Vilayeti'ne bağlı Akyazı, Geyve, hendek ve Karasu kazalarını ihtiva etmek üzere (Sakarya) adı ile yeniden bir vilayet kurulmuş ve eski Adapazarı kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler Sakarya vilayetinin merkez kazasına bağlanmıştır.; **Madde 2:** ...derece, aylık ve sayıları gösteren kadrolar, devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin ilgili kısımlarına eklenmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.179.

⁵⁶⁸ **Madde 3:** Bu kanun 1 Aralık 1954 tarihinde meriyete girer.; **Madde 4:** Bu kanun hükümlerini icraya, icra vekilleri heyeti sorumludur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt:1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.180.

⁵⁶⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., Sekizinci İnikat (14.06.1954), s.190. ; Söz konusu kanun, 22.06.1954 günü, Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bkz. Kocaeli Vilayeti'ne Bağlı Adapazarı Kazası'nda (Sakarya) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun (22 Haziran 1954), **Resmi Gazete**, 6418/8735.

⁵⁷⁰ Hasan Karaköse, "Yakınçağ'da Kırşehir", **Kırşehir (Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası)**, Editör: Yaşar Özüçetin, Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara, 2013, s.220-222.

haberini alan Millet Partisi⁵⁷¹ Milletvekili Osman Bölükbaşı, Menderes ile aynı gün Kırşehir'e gelmek için yola çıkmıştır. Kırşehir'e 35 km uzaklıkta bulunan Sofular Köyü'nde kendi taraftarı tarafından karşılanmıştır. Bölükbaşı, kendisine eşlik eden konvoyla beraber doğrudan DP İl Kongresi'nin yapıldığı binanın önündeki meydana gelmiştir. Bu sırada Menderes'i görmek üzere toplanan Kırşehirliilerin büyük bir bölümü, "*hemşerilik duygularının*" vermiş olduğu refleks ile bir anda bulundukları bölgeyi terk ederek Bölükbaşı'nın bulunduğu bölgeye yönelmişlerdir. Bu sırada, Menderes'i karşılamak üzere tutulan davulcuların da Bölükbaşı'nın bulunduğu alana geçmeleri DP'lileri oldukça kızdırmıştır. Halk Bölükbaşı'nı omuzlarına alarak sevinç gösterilerinde bulunmuştur. Bölükbaşı, "*Ben buraya bir vatandaş olarak dinlemeye geldim, misafirimize saygı lazım, sakın olunuz*" ifadelerini kullanarak, halkı yatıştırmaya çalışsa da bunu başaramamıştır.⁵⁷²

Millet Partisi DP'ye karşı, Kırşehirliilerin çoğunluğunu yanına almayı başarmıştır. Millet Partisi'nin kapatılmasının ardından yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi içerisinde yer alan Osman Bölükbaşı, DP'ye karşı göstermiş olduğu muhalefette eski tutumu aynen devam ettirmiştir. Bu süreç içerisinde CMP, 1954 seçimlerinden çok güçlü bir şekilde çıkan DP'yi, Kırşehir'deki hüsrana uğratmıştır. Bu gelişme Kırşehir'in ilçe yapılması yönündeki olayları ateşleyen bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçimlerin ertesinde Kırşehir'e giden Bölükbaşı, 9 Mayıs 1954'te Kırşehir'in Kaman ilçesinde, DP'liler tarafından saldırıya uğramıştır. Olaylarla ilgili olarak Kırşehir Valiliği tarafından yapılan açıklamaya göre, hadiselerle Kaman'a gelen Osman Bölükbaşı sebep olmuş ve halkı tahrik etmişti.⁵⁷³

Olayların gittikçe vahim bir hal alması ve DP ile CMP arasında yaşanan gerginlik dönem basınında hemen yankı bulmuştur. Özellikle, Akis Dergisi'nde yer

⁵⁷¹ 1948 yılında kurulan Millet Partisi 8 Temmuz 1953 geçici, 24 Ocak 1954'te de kalıcı olarak kapatılmıştır. Onun yerine 10 Şubat 1954'de Cumhuriyetçi Millet Partisi adı ile yeni bir parti kurulmuştur. Bkz. Ferruh Pancaroğlu, **Yakın Tarihimize Millet Partisi Olgusu**, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006, s.52.

⁵⁷² Yaşar Özüçetin, **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s.86-87.

⁵⁷³ Valilik açıklamasında; "Osman Bölükbaşı'nın halk kitlesi karşısında, Kaman'da bana saldırıacaklarmış, bunlar hangi kahpe evlatlarıysa karşıma çıksınlar, şeklindeki tahrik ve hakaret edici sözlerini duyan bir kesim halk tepki göstermiştir. Olayların, Bölükbaşı'nın tahrikleri karşısında üzüntüye kapılan şahısların bir tepkisinden olduğu anlaşılmıştır." ifadelerine yer verilerek, Bölükbaşı'nın Kırşehir halkını DP'lilere karşı tahrik ettiği açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Özüçetin, **a.g.e.**, s.91-92.

alan haberler, Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi hakkındaki söylenenleri gün yüzüne çıkarmıştır. Akis'de yer alan DP'li Osman Şevki Çiçekdağ'ın 1954 seçimlerinde oylarını CMP'ye veren Kırşehir halkına hitaben "*Sizden hayır kalmadığı anlaşıyor. Hakkınızda bir şeyler düşünmeli!*"⁵⁷⁴ şeklindeki sözleri Kırşehir'in idari taksimatına yönelik yapılması muhtemel değişiklik haberlerini doğrular niteliktedir.

Osman Şevki Çiçekdağ'ın bu beyanatının ardından Anadolu Ajansı Kırşehir'in ilçe olabileceği yönünde bir habere yer vermiştir. Habere göre Ankara'ya giden bir heyetin Nevşehir'in il olması ile alakalı talepleri hükümetçe olumlu karşılanmıştır. Bunun ancak Kırşehir'in Nevşehir'e bağlanması ile mümkün olabileceği şeklinde iddialar basında öne çıkan haberler arasında yer almaktadır. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in ise AA'nın bu haberi ile alakalı Nevşehir heyetinin başvurusunu, hükümet olarak uygun karşıladıklarını ifade etmesi mevcut havayı oldukça sertleştirmiştir.⁵⁷⁵ AA'nın bu haberinin radyo⁵⁷⁶ ve dergilerde yayınlanması üzerine ise ciddiyetin boyutunu anlayan CMP Milletvekili Osman Bölükbaşı, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e telgrafında,⁵⁷⁷ Kırşehir'in tarih boyunca işgal ettiği önemli yerini ifade

⁵⁷⁴ "Yurtta Olup Bitenler, DP", **Akis Dergisi**, 15 Mayıs 1954, s.8.

⁵⁷⁵ Adem Çaylak, **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.225.

⁵⁷⁶ Radyonun etkili bir propaganda vasıtası olduğunu düşünen Osman Bölükbaşı; 12.08.1955'de vermiş olduğu beyanatında, 20 Nisan 1947 tarihinde, Demokrat parti kurucularından olan Fuat Köprülü'nün vermiş olduğu bir beyanata atıfta bulunarak; "Bu gün bütün dünyada matbuat kadar, bir neşir, telkin ve propaganda vasıtası olan radyoyu kendi inhisarında ve muhalefetin ondan faydalanmasına imkan bırakmayan bir hükümetin, hatta şeklin olsun, kendisinin demokratik prensiplere taraftar olduğunu iddia etmesine imkan yoktur, radyo neşriyatını yalnız hükümet partisinin sıkı inhisarı altında tutarak, muhalefetin sesine, orada yer vermeyen, memleketin demokrasiden haberi olmayan ve totaliter bir rejim altında bulunan hürriyetiz memleketlerdir. Tek taraflı propagandacılık, demokratik esaslara asla uymayacak çirkin bir harekettir." ifadelerini kullanmıştır. Kırşehir'in ilçe olma sürecinde de, etkin bir şekilde kullanılan radyo ile alakalı görüş ve düşüncelerini dile getiren Bölükbaşı; bir zamanlar, tek parti yönetimine karşı, radyoyu tekelilerine aldıkları iddiasıyla hezeyanda bulunan DP kurucularının, 1950'lirde radyonun, bu sefer kendi tekelerinde kullanılmasından oldukça rahatsız olmuştur. Bkz. **BCA 30-1-0-0 / 46-276-2**.

⁵⁷⁷ "Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Kırşehir'de seçimleri tam liste halinde kazanması üzerine, bu vilayetin lağvedilerek dağıtılacağı ve merkezinin kaza haline getirileceği yolunda iktidar partisi mensuplarının yaptıkları propagandaları ve bu vadideki neşriyatı ciddiyetle kabili telif görmemiştik. İptidai devirlerde toptan bir köy ya da kasaba halkının cezalandırıldığına tarih sayfelerinde rastlanabilirse de, yirminci asırda, siyasi kanaatinden dolayı bütün bir vilayet halkının cezalandırıldığına dair bir misali hiç bir medeni ve demokratik memlekette görmek mümkün değildir. Bu itibarla evvelce ciddiye almadığımız bu haberin devletle alakası malum olan Anadolu Ajansı'na atfen, radyoda okunmasına rağmen, halen doğruluğuna inanmıyoruz ve hadiseyi normal olmayan bir parti propagandası çerçevesinde mütalaa ediyoruz. Seçim esnasında, Kırşehir halkını korkutmak maksadı ile yapılan aynı mahiyetteki tehditleri radyo konuşmasında belirtirken, 'bir Arap için bütün Arabistan'ı yalmaq adalet midir?' demiş, ve sayın Adnan Menderes'i partisi namına yapılan bu çirkin propagandaları önlemeye davet etmişim. İmparatorluk devrinde müstakil sancak ve Cumhuriyetten bu yana da vilayet olarak uzun bir tarihi hayatı olan Kırşehir vilayetinin ilgası gayesi ile kurulacağı

ederek, ortada dolaşmakta olan haberlerin asılsız olduğuna inanmak istediğini dile getirmiştir. Siyasi tercihlerini gösterdikleri için Kırşehir halkına ceza niteliğinde olan böyle bir yaptırımın uygulanmasının, ilkel dönemlerde bile söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Bölükbaşı, Kırşehir'in ilçe yapılacağı yönündeki haberlerin bizzat Namık Gedik tarafından tekzip edilmesini istemiştir.⁵⁷⁸

Bölükbaşı'nın, Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraftan bir gün sonra Vatan gazetesi Nevşehir'in vilayet olması hakkındaki son şeklini alan kanun layihası ve 2 Haziran 1954'te, İcra Vekilleri Heyetine gönderilerek kısa süre sonra TBMM'ye sevk edileceği iddiasını haber yapmıştır. Yine, gazete layihaya göre Kırşehir'in Kaman ilçesinin Ankara'ya bağlanacağını da yazmıştır. Bu durumdan Nevşehir ve Kamanlılar memnun olurken Kırşehir'den de TBMM'ye protesto telgrafları gönderildiğinin altı çizilmiştir. 1 Haziran 1954'e kadar, Meclise gönderilen telgrafların sayısının 20'yi bulduğu dile getirilmiştir. Partilere çekilenler arasında ise layihaya muhalefet edilmesi istendiği ifade edilmiştir.⁵⁷⁹ Ayrıca Kırşehirliiler memleketlerinin ilçe olmaması adına çalışma yürütürken, Nevşehirliiler de il olma

söylenen yeni vilayete hangi ad takılırsa takılsın millet vicdanında onun hakiki isminin 'intikam vilayeti' olacağı muhakkaktır. Ortada verilmiş böyle bir karar mevcut değilse ki aklı selim bunu emreder, amme vicdanında hasıl olan huzursuzluğu gidermek için, zat-ı devletinizin bu haberi, aynı vasıta ile tekzibe müsaraaat buyurmanızı rica ederim." Bkz: "D.P' nin Kırşehir'e Oynadığı Oyun", **Halkçı**, Sayı: 159, 31 Mayıs 1954, s.3.

⁵⁷⁸ "D.P'nin Kırşehir'e Oynadığı Oyun", **Halkçı**, Sayı: 159, 31 Mayıs 1954, s.1-3.; "Bu günkü şartlar içerisinde Kırşehir'e böyle bir ceza verilecekse, bunu ancak şöyle yorumlamak gerekecektir: İktidar, kazandığı çoğunluğa hala inanmıyor, güvenemiyor, bunu adeta bir tesadüfe hamlediyor. Onun için, ileriki seçimlerde kendisini devirmesi muhtemel siyasal kuvvet unsurlarını, şimdiden yıldırarak iktidarını muhafaza etmek istiyor. Bkz. "Kırşehir'e Ceza", **Forum Dergisi**, Cilt.1, Sayı: 6, 15 Haziran 1954, s.3.; 12.08.1955 tarihinde Bölükbaşı vermiş olduğu bir beyanatta; "Demokrat Parti, toptan kendine rey verenler dahil, bölgeleri cezalandırmak usulünü, Kırşehir'e tatbik ettiği muamele ile keşfetmiş bulunmaktadır. O günden, bu güne kadar Kırşehir'de bir tedhiş, baskı havası esmekte, seçmenlere ve seçilenlere karşı her türlü baskı ve tertiplere, baş vurulmaktadır. Sayın Menderes, muhalefetteyken bir ambar buğdayın mostrası, bir avuç buğdaydı buyururlardı. Kırşehir'in maruz kaldığı muamele ve orada cereyan eden hadiseler, iktidar ambarından alınmış bir avuç numune sayılmalıdır." ifadelerini kullanarak, Kırşehir'e verilen cezanın haksızlığından bahsetmiştir. Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-2.; Osman Bölükbaşı, DP tarafından Kırşehir'e ceza verildiği yönünde bir başka beyanını ise 24.08.1955 günü CMP'nin Edirne İl Kongresi sırasında vermiştir. Buna göre Bölükbaşı; "...seçim sadece gizli rey, aleni tasnif işinden ibaret değildir. Bir vatandaşın, kimse rey verdiği anlaşılmaz. Fakat, reylerin tasnifi sonunda, kimlere rey verildiği tabi olarak anlaşılmamaktadır. İşte Kırşehir misali. Kırşehir, Osman Bölükbaşı'na rey verdiği için zulme uğramış ve kaza haline getirilmiştir. Hem, öyle bir kaza haline getirilmiştir ki, üçe bölünmüştür. Bir parçası Yozgat'a, bir parçası Nevşehir'e ve bir parçası da Ankara'ya. Bundan maksatları nedir? Kırşehir, bir daha arzu ettiği seçimin imkanını bulamasın." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-3.

⁵⁷⁹ "Nevşehir'i İl Yapan Kanun Bayram Ertesi Çıkıyor", **Vatan**, Sayı: 4689, 1 Haziran 1954, s.1-7.

adına faaliyet yürütmektedirler. Bu bağlamda, hükümet yetkilileri ile görüşmek amacıyla Ankara'ya heyetler gitmiştir.⁵⁸⁰

Bu süreçte Bölükbaşı bir basın toplantısı⁵⁸¹ düzenlemiş ve Kırşehir'in ilçe yapılma çalışmalarının sadece CMP ve CHP tarafından değil DP'li bir çok milletvekili tarafından da kabul görmediğini ifade etmiştir. Layihanın amacının, 1954 seçimleri sonucu DP'ye oy vermeyen Kırşehir'den intikam alınma çalışması olduğunu vurgulamıştır. Bölükbaşı'na göre yaşanan bu süreç kendilerini büyük bir endişe içerisine sokmaktadır.⁵⁸²

Bölükbaşı'nın İçişleri Bakanı'na çekmiş olduğu telgrafın ardından, Kırşehir'den 600 kişilik bir heyet Ankara'ya giderek Başbakan ve Cumhurbaşkanı ile görüşmek istemişlerse de, bu arzularını gerçekleştirememişlerdir. Bunun üzerine farklı bir yol izlenerek Ankara ve İstanbul'da eğitimlerini devam ettiren Kırşehirli öğrenciler, Cumhurbaşkanı ve Başbakana telgraflar çekmişler ancak seslerini duyurma noktasında pek de başarılı olamamışlardır.⁵⁸³

⁵⁸⁰ "Küçük Politika Oyunları", **Akis Dergisi**, 5 Haziran 1954, s.6.

⁵⁸¹ "Kırşehir'e yapılmak istenilen haksız muameleyi, DP'li vatandaşların da tasvip etmediklerini ve böylece tasarımı kabul etmenin Meclis'te yaptıkları namus yeminine muhalif bulunduğunu, DP'li bazı mebus arkadaşların encümenlerde ifade ettiklerini şükranla kaydetmek isterim. Bu layiha, yalnız Kırşehir halkından intikam almak hedefini gütmemekte, aynı zamanda bütün milleti tehdit eden ve böylece körpe demokrasimiz için büyük bir tehlike teşkil eden bir zihniyeti ortaya koymaktadır...500 mebusluk kazanmalarına rağmen bir vilayette muhalif bir partinin kazanmasına tahammül edemeyen insanların, iktidarı kaybetmek tehlikesi ilerde belirdiği zaman nelere başvurabileceklerini, endişe ile düşünmek icap eder..." Bkz. Çaylak, **a.g.e.**, s. 226.

⁵⁸² Çaylak, **a.g.e.**, s.226.

⁵⁸³ Özüçetin, **a.g.e.**, s.93.; Devletin en yetkili makamlarına konuyu aktarmayı kararlı olan Kırşehirli, çeşitli heyetler ve resmi makamlar nezdinde sürdürdükleri girişimleri devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda, 19 kişiden oluşan bir Kırşehir heyeti, 6 haziran günü İstanbul'a gelerek, Florya'da istirahatta bulunan Cumhurbaşkanı ile Meclis Başkanını ziyaret etmek istemişlerdir. 19 kişilik Kırşehir heyeti: DP İl Başkanı Safa Ünal (tüccar), DP İkinci Başkanı Vahit Esensoy (avukat), DP İl İdare Kurulu Üyelerinden Hüseyin Yakıdıroğlu (tüccar), İbrahim Akça (tüccar-Çiftçi), Feyzullah Aksoy (avukat), Kemal Altın (tüccar), CHP İl Başkanı Akif Aksaç (avukat), Partisiz vatandaşlardan Abdurrahman Erdim (tüccar), Nafiz Bayındır (avukat), Fazıl Oluruş (tüccar), Fazıl Yalçın (avukat), Sait Azmi Gönül (avukat), Gültekin Gökmen (avukat), CMP İl İkinci Başkanı Hayri Çopuroğlu (avukat) ve İdare Heyetinden Osman Canatan (avukat) dan oluşmaktadır. Heyet, yapmış olduğu açıklamada; "Niğde vilayetine tabi Nevşehir kazasının bir vilayet şeklinde yeni bir inkişafa kavuşmasına biz katiyen muhalif değiliz. Ancak, eğer böyle bir şey yapılacak ise Türkiye'nin buğday ziraatı bakımından üçüncü, zirai mahsuller bakımından dördüncü dereceyi işgal eden Kırşehir'in durumunda hiç bir değişiklik olmamak icap eder. Esasen Kırşehir, ta eski yıllardan beri bütün ana yolların geçtiği noktadadır. Eski Bağdat yolu da, şimdiki NATO yolu da Kırşehir'den geçer. Nevşehir her bakımdan münakaleye uzaktır." ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca, Kırşehir heyeti mensupları, Başbakan Adnan Menderes'e de Kırşehir'in ilçe olması kararından vazgeçilmesi konusunda yardımcı olmasını rica eden bir telgraf yollamışlar, New York'a gönderilen ve 963 Kırşehirlinin imzasını taşıyan bu telgrafta, Menderes'in, Kırşehir için alaka ve yardımı rica edilmiştir. Bkz. "Bir Kırşehir Heyeti Bayar'la Görüşmek İçin Şehrimize Geldi", **Vatan**, Sayı: 4693, 7 haziran 1954, s.1-7.

Bu sırada gazetelerde Kırşehir ile ilgili çıkan haberler gün geçtikçe artmaktaydı. Kırşehir ile ilgili layihadan söz edilirken 2 Haziran günü, Kırşehir'in mülki taksimatında tadilat yapılması için bir kanun tasarısının hazırlandığı haber verilmekte ve Kırşehir kaza haline getirilirken Kırşehir'in Mucur, Hacıbektaş ve Avanos kazaları ise yeni kurulacak olan Nevşehir Vilayetine bağlanacağı belirtilmekteydi. Geriye kalan 3 ilçeden Kaman'ın Ankara'ya, Çiçekdağ ve Hammorta⁵⁸⁴ kazalarının ise Yozgat'a bağlanacağı belirtilmiştir.⁵⁸⁵ Bu süreç içerisinde Kırşehirililerden oluşan bir heyet Başbakan Menderes ile görüşmek için Yeşilköy Havalimanına gitmiştir. Ancak heyet havalimanına alınmamıştır. Bu heyetten bir sözcünün kendilerini içeri almayan görevlilere hitaben, *"bu yaptığınız hareketten, Menderes'in haberi var mı?"* sorusuna, *"Menderes'in haberi olmayan hiç bir şey yapılmaz"*⁵⁸⁶ cevabını almıştır. Dahiliye Vekili Namık Gedik ile konu ile alakalı görüşme talep eden Halkçı gazetesi ise, *"her seferinde nazik fakat reddeden bir cevap aldık"* ifadelerini gazeteye yansıtmıştır.⁵⁸⁷ Devlet ricali ile görüşme imkanı bulamayan Kırşehirililer ise tasarımı protesto etmek için miting yapma kararı almışlardır.⁵⁸⁸

Gerek DP milletvekillerinin bir takım açıklamaları gerekse gazete ve dergilerde ortaya atılan iddiaların ardından Kırşehir tasarısı⁵⁸⁹ 23 Haziran 1954'te Meclis Dahiliye Komisyonunda karara bağlanmıştır. Dahiliye Komisyonu'nda

⁵⁸⁴ Akşam gazetesinde Hammorta isimli bir kazadan bahsedilmiş ancak yaptığımız çalışmada Kırşehir'in geçmişte ve günümüzde böyle bir ilçesinin ya da beldesinin olmadığı anlaşılmıştır.

⁵⁸⁵ "Kırşehir Vilayeti", **Akşam**, Sayı: 12812, 2 Haziran 1954, s.2-4.; "Kırşehir'den Sonra Malatya'yı da İlçe Yapacaklarmış", **Halkçı**, Sayı: 161, 2 Haziran 1954, s.1-4.; Çaylak, **a.g.e.**, s.225.

⁵⁸⁶ "Kırşehir Heyeti", **Halkçı**, Sayı: 166, 9 Haziran 1954, s.1.

⁵⁸⁷ "Kırşehir Heyeti", **Halkçı**, Sayı: 166, 9 Haziran 1954, s.1.

⁵⁸⁸ "Kırşehirililer Miting Yapacak", **Halkçı**, Sayı: 162, 5 Haziran 1954, s.1-2.

⁵⁸⁹ "Tasarının hükümet tarafından yazılan gerekçesi; "Demokratik manası ile devletin, hikmeti vücudu, iyi ve verimli bir şekilde halka hizmet olduğuna göre iktisadi alaka ve münasebetleri bir merkez etrafında toplanmış olan mülkî teşkilât ve idarî taksimat kademelerinin daha faydalı olduğu ve hizmetlerin daha yakından arzına imkan verdiği müşahedelerimiz cümlesindendir. Köylerden kaza ve vilâyet merkezine gelen vatandaş, resmî ve hususî işini gördükten sonra, aynı günde tekrar köyüne dönebilmek imkânına kavuştuğunda, günlük masraflardan varestede kalır ve bu da hizmetlerin İktisadî ve müsmir olmasını sağlar. Yakınına getirilen umumi hizmetlerden suhuletle ve az masraf ihtiyarı ile faydalanan ve süratle köyüne, aile ve isinin başına dönen vatandaş memnuniyet ve devlete karşı haklı bir muhabbet duyar." Bkz. **Akis Dergisi**, 3 Temmuz 1954, s.7.; Tasarı ile ilgili Halkçı gazetesi yazarı Nihat Erim; "...Cumhuriyet kurulduğundan beri vilayet olan Kırşehir, iki seçimde üst üste, DP'ye iltifat etmediği için cezaya çarptırılıyor. Nevşehir vilayet olmak istemiş.. Tamam onu memnun eder, bu arada Kırşehirililerden intikam alırsız diye bilinen zihniyetin insanları devlet idare ediyorlar. Kırşehir ilçeliğe indiriliyor. Buna da şükretsin Kırşehirililer!, ya adı sanı kayıttan silinseydi! Bu, bir totaliter gidişin parça parça tezahürlerinden biridir." Bkz. "Kırşehir ve Ötesi", **Halkçı**, Sayı: 163, 6 Haziran 1954, s.2.

önceden de tahmin edildiği gibi tasarı aleyhinde sesler yükselmiştir. Namık Gedik tasarımı komisyonda savunurken,⁵⁹⁰ muhalefet milletvekilleri şiddetle karşı çıkmışlar, hatta DP milletvekilleri arasında da karşı çıkanlar olmuştur. Bu vekillerden DP İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu tasarının ne Halk Partisi tarafından ne de DP tarafından sıcak karşılanmadığını ve vazgeçilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. DP milletvekili Ekrem Alican da benzer gerekçelerle tasarıya karşı çıkmıştır. Diğer bazı DP'liler ise gerekçelerdeki eksiklik nedeniyle tasarıya sıcak bakmamışlardır.⁵⁹¹

29 Haziran 1954'deki Bütçe Komisyonu tartışmaları sırasında, Namık Gedik ve Bakanlığın önemli bürokratları da hazır bulunmuştur. Tasarının görüşmeleri esnasında Osman Bölükbaşı söz almıştır. Nevşehir vilayeti kurulmak isteniyorsa bunun, Kırşehir ilçe yapılmadan da yapılabileceğini ifade etmiştir. Bölükbaşı, ilga edilmek istenen Kırşehir'i Nevşehir'e bağlayacak bir "şose yolun" dahi bulunmadığını, iki şehir halkının hiç bir ilişkisinin olmadığını, hatta Kırşehirlilerin alış-veriş için bile Nevşehir'i tercih etmediğinin altını çizmiştir. Bölükbaşı çevre illere bağlanmak istenilen Kırşehir ilçelerinin durumu hakkında da genel bir bilgi vermiştir. Buna göre Ankara'ya bağlanmak istenilen Kaman Kırşehir'e 55 km iken Ankara'ya 140 km dir. Ayrıca Nevşehir'e bağlanmak istenilen Mucur ilçesi Kırşehir'e 26 km iken, Nevşehir'e ise 72 km'dir. Ancak, Bölükbaşı ve diğer milletvekillerinin tüm çaba ve gayretlerine rağmen tasarı, komisyonda kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında, iki DP'li milletvekili Ekrem Alican ve İsmail Akyüz'ün tasarımı tenkit etmeleri dikkat çekicidir.⁵⁹²

⁵⁹⁰ "Asayiş", **Akis Dergisi**, 3 Temmuz 1954, s.8.

⁵⁹¹ "Kırşehir'i İlga Eden Tasarı Kabul Edildi", **Halkçı**, 24 Haziran 1954, s.3.; Kırşehir tasarısının ilgili komisyonda görüşülmesi ile ilgili, Akis Dergisi'nden Bedii Faik'in Bir Damla Suçlu Ayağa Kalk isimli yazısında; "Adın ne? Kırşehir? Babanın adı ne? Türkiye. Kaç yaşındasın? Dört yüz. Evli misin? Evet, CMP ile evlendim. Çocuğun var mı? 2 Mayıs'ta beş tane oğlum oldu. Yaz kızım gereği düşünüldü: DP ile evlenmesi lazım iken, CMP'yi alarak Türk demokrasisine aykırı hareket eden Türkiye oğlu Kırşehir'in Kaza'ya uğratılmasına, temyizi kabul olmamak üzere, kin birliği ile karar verildi." ifadelerini kullanarak, söz konusu tasarımı, esprili bir dille eleştirmiştir. Bkz. "Bir Damla Suçlu! Ayağa Kalk!", **Akis Dergisi**, 12 Haziran 1954, s.10.

⁵⁹² Ahmet Köksal, **Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004, s.38-39.; Teşkilat-ı Esasiye Kanunun 89. ve İl İdaresi Kanunu'nun 1. maddesine göre, idare bölünmesinin vilayet, kaza ve nahiye olarak bölümlendirildiği ve bu kademelerin iktisadi ve coğrafi alaka ve münasebetlere göre teşkil edildiği belirtilmektedir. Bkz: Özüçetin, **a.g.e.**, s.94.; "Kırşehir'i İlga Eden Tasarı Komisyonda Kabul Edildi", **Halkçı**, Sayı: 186, 29 Haziran 1954, s.3.; "Nevşehir Vilayeti", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1019, 29 Haziran 1954, s.2.

3.1.4.1.2.2. Meclis Görüşmelerinde Kırşehir Tasarısı

Kırşehir tasarısı⁵⁹³ 30 Haziran 1954'te, "*Kırşehir Vilayeti'nin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulması*" adı ile Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Meclis başkanı, layihayı oylamaya sunmuş ve müzakerelere geçilmiştir.

İlk sözü CHP Meclis Grubu adına Sırrı Atalay olarak Kırşehir halkının, 1954 seçimlerinde DP'ye oy vermemesi neticesinde, cezalandırılmak istendiğini dile getirmiştir. Kırşehirlilerin siyasi tercihlerinden dolayı cezalandırılmak istendiğine dikkat çeken Atalay, demokrasiden bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bir iktidarın en büyük sorumluluğunun, idaresindeki halk kitlesi arasında, birlik ve beraberliğini sağlayarak, kin ve düşmanlığı yok etmek olduğunu söylemiştir. DP'nin kendisine oy verenlerle vermeyenler arasında bir ayırım yarattığının altını çizmiştir. Atalay'a göre iktidarın, izlemiş olduğu bu yöntem vatandaşın hak ve hürriyetlerini açık bir şekilde tehdit etmekteydi. Cezalandırılanın sadece Kırşehir değil Kırşehir nezdinde bütün bir muhalefetti.⁵⁹⁴

Daha sonra, CMP Meclis Grubu adına Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı söz almıştır. Bölükbaşı söze, Kırşehir'in imparatorluk devrinde sancak merkezi Cumhuriyetten bu yana ise vilayet olarak devlet idaresi içerisinde yer aldığını dile getirerek başlamıştır. Bölükbaşı'na göre, Meclise gelen Kırşehir tasarısı tamamen, DP hükümetinin bir kızgınlığının sonucu ortaya çıkmıştır. Tasarıda, hükümetin asıl maksadı, "*Ben bu vilayeti ortadan kaldırmak istiyorum, dağıtmak istiyorum,*

⁵⁹³ Tasarının gerekçesi, "Esbab-ı Mucibe Layihası...Buranın Ankara'ya mesafesi (195) km olduğu halde Nevşehir'e (98) km dir. Bu itibarla Nevşehir'de teşkil edilecek vilayet hizmetlerinden Kırşehir merkez kazası halkının daha süratle ve suhuletle istifade edecekleri şüphesizdir. Yukarıdan beri iktisadi, ticari, zirai ve coğrafi durumu arz ve izah edilen bölgede Nevşehir vilayeti teşkil edildikten Çiçekdağı kazası Yozgat'a Kaman kazası da Ankara'ya bağlandıktan sonra bu bölgede ikinci bir vilayetin ipkası lüzumsuz olduğu kadar, mali bakımdan da külfetli bulunmuştur. Bu sebeplerle, her cihetçe bu bölgenin karakterini hazır olup iktisadi, ticari ve içtimai bakımlardan Nevşehir ile devamlı münasebet ve alakası bulunmasına binaen Kırşehir'in kaza haline kalbi ile teşkil edilecek Nevşehir vilayetine bağlanması muvafık görülmüştür...Bu mucip sebeplere göre, Kırşehir vilayeti'nin ilgasına ve merkezi Nevşehir olmak Kırşehir, Gülşehir, Avanos, Kozaklı, Mucur ve Hacıbektaş kazalarını ihtiva etmek üzere Nevşehir adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair işbu kanun layihası hazırlanmıştır." Bkz. **Kırşehir Vilayeti'nin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazası'nda Nevşehir Adı ile Yeniden bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Dahiliye Bütçe Encümenleri Mazbataları**, Devre X, Cilt:1, İctima F., S. Sayısı: 24, (16.06.1954), s.2-3.

⁵⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İctima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.344.; "Seçim Tadilatı ve Nevşehir Tasarıları Dün Kanunlaştı", **Akşam**, Sayı: 12839, 1 Temmuz 1954, s.1.

diyemiyor, ne yapıyor? Bir adamı öldürmek isteyen bir kimsenin açıktan açığa yapamadığı şeyi yapıyor: Kolunu kesiyor, bacağına kesiyor, muhtelif uzuvlarını kesiyor; ondan sonra, sen bu halinle yaşayamazsın hükmüne varıyor."⁵⁹⁵ şeklinde özetlenebilir. Bölükbaşı Kırşehir tasarısının bilinçli ve hukuktan uzak bir yaklaşımla yapılmak istenildiğini açıklamaya çalışmıştır.

Bölükbaşı'na göre illerin idari taksimatı ile alakalı kanun maddesinin gerekçesi kanunla çelişmekteydi. Zira, gerekçede, "*köylerde kaza ve vilayet merkezine gelen vatandaş, resmi ve hususi işini gördükten sonra aynı günde tekrar köyüne dönmek imkanına kavuştuğunda günlük masraflarından varestede kalır ve bu da hizmetlerin iktisadi ve müsmir olmasını sağlar.*"⁵⁹⁶ ifadeleri yer almaktadır. Hükümet ise bu kanun ile tam ters istikametinde hareket etmektedir. Zira Kırşehir'den Nevşehir'e ve diğer illere bağlanmak istenilen ilçelerin yakınlık-uzaklık ve diğer ilişkiler bakımından, bağlanmak istenilen illerle hiç bir alakası bulunmamaktadır.

Bölükbaşı, tasarı Dahiliye Encümeni'ndeyken Dahiliye Vekili Namık Gedik ile görüşmüştür. Gedik'e, Ankara'ya ve Yozgat'a bağlanmak istenilen ilçelerin, bağlanılmak istenilen illerle iktisadi ilişkilerinin ne olduğunu sormuş ve Kaman'ın Ankara ile ticari ilişkisinin bulunduğu cevabını almıştır. Bölükbaşı, Gedik'in bu cevabını yeterli bulmamış ve halkın büyük bir kısmının ticari ihtiyaçlarını Kırşehir'den sağladığını savunmuştur.⁵⁹⁷ Bölükbaşı'na göre Nevşehir adı ile bir il kurulması kararı 2 Mayıs seçimlerinden sonra acele bir kararla alınmıştır. Bu iş kasıtlı olarak, Kırşehir halkına bir ceza niteliğinde yapılmıştır. Hükümetin daha öncesinden Nevşehir adı ile bir il kurmak gibi niyeti bulunmamaktadır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.345.

⁵⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.344-346.; Yakınlık dolayısıyla, iktisadi rabıta dolayısıyla, arazinin karakteri dolayısıyla Nevşehir'e bu kazaları bağlamayı düşünen hükümet, her nedense Nevşehir kazasının yanı başında bağları birbirine karışmış olan 15 km mesafedeki Ürgüp kazasını Nevşehir vilayetine bağlamayı aklından geçirmiyor...Hacıbektaş ilçesinin Nevşehir'e olan mesafesini 52 km olduğu halde 32 gösteren, bu yakınlıktan ahkam çıkaran hükümet, maksadına bununla da vasil olamayacağını çok iyi biliyor. Mucur'u bağlayamıyor, onun hakkında bir esbabı mucibe serdedemiyor. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.346.

⁵⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.348-349.

⁵⁹⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.350.; "Soruyorum size yolu yok, irtibat yok, neden Nevşehir ilçesinin kurulması için 2 Mayıs seçimlerinden sonra bu kadar istical ediliyor? Meselede hissi bir sebep yok, politik bir sebep yok, da neden bu kadar ısrar ediliyor. Diyecekler ki, 1952'de Nevşehirli müracaat ettiler. Müracaatın hududu mu var,

Bölükbaşı'nın konuşmasının bitmesiyle Başbakan Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in muhalefetin tasarı ile alakalı iddialarını ayrıntılı olarak cevaplandıracağını belirtmiştir. Yapılan işlemde herhangi bir art niyet olmadığını ve sürecin kanuna uygun adımlarla yürütüldüğünü ifade etmiştir. Menderes'e göre Kırşehir'e kasıtlı olarak bir müdahale asla söz konusu değildir. Kırşehir'e en büyük yatırımlar DP hükümeti döneminde yapılmış hatta bu yatırımlar şehir merkezinin yanında ilçelere de sıçramıştır. Ayrıca, muhalefetin isnat ettiğinin tersine DP sadece Kırşehir'de oy kaybetmemiş, başka iller ve kazalarda da, oy oranları düşmüştür. Bahse konu yerleri alıp başka bir ile bağlamak ya da ilçelerini elinden alıp başka illere bağlamak, akıllardan geçmemiştir. Muhalefet mantığı ile düşünüldüğünde, DP'nin Kırşehir üzerinde yapmış olduğu çalışmayı, diğer oy kaybı yaşadığı tüm illerde yapması gerekmektedir.⁵⁹⁹

Başbakan Adnan Menderes'in ardından kürsüye Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik, konuşmasına başlamadan evvel ilgili tasarinın Meclis aşamasına gelmeden önce, iki önemli komisyondan "ariz" ve "amik", "tetkik" ve "tasvip" edildikten sonra Yüksek Heyete geldiğini belirtmiştir. Kanun tasarısı ile alakalı, basın-yayın kuruluşları tarafından çeşitli haberler yapılmaktadır. Bu yayınlar takip edilmekte, ancak bunlara cevabı komisyon ve şu anda yapılan Meclis görüşmelerinde vereceklerinin altını çizmiştir.

Gedik'e göre tasarı ile ilgili tüm iddialar tek bir noktada birleşmiştir o da tasarinın siyasi amaçlar doğrultusunda getirildiği iddiasıdır. Gedik, *"...Yani bu arkadaşların umumi efkara intikal ettirmek istedikleri şudur: Bundan evvel bir Nevşehir vilayeti kurmak mevzu bahis değildi. Bu şimdiye kadar hükümet tarafından hiç düşünülmemişti. Ama, 2 Mayıs seçimlerinde orada kendileri kazandıktan sonra, bir siyasi tedbir mahiyetinde olarak, bir tasarı ile hükümet Büyük Millet Meclisi'ne*

herkes müracaat ediyor. 1953'te de bir cevap verilmiş, 'ileride arzunuz mütalaa edilecektir' herkese verilen klişe cevap. Seçim propagandası yapmak için Erzurum'a giden Başbakan, Bayburt'tan geçerken, yıllardan beri vilayet olma arzusu ile kıvranan bu ilçe halına müjde veriyor. Bayburt vilayet olacaktır diyor. Neden oradan başlanmamış da, 2 mayıs seçimlerinden sonra Kırşehir'den başlanmış? Demokratik bir hüsnü tesadüf diyelim. Bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İctima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.350

⁵⁹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İctima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.351-353.; Menderes, Bölükbaşına hitaben; "Söylediklerine bakarsanız, Kırşehir parçalanıyor, Kırşehir mahvediliyor. Muhterem arkadaşlar, bu vaveylaları dinlediğimiz zaman Kırşehir'i idam ediyorlar zannedersiniz. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İctima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.351.

gelmiş bulunuyor. Kanaatleri bu." ifadelerini kullanmıştır. Muhalefetin, bu sorunun cevabını almak adına sürekli olarak komisyon görüşmeleri dahil hükümete karşı ısrarcı bir tavır sergilediğini dile getirmektedir. Gedik'e göre muhalefetin bu ısrarcı tavrı mesnetsizdir. Zira Nevşehirliiler 1952 yılından beri il olma konusunda Bakanlığına başvurmaktadır. Hatta bu taleplerini 1953 senesinde yinelemişlerdir. Buna karşılık hükümet olarak, talepleri olumlu karşılanmıştır. Aradan geçen bu zaman zarfında söz konusu talep değerlendirilerek uygulamaya konulmaya karar verilmiştir. Dolayısıyla Namık Gedik muhalefetin iddialarına, Nevşehirliilerin 1952 yılından itibaren il olmak adına yaptıkları çeşitli başvuruları delil göstererek cevap vermeye çalışmıştır.

Ardından, muhalif milletvekillerinin ortaya koymak istedikleri bir konuya açıklık getirmeye çalışan Gedik, kurulması planlanan Nevşehir ili ile buraya verilmesi planlanan Kırşehir ilçelerinin, ticari münasebet içerisinde olduklarını ve km farkının da, iddia edildiği gibi çok absürt mesafeler içermediğini ifade etmiştir.⁶⁰⁰ Gedik'in konuşmasının ardından, DP Ankara milletvekili Talat Vasfi Öz ile Tekirdağ milletvekili İ.Hakkı Akyüz, kanun layihasının ilgili komisyonlara iadesi için Meclis'e teklif vermişler, ancak yapılan oylamada teklif reddedilmiştir.⁶⁰¹ Oylamanın ardından, tasarı maddelerinin görüşmesine geçilmiştir. Bu bağlamda, tasarının I.-V. maddeleri⁶⁰² okutularak oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucu, maddeler kabul edilmiştir. Ardından layiha, içtüzüğün 136. maddesi gereğince açık oya sunulmuş ve 299 oydan, 259 kabul ve 39 ret oyu ile tasarı kanunlaşmıştır.⁶⁰³ Kırşehir Vilayeti'nin

⁶⁰⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt:1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.353-355.; "Kırşehir Neden Kaza Oldu", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1022, 2 Temmuz 1954, s.2.

⁶⁰¹ "Seçim Tadilatı", **Akşam**, Sayı: 12839, 1 Temmuz 1954, s.2.

⁶⁰² **Madde I:** Kırşehir Vilayeti kaldırılmıştır. **Madde II:** Niğde Vilayeti'ne bağlı Nevşehir kazası merkez olmak ve Nevşehir adı ile anılmak üzere yeniden bir vilayet kurulmuştur. **Madde II:** Niğde Vilayeti'ne bağlı Nevşehir Kazası merkez olmak üzere ve Nevşehir adı ile anılmak üzere yeniden bir vilayet kurulmuştur. **Madde III:** İlişik cetvelde gösterildiği veçhile Nevşehir kazasını ihtiva eden nahiye, kasaba ve köyler Nevşehir vilayetinin merkez kazasına bağlanmış ve bu günkü Kırşehir merkez kazasını ihtiva eden nahiye, kasaba ve köylerden terekkep etmek üzere, Kırşehir adıyla yeniden bir kaza kurularak, bu kaza ile Kırşehir Vilayeti'nin, Avanos, Kozaklı, Mucur, Hacıbektaş ve Niğde Vilayeti'nin Gülşehir ve Kayseri Vilayetinin Ürgüp kazaları Nevşehir Vilayeti'ne, Kaman kazası Ankara ve Çiçekdağı kazası da Yozgat Vilayeti'ne bağlanmıştır. **Madde IV:** Bu kanun 20 Temmuz 1954 tarihinden itibaren mer'idir. **Madde V:** Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri heyeti memurdur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.357-358-359-360.

⁶⁰³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 1, İçtima: F., On beşinci İnikat (30.06.1954), s.361.; Tasarıya DP içinden bazı milletvekilleri ret oyu vermişlerdir. Bunlar, İsmail Hakkı Akyüz, Yakup

kaldırılmasına ve Nevşehir adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair Kanun, 30.06.1954 kabul tarih ve 6429 kanun numarası ile 8478 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yasalaşmıştır.⁶⁰⁴ Tasarının kanunlaşmasının ardından, Kırşehir'de bulunan resmi dairelerin Nevşehir'e intikali için hızlı bir çalışma başlatılmıştır.⁶⁰⁵

3.1.4.1.3. Kırşehir Kazasının Yeniden Vilayet Yapılması (27 Ekim 1957)

7 Temmuz 1954 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete ile birlikte, Kırşehir il olmaktan çıkarılarak Nevşehir Vilayeti'ne bağlanmıştır. Ayrıca iki ilçesinden birisi olan Kaman, Ankara'ya bağlanırken, Çiçekdağı ise Yozgat'a bağlanmıştır. Kırşehir'in 2 Mayıs 1954 seçimlerinden yaklaşık 2 ay sonra ilçe haline getirilmesi, iktidar ile muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Gerek muhalefet liderleri,⁶⁰⁶ gerekse dönemin

Gürsel, Ekrem Ali Can, Turan Güneş, İlhan Sipahioğlu ve Talat Vasfi Öz'dür. Bkz. "Seçim Tadilatı", **Akşam**, Sayı: 12839, 1 Temmuz 1954, s.2.

⁶⁰⁴ "Kırşehir Vilayeti'nin kaldırılmasına ve Nevşehir kazasında (Nevşehir) adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair Kanun" (7 Temmuz 1954) **Resmi Gazete**, 6429/8748.; Kanunun kabul edilmesi ile birlikte, Kırşehir eski ilinin; Avanos, Kozaklı, Mucur ve Hacıbektaş ilçeleri, Niğde ilinin Gülşehir ilçesi, Kayseri ilinin Ürgüp ilçesi, yeni kurulmuş olan Nevşehir iline bağlanmış, Kırşehir eski ilinin Kaman ilçesi Ankara iline bağlanırken, Çiçekdağı ilçesi ise Yozgat iline bağlanmıştır. Bkz: Özüçetin, **a.g.e.**, s.106.; "Nevşehir Vilayet Kırşehir Kaza Oldu", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1021, 1 Temmuz 1954, s.1.

⁶⁰⁵ **BCA 30-10-0-0 / 66-441-20.**; Kırşehir'in ilçe yapılmasının ardından, 12.08.1955 tarihinde, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden telefonla alınan CMP Umumi İdare Heyeti Reisi Osman Bölükbaşı beyanatında, Bölükbaşı; "...Kırşehir kanunu ile, demokrasinin temeli olan vatandaşın hür iradesi, tamamıyla çiğnenmiş ve baskı altına alınmıştır. Mahkemelerden sadır olan ve henüz kesinleşmemiş bulunan hükümler muhalefet aleyhine olduğu zaman, hakimleri men eden muhalifler, lehine olduğu zaman hakimlere hücum eden ve böylece suçu, suçluyu ve verilecek cezayı ben tayin edeceğim iddiasında bulunan bir zihniyetin esiri olan bir rejim kurulmuştur ki, buna demokrasi demeye imkan yoktur...muhalefetteyken memleketin beka ve selametini, demokratik bir hukuk devleti nizamının teessüsünde gören ve bu vaatlerle iktidara geldikten sonra, totaliter bir yolu tercih edenlerin, kendilerine sözlerini hatırlatan muhalefeti vatanperver olmamakla ithama kalkışmaları, cüretkarlığı da aşan bir harekettir." ifadelerini kullanarak, antidemokratik uygulamaları eleştirerek iktidar olan DP'nin, Kırşehir kanunun ima ederek, almış olduğu kararlarda totaliter bir özellik gösterdiğini vurgulamaya çalışmıştır. Bkz. **BCA 30-1-0-0 / 46-276-2.**

⁶⁰⁶ 1957 şubat ayında, Dahiliye Vekaleti Bütçesi ile alakalı Meclis konuşmalarında söz alan CHP Genel Başkanı İnönü, "...Kırşehir kaza olurken,, sayın Başvekil, o günlerde söylediği sözlerden size fıkralar söyleyeceğim. 'Siyasi maksat olduğunu bir an için farz edelim. Bu vilayetin bir içtimai ve siyasi bünye itibariyle anormallik göstermekte olduğunu inkar etmek kabil değildir. Evet, evet, evet biz açık konuşuruz. Türkiye'nin hiç bir tarafında hiç bir vilayetinde iki seçimde de, %3'ten fazla rey almayan bir partiye mensup bir milletvekili arkadaşın Kırşehir'de takip ettiği türlü ivicacı siyaset malumdur.' Bunda açıkça görülüyor ki, Kırşehir'in seçmiş olduğu milletvekilini Başvekil, tasvip etmediği için, Kırşehir'in vilayet halinden çıkarılmasına lüzum görülmüştür. " ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 17, İçtima: 3., Kırk Altıncı İnikat (25.11.1957), s.765.

muhalif basını bu değişikliği 1954 seçimlerinde DP'nin bir misillemesi olarak yorumlamıştır.⁶⁰⁷

1950'de iktidara gelen DP hükümeti, özellikle 1954 seçimlerinin ardından muhalefetle olan ilişkilerinde sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Zira gerek Kırşehir ve Malatya olmak üzere, mülki taksimatta tesis edilen yeni düzenlemeler gerekse siyaset, basın ve bürokraside meydana gelen gergin ortam, Menderes hükümetinin 1957 seçimleri öncesi, muhalefetle arasını düzeltme adına yeni adımlar atmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, İktidar partisi tarafından atılan ilk önemli adım Kırşehir'in yeniden il olması olacaktır. Bu çerçevede, 25 Şubat 1957'de Dahiliye Vekaleti Bütçesinin Mecliste görüşülmesi sırasında muhalefet tarafından Kırşehir'in yeniden il olması meselesi gündeme getirilmiştir. Bu görüşmelerde söz alan CHP lideri İsmet İnönü Kırşehir'in yeniden vilayet merkezi haline getirilmesini "*istirham*" etmiştir.⁶⁰⁸ Muhalefetin dile getirdiği bu konu DP kanadında olumlu bir yankı bulmuş ve yeniden vilayet haline getirilmesi için hukuki hazırlıklara başlanmıştır.⁶⁰⁹

Bu bağlamda, iktidar tarafından yapılan hazırlıklara hız verilmiş ve Kırşehir'in yeniden il olması için Dahiliye Vekaleti'nce bir kanun tasarısı hazırlanarak,⁶¹⁰ Başvekalete gönderilmiştir. Başvekalete gönderilen tasarı, gerekli

⁶⁰⁷ Şükrü Şur, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2008, s.120.; Kırşehir ilçe yapılmasının ardından, buradaki muhalif partilere ve bilhassa CMP mensuplarına ağır baskılar yapıldığı iddiası ile CMP milletvekilleri tarafından İçişleri Bakanlığına bir muhtıra verilmiştir. Bkz. "Kırşehir'de Geçen Acı Hadiseler", **Ulus**, 15 Temmuz 1955, s.1.

⁶⁰⁸ İnönü konuşmasında; "...hatırlarsanız, 1954 seçimlerinden sonra Kırşehir vilayeti kaza haline getirilmiş ve bunun yerine Nevşehir vilayeti kurulmuştur. Bir yanlış anlamaya mahal vermemek için şurasını arz edeyim ki, Nevşehir kazasının bir vilayet merkezi olması isabetli olmuştur...Kırşehir'in vilayet halinden çıkarılması sadece siyasi maksatla yapılmıştır." şeklinde ifadelerde bulunarak, söz konusu mülk-idari düzenlemenin yanlışlığına vurgu yapmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 17, İçtima: 3., Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), s.765. ; "İçişleri Bütçesinde İnönü'nün Konuşması", **Ulus**, 26 Şubat 1957, s.1-3.

⁶⁰⁹ Demir, **a.g.t.**, s.223.; Mehmet Gündüz, **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Milli Muhalefet Cephesi (1956-1960) (CHP, Hür Parti, CMP)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.105.

⁶¹⁰ Kırşehir'in Yeniden İl Olması İçin İçişleri Bakanlığı'nda Tasarı Hazırlandı", **Ulus**, Sayı: 12216, 4 Mart 1957, s.1-5.; ; "Kırşehir Vilayet Oluyor", **Zafer**, Sayı: 2705, 4 Mart 1957, s.1.; Dahiliye Vekaleti tarafından Kırşehir'in yeniden vilayet olması için kanun tasarısı hazırlanması üzerine, İnönü söz konusu gelişmeyle ilgili bir demeç vermiştir. Buna göre İnönü; "Kırşehir'in vilayet olması haberini gazeteci arkadaşlarım lütfettiler.Kırşehir'in vilayet olması kıymetli ve hakiki bir müjdedir. Fevkalade sevindim, büyük bir inşirah duydum. Kırşehir'in vilayet olması bütün milletvekili arkadaşlarımız için, siyasi hayatı bulunan bütün vazifeliler için vatandaşlarımızın yüzüne huzur içinde bakmak fırsatını verecektir.Bu vaziyette sevinmek, vazife yapmak hususunu ve itibarını en başta, iktidarda bulunanlar hissedecektir." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. "İnönü'nün Demeci", **Ulus**, Sayı: 12216, 4 Mart 1957, s.5.; "Kırşehir Sevinci", **Zafer**, Sayı: 2707, 6 Mart 1957, s.1-5.; Namık Gedik'in oğlu Arda Gedik,

görüşmelerin yapılabilmesi adına Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilecektir.⁶¹¹ Tasarının esbab-ı mucibesi, "...tarihi, içtimai, kültürel, iktisadi ve coğrafi oluşlarla idari teşkilatta ehemmiyetli yerini almasındaki zaruretler ve faydalar belirtilen Kırşehir'in, vilayet merkezi haline getirilmesi ve Nevşehir vilayetine bağlı Mucur, Ankara vilâyetine bağlı Kaman ve Yozgat vilayetine bağlı Çiçekdağı kazalarının, yeniden kurulacak bu vilayete bağlanması uygun görülmüştür."⁶¹² şeklindedir. Kırşehir'in mevcut gelişiminin, onun vilayet olmasını zorunlu kıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Tasarı, Meclis'e sevk edilmeden öncelikle Dahiliye Encümeni'nde⁶¹³ görüşülmüştür. Daha sonra da Bütçe Komisyonu'na gönderilmiştir.⁶¹⁴ Dahiliye Encümeni ve Meclis Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmeler neticesinde Hacıbektaş ve Kozaklı ilçelerinin Kırşehir dışında bırakılması, Çiçekdağı⁶¹⁵ ilçesinin ise Yozgat'a

Kırşehir'in yeniden il olmasında Namık Gedik'in rolünün önemine dikkat çekmektedir. Buna göre Namık Gedik, Kırşehir 1957 seçimlerinden önce yeniden il olmazsa, görevinden ayrılacağını söylemiştir. Bkz. **Teke Tek Programı**, 25 Ocak 2009. (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

⁶¹¹ "Kırşehir Tasarısı Meclise Verildi", **Ulus**, Sayı: 12260, 17 Nisan 1957, s.1-5.; Ayrıca, hazırlana kanun tasarısı, 65 bucağın kaza haline getirilmesin de içermektedir. Bkz. ""Kırşehir Yeniden Vilayet Oluyor", **Akşam**, Sayı: 14013, 26 Mart 1957, s.1.

⁶¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.2.

⁶¹³ Dahiliye Encümeni Mazbatası: "Nevşehir vilâyetine bağlı Kırşehir kazasında Kırşehir adıyla yeniden bir vilâyet kurulması hakkındaki kanun lâyihası encümenimizce Dâhiliye Vekili ile ilgili vekâletler mümessillerinin iştirakiyle tetkik ve müzakere edildi. Bu lâyihaya ait Hükümet gerekçesinde ileri sürülen mütalaat ve mucip sebepler encümenimizce de muvafık görülerek aynen kabul edilmiştir...Havalesi gereğince, Bütçe Encümeni'ne tevdi buyrulmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur." Dahiliye Encümeni Reisi; Ruknettin Nasuhioğlu, Reis Vekili; A. Benderlioğlu. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 17, İçtima: 3., Kırk Altıncı İnikat (25.02.1957), TBMM Dahiliye Encümeni, Esas No: 1/668, Karar No: 47, s.3.

⁶¹⁴ "Dahiliye Encümeninde Kırşehir'e Ait Tasarı Bugün Müzakere Ediliyor", **Zafer**, Sayı: 2782, 24 Mayıs 1957, s.1.

⁶¹⁵ 29 Mayıs 1957 tarihli Akşam Gazetesi'nde, Bütçe Komisyonu'nda Çiçekdağı İlçesinin Yozgat'a bağlanmasının kararlaştırıldığı ve tasarının bu haliyle Umumi Heyete gönderildiği yazmaktadır. Ancak, Genel Kurul'da okutulan Tasarının I. maddesinde; yeniden kurulacak Kırşehir ilinin sınırları içerisinde Çiçekdağı kazası da yer almaktadır. Dolayısıyla, tasarı o haliyle değil, Çiçekdağı ilçesini de Kırşehir sınırları dahiline alan bir değişiklik ile Umumi Heyete gönderilmiştir. Bu konuda, 10 Haziran 1957 tarihli Meclis konuşmasında Gedik; " Bütçe Encümeninde ne oldu arkadaşlar? Kozaklı'yı Kırşehir'e vermeye mukabil, Çiçekdağı'nı da Yozgat'a terk ettiler. Arada büyük fark yok. Bütçe Encümeni mazbatasının müzakeresini isteyen arkadaşlar, Bütçe Encümeni mazbatasında, Çiçekdağı'nı Yozgat'a verilmiş olduğunu biliyorlardı." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.137. ifadelerinde bulunmuştur. Buradan; Bütçe Encümeni'nde, Kozaklı'nın Kırşehir'e bırakılmasına karşılık, Çiçekdağı'nın Yozgat'a verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Meclis Genel Kurulu'na bu haliyle gelmediği göz önüne alındığında, bu konuda tekrar değişikliğe gidildiği açıktır. **Bütçe Encümeni Mazbatası**: "Kırşehir kazanın vilayet olmasına mütedair layiha üzerinde encümenimizde cereyan eden uzun müzakerelerden sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve layihanın birinci maddesine merbut cetvelin tetkikinde vilayeti

bağlanması kararlaştırılmıştır. Tasarı bu haliyle Meclis Genel Kurulu'na gönderilmiştir.⁶¹⁶ 10 Haziran 1957'de, Genel Kurula gelen tasarı, Dahiliye Vekili Namık Gedik kanuniyet kazanması için müzakere arz etmesi ve bunun kabul edilmesi ile Meclis görüşmelerine geçilmiştir. Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Diyarbakır milletvekili Yusuf Azizoğlu tasarının partileri tarafından samimiyetle karşılandığını ifade etmiştir. 1954 seçimlerinin ardından DP tarafından Kırşehir'in cezalandırılarak kaza haline getirildiğini savunan Azizoğlu, bu durumun intikamcı bir zihniyeti ifade ettiğinin altını çizmiştir. Daha sonra kürsüye gelen CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise tasarımı bir "*tamir layihası*" olarak değerlendirmiştir. Konuşmaların ardından, tasarının maddelerine geçilerek, I. madde⁶¹⁷ okutulmuştur. Madde üzerine söz alan Kırşehir milletvekili ve CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, "*Kırşehir'in neden ve niçin kaza haline getirildiği o kadar tabii bir hakikattir ki, bunu 24 milyon da biliyor, hadiseleri takip eden bütün dünya da*

teşkil eden kazalar üzerinde durulmuş, gerek kurbiyet ve gerek iktisadi ve coğrafi faktörler göz önünde tutularak Hacıbektaş ile Kozaklı kazalarının bu kanun layihasıyla teşkil edilecek Kırşehir vilâyetine bağlanması ve Çiçekdağı kazasının da yine Yozgat vilâyetine bağlı olarak kalması uygun görülmüş ve madde metni ile bu maddeye merbut (1) sayılı cetvelde lazım gelen tashihat yapılmak suretiyle birinci madde kabul edilmiştir." Reis: H. İmre (Balıkesir), Reis Vekili: Ş. Bakay (Kırklareli), Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), TBMM Bütçe Encümeni Esas No: 1/668, Karar No: 111., s. 4-5. Bu konu ile alakalı Hükümetin teklifi ile Bütçe Encümeninin tadili sonucu maddenin son hali arasında fark söz konusudur. Buna göre, **Hükümetin Teklifine göre Madde I:** "Nevşehir vilâyetine bağlı Kırşehir kazası kaldırılarak merkezi Kırşehir olmak ve yine Nevşehir vilâyetine bağlı Mucur kazası ile Yozgat vilâyetine bağlı Çiçekdağı, Ankara vilâyetine bağlı Kaman kazalarını ihtiva etmek üzere Kırşehir adıyla yeniden bir vilâyet kurulmuş eski Kırşehir kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler Kırşehir vilâyetinin Merkez kazasına bağlanmıştır."; **Bütçe Encümeni tadili Madde I:** "Nevşehir vilâyetine bağlı Kırşehir kazası kaldırılarak merkezi Kırşehir olmak ve yine Nevşehir vilâyetine bağlı Mucur, Hacıbektaş ve Kozaklı ve Ankara vilâyetine bağlı Kaman kazalarını ihtiva etmek üzere Kırşehir adı ile yeniden bir vilâyet kurulmuş ve eski Kırşehir kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler Kırşehir vilâyetinin merkezi kazasına bağlanmıştır." Dolayısıyla, tadil sonrası, Çiçekdağı kazasının, Kırşehir vilâyetine dahil edilmediği görülmektedir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3, Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.5.

⁶¹⁶ "Kırşehir Kanunu Kabul Ediliyor", **Akşam**, 29 Mayıs 1957, s.2.; "Kırşehir'e Dair Kanun Tasarısı Dün Kabul Edildi", **Zafer**, 29 Mayıs 1957, s.1.; Tasarının Dahiliye Encümeni'nde görüşülmesi sonucunda DP'li milletvekilleri, CMP Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'na hitaben; "Tebrik ederiz. Arzun Oldu" şeklinde hitapta bulunmaları üzerine, Bölükbaşı; "Allah, fukarayı sevindirmek istedi mi, önce eşeğini kaybettirir, sonra semersiz buldururmuş." şeklinde, ilgin bir cevap vermiştir. Bkz. "Kırşehir Kanunu Kabul Ediliyor", **Akşam**, Sayı: 14089, 29 Mayıs 1957, s.2.

⁶¹⁷ Nevşehir Vilâyeti'ne Bağlı Kırşehir Kazası'nda (Kırşehir) Adı ile Yeniden Bir Vilâyet Kurulması Hakkında Kanun, Madde I: "Bağlı sayılı cetvelde gösterildiği veçhile, Nevşehir vilâyetine bağlı Kırşehir kazası kaldırılarak merkezi Kırşehir olmak ve yine Nevşehir vilâyetine bağlı Mucur kazası ile Yozgat vilâyetine bağlı Çiçekdağı, Ankara vilâyetine bağlı Kaman kazalarını ihtiva etmek üzere, Kırşehir adı ile yeniden bir vilâyet kurulmuş ve eski Kırşehir kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler, Kırşehir vilâyetinin merkez kazasına bağlanmıştır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s. 127.

biliyor. İktidarınız ve sizler, hissi ve siyasi sebeplerle Kırşehir'i kaza haline getirmek suretiyle şüphesiz, manevi bir mesuliyet altına girmiş bulunuyorsunuz." ifadeleri ile DP'ye yönelik ithamlarda bulunmuştur. Bölükbaşı Dahiliye Encümeni'nde alınan kararı da eleştirerek, Hacıbektaş ve Kozaklı kazalarının Kırşehir'den alınmasına şiddetle karşı çıkmıştır.⁶¹⁸

I. Madde ile alakalı olarak, Meclis Kürsüsüne gelen Dahiliye Vekili Namık Gedik hükümetçe hazırlamış oldukları tasarı neticesinde Meclise getirilen Kırşehir yasasını Nevşehir'den ayrı olarak düşünölemeyeceğini dile getirerek sözlerine başlamıştır. Gedik, Nevşehir ve Kozaklı ilçelerinin, yeni kurulacak olan Kırşehir vilayetine dahil edilmemesi nedeniyle yapılan eleştirilere karşı çıkmıştır. Ona göre muhalefet, bu durumun aynı zamanda Nevşehir'e karşı olumlu sonuçlar doğurmuş olmasını dikkate alması gerekmektedir.⁶¹⁹ Öte yandan Hacıbektaş ve Kozaklı'nın, Kırşehir ve Nevşehir'e olan uzaklıkları hakkında bilgi vermiştir.⁶²⁰ Bu bağlamda,

⁶¹⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s.120-121-123-127-128.; Osman Bölükbaşı, 10.06.1957 günkü Meclis toplantısında, Hacıbektaş ve Kozaklı'nın Kırşehir dışında bırakılması ile alakalı olarak; "utanın utanın," şeklinde protesto etmesi nedeni ile 3 celse için Meclisten çıkarılma cezası verilmiştir. Bkz. "Kırşehir Tekrar İl Oldu", **Akşam**, ayı: 14089, 13 Haziran 1957, s.1.; Kırşehir'in yeniden vilayet olması hakkındaki kanun görüşmelerinde, hükümet aleyhinde söylemiş olduğu cümlelerden dolayı, dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlık Tezkeresi hazırlanmıştır. 24.06.1957 günü, Mecliste konu ile alakalı yapılan oylama neticesinde, 298 oydan, 247 kabul ve 49 ret oy sonucu, Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Söz konusu oylamada, kabul oyu verenler arasında Namık Gedik de bulunmaktadır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Sekseninci İnikat (12.06.1957), s.530.

⁶¹⁹ Gedik'in Nevşehir'in de haklarının korunması gerektiği noktasındaki beyanı üzerine, CMP Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı; "Muhterem arkadaşlar, sayın Dahiliye Vekili buradaki izahatı ile maruzatımıza cevap lütfederlerken Nevşehir'in müktesep hakkının nazara alınmasının icap ettiğini söyledi. Nevşehir'in müktesep hakkının nazara alınmasını söylüyorlar da 100 yıllık bir sancak merkezi ve vilâyet olan bir yerin kaza haline getirilerek yıllardan beri çektiği ıstırapı ve onun müktesep hakkını neden nazarı itibara almıyorlar?" ifadelerini kullanarak, bir tarafın kazanılmaya çalışılırken, diğer tarafın da kaybedilmesi gerekliliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s. 139.

⁶²⁰ "Hacıbektaş ile Nevşehir arasındaki mesafe, kendilerinin verdikleri rakama göre 52 km.dir. Hacıbektaş ile Kırşehir arasındaki mesafe de yine kendilerinin verdikleri rakama göre ve haritaya nazaran 47 kilometredir. Aradaki fark beş kilometredir. Yine kendi ifadelerine ve biraz evvel de Paşanın arz ettiği gibi bugün bu aradaki mesafeyi ortadan kaldıracak stabilize bir Devlet yolu da inşa halindedir. Şu halde Hacıbektaş - Kırşehir - Nevşehir arasındaki münasebetler mesafe bakımından kendi tekliflerine göre bugün lehte mevcut olduğu ifade edilen bir farktır ki, bu da tamamen ortadan kalkmış olacaktır. Bu da en kısa bir zamanda tahakkuk edecektir. Keza Kozaklı - Nevşehir arası 96 kilometredir. Kozaklı - Kırşehir arası ise 85 kilometredir. Yapılmakta olduğu ifade edilen yol bittiği takdirde bu mesafedeki farkın yine lehte olacağı muhakkaktır. Denecek ki, her şey yapılmış varken niye buna ittiba etmiyorsunuz da, yapılacağından bahis ile böyle bir tasarrufa gidiyorsunuz. Bir vilâyetin kurulması günlük mesele değildir. Her hangi bir vilâyet kurulurken bunun bünyesi içerisinde mütalâa edeceğimiz kazalar, bu vilâyete olduğu kadar o vilâyete de bir şeyler vermek mevkiinde olması lâzım gelir. Şu halde vilayet olacak müstakbel kazalar, bu cihetleri dikkate almak suretiyle

kazalar ile bunların bağlanması istenilen vilayetler arasındaki maddi bağlantıları (km farkı vs.) anlatmaya çalışmış ve yeni yapılacak yol bağlantıları ile bu km farklarının değişeceğini dile getirmiştir. Ayrıca nüfus üzerinde duran Gedik, iki kazanın Kırşehir'e bağlanması durumunda Nevşehir'in nüfusunun azalacağını dile getirmiştir. Ona göre Bölükbaşı'nın özellikle bu iki kaza üzerinde durması Hacıbektaş'ın Hasanlar Köyü'nde doğmuş olmasından kaynaklanmaktadır.⁶²¹

Gedik, Hürriyet Partisi Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş'ın hangi kazanın hangi vilayete bağlanması konusunda bir plebisit⁶²² yapılması önerisine, "*Kırşehir Kanununu Hükümet olarak ıslah ettik, bunun kendisini belki tatmin etmiyen tarafları olabilir, olacaktır. O da olabilir, diğeri de olabilir. Bunların hepsi Yüksek Meclisçe daima ıslah edilebilir. Ama bir plebisit yapılarak, mevzuun onun neticesine bağlanmasını istemek katiyen doğru değildir. Yüksek Heyetinizin dikkatini çekerim.*"⁶²³ ifadeleri ile karşı çıkmıştır.

Meclis görüşmelerinin ardından 12 Haziran 1957'de, "*Nevşehir vilayetine bağlı Kırşehir kazasında Kırşehir adı ile yeniden bir vilayet kurulması*" hakkında Kanun'un oylamasına geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda 273 oydan, 272 kabul ve 1 ret ile Kırşehir'in yeniden vilayet olması kabul edilmiştir.⁶²⁴ DP'nin Kırşehir'i yeniden vilayet haline getirmesi ile önceki seçimlerde DP tarafından destek göremeyen Kırşehir seçmeninden, 1957 seçimlerinde etkili bir desteğinin alınması amaçlanmıştır.

Kırşehir'in yeniden il olmasının ardından, şehirde bir tören düzenlenmesine karar verilmiştir. 1 Temmuz 1957'de yapılan törene Dahiliye Vekili Namık Gedik, Devlet Bakanı Celal Yardımcı, Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu, Milli Eğitim Bakanı

ancak tanzim edilir, yoksa mülki taksimatla bu yolda tasarruflar yaparken yüzde yüz herkesi, her vatandaşı ve her kazayı memnun etmeye imkan yoktur. Yeter ki, vilayetlerimiz mümkün olduğu kadar süratle bu bağlantılarından dolayı halledilmemiş olan bazı mevzuların süratle halledilmiş olduğunu görebilsinler." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s. 136.

⁶²¹ "Kırşehir Tekrar İl Oldu", **Akşam**, ayı: 14089, 13 Haziran 1957, s. 4.

⁶²² Halk oylaması.

⁶²³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Yetmiş Dokuzuncu İnikat (10.06.1957), s. 138.

⁶²⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3., Sekseninci İnikat (12.06.1957), s. 186.; "Kırşehir Tekrardan İl Oldu", **Akşam**, Sayı: 14089, 13 Haziran 1957, s.1-4.; "Kırşehir İlçesi Tekrar İl Oldu", **Ulus**, Sayı: 12315, 13 Haziran 1957, s.1.; "Kırşehir Dün Vilayet Oldu", **Zafer**, Sayı: 2802, 13 Haziran 1957, s.1.; "Nevşehir Vilayeti'ne Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adı ile Yeniden Bir Vilayet Kurulması Hakkında Kanun", (12 Haziran 1957) **Resmî Gazete**, 7001/9637.

Tevfik İleri ve CMP Genel Başkanı ve Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı katılmıştır.⁶²⁵ Dahiliye Vekili Namık Gedik burada yapmış olduğu konuşmasında Kırşehir'in yeniden vilayet olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.⁶²⁶ Öte yandan, toplanan halkın belli bir kesiminin devlet erkanından daha çok Bölükbaşı'nı destekler bir tavır takınması ve tezahürat gösterilerinde bulunması, güvenlik güçlerinin hassasiyetlerini artırmasına neden olmuştur.⁶²⁷

Kırşehir'in yeniden il olmasının ardından Mecliste, "*Yeniden (78) kaza kurulması ve İzmir vilayetine bağlı Kuşadası kazasının, Aydın vilayetine bağlanması hakkındaki Kanun*" münasebetiyle görüşmelere başlanmış ve tasarı hakkında oylamalara geçilmiştir. Kullanılan 273 oyun, tamamının kabulü ile tasarı kanunlaşmıştır.⁶²⁸

3.1.5. Muhalefet Toplantıları ve İktidarın Tavrı

Çok partili hayat geçilmesi ile birlikte halk yönetime katılabilme iradesini gösterebilmiş ve bu süreç 1954 seçimlerine kadar başarılı şekilde gelmiştir. Ancak,

⁶²⁵ "Kırşehir'in Bayramı Dün Hadiseli Geçti", **Akşam**, Sayı: 14103, 2 Temmuz 1957, s.1.;

⁶²⁶ Muhterem Kırşehirlili vatandaşlarım, aziz kardeşlerim. Bu sabah, vilayetiniz hudutlarına girdiğimiz andan beri devam eden sevincinize bütün kalbimizle iştirak etmekteyiz. Hükümet adına gösterdiğiniz bu muhabbet ve sevgi karşısında minnet duyguları ile meşbu bulunduğumuzu arz etmek isterim...Kırşehir'e hükümet olarak hizmet etmek bizim için bir şereftir. Kırşehir'de son altı sene içerisinde hükümet çalışmalarından, kendi hisse ve nasibini almıştır. Fakat, bu günden itibaren vilayet olarak da, hükümetimizin bütün memlekete dağıttığı hizmetlerden nasibini behemehal alacaktır. Şunu iftiharla beyan ederim ki, bu gün her engeli yenen ve mutlaka yenmek azminde olan kuvvetli bir devlet ve hükümet vardır. Bu hükümet, bu güzel yurt kasabasına bir vilayet hayatı kazandırmak için gereken hizmeti ifa etmeyi, bir vecibe bilmektedir. Kırşehirlilere, işlerinde muvaffakiyet, yuvalarında yurtlarında saadet ve Kırşehir'e ebedi bahtiyarlık temenni ediyor ve yeni vilayetinizi, kalbimizin bütün sıcaklığı ile kutluyoruz." Bkz. "Kırşehir Engin Bir Heyecanla Çalkalandı", **Zafer**, Sayı: 2821, 2 Temmuz 1957, s.4.

⁶²⁷ "Kırşehirliler Dün Bayram Yaptılar", **Ulus**, Sayı: 12334, 2 Temmuz 1957, s.5.

⁶²⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: X, Cilt: 20, İçtima: 3, Seksen Üçüncü İnikat (19.06.1957), s. 407.; "*Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının, Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun*" (27 Haziran 1957) **Resmî Gazete**, 7033/9644. ; Söz konusu kanunun maddeleri: Madde I: 1. IX. 1957 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (1) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (22), 1 Nisan 1958 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/A) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (22) ve 1 Nisan 1959 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/B) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (17), 1 Nisan 1960 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/C)sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye,kasaba ve köyleri gösterilen (17) ki, ceman (78) kaza yeniden kurulmuştur. Madde II: İzmir Vilayeti'ne bağlı Kuşadası Kazası, 01.09.1957 tarihinde mer'i olmak üzere, Aydın Vilayeti'ne bağlanmıştır. Bkz. Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının, Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun" (27 Haziran 1957) **Resmî Gazete**, 7033/9644.; "78 Nahiye Merkezi Kaza Haline Getirildi", **Zafer**, 20 Haziran 1957, s.1-4.

özellikle 1954 seçimleri sonrası iktidar ve muhalefet arasında soğuk ilişkilerin yaşanması, partiler arasındaki rekabetin haddini aşan bir vaziyet alması siyasi ortamın birdenbire gerilmesine neden olmuştur. Partiler arası gerginliğe neden olan konuların başında ise Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gelmektedir. Bir çok hukukçu tarafından kişisel bir hak olarak değerlendirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, devletin vatandaşlarına tanıdığı siyasi bir hak olarak da değerlendirilmektedir. Türkiye'de bunun mevzuat boyutu değerlendirildiğinde ilk olarak, II. Meşrutiyet döneminde toplantı ve gösteri yapma özgürlüğünün gündeme geldiği görülmektedir. Kanun-i Esasi'nin 120. maddesine toplanma ve dernek kurma hürriyeti eklenmek suretiyle toplanma hakkı ilk kez anayasada kabul edilmiştir.⁶²⁹ Daha sonra yapılan düzenlemeler neticesinde 3 Mart 1328'de çıkarılan "*İçtimaatı Umumiye Kanunu Müzeyyel Kanun-ı Muvakkat*" kanunu ile açık yerlerde yapılan toplantılar yasaklanmıştır. Bu yasak 4 Haziran 1946'da çıkarılan kanun ile kaldırılmıştır. 1953'e gelindiğinde ise yeni bir düzenleme yapılarak 6178 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun⁶³⁰ kabul edilmiştir.⁶³¹ Ancak kanunun 4. maddesi iktidar ile muhalefet arasında gerilime neden olmuştur. Muhalefet yapmış oldukları toplantı ve mitinglerin, bu maddeye istinaden sürekli DP hükümeti tarafından engellenmeye çalışıldığını iddia etmişlerdir.

⁶²⁹ 1909 değişiklikleri. Bkz. (çevrimiçi), <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>. (18.06.2019)

⁶³⁰ Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun: "**Madde 1-** Siyasi ve şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadıyla dini veya dini hisleri yahut dince mukaddes tanılan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse, bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Fiil, neşren işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır. **Madde 2-** Yukarıdaki maddede yazılı fiili bir cemiyet mensubu işlediğinde, keyfiyet cürümün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğince, cemiyetin umumi merkez reisine veya kanuni mümessiline tebliğ olunur. **Madde 3-** Cemiyetin fiile iştirak ettiğinin anlaşılması hallerinde ise idare edenler hakkında birinci maddede yazılı ceza aynen hükmolunur ve her halde cemiyetin feshine karar verilir. **Madde 4-** Muayyen maksatlarla açık veya kapalı yerlerde yapılan toplantılarda, her ne suretle olursa olsun kavlen veya fiilen hakaret veya tecavüzde bulunulması veya toplantının huzur ve sükununun ihlal edilmesi hallerinde bu fiil ve hareketlerin men'i için toplantıyı idare etmekle mükellef heyete zabıta tarafından ihtarda bulunulur. İhtara rağmen, heyet vazifesini yapmaz veya hakaret veya tecavüze, toplantının huzur ve sükununun ihlaline devam edilirse bu fiil ve hareketler zabıtaca derhal men edilmekle beraber, fiil daha ağır bir cezayı müstelzim bulunmadığı takdirde failleri hakkında 100 liradan 500 liraya kadar ağır para cezası hükmolunur..." Bkz. "Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun" **Resmî Gazete**, 29 Temmuz 1953, 6187/8470.

⁶³¹ Fatih Tuğluoğlu, "Demokrat Parti'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 15, 2016, s.157,161-162.

3.1.5.1. Isparta Hadisesi ve CHP'nin Lozan Günü Toplantısı

Muhalefetin toplantılarının iktidar partisi tarafından engellendiği iddiasına Isparta'da yaşanan gelişmeler örnek teşkil etmektedir. 20 Temmuz 1955'te CHP'nin düzenlediği Isparta CHP kongresine polis tarafından müdahale edilmesi tepki ile karşılanmıştır. İddiaya göre kongrede faaliyet raporunun okunması esnasında emniyet başkomiseri iktisadi konulara temas edilmemesini aksi halde kongreyi dağıtmak durumunda kalacağını söylemiştir.⁶³² CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e polisin uyarısı iletildiğinde Gülek, kendilerine yazılı bir emir tebliğ edilirse ancak o zaman iktisadi konulara temas etmeyeceklerini bildirmiştir. Ancak bu talebe olumsuz cevap gelmiştir. Bunun üzerine kürsüden inmeyeceğini bildirmesi üzerine, polis marifetiyle dışarı çıkarılmıştır. Daha sonra Gülek, Ankara'da yapmış olduğu basın toplantısı⁶³³ ile yaşanan olayları kamuoyu ile paylaşmıştır.⁶³⁴ CHP'li delegeler durumu Isparta Valisi'ne iletmışler Vali, kendisinin böyle bir emir vermediğini suç işlenmesi halinde zabıt tutulacağını dile getirmiştir.⁶³⁵

Parti kongresinin polis müdahalesi sonucu dağıtılması Dahiliye Vekaleti'ni doğrudan ilgilendiren bir konu idi. Nitekim muhalefet Namık Gedik'ten bir açıklama beklemiştir. Ancak açıklama Dahiliye müsteşarından gelmiştir. Müsteşarın açıklamaları, *"vaziyetten resmen haberdar edilmedim. Fakat, bu mevzuda Isparta'da*

⁶³² Diğer bir iddiaya göre ise dinleyiciler arasındakilerden bazılarının, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in konuşması sırasında sözünü kesmek istemeleri üzerine, dinleyicilerin birbirlerine girmelerinin önlenmesi adına CHP il başkanı polisi vazifeye davet etmiştir. İl Emniyet Müdür vekili de, bozulan asayişin temin için kongreye müdahale etmek zorunda kalmıştır. Bkz. "Kasım Gülek'in Basın Toplantısı", **Akşam**, Sayı: 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.

⁶³³ "Şimdi Isparta'dan geliyorum. Bu sabah CHP İl Kongresi toplandı, il idare kurulu raporu okunurken bana bir haber getirdiler. Polis, haber göndermiş, iktisadi meselelere temas edersek kongreyi dağıtacaklarmış. Eski, İl İdare Kurulu başkanı avukat arkadaşımından rica ettim, böyle bir tebliğ varsa yazılı olarak istemesini ve meseleyi incelemesini rica ettim. Biraz sonra arkadaşım geldi, Valiyi gördüğünü, böyle bir emir olmadığını, ancak kanunsuz bir söz veya harekette bulunulursa zabitanın vazife görmek için emir aldığını bildirdi..." Bkz. "Polis Kasım Gülek'i Zorla Kürsüden İndirdi", **Ulus**, Sayı: 1174, 21 Temmuz 1955, s.7.

⁶³⁴ "Isparta'daki Hadise Gerginlik Uyandırdı", **Akşam**, Sayı: 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.; "Isparta CHP İl Kongresi Polis Tarafından Dağıtıldı", **Hürriyet**, 21 Temmuz 1955, s.1.

⁶³⁵ "Isparta CHP İl Kongresi Polis Tarafından Dağıtıldı", **Hürriyet**, Sayı: 2608, 21 Temmuz 1955, s.1.; Muhalefetin yapmış olduğu kongre ve toplantıların, iktidar tarafından dağıtıldığı iddiaları ile alakalı olarak, CMP Umumi İdare Heyeti Reisi Osman Bölükbaşı'nın 12.08.1955 tarihinde vermiş olduğu beyanatında; "...kanunsuz olarak siyasi toplantıları yaptırmamak veya yapılanları da dağıtmak ve muhalefeti suç ve suçluk tehdidi altında konuşamaz hale getirmek yolunda gayretler, elbette milletin gözünden kaçmamaktadır. İki Mayıs seçimlerinden sonra partimiz umumi heyeti, neredeyse hapisane hücrelerinde toplantı yapmak mecburiyetinde kalacaktı." ifadelerini kullanması, CHP gibi CMP'nin, de bu konudan muzdarip olduğunu dile getiren bir beyanat şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bkz. **BCA** 30-1-0-0 / 46-276-2.

telefon ile konuştuk. Gayrı resmi bize bildirildiğine göre, Kasım Gülek kürsüye çıkar çıkmaz etraftan, 'yeter', 'in aşağı' sesleri birbirini takip etmiş ve bunun üzerine polis, herhangi bir hadiseye meydan verilmemesini temin maksadıyla toplantıyı dağıtmıştır. CHP'nin şikayetini henüz almış da değiliz" şeklindedir. Dolayısıyla Dahiliye Vekaleti Isparta'da yaşananları CHP'lilerin kendi aralarında meydana gelen anlaşmazlığın daha fazla büyümemesi ve polisin kongreye müdahale etmek zorunda kalması şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca, bir takım basının iddiasına göre kongrede Gülek'in konuşması sırasında CHP'liler, kendi aralarında tartışmaya başlamışlardı. Bu sırada Gülek'in kürsüden inmesi yönünde bağrışmalar olmuş ve ortamın gerginleşmişti. Delegelerin, "burada polis yok mu, birbirlerini öldürecekler" şeklindeki hitapları üzerine, polis araya girerek müdahale etmek zorunda kalmıştır.⁶³⁶ Isparta'da yaşanan olaylar ile ilgili olarak Isparta Valisi yapmış olduğu açıklamasında, "Hareketimizde hiç bir gayrikanuni yol ve mana yoktur. CHP'nin, Isparta il kongresi tamamı ile gayrikanuni idi. Kendilerine ikazlarda bulunduk ve neticede ikazlarımız dikkat nazarına alınmayınca kanuni yollardan hareket etmek mecburiyetinde kaldık. CHP Genel sekreterinin, bana söylediğiniz gibi, Ankara'da yaptığı basın toplantısında ileri sürdüğü iddiaların hiç birisi varit değildir..."⁶³⁷ ifadelerini kullanarak yapılan müdahalenin kanuni olduğunu savunmuştur.

Isparta hadiselerinin üzerinden üç gün geçmişti ki, iktidar ve muhalefet tekrar karşı karşıya gelmiştir. CHP'nin 23 Temmuz'da, Lozan Barış Antlaşması'nın yıl dönümü münasebeti ile yapacağı toplantıya iktidar tarafından engel konulmuştur. Bu engelin Lozan münasebeti ile yapılacak toplantıya has olduğu düşünülmemelidir. Toplantının partiler arası ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde yapılıyor olması iki partiyi karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda Halk Partisinin Lozan günü⁶³⁸ münasebetiyle yapmak istediği toplantıya, Dahiliye Vekaleti ile iletişim halinde bulunan valilik ve kaymakamlık tarafından izin verilmemiştir. Üsküdar ilçe merkezinde düzenlenmek istenilen toplantı ile alakalı Üsküdar Kaymakamı Kenan Kızıltan, "Siyasi münakaşaların devam ettiği bu sıralarda, bütün millete mal olan bir zaferin, bir tek parti tarafından toplantı vesilesi yapılması, nahoş ihtilatlarla

⁶³⁶ "Isparta'daki Hadise Gerginlik Uyandırdı", **Akşam**, Sayı: 13218, 21 Temmuz 1955, s.2.

⁶³⁷ "Isparta'daki Hadise Gerginlik Uyandırdı", **Akşam**, Sayı: 13218, 21 Temmuz 1955, s.1.

⁶³⁸ CHP tarafından Lozan Antlaşmasının yıl dönümü vesilesi ile partililer tarafından toplantı yapılmaktadır.

sebebiyet verebileceği derpiş edilerek bu toplantıya müsaade edilmemiştir"⁶³⁹ beyanatı ile izin verilmemenin sebebi açıklanmıştır. Kaymakamlığın bu tavrı, CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Muhlis Sırmalı tarafından eleştirilmiştir.⁶⁴⁰

3.1.5.2. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Batı Karadeniz Seyahati ve Siyasi Parti Toplantıları Hakkında Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği

Isparta ve Lozan günü ile gerilen iktidar-muhalefet ilişkileri Kasım Gülek'in Zonguldak ziyareti ile yeniden şiddetlenmiştir. CHP genel sekreteri Kasım Gülek 12 Ağustos 1955'te partisinin düzenlediği Karadeniz gezisi münasebeti ile Zonguldak'a gitmek için hareket etmiştir. CHP'nin Karadeniz gezisinde Zonguldak'a yer ayırmasının sebebi 1 Ağustos günü aşırı yağışlar nedeni ile Zonguldak'ta sel felaketinin yaşanmış olmasıdır. Yolculuk sırasında Gülek ve CHP'lilerin bulunduğu vapur kömür ikmali yapmak için Ereğli'de mola vermiştir. Ereğli Limanı'nda kendisini bekleyen kalabalığa hitaben bir konuşma yapan Gülek'in konuşması sırasında, kendisine laf atılması üzerine ortam biraz gerilmiştir. Ancak bu gerginlik fazla uzun sürmemiştir. Daha sonra CHP'liler vapurlarına binmeye hazırlanırken Ereğli Kaymakamlığı tarafından vapurun balıkçılık maksadı ile kullanıldığı bu nedenle insan taşımaya müsait olmadığı şeklinde bir açıklama gelmiştir. Ancak bu engelleme kısa süre sonra aşılıp partilileri taşıyan vapur Zonguldak istikametine hareket etmiştir. Zonguldak'ta bir konuşma yapan Gülek'e çevreden atılan laflar üzerine kargaşa yaşanmıştır. Karışıklığın gittikçe artması üzerine, Zonguldak Emniyet Müdürü, Gülek'i emniyete davet etmiştir. Gülek bu talebe karşı çıkınca, polis marifeti ile karakola intikal ettirilmiştir. CHP'liler bu gelişmelerden Dahiliye Vekili Namık Gedik'i haberdar etmişlerdir.⁶⁴¹

CHP'lilerin yaşamış oldukları bu tür olaylar üzerine Dahiliye Vekaleti, siyasi parti toplantıları hakkında bir tebliğ çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu tebliğ ile

⁶³⁹ "CHP Toplantılarına Vilayet İzin Vermedi", **Akşam**, Sayı: 13220, 23 Temmuz 1955, s.2.

⁶⁴⁰ "Toplantılarımızın menine dair tebligat vakidir. Fakat bu tebligat, haksız ve kanuna muhaliftir. Biz, buna karşı itiraz ettik. Şifahi itirazımızı yazı ile de teyit edeceğiz ve bu vaziyette kanun dışı muamele yapanlar hakkında kanuni mercilere müracaat edeceğiz. Bu bizim kanuni hakkımızdır." Bkz. "CHP Toplantılarına Vilayet İzin Vermedi", **Akşam**, Sayı: 13220, 23 Temmuz 1955, s.2.; "Şimdi de CHP'lilerin Her Türlü Toplantıları Yasak", **Ulus**, Sayı: 11706, 23 Temmuz 1955, s.7.

⁶⁴¹ "Kasım Gülek Neden Karakola Götürüldü", **Akşam**, Sayı: 13238, 13 Ağustos 1955, .1-2.

benzer olayların yaşanmaması amaçlanmıştır. 19 Ağustos 1955 tarihli tebliğde, beş maddeden oluşan düzenleyici talimatların yer aldığı görülmektedir.⁶⁴² Ancak tebliğe CHP'den itiraz gelmiş ve CHP İstanbul İl Başkanı Muhlis Sırmalı partisi adına açıklama yapmıştır. Buna göre toplantı ve hürriyetlerde yapılan düzenleme demokratik anlayışla çok da uyuşmamaktadır. 1950'den beri demokrasi ilerleyeceği yere gerilemeye başlamıştır.⁶⁴³

20 Ağustos'ta Isparta ziyareti sırasında açıklamalarda bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik ise *"Eğer muhalefet, Zonguldak'a halis maksatlarla geçmiş olsun demek ve felaketzedelerin⁶⁴⁴ gönlünü almak için gitmiş olsaydı, biz ve bu millet onları başımızın tacı yapardık."*⁶⁴⁵ ifadeleriyle CHP heyetinin Zonguldak ziyaretinin yardım amaçlı değil siyasi olduğunu düşünmüştür. Dahiliye Vekili Namık Gedik, Isparta'da yapmış olduğu açıklamalarda, *"...son günlerde yersiz, çeşitli sebep ve vesileler ihdas etmek suretiyle ve bu defa tahrik ve tezviri tahripkar bir silah olarak kullanmaya başlayanlar dört yıl evvel bize gül gibi bir memleket teslim ettiklerini*

⁶⁴² Dahiliye Vekaleti Tebliği: "1-Bazı siyasi partilerin açık hava toplantısı yapmak üzere mahalli mülkiye amirlerine vermekte oldukları beyannamelerde toplantı sebebini (iç ve dış politika ile alakalı), mevzular üzerinde konuşmalar veya memleketin iktisadi, içtimai ve siyasi meseleleri üzerinde konuşmalar gibi hududu gayri muayyen ve hiç bir memleket meselesini şümulü dışında bırakmayan tabirlerle ifade ettikleri görülmektedir. 2- İçtimai Umumiye Kanunun, 5. maddesinde, içtimanın ne sebep ve maksatla akdedileceğinin, hükümet makamlarına izah edilmesi ve 8. maddesinde de, tayin edilen mevzu dışına çıkılmayacağı sarih olarak yazılmış bulunmaktadır. 3- Şu halde kanun, bu toplantıların yapılabilmesi için verilecek beyannamede mevzuun zikri değil hatta izahını şart koşmakta ve yine kanunun açık ifadesinden bu toplantılarda müteattit değil, ancak tek mevzuun konuşulabileceği anlaşılmaktadır. 4- Binaenaleyh, kanunun bu sarahati karşısında umumi ve hiç bir memleket meselesini şümulü dışında bırakmayacak tabirlerle beyanda bulunulması, idari makamların bu şekil talepleri kanun karşısında bizzatür keenlemyekun addetmek durumunda olduklarını bile bile, müracaat yapmak demektir. Bundan maksat ise, umumi toplantıların men edildiğini ileri sürerek memlekette hürriyetlerin tahdit olunduğu zannını uyandırmaktadır. 5- Badema, bu mevzudaki müracaatların kanunun amir hükümlerine uygun olarak yapılması lüzumu alakalıların ve cümlelerin malumu olmak üzere ilan olunur. Bkz. "Dahiliye Vekaletinin Tebliğine CHP'liler İtiraz Ediyor", **Akşam**, 20 Ağustos 1955, s.2.

⁶⁴³ "Dahiliye Vekaletinin Tebliğine CHP'liler İtiraz Ediyor", **Akşam**, 20 Ağustos 1955, s.1

⁶⁴⁴ 1 Ağustos 1955'de Zonguldak'a aşırı yağış düşmesi neticesinde sel felaketi yaşanmıştır. "3 Ağustos'ta Soğuksu'dan itibaren caddeler ve sokaklar sellerin dağlardan sürüklediği molozlarla dolmuş, mağazaların ve evlerin hemen hepsinin alt katlarını sular doldurmuş, şehirde ulaşım ve haberleşme durmuş, elektrik kesilmişti. Sellerin şehirden sürüklediği keresteler, koliler ve variller denize taşınmıştı. Dere yatağından denize akan malını kurtarmak isteyenler canını zor kurtarıldı." 6 ölü, 560 ev ve işyeri sular altında kaldığı şehirde büyük çapta maddi zarar meydana gelmiştir. Ayrıca hazırlanan raporda, "Vukuundan evvel zuhuruna ihtimal verilmeyen sebeplerden kaynaklanmıştır" ifadesi yer almıştır. Bkz. Ekrem Murat Zaman, "Zonguldak Tarihinden", **Halkın Sesi**, (çevrimiçi), <http://www.halkinsesi.com.tr/zonguldak-tarihinden-seyilp-makale,934.html>, 08.06.2014. (28.10.2019)

⁶⁴⁵ "Sarol Kırklareli'nde Gedik Isparta'da Konuştu", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 1428, 20 Ağustos 1955, s.1.

*pervasızca ifade ederlerken, hafıza ve hatıralarının ihtiraslarıyla ne derece bulanmış olduğunu da göstermektedirler. İki devre arasında doğru bir mukayese yapabilmek için her şeyden evvel memleketi adım adım dolaşmak, kat edilmiş mesafelerde bizim gibi emek harcamak lazımdır."*⁶⁴⁶ ifadelerinde bulunmuştur. Gedik'in söylemlerinden 1950 seçimleri ile devir alınan ülke idaresinin son derece kötü bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Dahiliye Vekilinin hadiselerin ardından Isparta'ya bizzat gitmesi, DP aleyhine bir algının önüne geçmeye çalıştığını göstermektedir.

3.1.5.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Tekirdağ, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gaziantep Mitingleri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Beyanatı

CMP 22 Ağustos 1955'de Tekirdağ'da parti toplantısı yapmaya karar vermişti. Bu maksatla 22 Ağustos saat 11.00'da CMP heyeti Lüleburgaz'dan Tekirdağ istikametine hareket etmiş ve 13.00'da Tekirdağ'a ulaşmıştır. Kafiye karşılamada CMP'liler yer alırken CHP Tekirdağ il başkanı ve üyelerinin de bulunması dikkat çekicidir. Son günlerde iktidar-muhalefet arasındaki gergin ilişkiler, muhalefetin iktidara karşı birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Polis toplanan kalabalığı dağıtmak için harekete geçmiştir. Daha sonra idarece, CMP toplantısının iptal edilmesi tepki ile karşılanmış bu duruma karşı tepkisini halka bir beyanat vermek yolu ile açıklamaya çalışan parti başkanı Osman Bölükbaşı'nı dinlemek üzere gelen halk polis marifeti ile dağıtılmıştır. Halka karşı hitap eden Bölükbaşı "*Görüyorsunuz ki, kanunlar çiğnenmek suretiyle konuşma hak ve hürriyetimiz ihlal edilmektedir. Buna rağmen, bağrımıza taş basarak ayaklar altına alınan haklarımızı bağırarak istemiyor, ve bir kişinin dahi burnunun kanamasına gönlümüz razı olmadığı için susuyoruz. Hepiniz sükunet ve vakar ile dağılınız, Millet olan her şeyi görüyor ve hükmünü verecektir*" ifadelerinde bulunmuştur. Ancak tüm bu iddialara karşılık, konu ile alakalı açıklamada bulunan Tekirdağ Valisi, "*Burada bir siyasi toplantı yapılmış değildir. CMP'li heyet gelince, doğru parti binasına gittiler. Bu bina, şehrin geçit yerindedir. Önünde halk toplanınca, zaten dar olan geçit, büsbütün geçilmez bir hal aldı. Bunun üzerine polisler, halka yol açmaları için ikazda bulundular. Ne*

⁶⁴⁶ "Dahiliye Vekili'nin Isparta'daki Nutku", **Zafer**, Sayı: 2383, 20 Ağustos 1955, s.7.

*itfaiye celb edilebildi, ne de göz yaşartıcı bombalar veya cop kullanıldı. Gazetelerde yazılanların, mübalağalı olduğu anlaşılıyor. Vaziyet bundan ibarettir, Bir toplantı yapılmadığı için dağıtılmış olması da mevzubahis değildir."*⁶⁴⁷ diyerek iddiaların asılsız olduğunu vurgulamıştır.

Öte yandan 22 Ağustos'ta yapılması planlanan CHP Gaziantep mitinginin de hükümet tarafından men edildiği iddiası eleştirilere neden olmuştur.⁶⁴⁸ Ancak, Dahiliye Vekaleti basındaki bu iddiayı, "*Ulus Gazetesinin 22 Ağustos tarihli nüshasında birinci sayfasında; 'Gaziantep'de CHP'nin toplantısı men edildi' başlığı altında intişar eden yazı külliye hılaflı hakikadır. CHP'nin toplantısı men edilmiş olmayıp bilakis, vilayete verdikleri beyannameye müteakip kendilerine toplantı için meydan tahsis edilmiş olduğu halde bilahare bu toplantıdan arzuları ile vazgeçtikleri bittahkik tespit edilmiştir.*"⁶⁴⁹ şeklinde bir beyanla yalanlamıştır.

Bir takım basında muhalefetin düzenlediği mitinglerin DP tarafından bilinçli olarak dağıtılmak istendiğini belirtilmiştir. Bu durum DP tarafından bir taktik olarak kullanılmakta bu taktik sonucu ortaya çıkan gerilim ise oy oranlarını artıracaklarını düşünülmektedir. Ancak bu durum beklenilenin aksine bir etki yapabilir. Zira Isparta ve Zonguldak olayları DP'den daha çok muhalefetin işine yaramıştır. Muhalefet hadiselerde mağdur olmalarından hareketle basına açıklamalarda bulunmuştur. Tekirdağ'da CMP mitinginin dağıtılmasının sebebini 20 Ağustosta gazetelerde yayımlanan, Dahiliye Vekaleti tebliğine bağlayan dergi, "*Trakya'da Osman Bölükbaşının iştiraki ile yapacağı ve izinleri evvelce alınmış toplantıları men edildi*"⁶⁵⁰ ifadeleri ile tebliğ ve ardından yasak edilen mitingler arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır.

Muhalefet kongrelerine müdahale edildiği iddia edilen günlerde, en yetkili ağız olan Dahiliye Vekili Namık Gedik, İzmir'de yapmış olduğu incelemeler sırasında önemli açıklamalar yapmıştır. Gedik, 1950 seçimleri ile beraber iktidara geldiklerini, ilk başlarda muhalefet ile gayet güzel bir ilişki yürütüldüğünü ancak, CHP'nin idareyi kaybetmiş olmanın verdiği psikoloji ile kendilerinin bu iyi niyetini

⁶⁴⁷ "CMP'nin Tekirdağ Toplantısı Üzücü Hadiselere Sebep Oldu", **Akşam**, Sayı: 13247, 22 Ağustos 1955, s.1.; "Tekirdağ Kuzey Afrika'ya Döndü", **Ulus**, 22 Ağustos 1955, s.1, 7.

⁶⁴⁸ "Gaziantep'te CHP'nin Toplantısı Menedildi", **Ulus**, Sayı: 11733, 22 Ağustos 1955, s.1.

⁶⁴⁹ "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", **Zafer**, 24 Ağustos 1955, s.1.

⁶⁵⁰ "Bozulan Sinirler", **Akis Dergisi**, , Sene: 2, Cilt: IV, Sayı: 68, 27 Ağustos 1955, s.3.

suiistimal ettiklerini dile getirmiştir. Gedik'e göre 1954'te millet tekrardan kendilerine oy vererek bir önceki seçimlere nazaran daha kuvvetli bir şekilde iktidara gelmişlerdir. Muhalefetin 1950 seçimlerinin ardından kendilerine karşı göstermiş olduğu tavır daha önceki tavrı ile aynıdır. DP Hükümeti, memleketin her bir yanında yatırım yapmaktadır. Bunlar arasında Sarıyer, Gediz, Hirfanlı ve Akçay barajlarını örnek olarak gösterilebilir. Kendileri bu hizmetleri yaparken, muhalefet tüm bunları görmezden gelmektedir. Gedik, *"Bunlar, Türk milletinin envanterine geçecek ruhlarındaki ufunetten kurtulabilmeleri için, dedikodudan kendilerini kurtarabilmeleri için ve milletin karşısında makbul insanlar olabilmeleri için bizim gibi gece gündüz karış karış bu vatani dolaşmaya ve eserlerinin yanına gidip o eserlerin toprağını övmeye mecburdurlar. Bunu yapmazlar, otururlar bir avuç şeker, bir kilo çivi, şu kadar gaz için laf ederler."*⁶⁵¹ ifadeleri kullanarak, muhalefetin şimdiye kadar ki yaptıkları hizmetleri yok saydığını ve hükümetlerini farklı konular üzerinden eleştirdiklerini vurgulamaya çalışmıştır.

İki seçim döneminde, partisinin yapmış olduğu hizmetlere ve getirmiş olduğu yeniliklere değinen Gedik, son günlerde muhalif parti kongrelerinin DP hükümeti tarafından bilinçli olarak dağıtıldığı iddiaları hakkında konuşmuştur. Gedik, *"... son günlerde muhtelif parti kongresi, açık ve kapalı yer toplantıları vesilesi ile ve hele bir kısmı milletten hak etti etmedi, almış olduğu bir hilatle ve teşrii mesuniyet zırhına bürünerek, şereflere ve haysiyetlere tecavüz etmektedirler. Bunları, esefle müşahade ediyoruz"* ifadeleri ile muhalefete sert bir dille yüklenmiştir. Gedik'e göre son günlerde millet huzur istemektedir. Muhalefet ise milletin bu isteğinin tersi yönde hareket etmektedir. Hükümet buna seyirci kalamayacaktır. Muhalefetin,⁶⁵² kongrelerine karşı bilinçli bir baskı iddiasına karşı Gedik, hükümetin uyguladığı tedbirlerin hürriyetleri kısıtlayıcı değil kamuoyunun hürriyetini tehdit edenlere karşı olduğunun altını çizmiştir.⁶⁵³

⁶⁵¹ "Dahiliye Vekilinin İzmir'deki Hitabesi", **Zafer**, Sayı: 2390, 27 Ağustos 1955, s.6.

⁶⁵² Namık Gedik, muhalefetin, kongrelerini DP hükümetini dağıttığı iddialarını sıklıkla dile getirdiği dönemde; "Bir muhalif mebus benim için Bakan değil mahalle bekçisi bile olamaz demiş. Menderes mücadele caddesinde savaşıırken, onlar istirahattaydılar. Evet ben bekçiyim. Fakat sokak bekçisi değil, bu memleketin bekçisiyim" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "İçişleri Bakanı Namık Gedik İzmir'deki Toplantıda Böyle Dedi", **Akşam**, Sayı: 13251, 26 Ağustos 1955, s.2.

⁶⁵³ Gedik, "Biz, çok pahalıya mal olmuş olan bu büyük nimeti, muhterislerin tahrik ve tezviri oltalarına yem olarak takamayız...Ben bu hükümet içerisinde bu memleketin iç huzurundan mesul bir insan olarak, şunu açıkça ifade ediyorum ki, büyük kitlenin hürriyetine, büyük Türk milletinin menfaatlerine

3.1.6. Bursa Ulu Cami Hadisesi (14 Haziran 1957)

14 Haziran 1957'de ülke genelinde infiale sebep olma ihtimali nedeniyle devlet erkânı tarafından üzerinde önemle durulan bir hadise yaşanmıştır. Bursa Ulu Cami'de, Cuma namazı sırasında gerçekleşen bu olay ülke genelinde yankı bulmuştur. Hadisenin akabinde, hemen Bursa'ya giden Dahiliye Vekili Namık Gedik, hadiseyle bizzat ilgilenmiştir.

Bahse konu tarihte Cuma günü Bursa Ulu Cami'de dört bine yakın bir cemaatinin bulunmaktaydı. Cuma hutbesini okumak üzere minbere çıkan imam Hafız Kemal Efendi'ye cemaat içerisinde bir kişinin, "*Hoca efendi sen dur, bu gün hutbeyi, Mehdi Ali Resul okuyacak*" şeklinde seslenmiştir. Dönem gazetelerine göre Bursa Hadiseleri bu sözle başlamıştır. Ali Uslu adlı bu kişi, "*mehdimizi getirin*" şeklinde bağırarak ve Mehmet Ali Bingöl'ü minbere doğru itmiştir. Bunun üzerine cami içerisinde hareketlilik ve gerginlik baş göstermiştir. Gerginliğe son vermek isteyen Hafız Kemal minberden çekilmek suretiyle düşürülmüştür. Bu arada camide bulunan Polis memuru Mustafa Güler, Ali Uslu'ya müdahale etmek istemiş ancak kesici alet ile yaralanmıştır. Yaklaşık 20 dakika süren karışıklık, takviye polis ekiplerinin gelmesi ile son bulmuş ve olaya karışan kişiler yakalanıp karakola götürülmüştür. Ayrıca, Bursa Ulu Cami olaylarına dair yayın yasağı getirilmiştir.⁶⁵⁴

ister içten, ister dıştan bir tecavüz vaki olursa göğsümü buna siper ederim" ifadelerini kullanarak, herhangi bir tehdit unsuru görülmesi halinde, muhalif kongrelere müdahale edilebileceğini ima etmiş ve muhalefete hitaben, hükümete karşı bu bağışmayı bırakarak, memleketin istikbali için kendileri ile birlikte hareket etmeleri gerekliliği üzerinde durmuştur. Bkz. "Dahiliye Vekili'nin İzmir'deki Hitabesi", **Zafer**, Sayı: 2390, 27 Ağustos 1955, s.6.

⁶⁵⁴ "Bursa'da Dini Hisleri İstismar Edenlerin Duruşması Başladı", **Akşam**, Sayı: 14149, 15 Ağustos 1957, s.1-4.; Hadisenin cereyan ettiği 14 Temmuz günü, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı kanalı ile söz konusu olay ile alakalı yayın yasağı getirilmiştir. Buna göre, Bursa Cumhuriyet Başsavcısı Turhan Kapanlı imzası ile; "14.06.1957 günü, Bursa'da Ulu Cami'nde vaki dini hissiyatı alet ederek, propaganda yapmaktan maznun Mehmet Ali Güngör ve arkadaşları haklarında yapılmakta olan tahkikatın, seyrine hâlel vermemek üzere, 6733 sayılı kanun ile muaddel matbuat kanunun, 30/2'inci maddesine tevfi kan her türlü neşriyat, haber ve fotoğrafların yayınlanması, Bursa Sulh Ceza Hakimliği'nin 14/06/1957 gün ve 957/29 sayılı yazısı ile men edilmiştir. Keyfiyetin, kaza çevresi dahilindeki gazetelere tebliği." tebliğ yayınlanarak, hadiselere ilişkin yayın yasağı getirilmiştir. Bkz. "Bursa'da Bir Hadise", **Akşam**, Sayı: 14091, 15 Haziran 1957, s.1.; Hadiselere adı karışan şüphelilerin yargılanma sürecinde; sanıklar iki kısma ayrılmıştır. Birinci grup, Polise Mukavemet Suçu sanıkları; Ali Uslu, Mustafa Asa, Halil Doğru, Mehmet Doğum, Süleyman Bakaç. İkinci Grup ise, dini Hisleri Provoke Etmek Suretiyle Laiklik Aleyhine Propaganda Yapmak; Ali Uslu, Mehmet Bingöl, Mehmet Doğum, Halil Doğru, İbrahim Erbil, Hakkı Uyar, Süleyman Bakaç. Bkz. "Sanıklar Evvelki İfadelerini ve Camiye Hazırlıklı Gittiklerine Dair İddiaları Reddetti", **Akşam**, Sayı: 14149, 15 Ağustos 1957, s.1. ; "Basın Havadis Yazıyor", **Akis Dergisi**, , Sene: 4, Cilt: 10, Sayı: 164, 29 Haziran 1957, s.12.

Hadisenin ardından Dahiliye Vekili Namık Gedik Jandarma Genel Komutanı ve Emniyet Teşkilatından bir heyet eşliğinde, 15 Haziran'da özel bir uçakla Bursa'ya gelerek yerinde incelemelerde bulunmuştur.⁶⁵⁵ Güvenlik güçlerinden oluşan bir heyet eşliğinde Dahiliye Vekili'nin Bursa'ya gitmesi, hadiseyi hükümetin çok ciddi karşılandığını göstermektedir. Zira, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren zaman zaman meydana gelen bu tür olaylar hassasiyeti arttırmıştı. Dönem koşulları dikkate alındığında hadise DP'yi oldukça tedirgin etmişti. Bu yüzden Bakan nezdinde bir heyet derhal bölgeye gönderilmiştir. Namık Gedik ve beraberindeki heyet ilk olarak Valilik Konağı'nda bir toplantı gerçekleştirmiştir. Ancak toplantının içeriği ile alakalı bilgi verilmemiştir.⁶⁵⁶ Gedik, elde ettiği bilgileri ve konu ile ilgili düşüncelerini Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar'a aktarmıştır. 14 Haziran 1957'de meselenin ciddiyetle takibi için Cumhurbaşkanı Celal Bayar Başbakan Menderes'e bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Dahiliye Vekaleti, Bursa Valisi'nin izahları ve Menderes'in kendisine vermiş olduğu çeşitli bilgileri dikkatle okuduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Bayar Bursa hadiseleri ile ilgili görüş ve düşüncelerini, Başvekil Menderes'e göndermiş olduğu 6 maddelik bir yazı ile izah etmeye çalışmıştır.

Buna göre Bayar yaşanan olayların bilerek, planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini ve nitelik bakımında da, dini ve siyasi bir karakter taşıdığını düşünmekteydi. Dolayısıyla devletin en üst kademesi tarafından bu şekilde

⁶⁵⁵ Dönemin muhalif dergilerinden Akis, Namık Gedik'in yaşanan olayı yerinde tespit için Bursa'ya hareket etmesini kendi bakış açısı ile ; "Cuma günü öğleden sonra, saat 3 sularında, Yeşilköy hava alanında hummalı bir faaliyet göze çarpıyordu. Alan müdürü sağa sola koşuyor, yedek pilotlar hazırlanıyor ve sefer dışı bir uçak hazırlanıyordu. Bütün bu hazırlıklar Vilayette Başbakanla görüştüktan sonra alelacele Bursa'ya gitme kararma varan İçişleri Bakanı Namık Gedik içindi. Cuma günü Bursa'da Ulu camide bir hadise olmuştu. Durum bir hayli vahimdi. Bursa Cumhuriyet Savcılığı hadisenin gazetelerde neşrini yasak eden mahfeme kararını bütün gazetelere duyurmuştu. Namık Gedik hazırlanan hususi uçakla bu meselenin tahkiki için Bursa'ya gidiyordu. İktidarın başı meseleye el koymaya İçişleri Bakanını memur etmişti. Nitekim akşam üzeri Bursa'ya gelen Gedik ilgililerden gerekli malumatı aldıktan sonra gene uçakla Kütahya'ya geçti. Doğrusu asayiş meseleleri, son günlerde, üzerinde İçişleri Bakanının hassasiyetle durmasını icap ettirecek haldeydi Ama işler öylesine çoktu ki bir türlü hepsine birden yetişemiyordu." şeklinde yansıtmıştır. Bkz. "Asayiş Daima Berkemal", **Akis Dergisi**, , Sene: 4, Cilt: 10, Sayı: 163, 22 Haziran 1957, s.8.

⁶⁵⁶ "Bursa'da Asayişle İlgili Bir Toplantı Yapıldı", **Akşam**, Sayı: 14091, 15 Haziran 1957, s.1.; 1957'de Bursa Ulu Cami'inde meydana gelen bu olayın bir benzeri de, 1 Şubat 1933'de, Türkçe ezanın okutulmasının zorunlu olduğu yıllarda, emre aykırı hareket edilmesi sonucu yaşanan bir hadiseyle meydana gelmiştir. Buna göre, 1 Şubat 1933 günü, Bursa Ulu Cami'inde, Konyalı İbrahim isimli bir şahıs, öğle namazı sonrası camiden çıkan halka hitaben; "...başka yerlerde Arapça ezan okunduğu halde niçin Bursa'da Türkçe okunuyor" şeklinde propaganda yapıp halkı galeyana getirerek, insanların Bursa Vilayet Konağı önünde toplanmasına sebep olmuştur. Bu sırada, polis olaya müdahale ederek, halkı galeyana getiren ve olaylara karışan kişileri yakalayarak, adli süreci başlatmıştır. Bkz. Akkaya, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin...**, s.64.

nitelendirilen hadise büyük bir ciddiyet ve önem kazanmıştı. Bayar olayı bir irtica meselesi olarak görmektedir. Düşüncesini desteklemek için geçmiş dönemlerde yaşanan olaylara atıf yapan Bayar, "*Hadisenin zuhuru ve cereyan şekli bize, mazideki Menemen faciası ve Ticanilerin*⁶⁵⁷, *Büyük Millet Meclisi'nde ezan okunduktan sonra heykellere saldırışlarını, en son Malatya tecavüzünü hatırlatmaktadır. Mürtecilerin, teşkilatlı olarak, bu tarzda devamlı kıyamları ve tecavüzleri, kendileri için klasik bir kaide haline gelmiştir denilebilir.*" ifadelerini kullanmıştır. Hadiseye karışanları açık bir şekilde, "*mürteci*" olarak nitelemiştir. Bayar olayı, "*bir habis ruh*" olarak görmektedir. Bu ruhu kast ederek, "*bütün yuvalarını tarumar etmek, gözeteceğimiz birinci esas olmalıdır*" ifadeleri ile Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bu tür vakıalar karşısında nasıl bir tutum izlenmişse, aynı duyarlılıkla mücadele edileceğini ifade etmiştir. Bayar hadisenin kaynağını sadece içerde aramanın bir hata olacağını dile getirerek, "*...bu işin kökü bence, siyasi mahiyeti de haiz olarak dışarıdadır.*" ifadeleri ile hadisenin dış kaynaklı olabileceği noktasına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bayar meselenin, enine boyuna tahkik edilmesini ve bu tahkikat sırasında Bursa Adliyesi'nin zayıf kalması ihtimaline karşılık, Bursa merkezinde olağanüstü hal⁶⁵⁸ ilanının bile söz konusu olabileceğinin altını çizmiştir.⁶⁵⁹ Menderes ise 15 Haziran 1957'de Bayar'a vermiş olduğu cevapta meselenin son derece ciddiyetle takip edildiğini, konu ile ilgili tüm gelişmelerin Bursa Valisi tarafından bizzat kendisine bilgi verilmek suretiyle takip edileceğini dile getirmiştir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Atatürk'ün ölümünden 14 Mayıs 1950'ye kadar, 12 yıl içerisinde, Atatürk'ün heykel ve büstlerine 4, 14 Mayıs 1950'den 1 Nisan 1951'e kadar heykel ve büstlere 9 saldırı meydana gelmiştir. Söz konusu saldırılar, Ticaniler adı verilen oluşumun mensupları tarafından meydana getirilmiştir. Bkz. Hüsamettin Yılmaz, **Demokrat Parti'nin İrticaya Bakışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İzmir, 2004, s.133.

⁶⁵⁸ "...mahkemenin kudret ve adalet göstereceğinden katiyetle emin değil isek, Menemen'de olduğu gibi, bir mahkeme teşkili için, Bursalı hemşerilerimin tamamen, malum ve temiz olmalarına rağmen, Bursa merkezinde ve Tavşanlı Kazası'nda İdare-i Örfiye ilanına dahi gidebiliriz." Bkz. **BCA 30-1-0-0 / 41-244-14.**

⁶⁵⁹ **BCA 30-1-0-0 / 41-244-14.**

⁶⁶⁰ **BCA 30-1-0-0 / 41-244-14.**; Menderes'in, Bayar'a göndermiş olduğu cevap: "Akşamki maruzatımın zatı devletlerine sabaha karşı verildiğini öğrendim. Sabah saat 10 sularında, Bursa'yı aratıp sonradan sarfı nazar buyurmuş olduğunuzu da, Sabah erken Bursa Valisi ile yaptığım telefon görüşmesinde öğrendim. Dün akşam ki isticvaplarmın, bu gün daha müspet neticeler vereceğini kuvvetle tahmin etmekteyiz. Serserilerden birisi, itiraflara başlamış vaziyettedir. Diğerleri de mutlaka onu takip edecek ve hadise bütün şümülü ile kısa zamanda mutlaka ortaya çıkmış olacaktır...Meseleyi pek yakında, büyü bir dikkat ve ferasetle takip etmekteyim. Şayanı dikkat inkişafların, mütalaalarımınla birlikte işar olunacağını, yarından sonra sabahleyin Ankara'da bulunacağım derin hürmetlerimle arz ederim. Bkz. **BCA 30-1-0-0 / 41-244-14.**; Leyla Kırkpınar, "Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset

İKİNCİ BÖLÜM

27 Ekim 1957 GENEL SEÇİMLERİ ve NAMIK GEDİK'İN XI. DÖNEM (01.11.1957-25.05.1960) DAHİLİYE VEKİLLİĞİ

1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri ve Menderes Kabinesi

1950 itibarıyla ilk defa bir muhalefet partisi Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidar olmuştur. Bu bağlamda iktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde, 1950-1954 arasında DP ve CHP arasında, dengeleri sarsacak manada bir çekişmeden söz edilemez. Ancak 1954-1960 arası ilişkilerde gergin bir süreçten bahsetmek yerinde olacaktır. 1957 seçimleri ile beraber, gerek iktidarın gerekse muhalefetin, hem üslup hem de kullanılan dil anlamında yapıcılıktan ziyade yıkıcı manada bir siyaset havası estirdiği gözlemlenmektedir. Seçimler ile ilgili istatistiklere bakıldığında 1950 seçimlerinde DP %55.2'lik oy oranı ile 416 milletvekilini Meclise sokmuştur. Muhalefetten ise CHP %39.6 ile 69, Millet Partisi %4.6 ile 1, Bağımsızlar %0.6 ile 1 milletvekilini Meclise sokmayı başarmıştır, 1954 seçimlerinde ise DP %58.4 oy oranı ile 503 milletvekilini Meclise sokmayı başarmıştır. Buna karşılık CHP ise %35.1'lik bir orana sahip olmuş ve Meclise 31 milletvekili gönderebilmiştir. CMP ve Bağımsızlar ise toplamda 7 milletvekili ile Meclise girme imkanı bulabilmişlerdir.⁶⁶¹

Bu süreç içerisinde 1957'ye gelindiğinde, DP yapmış olduğu muhakeme ve değerlendirmeler neticesinde, erken seçim yapma kararı almıştır. DP'nin almış olduğu bu karar ile normal şartlarda 1958 yılında yapılması gereken genel seçimler bir yıl öne çekilerek, seçimlerin 1957'de yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, 11 Eylül 1957'de Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmene, Manisa Milletvekili Muzaffer Kurbanoglu ve Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu tarafından, seçimlerin yenilenmesi ile alakalı önerge TBMM'ye verilmiştir.⁶⁶² Yapılan

İşkisi (1946-1960)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:18, Sayı: 36, Bahar/2018, s.356.

⁶⁶¹ "Bu Sabahki Son Neticeler", *Akşam*, Sayı: 12782, 3 Mayıs 1954, s.1.; s.1; "İktidar Gene Demokrat Parti'de", *Yeni Ulus*, 3 Mayıs 1954; "Muazzam ve Müstesna Neticenin Tam Rakamları", *Zafer*, Sayı: 1952, 3 Mayıs 1954 s.1-4; YSK Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>.(02.06.2019)

⁶⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, Cilt:20, İçtima 8, Doksan Birinci İnikat (11.09.1957), s.735.

görüşmeler neticesinde, erken seçim tarihi 27 Ekim 1957 olarak belirlenmiştir. Menderes, erken seçime gitmeleri ile ilgili olarak, "*Böyle bir muhalefetle çalışılamayacağı için, yeniden seçime gittik. Bizim kötü günler gelecektir diye bir endişemiz yoktur.*"⁶⁶³ ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca erken seçim kararında, ülkedeki ekonomik gidişatın da etkili olduğu savunulan görüşler arasında değerlendirilebilir.⁶⁶⁴ Seçim kararının alınmasından hemen sonra, partiler arası mücadele de hız kazanmaya başlamıştır. Ayrıca Menderes, tüm valiliklere tamim göndererek, yapılacak olan seçimlerde tarafsızlık ilkesine kesinlikle riayet edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.⁶⁶⁵

1957 seçimleri öncesi DP'nin karşısında dört muhalefet partisi bulunmaktadır. Bunlar İsmet İnönü liderliğinde CHP, Osman Bölükbaşı liderliğinde Cumhuriyetçi Millet Partisi, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu liderliğindeki Hürriyet Partisi ve Hikmet Kıvılcımlı'nın temsil ettiği Vatan Partisi⁶⁶⁶ ve Bağımsızlar olarak sıralanabilir. Muhalefet partileri, DP'ye karşı 1957 seçimlerinde başarılı olabilmek adına, birbirleri ile işbirliği yapma kararı almışlardır. CHP, CMP ve HP bu işe önem vermişlerdir.⁶⁶⁷ Muhalefet arasındaki işbirliği görüşmelerde, rejimi sağlıklı hale

⁶⁶³ Çiğdem Aydoğmuş, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960) (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakit Gazeteleri)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.88.; Menderes erken seçimi işaret ettiği 26 Mayıs 1957 tarihli nutkunda; "...Tekrar ediyorum, bu memlekette fikir ve tenkit hürriyeti, kemaliyle mevcuttur. Serbest seçim rejimi, bütün şartları ve icaplarıyla tahakkuk etmiştir. Seçimler de yakındır. Şayet, onlar haklı biz hatalıysak, millet, rey ile neticeyi tespit eder ve şeriatın kestiği parmak acımaz. İşte mesele bundan ibarettir." ifadelerini kullanarak, ilk kez erken seçimden bahsetmiştir. Bkz. "Başvekilin Nutku", **Zafer**, Sayı: 2884, 26 Mayıs 1957, s.2.

⁶⁶⁴ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s.85.

⁶⁶⁵ "Menderes'in Tamimi: Valiler Tam Tarafsız Olacak", **Akşam**, 6 Ekim 1957, s.1.

⁶⁶⁶ "Vatan Partisi 1957 yılında yapılan erken genel seçimlere de girmiştir...küçük bir vatandaş gazetesi ile sesini duyuramayan Vatan Partisi seçimlere katılması ile yurt dışında biraz olsun duyulmuştur. Parti, İstanbul ve İzmir olmak üzere iki ilde seçimlere girmiştir...mitinglere katılım çok fazla olmamıştır ama Kıvılcımlı her defasında binlerce kişiye hitap ediyormuş gibi saatlerce sürecek olan konuşmalarını yapmaya devam etmiştir. Partinin en önemli mitinglerinden biri Eyüp mitingidir (15 Ekim 1957)...Eyüp mitingi sonrasında Kıvılcımlı'ya, önce 'dini siyasete alet etmek' suçundan soruşturma açılmış, konuşma metni incelendikten sonra ise 'komünizm propagandası yapma' suçu ile Kıvılcımlı yargılanmıştır. Bir süre sonra da partinin kapatılma davası açılmış ve 25 partili tutuklanmıştır." Bkz. Canan Özcan, "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Eylül/2018, s.196.

⁶⁶⁷ "1957 Genel seçimi önemli ve ilginçtir. Bir kere Türkiye tarihinde 1912 Hürriyet ve İtilaf birleşmesinden sonra ilk kez geniş bir muhalefet cephesinin oluştuğunu görmekteyiz. Güç birliği CHP, Hürriyet Partisi ve Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Millet partisi tarafından dört elle sarılan bir yaklaşım olmuştu." Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'Den Günümüze**, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s.64-65.; Muhalefetin işbirliği çalışmaları içerisinde CHP ana muhalefet

getirecek düzenlemeler ve Milletvekili adaylarının partiler arasında paylaşımı üzerinde durulmuştur. Partiler arasında uzlaşma sağlamada sıkıntı çekilmemiş, ama milletvekili adaylarının bölüşümünde anlaşmazlıklar yaşanmıştır.⁶⁶⁸ Sonuç itibariyle muhalefet arasındaki işbirliği girişimlerinde pek de başarılı olunduğu söylenemez. Bunun sebepleri arasında CHP'nin diğer muhalefet partilerinin lideri olma isteğinin, CMP ve HP tarafından çok da hoş karşılanmaması ve DP'nin seçim öncesi çıkarmış olduğu yeni seçim yasasının da payı vardır. Zira bu yasaya göre herhangi bir siyasi partiden ayrılan bir milletvekili, en az altı ay gibi bir süre geçmeden, bir başka partiye geçememekteydi.⁶⁶⁹ DP tarafından çıkarılan bu yasada, 7 Eylül 1957'de DP'den ayrılan⁶⁷⁰ ve DP'nin kurucuları arasında yer alan Fuat Köprülü'nün istifa

olarak başı çekmekteydi. Bu dönemde muhalefet DP'ye karşı birlikte hareket etme arzusundaydı. Bu süreç içerisinde DP, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek imzasıyla 22 Ekim 1957'de, genel seçimlerden iki gün önce CHP tarafından vilayetlere gönderilen tamimi Meclis gündemine taşımıştır. Bu iddiayı Meclis gündemine taşıyan Dahiliye Vekili Namık Gedik, "Demokrat Parti'nin elinde sadece para ve hile gibi vasıtalar kalmıştır...Artık Demokrat Parti'nin iktidardan düşmesine...Seçim öncesi ve seçim sırasında yapılması muhtemel hileleri biliyorsunuz, bunlara yenileri katılabilir...Seçim öncesinde olduğu gibi, 27 Ekimde seçim hakkında radyoların söylediğine inanmayın ve inanılmamasını yurttaşlara yayınız." şeklindeki cümleler, söz konusu tamimden Gedik'in seçmiş oldukları arasında gösterilebilir. Sözlerine devam eden Gedik, "Bu teşkilata gönderilmiş olan mektup, Genel Sekreter Kasım Gülek Bey'in hususi mektubu değildir. Bu, bir parti teşkilatının, parti genel merkezinin bütün teşkilatına, bütün Türkiye'ye göndermiş olduğu mektuptur...Demokrat Parti'nin doğuşundan itibaren, 1957 seçimlerinin meşru neticelerine kadar hile, hud'a hiç bir zaman müttefiki olmamıştır." ifadelerini kullanarak bahse konu tamimdeki iddialara karşı bir duruş sergilemiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İctima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.559.

⁶⁶⁸ Erol Tuncer, **1957 Seçimleri**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 53; Muhalefet tarafından 5 eylül 1957'de yayımlanan bildiride, işbirliğinin nedeni olarak; "Muhalefet, seçimlerde iktidara geldiği takdirde, mahkeme istiklali ve hakim teminatı, sendika hürriyeti ve mesleki teşekküller kurma hakkı, bütün idari tasarruflar üzerinde kaza-i murakabe, vatandaşlar arasında kanaatlerine göre fark göstermeyen tarafsız idareyi gerçekleştirecektir." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Çavdar, **a.g.e.**, s.65.

⁶⁶⁹ Ümit Erdoğan, **Demokrat Parti ve 1960 İhtilali**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006, s.28.; "İşbirliğini Yasak Eden Tasarı Encümeninden Geçti", **Akşam**, Sayı: 14176, 11 Eylül 1957, s.1.; Seçim Kanununda Meydana Gelen Değişiklik, 1950 yılında 5545 sayılı Milletvekilliği Seçim Kanunu'nun, 1957 yılında, 7053 sayı ile yeniden çıkarılan, Milletvekilleri Seçim Kanunun 35 ve 109. Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat bir Madde İlavesine Dair Kanun ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre; 7053 numaralı Kanun, Madde 2: 6545 sayılı Milletvekilleri Seçimi kanununun muaddel 35 inci maddesine üçüncü fıkradan sonra aşağıdaki fıkralar ilave edilmiştir : Seçimin zamanında yapılması halinde seçim tarihinden asgari altı ay evvel mensup oldukları siyasi partilerden ayrılmamış olanlar başka bir siyasi parti tarafından aday gösterilemezler. Seçimin Türkiye Büyük Millet Meclisince yenilenmesine karar ver ilmesi halinde karar tarihinden önce iki ay sarfında ve kararı müteakip mensup oldukları siyasi partilerden ayrılanlar haklarında da aynı hüküm tatbik olunur. Söz konusu kanun, 11.09.1957 günü TBMM'de yapılan oturumda, 361 kabul buna karşı 31 ret oyu ile kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 10, Cilt:20, İctima 8, Doksan Birinci İnikat (11.09.1957), s.740.; Bkz. Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun (13 Eylül 1957), **Resmi Gazete**, 7053/9705.; Tokgöz, **a.g.e.**, s.40.

⁶⁷⁰ Fuat Köprülü istifası ile ilgili basına verdiği demeçte; "Bütün ana fikirlerine ve ruhuna daima sadık kaldığım, programından ayrılmış ve böylece eski hüviyetini tamamıyla değiştirmiş olan bu günkü

etmiş olmasının etkisi vardır. Zira DP, Fuat Köprülü gibi güçlü bir kişiliğin muhalefet cephesinde yer almasını kesinlikle istememekteydi. 18 Eylül 1957'de, Fuat Köprülü'nün oğlu, DP İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü partisinden istifa etmiştir. Gelişmeler Orhan Köprülü'nün babası ile aynı istikamette yol aldığını göstermektedir. Mevcut konjonktür içerisinde muhalefetin, iktidar partisine karşı seçim öncesi birleşme arzusu amacına ulaşamamıştır.⁶⁷¹

Bir takım basına göre seçimler sırasında Valilikler önemli bir etken durumundaydı. "*İstanbul seçimlerini hangi vali idare etmeliydi?*" şeklinde yapılan haberler bunun kanıtı niteliğindedir. Akis, 1957 seçimlerinde Fahrettin Kerim Gökay'ı seçimlerin idaresi noktasında fazla sert bulmakta, onun yerine Valiliğe vekaleten bakan Kemal Hadımlı'dan iktidarın son derece memnun olduğunu dile getirmekteydi. Dergi Hadımlı'yı Gökay'a göre daha "*yumuşak*" olarak tasvir etmiştir. Gedik ise aşırı sertlik taraftarı olarak tanımlanmıştır.⁶⁷² Namık Gedik bir takım basın tarafından, "*1957 seçimlerini idare eden Bakanlar*" arasında gösterilmiştir.⁶⁷³ Özellikle seçim döneminde Dahiliye Vekaleti'nin talimatlarını birebir dinleyecek mülki amirler önem arz etmektedir, zira seçim güvenliği Dahiliye Vekaleti'nin görevleri arasında yer almaktadır. 1957 seçim günü Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanların toplu halde İçişleri Bakanlığı'na gitmeleri ve seçimleri buradan takip etmeleri, Dahiliye Vekaleti'nin seçimlerdeki önemini göstermektedir. İllerden Dahiliye Vekaleti'ne gelen haberler hemen Başbakan'a verilmekte daha sonra radyodan yayın edilmekteydi. Bu durum seçimle ilgili sonuç ve haberlerin Dahiliye

Demokrat Parti zihniyeti ile uyuşmak, benim için imkansız olduğu cihetle istifanamemi, bu gün Demokrat Parti Genel Başkanlığı'na gönderdim." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. Tuncer, **a.g.e.**, s. 64.

⁶⁷¹ Osman Sait Dikilitaş, **Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2007, s.19.; DP'deki istifalar ile alakalı 1957 seçimlerinden sonra 16 Aralık 1957 tarihli üzerinde hangi kurumdan nereye gönderildiğine dair bir ibare bulunmayan İstihbarat raporunda; CHP Parti üyesi olan bir kişinin son günlerde yaklaşık otuz civarında DP'linin CHP ile yakın temasta bulunduğunu, ayrıca sayının otuz ile sınırlı kalmayacağını işitildiği dile getirilmiştir. Ayrıca rapora göre CHP, DP içinden yakın temasta bulundukları kişilerle ilgili maddi ve manevi bütün riskleri karşılamaya hazırdır. Bu konudaki en büyük teminatı ise Genel Başkan İsmet İnönü vermiştir. Bkz. **BCA 30-1-0-0 / 68-432-5**.

⁶⁷² "İstanbul Bakan-Vali Maçı", **Akis Dergisi**, 5 Ekim 1957, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 178, s.8.; "Tespit Edilen Taktik", **Akis Dergisi**, 9 Kasım 1957, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 183, s.7.

⁶⁷³ Diğer Bakanlar ise Emin Kalafat ve Fatin Rüştü Zorlu olarak belirtilmiştir. Bkz. "Kabine Meselesi", **Akis Dergisi**, 23 Kasım 1957, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 185, s.6.

Vekaleti'nde süzöldükten sonra Başbakanın talimatıyla radyo vasıtası ile halka yayın edildiğini göstermektedir.⁶⁷⁴

Seçim tarihinin netleşmesinin ardından partiler aday belirme faaliyetlerine başlamışlardır. Bu bağlamda CHP 5 Ekimde, Demokrat Parti, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi ise 7 Ekimde aday listelerini yayımlamışlardır. Aday listelerinin kesinleşmesi ile birlikte, partiler bir çok seçim bölgesinde propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bir çok yeni seçmenin katıldığı bu seçimler dolayısıyla 27 Ekim 1957'de sandık başına gidilmiştir. Seçim sonuçlarının açıklanması konusunda ise iktidar ile muhalefet anlaşmazlığa düşmüştür. Zira Menderes Hükümetinin, sandıkların tamamının kapanmasını beklemeden Demokrat Parti'nin önde olduğu yerleri, devlet radyosundan⁶⁷⁵ yayınlaması, iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Bu duruma tepki gösteren muhalefet, ayrıca seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia etmiştir.⁶⁷⁶

Nihayetinde, partiler arasında yaşanan gergin bir süreç sonucunda 1957 genel seçimleri neticelenmiştir. 1957 Milletvekilliği Genel Seçimleri sonuçlarına göre DP %48.6'lık bir oy oranı ile seçimlerden zaferle ayrılan taraf olmuştur. DP bu oy oranı ile TBMM'de 424 milletvekili ile temsil edilmiştir. CHP ise %41.4'lük bir oy oranı ile 178 milletvekili ile TBMM'ye girme imkanı elde etmiştir. Diğer muhalefet partisi

⁶⁷⁴ "Nispetlerin Nispetsizliği", **Akis Dergisi**, 2 Kasım 1957, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 183, s.4.

⁶⁷⁵ Sandıklardan çıkan neticelerin, radyodan yayın edilmesi iddiası ile alakalı, CHP Genel Başkanı İnönü, 04.12.1957 günü Mecliste yapmış olduğu konuşmasında; " Biz öğle üzeri, Devlet Bakanı Bay Fatin Rüştü Zorlu'ya müracaat ettik. 1954'te yapıldığı gibi, oy verme devam ederken, radyonun neşriyatı seçmen üzerinde tesir ettiğini tecrübe etmiş olduğumuzu bildirerek, bu sefer yapılmamasını istida ettik. Seçim Kanununun 134'ncü maddesini zikrettik. Bu müracaatı müteakip etraftan haber aldık. Radyo saat 14 ten itibaren seçim neticelerini vermeye başlayacağını zaten bildirmiş. Menedilmesi için teşebbüs isteniyordu. Bu esnada Devlet Bakanı müracaatıma cevap veriyor ve radyonun, şikâyet edilen neşriyata devam edeceğini bildiriyordu. Radyo devam etti. İstanbul'da sandık yakınlarına alıcı makine koydular. Vilayetlerde radyoyu hoparlörlere bağlayarak şehirlere ve sandıklara verdiler." şeklinde ifadelerde bulunarak, hükümetin radyo vasıtası ile, seçim yasalarına riayet etmediğini dile getirmeye çalışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.74.

⁶⁷⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 72-73.; "Yurtta Olup Bitenler", "CMP", Aday Buhranı", **Akis Dergisi**, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 178, 5 Ekim 1957, s.7-8-10.; "Gençliğin Alakası", **Akis Dergisi**, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 181, 26 Ekim 1957, s.6.; "CHP'nin Adayları", **Akşam**, 6 Ekim 1957, s.5.; "Adaylar Belli Oldu", **Akşam**, 8 Ekim 1957, s. 1.; Demokrat Parti'de içinde Adnan Menderes ve Namık Gedik'in de bulunduğu Aydın iline ait aday listesi: Aydın: Adnan Menderes, Ethem Menderes, Namık Gedik, Nihat İyriboz, Necati Çelim, Cevat Ülkü, Nail Geveci, Hüsamettin Coşkun, Fethi Batur, Piraye Levent, Ekrem Torunlu." Bkz. "DP Adayları", **Akşam**, 8 Eylül 1957, s.5.; 1957 seçimlerinde partiler aday belirleme faaliyetlerinde, listelerinde azınlık adaylarına da yer vermişlerdir. CMP'den İzak Taranto, HP'den S. Bacareno, DP'den İzak Alpabef ve Yusuf Salman, CHP'den ise Erol Dilek aday gösterilmişlerdir. Bkz. Rıfat N. Bali, "Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, Cilt: 28, Sayı: 165, s.182.

olan CMP, %6.5 oy oranı ile 4 milletvekili çıkarırken, Hürriyet Partisi ise %3.5 oy oranı ile aynı sayıda milletvekili çıkararak, TBMM'de kendisine yer bulabilmiştir.⁶⁷⁷ Partilerin almış oldukları oy oranları 1954 seçimleri ile kıyaslandığında ise DP'nin %58.4'ten (5.313.659) %48.6'ya (4.497.811) düştüğünü, CHP'nin %35.1'den (3.193.471) %41.4'e (3.825.267) ve CMP'nin %5.3'ten (480.249) %6.5'e (604.087) yükseldiği görülmektedir.⁶⁷⁸ Bu sonuçlara göre, DP bir önceki seçimlere göre önemli ölçüde oy kaybetmiştir. Seçim sonuçları ile DP'deki oy oranında meydana gelen düşme, zaferi gölgede bırakmıştır. Bu durum oy oranını artıran CHP'de tam ters bir etki yaratmıştır. Öte yandan Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından çeşitli şehirlerde olaylar çıkmıştır. Bu yerler arasında Kayseri, Samsun, İzmit ve Adana gösterilebilir. Kayseri'de seçim sonuçları nedeni ile DP ve CHP'liler arasında kavga yaşanmış ve 19 kişi yaralanmıştır. Samsun'da CHP il binasına kimliği tespit edilmeyen şahıslar tarafından silahlı saldırı düzenlenmiştir. İzmit'te CHP'liler seçim sonuçlarını protesto etmek için gösteri düzenlemişler, polis müdahalesi yetersiz kalınca asker devreye girerek gösterici grupları dağıtmıştır. Adana'da ise DP ve CHP taraftarları arasında çıkan tartışma neticesinde dokuz CHP'li polis tarafından gözaltına alınmıştır. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde gösteriler meydana gelirken ortaya atılan iddia önemlidir. İddiaya göre Menderes İstanbul'a gitmek istemiş ancak Dahiliye Vekili Namık Gedik ile yaptığı görüşme neticesinde bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Bu durum İstanbul'un seçimin ardından Menderes açısından güvenli olmadığını göstermektedir. Zira Dahiliye Vekili'nin Menderes'i bu kararından vazgeçirmesinin sebebinin kendisine gelen istihbaratların sonucu olması kuvvetle muhtemeldir. Meydana gelen gösteriler ve çıkan hadiseler nedeni ile Başvekil Menderes bir beyanname yayımlayarak çıkan olaylardan CHP'yi sorumlu tutmuştur.⁶⁷⁹

⁶⁷⁷ YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007.(13.06.2019)

⁶⁷⁸ YSK Resmi İnternet Sitesi (çevrimiçi), www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007. (13.06.2019)

⁶⁷⁹ Apuhan, **a.g.e.**, s.127.;Tuncer, **a.g.e.**, s.74.; "Nispetlerin Nispetsizliği", **Akis Dergisi**, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 183, 2 Kasım 1957, s.4.; Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.127.; Ergün Aybars, **Ulusal, Laik, Sosyal Hukuk Devleti, Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitapevi, İzmir, 2000, s.109.; "Bazı İllerde Karışıklık Çıktı", **Akşam**, Sayı: 14225, 30 Ekim 1957, s.5.; Mehmet Arif Demirel, **Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü 27 Mayıs ve Sonrası**, Demokrat Parti Yayınları, No:4, s.27.; Muhtelif yerlerde çıkan karışıklıklar ile alakalı olmak üzere, Başbakan Menderes bir tamim yayımlamıştır. Bu tamime göre Menderes; "Seçimleri kaybeden Halk Partisi merkezi, memlekette yer

Bakanlar Kurulu, çeşitli şehirlerde meydana gelen hadiseleri görüşmek üzere Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında, Çankaya Köşkü'nde toplanmıştır.⁶⁸⁰ Seçimlerin ardından meydana gelen olaylar ile alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik hadiselerin kaynağını CHP'nin uyguladığı baskıya dayandırmıştır. Seçim sonuçları DP'de hayal kırıklığına neden olurken CHP içerisinde yüzlerin gülmesini sağlamıştır. Bu durum, muhalefete kendine güven noktasında, bir güç kaynağı oluşturmuştur. Seçimlerin ardından, TBMM 1 Kasım 1957'de, en yaşlı üye olan DP İstanbul Milletvekili Ali Fuat Cebesoy başkanlığında toplanmıştır. Meclis aynı gün Cumhurbaşkanlığı seçimini gerçekleştirmiş ve Celal Bayar tekrardan Cumhurbaşkanı seçilerek yemin etmiştir.⁶⁸¹ Yeni hükümet kurulması için IV. Menderes Hükümeti, 2 Kasım 1957'de istifasını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunmuştur. Bayar, yeni hükümeti kurma görevini tekrardan Menderes'e vermiştir.⁶⁸² Bu bağlamda yeni Hükümet, 25 Kasım 1957 tarihinde kurulmuştur.⁶⁸³

yer bir takım hadiseler çıkarmaya yeltenmektedir. Seçimler neticesinde iktidarın henüz belli olmadığı yolundaki iddia ve sözleri halkımızı şiddetle heyecana sevk etmekte, ve hadiseler sebeptir. Halbuki, seçimler neticesinin henüz belli olmadığı yolundaki beyanat, neşriyat ve haberlerin hakikatle hiç bir alakası yoktur. Bunlar, sadece efkari umumiyeyle bulandırmak ve vatandaşları heyecana sevk ederek bir takım vakıa ve hadiseler çıkarmak maksadıyla yapılmaktadır. Bu akşam ki 19 radyosunda resmen beyan etmiş olduğum veçhile, seçimlerin neticeleri çoktan belli olmuş ve Demokrat Parti, kahir bir ekseriyetle iktidarda kalmıştır." ifadelerini kullanarak, seçimler sonucu, yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen olayların tüm sorumluluğunu, CHP'ye atmıştır. Bkz. "Başbakan Menderes'in Beyanatı", **Akşam**, Sayı: 14225, 30 Ekim 1957, s.5

⁶⁸⁰ "Bazı İllerde Karışıklık Çıktı", **Akşam**, Sayı: 14225, 30 Ekim 1957, s.5.; Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002, s. 154.; "1957 seçim sonuçlarından moral bulan muhalefet hükümetin her yaptığına karşı çıkma ve eleştirme kampanyasını sürdürüyordu. DP ise, artık buna katlanmak niyetinde olmadığına işaretlerini vermekteydi...Menderes, ekim ayında büyük bir tantana ile, Vatan Cephesi'ni, yani DP'nin tabanını genişletme ve halk kitlelerini seferber etme girişimini başlattı. Bu kampanyanın ana unsuru, cepheye katılan insanların, sonu gelmez listelerinin, her gün devlet denetimindeki radyodan okunmasıydı...Bir buçuk yıl süren bu kampanya o kadar büyük bir tepki toplamıştı ki, bir çok kentte, 'Radyoyu Dinlemeyenler Cemiyeti' kuruldu." Bkz. Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.348.

⁶⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt: 1, İçtima 1, Birinci İnikat (01.11.1957), s.2-10.; Tuncer, **a.g.e.**, s.75.; "Devlet Reisi Seçimi", **Zafer**, Sayı: 2941, 2 Kasım 1957, s.1.

⁶⁸² "Yeni Hükümeti Tekrar Adnan Menderes Kuracak", **Zafer**, Sayı: 2942, 3 Kasım 1957, s.1.

⁶⁸³ Yeni kabine üyeleri; Başvekil Adnan Menderes (İstanbul), Devlet ve Başvekil Yardımcısı Tevfik İleri (Samsun), Devlet Vekili Emin Kalafat (Çanakkale), Devlet Vekili Muzaffer Kurbanoğlu (Manisa), Adliye Vekili Esat Budakoğlu (Balıkesir), Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin (Manisa), Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik (Aydın), Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu (Çanakkale), Maliye Vekili Hasan Polatkan (Eskişehir), Maarif Vekili Celal Yardımcı (Ağrı), Nafia Vekili Ethem Menderes (Aydın), Ticaret Vekili Abdullah Aker (İzmir), Sıhhat Vekili Lütfi Kırdar (İstanbul), G. ve İnhisarlar Vekili Hadi Hüsmen (İstanbul), Ziraat Vekili Nedim Ökmen (Gaziantep), Münakalat Vekili Fevzi Uçaner (İzmir), Çalışma Vekili Hayrettin Erkmen (Giresun), Sanayi Vekili Samet Ağaoğlu (Manisa), Basın-Yayın ve Turizm Vekili Sıtkı Yırcalı (Balıkesir), İmar Vekili Medeni Berk (Niğde). şeklinde neticelenmiştir" Bkz. "Yeni Hükümet Listesi", **Zafer**, Sayı: 2965, 26 Kasım 1957, s.1.;

4 Aralık 1957'de, Mecliste V. Menderes Hükümeti⁶⁸⁴ programı okunmuş ve yeni hükümet 133'e karşılık, 403 kabul oyu ile güvenoyu almayı başarmıştır.⁶⁸⁵ V. Menderes Hükümeti Kabinesinde Dahiliye Vekaleti koltuğunda oturan isim değişmemiştir. Seçimlerin ardından yeni Menderes hükümetinin kurulması ve göreve başlamasıyla iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerde hassasiyet iyice artmaya başlamıştır.⁶⁸⁶ Zira DP, 1957 seçimleri ardından Mecliste şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır.⁶⁸⁷ İktidar ve muhalefet arasında havanın bu denli gerginleşmesinde seçim sonucunda oy oranlarını artıran muhalefetin, kendine olan güveninin yerine gelmesi önemli ölçüde etkili olmuştur.

Seçimlerden evvel, Çakmak Dergisi Namık Gedik ve Ethem Menderes'i kast ederek, "İşte iki aydın mebusu, artık onlar genel başkanın tam itimadını kazandılar... Namık Gedik en buhranlı zamanlarda grubun başına getirilmiştir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **Çakmak Dergisi**, "Mutemetler, Sayı: 44, ", 5 Ocak 1957, s.3.

⁶⁸⁴ V. Menderes Hükümeti/XXIII. Bakanlar Kurulu: **Başvekil**: Adnan Menderes, **Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı**: Tevfik İleri, **Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı**: Medeni Berk, **Devlet Vekili**: Samet Ağaoğlu, Haluk Şaman, **Devlet Vekili**: Emin Kalafat, Abdullah Aker, **Devlet Vekili**: Muzaffer Kurbanoglu, İzzet Akçal, **Adliye Vekili**: Esat Budakoğlu, Celal Yardımcı, **Milli Müdafaa Vekili**: Şemi Ergin, Ethem Menderes, **Dahiliye Vekili**: Namık Gedik, **Hariciye Vekili**: Fatin Rüştü Zorlu, **Maliye Vekili**: Hasan Polatkan, **Maarif Vekili**: Celal Yardımcı, Tevfik İleri, Atıf Benderlioğlu, **Nafia Vekili**: Ethem Menderes, Tevfik İleri, **Ticaret Vekili**: Abdullah Aker, Hayrettin Erkmen, **Münakalat Vekili**: Fevzi Uçaner, Muzaffer Kurbanoglu, Şemi Ergin, **Ziraat Vekili**: Nedim Ökmen, **Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili**: Fevzi Uçaner, Muzaffer Kurbanoglu, Şemi Ergin, **Çalışma Vekili**: Hayrettin Erkmen, Haluk Şaman, **Sanayi Vekili**: Samet Ağaoğlu, Sıtkı Yırcalı, Sebati Ataman, Abdullah Aker, **Basın-Yayın ve Turizm Vekili**: Sıtkı Yırcalı, Server Somuncuoğlu, Haluk Şaman, **İmar ve İskan Vekili**: Medeni Berk, Hayrettin Erkmen, **Koordinasyon Vekili**: Sebati Ataman, Abdullah Aker. Bkz. Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.4, İstanbul, 1985, s.995.; s.Türker Sanal, **Menderes Hükümetleri**, Ankara, 2003, 74-75.; "Hükümet Listesi Dün Yayınlandı", **Zafer**, 26 Kasım 1957, s.1.

⁶⁸⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s. 57-121. ;Tuncer, **a.g.e.**, s.75.; Neziroğlu, Yılmaz, **a.g.e.**, s.1200.; "Büyük Millet Meclisi 133'e Karşı 403 Reyle Hükümete İtimadını Bildirdi", **Zafer**, Sayı: 2974, 5 Aralık 1957, s.1.

⁶⁸⁶ H., Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2012, s.505.

⁶⁸⁷ 1957 seçimlerinden sonraki süreçte, iktidar ile muhalefet arasındaki gergin ilişkiler, basında da yankı bulmuş, öyle ki, Menderes'in bu sebeple, kabine değişikliği yapacağı söylentileri basında yer bulmuştur. Bu bağlamda, basına yansıyan haberler arasında; DP milletvekillerinin bir çoğunun hükümetin iç politika ve partiler arası münasebetlerini tasvip etmediği, bundan dolayı bazı kararlara varmak üzere DP grubunun olağanüstü toplantılar yaptığı, söylenebilir. Bkz. "DP Grubu Olağanüstü Bir Toplantıya Çağrıldı", **Akşam**, 8 Haziran 1958, s.1.

2. Namık Gedik'in Dahiliye Vekilliği (25 Kasım 1957-27 Mayıs 1960)

2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik Dönemi İç Güvenlik İdaresi

2.1.1. Vali, Kaymakam ve İçişleri Bakanlığı Bünyesinde Yapılan Atamalar

V. Menderes Hükümeti içerisinde Menderes, ülkenin iç güvenliğini yeniden Namık Gedik'e emanet etmişti.⁶⁸⁸ Her seçim ve sonrası olduğu gibi Gedik, mülki ve idare amirleri arasında değişiklik yoluna gitmiştir. Bu çerçevede yapılan değişiklikler ve tayinler arasında Valiler, Kaymakamlar, İçişleri Bakanlığı içerisinde çeşitli görevlerdeki üst düzey bürokratlar bulunmaktadır.

İlk değişiklik seçimlerden yirmi gün önce, 7 Ekim 1957'de Hatay Valisi Ethem Necip Yetkiner ve Ankara Valisi Cemal Gökten ile alakalı yapılmıştır. Yetkiner'in İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığında, Gökten'in Emniyet Genel Müdürlüğü'nde istihdamlarına karar verilmiştir.⁶⁸⁹ Cemal Gökten⁶⁹⁰ daha önceden de çeşitli yerlerde Emniyet Müdürlüğü görevinde bulunmuş ve 1957-1960 arasında Emniyet Genel Müdürlüğü görevini yürütmüştü. Özellikle İnönü'nün olaylı Uşak ziyareti sırasında, bu seyahati izlemek üzere özel olarak görevlendirilmişti. Gökten'in burada yaşanan gelişmeleri gecikmeksizin Ankara'ya bildirdiği düşünüldüğünde bu değişikliğin, öngörüye dayalı olarak yapıldığı ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

⁶⁸⁸ "Dr. Namık Gedik, İçişleri Bakanlığı'nı muhafaza ediyordu. Dr. Namık Gedik, Adnan Menderes'e bağlılığını meşhur 6-7 Eylül hadiselerinin akabindeki tutumuyla ispat etmiş ve Başbakanın yakın arkadaşları arasına girmişti. Bkz. "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, 30 Kasım 1957, Sene: 4, Cilt: XI, Sayı: 186, s.6.

⁶⁸⁹ **BCA** 30-11-1-0 / 267-28-16.

⁶⁹⁰ Cemal Gökten: "1906 Üsküp doğumlu olan Cemal Gökten, 9 Temmuz 1930 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Çeşitli ilçelerde kaymakamlık görevinde bulunduktan sonra, 1945 yılından Emniyet Umum Müdürlüğü Birinci Sınıf Şube Müdürlüğü'nde göreve başladı. Kadroda ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde, çeşitli birimlerde görev yaptıktan sonra, 1949 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevine atandı. Daha sonra Erzurum, Konya, Ankara Valiliklerinde bulundu. 9 Ekim 1957 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü görevine atandı. Bu görevini sürdürürken gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra tutuklandı." Bkz. Ali Dikici, "27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Polisi" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:30, Sayı: 89, Temmuz/2014, s.29.; Ali Dikici, "Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 5, Kış/2009, s.67.

Bu önemli değişiklerin ardından 1957-60 yılları arasında iç güvenlik idarecileri arasında değişim sürecine devam edilmiştir. 17 Mayıs 1958'de Ethem Yetkiner⁶⁹¹ İstanbul Valisi olarak atanmıştır. Kemal Aygün ise 1930'dan beri ilk müstakil İstanbul Belediye Başkanı sıfatı ile İstanbul Belediye Başkanı olarak görevine başlamıştır.⁶⁹² 26 Temmuz 1958 tarihli Cumhurbaşkanlığı imzalı karar ile Vali yardımcısı ve kaymakamların görev yerlerinde değişikliğe gidilmiştir.⁶⁹³ Trabzon Vali Yardımcısı Osman Akçalı, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı emrine verilmiştir.⁶⁹⁴ Çankırı Valisi iken merkeze çekilen Muhlis Babaoğlu, 30 Haziran 1959'da Dahiliye Vekaleti Müsteşar Yardımcılığına getirilmiştir.⁶⁹⁵ Isparta ve Yozgat valileri Mazlum Yegül ve Turgut Başkaya 03 Ekim 1959 tarihi itibarı ile İçişleri Bakanlığı Müsteşar yardımcılıklarına getirilmişlerdir.⁶⁹⁶ Bunun yanında Samsun Valisi Alaattin Eriş Kocaeli, Kocaeli Valisi Ekmel Çetinel Zonguldak, Zonguldak Valisi Turgut Eğilmez İçel, İçel Valisi Cavit Okyayuz Samsun, Urfa Valisi Kadri Eroğan Gümüşhane, Gümüşhane Valisi İlhami Ertem Elazığ, Elazığ Valisi Vefik Kitapçığı Denizli, Maraş Valisi İbrahim Öztürk Van, Hakkari Valisi Şerafettin Atak Urfa, Erzincan Valisiyken Merkez emrinde çalışan Kazım Atakul Maraş, Niğde Valisiyken Tetkik Kurulu'nda çalışan Hilmi İnanç Hakkari Valiliği'ne tayin edilmiştir.⁶⁹⁷ Eski Artova Kaymakamı Yavuz Selim Bıyıktaç Çankaya Kaymakamlığı'na, eski Eskipazar Kaymakamı A. Sabahattin İnel Kale Kaymakamlığı'na, eski Lalapaşa Kaymakamı Agah Büyük Sağışın Pasinler Kaymakamlığı'na, eski Beytiüşşebab Kaymakamı Özcan Ertan Ardeşen Kaymakamlığı'na, eski Şabanözü Kaymakamı Nuri Erdem Yeşilhisar

⁶⁹¹ Ethem Yetkiner: "İstanbul'da doğmuş, tahsilini İstanbul'da yapmış, İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. İçişleri Bakanlığı'nda vazife aldıktan sonra Bucak, Kuşadası, Olto Kaymakamlıkları ile Trakya ve İstanbul Mülkiye Müfettişliklerinde bulunmuş, 1946'da Kütahya Valiliği'ne tayin edilmiştir...Daha sonra Aydın, Çankırı ve Kocaeli'nde vazife gördü. Kocaeli Valiliği'nde üç yıl kaldı. 1954'de İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne tayin edildi. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne getirildi. 6-7 Eylül hadiselerinden sonra bu mevkiden alındı. Hatay Valisi olarak vazife gördü. En son, İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığına getirilmişti. Bkz. **Kim Dergisi**, "Kim Kimdir", 30 Mayıs 1958, Sene:1, S.1, s.21.

⁶⁹² "Kemal Aygün İstanbul Belediye Reisi Oldu", **Zafer**, Sayı: 3190, 12 Temmuz 1958, s.4.; "Kemal Aygün Ankara Valiliğinden İstifa Etti", **Zafer**, Sayı: 3190, 13 Temmuz 1958, s.1.; "İstanbul'un Yeni Valisi Ethem Yetkiner", **Ulus**, Sayı: 12609, 17 Mayıs 1958, s.1.

⁶⁹³ **BCA** 30-11-1-0 / 271-22-19.

⁶⁹⁴ **BCA** 30-11-1-0 / 271-22-18.

⁶⁹⁵ **BCA** 030-11-1-00/276-18-20-01

⁶⁹⁶ **BCA** 30-11-1-0 / 278-30-8.

⁶⁹⁷ "On Bir Vilayetin Valileri Değişti", **Hürriyet**, Sayı: 4001, 21 Haziran 1959, s.1.; "Valiler Arasında Değişiklik Yapıldı", **Milliyet**, Sayı: 3271, 21 Haziran 1959, s.1.; "Valiler Arasında Geniş Çapta Nakil ve Tayinler Yapılıyor", **Yeni Sabah**, Sayı: 7289, 21 Haziran 1959, s.1.

Kaymakamlığı'na, eski Yığılca Kaymakamı Emrullah Zeybek Karaisalı Kaymakamlığı'na, eski Serik Kaymakamı Sebahattin Durek İspir Kaymakamlığı'na ve eski Azdavay Kaymakamı İlhan Yılmaz Erenel Kızıltepe Kaymakamlığı'na tayin edilmişlerdir.⁶⁹⁸ İçişleri Bakanlığı Müşaviri Ekrem Vardarlı, 25 Ocak 1960 günlü yazı ile re'sen emekliye sevk edilmiştir.⁶⁹⁹

18 Ağustos 1959'da Urfa Emniyet Müdürü Kemal Özsoy, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne görevlendirilmiştir.⁷⁰⁰ Eskişehir Emniyet Müdürü Şevket Asbuzoğlu ise 17 Ocak 1959'da istifa etmiştir. Asbuzoğlu'nun istifa gerekçesi incelendiğinde, *"Dahiliye Vekaleti, Emniyet Umum Müdürlüğü Teftiş Heyetinde kendi kadro ve maaşımla istihdamım tasdike iktiran ettiği cihetle alakamın hemen kesilmesine dair bulunan 15.01.1959 tarih ve 5226 sayılı emirlerinizi tebellüğ ettim. Memurin Kanunu'nun nakle müteallik maddeleriyle, hiç bir veçhile bağdaşması kabul olmayan ve tamamen mahalli DP İl İdare Kurulu'nun dile getirdiği bir hadiseden başka bir şey olmayan emirlerinize uyarak bu günden itibaren, vazifeden ayrılıyorum."*⁷⁰¹ şeklinde hükümeti eleştiren cümlelerine rastlamak mümkündür. Tayinine DP İl İdare Kurulu'nun sebep olduğunu dile getiren Asbuzoğlu, memuriyetten de istifa edeceğini ve bundan sonraki yaşamına avukatlık yaparak devam edeceğini ifade etmiştir.⁷⁰² Hükümetin direktiflerinin Asbuzoğlu tarafından yeterince yerine getirilmemiş olması, tayininin çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. İstifa açıklaması incelendiğinde, siyasetin emniyet içerisinde önemli bir yöneticiyi istifaya zorlayacak kadar etkili olduğu görülmektedir. Bu da bize DP'nin son dönemlerinde siyasetin başta emniyet olmak üzere, bir çok kurum içerisinde ağırlığının olduğunu göstermektedir.

⁶⁹⁸ "İstanbul Polisinde Nakiller", **Cumhuriyet**, Sayı: 12545, 30 Haziran 1959, s.1-5.

⁶⁹⁹ **BCA** 30-11-1-0 / 280-3-17.

⁷⁰⁰ **BCA** 30-11-1-0 / 277-24-5.

⁷⁰¹ "Eskişehir Emniyet Müdürü İstifa Sebebinin Açıkladı", **Akşam**, 18 Ocak 1959, s.1.

⁷⁰² "Eskişehir Emniyet Müdürü İstifa Sebebinin Açıkladı", **Akşam**, 18 Ocak 1959, s.5.;TBMM Resmi İnternet Sitesi,(çevrimiçi),https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf.(19.03.2020).

2.1.2. TBMM'de 1958 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri

2.1.2.1. Dahiliye Vekaleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri

24 Şubat 1958 günü TBMM'de Dahiliye Vekaleti Bütçesi görüşülmesi sırasında, Dahiliye Vekili Namık Gedik ile muhalefet milletvekilleri arasında sözlü sataşmalar ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda, oturumda ilk sözü CHP Meclis Grubu adına Ankara Milletvekili Avni Doğan almıştır. Doğan, Dahiliye Vekaleti'nin ülke içerisindeki konumu bakımından, çok önemli bir yer işgal ettiğini belirttiikten sonra, "*Cemiyetin emniyetini ve amme nizamını muhafaza eden, icra kuvvetini elinde tutan arkadaşlarımızın zihniyetini ve tatbikattaki usullerini mütalaa etmek ve bir hükme bağlamak zarureti vardır*"⁷⁰³ ifadeleriyle konuşmasının sadece Dahiliye Vekaleti Bütçesi hakkında olmayacağını ima etmeye çalışmıştır. Daha sonra Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluk alanındaki iş ve işleyişleri ile ilgili eleştirilerini sıralamaya başlamıştır. Doğan'a göre 91 ilçede kaymakam bulunmamakta, 182 ilçedeki Jandarma Kumandanlığı astsubaylar tarafından idare edilmekte ve 300'den fazla ilçede ise emniyet teşkilatı bulunmamaktadır. Bunun yanında emniyet güçlerinin verilen eğitim yetersizliğine değinen Doğan hükümete köy ve nüfus kanunu, muhtarlıklar ve idari taksimat ile alakalı sekiz maddelik bir öneri sunmuştur.⁷⁰⁴ Bu istekleri iktidar ve Namık Gedik tarafından pek de hoş karşılanmamış, hatta yıkıcı eleştiri olarak da değerlendirilmiştir. Daha sonra konuyu valilere getiren Doğan, valilerin tarafsızlığı ilkesine değinerek valilerin sadece Dahiliye Vekaletinin memuru olmadığının altını çizmiş ve valilerin, hükümetin direktifleri yönünde iş yaptıklarını

⁷⁰³1- Antidemokratik Kanunlar kaldırılmalıdır, 2- Köy Kanunu ıslah edilmelidir, 3- Muhtarlık, idari müdahalelerden masun hale getirilmelidir. 4- Nüfus Kanunu yeni baştan ıslah edilmelidir, 5- İdari taksimat, yeni ihtiyaçlara göre yeni baştan ayarlanmalıdır, 6- Memurin Muhakemat Kanunu, demokratik hukuk anlayışına aykırı olduğu için kaldırılmalıdır, 7- Mahalli idarelerle belediyeler, muhtar idare haline getirilmeli ve gelir membarları geliştirilmelidir, 8- İdare amirleri, günlük politikaların üstünde kalmalı ve vatandaşa eşit muamele yapmalıdır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: 2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.549.

⁷⁰⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.550.

dile getirmiştir.⁷⁰⁵ Ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekaleti ile alakalı, "*Dahiliye Vekaleti, memlekette iç emniyeti tehlikeli ve bir nevi meçhul bir akıbet havası içinde yaşatmaktadır.*"⁷⁰⁶ ifadeleri ile Vekaletin görev tanımını ile ters bir işlev yürüttüğünü dile getirmeye çalışmıştır.

Doğan'ın ardından kürsüye, CHP Mardin Milletvekili Kamil Boran gelmiştir. Boran, Dahiliye Vekili'nden şikayetçi ve davacı olduğunu dile getirerek, Gedik'in toplum içerisinde birlik meydana getirmesi gerekirken, kutuplaşma ortamı yarattığını ifade etmiştir.⁷⁰⁷ Siyasetle alakası olsun olmasın, her türlü toplantının polis kontrolünde yaptırıldığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Boran'a göre genel güvenlikten sorumlu olan Dahiliye Vekili'nin güvenlik zaafı uyandırmama adına her türlü tedbiri almasının, asli görevleri arasında olduğu da unutulmamalıdır. Partiler arası ilişkilerin çok gergin bir döneme girdiği 1958'de kurumların, teşkilatların ve siyasi partilerin yaptığı herhangi bir hareket görev sahası içerisinde olsa bile yanlış anlaşabilecek bir hassasiyete girmiştir.

Bora'ya göre idareciler kanunları tatbik etmeleri gerekirken kanun dışı işler yapmakta ve vatandaşlar arasında ayrımcılığa gitmektedirler. Bu durumu, "*...Halbuki, Hükümet Demokrat Parti Hükümeti değil, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'dir. Cumhuriyetin bütün vatandaşları, hükümetten aynı muameleyi görmeye müstahaktır.*" sözleri ile anlatmaya çalışmıştır. Sözü Namık Gedik'e getiren

⁷⁰⁵"Arkadaşlar, valilere kanunların verdiği bu siyasi mümessillik vasfı, siyasi kuvvetin bir cüzü olan icra kuvvetini temsil ettiği içindir. Valiler sadece Dahiliye Vekaleti'nin memuru değildir. Bu vasfı, İcra kuvvetini de üstünde tutan Vekiller Heyetini temsil ettiği için ve mahdud sahalarda icra kuvvetini temsil ettiği için verilmiştir. Yoksa, günlük politikaya karışsın diye değil." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.550.; "*Dahiliye Bütçesi*", **Milliyet**, Sayı: 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

⁷⁰⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.551.

⁷⁰⁷"Salahiyetleri ve elindeki imkanları dolayısıyla, bu memlekette bir huzur ve hoşnutluk havası yaratmak ve bilhassa kanunlar muvacehesinde bütün vatandaşları bir tutmak ve muhalif, muvafık bütün millet fertlerinde karşılıklı bir kardeşlik ve sevgi duygusu uyandırmak hususlarında, en elverişli bir durumda olduğu halde, bu konularda gayret göstermek şöyle dursun, bilakis faaliyetlerini ters ve zıt yönlerde ayarlamış ve tabiatı ile hiç de iyi etmemiştir." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.552.; Boran'ın bu iddiasına karşılık Gedik; "Tarafsız idarenin tesis edilmesi lazım geldiği yolunda, muhalefet tarafından yapılmış olan beyan ve temenniler yersiz ve zamansızdır. Biz, tarafsız idarenin bütün icaplarını ve vatandaşlara karşı ifa mecburiyetinde bulunduğumuz vazifeyi selabetle yapmaktayız. Elimizde mevcut olan kanunları tatbik ederken, bağlı olduğumuz prensip, bu prensiptir. Elimizde mevcut olan kanunları tatbik ederken, bağlı olduğumuz prensip bu prensiptir." ifadelerini kullanarak, herhangi bir ayrımcılığın söz konusu olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.563.; "*Dahiliye Bütçesi*", **Milliyet**, Sayı: 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

Bora, "Dahiliye Vekili, muhalif milletvekillerinden içtinap etmektedir. Bizlere sempatisi olmayabilir. Nitekim, benim de kendisine sempatim yok. Ama, amme hizmetinin sempati ve antipatiler ölçüsüne göre işlemesi, kabili tasarruf olamaz. Eğer, muhalefet mebusları ile temaslarda bulunmak, onların dertlerini, daha doğrusu onların açıklamasına vasıta oldukları millet ve memleket dertlerini dinlemek, bunlara çareler bulmak, Dahiliye Vekiline giran geliyorsa, o takdirde mesele gayet basit bir hal çaresi ile ortadan kalkar. Memleketi, Dahiliye Vekilliğini ifa etmek lütfundan mahrum bırakırlar, olur biter."⁷⁰⁸ diyerek, Dahiliye Vekili'ni ayrımcılık yapmakla suçlamıştır.

Daha sonra Meclis Kürsüsüne CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer gelmiştir. Hazer konuşmasına Dahiliye Vekaleti ile iç politikanın yakın ilişki içerisinde bulunduğunu dile getirerek başlamıştır. Muhalefet, Dahiliye Vekaleti'ni iç politikanın neredeyse ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.⁷⁰⁹ CHP'li konuşmacıların ardından söz hakkı DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçiöğlü'na verilmiştir. Kirişçiöğlü sözlerine ülkede asayişin ihlal edilmemesi için büyük özen gösteren Dahiliye Vekaleti, huzur ve asayiş tesis etmek için aralıksız çalışan idare amirleri ve zabıta memurlarına teşekkür ederek başlamıştır.⁷¹⁰ Bu konuşma, muhalefetin Dahiliye Vekaleti'ne karşı yapmış olduğu eleştirilere karşı bir cevap niteliğindedir. Konuşmasına devam eden Kirişçiöğlü, süresinin büyük bölümünü, muhalefeti eleştirerek sürdürmüştür.

Ardından kürsüye DP Samsun Milletvekili Ekrem Anıt çıkmış ve CHP'lilerin, DP Hükümetini kanunsuzlukla suçlamaları üzerinde durarak CHP'lilerin, çıkarılan kanunların antidemokratik olduğu şeklindeki iddialarını çürütmeye çalışmıştır.⁷¹¹ Daha sonra konuyu güvenlik meselesine getiren Anıt'a göre, güvenlik konusu her şeyin temelinde yer almaktadır. Dahiliye Vekaleti'nin sorumluluk alanında olan iç güvenliğin herhangi bir ihmalinin, çok vahim neticelere yol açabilmektedir. Bu bağlamda konuşmalarında genel güvenliğin önemine dikkat çekmeye çalışmıştır.

⁷⁰⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.553.

⁷⁰⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.553.

⁷¹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.554.

⁷¹¹ "Bir kanun, milletin içtimai bünyesine uygun düşeceğine kanaat getirildikten sonra Yüksek Meclise gelmiş, Heyeti celilenizin tasvibinden geçmiş, meriyet mevkiine konmuştur. Artuk tatbik mevkiinde olan bu kanun, demokratiktir. Kanun, tatbikat alanında iyi tatbik edilemiyorsa kabahati kanunda değil, onu tatbik ve ibraz edenlerde aranmalıdır kanaatindeyim." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556.

Devletin en önemli vazifelerinden birincisi emniyeti sağlamaktır. Hürriyetin temelini emniyet teşkil eder. Gerek ekonomi gerekse kültürel alanda olsun gelişmeden söz edilecekse bu ancak emniyet ile mümkün olabilir. Güvenliğin olmadığı bir ortamda özgürlükler ikinci plana düşer. Dolayısıyla hükümet tarafından genel güvenliğin sağlanması adına alınacak tüm tedbirlerin desteklenmesi gerekmektedir.⁷¹² Anıt hürriyetin, Dahiliye Vekaleti'nin ülke genelinde emniyeti sağlaması ile doğru orantılı olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

İktidar ve muhalefet milletvekillerinin konuşmasının ardından, son olarak Meclis Kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik konuşmasına, Dahiliye Vekaleti Bütçesini görüşmek üzere toplanan TBMM Genel Kurulu'nda farklı konulara temas ederek, kırıncı ve talihsiz tartışmalar yaşanmasından duyduğu üzüntüyü dile getirerek başlamıştır.⁷¹³ Gedik, konuşmasının başında CHP'nin 1957 seçimleri öncesi yayınlamış olduğu bir beyannameden bahsetmiştir. Beyannamede muhalefet güney bölgelerdeki mayınlar ve DP tarafından bu bölgelerde alınan önlemler üzerinden hükümeti eleştirmektedir. Gedik CHP'nin ithamlarına karşı çıkarak hükümetin politikasını savunmuştur. 1946 ve 1957 seçimlerinin birbirlerine benzediğini dile getiren Gedik'e göre bu iki seçim birbirine benzemektedir. 1946'da iktidardayken baskı yapanlar, 1957'de muhalefetteyken baskı yapmaktadırlar. Görüşmelerde Gedik'in de bütçeden bahsetmemesi dikkat çekicidir.⁷¹⁴ Netice itibari

⁷¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556.

⁷¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.556-557.; Gedik bu durumu şu sözleri ile ifade etmeye çalışmıştır; "Burada vazifelerimizi görürken birbirlerimize karşı kullanacağımız ifadelerde ve bilhassa korumak mecburiyetinde olduğumuz müesseselere karşı takınacağımız tavırlarda, çok dikkatli olmalıyız. Bütçe Komisyonunda, bu derece itinalı hareketlere rağmen, nedense burada millet karşısına geçtiğimiz zaman tam aksine hareketler oluyor. Bundan üzüntü duymamaya imkân yoktur." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.557.

⁷¹⁴ Bahse konu CHP Beyannamesi; "Üzüntü ile ifade edeyim ki, seçim sırasında Cenup vilayetlerimizde Demokrat Parti ve Hükümetinin tatbikatı aleyhinde menfi bir seçim propaganda vasıtası olarak kullanılmıştır. Şu elimdeki metnini okuyacağım ve madde madde kısaca tahlil edeceğim vesika, Cenup vilayetlerimizden birisinde, Cumhuriyet Halk Partisinin neşrettiği ve dağıtmış olduğu beyannamedir. Birinci madde: Hududa 500 m. olan arazini kim mayınladı? Cevap : Demokrat Parti değil mi? İkinci madde : Tarlalarını ekmeye kim mani oldu? Cevap : Demokrat Parti değil mi? Üçüncü madde : Hududun öbür tarafındaki araziden kim istifade ettirmiyor? Demokrat Parti değil mi? Dördüncü madde : Trahumdan gözlerin kapanırken hastanelere doktoru kim göndermedi? Demokrat Parti değil mi? Beşinci madde : Kimler Kilis'i vilayet yapacağız dedi, kimler yapmadı? Demokrat Parti değil mi? Altıncı madde : Tarlalarını istimlak eden ve hala parasını ödemeyen Demokrat Parti değil mi? Yedinci madde : Kendi öz şehrine girerken hırsız gibi üzerini aratan kim? Demokrat Parti değil mi? Vaitler: Cumhuriyet Halk Partisi iktidara gelirse arazinden mayınları kaldıracak; C. Halk Partisi iktidara gelirse tarlalarını ekmeye müsaade edecek; C. H. Partisi gelirse

ile Dahiliye Vekaleti Bütçe görüşmeleri, Vekalet bütçesinden ziyade iktidar muhalefet arasındaki gerginliklere sahne olmuştur. Yapılan oylama neticesinde, Dahiliye Vekaleti Bütçesi oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Dahiliye Vekaleti Bütçesinin ertesinde, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçe görüşmelerine geçilmiştir. Oturumda ilk sözü, CHP Grubu adına Avni Doğan almıştır. Doğan, polislerin maaşları ve çalışma şartlarından bahsederek polisliğe ilk okul mezunlarının dahi kısa bir staj devresinden sonra alındığından bahsetmiştir. Polislik ağır ve yorucu bir meslektir. Ancak mesleğin zahmetine karşılık, polislere verilen maaşlar polisleri huzur ve refaha kavuşturamamıştır. Polis eğitimlerine değinen Doğan'a göre polislere eğitim aşamasında basit hukuki dersler verilmektedir. Ancak, verilen dersler polislerin eğitimi için yeterli değildir. Mevzuatın yanı sıra hak ve hürriyetler noktasında da, kolluğa yeteri kadar eğitim verilmesi gerekmektedir.⁷¹⁵

Doğan'ın ardından kürsüye Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik yapmış olduğu konuşmasında, kolluk güçlerinin gerek teknik eğitim gerekse moral ve motivasyon açısından her geçen gün gelişmekte olduğunu vurgulamıştır. Bunun için, ilerleyen dönemlerde, yabancı uzmanlardan⁷¹⁶ da yardım alacaklarını dile

hududun öbür tarafındaki arazilerinden istifade ettirecektir. Hastanelere doktor gönderecek. Kilis'i vilayet yapacak, kendi öz şehrine rahatça gireceksin. (Muhalefete hitaben) Doğru mu, tasvip ediyor musunuz?" Gedik beyannameyi okuduktan sonra burada okunan ithamlardan bazılarına cevap vermiştir. Buna göre; ".Hududun beş yüz metre içerisinde olan araziye kim mayınladı? Demokrat parti.' Bunlar, Büyük Millet Meclisinin tedvin etmiş olduğu kanunla, kendisine hudutlardaki kaçakçılığı önlemek vazifesi verilmiş olan vekaletiniz tarafından bir kararname ile yapılmıştır." diyerek mayınlamanın CHP tarafından döşendiğini iddia etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (24.02.1958), s.558-559.; "Gedik 1946 ve 1957 Seçimleri Birbirine Benziyor Dedi", **Akşam**, Sayı: 14343, 25 Şubat 1958, s.1.; "Dahiliye Bütçesi", **Milliyet**, Sayı: 2800, 25 Şubat 1958, s.5.

⁷¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (25.02.1958), s.592.

⁷¹⁶ 1958 yılı Emniyet Genel Müdürlüğü bütçe görüşmeleri sırasında, kolluğun teknik vs. eğitimi için yabancı uzmanlardan yararlanılacağını dile getiren Gedik, 14 ocak 1959 günü TBMM'de yapılan Emniyet kadrosuna 3225 yeni kadro ilave edilmesi ile alakalı görüşmeler sırasında, Türk polis kadrosu ile yabancı ülke polis kadroları arasında mukayese yapmıştır. Bu bağlamda, İstanbul'da aktif olarak 2000 polis memurunun çalıştığını ifade eden Gedik, bu sayının Paris'te 28.780, Londra'da 16.954, Tokyo'da 23.400, Newyork'da 22.326, Kahire'de 16.576 olduğunun altını çizmiştir. Sözlerine devam eden Gedik; "Polis kadrosunun mümkün olduğu kadar süratle inkişaf ettirilmesi yanında, polisimizin terfihi ve daha üstün vasıfta olması hususundaki gayretlerimiz de, küçümsenmeyecek nispettedir. Bu sene, kadroları ikmal etmek ve yeniden polis yetiştirmekte olan iki mektepten biri enstitü, diğeri okuldur. Buna ilaveten Kayseri'de muhtemelen yeni bir polis okulu açacağız. Evvelce kurulmuş fakat bir ara faaliyeti durdurulmuş olan polis kolejimiz bu sene yeniden faaliyete geçecektir. Teknik cihazlanmamız için, bu yıl içinde, 41 vilayetimizde yeniden polis telsiz şebekeleri kurmaktayız. İki yeni kriminalastik laboratuvarını yakında hizmete sokmak üzere bulunuyoruz. Emniyet teşkilatımızın bir taraftan, teknik bakımdan teçhizi, diğer taraftan kadro imkansızlıklarını bertaraf etmek mümkün olduğu takdirde, yarın bu günden çok daha memnun olarak ve her zaman asayiş ve emniyetimizin, geçmiş senelere nazaran, daha müspet istikamette inkişaf etmekte olduğunu

getiren Gedik, böylelikle teşkilatı en iyi merhaleye ulaştıracaklarının altını çizmiştir.⁷¹⁷ Gedik'in ardından, DP Antalya Milletvekili Burhanettin Onat polislik mesleğinin kutsallığından bahsederek, her türlü şartlarda her türlü kötülükle mücadele ettiklerini vurgulamıştır. Onat'ın konuşmasının ardından teklif oyalamaya sunulmuş ve oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷¹⁸

2.1.2.2. Jandarma Genel Komutanlığı 1958 Yılı Bütçe Görüşmeleri

Jandarma Genel Komutanlığı bütçe görüşmeleri için yapılan oturumda ilk söz hakkını CHP grubu adına Avni Doğan almıştır. Doğan, konuşmasına Jandarmanın teşkilat dağılımı ve maaşları konusuna değinerek, üç yüzden fazla ilçede bölük komutanının olmadığını dile getirmiştir. Doğan'a göre jandarma içerisinde hesap işi ile uğraşan astsubayların büyük çoğunluğunun bu iş için eğitimleri yetersizdir. Jandarmalara 40 lira iase bedeli ve 125 kuruş aylık verilmektedir. Toplu birlikler halinde çalışılan yerlerde 40 lira iase yeterli gelebilir ancak daha küçük karakollarda

inşallah huzurunuzda tekrar etmekten memnuniyet duyacağız." şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bkz. "Mukayeseler", **Zafer**, Sayı: 3377, 15 Ocak 1959, s.4.

⁷¹⁷ Namık Gedik, 1958 yılında yapmış olduğu bu konuşması sırasında, polis teşkilatının modernizasyonu için yabancı uzmanlardan yararlanılması ile alakalı olarak, çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlere örnek olarak, nisan 1959'daki ABD'ye İsviçre ziyaretleri sırasında, Los Angeles ve Cenevre polis teşkilatlarının çeşitli tesislerini gezerek, özellikle, modern teknik çalışmalar hakkında uzmanlardan bilgi alması örnek olarak verilebilir. Buradan alına bilgiler ışığında, son sistem alet ve tekniklerin, Türk polis teşkilatına uyarlanması süreci başlayacaktır. Bkz. "Dr. Gedik" **Zafer**, Sayı: 3453, 1 Nisan 1959, s.4.; "Dr. N. Gedik Newyork'da", **Zafer**, Sayı: 3461, 9 Nisan 1959, s.1.; "N. Gedik Cenevre'de", **Zafer**, Sayı: 3462, 12 Nisan 1959, s.1.; "Dahiliye Vekili Amerika'ya Gitti", **İstanbul Ekspres**, 23 Mart 1959, s.1.; "Namık Gedik Vaşington'da", **Zafer**, ayı: 3449, 28 Mart 1959, s.1.

⁷¹⁸ Onat, yapmış olduğu konuşmasında; "Her memleketin bir iç emniyet unsuru bir de dış emniyet unsuru vardır. Yani, bir dıştan gelen tehlikelere karşı memleket bünyesini koruyan unsur ki, ordudur. Bir de memleketin iç bünyesine musallat olan tehlikelere onların tevlit edebileceği huzursuzluklara karşı b izi koruyan bir unsur vardır. O da zabıta kuvvetleridir. ordunun vazifesi muhteremdir, elinde silah hudutları bekler. Fakat, bir ordu erkanının tehlikeye düştüğü an harp zamanı, harp cephesinde bulunduğu anlardır. Zabıta ise böyle değildir. Geceleri her köşe başı bir zabıta memuru için, bir polis için, bir jandarma için bir harp siperi, bir pusu yeri olabilir. Şirret, şahsi husumetinden dolayı değil, zabıta memuru olduğu için polise, jandarmaya düşmandır. İlk fırsatta öldürür, yaralar, elinden gelen her kötülüğü yapmayı da ister. Eğer biz yataklarımızda rahat uyuyabiliyorsak, bunu aziz, fedakar, feragatkar zabıta kuvvetlerimizin gece, gündüz uyanık bulunmalarına borçluyuz." ifadelerinde bulunarak, kolluğun memleket için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır...Bütün fedakarlıklardan sonra, polisler yaralanır, görülmeyen bir yerden atılan bir kurşunla çoluk çocuğu öksüz kalır. Bundan başka uğradıkları bir şey daha var arkadaşlar. Vazifesi esnasında mecburen silahını kullandığı halde, bazen gadre uğrar, mahkemede mahkum olur. Kendilerini, bütün zabıta erkanınızı en büyüğünden, en büyüğüne kadar bu kürsüden takdir ve tebci ederken, bütün arkadaşlarımızın hissiyatına tercüman olduğuma kaniim." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat (25.02.1958), s.593.

jandarma geçim sıkıntısı çekmektedir. Bu durumun acilen düzeltilmesi gerekmektedir. Maaş yetersizliğinin yanı sıra çalışma şartları da kötü durumdadır. Üç yüzden fazla ilçe merkezinde polis teşkilatı bulunmadığı için buralardaki görevi jandarma üstlenmiş durumdadır.⁷¹⁹ Doğan, hem personel sayısındaki eksiliğe hem de jandarmanın maaş durumunun yetersizliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. Doğan, imkanların elvermesi dahilinde, jandarmayı bir meslek haline getirmek için çalışmaların yapılması gerektiği kanaatini paylaşmıştır. Ayrıca, jandarmaya mesai ücreti de verilmesi gerekliliğini savunmuştur.

Ardından Meclis kürsüsüne CHP Tunceli Milletvekili Arslan Bora çıkmıştır. Bora konuşmasında jandarmanın görev yaparken çok partili bir sistem içerisinde görev yapmanın bilinci ile faaliyet yürütmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca, jandarmanın ek mesai ücreti alamamasını eleştiren Boraya göre, ülkede asayiş ve emniyeti sağlamakla görevli jandarma ve polis arasında maaş konusunda farklılık söz konusudur. Polisler fazla mesai ücretleri verilirken, jandarmada bu durum söz konusu değildir. Polis ve jandarma arasındaki bu adaletsizliğin sebebi merak edilmektedir. Jandarma teşkilatının eksikliklerini üç maddede özetlemiştir. Personel yetersizliği, maaş adaletsizliği ve teşkilat emrine verilen motorlu taşıt, telefon ve karakol binalarının eksikliğidir. Bora, hükümetten bu adaletsizliğe çözüm bulma çağrısı ile konuşmasını sonlandırmıştır.⁷²⁰

Bora'nın ardından söz hakkı CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e verilmiştir. Gülek, konuşmasına ülke genelindeki kaçakçılık faaliyetlerini ele alarak başlamıştır. Kaçakçılığın ülke genelinde yaygınlaştığını söyleyen Gülek'e göre, özellikle ülkenin güney kesiminde bu faaliyetler daha yoğun yaşanmaktadır. Buralarda kaçakçılık Antep fıstığı ve hayvan kaçakçılığı şeklinde cereyan etmektedir. Ülke genelinde et sıkıntısının çekilmesinin ana sebebi tüketimin artması değil, kasaplık hayvan kaçakçılığından kaynaklanmaktadır. Kaçakçılığı önlemek adına hükümet tarafından alınan mayınlı önlemleri eleştiren Gülek'e göre kaçakçılığı önlemek için mutlaka tedbirler alınmalıdır. Bunun önlenmesi adına sınır bölgelerine mayın döşenmesi, bölge halkını sıkıntıya sokmuştur. Kaçakçılığı önlemek mayın döşemekle

⁷¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.595.

⁷²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.596.

sonlandırılmaz. Bunun asıl sebebi iktisadidir. Yani bunun önüne geçilmek için iktisadi ve mali önlemler alınması şarttır.⁷²¹

Kasım Gülek'in bu eleştirisine karşı söz isteyen Başbakan Adnan Menderes güney sınırlarında meydana gelen kaçakçılığın önlenmesi adına cesurca tedbirler aldıklarını dile getirmiştir. Menderes'e göre aldıkları bu tedbirler muhalefet tarafından istismar edilmektedir. Ancak partiler arası menfaatler, ülke menfaatlerinin daima altındadır.⁷²² Menderes ülkenin güvenliğinin söz konusu olması durumunda, aldıkları tedbirleri, günlük parti menfaatleri içerisinde kullanmayacaklarını ve ülke menfaatlerinin, kendileri için birinci derece öncelik olduğunun anlatmaya çalışmıştır.

Menderes'ten sonra sözü CHP Tokat milletvekili Şahap Kitapçı almıştır. Kitapçı konuşmasının büyük bir bölümünü, "*marazi*" bir dert olarak nitelendirdiği polis ile jandarmanın birleştirilmesi konusuna ayırmıştır. Kitapçı, bu konu ile ilgili Dahiliye Vekili'nin fikrini de merak ettiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Kitapçı, polis ile jandarmanın özlük hakları bakımından eşit olmadığını ve bundan dolayı jandarmanın görevini layıkıyla yapamadığını dile getirmiştir.⁷²³ Kitapçı'nın sorularını yanıtlamak için söz alan Namık Gedik, meselenin çok haklı olarak söylendiğini ve polis ile jandarmayı kendilerinin de birleştirmek istediklerini ifade etmiştir. Ancak, şu anki maddi imkansızlıklar ya da diğer farklı mevzuat sorunları nedeniyle jandarma ve polisin birleştirilmesinin kısa vadede çözülemeyeceğini vurgulamıştır.⁷²⁴ Daha sonra, Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi ile alakalı

⁷²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.597.; Gülek'in, kaçakçılık ile ilgili hükümetin yanlış bir politika içerisinde olduğunu söylemesi üzerine, Başbakan Menderes söz hakkı isteyerek kendisine cevap vermek istemiştir. Bu amaçla konuşan Menderes; "Arkadaşlar, bu gün değil, hudutlarımızda kaçakçılık daima mevcut olagelmıştır. Paraların, iç işira gücü ile dış işira gücü arasındaki fark olduğu zamanlar, bütün memleketlerde bu böyle olmuştur. Bu gün dahi kaçakçılığın, iki veya bir kaç memleket arasında olmamasına imkan yoktur. Bizim Suriye ile hududumuz 800 km yi aşar. Ondan sonra Irak, İran ile hududumuz vardır. Bütün bu geniş hudut bölgesinde, kaçakçılığı men edebilmek hakikaten, esaslı tedbirler alınmasına vabestedir. Diğer taraftan bir memleketin envestisman politikası, mali politikası, iktisadi politikası, kaçakçılık noktasından tespit ve tayin edilecek bir husus değildir." ifadelerinde bulunmuştur...Cenup vilayetlerimizde aldığımız tedbirleri daha da sıkılaştırmak sureti ile, netice almak azmindeyiz. İktisadi ve mali tedbirlere çok tesir edebilecek ve fakat, bu memleketin yüksek iktisadi menfaatlerini koruma bakımından ayrıca zabıta yolu ile hudutları muhafaza etmek üzere alınacak tedbirlerin müessir olmayacağı hususundaki iddiayı katiyen kabul etmiyoruz. Görecektir ki, alacağımız tedbirlerle kaçakçılığı, eskisinden, onların zamanından olduğundan çok daha aşağı bir hadde indireceğiz. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.597-598.

⁷²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.598.

⁷²³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.599-600.

⁷²⁴ Gedik, kolluk gücünün birleştirilmesi ile alakalı; "Zabitanın tevhide meselesi, çok uzun zamandan beri üzerinde durulan bir konudur. Zabıta bir bakıma, bu gün tehdidedilmiş bir vaziyettir. Gerek

oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde, bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷²⁵

2.1.3. 1959 Yılı Dahiliye Vekaleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri

2.1.3.1. Dahiliye Vekaleti Bütçe Görüşmeleri

1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçe görüşmeleri, bir önceki yıl görüşmelerinde olduğu gibi tartışmalı geçmiştir. Bu tartışma, daha bütçe komisyonundaki görüşmelerde kendisini göstermiştir.⁷²⁶ Komisyonunda, tartışmalar içerisinde çıkan tasarı ardından, görüşülmek üzere Meclis genel Kurulu'na getirilmiştir. Bu bağlamda, görüşmelerde ilk sözü CHP Meclis Grubu adına, Ankara Milletvekili Avni Doğan almıştır. Doğan'a göre 1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçesi ile geçen yılki bütçesi karşılaştırıldığında, karşılarına 70 küsur milyonluk bir fazlalık çıkmaktadır. Aradaki farkın bu kadar fazla olması şaşırtıcıdır. Bu artış vekaletin şiddetle ihtiyaç duyduğu bir ihtiyaç değildir. Daha sonra konuyu kolluk kuvvetlerinin ıslahına getiren Doğan'a göre hükümetin vaatlerine zabıta ile ilgili düzenleme noktasında herhangi bir adım atılmamıştır. Oysaki DP, muhalefet yıllarında zabitanın ıslahı hakkında millete taahhüt vermiştir. Sayısal açıdan gerek jandarma gerekse polis zayıf durumdadır. Bu nedenle bu konu Dahiliye Vekaleti'nce ele alınmalıdır. Polisin vatandaş karısında çizdiği imaj cop ve dipçikten ibarettir. Dahiliye Vekaleti

polis, gerek jandarma, bir vekalet bünyesinde ve bir Vekaletin, hizmet bakımından aynı maksada matuf olmak üzere, emrindedir. Bu bakımdan, tevhit edilmiş kabul edilebilir. Fakat, bunları daha üniform bir hale getirebilmek, öteden beri üzerinde durulan bir meseledir, ama müşkülatı ortadadır. Zabitanın tevhibi hususunda, daha evvelce de kaçakçılıkla mücadele mevzunda, Gümrük Muhafaza Teşkilatının, Jandarmaya devri münasebeti ile durulmuştu. O zaman da ifade ettiğim gibi, hudut emniyet ve kaçakçılığı mevzuunda esprisi bakımından emniyet ve asayişle alakalı olmayan bir Vekaletin bünyesinde yer almış olan bu teşkilat, zabitanın bünyesine almak sureti ile hizmeti bu bakımdan tevhit ettiğimizi ifade etmiştik. Şu halde, bunu, bu problemin birinci safhası olarak kabul etmek ve bunu bu şekilde bir başlangıç olarak telakki etmek icap eder. Daha şümüllü bir şekilde, tevhidin maddi imkanları sağlandığı ve bu imkan elimize geçtiği takdirde, polisle jandarmayı birleştirmek mümkün olacaktır. Ancak bu günkü şartlar altında, memleketin gittikçe artan ihtiyaçları da dikkate alınacak olunursa, Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesi görüşülürken, bir arkadaşın ifade ettiği gibi, henüz daha bazı vilayetlerimizin kazalarında polis teşkilatı bile kuramamış olduğumuza nazaran buralarda kır zabıtası, köy zabıtası, kasaba ve vilayet zabıtasının mevcut şartlara göre arz etmiş olduğu farklar nazara alınır, bunun daha ileride ve müsait imkan ve zamanlarda tahakkuk edebileceğini kabul etmek icap eder." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.600.

⁷²⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 1, Kırk Altıncı İnikat (25.11.1958), s.603-604.

⁷²⁶ "İçişleri Bütçesi Karşılıklı Küfürler İçerisinde Konuşuldu", **Akşam**, 4 Ocak 1959, s.1.

bir an evvel polisi, bu imajından kurtarmalıdır. Zabıta, vatandaşla karşı her zaman kanunlar dairesinde mülaki olmalıdır.⁷²⁷

Daha sonra kürsüye, CHP Hatay Milletvekili Ahmet Sırrı Hocaoglu gelmiş ve ülke genelinde can ve mal emniyetinin yokluğundan söz etmiştir. Dahiliye Vekili'nin görev alanına giren bu konu ile alakalı olarak Hocaoglu, İstanbul gündeminde olan istimlak konusundan örnek vererek konuya açıklık getirmek istemiştir. Ona göre, Anayasada hiç bir vatandaşın malı, devletçe parası verilmediği takdirde kamulaştırılamayacağı halde, İstanbul'da bir çok vatandaşın gayrimenkulü ücreti verilmeden istimlak edilmiştir. *"Bu gün İstanbul'da resmi ağızların beyanlarına göre, 100 milyon liraya yakın istimlak bedeli ödenmemiştir. Ama, bu vatandaşların malları alınarak yıktırılmıştır."*⁷²⁸ Hocaoglu buradan hareketle mal güvenliğinin ihlal

⁷²⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1237.; Doğan'ın Dahiliye Vekaleti ve ona bağlı olan kolluğa yönelik eleştirilerine karşı, DP Yozgat Milletvekili Ömer Lütfi Erzurumluoglu; "Memleket içi emniyet ve asayişini korumak vazifesini deruhte etmiş bulunan Dahiliye Vekaleti'nin bu vazifesini tenkit eden muhterem muhalefet sözcüsü ve muhalefet mensubu arkadaşlarımız, vatan sahında göstermiş oldukları münferit ve menfi hadiseler gene kendilerinin, kanun tatbikatı zihniyeti ile asla telif edilemez. Yüksek Meclisçe, Heyeti Celilinizce vaz edilmiş kanunları, harfiyen tatbik etmeyi kendisine şiar edinen ve bu vazifeyi büyük bir feragat ve fedakarlıkla ifa eden ve dolayısıyla, sayın Dahiliye Vekilinin Bütçe Komisyonunda verdiği istatistik rakamlara nazaran, son zamanlarda büyük bir hareket arz eden nüfus rakamlarına rağmen, azalan asayiş vakaları karşısında, bu Vekalet mensuplarını tebrik etmek, ifası lazım gelen bir borçtur." ifadelerini kullanarak karşı çıkmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1238.

⁷²⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1240.; Hocaoglu'nun İstanbul ili istimlak konusu ile ilgili iddialarına karşılık Gedik; "İstanbul istimlakleri ve istimlak bedelleri dolayısıyla, ihlal edilmiş olduğu iddia edilen Anayasa, vatandaş hakları ve insan hakları mevzuu Bütçe Komisyonunda da müzakere ve münakaşa edildi. Oradaki cevabımızı burada da aynen kendilerine arz edebilirim. Ben o zaman Dahiliye Vekâletinde, muvafakatleri alınmadan gayrimenkulü istimlak edilmiş vatandaşlardan, bir şikayet mevcut olmadığını söyledim. Filhakika, bugün dahi durum böyledir. Bu istimlaklerin, bedelleri itfa edilmeden (borcu ödenmeden) yapılmış olduğu malumdur. Şimdiye kadar ödemeye mecbur olduğumuz borç miktarı Hükümet tarafından ifade edilmiştir. Bugün 80 milyon lira kadardır. Fakat önümüzdeki aylar içinde bedel takdirine vaki itirazlar ve sair sebeplerle muallakta bulunan diğer borçlarla beraber bunların hepsini itfa edeceğiz." diyerek, İstanbul için istimlak konusunda devletin üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceğini ifade etmeye çalışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.11.1958), s. 1249.; Hocaoglu'nun, İstanbul'da yapılan istimlaklerle beraber, vatandaşa devlet tarafından parasının ödenmediği yönündeki iddiasına, Gedik'in yaklaşık 1 ay önce, Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında yapmış olduğu konuşma cevap niteliğinde değerlendirebilir. Gedik bu konuşmasında, Hocaoglu'nun bahsettiği 100 milyon liralık borcun ödenmemesi konusuna da de değinmiştir. Gedik söz konusu konuşmasında; "1956 senesinde, arsa ve bina olmak üzere 64 milyon civarında istimlak yapılmış, ve bedelleri, senesi içinde sahiplerine tamamen ödenmiştir. 1957 senesinde 177 milyon liralık istimlak yapılmış, bunun 98 milyon lirası senesi içinde tesviye edilmiş olup, alacağını tevsik edemediğinden veya tezyidi bedel davası dolayısıyla, tediye edilemeyen 58 milyon lirası 1958 senesi içine ödenmiştir. 1958 senesi içinde 113 milyon liralık istimlak yapılmış, olup, bundan 100 lira kadar borç vardır. 1956'dan bu yana kadar, ceman 740 milyon liralık istimlak ve imar masrafı yapılmış, ve bu gün ancak 100 küsur milyon liralık bir borç kalmıştır. Buna karşılık, 70 milyon liralık tahvili bu günlerde bankalar tarafından mübaaya edilmekte, diğer taraftan, belediyeden

edildiğini iddia etmiştir. Ancak Gedik, bu konu ile alakalı olarak yaklaşık 1 ay önce, Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri dolayısı ile yapmış olduğu konuşmasında, "*Gayrimenkulü istimlak edilen vatandaşlardan, istimlaklerin kanunsuzluğu hakkında bir şikayet alınmamıştır.*"⁷²⁹ ifadelerini kullanmıştır.⁷³⁰ Daha sonra, sözü mayınlı arazilere getiren Hocoğlu, yaklaşık 900 km uzunluğundaki güney sınır hattı boyunca, genel güvenlik amacıyla mayınlı arazi meydana getirmek için, bölge halkından yüzlerce km lik toprağın devlet tarafından karşılıksız olarak alındığını iddialarına eklemiştir. Bu durum karşısında, mal emniyetinden söz etmenin olanaksız olduğunu vurgulayan Hocoğlu, sadece mal emniyeti değil, güney bölgelerinde can emniyetinden de söz etmenin güç olduğunu dile getirmiştir. Hatay'ın Reyhanlı ilçesinin 60 km lik sınır çevresinde bir senede öldürülen vatandaş sayısı 18'dir. Bunlar, kaçakçı oldukları iddiasıyla öldürülmüşlerdir. Ancak bunlar arasında kaçakçı olmayan insanlar da mevcuttur. Bu nedenle bu durumun derhal araştırılarak, sorumlulardan hesap sorulması gerekmektedir.⁷³¹ Hocoğlu anayasada

arsa almak isteyenler, istimlak bedellerinin ir kısmını rızaen, tahvil olarak almaktadır. Ayrıca, muhtelif müesseselere satılan arsaların, tapu muameleleri ikmal edilmek üzere olup, bunlara karşı da bu sene içinde, 30 milyon lira arasında para tahsil edilecektir ki, bu suretle 100 milyon liralık borç da, diğer gelirlerle beraber kapanacaktır." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁷²⁹ "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁷³⁰ İstanbul'daki istimlak konusu ile alakalı olarak, Mecliste ve çeşitli platformlarda bir çok tartışma meydana gelmiştir. Konu ile alakalı, iktidarın en yetkili ağzından yapılan açıklama, önem arz etmektedir. Bu bağlamda Menderes, 28.05.1959 günü, DP grup toplantısı sırasında, konu ile ilgili yapılan eleştirilere cevap vererek; "Muhterem arkadaşlar, İstanbul istimlakleri meselesine geliyorum. İstanbul'un ,imar meselesi dünyanın büyük hadiselerinden biri haline gelmektedir. Bunu, iftiharla ve büyük bir memnuniyetle ifade etmeye muktedir olduğumdan dolayı bahtıyırım. Bunu, yakın uzak her tarafta yaşayan memleketler görmektedir ve takdir etmektedir. Ve, takdirlerini her vesile ile ve her fırsatta açık açık ifade etmektedirler. Onlara verecek cevabımız kucak kucak. Onlara da sormak lazım gelir. Sokaklarından gelip geçtiğiniz, harap yerlerini gördüğünüz, iki milyona yaklaşan nüfusu ile İstanbul Türkiye'sinin en mühim bir beldesi olmasına rağmen, atiyen arz edeceği büyük ehemmiyet ve tanıdığı problemlerin ehemmiyeti bakımından Büyük Millet Meclisi'nin ve Türk idarecilerinin, bu belde ile çok yakından alakadar olmaları zaruretinin aşikar olması karşısında, siz buna senelerce bir şey yapmamışsınız. Vatandaşları rahatsız eden ve milli ekonomiye zararı olan ve vatandaşların dünya kadar zamanının ziyanına sebebiyet veren şu tek binayı dahi, neden ortadan kaldırmadınız diye bunları mahkemeye vermek lazımdır. Bu gün sıkıntı çekmekteyseniz, bunları, vaktiyle yapmak mecburiyetinde bulunup da, yapmadıkları için dert haline gelmesinin sıkıntısı içerisindeyiz...Motorlu vasıtaların İstanbul'da, on bin rakamına erişeceği, bir hakikat olarak karşımızda. Acaba şimdi bunları nerede sıkıştıracağız, İstanbul'da, vatandaşın insan gibi yaşamak imkanı ne zaman elde edilecekti. Bütün bunların bakar kör gibi, ruhu asır önüne geçmiş ve hiç birisinin mevcudiyetinden haberdar olmayarak yaşayıp, siyasi ömrünü bitirmiş insanlar şimdi kalkıp İstanbul hakkında konuşacak. Ne hakları var? İstanbul'a gitmeye bile hakları yoktur. Ayrıptır, günahıdır." şeklinde sert ifadelerde bulunmuştur. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 296-907-1.**

⁷³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1240.

teminat altına alınan can ve mal güvenliği konusunda genelde hükümeti, özelde ise Dahiliye Vekaleti'ni eleştirmiştir.

Muhalefet Vekillerinin konuşmalarını tamamlamalarının ardından, Meclis kürsüsüne DP Meclis Grubu adına Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu gelmiştir. Kirişçioğlu, sözlerine Dahiliye Vekaleti ve ona bağlı olarak çalışan tüm kolluk kuvvetlerine teşekkür ederek başlamıştır. Konuşmasının çoğunluğunu, CHP'li vekillerin iddialarının mesnetsizliğine ayıran Kirişçioğlu'nun ardından söz hakkını CHP Malatya Milletvekili Nurettin Akyurt almıştır.⁷³² Akyurt, Dahili politikayı ilgilendiren en önemli konunun, antidemokratik kanunlar olduğunu vurgulayarak, Mecliste yeni bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. İdare amirlerinin, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri üzerinde baskı ve şiddet politikası güttüğünü iddia eden Akyurt, konu ile ilgili Dahiliye Vekaletini suçlamıştır. Sözlerine devam eden vekil, 6-7 eylül olaylarından bahsederek, yaşanan büyük hadiselerde, faili meçhullerin halen çözülemediği olmasını eleştirmiştir. İktidarın, DP mensubu vatandaşları kayırmacı, muhalefet mensubu vatandaşları ise dışlayıcı bir politika yürüttüğünü ifade eden Akyurt'a göre, Türkiye'de idare amirlerinin tutum ve davranışları her geçen gün kötüye gitmektedir. Vatandaşlar arasında eşit muamele yerine DP'lileri kayıran ve muhalefeti dışlayan bir anlayışa doğru gidilmektedir. Bunda Dahiliye Vekaleti'nin de payı vardır. Bunun en güzel örneği Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun uygulamasına yaşanmaktadır. DP mensuplarına bu kanun uygulanmazken, muhalefete kanun suiistimal edilerek uygulanmaktadır.⁷³³ Akyurt çifte standardın varlığını ima etmeye çalışmıştır.

Muhalefetin bu iddialarına karşı, son olarak Genel Kurul kürsüsüne Dahiliye Vekili Namık Gedik çıkmıştır. Gedik, kolluk güçlerine karşı yapılan eleştirilere karşılık, yabancı uzmanlarından birinin, Türkiye ziyareti sırasında elde ettiği izlenimlerini dile getirmiştir. Bu bağlamda Gedik, daha önce Bütçe encümeni

⁷³² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s.1241-1242-1243.

⁷³³ Antep de, bir sene CHP İl kongresine Dahiliye Vekili ve meşhur Antep Valisi, bir tümen asker ve 400 polisle iştirak eden, vatandaşı evinden kapı dışarı çıkarmaz, hürriyetler tahdit edilir ve bütün bu hareketlerin adına demokratik idare, müsavi muamele ve idarenin takdir hakkını kullanması dersek, buna akliselim sahibi insanların inanmasını istemek safdillik olur, vatandaşla alay etmek olur." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1244.

görüşmelerinde⁷³⁴ de söylediği gibi, "*Bu mütehassıs memleketimizin en uzak köşelerine kadar yapmış olduğu bir seyahatten sonra, avdette müşahedelerini bize bildirirken aynen şunları ifade etti : 'Ben vilayetlerinizi gezdim. Bu geniş memleket sathına dağılmış olan emniyet ve asayiş kuvvetlerinizi vazife başında, imkanlarıyla, teçhizatıyla gördüm. Asayiş rakamlarınızı tetkik ettim. İftiharla her yerde ifade edebilirsiniz ki, mevcut imkanlarınız ve içinde bulunduğunuz şartlara göre, elinizdeki rakamlar her yerde göğsünüzü gere gere ifade edebileceğiniz kadar lehinizdedir.*"⁷³⁵ diyerek, muhalefetin bu yöndeki iddialarını yabancı uzmanların gözünden çürütmeye çalışmıştır. Ayrıca eldeki tüm imkansızlıklara rağmen, mevcut asayiş ve emniyet rakamlarının millet olarak iftihar edilebilecek bir seviyeye ulaştığının altını çizmiştir. Polis ve jandarma eğitimleri ile ilgili olarak, açıklama yapan Gedik'e göre, kolluk kuvvetleri ile ilgili tüm eksiklikler telafi edilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan vasıflı emniyet mensubu yetiştirmek için çalışmalar tüm hızıyla devam etmektedir. Son yıllarda kapalı halde bulunan bir çok polis koleji 1959 itibarıyla açılmaya başlanmıştır. Öte yandan Jandarma teşkilatı içerisinde yer alan kadro boşluğu da doldurulmaya çalışılmaktadır. Bunun önüne geçilebilmek için 1959 içerisinde Jandarma Harp Okulu'nun açılması planlanmaktadır. Jandarma teşkilatının subay kadrosu bu yeni kurulacak okul sayesinde karşılanmaya çalışılacaktır. Ayrıca zabitanın kalitesinin artırılması amacıyla Amerika, Fransa, İngiltere ve Almanya'ya staj yapmak için personel gönderilmiş ve bu personeller peyderpey Türkiye'ye dönmeye başlamışlardır.⁷³⁶

Daha sonra sözü, CHP Hatay Milletvekili Hocaoglu'nun mayınlı arazi eleştirisine getiren Gedik, güney sınırlarında yaklaşık 1100 km lik bir alanda,

⁷³⁴ Gedik; Asayiş hizmetleri ile ilgili, Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında da benzer şeyler söylemiştir. Bu bağlamda Encümen görüşmelerinde Gedik; son altı yılın istatistiklerini vererek, ülke genelinde faili meçhul kalmış olan cinayet ve hırsızlık olaylarının gün geçtikçe azalma gösterdiğinin altını çizmiştir. Gedik; "Şu duruma göre, muntazam bir azalma müşahade edilmektedir ki, bu da zabıtamızın gayret ve tedbirlerinin neticesidir." diyerek, kolluğa yönelik yapılan eleştirilere cevap vermiştir. 1959 yılı için ülke genelinde çok sıkı tedbirler alındığını kaydeden Gedik, yapılan çalışmalar neticesinde aranan 34 şüphelinin, silahları ile birlikte ele geçirildiğini; ayrıca, 10 ay gibi kısa bir süre zarfında 633 şüphelinin ise yakalama işlemlerinin gerçekleştiğini dile getirmiştir. O dönem için önemli bir sorun olan hayvan hırsızlığı konusunda da açıklama yapan Gedik; iktidara geldikleri 1950 yılından bu yana, yaşanan hayvan hırsızlığı suçlarında yüzde 43'lük bir oranda azalma meydana geldiğini vurgulamıştır. Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁷³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1245.

⁷³⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1246.

memleketin huzur ve güvenliği için bu tedbirleri almaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla, muhalefetin hemen hemen her defasında yapmış olduğu mayınlı arazi eleştirisine, olaya bir beka müdafaası gözüyle baktığı için, olumsuz yanıt vermiştir. Hocaoglu'nun, kaçakçı olduğu için 14 kişinin öldürülmesi iddiasına karşı ise, " *Hatay vilayeti hududu içinde hududu zorla aşmak isteyen 14 kaçakçı, kaçakçılığın meni ve takip ile vazifeli birliklerimiz tarafından, müsademeye (çatışma) tutuşmak suretiyle, öldürülmüşlerdir. Bu, onların vazifesiydi. Biz geçen sene 210 küsur km. lik bir sahayı mayınlamıştık, bu sene bu sahayı 500 km. ye çıkardık. önümüzdeki sene bu bölgeyi, boydan boya, içeriden dışarıdan gelecek her türlü tehdide karşı mayınlamış bulunacağız.*"⁷³⁷ diyerek, iddiayı doğrulamış ve güvenlik güçlerinin, kanunlar dahilinde üzerine düşen vazifeyi yaptıklarını dile getirmiştir. Zira, Gedik'in ifadesinden anlaşılacağı üzere, olay bir çatışma sonucunda meydana gelmiştir. Dahiliye Vekili burada, kaçakçılığı önlemekle görevli kolluğun, kendisine karşı silah kullanmak sureti ile yapılan bir saldırıya karşı, kendini savunmak zorunda olduğu gerçeğini hatırlatmak istemiştir. Gedik ayrıca, burada mayınlanan arazilerin istimlak bedellerinin, vatandaşa ödendiğinin de altını çizmiştir. Daha sonra çeşitli vekillerin yapmış olduğu konuşmaların ardından, 1959 yılı Dahiliye Vekaleti bütçesi oya sunulmuş ve TBMM'de yapılan oylama neticesinde, oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷³⁸

2.1.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü-Jandarma Genel Komutanlığı Bütçe Görüşmeleri ve Meclis Görüşmelerinde, Kolluk Kuvvetleri Tartışması

1959 yılı Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri münasebeti ile TBMM'de yapılan oturumda ilk sözü, CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley almıştır. Konuşmasına başlayan Güley, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesinin 1950'de 34 küsur milyon iken, 1959 bütçesinde bu rakamın 107 küsur milyona çıktığını dile getirmiştir. Bütçedeki bu artışı ise "*Hükümet, memleketi bir anarşi manzarasında görüyormuş gibi, her sene kabaran bir Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesi ile*

⁷³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnkat (27.02.1959), s. 1248.

⁷³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnkat (27.02.1959), s. 1263.

karşımıza geliyor."⁷³⁹ ifadeleri ile eleştirmiştir.⁷⁴⁰ Jandarma Genel Komutanlığı bütçesinde de artışın olduğundan yakınan Güley'e göre hükümetin iç emniyet masraflarının günden güne artması düşündürücüdür. Bu durum Türkiye'nin huzur ve asayişinin gittikçe bozulduğuna işaretir.⁷⁴¹ Güley iki kurumun bütçelerindeki artıştan rahatsızlık duyduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Burada, 1950 ile 1959 yılı bütçelerinin karşılaştırılması yapıldığı unutulmaması gerekir. Aradan geçen 9 senede nüfusun artış oranı da hesaba katıldığında, suç oranlarındaki artışta nüfus oranındaki artışa paralel olarak artış gösterebileceği unutulmamalıdır. Ayrıca değişen dünya şartlarında teknolojik gelişmeler de aynı oranda ilerleme kaydetmektedir. Bu açıdan bakıldığında, suç ve suçluların aydınlatılması için emniyet teşkilatı da teknolojiye yararlanmakta ve bu anlamda teknolojik aletlere ve gelişmelere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, teknolojik seviyenin belirli bir oranda korunmasının bir maliyetinin olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. Yani kurumların bütçelerini arttırmalarına tek taraflı bir açıdan bakmak realite ile pek uyum sağlamamaktadır.

Güley'in ardından Meclis kürsüsüne DP Kocaeli Milletvekili Saadettin Yalım gelmiştir. Yalım, konuşmasına hem vatandaş hem de mebus olarak iftihar etmekte olduğu emniyet teşkilatı mensuplarına teşekkür ederek başlamıştır. Ancak sözlerine devam eden Yalım, emniyet teşkilatının politik işlerde kullanıldığını ifade ederek Meclis içerisinde yeni bir tartışma başlatmıştır. İşin ilginç tarafı ise böyle bir iddianın iktidar partisine mensup bir vekil tarafından gündeme getirilmiş olmasıdır. Yalıma göre, zabıta il merkezinde idare amirleri eliyle baskıya maruz kalmaktadır. Coplarla

⁷³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1264.

⁷⁴⁰ Güley'in şubat 1959 da yapmış olduğu bu eleştiri ile, 14 ocak 1959 günü TBMM'de yapılan Emniyet kadrosuna 3225 yeni kadro ilave edilmesi ile alakalı görüşmeler arasında bağlantı kurulabilir. Zira, Ocak ayındaki bu görüşmelerde de, CHP muhalif tavrı ile ön plana çıkmıştır. CHP'nin bu muhalif tavrı karşısında Gedik; "Meseleleri vaaz ederken, bilhassa Büyük Millet Meclisi huzurunda etraflıca ve sarıh olarak koyalım. Bir takım hissi düşüncelerle, bir takım sebeplerle bunun iptalini istemek ve bu iptal üzerinde bir takım teklif ve taleplerde bulunmak, bizi zorlayan memleket ihtiyaçlarını ihmal etmek suretiyle bunun şahsileştirilmesi, asla doğru değildir." diyerek, emniyet mensuplarının bazı durumlarda 48 saat aralıksız çalıştıklarını da ekleyerek CHP'yi eleştiren ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. "Dahiliye Vekili Kürsüde", **Zafer**, Sayı: 3377, 15 Ocak 1959, s.4.

⁷⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1264.; Güley'in, Emniyet bütçesinde meydana gelen artışı eleştirmesi üzerine, DP İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu; "Çok muhterem arkadaşlarım, şimdi konuşan Halk Partili arkadaşımın aldığım rakamlara göre, bizim jandarma ve emniyet kuvvetlerimizin bütçeleri yekunu 270 milyon liradan ibaretmiş. Bu, umumi bütçeye kıyaslanırsa, % 5 den az tutmaktadır. Koca, bir memleketin emniyetinin bu kadar ucuz temin edilmesinden ancak memnuniyet duyduğumu arz ederim." diyerek cevap vermiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1266.

kongrelere girerek toplantılar dağıtılmaktadır. Yalım bunlar arasında DP Kongrelerinin olduğunu da dile getirmektedir.⁷⁴² Dahiliye Vekili'ne hitaben, polisin Demokrat Parti kongresine girerek katılımcıları tedirgin ettiğinden söz etmektedir. Bu durumu ilginç kılan şey ise genellikle muhalif parti toplantılarının, polis tarafından kontrol altına alınmak istenildiği şeklindeki algının yaygınlığıdır. Yalım'ın bu iddiasına karşılık söz hakkı Dahiliye Vekili Namık Gedik'e verilmiştir. Gedik, Yalım'ın bu iddiasını doğrulamıştır. Polis, Yalım'ı asla takip etmemiştir ve edemez. Gedik, *"Ben emir verdim. Demokrat Parti Kongresi de olsa, kanunsuz yapıldığı takdirde, mutlaka müdahale edeceksiniz dedim polise"*⁷⁴³ ifadelerini kullanarak, siyasi parti toplantılarının sanılan algının aksine iktidar ya da muhalefet olsun tümüyle denetimleri⁷⁴⁴ altında olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda o günün şartları düşünüldüğünde Dahiliye Vekili'nin ayırım yapmaksızın tüm partiler üzerinde kanunları uygulatmak istemesi, bir çok kişide şaşkınlık uyandıran bir hareket olarak algılanmış olabilir. Ardından, Emniyet Genel Müdürlüğü 1959 yılı bütçe oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷⁴⁵

⁷⁴² Coplarla kongreye girerek bilasebep dağıtıyorlar; bunun sebebini bilmek lazımdır. Evet bu böyle Vekil Bey! Arkadaşlar Demokrat Parti kongrelerine 40 - 50 kadar emniyet mensubu girerek hepimizi tedirgin etmişlerdir. Kendilerine sordum,, nasıl oluyor diye. Ne yapalım diye boyunlarını büküyorlar. Bunlar Demokrat Parti kongrelerini dağıtıyor, demokratları takip ediyorlar. Bunu üzülererek bildiriyorum sizlere, Meclise söylüyorum. Bunları Mecliste konuşmayacağız da nerede konuşacağız arkadaşlar? Rica ederim, muhterem Vekilden rica ederim, çok rica ederim, hadiseler bu şekildedir. Kendisine de birkaç defa anlattım. Bu bugün bana ise yarın size.", Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1265.

⁷⁴³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1265.

⁷⁴⁴ Siyasi Parti toplantılarının polis marifeti ile takip altına aldırılması konusu ile alakalı olarak, CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer yapmış olduğu konuşmasında; "Muhterem arkadaşlar; Sayın Dahiliye Vekilini dikkatle dinlemeye davet ediyorum ve istirahat ediyorum. Arkadaşlar; bendeniz de iki arkadaşla bu ayın 7 sinde İzmir bölgesine gitmiştim Akhisar'da üç polis, bir sivil ve bir jandarmadan mürekkep bir ekip bizi adım adım, dükkan dükkan takip etti. Allah, din, iman neye inanıyorsanız onunla temin ederim ki, doğrudur. Akhisar'ın muhterem halkını işhat ederim ki arkadaşla gitmiştik: Biri Tokat Mebusu Reşit önder, diğeri, Sabahattin Kadirbeyoğlu, onları da işhat ederek söylüyorum. Biz takip edilecek adam değiliz. Elinizde dosyalarımız vardır bir. İkincisi, biz yıllarca bu memlekete hizmet etmişiz. Beyefendi takip edilmişizdir. Merkezin emriyle değil, orada hareketleri müsamaha ile karşılanan anormal bir kaymakamın isteği ile. Efendim, oradaki Demokrat Partililere Halk Partililere, mahza bir gösteriş olsun diye, bizi resmi ve sivillerden mürekkep bir karma zabıta ekibi takip etti. Bir memleketin evladını, o memleketin mebusunu o memleketin polisi izaç ederse, takip ederse buna vicdanınız razı olur mu? Muhterem arkadaşlar; biz Cumhuriyet devrinin vatandaş haklarına itibar kazandırdığına inanan insanlar olarak, saltanatın feodalleşmiş kötü takip sistemini, bu memleketten söküp atalım. Bakandan alakalıların takip ve tecziyesini rica ederim." ifadelerini kullanarak, bu durumdan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Buna karşılık Dahiliye Vekili ise, bu söylediklerinin doğru olması durumunda, kanun dışına çıkanları cezalandıracağını dile getirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1265-1266.

⁷⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1270.

Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmelerinin ardından, Jandarma Genel Komutanlığı bütçe görüşmelerine geçilmiştir. Bütçe görüşmeleri ile ilgili söz alan CHP Sivas Milletvekili Halim Ateşalp, Jandarma içerisinde duyulan personel ihtiyacından bahsederek konuşmasına başlamıştır. Ateşalp, jandarma teşkilatını şu haliyle bir sorun olarak gördüğünü ima ederek, bu sorunun eleman eksikliğinden ziyade, kalifiye ve nitelikli personel eksikliğinden kaynaklandığının altını çizmiştir. Bu bağlamda kendi seçim bölgesinden örnek veren Ateşalp Sivas'ın bir çok kazasında jandarma kumandanının olmadığını ve ilçelerin jandarma çavuşlarıyla idare edildiğini dile getirerek⁷⁴⁶ nitelikli personel ihtiyacına dikkat çekmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra, ülke genelinde asayiş alanında sıkıntı yaşandığına dikkat çeken Ateşalp'a göre, faili meçhul olayların yaşanmaktadır. Hadiselerden bazıları doğrudan Dahiliye Vekili'ne söylemiş olmasına rağmen herhangi bir çözüm bulunamamıştır. Bu nedenle memlekette asayişin berkemal olduğuna inanmak güç bir hal almıştır.⁷⁴⁷ Namık Gedik Sivas'a geldiği zaman dilimlerinde bu ilin asayiş

⁷⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1271.; Jandarma ve polisin çalışma şartları, özlük işleri ve yetersiz sayısı iddiaları ile ilgili, Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmeleri sırasında konuşan Gedik; "Jandarma erlerine aylık verilen 40 liranın 60 liraya çıkarıldığını, toplu jandarma birliklerinin iase istihkaklarının da, er başına 114 kuruştan 167 kuruşa çıkartılacağını altını çizmiştir. Konuşması sırasında, muhalefetin en çok eleştirdiği jandarmanın yetersiz sayıda olduğu yönündeki eleştirilere karşı ise Gedik; Jandarma subayı ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bir Jandarma Harp Okulu açılması konusunda kanun layihası hazırladıklarını ifade ederek; "Üç senede tamamlanmak üzere talep olunan ilave kadro sadece 3225 tir. Bu miktar fazla olmayıp, bu günkü ihtiyaca ancak cevap verebilecek asgari ölçüdedir. Bu günkü kadro imkanlarımız ya da imkansızlıklarımız bu hizmette büyük bir feragat ya da tahammüle yılmadan çalışan vazifelilerin gösterdikleri, gayret ve takdire değer liyakatleriyle karşılanmaktadır. Fakat, esasen yıpratıcı olan, bu mesleğin feragatli müntesiplerini, artan iş hacmi karşısında kemiyet bakımından yapacağımız takviyelerle himaye, diğer taraftan hiç değilse üç yıl içerisinde kademeli olarak alacağımız bu kadrolarla yüz kazamızda daha, polis teşkilatı kurmak imkanına sahip olacağız. Yüksek Encümence, kabul bulunmuş olan tasarımızın umumi heyette, tasvip görmesine ve kanuniyet kesbetmesine intizar etmekteyiz." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁷⁴⁷ Ateşalp'ın, ülke geneli asayiş durumu ile ilgili Mecliste sarf etmiş olduğu sözleri; "Muhterem arkadaşlarım, kadroların artırılmasına ben de taraftarım. Yalnız, arz edeceğim bir mesele var. Seçim bölgemde bu sene sekiz yerde, ev masuniyeti ihlal suretiyle, hayvan hırsızlığı vaki olmuş, vatandaşlar vekalet ve mahallî valiliğe, mükerreren müracaat ettikleri halde, failleri bulunamamıştır. Yine; memleketin bir kazasında 1954 - 1955 senelerinden beri iki katil, şekavet yapmakta, her gün soygunculuk yapmakta oldukları halde yakalanamamaktadır. Vatandaşlardan aldığım mektupları, size okusam tahmin ederim ağlarsınız ve acırsınız. Şurada, samiin arasında kadın, kız vatandaşlar da var, onun için okumaya sıkılıyorum. Tecavüze uğrayan ve mağdur olan vatandaşlar, bana mektup gönderdiler, gelinlik kızlarının namusuna tecavüz edildiğini yazdılar. Ben de mahallinde tetkikten sonra, bu hususu bir yazılı sorumla Dahiliye Vekili'ne arz ettim Yakalanacağını ifade ettiler. Sonra makamlarına gittim, şifahen de söyledim, yine yakalanacağını söylediler. Fakat hala yakalanmadı ve hala şekavet devam etmektedir. Bunların korkusundan bir çok vatandaşlarımız yaylaya çıkamamakta, tarlalarına gidememektedirler. Huzurları ihlal edilmiş, hayatları tehdit altındadır. Bu hal böyle devam

işleri ile meşgul olmak yerine Sivas DP il ve ilçe teşkilatlarının kurulması ile alakadar olmuştur. Ateşalp, *"Gönül arzu ederdi ki, Sayın Dahiliye Vekili, asayişsizlikten, hayvan hırsızlığından şikayette bulunan vatandaşların dertlerini, dinlesin ve bunlara bir çare bulsun. Fakat maalesef bunlarla hiç meşgul olmamıştır. Bu istikametteki hareketi, vatandaşın teessürünü mucip olmuştur."*⁷⁴⁸ diyerek, Dahiliye Vekili'ne karşı yönelttiği eleştirilerini devam ettirmiştir. Ardından yapılan oylama neticesinde, bütçe oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁷⁴⁹

Güvenlik güçlerinin, vatandaş ile olan ilişkileri her dönem için çok hassas bir çizgide ilerlemiştir. Zira kolluğun vatandaşla olan iletişimde meydana gelen en ufak bir aksaklık dönem basını için her zaman ilgi uyandıran haberler kategorisine girmiştir. Basın için önemli olan bu haber türü muhalefet için de iktidarı sıkıştırmak adına önemli bir malzeme olmuştur. Bu durum geçmişte de bu şekildedir, bu gün de güncelliğini korumaktadır.

Bu bağlamda, 09 Ocak 1959'da yapılan Meclis oturumunda, Mardin CHP Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın kolluk kuvvetleri ile ilgili şikayetler konusunu gündeme getirmesi Meclis içerisinde kısa süreli tartışmaya neden olmuştur.⁷⁵⁰ Arıkan'ın açtığı tartışma üzerine muhatabı olan Gedik iddialar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Gedik'e göre, 1957 genel seçimlerinden 30 Haziran 1958'e kadar Mardin Polis ve Jandarma Karakollarında 88 dövülme şikayeti alınmıştır. Bu şikayetlerin yirmi yedisi polis karakolu içinde on ikisi dışında, kırk altısı Jandarma

ederken, memlekette asayişin berkemal olduğuna inanmak, jandarmanın vazifesini ifa ettiğine inanmaya imkân var mıdır?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1271.

⁷⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1272.; CHP'li vekilin, Dahiliye Vekili Gedik'in hırsızlık ve asayişsizlikten şikayette bulunan vatandaşların dertlerini dinlemediği yönünde yaptığı şeklindeki eleştirisinden bir sene sonra; 30 Mart 1959 günü, İçişleri Bakanı Namık Gedik'in damadının evine hırsız girdiği haberine yer verilmiştir. Haberde, hırsızın büfedeki içkiyi de içtiğinin belirtilmesi ise ilginçtir. Bkz. "Dün, Dahiliye Vekili'nin Damadının Evi Soyuldu", **Yeni Sabah**, Sayı: 7211, 30 Mart 1959, s.1.

⁷⁴⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:7, İçtima 2, Kırk Yedinci İnikat (27.02.1959), s. 1272-1273-1274.

⁷⁵⁰ CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Şifahi Sorusu: "1954 Milletvekilleri seçim, tarihinden itibaren bu güne kadar, Mardin emniyet ve jandarma karakollarında veya karakol dışında, vatandaşların emniyet ve jandarma mensupları tarafından, ağır surette dövülmeleri neticesinde adliyeye ve ilgili makamlara intikal etmiş kaç hadise mevcuttur? Bu hadiseler sebebi ile müsebbipler hakkında ne gibi idari takibat icra olunmuştur? Bu hadiseler, hangi tarihte vuku bulmuştur?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:6, İçtima 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.382.

karakolu içerisinde, üçü dışında olduğu iddiası ile müracaat alınmıştır.⁷⁵¹ Emniyet mıntıkasında meydana geldiği iddia edilen otuz dokuz müracaattan yirmi üçü hakkında takipsizlik kararı verilmiş, on beşi hakkında ise kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir. 1 hadise hakkındaki muhakeme Mardin'de devam etmektedir. Jandarma bölgesinde gerçekleştiği iddia edilen kırk dokuz hadiseden sekizi hakkında lüzumu muhakeme, kırk biri hakkında ise kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir. Özetle Jandarma ve emniyet mıntıklarında seksen sekiz dövölme hadisesinden yetmiş dokuzu hakkında adli ve idari makamlarca takipsizlik ve kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir. Dokuz iddia hakkında ise mahkeme devam etmektedir.⁷⁵²

Arıkan, bahse konu hadiseler düşmana dahi yapılamayacak davranışlardan oluştuğunu iddia etmiştir. Arıkan'a göre, Feyyad Gölbaşı ismindeki bir vatandaş, Mardin-Nusaybin yolunda meydana gelen otomobil hırsızlığı hadisesi sonucunda polis tarafından İzzet Paşa Karakolu'na götürölerek jandarma tarafından üç gün dayak yemiştir. Bu konu ağır ceza mahkemesine intikal ettiği halde sorumlular hakkında hiç bir takibat yapılmamıştır. Yine Gercüş'te İbrahim Kaya isimli bir vatandaş kendisini darp eden jandarma çavuşunu şikayet etiği gerekçesiyle jandarma karakoluna götürölerek burada kendisine dayak atılmıştır. Bu olay mahkemeye taşınmış ancak sorumlular hakkında hiç bir takibat yapılmamıştır.⁷⁵³ Böylece Arıkan, Vekaletçe kolluk kuvvetlerinin korunduğunu iddia ve ima etmiştir.

2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde İç Güvenlik ve Asayiş

2.2.1. Dokuz Subay Olayı, Namık Gedik ve Hükümetin Tavrı

Demokrat Parti 1950'de iktidara gelmesinin ardından, ülke içerisindeki kurum ve teşkilatlara tam manasında egemen olmak ve otoritesini güçlendirmek için bazı adımlar atmıştır. Atılan bu adımlar içerisinde, orduda yapılan düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, 6 Haziran 1950'de ordunun üstü düzey yöneticileri

⁷⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:6, İctima 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.382-383.

⁷⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:6, İctima 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.383.

⁷⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:6, İctima 2, Yirmi İkinci İnikat (09.01.1959), s.383.

arasında değişiklik yapılarak 15 general ve 150 albay görevden alınmıştır. DP iktidarı tarafından yapılan bu değişiklik ordu içerisinde ister istemez bir huzursuzluk yaratmıştır. Aslında bu huzursuzluğun nedenleri arasında devlet yönetiminin başındaki isimlerin asker kökenli olmayışının da önemli bir yeri vardır. Zira, ordudaki alışılmışlıklar bu dönemde ters düz olmuştur. 1950'de sadece iktidar değişikliği yaşanmamış bunun yanında, ülke yönetimi asker kökenli kişilerden sivillerin egemen olduğu bir yönetim anlayışına geçmiştir. Netice itibari ile geleneksel askeri hiyerarşi anlayışı ile çalışan ordunun uzun yıllar sonra sivil bürokratlardan talimat alma dönemini çok fazla içine sindirdiği söylenemez. Bu süreç içerisinde, ordu ile hükümet arasında süren çekişme, 1957 yılına kadar çok fazla gün yüzüne çıkmamıştır.⁷⁵⁴

V. Menderes Hükümeti görevine başladıktan kısa süre sonra, ordu içerisinde çeşitli birliklerde görev yapan Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkın, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfirat ve emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'ın içinde bulunduğu bir grup,⁷⁵⁵ özellikle 1957 seçimlerinin ardından kendi düşüncelerine

⁷⁵⁴ "Ordu içerisinde DP iktidarını devirmek üzere, daha iktidarın ilk günlerinden beri süregelen bir yapılanma vardır. TSK içerisinde ilk gizli örgütlerin kimler tarafından ve hangi yıl kurulduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur...1952 yılında, Harp Okulu öğrencisi Muzaffer Özdağ ve arkadaşları tarafından kurulan gizli örgüt, DP iktidarına karşı kurulmuş bir örgüt değil, sivil iktidara karşı kurulmuş, uzun vadede iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan Türkçü-Popülist nitelikli bir örgüttür. Bu örgüt, varlığını 27 Mayıs 1960'a kadar sürdürmüş ve ihtilale katılmıştır. Fakat 27 Mayıs 1960 ihtilalini gerçekleştiren ekibin nüvesi, 1954 kasımında Tuzla Uçaksavar Okulu'nda Yüzbaşı Orhan Kabıbay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan tarafından atılmıştır. 1957 yılında yapılan seçimler sonrasında örgütler, Birleşik Örgüt çatısı altında toplanmıştır." Bkz. Mehmet Özsakallı, **Yassıada Yargulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009, s.23-25.

⁷⁵⁵ **Kurmay Albay Naci Aşkın**: 1908 Uşak doğumludur. 86. Tümen Topçu Kumandanı iken, Milli Savunma Bakanlığı Tetkik Kurulu'na atanmıştır. **Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu**: 1919'da Antakya'da doğmuştur. Dul ve bir çocuk babasıdır. Son olarak, Boğaz müstahkem mevkiinin çok mühim bir taburuna tayin edilmiştir. **Topçu Yarbay Faruk Güventürk**: 1928 yılında Niğde'de doğmuştur. Tümen Topçu Komutanı Muavini iken Milli Savunma Bakanlığı Tetkik Kurulu'na getirilmiş olan Güventürk, evli ve beş çocuk babasıdır. **Piyade Binbaşı Ata Tan**: 1920 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. Evli ve üç çocuk babası olan Tan, son olarak Milli Savunma Bakanlığı Tetkik Kurulu'na görevlendirilmiştir. **Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç**: 1923 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Karadeniz, Boğaz Müstahkem Mevkiinde çalışırken, Milli Savunma Bakanlığı İstanbul Tetkik Kurulu'nda görevlendirilmiştir. **Kurmay Stajyeri Yüzbaşı Kazım Özfirat**: 1926 İzmir doğumludur. 82. Piyade Tabur Üçüncü Bölük Komutanı iken Milli Savunma Bakanlığı İstanbul Tetkik Kurulu'nda görevlendirilmiştir. **Yüzbaşı Hasan Sabuncu**: 1920 Çorum doğumludur. Birinci Ordu Karargah Bölük Komutanlığı ve 55. Tümen 26. Piyade Alayı Karargah Birlik Komutanlığına getirilmiştir. Bkz. "Sanık Subaylar Kimlerdir", **Akşam**, 27 Mayıs 1958, s.5.

göre, Türkiye'de uygulanan baskıcı politikalara karşı, bir araya gelmişlerdir. Bu sırada, grup üyelerinden Yarbay Faruk Güventürk'ün, Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin ile görüşme yaptığı, hatta kendisinin yapacakları darbeye lider olması konusunda teklif sunduğu iddia edilmektedir.⁷⁵⁶ Ancak Şemi Ergin bu teklifi reddetmiş, kendisine böyle bir teklif geldiğini de Menderes'e söylememiştir.⁷⁵⁷

Bu grup içerisinde, sonradan bir anlaşmazlık baş göstermeye başlamıştır. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ihbar edileceğini düşünerek, diğerlerinden önce grubu Menderes'e deşifre etme kararı almıştır. Samet Kuşçu, 23 Aralık 1957'de Demokrat Parti milletvekili Mithat Perin ve DP'ye yakınlığı ile bilinen Tümgeneral Kazım Demirkan ile irtibat kurmuş ve bilgilendirmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Kuşçu, bu ihbarı doğrudan İçişleri Bakanı Namık Gedik'e yapmıştır.⁷⁵⁸ Samet Kuşçu'nun

⁷⁵⁶ "Faruk Güventürk ve arkadaşları, darbeyi vurmanın zamanının geldiğine o kadar inanmışlardı ki, kendilerine liderlik edecek yüksek rütbeli bir general bulamayınca, bu kez, Demokrat parti iktidarının içinden güvendikleri bir bakana başvurmayı uygun buluyorlardı. Bu bakan, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'di." Bkz. Mithat Perin, **Menderes'i Kim Astırdı**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1995, s.33.

⁷⁵⁷ Sinan Demirbilek, **Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada**, Uşak Akademi Dağıtım Kitap pazarlama Yayınları, Uşak, 2012, s.146.; Özsakallı, **a.g.t.**, s.27.; Burçak bu konu ile alakalı olarak; "9 subay olayında, Milli Savunma Bakanı Şemi Eergin'in durumuna da temas etmek zarureti vardır. Abdi İpekçi ile Ömer Sami Coşar'ın yayınladıkları, İhtilalin İçyüzü isimli eserde, Şemi Ergin'in bu komplandan haberdar olduğu ve hatta Faruk Güventürk'ün kendisine, makamında ihtilalin liderliğini teklif ettiği, onun da bunu kabul etmeyeceğini söylediğini anlatmıştır. Ama, buna rağmen Şemi Ergin, durumdan hükümeti haberdar etmediği gibi, Samet Kuşçu'nun ihbarının da ciddi olup olamayacağını bilemeyeceğini Park Otel toplantısında söylemiştir. Kendisinin de içinde bulunduğu kabineye karşı bir darbe hazırlandığını en yetkili insanın ağzından duyduğu halde, Şemi Ergin'in, bunu hükümete haber vermeyerek darbeyi hazırlayanları korumuş olmasını hangi kelime ile tasvir etmek gerektiğini okuyucunun takdirine bırakıyorum" diyerek, hadisede Şemi Ergin'i suçlu bulduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bkz. Rıfkı Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Ankara, 1998, s. 535.; Erhan Olgun, **27 Mayıs 1960 Darbesinde Ondörtler Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016, s.73.; Gündüz, **a.g.t.**, s.184.

⁷⁵⁸ Süleyman Güngör, **Muhalefette CHP**, Alternatif Yayınları, Ankara, 2004, s.507.; Başka bir kaynağa göre, olaydan hükümetin haberdar olması şu şekilde olmuştur: "Harp Okulunda çalışkanlığı ve zekası ile sivrilmiş kurmay subay olup Nato'da görev yapmış, bir kaç dil bilen Binbaşı Samet Kuşçu Mithat Perin'i aradı. Başlarında Yarbay Faruk Güventürk'ün de bulunduğu bir grup subayın, ihtilal hazırlığı içinde olduğunu ihbar etti. Acilen, Menderes'le görüşmek istediğini söyledi. Perin, Menderes'e ulaşamadı; ama, İçişleri Bakanı Namık gedik ile Park Otel'de buluşup telefonda duyduklarını anlattı. Olay, Menderes'e intikal edince, Menderes, Gedik'e, 'Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i de İstanbul'a çağırın, valilikte toplanıp bir durum değerlendirmesi yapalım' dedi. İhtilalin başı olduğu tahmin edilen, Yarbay Faruk Güventürk tam o sırada, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e 'İhtilalin Başına Geçme' teklifi yapmaktaydı. Namık Gedik, İstanbul'dan arayınca, Şemi Ergin, hiç bozuntuya vermeden askeri bir uçakla, İstanbul'a gidip, toplantıya katıldı. Gedik, toplantıda, 'Bu subayları hemen tutuklatalım' deyince Şemi Ergin karşı çıktı ve 'Elinizde delil var mı?' diye sordu. Delil bulmak için girişilen tertibi fark eden Samet Kuşçu kaçıp, ABD Konsolosluğu'ndaki CIA görevlisine sığındı. Onlar, Kuşçu'yu, Türk İstihbarat Örgütü MAH'a teslim ettiler. Binbaşı Kuşçu'nun, MAH'ta alınan ifadeleri Gedik, Menderes ve Bayar'a sunuldu. Samet Kuşçu'nun ihbar ettiği sekiz subay ve kendisi, üç gün sonra tutuklandılar. Tutuklananlardan Kurmak Albay Naci Aşkun, ileriki yıllarda MİT'in başına getirilecekti...Ceza gören tek kişi, muhbir Binbaşı, Samet Kuşçu idi. Orduyu

aktardığı bilgiler doğrudan Menderes'e ulaştırılmıştır.⁷⁵⁹ Menderes, İstanbul'da bulunan Namık Gedik'e, Samet Kuşçu'yu bizzat dinlemesi talimatını vermiştir. Ayrıca, Kuşçu'nun dinlenmesi sırasında Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin'i de uçakla İstanbul'a göndermiştir. Ardından, Namık Gedik, Şemi Ergin ve Kazım Demirkan'ın⁷⁶⁰ da katılımıyla ihbarcı Samet Kuşçu dinlemeye alınmıştır. Kuşçu, planladıkları darbe teşebbüsünü ayrıntı vererek anlatmıştır.⁷⁶¹ Plana göre Cumhurbaşkanının Şale Köşkü'nde basılması esnasında Başbakanın odasına elinde tabancayla girerek birisi sıkı yönetimin ilan edildiğini tebliğ edecektir. Başbakanın mukavemet göstermesi zor kullanarak engellenecekti. Bu plana göre, İstanbul radyo evi ve elektrik fabrikası ele geçirilecektir. Ayrıca, Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanının ağzı ile İstanbul'da toplantıya davet edilecek ve talimat gereği Yeşilköy Havalimanına inen tüm kabine üyeleri tutuklanacaktı.⁷⁶²

isyana teşvikten iki yıl ceza aldı. Aradan zaman geçti ve olay unutuldu." Bkz. Doğan Yurdakul, F. Cengiz Erдің, **Adalet Savaşçısı Menderes'in Avukatı Burhan Apaydın'ın Anıları**, İstanbul, 2012, s.141.

⁷⁵⁹ Özsakallı, **a.g.t.**, s.27.; Rıfkı Salim Burçak'ın anlatımı ile bu konudaki diğer bir iddia ise; "Binbaşı Kuşçu daha önce Milli Savunma Bakanlığı'nın temsil bürosunun şefliğini yapmış ve Bakan Şemi Ergin'in mutlak itimat ettiği bir kişiymiş. Bakanın özel işlerini de gören Kuşçu, sonradan İstanbul temsil bürosuna nakledilmiş. Darbe hazırlığı içinde bulunan Samet Kuşçu, günün birinde hükümetin bu hazırlıklardan haber almış olduğu şüphe ve korkusuna kapılarak, teşebbüsü hükümete ihbar etmeye karar vermiş ve tanıdığı İstanbul Merkez Komutanı Kazım Paşa'ya başvurmuştur...Sonra, İstanbul milletvekili Mithat Perin'i gören Samet, darbe teşebbüsünden ona da bahsetmiş, yolda DP Çankırı milletvekili adayı olan Fethi Doğançay'a rastlayınca meseleyi ona da açmıştır." şeklindedir. Bkz. Burçak, **a.g.e.**, s.527-528.

⁷⁶⁰ Kuşçu'nun ihbarda bulunduğu kişi.

⁷⁶¹ Akis Dergisi'ne göre, Şemi Ergin bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Saat 10'da Şale Köşkü'ne vardım. Beni Başyaver Faik Bey karşıladı ve bir odaya aldı. Uzun bir müddet bekledim. Nihayet çağırıldılar. Reisicumhur ve Başvekil odada yalnızdılar. Ben de oturdum. Başvekil bana, Binbaşı Samet Kuşçu nasıl adamdır diye sordu. Fikrimi söyledim, kıymetli bir kişidir dedim. O zaman Başvekil, ordu içerisinde bir isyan ve hükümeti devirme teşebbüsü olduğunu ifade etti ve bunun Samet Kuşçu tarafından ihbar edildiğini söyledi. İhbar evvela, İstanbul'un eski merkez Kumandanı Tümgeneral Kazım Demirkan'a yapılmış. Dahiliye Vekili Namık Gedik, muhbirin dinlenmesi için beni bekliyormuş. Bu sebeple beni Ankara'dan davet etmişler. Namık Gedik vilayetten çağırıldı. Onun yanında hadiseyi bir kere daha tezekkür ettik. Ben ve Dahiliye Vekili Namık Gedik, Reisicumhur ve Başbakanın yanından ayrılarak Vilayete gittik. Binbaşı Samet Kuşçu'yu çağırarak dinledik. Sivil elbise giymiş geldi. Telaşlı ve heyecanlıydı. Ordu içinde bir hareket olduğunu anlattı. Hükümeti devirmek istediklerini bunda muvaffak olamadıklarını ve vekilleri birer birer vuracaklarını söyledi. Kendisinin seçimlerden önce aralarına girdiğini, o zamandan beri kendileri gibi görünerek onlarla beraber hükümet aleyhinde bulunduğunu ve onların programlarına iştirak ettiğini, bir şeyler elde etmek için bu günlere kadar çalıştığını, şimdi beraber çalıştıkları Yüzbaşı Kazım Özfirat'ın Ankara'ya gitmesi ile işin müstaceliyet kesp ettiğini, bu sebeple ihbarı alelacele yaptığını söyledi. Samet'in ifadesinde ismi geçenlerin hepsi hakkında tevkif müzekkeresi kesildi. Başta Kuşçu, Albay İlhami Barut, Yarbay Faruk Güventürk, Yüzbaşı Kazım Özfirat ve daha bir kaç kişi. Böylece tahkikata tamamen el koyulmuş oldu. " Bkz. "Bir Vesika Şemi Ergin 9 Subay", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XIX, Sayı: 323, 21 Ekim 1960, s.26-27.

⁷⁶² Burçak, **a.g.e.**, s.528.

Dinlenmesinde bizzat bulunan Namık Gedik, Kuşçu hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre iki yabancı dil bilen ve genel kültürü yüksek bir insan olan Samet Kuşçu, suikast teşebbüsünün içerisinde yer almaktadır. Ancak Kuşçu, plan içerisinde yer alan arkadaşlarından Yüzbaşı Kazım'ın Ankara'ya gelmesinden şüphelenerek, kendisinin ihbar edileceğinden korkmuştur. Bu nedenle Kazım'dan önce davranarak planı yetkililere söylemek istemiştir.⁷⁶³ Namık Gedik'e göre Kuşçu'yu ihbarda bulunmaya sevk eden diğer bir gelişme ise grup içerisindeki CHP İstanbul milletvekili adayı Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'ın hükümet tarafından sıkı takip altında tutuluyor olmasıydı. Bu takip Samet Kuşçu'nun kuşkularının artmasına sebep olmuştu. Namık Gedik'e göre, Samet Kuşçu bilgileri hükümete herkesten önce haberdar etmek sureti ile kendinin kurtarmaya çalışmıştı. Diğer taraftan Burçak'a göre Namık Gedik, Samet Kuşçu'nun Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin'in çok güvendiği birisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu da Namık Gedik'in, Şemi Ergin'e karşı bir şüphe duyduğu ihtimalini düşündürmektedir.⁷⁶⁴ Basında yer alan Şemi Ergin'e ait vesikada, Cumhurbaşkanı Bayar ile konuyu görüşmek için Namık Gedik'in de bulunduğu bir ortamda yaşananlara yer verilmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı olayların ört bas edilme gayreti içinde olduğunu dile getirerek, Ergin'in hadiseye yeterince önem vermediğini ifade etmiştir.⁷⁶⁵ Devletin üst kademesi, Şemi Ergin'in olayın kendilerine intikalini geciktirdiğini

⁷⁶³ Burçak, **a.g.e.**, s.528.

⁷⁶⁴ Burçak, **a.g.e.**, s.529.; "Şemi Ergin ile ilgili, Tahkikat Komisyonu üyeliği görevinde bulunmuş DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişcioğlu'nu; "Tarihin üzerinde önemle duracağı Savuna Bakanları'ndan biri de Şemi Ergin'dir. Bakanlar Kurulu'na, Yaylacılar denilen hizbin zorlaması ve kendisinin ısrarlı müracaatı ile girebilmiş ve her gittiği yere kendi laubali havasını götürmüş bir bakandı. 9 Subay hadisesi ortaya çıkarıldığı zaman, meseleyi ört bas etme gayretleri dikkatleri üzerine topladı. Kendisine yapılan ihbarları, hasıraltı edip üstelik bir de yurt gezisine çıktığı zaman hayretler son haddini buldu. Meğer adı geçen, hükümet darbesi hazırlıklarından haberdar olmuş, hatta kendisine ihtilal liderliği bile teklif edilmiş." ifadeleri ile Ergin'in 9 subay olayındaki konumunu, kendi düşüncesi ile açık bir şekilde ifade etmiştir. Bkz. Nusret Kirişcioğlu, **"Yassıada Kumandanına Cevap Yassıada İmralı Kayseri Gerçekleri 2**, Baha Matbaası, İstanbul, 1971, s.153.

⁷⁶⁵ "Reisicumhur sordu: Şemi bey, ne var ne yok, anlat. Anlattım ve hadisenin bundan ibaret olduğunu, bunu uzun müddet bu şekilde bırakmanın doğru olamayacağını bu işi olduğu gibi kabul edersek mahkemeye vermemek ve kesip atmak lazım geleceğim söyledim. Bilmiyorum dedi, bu işi nedense örtbas etmek gibi bir temayül var. Ben de aynı fikirde değildim. İşe lazım gelen ehemmiyet verilmiyor ve hafife alınıyor. En can alıcı yerimden vurulmuştum. Bu laf tamamen bana aitti. Çünkü, tahkikat benim Vekaletime aitti. Reisicumhurun ifadesine göre, hadiseye ehemmiyet vermeyen ben, bu işi hafife alan da bendim. Namık Gedik meseleye tamamen el koymuş, her safhasıyla tamamen alakadardı. O kadar canım sıkıldı ki, burada kavga etmek karşı gelmek lazımdı, ama kendimi tuttum, sigaramı çıkararak yaktım ve hırsımı sigaradan aldım Bkz. "Bir Vesika Ergin'in Hatıra Defterinden", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XIX, Sayı: 324, 24 Ekim 1960, s.27.

düşünmekteydi. Buna karşın Namık Gedik'in ise hadiseyi aydınlığa kavuşturmak adına işi sahiplenerek, mücadele ettiğini düşünölmekteydi. Bu nedenle Ergin suçlanmaktaydı.

Devlet üst düzey yöneticilerinin haberdar edilmesi ile birlikte, harekete geçilerek 26 Aralık 1957'de Samet Kuşçu ile birlikte ihbarda adı geçen subaylar, çıkarıldıkları mahkemece suçlu bulunarak tutuklanmışlardır. 17 Ocak 1958'de Milli Müdafaa Vekaleti yazılı bir açıklama⁷⁶⁶ yapma gereği duyarak, TSK içerisinde çok sayıda askerin tutuklandığı yönünde algı oluşturulmaya çalışıldığından bahsetmiştir. Yapılan açıklamada böyle bir algının şaibeden ibaret olduğu dile getirilmiştir. Vekaletе göre, tutuklanan ordu mensuplarının sayısı 9 dur.⁷⁶⁷ Şahısların yargılanmasına 27 Mayıs 1958'de başlanmıştır. Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım ile Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu isyana teşvikten, Kurmay Albay Naci Akın, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Stajyeri Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfirat, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Ata Tan, Yarbay Faruk Güventürk ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu ise fesat çıkarmak suçundan yargılanmışlardır.⁷⁶⁸

Ancak diğer subaylar beraat edecek, Samet Kuşçu ise iftira suçundan tutuklanacaktır.⁷⁶⁹ Ordu içerisindeki cuntanın varlığı ispat edilemediği için, muhbir Samet Kuşçu, iftira atmaktan mahkum olmuştur.⁷⁷⁰ Demokrat Parti'de milletvekilliği, Gümrük ve Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Rıfkı Salim Burçak, tutuklamalar ile ilgili olarak, *"Haber, tabiatı ile dehşet vericiydi. Zira, Türk ordusunun politika dışında bulunduğu yolundaki kanaatin yanlış ve hatalı olduğunu pek açık bir surette*

⁷⁶⁶ Milli Müdafaa Vekaleti tarafından yapılan açıklama: "Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları arasında büyük sayıda tevkifler yapılmış olduğu, binaenaleyh geniş ölçüde birtakım tevkiflere girilmiş bulunduğu yolunda, ortalıkta mübalağalı sayılar dolaşmakta ve bu sayılar ecnebi memleketler ajansları tarafından da neşredilmeye başlanmış bulunmaktadır. Hakikat şudur ki, tevkif edilenlerin hepsi İstanbul'da olmak üzere 9 kişidir. Bunlardan biri emekli olmak üzere üç albay, bir yarbay, bir binbaşı ve bir yüzbaşidan ibarettir." Özsakallı, **a.g.t.**, s.27.

⁷⁶⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı**, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 263.; "Devam Eden Karanlık", **Akis Dergisi**, 25 Ocak 1958, Sene:4, Cilt:12, Sayı: 194, s.4.; Burçak, **a.g.e.**, s.530.; Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, Nisan/2014, s.60.; Senem Nadar, **Türkiye Cumhuriyeti'nin XXIII. Hükümeti Döneminde Çıkarılan Kanunlar ve Bu Kanunların Çıkarılması Sırasında Yaşanan İktidar Muhalefet İlişkisi**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2011, s.21.

⁷⁶⁸ "Dokuz Subayın Duruşmasına İstanbul'da Başlandı", **Zafer**, 27 Nisan 1958, s.1.

⁷⁶⁹ Rıfkı Salim Burçak, **Türkiye'de Milli İradenin Zaferi**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1994, s.28.; Mehtap Şimşek, **27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007, s.43.

⁷⁷⁰ Tutar, **a.g.t.**, s.46.

*ortaya koymaktaydı. Genç demokrasimizin üzerinde demek ki, ciddi tehlikeler dolaşıyordu...Hani Türk ordusu siyasetin dışındaydı!"*⁷⁷¹ ifadeleri ile o gün yaşadığı şaşkınlığı açık bir şekilde ortaya koymuştur.

19 Ocak 1958'de Çankaya Köşkü'nde Bakanlar Kurulu toplanmış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, toplantının amacını arz etmesi için sözü Başvekil Menderes'e bırakmıştır. Menderes, Üniversiteler Kanununda yapılacak değişikliğin uygulama şekli ve Meclis soruşturmalarından bahsetmiştir. Bayar, Menderes'e darbe teşebbüsünü ima ederek, konuyu anlatmasını zira meseleden haberi olmayan vekillerin olabileceğini söylemiştir.⁷⁷² Bayar'ın uyarısı üzerine Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik'i işaret ederek, konuyu anlatmasını istemiştir. Namık Gedik, seçimlerden kısa süre önce, 29 Eylül 1957'de Cumhurbaşkanı İstanbul'dan postalanan imzasız bir mektuptan bahsetmiştir. Bu mektubun sahibi kendisinin Demokrat olduğunu ve yedek subay olarak görev yaptığını belirtmekteydi. Mektupta Ordu içerisinde hükümete karşı bir darbe hazırlığı içinde olunduğunu, bu hareketin içerisinde İstanbul Merkez Komutanı İsmail Hakkı Sokullu'nun da yer aldığı ifade edilmekteydi.⁷⁷³

Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin,⁷⁷⁴ görevinden istifa ederek yerine 19 Ocak 1958'de Bayındırlık Bakanı Ethem Menderes getirilmiştir.⁷⁷⁵ Şemi Ergin'in istifasının altında, gelişmelerden bilgisi olmasına rağmen gereken adımları atmamasının etkili olduğu düşünülmektedir.⁷⁷⁶ Dokuz Subay olayından sonra, Türkiye'nin komşusu Irak'ta, 14 Temmuz 1958'de⁷⁷⁷ meydana gelen darbe neticesinde hükümetin el değiştirmesi, DP' kanadında ister istemez bir huzursuzluk

⁷⁷¹ Burçak, *On Yılım...* s.526.

⁷⁷² Burçak, orada yaşananlarla ilgili olarak; "Başbakanın, ortada hükümet darbesi teşebbüsü gibi bir olay dururken, bu konuya hiç temas etmeyerek onu, son günlerin önemli meseleleri arasında saymamasını ne surette yorumlamak gerektiğini hiç kestiremedim ve hayrete düştüm. Her meseleden önce ve önemle bundan bahsetmek lazım gelmez miydi? Başbakan, konuyu bu kadar kalabalık bir toplantıda açmanın münasip olmayacağı düşüncesiyle, son dakika temettüde düşerek karar mı değiştirmiş, yoksa olayı sessizce yatıştırmanın daha uygun olacağı görüşüne mi varmıştı?" ifadelerini kullanarak, Menderes'in, konunun üzerini kapatmaya çalıştığını ifade etmeye çalışmıştır. Bkz. Burçak, *a.g.e.* s.527.

⁷⁷³ Burçak, *a.g.e.*, s.527.

⁷⁷⁴ Şemi Ergin 1913 yılında Gebze'de doğdu. Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Eskişehir Hakim muavinliği Ankara, Manisa ve Aydın Cumhuriyet Savcı yardımcılığı yaptı. Bir süre serbest avukatlık yaptıktan sonra, IX., X., ve XI. dönem DP Manisa Milletvekili seçildi. Bkz. Demirebilek, *a.g.e.*, s.146.

⁷⁷⁵ MSB Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), <https://www.msb.gov.tr/Bakanlar> (15.02.2020)

⁷⁷⁶ Demirebilek, *a.g.e.*, s.147.; Akkaya, *a.g.t.*, s.42.

⁷⁷⁷ "Irak Olayları", *Akşam*, 27 Temmuz 1958, s.5.

yaratmıştır. Zira dokuz subay olayı ve daha sonra yaşanan Irak'taki askeri darbe, DP'ye dikkatli olmaya itmişti.

Yaşanan süreci iyi bir şekilde okuyan bürokratlar olduğu gibi çok da tehlikeli addetmeyen kişilerin de olduğu görülmektedir. Zira, Dokuz Subay olayı yargılamaları neticesinde ceza alan tek kişi, iftira atmaktan suçlu bulunan ve ordu içerisindeki cunta faaliyetini haber eden Samet Kuşçu olmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki, hükümet, 1960 askeri müdahalesinin habercisi olan Dokuz Subay olayını, çok iyi okuyamamıştır. Zira, dönem gazetecilerinden Cüneyt Arcayürek'in, "*Olay iyi değerlendirilmiş olsa, 27 Mayıs olmazdı*"⁷⁷⁸ ifadeleri bu kanaati destekler niteliktedir.

2.2.2. 1957 Seçimleri ve Meclis Tahkikatı Açılma Çabaları

1957 seçimleri neticesinde DP tek başına iktidar olarak mevcut konumunu korurken, oy oranlarında bir düşüş yaşamış, buna karşılık CHP ve diğer muhalif partiler ise bir artış yakalamıştır. CHP 1957 seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia ederek, bu konuda mağduriyet yaşadıklarını dile getirmiştir. CHP'nin bu adımı DP aleyhine bir Meclis tahkikatı açılması girişimiydi. Bu noktada CHP Meclis Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, 1957 seçimleri ile alakalı, Meclis tahkikatı açılması için birer önerge hazırlayarak TBMM'ye sunmuşlardır. Bu önergelerde cezai, mali ve siyasi sorumluluklarından dolayı Devlet, İçişleri ve Adalet Bakanları haklarında Meclis Tahkikatı açılması istenmektedir.

Birinci önergede, "*27 Ekim 1957 tarihinde yapılan milletvekilleri seçimi dolayısıyla aşağıda yazılı, cezai, mali ve siyasi mesuliyetleri gerektiren hususlardan dolayı, o tarihteki alakalı Devlet Bakanı, Dahiliye ve Adliye Bakanları ile diğer mesuller hakkında, Anayasanın 46. ve Meclis İçtüzüğü'nün 146. maddeleri gereğince, Meclis tahkikatının açılmasını arz ve teklif ederiz.*" ibarelerine yer verilmiştir. Bu önerge, devlet radyosunun seçim dönemindeki kullanımı, seçim serbestisinin ihlal edilip edilmediği, devlete ait araçların herhangi bir parti adına kullanılıp

⁷⁷⁸ Yurdakul, Erdinç, a.g.e., s.141.

kullanılmadığını içermekteydi.⁷⁷⁹ Seçim Kanununun, 1957 seçimleri sırasında tam manası ile tatbik edilip edilmediği ile alakalı olan ikinci önergede kütük yolsuzlukları, idari müdahaleler, radyonun seçim esnasındaki faaliyeti, devlet vasıtalarının ve nüfuzunun kullanılması, siyasi partilerin seçimlerde sarf ettikleri paraların bir kontrole bağlanmamış olması ve mühürlü zarfların selameti gibi konularla ilgilidir.⁷⁸⁰

2.2.3. Güneydoğu'da Meydana Gelen Bazı Asayiş Olayları ve TBMM'de Yansıması

Muhtelif zamanlarda meydana gelen asayişe müessir fiiller, basında hemen kendisine yer bulabilmektedir. Hatta ülkede asayişin sağlanmakla görevli en üst makam olan Dahiliye Vekili, doğrudan açıklama yapma gereği duymaktadır. Dahiliye Vekaleti zaman zaman asayiş konuları ile ilgili tebliğler yayınlamıştır. Bu meyanda Diyarbakır'da jandarma kılığında girerek, 70 kişinin soyulması ve 100 bin liraya yakın paranın gasp edilmesi konusu önem arz etmektedir. Dönem koşulları dikkate alındığında bu olay, üst düzey haber niteliği taşıyan bir gelişme olarak karşımıza

⁷⁷⁹ "CHP Seçimler İçin Dün Meclis Tahkikatı Açılmasını Teklif Etti", **Ulus**, 6 Mart 1958, s.1-4.; CHP Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin'in vermiş olduğu birinci önergede belirtilen gerekçeler şu şekildedir; "1-Devlet radyosu seçim kampanyası müddetince, seçim ve ceza kanunları ile diğer mevzuata aykırı olarak partizan bir gaye ile Demokrat Parti'nin propagandası için kullanılmıştır. 2- Milletvekilleri seçim kanunun 134. maddesinin koyduğu sarıh yasağa ve cezai müeyyidelere karşı seçim günü oy verme devam ederken, seçim neticeleri namı altındaki bir takım kanuni olmayan haberleri peyderpey radyo ile yayınlamak sureti ile, seçmenin ta serbestlikle oy verme prensibi ihlal edilmiştir. Seçim günü, devlet radyosunda yapılan bu yayınların seçmeni, manevi baskı altında bırakmak için kanunen yasak edilen propagandanın ibaret olduğu, Yüksek Seçim Kurulu Kararı ile de teyit edilmiştir. 3- Devlete ait motorlu vasıtaları, Demokrat Parti'nin istifadesine tahsis ettirilmiştir. 4-Seçmen kütükleri ve bilhassa seçmen listeleri yurdun hemen her tarafına sistemli bir surette karışık, eksik ve türlü şekillerde muharref olarak hazırlanmış ve bu yüzden bir çok vatandaşlar, oy hakkını kullanmamışlardır. 5-Oy verme gününe takaddüm eden tarihte, Adalet Bakanlığı'nca telgrafla yapılan ve kanunlara aykırı tatbikatı intaç eden bir tamimle, mahkemelerin vazife ve salahiyetlerine müdahale edilmiş ve bu surette, seçim düzen ve emniyetine tesir icra edilmiştir." Bkz. "CHP Seçimler İçin Dün Meclis Tahkikatı Açılmasını Teklif Etti", **Ulus**, 6 Mart 1958, s.4.; Radyonun, DP tarafından seçim malzemesi olarak kullanılması iddiaları ile alakalı olarak, Adnan Menderes, 28.05.1959 günü, yapmış olduğu DP grup toplantısında; "...Bu, bir çok defalar Meclis'te şu veya bu münasebetle müzakere olmuş bulunuyor. Radyo şöyle kullanılmış, radyo böyle kullanılmış. Radyonun kullanışı ve seçimlere herhangi haksız bir tesir icra etmiş olması üzerinde en küçük bir ihtimal mevcut değildir. Yüksek Seçim Mahkemesi'nin vermiş olduğu karar sarıh ve meydandadır. Aykırı hareket edilmediği, bir an, üzerinde durmayı icap ettirmeyecek açıklıkta bir hakikattir." ifadelerini kullanarak, radyoyu, kendi menfaatlerine kullandıkları şeklindeki iddiaları açık bir şekilde reddetmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-907-1.

⁷⁸⁰ "CHP Seçimler İçin", **Ulus**, Sayı: 12568, 6 Mart 1958, s.4.; İkinci Meclis Önergesi de; CHP Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ve CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin tarafından verilmiştir.

çıkılmaktadır. Hadiseye dair hem Diyarbakır Valisi hem de Dahiliye Vekaleti bir tebliğ yayınlamıştır.

Diyarbakır Valisi Şevket Kozanalp 7 şahsın soyulduğu ufak çaplı bir gasp hadisesinden bahsederek, hadisenin abartılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı konu ile alakalı, Dahiliye Vekaleti de bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde, "*Diyarbakır-Silvan şosesi üzerinde vaki olan soygun hadisesinde, soyguncuların jandarma kılığına girmiş oldukları yalandır. Soyulan yetmiş kişi olmayıp, altı kişidir. Soyulan vatandaşlardan alınan eşya ve para 100 bin lira raddesinde olmayıp, 650 lira para, 2 saat ve bir adet ruhsatlı tabancadan ibarettir.*"⁷⁸¹ açıklaması yapılarak, basında çıkan haberlerin eksik ve abartılı olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Tebliğin devamında ülkedeki kolluk kuvvetlerinin yurt içinde asayiş ve güvenliğin sağlanması konusunda özveri içerisinde çalıştıklarını, basında bir takım konularla ilgili çıkan asılsız haberlerin, kamuoyunda üzüntü yarattığı gerçeğini vurgulamıştır. Ayrıca, Erzurum ziyaretinden dönen Namık Gedik, konu hakkında bilgi almak için Diyarbakır'a uğrayarak, emniyet yetkililerinden hadise hakkında detaylı bilgi almıştır. Gedik, suçluların kısa bir zamanda yakalanmaları için talimat vermiştir.⁷⁸²

İktidar ile muhalefet arasındaki en gergin ilişkiler, 1958 yılı sonundan 1960'a kadar ki zaman aralığında meydana gelmiştir. İktidar ile muhalefeti karşı karşıya getiren en önemli mevzular arasında Dahiliye Vekilinin sorumluluk sahasındaki konular gelmekteydi. Bunlar daha çok partilerin propaganda faaliyetleri sırasında meydana gelmiştir. CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın, 12 Aralık 1958'de yapılan Meclis oturumunda, Mardin özelinde ve Türkiye genelinde meydana

⁷⁸¹ "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", **Zafer**, Sayı: 3279, 9 Ekim 1958, s.4.

⁷⁸² "Dahiliye Vekaleti'nin Tebliği", **Zafer**, Sayı: 3279, 9 Ekim 1958, s.4.; Asayiş olaylarının dışında, öğrenci hareketliliği de, Dahiliye Vekaletinin uğraştığı diğer bir konudur. 1960'da doruk noktasına ulaşan öğrenci hareketlerinin ilk ciddi kıvılcımları 1958'de meydana gelmiştir. Bu bağlamda; Bunun dışında, Hükümet ve onun nezdinde Dahiliye Vekaleti, ülke içerisinde kontrolsüz bir şekilde gösteri yürüyüşlerine izin vermemek adına sıkı tedbirler almışlardır. Zira, 6-7 eylül olaylarından alınan dersler, bu konuda Dahiliye Vekaleti'nin çok hassas bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, 6-7 Eylül olaylarının başlamasında etkili olan Kıbrıs meselesi ile alakalı olarak, yine İngiltere'nin Kıbrıs politikasını protesto mahiyetinde, Ankara'daki üniversite öğrencileri Kızılay'da gösteri yürüyüşü düzenlemek istemişler, ancak bu durum polis engeli ile karşılanmıştır. Zira, Dahiliye Vekaleti, izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda, etkili tedbirler almıştır. Söz konusu grubun dağılmaması üzerine, gaz marifeti ile öğrenci grubu dağıtılmış ve yapılan müdahale neticesinde, mukavemet gösteren 60 yakın öğrenci polis tarafından, savcı talimatı ile göz altına alınmıştır. Bkz. "60 Üniversiteli Nezaret Altında", **Ulus**, 1 Şubat 1958, s.3. Bu olayın ardından, üniversitelerdeki hareketlenme, daha sıkı kontrol edilmeye başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Polis Kordonu Altında", **Ulus**, Sayı: 12549, 6 Şubat 1958, s.1.

gelen, silahlı soygun hadiseleri hakkında, verdiği önerge, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁷⁸³ Arıkan'ın önergesine, konunun muhatabı olan Dahiliye Vekili cevap vermiştir. Gedik'e göre, 1954 ile Kasım 1956 arasında Mardin'de 7 gasp vakıası yaşanmış ve faillerden 11'i tutuklanmıştır. Kasım 1956'dan Nisan 1958'e kadar ise 3 gasp vakıası yaşanmış bunlarla alakalı da 4 kişi tutuklanmıştır. Bu gibi hadiselerin önüne geçmek adına özellikle köy yolları üzerinde motorlu, atlı ve yaya devriyelerle önleyici hizmet yapılmaktadır. Ayrıca olayların yoğun yaşandığı yerlere yeni asayiş karakolları açılarak gerekli tedbirler alınmaktadır.⁷⁸⁴ Ancak, Dahiliye Vekili'nin vermiş olduğu cevap, Arıkan'ı tatmin etmemiş ve CHP'li vekil, kendisinin silahlı soygun vakıalarını sorduğunu, Dahiliye Vekilinin ise Gasp vakıalarından bahsettiğini dile getirmiştir. Arıkan'a göre, 1954'de Mardin-Nusaybin yolunda gerçekleşen silahlı soygunlar neticesinde üç otomobil soyulmuştur. Ayrıca, Mazıdağ'da, Deşi köyü civarında ve Hop bölgesinde birer soygun vakıası gerçekleşmiştir. Ancak Dahiliye Vekili bu hadiseleri görmezden gelmektedir. Arıkan, *"Ben soruyorum Dahiliye Vekili'nden diyorum ki, soygunların miktarı bahis konusu olmayabilir, bu hadiselerin sebebi nedir? Benim asıl öğrenmek istediğim nokta burasıdır...Soygunculuk ve kaçakçılık hadiseleri birbirlerini kovaladı; fakat hiç bir tedbir alınmadı."*⁷⁸⁵ diyerek, asıl sorusunun cevabı yerine, farklı konulara temas edindiğinden yakınmıştır.

Arıkan, özellikle Mardin'de yol kesme ve soygunculuk vakıalarının meydana gelmesinin sebebini, burada görev yapan basiretsiz yöneticiler veya bunların eksikliğine bağlamıştır. Bu durumu örnekle açıklamaya çalışan Arıkan, Mardin eski valisi Kamuran Çuhruk'tan bahsederek, onun zamanında azimli çalışmaları neticesinde, asayişe müessir fiillerin yaşanmadığını dile getirmiştir. Arıkan, *"Hudut bölgelerinde Dahiliye Vekaleti'nin dikkatle kontrol etmesi ve oraya tecrübeli idareciler göndermesi şarttır. Bu gün Mardin bölgesinde bir çok kaymakamlıklar*

⁷⁸³ CHP Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan'ın Önergesi: "1954 Milletvekili seçimlerinden itibaren, Kasım 1956 tarihine kadar, Mardin bölgesinde vuku bulan silahlı soygun hadiseleri ile, 1956 Kasım ayından itibaren bu güne kadar vuku bulan silahlı soygun hadiseleri miktarı nedir? Bu hadiselerin sebebi nedir? Failleri yakalanmış mıdır? Bu gibi hadiselerin önlenmesi için ne gibi tedbirler düşünülmektedir?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.136.

⁷⁸⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.136.; "Dünkü Meclis Müzakereleri", **Zafer**, Sayı: 3344, 13 Aralık 1958, s.4.

⁷⁸⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.137.

noksandır, kaymakamlıkları Jandarma çavuşları idare ediyor."⁷⁸⁶ ifadeleri ile bu bölgelerde görev yapan yöneticilerin niteliklerine vurgu yapmaya çalışmıştır. Aslında Arıkan'ın bu konuşması, Hükümete bir öneri niteliği de taşımaktadır. Ancak, o dönem için iktidar muhalefet ilişkileri o kadar gergin bir süreç içerisinde gitmektedir ki, tarafların birbirlerine karşı yapıcı yöndeki eleştirileri bazen yanlış anlaşılabilir. *anlaşılabilir.*

Arıkan'ın ardından tekrar söz alan Dahiliye Vekili, vekilin söylediği durumların gerçeklik payının olması durumunda, kimin ne kusuru varsa, Vekaletçe gerekli işlemlerin yapılacağını dile getirmiştir. Arıkan'ın Mardin bölgesi özelinde sormuş olduğu soygun vakıaları konusuna değinen Gedik, Mardin Diyarbakır yolu üzerinde meydana gelen soygunlara karşı hükümet olarak titizlikle çalıştıklarını ifade etmiştir.⁷⁸⁷ TBMM'deki asayiş tartışması, Arıkan ile Gedik arasında ikili bir münakaşaya dönüşmüş ve Gedik'in ardından, cevap vermek adına Arıkan söz hakkı istemiştir. Yanlış giden, aksaklığa uğrayan şeyleri takip etmenin, bir muhalefet milletvekili olarak, asli görevi olduğunu dile getirmiştir. Dahiliye Vekilini, asayişin bozuk olduğu yerlerde idare amirlerinin yerini değiştirmemekle itham etmiştir.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 6, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.137.

⁷⁸⁷ "Dünkü Meclis Müzakereleri", **Zafer**, Sayı: 3344, 13 Aralık 1958, s.4.

⁷⁸⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 2, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.139.; İdare amirleri ile ilgili Arıkan'ın eleştiri ve önerilerine cevaben Gedik; "Mardin vilayeti içinde, zaman zaman diğer vilayetlerimizde de olduğu gibi, cereyan eden bazı asayiş meseleleri üzerinde hükümet, lazım gelen tedbirleri almıştır, almaktadır ve alacaktır. Bu bakımdan arkadaşım, müsterih olsunlar, idare amirlerinin hadise ile münasebetlerini tayin ve tespit, bunlar hakkında icap eden tedbirin alınması elbette vekaletimize düşen bir vazifedir. İdare amirleri, herhangi bir surette mesul ise ve bu mesuliyetleri buraya getirecekleri veya bendenize intikal ettirecekleri bir delil ile ortada bulunursa bunun hakkında muamele yapmak elbette doğru olur. Fakat, bazı ahvalde, tarafların çalıştığı ve tarafların adam tutmak istediği bazı yerlerde bu idare amirleri, hadise çıkmış olsa dahi, hadiseler dolayısıyla yerinde ipka edilir. Bu mesuliyeti taşıyan bir hükümetin görüşünün içindedir. Bunun haricinde bir görüşe asla iltifat etmemekteyiz, bundan emin olsunlar." Gedik'in bu konuşmasına karşılık Arıkan ise; "Vekil beyefendi diyor ki, herhangi bir hadisenin, yani vali veya idare amirlerinin mesuliyetlerine mütedair herhangi bir hadiseyi bize intikal ettirsinler, biz lüzumlu tedbirleri alırız. 1954-1956 Kasım ayına kadar, yani İstanbul Beyoğlu Kaymakamı'nın Mardin'e nakline kadar soygun vakıaları olmuyor da, 1956 kasım ayından sonra, soru tarihine kadar geçen zaman zarfında, soygunların birbirini kovalaması ve bunlardan bazılarının jandarma karakolunun yanı başında cereyan etmesinin sebebi nedir? Çünkü oraya gönderilen vali arkadaş tecrübesizdir. Beyoğlu'nda kaymakamlık yapmış bir arkadaşın, Mardin gibi bir yerde valilik yapması kolay değildir." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:2, İçtima 2, On Dördüncü İnikat (12.12.1958), s.140.

2.3. Dahiliye Vekili Namık Gedik Döneminde Kamu Düzeninin Korunması

2.3.1. 1957 Seçimleri Sonrası Dahiliye Vekaleti'nin Tutumu, CHP ve Gedik Arasında Yaşanan Münakaşa

1957 seçimlerinin ardından, muhalefet ve DP arasında, önceki dönemlere göre daha sert ve yapıcılıktan uzak bir münakaşa baş göstermiştir. 1957 seçimlerinde oy oranı düşen DP eski seviyesine ulaşmak adına, muhalefete karşı daha sert bir üslup geliştirmiştir. Aynı seçimlerde oy oranını artıran muhalefet ise bu durumu kendince fırsat olarak görmüştür. İktidar partisinin faaliyetlerine karşı, daha dikkatli ve daha yüksek sesle denetim yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1957 seçimlerinden 1960 Askeri Müdahalesine kadar, çeşitli aralıklarla büyük çoğunluğunu, parti toplantıları sırasında yaşanan kargaşalıkların oluşturduğu muhtelif hadiseler meydana gelmiştir. Muhalif basına göre DP idarecileri 1957 seçimlerinden sonra nasıl bir duruş sergileneceği konusunda ikilemde kalmışlardı. Menderes seçim sonuçları nedeniyle oldukça sinirliydi. Menderes'in arkadaşlarından üçü Fatin Rüştü Zorlu, Emin Kalafat ve Namık Gedik ise aşırı sertlik taraftarıydılar.⁷⁸⁹ Zorlu, Kalafat ve Gedik 1957 seçimlerini idare eden bakanlar olarak görülmekteydi.⁷⁹⁰

CHP İstanbul İl Başkanı, Şemsettin Günaltay ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında yaşanan sözlü münakaşa bu duruma örnek olarak gösterilebilir. CHP seçim sonuçlarından aldığı güç ile DP üzerine eleştirilerini yoğunlaştırmaktadır. Günaltay'ın 25 Kasım 1957'de, seçimler sonrasında İstanbul'da meydana gelen olayları kast ederek, iktidar tarafından bir huzursuzluk havası yaratıldığını iddia etmesi, ülkenin iç güvenliğinden sorumlu Dahiliye Vekili'ne söz hakkı doğurmuştur. Seçimlerin üzerinden henüz bir ay geçmiş olması, seçimler ile ilgili tartışmaları canlı tutmaktadır. Seçim güvenliğinden İçişleri Bakanının sorumlu olması nedeniyle eleştirilerin hedefinde Gedik yer almıştır. Gedik'e göre, CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay'ın, İstanbul'da kuvvetli bir huzursuzluk havası yaratıldığı iddiası

⁷⁸⁹ "Tespit Edilen Taktik", **Akis Dergisi**, 9 Kasım 1957, Sene:4, Cilt: XI, Sayı: 183, s.7.

⁷⁹⁰ "Kabine Meselesi", **Akis Dergisi**, 23 Kasım 1957, Sene:4, Cilt: XI, Sayı: 185, s.6.

gerçeği yansıtmamaktadır. İstanbul'da seçim sonrası bir huzursuzluk havası var ise bu CHP'li politikacıların tutum ve davranışlarından kaynaklanmaktadır.⁷⁹¹ Böylece Gedik seçim sonrası çıkan olayların sebebi olarak muhalefeti işaret etmiş, muhalefetin tahrikleri neticesinde İstanbul ve çeşitli yerlerde bir takım olayların meydana geldiği vurgulamıştır.

Seçim güvenliği ve sonrasında çıkan tartışmalar 04 Aralık 1957'de Başvekil Adnan Menderes'in Hükümet Programını okuması sırasında meydana gelmiştir.⁷⁹² Başvekilin programı okumasına müteakip, CHP Grubu adına söz alan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü seçimler ve sonrasında yaşananlar hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, seçim günü ilk saatlerden itibaren yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Her taraftan seçimle ilgili şikayetler gelmekte, kaymakamlar ve nahiye müdürleri seçim sandıklarını müdahale etmekteydiler. Ortada bir karmaşa hakimdi. Kimi sandık görevlileri müdahale iddiasıyla hakimlere başvurmakta bazı sandıklar ise "*idarenin emrine girmiş*" bulunmaktaydı. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in valilere bir tamim gönderdiğini iddia eden İnönü, bahse konu tamim ile birlikte DP'nin, sandık hareketlerini kendi kontrolüne almak istediğini anlatmaya çalışmıştır.⁷⁹³ İnönü ithamları ile Dahiliye Vekili'ni seçimlerde tertip yapmakla suçlamıştır. 1957 genel seçimlerinin Hükümet merkezinde Başvekil ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, Valiler ile sürekli kurmuş oldukları temas neticesinde idare edildiğini söylemiştir. İnönü, seçimler sırasında, Gaziantep'te⁷⁹⁴ olayların çıktığını, ancak neşir yasağı

⁷⁹¹ "Dahiliye Vekilinin Cevabı", **Zafer**, Sayı: 2966, 27 Kasım 1957, s.4.; Günaltay'ın bu iddialarına karşı, İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlu; "Seçimlerden evvel, Günaltay ve arkadaşlarının tehditlerine maruz kaldım. Telefonda tehditle beraber, suç teşkil edecek sözlere muhatap oldum ve bunları hakimın önüne çıkacak vaziyette tespit ettim." şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bkz. "Nakiboğlu Günaltay'ın İddialarını Cevaplandırdı", **Zafer**, 29 Kasım 1957, s.1.

⁷⁹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.57

⁷⁹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.73.

⁷⁹⁴ 1957 seçimlerinde Gaziantep Olayları şeklinde bilenen hadise sırasında, Gaziantep'te sandıklardan çıkan sonuç ile ilgili partililerin itiraz etmeleri ve anlaşılamamaları üzerine, oylar, tutanaklar ve ilgili belgeler toplanarak, Gaziantep Adliye Binası içerisinde muhafaza altına alınmıştır. Ancak, daha sonra Adliyede yangın çıkmıştır. Böylece, başlayan olaylar, Gaziantep olayları adı ile anılmıştır. Bkz. Hasan Pulur, "1957 Seçimini Hatırlarsınız", **Milliyet**, 3 Nisan 2009, (çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/----secimini-hatirlarsaniz---/hasan-pulur/yasam/magazin/yazardetay/03.04.2009/1078862/default.htm>. (04.09.2019); Gaziantep olayları ile ilgili, 28.05.1959 tarihli, DP grup toplantısında konuşan Menderes; "Antep hadisesi, tipik bir isyan başlangıcıydı. Bunun, hiç söz götürür tarafı yoktu. Antep'te atılan taşların kasti mahsusla, müsemman olarak iki saatlik mesafeden getirilmiş taşlar olduğu sabit olunmuştur. Atılan tüm fişeklerin kapçıkları silahlı kuvvetlerimizin taşıdığı silahlara değil, halkın taşıdığı silahlara aitti...Vali orada, mebus arkadaşlarımız orada...Elleri tabanca halk, kapıyı zorluyor. Halk değil, mütecavizler. Bütün bunların manası ne? Ben sordum eski bir Halk Partiliye. Şu hadise, sizin zamanınızda olsaydı, ne yapardınız

nedeniyle kamuoyunun olaylardan bihaber kaldığını dile getirmiştir. Bahse konu olaylar sırasında, hükümet tarafından, Gaziantep'e uçaklar kaldırılmıştır.⁷⁹⁵ Bir takım basına göre, Gaziantep Belediyesi'nde çıkan yangın ile alakalı, Yüksek Soruşturma Kurulu sekiz tali ve bir merkez kurulu çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Belediye yangını ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında bağ kurulmuştur. Gaziantep olayları sırasında Adliye binasının, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in direktifi altında yakıldığı ve bekçinin de, yanarak öldüğü iddia edilmiştir.⁷⁹⁶

dedim? Dokuz defa istiklal mahkemesi kurar ve 900 kişiyi asardık dedi." şeklinde ifadelerde bulunarak, olayın ciddiyetini vurgulamaya çalışmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-907-1.

⁷⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.74.; İnönü'nün, uçakların Gaziantep'e kaldırıldığı yönündeki iddialarına karşılık, 28.05.1959 günü yapılan DP grup toplantısında konuşan Menderes, Gaziantep olaylarından bahisle; "...Şimdi işin diğer tarafı, daha tahakkuk etmeden kim silah atmış, öldürülen kimdir, hadise hakkında en basit bir malumat elde edecek kadar zaman geçmeden İsmet İnönü'nün meşhur talimatı, hatırlarsınız. Derhal, isyanın başlangıcında müteşebbis olanları himayesine alıyor. Diyor ki, siz, masum vatandaşlara karşı uçak kullanıyorsunuz. Hangi masum vatandaşlar? Onlar, o silah atanlar mı? Onlar belediyeye hücum edenler mi? Onlar mı masum vatandaş? Göğüslerine rozetlerini takıp, yürüyüş yapanlar, komiseri öldürülenler mi masum vatandaş? İşte, bunları himayesine alıyor." diyerek, İnönü'ye sert sözlerle yüklenmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-907-1. ; Gaziantep olayları ile alakalı, 27 Mayıs 1960 ihtilalından sonra Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in olduğu iddia edilen günlüklerin bir kısmı yayımlanmıştır. Yayımlanan günlükte, 29 Ekim 1957 tarihini taşıyan Gaziantep hadiseleri ile alakalı; "Gaziantep'de hadise olmuş, merasim esnasında Halkçılar askere sataşmışlar, dört beş bin kişi Belediye binasına hücumla tahrip etmiş. Vali, savcı ve diğer ilgililer vilayet binasına sığınmışlar. Bir komiser muavini öldürülmüş. Meclis reisi Koraltan'ın odasında Bayar, Menderes ve Fevzi Mengüç Paşa, heyecan içinde endişeli bir halde tedbirler düşünüyorlardı. İlk akla gelen, örfi idare ilan etmektir. Hemen jet uçaklarını Gaziantep'e göndermişler. Bu, manasız ve hatalı bir tedbir. Örfi idare fikri ise müzakere edilebilir. Şemi Ergin, beraberinde müsteşar Ethem Yetkiner ve üç adliye müfettişi olduğu halde Gaziantep'e gönderildi...Az sonra Samet'in makamına gittim. Odada Yırcalı ve Necmi İnanç da vardı. Nümayişleri tenkit ediyorlar, hatalarımızı sayıyorlardı. İnhidam başladı dedim. Bunun önlenmesi ve telafisi çok müşküldür. Belki de mümkün olmaz. Bu zihniyet devam ederse, iktidarda tutunamayız. Onlar da bu fikre iştirak ettiler." diyerek, hadiselerle karşı hükümetin attığı adımların yanlış olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Bkz. Ethem Menderes'in Hatıra Defterinden Yeni Kısımlar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13000, 11 Ekim 1960, s.1-5.; Gedik, Gaziantep olayları ile alakalı, İnönü'nün, hükümetin Gaziantep'e olaylar ile alakalı jet gönderdiği iddiasına karşılık; "Belediyeye gidenler ne yapıyor. Dinleyin; dinleyin. Gaziantep üstüne bu kahraman şehir üstüne jet tayyareleri gönderildi diye buradan zağrı zağrı bağırın İnönü, dinlesin. Bunlar kahramanlığı dillere destan olan ve senelerce Fransızlara karşı koyan ve göğsünü istilaya siper eden ve Türk kahramanlığının sembolü olan bu şehrin belediye binası üzerindeki Türk Bayrağını bu nümayişçiler indiriyor ve Halk Partisi bayrağını çekiyorlar. " şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.111.; "Türk Bayrağı Yerine Altıok", **Zafer**, Sayı: 2974, 5 Aralık 1957, s.3. Gedik; "Biz bunları açıklamadan evvel memlekette yayılmak istenen haber şu idi: Gaziantep'te yüzlerce, binlerce vatandaş öldürülmüş, tayyareler bombardıman etmişler." diyerek kendisilerini savunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113.

⁷⁹⁶ "Gaziantep Olayları Tahkikatında Alınan Neticeler", **Cumhuriyet**, Sayı: 13001, 12 Ekim 1960, s.5.; "Gaziantep Adliyesi'ni Namık Gedik Yaktırmış", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3113, 12 Ekim 1960, s.1-5.

Daha sonra kürsüye muhalefetin iddialarını yanıtlamak için Dahiliye Vekili Namık Gedik gelmiştir. Gedik, konuşmasına İnönü'ye hitaben, Meclis oturumunun ana konusu olan V. Menderes Hükümet Programı dışında konuşmuş olmasının ve hükümet programını yüzeysel bir şekilde geçmiş olmasını eleştirerek başlamıştır.⁷⁹⁷ 1957 seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı iddialarına karşılık konuşan Gedik'e göre, devri sabık yaratmamak için DP 1950 seçimlerinin hesabını sormamıştır. Ancak CHP, 1946 seçimlerindeki usulsüzlüğünü kapatmak için 1957 seçim sonuçlarını bahane ederek DP'yi eleştirmektedir.⁷⁹⁸

Dahiliye Vekilinin, muhalif olan bir partiye üye oldular diye insanların kafalarının taşla ezilerek öldürüldüğünü açıklaması, iktidar-muhalefet çekişmesinin geldiği boyutu yansıtmaktadır. Gedik'in sözünü ettiği bu konu Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde cereyan etmiştir. Gedik, bu konuyu Meclis kürsüsünden dile getirirken, "*Kırıkhan'ı kısa bir zaman evvel ziyaret ettim. Seçimlere takaddüm eden tarihten iki gün evvel Hatay mebus adayı bir doktor arkadaşımız, yanında parti ocak başkanımız olduğu halde bir akşam bir ahabının evini ziyarete gidiyor, gece dönüşünde Halk Partisi Ocağı yolun kenarında. Issız, iki tarafta uzak mesafelerde yanan elektriklerin ışıklarının yetişmediği bir sahada sekiz Halk Partili bu iki arkadaşımızın üzerine hücum ediyorlar. Mebus adayı arkadaşımız kendisini zoraki ellerinden kurtarabiliyor. Fakat diğer arkadaşımız gece yarısı, karanlık yerde kafası taşla ezile ezile*

⁷⁹⁷ İnönü'nün, V. Menderes Hükümeti Programı münasebeti ile yapılan Meclis oturumunda, konuşmasının bir bölümünü seçimler ve seçim sonrasında çıkan olaylara ayırmış olması ile alakalı olarak Zafer Gazetesi; "İsmet Paşa 1 saat 57 dakika konuştu. Bunun ilk altı dakikası, sonradan boşa savuracağı kroşeyi gizlemek için, dış politikaya ve hükümeti destekler görünen cümlelere aittir. Tam doksan dakika ise, gündem dışı bir konu olan seçim şikayetlerinden bahsetti." şeklinde ifadeler yer vermiştir. Bkz. "Meclisten Notlar", **Zafer**, Sayı: 2974, 5 Aralık 1957, s.4.

⁷⁹⁸ "Biz maalesef, 1950'de hesap sormamıştık, tabi bir devri sabık yaratmamak için çok iyi bir niyetle. Fakat onlar, 1946 faciasının damgasını her an taşımaktadırlar...1946 onlar için çok meşum, Tazyikten bahseden insanlar gayet iyi hatırla, o günlere takaddüm eden zamanlarda ellerinde makineli tabancalarla, bu günkü Başvekilin çiftliğini taratmışlardır...Niyetleri şu; bir günah var geride, bunu nasıl sileriz, takas yapabilir miyiz? 1957 seçimlerinde, güya iktidar tarafından tatbik edilmiş olan baskılar vesaireyi ileri sürmek suretiyle, mazileri ile olan irtibatlarını kesmek istemekteler ve bu yoldan bir takas muamelesine teşebbüs etmektedirler." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.110.; Namık Gedik, Meclis görüşmeleri sırasında sözlerinin sık sık alkış vb. şeylerle, CHP'li milletvekilleri tarafından kesilmesi üzerine; "Büyük Millet Meclisi'ne katılmak bu Meclisin içinde kavga çıkarmak değil, fikirlere hürmet etmektir...Paşanız size bir tek şey öğretmiş, hepinizi birden alkışlatmak. Nerede sesini duysanız alkışlıyorsunuz."ifadelerinde bulunarak, tek adamlık kavramına atıfta bulunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.108.; "Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Konuşması", **Zafer**, , Sayı: 2974, 5 Aralık 1957, s.3.

öldürülüyor."⁷⁹⁹ şeklindeki ifadeler ile yaşanan hadise resmi ağızdan, Meclis çatısı altında dile getirilmiştir. Dile getirilen hadise demokratik bir idare sistemini benimsemiş olan bir devlette, asla görülmemesi gereken bir manzardır. Ancak 1957'de halen yeterince demokratik olgunluğa erişilememiş olması gerçeği, istenilmeyen hadiseler yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Gedik'e göre Gaziantep olayları İnönü'nün aktardığı gibi değildi. 1957 seçimlerinin ardından resmi netice açıklanmadan Gaziantep'te DP'nin seçimleri kazandığı haberleri yayılmıştı. Bu sırada, CHP milletvekilleri de şehirde bulunmaktaydılar. Bu haber nedeniyle CHP'li bir grup Gaziantep DP binası önüne gelmişti. Bu sırada DP'liler ile CHP'liler arasında bir arbede yaşanmış ve bu arbede sırasında, CHP'lilerden birisinin filamanının tahtası kırılmıştı. Ardından çıkan kargaşayı polis araya girmek suretiyle ayırmış ve neticede bir DP'li gözaltına alınarak mahkemece tutuklanmıştı. Gedik'e göre tutuklanan bu DP'linin tahliye edildiği şeklinde gerçeği yansıtmayan haberlerin yayılması üzerine, 4-5 bin civarında CHP'li, hapishaneye (hapishanenin ismi zikredilmemiştir) doğru yürümeye başlamıştır. Gedik, bu hareketin CHP tarafından organize edildiğini düşünmektedir.

Gedik'e göre olaylar yatıştırıldıktan sonra 29 Ekim törenleri sırasında bayramı provoke etmek isteyen bir grup CHP'li, tören alanına alınmamıştır. Sebebi ise Polisin bu durumu izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak değerlendirmesidir. Bunun üzerine, grup üçe bölünerek Belediyeye, hükümete, ve DP binasına yönelmiştir. Buradan hareketle Gedik, topluluğun bilinçli bir şekilde hareket ettiği düşüncesinden yola çıkarak, eylemin planlı yapıldığını iddia etmektedir.⁸⁰⁰ Sözlerine devam eden Gedik, kendilerinin tek şef, tek insan zihniyeti ile mücadele içerisinde olduklarını

⁷⁹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.110.

⁸⁰⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.111.; "Gaziantep Meselesi Nedir", **Zafer**, Sayı: 2974, 5 Aralık 1957, s.3.; 15.02.1960 tarihli Meclis konuşması sırasında Gaziantep olaylarından bahseden Gedik; hadiseleri sırasında çekilmiş fotoğrafları Meclis kürsüsünden göstererek "...şu, Gaziantep olaylarının fotoğrafıdır...Bu binayı görüyorsunuz. Bu, tek camlı bir bina değildir. Bir evin, bir camı dahi kırılrsa derhal kanun harekete geçer. Bu, belediye binasıdır ve bütün camı ve çerçevesi boydan boya parçalanmıştır. Önünde tedbir alan zabıta kuvvetleri vardır. Şu gördüğümüz ikinci resim, o gün vazife başındaki bir komiserimizin bu hadiseler sırasında bir serseri kurşunla şehit olduğu anı göstermektedir. Şu resim, polise karşı eli sopalı halkın yürüyüşünü göstermektedir. Şu alttaki resim, nihayet bunların içinde en manalısı, elinde sopalarla hükümet kuvvetlerine hücum edenleri gösteriyor. Diğer tarafta görülen ve ellerinde bulunan bayraklar altı oklu bayraklardır." ifadeleri ile, kolluk güçlerine ve hükümet aleyhine bir suç işlendiğini fotoğraflar göstererek ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu fotoğrafların temini, herhangi bir yerden mümkün olmamıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci (15.12.1960), s.910.; "Dinleyin", **Kim Dergisi**, 22 Mayıs 1959, Sene:1, Sayı: 52, s.19.

dile getirmiş ve "Biz, bu memlekete iktidar olarak bir meltem gibi geldik. Karayel gibi gelmek isteyenleri bu millet iktidara getirmemekte haklıdır."⁸⁰¹ ifadeleri ile CHP'ye yüklenmiştir. Konuşmasına son vermeden önce Namık Gedik, CHP'nin seçimlerden önce ve sonra iktidar tarafından bir çok kurum ve kişiye baskı yapıldığı yönündeki iddialarına karşı, "Baskıdan bahsediyorlar. Ne baskısı? Hangi baskı? İdare baskısı diyorlar. Siz yaptınız baskıyı. Bu milletin, Devletle, Hükümetle hizmet esası üzerine akit yapmış olan memurlarının en küçüğünden en büyüğüne varıncaya kadar siz tehdit ettiniz. Valilere çekilen telgraflar, bu çekilen telgrafların ağırlığı o kadar büyüktür ki, telgraf telleri taşıyamamıştır, inhina peyda etmiştir."⁸⁰² şeklindeki ifadelerle baskı iddialarını kesin bir şekilde yalanlamıştır.

2.3.2. Mülki, İdari Taksimatta Değişiklikler ve Meclis Görüşmeleri

2.3.2.1 Nahiyelerden Kaza Teşkilatına, TBMM'de Kaza ve Nahiyelere Yardım Tartışması

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 1957 seçimleri sonrasında da, mülki idari teşkilatta değişiklikler yapılmış ve bu bağlamda bazı nahiyeler kazaya yükseltilmiştir. Seçimlerin ardından kaza yapılan nahiyeler şu şekilde sıralanabilir; Adana'nın Mağara, Adıyaman'ın Gölbaşı, Afyon'un Çay ve Sultandağı, Ağrı'nın Hamur, Antalya'nın Kumluca, Aydın'ın Sultanhisar, Bolu'nun Kıbrısçık, Burdur'un Ağlasun, Çankırı'nın Yapraklı, Çorum'un Bayat, Denizli'nin Çardak, Diyarbakır'ın Hani, Erzurum'un Olur, Eskişehir'in Sarıcakaya, Gaziantep'in Yavuzeli, Giresun'un Dereli, İzmir'in Bornova, Kars'ın Kanak, Kırklareli'nin Pehlivan köy, Ordu'nun Ulubey, Tekirdağ'ın Çerkezköy ve İzmir'in Bornova nahiyesi.⁸⁰³ Nahiyelerin kaza olmasında bahse konu yerlerin gelişmişlik düzeyleri dikkate alındığı gibi, seçim kaygısının da etkili olduğu düşünülmektedir. Nahiyeleri ilçeye dönüşen illerin 1957 seçim sonuçları dikkate alındığında Adana, Burdur, Çankırı, Kars ve Ordu dışındaki

⁸⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113.

⁸⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt:1, İçtima 1, Onuncu İnikat (04.12.1957), s.113-114.

⁸⁰³ "22 Nahiye Kaza Oldu", **Zafer**, Sayı: 3094, 2 Nisan 1958, s.1.

illerin tamamında DP ilk parti olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰⁴ Bu da bize "*çoğulcu*" bir demokrasi anlayışı yerine "*çoğunlukçu*" demokrasi anlayışının ön planda olduğunu göstermektedir.

Nahiyelerin, kaza haline getirilmesi vesilesi ile Dahiliye Vekili Namık Gedik, beraberindeki milletvekilleri ve Dahiliye Vekaleti Vilayetler İdaresi Genel Müdürü ile birlikte, İzmir'in Bornova ilçesindeki merasime katılmıştır. Burada bir konuşma yapan Gedik, TBMM tarafından 1957'de kabul edilen kanun⁸⁰⁵ ile bazı nahiyeleri ilçeye dönüştürmek ile ilgili kararlılıklarının sürdüğüne dikkat çekmiştir.⁸⁰⁶ Gedik, çıkarılan kanun gereği programa uygun şekilde mülki, idari taksimatların gereğini yapmış olmanın mutluluğu içinde olduğunu vurgulamıştır.

Yaptıkları işi, vatandaşla hizmet noktasında ele alan Namık Gedik, 1950 'den itibaren taviz vermeden çalıştıklarını dile getirmiştir. Bu bağlamda mülki, idari teşkilatta yaptıkları değişimden bahseden Gedik'e göre, 1950'ye kadar Türkiye'de mevcut 430 kaza bulunmaktadır. 1 Nisan 1958 itibariyle ise bu sayı 106 artırarak 536 ya çıkmıştır. 6-7 senede ortaya çıkan bu artışı başardıklarını dile getiren Gedik, bundan sonra da çalışmaların devam edeceğinin altını çizmiştir.⁸⁰⁷ Gedik, 1959 yılı Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerinde mülki ve idari taksimat ile ilgili soruları yanıtlamıştır. Belirlenen ihtiyaç ve zorunluluk halleri miktarınca talep üzerine, mülki taksimatta değişikliklerin daha önceki yıllarda olduğu gibi sürdüğünü ifade etmiştir. 1960'da ele alınacak olan bir program dahilinde, ilçelerin kurulmasına devam edileceğini açıklayan Gedik, bazı ilçelerin il olma taleplerinin 1939 yılından

⁸⁰⁴ TBMM Resmi İnternet Sitesi, (çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.seci_m_cevreleri?p_secim_yili=1957. (21.02.2020)

⁸⁰⁵ Bu Kanunun İlgili Maddesi, Madde 1; 1.IX.1957 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (1) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (22), 1 Nisan 1958 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/A) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (22) ve 1 Nisan 1959 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/B) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (17), 1 Nisan 1960 tarihinde mer'i olmak üzere ilişik (I/C) sayılı cetvelde vilayetleri, adları, merkezleri ve kendilerine bağlanan nahiye, kasaba ve köyleri gösterilen (17) ki, ceman (78) kaza yeniden kurulmuştur. Bkz. Yeniden 78 Kaza Kurulması ve İzmir Vilayetine Bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilayetine Bağlanması Hakkında Kanun (27 Haziran 1957), **Resmi Gazete**, 7033/9644.

⁸⁰⁶ "22 Nahiye Kaza Oldu", **Zafer**, Sayı: 3094, 21 Nisan 1958, s.4.

⁸⁰⁷ "22 Nahiye Kaza Oldu", **Zafer**, Sayı: 3094, 21 Nisan 1958, s.4.

beridir devam ettiğini ve bu suretle il olmak isteyen ilçelerin sayısının 47 olduğunu dile getirmiştir.⁸⁰⁸

Öte yandan, merkezi bütçeden belediyelere yapılan yardım ve miktarları konusu, 28 Mart 1958'de yapılan TBMM oturumunda gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere Belediyeler gelirlerini elektrik, su, ulaşım hizmetleri, vergi ve harçlar, ilan ve reklam gibi hizmetlerden elde edilen gelirlerden karşılamaktaydılar. Bu kaynaklarının dışında, merkezi yönetimden, mahalli idarelere, karşılıksız olarak aktarılan pay ve yardımlar vardır. Yani merkezi yönetim tarafından toplanan gelirler üzerinden belli bir oran, mahalli idarelere tahsis edilmekteydi. Ancak bu durum siyasiler arasında sık sık kavga konusu olmaktadır. Çünkü bir ilde merkez ve ilçe belediyeleri farklı siyasi partiler tarafından idare edilebilmekteydi. Bu da belediye başkanları ile iktidar arasında, mahalli idarelere pay aktarımı konusunda soruna neden olmaktadır.

Bu bağlamda Meclis Genel Kurulu'nda CHP Ankara Milletvekili Mustafa Yeşil, 28 Mart 1958 tarihli Meclis oturumunda, 1956 ve 1957 yıllarında Ankara'daki kaza ve nahiyelere merkezi bütçeden ne kadar parasal yardım yapıldığı ile ilgili şifahi soru yöneltmiştir.⁸⁰⁹ Dahiliye Vekili, Yeşil'in sözlü sorusuna, tek tek hangi belediyeye ne kadar yardım yapıldığını okuyarak cevap vermiştir. Buna göre İl merkezi ile birlikte, 27 belediye sayan Gedik, bunlardan 1956 yılında 14, 1957 yılında ise 19 belediye maddi destek sağlandığını ifade etmiştir. Buna göre destek verilenler şu şekilde sıralanabilir: 1956 Yılı; Bala: 17.000 tl, Beypazarı: 10.000 tl, Çubuk: 10.000 tl, Kalecik: 10.000 tl, Keskin: 10.000 tl, Şerefli Koçhisar: 10.000 tl, Nallıhan: 10.000 tl, Güdül: 5.000 tl, Hasanoğlu: 4.000 tl, Sincan: 5.000 tl, Karaşar: 2.500 tl, Delice: 2.500 tl, Kaman: 10.000 tl, Ömerhacılı: 4000 tl; 1957 Yılı; Bala: 10.000 tl, Beypazarı: 10.000 tl, Çubuk: 10.000 tl, Kalecik: 12.500 tl, Keskin: 10.000 tl, Kırıkkale: 10.000 tl, Şerefli Koçhisar: 10.000 tl, Nallıhan: 10.000 tl, Güdül: 2.500 tl, Hasanoğlu: 2.500 tl, Sincan: 2.500 tl, Karaşar: 2.500 tl, Delice: 2.500 tl, Yahşıhan: 2.500 tl, Panlı: 6.500 tl, Sarıyahşi: 2.500 tl, Karakeçili: 2.500 tl, Kaman:

⁸⁰⁸ "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁸⁰⁹ Mustafa Yeşil'in Şifahi Sorusu: "1956-1957 yıllarında, vilayet bütçesinden, Ankara kaza ve nahiye belediyelerine ayrılan yardımdan, hangi kaza ve nahiyelere verildiği, verilmeyen kaza ve nahiye var mıdır? Yardım miktarları ne kadardır?" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:3, İttima 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.104.

10.000 t1, Ömerhacılı: 2.500 t1.⁸¹⁰ Gedik'in beyanının ardından söz isteyen Yeşil, Dahiliye Vekili'nin saydığı belediyelerin DP'nin kazandığı kaza ve nahiyeleri içerdiğini belirtmiştir. Çamlıdere, Kızılcahamam, Ayaş, Polatlı, Haymana ve Elmadağ gibi müstakil olarak seçimlerini kazanan yerlerin ise merkezi yönetim yardımından pay almadığının altını çizerek Dahiliye Vekili'ni bu konuda suçlamıştır. Gedik ise Belediyeye yapılan yardımların Dahiliye Vekaleti ile bir alakasının olmadığını ifade etmiştir.⁸¹¹ Yapılan yardımların iktidarın kazanmış olduğu yerlere yoğunlaşması, merkezi idarenin partizanca hareketini düşündürmektedir.

2.3.3. CHP Toplantıları ve Dahiliye Vekaleti

İktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren hadiselerin başında, DP'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na⁸¹² aykırı hareket edilmesini gerekçe göstererek, CHP ve diğer muhalif partilere müdahale etmesi yer almaktaydı. Ancak muhalefet, faaliyetlerinde bahse konu kanuna aykırı hiç bir eylem olmadığını savunmaktaydı.

23 Mayıs 1958'deki Meclis oturumunda, DP ile CHP arasında, bu kanun gereği tartışma yaşanmıştır. CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley, 16 Şubat 1958'de İstanbul Kadıköy'deki CHP lokalinde, Gençlik Kollarının tertiplemiş olduğu kapalı yer toplantısına, hangi kanuna müsteniden engel olunduğuna dair, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e şifahi bir soru yöneltmiştir. Gedik, toplantının yapılacağının ilgili kanun gereği önceden kendilerine haber verilmediğini dile getirmiştir.⁸¹³ Ayrıca

⁸¹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:3, İçtima 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.105.

⁸¹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:3, İçtima 1, Elli İkinci İnikat (28.03.1958), s.105.

⁸¹² Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun: **Serbest Toplantılar**: Madde 2. Siyasi partilerce veya siyasi propaganda kastıyla, hakiki veya hükmi şahıslar tarafından tertip edilecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak; muhtelif seçimler dolayısıyla Milletvekilleri Seçim Kanunu'na göre, muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkur kanun hükümleri dairesinde yapılır.; **Beyanname vermek suretiyle yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşleri**: Madde 3. Açık veya kapalı yer toplantıları veya gösteri yürüyüşü yapabilmek için toplantı yahut yürüyüşten en az 48 saat önce, o yerin en büyük mülki idare amirine siyasi ve medeni haklarını kullanma salahiyetini haiz ve bu yerde daimi ikametgahı bulunan üç kişilik bir tertip heyeti tarafından beyanname verilmesi ve bu beyannamede, toplanmanın veya gösteri yürüyüşünün mevzuu ile maksat ve gayesinin, toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı mahal, gün ve saatin gösteri yürüyüşünün takip edeceği yol ve istikamet, toplanma ve dağılma yerlerinin ve bunları idare edeceklerle toplantıda konuşacak olanların hüviyet ve ikametgahlarının açıkça ve tafsilen gösterilmesi mecburidir... Bkz. "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun", (30 Haziran 1956), **Resmî Gazete**, 6761/9346

⁸¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: 4, İçtima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.171-172.

Gedik, toplantının men edilmesini İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesinin (C) fıkrasına dayandırmıştır.⁸¹⁴ Bunun üzerine Güley, Gedik'e hitaben buradaki tek amacın iktidar tarafından, muhalefet toplantılarının men edilmesi olduğunu dile getirmiştir. Güley'e göre, iktidar tarafından men edilen muhalefet toplantıları kanunsuzdur. "*Muhterem Dahiliye Vekili arkadaşşıma son söz olarak söylüyorum. Bir siyasi iktidarın partisinin, teressümünde en mühim boyayı, Adliye Vekili ile Dahiliye Vekili'nin fırçaları vurur. Muhterem Dahiliye Vekili'nden rica ediyorum, tarih önünde ve Türk milleti önünde, bu partinin zamanla insani hatlardan mahrum bir hale gelmemesi için, bundan sonra olsun dikkat etsinler ve ettirsinler.*"⁸¹⁵ ifadeleri ile CHP'nin faaliyetleri ile alakalı yapılan müdahalelerde yasal zemin bulmak için, gerek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gerekse farklı kanunların gerekçe gösterildiğini dile getirmiştir. Bu beyana karşılık Gedik, toplantılara bazı duruma göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri bazen de İl İdaresi Kanunu'ndan alınan yetki ile müdahale edildiğinin altını çizmiştir. Gedik'e göre müdahale esnasında herhangi bir suiistimal söz konusu değildir.⁸¹⁶

Sözlerine devam eden Gedik, 1957'de CHP'nin yapmış olduğu toplantıların sayısının 1653, 1958 mayıs ayı itibariyle 134 olduğunu belirtmiştir. CHP'nin yaptığı toplantı istatistiklerini açıklayan Gedik, bir günde yapılan toplantının 39, konuşan kişi sayısının ise 390 olduğunu ifade etmiştir. Gedik, bu toplantılar ile alakalı ortada devam eden bir kanunsuzluk gördüğü takdirde, "*Eğer kongrede konuşmalar*"⁸¹⁷ böyle

⁸¹⁴ İl İdaresi Kanunu: Madde 11/C; "İl sınırları içerisinde, huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindendir. Bunları sağlamak için vali, gereken karar ve tedbirleri alır. Bu hususta alınan ve ilan olunan karar ve tedbirlere uymayanlar hakkında 66. madde hükmü uygulanır." Madde 66; "İl Genel Kurulu veya idare kurulları yahut en büyük mülkiye amirleri tarafından, kanunların verdiği yetkiye istinaden itti haz ve usulen tebliğ veya ilan olunan karar ve tedbirlerin tatbik ve icrasına muhalefet eden veya müşkülât gösterenler veya riayet etmeyenler hakkında, hareketi ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde Türk Ceza Kanunu'nun 526. Maddesi uygulanır." Bkz. "İl İdaresi Kanunu", (18 Haziran 1949), **Resmî Gazete**, 5442/7236.

⁸¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İctima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.173.

⁸¹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İctima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.175.

⁸¹⁷ Namık Gedik, "bu konuşmalar" ibaresi ile kast ettiği, CHP'nin Bala Kongresi'dir. Konu ile alakalı olarak Gedik; "Bala Kongresi'nde Cumhuriyet Halk Partisi'nin kongresinde arkadaşlardan birisi ne diyor: 'Cumhuriyet Halk Partisi mebuslarının...', 'Mecliste üç dakika konuşturulmadığını, fakat bir müddet içinde iktidarın paçavraya çevrildiğini' kongrelerinde ifade ediyorlar. Bakınız neler diyorlar: 'Bu memlekette ilaç bırakmadılar. Biz, Demokrat Parti milletvekili diye bir kimse bırakmayacağız. Mecliste bizimle kavga etmek istiyorlar. Cumhuriyet Halk Partisi mebusları kolay kolay dayak yemez, fakat atarız.' Sevgili arkadaşlarım, demokrasinin müsamaha rejimi olduğunu söylerler, fakat unutmamak lazımdır ki, demokrasi her şeyden evvel bir fazilet, nezaket ve ahlak rejimidir. Buna

devam edecek olursa, ben Dahiliye Vekili olarak, bu memleketin emniyet ve asayişini, şeref ve haysiyetini korumak için bu kongrelere, kanun hükümlerine dayanarak mani olacağım."⁸¹⁸ demiştir. Kanuna aykırı herhangi bir durum gördüklerinde, men yetkilerini kullanacağını vurgulamıştır. Gedik, her şeyden önce kanun, nizam, Türkiye'nin emniyet ve asayişine karşı olan her türlü tehdit ihtimal dahilinde bile olsa müdahaleden kaçınmayacağını altını çizmiştir.⁸¹⁹ Gedik, ben sadece Demokrat Parti'nin değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin Dahiliye Vekiliyim diyerek, yapılan müdahalelerde kasıt aranmaması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.⁸²⁰

1958'de bahse konu kanun sebebiyle gerginleşen CHP-DP çekişmesi 1959'da da devam etmiştir. 19 Nisan 1959'da CHP Kasımpaşa Hüseyin Cahit Yalçın Ocağı'nın açılışı sırasında iktidar ve muhalefet karşı karşıya gelmiştir. Açılış nedeniyle kurulan hoparlör sisteminde, sesin çevreye yayılır şekilde duyulması üzerine polis, CHP heyetini ilgili kanunu hatırlatarak ihtar etmiştir. Ancak CHP'liler bu duruma karşı çıkmıştır. Ardından kapanan yol, açılmak istenirken arbede çıkmış ve ses sistemi kullanılmaz hale getirilmiştir. Kasımpaşa'da yaşanan bu durum üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamaya göre, hiç bir parti toplantısına davul, zurna ve hoparlöre müsaade edilmeyecektir.⁸²¹ Açıklamada önceden ilgili kanunun gereğini uygularken inisiyatif kullanıldığı ancak son olayın ardından kanunun gereği ne ise onu yapılacağı anlatılmaya çalışılmıştır.⁸²²

riayetkar olunuz. Bütün kongreleriniz açıktır." şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İçtima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.174.

⁸¹⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İçtima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s. 176.; "İçişleri Bakanı Yurdu Ölüler Evi Haline Getirmek İstiyor", **Ulus**, 24 Mayıs 1958, s.3.

⁸¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İçtima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.175-176.

⁸²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:4, İçtima 1, Yetmiş Birinci (23.05.1958), s.177.; "İçişleri Bakanı Yurdu Ölüler Evi Haline Getirmek İstiyor", **Ulus**, 24 Mayıs 1958, s.3.

⁸²¹ "Bu günden itibaren karar verdim hiç bir parti toplantısında ne davula, ne zurnaya, ne de hoparlöre müsaade etmeyeceğiz. Benim geniş müsamahamı istismar ettiler...Şehrimizde dün hem DP'nin, hem CHP'nin, hem de CMKP'nin toplantıları vardı. Bir muhalif parti olan CMKP'nin de Şehreminin'de hoparlörlü kongresi yapıldı, ona müdahale edilmedi. CHP'ninkine edildi. Müdahale sebebi hoparlör kullanmak değil, orasını miting meydanı haline getirmişler. Halk birikmiş, yol tıkanmış yolu açmak için, halk dağılır düşüncesiyle hoparlörün kordonunu kesmişler. Bu arada bazı partililer polise karşı geldiğinden mesele adliyeye intikal etmiştir." Bkz. "Parti Toplantılarında Davul Zurna Hoparlör Kaldırıldı", **Akşam**, 21 Nisan 1959, s.1-5.

⁸²² "CHP Toplantısı Zorla Dağıtıldı", **Ulus**, Sayı: 12915, 20 Nisan 1959, s.1-4.; "Polis Dün Bir CHP Toplantısını Dağıttı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7230, 20 Nisan 1959, s.1-5.

CHP ile DP arasında sürekli bir tartışma konusu olan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu tartışmaları 1959 Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerine de yansımıştır. Bu konuda konuşan Gedik'e göre, kurallara aykırı bir şekilde bir çok toplantı düzenlemekte bundan dolayı da müdahale edilmektedir. İktidar partisi başkanı ise toplantılarını parti başkanı sıfatı ile değil "*hükümet reisi*" olarak yapmaktadır. Bu nedenle aradaki fark iyi anlaşılmalıdır.⁸²³ Toplantıda söz alan DP Denizli mebusu Turan Bahadır, CHP Genel Başkanının, geçmiş dönemlerdeki söylemlerinden alıntı yaparak, CHP'nin aynı konu hakkındaki farklı düşüncesini ortaya koymaya çalışmıştır. Bahadır'a göre, CHP Genel Başkanı, geçmiş dönemde bir kanunun anayasaya uygunluğunun test edileceği yerin TBMM olduğunu altını çizmiştir. Ancak bu gün, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu CHP tarafında Meclis çatısı dışında bir çok yerde eleştirilmektedir. Bu durum CHP içerisinde, mantalite açısından çelişki yaratmaktadır.⁸²⁴

2.3.3.1. İnönü'nün Yurt İçi Gezileri ve Yaşanan Hadiseler

2.3.3.1.1. Zile Olayları (17 Ekim 1958)

1957 seçimlerinin ardından ortaya çıkan olumlu tablo sonucu muhalefet, yurt gezilerine ağırlık vermeye başlamıştır. Bu bağlamda İnönü, partisinin il kongrelerine katılarak hem taraftarlarına konuşmalar yapmış, hem de parti teşkilatlarını yerinde inceleme olanağı bulmuştur.

Bu amaçla İnönü 17 Ekim 1958 sabahı, Tokat'a hareket ederek CHP Tokat İl Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Amasya il kongresine katılmak üzere yola çıkan İnönü, 1957 seçimlerinde Tokat'ın Zile ilçesinde birinci parti olarak çıkmış olunmasından dolayı bölge halkına teşekkür etmek için istikametini buraya

⁸²³ "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.

⁸²⁴ "T. Bahadır'ın Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3367, 5 Ocak 1959, s.4.; Bahadır'ın konuşmasının ardından söz alan, DP Diyarbakır Milletvekili Halil Turgut, yapmış olduğu açıklamasında; "Üç günden beri devam eden müzakerelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunundan şikayet edildi. Eğer bu kanun, seyyanen tatbik edilmiyorsa, ben de şikayetçilere iltihak ettiğimi söylemek isterim. Fakat; maksat kanunu hükümsüz hale getirmekse ki, tenkitler bu istikamettedir, bu yol ve bu metot, sayın vekil beyefendinin de ifade ettiği gibi, yanlış, sakattır. Muhalefete mensup bazı arkadaşlarımız,, bu kanun diledikleri şekilde tatbik edilse bile, maalesef hadise çıkarmaya, hakikatleri tahrif etmeye ve mazlum bir kisveye bürünmeye mütemayildirler." diyerek, Bahadır'ı destekleyen ve hemen hemen aynı görüşte olan açıklamalarda bulunmuştur. Bkz. "H. Turgut'un Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3367, 5 Ocak 1959, s.4.

çevirmiştir.⁸²⁵ Ardından burada, polis ile CHP'liler arasında arbede yaşanmış ve yaşanan bu hadise basına Zile Olayları şeklinde yansımıştır.⁸²⁶ İnönü, Zile'ye gelmesinden dolayı burada herhangi bir taşkınlığa mahal verilmemesi adına genel emniyet tedbirleri alınmıştır. Bu ziyaretin basında önemli bir yer bulmasının sebebi ise İnönü'nün, polislerin kasıtlı olarak vatandaşın meydanlara gelmesini engellemeye çalıştığı iddiası ve taşkınlık çıkardığı iddia edilen bazı CHP'lilerin göz altına alınmasıdır. İnönü'yü karşılamaya gelen halk polis marifeti ile dağıtılmak istenilmiş ve dağılmayanların üzerine itfaiye tarafından su sıkılmıştır. Bu esnada CHP Genel Sekreter Yardımcısı Turgut Göle ve Tokat Milletvekili Faruk Ayanoğlu yaralanmıştır. Zile ziyaretinde konuşma yapan İnönü, seçim güvenliğinden söz ederek, 1957 seçimlerinde usulsüzlük yapıldığını ima etmiş ve ileride yapılacak ilk seçim olan muhtar⁸²⁷ seçiminde, seçim güvenliğinin alınması gerekliliği üzerinde durmuştur.⁸²⁸

Gergin Zile ziyareti sonrası, Amasya'ya geçen İnönü burada bir konuşma yapmıştır. İnönü'ye göre, kendisinin Zile'ye gelişinden saatler öncesinde halk, polis

⁸²⁵ Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesinin İçyüzü Menderes Nasıl Devrildi?**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.226.

⁸²⁶ Zile hadiseleri sırasında İnönü'nün yanında bulunan damadı Metin Toker, yaşanan olayları anlatırken; "Önce Turhal'dan geçtik İsmet Paşa'yı çok candan karşıladılar. Orada sükunet vardı. Sonra Zile'ye geldik. Şehre girdiğimizde gördük ki, orda bir sükunet vardı. Oralarda hiç bir sivil görünmüyordu. Bunlar bize pencerelerden kapılardan bakıyordu. Sahiden de sokakları silahlı jandarmalar, polisler tutmuşlardı ve bunlar kapıları bekliyorlar, kimseyi dışarı çıkarmıyorlardı. Sanki, Zile'de sayım yapıyordu. Sokakları bomboştu, kuş uçurtulmuyordu. Sessiz sokaklardan süratle geçtik...İsmet Paşa otomobilden indi. Daha bizim araba durur durmaz (Toker, İnönü'nün arabasında) sabahtan beri hapis edilmiş olan halk, kordonu yardı ve İsmet Paşa'nın üzerine hücum etti...İlçede müthiş bir heyecan hüküm sürüyordu. Bunun üzerine polisler ve jandarmalar, kaymakamın emriyle hücumla geçtiler." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Kocabaş, **a.g.e.**, s.227.

⁸²⁷ İnönü'nün bahsettiği muhtar seçimleri ile alakalı olarak, 19.11.1958 günü TBMM'de yapılan oturumda, DP Yozgat Milletvekili Ömer Lütfi Erzurumluoğlu ve 11 Milletvekili, 6835 sayılı kanunun muvakkat maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin müzakeresi görüşülmüştür. Söz konusu teklifte, seçimlerin bir sene sonraya bırakılması istenmektedir. Yapılan oylama neticesinde, söz konusu önerge oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:5, İçtima 2, Dördüncü İnikat (19.11.1958), s.165.

⁸²⁸ İnönü'nün Zile ziyareti sırasında seçim güvenliği ile ilgili konuşması; "1957 seçiminin hesabını istemiyoruz, öğrenmek istediğimiz şu önümüzdeki muhtar seçimi 1957'nin kütük marifetleriyle mi olacak? Vatandaşlar Vali tarafından ne derece tazyik olunacak? Muhtarların ne kadarı istifaya zorlanacak? Bunları öğrenmek istiyoruz. Seçim ehemmiyeti üzerinde ısrar edeceğiz. Seçim teminatını verirken rahat edeceksin, vermezsen gideceksin. Hem de fena gideceksin." Bkz. Nadar, **a.g.t.**, s.33.; Çiğdem Aydoğmuş, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960)** (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakıf Gazeteleri), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.112.; "Halk Partili Tahrikçiler", **Zafer**, Sayı: 3288, 18 Ekim 1958, s.5. "İnönü'nün Zile'ye Varışında Hadiseler Oldu", **Akşam**, 18 Ekim 1958, s.1.

tarafından kahvehane, dükkan ve evlerinden çıkarılmamaya zorlanmış ancak İnönü'nün gelişi ile birlikte halk sokaklara çıkmıştır. Bu sırada polis vatandaşların üzerine gaz bombası atmış, su sıkmış ve ateş açılması için emir vermiştir. Bu durum tamamen kanunsuzdur ve kasıtlı olarak yapılan bir tahrikten ibarettir. Bu tahrik 6-7 Eylül hadislerine benzemekte ve idare amirleri bu tertibin sorumlularıdır.⁸²⁹

İnönü, yapmak istedikleri faaliyetlerin polis zoru ile bastırılmak ve dağıtılmak istendiğini kanaatindeyken Menderes, İnönü ile aynı fikirde değildir. Zile hadiseleri özelinde değerlendirildiğinde Menderes, CHP tarafından meydanlardaki halkın iktidara ve polise karşı kışkırtıldığı görüşünü savunmaktadır. Menderes'e göre, 1957 seçimlerinden sonra CHP tarafından Gaziantep halkı iktidara karşı kışkırtılmıştır. Burada büyük hadiselerin çıkması önlenmiştir. İnönü tarafından kendisine "*Mecliste hesaplaşacağız*" şeklinde tehdit yollu telgraf çekildiğini belirten Menderes, şimdiye kadar İnönü'nün Meclis çatısı altında daima hezimetle uğradığını vurgulamıştır. "*Zile'de topladığı vatandaşları tahrik suretiyle, kanunlara karşı gelmek istiyor*" ifadelerinde bulunmuştur.⁸³⁰ Polisin, Zile'de halka karşı orantısız güç kullandığı yönündeki iddialara karşı ise Menderes, "*Devletin zabıta kuvvetlerinin yerinde*

⁸²⁹ "İnönü'nün Zile'ye Varışında Hadiseler Oldu", **Akşam**, 18 Ekim 1958, s.3.; İnönü'nün iddialarına karşılık Dahiliye Vekili Namık Gedik ise olayların başlamasını şu şekilde anlatmaktadır; "O gün Tokat'tan büyük kabile halinde gelişi, zaten Tokat'a büyük kabile halinde gidilmiştir. İlaveler, kasabanın içine girildiği zaman olmuş. İller, hangi bir toplantı birden bire tekevvün eder, müdahale zarureti hasıl olur diye, daha evvelden toplantı yapılmaması hususunda tedbir almış. İçeriye klaksonlar çalarak bu kabile, Zile'ye giriyor. Zabıta tedbirini almış. Toplantı yaptırmayacak. Bu sırada, zabıta ile mebuslar arasında bazı nahoş hadiseler oluyor. Bir komiserin apoleti, göğsündeki arması kopuyor. Müteaddit ihtarlar yapılıyor. Dağılınsınlar, ayrılınsınlar diye, o sırada bomba bomba dedikleri umumiyetle bizim polisin elinde göz yaşartıcı fişek şeklinde kullanılan, ihtiyacını hissetmemek ve zora müracaat etmemek için istimal ediliyor. O da, miyadı çok geçmiş olduğu için, atıldığı yerde patlıyor, fakat tesirini yapmıyor...İstimal edilen fişegün zabıt varakasında 1950 senesinden evvel gönderildiği sabit. Bundan netice çıkartıyorlar. Güzel ama, biz bunu göndermişiz istimal edilmemiş. Çok şükür biz, Zile'de demek ki, muhalefette iken hiç bir şey yapmamışız ve siz de bunu kullanmak lüzumunu hissetmemişsiniz? Yoksa, İzmir kordonlarında, Demokrat Pati Genel Başkanının ve bu günkü Başvekilin ve diğer bir çok mebusların bulunduğu bir toplantıda, orada kurşunlar yağmur gibi havada patladı ve polis atları toplanan vatandaşların üstünden rüzgar gibi geçirildiği sırada, eğer bizim de Zile de, kanunsuz bir hareketimiz olsaydı, 30 defa o fişekler patlamış olurdu." sözleri ile, Zile'de yaşanan hadiseleri, kendi açısından değerlendirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.910.; Polis tarafından atılan ve bomba sanılan göz yaşartıcı gaz ile ilgili olarak, **Akis Dergisi**'nde; "Fakat hadisenin en garip tarafı iki gün sonra kendisini gösterdi. Bizzat Adnan Menderes Bakanını ve kaymakamını tuttu. Onları tebrik etti. Böylece beceriksiz ve talihsiz bir icraatın mesuliyetini üzerine aldı. Uşak'ta ciddi ciddi dedi ki: 'O, Zile'de polislerin attığı bomba var ya. Biz tahkik ettik, meğer o bombalar Zile'ye, CHP devrinde gönderilmiş." ifadelerine yer vermiştir. Böylece, gaz fişeklerinin, CHP döneminden kalmış olduğu iddiası, Başbakan düzeyinde de, dile getirilmiştir. Bkz. "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: 14, Sayı: 233, 26 Ekim 1958, s.14.

⁸³⁰ "A. Menderes ve İ. İnönü Zile Hadiselerinden Bahsettiler", **Akşam**, 19 Ekim 1958, s.5.

müdahalelerini yerinde karşılamak isterim."⁸³¹ diyerek karşı çıkmış ve güvenlik güçlerinin arkasında durmuştur. Menderes, CHP'lilerin, Zile'de yapmak istedikleri hareketin kanun dışı olduğunu düşünmektedir. Ona göre İnönü, CHP'li milletvekilleri ile birlikte Zile'de kanun dışı bir toplantı düzenlemek istemiş ancak polis kuvvetleri müdahale edince buna karşı gelmişlerdir. CHP'li milletvekilleri Polise mukavemet ederek yaşananları Meclise götüreceklerini söylemişlerdir. Oysa ki bu durum Meclisin itibarını düşürmektedir.⁸³² Açıklamada Menderes iktidarın ve onun talimatlarını uygulayan kolluğun, haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır.

İnönü'nün damadı ve olaylar sırasında İnönü'nün yanında bulunan Metin Toker, hadiselerin, İçişleri Bakanı Gedik tarafından Menderes'e yanlış bir şekilde aktarıldığını ve orada asıl mağdur olanın CHP'liler olduğunu ifade etmiştir. Toker, *"Bir hadise oluyor, hadise İçişleri Bakanına İntikal ettiriliyor. Hadisenin vukuundan sadece bir kaç saat sonra, hiç bir tarafsız tahkikat yapmadan, mağdurları dinlemeden, hatta Adaletin kararını beklemeden ciddiyetsiz tehditler ihtiva eden bir beyanatla hadisenin bir numaralı müsebbibinin yanında İçişleri Bakanı mevki aldı mı, bütün bir İktidar 'angaje olmuş' demektir. İçişleri Bakanı kaymakamı yalnız bırakmamak için kanunsuz fiili tasvip eder, Başbakan İçişleri Bakanının üzerine kendi himaye kanadım gerer, ne olursa iktidarda bulunan partinin prestijine olur. Böyle hareketler, eski iktidar döneminde de vuku bulurdu. Ama o zamanlar bu hareketlerin ne kadar zarar verdiğini, herkesten çok muhalefet lideri Adnan Menderes bilirdi. Şimdi, aynı Adnan Menderes'in aynı yolda yürüdüğünü görmek, insanı hakikaten şaşırtıyor.*"⁸³³ ifadeleriyle hükümetin, Dahiliye Vekili'nin sözleri

⁸³¹ "A. Menderes ve İ. İnönü Zile Hadiselerinden Bahsettiler", **Akşam**, 19 Ekim 1958, s.5.

⁸³² "Türk Milleti Tahrik Yapan Politikacıları Mutlaka Durdurmak İktidarındadır", **Zafer**, Sayı: 3290, 20 Ekim 1958, s.1.

⁸³³ Metin Toker, "Haftanın İçinden Vehim", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: 14, Sayı: 233, 26 Ekim 1958, s.5.; Olayların Başbakana yanlış aksettirildiğini iddia eden Toker; "İktidar makamının bir dikenli koltuk olduğu çok söylenmiştir. Bunun sebebi, o makamda oturanların hadiseleri, vasıtalı şekilde öğrenmek zorunda bulunmalarıdır. Bir insan istediği kadar basiretli, istediği kadar akıllı, istediği kadar ızanlı olsun, kusurlu temel üzerinde kusursuz bina yükseltmek mümkün değildir. Yanlış bilgiye dayanılarak salim neticelere ebetteki varılamayacaktır. Hadiseler hatalı aksettirildi. Hadiselere evhamın boyası vuruldu. Her köşede katilleri caniler, melunlar, ihtilalcılar, asiler gören bir ruh haleti iktidar sahili ile hakikatler arasında girdi mi, yalnız o şahsın değil, bütün bir iktidarın zarar görmemesine imkan kalmaz. Devlet adamlarında hakiki basiret, etraflarını seçerken gösterecekleri basirettir. Devlet adamları sadece o an, hareket kabiliyetine sahiptirler. Bir defa adım atıldı mı, artık devlet adamı etrafının esiridir. İşte Zile hadisesi. Eğer sayın Adnan Menderes, gözlerine iğneler batırıldığını bizzat hissetseydi ve kapılarında Jandarmalar bekletilen dükkanlara, kahvelere insanların koyun gibi kapatıldığını hürriyetlerinden alıkonulduğunu görseydi, nihayet CHP'lilerin yanında

doğrultusunda olaylara, karşı bir bakış belirlediğini, karşı tarafın taleplerini görmezden geldiğini anlatmaya çalışmıştır. Ancak şunun bilinmesi gerekir, her iki taraf da gerçeğe kendi doğruları ile ulaşmaya çalışmaktadır.

Zile'de meydana gelen hadiseler, basında da geniş bir yer bulmuştur.⁸³⁴ Olayların bu kadar büyümesinde, seçim sonrası iktidar ve muhalefet arasında iyice gerginleşen hava etkili olmuştur denilebilir. Yaşanan gerginlik sonrası, isimleri açık bir şekilde yazılmayan⁸³⁵ CHP'li milletvekilleri, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e telgraf çekerek, hadiseleri bir nevi şikayet etmişlerdir. Gedik, CHP'li vekillerin yaşanan olaylar ile ilgili çekmiş oldukları telgrafa karşılık, İnönü'nün Zile ziyaretinin bu denli gerginlik içerisinde geçmesinin hükümetten kaynaklanmadığını aksine, bunun sebebinin CHP'nin tahrikkar hareketlerin bir sonucu olduğunun altını çizmiştir. Gedik telgrafa⁸³⁶ vermiş olduğu cevapta CHP'nin tahrikleri neticesinde

bulunsaydı da, her şeyin nasıl masumane şekilde cereyan ettiğini bilseydi, çok partili hayatımızın bir lekesini ebediyen teşkil edecek Zile faciasının müdafii rolüne çıkmazdı." sözleri ile, Dahiliye Vekili Namık Gedik'i ima etmiştir., Bkz. Metin Toker, "Haftanın İçinden Vehim", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: 14, Sayı: 233, 26 Ekim 1958, s.5.; Toker'in, olayların gelişimi sırasında tarafsız durmadığını iddia ettiği Gedik ise olayları 1959 Dahiliye Vekaleti Bütçe Encümeni görüşmelerinde şu şekilde özetlemiştir; "1- CHP Genel Başkanı Zile'ye, Tokat'tan Amasya'ya avdetinde, akşam saat 04.50'de uğramıştır. 2- İnönü'nün, Zile'ye geleceği konusunda malumatı gününden evvel, mahallin CHP idarecileri bir yazı ile kaymakamlığa ihbar etmişlerdir. Mutat ve müteamel olmayan bu ihbarın, bir toplantı ihbarı mahiyetinde olduğu, haklı olarak kaymakamlıkça kabul ve bu hususta, alakalılara bu maksatla buraya toplanmaya izin verilmeyeceği gününden evvel bildirilmiştir.3- Zile, CHP idarecileri 7661 sayılı Kanun hükmüne muhalefetten bidayette takibata maruz kalmışlar, fakat bilahare, ademi takip kararı almışlardır." Bkz. "Dahiliye Vekilinin Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3366, 4 Ocak 1959, s.4.⁸³⁴ Zile'de meydana gelen olaylar ile ilgili Zafer Gazetesi'nde; "Zile'de kendi tertiplerini söktüremedikleri için idareyi tertipçilikle itham edenler çok isterdik ki, dalgalanan bir iman seli halinde karşımıza çıkan halk kütlelerinin hükümet reisine karşı gösterdikleri muhabbet ve bağlılık nişanelerini görsünler. Halk Partisi'nin budan malumatı olduğuna hiç şüphe yoktur. Zaten kendilerinin bu taraflara da vaktiyle serpiştirdikleri fitne ve nifak sürferlerinin nasıl halk kütlelerinin ayakları altında ezildiğini bildikleri içindir ki, tutup Sivas ve Tokat illerimizde akıllarınca bir mukabil hareket yaratabileceklerini zannetmişlerdir. Buna muvaffak olamayacaklarını yakından bildikleri içindir de kanun dışı tertipleri zorla tatbik etmeye yeltenmek sureti ile kargaşalık ve binnetice hadise çıkarma yolunu tutmuşlardır. Ne şüphe ki, bu teşebbüsleri de, foto montaj politikasının aldatma örneklerinden biridir." Bkz. "Silindir Gibi", **Zafer**, Sayı: 3292, 22 Ekim 1958, s.1-5.

⁸³⁵ Bu durum, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, 15.02.1960 günü Meclis'te kendisine yönelik Zile olayları nedeni ile HP Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın tahkikat açılması önergesi sırasında yapmış olduğu konuşmadan anlaşılmaktadır. Konu ile alakalı olarak Gedik; "Eğer Fethi Çelikbaş, vakianın hemen akabinde, Tokat mebusları adı altında fakat hakiki sahibi veya sahipleri bu güne kadar henüz çıkmamış bulunan telgrafa mukabil telgrafımın Meclis tahkikatına tabi tutulmasını talep ediyorsa, bu zannederim şimdiye kadar emsali görülmemiş bir garabet teşkil eder...açık bir şekilde ve anonim bir imza ile bana çekilen tehdit telgrafı..." ifadelerini kullanarak, adı geçen telgrafın Tokat mebusları adı altında gönderildiğini açık bir şekilde dile getirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnkat (15.02.1960), s.889.

⁸³⁶ Gedik'e çekildiği iddia edilen telgraf: "Şu dakikada Zile'de polis kaymakamın emriyle göz yaşartıcı bomba atmıştır. Halk, üzerine su sıkın arezozlar karşısında çileden çıkmış haldedir. Bir emniyet amiri, salahiyyetsiz olarak askere silah doldurma emri vermiştir. Bütün bunlara sebep, bir milli kahraman olan

çıkan olaylar nedeni ile adli ve idari makamlar tarafından tahkikatın başladığını ifade etmiştir. Emniyet kuvvetlerinin hadiseler esnasında tartaklanmasının ağır bir suç olduğunu hatırlatan Gedik, *"Bu arada, kaymakama⁸³⁷ karşı sizler tarafından vaki tehdit, ayrıca ciddiyetle üzerinde durulmaya değer bir hadisedir. Bunlara cüret edenler, elbette layık oldukları cezaya çarptırılacaklardır."* diyerek, devlet görevlilerinin CHP tarafından tehdit edilmesinin cezalandırılacağını bir kez daha vurgulamıştır. *"Telgrafınızdaki tehdidi kemali şiddetle sizlere iade eder, halkın huzur ve emniyetini temin ve devletin, hükümetin kanunlarını tatbik ve himaye eden, silahlı vazifeli kuvvetlere karşı, toplulukları bu nevi mukavemet hareketlerine tahrik ve teşvik edenlerin, hesap ve sual sormak değil, hesap vermek mecburiyetinde olduklarını sizlere öğreteceğiz."*⁸³⁸ ifadeleri ile son derece sert bir üslupla kararlılığını ortaya koymuştur. Hadiselerin hesabının sorulması noktasına değinen Gedik, hesap sorma makamının CHP değil, iktidar olduğunun altını çizmiştir.

muhalafet liderinin Zile'ye gelmesidir. Kendimizi ve Genel Başkanımızı nasıl karşılattığınızı hatırlayınız. Partizan idarenin bu hareketinin hesabını Meclis'te soracağız. Tokat Mebusları." İddia edilen telgraf, CHP Tokat Milletvekili Şahap Kitapçı tarafından Meclise sunulmuştur. Kitapçı, Namık Gedik'e çekilen telgrafa Gedik'in anoni olarak değerlendirmesi üzerine, kendisine Tokat Mebusları Şahap Kitapçı, Mustafa Latifoğlu, Ali Rıza Ulusoy, Sıtkı Eken ve Ahmet İspirli imzası ile ikinci bir telgraf çektiklerini, ancak Gedik'in bu telgraftan bahsetmediğini iddia etmiştir. Kitapçı'nın, iddia ettiği ikinci telgraf: "Tokadın Zile kazasında vuku bulan müessif hadisenin müşevviklerinin size vaki beyanlarına atfen çektiğiniz telgrafın hakikatle en ufak bir alâkası yoktur. Bildirdiğiniz şekilde, sayın İnönü'yü davet ve karşılama töreni için müsaade isteyen bir talep yapılmamış ve kaymakamca reddedilmiş değildir. Bunlar bütün bu hadiselerin müşevviki olan kaymakamın tertibidir. Bu bakımdan haklarında dava açılan ilçe başkanı ve arkadaşlarının beraat etmiş olmaları da bu hususta kimin haklı ve kimin haksızların aleti olduğunu açıkça gösterir. Bir vazifenin ifasından başka bir şey olmayan telgrafımızı tehdit olarak vasıflandırıp, emrinizdeki radyodan yayınlamanız vazife anlayışındaki farklı görüşümüzü ortaya koyar. Bizim telgrafımız da radyo ile yayınlamaya tehdidin manası hususunda efkârı umumiyenin hakemliğine müracaatiniz gerekirdi. Biz millet kürsüsünde sormaya siz de cevap vermeye mecbursunuz. Emrinizdeki kimselerden aldığınız malumata göre bizlere tahrik ve teşvikçilik isnadı ve bunların cezaları hususundaki beyanlarımız, bu hususta kimlerin vazife ve salâhiyetli olduğunu bilmediğinizi gösterdiği gibi salâhiyet hududunuzu aşan ifadeleri ihtiva eden, telgrafınızı radyo ile yayınlamanız da iftira suçunu teşkil edeceğini biz de size hatırlatalım. Bizim de size öğreteceğimiz çâk şey olduğunu bilmeniz lâzımdır" Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.903.

⁸³⁷ Zile kaymakamı ile alakalı olarak Akis Dergisi'nde; "...haber Tokat'ta dehşet uyandırdı ama hayret uyandırmadı. Kaymakamı bilenler, yapar o dediler...Tevfik Kurma, Polatlı Kaymakamlığında bulunmuştu, derken istifa etmiş ve CHP'ye geçmişti. Hatta kongrelerde bulunmuş, yakasına altı oklu rozetler takmış, iktidardan şikayet etmiş, ne konuşmalar alkışlamıştı. Bütün bunlar, uzun süreler evvel değil 1954 seçimlerinin hemen arifesinde cereyan etmişti. Arkadan seçimler gelmiş ve Tevfik Kurma adaylık talebinde bulunmuştu. Fakat partilileri, kendisini adaylığa dahi seçmemişlerdi. Yoklamayı kaybedince, yeniden İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmiş ve eski işine iadesini talep etmişti...DP iktidarı, Tevfik Kurma'ya yeniden vazife vermişti." ifadeleri ile, Kurma'nın CHP'ye alınmamasından dolayı, hadiseye siyasi açıdan yaklaşmış olabileceğini ima eden bir yazı kaleme alınmıştır. Bkz. "İçişleri", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: 14, Sayı: 233, 26 Ekim 1958, s.12-13.

⁸³⁸ "Dahiliye Vekilinin Cevabı", **Zafer**, Sayı: 3288, 18 Ekim 1958, s.4.

2.3.3.1.1.1. Zile Hadiselerinin TBMM'ye Taşınması

Zile olayları nedeni ile gerilen iktidar-muhalefet ilişkileri CHP'li bazı vekiller tarafından Dahiliye Vekiline gönderilen telgrafla yeni bir boyut kazanmıştır. Tarafların birbirlerini suçlayıcı tavırları, tartışmaların Meclis'te de devam etmesine neden olmuştur. Dahiliye Vekili Gedik, telgrafa vermiş olduğu cevapta, "*Hesap ve sual sormak değil, hesap vermek mecburiyetinde bulunduğunuzu sizlere öğreteceğiz*" kelimelerini kullanması, muhalefetin bu durumu Meclis çatısı altına taşımasına sebep olmuştur.⁸³⁹ CHP Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş⁸⁴⁰ ve CMP Kırşehir milletvekili Fazıl Yalçın, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in bu sözlerinden dolayı, Meclis

⁸³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnkat (15.02.1960), s.888.; **Burdur Mebusu Fethi Çelikbaş'ın Takriri**: Bir muhalefet partisine mensup milletvekillerinin ve bir muhalefet partisi Meclis Grubu Başkanlığı'nın 17 Ekim 1958'de, Zile'den geçişi esnasında, vatandaşların sokağa çıkmaktan men edilmesi, üzerlerine su sıkılması ve gaz bombası atılması, ateşli silah kullanılması emri verilmesi gibi vahim hadiselerin cereyanı üzerine vatandaşa reva görülen bu muamelenin Büyük Millet Meclisi önünde mesulü bulunan Dahiliye Vekili ve bu mesuliyetini hatırlatan milletvekillerine şu şekilde cevap vermiş bulunmaktadır: 'Hesap ve sual sormak değil, hesap vermek mecburiyetinde bulunduğunuzu sizlere öğreteceğiz.' Türk Anayasası'nın, milli iradeye müstenit rejimini hiçe sayan, huzurunda mesul bulunduğu inanları sorguya çekeceğini söylemekten çekinmeyen bir vekilin, kendisine mevdu icra vazifesini gereken mesuliyet hissi ile yerine getiremeyeceği aşikardır. Diğer taraftan, 1955 senesi 6-7 eylülünde cereyan eden hadiselerle de, Dr. Namık Gedik'in Dahiliye Vekili bulunduğu hatırlanacak olursa, bu çeşit müessif hadiselerin vatandaşlar arasında tekrür etmeyeceğine dair zihinlerde ve vicdanlarda bir emniyet de duyulamamaktadır. Bu sebeplerle icra salahiyetlerini de ellerinde bulunduran Yüksek Meclisin, Zile hadiselerine bizzat el koyarak, hakikati aydınlatabilmesi için Dahili Nizamnamenin 177'inci maddesine göre bir Meclis tahkikatı açılmasını arz ve teklif ederim.; **Kırşehir Mebusu Fazıl Yalçın'ın Takriri**: "Burdur mebusu Fethi Çelikbaş tarafından verilen Zile hadiseleri dolayısıyla, Dahiliye Vekili Namık Gedik hakkında açılması istenen Meclisin 15.02.1960 günü inikadı gündeminde alınmış olan Meclis Tahkikatı talebi takririne iştirak ve iltihak ediyorum. Mezkur takrirden arz ve izah edilen sebeplerle, Dahiliye Vekili Namık Gedik hakkında Dahili Nizamnamenin 177. maddesine istinaden Meclis Tahkikatı açılmasını arz ve teklif ederim." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnkat (15.02.1960), s.888.

⁸⁴⁰ Fethi Çelikbaş'ın genel başkanlığını yaptığı HP, 28 Kasım 1957'de kendisini feshederek CHP'ye katılmıştır. Bu katılım öncesi, Zafer Gazetesi, Ekim 1958 tarihli sayısında; "Hürriyet Partisi kurucuları bir zamanlar bar bar bağıyorlardı: Biz hürriyeti seçtik. Çekin çekebildiğiniz kadar bu 'Hürriyeti seçtik' sözünü. Hatta bir aralık, Büyük Millet Meclisi'nde otuz kişilik gruplarıyla Halk Partisi'nin de üzerindeydiler. Ana muhalefet partisi biziz diyorlar, Halk partisine tepeden bakıyorlardı. Zannediyorlardı ki, ellerini sallasalar ellisi; kollarını sallasalar tellisi kendilerine gelecekti. Ah bir seçimler gelse diyorlardı. Nihayet o gün gelip çattı, hepsinde şafak attı. İşbirliği efsanesinden sonra, şimdi güç birliği diyen Halk partisi ile birleşeceklermiş. Eski harflerle yazıldığı zaman Güç birliği, Göç birliği diye okunur. Böyle okunmadı da caizdir. Fakat ne oldu? Halk Partisine karşı o eski ithamlar? O can siperhane savaşlar? Hani bunlar müstehitteler. Millet haklarını vermemişlerdi? Üstelik son seçimlerde, Hürriyet Partisi'nin haklarını da yemişlerdi...Sayın kurucular, Halk Partisi ile birleşmek hareketine girişmekle, Hürriyet Partisi'ni içlerinden ihraç ettiler. Bkz. Advie Fenik, "Göçbirliği", **Zafer**, Sayı: 3294, 24 Ekim 1958, s.3.

Tahkikatı açılmasını istemiştir. Bu tahkikat teklifi 15 Şubat 1960 günü Mecliste görüşülmüştür. Öneri ile ilgili ilk sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik, tahkikatın açılmak istenilmesini mantık yönünden çelişkili bulmuştur. Zira Gedik'e göre, hadiseler sırasında vuku bulan olayların Meclis çatısı altında neticeye bağlanmak istenilmesi yanlıştı. Bu hadiseler adli ve idari makamlar tarafından zaten neticeye bağlanmıştı. Gedik kendisi hakkında meclis tahkikatı açılması için önerge veren milletvekilleri arasında bulunan Fethi Çelikbaş'ı sağlam duruşu olmayan bir kişi şeklinde değerlendirmiştir. Gedik'i bu düşünceye iten temel yaklaşım ise, Çelikbaş'ın sürekli olarak parti değiştirmesidir.⁸⁴¹

Fethi Çelikbaş ise 6-7 Eylül olayları sırasında Namık Gedik'in idareciliğini eleştirmiştir.⁸⁴² Zile hadiselerini kast ederek, *"1955 senesi 6/7 eylülünde cereyan eden hadiselerde de, Dr. Namık Gedik'in Dahiliye Vekili bulunduğu hatırlanacak olunursa, bu çeşit müessif hadiselerin vatandaşlar arasında tekerrür etmeyeceğine dair zihinlerde ve vicdanlarda bir emniyette duyulmamaktadır. Emniyet ve asayiş*

⁸⁴¹ Namık Gedik konuşmasında Fethi Çelikbaş ile ilgili olarak; "Fethi Çelikbaş gayet enteresan bir insandır. Kendine has hiç bir sağlam kanaat ve imanı olmadığı halde, intisap ettiği her topluluğun birbirine zıt fikir ve kanaatlerini, yine birbirlerine karşı ve kendi diliyle talakat ve belagatle müdafaa eder. Bu, hakikaten herkeste bulunmayan bir hünerdir. Mesela sene evvel bir gecede demokrat olmuş ve bizim saflarımıza mebus olarak katıldıktan sonra 1945'in 1946'ının partililerinden çok ateşin demokrat kesilmiş bu partinin liderine ve başvekiline hiç birimizin şimdiye kadar, daha çoğuna layık olduğuna inanmış olduğumuz halde söyleyemediğimiz güzel ve büyük sözler söylemiş, partinin ve hükümetin hizmet kademelerinde hayalinden geçiremeyeceği en mutena yerleri almış ve fakat sonra geminin batmakta olduğuna, havanın puslandığına inandığı bir sırada, eline bir ispat flaması alarak ve bir çok malum arkadaşımızın siyasi bakımdan kanına girerek büyük iddialarla bir parti kurmuş. Kurmuş ama kısa bir zaman bu partide ikametden sonra, çatıyı altında bıraktıklarının başına yıkarak beraberlerindekiyle beraber bir başka kapının tokmağına elini atmış. Bizde iken Halk Partisine karşı, herkesten çok fazla ileri ateşin hücumlar yapmış, sonra Hürriyet Partisi kurucusu olunca bu defa, dönüp daha çok bize, daha az onlara atıp tutmaya başlamıştır. 1957 seçimlerinden evvel, biraz uzun süren kuvvetleri birleştirme, iktidara bu yoldan gelme yaz rüyalarının medyumunu, tefsircisi olmuş. Nihayet, hürriyet çadırını yıkarak, Halk Partisi içine duhul etmiş. Orada da, her davayı tersine, düzüne isterse liyakat ve maharetle müdafaa ettiği müsellemler bulunan bu zat, kısa bir zaman sonra bu partinin sözcüsü, grup sözcüsü ve nihayet, grup başvekili dahi olabilmiş...İşte Çelikbaş, bu derece enteresan bir insandır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: 11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.889.

⁸⁴² Namık Gedik'i eleştiren Çelikbaş; "5 eylülde asayişin İstanbul'da örnek olduğunu söyleyen şu vekil arkadaş, Türk tarihinde emsali olmayan bir şurişin içinden nasıl çıkmıştır bilir misiniz? 6 ay sonra hükümete girmek vaadiyle istifa edip çekilivermek... Emniyet ve asayişin bir numaralı mesulü olan bu Namık Gedik'in hazin halini vesikalar söylüyor. Arkadaşlar, icra vekilleri arasında vazife alan bir insanın bu kadar muazzam bir mesuliyetin millete hesabını vermeden, istifa ile hadiseyi geçiştiriyor, tekrar o makama geçebilmek için Namık Gedik Bey'in yaradılışında olmak lazımdır. 6-7 Eylül hadiseleri, ömrü boyunca Namık Gedik Bey'i mahkum etmeye yeter hadisedir." ifadeleri ile, Gedik'i geçmişteki görevlerine atıfta bulunarak, çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.890.; "Zile Hadiseleri Hakkında CHP Önergesini de DP'liler Reddetti", **Ulus**, 17 Şubat 1960, s.5.

teminle mükellef kuvvetlerin başında, bu derece asayişsizlik amili bir bakan dünya tarihinde görülmemiştir."⁸⁴³ şeklindeki ifadelerle, Gedik'in geçmişteki olayları idare etmede "başarısızlığına" dikkat çekmeye çalışmıştır. Tümevarım yolu ile bundan sonra yaşanacak hadiselerde de başarılı olamayacağı çıkarımı yapmıştır.

Çelikbaş Zile hadiseleri ile alakalı vermiş olduğu önergeye açıklık getirmiştir. Ona göre, hadiseler Gedik'in değerlendirdiği şekilden farklı cereyan etmiştir. Meclisin bir an önce olaylara el koyması gerekmektedir. Dahiliye Vekili, Kaymakam ve Demokrat Partililer dinlenmelidir. Ortada bir tahkikat yapılmadan Gedik'in CHP'ye karşı gösterdiği olumsuz tavır yersizdir. Oysa, Meclis tahkikatı yapılması hadiselerin aydınlanması açısından elzem bir durumdur. Gedik'in hadiseler ile ilgili, "kanun merciinde halledildi" şeklindeki beyanına karşı çıkan Çelikbaş, "kanun mercilerinde halledilen cephesi başka. Kanun mercilerinde halledeceği taraflar Meclisin halledeceği taraflar değildir."⁸⁴⁴ diyerek, verdiği önergenin gerekçesini anlatmaya çalışmıştır.

DP Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder ise Zile hadiseleri sırasında yapılan müdahalenin yerinde ve kanuni olduğunu vurgulayarak sözlerine başlamıştır. Önder, İnönü'nün Zile gezisinin program dışı olduğunu hatırlatarak, "habersiz"⁸⁴⁵ bir şekilde yapılmaya çalışılan toplantının sonunda yaşanan hadiselerden, iktidarın sorumlu tutulamayacağını dile getirmiştir. Konuyu bahse konu telgrafa getiren Önder'e göre, CHP'liler kanunların gereğini uygulamaktan başka bir şey yapmayan kaymakama en ağır hakaretleri yapmışlar, zabıta amirlerini tartaklayıp elbiselerini yırtmışlardır. Tüm bunlar yaşanırken, kimse Dahiliye Vekili'nden CHP'lilere teşekkür telgrafi çekmesini beklememelidir. Gerek kaymakam gerekse zabıta amirleri sadece 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hükümlerini uygulamaktadır.⁸⁴⁶ CHP Tokat milletvekili Şahap Kitapçı ise Namık Gedik'e karşı çok sert bir tavır takınarak, "Namık Bey siz Zile'de vuku bulan hadiselerin mesulü ve

⁸⁴³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.890.

⁸⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci (15.12.1960), s.893.

⁸⁴⁵ Önder'in habersiz olarak belirttiği İnönü'nün Zile gezisi ile alakalı olarak, CHP Tokat Milletvekili Şahap Kitapçı; "Kaymakamlık Yüksek Makamına: 17/18 Cuma günü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ismet İnönü'nün Zile'yi teşrifleri muhtemel olduğundan keyfiyeti yüksek ıttılınıza arz ederiz." şeklindeki resmi yazı ile bilgi verildiğini dile getirilmektedir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci (15.12.1960), s.904.

⁸⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.900.

*onu tertip ve teşvik edenlerin önünde bulunan bir insan olarak, daima mesul mevkide bulunacaksınız."*⁸⁴⁷ sözleri ile Dahiliye Vekilini olayların sorumlusu ilan etmiştir.

Muhalefetin iddialarına karşı Dahiliye Vekili Gedik, tekrardan Meclis kürsüsüne gelmiştir. Gedik, kürsüye gelir gelmez Şahap Kitapçı'nın kendisine karşı kullanmış olduğu ağır iddialara cevap vererek sözlerine başlamıştır. Gedik'e göre bir kişinin özellikle bir hukukçunun insanları kolay yoldan suçlu ilan ederek kamuoyunda onu küçük düşürmeye çalışması kabul edilebilir bir şey değildir. Kişilerin suçluluğu ancak mahkemeler nezdinde olur. Fakat, sadece bir takım iddialardan yola çıkarak insanları suçlu ilan etmek tercih edilecek bir yol olmamalıdır. *"Kendisine tavsiye ederim, bu hizmet yerleri muvakkattir. Ama, bir meslek mensubu olarak bu derece kolaylıkla dillerini, bu suç kelimesine ve suçluluk isnadına alıştırmasınlar"*⁸⁴⁸ sözleri ile CHP Tokat milletvekili Kitapçı'nın kendisine yönelttiği suçlamaları kesin bir dille reddetmiştir. Gedik, bir kişiye suç isnat etmenin bu kadar kolay olmaması gerektiğini, eğer ortada herhangi bir suç şüphesi var ise bunun kanun yolu ile halledilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Gedik, Zile'de İnönü ve taraftarlarına müdahale etmek gibi bir niyetlerinin asla olmadığını dile getirmiştir. Bu iddiasına kanıt olarak, Zile hadiselerinden önce 17 Mart 1958'de Dahiliye Vekaleti Müsteşarı Ethem Yetkiner imzasıyla Tokat Valiliğine yazılmış olan, *"09.03.1958 tarihinde, Belediye lokantasında, CHP mensupları tarafından milletvekillerinin iştirakiyle verilmek istenilen ziyafete, siyasi propaganda maksadı ile yapılan bir toplantı mahiyetini arz edeceğine dair önceden alındığı bildirilen bir habere müsteniden mani olunması doğru görülmemiştir. Bu gibi ziyafetlere, 6761 sayılı kanunun 2 inci maddesinde bahis konusu edilen siyasi propaganda maksadı ile yapılmış ve toplantı mahiyetini fiilen iktisap etmedikçe müdahale edilmemesi iktiza eder. Badema, gereğinin buna göre ifasını rica ederim."*⁸⁴⁹ şeklindeki resmi yazıyı örnek göstermiştir. Gedik'in bu sözlerinden şu

⁸⁴⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.905.

⁸⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908.

⁸⁴⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908.; CHP'lilerin, İnönü'nün Zile ziyareti sırasında, ilgili kanuna mukavemet etmemeleri yönünde bir diğer uyarı da, Zile Kaymakamı tarafından yapılmıştır. Buna göre Gedik; "13.10.1958 tarihinde Kaymakam, Avcılar kulübünde otururken CHP İlçe Başkanı Sabri Apaydın, kaymakamın yanına gelerek İsmet İnönü'yü Tokat kongresinden sonra Zile'ye getireceklerini, gerçi sıkıntıya gireceksiniz ama, müsaade ederseniz getireceğiz. Ve, cebinden İnönü'ye yapılan davetin telgrafını çıkarmış göstermiş. Kaymakam, buna karşı, İsmet İnönü'nün bir milletvekili sıfatı ile her yere olduğu gibi Zile'ye de

anlaşılmaktadır ki, Dahiliye Vekili, ziyaretin bir toplantı havasında geçmeyeceği CHP'liler tarafından garanti edilmesi ile birlikte, valiliğe resmi bir yazı yazdırarak, gerekli uyarıları yaptırmıştır. Gedik, tüm bunları yapmasına rağmen, yaşanan bir takım hadiseler sonrası, CHP'li bazı milletvekilleri tarafından, kendisine çekilen emrivaki telgrafa sözü getirerek, Zile olaylarının sorumlusu kendisiymiş gibi bir algı oluşturulmaya çalışıldığını dile getirmiştir. Bahse konu telgrafa çok sert cevap verdiği yönündeki eleştirilere ise bunun sebebinin CHP'lilerin üslubu olduğunun altını çizmiştir.⁸⁵⁰ Gedik ayrıca, "*Hükümet, affedersiniz, bir şamar oğlanı değildir*" diyerek, bir saygınlığının olduğunu ve kendi tabiri ile "*ayağınıza takılan taş sebebi ile dahi, Hükümete mütemadiyen vurmaya çalışırız?*"⁸⁵¹ ifadesi ile her ne olursa olsun ne yaşanırsa yaşansın, bunda hükümetin sorumluluğun olup olmadığına bakılmaksızın, çok basit bir şekilde suç isnatları yapıldığını dile getirerek, bu durumdan duyduğu rahatsızlığı çok açık bir şekilde belirtmiştir.⁸⁵² Konuşmaların ve tartışmaların ardından, Zile hadiseleri ile alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik için açılması istenilen Meclis tahkikatı, yapılan oylama neticesinde reddedilmiştir.⁸⁵³

gelebileceğinin tabii olduğunu söylemiş; ancak, bu vesile ile ilçe başkanlığınca 6761 sayılı kanun ve diğer nizamlara aykırı harekete tevessül edilmemesi lazım gelindiğini hatırlatmış." ifadeleri ile, konuyu özetlemiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.909.; Gedik, Tokat Valisinin mebusların bir yerde yemek yemek için yapmak istedikleri toplantıya, kendi yanlış anlayışına göre mani olduğunu haber alınca Tokat Valiliğine 17 Mart tarihli yazıyı gönderdiğini ifade etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908.

⁸⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.908-909.

⁸⁵¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.909.

⁸⁵² Gedik'in bahsettiği konu ile alakalı İstanbul Ekspres Gazetesi'ne çıkan haberde; "Esasen gerek bu tahkikat önermeleri ve gerekse CHP'nin diğer bu iddia ve talepleri de gösteriyor ki, onlar için delilin, vesikanın ve ispatın da hiç bir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Bütün mesele, olur olmaz her fırsat ve vesileden faydalanarak memlekette huzursuzluk yaratmak, milleti bölüp parçalamak ve bu anarşi havası içinde tabiri caizse, bulanık suda avlanmaktır." ifadeleri ile, Gedik'in görüşüne benzer bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Bkz. "İlk Hezimet", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2989, 17 Şubat 1960, s.1.

⁸⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:11, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.913.; İstanbul Ekspres gazetesinin, söz konusu tahkikat önergesi ile ilgili ortaya attığı iddiaların asılsız olduğunu dile getirerek; "CHP sözcülerinin, Meclis binasına girerlerken koltuklarının altında görülen şişkin evrak çantaları, dosyalar ve kağıt tomarları da hiç bir işe yaramamış, davayı ispat edebilmek şöyle dursun, hatta beklenen psikolojik etkiyi bile yapamamıştır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "İlk Hezimet", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2989, 17 Şubat 1960, s.1.

2.3.3.1.2. DP ve CHP Arasındaki Gerilim ve Uşak Olayları (30 Nisan-1 Mayıs 1959)

2.3.3.1.2.1. Uşak Olayları Öncesi Türkiye'de Genel Siyasi Hava

1959'a gelindiğinde DP ile ana muhalefet CHP arasındaki en sert ilişkiler de başlamıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinin ayak sesleri 1959'da güçlü bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. Bu süreçte iktidarın gerek olaylar arasında iyi bağlantı kuramaması gerekse ileri görüşlü politikalar ve adımlar atılamaması Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile karşı karşıya bırakmıştır.

Aslında DP ve CHP arasındaki olumsuz ilişkilerin dozunun artmaya başlaması, daha önce de değinildiği üzere, 1957 seçimleri ile birlikte başlamıştır.⁸⁵⁴

⁸⁵⁴ 27 Aralık 1957'de, Meclis İç Tüzüğüne Meydana Getirilen Değişiklik bu duruma örnek olarak söylenebilir. Zira, söz konusu değişiklik, muhalefete yakın çevrelerde muhalefetin gücünü kırma çalışması olarak yorumlanmıştır. TBMM İçtüzük Değişikliğine göre; "1. TBMM'deki toplam milletvekili sayısının %1'i oranında milletvekiline sahip olmayan partiler, grup kuramayacaklardır. 2. Yasa önerilerinde, sözlü veya yazılı sorularda, açık-saçık sözler, aşağılayıcı sözcükler ve üçüncü kişiler hakkında isim değişimi yoluyla isnatta bulunulmayacaktır. 3. Komisyon toplantılarında sükuneti bozan milletvekilleri, önce ihtar edilecek sonra oturumu terk etmeleri istenecektir. 4. Görüşmelerde, parti grupları adına yalnız grup başkanı veya sözcülerden biri, bir defa konuşabilecektir. 5. Kürsüde konuşan milletvekillerinin hoş gitmeyen sözleri 'lisans temizliğinden' ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla, tutanaklardan çıkarılabilecektir. 6. Mecliste görüşmelere başlanabilmesi için çoğunluk bulunması koşulu aranacaktır. 7. Sözlü sorular yalnız Cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacak, bakanlar bu sorulara kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebilecekler. Bu sorularda her sorunun cevap ve görüşme süresi beş dakika ile sınırlı olacaktır. 8. Hazırlık Encümeninin yapacağı soruşturma sonucunda, bir milletvekiline yöneltilen suçlamanın takibi gereğine karar alması halinde, dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verebilecektir. 9. Sövmek suçunun cezası uyarı, kabine üyelerinden bir veya birkaçını 'tahkir veya tehdit' etmenin cezası ise meclisten geçici olarak çıkarılma şeklinde belirlenmiştir. 10. Geçici çıkarma cezası 3-12 oturum olarak sınırlandırılmış; ancak, milletvekilinin ısrarı halinde, cezanın bir kat arttırılabileceği kabul edilmiştir. 11. 'Kınama' alan milletvekilinin maaşının beşte biri, 'geçici çıkarma' cezası alanın maaşının yarısı ve 'çıkarma' kararına direnen milletvekilinin tüm maaşı kesilecektir. 12. Suç oluşturan veya yargı makamlarınca yayınlanması yasak edilen konuların, meclis kürsüsünde söylenmesi durumunda, bunlar tutanaklarda yer almış olsalar dahi gazetelerde yayınlanması yasaklanmıştır." Bkz. Aslan, **a.g.t.**, s.94.; 1957 seçimlerinin ardından, iktidar ve muhalefet arasında devam etmekte olan gerilimin, iyice ayyuka çıkmasını, iktidar partisi içerisinde çok önemli bir konumda olan ve Menderes'in de, yakın arkadaşları arasında yer alan Samet Ağaoğlu, şu ifadelerle yorumlamıştır; "1957 seçimlerinin sonuçları, başta Menderes hepimiz için düşündürücü oldu. Demokrat Parti, önemli sayıda oy kaybetmiş, Meclis'te muhalif milletvekili sayısı 50'den 178'e yükselmiştir. Bu sonuçları aldığımız gece, siyasi hayatımın heyecanlı saatleri ile doludur. Seçimleri, daha sonra çıkartılan bütün dedikodulara rağmen, dürüstlüğü, hakimlerden kurulu, Yüksek Seçim Kurulu'nun hükmü ile de, mühürlü olarak yine Demokrat Parti kazanmıştı. Ama, başta Halk partisi, bütün muhalefetin, Demokrat Parti ile bir ölüm kalım kavgasına girişmek kararına vardığı da, yine o gece açıkça ortaya çıkmıştı. Memleketin bir çok yerinde sokak kavgaları, kargaşalıklar, seçim sandıklarına hücumlar olmuş, bir çok yerde de, vatandaşlar, birbirlerinin üzerine yürümüşlerdi. Seçim

Bu seçimlerin arkasından partiler arası meydana gelen gerilim, şüphesiz ki parti taraftarlarına yani topluma da yansımıştır. Dolayısı ile yaşanan bu gelişmelerin, toplumu kutuplaştırdığı yönünde bir değerlendirme yapılabilir. CHP 9 Eylül 1957'de yaptığı 13. kurultayında, diğer muhalif partilerle iş birliği yapma kararı vermiş ve 4 Eylül 1957'de yayımlanan ortak bir bildiri ile CMP ve HP'nin, CHP ile birlikte hareket edebileceğini açıklanmıştır. DP'nin buna yanıtı gecikmemiş ve iktidar partisi desteği ile Vatan Cephesi oluşumları teşekkül edilmeye başlanmıştır. İşte yaşanan bu durum ve ortaya çıkan tablo, halkın bölünmesine neden olmuş ve birbirlerine husumet besleyen iki kitlenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁸⁵⁵

1959'da partiler arasında yaşanan bu gergin hava, Menderes'in uçak kazası geçirmesiyle kısa sürede dağılmıştı.⁸⁵⁶ 16 Şubat 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile ilgili anlaşmayı imzalamak üzere İngiltere'ye giden Adnan Menderes'in uçağı düşmüştü. Birisi Türk gazeteci,⁸⁵⁷ dokuz kişinin öldüğü uçak içerisinde yaralı kurtulan Menderes, Londra Kliniğine kaldırılmıştı.⁸⁵⁸ Tedavisi Londra'da

sonuç ve olaylarını bildiren haberleri, o gece sabaha kadar, kah Başbakanlıkta Menderes'in, kah İçişlerinde rahmetli Gedik'in odasında ve Halk Partililerin Ankara Caddelerinde tertipledikleri kızgın yürüyüşlerin gürültüleri arasında alıyorduk. Menderes'i, yedi yılda, o geceki kadar üzgün bir sinirlilik içinde görmemiştim...Gün doğarken evlerimize dağıldık. Evet, seçimi kazanmıştık, ama; bu bir 1950, bir 1954 zaferi değildi artık..." Bkz. Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 127-128.

⁸⁵⁵ Erdoğan, **a.g.t.**, s.31.

⁸⁵⁶ Bu konu ile alakalı, dönemin muhalif dergilerinden Akbaba'da; "...Derken, gökler merhamete geldi. Tanrısal bir kuvvet imdada yetişti ve Londra'da bir uçak kazası oldu. Bir anda, o eşsiz kalbimizle partili, partisiz, zengini, yoksulu, çeliklen çileleri unutuverdik. Yeniden, muhalefetin DP'si, gönül tahtına oturmuştu." ifadelerin yer alması, konu ile ilgili kanaatimizi destekler niteliktedir. Yusuf Ziya Ortaç, "Bir Taş Bir Baş", **Akbaba Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 374, 14 Mayıs 1959, s.3.

⁸⁵⁷ Şehit Düşen Gazeteci Burhan Tan", **Akşam**, 19 Şubat 1959, s.5.

⁸⁵⁸ "Menderes'in Uçağı Düştü", **Akşam**, 17 Şubat 1959, s.3.; Kazandan sonra yaralı olarak kurtulan Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefin Fenmen'e göre kaza şu şekilde olmuştur; "Uçağımız Gatwick havaalanına doğru iniyordu. Sis, çok kesifti. Görüş mesafesi ancak bir mil kadardı. Pisti cepheden karşıladık ve uçak, inişe geçti. Bu sırada birden bire uçağın ağaçlara çarptığını, parçalanmaya ve yanmaya başladığını gördük. Meğer sisten, pistin ucuna 2 mil kala, ormanlığa inmişiz. Düşme üzerine uçakta infilaklar oldu. Parça parça olan uçaktan, her birimiz, bir yana dağıldık. Dokuz kişinin yanarak öldüğünü, daha sonra çıkarılan cesetlerden anladık." Bkz. "Fenmen'in Beyanatı", **Akşam**, 17 Şubat 1959, s.3.; Kaza ile ilgili Menderes 19 Şubat 1959'da; "Bu sabah gözlerimi açtığımda, karşımda büyük oğlum Yüksek Menderes'i görmeyeyim mi? Yatağıma oturmuş, endişeli gözlerle bana bakıyordu. Doğrudum ve hasretle oğlumu öptüm, kokladım. Yedek subaylığını yapıyordu, izin alıp Londra'ya gelmiş. 'Hemen annene telefon et, iyi olduğumu söyle dedim.' Az sonra Berrin de telefondaydı. Bir iki kelime konuştum. Merak edilecek bir şeyin olmadığını, sadece bir süre burada istirahat edeceğimi anlattım. Neden sonra öğrendiklerim, beni dehşet içine düşürdü. Uçak inişe geçtiği sırada, pist balında ormanlık bir alana düşmüş. Daha doğrusu ağaçlara takılmış, biraz daha ilerledikten sonra gövde üzerine düşmüş...Uçağın düştüğünü gören yakınlarıdaki bir İngiliz, ailesi derhal kaza yerine gelmiş. Ambulans çağırmışlar. Beni de özel bir kliniğe yatırmışlar. Klinikte, 48 saat uyutmuşlar beni. Göğsümdeki kaburgaların çoğu çatlamış, bir kısmı da kırılmış, vücudumda ufak

tamamlanan Menderes, Türkiye'ye dönmüş ve oldukça kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştı. Menderes'i karşılayanlar arasında, başta İnönü olmak üzere muhalefetten çeşitli kişilerin de olması dikkat çekmiştir. Bu durum, son derece gergin olan Türk politikasına, uçak kazası vesilesi ile biraz da olsa, sağduyunun hakim olmasını sağlamış ve ülke siyasetindeki negatif ortam, pozitif dönüşme yolunda çok önemli bir mesafe kat etmiştir.

Bu sırada TBMM'de ara seçim tartışmaları yaşanmaya başlamıştı. İktidarın 1959 yılı sonu erken seçim düşüncesi, CHP kanadında ara seçim beklentisine dönüşmüş ve ülke birden seçim havasına girmiştir. Bu bağlamda CHP'de ara seçim olabileceği ümidi ile kabileler eşliğinde yurt gezilerine çıkılmasına karar verilmiştir.⁸⁵⁹ Aynı zamanda, bir halk hareketi de yaratmak isteyen CHP, 29 Nisan'da Ege bölgesinden başlayacak olan bir Anadolu turu planlaması yapmıştır. Bu program doğrultusunda İnönü ile birlikte Ege gezisine katılacak olan Merkez İdare Kurulu Üyeleri ve Milletvekilleri⁸⁶⁰ 29 Nisan'da Ankara'dan trenle hareket edecekler ve 30 Nisan da Uşak'a varacaklardır.⁸⁶¹ Ertesi gün ise kabile, Manisa'ya geçecektir. 2 Mayıs'ta ise İzmir'e geçilecek, burada yapılacak olan balo ve il kongresinin ardından, 4 Mayıs'ta uçakla tekrar Ankara'ya dönülecektir.⁸⁶² Ancak, İnönü'nün programının belli olmasının ardından, İzmir Valiliği aldığı bir karar ile İzmir'de CHP teşkilatı tarafından düzenlenecek baloya, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na uygun olmaması sebebi ile izin vermemiştir. Menderes'in uçak kazası münasebeti ile durulan siyaset bu engelleme ile tekrardan gergin bir havaya bürünmüştür. CHP İzmir İl Başkanlığı, Dahiliye Vekaleti'ne bir protesto telgrafı çekmiş ve duydukları

tefek yara ve bereler varmış." Bkz. Taşkın Tuna, **Adnan Menderes'in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2010, s. 265-266.

⁸⁵⁹"Kumandan İş Başında", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: XV, Sayı: 248, 4 Nisan 1959, s. 4

⁸⁶⁰ İnönü'nün yanında geziye katılacak olan milletvekilleri: Osman Alişiroğlu, Turhan Feyzioğlu, Hıfzı Oğuz Bekata, Fazıl Yalçın, İbrahim Saffet Omay, Kemal Aksüyek, Abdullah Yağcıoğlu, Necati Diken, Avni Yurdabayrak, Sırrı Atalay, Avni Yeniaras, Şemsettin Ataman, Osman Yaltekın, İbrahim Us, Rahmi Çeltikli, Süleyman Özsever, Daniş Yurdakul, Nurettin Akyurt, Kamil Tabak, Mehmet Kartal, Mehmet Zeki Tolunay, Hasan İkiz, Kazım Bozdoğan, Ömer Fevzi Raşa, Vedat Mengi, Behram Öcal, İsmail Güven, Nazım Öztürk, Arslan Bora, Fuat Börekçi, Ahmet Fırat, Rıfat Türksöy, Mehmet Ali Arıkan, Mehmet Delikaya, Mustafa Altınoğan, Ali Rıza Akbıykoğlu, Adnan Çalıköğlu, Rıza Salıcı, Avni Üral, ve Faruk Ayanöğlu. CHP Merkez İdare Kurulu: Turan Güneş. Gazeteciler: Akşam Muhabiri, Milliyet Muhabiri ve Ulus Muhabiri. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2**.

⁸⁶¹ "Hareketin Bereketi", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: XV, Sayı: 251, 25 Nisan 1959, s.7.

⁸⁶² "İnönü Ege Gezisine 29 Nisan'da Başlayacak", **Ulus**, 18 Nisan 1959, s.1.; "İç Politikada Büyük Bir Canlılık Göze Çarpıyor" **Akşam**, 27 Nisan 1959, s.7.; Selma Çetinkaya, **Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1954-1960)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2015, s. 311.

rahatsızlığı dile getirmiştir.⁸⁶³ Bu gerginlik, basınında büyük hadiselerle sebep olabilecek bir olay şeklinde yorumlanmıştır.⁸⁶⁴ Ayrıca, DP İzmir İl Teşkilatı'nın, İnönü'nün buraya gelmesi münasebeti ile tüm ilçe başkanlarına, İnönü'nün geleceği gün, şehirde toplanma talimatı verildiği iddia edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından iplerin iyice gerildiği siyaset sahnesinde, İzmir Valiliği tarafından, CHP'nin yapacağı balo salonunun kullanımının, asayişin ihlal edilebileceği gerekçesi ile yasaklanması ise ülke gündemini oldukça meşgul eden bir hadise olarak göze çarpmaktadır.⁸⁶⁵

2.3.3.1.2.2. Uşak Olayları

Hükümet ile CHP arasında, İnönü'nün Ege Seyahati sebebi ile bozuk satırlı ilişkiler Uşak programının belli olmasının ardından daha da somutlaşmıştır. İnönü'nün programının belli olması sonrasında Uşak'ın Eşme ilçesi DP başkanı saldırıya uğramıştır. Bu saldırının, İnönü'nün Uşak'a gelişi münasebeti ile partiler arasında çıkan gergin havanın bir sonucu olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya gidilememektedir. Ancak Demokratik Uşak Gazetesi'nin, 29 Nisan 1959 tarihli sayısında, ilçede siyasi havanın çok gergin olduğu yazılmıştır. Gazeteye göre bu saldırı Uşak'ta siyasi havanın durumunu göstermek için yeterlidir.⁸⁶⁶ Hadise İnönü'nün Uşak ziyaretine bağlanmıştır. Yani özetle, baharın gelmesi ile siyasette de beklenen bahar havasının yerini, CHP'nin "*bahar taarruzu*" almıştır.⁸⁶⁷

Hazırlıkların yapılması ile birlikte CHP heyeti İnönü başkanlığında güvenlik önlemleri eşliğinde trenle, Ankara'dan Uşak'a hareket etmiştir. Aslında bu gezinin planlanması daha önce yapılmıştır. Ancak planlanan tarihte Menderes'in yurt dışında olması nedeni ile İnönü'nün kararı ile 30 Nisan uygun görülmüştür.⁸⁶⁸ Hareket sırasında polisler İnönü'yü uğurlamak üzere gelen CHP'liler arasında küçük çapta bir arbede yaşanmıştır.⁸⁶⁹ Bu sırada Uşak'ta ise polisin, İnönü'nün kalabalık tarafından karşılanmasını önlemek adına karşılama alanına giden yolları kestiği bir takım basın

⁸⁶³ "İnönü'nün Katılacağı Baloya İzin Verilmedi", **Akşam**, 28 Nisan 1959, s.1.; "Hareketin Bereketi", **Akis Dergisi**, 25 Nisan 1959, Sene: 5, Cilt: XV, Sayı: 251, s.7.

⁸⁶⁴ "Uşak, İnönü'yü Karşılama Hazırlıklarını Tamamladı", **Akşam**, 30 Nisan 1959, s.1.

⁸⁶⁵ "İzmir DP'si Tedbir Aldı", **Akşam**, 29 Nisan 1959, s.1-7.

⁸⁶⁶ **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

⁸⁶⁷ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, İstanbul, 2006, s.109.

⁸⁶⁸ "Buyurun Vatan Sathına", **Akis Dergisi**, Sene:5, Cilt: XV, Sayı: 250, 18 Nisan 1959, s.6.

⁸⁶⁹ "İnönü'nün Gezisi Hadiseli Başladı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7240, 30 Nisan 1959, s.1.

tarafından iddia edilmiştir.⁸⁷⁰ Yolların kesilmesi ile alakalı olarak, 30 Nisan 1959'da Uşak İl Emniyet Müdürü Adnan Çakmak tarafından Trafik Büro Amirliği'ne gönderilen yazı önem arz etmektedir. Zira yazıda 30 Nisan ve 1 Mayıs tarihleri arasında, civar köy ve kasabalardan bir çok vatandaşın Uşak'a geleceği haberinin alınmış olmasına istinaden, hemen trafik ekiplerinin oluşturularak bunların şehre giren yollara çıkarılması ve trafik kanununa aykırı hareket edenlerin önlenmesi talimatı verilmiştir.⁸⁷¹ Burada iki ihtimal karşımıza çıkmaktadır. Birincisi bahse konu talimat gereği yapılan uygulamalar, polisin karşılama alanına giden yolları kestiği şeklinde bir iddiaya dönüşmüş olabilir. İkincisi ise polis uygulama adı altında, şehre giren yolları kesmiştir. Ancak, bu konuda net bir yargıya varılamaz. CHP heyeti tarafından Kütahya, Afyon, Uşak, Manisa, Turgutlu, Kemalpaşa ve Belkahve güzergahı kullanılarak yapılması planlanan Ege gezisi, bir takım basın tarafından "Taarruz" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu durum DP tarafından tepki ile karşılanmıştır. DP ve ona yakın basın tarafından, İstiklal Savaşı'nda düşmanı denize dökmek için yapılan Büyük Taarruzun, şimdi de DP'ye karşı yapılmak istendiği şeklinde yorumlanmıştır.⁸⁷²

2.3.3.1.2.2.1. Olayların Başlaması ve Yapılan Müdahaleler

29 Nisan'da Ankara'dan hareket eden İnönü Uşak'a intikal etmiştir. İnönü'nün Uşak'a intikali sırasında, CHP Uşak teşkilatının da çalışmaları ile yoğun bir halk kitlesi İnönü'yü karşılamak için meydanları doldurmuştur. Burada yoğun kalabalığın toplanmasında CHP'lilerin çevre yerlerden taraftar grupları getirdiği iddia edilmiştir.⁸⁷³ Bu konu adli mercilere intikal etmiş ve Savcılık ile Valilik arasındaki

⁸⁷⁰ "Uşak'ta Durum", **Akşam**, 30 Nisan 1959, s.5.; " Asıl büyük endişe İnönü'nün Ege Seyahatiydi. İzmir D. P. çevrelerinde telaş o kadar fazlaydı ki, İnönü'nün altında sohbet edeceği söylenen, Millî Mücadele devri yadigarı tarihi çınar ateş aldı!.." Bkz. "Silkinmemiz Lazım", **Akis Dergisi**, Sene: 5, Cilt: XV, Sayı: 251, 25 Nisan 1959, s. 8.; "İlk Adım", **Akis Dergisi**, Sene: 3, Cilt: XV, Sayı: 253, 7 Mayıs 1959, s.4.

⁸⁷¹ **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁷² "İnönü'nün Büyük Taarruzu İzmir'de DP'lileri Sinirlendirdi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7240, 30 Nisan 1959, s.5.

⁸⁷³ İnönü'nün Uşak ziyareti öncesi, çeşitli vasıtalarla Uşak'a DP taraftarları getirildiği iddia edilirken, bu iddiaların tam tersi yönünde yani CHP'lilerin de, çevre yerlerden adam topladıkları ile iddialar söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda, 14 Mayıs 1959'da Uşak Cumhuriyet Savcısı Muzaffer Erdem tarafından, Uşak Valiliği'ne bir yazı gönderilmiştir. Söz konusu yazıda, CHP mensuplarının 30.04.1959 günü, Uşak'ta yapacakları kongreye katılmak üzere gelecekleri öğrenilen genel başkanları İnönü ile milletvekillerini kalabalık taraftarları ile karşılamak üzere, köy ve kazalardan adam

yazışmalara yansımıştır. Bu yazışmalarda dikkat çeken detay ise Uşak Cumhuriyet Savcısı Muzaffer Erdem tarafından, Uşak Valiliği'ne gönderilen 12 Mayıs 1959 günlü yazıda, CHP'nin 30 Nisan'da yapacağı kongreye katılmak üzere Uşak'a gelecek olan İnönü'nü ve heyetinin gösteri yürüyüşü ve tezahürat yapacakları konusunda önceden haber alınıp alınmadığı olmuştur. Ayrıca civar ilçe ve köy halkının toplantı ve gösteri yürüyüşü olması durumunda, buna katılımlar için davet, çağırma, ilan ya da tamim yoluna başvurulup vurulmadığı sorulmuştur. Uşak Valiliği'nden, Vali İlhan Engin imzası ile verilen cevapta, gösteri yürüyüşü ve tezahürat yapılacağı hakkında önceden herhangi bir haber alınmadığı bilgisi yer almaktadır. Ancak şehir içi, ilçe ve köylerden muhalefet mensuplarının karşılanması için CHP'lilerden para toplandığının "*kesinlikle*" öğrenildiği belirtilmiştir.⁸⁷⁴

İnönü'nün karşılanması esnasında yaşananlar ile ilgili, 30 Nisan 1959'da Emniyet Müdürü Adnan Çakmak, Vilayet J. K. Yüzbaşı Abbas Yavuzdemir, Vilayet M. J. Birlik K. Bnb. Ali Kurma⁸⁷⁵ ve Emniyet Amiri Ahmet Altaş'ın isimlerinin bulunduğu tutanak incelendiğinde, Uşak'ta on beş bin kadar bir halk kitlesinin olduğu ve bunların dağıtılması sırasında, gaz bombası gibi ekipmanların kullanılmak durumunda kalındığı anlaşılmaktadır.⁸⁷⁶ İnönü'nün karşılanması esnasında, olabilecek sıkıntılar ve hadiseler, Uşak İl Emniyeti tarafından değerlendirilerek, bunun önüne geçilmesi adına 29 Nisan'da Uşak CHP İl ve İlçe Başkanları, emniyete

toplamak için görevlendirilenler ve para toplayanlar kimler ise kesin olduğu bildirilen delillerle bildirilmesi ve bu mevzuda varsa, zabıt ve sair belgelerin gönderilmesi istenilmiştir. Buna yazıya karşılık, 15.05.1959'da Uşak Valiliği'nden verilen cevapta ise 30.04.1959 tarihinde İnönü ve beraberindekileri karşılamak üzere CHP mensuplarının faaliyet gösterdiklerine dair bir zabıt varakası ya da benzeri bir muamele yoktur şeklinde bir cevap yazılmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁷⁴ **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.; Öte yandan, bu gezi esnasında Uşak İl Gençlik Kolu ve Karaağaç Mahallesi Ocak Kongreleri'nin 30.04.1959 günü, İlkadım isimli bir salonda yapılma isteği ile alakalı olarak, emniyete iki defa, ayrı ayrı müracaatların yapılmış olduğu, 13.05.1959 günü, Uşak Valiliği ve Uşak Savcılığı arasında geçen yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁷⁵ Ali Kurma ile ilgili, İsmet İnönü'yü öldürmesi için vur emri verildiği, ancak; Kurma'nın bu emri yerine getirmediği iddia edilmiştir. Söz konusu iddia, Yeni Sabah Gazetesi'nin 19 Ocak 1960 tarihli sayısında gündeme getirilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-911-3.; Kurma'nın bu teklifi kabul etmemesi neticesinde Kilis'e tayinin çıkarıldığı da, bu iddialar arasında yer almıştır. Ayrıca Kurma'ya CHP Ankara Milletvekilleri de birer teşekkür telgrafı çekmişlerdir. Bahse konu telgrafta, "Hakikatleri, vatanperverine bir duygu ile dile getirmek hususunda gösterdiğiniz mertçe ve asil hareketlere karşı duyduğumuz içten minnet ve şükranlarımız, CHP Ankara Milletvekilleri ve bütün il teşkilatı adına saygılarımızla arz eder, gözlerinden öperim." şeklindedir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-911-3.

⁸⁷⁶ **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

davet edilmiş ve kendilerine gerekli izahatlar yapılmıştır. Yapılan bu işlem tutanak altına alınmıştır.⁸⁷⁷ Ancak tüm bu izahatlara rağmen, hadiseler önlenememiştir.

Öte yandan, kabileler halinde İnönü'nün bulunduğu yere gitmeye çalışan CHP'liler, DP İl Binası önünden geçerken sözlü münakaşalar yaşanmış ve ortam birden gerilmiştir. Bu sırada taşlamalar meydana gelmiş ve DP İl Başkanlığının camları kırılmıştır.⁸⁷⁸ Ancak, taşlamanın hangi grup tarafından başlatıldığı noktasında, dönem basını arasında farklı düşünceler söz konusudur. Taşlamalarla ilgili olarak, DP Uşak Vilayet Meclis Üyesi Hulusi Karakaya 05 Mayıs 1959'da, doğrudan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e göndermiş olduğu yazıda, İnönü'nün Uşak'a gelişinde Halk Partililer tarafından evinin taşlandığını ve bu şartlar altında mesken masuniyetinin emniyet altında olmadığını dile getirmiştir. Bu durum yapılan taşlama iddialarına örnek oluşturması açısından önem arz etmektedir.⁸⁷⁹ Bu sırada DP İl Başkanlığı binasından İl Başkanı Eşref Öğün tarafından, İnönü'nün geçişi sırasında kendisine bardak fırlatıldığı, ancak bardağın İnönü yerine onun yanında bulunan Akis Dergisi Genel Yayın Müdürü Hamdi Avcıoğlu'na isabet ettiği iddia

⁸⁷⁷ 29 Nisan 1959 tarihli tutanak; "29 Nisan 1959 günü, CHP Uşak İl ve İlçe Başkanları ile yapılan görüşme tutanak altına alınmıştır. 29.04.1959 tarihli ve Emniyet Müdürü Adnan Çakmak, Emniyet Amiri Ahmet Altaş, Başkomiser Kamuran Saltuk ve Komiser Muavini İ. Hakkı Arıkan'ın isimlerinin bulunduğu tutanakta; "29 Nisan 1959 günü CHP Uşak il ve İlçe Başkanları, sureti münasebetinde emniyet müdürlüğü binasına davet edilmiş, bunlardan İl Başkanı Dr. İbrahim Bulanalp, aynı gün saat 21 sıralarında İlçe Başkanı Muzaffer Mert, aynı gün saat 7 sıralarında, emniyet müdürlüğü odasına gelmekle ayrı ayrı saatlerde, kendilerine şifahi olarak, İsmet İnönü'nün, bir gün sonra Uşak'a geleceği haber alındığından, zabıtaca gerekli asayiş tertip ve tedbiri alınacağı bildirilmekle beraber, İnönü ve beraberindekilerin, istasyonda karşılanması sırasında, 6761 sayılı kanuna aykırı hareket edilmemesi, kanuna aykırı hareket edildiği takdirde; cop, gaz ve gerekirse silah kullanmak suretiyle kanun hükmünün yerine getirileceği ve müsebbip olarak da, kendileri haklarında kanuni muamele yapılacağı keyfiyetinin, teşkilatlarına duyurulması hususu, münasip lisanla tembih ve ihtar edilmiş ve bu ihtar ve tembihle adı geçenler, biz, daima zabıtaya müzahir olacağız, sözleri ile cevap vermiş olduklarını, bildirir zabıt varakasındır." şeklinde tanzim edilmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2**.

⁸⁷⁸ Taşlama olayı ile ilgili olarak CHP İl Başkanı haricinde, merkez ilçe ve kadın kolları başkanı ile iki idare kurulu üyesi hakkında DP'ye hakaret ve parti binasını taşlamak suçlarından dava açılmıştır. Bu durum, suç üstü hükümlerine göre incelenmiş ve DP tüzüğüne göre, dava açma yetkisi sadece Genel Başkan'a ait olduğu için, söz konusu dava, hakim tarafından reddedilmiştir. Bkz. "İnönü'nün Uşak Ziyareti Hadiseli Oldu", **Akşam**, 1 Mayıs 1959, s.5.

⁸⁷⁹ **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2**; Bu konu ile ilgili, 04.09.1959 tarihinde, Uşak Valisi İlhan Engin tarafından Dahiliye Vekaleti'ne yazılan yazıda, Hulusi Karakaya'nın evinin taşlandığı hakkında, mahalli makamlara her hangi bir müracaatın yapılmadığı bilgisi paylaşılmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-4**; Taşlama konusu ile alakalı, Azmi Coşkun isiminde bir vatandaşın, Dahiliye Vekaleti'ne 30.04.1959 günü göndermiş olduğu telgrafta, gece saatlerinde, Halk Partililerce, Emniyet kuvvetlerinin gözü önünde evinin taşlandığını ve zabıta kuvvetlerinin olaya kesinlikle müdahale etmediğini iddia etmiştir. Olayla ilgili, Uşak Valisi İlhan Engin, Azmi Coşkun isimli şahsın, evinin taşlandığı ile ilgili herhangi bir resmi mercie müracaatının olmadığını bildirmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 298-913-2**.

edilmiştir.⁸⁸⁰ Bu sırada, İnönü'yü karşılamak için biriken insanların elindeki, "*Garp Cephesi Kumandanı Hoş geldin*" ibareli dövizlere polis tarafından el koyulduğu basın tarafından dile getirilmiştir.

Daha sonra, CHP kfilesi Halk Partisi İl Binası önüne gelmiştir. Burada İl binası balkonuna çıkan İnönü konuşma yapmıştır. Konuşmasında otuz yedi sene önce Uşak'ta düşman komutanının kılıcını alarak, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya teslim ettiğini dile getirmiştir.⁸⁸¹ Oradan CHP Uşak İl Başkanı Rıza Salıcı'nın evine giden İnönü, burada istirahata çekilmiştir. Evin etrafına kısa sürede halkın toplanması üzerine, Uşak Valisi İlhan Engin İnönü'ye istirahat ettiği evden kısa vadede dışarı çıkmaması gerektiği zira aksinin asayiş yönünden uygun olmayacağını ifade etmiştir.⁸⁸² Vali'nin yaşananları Dahiliye Vekaleti ile paylaştığı ve oradan aldığı direktifler doğrultusunda hareket ettiği düşünülmektedir. Uşak Valisi'nin tüm uyarılarına rağmen, kısa süre sonra buradan ayrılan İnönü, İl Gençlik Kongresi'ne katılmak üzere hareket etmiştir. Bu sırada arkasından gelen yoğun kalabalığı dağıtmak için polis göz yaşartıcı gaz kullanmak durumunda kalmıştır.⁸⁸³ 30 Nisan

⁸⁸⁰ "Uşak'a Giriş", **Milliyet**, Sayı: 3223, 1 Mayıs 1959, s.5.; Söz konusu iddiayı, Adnan Menderes de doğrulamıştır. Menderes, bu konu ile alakalı 2 Mayıs 1959 tarihinde; "İsmet İnönü ve yanındakiler, trenle Uşak'a geliyorlar, bir takım halkın sevgi gösterileri ile karşılanıyorlar. Konuşmasını yapan İnönü, her zamanki yıkıcı üslubu ile yine bizlere saldırıyor, çatıyor. Bizi, diktatörlükle itham ediyor. Konuşmasından sonra kfile, Uşak sokaklarından geçerken, DP İl Merkezi balkonuna çıkan, İl Başkanı Eşref Öğün, bu tahriklere dayanamayıp, bir çay bardağını kalabalığa doğru fırlatıyor. Bardak, bir gazeteciye isabet ediyor. Bunun üzerine CHP'liler, DP binasına hücum ediyorlar. Böylece Büyük Taarruz gerçekleşiyor." Tuna, **a.g.e.**, s.276.

⁸⁸¹ "Uşak'ta Halk Partililer Kanunu Asayiş Bozdu", **Zafer**, Sayı: 3481, 1 Mayıs 1959, s.1-4.; "Uşak'ta Müessif Hadiseler Oldu", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s.1-5.

⁸⁸² "Yasak", **Vatan**, Sayı: 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "Çok Kararlı Bir Vali", **Kim Dergisi**, 8 Mayıs 1959, Sene:1, Sayı: 50, s.5.; Dönemin muhalif basın-yayın organlarından, Kim Dergisi; "DP iktidarının Uşak Valisi İlhan Engin, polislere, İsmet Paşa'nın, Trikopis'in evine gitmesine mani olması için emir vermekle kalmamış, gittiği takdirde, ne yapmaları gerektiğini gözlerini kırpmadan anlatmıştı. Bereket, kendisini dinleyen olmamıştı." ifadelerine yer vererek, Vali Engin'i sert sözlerle itham etmiştir. Bkz. "Polis ve Muhalefet", **Kim Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 62, 27 Temmuz 1959, s.11.

⁸⁸³ "Uşak'ta Müessif Hadiseler Oldu", **Vatan**, Sayı: 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü Uşak'ta Hadiseli Karşılandı", **Milliyet**, Sayı: 3223, 1 Mayıs 1959, s.1. ; "İnönü'nün tarihi Karargah Ziyaretine Engel Olunmak İstendi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s. 5.; İnönü'nün, Uşak İl Gençlik Kongresi'nde Yapmış Olduğu Konuşma: Uşaklılar, sevgili hemşerilerim...Uşaklı hemşerilerimin, memleket idaresinde yakın ilgilerini bilirim. Memleket realitelerini, memleket meselelerinin hali, ciddi şikayetlere sebep olacak durumdadır. İstiraplarımız gittikçe artıyor, daha ziyade artıyor. Resmi mesuliyet sahiplerinin vatandaşlar huzurunda son konuşmalarını, insan hayretle dinliyor. Memleketin çok meselesi var, fakat hepsinin başında ve hepsinden ehemmiyetli olarak güven derdi vardır. Vatandaş kendisine, hakikatler olduğu gibi söylensin istiyor. Vatandaşın her gün gördüğü ve eziyetini çektiği eksikliklerin, mesul ağızlardan aksini istemesi gücüne gidiyor. Memleketin iktisadi durumu, hatalı bir idarenin bütün delillerini taşımaktadır...Siyasi huzur meselesi, daha ıstırap vericidir. Tasavvur ediniz ki, Ramazan bayramının ilk günü, tanyeri ağarırken, vatandaşlar devlet radyosundan Vatan Cephesi propagandasının davul zurnalı haberlerini dinlemişlerdir. Bu vatanın evlatları, kendi

1959'da Uşak İl Kongresi'ne katılan İnönü burada, diğer milletvekillerinin yaptıkları kısa konuşmaların ardından, partililere seslenmiştir. İnönü konuşmasında, ekonomiye değinerek, ülke ekonomisinin gün geçtikçe kötüye gittiğini ve bunda da, plansız ve programsız hareketin büyük payının olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸⁴

İnönü'nün, Garp Cephesi Kumandanlığı'na karargahlık yapan eve gitmek istemesi ise ikinci bir gerginliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁸⁸⁵ Bu evin önemi İnönü için büyüktür zira, Yunan Komutan Trikopis'in⁸⁸⁶ kılıcı bu evde teslim

vergileri ile yaşayan radyonun ne zaman bütün vatandaşlara eşit gözle bakan bir hitabını işiteceklerdir." Bkz. "İnönü, İktidar Değişmesi Şart Dedi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s.1-5. ; "Demokrat İktidarın Değişmesi Zaruridir", **Vatan**, Sayı: 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "Yasak", **Vatan**, Sayı: 6483, 1 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü'nün Konuşması", **Milliyet**, 1 Mayıs 1959, s.5.; Uşak Valiliği ile Uşak Savcılığı arasında 13.05.1959 günü yapılan yazışmalarda, bahsi geçen yürüyüş sırasında, göz yaşartıcı bomba kullanıldığı, açık bir şekilde belirtilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁸⁴ **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁸⁵ Burada yaşana gerginlik ile alakalı olarak, Uşak Vilayet Jandarma Komutanı Albay Abbas Yavuz Demir'in, Valilik şoförü Nurettin Erkal'a, jandarma eri Celalettin Gülenç tarafından silah verilip verilmediği ile alakalı, J. Kdm. Binbaşı Vilayet J.K.M. A. Rıza Toroman tarafından alınan, 4 temmuz 1959 tarihli ifadesinde, İnönü'nün, Trikopis'in esir alındığı eve gitmek istemesi sırasında meydana gelen olaylara da değinmiştir. Bu bağlamda Abbas Yavuz Demir; "CHP lideri İsmet Paşa, Trikopis'in esir alındığı eve gideceği sırada, ben ve Emniyet Müdürü, Rıza Salıcı'nın evinin etrafında jandarma ve polis kuvvetleriyle, emniyet tedbirleri ile meşgulken, Vali, gerek emniyet müdürüne ve gerekse bana, ateş emri verildiği halde ateş açtırmadık. Ve, emrini de infaz eylemedik." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-911-3.

⁸⁸⁶ İnönü, Yunan Komutan Trikopis ile olan anısını şu şekilde anlatmaktadır: "Muharebe esnasında, düşman tertibatı üzerinde mana veremediğimiz mevzuları kendisine sordum. Biz, Afyon'a taarruz ettiğimiz zaman, muharebe, cephede çok şiddetli olduğu halde ateş hattında bir müddet, Yunan topçu ateşi kesilmişti. Bunu sordum. Nedir dedim. Dediler ki, bataryalarımız yerinde duruyordu. Fakat, emirleri verecek olanlar ateş altında kalmıştı. Bataryalarla irtibat olmadığı için görüşülemiyordu. Öğrendim ki, düşman kumandanı da topçu imiş. Bana dedi ki, siz de topçu zabitiymişsiniz. Topçu tabiyelerinin hatalı olduğunu kabul etti...Düşman başkomutanı yorgundu, çok hasta bir insan görünüyordu. Sonra, bu heyeti aldım ve Gazi Mustafa Kemal'in karargahına götürdüm. Esir generallere riayet etti. Kısa bir konuşma yaparak, generalleri yerlerine gönderdi. Biz, Uşak'ta o kadar heyecanlıydık ki, gece, bu muharebeye Başkomutanlık Meydan Muharebesi adını vermeye karar verdik. Garp Cephesi Komutanı olarak, Uşak'ta ordulara yaptığım tebliğde, bu muharebenin tarihe, Başkomutanlık Meydan muharebesi olarak geçtiğini bildirdim." Bkz. "Trikopis'in Esir Alınışı", **Milliyet**, 1 Mayıs 1959, s.5.; İnönü'nün Yunan Komutan Trikopis'in esir alınışı ile ilgili anlattıkları Zafer Gazetesi'nin gözünden ise farklı cereyan etmiştir. Zafer'in bu konu ile ilgili haberi: "Paşa hazretleri büyük bir zühul ile söze başlıyor. Ben diyor, Trikopis'i teslim aldım ve kılıcını, Başkumandanımıza ben verdim. Gerçi, aradan otuz yedi sene geçmiştir ama tarih kitapları, vesikalar, yok edilmiş değildir ve hele, hiç değilse, İsmet Paşa kadar yaşlı ve o hadiselerin içinde bulunmuş vatandaşlarımız da vardır. Gerçi, ilk başta İsmet Paşa'nın söyledikleri, hadiseleri bilmeyenler için doğru görünür. Zira, kendisi o sırada Garp Cephesi Kumandanı sıfatını taşımaktaydı. Milli mücadelenin en hareketli ve son safhasında, Yunan başkomutanının teslim alınmasında hazır bulunmasından tabi bir hal olamazdı. Ne çare ki, hakikat, bu mantık çerçevesinde hareket etmiş değildi. Bizim bildiğimize göre, 30 Ağustos hareketi ile bozulan düşmanı takip eden kuvvetlerin başında İsmet İnönü değil, Başkumandan Atatürk ile Fevzi Çakmak bulunmaktaydı. Uşak'a ise ilk giren süvari kuvvetlerinin kumandanı Fahrettin Altay'dı. Gene, bildiğimize göre Atatürk, Garp Cephesi Kumandanını Afyon'da bırakmıştı. Yunan Başkomutanının esir edilmesine gelince: Mağlubiyeti kabul eden Trikopis, beraberindeki mevcudu, bir vadide toplamış ve kararını ilk olarak

alınmıştır. Genel Başkanın bu isteği Uşak Valisi ile İnönü'yü karşı karşıya getirmiştir. Vali, genel asayiş bakımından bu teşebbüsün uygun olmayacağını İnönü'ye iletmış⁸⁸⁷ ancak, İnönü bunu kabul etmeyerek yanındaki kafile ile birlikte söz konusu eve gitmiştir.⁸⁸⁸ İnönü'nün yapmış olduğu bu hamle Dahiliye Vekaleti ve DP tarafından siyasi bir adım olarak değerlendirilmiştir..

İnönü'nün Uşak ziyaretinin ilk günü ufak çaplı hadiselerle geçmiş ancak, belki de ilk günün en büyük hadisesi, gece İnönü'nün kalmış olduğu Rıza Salıcı'nın evinin zemin katında yangın çıkması olmuştur. Yangının, İnönü'nün evin içindeyken çıkmış olması son derece düşündürücüdür. Çıkan yangın itfaiyenin müdahalesi ile söndürülmüştür.⁸⁸⁹ Alınan bir kararla, İnönü'nün ziyaret edeceği duraklar arasında

bir Türk muhabere teğmenine bildirmişti. Teğmen, durumdan birliği haberdar etmiş ve İsmet İnönü değil fakat, Albay Dadaylı Halit Bey vadiye gelip Yunan Başkumandanını esir almıştı. Trikopis'i, Başkumandan Atatürk'ün Uşak'ta bulunduğu Kaftancıların evine götüren Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa değil, Dadaylı Halit Bey'dir. Trikopis'in kılıcı da, Dadaylı Halit Bey ile Atatürk'ün yaveri Muzaffer Kılıç, Trikopis'in yaveri ve levazım albayının huzurunda, Atatürk'e teslim edildiği zaman İsmet Paşa, Uşak'tan yüzlerce kilometre uzakta bulunmaktaydı. Düzeltir, özür dileriz." Bkz. İsmet Paşa ve Trikopis", **Zafer**, Sayı: 3481, 1 Mayıs 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.; Trikopis ile olan münasebetini, 30 Nisan 1959 günü Uşak'ya yapılan, Gençlik Kolu Kongresi'nde anlatan İnönü; Afyon cephesinde Yunan ordusunun bozulmasının ardından, Yunan ordusunun Uşak'a doğru gelmekte olduğuna dair bir haber aldıklarını, bu haberi soruşturduklarında, Üçüncü Kafkas Tümeninin, Yunanlı bir grubu esir ederek Uşak'a getirmekte olduklarını öğrendiklerini ifade etmiştir. Sözlerine devam eden İnönü, Yunan Başkumandanı General Trikopis'in esir edilerek, Uşak'ta bulunan Garp Cephesi Kumandanlığı Karargahı'na getirildiğini, maiyetinde bazı generaller ve kurmaylar bulunan Trikopis ile, askeri mahiyette bazı konuşmalar yaptığını, ardında da, Trikopis ve mahiyetindekileri beraberine alarak, diğer bir evde karargah kurmuş bulunan, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya götürdüğünü vurgulamıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁸⁸⁷ Mehmet Karayaman, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İcyüzü**, Uşak Akademi Kitap Pazarlama, Uşak, 2013, s.45.

⁸⁸⁸ "İnönü'nün tarihi Karargah Ziyaretine Engel Olunmak İstendi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s. 5.; Uşak Valisi İlhan Engin'in, İnönü'nün misafir kaldığı evden dışarı çıkarılmaması için, polis kuvvetlerine kesin emir verdiği iddia edilmiştir. Ancak, Halk Partisi Milletvekillerinden Turhan Feyzioğlu, İbrahim Saffet Omay, Kemali Beyazıt ve Faruk Ayanoglu'nun, Vali ile bu konuda tartıştıkları ve bu tartışma esnasında Uşak Valisi'nin, İnönü'nün istirahat ettiği evden dışarı bir adım atması durumunda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu uygulayacağını altını çizdiği de, söz konusu iddialar arasında değerlendirilebilir. Bkz. Uşak Valisi'nin Emri", **Milliyet**, 1 Mayıs 1959, s.5.

⁸⁸⁹ "İnönü'nün Kaldığı Evde Yangın", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s.5.; Yangın ile ilgili, CHP Uşak Milletvekili Adnan Çalıkoğlu'nun, 05.05.1959 günü, Savcılıkta, şahit olarak verdiği ifade önem arz etmektedir. Söz Konusu ifadede Çalıkoğlu; " CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 30.04.1959 günü, Uşak'ı ziyaret etmişti. Ziyaret günü herhangi bir hadise olmadı. Ancak o günün gecesi saat 12 sıralarında, Uşak milletvekillerinden Rıza Salıcı'nın evinde Hüsnü Kazım Özler ve ailelerimiz birlikte evlerimize gitmek üzere dışarı çıktığımızda, DP Merkez binası önünden geçtiğimiz sırada bazı faaliyetlerin mevcut olduğunu tespit ve hatta bu sırada, Hüsnü Kazım, bana bu gece ve yarın için DP tarafından bazı hazırlıklar yapıldığından bahsetti. Fakat, hadiseyi emniyete vermedim ve evime gittim. Ertesi gün saat 6.30'da, Halk Partisi merkezi önünden geçerek, İsmet İnönü'nün gece kalmış olduğu, Rıza Salıcı'nın evine gidiyordum. Bu sırada, parti merkezi önünde bazı şahısların toplanmakta olduğunu tespit ettim. Rıza Salıcı'nın evine geldiğimden kısa bir müddet sonra, ellerinde İnönü aleyhine yazılmış levha ve dövizler taşıyan bir halk topluluğunun birikmekte olduğunu, evde bulunan diğer şahıslarla birlikte gördük. Ancak, bu sırada telefonla meşgul olduğumdan, bu topluluğu teşkil

bulunan İzmir ili için Vali Kemal Hadımlı, vilayette yapılacak tüm parti kongreleri ve siyasi toplantıların yasaklandığını beyan etmiştir. Aynı yasak, Manisa ilinde de ilan edilmiştir.⁸⁹⁰ Yasaklarda Dahiliye Vekaleti ile valilerin sürekli görüş içerisinde oldukları unutulmamalıdır.

İnönü'nün Uşak ziyaretinin ilk saatlerinde ufak çaplı olayların dışında kayda değer büyük bir hadise yaşanmamasının nedeni olarak Uşak Valiliği'nin, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda esnek davranması gösterilebilir.⁸⁹¹ Ancak, 1 Mayıs'ta İnönü'ye fiili bir saldırıda bulunulmuştur. DP ve CHP'liler arasında, ilk gün başlayan tartışmaların daha sonra büyümesi üzerine, DP'liler bir araya gelerek, il binası önünde toplanmışlar ve yürüyerek CHP il binası önüne geldiklerinde, zaten kızgın olan iki grup birbirlerine girmiştir. Olayların gittikçe büyümeye başlaması üzerine, gazetecileri Adalet Bakanı Budakoğlu'na ulaşarak burada yaşadıkları olumsuz durumu, bizzat bakana anlatmışlardır. Ayrıca, Uşak İl Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'ın, *"Ben, bu gün vazifemden alındım. Bu yüzden sizden hiç bir farkım kalmamıştır."*⁸⁹² dediği iddia edilmiştir. Yine 1 Mayıs sabahı Uşak'a gelen Emniyet

edenler ve bunları idare edenleri tespit edemedim. Sadece, dışarıdan, buraya ne yüzle geldin, yuh şeklinde bağrışmalar uğultu halinde gelmekteydi. O anda, müessif bir hadisenin çıkmasına mani olmak kastı ile zabıtanın yardım istemek üzere, Uşak Valisi ve Emniyet Müdürünü telefonla aradım; fakat, kendilerini bulamadım. Bu sırada, evin önündeki zabıta kuvvetleri de kaybolmuşlardı. Bizzarur, Uşak C. Müddeiumumisi Muzaffer Erdem'i telefonla arayarak, kendisine durumu bildirdim, alakadar olacağını söyledi. Kendisini tekrar arayışında, bizzat meşgul olacağını ifade etti ve hakikaten Rıza Salıcı'nın evinin önüne gelerek, temin ettiği zabıta kuvvetleri ile bir tecavüz veya müessif bir hadisenin çıkmasına mani oldu." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-910-2.; "Yangın Var", **Kim Dergisi**, Sene:1, Sayı: 50, 8 Mayıs 1959, s. 6.

⁸⁹⁰ "Ege'de Siyasi Kongreler Dün Gece Yasak Edildi", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2744, 1 Mayıs 1959, s.1.; "İzmir ve Manisa'da Yasak Kararları", **Yeni Sabah**, Sayı: 7241, 1 Mayıs 1959, s.1.; CHP İl İdare Heyeti, İzmir Valisi'nin yasaklamasına rağmen, bu ildeki kongrelerine devam edeceğini açıklamıştır. Yayımlanan tebliğde; "İzmir Valisi'nin kongrelerimizi men kararı kanunsuz ve hükümsüzdür. Anayasa ve kanunlarımızın bize tanıdığı haklarımızı behemehal kullanacak ve kongrelerimizi yapacağız." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. "Valiyi İtham", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.

⁸⁹¹ "İnönü'nün Uşak'a Gelişinde Halkçılar Nümayiş Yaptı", **Demokratik Uşak**, Sayı: 1505, 1 Mayıs 1959, s.1.

⁸⁹² Bazı basın-yayın kuruluşlarının haberlerine göre, Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü, olaylar nedeni ile görevden alınmıştır. Bkz. "Vali ile Polis Md. Vekalet Emrinde", **İstanbul Ekspres**, 2 Mayıs 1959, s.1.; Olaylar karşısında Uşak Valilik, emniyet ve Jandarmasının, olayların bastırılmasına yönelik yürütmüş olduğu faaliyetler, CHP'nin tepkisini çektiği gibi DP'yi de memnun etmemiştir. Bu durum, DP Uşak İl İdare Kurulu tarafından, Başbakan Adnan Menderes'e çekilen telgraf incelendiğinde anlaşılmaktadır. Söz konusu telgrafta; İnönü'nün Uşak'a gelişlerinde, her türlü tertibatı aldıklarını Vali, Emniyet Teşkilatı ve Jandarma Komutanlığı'nın kanunları çiğneyenlere karşı bigane kaldığını altı çizilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-1.; CHP liderinin Uşak'ı ziyareti sırasında gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması konusunda bir başka şikayet de, DP Sivaslı Kaza İdare Kurulu Reisi Musa Kılıç tarafından, 15.05.1959 tarihinde, doğrudan Başvekalete gönderilen bir yazı ile bildirilmiştir. Söz konusu yazıda; "Muhalefet liderinin, Uşak'a gelmesi ile doğan hadiseler karşısında kaza ve köylerimizde, CHP'liler, iftira, tertip ve düzen hazırlayarak, geceleri partililerimizin evlerini

Genel Müdürü Cemal Göktan ve Ankara İl Emniyet Müdür Yardımcısı İsmail Güntay'ın da olaylara müdahale etmedikleri iddialar arasında yer almıştır.⁸⁹³ Emniyet Genel Müdürü ve Ankara Emniyet Müdürü'nün Uşak'a gönderilmesi, Gedik ile yapılan görüşme neticesinde olduğu muhakkaktır.⁸⁹⁴ Buradan hareketle Gedik ve Menderes'in, buradaki hadiselerin daha fazla büyümesini istemedikleri düşünülebilir. Bu nedenle üst düzey polis yetkilileri Uşak'a gönderilmiştir.

Olayın gittikçe içinden çıkılmaz bir hal alması üzerine, bazı basın organlarının iddiasına göre hadise yerine Cumhuriyet Savcısı Muzaffer Erdem gelmiş ve polislere neden çıkan karışıklığa müdahale etmediklerini sormuştur.⁸⁹⁵ Kolluk yetkililerinin savcıya cevabı ise bu konuda üstlerinden herhangi bir talimat almadıkları yönünde olmuştur. Bunun üzerine olay yerinden ayrılan savcı telefon ile Uşak Valisi'ni arayarak, İnönü'nün kalmış olduğu CHP İl Başkanı Salıcı'nın evinin önünün, kalabalık gruplar tarafından doldurulduğunu ve bir hadise çıkması ihtimaline karşılık grupların dağıtılması gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra, İnönü'yü jandarma eşliğinde şehir tren istasyonuna çıkarmaya karar veren Savcı Erdem, İnönü'yü oradan çıkararak Jandarma eşliğinde tren istasyonuna hareket etmiştir. Ancak bu sırada İnönü'nün istasyona gideceğini haber alan kalabalık, istasyona hareket etmiş ve burada İnönü ve heyetini yuhalamaya başlamışlardır. Bu sırada otomobilden inerek yürümeye başlayan İnönü'nün bulunduğu yere, grup içerisinde bir taş fırlatılmıştır. Ve fırlatılan bu taşın İnönü'nün kafasına isabet etmesi ortamın bir anda karışmasına sebep olmuştur.⁸⁹⁶ Atılan taşın etkisi ile yere düşen

taşlamakta ve camlarını kırmaktadırlar. Sokaklarda gece çarşıda küme küme dolaşarak, partililerimize ve partimize sövmek sureti ile hakaret ve tehdit ederek, dövme ve yaralamaktadırlar. Emniyet yoktur. Bizler ve partililerimizin, ilgili makamlar tedbir alırlar diye, kanuni müracaatımızı yapmakta itidalimizi sabır ve sükunetle muhafaza etmekteyiz de, kazamızın idaresi ve emniyeti ile ilgili makamların, emniyet ve idare tedbirlerinin, alınmasından müsamaha gösterdiklerini, Halk partililerin, bunlardan cesaret ve cüret aldıklarını görmekteyiz." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-1.

⁸⁹³ "İsmet İnönü Dün Başından Yaralandı", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.

⁸⁹⁴ Bu konu ile alakalı CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu, 15. Şubat 1960 tarihli TBMM konuşmasında, "Elbetteki Dahiliye Vekili emir vermeden Cemal Göktan'dan bir saat bile ayıramazdı. Elbette Dahiliye Vekili emir vermeden Ankara'nın Emniyet Müdür Muavini olan bir insan Uşak'a, oradan Turgutlu'ya oradan İzmir'e gidemezdi." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.848.

⁸⁹⁵ "Savcı İşe Karışıyor", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; "Savcı İşe Karışıyor", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.

⁸⁹⁶ CHP'li idarecilerin 01.05.1959 günü Uşak'ta, İnönü'nün, taşla yaralanması ile neticelenen hadisede, tarafları birbirine karşı kışkırtan, ön ayak olan ve olayları tertip ettiği iddia edilen kişilerin listesini, 03.09.1960 tarihli bir belge ile, Adliyeye vermiştir. Bu isimler ve meslekleri şu şekilde sıralanabilir;

1- Hakkı Yağcı (Uşak Belediye Başkanı), 2- İsmail Saraçoğlu (DP Uşak İl İdare Heyeti Başkanı), 3- Eşref Öğün (Şeker Fabrikasından Emekli), 4- Celal Çizmecı (Dahiliye Mütchassısı tabip), 5- Ahmet Ekmekçi (Palamut Tüccarı), 6- Asım Ekmekçi (Palamut Tüccarının Kardeşı), 7- İsmail Serdaroğlu (Nakliyecı), Hulusı Karakaya (Benzin Bayii), 8- Nazmi Çakalöz (Kemalöz Mahallesi Muhtarı), 9- Kemal Özyünlü (Mende Pazarında Manifaturacı), 10- İsmail Azmi Coşkun (Şeker Fabrikasından Emekli), 11- İsmail Altıntığ (Kunduracı), 12- Mehmet Aşıroğlu (Cumhuriyet Meydanında Bakkal ve Balıkçı), 13- Ahmet Türksöy (Belediye Başkanının Dayısı), 14- İbrahim Sirgeli (Tabak), 15- Ethem Topaç (Tuğlacı, Hayvan Besicisi), 16- Niyazi (Uşak Şekjer Fabrikasının İşletme Müdürü), 17- Halit Ataşer (Uşak Şeker Fabrikası Müdürü), 18- Seyyit Ahmet Kılıç (Banaz Belediye Reisi), 19- Mustafa Demirci (Helvacı), 20- Muzaffer Demirci (helvacı), 21- Fahrettin Alanyalı (Bakkal), 22- Mehmet Nacak (Sivaslıdandır), 23- Fehmi Evren, 24- Hasan Özsoy, 25- Kamil Kutluay (Ulubey Belediye Reisi), 26- Necmettin Tardu (Avukat), 27- Fehmi Bağdatlıoğlu (Marangöz Atolyesi Sahibi), 28- Hüsnü Bağdatlıoğlu (Kardeşı) 29- Nurettin Erkal (Vilayet Makamı Şoförü). Görüldüğü gibi, söz konusu liste incelendiğinde, iddia edilen kişilerin çoğunu, Uşak esnafının oluşturduğu, gerisini ise üst düzey ya da orta düzey belediye çalışanları vs. kişilerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu isimler arasında, şeker fabrikasında çalışan kişiler dikkat çekmektedir. Bu durum, 30.04.1959 günü, CHP Gençlik Kolları Kongresi'nde konuşulanlar incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Zira, bahsi geçen kongrede konuşan CHP Ankara Milletvekili Osman Alişiroğlu, İnönü'nün, Uşak şeker fabrikasının yıkılması yönünde faaliyet yürüttüğü iddiasının, birileri tarafından halk arasında yayıldığını dile getirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.; Ayrıca bu konu ile alakalı olarak, tarihi bilinmemekle beraber, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra yazılmış olan bir belge de, bize bu konuda fikir vermektedir. Karaağaç Mahallesi, Arta Köy, Elmacık Köyü, Karek Köyü ve diğer yerlerden olduğu anlaşılan vatandaş tarafından imzalı, bu belge, Milli Birlik Komitesi Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na gönderilmiştir. Söz konusu belgede, Uşak Şeker Fabrikası ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir; "Uşak Şeker Fabrikası, sabık iktidarın partizan zihniyeti ile Vatan Cephesi haline getirilmiş ve memlekette iş görebilecek kabiliyette olan vatandaşlara bu müessesede yer verilmemiş ve sadece Vatan Cephesi telekeleriyle işe yaramazlar, bu müesseseye doldurulmuştur. Daha evvelki mesul memurlar da, dahil olduğu halde, halen iş başında olduğu Şeker Fabrikası Müdürü, İşletme Müdürü, İş Bürosu Şefi, sabık iktidarın eski vekillerinden Hakkı Gedik'in yeğeni ambar şefi Mustafa Kaskı, Muhasebe bürosunda Mehmet Aysal ve buna benzer eşhas, sabık iktidarın mefsedat yuvası olarak, halen Uşak Şeker Fabrikası'nda faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu şahısların yegane faaliyetleri, Uşak'taki kafadarlarını himaye etmek ve Demokrat Parti'nin çok yakın bir zamanda iktidara geleceği propagandasını etrafa yaymaktır. Sayın İsmet İnönü'nün, 1959 senesinde, Uşak'a teşriflerinden sonra, 1 Mayıs 1959 günü, Uşak'tan azimetlerinde, kendilerine yapılan suikast hareketlerine iştirak etmek üzere, fabrika işçilerini bir akşam evvel, İstanbul sinemasında sarhoş ederek, iştirak ettirmek suretiyle suça katılmalarını sağlayanlar da, hakeza yukarıda isimleri yazılı ve halen fabrika vazifesi görebilmekte olan şahıslardır." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-910-1.; Devlet Demiryolları İşletme Müdürlüğü Mütalebe Bürosu Merkez Ambar Şefi Necati Demirhan'ın 05.01.1961 de, Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na hitaben yazmış olduğu yazıda, taşlama sırasında polisin müdahalede bulunmadığını belirtmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-904-2.; "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene: 3, Cilt: XV, Sayı: 253, 7 Mayıs 1959, s.8.; İnönü'nün başına taş atılması ile ilgili, dönemin muhalif dergilerinden Akbaba'da; "Nihayet, Uşak'ta İnönü'nün başına bir de taş atıldı. Bu taş, daha dün, Garp Cephesi Ordularının başıydı. Taşlandığı yerde, Yunan kumandanını esir alan baştı! İsmet Paşa'nın kanyla, yakutlaştıran o taş, ihtiyat generalden çok, Demokrat Parti'yi yaralamıştır. Şimdi içimizde başı sızlamayan kim var? Kurtuluş kavgasının kahramanı İsmet Paşasını, İkinci Dünya Savaşı'nda, evimizin, yurdumuzun, canımızın tek kurtarıcısı İnönü'yü unutanlar, elbet bir uçak kazasının türbelerden yükselen dualar, caddelerde tüten kurban kanlarıyla uyandırılmış hassasiyetini de, unutacaklar, unuttular işte. İnönü'nün, her teli, vatan uğrunda ağarmış ak saçlı başı, savaş meydanlarında almadığı yarayı, politika meydanlarında aldı. Ona atılan taş, iktidar partisinin mezar taşı olabilir." ifadelerine yer verilerek, hadise şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Yusuf Ziya Ortaç, "Bir Taş, Bir Baş", **Akbaba Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 374, 14 Mayıs 1959, s.3.; "DP'nin Uşak Valisi Engin", **Kim Dergisi**, Sene:1, Sayı: 50, 8 Mayıs 1959, s.4.

İnönü'yü partililer ayağa kaldırmıştır.⁸⁹⁷ Ardından, trene kadar götürülen İnönü, vagonuna oturmuştur. Tenin hareket etmesi ile birlikte, taşlamaların devam ettiği ve atılan taşlar neticesinde trenin camlarının kırıldığı ve hatta Kim dergisi yazarlarından Orhan Birgit'in bu taşlar neticesinde başından yaralandığı iddia edilmiştir.⁸⁹⁸

Hadiselerden Dahiliye Vekili Gedik'i bilgilendiren Uşak Valisi İlhan Engin, 1 Mayıs 1959 günlü bir yazı ile Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Uşak olaylarının genel değerlendirmesini içeren rapor bir sunmuştur. Rapora göre CHP Uşak İl İdare Kurulu tarafından İl Gençlik Kolu ve Karaağaç Mahallesi Ocak Kongreleri için düzenlenen toplantı 30 Nisan 1959'da İnönü ve beraberindeki 41 milletvekilinin katılımı ile yapılmıştır. Yapılan CHP kongresinde, kanuna aykırı herhangi bir hadise yaşanmamış fakat kongre salonundan çıkışta ve salon dışında 6761 sayılı kanuna aykırı hareketler baş göstermiştir. Bu durum karşısında kolluk güçleri zor kullanarak

⁸⁹⁷ Mizah dergisi Akbaba'da, taş hadisesi şu şekilde yorumlanmıştır: "İsmet Paşa'nın kanı ile yakutlaşan o taş, ihtitar generalden çok, Demokrat Parti'ye yaramıştır. Şimdi içimizde başı sızlamayan kim var? İnönü'nün, her teli vatan uğurunda ağarmış ak saçlı başı, savaş meydanlarında almadığı yarayı, politika meydanlarında aldı. Ona atılan taş, iktidar partisinin mezar taşı olabilir." Bkz. Yusuf Ziya Ortaç, "Bu Kalem Neler Çekti", **Akbaba Dergisi**, Cilt:17, Sayı: 430, 9 Haziran 1960, s. 3.; İnönü'ye atılan taş hadisesi ile ilgili, DP'ye yakınlığı ile bilinen Necip Fazıl Kısakürek; "Bütün askerlik hayatınca tek damla kan dökmeyen ve on binlerce şehidin al kanı ile imzalı zafer haberlerini, gizlediği samanlıklarda alan paşa hazretlerinin, nihayet siyasi trişörlük yüzünden yediği taş, kölü üslupçuların elinden alınıp öyle büyütülmeli ve hedefine öyle kondurulmalıdır ki, Türk milletinin maddi ve manevi esaret kampını çevreleyen ve hala olduğu yerde duran CHP tahta perdesi, tamamı ile yıkılsın, hak ile yaksan olsun. Haksız bir taşın açtığı bere üstündeki minicik plaster ne demek; hakkı bir güllenin yere sereceği leşi örtecek kocaman kefedenden ne haber?" ifadelerini kullanarak, taş hadisesinin bilinçli olarak büyütülerek propaganda malzemesi yapıldığını iddia etmiştir. Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, "Artık Günü Geldi" **Büyük Doğu Dergisi**, Sayı: 10, 8 Mayıs 1959, s.1.

⁸⁹⁸ "Olaylar Başlıyor", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü Uşak'tan Ayrılırken Taşla Başından Yaralandı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7242, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Müessif Hadiseler", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü Yaralanıyor ve Yere Düşüyor", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.; 05.05.1959 günü, Uşak hadiseleri ile alakalı, Savcılıkta ifade veren, Uşak CHP Milletvekili Adnan Çalıkoglu, hadiseye katılanlar ile bu hadiseyi düzenleyenlerin isimlerini açıklamıştır. Çalıkoglu'na göre bu isimler: Nazmi Çakaloğlu, Kemal Özyünlü, İ. Azmi Coşkun, İsmail Altıntığ, Mehmet Aşiroğlu, İbrahim Sirgeli, Hulusi Karakaya, İsmail Serdaroğlu, Asım Ekmekçi, Celal Çizmecici, Ethem Topaç, Mustafa Demirci, Fahrettin Alanyalı, Mehmet Nacak, Fethi Bağdatlıoğlu, Eşref Öğün, İsmail Saraçoğlu, Hakkı Yağcı ve Uşak Valisi'nin makam şoförü Nurettin isimli şahıslardır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 297-910-2. ; İnönü'nün taşlanması ile alakalı olarak, 4 haziran 1959 tarihli DP grup toplantısında konuşan Menderes, taşlama olayının bir kurgudan ibaret olabileceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre Menderes; "Uşak'ta taşlanmış, Yarayı gören yok, bir plastik yapıstırılmış. Bunlar deşilecek, çıkarılacak ortaya. Şimdi halk ne diyor? Ne işi vardı orda, 76 yaşına gelmiş, Reiscumhurluk yapmış, cephe kumandanlığı yapmış bir insanın orada ne işi vardı? Durup dururken ne lüzum vardı da, gidip memleketi bir kepçe gibi karıştırmak istiyor. Ne oldu, hani dokunulmaz adamdı? Zannettiler ki, bütün gazeteler yazacak, resimler çekilecek ve dokunulmaz adama taş atıldı diye bütün Türk milleti ayağa kalkacak. müşterek ve umumi bir yangın halinde, buna sebep olanları bu iktidarı toptan alıp, yere vuracak. Bu hülyalar içindeydi adamlar. Ne oldu? Hiç bir şey olmadı. Çünkü, müsebbip bizzat kendisidir. Orada doktor hazırlanmış, karşılanmış." ifadeleri ile, söz konusu gezinin, var olan ülke sükununu bozmaya yönelik bir eylem olduğu kanaatinde olduğunu vurgulamıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-907-1.

kalabalığı dağıtmıştır. İnönü, Uşak'tan ayrılana kadar CHP Uşak Milletvekili Rıza Salıcı'nın evinde kalmış ve 1 Mayıs 1959'da Uşak'tan ayrılmıştır.⁸⁹⁹ Vali Engin 11 Mayıs 1959 tarihinde, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu ikinci yazıda ise *"Zabıta, bu topluluğu dağıtmak için bütün gayretini sarf etmiş olmasına rağmen, kuvvetin kifayetsizliği dolayısıyla alınan mani tedbirler ve müdahaleler bir an için işlemez hale gelmiştir. CHP'li mebusların, trenle saat 9 sıralarında, Manisa istikametinde hareketlerine müteakip topluluk dağılmıştır."*⁹⁰⁰ ifadelerinde bulunarak, tedbirlerin yetersizliğini açık bir şekilde itiraf etmiştir.

2.3.3.1.2.2.2. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Olaylara Müdahil Olması ve Diğer Gelişmeler

Uşak'ta meydana gelen istenmeyen olaylar neticesinde, CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu üyelerinden Dr. Kemal Satır, Orhan Öztrak, Nüvit Yetkin ve İsmail Rüştü Aksal'ın imzası ile hadiseler İçişleri Bakanı Namık Gedik'e bir telgraf çekilerek bildirilmek istenmiştir. Bu amaçla CHP'li üyeler tarafından, Gedik'e 1 Mayıs 1959 tarihli iki telgraf çekilmiştir. İlk telgrafa göre Uşak'ta İnönü ve heyetine *"6-7 Eylül vakasının vahamet ölçüsünü aşan"* derecede saldırılar meydana gelmiştir. Bu saldırıların önlememesinin sorumluluğu ise Dahiliye Vekaleti ve Namık Gedik'e aittir. Telgraf, saldırıda bulunanlar ve tertipçilerin bir an önce yakalanmasının Dahiliye Vekaleti'nin görevi olduğu belirtilerek sonlandırılmıştır.⁹⁰¹ CHP üyeleri tarafından çekilen ikinci telgrafta ise İzmir ve Manisa için her kademedeki parti faaliyetlerinin men edildiği ve bu kararın Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından verildiği belirtilmiştir.⁹⁰² Dahiliye Vekilinin kanun

⁸⁹⁹ BCA 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁹⁰⁰ BCA 10-9-0-0 / 298-913-1.

⁹⁰¹ "CHP Uşak Olaylarını İki Telgrafla İçişleri Bakanlığına Şikayet Etti", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.1.; BCA 10-9-0-0 / 296-906-1.; BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6.

⁹⁰² "Bu günkü gazetelerde İzmir ve Manisa Valilerinin, vilayetleri içerisinde her kademedeki parti faaliyet ve kongrelerini emniyet mülahazasıyla men ettikleri ve bu kararın tarafınızdan verilmiş şifreli talimata dayandığı yayımlanmıştır. Hiç bir kanun, hiç bir mülhaza ile şahıs veya makama siyasi partilerin kanun içindeki faaliyet ve kongreleri men yetkisini tanınması, idarenin korumakla mükellef olduğu meşruiyet prensibini tahribe münker, bu kanun dışı icraatınızdan doğabilecek vahim neticelere, dikkatinizi çeker ve sizi basirete davet ederiz." Bkz. "CHP Uşak Olaylarını İki Telgrafla İçişleri Bakanlığına Şikayet Etti", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.1; BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6.

dışı hareketlerde bulunduğu ima edilmeye çalışılmıştır.⁹⁰³ 02 Mayıs 1959 tarihli diğer bir telgrafta, Gedik'in Uşak hadiselerindeki mütecavizleri savunduğu iddia edilmiştir. Telgrafa göre Gedik, olayların tertipçilerini kamuoyundan saklamaktadır.⁹⁰⁴

1 Mayıs telgraflarına karşılık olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik aynı gün cevap vermiştir. Gedik, CHP tarafından olaylara karışan DP'lilere tertipçi sıfatının kullanılmasına karşı çıkmış ve asıl tertipçinin "*Büyük Ege Taarruzu*" adı ile bölgeye gelen CHP'liler olduğunu vurgulamıştır. Gedik'in cevabından anlaşılan en açık nokta ise CHP'li heyetin ve taraftarlarının yasak olduğunu bilmelerine rağmen, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı hareket etmeleri ve bu suretle kaos ortamı oluşturulmaya çalışılması olmuştur.⁹⁰⁵ Gedik bu düşüncesini, "*Kanuna mugayir*

⁹⁰³ Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir Topkapı Olayları 30 Nisan - 4 Mayıs 1960**, İstanbul, 2011, s. 49.; Uşak olayları sırasında Namık Gedik'in pozisyonu ile alakalı olarak, 20 Eylül 1960 tarihli Akşam gazetesinde yayımlanan, Ethem Menderes'in günlüğü önem arz etmektedir. Bu günlükte geçen "14 Mayıs 1959: Tedbirler Komisyonu, bütün hadiselerden Dahiliye Vekili Namık Gedik'i mesul addediyordu. Gedik'in istifasını istiyorlardı. Gedik, nihayet bütün yapılanların, Başvekilin direktifleriyle ve onun tam tasvibiyle olduğunu söylemiş, Başvekil emretti demiş." ifadeler, şu iddiayı ortaya koymaktadır. Muhalefetin tutum ve davranışları ile ilgili neler yapılabileceği konusunda, DP içerisinde oluşturulan Tedbirler Komisyonu, Uşak Olayları sırasında Namık Gedik'in duruşunu, olumsuz yönde değerlendirirken, Gedik ise, bu olumsuzluğun sebebi olarak Menderes'i işaret ederek, onun emir ve talimatlarını yerine getirdiğini ifade etmiştir. Bkz. "Sabık Bakanın Hatıra Defterinde, N. Gedik'in Her Şeyi A. Menderes'in Emri İle Yaptığı Yazılı", **Akşam**, 20 Eylül 1960, s.1-5.

⁹⁰⁴ "İşgal ettiğiniz Dahiliye Vekaleti sandalyesi tertip ve tecavüz ihbarlarının iadesi değil, tahkik ve takibini ve kanun dışı hareketlerin, behemehal men ve tekilini icap ettirir. Mütecavizleri peşinen savunma ve tecavüz hareketlerinin önlenmesini isteyenleri itham eden ve ajans ve radyo vasıtası ile yayımlanan beyanınız, fert ve cemiyet olarak güvenliğimizi kökünden sarsacak bir mahiyet taşımaktadır. Uşak suikast teşebbüsünün hakiki tertipçilerinin kimler olduğunu vatandaş nazarından gizleme gayretleri, Büyük milletimizin sağduyusu ile pervasızca, istihzadan başka bir şey değildir. Vatandaşların mal, can ve her türlü emniyetlerinin sağlanması vazifesi ile mükellef bulunan makam sahiplerinin,, bu hadiselerdeki mesuliyetlerinin hesabı Büyük Mecliste elbette aranacaktır. 6-7 eylülün mesul bakanından vatanperverlik dersi almaya ihtiyacımız olmadığını hatırlatırız." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 467-1351-6**.

⁹⁰⁵ Gedik'in CHP'li üyelerin telgrafına verdiği cevabın tam metni: "Uşak hadiselerinden bahsederek tertipçiler hakkında tertipler alınması amirane bir eda ile yazdığınız telgrafın mevzuunu teşkil etmektedir. Tertipçilerin, büyük Ege taarruzunu düşünüp, mevki tatbiki koyanların, ta kendileri olduğuna şüphe yoktur. Kanuna mugayir hareketler, Uşak'a ayak basıldığı zaman ve evvelen hazırlanmış bir hareketin neticesi olarak başlamıştır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun tatbikini imkansız bırakmak ve vazifeli zabıta memurlarının kanuna istinat eden emirlerini dinlemek şöyle dursun, onları envai harekete maruz bırakmak, Büyük Ege taarruz hareketinin bir safhasını ve belki de asıl maksatlarından birini teşkil etmekte olduğuna şüphe yoktur. Memleketin huzur ve asayişine, bu derecelerde kast ederek tertipler yapmaya ve bu tertipleri bir zamanlar memleketi istila eden düşmanı, kahir ve imha etmek hareketine benzetemeye kimsenin hakkı yoktur. Türk Milleti, huzur ve asayişe kast edenleri teşhis etmekte yanılmamıştır. Telgrafınızda, 6/7 eylül hadiselerini zikretmeyi de ihmal etmemişsiniz. Görülüyor ki, 6/7 eylülün dünyadaki tek davacısı olarak ortada bir siz varsınız. 6/7 eylül hadiselerini, telgrafınızdaki gibi kötü bir ima ile zikretmeniz, ne insaf, ne vatanperverlikle, ne de hukuk ve hakikatle hiçbir alakası yoktur. Telgrafınızı, bu telgrafla cevaplıyorum sanmayınız. Çünkü bu telgrafınız bir taraftan alelade bir tehdit ifade etmekte, diğer taraftan da neşredilmek maksadı ile keşide edilmiş bulunmaktadır. Benim ise bu telgrafımdaki hakiki

*hareketler, Uşak'a ayak basıldığı zaman ve evvelden hazırlanmış bir hareketin neticesi olarak başlamıştır."*⁹⁰⁶ şeklindeki ifadesi ile de açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Gedik'in hadiselerle karşı göstermiş olduğu reaksiyon ve yapmış olduğu açıklamalar, her zaman dönemin muhalif basınının dikkatini çekmiştir. Bir takım basında, Uşak hadiseleri ve öncesini de içine alan bir Namık Gedik tahlili yapılmış ve sert sözlerle eleştirmiştir. Buna göre, Namık Gedik sertlik taraftarı olan bir Bakandı. "Yumuşamanın" en hafifine bile tahammülü yoktu. Muhalefetin eleştirilerine tahammül edecek bir yapıda değildi. Gedik geçmişe yönelik vermiş olduğu karar ve uygulamalarından dolayı hesaba çekilme ve görevinden alınma korkusu yaşamaktaydı.⁹⁰⁷ Ancak bu, muhalif basının bir niyet okuması şeklinde değerlendirilebilir. Zira, Gedik gerek 6-7 Eylül öncesi gerekse 6-7 Eylül sonrası yaşanan bir çok hadise sırasında, Dahiliye Vekili koltuğunda oturmuş ve kısa bir ayrılıktan sonra, bu görev kendisine tekrardan tevdi edilmiştir. Bu da bize Başvekilin, Gedik'ten son derece memnun olduğu izlemini vermektedir.

CHP'ye yakınlığı ile bilinen gazetecilere göre İnönü'ye taş atıldığı günün sabahında, bir çok DP taraftarı Uşak'a organize bir şekilde getirilmiştir.⁹⁰⁸ Öte yandan, olaylar sırasında çeşitli yerlerinden yaralanan veya itiş kalkışa maruz kalan ve muhalif kimlikleri ile ön plana çıkan Cumhuriyet Gazetesi'nden Mazhar Kunt, Yeni Sabah Gazetesi'nden Şemsi Kuseyri, Akis Dergisi'nden Hamdi Avcıoğlu, Kim Dergisi'nden Orhan Birgit, Milliyet Gazetesi'nden Nedret Selçuker, Ulus Gazetesi'nden Doğan Kadaroğlu, Akşam Gazetesi'nden Güngör Yerdeş, Dünya

maksat, telgrafınıza bir cevap değil, onu iadeden ibarettir." Bkz. "Namık Gedik'in Cevabı", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Gedik İthamları Cevaplandırdı", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.1.; "Gedik'in CHP'lilere Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2745, 2 Mayıs 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1. ; **BCA** 10-9-0-0 / 467-1351-6

⁹⁰⁶ **BCA** 10-9-0-0 / 467-1351-6; "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene: 3, Cilt: XV, Sayı: 253, 7 Mayıs 1959, s.12.

⁹⁰⁷ "Gürültü edeni tutup kulağından atmak lazım diyordu. Veleve ki, gürültü eden haklı bile olsa. Sonra maazallah CHP'liler işi ileri götüre götüre nereye kadar götürürlerdi? Baksanıza, devri sabık yaratacağız sözünü dillerinden düşürmüyorlardı. Ya, kazara dedikleri olur da, iktidara gelirler, eski defterleri açıp, 6-7 eylül hadiselerinden başlayıp, Uşak hadiselerine kadar uzanan bir takım işlerin hesabını sormaya kalkarlarsa ne olurdu? Adnan Bey'i, taa Aydın'da doktorluk yaptığı günlerden beri, doktorluk yaptığı iki çocuk babası, çocuklarından biri, biri büyük kızı Ayla, bu günlerde DP milletvekili Turhan Akarca ile evlenecektir, halen nişanlıdır, Namık Gedik, yeniden veremlilerin arasına dönmeye hiç niyetli değildi. Bu ihtimal uykularını kaçırdıyordu." Bkz. "Üzgün Bir Kişi", **Kim Dergisi**, Sene:1, Sayı: 52, 22 Mayıs 1959, s.13.

⁹⁰⁸ A.N. Kırmacı, "Yere Düşen Maske", **Vatan**, Sayı: 6485, 3 Mayıs 1959, s.1.

Gazetesi'nden Bekit Çiftçi, Vatan Gazetesi'nden Hilmi Yavuz, Akşam Gazetesi'nden Abbas Goralı, Demokrat İzmir Gazetesi'nden Hüseyin Baradan, Vatan Gazetesi'nden Yalçın Kılan ve Manisa-Doğuş yayın organından Ömer Özkaya, olayları kınadıklarını beyan eden bir beyanat yayımlamışlardır.⁹⁰⁹ CHP'nin hukukçu milletvekillerinden Ordu Milletvekili Zeki Kumrulu, Tokat Milletvekili Şahap Kitapçı ve Ordu Milletvekili Münir Ekşi, Uşak'ta meydana gelen hadiseler ile ilgili, adli süreci başlatacaklarını dile getirmişlerdir.⁹¹⁰

Uşak Valisi İlhan Engin, İnönü ve beraberindekilerin Uşak'a geli ve gidişleri sırasında meydana gelen hadiselerle ilgili Dahiliye Vekaleti ile sürekli iletişim halinde olmuştur.⁹¹¹ İnönü'nün Uşak'tan ayrılması, yaşanan olayların sıcaklığını hemen geçirememiştir. Dahiliye Vekili Namık Gedik, 5 Mayıs 1959'da, Uşak Valisi İlhan Engin'e göndermiş olduğu yazıda, CHP Adana Milletvekili ve CHP Merkez İdare Kurulu Üyesi Kemal Satır'ın, kendisine yıldırım telgrafi çektiğinden bahsedilmiştir. Telgrafta, 6 Mayıs'ta Uşak'ta, pazar kalabalığından istifade edilerek, olay çıkarma hazırlığında olan grupların varlığından bahsedilmiştir.⁹¹² Aynı ihbar, CHP Uşak Milletvekili Rıza Salıcı tarafından, Vali İlhan Engin'e de yapılmıştır. Bu

⁹⁰⁹ Gazetecilerin olaylar ile ilgili yayımladıkları tebliğ: "Bu sabah, Uşak'ta vuku bulan müessif olaylar karşısında dövuken, tartaklanan, fotoğraf makineleri kırılan, fotoğraf makineleri alınan, flaşları kırılan arkadaşlarımız olmuş ve bizler, 'kahpe basın' diye yuhalandık. Üzerimize yürüyen, itidilimizi bozarak müessif hadiselerle sebep vermek isteyen, mütecavizlerin karşısında, can ve mal emniyetimizin korunması için muhatap olarak tek mesul şahıs bulunamamış, tecavüzler, polis jandarma ve idare amirlerinin gözleri önünde yapılmıştır. Bunu, umumi efkara, müşterek bir metin halinde aksettirmeyi, olayları bütün incelikleri ile açıklayabilmek için zaruri addettik. Hiç bir tekzip gayretinin, bu olayları tevil edebileceğine kani değiliz. Uşak olayları, meslek hayatımızda, en elemli birer hatıra olarak yer alacaktır. Anayasanın ve İnsan Hakları Beyannamesi'nin seyahat ve haber alma hürriyetinin garantisi altında çalışmaktayken, vuku bulan bu esef verici tecavüzleri tertipleyenlerle buna müdahale etmeyen vazifelilerin, tecziyelerini, umumi efkar önünde talep etmekteyiz." Bkz. "Gazetecilerin Tebliği", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.5. Görüldüğü gibi, gazetecilerin vermiş olduğu beyanat, doğrudan İçişleri Bakanlığı'nı ilgilendiren cümlelerden oluşmuştur. Zira, ceza istenilen görevliler kamu görevlileridir ve bunlardan da kasıt kolluk kuvvetleridir. Kolluk kuvvetleri de İçişleri Bakanlığı'na bağlı olması hasebiyle tebliğe göre, tüm sorumluluk İçişleri Bakanlığı'na düşmektedir. Ancak, İçişleri Bakanı Namık Gedik'in yayımladığı beyanata bakıldığında, olaylarla ilgili İçişleri Bakanlığı'nın herhangi bir sorumluluğu gözükmemektedir.; "Geziye Katılan Gazetecilerin Tebliği", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.1-5.; "Uşak'ta 6 Gazeteci Yaralandı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2745, 2 Mayıs 1959, s.1.

⁹¹⁰ "CHP Mahkemeye Başvuruyor", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Gazeteci Teşekkülleri Uşak Tecavüzünü Protesto Ediyor", **Cumhuriyet**, Sayı: 12490, 3 Mayıs 1959, s.1.

⁹¹¹ **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-2.

⁹¹² Bahse konu yazıda; "Meaili itibari ile dikkate şayan görülen bu ihbar üzerinde, ehemmiyetle durularak, huzur ve asayiş bozucu tahrikler mevcut ise bunları yapanları derhal tespit ve haklarında icap eden kanuni muamelenin ifasına ve muhtemel tertip ve teşebbüsler karşısında uyanık bulunmasını ve herhangi bir vakiya sebebiyet verilmemesini..." ifadeleri yer almaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 298-913-1.

da bize göstermektedir ki, Uşak'ta yaşanan hadiseler, olayın üzerinden günler geçmiş olmasına rağmen, halen en üst düzeyden ve yakından takip edilmektedir. Zira bu konu, iki parti arası ilişkileri fazlasıyla etkilemiş ve genel itibarla ülke çapında oldukça yankı uyandırmıştır. Bu ihbarlar, Valilik tarafından 05 Mayıs 1959 günü Uşak Emniyetine bildirilmiştir.⁹¹³

Bu iddialara ek olarak, hadiseler sırasında İnönü'nün vurulması yönünde, Uşak Jandarma Binbaşı Ali Kurma'ya, Uşak Valisi İlhan Engin⁹¹⁴ tarafından vur emri verildiği yönünde bir iddia da söz konusudur.⁹¹⁵ Uşak olayları neticesinde, yaşanan hadiselerde sorumluluğu olduğu düşünülen bazı görevliler, başka birim ve yerlere tayin edilmişlerdir. Buna göre Uşak Jandarma Alay Komutanı Yarbay Abbas Yavuzdemir Kastamonu, Merkez Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Kurma, Kilis Jandarma Kumandanlıklarına tayin edilmişlerdir. Uşak Emniyet Müdürü Adnan Çakmak ise Emniyet Müfettişliği görevine nakledilmiştir.⁹¹⁶ Uşak Valisi İlhan

⁹¹³ BCA 10-9-0-0 / 298-913-1.

⁹¹⁴ İlhan Engin, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin ardından, Uşak hadiseleri alakalı olarak, adam öldürmeye teşebbüs ve yardımdan yargılanmıştır. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.

⁹¹⁵ Vali İlhan Engin'in, İnönü'yü öldürmek için vur emri verdirdiği iddiası ile ilgili, CHP Uşak Milletvekili Ali Rıza Akbıykoğlu, Vali Engin'e hitaben; "Bay Vali İlhan Engin, siz daha başka bir emir verdiniz, Türk Milleti'nin duymadığı bir emir. Şerefli Türk askeri ve memuru, sizin emrinizi dinlemeyince Sayın İsmet İnönü'yü, şoförünüzle Garp Cephesi Karargahı önünde vurdurmak istediniz. Emniyet Müdürü Adnan Çakmak ve Yarbay, Abbas Yavuzdemir, sizin verdiğiniz vur emrini yerine getirmeyince, asabiyetle İsmet Paşa'nın kaldığı evin önünden, hışımla maka arabasına binerek ayrıldınız. Şoförünüzün yanında da, Celalettin isminde makam şoförü oturuyordu. Şoförünüz Nurettin'e hitaben; İsmet İnönü'yü vurur musun? Şoför: Vururum. Fakat, tabancam yok Vali bey deyince, siz şoförün yanında oturan Jandarma Eri Celalettin'in, belindeki tabancayı zorla alıp, şoförünüze vererek, Garp cephesi karargahının bulunduğu evin önünde, otomobilinizi durdurdunuz. Şoförünüz de emriniz üzerine, evin önünde beklemeye başlamıştır. Bu anda bir fırsatını bulan Jandarma Eri Celalettin, oradan koşarak Binbaşı Ali Kurma'yı bulup, aman komutanım, Vali, şoförüne, İsmet Paşa'yı vurduracak. Tabancamı aldı. Şoförüne verdi. Bu müthiş olayı duyan Binbaşı Ali Kurma, hemen hadiseye vaziyet edip, evin önünde İsmet İnönü'nün gelmesini beklemekte olan şoför Nurettin'in cebinden tabancayı aldırıştır. Bay Vali İlhan Engin, bunu da inkar ve tekzip ettiniz. Biliyorum ki, bu hadisenin Uşak'ta şayi olması üzerine, böyle bir emir vermediğinize dair bir zabıt tanzim ettirdiniz. Tutturduğunuz bu zabıt da, gayet tabi elinizdedir. Düştüğünüz bu durumdan, sizi, tekzipleriniz kurtaramayacaktır. Görüyoruz ki, emir verenlerin, emri yerine getirenleri kurtaramadığı gibi, kanunsuz emri dinlemeyenler de, Türk milletinin ve tarihin sinesinde, şerefle yerlerini almışlar ve alacaklardır." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Türk Milletinin Duyması İcap Eden Korkunç Hadise", **Ulus**, 3 Aralık 1959, s.1-5.; BCA 10-9-0-0 / 296-906-1.; Dönemin muhalif dergilerinden Forum Dergisi de, Uşak hadiseleri sırasında, İnönü'nün ortadan kaldırılmasının amaçlandığını dile getirerek, hadiseyi; "Uşak hadiseleri, bu memleketin en temiz evlatlarından birini ortadan kaldırmak için tertip edilmiş bir hadise olduğunu Türk adliyesi ispat etti." şeklinde yorumlamıştır. "Olmaz Vali Bey", **Forum Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 133, 1 Ekim 1959, s.5.

⁹¹⁶ BCA 10-9-0-0 / 296-906-1.; Söz konusu tayinler ile ilgili, suçun Uşak Valisinde değil, İçişleri Bakanlığı'nda aranması gerektiğini düşünen, Ulus Gazetesi yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, konu ile ilgili; "Bir vali, anlaşılmadığı mesai arkadaşları hakkında, tek başına istifaya mecbur kılma veya işten el çekirme gibi bir karar alabilir mi? Hayır! İşte burada bir hakikat daha ortaya çıkıyor: Böyle

Engin'in merkeze çekildiği yönünde haberler çıksa da, daha sonra Vali Engin tarafından yalanlanmıştır.⁹¹⁷

2.3.3.1.2.3. CHP Genel Başkanı İnönü ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Birbirlerini İtham Eden Açıklamaları

Olaylı Uşak ziyaretinin ardından CHP heyeti Uşak'ı terk etmek durumunda kalmıştır.⁹¹⁸ Trenle Uşak'tan hareket sonrası, Eşme'ye varılmış ve burada yoğun bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Normal planlama doğrultusunda 15 dakika kalınması gereken Eşme istasyonunda, Uşak'ta meydana gelen sıcak olaylar neticesinde, daha kısa süre kalınarak buradan hareket edilmiştir. Daha sonra 12.15'te Manisa Alaşehir'e intikal edilmiştir. Burada yine yoğun bir kalabalık ve kalabalığı kontrol altına almaya çalışan güvenlik güçleri ile karşılaşmıştır. CHP heyeti içerisinde yer alan milletvekili Turhan Feyzioğlu, Alaşehir Kaymakamı'na polis tedbirlerinin sebebini sorduğunda kaymakamdan, "*Manisa Valisi yazılı emir verdi. Gösteri ve tezahürat maksadı ile toplanan kalabalık dağıtılacaktır.*"⁹¹⁹ cevabını almıştır. Kaymakamın verdiği bu cevap, Gedik ile yapılan istişarenin sonucudur. Çünkü mülki amirler Dahiliye Vekaleti ile sürekli iletişim halindedir. Öte yandan, Uşak'ta meydana gelen olaylar emniyet tedbirlerinin daha da sıkılaşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda İnönü ve heyetinin güzergahında yer alan Turgutlu, Salihli ve Manisa'ya bağlı tüm yollar, emniyet güçleri tarafından tedbiren devriyelerle kontrol edilmeye başlanmıştır.⁹²⁰ Daha sonra Manisa İl merkezine gelen İnönü, burada CHP İl binasını ziyaret ederek, partililerle görüşmüştür.⁹²¹

bir kararı, ancak İçişleri Bakanlığı alabilir. Demek oluyor ki, Uşak hadiseleri ile ilgili, doğrudan doğruya ilgili bulunan, İçişleri Bakanlığı'dır ve Vali ne derse desin, bu işte bir emir kulu olmaktan kurtulamaz." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

⁹¹⁷ "Uşak Valisi Bakanlık Emrine Alınmamıştır", **Cumhuriyet**, Sayı: 12499, 12 Mayıs 1959, s.1.

⁹¹⁸ CHP teşkilatı, İnönü'nün Uşak'ta yaşamış olduğu hadiseleri, bir kitapçık haline getirerek bastırmaya karar vermiştir. Buna göre CHP İl İdare Kurulu, Uşak olayları ile ilgili ufak bir kitap yayımlayacaktır. Söz konusu kitapta, Uşak olaylarından sonra CHP'liler aleyhine açılan mahkemenin zabıtları işle bahse konu olayların, basındaki yansımalarına yer verilecektir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

⁹¹⁹ "İnönü Atılan Taşlarla Yaralandı", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.

⁹²⁰ "Turgutlu Jandarma Kordonu Altına Alındı", **Akşam**, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Yolda Tedbirler", **Hürriyet**, Sayı: 3954, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Ara İstasyonlarda", **Milliyet**, Sayı: 3224, 2 Mayıs 1959, s.5.; "Ara İstasyonlar", **Vatan**, Sayı: 6484, 2 Mayıs 1959, s.5.

⁹²¹ "İnönü Manisa'da" **Yeni Sabah**, Sayı: 7242, 2 Mayıs 1959, s.5.; İnönü'nün Manisa ve Turgutlu ziyaretleri sırasında, Radyo ve Sinemacı Fethi Albayrak tarafından ilginç bir iddia ortaya atılmıştır.

Manisa'dan ayrılan İnönü, İzmir'e intikal etmiştir.⁹²² CHP buradaki karşılamaları bir coşku havası içerisinde görürken, DP ise bu durumu, provokasyon olarak değerlendirmiştir.⁹²³ Uşak'ta olduğu gibi Dahiliye Vekaleti'nin bilgisi dahilinde İnönü'nün İzmir seyahatinde Emniyet Genel Müdürü ve Ankara İl Emniyet Müdür Yardımcısı da, herhangi bir müessif olaya meydana verilmemesi adına bizzat İzmir'e gelmişlerdir.⁹²⁴ Ancak, karşılama sırasında, vatandaşla polis arasında yaşanan ufak çaplı arbedede bazı kişiler yaralanmıştır.⁹²⁵

Bu sırada İçişleri Bakanı Namık Gedik, Anadolu Ajansı'na, İnönü'nün Ege Gezisi ile alakalı bir beyanat vermiştir. Gedik' göre CHP, İnönü liderliğinde bir çok milletvekili ve gazetecilerle, "*Ege Taarruzu*" adı altında " *şerefli milli mücadele*

02.10.1961 günü, Fethi Albayrak tarafından, Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na gönderilen, İsmet İnönü Öldürülecekti Başlıklı yazıda; "Manisa'da Valinin aldığı tertibat sayesinde hiç bir hadise olmadan Paşa, CHP binasına kadar, açık bir kamyonetle geldi. Balkonda halkı selamlayıp, hatır sorduktan sonra içeri girdi. Ertesi gün, Manisa'dan Turgutlu'ya gelecek ve İzmir'e geçecekti. Fakat Turgutlu'da ne olacaktı: İsmet İnönü öldürülecekti. Bu tertibi yapan, düşük milletvekili Orhan Ocağolu: 30 Nisan'da, Turgutlu'da topladığı avanesi ile şöyle bir teşkilat kurmak istedi: Bu avenede; verdirdiği tahsis malları ile ihya olan bazı şahıslar ve müritleriydi. Jiple köyleri dolaşarak, silahlı silahsız, demokrat partili vatandaşların, sabahleyin, Turgutlu'da partide bulunmaları tembihini yapmıştır." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 296-904-2.

⁹²² "Taarruz Ekibi ve Bilhassa İnönü Tahriklerine Devam Ediyor", **Zafer**, Sayı: 3483, 3 Mayıs 1959, s.4.; "İnönü Canımıza Kast Ediliyor Dedi", **Vatan**, Sayı: 6485, 3 Mayıs 1959, s.1.; CHP heyetinin İzmir istikametinde hareketleri sırasında, Belkahve mevkiindeki molaları ve daha sonra buradan ayrılacakları sıra, Bornova Kaymakamı Ali Uslu'nun, heyeti durdurarak, İzmir'e sadece 5 aracın geçişine izin verebileceklerini söylediği iddia edilmiştir. Ancak, kaymakama karşı yapılan protesto gösterileri, kaymakama geri adım attırmış ve heyet yoluna devam etmiştir. Bkz. "Kaymakam Ali" **Kim Dergisi**, Sene: 1, Sayı: 50, 8 Mayıs 1959, s.9-10.; Kocabaş, **a.g.e.**, s.73.

⁹²³ DP Çorum Milletvekili Kemal Biberoglu, Talatpaşa Nahiyesi'ne bağlı olarak kurulan Kırgız Mahallesi Adnan Menderes Ocağı'nın açılış konuşmasında, CHP'ye hitaben; "Bu gün onların, memleket menfaatlerine nasıl tecavüz ettiklerini görüyorsunuz. Haleti nezide bulunan insanların son çırpınışları gibi göze çarpar bir telaş içindedirler. Günün hadiselerine teşhis koymak bakımından son hadiseler üzerinde durmak lazımdır. Son seçimlerden evvel, altı ayda memleketi cennete çevireceğiz diyen bu insanlar, bu gün memleketin huzur ve asayişini, tarumar etmekte büyük hüner gösteriyorlar. Bunların doğuş haleti ruhiyeleri cümlelizce malum bulunmaktadır." Bkz. "Kemal Biberoglu Konuşuyor", **Zafer**, Sayı: 3483, 3 Mayıs 1959, s.4.

⁹²⁴ "Emniyet Umum Müdürü İzmir'de", **Yeni Sabah**, Sayı: 7243, 3 Mayıs 1959, s.5.; Namık Gedik bu konu ile ilgili, "...bunalmış, bunaltılmış olan valiye ve zabıta amirlerine derhal merkezden yardım ve müdahalenin zaruretine kani olarak Emniyet Umum Müdürünü, beraberindeki diğer arkadaşlarıyla birlikte 1 Mayıs sabahı saat 1'de uçakla acele yola çıkarıyoruz ve bu arada da Kütahya'dan da bir miktar jandarma takviyesi gönderilmesi emrini veriyoruz. Heyet sabahleyin Uşak'a varıyor ve derhal işe koyuluyor." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹²⁵ "İnönü'nün karşılanışı Sırasında 14 Kişi Dipçikle Yaralandı", **Akşam**, 3 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü İzmir'de de Huzursuzluk Yarattı", **Zafer**, Sayı: 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.; "İzmirli Dün İnönü'ye büyük Tezahürat Yaptı", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.; Ege Gezisi sırasında meydana gelen olaylar ile ilgili, CKMP lideri Osman Bölükbaşı, CHP lideri İnönü'ye bir telgraf çekerek, muhalefet cephesinin oluşumun gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bkz. "Muhalefet Cephesi Teşkili İsteniyor", **Milliyet**, Sayı: 3226, 4 Mayıs 1959, s.1.; **BCA** 10-9-0-0 / 142-440-3.

tarihimizi istismar ederek" CHP'li olmayan idare ve hükümeti düşman ilan ederek tahrik hareketine girişmiştir. Ona göre CHP, halkı hükümete ve idarecilere karşı kışkırtmaktadır.⁹²⁶ Bu süreçte İzmir'de, Ege Seyahatinin bir değerlendirmesini yapan CHP heyeti, değerlendirme toplantısı sonrası Genel Başkanları İnönü imzası ile bir beyanat yayımlamıştır. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in beyanatına cevap niteliğinde olan bu beyanata göre, CHP heyetinin Uşak'ta yaşadığı hadiseler ve saldırılar, bizzat Ankara'dan verilen emirlerle gerçekleştirilmiştir. İnönü'ye göre hadiselerin müsebbibi Dahiliye Vekaletidir. Namık Gedik CHP'nin bu seyahatlerinde Kaymakamlara⁹²⁷ talimat vererek, CHP heyetini zora sokan önlemler aldırıştır. Bu nedenle hadiseler tesadüf olarak değerlendirilemez.⁹²⁸ İnönü, açık bir şekilde olayların çıkmasının sebebi olarak Dahiliye Vekili Namık Gedik'i işaret etmiştir.

⁹²⁶ "Halk Partisi'nin, başta reisleri olduğu halde, kırk küsur mebus ve bazı gazetecilerle Ege Taarruzu namı altında ve şerefli milli mücadele tarihimizi istismar ederek, kendi partilerinden olmayan vatandaşları, idareyi ve hükümeti, adeta müstevli düşman olarak ilan ve kabul edip, bunlara karşı fiili harekete geçmek kararı ile giriştikleri son derece ağır tahrik hareketleri, şu anda bütün vahameti ile devam etmektedir. Manisa Valisi'ne, mebusları tarafından İzmir yolu üzerinde uğrayacakları Turgutlu kasabamızda karşılıklı olarak tahrik ettikleri vatandaşlar arasında çok müessif hadiselerin çıkması ihtimalini bildirmek ve kanun tatbikçisi bulunan vilayeti ve idareyi baskı altında tutmak sureti ile muhtemel hadiselerle vakıf bulunduklarını ifade etmişler. Fakat, bütün buna rağmen, maksatlı seyahatlerine devam hususundaki kararlarını ve hareket tarzlarını, şu ana kadar değiştirmemiş bulunmaktadır. Bu hususu, gerek seyahatin maksadının anlaşılması ve gerekse atıyen teveccüh edilebilecek mesuliyetin tayinine kadar olacağı kanaatiyle, aziz Türk Umumi efkarını ıtlaimi arz etmeyi vazifemizin icabı telakki etmekteyiz." Bkz. "Gedik, Tahrikçi CHP'dir Diyor", **Vatan**, Sayı: 6485, 3 Mayıs 1959, s.5.; "Vekil: 'Tahrikler Vahametle Devam Ediyor' Dedi", **Hürriyet**, Sayı: 3955, 3 Mayıs 1959, s.1.; "İçişleri Bakanı N. Gedik Muhalefeti İtham Ediyor" **Cumhuriyet**, Sayı: 12490, 3 Mayıs 1959, s.1. ; "Gedik Mesuliyetin CHP'ye Ait Olduğunu Söyledi", **Akşam**, 3 Mayıs 1959, s.1.; **BCA 10-9-0-0 / 296-906-1**.

⁹²⁷ İnönü'nün dikkat çektiği kaymakamlar konusu ile alakalı, İnönü'nün İzmir ziyareti sırasında, Bornova Kaymakamı ile CHP heyeti arasında yaşanan bir diyalogda,, Bornova Kaymakamı Ali Uslu'nun, CHP'li heyet silah çekmeye teşebbüs ettiği iddia edilmiştir. Söz konusu iddiaya göre, CHP Genel Başkanı İnönü ve arkadaşları, Belkahve'den (İzmir'in Bornova İlçesinde bir yer) ayrılacakları sırada, Bornova Kaymakamı Ali Uslu, çevresindeki jandarma ve polislerle yolu kesmiş ve beş otomobilden fazlasının geçmesinin izin vermeyeceğini beyan etmiştir. Bu sırada CHP Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay, kaymakamın bu sözlerine karşı çıkmış ve kanunsuz olduğunu dile getirmiştir. Bu sırada, kaymakam elini arka cebine götürerek burada bulunan silahını çıkarmak istemiş; ancak, İbrahim Saffet Omay eli ile kaymakamın bileğinden tutarak, buna mani olmuştur. Bkz. "Bir Kaymakam" **Vatan**, Sayı: 6485, 3 Mayıs 1959, s.5.; Turgutlu Kaymakamı Yakup Yücel ile CHP'li vekil Nurettin Akyurt'un birbirlerinin yakasını çekmeleri de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bkz. "Bir Hadise Daha", **Hürriyet**, Sayı: 3955, 3 Mayıs 1959, s.1.

⁹²⁸ "Kanundan, himaye etmekte haklı olan muhalefeti, Ehlisalip gözü ile görerek, karınca gibi ezmek politikasının tatbikatıdır. Memlekette huzurun ilk şartı, devlet kuvvetlerini, vatandaşın en tabi hakları aleyhine kullanmamak ve bu kuvvetleri, her halde tecavüze uğrayan vatandaşları müdafaa için kullanmaktır." Bkz. "İnönü'nün Beyanata", **Yeni Sabah**, Sayı: 7243, 3 Mayıs 1959, s.5.; "İnönü'nün Demeci", **Vatan**, Sayı: 6485, 3 Mayıs 1959, s.5.; "Gedik'in İnönü'ye Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2746, 3 Mayıs 1959, s.1.

CHP ve DP kanadından karşılıklı açıklamalara bakıldığında, birbirlerini suçlayıcı cümleler dikkat çekmektedir. Bu süreçte Hükümet tarafından açıklama, İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından yapılmaktadır. Gedik, son beyanatından bir gün sonra tekrardan bir beyanat vermiştir. Buna göre, CHP Genel Başkanı ve beraberindeki milletvekillerinin ismine "*Ege Büyük Taarruzu*" denilen seyahatleri, bizzat kendilerinin sebep oldukları hadiseler eşliğinde İzmir'de sona ermiştir. "*Tarihte başka memleketlerde, bu neviden hareketlerin benzeri, mesela Roma üzerine yürüyüştür. Böyle bir felaketten memleketimizi Allah korusun. Bu takdirde, hükümet ve iktidara düşen vazife, memleketin dahili emniyet ve asayişini korumak ve bu hareketleri toptan önlemek sureti ile umumi huzuru, bütün salabeti ile ve en küçük bir yıpranmadan masun bulunmaktadır.*"⁹²⁹ Görüldüğü gibi daha önceki açıklamalara benzer bir şekilde, CHP kanunları çiğnemekle ve vatandaşları hükümete karşı kışkırtmakla suçlanmıştır. Metnin tamamı ile okunduğunda, hükümetten CHP'ye üstü örtülü bir tehdit olarak da yorumlanabilir.

Hükümete yakınlığı ile bilinen basına göre, muhalefetin bu gezideki amacı "*Ordularımızın, milli mücadeleden işgal kuvvetlerine karşı takip ettiği güzergahı takip ederek, konaklaya konaklaya Belkahve'ye varmak, buradan, tıpkı Atatürk'ün*

⁹²⁹ Gedik'in Beyanatının Devamı: "...Bu seyahat sırasında, memleket huzur ve emniyetine yöneltilen ve kardeşi kardeşe kışkıracak mahiyetteki hareketlerinin sebebiyet vereceği müessif vakılardan ve karşı karşıya kalacakları muhtemel ağır mesuliyetlerden, kendilerini zaman zaman yaptığımız beyanat ile haberdar ve ikaz etmiş ve bu ciheti, muhterem efkarımızın dikkat ve ıttılama ehemmiyetle arz etmiştik. CHP teşkilatı tarafından yapılmasına karar verildiği anlaşılan böyle bir toplantı için, şu ana kadar vilayete resmen bir müracaatın yapılmamış olduğu öğrenilmiştir. Yarınki hareketleri için kanunen talep edecekleri müsaadenin, 48 saat evvel, müracaatı istilzam ettirdiği halde, bu yapılmamış olduğuna göre, bundan sonrası için de, böyle bir talebin kanun nazarında mesmu olmayacağı aşıkardır. Buna rağmen, bazı CHP ocak binalarına afişler astırılarak, vatandaşların, yarın İnönü'yü karşılamak üzere toplantıya çağırıldıkları ve yine bazı CHP mensuplarının, ev ev dolaşarak, halkımızı yol boyuna dizilmek sureti ile tezahürat yapmak için, iknaa çalıştıkları ve nihayet, neşredilen bir CHP bülteni ile de, takip edilecek güzergahın halka ilan edildiği tespit ve tevsik edilmiştir. Şu hareketlerden de anlaşılıyor ki, yalnız Ege bölgesinde değil, memleketin muhtelif yerlerinde, muhtelif ölçülerde yapılmak istenilen kuvvet gösterileri, kongre namı altında teşebbüs olunan, nizam bozucu ve kanun çiğneyici hareketler, şurada burada yeltenilen münferit hadiselerden ibaret olmayıp, memleketi anarşiye götürmek nizam, emniyet ve asayişin teminatı olan kanunları tahrip etmek ve her ne pahasına olursa olsun, kargaşalık çıkarmayı istihdaf etmektedir...Baştan başa, sükunet ve huzur içinde günlük işleri ile meşgul olan ve başında da, kendi arzu ve iradesi ile seçtiği bir hükümet bulunan memleketimizde, Roma üzerine yürüyen faşistler, yahut Harzburg'da, devlete alenen karşı koymuş ve onu artık tanımadıklarını beyan eden s.s. ler gibi, Türk milleti ile onun meşru iktidarını, evvela sokaklarda, arkasından da, kendi hariminde tedhiş etmeyi hedef tutan bu tertipli hareketleri, kökünden sökmek, hükümetin ve iktidarın bu gün, en başta gelen ve müstacel vazifelerinden biridir. Memleketin umumi emniyet ve asayiş ile huzurunun bekçisi bulunan iktidarımız ve hükümetimiz, bu vazifesini eksiksiz ifaya kararlı ve muktedir bulunmaktadır." Bkz. "Hükümetin CHP'ye Katı İhtarı", **Zafer**, Sayı: 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.; "Gedik CHP'ye Sert Bir İhtarda Bulundu", **Milliyet**, Sayı: 3226, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; "Gedik'in Beyanati", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

yaptığı gibi İzmir'i seyretmek ve ondan sonra da güzel şehre, muzafferen girmek. İşte, İnönü ile partisinin, 'Büyük Ege Taarruzu' namı altında çevirecekleri melodramatik filmin senaryosu bu idi!...Ne plan, ne cüret! Zira, paşa ile rüfekaşı(Feyzioğlu, Atalay vs.) bu canlı tabloda, istiklal mücadelesinin muzaffer ve kahraman ordularını temsil ederlerken, Hükümet ile kanuna ve bunları bu gün iş başında tutan milyonlarca Demokrat vatandaşa, Yunan işgal idaresi ile o zamanki mubadil azınlıkların, rolünü oynamak vazifesi verilmişti."⁹³⁰ şeklinde tasvir edilmiştir. Yaşananlar bilinçli, planlı bir şekilde, Atatürk etiketi kullanılarak halkı hükümete karşı kıskırtmak sureti ile uygulamaya koyulan bir oyun olarak görülmektedir.

Namık Gedik'i son beyanatının ardından CHP, Dahiliye Vekiline cevap niteliğinde hemen bir tebliğ hazırlayarak basına vermiştir. Tebliğe göre, Hükümet elinde bulundurduğu tüm imkan ve vasıtaları DP karşılama törenlerinde kalabalık bir halk kitlesi hazırlamak için kullanmaktadır. Ancak CHP etkinliklerinde ise bu durumun tam tersi yapılarak, tehditvari açıklamalar yapılmaktadır.⁹³¹ Öte yandan, Uşak'ta

⁹³⁰ "Bir Türlü Tövbekar Olamayan Günahkar", **Zafer**, Sayı: 3484, 4 Mayıs 1959, s.1.; İnönü ile Atatürk'ün arasının bozuk olduğunu ve aslında Atatürk'ün, devlet yönetimini İnönü'ye bırakmak istemediğini iddia eden Zafer gazetesi, konu ile alakalı olarak yaptığı haberde; "...Atatürk, İnönü'yü Başvekillik vazifesinden affediyor. Başvekalet, Bayar'ı getiriyor. İnönü'nün çocuklarına da, tahsilleri yarım kalmasın diye aylık bağlıyor. Vasiyetnamesinde! Eğer, İnönü'nün, devletin başına getirileceğini düşünse, buna ne lüzum var? Demek ki, 'beni rencide edeni, bu memleket tekrar iş başına getirmez' düşüncesi ile hareket edip, ne de olsa, uzun süreler vazife görmüş olan İnönü'nün çocuklarını kendi himayesi altına almakla, İnönü hakkında evvelce verdiği hükmü - vazifeden, bila- eder müddet uzaklaştırılması hükmünü- ayrıca tahkim eylemiştir. Bunun böyle olduğunu daha sonraki vakıalar teyit eder. Zira İnönü, bir serbest seçim yolu ile değil, sırf Mareşalin manevi desteği ile devlet reisliğine seçildikten sonra, o zamanki Halk Partisini Atatürkçü unsurlardan temizleyerek ve işlere, bir şef gittiye bir diğeri geldi istikameti vererek,, Halk Partisi'ni kendine göre, merkezde ve mülhakatta tensik eylemiştir. Aynı zamanda, Mareşal ile Bayar'ı tespit ve tecrit etme ameliyelerine girişerek, Atatürk'ün eski muhalifleri ile (ki hepsi Atatürk'le, İnönü yüzünden muhalif olmuşlardı) mükemmel bir musalaha akdetmiş,, hatta bunlardan en menfisini bilahare, Meclis Riyasetine getirmiştir. İşte, İnönü'nün, Atatürk'le manevi irtibatı bu hareketlerden itibaren kesilerek, ne şekilde inkişaf ettiğini sarahaten bu günlerde gördüğümüz yeni hüviyeti, bundan sonra başlar...Ama, Türk milleti, Atatürk'ün vasiyetnamesindeki manayı anlamıştır. Ve, ondaki teşhis ile tavsiyeye uyarak, 1950'de iş başından uzaklaştırdığı bu, bir türlü tövbekar olmayan günahkarın bütün tasım ve oyunlarına rağmen, onu sonraki hüviyeti içinde teşhis ederek, iktidardan uzak tutmaktır." ifadelerine yer vermiştir. Bkz. "Bir Türlü Tövbekar Olamayan Günahkar", **Zafer**, Sayı: 3484, 4 Mayıs 1959, s.4.

⁹³¹ CHP Beyanati: "İtalya'da kara gömleklilerin Roma üzerine yürüyüşü ve S.S hareketi gibi bir hareket ancak, kardeşi kardeşe kırdırarak mahiyetteki hareketlerinin, sebebiyet vereceği müessif vakıalardan ve karşı karşıya kalacakları muhtemel ağır mesuliyetlerden, kendilerini, zaman zaman yaptığımız beyanat ile haberdar ve ikaz etmiş ve bu ciheti muhterem umumi efkarımızın dikkat ve itilaine dikkat ve ehemmiyete arz etmiştik...Hükümetin elinde bulundurduğu bütün imkan ve vasıtaları DP'lilerin karşılama törenlerine kalabalık bir kitleyi hazırlamak maksadıyla seferber etmekten çekinmeyenlerin, milli adetlerimize uygun olarak, vatandaşların bir millet büyüğünü karşılamak gibi masum isteklerine mani olmak için tehditkar beyanlar vermesi, maksatlarının yeni ve

yaşanan olaylar diğer muhalif partilerin de tepkisini çekmiştir. Bu konuda CMKP lideri Osman Bölükbaşı bir bildiri yayımlayarak, hükümetin CHP'ye karşı gösterdiği tavrın bir kişi ya da partiye değil, topyekun Türk Milletine karşı gösterilen bir direnç olduğunu dile getirmiştir.⁹³²

İzmir ziyaretini noktalayan İnönü, İzmir'de bir basın toplantısı düzenleyerek iktidarın olaylar karışındaki tutumu protesto etmiştir.⁹³³ İnönü'nün olaylı Uşak ve İzmir gezisinin ardından, DP gurubu 6 Mayıs günü olağanüstü bir şekilde toplanmıştır. Toplantıda İnönü'nün, Milli Mücadelenin hatırasını kendi çıkarları için kullandığı dile getirilerek CHP ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Hatta İnönü, bahse konu olaylar sırasında, ülkeyi darbeye sürüklemekle suçlanmış ve onun kesinlikle siyaset dışına atılması gerekliliği vurgulanmıştır.⁹³⁴

2.3.3.1.2.4. Uşak Olayları ile İlgili Sanık İfadeleri ve Namık Gedik

Dokuzuncu Soruşturma Kurulu tarafından, 12,13 ve 14 Esas no, 4 Rapor no ile, Merkez Soruşturma Kurulu'nun 14 Kasım 1960 tarihli ve 70 sayılı kararı esas alınarak, "*CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve beraberindeki Milletvekili arkadaşlarının, Ege Bölgesinde yaptıkları siyasi vazife gezisinde Uşak, Manisa*

peşin mazeretlerini teşkil eder." Bkz. "CHP'nin Bildirisi", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'liler N. Gedik'e Cevap Verdiler", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'nin Cevabı", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 296-906-1.

⁹³² CKMP Liderinin Beyannamesi: "Son müessif hadiseler taşıdıklarım mana itibari ile bir şahıs ya da partiye karşı değil, muhalefet müessesesine ve demokratik rejime karşı girişilmiş vahim bir tedbirin ifadesidir. Bu hadiselerin gölgesinde, daha ne gibi meşum düşüncelerin gizlendiğini ve ne gibi hareketlerin mazeret sebeplerinin hazırlandığını endişe ile düşünmemek mümkün değildir. Tecavüzler karşısında devletten himaye görmek, en iptidai cemiyetlerde cari olan bir esas olduğu halde, son hadiselerle, devlet kuvvetlerinin, kanunlara rağmen hareketsiz kalmalarının ifade ettiği çok vahim manaya, Türk Milletinin dikkatini çekmek vazifemizdir." Bkz. "CKMP Son Hadiseler İçin Tebliğ Neşretti", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

⁹³³ "İnönü Dün İzmir'de Bir Basın Toplantısı Yaptı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; "CHP'liler Dün İzmir'de Bir Basın Toplantısı Yaptı", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.; İnönü'nün İzmir gezisi ile alakalı olarak Menderes, 3 Mayıs 1959'daki beyanatında; "İnönü, Manisa'dan İzmir'e geliyor. Uşak'ta tatsız olaylar meydana gelmiş. Taşlı sopalı taraftarlar, birbirlerine girmişler. İnönü'nün taktiği şu; 'Ne kadar hadise çıkarsa, o kadar iyidi.' İçişleri Bakanı Namık Gedik, gelişen olayları şöyle özetliyor: 'CHP, Milli Mücadele'nin hatırasını, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemektedir.' Yalan mı? Çünkü kışkırtma o kadar açık ki, bu kez CHP'liler, Demokrat İzmir Gazetesi'ne taarruz ediyorlar ve matbaayı basıyorlar." Bkz. **Tuna**, a.g.e., s.277.

⁹³⁴ Altaş, **a.g.e.**, s.134-135.; CHP'nin halkı galeyana getirdiği şeklindeki bir açıklama Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hadiselerden bir yıl önce ifade edilmiştir. Gedik, 31 Mayıs 1958'de CHP'nin halkı ayaklanmaya teşvik ettiğine dair kuşkuları olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Özden Toker, Metin Altuğ, **Metin Toker'de Akisler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 135.

Turgutlu ve İzmir'de, DP mensuplarının tertipli tecavüzlerine uğramaları"⁹³⁵ ibareli soruşturma konusu gereğince bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda, sanıklardan bazılarının savunmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda:

Celal Bayar, İnönü'nün, Uşak'tan başlayan Ege seyahati sırasında, çıkan hadiseler ile ilgili valilere telefonla direktif vermediğini dile getirmiştir. Burada yaşanan olayları Devlet başkanı olarak sordurduğunu dile getiren Bayar, Uşak Valisi üzerinde kesinlikle bir baskısının olmadığını ifade etmiştir. İki büyük siyasi parti arasında yaşanan hadisleri bir vatandaş olarak bilmekte fayda görmektedir.⁹³⁶

Adnan Menderes'e göre İnönü'nün Ege bölgesinde yanında bazı milletvekilleri ile birlikte gezi yapacağı haberi almıştır. Dahiliye Vekili Gedik'in göstermiş olduğu lüzum üzerine CHP heyetinin belirlediği güzergah yönünde hareketlerinde bir engel görmemiş bu konuda yetkililere özel bir direktif de vermemiştir. CHP'lilerin Ege gezisi ile alakalı, hükümetin sert hareket yanlısı olması ile alakalı yapılan konuşmalara asla müsaade etmemiştir. İnönü'nün ziyareti nedeniyle DP mensuplarının Uşak'a taşınması için Nafia kamyonlarından yararlanmak için müracaat yapılmış ancak bu duruma hem kendisi hem de Namık Gedik karşı çıkmıştır.

Uşak Valisi İlhan Engin, İnönü'nün Uşak gezisi sırasında DP mensubu kişilerin civar ilçelerden toplandığına dair herhangi bir bilgisi olmadığını dile getirmiştir. Engin'e göre İnönü'nün Uşak'a geldiği 30 Nisan günü Namık Gedik kendisini arayarak İnönü'nün gelişi hakkında bilgi istemiştir. Süreçle ilgili Gedik'i bilgilendiren Engin , CHP'lileri on veya on beş bin kişilik bir grubun karşıladığını ardından İnönü'nün CHP İl binasına gittiğini aktarmıştır. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Gedik, kendisine sert çıkarak "*kanuni vazifenizi yapmadınız*" şeklinde ithamlarda bulunmuştur. İnönü'nün, Garp Cephesi Karargahı olarak kullanılan eve gitmek istemesi üzerine, bu durumu Emniyet Müdürü'ne bildirdiğini beyan eden İlhan, İnönü'nün büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış olmasına, Dahiliye Vekili Gedik'in çok kızdığının altını çizmiştir.⁹³⁷

⁹³⁵ BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.

⁹³⁶ BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.; Celal Bayar, 10.12.1960 günü, Dokuzuncu Kuruldan Naip Üye: Fahri Ar'a vermiş olduğu ifadesinde de; "Uşak, Manisa, İzmir ve Turgutlu Valileri ile İdare Amirlerine İddia edilen direktifleri vermediğini" yinelemiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 295-903-1.

⁹³⁷ BCA 10-9-0-0 / 295-902-1.

Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, İnönü'nün Uşak'a gelişi ve burada yaptığı ziyaretler esnasında bir takım hadiselerin yaşanması ve İnönü'nün kaldığı evde yangın çıkması üzerine, bizzat Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından Uşak'a gönderildiğini belirtmiştir. Gedik'e göre hadiselerin büyümesinde Uşak valisi ve Emniyet Müdürü arasındaki uyumsuzluğun katkısı yadsınamaz. Bu nedenle Gedik kendisine, Vali ve Emniyet müdürü arasındaki anlaşmazlığın çözülmesini emretmiştir. Bunun üzerine uçakla Eskişehir'e oradan da Uşak'a geçmiştir. Uşak'a gelir gelmez doğrudan Vali ve Emniyet müdürünün yanına giderek aralarındaki anlaşmazlığın sebebini sormuştur. Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'ın, "*Vali bana kanunsuz emir veriyor, İnönü'yü vur emri veriyor*" cevabını almıştır. Uşak hadiseleri sonunda da, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e rapor verdiğini bildirmiştir.⁹³⁸

2.3.3.1.2.5. TBMM'de Uşak Olayları Görüşmeleri ve Namık Gedik

Cumhuriyet Halk Partisi, Uşak'ta yaşanan olayların peşini bırakmayarak, her fırsatta konu ile alakalı bir Meclis Tahkikatının açılması isteğini belirtmiştir. Bu bağlamda, İnönü'nün Ege Gezisi sırasında meydana gelen olaylar için Menderes ve Gedik hakkında Meclis Tahkikatı açılması için önerge verilmiş, ancak önerge gündeme alınmayınca CHP Meclisi terk etmiştir.⁹³⁹ 2 Aralık 1959'daki Meclis oturumunda CHP Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş CHP'nin Ege gezisi ile alakalı

⁹³⁸ **BCA** 10-9-0-0 / 295-902-1.; Emniyet Müdürü ile Uşak Valisi arasında bir anlaşmazlığın söz konusu olduğu kesindir. Zira, bu kesinlik, İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından dile getirilmiştir. Gedik'in 15.02.1960 günü, Meclis'te yapmış olduğu konuşma sırasında kullanmış olduğu; " Henüz birkaç gün evvel tayin edilmiş olduğu yeni vilayette vazifesine başlamış olan Emniyet Müdürü ve Jandarma Kumandanı ile Vali arasında sabahki hadiseler içinde vazife ifası yüzünden bir ihtilafın baş göstermiş olduğunu haber alıyoruz..." şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.

⁹³⁹ CHP Önergesi: "İnönü'nün partisinin nizami kongrelerinde konuşmalar yapmak üzere Ege bölgesinde yaptığı seyahatte, Genel Başkanlarını görmek ve selamlamak isteyen yüz binlerce köylü, şehirli, kadın, genç, ihtiyar vatandaş, hükümetin bhusus İçişleri Bakanı Namık Gedik'in emirleriyle akla hayale sığmaz baskı tedbirlerine maruz bırakılmıştır. Bundan çok daha vahim olarak merkezden verilen emirler ve yapılan tertiplerle İnönü, akamete uğrayan mükerrer suikast teşebbüslerine maruz bırakılmıştır. Vazife başındaki muhalefet ve basın mensuplarına karşı resmi makamlar himayesinde mesul hükümetin tertibi ile yapılan bu menfur tecavüzlerin hesabını hükümet derhal ve her şeye taktimen TBMM'ye vermelidir." Bkz. "Mecliste Beklenen Çatışma Vukubuldu", **Akşam**, 12 Mayıs 1959, s.1-5.; Şerif Demir, **Düello Menderes ve İnönü Demokrat Partiden 27 Mayıs Olaylar**, İstanbul, 2011, s.189-190.

Gedik'in istifa etmesini istemiştir.⁹⁴⁰ 3 Aralık 1959'da CHP gurubu toplanarak Uşak olaylarını masaya yatırmıştır. Yapılan toplantı sonucunda bir tebliğ yayımlanmıştır. *"Umumi efkara şunu arz etmek isteriz ki, hadiselerin diğer safhaları hakkında da, aynı derecede kesin ve mesuliyetleri tereddütsüz şekilde ortaya koyacak delillere sahip bulunmaktayız. Bütün gerçeklerin meydana çıkarılması, can ve mal emniyetini tehlikeye düşüren bilcümle tertiplerin iç yüzünün aydınlanması için tek çare Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hadiseye el koyarak Meclis Tahkikatı açmasıdır."*⁹⁴¹ ifadelerine yer verilerek, devam eden tebliğde İçişleri Bakanı'nın hadiselerle ilgili olduğu ve bu duruma ait delillerin de CHP'nin elinde bulunduğu iddia edilmiştir. 15 Şubat 1960'da, CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin ve 123 arkadaşının CHP'ye mensup milletvekillerinden bazılarının Ege Gezisi sırasında meydana gelen hadiseler dolayısıyla Meclis tahkikatı açılmasına dair taktir CHP tarafından TBMM'ye sunulmuştur.⁹⁴²

Nüvit Yetkin ve diğer CHP'lilerin taktiri gereği, düzenlenen Meclis oturumunda ilk sözü Dahiliye Vekili Namık Gedik almıştır. Gedik sözlerine taktirdeki iddiaları kesin bir dille reddederek başlamıştır.⁹⁴³ Bu konuya açıklık getiren Gedik'e göre bir siyasi parti ve üyelerinin ülke içerisinde bir takım parti faaliyetleri güdebilir ve bu anayasal bir haktır. Ancak, bu faaliyetler sırasında anayasanın kendilerine vermiş olduğu hakkın sınırlarını aşmamak gerekir. Zira siyasi

⁹⁴⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: X, , İçtima 3, Dokuzuncu İnikat (02.12.1959), s.250.

⁹⁴¹ "Uşak Hadiselerine Dair CHP Grubunun Tebliği", **Cumhuriyet**, Sayı: 12702, 4 Aralık 1959, s.1-5.

⁹⁴² Bahse Konu Taktir: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine: C. H. P. Genel Başkanı Malatya Mebusu İsmet İnönü ve arkadaşlarının Uşak, Manisa, İzmir'de, kendi partilerinin kongrelerinde bulunmak ve siyasi vazifelerini yapmak üzere, 29 Nisan 1959 tarihinde, başlayan gezileri sırasında, Hükümet merkezinden tertiplenen ve hususi talimatla gönderilmiş vazifeli memurlar marifetiyle yürütülen ve İnönü'yü hedef tutan mükerrer suikast teşebbüsleri vaki olmuştur. Müteaddit yerlerde tertiplenen suikast teşebbüsleri, hep aynı karakteri arz etmiş ve bu arada bir kısım zabıta kuvvetlerine İnönü'yü, suikastçıların ortasına müdafaasız olarak sevk etmek ve mütecavizleri himaye akma almak vazifesinin verildiği, dehşetle müşahade ve tespit edilmiştir... Kanun hâkimiyeti kabul edilen bir memlekette, kanunlar çiğnenerek fiili bir tethiş havası içinde vatandaşın can ve mal emniyetine karşı, Başvekil Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in ve diğer ilgililerin yukardan beri izah olunan bu tertiplerindeki mesuliyetleri, tespit ve daha vahim hadiselerin zuhuru mani olunmak üzere, içtüzüğün 169'ncü maddesine tevfikân, haklarında Meclis tahkikatı açılmasını talep ve istirham ederiz." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.803-805.; "CHP Tahkikat Önergelerinin Görüşülmesine Dün Başlandı", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.1-5.

⁹⁴³ "Gedik Kürsüde", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.; "Meclis Tahkikat Önergelerini Görüştü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12776, 16 Şubat 1960, s.5.; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

partiler kanunların çizmiş olduğu sınırlarda kalmaya ve memleketin nizam ve asayişini bozucu her türlü yaklaşımdan uzak kalmaya mecburdurlar. Gedik'in, Uşak hadiselerini kast ederek, "*Vatandaşlar arasına düşmanlık hislerini yaymak, Büyük Millet Meclisi'nin çıkarmış olduğu kanunları hiçe sayarak, onları fiili sahada işlemez hale sokmak, çiğnemek, memleket asayiş ve nizamını korumakla ve kanunları tatbik etmekle vazifeli hükümet kuvvetlerine karşı gelmek, fertlerin ve toplulukların cüret edecekleri hareketler olmaz.*"⁹⁴⁴ şeklindeki söylemleri, doğrudan CHP'ye yönelik sarf edilen ithamlar olarak değerlendirilebilir.

Buna mukabil sözlerini Uşak olaylarına getiren Gedik'e göre 1959'un Nisan ayı sonlarında "velvele" ve "tantana" ile CHP "*Ege Taarruzu*"nu ilan etmiştir. Bununla ilgili Gedik, "*Matbuatın geniş ölçüde yaptığı ve günlerce devam ettirdiği neşriyattan öğreniyoruz ki, başlarında liderleri, bir başka ifade ile başkumandanları, teşrii masuniyet zırhına bürünmüş, 40 tan fazla mebus ile Meclisi ve oradaki vazifelerini terk ederek, sefere çıkmaya karar vermiştir. Adını, bizzat koymuş oldukları bu sefer, Ege büyük taarruzudur. Taarruz.. Hem de ne büyük..Kime karşı, ne maksatla, hangi neticeyi istihsal etmek için ve neden.*"⁹⁴⁵ ifadelerinde bulunmuştur. Namık Gedik'in kızdığı nokta, Ege Büyük taarruzu adı ile başlatılan girişimde taarruzun DP ve destekçilerine karşı yapıldığı algısı olmuştur. Aslında bahse konu taarruzun Yunan ordusuna karşı yapılmış olması ve DP ile Yunan ordusunun aynı kefeye konuyor oluşu, Gedik için tahammül edilmeyen bir nokta olmuştur. Namık Gedik'in, "*Milli Mücadelede, müstevli orduların nihai mağlubiyetine başlangıç ve sahne olan Uşak'a, bu sefer hangi düşmanı imha etmek*

⁹⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.806.

⁹⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.807.; Namık Gedik ile Menderes'in hadiseye bakış tarzlar hemen hemen aynıdır. Bu kanaat, Menderes'in 2 Mayıs 1959 tarihli; "Muhalefet lideri İsmet İnönü, yanına aldığı 46 milletvekili bir o kadar partili ve gazeteci ordusu ile yurt gezisine çıkıyor. Maksatları, iktidarı eleştirmek. Bu eleştiriyi gayet normal karşılıyorum. Ancak, muhalefet bazen o kadar çok sertleşiyor ki, en inanılmaz iftira ve kışkırtmalarla puan kazanmaya çalışıyor. Tabi, bu durum, hükümetin değil ama devletin itibarını sarsacak bir boyut kazanıyor. İşte buna karşıyım. Bir defa, bu gezinin ismine aklım takılıyor: 'Büyük Taarruz' Ne demek taarruz! Kimi, kime karşı hasmane bir tavırla yok etmeye çalışıyorsunuz? Karşınızda bir hükümet var. Hükümete mi taarruz ediyorsunuz? Büyük taarruz, Türk Kurtuluş savaşında düşmana karşı verilen ve düşmanı, vatan topraklarından söküp atmak için girişilen, bir kutsal savaştır. Bu savaşı akla getirecek, çağrışım yaptıracak, zihinleri bulandıracak bir tutumla, bizi mi düşman görüyorsunuz? Bizi mi, vatan topraklarından def edeceksiniz?" ifadeleri incelendiğinde oluşmaktadır. Bkz. Tuna, **a.g.e.**, s.276.; "Gedik Kürsüde", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.; "Gedik, Kürsüde" **Hürriyet**, Sayı: 4241, 16 Şubat 1960, s.5.; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

için taarruz edilmekte olduğunu teessür ve teessüfle düşünmek icap ediyordu."⁹⁴⁶ şeklide ifade ettiği cümleler, bu doğrultudaki düşüncelerine örnek teşkil etmektedir.

Gedik, karşısındaki siyasi parti mensuplarını ve siyasi partiyi düşman askerine benzeterek faaliyet yürüten ve insanlar arasında "*açıktan düşmanlık tohumları atmayı hedef tutan*" CHP heyetine asla fırsat verilmeyeceklerini dile getirmiştir. Gedik'e göre 1950'de DP'nin iktidar olmasından itibaren CHP bu durumu kabullenememiş ve yıkıcı politikalarına devam etmiştir. Bu sözüne açıklık getiren Gedik'e göre, seçimle iş başına gelemeyen CHP, DP'yi yıpratmak adına "*Büyük Taarruz*" planını harekete geçirmiştir.⁹⁴⁷ Meseleler Meclis içerisinde hal edilmesi gerekmektedir. Bu meselelerin yurt çapına ve vatandaşlar arasına yayılmak istenilmesi ülkeyi büyük tehlikelere sürüklemekteydi. CHP, DP'nin ilerlemesinden rahatsızlık duymakta, bu durumda CHP bir şeyler yapmak gerekliliği hissetmektedir. Bir şeyler yapmak cümlesine açıklık getiren Gedik, CHP için yapılacak şeyin "*velveleli*", "*tantanalı*" bir "*taarruz*" olduğunu dile getirmiştir. Böylece Hak partisi unutulmaya başlayan mevcudiyetini millete bu şekilde hatırlatacaktır. Ancak CHP için iktidar olmak "*ufukta gittikçe uzaklaşan bir hayal*" idi.⁹⁴⁸ Gedik böylece İsmet İnönü'ye yüklenmiş ve tüm bu olanların CHP'nin popülaritesi düşen Genel Başkanını, tekrar Milli Mücadele dönemindeki eski, prestijli günlerine kavuşturmak adına yapılan girişimler olarak yorumlamıştır.

CHP'nin Ege gezisinin amaç ve sonuçlarına ana hatları ile değinen Gedik, bahse konu gezinin ayrıntılarını Genel Kurul'da milletvekilleri ile paylaşmıştır. Gedik'e göre CHP genel başkanı 40'tan fazla vekil ile birlikte, Ankara Garı'ndan Uşak'a hareket etmeden önce halkı galeyana getirerek tahrik etmişti. Bu tahrik neticesinde, orada bulunan kolluk kuvvetlerine de mukavemet gösterilmiştir. Bu durumu, "*savulun, biz geliyoruz demek isteyenlerin niyetleri, artık sokağa düşmüştür.*" şeklinde özetlemiştir.⁹⁴⁹ CHP'liler Ankara Garı'ndan bu ortamda çıkmışlardır. CHP'nin organize etmesi ile Uşak'ta binlerce vatandaşın toplanmış ve burada yapılacak olan toplantılara, Uşak Valiliğince izin verilmemiştir. Kanuna

⁹⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.807.; "Zorlama Faaliyeti" **Hürriyet**, Sayı: 4241, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁴⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.808.

⁹⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.809.

⁹⁴⁹ "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapıldığı takdirde, 6761 sayılı ilgi kanuna muhalefetten sorumlular hakkında ilgili işlemlerin yapılacağını günlerce halka ilan edilmiş hatta yazılı olarak CHP'li idarecilere tebliğ edilmiştir. Ancak, İnönü'nün Uşak'a gelişi ile birlikte, CHP'lilere daha önceden yapmış oldukları tebliğlerin boşa gittiğini görülmüştür.⁹⁵⁰ Uşak istasyonundaki durumu değerlendiren Gedik, İsmet İnönü'ye yüklenerek onu, *"Başvekil olduğu senelerde Hükümet idare mesuliyetinin ne olduğunu bilmesi mefruz olan, Devlet ve amme nizamı ve vatan emniyeti adına türlü tedip ve tenkil hareketlerine emri kumanda eden, Devlet Reisi olduktan sonra da, bu memlekette mutlak bir istibdadı yeniden tesis ederek, her türlü vatandaş hak ve hürriyetlerini ortadan kaldıran, mal ve can emniyetini hiçe sayan, 1946'nın seçim faciaları içinde, seçilmeden Devlet Reisliği yapan, bugün de, hürriyet havarisi, vatan kurtaran ihtiyar kumandan, diye millete yeniden takdim edilmeye çalışılan, hepimizin bildiği bir mazi, İsmet Paşa...."*⁹⁵¹ şeklinde betimlemiştir. Hatta onun iç politikadaki

⁹⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.809.; "CHP'lilerin 6761 Sayılı Kanuna Uymamaları ile ilgili Gedik; "Emniyet Müdürü'nün, hareketlerinin 6761 sayılı kanuna aykırı ve nizam bozucu olduğu yolunda yaptığı müteaddit ihtarlara kulak asmadan sokaklarda naralar atarak ilerleyen bu kalabalığın ortasında, etrafa beşuş çehresiyle selamlar, muhabbetler dağıtan bu zat, ne yazık ki bir zamanlar bu devletin başı olmak mertebesine kadar yükselmiş..." ifadelerini kullanarak İnönü'yü ağır bir şekilde eleştirmiştir. Bkz. "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁵¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.810.; Namık Gedik'in İnönü'ye karşı sarf ettiği sert sözler bununla da kalmamıştır. İnönü'nün, iktidarı zor duruma düşürmek için çaba sarf ettiğini dile getiren Gedik; " Muhalefet vazifesini, iktidarın ve dolayısıyla, Devletin ve memleketin başına gaile çıkarmak şeklinde anlayan bu zat, iç politikadaki mücadelelerini dış politika konjonktürünü gözden uzak bulundurmamak suretiyle tanzim eder. O, ta... Atatürk'ün Başvekil olduğu sırada, zaman zaman ona karşı böyle hareket etmiştir. İktidarı zor duruma düşürmek için, onu muvaffakiyetsizliğe uğratmak maksadıyla, dış münasebetlerdeki müsait inkişafların önlenmesi ve mesela bir iktisadi yardım bahis mevzuu ise, milletin refah ve saadeti, vatanın selameti ve emniyeti için zaruri olan bu yardımın musluklarına, memleketi dışa karşı kötü gösteren gayretlerin kirli çaputlarını sürüp onları tıkamaya çalışması bilinen marifetlerindendir. Bunun için de zaman zaman elinin altında bu işi en iyi yapacak yetişkin ve pişkin adamları bulundurmak, sözde ferasetini gösterir. O, iç politikada iktidarla münasebetlerini dış konjonktürün med ve cezirlerine göre ayarlar... Ve bu yüzden çok defa vahim teşhis hatalarına düşerek, partisini telafisi kabil olmayan büyük zararlara maruz kılar... Devletin başına gaile çıkartmayı veya varsa onun devamını temin etmeyi, kendi parti taktiğinin muvaffakiyeti olarak gören ve düşünen bu zatın, Ege'ye eski kumandan olarak sırtında generallik kisvesi, içinde artık küllenen mazinin hatıraları ve Uşak'da eline geçirdiği Trikopolis'in kılıcı ile taarruz etmesi elbette manalı..." **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.810.; Gedik'in İnönü ile ilgili ithamları ile ilgili, CHP milletvekili Turhan Feyzioğlu, "Dahiliye Vekiline sorarsanız hayatı boyunca hiç bir küçük işe tevessül etmemiş olan Doktor Namık Gedik, annesinin kucağında vatan menkıbelerinin ninnilerini dinleyerek uyurken, gecelerini cephelerde geçiren şu ak saçlı insan yalan söylüyor, doğru söyleyen sadece kendisidir. Namık Gedik'e sorarsanız ömrü boyunca hayatını vatani uğrunda seve seve feda etmeye hazır olan göğsünü dört cephede düşmana siper etmiş bir insan yalan söylüyor da kendisi doğru söylüyor. İnönü, Türk tarihine bir milli kahraman, dünya tarihine müstesna bir devlet adamı olarak geçecektir. Ama Doktor Gedik sadece İnönü'nün başına taş atıldığı zaman, ona suikast

DP ile olan ekifmelerini ülkenin dış politikasına alet ederek, memleketin önünü tıkadığını iddia etmiştir. Gedik'e göre önünü, memlekete iktisadi bir yardım söz konusu olduğunda, iktidarı bu konuda zor duruma düşürmek için Türkiye'yi dışa karşı kötü gösterme amacı gütmektedir. Bu betimlemelerden hareketle, o dönem için, ülke bürokrasisi ve ordu içerisinde halen ağırlığını korumakta olan önünü hakkında, işleri Bakanı'nın bu derece sert sözlerle yüklenmesi, Gedik'in arkasındaki sağlam Menderes duruşunu göstermektedir. Zira, Dahiliye Vekili'nin ağzından çıkan her söz, şahsiliğinin yanında hükümeti de bağlamaktadır. Bir çok kez, işleri Bakanlığı koltuğuna oturan Gedik, kendisine verilen bu değer ve güveni boşa çıkarmamak adına, elinden gelenin en iyisini yapmak durumundadır. Onun bu konudaki başarısının olaylara karşı gösterdiği tutum ve davranışları ile ortaya çıktığı düşünüldüğünde, Menderes'in gözünde değer kaybetmemek adına, görevine dört elle sarılmak gerekliliğini çok iyi bilmektedir. Dolayısıyla, meseleye bu açıdan bakıldığında Gedik'in bu ağır sözlerinin arkasında şahsi düşüncelerinin yanında, hem bir siyasetçi hem de Dahiliye Vekili olarak üzerine yüklenen ağır sorumluluğun gereğini en iyi şekilde yapma isteği yatmaktadır. Bu durum ise onu kabine içerisinde önünü'ye en sert söz ve ithamlarla yüklenen bakan konumuna getirmiştir. Zira iktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerilimde muhalefetin hedefinde çoğunlukla Dahiliye Vekaleti bulunmaktadır. Bu nedenle iktidar ve muhalefet arasında yaşanan söz dellosunda Namık Gedik önemli bir yer işgal etmektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere, Namık Gedik hadiselerle, ülkenin dış politik gelişmeleri arasında bir bağlantının olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu dönemde Türkiye'nin NATO yeliği, uluslararası polis teşkilatı içerisindeki etkin duruşu ve Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye'nin kararlı tutumu Türkiye'nin lehine gözüken durumlar arasında yer almaktadır. nceki dönemlerde Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunlar artık geride kalmıştır. Bu dönemde taraflar arasında iyi niyet ve güvene dayanan bir politika doğrultusunda hareket edilmektedir.⁹⁵² Yunan Başbakanı

yapıldığı zaman, Dahiliye Vekili olan adam diye tarihe geçecektir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, tım 3, Otuz Yedinci nikat (15.02.1960), s. 852.

⁹⁵² Gedik taraflar arasındaki dostane ilişkiyi şu cmlerle açıklamıştır: " Milli ve ananevi menfaatlerinin karşılıklı dostlukta olduğunu bilen bu iki memleket Türkiye ve Yunanistan, Atatürk ve Venizelos tarafından temelleri atılan dostluk münasebetlerini, bugünün şartlarına da uygun bir şekilde inkişaf ettirmeye karar verdiler." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, tım 3, Otuz Yedinci nikat (15.02.1960), s.811.

Karamanlis ile Menderes'in görüşecekleri bir zaman diliminde CHP Ege'de "*büyük taarruz*"u düzenlemeye karar vermesi Gedik'in dikkat çekmeye çalıştığı bir ayrıntıdır. Gedik'e göre CHP'nin bu hareketinden ülke lehine hiç bir menfaat bulunmamaktadır. İnönü'nün bu kasıtlı hareketini, "*İşte, Halk Partisi Lideri budur. Parti politikasında iç mücadeleleri zaman zaman dış konjonktüre göre ve onunla irtibatlı olarak idare eden zat... Fakat bundan kendisinin ve memleketin neler kaybettiğinin farkında mıdır?*"⁹⁵³ şeklinde açıklamış ve CHP'nin yapmış olduğu hareketlerle, iyi giden Türkiye-Yunanistan ilişkilerini baltaladığını iddia etmiştir. Gedik'in üzerinde durduğu en önemli konu, Yunan Başbakanının Türkiye'ye geliş tarihi ile İnönü'nün Ege Taarruzu adı verilen programının, manidar bir şekilde, birbirine yakın bir zamana getirilmesi olmuştur.

Gedik'e göre Uşak'ta ilk gün olaylı geçmeseydi, ikinci günü daha büyük olaylar olmazdı. "*Taarruz edenlerin müdafaada kalanlardan aldıkları yaralardan şikayet etmeye hiçbir zaman hakları yoktur. Rüzgar ekenin fırtına biçeceğini evvelden düşünmesi icap eder. Adına büyük taarruz dedikleri ve böylece umumi efkara ilan ettikleri bu kanun dışı hareket, ikinci bir kanun dışı hareketle cezalandırılmış.*"⁹⁵⁴ Gedik'in bu ifadelerine göre CHP'li heyetin "*kanun dışı*" davranışları neticesinde, karşı gruplardan (bu gurupları müdafaada kalanlar şeklinde

⁹⁵³ "Yunan Başvekili Mösyö Karamanlis, Kıbrıs Anlaşmasını müteakip, Türkiye Başvekiline, kendi memleketinde bir ziyaret yapmak nezaketini gösteriyordu. Ziyaret tarihi ilan edildi. Hazırlıklar başladı, Bir taraftan Hükümet bu nezaket ve dostluk ziyaretini layık olduğu ölçüde kıymetlendirmeye çalışırken; diğer taraftan, Cumhuriyet Halk Partisi idarecileri de aynı tarihlere yakın günlerde ve bu ziyarete takaddüm ederek Ege'ye yapacaklarını ilan ettikleri, büyük taarruz planlarını hazırlamakla meşgul bulunuyorlardı. Bu iki hadise arasında, gerek mana, maksat ve gerekse zaman ve mekan bakımından bir münasebet kurmamaya imkan yok... Yunan Başvekilinin memleketimize yapacağı ziyaretten bir kaç gün evvel, Ege'de başlayacak bir büyük taarruz, bütün şiddeti ile devam ettirilecek... Neden?... Bu hareketten memleket hesabına hangi menfaat, hangi fayda umulmakta?... Düşünürseniz teşebbüsün ne kadar vahim maksada dayandığını ve ne derece çirkin bir mana taşıdığını elbette kabul buyurursunuz... Uşak'ta, kanunları zor kullanarak çiğneyen bu zat, o gün öğleden sonraki hareketi ile Trikopolis'in kılıcını eline alarak, tarihin üstüne doğru yürümeye teşebbüs ediyor. Uşaklıları tahkir ve tahrik etmek, kanunu çiğnemek, zabıta'yı zor kullanarak bertaraf etmek kafi gelmiyormuş gibi ilk defa uğradığı ve maksatlı bir harekete başlangıç yapmak istediği Uşak'ta, Trikopolis'in kılıcını eline alarak bu defa da eski kinleri, garazleri, gayırları tahrik ve Türk-Yunan münasebetlerini tahrip etmeye yelteniyor. Bu yüzden ortaya çıkan ve Uşak Valisini ağır bir itham altında bulundurmak istedikleri hadise meydana geliyor." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.811. ; Gedik Kürsüde", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5. ; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.; "Uşak'la İlgili Tahkikat Reddedildi", **Milliyet**, Sayı: 3511, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁵⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.; "Malum Hadise" **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.; "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

tanımlandırmıştır) gelen tazyikten şikayet etmemeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Bir nevi CHP heyetinin bu durumu hak etmiş olabileceği anlamı çıkmaktadır. Ona göre CHP heyetinde *"zerre kadar memleket huzuruna saygı"* bulunmamaktadır. Eğer CHP Türkiye'nin huzurunu düşünmüş olsaydı, halkı tüm Ege boyunca birbirine düşürmez ve geriye dönüp gitmesi gerekirdi. Böyle olmadığı için de hadiseler birbirini zincirleme bir şekilde takip etmiştir.⁹⁵⁵

Gedik'e göre Ankara Garı'ndan başlayarak Uşak, Akhisar, Turgutlu ve İzmir'e kadar kanunlara karşı gelmek suretiyle halk birbirine düşman edilerek çatışma ortamı yaratılmıştır. CHP'nin bu davranışları ile ülke menfaatleri arasında bağlantı bulunmamaktadır.⁹⁵⁶ Gedik, *"Uşak'ta kılıcını çeken kumandan bir çığ halinde büyüyecek kuvveti ile Akdeniz kıyısına inecek ve bütün Ege, bu eski şöhretin peşinde iktidarın karşısına dikilecekti... Olmadı... İzmir'de asla aradıklarını bulamadılar... Mafafih, yine de etrafı karıştırmaya teşebbüs etmediler değil... Fakat tertiplemek istedikleri nümayişlere meydan vermeyecek tedbirleri mahalli Hükümet zamanında almıştı."*⁹⁵⁷ şeklindeki ifadelerle heyetin amacına erişemediğinin altını çizmiştir. Olayların başlaması ve bu şekilde gelinen süreci muhalefetin yıkıcı tutumuna bağlayan Gedik, muhalefetin iktidara karşı düşmanlık besleyen hislerini ortadan kaldırmadığı sürece, bu hadiselerin hiç bir şekilde bitmeyeceğini dile getirmiştir. Gedik, bazı CHP'lilerin bu tehditlerine bir son vermesi gerektiği üzerinde durarak Halk partisinin hem tehditvari konuştuğunu hem de, meydana gelen hadiselerin mesuliyetini DP'ye yüklemeye çalıştığını ifade etmiştir.⁹⁵⁸ Gedik, Uşak hadiseleri dolayısıyla hakkında tahkikat açılması istenilmesine rağmen kendisinin değil, muhalefet mensuplarının suçlu olduğu tezi üzerinde durmuştur.⁹⁵⁹

Gedik'in ardından CHP Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay kürsüye gelmiştir. Omay, Gedik'e yüklenerek Namık Gedik'in açılan tahkikat gereği bir sanık değil de, adeta bir savcı edasıyla konuşma yaptığını dile getirmiştir.⁹⁶⁰ Omay'a göre Namık Gedik Uşak olaylarının anlatımı sırasında İnönü'ye saygısızlık yaparak meseleyi şahsileştirmiştir. Gedik'in CHP'ye karşı vatandaşlar arasında düşmanlık

⁹⁵⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.812.

⁹⁵⁶ "Dr. Namık Gedik'in Gensoruya Cevabı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2988, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁵⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.814.

⁹⁵⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.817.

⁹⁵⁹ "Muhalefet Suçlu", **Hürriyet**, Sayı: 4241, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁶⁰ "İbrahim Saffet Omay Kürsüde", **Cumhuriyet**, Sayı: 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

hissini yaymak, kanunları çiğnemek ve hükümet kuvvetlerine karşı gelmek şeklindeki ithamlarını ele almış ve bu noktada Gedik'i olayları tahrif etmekle suçlamıştır. Dahiliye Vekili'nin, CHP'nin, Türk-Yunan dostluğunu baltaladılar eleştirisine karşı "*Bizim, Türk-Yunan dostluğunu bozmayı hedef tuttuğumuzu söylediler. Ege seyahatinden dönüşte, Sayın Avarof ve Karamanlis İnönü'yü evinde ziyaret etmişti. Namık Bey her nedense, burada hatırlatmak istememiştir.*"⁹⁶¹ ifadelerini kullanmıştır.

Omay'a göre Dahiliye Vekili'nin Türkiye'nin asayiş ve emniyetinden sorumlu olduğunun asıl vazifesi olduğunu bilip bilmediği tartışmalıdır. Uşak'ta olması muhtemel hadiseler ile ilgili CHP olarak Gedik'e telgraflar gönderilmiştir. Ancak Gedik görevini unutarak tahriki yapanların CHP'liler olduğunu dile getirmiş ve CHP'den gelen telgrafi iade etmiştir. Bu suretle şikayetler işleme konulmamıştır.⁹⁶² Ayrıca, iddialarını daha da ileri götüren Omay, olaylar sırasında Vali'nin, İnönü'nün vurulması emrini verdiğini, Gedik'ten telakki ettiğini dile getirmiştir.⁹⁶³ Ona göre kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahalesi bilerek engellenmiştir. Bu engelleme, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Uşak'a bizzat gönderdiği, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan tarafından gerçekleştirilmiştir. Uşak Valiliği tarafından İçişleri Bakanlığına gönderilen bir mektuptan bahseden Omay, Vali, İçişleri Bakanına

⁹⁶¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İctima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.818.; Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, CHP'nin Türk Yunan dostluğunu bozmaya yönelik tutum ve davranışlarda bulunduğu eleştirisine karşı, CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu; " Dr. Gedik demek istiyor ki, İnönü'nün hareketi Türk-Yunan dostluğuna uymayacak şekilde idi. Tam Karamanlis gelirken, o sıralarda Ege seyahatinin tertiplenmesi doğru değildi. Türk-Yunan dostluğu bahsinde, Namık Gedik Bey, İnönü'ye itham yapacak insanların en sonucusudur. Türk-Yunan dostluğu, Büyük Atatürk ve Venizelos tarafından kurulduğu zaman, bu dostluğun başlıca mimarlarından biri olan İnönü, Başbakanı. Ama Türk -Yunan dostluğuna en kötü günleri yaşatan 6 -7 Eylül hadiseleri zamanında, Dr. Namık Gedik Dahiliye Vekili idi." ifadelerini kullanarak, bahse konu dostluğu bozan kişinin İnönü değil, DP ve Gedik olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İctima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.852.; Buna cevap veren Namık Gedik ise., " Arkadaşlar, hâlâ 6-7 Eylül hâdiselerinden bahsediyorlar. Bu kürsüden bunun hesabı verildi ve Yüksek Meclis, Meclis tahkikatı açılmasına lüzum olmadığına karar aldı. Artık 6-7 Eylül hâdiseleri sureti katiyede vatanperverlik pazarında bozdurulacak akça olmaktan çoktan çıkmıştır." ifadelerini kullanarak, CHP'lilerin 6-7 Eylül olaylarını örnek göstermesine tepki göstermiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İctima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.861.

⁹⁶² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İctima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.821.

⁹⁶³ İnönü'nün vurulmasının emredildiği iddiası ile alakalı olarak, Uşak Eski Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'ın, 22 Haziran 1960 tarihinde basına vermiş olduğu beyanat önemlidir. Bu beyanata göre Çakmak, Uşak olaylarının tertipçilerinin Cumhurbaşkanı Bayar ve Dahiliye Vekili Namık Gedik olduğunu dile getirmiştir. Uşak Valisi İlhan Engin'in kendisine, İsmet İnönü'yü vurma talimatını verdiğini söyleyen Çakmak, Valinin bu konuda kendisine emir verdiğini ve yukarıdan böyle istendiğini naklettiğini ifade etmiştir. Bkz. "Uşak'ta İnönü'yü Bayar Öldürtmek İstemiş", **Akşam**, 22 Haziran 1960, s.1-5.; "İbrahim Saffet Omay Kürsüde", **Cumhuriyet**, Sayı: 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

hitaben Jandarma Komutanı ve Emniyet Müdürü'nü kast ederek, "*vazifelilerin medeni cesaret sahibi olmamaları yüzünden lüzumlu muamelenin yerine getirilemediğini*" iddia etmiştir.⁹⁶⁴ Bu iddiaya göre hadiselerin yaşanmasında Jandarma Komutanı ve İl Emniyet Müdürü de sorumludur. Omay, "*Şu halde arkadaşlar, Dahiliye Vekili Namık Gedik ile ona tebaan, diğer alakalılar haklarında, suçları sabit görüldüğü takdirde, Divanı Aliye sevk olunmak üzere, Dahili Nizamnamenin 169'ncu maddesine dayanarak, verdiğimiz Meclis tahkikatı önergemizin kabulünü rica ediyorum.*"⁹⁶⁵ ifadeleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

Daha sonra diğer milletvekilleri konuşmalarını yapmıştır, konuşmalar arasında CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun konuşması dikkat çekicidir. Feyzioğlu'na göre Namık Gedik'in, "*İnönü'nün Ege'ye yaptığı seyahatin maksadı, kitle kitle halkı coşturmak ve bütün Ege halkını eski şöhretinin etrafında toplayarak hemen iktidara gelivermektir.*" ifadeleri önemlidir çünkü, bu beyan korku ve endişenin bir ürünüdür.⁹⁶⁶ Ona göre iktidar bir korku psikolojisi içerisindedir. Zira iktidar, İnönü'nün savaş dönemi karizmasını kullanarak, Ege bölgesinde kendisine

⁹⁶⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.826.; "İbrahim Saffet Omay Kürsüde", **Cumhuriyet**, Sayı: 12776, 16 Şubat 1960, s.5.

⁹⁶⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.826.

⁹⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.837-838.; Uşak'ta, İnönü'ye suikast yapıldı iddiası ile ilgili, CHP Kahramanmaraş Milletvekili Kemal Beyazıt, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yönelik çok ağır iddialarda bulunmuştur. Beyazıt; " Arkadaşlar, bu kürsü vaktiyle bir tahkikat mevzuu dolayısıyla, ismi karıştığı için, tahkikatın selameti uğrunda istifa eden vekiller gördü. Böyle vekiller gördük. İtham ağırdır, Dahiliye Vekili suçludur. Suikastı tertip ettirmiştir. Fiilen ilgilidir. Hakikatleri söylememektedir." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s. 873. Bunun yanında, İsmet İnönü'ye suikast iddiası ile ilgili, en büyük iddialardan birini, CHP Uşak milletvekili Ali Rıza Akbıyıkoglu ortaya atmıştır. Akbıyıkoglu, söz konusu iddiasında, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, Uşak İl Emniyet Müdürü Adnan Çakmak'a, telefonda, İsmet İnönü'yü vurması talimatını verdiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Akbıyıkoglu söz konusu iddiası ile ilgili olarak; " Arkadaşlar, ben 30 Nisan akşamı saat 11,51 ta Uşak Emniyet Müdürlüğüne gittim. Emniyet Müdürünün odasında Emniyet Müdürü Adnan Çakmak, Yarbay Abbas ve Ali Bey oturmuşlar çay içiyorlardı. Emniyet Müdürlüğü'ne gitmemin sebebi İsmet İnönü'nün kalacağı ev etrafında, akşam ve ertesi günü hareket anında inzibati tedbir alınması ricasında bulunmak idi. Oturdum, bana da çay ikram ettiler. Çayımı içerken telefon çaldı. Masasında oturan Emniyet Müdürü Adnan Çakmak telefonu eline aldı, kendisinin olduğunu söylemesi suretiyle Buyurun Vekil Beyefendi diye cevap verdi. Ankara'daki vekil beyefendinin kim olduğunu ve ne cevap verdiğini gayet tabi duymağa imkan yoktu. Yalnız Emniyet Müdürü Adnan Çakmak telefona, Vekil Beyefendi ben İsmet Paşayı nasıl vurabilirim diye cevap verdi. Siz yalancısınız. Bana söyleyenler yalancı. Ben nasıl İsmet Paşayı vurabilirim, vermiş olduğunuz emir kanunsuzdur dedi. Arkadaşlar, Emniyet Müdürü telefonu bıraktı ben kendisinden sordum. Hayrola dedim; Dahiliye Vekili Namık Gedikle valinin konuşmasını dinledim, İsmet Paşayı vur demiş... Yalnız, Dahiliye Vekili, Emniyet Müdürüne vur emri değil, doğrudan doğruya valiye vur emri için, Emniyet Müdürünü doğrudan doğruya tehdit ediyordu." ifadelerini kullanarak, Namık Gedik ile ilgili, belki de o güne kadar söylenmiş en büyük iddiayı gündeme getirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s. 876.

büyük bir taraftar kitlesi toplayacağından endişe etmektedir. Hal böyle olunca da, bu durumu provoke ederek ve bahse konu geziyi kanunlara aykırı bir gezi kisvesine sokarak süreci kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Feyzioğlu konuşmasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmiştir. Ona göre, 30 Nisan gecesı sabaha kadar İnönü'nün kaldığı Rıza Salıcı'nın evi etrafında emniyet tertibat alınmıştır. Bu konuda Emniyet Müdürü CHP'lilere teminat vermiş buna karşılık CHP teşkilatının davranışları bakımından gerekli yardımın yapılması ile ilgili kendisine teminat verilmiştir. Bu bağlamda en küçük bir hadise ihtimali bulunmazken, sabaha kadar Rıza Salıcı'nın evi etrafında zabıta kuvvetleri devriye gezmiştir. Ancak zabıta kuvvetleri sabah altıdan itibaren sokakları "*DP rozetli sarhoşlara*" bırakmışlardır. Nafia Kamyonları, Azot ve Şeker fabrikalarının araçları yani devletin vasıtaları kullanılarak gece yarısı insanlar taşınmıştır. Bu insanlar gece ikiden itibaren bir sinema salonuna ve Demokrat Parti binasına yerleştirilmiştir. Aynı zamanda bu şahıslara içki de verilmiştir. Dahiliye Vekilini bu konuda itham eden Feyzioğlu'na göre Uşak sokakları eli sopalı ve taşlı göstericilere terk edilmiştir. Emniyet kuvvetlerinin sabaha kadar devriye atarken sokaklarda eli sopalı kişilerin dolaşması manidardır. Feyzioğlu buradaki sorumluluğu Gedik'e yükleyerek, "*Bunun izahı ve anlaşılması kolaydır... Muhterem arkadaşlar eldeki delillere göre, bizim kanaatimizce, Dr. Namık Gedik'in yeri Dahiliye Vekilliği sandalyesi değildir. Dr. Namık Gedik'in yeri Yüce Divan'da maznun sandalyesidir.*"⁹⁶⁷ ifadelerini kullanmış ve Gedik'e ağır ithamlar yöneltmiştir.

Feyzioğlu'nun yapmış olduğu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Dahiliye Vekili'nin emri olmadan, bu hadiselerin olması olanaksızdır. Hadiseler onun bilgisi dahilinde olduğundan Gedik olayın baş sorumluları arasında yer almaktadır. Ancak burada şunun üzerinde önemle durmak gerekir. Uşak'ta yaşananlar sırasında bir kaos ortamı oluştuğu kesindir. Kaos ortamının yönetimi ise hiyerarşik düzenle gerçekleşir. Uşak Valisi, Emniyet Müdürü ve Emniyet Genel Müdürü'nün, Dahiliye Vekili'nin emri doğrultusunda hareket ettiği söylenmektedir. Bu doğru olabilir, ancak şurası unutulmamalıdır ki, Dahiliye Vekili'nin de hesap verdiği makamlar bulunmaktadır. Başvekalet gibi. Dahiliye Vekili işini ne kadar düzgün yapan bir kişi olursa olsun,

⁹⁶⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt: XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.848-853.; "Netice", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 87, 17 Şubat 1960, s.23.

Başvekil'den emir almadan inisiyatif kullanarak, sonucu önemli hadiselerle gebeden olan adımlar atacak bir kişiliğe sahip değildir. İnisiyatifler alınır, ancak alan kişi ya da makamın, kullanmış olduğu inisiyatifin nerelere varacağı konusunda bir fikri de elbette ki vardır. Bu nedenle, Uşak olayları gibi büyük bir hadise sırasında Gedik'in tek başına karar alması pek gerçekçi görülmemektedir. Bu durumda onun muhalefet tarafından "günah keçisi" ilan edilmiş olması tek başına yeterli olamaz. Zira, Gedik'in karar verirken istişare ile verdiği düşünülmektedir. Hiyerarşik emir ve talimatlar söz konusudur.

Namık Gedik, CHP'li vekillerin açıklamalarının ardından tekrar kürsüye gelerek, özellikle Saffet Omay ve Feyzioğlu'nun ağır ithamlarına maruz kaldığını belirtmiştir. Gedik "*Meclis tahkikatı takririnin bu derece gecikmiş olarak Meclise gelişinden doğan mağduriyet hiç. şüphesiz ki, bizlere müteveccihdir. Çünkü, bugüne kadar bunlar memlekette, köy köy, kasaba kasaba, şehir şehir en ağır isnat ve iftiralar halinde aleyhimize yayılmıştır.*"⁹⁶⁸ ifadeleriyle hadiselerin Meclis'e bu kadar geç getirilmesini üzerinde durmuştur. Konuşmaların ardından Meclis tahkikatı ile ilgili verilen önerenin oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama neticesinde bahse konu önerge oy çokluğu ile reddedilmiştir.⁹⁶⁹

2.3.3.1.3. Topkapı Olayları (4 Mayıs 1959) ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

İnönü'nün başında bulunduğu CHP heyetinin, 30 Nisan 1959'da başlayan Ege Gezisi hadiselerle başlamış ve tartışmalar ülke gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Uşak olayları sırasında CHP Genel Başkanı İnönü ve beraberindeki heyetten bazı gazeteci ve bürokratlar yaralanmıştır. Siyaset, bu süreçte birleştiricilikten ziyade kutuplaştırıcı bir rol üstlenmiştir. İktidar ve ana muhalefet Uşak hadiseleri nedeniyle

⁹⁶⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s.860.; Namık Gedik'i olaylar sırasındaki kötü yönetimi ile eleştiren ve onu itham eden milletvekillerinden birisi de, CHP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar'dır. Kayalar; "Dahiliye Vekili 30 Nisandan şikayetçi, diyorlar. Bir inzibat kuvvetlerinin başının 30 Nisandan şikayetçi olmaması veya şikayet etmemesi mümkün ise söylesinler. Çünkü 1 Mayıs 30 Nisan doğurmuştur. 30 Nisan olmasaydı, 1 Mayıs, yani sizin şikayetiniz olmazdı diyor. Dahiliye Vekili. Ne kadar doğru." ifadelerini kullanarak, Gedik'in Uşak olayları sırasındaki, hatalı yönetiminin, 1 Mayıs olaylarını körüklediğini dile getirmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:XI, İçtima 3, Otuz Yedinci İnikat (15.02.1960), s. 870.

⁹⁶⁹ "Reddedildi", **Akşam**, 16 Şubat 1960, s.5.

birbirlerine karşı sert eleştirilerde bulunmuşlar ve taraflar arasındaki bu gerginlik Türkiye'nin bir çok yerine sirayet etmiştir.⁹⁷⁰

Uşak hadiselerinin ardından daha önceden yapılan plan gereği, İzmir istikametine devam eden CHP heyeti, bu yolculukları esnasında da çeşitli hadiselerle karşılaşmıştır. Gerek geçtikleri bölgelerde görev yapan kaymakam ve valiler gerekse onlara bağlı kolluk kuvvetleri ile tartışma yaşamışlardır. Bu süre zarfında İzmir'e intikal eden İnönü ve heyeti, temaslarının ardından, rotasını İstanbul'a çevirme kararı almıştır. Bu adım bilinçli bir hareket olarak düşünülebilir. Zira, İnönü planlanan Ege Gezisinin bitimi ile başkent Ankara'ya dönecektir. Ancak istikamet bilinçli olarak İstanbul'a çevrilmesi ile yakalanan '*mağduriyet*' psikolojisi, Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'da kullanılabilecekti.⁹⁷¹

İnönü ve heyetinin İstanbul'a gideceğinin kesinleşmesi üzerine, Dahiliye Vekili Namık Gedik, radyo aracılığı ile 3 Mayıs'ta bir beyanat yayınlamıştır. Gedik'e göre CHP, İstanbul'a geleceği anlaşılan İnönü için karşılama töreni yapma konusunda karar kılmıştır. Ancak yapılacak tören için İstanbul Valiliği'ne resmi bir başvuru yapılmamıştır. Oysaki bu gibi toplantı ve törenler için 48 saat öncesinden izin alınması gerekmektedir. Bu nedenle izin için gerekli olan kanuni süreç bitmiş vaziyettedir. Buna rağmen bazı CHP Ocak binalarına ilanlar asılarak vatandaşlar toplanmaya davet edilmektedir. CHP tarafından karşılama için bir güzergah⁹⁷²

⁹⁷⁰ İktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerginlik, basında oldukça geniş bir yer bulmuştur. Bu bağlamda, 22 Mayıs tarihli Akşam gazetesinin haberinde yer alan; "Bu gün, memleketin iki büyük partisi de, memlekete sahip olmak şöyle dursun kendilerine sahip olunacak duruma düşmüşlerdir. meclis kavgaları ile sokak kavgaları arasında boyuna, lam elif çimen bir çekişmenin sebep ve muharriklerinden ziyade, neticeleri halkı ilgilendirmektedir. Netice odur ki, mebuslar dövüşmekte, parti liderlerinin kafası patlatılmakta, küfürler ayyuka çıkmaktadır. Memleket ve millet kaderi üzerinde söz söylemek iddiasında olan kişilerin, çocuklar tarafından yapıldığı takdirde, derhal, okuldan kovulmalarını gerektirecek vakıaları, günden güne katmerlemektedirler. Durum, bu noktaya gelmişken, her iki taraf da, çıkar bir yol bulmaya gitmekten çok, kendini haklı gösterecek bir savunmanın peşine düşmüş bulunmaktadır." ifadeler, buna örnek olarak verilebilir. Bkz. "Yumruk ve Küfürlerden Usandık", **Akşam**, 22 Mayıs 1959, s.1.; Milliyet Gazetesi'nde yer alan haberde; "Demokrasiye 10 yıl evvel, büyük bir olgunlukla giren, galibiyeti de, mağlubiyeti de centilmence kabul eden partilerimizin, siyaset adamlarımızın, bu gün, taşlarla, sopalarla, coplarla, küfürlerle birbirlerine saldırmaları, ayakları ile mücadele eden futbolcuların bile asla yaratamadıkları çirkin bir sahnedir." ifadelerin kullanılması, varılan yargıya örnek teşkil etmektedir. Bkz. "Utaniyoruz", **Milliyet**, 17 Ağustos 1959, s.1.

⁹⁷¹ Kocabaş, **a.g.e.**, s.76.

⁹⁷² Bu güzergah şu şekildedir: 4 Mayıs 1959 günü, saat 14'de İstanbul Yeşilköy Havalimanına varması düşünülen İnönü; Londra Asfaltı yolu ile Topkapı, Millet Caddesi, Aksaray, Beyazıt, Divan Yolu güzergahını takiben Sultanahmet'te yer alan CHP İl Merkezi'ne intikal edecektir. "İnönü Bugün İstanbul'a Geliyor", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1.

belirlenmiş ve bu da halk ile paylaşılmıştır. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Halk partisi tarafından yapılmak istenilen "*kuvvet gösterileri*" sadece Ege bölgesi ile sınırlı kalmayacaktır. Kongre adı altında yapılmak istenilen "*nizam bozucu*" ve "*kanun çiğneyici*" hareketler, münferit hadiselerden uzaktır. Bu anlayışın amacı, Türkiye'yi anarşi ortamına sürüklemek ve kanunları tahrip ederek kargaşalık çıkarmaktır.⁹⁷³ İstanbul'a gidişin, burada hadise çıkarmak ve ülkenin düzenini bozmak gibi bir amaç güttüğünü vurgulamaya çalışan Gedik, CHP heyetinin İstanbul istikametinde ilerledikleri rotayı çok da masum bulmamaktadır.

Gedik'in bu beyanatına karşılık, CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu da 3 Mayıs'ta bir açıklama yapmıştır. Buna göre İçişleri Bakanı Namık Gedik'in beyanata Anayasa ve vatandaşlık hakları ile çelişmektedir. İnönü'nün İstanbul'a gelişinde, halk tarafından karşılanmasını önlemek amacı taşıyan bu açıklamada tehdit dili kullanılmıştır. DP, devletin elinde bulundurduğu bütün imkanları kendi liderlerinin karşılama törenlerinde kullanırken CHP organizasyonlarına karşı gelmesi kabul edilemez bir durumdur. Yapılan işin yanlışlığını İçişleri Bakanı Namık Gedik'in görmesi gerekmektedir.⁹⁷⁴

İnönü ve heyetinin İstanbul'a geleceğinin kesinleşmesi ve CHP heyetine, Ankara'dan 5 kişilik bir başka heyetin⁹⁷⁵ katılacak olması, İstanbul emniyetinin de tedbirler almasına neden olmuştur. Zira, Uşak ve İzmir'de meydana gelen hadiselerinin bir benzerinin İstanbul'da yaşanması, iktidar açısından kabul edilemez bir durum olacaktır. Bu bağlamda, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ve Emniyet Müdürü Faruk Oktay istişare içerisinde gerekli emniyet tedbirlerini almışlardır. Bu tedbirler çerçevesinde, İstanbul'da polislerin izinleri kaldırılmıştır.⁹⁷⁶ Vali Yetkiner

⁹⁷³ "Gedik'in Beyanata", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1-3.; "İçişleri Bakanının Dün Geceki İthamları", **Cumhuriyet**, Sayı: 12491, 4 Mayıs 1959, s.5.; "Gedik, CHP'ye Sert Bir İhtar Bulundu", **Milliyet**, Sayı: 3226, 4 Mayıs 1959, s.1.; "N. Gedik, CHP'lileri SS'lere Benzetti", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.; "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik'in Beyanata", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

⁹⁷⁴ "CHP'nin Bildirisi", **Akşam**, 4 Mayıs 1959, s.1; "CHP'nin Cevabı", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1-5.

⁹⁷⁵ Ankara'dan gelecek beş kişilik heyetin içerisinde; Bingöl Milletvekili Mustafa Nuri Okçuoğlu, Kars Milletvekili Mehmet Hazer, Adana Milletvekili Hamza Ergoslu, Ankara Milletvekili Bülent Ecevit ve Parti Meclisi Üyesi Muammer Aksoy bulunmaktadır. CHP'nin, İstanbul ziyaretine katılımı artırması, iktidarla yaşanacak olan gerginliği göze aldıklarını ifade etmektedir. Bkz. "Gazetelerdeki Beyanata", **Hürriyet**, Sayı: 3956, 4 Mayıs 1959, s.5.

⁹⁷⁶ "Şehrimizde Emniyet Müdürü Tedbirler Aldı, İzinler Kalktı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12491, 4 Mayıs 1959, s.1.; "İlgililer Her Türlü Tedbirleri Alacak", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

yapmış olduğu açıklamasında, "*CHP'ce, yarın İstanbul'a geleceği anlaşılan İsmet İnönü için, karşılama yapılmak ve tezahüratta bulunmak hususunda vilayete müracaatla izin istenmemiştir. Müracaat müddeti de 48 saat olduğuna göre, bundan sonra müracaat kabul olsa da mesmu olmaz.*"⁹⁷⁷ ifadelerine yer vererek, karşılama için alınması gereken yasal iznin süresinin dolduğunu dile getirmiştir. Valilik karşılamaya izin vermeyecektir. Aslında bu beyan İnönü'ye, İstanbul'a gelmemesi için yapılan bir uyarıdır. Yetkiner ayrıca, CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay'a da bir tebligat yollamıştır. İçerisinde, "*Vilayet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu Hükümlerini harfiyen tatbik etmek hususunda karardır.*"⁹⁷⁸ ifadelerinin yer aldığı tebligat CHP yönetimine, kesin bir dille yapılan uyarı niteliğindedir.

Dahiliye Vekaleti'nin kararlı tutumu üzerine CHP, Başvekil Menderes'e telgraf çekmek durumunda kalmıştır. CHP Adana Milletvekili Suphi Baykam ve Ankara Milletvekili Bülent Ecevit, doğrudan Başvekalet'e bir telgraf çekerek yaşananları ve İnönü'nün İstanbul'da karşılanmasına yönelik engellemeleri aktarmışlardır. Bunun üzerine telgraf, Başvekalet tarafından Dahiliye Vekaleti'ne gönderilerek gereken cevabın verilmesi istenilmiştir. Dahiliye Vekaleti tarafından verilen cevapta, huzur içinde olan Türkiye'de yıkıcı amaçlar doğrultusunda kanun ve nizama karşı hareketlerin varlığından bahsedilmiştir. "*Devlet ve hükümet otoritesini*

⁹⁷⁷ "İnönü Bugün İstanbul'a Geliyor," **Hürriyet**, Sayı: 3956, 4 Mayıs 1959, s.5.; "Vali, CHP'nin Karşılama İçin Hazırladığı İddiasında", **Vatan**, Sayı: 6486, 4 Mayıs 1959, s.1.; "Valinin Beyanattı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7244, 4 Mayıs 1959, s.3.

⁹⁷⁸ Tebligatta; "Malatya mebusu İsmet İnönü ve arkadaşlarının, Büyük Taarruz namı vererek, Ege'ye yaptıkları seyahatin akis ve neticeleri malumdur. Matbuattan öğrenildiğine göre, hükümleri meriyette olan, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na, taannüt ve ısrara adeta itina edilmektedir. Bu cümleden olarak, şimdiye kadar hiç bir karşılama törenine lüzum görülmediği halde, bu defa teşkilatınızın İstanbul'da da, karşılama hazırlıklarına başladığı haberi alınmıştır...Hadisenin, calibi dikkat olan bir tarafı da, hazırlıkları yapılan bu gösteri için, vilayete müracaatla, izin alınmamış olmasıdır. Vilayet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu hükümlerini, harfiyen tatbik etmek hususunda karardır. Kanunsuz her hareket gibi, bunu da def ve men etmeye mukteldir. Bu hususta, gerekli bütün tedbirlerin alınması lüzumu, alakalılara katıyetle tebliğ edilmiştir. Bu vaziyet karşısında, temenni edebilmekle beraber, gerek halk arasında; gerekse zabıta ile halk arasında esef verici hadiselerin zuhuru, çok muhtemeldir. Bütün bunlara mahal bırakmamak üzere, adı geçen Gösteri Yürüyüşü Kanununa, tam manası ile hürmet edilmesini, yapıldığı tespit edilen hazırlıklardan derhal vazgeçilmesini ve bu hususun bir tebliğ ile yarınki gazetelerde tarafınızdan halka duyurulmasını ve bütün bunlar yapılmadığı takdirde, zuhuru muhtemel her çeşit hadiseden neşet edecek ağır mesuliyetin, İdare Heyetinize ve partinize tevcih edileceğinin bilinmesini tebliğ ve rica ederim." şeklinde, çok sert sözler sarf edilerek, CHP'li yöneticiler, bu konuda bir karar vermeye zorlanmışlardır. Bkz. "İstanbul Valisi'nin CHP İl Başkanına Tebligatı", **Zafer**, Sayı: 3485, 5 Mayıs 1959, s.1-4.

*hiçe indirmeye, kanunları yıkmaya ve memlekette, anarşi ve ihtilal havasını hakim kılmaya matuf hareketler, şimdilik, sokak kavgaları safhasında bulunmaktadır."*⁹⁷⁹ ifadelerine yer verilmiştir. Burada en dikkat çeken yer ise anarşi ve ihtilalden bahsedilmesidir. Bunlar çok ciddi toplumsal kargaşalarda söylenmesi lazım gelen kelimelerdir. Kullanılan kelimelerin dikkatle seçilmesi, durumun ciddiye alınmış olduğunun bir kanıtıdır. Dahiliye Vekaleti'nin cevabından yaklaşık yedi ay sonra, Bursa Valisi tarafından 01 Aralık 1959'da Namık Gedik'e gönderilen mektup önem arz etmektedir. Üzerinde tarih ve kim tarafından gönderildiği ile ilgili herhangi bir ibare bulunmayan mektup İstanbul'dan postaya verilip, Bursa Işıklar Askeri Lisesi Müdürlüğü'ne gönderilmiştir. Lise müdürü ise mektubu Bursa Valisi İhsan Çağlayangil'e vermiştir. Vali de Namık Gedik'in bilgisi olması için ona göndermiştir. Ayrıca aynı tarihte İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'i de bilgilendirmiştir. Mektubu özel kılan ise içinde ihtilal ile ilgili cümlelerin yer almasıdır.⁹⁸⁰ Gedik, 5 Mayıs'taki beyanatında "*İhtilal Havası*"ndan bahsetmekteydi. Bu durum mektup ile Gedik'in tespitleri arasında paralellik olduğunu göstermektedir.

Dahiliye Vekaleti ve İstanbul Valiliği'nin uyarılarına rağmen, CHP'liler İnönü'yü İstanbul'da karşılamak için toplanmışlardır. İzmir'den uçakla İstanbul'a gelen İnönü'nün Topkapı civarında karşılanması esnasında, CHP ve DP'liler arasında hadiseler meydana gelmiştir. Polis kargaşayı önlemek adına, gaz bombaları ve atlı polisleri kullanmak suretiyle müdahale etmiştir. Çıkan olaylarda, çok sayıda kişi yaralanmış ve polis tarafından göz altına alınmıştır. Bu sırada, İnönü'nün bindiği otomobil taşlanmış ve gösterici gruplar tarafından ızrar edilerek, geçişi engellenmeye

⁹⁷⁹ "Hileli Yollardan Siyasi Gayelere Yürüyenler", **Zafer**, Sayı: 3485, 5 Mayıs 1959, s.1-4.

⁹⁸⁰ Bursa Valisi İhsan S. Çağlayangil tarafından, 01.12.1959 tarihinde, Namık Gedik'in bilgisi olması adına kendisine gönderdiği mektubun bir kısmı: "1960 senesinde, umumi seçime gidileceği dedikoduları dolaşiyor. Bunun hakkında da bildiklerimizi açıklayalım. Acaba 14 Mayıs tarihinde, DP'nin seçim gününün 10 yaşına bastığından istifa ederek bir kutlama töreni tertip etsek, Keşan'da olduğu gibi develer, keçiler, domuzları kesip kasaplar, bu hayvanlara mezbaha ücreti de vermeden dükkanlarında satsa yine bazı bolluk yaratsak, Kızılay'da toplanan paraları ihtiyacı olanlara yardım ediyoruz diye, DP aç kurtlarına dağıtsak, nerede DP zayıfsa, oraya bindirilmiş amele kıtalarını sevk edip, bunlara bir kaç yerde rey attırsak, kütükler hakimlerin nezaretine ve emrine verileceğine göre onları tazyikle bu işleri kendi adamlarımıza tevdi ettirsek, buz gibi seçimleri kazanır yine milletin başında boza pişiririz düşüncesi başta geliyor...Fakat, bunu yapabilecekler mi? Millet artık son hadde geldi. Bu deli idare, 960 da da seçimi kazanırsa muhakkak hile yapacaktır. O vakit, memlekette ihtilal çıkacak ve kan gövdeyi götürecektir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 21-59-5.

çalışılmıştır.⁹⁸¹ 25 Temmuz 1960 tarihli bilirkişi raporuna göre, 3480 plakalı Creysler marka otomobilin ön çamurlukta bulunan radyo anteni dibinden koparılmıştır. Ayrıca aracın camların bir kısmının kırılmış kapı kısmının üzerine yapılmış olan darbe ve tazyikten dolayı sola doğru çamurluğa yatık vaziyette bulunmaktadır. Böylece, kapının normal seyirde açılıp kapanmadığı beyan edilmiştir.⁹⁸² Bu süreç içerisinde, iktidar ve CHP arasında doruk noktasına ulaşan gerilim Meclise intikal ettirilmiştir. 11 Mayıs tarihli TBMM oturumunda CHP, Adnan Menderes ve Namık Gedik hakkında Meclis tahkikatı talebinde bulunmuş ancak talep reddedilmiştir. CHP'liler ise Meclisi terk etmiştir.⁹⁸³ Ayrıca, 4 Mayıs'ta Topkapı'da yaşanan hadiselerin neşri yasak edilmiştir.⁹⁸⁴

⁹⁸¹ "İnönü'nün Arabasının Üstüne Çıkanlar", **Kim Dergisi**, 9 Haziran 1960, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 100, s.20.

⁹⁸² **BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.**

⁹⁸³ CHP'nin açılmasını istediği Meclis tahkikatı: "CHP Genel Başkanı İnönü'nün Partisinin nizami kongrelerinde konuşmalar yapmak üzere milletvekili arkadaşlarıyla birlikte, Ege bölgesine yaptığı son vazife seyahatinde, Genel Başkanlarını görmek ve selamlamak arzusundan başka hiçbir kabahati olmayan yüz binlerce asil duygulu köylü, şehirli, kadın, erkek, genç, ihtiyar vatandaş, hükümetin ve bhusus Dahiliye Vekili Namık Gedik'in emirleriyle akla, hayale sığmaz baskı tedbirlerine maruz bırakılmıştır. Her türlü tecavüz fikrinden uzak en masum ve asil duygu tezahürleri copla, dipçikle, gaz bombası ile, silahla önlemek istenmiş, şehir içinde ve dışında yollar kesilmiş, sayısız insan, suçsuz oldukları halde karakollara sürüklenmiş ve zabitanın gözü önünde bir muhalif gazete matbaası yıkılmaya teşebbüs edilmiş ve tahrip olunmuştur. Can ve mal emniyetini dahi ortadan kaldıran son resmi tecavüz tertipleri karşısında kendilerinden hesap sormak TBMM'nin, ilk ve acil vazifesi olmuştur. Bu sebeple bu mevzuda, Başvekil ve Dahiliye Vekili hakkında verilen Meclis tahkikatı talebimizin derhal ve taktimen gündeme alınmasını talep ederiz." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:9, İçtima, Altmış Altıncı İnikat (11.05.1959), s.54.; "Mecliste Beklenen Çatışma Vuku Buldu", **Akşam**, 12 Mayıs 1960, s.1.; "Kavga Çıkmadı Ama CHP Yine Meclisi Terk Etti", **Akşam**, 19 Mayıs 1959, s.1-5.; "Halk Partisi Dün Meclisi Terk Etti", **Cumhuriyet**, Sayı: 12499, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'nin Gensoru Teklifi Mecliste Gürültü Çıkardı", **Hürriyet**, Sayı: 3964, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP Millet Meclisini Gene Terk Etti" **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2761, 19 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'liler Meclisi Terk Etti", **Vatan**, Sayı: 6494, 12 Mayıs 1959, s.1.; "CHP'liler Dün Yine Meclisi Terk Ettiler", **Yeni Sabah**, Sayı: 7559, 19 Mayıs 1959, s.1.

⁹⁸⁴ İstanbul'da Dün Cereyan Eden Hadiselerin Neşri Yasak Edildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12492, 5 Mayıs 1959, s.1.; Nihat isimli Komiser Muavini tarafından 17 Eylül 1960 günü el yazısı ile Topkapı başlıklı yazmış olduğu yazısında, Topkapı hadiseleri sırasında, kolluk görevlisinin ağzından neler yaşandığı maddeler halinde yazıya geçirilmiştir. Neşir yasak edildiği için, basından öğrenilemeyen bilgilerin bir kısmının, bu belgeden elde edilmesi önem arz etmektedir. Ancak söz konusu belgenin, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra tarihlendirilmiş olması unutulmamalıdır. Belgeye göre, İnönü'nün İstanbul'a gelişi kronolojiye uygun olarak şu şekilde sıralanmıştır. **1-** Trafik Müdürü, Emniyet Müdürlüğü'ne çağrıldı. **2-** Havaalanına giriş kontrol altına alındı. **3-** Trafik Müdürü, Emniyet Müdürlüğü'nden ayrıldı ve Topkapı'ya gitti. **4-** Emniyet Müdürü telefon ve telsiz irtibatı ile Trafik Müdürüne emrin kati olduğunu ve izdiham dolayısıyla paşayı, mutlaka kendi arabasına almasını emretti. **5-** Havaalanı, paşayı, hamil uçağın alana indiğini ve paşanın alandan ayrıldığını, arabanın plaka numarasını, rengini ve markasını bildirdi. **6-** Havaalanı kavşağındaki trafik ekibine, yalnız paşayı, hamil otomobilin Londra asfaltına çıkmasını, beraberindeki vasıtalarla Edirne istikametinden gelen bütün otoların, ikinci bir emre kadar, kavşakta bekletilmeleri emri, Emniyet Müdürü ya da Trafik Müdürü tarafından verildi. **7-** Trafik Müdürü, Topkapı'dan telsizle paşayı hamil otomobilin

DP, CHP ile karşılama merasimleri noktasında sorun yaşamamak adına, karşılama törenlerinin yalnızca Cumhurbaşkanı ve Başbakanı yapılması için Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda değişiklik yapma kararı almıştır.⁹⁸⁵ İstanbul'daki hadiseli karşılamının ardından İnönü, Ankara'ya dönmüş, ancak burada da karşılama nedeni ile polisle CHP'liler arasında, gerginlik meydana gelmiştir.⁹⁸⁶

2.3.3.1.3.1. Topkapı Hadiseleri ile İlgili Tutulan Rapor

CHP İstanbul Vilayet İdare Heyeti Reisliğinin 29 Haziran 1960'da "*aslı gibidir*" şeklinde onayladığı kim tarafından ve nereye hitaben yazıldığı belirtilmeyen, 12 Mayıs 1959 tarihli bir rapor düzenlenmiştir. Rapor, Beykoz'dan alınan malumat, Olay ve Olayın Tahlili olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır.

Buna göre dönemin DP İl Başkanı Kemal Aygün, DP İlçe Başkanı Mehmet Çolakoğlu'na talimat vererek, fabrikalarda çalışan DP'li işçileri ve diğer Demokratları toplanmasını istemiştir. Böylece DP'lilerin İstanbul'a intikalleri sağlanarak İsmet İnönü'nün yolunu kesilecektir. Bu suretle bir çok kişi toplanarak, İnönü'nün karşılanacağı yer olan Topkapı'ya getirilmiştir. Burada meydana gelen hadiseler sırasında, İnönü'nün arabası, Topkapı'ya getirilen mütecavizler tarafından taşlatılmıştır. Bu sırada Celal Bayar, Menderes ve Kemal Aygün, Şişli Emniyet Amiri Zeki Şahin'i çağırarak Şişli'den getireceği adamlarla, İnönü'yü linç ettirmesini istemişlerdir.⁹⁸⁷ İnönü'nün konvoyu Topkapı civarında kesilecek, bu sırada İnönü'nün

göründüğünü bildirdi. **8-** Trafik Müdürü, bütün çalışmalarına rağmen, paşayı hamil otoyola bir binbaşı tarafından yol açıldığını ve otonun şehre girdiğini, telsiz ve telefon irtibatı ile emniyet müdürüne bildirdi. Buna karşı, Emniyet Müdürü'nün cevabı, ne yaptın Celal, bütün işi berbat ettin, demek oldu ve telefonu kapattı. **9-** Emniyet Müdürü, telefonla gelerek, Trafik Müdürü'nü telsizle aramamızı emretti. Bulduk ve bağladık. Paşayı takip etmesini söyledi. **10-** Trafik Müdürü, yol boyunca, muhtelif yerlerde paşaya tezahürat yapıldığını ve sonunda paşanın Sultanahmet'teki CHP İl Merkezine girdiğini bildirdi. **11-** Emniyet Müdürü, Sultanahmet'te bulunan Ticaret Lisesi binasının kapı ve pencerelerinin kapatılarak, talebelerin dışarıya çıkmalarının önlenmesini, orada bulunan amire, bildirmemizi arz ettikten sonra, kendisi de arabası ile Sultanahmet'e gitti. **12-** Sultanahmet'ten, telsizle, Vali beyi bağlamamızı istedi. Telefona bağladığımızda, oranın çok kalabalık olduğunu, gaz bombaları kullanıldığı halde kalabalığı dağıtmanın mümkün olmadığını, ancak; askeri kuvvet gönderilirse dağıtma işinin muvaffak olabileceğini bildirdi. Valinin buna cevabı, ben, askeri makamlarla görüşeyim, neticeyi sana bildiririm oldu." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 142-440-2.**

⁹⁸⁵ "CHP Lideri Sessiz Sedasız Ankara'ya Gitmek İstiyor", **Hürriyet**, Sayı: 3958, 6 Mayıs 1959, s.1.

⁹⁸⁶ "İnönü'nün Karşılması Hadiseye Sebep Oldu" **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2751, 8 Mayıs 1959, s.1.; "İnönü Ankara'da Hadiseli Karşılandı", **Milliyet**, Sayı: 3230, 8 Mayıs 1959, s.1.; "İ. İnönü Ankara'da Büyük Tezahüratla Karşılandı", **Vatan**, Sayı: 6490, 8 Mayıs 1959, s.1.

⁹⁸⁷ **BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.**; "DP Sergerdeleri İnönü'yü Linç Edecekti", **Akşam**, 24 Haziran 1960, s.1-5.

otomobilinin tekerlekleri parçalanacak ve İnönü araç değiştirmeye mecbur edilecekti. Bu sırada da, İnönü'nün göstericilere öldürüleceği ifade edilmiştir. Bu iddia, Kim Dergisi yazarı Orhan Birgit'e aittir.⁹⁸⁸

Raporun "olay" bölümüne göre, İnönü'nün otomobilinin yaklaştığı polis tarafından göstericilere işaret ve düdük çalmak suretiyle haber verilmiştir. Haber üzerine gösterici gruplar tarafından yol kapatılmıştır. İnönü'nün otomobili, gösterici grupların önünden geçerken taş ve sopalarla araca saldırıda bulunulmuştur. Güvenlik güçleri bu durum karşısında "seyirci" kalmışlar ve göstericilere müdahale etmemişlerdir. Daha sonra 214 plaka numarası ile Trafik müdürünün aracı, İnönü'nün aracının önünü keserek aracı hareketsiz bırakmıştır. Bu sırada araca DP'liler saldırmış ve otomobili devirmeye çalışmışlardır. Atılan taşlar sebebiyle aracın sol arka camı kırılmıştır. Daha sonra Trafik Şube Müdürü Celal Kosova askerin müdahalesi neticesinde tertibin bozulduğunu telsizle Emniyet Müdürüne haber vererek olay yerinden ayrılmıştır.⁹⁸⁹

Raporun "tahlil" bölümüne göre, hadiselerin içinde DP İstanbul İl Teşkilatı, İstanbul Valiliği, Zabıta erkanı vardır. Tertip için Topkapı surlarını seçilmiştir. DP, kendi yandaşlarını, sabahın erken saatlerinde kamyon, otobüs ve vapurlarla, Topkapı'da hadisenin yaşandığı yere getirmiştir. Raporda, Uşak ve Topkapı olayları sırasında, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in tavrının benzer özellikler taşıdığı vurgulanmıştır. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Uşak olayları nedeni ile kendisine şikayette bulunan CHP milletvekillerine olumsuz cevap vermesinin nedeni, vatandaşların birbirlerine düşürülmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Namık Gedik'in 6-7 Eylül hadiseleri sırasındaki tavrı ile Uşak ve Topkapı hadiselerindeki tavrı benzer özellikler göstermektedir. 6-7 Eylülde olduğu gibi bu hadiselerde de güvenlik güçleri müdahale etmemek için talimat almışlardır. "*Dahiliye Vekili Namık Gedik'in emri altındaki zabitanın, bu memleketin öz çocuklarına, can ve mallarından emin olarak yaşamak hakkı sağlayamayacağı anlaşılmıştır.*"⁹⁹⁰ ifadelerine yer verilerek, olaylardan Gedik sorumlu tutulmuştur. Ayrıca İl İdaresi Kanunu'na atıf yapılan raporda, bu kanunun 11. maddesine göre il sınırları içerisinde zabıta

⁹⁸⁸ BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

⁹⁸⁹ BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

⁹⁹⁰ BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

kuvvetlerinin amiri olan ve suç işlenmesini önlemek, huzur ve güvenliği sağlamak için tedbirler almak ile görevli bulunan valinin, bu görevi yapmadığı vurgulanmıştır. Valinin suç işlenmesini ve vatandaş emniyetinin tehlikeye düşürülmesini kolaylaştırılacak tertip ve suikastlara destek olduğu iddia edilmiştir.⁹⁹¹

Topkapı hadiseleri ile ilgili yapılan yargılama neticesinde, olaylara karıştığı belirlenen 63 kişi suçlu görülmüştür. Bunlardan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve Dahiliye Vekili Namık Gedik hakkında ölüm cezası talep edilmiştir. Ancak Gedik ve Oktay ölmüş olduklarından bu kişiler hakkındaki takibat durdurulmuştur. Diğer sanıklar hakkında ise suçlarına göre çeşitli cezalar istenmiştir. Yüksek Soruşturma Kurulunun, sanıklar hakkındaki sevk kararı cezaları ile birlikte şu şekildedir: Celal Bayar; TCK 64. ve 146. maddesinin 1. fıkrası, Adnan Menderes; 64 ve 146. maddenin 1. fıkrası, Bakanlar Kurulu: 64 ve 146-1, Tahkikat Komisyonu yetkilerini artıran kanunu teklif eden 3 milletvekili: 64 ve 146-1, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Başkan Yardımcısı Kirazoğlu; 64 ve 146-1, Tahkikat Komisyonu Üyeleri; 64 ve 146-1. Bu maddelerden 146-1'in cezası ölüm, 146-3 ise 5/15 yıl ağır haptir.⁹⁹² Daha sonra yapılan yargılamada sanıklardan 43'ü hakkındaki dosyanın Anayasa Davası Dosyası ile birleştirilmesine karar verilirken, 17'si ise beraat etmiştir.⁹⁹³

2.4. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ege ve Doğu Anadolu Gezisi

Dahiliye Vekili Namık Gedik, yurt gezilerine çıkarak Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hem bir siyasetçi olarak halkın nabzını tutmuş hem de, gördüğü eksiklerin gereği için talimatlar vermiştir. 1957 seçimlerinin ardından Ege ve Doğu Anadolu gezisi kapsamında, bu bölgelerde bulunan bir çok il ve ilçeye ziyaretlerde bulunmuştur.

⁹⁹¹ BCA 10-9-0-0 / 140-437-3.

⁹⁹² "Topkapı Hadiselerinden 63 Sabık Suçlu Görüldü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12992, 3 Ekim 1960, s.1-5.;

⁹⁹³ "Topkapı Davasında 43 Kişi Mahkum Oldu", **Milliyet**, Sayı: 3914, 18 Nisan 1961, s.1.; "Topkapı Olaylarının 43 Sanığı Mahkum Oldu 17'si Beraat Etti", **Cumhuriyet**, Sayı: 13184, 18 Nisan 1961, s.1.

Bu amaçla 1 Nisan 1958'de Bornova⁹⁹⁴ ziyareti ile Ege Bölgesi çalışmalarına başlamıştır. Gedik, çeşitli açılışların ardından Bornova'nın ilçe olması sebebiyle bir konuşma yapmıştır. Gedik yapmış olduğu konuşmasında, *"Bu memlekette Ege'yi herkes sever. Ege'yi herkes sever ama, Ege'nin içinde ve İzmir vilayetinin hudutları içerisinde bir güzel Bornova vardır. O güzel Bornova'yı da herkes tanır ve herke sever. Bu güzel ve şirin nahiye şu andan itibaren, direğine bayrağını çekeceğimiz hükümet konağı...ile kaza olmaktadır."*⁹⁹⁵ ifadeleriyle Bornova'nın ilçe yapılmasından duyduğu mutluluğu dile getirmiştir.

Namık Gedik, Bornova'nın ardından Manisa'ya geçmiştir. Manisa konuşmasında Ege Gezisine çıkmasındaki amacın bölgede hükümet tarafından yapılan ve yapılması gereken ne varsa yerinde görmek olduğunu dile getirmiştir. Bunun sebebi olarak ise Hükümet olarak, vatandaşa hizmeti düstur olarak belirlemiş olmalarını göstermiştir. Daha sonra Manisa'nın yol, su, elektrik vb. ihtiyaçlarını not aldırın Gedik, bir program dahilinde incelemelerde bulunmuştur. Manisa'nın ardından Tire'ye geçen Gedik, kalkınma ve imar faaliyetleri hakkındaki kararlı tutumlarını açık bir şekilde ifade etmiştir.⁹⁹⁶

Ege Gezisi'ne Ödemiş ile devam eden Dahiliye Vekili buradaki konuşmasında, ülkenin huzur ve emniyet havası içerisinde bulunduğunu ve bu konuda hükümet olarak üzerilerine düşeni yaptıklarını ifade etmiştir. Millete hizmet konusuna değinen Gedik'e göre Türkiye'de hakim olan rejim çok partili sistemi barındırmaktadır. Burada siyasi partiler birer vasıtaadır. İyi bir vasıta ise iyi hizmetler sunar. DP olarak yapılan hizmetler halkın hükümete karşı itimadı ile doğru orantılıdır. Türk halkı hizmet noktasında başarılı olan hükümeti son iki seçimde verdiği oylarla iktidara getirmiştir. Buna karşılık hükümet bu itimada *"layık"* olmak için elinden geleni yapmaktadır.⁹⁹⁷ Daha sonra Söke, Aydın,⁹⁹⁸ Muğla, Denizli ve

⁹⁹⁴ İzmir'in İlçesi.

⁹⁹⁵ "22 Nahiye Kaza Oldu", **Zafer**, Sayı: 3094, 2 Nisan 1958, s.4.

⁹⁹⁶ "Dahiliye Vekili Namık Gedik", **Zafer**, 03 Nisan 1958, s.4.

⁹⁹⁷ "Dahiliye Vekili'nin Hitabı", **Zafer**, 4 Nisan 1958, s.4.

⁹⁹⁸ Aydın Menderes'in memleketi olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle Gedik, Aydın ziyaretinde önem vermiştir. Burada yaptığı konuşmada Gedik; "Aydın'ı herkes tanır, herkes bilir. Bütün güzel tabiatı, münbit toprakları feyizli suları ve çalışkan halkı ile milli hayatımızda öteden beri müstesna bir mevki işgal eder. Aydınlılar, vatan müdafaasındaki memleketin bir çok köşelerindeki vatandaşlarımız gibi cesaret, feragat, ve fedakarlıklarıyla tarihe mal olmuştur. Karanlık günlerde müstevilerin kundakladıkları yangınlarla alev alev ışıyan Aydın, bu gün mamur bir belde hal,ne

Burdur'a geçen Namık Gedik buralarda da incelemelerde bulunmuştur.⁹⁹⁹ Gedik gittiği yerlerde problemleri ele alarak hükümet olarak çözüm noktasında yapılacaklarını halka anlatmıştır. Aydın'ın kaza ve nahiyelerinde bütün ihtiyaçların yerine getirileceğini, maarif yol ve su davalarının en kısa sürede halledileceğini ifade etmesi bu duruma örnektir.¹⁰⁰⁰

Ege seyahatinden yaklaşık altı ay sonra, Malatya, Elazığ, Tunceli, Erzincan ve Erzurum'u içine alan, inceleme ve ziyaretlerde bulunmuştur.¹⁰⁰¹ Malatya gezisi sırasında burada DP hükümeti tarafından yapılan yerlere gidilerek incelemelerde bulunulmuştur. 500 bin TL'ye yapımı tamamlanan Cumhuriyet İlkokulu'nun açılışı bunlar arasında gösterilebilir.¹⁰⁰² Gedik'in burada yaptığı konuşmaya Malatyalılar toplanan kalabalık itibarıyla büyük bir ilgi göstermişlerdir.¹⁰⁰³ Ancak Gedik'in İnönü ile arasının çok iyi olmadığı unutulmamalıdır. Malatya ise İnönü'nün memleketi ve CHP'nin kalesi durumundadır. Bu kanaat Gedik'in "...*Malatya vilayeti 1950 mebus seçimlerinden bu yana reyleri ile partimizi desteklememiştir.*"¹⁰⁰⁴ sözlerinden anlaşılmaktadır. Dahiliye Vekili gibi, CHP ile ilişkilerinin çok iyi olmadığı bakanlar arasında yer alan bir kişinin konuşmasına, Malatya'da yoğun ilgi gösterilmesi şaşırtıcıdır. Malatyalılara hitaben bir konuşma yapan Gedik, seçim emniyeti konusuna değinmiştir. Sözü muhalefete getiren Gedik'e göre, 1950 seçimlerinde DP büyük bir çoğunluk ile iktidarı ele geçirmiştir. Ancak muhalefet tarafından bu durum küçümsenerek "...*Hükümet zayıf bir ekseriyetle itimat reyi almıştır.*" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Buna rağmen, DP olarak bir "*devri sabık*" yaratmamakta kararlı duruş devam edecektir.¹⁰⁰⁵ Gedik, Malatya'dan CHP'ye yüklenmeye devam etmiştir. Seçim emniyeti tartışmaları ile alakalı olarak, "*Seçim emniyetinden bahsedenler bundan*

gelmekte ve devrimizin, bütün memleket çapında girişilen ümran hareketlerinden kendi payını almış bulunmaktadır. " ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Dahiliye Vekili Aydın'da", **Zafer**, 5 Nisan 1958, s.4.

⁹⁹⁹ "Dahiliye Vekili Aydın'da", **Zafer**, 5 Nisan 1958, s.4.; "Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Muğla Tetkikatı", **Zafer**, 6 Nisan 1958, s.1.; "Dahiliye Vekili Namık Gedik, Dün Denizli'den Burdur'a Gitti", **Zafer**, Sayı: 3102, 10 Nisan 1958, s.1.

¹⁰⁰⁰ "Dahiliye Vekili Aydın'da", **Zafer**, 5 Nisan 1958, s.4.

¹⁰⁰¹ "Dahiliye Vekili Dün Yurt Gezisine Çıktı", **Zafer**, 4 Ekim 1958, s.1.

¹⁰⁰² "Dahiliye Vekilinin Malatya'da Yaptığı Konuşma", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.1.

¹⁰⁰³ Yoğun ilgi ile alakalı Gedik, "Malatya'ya bakın? Beni bir hükümet azası olarak nasıl hararetle ve muhabbetle taltif ettiniz. Bu itibar hiç şüphesiz naçiz şahsıma değil temsil etmekte bulunduğum hükümete müteveccihdir. Yurt içindeki ve millet nazarındaki itibarımız Allah'a bin şükür, bu gün dünden katbekat fazladır. İşte bizi daha çok çalışmaya ve muvaffak olmaya sevk eden en büyük kuvvet budur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Asıl Şikayetimiz", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

¹⁰⁰⁴ "Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik'in Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

¹⁰⁰⁵ "Muhalefetin Tavrı", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

*acaba neyi kastederler. Herhalde 1946'nın emniyetini değil. Çünkü, o bizim siyasi hayatımıza seçim şekaveti şeklinde intikal etmiştir."*¹⁰⁰⁶ ifadeler kullanarak bu konuda muhalefeti eleştirmiştir. Daha sonra konuyu, İçişleri Bakanlığının mücadele sahasında bulunan Kaçakçılığa getiren Gedik, hükmet olarak kaçakçılığın bitirilmesi için yoğun çaba sarf edildiğini dile getirmiştir. Muhalefetin yapmış olduğu propagandalar neticesinde sınır bölgelerindeki bazı vilayetlerde DP'nin kaybettiğini belirten Gedik, buna rağmen bu yerlerde önceden alınan mayınlama gibi tedbirlerin daha da genişletileceğine dikkat çekmiştir.¹⁰⁰⁷

Ülkeye yaptıkları baraj, yol, vs. yatırımları anlatan Gedik'e göre bir ülkede yol, liman, baraj ve fabrika olmazsa, halk yokluk ve sefalet içerisinde bulunursa, felaketlere karşı korunacak vatan da olmaz. CHP milletvekillerini Malatya halkına şikayet eden Gedik, Halk Partisinin DP'nin meydana getirdiği eserleri görmezden geldiğini ifade etmiştir. Türkiye'de bu eserleri sevmek, bunların köklerinin vatan toprağının derinliklerine kadar uzandığının bilinmesi gerekmektedir. Bu eserleri her ne kadar DP yaptırmış olsa da, bu durum ülke menfaati olarak görülerek bir kazanç olarak değerlendirilmelidir.¹⁰⁰⁸ Yatırımların parti özelinde düşünülmemesi gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır.

Malatya'nın ardından Elazığ'a geçmiş ve burada da incelemelerde bulunmuştur. Elazığ konuşmasında seçimler üzerinde duran Gedik'e göre 1950 seçimleri, halkın serbestçe kullanmış olduğu oylarla neticelenmiş ve DP iktidarı iş başına gelmiştir. 1950'den beri DP'nin iktidarı elinden tutması tesadüf değildir.

¹⁰⁰⁶ "Seçim Emniyeti", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

¹⁰⁰⁷ "Cenup hudutlarımız Mardin'den Hatay'a kadar 800 km uzunluğundadır. Burada memleketin iktisadi gücünü hemen ve her yıl yüz milyonlarca liralık milli servetin daha çok karşı taraftan işleyen bazı hain ellerle kaçırılmasına imkan veren bir kaçakçılık meselemiz vardır. Biz, hükümet olarak burada son iki, üç yıl içerisinde Büyük Millet Meclisi'nin de tasdik ve tesvibinden geçen ve masrafları bütçelerimizde yer alan kaçakçılığa mani olacak sıkı tedbirler almaktayız...Orada almış olduğumuz tedbirler sınır boyunda yaşayan vatandaşlarımızın bir kısmını çok az sıkıntılı duruma düşürmüş olabilir.Arazilerinin bir kısmı hudut emniyetinin temini maksadıyla istimlak edilmiş ve fakat bedelleri sahiplerine ödenmiştir. Bu hudutlarda askerlerimiz, bayrağımız nöbet tutmakta ve dalgalanmaktadır." Bkz. "Kaçakçılığa Karşı Zaruri Tedbirler", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4. Seçim oldu hudut vilayetlerinde DP kaybetti. Halk Partisi kazandı. Fakat iktidar, bütün bu tehdit ve iftiralara rağmen yine DP'de kaldı...Şimdi biz cenup hudutlarında evvelce almış olduğumuz tedbirleri daha da takviye ederek genişletmekteyiz. Bu sene evvelce yapmış olduğumuz mayınlama ve engellemeye ilaveten, tahminen daha iki yüz kilometrelik bir sahayı kuvvetli manilerle örtmek üzere bulunmaktayız. Önümüzdeki yıl içerisinde bu çalışmalarımızı daha da süratlendirerek hududu boydan boya geçilmez ve aşılmaz bir hale sokmaya kararlıyız. "Bkz. "Demokrat Parti Yine İktidarda Kaldı", **Zafer**, Sayı: 3274, 4 Ekim 1958, s.4.

¹⁰⁰⁸ "Mesut Bir Hadise", **Zafer**, 4 Ekim 1958, s.4.

Bunun en büyük sebebi, Türkiye'nin uzun yıllar çeşitli ihmallere maruz kalmasında yatmaktadır. DP, bu güzel vatan ve üzerinde yaşayan "*civanmert*" halkı "*israf*" edilmiş maziden bir an evvel kurtulmak için elinden geleni yapmaktadır.¹⁰⁰⁹ Elazığ'a DP tarafından yapılan hizmetlerden bahseden Gedik, Elazığ için 317 milyon TL'lik bir yatırım yapıldığını ifade etmiştir. Ona göre DP iktidarından önce Elazığ'a yapılan toplam yatırım miktarı ise 11 milyon 995 bin 729 TL'dir. Yapmış olduğu mukayese ile DP hükümetine karşı muhalefet tarafından "*siz ne yaptınız?*" şeklindeki eleştirilerine cevap vermiştir. Elazığ yatırımlarını sıralayarak 30 milyon TL Şeker Fabrikası ve 28 Milyon değerinde Hazar Santrali, Çimento Fabrikası, Et Kombinası'nın temellerinin DP iktidarı döneminde atıldığını altını çizmiştir. Gedik, Keban Barajı Sondajı, hava meydanı ilave tesisleri, otomatik telefon tesisatı, Devlet Demiryolları Muş hattı, memur lojmanları, subay apartmanları gibi diğer hizmetleri de eklemiştir. Geçmiş senelerde bunların hiç birisinin yapılmadığını ifade eden Gedik, bunun nedenini önceki dönem iktidarlarının hiç bir zaman DP iktidarının ölçüsünü yakalayamamış olmasına bağlamaktadır.¹⁰¹⁰ Ancak ona göre yapılan bu yatırımlar yeterli değildir. Muhalefet ise DP yatırımlarına karşı gelmektedir. DP'nin ülke genelinde yaptığı Şeker Fabrikaları ile ilgili muhalefet tarafından "*efendim Şeker Fabrikasına ne lüzum var. Şeker mi ihraç edeceğiz?*" şeklinde itirazlar gelmektedir. Aynı şekilde çimento fabrikaları için de muhalefetten benzer tepkiler gördüklerini yineleyen Gedik, "*Çimento Fabrikalarına ne lüzum var diyorlar. Elbette eğer vatani yine sadece yer yer harabe halinde bırakacak ve büyük bir nispette vatandaşlarımızı ya toprak altında ya kovuklarda barınmaya mahkum edecek olursak çimento fabrikasına lüzum yok. Liman yapmayacaksak çimento fabrikasına lüzum yok.*"¹⁰¹¹ ifadeleri ile eleştirilere Elazığ'dan cevap vermiştir.

Elazığ'ın ardından Tunceli'ye giden Gedik buradaki incelemelerinin ardından Erzincan'a geçmiştir. Burada yapmış olduğu konuşmada, 1939 Erzincan depremine değinmiş ve deprem sonrası on yedi bin vatandaşın hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Ona göre depremin ardından, Erzincanlılar türlü sıkıntılar çekmiştir. DP iktidarı ile birlikte, 1950-1958 arası Erzincan için harcanan para miktarı 130 milyon liranın

¹⁰⁰⁹ "Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Konuşması", **Zafer**, Sayı: 3277, 7 Ekim 1958, s.1-3.

¹⁰¹⁰ "Hepimize Düşen Bazı Vecibeler", **Zafer**, Sayı: 3277, 7 Ekim 1958, s.3.

¹⁰¹¹ "Açılan Tesisler ve Rakamlar", **Zafer**, Sayı: 3278, 8 Ekim 1958, s.4.

üzerindedir. DP iktidarı ile CHP iktidarını mukayese eden Gedik, 1942-1950 yılları arasında Erzincan'a yapılan yardımın sadece 11 milyon lira olduğunun altını çizmiştir.¹⁰¹² Erzincan incelemelerinin ardından Erzurum'a hareket etmiş ve burada okul açılışlarını gerçekleştirmiştir. Daha sonra yurt gezisini tamamlayarak uçakla Ankara'ya dönmüştür.¹⁰¹³

¹⁰¹² "Dahiliye ve Nafia Vekillerinin Nutukları", **Zafer**, Sayı: 3278, 8 Ekim 1958, s.4.; Elazığ konuşmasında İnönü'yü eleştiren Gedik; "İnkâr...Her şeyi kendine, her şeyi inkar. Bu ne zamandan başlar, bunun hazin bir hikayesi ve misali vardır. 1938 yılında Türk milleti büyük evladı Atatürk'ü maddi olarak kaybetti. Onun ölümü bütün bir memleket için en büyük matem oldu. O büyük vatan evladını daha henüz muazzam naşın üstüne dökülen milletin göz yaşları kurumadan Başvekillik mertebesine kadar yükselen ve bu gün CHP'nin sevk ve idarecilerinden bir zat şu hükmü ilan etmekten çekinmemiştir. 'artık bir devri İsmet açılmıştır.' Yani Atatürk devri kapanmıştır. Bu sözlerin ve kelimenin lügat manasında mevcut Atatürk devrini küçük düşürme ve matuf bir maksadın gizli olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmek isteyen sadece bir devrin kapanmış ve yeni bir devrin açılmış olduğunu iddia eden bu sözlere bir noktada iştirak etmek mümkündür. Hakikaten hepimizin tesahup etmekte ancak iftihar edeceğimiz bir Atatürk devrini kapatmışlar, ancak sözleri ve fiilleri ile yeni bir devir tam 945 mücadelelerine ve nihayet 1950'ye kadar devam eden bir duraklama ve atalet devrini bu sözleri ile açmışlardır. " ifadelerini kullanmıştır. Bkz. "Hazin Hikaye", **Zafer**, Sayı: 3278, 8 Ekim 1958, s.4.

¹⁰¹³ "Geri Tepen Silah", **Zafer**, Sayı: 3278, 9 Ekim 1958, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 Mayıs Askeri Müdahalesine Giden Yolda Yaşanan Hadiseler, İktidar-Ordu-Muhalefet İlişkileri ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Ölümü

1959 sonlarında iyice gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkileri Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından kritik öneme sahiptir. Zira, bu dönemde Çanakkale-Geyikli, Kayseri-Yeşilhisar başta olmak üzere ciddi hadiseler meydana gelmiştir. Bunlar 27 Mayıs Askeri Müdahalesi yolunda yankı uyandıran olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşananlar iktidar, muhalefet ve ordu arasında krize neden olmuştur. Kriz muhalefet tarafından siyasi çekişme ekseninde ön plana çıkarılmaya çalışılırken, ordu içerisindeki cunta yapılanması tarafından ise muhafaza edilmiş ve 27 Mayıs 1960 gününe kadar gizli tutulmuştur. Süreç içerisinde, Dahiliye Vekili Namık Gedik, görevi gereği üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye çalışmıştır. İç güvenlik ve kamu düzeni ile alakalı olaylara müdahale ederek, gelişmelerin önemli aktörleri arasında yerini almıştır. Bu bağlamda, yaşananların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve bu incelemenin sıklet merkezi olarak Dahiliye Vekaleti'nin baz alınması, askeri müdahaleye giden yolda düşünsel bütünlük açısından faydalı olacaktır.

1. Kamu Güvenliğinin Tam Anlamıyla Sağlanması Adına Yapılan Çalışmalar: Polis Gücünün İyileştirilmesi

İktidar ile muhalefet arasındaki anlaşmazlıkların boyutunun değişmesi, ciddi hadiselerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum olaylara müdahale eden polislerin de nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmesini zorunlu kılmıştır. Çünkü, yaşananlar neticesinde en çok eleştiri kolluk kuvvetlerine yapılmıştır. Eleştirilere polis kuvvetlerinin sayısal yetersizliği, vatandaşa karşı üslubu, orantısız güç kullanımı¹⁰¹⁴ vb. örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda İstanbul'a 750 polis,

¹⁰¹⁴ Polisin vatandaşa karşı orantısız güç kullanımı ve şiddet uygulaması ile alakalı olarak CHP Çankırı Milletvekili Dursun Akçaoğlu, 31 Temmuz 1959 günü TBMM'ye, İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından sözlü olarak cevaplandırması isteği ile bir soru önergesi vermiştir. Soru Önergesi: "Son zamanlarda polis ve jandarma tarafından dayak atma hadiselerinin arttığı, haksız ve sebepsiz

Türkiye genelinde ise 3250 polis takviyesi planlanmıştır. İstanbul'daki süvari birliklerinin takviyesi de ayrıca yapılacaktır. Polis Teşkilatının takviyesi ve modernizasyonu hakkında konuşan Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, birisi Ankara diğeri İstanbul'da olmak üzere iki büyük Polis Laboratuvarının açılacağını ve bunun yanında, 50 adet alıcı ve verici telsiz istasyonunun da hizmete gireceğini ifade etmiştir. Polis eğitimi noktasında gelişmeler yaşandığını bildiren Gökten, Kayseri'ye 400 kişi kapasiteli, üçüncü polis okulunun inşa edileceğini dile getirmiştir.¹⁰¹⁵ Ayrıca İstanbul'da modern bir Emniyet Müdürlüğü yapılması ve yeni Emniyet binasının üzerine bir helikopter pisti de inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰¹⁶

Topkapı hadiseleri, İstanbul polis teşkilatının nitelik ve nicelik bakımından yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Zira hadiselerde muhalefetin en çok üzerinde durduğu konu, polislerin olayları bastırmakta geç kaldığı ya da yetersiz kaldığı konusu olmuştur. Bu bakımdan ülke genelinde yapılan polis takviyesinde İstanbul gerek nüfusu, gerekse burada önemli hadiseleri cereyan ediyor olması sebebiyle aslan payını almıştır. Haziran 1959 itibari ile İstanbul'dan 6 baş komiser, 6 Komiser, 5 Komiser Yardımcısı, 47 polis memuru, 1 muamelat amiri ve 1 de muamelat memuru doğu illerine tayin edilmiştir.¹⁰¹⁷ Diğer yerlerden de yeteri kadar personel İstanbul'a gelecektir. Bunun yanında çıkarılan kararname ile 20 ilin Emniyet Müdürü de değiştirilmiştir.¹⁰¹⁸ Ayrıca Ankara'da 240 rütbeli ve polis memuru başka illere tayin edilmiştir.¹⁰¹⁹

yere bir çok vatandaşların her tarafı mosmor edilinceye kadar kıyasıya dövüldükleri, hatta hükümet merkezinde, gece yolda gidenlerin bekçiler tarafından yollarının çevrildiği ve bir astsubayın, gece bekçileri tarafından vurulup öldürüldüğü, gazete sütunlarına kadar intikal etmektedir. Vatandaşlara reva görülen bu iptidai hareketleri, uygun buluyor musunuz? Bulmuyorsanız, bu hususta ne gibi önleyici ve cezalandırıcı tedbir almaktasınız?" Bkz. "İçişleri Bakanına Sorulan Sual" **Cumhuriyet**, Sayı: 12576, 31 Temmuz 1959, s.1.

¹⁰¹⁵ "İstanbul Polisi Takviye Edilecek" **Cumhuriyet**, Sayı: 12538, 23 Haziran 1959, s.1-5

¹⁰¹⁶ "Emniyet Sarayı Yapılıyor", **Cumhuriyet**, Sayı: 12592, 16 Ağustos 1959, s.1.

¹⁰¹⁷ İstanbul'dan tayin edilen polisler ve gittikleri yerler şu şekildedir: Altı Baş komiserden Basın Odası Şefi Halit Elver Mardin Emniyet Müdür Vekilliği'ne, Talat Somer Erzurum'a, Saim Özkalp Bitlis'e, Reşat Tanören Siirt'e, Fikret Erman Turhal'a, Şemsettin Sayiner Van'a, Altı Komiserden Münir Göktürk Diyarbakır'a, Abdullah Pektaş Erzurum'a, Altan Güvenel Urfa'ya, Mehmet Oğuz Erzurum'a, Ekrem Merket Bingöl'e, İsmail Akman Malatya'ya, Beş Komiser Yardımcısından M. Kemal Güçmar Yozgat'a, Fethi Suner Hakkari'ye, Yaşar Aras Rize'ye, Recep Kahraman Tunceli'ye ve Ahmet Gürkaya Siirt'e tayin edilmişlerdir. Ayrıca 47 polis memuru, 1 muamelat amiri ve 1 muamelat memuru da, doğu illerine tayin edilmişlerdir. Bkz. "İstanbul Polisinde Nakiller", **Cumhuriyet**, Sayı: 12545, 30 Haziran 1959, s.1-5.

¹⁰¹⁸ Emniyet Müdürleri Arasında Yapılan Tayinler: Trabzon Em. Müd. Şadan Ferit Kansu Denizli'ye, Denizli Em. Müd. Kemal Özsoy Urfa'ya, Urfa Em. Müd. Mazhar Korkmaz Katamonu'ya, Kastamonu Em. Müd. İsmail Hakkı Demirel Manisa'ya, Aydın Em. Müd. Hüseyin Çağlar Tunceli'ye, Afyon Em.

Ülke genelinde polis gücü bir taraftan iyileştirilirken, diğer taraftan polislerle ilgili şikayetler de gelmektedir. Bu durum polis gücünün sadece nicelik değil, nitelik bakımından da iyileştirilmesi zorunlu kılmaktadır. Burhan Apaydın isimli bir avukat, 28 Kasım 1959'da Savcılığa dilekçe vererek, Ayhan Bigütay isimli bir vatandaşın polis tarafından *"hurdahaş edilinceye kadar"* dövüldüğünü iddia etmiştir. Savcılığa verilen dilekçede, dayak hadiselerine meydan veren İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ile dayak attığı tespit edilecek olan diğer memurlar hakkında gerekli işlemlerin yapılması istenilmiştir.¹⁰²⁰ Polisler ile ilgili şikayetler söz konusu olurken diğer yandan Dahiliye Vekili Namık Gedik, emniyetin öneminden bahsederek polis teşkilatının gerekliliğini ortaya koymuştur. Dahiliye Vekili Namık Gedik 5 Kasım 1959'da Kayseri Polis Okulu'nda yapmış olduğu konuşmada Emniyet Teşkilatının görev bilinci ve genel emniyet konuları üzerinde durmuştur. Gedik, *"Demokratik rejimle idare edilen memleketlerin, siyasi topluluklara tanıdığı olduğu kanuni haklar, hiç bir zaman sonu anarşiye giden hudutsuz hürriyetler değildir ve olamazlar."*¹⁰²¹ ifadeleri ile muhalefeti kast ederek, siyasetçilerin sorumsuzca hareketlerinin, Türkiye'nin genel güvenlik ve asayişini ciddi sıkıntılara sokacağını altını çizmiştir.

2. Mülki İdari Taksimatta Yapılan Değişiklikler

Dahiliye Vekaleti bir takım nahiye ve ilçelerin, il veya ilçe olma talepleri ile meşgul olmaktadır. 1959 içerisinde de bu talepler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, Bakanlık tarafından bahse konu yılda 12 ilçenin il olmasına karar verilmiştir. Konu ile ilgili Dahiliye Vekaletinden yapılan açıklamada, *"Milli hayatımızın çeşitli cephelerinde kaydedilen inkişafılara müvazi olarak süratle artmakta olan nüfusumuzun, gelişen sosyal ve ekonomik hayatın yükselttiği umumi*

Müd. Orhan Erdem Adıyaman'a, Çankırı Em. Müd. Hüseyin Özcan Trabzon'a, Hatay Em. Müd. Esat Nermi Malatya'ya, Bitlis Em. Müd. Selahattin Karataş Hatay'a, Van Em. Müd. Fehmi Kutoğlu Uşak'a tayin edilmişlerdir. Bkz. "20 Vilayetin Emniyet Müdürleri Değişti", **Hürriyet**, Sayı: 4010, 30 Haziran 1959, s.1-5.;

¹⁰¹⁹ "Emniyet Teşkilatında Geniş Ölçüde Tayinler Başladı", **Ulus**, Sayı: 12930, 3 Ağustos 1959, s.1.

¹⁰²⁰ "İstanbul Emniyet Müdürü Dün Mahkemeye Verildi", **Akşam**, 29 Kasım 1959, s.1.

¹⁰²¹ "Dr. Namık Gedik Kayseri Polis Okulu'nun Açılışında Çok Veciz Bir Konuşma Yaptı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2901, 5 Kasım 1959, s.1-5.

*yaşama seviyesinin ortaya koyduğu yeni ihtiyaçların ve medeni zaruretlerin ışığı altında idari, mülki taksimatın, yeniden gözden geçirildiği"*¹⁰²² belirtilmiştir.

Dahiliye Vekaleti tarafından, idari mülki taksimat ile alakalı hazırlanan kanun tasarısına göre ilk etapta il olması uygun görülen yerler Merzifon, Kırıkkale, Beypazarı, Iğdır, Ardahan, Kilis, İskenderun, Karaman, Akşehir, Aksaray, Divriği ve Konya Ereğlisi olarak belirlenmiştir. Ayrıca, 1959 için Dahiliye Vekaleti tarafından yapılan açıklamada, Silifke, Bayburt, Develi ve Şebinkarahisar İlçelerinin de il olması için düzenleme yapıldığının altı çizilmiştir. Adı geçen yerler için ayrı bir tasarı hazırlanarak Meclise getirileceği belirtilmiştir.¹⁰²³ Hazırlanan tasarıda, Ereğli ve Karaman'ın bulunması, Konya'da bu durumun protesto edilmesine neden olmuştur. Bu amaçla protestocu gruplar tarafından imza kampanyaları düzenlenmiştir. Öte yandan, Bandırma, Edremit ve Osmaniye'nin de il olacağı Dahiliye Vekaleti tarafından açıklanmıştır.¹⁰²⁴

Dahiliye Vekaleti tarafından, mülki taksimatta değişikliğe giden adımların atılması, bir takım çevrelerce, Türkiye'nin eyalet sistemine doğru gittiği yolunda yorumların yapılmasına neden olmuştur. Bu tür düşüncelerin kamuoyunda yaygınlıkla duyulması üzerine, Dahiliye Vekili Namık Gedik konu ile ilgili açıklama yapmak durumunda kalmıştır. Anayasa bakımından Türkiye'nin eyaletlere ayrılmasının mümkün olmadığını dile getiren Gedik'e göre 1938'den beri yapılan talepler incelenerek tartışılmaktadır. Türkiye'nin nüfusu on iki milyon iken 66 il bulunmaktaydı. Oysa bu gün nüfus otuz milyona yaklaşmıştır. Bunun bir gereği olarak sosyal ve ekonomik şartlardan dolayı il sayısı da arttırılacaktır. İl olacak ilçelerin isimleri belirlenmiş ve bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Kısa bir süre sonra kanun tasarıları Meclise sunulacaktır.¹⁰²⁵

¹⁰²² "12 İlçenin Vilayet Olması Katileşti", **Cumhuriyet**, Sayı: 12677, 9 Kasım 1959, s.1-5.

¹⁰²³ "12 İlçenin Vilayet Olması Katileşti", **Cumhuriyet**, Sayı: 12677, 9 Kasım 1959, s.1-5.; "Vilayet Olacak Kazalar", **Zafer**, Sayı: 3642, 9 Kasım 1959, s.1.

¹⁰²⁴ "Bandırma, Edremit, Osmaniye İl Oluyor", **Akşam**, 20 Kasım 1959, s.1-5.; "Konyalılar İlçe Olmak İçin İmza Topluyor", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1959, s.1-5.; "Üç Kaza Daha Vilayet Oluyor", **Milliyet**, Sayı: 3423, 20 Kasım 1959, s.1.

¹⁰²⁵ "Türkiye'nin Eyaletlere Ayrılması Mümkün Değil", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1959, s.1.; "Dr. Gedik Eyalet Sistemi Olmayacak Dedi", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2922, 30 Kasım 1959, s.1

3. 27 Mayıs Askeri Müdahale Sürecinde Meydana Gelen Olaylar ve Dahiliye Vekaleti

CHP Genel Başkanı İnönü ve beraberindeki heyetin, "*ege taarruzu*" adı altında başlatmış oldukları yurt gezileri, DP ve CHP arasında büyük bir krizin çıkmasına neden olmuştur. CHP Genel Başkanı'na Uşak'ta yapılan saldırı iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimi doruk noktasına ulaştırmıştır. Bu hadisenin ardından İktidar, CHP'nin yurt gezilerine çıkmasından endişe duyarken, bu gezilerini devam ettirme kararlılığında olan bir muhalefet karşımıza çıkmaktadır. CHP yurt gezilerine, ufak çaplı gerginliklerle devam etmiştir.¹⁰²⁶ CHP'nin DP ile süregelen kötü ilişkisi, CHP Heyeti'nin Çanakkale-Geyikli ziyareti sırasında büyük bir gerginliğe dönüşmüştür. Burada yaşanan hadiseler, iktidar ve muhalefeti tekrardan karşı karşıya getirerek ülke gündemini bir anda işgal etmiştir.

3.1. Geyikli Olayları

3.1.1 Geyikli'de Hadisesi, CHP Tahkik Heyeti ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

1959'un sonbaharı, Türk siyasi hayatı açısından oldukça hareketli bir dönem olarak kayda geçmiştir. Gitgide gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkileri, CHP'nin Uşak hadiseleri nedeni ile Menderes ve Gedik hakkında Meclis tahkikatı açılmasının reddedilmesi ile bir üst boyuta taşınmıştır.¹⁰²⁷ Bu bağlamda CHP'nin atmış olduğu adımlardan ve girişimlerden sonuç alamaması parti teşkilatını tekrardan meydanlara inmeye zorlamıştır. Böylece CHP yaşanan gelişmeler karşısında, Meclis dışındaki çalışmalarına hız vermeye karar vermiştir.

Ege gezisinin ardından bu sefer de Karadeniz çalışmalarına hazırlanan CHP, Genel Sekreter Kasım Gülek ve beraberinde 30 kişiden oluşan bir heyet ile İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'a gitmiştir. Meclis'te başarılı olamadıkları girişimleri meydanlarda halka anlatma amaçlanmıştır. Ordu ve Trabzon'daki

¹⁰²⁶ "İki Muhalif Parti de Yurt Gezisine Hazırlanıyor", **Hürriyet**, Sayı: 3986, 3 Haziran 1959, s.1.; "Tatil Gezisi: CHP'liler 26 Vilayete Dağılıyor", **Hürriyet**, Sayı: 3999, 16 Haziran 1959, s.1."CHP Ekipleri Yurt Gezilerine Başladı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12537, 22 Haziran 1959, s.1.

¹⁰²⁷ "Mecliste Beklenen Çatışma Vuku Buldu", **Akşam**, 12 Mayıs 1959, s.1.

çalışmalarını sorunsuz neticelenmiş ancak Giresun gezisi sırasında hadiseler meydana gelmiştir. Polis, kanun ihlali yapıldığı gerekçesiyle CHP'li heyeti karşılamaya gelen taraftarlara müdahalede bulunmuş ve çıkan olaylar neticesinde topluluk polis marifeti ile dağıtılmıştır.¹⁰²⁸

Karadeniz'de yaşanan hadiselerin üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra CHP heyeti rotasını bu sefer Çanakkale'ye çevirmiştir.¹⁰²⁹ 11 Eylül 1959'da CHP Genel sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki heyet, Çanakkale'nin Ezine İlçesine bağlı Geyikli bucağına gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu sırada Çanakkale Valiliği, CHP'lileri takip ederek nerede kaldıklarına kadar bilgi edinip Dahiliye Vekili Namık Gedik'e durumu telgraf yolu ile bildirmişlerdir.¹⁰³⁰ Ancak, bu süreçte hiç beklenilmeyen bir durum yaşanmış ve iddiaya göre, burada bulunan DP'liler tarafından protesto edilen CHP'li heyet bölgeden ayrılmak durumunda kalmışlardır. 500 kadar olduğu tahmin edilen DP'li grubun tazyiki neticesinde CHP'li heyetin bucak merkezine giremediği ve saldırıya maruz kaldığı basına yansımıştır.¹⁰³¹

Konu ile alakalı Menderes, 27 Aralık 1960'da Yüksek Adalet Divanı'nda, Geyikli hadiseleri ile ilgili yapılan birinci oturumda vermiş olduğu ifadesinde, "...Bu işle Dahiliye Vekili meşgul oldu, bütün inisiyatif Dahiliye Vekili'nin elindedir. Şimdi ifadeye göre gece halk, burada birikmiş, ne yapalım diye bana sormuşlar, ben de ne yapıyorlar orada demişim. Şimdi bütün bunlardan anlaşılıyor ki, bu hadiseleri ben resen takip ediyor değilim. Resen takip eden, Dahiliye Vekilidir."¹⁰³² diyerek buradaki tüm sorumluluğu Dahiliye Vekili Namık Gedik'in üzerine yüklemiştir. Bunun üzerine, mahkeme başkanının, "Ama size bağlı. Hadiseleri size bildiriyor. Kendisi yapacak değil ya!" diyerek Menderes'in, sorumluluğu Dahiliye Vekiline

¹⁰²⁸ "Polis Yurttaş Yumrukla da Dağıtamadı", **Ulus**, Sayı: 12937, 10 Ağustos 1959, s.1-5.; "Giresun'da Polis Halkı Zorla Dağıtmak İstedi", **Ulus**, Sayı: 12938, 11 Ağustos 1959, s.5.

¹⁰²⁹ Aslan, **a.g.t.**, s.103.

¹⁰³⁰ Bu durum, Çanakkale Valiliği ile Dahiliye Vekaleti arasındaki telgraf yazışmalarından anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, 12.09.1959 günü saat: 14.00'da, Çanakkale Valiliği tarafından Dahiliye Vekaleti'ne çekilen telgrafa; "CHP genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki milletvekilleri ile gazete muhabirleri, 11.09.1959 günü saat 19.30'da Çanakkale'ye gelip, geceyi Doğan Oteli'nde geçirmişler. 12.09.1959 günü de, hareket eden uçakla İstanbul'a gitmişlerdir. Bunlardan Nusret Sefa Coşkun ile Mardin Milletvekili Hasan Raşit Tankut, bazı kazalarımızı dolaşmak üzere Çanakkale'de kalmışlardır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰³¹ "CHP'liler Çanakkale'de Taş Toprak Yağmuruna Tutuldu", **Son Posta**, Sayı: 5637, 12 Eylül 1959, s.1.; Ayhan Yetkiner, "Geyikli Hadiseleri", **Kim Dergisi**, Sayı: 70, 19 Eylül 1959, s. 8.; "DP'lilerin Taktiği", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 6.; Gündüz, **a.g.t.**, s.283.

¹⁰³² **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.; Emine Gürsoy Naskali, **Yassıada Zabıtları XII**, İstanbul, 2014, s.268.

yüklenmesini anlamsız bulmuştur.¹⁰³³ Öte yandan, Menderes'in, Çanakkale'deki yaşananları Gedik'e yüklemesi ile ilgili olarak, Yüksek Adalet Divanı'nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 06 Ocak 1961 günkü ikinci oturumunda, tanık olarak dinlenen CHP Ankara milletvekili İbrahim Saffet Omay'ın, Geyikli hadiseleri ile ilgili, *"Menderes, hadisenin baş tertipçisidir. İcra organının başındadır, direksiyonda oturan insandır, teşkilatın genel başkanındır. Onun arzusu ile olmuştur. Onun malumatı olmadan, Çanakkale'de en küçük bir hareketin yapılmasına imkan ve ihtimal yoktur."*¹⁰³⁴ ifadelerini kullanması önemlidir. Zira, Omay, Menderes'in aksine buradaki sorumluluğun tamamı ile Dahiliye Vekilinde olduğu iddiasına karşı çıkarak Menderes'ten habersiz hiç bir adımın atılamayacağını beyan etmiştir.

İktidar, CHP'nin Geyikli'ye Çanakkale'de gerginlik çıkarmak maksadı ile gittiğini düşünmektedir. Muhalefet, Geyikli de yaşananlarla Uşak'ta yaşananlara kendi penceresinden bakarken, iktidar her iki olaya kendi penceresinden yaklaşmaktaydı. Muhalefete göre iki hadisede de, polis olaylara seyirci kalmıştır. İktidara göre ise her iki hadise, CHP tarafından tahrik sonucu bilinçli olarak çıkarılmıştır. CHP'nin bu tavrını soğuk savaş yöntemlerine benzeten DP, Çanakkale'de meydana gelen olayların da, bu yöntemin bir parçası olduğunu iddia etmektedir.¹⁰³⁵

Bu süreç içerisinde CHP Genel Sekreteri Gülek, yaşananları bir basın toplantısı düzenleyerek kamuoyuna açıklama gereği duymuştur.¹⁰³⁶ Basın toplantısı başlamadan önce ufak çaplı bir gerginlik yaşanmış ve Gülek, basın mensupları arasında bulunan Anadolu Ajansı muhabirinin dışarı çıkmasını istemiştir.¹⁰³⁷ Ardından toplantıya başlayan Gülek, Geyikli'de yaşanan hadiseleri cana kast ve öldürmeye teşebbüs olarak yorumlamış ve burada yaşananlarla Uşak'ta yaşananlar arasında bağlantı kurarak tertip olarak değerlendirmiştir.¹⁰³⁸ Kamyonlarla Geyikli'ye,

¹⁰³³ BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰³⁴ BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰³⁵ "Geyikli Hadiselerinde", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2865, 23 Eylül 1959, s.5.

¹⁰³⁶ BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰³⁷ "Gülek Bir Gazeteciyi Basın Toplantısından Çıkardı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 13 Eylül 1959, s.1.; "Geyikli Hadiseleri", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVI, Sayı: 268, 15 Eylül 1959, s.7.

¹⁰³⁸ Yaşanan olayların tertipçisi olarak, DP Çanakkale Milletvekili Ahmet Sezen, DP İl Belediye Başkanı Sadi Fenerciğil ve İl Genel Meclis Üyesi Arif Erensoy olduğu iddia edilmiştir. Bkz. "Gülek ve Dört CHP'li Arkadaşı", **Vatan**, Sayı: 6614, 12 Eylül 1959, s.5.; "Çanakkale'de Dünkü Müessif Hadiseler", **Cumhuriyet**, Sayı: 12619, 12 Eylül 1959, s.1.; "G. Sekreter Olay Bir Tertip Eseridir Dedi", **Vatan**, Sayı: 6615, 13 Eylül 1959, s.1.; Nebi Miş, **Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye'de**

DP'li mütecavizlerin taşındığını iddia eden Gülek, bu durumu Çanakkale Valisi'ne yıldırım telgrafi çekmek sureti ile önceden bildirdiklerini ve tedbir almasını söyledikleri dile getirmiştir. Ancak burada çıkan olaylardan bahisle, valilik tarafından hiç bir tedbir alınmadığının altı çizilmiştir.¹⁰³⁹ Gülek, Geyikli'de yaşanan durumdan bahisle, bu gibi hadiselerin devam etmesi durumunda ağır sonuçların meydana gelebileceğini dile getirerek, "*Politikacıların dikkat ile tarih okumaları gerekir. Tarih gösterir ki, bu gibi hadiseler, milletleri vahim sonuçlara götürmüştür.*"¹⁰⁴⁰ ifadeleri ile iktidarı bu konuda uyarmıştır.

Geyikli hadisesinin ardından, CHP burada meydana gelen olayları ayrıntılı bir şekilde incelemek için milletvekillerinden oluşan bir tahkik heyeti oluşturma kararı almıştır.¹⁰⁴¹ Ancak iktidar tarafından bu duruma itiraz gelmiştir.¹⁰⁴² Çünkü iktidar, Meclis nizamnamesi dışında herhangi bir milletvekili ya da heyetin bir olay hakkında incelemeye hakkının olmadığı fikrinde ısrarla durmaktaydı.¹⁰⁴³ Hatta, DP

Güvenlikleştirme Siyaseti, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2012, s.200.

¹⁰³⁹ Gülek, Basın Toplantısında, yaşananları şu şekilde anlatmıştır: "Vurun, öldürün nidaları ile üzerimize hücum ettiler. Biz, zorlukla parti binasına girdik. Oradan dövülerek, belki de öldürülecek olan bazı vatandaşlarımızı kurtarmak için fırladık. Bu arada, İsmail Sevinç isimli bir arkadaşımızı muhakkak bir ölümden kurtardık. Bu esnada, resim çekmek isteyen Ulus gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner'in ve Dünya Gazetesi muhabiri Orhan Paksayar'ın üzerine, 'gazetecileri öldürün' diye saldırdılar. Ayhan Yetkiner'in makinesini ve burnunu kırdılar." Bkz. "Tertipli Tecavüz Esnasında İki Gazeteci Yaralandı", **Vatan**, Sayı: 6614, 12 Eylül 1959, s.1.; "Gülek Geyikli'deki Hadiseleri Anlattı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7373, 13 Eylül 1959, s.5.; "Gülek Geyikli Olayını Anlattı", **Milliyet**, 13 Eylül 1959, s.1-5.; "Geyikli Hadiseleri", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVI, Sayı: 268, 15 Eylül 1959, s.7.

¹⁰⁴⁰ "Gülek, Geyikli'deki Hadiseleri Anlattı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7373, 13 Eylül 1959, s.5.; "Gülek Geyikli'deki Hadiseyi Anlattı", **Milliyet**, Sayı: 3354, 13 Eylül 1959, s.1-5.

¹⁰⁴¹ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.; Oluşturulmak istenilen Tahkik heyeti içerisinde yer alan İbrahim Saffet Omay, kendisinin, konu ile alakalı İsmet İnönü imzası ile bir telgraf aldığını belirterek, bahse konu telgrafi, 27.12.1960 günü Geyikli hadiseleri ile alakalı Yüksek Adalet Divanı duruşmasında aynen okumuştur. Söz konusu telgrafta; "Sayın İbrahim Saffet Omay, müşterek toplantıda alınan karar gereğince zatıalınız sayın Daniş Yurdakul ile birlikte, Geyikli hadiselerini mahallinde tetkik etmek üzere, görevlendirilmiş bulunuyorsunuz. Bu vazifeyi kabul etmenizi ve 17 eylül perşembe günü saat 11'de İstanbul il merkezinde Daniş Yurdakul ile birleşerek, bu günlerde Çanakkale'ye hareket etmenizi rica eder, sevgi ve saygılarımı sunarım." ifadeleri geçmektedir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁴² Aydın, **a.g.t.**, s.218.

¹⁰⁴³ Yüksek Adalet Divanı'nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 06.01.1961 günkü ikinci oturumunda, tanık olarak dinlenen CHP milletvekili Daniş Yurdakul, bu konu ile alakalı olarak; "...bir Ulus aldım, trene binerken gazeteyi okuyunca yetkili bir zat tarafından, gazetede bir beyanat intişat etmişti. Bu yetkili zatın, Dahiliye Vekili olduğu muhakkaktı. İfade tarzı onu gösteriyordu. Orada, Halk Partisinin, bu şekilde bir yere tahkik heyeti gönderemeyeceğini, tahkik heyetlerinin ancak resmi makamlar tarafından tayin ve tespit edileceğini, eğer bu heyet Meclis Grupları tarafından gönderiliyorsa, bunu da kendine mahsus formalitelerinin olduğunu, şayet bu heyet giderse, bundan doğacak hadiselerin mesuliyetini de kabul etmeleri icap edeceği, vesaire bildiriliyordu." ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadenin dikkat çeken yanı, gazetede ki beyanatın, Dahiliye Vekiline ait olduğu muhakkaktı sözleri olmuştur. Buradan hareketle, Geyikli hadiseleri ile ilgili, muhalefetin hükümet

Çanakkale İl İdare Heyeti Reisi Müjdat Bingöl, 17 Eylül 1959'da Çanakkale Valiliği'ne göndermiş olduğu bir yazı ile heyetin gelmesinin uygun olmadığını gerekçelerle anlatmaya çalışmıştır.¹⁰⁴⁴ Buna karşılık CHP ise herhangi bir milletvekilinin bir şikayet üzerine olayı yerinde takip etmek ve ilgililere duyurmakla görevli olduğunu fikri üzerinde durmaktaydı. Geyikli'ye gidecek olan heyetin bir Meclis tahkikatı yapmayacağını savunan CHP, heyetin görevinin burada yaşanan olayların mahiyetini tespit etmek ve konu ile alakalı belgeleri toplamak olduğunun altını çizmekteydi.¹⁰⁴⁵ Bu durumu da Çanakkale Valiliği'ne 07 Eylül 1959'da yazdıkları resmi yazı ile bildirmişlerdir.¹⁰⁴⁶

CHP yapmış olduğu toplantı ile Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul ve Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay başkanlığındaki bir heyeti Geyikli'ye gönderme kararı almıştır. Heyet olayları yerinde incelemek üzere gidecektir.¹⁰⁴⁷ Daha sonra, alınan karar gereği heyet Geyikli'ye gönderilmiştir. Heyetin iskeleye yavaşmasının ardından, burada bekleyen Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, DP Çanakkale Milletvekili Nuri Togay ve Müjdat Bingöl ayrı bir kamarada, CHP heyeti ile görüşme yapmışlardır.¹⁰⁴⁸ CHP heyetine göre Çanakkale Valisi, CHP heyetine geri dönmeleri çağrısında bulunarak bölgeyi terk etmelerini istemiştir. Heyet, DP'lilerin protestoları neticesinde buradan ayrılmak durumunda kalmış ve İmroz'a

kanadından aklına ilk gelen kişi Dahiliye Vekili Namık Gedik'tir. Yani muhalefet, bu süreçte kendilerine karşı en çok direnç gösteren kişinin Gedik olduğunu düşünmekte ve olaylar hep Gedik'in içerisinde olduğu bir pencereden kamuoyuna açıklamaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁴⁴ Bingöl'ün yazısındaki gerekçeler şu şekilde sıralanmıştır: 1- Heyet, gayri resmi ve hiç bir yetkiye sahip olmadan bu tahkikata mezun bulunmadığı, 2- Hadiseler dolayısıyla mahalli heyecanın had bir safhaya girmiş bulunduğu, 3- Bu tahkikat esnasında, daha müessif hadiselerin meydana gelmesi ihtimalinin olduğu ve CHP heyetinin bu şartlar altında gelmesinin, Çanakkale çapında hadiseler çıkarmak amacına hizmet ettiği gerekçesi ile hükümetin temsilcisi olan Çanakkale Valiliği tarafından bu girişimin önlenmesi istenilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁴⁵ "İç Politikada Mücadele Şiddetlenmeye Başladı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12623, 16 Eylül 1959, s.1-5.
¹⁰⁴⁶ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁴⁷ "Geyikli'ye Bir CHP Heyeti Gidiyor", **Vatan**, Sayı: 6617, 15 Eylül 1959, s.1.; "CHP Merkez Yönetim Kurulu Dün Ani Bir Toplantı Yaptı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12624, 17 Eylül 1959, s.1.; "CHP heyeti Geyikli'ye Gitmek Kararını Değiştirmiyor", **Vatan**, Sayı: 6619, 17 Eylül 1959, s.1-5.; CHP bu konu ile ilgili bir tebliğ yayımlamıştır. Söz konusu tebliğde; "Çanakkale gezisinden dönen Genel Sekreter ve arkadaşlarının, Geyikli'de uğradıkları tecavüzler hakkında malumat alınmıştır. Hadise, vahim bir mahiyette görüldüğünden bu hadisenin mahiyet ve şümülünü mahallinde tespit etmek üzere bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. "Halk Partisinin Çanakkale Hadiselerine Dair Tebliği", **Cumhuriyet**, Sayı: 12622, 15 Eylül 1959, s.1.

¹⁰⁴⁸ "Devekuşu Tertipleri", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVI, Sayı: 269, 28 Eylül 1959, s.4.

gitmiştir.¹⁰⁴⁹ Bunun üzerine CHP Merkez Yönetim Kurulu tebliğ yayımlayarak tüm engellemelere rağmen heyetin Geyikli'ye gireceğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁰ CHP heyetinin Geyikli'ye girememiş olması ile muhalif basın tarafından, çoğulcu/çoğunlukçu demokrasi anlayışı tartışmaları gündeme alınarak, DP eleştirilmiştir.¹⁰⁵¹ Heyetin Geyikli'ye girme isteğini sürdürmesi, işleri iyice çıkmaza sürüklemiştir. Çanakkale'de bulunan heyet Geyikliye karayolu ile gitmeye karar vermiştir.¹⁰⁵² Ancak Ezine-Geyikli yolunun 31. Km'sinde, bazı gruplar tarafından protesto edilmiş ve Geyikli'ye girmesi bir kez daha engellenmiştir. Yaşanan olaylar karşısında, hadiseler ile ilgili Çanakkale Sulh Ceza Hakimliğinin 23 Eylül 1959 tarih ve 959/44 sayılı kararı ile yayın yasağı getirilmiştir.¹⁰⁵³

Burada yaşanan hadiseyi Çanakkale Valisi 24 Eylül 1959 tarih, saat: 15.00'da Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgrafla bildirmiştir. Telgrafa göre, Çanakkale'nin Ezine ilçesinin Geyikli nahiyesine gitmekte olan CHP milletvekillerinin aracına yolun 28. km'sinde¹⁰⁵⁴ toplanan halk tarafından taş ve sopalarla saldırılmıştır. Bu CHP heyeti içerisinde bulunan araç içerisinde inen Gelibolu CHP idare heyetinden olan Aziz Şengül¹⁰⁵⁵ isimli kişi taşıma ruhsatlı tabancasını teşhir etmiştir. Şengül yolculara hitaben, "*yolumuzu kesemezsiniz dağılın, yoksa hepinizi yakarım*" diyerek tabancasını çekmiş ve ateş etmiştir. Bunun üzerine kalabalık tarafından elindeki tabanca alınmış bu sırada Jandarmanın bölgeye intikali ile kurtarılmışlardır.¹⁰⁵⁶ Bu hadise sırasında, heyeti Geyikli'ye götüren taksi şoförü Rıfat Gökhan, 3 Kasım 1960'da Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na göndermiş olduğu yazıda olay anını anlatmıştır. Buna göre 23 Eylül'de kendisinin idare ettiği araç içerisinde bulunan TBMM üyeleri Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'a yapılan

¹⁰⁴⁹ "CHP Tahkik Heyeti Ç. Kaleye Çıkamadı", **Milliyet**, Sayı: 3361, 20 Eylül 1959, s.1-5.; "Çanakkale'de Dün Gece Müessif Hadiseler Oldu", **Cumhuriyet**, Sayı: 12627, 20 Eylül 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁵⁰ "CHP Tebliğ Yayımladı", **Milliyet**, Sayı: 3362, 21 Eylül 1959, s.1-5.; "CHP Merkez Yönetim Kurulu Bir Tebliğ Yayımladı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12628, 21 Eylül 1959, s.1.

¹⁰⁵¹ Nadir Nadi, "Öyle mi Dersin?" **Cumhuriyet**, Sayı: 12627, 20 Eylül 1959, s.1.

¹⁰⁵² "CHP Tahkik Heyeti Dün Çanakkale'ye Çıkabildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12628, 21 Eylül 1959, s.5.

¹⁰⁵³ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁵⁴ Bir takım basına göre bu rakam 28. km değil 31. km dir. Bkz. Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

¹⁰⁵⁵ Bu kişi Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu tarafından, 21.10.1959 tarihli Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen ve Çanakkale hadiselerini özetleyen yazıda CHP İdare Heyetinden birisi olarak belirtilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁵⁶ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

saldırı, aynı günün sabahı uçakla Çanakkale'ye inen Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve III. Şube Müdürü Kenan Koç ve DP Milletvekili Servet Sezgin tarafından idare edilmiştir. Saldırı sonucu araç tahrip edilerek içinde bulunanlar öldürülmek istenilmiştir.¹⁰⁵⁷ Yazının 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra kaleme alınmış olması önem arz etmektedir.

CHP heyeti, Geyikli'de yaşanan hadiselerle alakalı, Dahiliye Vekaleti'ne bir telgraf çekerek, durumu Bakan Gedik'e şikayet etmişlerdir. Telgrafa göre, günlerden beri kanun teminatı altında bulunan hürriyetlerin ne şekilde sınırlandırıldığı Dahiliye Vekaletince malumdur. Bu sınırlamalara sebep olarak gösterilen heyecan ve infial gibi sebepler "gülünç" bir iddiadan öteye geçememiştir. Sorumlu idarecilerin müsamahalı tutumları "*partizanları*" daha da "*şımartmakta*" dır. "*Bu insanların, vatandaşın selamet ve emniyetle istifadesi için, devletin teminatı altında bulunan vatan yollarını kendi nöbetçileri, devriyeleri, yığınakları, bindirilmiş kıtaları ve irtibat ekipleri ile, günlerden beri adeta bir tatbikat sahası haline getirdiklerini size tekrar haber veriyoruz...*" Güvenlik güçleri hadiseler karşısında hiç bir müdahalede bulunmamakta ancak buna karşın CHP'li vekillerin araçları durdurularak gitmelerine engel olunmuştur. Ancak, tertipçilerin yollarına devam etmelerine mani olunmamıştır. Bu şikayetlerin bir sonuç vereceğine duyulan inanç da zayıftır.¹⁰⁵⁸

Böylece telgrafta güvenlik kuvvetlerinin çifte standart uyguladıklarını ve olaylara müdahale sırasında parti ayrımı yapıldığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Yüksek Adalet Divanı'nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 6 Ocak 1961'deki ikinci oturumunda tanık olarak dinlenen CHP milletvekili Daniş Yurdakul bu konuyu, "*Bu telgrafta diyordu ki, Dahiliye Vekiline, siz bu vatanın, yolların bekçisisiniz, vatandaşların rahatlıkla seyahatini temine mecbursunuz, bu gün bu yolların hali görülecek manzara arz ediyor, bu yollar askeri tatbikat haline getirilmiş, yapanları siz de biliyorsunuz, biz de biliyoruz, çok rica ederiz, müdahale edin. Tabi ses seda yok.*"¹⁰⁵⁹ ifadeleri ile yorumlamıştır.

¹⁰⁵⁷ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁵⁸ "Çanakkale'de Gergin Hava Devam Ediyor", **Milliyet**, Sayı: 3364, 23 Eylül 1959, s.1-5.; "Geyikli Olayları Dün İçişleri Bakanlığı'na Şikayet Edildi", **Vatan**, Sayı: 6625, 23 Eylül 1959, s.1-5.; "Radyo Gazetesi Muhalefete Karşı Tedbir Alacağını Dün Açıkladı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12630, 23 Eylül 1959, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁵⁹ **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

CHP Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul ve Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay tarafından Dahiliye Vekaleti'ne çekilen bu telgraf üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik, 10 maddeden oluşan bir cevap hazırlamıştır. Telgrafın tamamı incelendiğinde, Çanakkale'de çıkan olayların sorumluluğunun CHP'ye yüklendiği görülmektedir. Gedik telgrafa, Geyikli'de yaşanan hadiselerin önceden CHP tarafından çıkarıldığını ifade ederek başlamıştır. Ona göre CHP'nin asıl amacı DP iktidarına bir an önce son vermektir. Halk Partisi her fırsatta DP'nin meşru bir iktidar olmadığını kamuoyuna açıklamaktadır. Bunun altında yatan sebep ise meşru olan iktidarı kendilerinin kuracağı yönünde bir algı oluşturma gayretidir.¹⁰⁶⁰ Halk Partisinin bu üslup ve davranışları çok büyük tehlike arz etmekte bu söz ve davranışlar ancak ihtilalin eşiği ve arifesinde bulunan ülkelerde görülebilmektedir.¹⁰⁶¹ Gedik'in bu cümlesi önem arz etmektedir. Zira Gedik bu sözlerle, DP döneminde CHP'yi ihtilalcılıkla itham eden belki de tek Dahiliye Vekili olma özelliği kazanmıştır. Gedik son dönem olayların okumasını çok iyi yapabilmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu durumu, toplumun ne kadar kutuplaştığını ve iktidar- muhalefet ilişkilerinin hangi tehlikeli dehlizlerde gezdiğini görebilmiş ve bunu da yazılı bir metin haline getirmekten çekinmemiştir. Zira, Gedik'in bu tespitinden sadece 8 ay sonra 27 Mayıs Askeri Müdahalesi gerçekleşecektir. Telgrafa göre DP iktidarının meşruiyetinden şüphe duymanın aksine bütün memleket tarafından sevgi ile benimsenmiştir. Hükümet kuvvetlidir ve her yerde vaziyete hakimdir. CHP tarafından "*ihtilalci*" bir mahiyet taşıyan teşvik ve tahrikler umulan neticeleri asla vermeyecektir. İktidarı bu derece ağır ithamlarla suçlayan muhalefetin, milletvekilliği dokunulmazlığı siperi altında korunuyor olmasını da içine sindiremeyen Gedik, bu durumu meşru bir muhalefetin, meşru müdafaası olarak görmenin asla kabul edilemeyeceğinin altını çizmiştir.¹⁰⁶²

¹⁰⁶⁰ Dahiliye Vekili'nin kendilerine cevap olarak göndermiş olduğu telgrafi yorumlayan CHP Tokat milletvekili Daniş Yurdakul, Yüksek Adalet Divanı'nda görülen Çanakkale Geyikli hadiselerinin 06.01.1961 günü ikinci oturumundaki tanık ifadesinde "...evet, biz radyoda daha evvel dinledik. Sonra yıldırım telgrafi olarak bize geldi. Bizim yazdığımız yazı ile münasebeti olmayan bir cevaptı bu. Onlar bize diyor ki, siz kendinizi haklı göstermek için ters mantıkla hareket ediyorsunuz. İhtilaf çıkaracaksınız, tahrik ediyorsunuz, ihtilalin öncülüğünü yapıyorsunuz. Tahkik heyeti kuramazsınız, mevzuat, salahiyyetiniz, yetkiniz yoktur. Böylece, bizim şikayetimizle alakası olmayan bir cevap alıyoruz." ifadelerini kullanarak, şikayetleri ile uzaktan yakından alakası olmayan bir cevap gönderdiğini iddia ettiği Dahiliye Vekili Namık Gedik'i eleştirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁶¹ "Menderes Gedik'le 3 Defa Görüştü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12631, 24 Eylül 1959, s.5.

¹⁰⁶² "Menderes Gedik'le 3 Defa Görüştü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12631, 24 Eylül 1959, s.5.

Hadiselerin ardından bölgeye gönderilmek istenilen CHP Tahkik Heyetinin iyi niyetinden şüphe duyulmaktadır. CHP tarafından oluşturulan Tahkik heyetini tanımayan Gedik, bu durumu "*devlet içinde devlet*", "*hükümet içinde hükümet olmaz*" sözleri ile tanımlamıştır. CHP'nin, seyahat adı altındaki toplantılarının gayri kanuni özellikler taşıdığını dile getiren Gedik, bu gezi ve toplantıların halkı darbeye teşvik ettiğini söyleyerek iktidar partisinin, CHP'nin "*ihtilalci tahriklerinin bekçisi ve yardımcısı*" olmayacağını altını çizmiştir. Hükümet yolların bekçisidir ihtilalcıların değil ifadelerini kullanan Gedik, cevap telgrafında bir çok kez ihtilal kelimesini sarf etmiştir.¹⁰⁶³ CHP'lilerin Çanakkale'ye tahrik amacı ile geldiğini yineleyen Gedik'e göre CHP, Çanakkale'ye seyahat ya da gezip görme maksadıyla gelmemiştir. Çanakkale'ye daha önceden yapılmış olan "*tahriri*" tazelemek ve devam ettirmek için gidilmiştir. "*Bütün bunların esef verici mahiyeti yanında memnun olunacak taraf, bir soğuk harbi devam ettirmek ve ihtilal tahriklerinde bulunmak için, hala Çanakkale'de bulunmak hususunda nasıl bir ısrarla hareket etmekte olduğunuzun umumi efkarca tespit edilmiş olmasıdır...*"¹⁰⁶⁴

Telgrafta Gedik'in CHP'yi "*ihtilalci*" gibi sıfatlarla isimlendirmesi, muhalefet ve muhalefete yakın basın tarafından tepki ile karşılık bulmuştur. Bu bağlamda bir takım basında, "*Siz, Türkiye Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı olarak, bir siyasi teşekkülün ihtilalci ve gayri meşru mahiyet taşıyan metotlarından haberdarsınız da, niçin gereken tahkikatı süratle tamamlamıyor ve işi adalete teslim etmiyorsunuz.*"¹⁰⁶⁵ ifadelerine yer verilerek, Gedik'in ortaya attığı iddianın büyük bir suçun karşılığı olduğu ve bu durumda, adli yönden derhal işlem başlatılması gerekliliği ortaya koyulmuştur. Doğrudan İçişleri Bakanı Namık Gedik'e hitaben yazılan, "*Açık Konuş*" isimli yazı incelendiğinde Gedik'in demokrasiye olan inancını günden güne yitirdiğinden bahsedilmektedir. Konu ile alakalı, Gedik ile arasında

¹⁰⁶³ "Menderes Gedik'le 3 Defa Görüştü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12631, 24 Eylül 1959, s.5.; Namık Gedik'in bu sözüne karşılık, Kim Dergisi yazarlarından Orhan Birgit, Beklenen Hadiseler başlıklı yazısında; "Geyikli'de Çanakkale'de mal ve can emniyeti sarhoşların ayaklarının altında çiğnenmek istenirken hükümetin, 'ihtilal tahrikçilerinin değil, yolların bekçisi' olduğunu söyleyenlere sorarım. Daha ne zamana kadar vatandaşları sizden olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırmakla birincilerinin üzerinde kanaat getirmeye devam edeceksiniz. İkincilere, her türlü muamelenin reva görülmesine göz yumacaksınız." Bkz. Orhan Birgit, "Beklenen Hadiseler", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt:7, Sayı: 85, 3 Şubat 1960, s. 19.

¹⁰⁶⁴ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4. "Hükümet İhtilal Tahrikçilerinin Bekçisi ve Yardımcısı Değildir", **Yeni Sabah**, 24 Eylül 1959, s.5.

¹⁰⁶⁵ Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

geçen bir diyaloga yer veren Kim Dergisi yazarı Orhan Birgit'e göre, 1958 Haziranında İstanbul Valisinin makam odasında Gedik ile yapmış olduğu konuşma önem arz etmektedir. Bu konuşma Dahiliye Vekili Gedik'in politika ile ilgili düşüncelerini öğrenmek bakımından faydalı olmuştu. Gedik, demokrasinin yeni bir mahiyet aldığına inanmaktaydı. Gedik'e göre Abraham Lincoln ve Thomas Paine Jefferson gibi doktrin sahipleri fosilleşmiş zihniyetlerin temsilcileriydi. Artık dünya başka bir istikamete doğru gitmekteydi. Bu yeni bir nizamdı. *"Bu bir Yeni Nizamdı. Yeni Nizam Gaziantep'te, Zile'de, Uşak'ta, Topkapı'da, nihayet Geyikli, Çanakkale İskelesi ve Çanakkale-Ezine Şosesinin 31. kilometresinde başlayan tertiplerle yürütülmeye çalışılıyordu. Yolun sonunu siz ve arkadaşlarınız, için bir kabus haline gelen Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılması ile alacağınıza inanıyorsunuz."*¹⁰⁶⁶ sözleriyle Birgit, Gedik'e karşı sert bir üslup takınmıştır.

Sözü, Gedik'in, *"devlet içinde devlet, hükümet içinde hükümet olmaz."* cümlesine getiren Birgit, Gedik'in CHP Tahkik Heyeti için söylemiş olduğu bu sözün, esasında Çanakkale'deki protestocu gruplara ait olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bir sergerde güruhu, milletvekillerinin yolunu keserek gazetecileri dövüyor. Bir başka grup ise Çanakkale iskelesini tutarak milletvekillerini gemiden indirmek istemiyor. Namık Gedik niçin bu sergerdelere devlet içinde devlet, hükümet içinde hükümet olmayacağını hatırlatmıyor. Birgit, *"Sizi Bay Gedik, muhalefetin ihtilal ve gayri meşru yolda olduğunu ileri süren iddialarınız karşısında daha açık ve delil ile Türk Adliyesine davet ediyorum."*¹⁰⁶⁷ ifadeleri ile bir kez daha, Gedik'i iddialarını ispatlamaya davet etmiştir.

Bu süreç içerisinde, Geyikli olayı nedeni ile iktidar ve muhalefet arasındaki söz düellosu, iktidar tarafından CHP'nin kapatılacağı söylentilerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁰⁶⁸ Geyikli'de meydana gelen olayların büyümesi ve uzaması üzerine buradaki hadislerle ilgili yayın yasağı getirilmiştir.¹⁰⁶⁹ CHP Tahkik Heyeti, 24

¹⁰⁶⁶ Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

¹⁰⁶⁷ Orhan Birgit, "Açık Konuşunuz", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 11.

¹⁰⁶⁸ Nadir Nadi, "Karparsa Ne Olur", **Cumhuriyet**, Sayı: 12630, 23 Eylül 1959, s.1.

¹⁰⁶⁹ "Çanakkale-Ezine Yolunda Dün Olan Hadiselerin Neşri Yasak", **Milliyet**, Sayı: 3366, 24 Eylül 1959, s.1-5.; "Çanakkale Ezine Şosesinde Hadiselerin Neşri Yasak Edildi", **Vatan**, Sayı: 6626, 24 Eylül 1959, s.1-5.; "Ezine Yolundaki Hadise ile İlgili Neşir Yasağı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12631, 24 Eylül 1959, s.1.

Eylül'de Çanakkale'den İstanbul'a dönmüştür.¹⁰⁷⁰ 28 Eylül 1959'da ise CHP Genel sekreteri Kasım Gülek'in, görevinden çekilmesi ve yerine CHP Meclis Grup Başkan Vekili İsmail Rüştü Aksal'ın getirilmesi, CHP içerisinde hizbin meydana geldiği şeklindeki yorumlara sebep olmuştur.¹⁰⁷¹ Olağanüstü bir şekilde toplanan CHP Meclis Grup Yönetim Kurulu, Geyikli hadiseleri ve bu süreçte iktidar partisinin tutumunu görüşmüştür. Toplantı sonunda, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e karşı, Meclis Tahkikatı açma taleplerinin olacağı dile getirilerek *"Milletvekilliği sıfat ve vazifelerine karşı göze alınan bu tutumun son derece tehlikeli avakabı üzerinde görüş birliğine varılarak, Dahiliye Vekili hakkında Meclis Tahkikatı açılmasına ittifakla karar verilmiştir."*¹⁰⁷² ifadelerine yer verilmiştir.

1959 Eylülünü oldukça meşgul eden Geyikli hadiseleri, toplumda yaydığını endişe ve hadiselerin uzaması, basının tepkisini çekmeye başlamıştır. Muhalif basında, *"İkinci Dünya Harbinin son yıllarındaymışız gibi. Müttefik kuvvetleri, Avrupa kıtasına çıkacak, çıkıyor, çıktı dendiği günlerdeyiz sanki. Herkeste bir heyecan. Bir merak. Bir ne olacak kaygısı? Şimdi sene 1959. Aradan bunca yıl geçmiş. Gökyüzünde roketler, suni peykler, füzeler vızır vızır. Eloğlu, 'Lunik'i, ayın ortasına oturtmuş. Amerikalılar, aya gidecek pilotları seçmiş bile. Bizde ise mesele;*

¹⁰⁷⁰ "Galata'da Müessif Bir Hadise Oldu", **Milliyet**, Sayı: 3367, 25 Eylül 1959, s.1-5.; "Şehrimizde Dün Hadiseler Oldu", **Vatan**, Sayı: 6627, 25 Eylül 1959, s.1.; "CHP Tahkik Heyetinin Gelişi Dün Hadiseli Geçti", **Cumhuriyet**, Sayı: 12632, 25 Eylül 1959, s.1.; "İç Politikada Yeni Bir Dönem Başlıyor", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2867, 25 Eylül 1959, s.1.

¹⁰⁷¹ "Gülek CHP G. Sekreterliğinden İstifa Etti", **Hürriyet**, Sayı: 4100, 28 Eylül 1959, s.1.; "Gülek İstifa Etti", **Milliyet**, 28 Eylül 1959, s.1-5.; "Gülek Genel Sekreterlikten Çekildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12635, 28 Eylül 1959, s.1.; "Maskesi Düşen Kasım Gülek Genel Sekreterlikten Dün İstifa Etti", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 2870, 28 Eylül 1959, s.1.; Görev değişimi ile alakalı, Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu tarafından 2 Kasım 1959 günü, Dahiliye Vekaletine gönderilen, CHP Milletvekillerinin Kongrelerde Yaptıkları Konuşmaların özetlerini içeren yazıda; "Kasım Gülek'in, gezileri sırasında yaptığı gayri kanuni konuşma ve tahrikçilik hareketlerinden dolayı genel sekreterlikten istifa ettirildiği..." ibaresi yer almıştır. Yazıda, bu görüşün, CHP'li Ankara Milletvekili Muammer Akpınar, Kırşehir Milletvekili Fazıl Yalçın ve Erzincan Milletvekili Nusret Sefa tarafından, Çanakkale Biga İlçesinde, partililerle yapılan sohbet esnasında sarf edildiği dile getirilmiştir. Bu durum niyet okuma gibi değerlendirileceği gibi, Gülek'in davranışlarının partiye zarar vermesinden mütevellit, görev değişikliğini zorunlu kıldığı gibi bir sonuca da götürebilir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-4.; Konu ile alakalı CHP Milletvekili Esat M. Karakurt, 1 Ekim 1959 tarihinde vermiş olduğu beyanatında; "Ne Gülek, ne de Gülek'i seven arkadaşları böyle bir şeyi, hatırlarından bile geçirmemiştir. Bunların hepsi, Kasım Gülek'in istifasını fırsat bilerek, aramıza nifak sokmak isteyenlerin yalan haberleri, ve şayanlarından ibarettir. Beyhude ümide düşüyorlar. Biz, Gülek de dahil hepimiz, bütün CHP'liler, İnönü'nün etrafında toplanmış bir granit kaya gibi kımıldamaksızın öyle duruyoruz. Bizi yerimizden ve birbirimizden kimse ayıramaz. Vız gelir bu nevi oyunlar bize." ifadelerini kullanarak, parti içerisinde herhangi bir fikir ayrılığı olmadığı mesajını vermektedir. Bkz. "Bizi Kimse Ayıramaz", **Akşam**, 1 Ekim 1959, s.1.

¹⁰⁷² "CHP İçişleri Bakanı İçin Meclis Tahkikatı İstiyor", **Vatan**, Sayı: 6632, 30 Eylül 1959, s.1.

*iki CHP'li milletvekili Çanakkale'ye çıkacak mı, çıkmayacak mı? Geyikli'ye gidecekler mi, gitmeyecekler mi?"*¹⁰⁷³ ifadeleri kullanılarak, Amerika ve Avrupalı Devletlerin yıkıcı etkisi oldukça büyük bir savaş geçirmesinin üzerinden sadece 14 yıl geçmiş olmasına rağmen uzaya uydu gönderme telaşında olduklarını Türkiye'nin ise halen Geyikliye kaç vekil çıkarıp çıkarmamayı tartıştığını vurgulayarak, olayın vahametini ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

3.1.2. Çanakkale Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor

Geyikli hadisenin basında sıklıkla yer bulması, hadisenin git gide büyümesi ve ülke genelini meşgul eden bir hal alması, en çok Dahiliye Vekili Namık Gedik'in canını sıkmaktaydı. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, 21 Ekim 1959 günlü bir yazı ile yaşanan hadiselerin özetini Dahiliye Vekili Namık Gedik'e göndermiştir. Bu belge, devlet gözüyle hadiselerin seyrini özetlemesi açısından önem arz etmektedir.

Rapora göre CHP heyeti, Çanakkale'den ayrılışının ardından burada saldırıya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Geyikli hadiselerinin yankısı halen sürerken yaşananları yerinde tahkik etmek amacıyla, CHP'li milletvekillerinden oluşan bir Heyetin Geyikli'ye geleceği haberi, DP ve CHP taraftarları arasında gerginliğe neden olmuştur. Bu atmosfer içerisinde, CHP'li heyeti taşıyan vapur yola çıkmıştır. Geyikli'ye gelmesine yakın bir zaman dilimi içerisinde, vapurun yanaşacağı iskeleye DP ve CHP taraftarlarından yaklaşık 4000-5000 kişilik bir kitle toplanmıştır. Bu sayıdaki bir halk kitlesine karşı, güvenlik güçlerinin sayısı ise 200 kişi civarındadır. Kalabalığın gittikçe artması üzerine, polis ve jandarmaya takviye kuvvetler sağlanmıştır. Saatler 21.00'ı gösterdiğinde, CHP'li vekilleri taşıyan heyet iskeleye yanaşmıştır. Vapurun iskeleye yanaşmasının ardından, her iki partinin

¹⁰⁷³ Emin Galip Sandalcı, "Orta Oyunu", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s.13.; Sandalcı yazısında, toplumun kutuplaşmasından bahsederek, "Vatandaşlar ikiye ayrılmıştır. Bir tarafta DP'liler ve Vatan Cepheliler, DP iktidarının eşsiz başarılarını idrak basiretini gösterenler; öte yandan muhalifler, iktidarın her yöndeki hamlelerine akıl sır erdiremeyenler. Mal ve can emniyeti, fikir hürriyeti, toplantı hürriyeti, basın hürriyeti, seyahat hürriyeti, adalet; vatandaşa iyi muamele, iktisadi refah, kalkınma mı dediniz? Elbette ki, DP-V.C liler ve etrafındakiler için vardır. Ve, yine elbette ki, geride kalan ve memleketin çoğunluğunu teşkil eden muhalif paryalar için bunların hiç biri yoktur." ifadelerinde bulunmuştur. Bu yüzdendir ve bu ikili gerçek anlayışı sayesinde ki, bu gün Türkiye'de eli sopalı sarhoşlar polisin, jandarmanın, askerin gözünün önünde Bkz. Emin Galip Sandalcı, "Orta Oyunu", **Kim Dergisi**, Sayı: 71, 26 Eylül 1959, s. 13.

idare heyeti başkanları ile üçer kişilik azaları ve Valilikten ilgili kişiler vapura girerek, heyetin Çanakkale'ye çıkmaması gerektiğini ertelenmesini tebliğ etmişlerdir. Daha sonra tebliğ üzerine, temsilciler vapurdan ayrılmıştır. Bunun üzerine CHP'li vekiller, o akşam vapurdan çıkmamışlar ancak ertesi gün Çanakkale'ye çıkmışlardır. Raporda, Vekillerin Çanakkale'ye çıktıkları 20 Eylül 1959'dan, buradan ayrıldıkları 24 Eylül 1959'a kadar ilde gergin havanın hüküm sürdüğü belirtilmiştir. Ancak herhangi bir hadise çıkmaması adına, Valiliğin yoğun bir çalışma yürüttüğü ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁴

23 Eylül 1959'da CHP'li vekiller, Geyikli'ye gitme taleplerini Valiliğe iletmışlerdir. Daha sonra yola çıkan heyet, Geyikli yolunun 28. km'de, yolda arıza yapan bir kamyon ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine, CHP'lileri taşıyan otomobilden çıkan CHP Gelibolu İdare Heyeti'nden Aziz Şengül, kamyondakilerle tartışmaya girmiş ve tartışmanın büyümesi ile silahını çekmesi üzerine arbede çıkmıştır. Olaya müdahale eden jandarma, Şengül'ün elinden tabancasını almıştır. Böylece, Geyikli'ye yine giremeyen CHP'li heyet, 24 Eylül 1959 saat 09.00'da Çanakkale'den kalkan vapurla İstanbul'a dönmüşlerdir.¹⁰⁷⁵ Raporun sonuç kısmı ise CHP'li milletvekillerinin gelişlerinden dönüşlerine kadar Aziz Şengül konusu dışında en ufak bir olayın meydana gelmemesi, vilayetin ve emniyet kuvvetlerinin gece gündüz demeden cansiperane bir şekilde çalışmasına bağlanmıştır.¹⁰⁷⁶

3.1.3. Geyikli Olayı Tahkikatı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

Geyikli Olayı ile ilgili, 14 Aralık 1959'da Ezine Asliye Ceza Mahkemesinde başlayan¹⁰⁷⁷ ve Ocak 1960'da Yüksek Adalet Divanında devam eden duruşma sürecinde¹⁰⁷⁸ 22 Kasım 1960'da, 2 Nolu Soruşturma Kurulu tarafından Mütalaa verilmiştir. Adnan Menderes, Nuri Tugay (DP Çanakkale Milletvekili), Servet Sezgin (DP Çanakkale Milletvekili), Ahmet Hamdi Sezen (DP Çanakkale

¹⁰⁷⁴ BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁷⁵ BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁷⁶ BCA 10-9-0-0 / 202-624-4.

¹⁰⁷⁷ "Geyikli Sanıklarının Duruşması Başlıyor", **Cumhuriyet**, Sayı: 12712, 14 Aralık 1959, s.1-5.; "Geyikli Sanıklarının Davası Başladı", **Milliyet**, Sayı: 3448, 15 Aralık 1959, s.1.

¹⁰⁷⁸ "Geyikli Olayları Duruşmasına Dün Devam Edildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12739, 10 Ocak 1960, s.1-5.; "Geyikli Olayları Davasına Başlandı", **Akşam**, 28 Aralık 1960, s.1-5.

Milletvekili), Cemal Gökten (Emniyet Genel Müdürü)'ın sanık olarak yer aldığı mütalaanın, Hadisenin Oluş Tarzı başlığına göre 1959 Eylülünde CHP milletvekili Kasım Gülek ve arkadaşları Çanakkale'nin Geyikli bölgesinde DP taraftarlarının saldırısına maruz kalmışlardır. CHP hadisenin üzerine bölgede yerinde inceleme yaptırmak üzere İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'dan oluşan bir tahkik heyeti oluşturmuştur. İstanbul'dan, Gemlik vapuru ile bu iki milletvekilinin Çanakkale'ye hareket ettiklerini haber alan Başbakan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik, Çanakkale DP İl Başkanı ve Çanakkale Valisine talimat vererek, CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye çıkarılmaması yönünde baskı yapmışlardır. Bu süreç içerisinde, CHP'li heyeti taşıyan vapurun Çanakkale İskelesine yaklaşmasına engel olunmuştur. Daha sonra Geyikli'ye gitmek üzere yola çıkan Halk Partisi milletvekillerinin karşısına, 31. km'de bir çok köylü ve DP'linin çıkarak, taş ve sopalarla otomobillerine saldırmışlardır. Heyet Geyikli'ye giremeyince Çanakkale'ye dönmek zorunda kalmışlar ve 24 Eylül 1959'da Çanakkale'yi terk etmişlerdir.¹⁰⁷⁹

Mütalaanın deliller bölümü incelendiğinde yine Namık Gedik'in ismine rastlanmaktadır. Bu bölüme göre heyet içerisinde bulunan CHP milletvekillerinden İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'un, Geyikli'ye gideceğini haber alan Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü, bu durumu Başbakan Menderes'in özel kalem müdürü Arif Özgen'e bildirmiştir. Ancak bu bilgi Menderes'in dikkatini çekmemiş ve Menderes *"ne halleri varsa görsünler"* şeklinde bir ibare kullanmıştır. Bu sırada Başbakan İstanbul Park Otel'de bulunmaktadır. Başbakanın konuyu fazla önemsememesi üzerine, Dahiliye Vekili Namık Gedik Park Otel'e Menderes'in yanına gelmiştir. Gedik, Menderes'e hitaben, *"Bu adamlar, kendilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde görüyorlar, Meclisin salahiyyetlerine tecavüz ediyorlar, adli ve idari makamların el koydukları bir hadiseyi tahkik etmek için kurdukları komisyon azaları, orada yeni hadiseler çıkarmak maksadı ile ellerinden geleni yapıyorlar."*¹⁰⁸⁰ ifadelerini kullanarak, durumun önemini aktarmıştır. Bunun üzerine Adnan Menderes, *"O komisyon oraya zor gider mani olacaktır"* diyerek engel olunması talimatı vermiştir. Namık Gedik, Çanakkale Demokrat Parti İl Başkanı

¹⁰⁷⁹ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

¹⁰⁸⁰ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

Nejat'a telefon ederek CHP milletvekillerinin, mahalli DP'liler tarafından protesto edilmesi talimatını vermiştir. Öte yandan Anadolu Ajansı vasıtası ile radyolarda yayınlatmış olduğu bir tebliğde, Meclis kararı olmadan milletvekillerinin ortak bir tahkik komisyonu meydana getiremeyecekleri, buna teşebbüs edildiği takdirde sonuç ve sorumluluğunun müteşebbislere ait olacağı ilan edilmiştir. Buna göre, başlangıçta konuyu önemsemeyen Başbakan Menderes'in, Namık Gedik'in ısrarlı çabaları neticesinde, konunun önemini kavradığı ve bu şekilde talimatlarını verdiği şeklinde bir düşünce ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁸¹

Daha sonra Gedik Çanakkale valisini telefonla arayarak "*Halk Partisi tahkik heyeti Çanakkale'ye gelecektir. Şimdi tedbir alın, hiç bir şeyden çekinmeyin. Bunlar, Çanakkale'ye çıkarılmayacak, aynı vapurla geri döneceklerdir.*" diye emir verdiği gibi, Çanakkale DP İl Başkanına da, telefonla valiye söylediği cümleleri tekrarlayarak, "*Bu adamları Çanakkale'ye çıkarmayacaksınız. Partili arkadaşlarınızı da harekete geçirin. Başvekil beyefendi de, gözlerinden öper.*"¹⁰⁸² ifadelerini kullanmıştır. Namık Gedik'in, Valiye verdiği talimatlara karşı Çanakkale Valisi milletvekillerinin seyahatlerine müdahale edemeyeceğini ve talimatta ısrar edilmesi karşısında istifa edebileceğini söylemiştir.¹⁰⁸³

¹⁰⁸¹ **BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.**; Menderes, 27.12.1960 tarihinde Yüksek Adalet Divanı'nda, Geyikli hadiseleri ile ilgili vermiş olduğu ifadesinde; mahkeme başkanının, CHP heyeti içerisindeki iki milletvekilinin Geyikli'ye giderek burada bir soruşturma yapamaz mı? Yapmasına kanuni bir engel var mı? şeklinde sorusuna Menderes; "Kanuni bir mani elbette yoktur. Mesele soruşturmada değil; adli ve idari mahkemelerin el koymuş olduğu bir meselede, soruşturabilecek bir cihet yoktur. Siyasi bir parti olarak hadise çıkarmak değil, bilakis mevcut hadiseleri yatıştırmak gayreti ile hareket etmeleri lazımdır." şeklindeki beyanı ile bu konudaki haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.**

¹⁰⁸² **BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.**; Adnan Menderes, 1 numaralı geçici kanunun, 6. maddesine tevfi kan Sakit Resisicumhur ile Başvekil ve Vekilleri ve eski iktidar mensuplarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere kurulan, 27.12.1960 tarihli, Yüksek Adalet Divanı duruşması sırasında, mahkeme başkanı tarafından kendisine hitaben; "...Çanakkale Valisi'nden sonra mahalli Demokrat Parti İl Başkanına söylemişsiniz, çıkarmayacaksınız, böyle harekete geçin, Başvekil gözlerinizden öper demiş." iddiasına karşılık Menderes; "Başvekil de gözlerinizden öper demiş, ama; resen demiş." diyerek, kendisinin bu sözü söylemediğini ifade etmiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 203-626-1.**

¹⁰⁸³ **BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.**; Mütalaaya göre, İçişleri Bakanı Gedik'in talimatına karşı gelen Vali Akkutlu'nun, 27 Mayıs Askeri Müdahalesine kadar görevi başında bulunuyor olması, Gedik ile aralarındaki istifa tartışmasının gerçekliğini tartışmaya açmaktadır.; Dönemin Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan, mahkeme ifadesinde; "Çanakkale Valisi'nin istifa edeceği haberi üzerine, kendisini yakinen tanıdığı için, Namık Gedik'in emri ile, istifayı önlemek maksadı ile Çanakkale'ye gittiğini" beyan etmiştir. Bu beyanı esas alınarak, 27.11.1960 tarihinde, 209 Esas ve 170 Karar No ile; 27.10.1960 tarihli, Çanakkale ve Geyikli Olayları Dolayısı ile Yüksek Soruşturma Kurulu'na Verilen Kısmen Son Tahkikatın Açılmasına, Kısmen Meni muhakemeye Dair Verilen Karar ile, Göktan'ın muhakemesinin menine karar verilmiştir.

CHP'li heyetin, Çanakkale'ye çıkartılmaları konusunda ayrıntılı bir şekilde durulan deliller bölümüne göre, Adnan Menderes ve Namık Gedik, Park Otel'de yemek yerken, Başbakanlık Özel Kalem Müdüründen heyetin durumu ile ilgili Çanakkale'den bilgi almasını istemişlerdir. Özel Kalem Müdürü Arif Özgen, telefonla Çanakkale Valisi ile görüştüğünü ve ondan aldığı bilgiye göre heyeti taşıyan vapurun iskeleye yanaştığını, yolcuların çıktığını, DP'lilerin iskeleyi doldurmuş olduklarını ve olay çıkmaması için tedbir alındığını aktarmıştır. Bunun üzerine Menderes, *"Biz, ona, hadise çıkmaması için tedbir al diye emir vermedik. Verdiğimiz emir, o adamların Çanakkale'ye ayak basmamalarını temine matuftur, bunu söyleyin."* ifadelerini kullanmıştır. Bunun üzerine Namık Gedik, tekrardan Çanakkale Valisi ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Gedik Valiye, vapur hareket edinceye kadar kalabalığın iskelede bekletilmesi ve milletvekillerinin dışarı çıkmaya teşebbüs etmeleri halinde, gösteri yapmaları talimatını vermiştir. Daha sonra Menderes ve Gedik, özel kalem müdüründen heyetin durumu ile ilgili bilgi almasını istemişler, sabah erken saatlerde iskelede kimsenin olmadığı bir zamanda heyetin Çanakkale'ye çıktıklarını ve halen parti binasında olduklarını bildirmesi üzerine, Menderes Gedik'e hitaben, *"Hani çıkmamaları için tertibat alınmıştı? Bu kadar gürültü patırtı üzerine, ellerini kollarını sallaya sallaya vapurdan çıkıyorlar, Vali hala hadise olmadığından bahsediyor."* diyerek, Valinin merkeze çağrılmasını emretmiştir.¹⁰⁸⁴ Bunun üzerine Vali'yi hemen telefonla aratan Gedik, Valiye hitaben, *"Nasıl oldu da mebusları şehre bıraktınız? Size ne talimat verilmişti? Başvekil çok sinirlendi, onları kati surette Geyikli'ye göndermeyeceksiniz. Her çareye başvurulacak, anlıyor musunuz? Bana da malumat verin."*¹⁰⁸⁵ diyerek telefonu kapatmıştır.

19 Eylül 1959'da Çanakkale'ye çıkan CHP heyeti, Çanakkale'den Geyikli'ye gitmek istemişler ancak bu durumu haber alan Menderes ve Gedik, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan'ı, doğrudan Çanakkale'ye göndererek, bu duruma engel

¹⁰⁸⁴ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-1.; Menderes, 27.12.1960 tarihinde Yüksek Adalet Divanı'nda, Geyikli hadiseleri ile ilgili vermiş olduğu ifadesinde, Valinin merkeze çağrılması talimatını vermediğini dile getirerek; "orada bir hadise var, bu hadisenin üzerine Vali buraya gelsin demek, merkeze almak ve bir nevi cezaya maruz bırakmak şeklinde bir tedbir olarak mütalaa edilemez. ben, hiç bir zaman bu şekilde hareket etmedim. Bu, hatalı olur. Bir an için farz edelim ki, Valiyi merkeze almak icap edecektir, o, ileride düşünülecek bir mesele olur...Valiyi merkeze alın diye bir şey söylediğimi hatırlamıyorum" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁸⁵ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-1.

olmasını istemişlerdir. Bu süreç içerisinde, kara yolu ile Geyikli'ye gitmek isteyen Heyetin yolu, Geyikli istikametinin 31. km'sinde DP'liler tarafından kesilerek, heyete saldırıda bulunulmuştur.¹⁰⁸⁶

Tavsif ve Mütalaa kısmında ise bahsi geçen her beş sanığın hareketi TCK 64 delaleti ile 155/4,3,I ve 80. firkalarına uygun suç olacağı ve bu suretle, sanıkların bir numaralı kanunun 6. maddesine tevfikan, Yüksek Adalet Divanı'na sevklerine karar verilmiştir.¹⁰⁸⁷ 209 Esas ve 170 Karar No ile; 27 Kasım 1960 tarihli, Çanakkale ve Geyikli Olayları Dolayısı ile Yüksek Soruşturma Kurulu'nca Verilen Kısmen Son Tahkikatın Açılmasına, Kısmen Meni muhakemeye Dair Verilen Karar incelendiğinde, kararın verildiği tarihte, Namık Gedik'in hayatta olmaması sebebi ile *"müntehir Namık Gedik'in ölümü sebebi ile tahkikat ve takibat yapılamayacağından, bunun hakkında amme davasının düşmesine..."* ifadeleri ile Namık Gedik hakkında, Geyikli hadiseleri ile ilgili dava düşürülmüştür.¹⁰⁸⁸ Adnan Menderes, Nuri Togay, Servet Sezgin ve A. Hamdi Sezen hakkında son tahkikatın açılmasına karar verilirken Cemal Gökten'in meni muhakemesine karar verilmiştir.¹⁰⁸⁹

3.1.3.1. Geyikli Olayı Sanıklarının Mahkeme İfadeleri ve Namık Gedik

3.1.3.1.1. Başbakan Adnan Menderes'in İfadesi

Başbakan Adnan Menderes'in, Geyikli hadisesi ile alakalı 7 Kasım 1960 tarihli mahkemede sanık olarak vermiş olduğu ifade metin incelendiğinde, hadiseleri ile alakalı hazırlanan mütalaa da yer alan bir çok konu ile çelişkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Menderes Dahiliye Vekili Namık Gedik'e, CHP milletvekillerinden İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'un Çanakkale'ye girmemeleri konusunda herhangi bir talimat vermediğini beyan etmiştir. Böylece Menderes'in bu ifadeleri CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye sokulmamalarının Dahiliye Vekili Namık Gedik'in, bireysel kararının bir ürünü olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Menderes, Çanakkale-Geyikli hadiseleri ile alakalı daha sonra

¹⁰⁸⁶ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

¹⁰⁸⁷ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

¹⁰⁸⁸ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

¹⁰⁸⁹ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

yapılan duruşmalarda da Namık Gedik'i suçlayıcı cümleler sarf etmiştir.¹⁰⁹⁰ Ancak, ülke gündemini oldukça meşgul eden bu derece büyük çaplı bir hadisede Dahiliye Vekilinin Başbakana sormadan bireysel hareket etmesi tartışmaya açık bir konudur. İfadeye göre Menderes'in konu ile alakalı doğrudan bir talimatı bulunmamaktadır. Ancak, Namık Gedik'e bahse konu milletvekillerine halkın galeyana gelmemesi adına bu gezilerinin ertelenmesi konusunda telkinlerde bulunmuştur. Aksine, milletvekillerinin Çanakkale'ye girmemeleri ve onların seyahat özgürlüklerinin engellenmesi adına kesinlikle bir talimat vermemiştir.¹⁰⁹¹

Mütalaada yer alan, Namık Gedik'in Çanakkale Valisi ile konuşması sırasında tüm bu olanlara Menderes'in çok kızdığı şeklindeki ifadeleri kabul etmeyen Menderes, Namık Gedik benim kızdığım yolunda bir beyanda bulunmuş ise bu durumun şahsını bağlamayacağını ifade etmiştir. Menderes son olarak, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan ile DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in Çanakkale'ye gönderilmeleri konusuna değinmiştir. Bu kişilerin Çanakkale'ye gitmeleri talimatını kendisinin asla vermediğini belirtmiştir. Bunların Çanakkale'de olduklarından bile haberinin olmadığını dile getiren Menderes bahse konu kişileri Dahiliye Vekili Namık Gedik göndermiş ise bunun sebep ve mahiyeti konusunda bilgisinin olmadığını söyleyerek ifadesini bitirmiştir.¹⁰⁹²

Tüm bunlar ışığında, Menderes'in ifadesi incelendiğinde, ifadenin veriliş tarihi itibari ile Namık Gedik'in hayatta olmaması da dikkate alınarak bir fikir yürütülmelidir. Gedik, yapısı itibari ile fazla inisiyatif alacak mahiyette bir kişilik taşımamaktadır. Hele ki, Geyikli hadisesi gibi gündemi işgal eden büyük olaylar esnasında, Menderes'e danışmadan ve bilgi vermeden adım atacak bir devlet adamı olmadığı düşünülmektedir. Dolayısı ile gerek Askeri müdahale sonrası sanıkların

¹⁰⁹⁰ Adnan Menderes, 27 Aralıkta yapılan Çanakkale ve Geyikli Olayları duruşmasında; CHP milletvekillerinin Çanakkale'ye çıkarılmayışı ve Geyikli yolunda 31. kilometrede uğradığı tecavüzden İçişleri Bakanı Namık Gedik'in mesul olduğunu söylemiştir. Bkz. "Menderes Dün Bütün Suçu Gedik'e Yüklledi", **Milliyet**, Sayı: 2908, 28 Aralık 1960, s.1-5.; **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

¹⁰⁹¹ **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹⁰⁹² **BCA** 10-9-0-0 / 202-624-2.; Ahmet Hamdi Sezen, 27 Aralık 1960'da Çanakkale Geyikli duruşması sırasında Yüksek Adalet Divanı'nda vermiş olduğu ifadesinde, Menderes'in bu yöndeki beyanlarını destekler nitelikte; "Ne Başvekil Adnan Menderes'ten; ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir emir almadım. Vali ile de temas etmedim. Hiç bir parti mensubu ile, böyle bir suça azmettirmek hususunda temasım olmadı." ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 203-626-1.

kendi çıkarlarını düşünür şekilde hareket etmeleri, gerekse Namık Gedik'in o tarihte hayatta olmaması Menderes'i, Gedik'i zor durumda bırakır tarzda ifade vermeye zorlamış olabileceği tahmin edilmektedir.

3.1.3.1.2. DP Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in İfadeleri

Adı geçen DP Milletvekillerinin, Başbakan Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik'in talimatı ile Çanakkale'ye gelerek DP'lileri buraya gelmekte olan CHP'li heyete karşı kışkırttıkları mütalaada yer almıştır. Buna istinaden, adı geçen vekillerin alınan ifadeleri önem arz etmektedir. Ancak, ifadeler incelendiğinde mütalaa ile aynı doğrultuda olmadıkları görülmektedir. Nuri Togay'ın 08 Kasım 1960'da sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesine göre Geyikli'de 31. km olayı olarak basına yansıyan hadiseler sırasında, ne dönemin Başbakanı Menderes ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir şekilde talimat almamıştır. Ayrıca, Çanakkale Valisi ile Dahiliye Vekili Namık Gedik arasında yaşandığı iddia edilen telefon trafiği konusunda da herhangi bir bilgisi bulunmamaktadır. Servet Sezgin de, 08 Kasım 1960 tarihli sanık ifadesinde, Togay'ın ifadesine benzer şeyler söyleyerek, 31. km hadiselerinin olduğu zaman, kendisinin evinde olduğunu dile getirmiş ve bu olaylar esnasında ne Başbakan Adnan Menderes ne de Dahiliye Vekili Namık Gedik'ten hiç bir şekilde talimat almadığını ifade etmiştir. 08 Kasım 1960'ta sanık olarak ifadesini veren diğer DP Çanakkale milletvekili Ahmet Hamdi Sezen, ne heyetin Geyikli'ye gitmesine ne mani olduğunu ne de bu konuda birilerinden talimat aldığını beyan etmiştir. Sözlerine devam eden Sezen, konu ile alakalı Menderes ya da Namık Gedik'ten telefon veya yazılı olarak emir almadığını tekrarlamıştır. Bu arada, o günlerde Namık Gedik ile olan bir görüşmesini anlatan Sezen, *"Ben, bu iki gün zarfında DP'nin başkanlık odasında otururken, bir defa Namık Gedik'ten gelen telefona muhatap oldum. O, birinci veya ikinci başkanı soruyordu. Kendimi takdim edince, ne var ne yok diye sordu? İyilik dedim. Fakat kendisine, Namık Bey, Geyikli'ye gidecek olan yolun köprübaşını neden polislere bekletiyor, mebusları göndermiyorsunuz, buraları açın diye, telefon cevap vermeden kapanmıştı."*¹⁰⁹³

¹⁰⁹³ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

şeklinde ifadeler kullanarak, 31. km hadisesine atıfta bulunmuştur. Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki Sezen, yolu Namık Gedik'in kestirdiğini düşünmektedir.

3.1.3.1.3. Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun İfadesi

Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, Geyikli hadiseleri sürecinde, Dahiliye Vekili Namık Gedik ile en çok muhatap olan kişiler arasında yer almaktadır. 05 Kasım 1960'da sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. İfadesinde Namık Gedik ismi çok defa geçmektedir. Akkutlu, Geyikli olaylarını tahkik için, Çanakkale'ye gelmek isteyen CHP'li heyetin bu girişimleri sırasında yaşananları anlatmıştır. Bu süre zarfında Dahiliye Vekili ile olan iletişimine de yer veren Akkutlu'ya göre Gedik kendisine telefon açılarak, söyleyeceklerinin Başbakan Menderes'in sarih emri olduğunu, CHP'li vekillerin Çanakkale'ye sokulmamasını emretmiştir. Kendisi ise Dahiliye Vekiline bu konuda bir şey yapamayacağını ifade etmiştir. Gedik'in Vali olarak kanunları uygulaması gerektiğini dile getirmesi üzerine, *"Ben, o halde istifa ediyorum, bu türlü bir vazifeyi ifa edemem sözünü sarf edince de, ne sen bu sözü söylemiş ol; ne de ben duymuş olayım. Vazifen, verilen emri yapmaktır gibi sözlerle beraber, istifam halinde, vazifeden kaçırıyorsun diye seni mahkemelerde süründürürüm yolunda tehditler savurdu. Ben de kendisine, anladığım manada, kanuni tedbirlerimi alacağım diye beyanda bulundum."*¹⁰⁹⁴ şeklinde ifadeler kullanmıştır. Dahiliye Vekili ile bu derece zıtlaşmış olan bir Vali'nin, bu diyalogun geçtiği tarihten 27 Mayıs Askeri Müdahalesine kadar üstelik görev yaptığı il dahi değişmeden, Valilik görevini ifa ediyor olması bahse konu konuşmanın sarihliğini tartışmalı bir boyuta götürmektedir.

Heyetin şehre girmesi üzerine Vali Akkutlu; *"Namık Gedik, mebuslar dışarıya çıktıktan sonra beni telefonla aradılar, hani çıkarmayacaktınız diye sormasına mukabil, ben kanuni vazifemi yapacağım demiştim şeklinde cevaplandırdım. Bu mukabeleme kızarak telefonu kapatmıştı."*¹⁰⁹⁵ diyerek, Dahiliye Vekiline bir kez daha karşı geldiğini ifade etmiştir. Daha sonra, Çanakkale'ye gelen Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ile görüşüğünü belirten Akkutlu, Gökten'a da bu konudaki kanuni duruşunu bildirdiğini bunun üzerine Gökten'ın hiç bir şey

¹⁰⁹⁴ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹⁰⁹⁵ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

yapmadığını dile getirmiştir. Bu süreçte, Başbakan Menderes'in özel kalem müdürü ile de sık sık telefon görüşmesi yaptığını dile getiren Akkutlu'ya göre CHP'li heyetin Çanakkale'ye çıkıp çıkmadıklarını öğrenmek için Özgen, kendisine milletvekillerinin Çanakkale'ye girdiklerini bu duruma Adnan Menderes'in çok kızdığını dile getirmiştir. Bu konuşmayı ifadesinde geçen Akkutlu, "*Benim, gerekli emniyet tertibatını aldım yolundaki beyanlarım, Başvekilin ve Dahiliye Vekilinin, biz ondan emniyet tertibatı sormuyoruz...*"¹⁰⁹⁶ şeklinde cevap verdiklerini beyan ederek, Başbakan ve Dahiliye Vekili ile düştüğü görüş ayrılığını ifade etmeye çalışmıştır.

3.1.3.1.4. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen'in İfadesi

II. Soruşturma Kurulu Başkanlığı'nın 21 Ekim 1960 gün ve 253 sayılı talimatı gereği, Geyikli olayları ile alakalı, İlk Tahkikat İfade Zabıtları içerisinde yer alan, 7 Kasım 1960 tarihli, dönemin Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen'in şahit olarak verdiği ifade önem arz etmektedir. Zira, bu süreçte Başbakan, Dahiliye Vekili, Çanakkale Valisi başta olmak üzere milletvekilleri ve diğer görevlilerle olan irtibatı, büyük oranda Arif Özgen sağlamıştır. İfadesinde, CHP heyetinin olayları yerinde tahkik etmek adında, Çanakkale'ye intikal etme sürecine değinen Özgen'e göre CHP Merkez İdare Kurulu'nun, Çanakkale'ye CHP Tokat milletvekili Daniş Yurdakul ile Ankara Milletvekili İbrahim Saffet Omay'ı göndermeye karar verdiklerini, 17 Eylül 1959 günü Anadolu Ajansı'ndan öğrenmiştir. Buna istinaden konuyu Adnan Menderes'e anlatmıştır. Menderes bu duruma, "*ne halleri varsa görsünler*" şeklinde tepki vermiştir. Daha sonra Dahiliye Vekili Namık Gedik İstanbul Park Otel'de bulunan, Adnan Menderes'in yanına gelmiştir. Menderes'e CHP'lilerin kendilerini TBMM'nin üzerinde gördüklerini, Meclisin yetkisine tecavüz ettiklerini, adli ve idari makamların el koyduğu bir olayı incelemek için kurdukları komisyonun bölgede yeni hadiseler çıkarmak amacı ile gittiği şeklinde cümleler sarf etmiştir. Namık Gedik'in bu ifadelerinin ardından, Menderes komisyonun, Çanakkale'ye zor gideceği şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁶ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹⁰⁹⁷ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

Gedik ve Menderes'in diyalogunun ardından Özgen, Namık Gedik ile beraber Menderes'in yanından çıkarak özel kalem odasına geçmişlerdir. Gedik burada telefon ile Çanakkale DP İl Başkanı "Nejat"ı bulup CHP milletvekillerinin, DP'liler tarafından protesto edilmesi talimatını vermiştir. Daha sonra Gedik Anadolu Ajansı aracılığı ile radyoya bir tebliğ yayımlatmıştır. Tebliğde Meclis kararı olmadan tahkik komisyonu oluşturulamayacağı, buna teşebbüs edildiği takdirde mesuliyetin müteşebbislere ait olacağı belirtilmekteydi. Çanakkale Valisi ile bir görüşme yapan Gedik, CHP Tahkik Heyetinin Çanakkale'ye gitmekte ısrarcı olduklarını bu durumun engellenmesi için tedbir alınmasını bildirmiştir. *"Bir kısım müddet sonra sözlerine devamla, bunu ne siz söylemiş olun; ne de ben duymuş olayım. Böyle bir şeyin yapılamayacağını bilmeniz, aksi halde, neticesini tahmin etmeniz lazımdır. En küçük bir müsamaha istemiyorum. Biz, ayrıca, size hareketlerini bildiririz. Söyleyerek telefonu kapatmıştı."*¹⁰⁹⁸ Daha sonra Çanakkale DP İl Başkanını arayan Gedik, Valiye söylediklerini aynen tekrarlamış ve heyetin Çanakkale'ye çıkarılmayacağını vurgulamıştı. Özden'in bu ifadeleri dikkate alındığında şöyle bir kanaat oluşmaktadır. Başbakan Menderes, ilk başta konuya kayıtsız kalmış ya da konunun mahiyetini tam olarak anlayamamıştır. Ancak Başvekilin yanına gelen Gedik CHP heyetinin, kendisini Meclisle eş değer gördüğü ya da ondan üstün gördüğü çaba ve gayreti içinde olduğu şeklindeki cümlelerle, içinde bulunulan durumun önemini Menderes'e aksettirmiş ve onu CHP'li heyete karşı harekete geçmeye teşvik ve davet etmiştir. Bu süreçte, Gedik'in ikna ve inandırıcılığı ile harekete geçen Menderes de, heyetin Çanakkale'ye sokulmaması için talimat vermiştir. Yani, CHP heyetinin Çanakkale'ye sokulmaması yönündeki hareketin baş mimarı aslında Dahiliye Vekili Namık Gedik olarak gösterilmek istenilmiştir.

İfadesinde, bu sürecin içinde Namık Gedik'in rolü ile ilgili önemli bilgiler veren Özden'e göre Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu ile yapmış olduğu görüşmede, Vali Namık Gedik'e, milletvekillerinin seyahatlerine müdahale edemeyeceğini bunda ısrar edilmesi halinde, istifa edeceğini söylemiştir. Daha sonra Menderes ve Gedik yemek yerken Özden'i çağırıp Çanakkale Valisi'nden heyet ile ilgili bilgi almasını istemiştir. Çanakkale Valisine telefonla ulaşan Özden, *"Vali,*

¹⁰⁹⁸ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

*telaşlı ve heyecanlı bir sesle, 'vapur geldi, yolcular yeni çıkmaya başladılar, iskele çok kalabalık, DP'liler doldurmuşlar, daha onlar görünmedi, bir hadise çıkmaması için tedbirler aldım.'*¹⁰⁹⁹ cevabını almıştır. Durumdan Menderes'i haberdar etmiş ve Menderes bu duruma bir hayli sinirlenmiştir. Özden'in verdiği bu bilgilerden hareketle, bahse konu diyalogların hemen hemen her anında, Gedik ve Menderes'in birlikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu da, CHP'li heyetin Çanakkale'ye sokulmaması ile ilgili alınan tedbirlerin, Menderes-Gedik ikilisinin görüş alışverişi sonucu alınmış olan kararlar olduğunu ortaya koymaktadır. CHP heyetinin vapurdan çıkmamasında kararlı olan Namık Gedik, Çanakkale Valisi'ni telefonla arayarak, *"vapur hareket edinceye kadar, kalabalığın iskelede bekletilmesi, heyetin çıkmaya teşebbüsü halinde nümayiş yapmaları"* talimatını vermiştir. Gece yarısına kadar devam eden telefon trafiğinin ardından, heyetin vapurla geri dönerek Çanakkale istikametine doğru ilerlemesi bilgisiyle Gedik ile Menderes de odalarına çekilmişlerdir.

İfadesinde, ertesi günkü yaşananlara değinen Özden'e göre, Gedik ile Menderes beraberlerken Menderes kendisini çağırmıştır. Çanakkale ile ilgili bir gelişme olup olmadığını sorması üzerine, Çanakkale Valisini aramış ve heyetin sabah erken saatlerde Çanakkale'ye girdiği haberini Menderes'e iletmesi ile Menderes bu duruma çok sinirlenmiştir. Bunu üzerine Dahiliye Vekili Namık Gedik, Menderes'in yanından ayrılarak, Özden'in odasına gelmiştir. Bu sırada Özden, Gedik'e hitaben heyete izin verilmesinde sakınca olmadığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Gedik, doğru düşündüğünü fakat işlerin artık çığırından çıkmış olduğunu ve Menderes'in heyetin Geyikli'ye gitmesine kesinlikle karşı çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca konu ile alakalı radyoda tebliğ yayınlattıklarını da eklemiştir. Bu sırada, Çanakkale Valisi telefonla Gedik'e bağlanmak istemiş ve yapılan görüşmede Gedik Valiye hitaben, *"Nasıl oldu da mebusları şehre bıraktınız? Size ne talimat verilmişti? Başvekil çok sinirlendi. Onları, kati surette Geyikli'ye göndermeyeceksiniz. Her çareye başvurulacak, anlıyor musunuz? Bana da malumat verin."*¹¹⁰⁰ sözlerini sarf etmiştir. Daha sonra, Geyikli'ye gitmek için kara yolu ile hareket eden CHP heyeti, Geyikli yolunun 31. km'de durdurulmuş ve bu suretle Geyikli'ye gidemeyen heyet tekrardan Çanakkale'ye dönmek durumunda kalmıştır. Geyikli'ye gitme girişimleri engellenen

¹⁰⁹⁹ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹¹⁰⁰ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

CHP heyetinin, 24 Eylül günü İstanbul'a döndüğü belirtilen ifade metni bu bilgi ile son bulmuştur.¹¹⁰¹

3.1.3.1.5. Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul'un İfadeleri

Emniyet Müdürü Cemal Gökten Dahiliye Vekili Namık Gedik'le bulunduğu konum itibari ile çok yakın ilişki içerisinde bulunan kişiler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, 08 Kasım 1960'da Geyikli hadiseleri ile alakalı sanık olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesi önem arz etmektedir.

İfadeye göre 1959 Eylül ayı sonralında bir heyet ile birlikte on beş günlük doğu seyahatinden görevli olarak döndükleri sırada, Dahiliye Vekili Namık Gedik Gökten'i arayarak acilen İstanbul'a çağırıştır. Bu konudaki aciliyeti vurgulayan Gökten, Gedik'in kendisine uçak göndereceğini vurguladığını da sözlerine eklemiştir. Gökten, Gedik'e Ankara'ya uğrayarak geleceğini bildirmesi üzerine, Gedik'in bu durumu kabul etmemiştir. Daha sonra Gökten, Gedik'e telefonla emirlerini sormuştur. Gedik, Çanakkale'de hadiselerin olduğunu, Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'nun istifaya kalktığını söylemiştir. Valinin istifa kararının zamansız olduğunu düşünen Gedik, Gökten'dan bizzat Çanakkale'ye giderek Valiyi bu kararından döndürmesi talimatını vermiştir. Hadiselerin geçmesinin ardından Akkutlu'nun istediği yere Vali olarak atanacağını da eklemiştir. Talimat üzerine Gökten, Şube Müdürü Kenan Koç ile birlikte Çanakkale'ye giderek Valiyi evinde ziyaret etmiştir. Gökten'a hadiseleri anlatan vali bu sırada ağlamaya başlamış ve kendisini kanunsuz iş yapmaya mecbur ettiklerini ifade etmiştir. Bunları yapmayacağını dile getiren Vali istifa edeceğini Gökten'a iletmiştir. Bunun üzerine Valiye, Gedik'in vermiş olduğu talimatı naklederek istifa etmemesi gerektiğini olayların yatışmasının ardından istediği yere vali olarak tayin edileceğini anlatmıştır.¹¹⁰² Anlaşıldığına göre Gökten'in görevi, istifa edeceği iddia edilen Çanakkale Valisi'ni, istifasından vazgeçirmek üzere ikna etmektir. Gökten, Namık Gedik'ten Valiye yapılacak istifa etmemesi yönündeki telkin ve tekliften başka hiç

¹¹⁰¹ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹¹⁰² BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

bir konuda talimat almadığını ve Çanakkale'de olmuş ve olacak hiç bir konu ile alakalı, Namık Gedik tarafından görevlendirilmediğini beyan etmiştir.

Ancak, CHP heyeti içerisinde yer alan Daniş Yurdakul ve İbrahim Saffet Omay, Gökten ile aynı görüşte değillerdir. Geyikli olaylarında, CHP heyeti içerisinde yer alan Milletvekili Daniş Yurdakul, Cemal Gökten'in Çanakkale'ye gelmesi ile alakalı, farklı düşünmektedir. 28 Ekim 1960 günü şahit olarak vermiş olduğu mahkeme ifadesinde İbrahim Saffet Omay, *"23 Eylül 1959 sabahı, Emniyet Umum Müdürlüğü, Cemal Gökten'in erken saatte hava kuvvetlerimizin Ç.B.K 59 numaralı bir askeri uçağı ile ve beraberinde Ankara'daki marifetleri ile şöhret kazanan Kenan Koç olduğu halde, erken saatte Çanakkale'ye geldiği, bize haber verildi. Derhal, tertiplerinin efendilerinden verilen talimat ile artık tatbik edilmek istendiği kanaatine vardık."*¹¹⁰³ ifadelerini kullanarak, Gökten'in Çanakkale'ye gönderişini merkezin talimatlarının yerine getirilmesi olarak değerlendirmiştir. Omay olaya çok da masum bakmamaktadır. CHP heyeti içerisinde yer alan diğer kişi Daniş Yurdakul ise 31 Ekim 1960'da şahit olarak verdiği mahkeme ifadesinde Geyikli'ye hareketleri öncesi, *"Valinin bana, gitmeyin diye yalvarmasından ve işin vekaletçe de yani, Vali'nin bu işte zafı bulunmasının sezilmesinden ötürü olacak ki, biz gitmeden, yola çıkmadan, Emniyet Umum Müdürü Cemal Gökten bir tayyare ile Çanakkale'ye gelmiş olduğunu öğrendik. Ve bu itibarla yoldaki bu hadisenin oluşunda da, bunun alakası bulunduğunu ve bizzat tertipçi ve tahrikçi olduğunu öğrendik. Hatta, bize artık, bir şey olmaz, tertibat alınmıştır, yolunuza devam edebilirsiniz demelerine rağmen 31. km'de hadiseler oldu."*¹¹⁰⁴ ifadeleri ile Cemal Gökten'in, Çanakkale Valisinin yetersiz görülmesi üzerine, buraya özellikle gönderilmiş olduğunu iddia etmiştir.

Çanakkale İskele ve Geyikli 31. Km olayları davası karar gerekçesi 960/30 esas no ile 10 Mart 1961 tarihinde açıklanmıştır. Karara göre Yassıada duruşmaları literatürüne *"Geyikli Davası"* adı ile geçen bu davanın, Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir.¹¹⁰⁵ 27 Kasım 1960 tarihli Çanakkale ve Geyikli Olayları dolayısıyla Yüksek Soruşturma Kurulu'nca Verilen Kısmen Son Tahkikatın Açılmasına Kısmen Men'imuhakemeye Dair Verilen Karar gereğince, Namık

¹¹⁰³ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹¹⁰⁴ BCA 10-9-0-0 / 202-624-2.

¹¹⁰⁵ "Dava Anayasayı İhlal Davası ile Birleştirildi", **Akşam**, 11 Mart 1961, s.1-5.

Gedik'in ölümü sebebi ile tahkikat ve takibat yapılamayacağından bunun hakkında Amme Davasının düşmesine karar verilmiştir.¹¹⁰⁶

3.2. Kayseri Yeşilhisar Olayları ve Bu Süreçte Dahiliye Vekaleti'nin Rolü

3.2.1. İnönü'nün Kayseri'ye Gelmesinden Önce ve Sonra Yaşanan Hadiseler

Kayseri Merkezine 65 km uzaklıkta yer alan Yeşilhisar 1947'ye kadar, Kayseri'nin Develi İlçesine bağlı bir bucak olarak görünürken 1947'de yapılan düzenleme ile ilçe statüsüne kavuşmuştur. DP'nin 1950 yılında iktidar olmasıyla bir çok yerde olduğu gibi Yeşilhisar'da DP ve CHP'nin çekişmesine maruz kalınmıştır. Bu çekişme, İnönü'nün 3 Nisan 1960'da bölgeyi ziyaret etme kararı almasından kısa süre önce taraflar arasında şiddet olaylarının yaşanmasına dönüşmüştür. Yeşilhisar'da DP ve CHP arasında yaşanan şiddet olayları neticesinde 15 kişi yaralanmıştır.

Yeşilhisar olaylarına giden süreçte hadiseleri tetikleyen gelişmelerin başında, 17 Şubat 1960'daki Şehir Kulübü olayı gelmektedir. Bu tarihten itibaren ilçede başlayan olaylar cam kırma, taş, sopa ve bıçaklı saldırı şeklinde devam etmiştir.¹¹⁰⁷ Şehir kulüpleri Tek parti devrinin bir geleneği olarak görülmektedir. Hemen her il ve ilçede bulunan şehir kulüpleri genellikle, şehrin veya ilçenin bürokratik camiası tarafından kullanılmaktaydı. Bu bağlamda, 17 Şubat 1960'da Yeşilhisar şehir kulübünde DP ilçe başkanı Salih Kürkcü ve CHP ilçe başkanı Mustafa Ünal arasında çıkan tartışma ilçenin karışmasına neden olmuştur. Taraflar arasındaki gerilim bir anda şiddetlenerek silahlı boyutuna taşınmış ve CHP ilçe başkanı, DP ilçe başkanına silahı ile ateş etmiştir. Olayın ardından Ünal,

¹¹⁰⁶ BCA 10-9-0-0 / 202-624-1.

¹¹⁰⁷ Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Yeşilhisar Kayseri Olayları 17 Şubat-3 Nisan 1960**, Kayseri, 2010, s.41,45-46.; 1 Nisan 1960 tarihinde hazırlanan MAH (Milli Asayiş Hizmetleri) Raporuna göre söz konusu süreçte camları kırılan şahıslar: Halil Mehmetoğlu, Mehmet Eroğlu, Mehmet Ali Göksulu, Kamil Adıgüzel, Latif Kocaoğlu, Mehmet Tiryaki, Adem Gökçe, Mehmet Öcal, Hacı İbrahim olarak tespit edilmiştir. Olayların şüphelisi olarak 14 kişi tespit edilmiştir. Ayrıca, taşlanan ve bıçakla tehdit edilen vatandaşlar başlığı altında taşlananlar; Odacı Şemnaz Değirmenci, Mehmet Ali Göksulu Bekçi Mehmet Tefon ve Hacı İbrahim'dir. Bıçakla tehdit edilenler ise: Adem Gökçe'dir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 205-632-1.

tutuklanmıştır.¹¹⁰⁸ Yaşanan bu durum, Yeşilhisar'ı karıştırmış ve Mustafa Ünal'ın serbest bırakılmasını isteyen CHP'liler, ilçede gösteriler düzenlemişlerdir. Dolayısıyla ilçede zaten var olan ufak çaplı gerginliklerin boyutu, işin içine silahların karışması ile birlikte birden bire değişmiştir. Bu durum Dahiliye Vekaleti'nden Başvekalete gönderilen rapora da yansımıştır.¹¹⁰⁹ Olayların daha da büyümemesi adına, Adalet Bakanı Budakoğlu, Kayseri Valiliğine talimat vererek, buradaki hadiselerin yatıştırılmasını istemiştir.¹¹¹⁰

İlçede protesto gösterileri düzenleyen CHP'liler, olayların sorumlusu olarak kaymakam ve Cumhuriyet Savcısını görerek, Hükümet Konağına doğru yürümeye başlamışlardır. Hükümet konağı önünde sloganlar atarak, yaşananları protesto eden gruplar, havanın kararması ile birlikte dağılmışlardır.¹¹¹¹ Kayseri Valisi Ahmet Kınık, burada yaşananla alakalı Dahiliye Vekili Namık Gedik ile sürekli iletişim halinde olmuş ve gelişmeleri Dahiliye Vekaleti'ne gönderdiği yazılarla haber etmiştir.¹¹¹² 24 Mart olayları olarak anılan hadiseler, MAH (Milli Asayiş Hizmetleri) raporlarına yansımıştır.¹¹¹³ Yeşilhisar'da gerginliğin git gide büyümesi üzerine

¹¹⁰⁸ Kocabaş, a.g.e., s.49-50.

¹¹⁰⁹ Yeşilhisar Hadiseleri ile ilgili Dahiliye Vekaleti'nden Başvekalete Gönderilen Rapor: "17 Şubat 1960'da DP Belediye Reis Vekili Salih Kürkcü'yü öldürmeye teşebbüs hadisesinden sonra kaza, CHP Başkanı Mustafa Ünal'ın tevkifine müteakip bu kasabada CHP'li partizanların teşvik, tertip ve tahrikleri neticesinde CHP vatandaşlara müteveccih yer yer ve zaman zaman açık ve kapalı tehdit ızzar ve harekete tecavüz hadiseleri bir aydan beri birbirini takip etmiş ve bu durum karşısında polis teşkilatı bu hadiseleri önlemek ve faillerini tespit ederek haklarında icap eden muamelenin yapılmasını temin için vilayet tarafından takviye edilmiştir." Bkz. **BCA** 10-09-0-0 / 204-630-5.

¹¹¹⁰ Yeşilhisar'da meydana gelen kıvılcımın büyük çaplı bir eyleme dönüşmemesi adına Kayseri valiliği çaba sarf etmektedir. Vali Vekili kazım Ataman tarafından 21.03.1960 günü Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen yazı, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu yazıda; "Yeşilhisar merkezinde son günlerde huzursuzluk olduğu ve sayın Adliye Vekilimiz tarafından, mahallinde gerekli tedbirlerin alınması hususunda bana ve sizlere bizzat emirler verildiği malumunuzdur. Buna göre emniyet ve jandarma işbirliği yaparak kazada cereyan eden hadiselerin mutlaka önlenmesi, bir komiser muavini ve iki polisten ibaret olan polis karakolunun muvakkaten takviye edilmesi ve gerekiyorsa lüzum görülecek teklifte bulunulması önemle rica olunur." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 206-635-6.

¹¹¹¹ Kocabaş, a.g.e., s.41-45,49-54.

¹¹¹² 26.03.1960 tarihli, Kayseri Valisi Ahmet Kınık imzalı, Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen yazıda; "Gece yarısından biraz sonra Yeşilhisar'a gelmiş, burada vazifeli arkadaşlarla yapmış olduğumuz görüşme ve aldığımız tedbirler sayesinde, zabıtaya karşı fiili tecavüz ve vazifeli memura, lisanen hakarete bulunan ve dün nezarete alınan on iki kişiye ilaveten sabaha karşı on bir suçlu daha yakalanarak, adliyeye tevdi edilmiştir." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 206-635-6.

¹¹¹³ 26 Mart 1960 tarihinde, MAH tarafından oluşturulan 24 Mart 1960 perşembe günü Kayseri'nin Yeşilhisar Kazasında Vuku bulan Hadisenin Özeti başlıklı raporda; 17 Şubat 1960 tarihinde, Yeşilhisar CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal, gece Şehir Kulübü'nde Belediye Reisi Vekili DP'ye mensup Salih Kürkcü'yü öldürmek kastı ile kuruşun attığı ve akabinde de tevkif edildiği, bu hadiseyi takiben her iki partiden on iki şahsın evinin pencere camlarının muhtelif tarihlerde meçhul şahıslar tarafından kırıldığı ifade edilmiştir. Raporda ayrıca; 24 Mart 1960 sabahı CHP İlçe Başkanına,

burada yaşananları yerinde tetkik için CHP Genel Başkan yardımcısı Kemal Satır, CHP milletvekillerinden Nüvit Yetkin, Turhan Feyzioğlu ve Atalay Akan Kayseri'ye giderek incelemelerde bulunmuşlardır.¹¹¹⁴ Ardından bahse konu vekiller basın açıklaması yaparak, burada meydana gelen olayların DP'lilerin tahriki sonucu ortaya çıktığını dile getirmişlerdir. İncelemelerini bitiren CHP'li vekiller 28 Mart'ta İnönü'nü ziyaret ederek Genel Başkana bilgi vermişlerdir.¹¹¹⁵ CHP'li vekiller ve İnönü yapmış oldukları toplantı neticesinde, Yeşilhisar'da meydana gelen olayları TBMM'ye götürmeye karar vermişlerdir.¹¹¹⁶

Öte yandan, Adnan Menderes, Yeşilhisar'da meydana gelen hadiselerin ve şüphelilerinin, adi suç kapsamında değerlendirilmesini istememektedir. Zira, ona göre burada yaşananlar hükümete karşı işlenen suç kapsamına girmektedir. Bu temenni ve görüş, Menderes'in 30 Mart 1960'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a göndermiş olduğu mektupta açık bir şekilde dile getirilmiştir. Buna göre Menderes'in, *"İşe el koyan adliye cihazı, davayı şahsi hakaretler veya tecavüzler zaviyesinden alıp, müspet halde, tecavüzün hükümet kuvvetlerine gelip dayanmış olduğunu ve bir ayaklanma mahiyetinde bulunduğunu, her nasılda adli otorite her zaman olduğu gibi maalesef kavrayamamıştır."*¹¹¹⁷ ifadeleri, hadiselerin bir ayaklanma ve hükümete yönelik eylem yerine, şahsi suçlar kapsamında görülmesinden dolayı, ortaya koyduğu tepkiyi göstermektedir.

Yeşilhisar hakimliğince Kayseri Ağır Ceza Mahkemesine sevk kararı verildiği, bunun akabinde 24 Mart 1960 akşamı DP li ve CHP liler arasında cam kırma ve kavga konularının cereyan ettiği, bu sırada kavgayı ayırmak için bölgeye gelen polisler arasında yer alan Necati isimli bir polis memuru, tabancasının alınmak istenmesi ve göz kenarına sert bir cisimle darbe alması neticesinde, tabancası ile ateş açmak sureti ile iki kişiyi yaraladığı ve bunun üzerine iyice yoğunlaşan kalabalığın, bir araya gelerek Hükümet Konağı'na doğru yürüdüğü ve bu sırada Yeşilhisar kaymakamı Nuri Erdem'in, jandarmanın elindeki süngülü tüfeği alarak, kalabalığı dağıtmak için çaba sarf ettiği ve jandarmanın müdahalesi ile kızgın kalabalığın dağıtılabilirdiği bilgisine yer verilmiştir. Söz konusu raporda, bahse konu olaylar nedeni ile tutuklananlar ve tutuksuz yargılananların isimleri de yer almıştır. Buna göre; **Tevkif Edilenler:** DP mensubu Halil Mehmetoğlu, DP mensubu İhsan Arslan, CHP mensupları Mustafa Tural, hacı Bekir Küpeli, Ahmet Manav, Hacı ismail Beyhan, Ali İpek, Mehmet Bozkurt, Şükrü Bozkurt, Hasan Dursun, Mustafa Ak, Vahdettin Koca, İbrahim Demirci, Rasim Gökçek ve Hakkı Küpeli olarak belirtilirken; **Tutuksuz yargılananlar ise;** Fatih Konak, Mehmet İpek, Mehmet Andaç, Şükrü Kale, Ali Uğur (Yaralı), Şükrü Dönbek (Yaralı), Mustafa tatlı (Yaralı) şeklinde belirtilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

¹¹¹⁴ "CHP Dün Yeşilhisar'a Tahkik Heyeti Yolladı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7568, 26 Mart 1960, s.1-5.

¹¹¹⁵ "Kayseri'den Dönen CHP Milletvekilleri Dün İnönü'ye İzahat Verdiler", **Cumhuriyet**, Sayı: 12817, 28 Mart 1960, s.1.

¹¹¹⁶ "Yeşilhisar Hadisesi Meclise Getiriliyor", **Milliyet**, Sayı: 3552, 28 Mart 1960, s.1.

¹¹¹⁷ **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

28 Mart 1960'a kadar Yeşilhisar'da meydana gelen hadiseler ile ilgili MAH bünyesinde Ankara ve bölgesi Emniyet Başmüfettişi¹¹¹⁸ tarafından 28 Mart 1960 tarihli bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre sekiz mahalleden oluşan Yeşilhisar'ın bu mahallelerinden beşini Halk Partililer, üçünü ise DP'li çoğunluk oluşturmaktadır. Raporda, Yeşilhisar'da meydana gelen olayların arka planında, yöre halkının mahalli sıkıntılarından ziyade dış politik konularda sokulmak istenilen karşıt görüş propagandasının etkili olduğu vurgulanmaktadır.¹¹¹⁹

Öte yandan, Yeşilhisar hadiseleri ile ilgili sürdürülen tahkikat neticesinde, DP İl Belediye Encümeni üyesi Halil Mehmetoğlu ile Belediye Zabıta memuru İhsan Arslan tutuklanmıştır. Ayrıca, olaylara karıştığı tespit edilen 11 CHP'li Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı hareket etmek, savcı ile kaymakama hakarete ve polise mukavemet suçu işledikleri iddiası ile tutuklanmışlardır.¹¹²⁰ Hadiselerin dozunun artması üzerine Hükümet olaylarla ilgili yayım yasağı getirmiştir.¹¹²¹ Kayseri Valisi Ahmet Kınık yaşanan gelişmelerin ardından kamuoyuna açıklama yapmak durumunda kalmış ve son dönemde Yeşilhisar'da meydana gelen olaylarla

¹¹¹⁸ İsim belirtilmemiştir. Raporun bir nüshası Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiştir.

¹¹¹⁹ Bu bağlamda, CHP'lilerin yoğun olarak bulundukları bir kahveye girilerek burada kahvehane sakinleri ile bir görüşme yapıldığı bildirilen raporda, bu görüşme ile ilgili olarak; "Nitekim, yüzü mütecaviz ve tamamen Halk Partili bulunan bir kahvede yaptığımız hasbıhalde bu kanaatimizi teyit eden ilk işaret, dost ve müttefikimiz Amerikalılar aleyhinde ortaya atılan fikirlerden hasıl olmuştur. Amerikalıların memleketimizi istismar etmekte oldukları, her türlü imtiyaza sahip bulundukları, aile hayatımızı mahvettikleri, kadın ve kızlarımızla gayrimeşru münasebetlerde bulundukları, ırz ve namusumuzun bu suretle payımal olduğu söylenmiş, ayrıca memleketi de bunların idare ettikleri beyan edilerek, bu dostluğun neden bu derece ileri götürüldüğü sorulmuştur... Bu vatandaşlar açıkça, dost devletten gördüğümüz yardımlarla artan iktisadi ve askeri gücümüzün, diyetini çok ağır ödemekteyiz demek istiyorlardı...Bu keyfiyet, dertlerin mahalli ihtiyaçlar veya idaresizliklerden ileri gelmeyip, dışarıdan idare edilen bir faaliyetle, suni bir şekilde ihdas edilmekte olduğu görülmektedir. Halen halkın en büyük derdi ve huzursuzluğun amili, yukarıda izahına çalıştığımız sebeplerden doğan bir gerginliktir ki, tashih edilmediği takdirde, çok kötü bir istikamet alacak ve daha feci hadiselerle sebebiyet verecektir. Nitekim bu aylarda bazı camlar kırılmış, bir partili, diğer bir partiliyi öldürme teşebbüsünde bulunmuş ve aralarında sık sık kavgalar olmuş, neticede ekseriyette olan Halk partililer, Hükümet Konağına, devlet memurlarına ve zabıtaya tecavüz ve hakaret edecek kadar işi ileri götürmüşlerdir." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 205-632-1.

¹¹²⁰ "Yeşilhisar'da 12 Kişi Tevkif Edildi", **Akşam**, 27 Mart 1960, s.1-5.; Tutuklanan şahıslar; Mustafa Tuğral isimli CHP'li muhtar ile Bekir Küpeli, Hasan Dumlu, Salim Gökçek, Ali İpek, Ahmet Bozkurt, Mustafa Ali, Şükrü Bozkurt, Hakkı Küpeli, İbrahim Demirci ve Ahmet Manav isimli CHP'lilerdir. Ayrıca, DP İl Belediye Zabıta Memuru İhsan Arslan ve DP'li Halil Mehmetoğlu da, tutuklananlar arasında yer almaktadır. Bkz. "Yeşilhisar Hadiseleri İle İlgili 11 CHP'li ve 2 DP'li Tevkif Edildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12816, 27 Mart 1960, s.1-5.; "Yeşilhisar'da D DP'li, 11 CHP'li Tevkif Edildi", **Milliyet**, Sayı: 3551, 27 Mart 1960, s.1.

¹¹²¹ "Yeşilhisar Olaylarına Neşir Yasağı Konuldu", **Akşam**, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Hadiseleri İçin Neşir Yasağı", **Cumhuriyet**, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Olayının Neşri Yasak Edildi", **Milliyet**, Sayı: 3553, 29 Mart 1960, s.1.; "Yeşilhisar Hadiselerine Dair Neşriyat Men Edildi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7570, 29 Mart 1960, s.1.

ilgili Anadolu Ajansına beyanat vermiştir. Beyanatta, Halk partililerin hadiseler sırasında polise karşı mukavemette bulunduğu ve bu sırada bazı göstericilerin polis silahından çıkan kurşunla yaralandığı kamuoyuna duyurulmuştur. Konu ile alakalı Dahiliye Vekaleti tarafından Başvekalete gönderilen raporda *"...mücadele sırasında polisin resmi elbisesi yırtılmış, elinden tabancası alınmak istenilmiştir. CHP'liler tarafından dövülen bir vatandaşın hayatını kurtarmaya çalışan bu polis memuru, vazifesini ifa ederek, mütecavizlere karşı silahını kullanmıştır ve mütecavizlerden üçünü yaralamıştır."*¹¹²² ifadelerine yer verilerek, polisin haklılığına vurgu yapılmıştır.¹¹²³ Valinin bu beyanatına karşılık bir takım basın tarafından polisin silahını DP'li yetkililerin emri ile kullandığına yönelik haberler yapılmıştır. Bu

¹¹²² BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹²³ Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın Beyanati: "Bir ay evvel, Yeşilhisar kazası şehir kulübünde Belediye Reis Vekilini öldürmek kastı ile tabanca kullanan CHP İlçe başkanının, Ağır Ceza Mahkemesine sevkinden muğber olan CHP'liler, DP'li Ahmet Aslan isimli bir şahsı dövmüşlerdir. Bu durum karşısında polis, savcının emri ile fiili müdahalede bulunmuştur. Polisin müdahalesi üzerine CHP'lilerle polis arsında hadiseler cereyan etmiş ve polis silah kullanmıştır. Jandarmanın da celbiyle, kalabalık dağıtılmış ve 10 kişi yakalanarak, Adliye'ye verilmek üzere nezaret altına alınmıştır. Bu arada üç kişi de atılan kurşunlarla yaralanmıştır. Tahkikata devam edilmektedir." Bkz. "Yeşilhisar'da 10 Kişi Nezaret Altında", **Milliyet**, Sayı: 3550, 26 Mart 1960, s.1-5.; "Kayseri Valiliğinin Tebliği", **Yeni Sabah**, 26 Mart 1960, s.1-5.; Dahiliye Vekaleti tarafından Yeşilhisar hadiseleri dolayısı ile Başvekalete verilmek üzere hazırlanan rapora göre, polisin ateş açması konusu ile alakalı olarak; "17 Şubat 1960'daki DP Belediye Reis Vekili Salih Kürkçü'yü, öldürmeye teşebbüs hadisesinden sonra, kaza, CHP Başkanı Mustafa Ünal'ın tevkifine müteakip bu kasabada CHP'li partizanların teşvik, tertip ve tahrikleri neticesinde CHP, vatandaşlara müteveccih yer yer ve zaman zaman açık ve kapalı, tehdit ısrar ve harekete tecavüz hadiseleri, bir aydan beri birbirini takip etmiş, ve bu durum karşısında polis teşkilatı bu hadiseleri önlemek ve faillerini tespit ederek haklarında icap eden muamelenin yapılabilmesini temin için vilayet tarafından takviye edilmiştir. 23 Mart 1960 günü DP'ye mensup bazı vatandaşların, evlerinin yeniden taşındığı yolunda zabıtaya yapılan şikayet üzerine, bu fiilleri irtikap ettikleri tahmin edilen dört kişi zabıta nezareti altına alınmış, bunlardan evvala üçü ve bilahare de, sonuncusu bir müddet sonra serbest bırakılmıştır. Son olarak serbest bırakılan CHP'li Mehmet Bozkurt, polis nezaretinden çıktıktan sonra, asabi hareketlerle kendisinin dövüldüğü yalan iddiasını etrafa yayması ve yakınlarının kısa bir zamanda bu vesile ile ittihaz ederek geniş tahriklere baş vurup, esasen CHP İl Başkanı olup öldürmeye teşebbüsten Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmiş bulunan Mustafa Ünal ve taraftarlarının, Adliye ve idareyi hedef tutan kışkırtıcı, maksatlı hareketlerinde bu tahriklere inzıman edince, kasaba merkezinde kısa bir zamanda CHP'li büyük bir kalabalığın toplandığı görülmüştür. İşte bu sırada, DP'li olduğu iddia edilen bir genci, ellerine geçiren bu azgın kalabalık, onu öldüresiye, ağır bir şekilde dövmeye başlamışlardır. Hadiseye, Kayseri'den, kazadaki polis kadrosuna takviye maksadı ile gönderilmiş bulunan iki polisin, müdahalesi üzerine, bu kalabalık, vazife yapan polisler hücum ederek, fiilen taarruz ve tecavüzde bulunmuşlardır. Mücadele sırasında polisin resmi elbisesi yırtılmış, elinden tabancası alınmak istenmiştir. CHP'liler tarafından dövülen bir vatandaşın hayatını kurtarmaya çalışan bu polis memuru, vazifesini ifa ederek mütecavizlere karşı silahını kullanmıştır. Ve, mütecavizlerden üçünü yaralamıştır. Bu büyük kalabalık Hükümet Konağına saldırarak burada evvela kendilerini ihtar eden Cumhuriyet Müddeiumumisine daha sonra bunları dağılmaya davet eden kaymakama karşı, ağır ve çirkin hakaret ve tehditlerde bulunmuşlardır. Hükümet binasına ve vazifelilere tecavüz eden bu kalabalığı, vakıa mahalline yetişen jandarmalar, silahları ile müdahale ederek dağıtmışlardır." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

durum, zaten gergin olan iktidarla muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.¹¹²⁴ Bu sırada 28 Mart 1960'da Dahiliye Vekili Y.(yerine) Recai Türeli imzası ile Kayseri Valiliğine gönderilen yazı önem arz etmektedir. Bahse konu yazıda valilik emrine gönderilen 3000 TL'nin çeşitli kişilere dağıtılması istenilmekteydi. Muhtemelen İnönü'nün Yeşilhisar'a gelmesinden önce, burada cereyan eden olaylar sırasında gösterilen çalışmalardan ötürü, Kayseri Ziraat Bankası hesabına 3000 TL para yatırılmıştır. Kayseri Valisi Ahmet Kınık tarafından, 01 Nisan 1960 günü Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen yazıya göre, bu paranın 1000 lirası Yeşilhisar Kaymakamı Nuri Erdem'e, 1000 lirası, 500'er lira olmak üzere Polis Memuru Kadir Yücedağ ve Necati Soylu'ya, 1000 lirası da, yine 500'er lira olmak üzere Jandarma Onbaşı İsa Aksu ve Jandarma Onbaşı Yaşar Akmatat'a verildiği anlaşılmaktadır.¹¹²⁵

Bu bağlamda CHP'lilerin Genel Başkanlığa Yeşilhisar'da yaşanan olaylar ile ilgili vermiş olduğu bilgiler ve yaşanan hadiselerin basında genişçe yer bulması, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü bu konuda harekete geçmeye yöneltmiştir. İnönü 2 Nisan 1960'da Kayseri'de yapılacak olan CHP İl Kongresine katılmak üzere, buraya gideceğini açıklamıştır.¹¹²⁶ İnönü'nün açıklamasına yakın bir zaman içerisinde Menderes de, Mart ayı ortalarında Kayseri ziyaretinin olacağını bildirmiştir.¹¹²⁷ Bu bağlamda, CHP Kayseri teşkilatı İnönü'nün geleceğini kesinleşmesi üzerine hemen hazırlıklara başlamıştır. Kayseri'ye gelecek olan İnönü'nün il ve ilçe idare kurullarınca karşılanması için 2 Nisan'da Kayseri

¹¹²⁴ 25 Mart 1959 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'nin haberine göre, 22 Mart günü Yeşilhisar'da yapılan Tarım Kredi Kooperatifi seçimlerinin CHP'liler tarafından kazanılması üzerine taraflar arasında tartışma çıkmıştır. Gazetenin haberine göre, seçimlerle ilgili olarak CHP'lilerle DP'liler arasında başlayan gerginlik, bazı evlerin camlarının kırılması gibi, olaylara sebebiyet vermiş ve mesele karakola taşınmıştır. Bu arada Mehmet Bozkurt adında bir CHP'li karakola götürülerek burada dövülmüştür. Bu durum üzerine söz konusu karakolun öne, CHP'lilerle dolunca, iddiaya göre Yeşilhisar DP Başkanı Mustafa Köseoğlu tarafından polise vur emri verilmiştir. Bu emir üzerine Necati ve Kadir isimli polis memurları ve DP Belediye Meclis azası Halil Mehmetoğlu ve zabıta memuru İhsan Arslan, karakolun önünde bekleyen halkın üzerine ateş açmışlardır. Açılan ateş sonucu, burada bekleyen CHP'lilerden Şükrü Dumbek, Mustafa Tat ve Ali Uğur yaralanmışlardır. Bkz. "Yeşilhisar'da Müessif Hadiseler Vuku Buldu", **Yeni Sabah**, Sayı: 7567, 25 Mart 1960, s.1-5.

¹¹²⁵ **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹²⁶ "İnönü'nün Gezi Programı Belli Oldu", **Cumhuriyet**, Sayı: 12813, 24 Mart 1960, s.1.; "İnönü Pazar Günü Kayseri'de Konuşacak", **Akşam**, 1 Nisan 1960, s.1.; "İnönü Yarın Sabah Kayseri'ye Gidiyor", **Ulus**, 1 Nisan 1960, s.1.; "İnönü Bu sabah Motorlu Trenle Kayseri'ye Gidiyor", **Ulus**, Sayı: 13171, 2 Nisan 1960, s.1.; Söz konusu kongrenin yapılması için Kayseri valiliğine, CHP Kayseri İl Başkanı Avukat Muzaffer Attaroğlu imzası ile 31.03.1960 günü, 3 Nisan 1960 günü kongrenin yapılacağını bildiren bir yazı gönderilmiştir. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹²⁷ "Kayseri'de İnönü'yü Karşılama İçin Büyük Hazırlık Yapıldı", **Hürriyet**, Sayı: 4285, 2 Nisan 1960, s.1.; "Liderler Yurt gezisine Bayram Ertesi Çıkıyor", **Milliyet**, Sayı: 3553, 29 Mart 1960, s.1.

Valiliği'ne başvuruda bulunmuştur. Ancak CHP'nin bu talebi valilikçe reddedilmiştir.¹¹²⁸ Bunun sebepleri arasında Yeşilhisar'da meydana gelen hadiselerden dolayı il genelinde gergin bir havanın hüküm sürmesinden dolayı duyulan güvenlik ve asayiş endişesi gösterilebilir.¹¹²⁹

Kayseri Valiliği'nin CHP tarafından yapılması kararlaştırılan CHP Kayseri İl Kongresi'nin CHP'nin "*tahrik*" ve "*tertipleri*" sebep gösterilerek¹¹³⁰ Kayseri Valiliği tarafından men edilmesi üzerine,¹¹³¹ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a bir telgraf çekerek kendisinin kanun dışı bir hareketin içinde olduğunu dile getirmiş ve Vali'yi partizanlıkla suçlamıştır.¹¹³² Ayrıca,

¹¹²⁸ Valiliğin CHP Kayseri İl İdare Kurulu Başkanlığına, İl Kongresinin yapılması halinde, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun uygulanacağını bildiren yazısı: "İl İdaresi Kanunu'nun 9 ve 11. maddelerine müsteniden Kongre ve her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünde, 6761 sayılı Kanun hükümlerinin tatbik edileceğini bilgilerinize rica ederim." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹²⁹ Kocabaş, **a.g.e.**, s.82.

¹¹³⁰ Söz konusu CHP Kongresinin men edilmesi gerekçesi olarak, CHP'nin tahrik ve tertipleri ibaresinin yer alması, CHP kanadından karşılık bulmuş ve 2 Nisan 1960'da CHP Meclis ve İdare Grubu tarafından, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a bir telgraf çekilmiştir. Söz konusu telgrafta; "Evvelce Gaziantep, Zile ve Uşak'ta cereyan eden hadiselerde de, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in mesnetsiz isnat ve beyanları ile karşılaşmış ve günlerce hürriyetinden mahrum edilen eza ve cefaya maruz bırakılan vatandaşların masumiyeti, kesin mahkeme kararları ile tezahür etmişken, Dahiliye Vekili'nin, bu kerre kaçınır görüldüğü ağır mesuliyete yersiz ve sebepsiz olarak şahsen girmeniz, Kayseri Valisi sıfatı ile aynı mahiyette haksız ve kanunsuz bir tutumu tekrarlamanız, hayret ve esefle karşılanmıştır." ifadelerine yer verilerek, kendilerine söylenen sözlerin iftiradan ibaret olduğunu ve bu iddiaların daha önce Namık Gedik tarafından da kendilerine söylendiği ancak mahkeme neticesinde, söz konusu iddiaların gerçeklik taşımadığının anlaşıldığı dile getirilerek, şu anda Namık Gedik'in yaptığı eylemin aynısının Kayseri Valisi tarafından yapılmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹³¹ Kayseri Valiliği Tarafından, CHP Kongresi'nin Men Edildiğine Dair Karar, Akşam Gazetesi'nde şu şekilde verilmiştir. "Bilindiği gibi, Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup muayyen bir zümrenin, aylardan beri çeşitli vasıtalarla devam ettirmekte olduğu tahrik ve tertipler, vatandaşlar arasında yer yer gergin ve asabi bir hava yaratmış bulunmaktadır. Yeşilhisar'da ve Kayseri çevrelerinde ayrıca uzun zaman devam ettirilmiş olan tahrik ve teşviklerin yaratmış olduğu hassasiyet ve gerginlik henüz hüküm sürmekteyken, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı'nın kongre bahanesi ile Kayseri'ye gitmekte olduğunu ve bu münasebetle epeydir geniş ölçüde bir takım nümayiş hareketlerinin de tertiplenmekte bulunduğunu haber alan Kayseri Valisi, vilayetin asayiş bakımından arz ettiği nazik durumu dikkate alarak, daha ileri hadiselerin vukuunu önlemek ve amme nizamını korumak maksadı ile İl İdaresi Kanunu'nun 9 ve 11. maddelerinin kendisine vermiş bulunduğu salahiyyete istinaden, vilayeti dahilinde bütün siyasi partilerin kongrelerini tehir ve siyasi mahiyetteki her türlü toplantıyı men ettiğini karar altına almış ve bu kararı, vazifelilere ve siyasi partilerin il başkanlarına ve ayrıca sabah saat 03.50'de yıldırım telgraf ile de, Ankara'daki ikametgahında Halk Partisi Genel Başkanı'na tebliğ etmiş bulunmaktadır." Bkz. "Valiliğin Kararı", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.; "Valinin Telgrafi", **Ulus**, Sayı: 13172, 3 Nisan 1960, s.5.

¹¹³² İnönü'nün Kayseri Valisi'ne Çekmiş Olduğu Telgraf; "Kongreyi men ettiğinizi bildiriyorsunuz. Kongre yapılmayacağını parti merkezine tebliğ ettim. Örfi İdare ilan olunmadığına göre tabi ve umumi ahkama riayet olunmaması makamımız ve bütün salahiyyet sahipleri için mecburidir. Büyük Millet Meclisi'ne aksettirilmesi mukarrer tahkikatımıza göre, Yeşilhisar hadiselerinde silahlı tecavüze maruz olan, silahsız ve masum halktır. Bu feci hadisede, büyük mesuliyete muhatap olan zatıalinizin, kanunlar dışında hareket edilmemesini temin etmek, vazifesinde olduğunuzu kaydetmek, zaruridir.

"Milletvekili, parti başkanı ve kanuna hürmetkar bir vatandaş olarak, Kayseri'ye hareket ediyorum. Orada hadiseleri yerinde tetkik ve müşahade etmeye mecburum." ifadelerini kullanarak Valiliğin, Parti Kongresini men etme kararını da tanımadığını göstermiştir.¹¹³³ İnönü'nün yanında, CHP Merkez İdare Kurulu da, Vali Ahmet Kınık'a tepkisini gösteren bir telgraf çekmiştir.¹¹³⁴ Bunun üzerine, Kayseri Valisi Ahmet Kınık cevaben İnönü'ye hemen bir telgraf göndererek Genel Başkanın suçluları masum, masumları da suçlu gösterdiğini dile getirmiş ve İnönü'nün kullanmış olduğu partizan idare ithamına karşılık, "*Partizan idareden bahis olunacaksa bu idare tarzı, zamanı devletinize ait olsa gerek.*" diyerek bu sözü İnönü'ye iade etmiştir.¹¹³⁵ İnönü'nün, valiliğin yasak kararına karşı Kayseri'ye

Cumhuriyet Halk partisi mensuplarına telgrafınızda tevcih ettiğiniz ithamlar haksız ve ancak, resmi vazifesine partizanlık tesirinde bulunduran makam sahiplerinin, esef verici hükümleridir. Milletvekili, parti başkanı ve kanuna hürmetkar bir vatandaş olarak Kayseri'ye hareket ediyorum. Orada, hadiseleri yerinde müşahade ve tetkik etmeye mecburum." Bkz. "CHP'lilerin Devam Ettirmekte Olduğu Tahrik ve Tertipler", **Zafer**, Sayı: 3785, 2 Nisan 1960, s.1.; "İnönü'nün Ahmet Kınık'a Telgrafı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 3 Nisan 1960, s.7.; **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹³³ **BCA** 10-9-0-0 / 206-635-1.; "İnönü'nün Cevabı", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.; İnönü'nün, Kayseri Valisi'ne cevap olarak gönderdiği telgraftaki üslubu eleştiren Zafer gazetesi, bu konu ile alakalı olarak; " Bu ne eda, bu ne tehdit... Eski bir beyit vardır, o geldi hatırıma; Bir tabiat ki kalmış, gam zamanından taba... Görülüyor ki eski milli şef, şeflik zamanından kalan tabiatlarını bir türlü terk edemiyor." ifadelerini, gazeteye taşımıştır. Bkz. "Şefli Zamanından Kalan Tabiatlar", **Zafer**, Sayı: 3786, 3 Nisan 1960, s.4.

¹¹³⁴ CHP Merkez İdare Kurulu'nun, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a Çekmiş Olduğu Telgraf: "Kayseri'de gergin bir havanın hüküm sürdüğü mucip sebebi ile siyasi toplantıları men ettiğinizi bildiren ve CHP Genel Başkanına, bu sabah saat: 03.30'da çekilmiş olan yıldırım telinizin muhtevsından bilgi alınmıştır. Bu telinizle, masum vatandaş topluluğu aleyhine vaki, silahlı tecavüz hadisesi mesuliyetin CHP mensuplarına isnat edilmiş olması, temsil ettiğiniz idari makamın kanunen muhafazasına mecbur bulunduğunuz tarafsızlığı ile telif olunamaz. Size, yıldırım telleden verilen cevapta belirtildiği gibi İsmet İnönü: mensupları yersiz isnada ve fiili tecavüze maruz bırakılmış, CHP'nin Genel Başkanı ve Malatya mebusu sıfatı ile durumu mahallen tetkik etmek maksadı ile Kayseri'ye hareket etmiştir. İnsan hak ve hürriyetleri ve vatandaş güvenliği aleyhine partizanca davranışlarla müsamahayı tazammun edecek ihmal ve tedbirsizliklerin yol açabileceği ağır mesuliyetin, Kayseri Valisi olarak, birinci derecede şahsınıza raci bulunacağını bihakkın takdir etmekte olduğunuzu şüphesiz sayarız." Bkz. "Kayseri'ye Geliyorum", **Ulus**, Sayı: 13172, 3 Nisan 1960, s.5.; **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹³⁵ Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın, İnönü'nün Kendisine Göndermiş Olduğu Telgrafa Cevabı: " Telgrafınızı almakla derhal cevap vermek lüzumunu hissettim. Kongre yapılmamasını, parti merkezimize bildirmiş olmanıza mukabil, Kayseri'ye hareket ettiğinizi bildiriyor ve örfi idare ilan olunmadığına ve umumi ahkama göre hareket olunmasının tabi bulunduğunu ifade ediyorsunuz. Bunu teyit maksadı ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunun da meriyette bulunduğunu ve bu kanunu eksiksiz tatbik etmek mecburiyet ve kararında olduğumuzu cevap olarak ifade etmek isterim. Yeşilhisar hadiselerinden bahis açarak, hem Vali olarak bana, hem de devlet makamlarına ve vazifeli devlet memurlarına, ceffekalemler yaptığınız isnatları maalesef zatıalilerine iade etmek vazifemdir. Yine, şayan-ı esef ki, tahrik politikanızın şikâri olan bir çok Halk partililer, Hükümet Konağını basmaya kadar, cüretlerini ileriye götürmüş oldukları halde bunu yine bermutat, aksine çevirerek suçluları masum, masumları suçlu göstermek taaddisine teşebbüsten çekinmiyorsunuz. Meselenin Büyük Millet Meclisine aksettirileceği konusundaki ifadeniz ise, beni ve aramızda cereyan eden muharebeye mevzu teşkil eden meseleyi, alakadar etmediği cihetle sadece eskiden kalma bir tehdit

gelmek de ısrar etmesi Dahiliye Vekaleti'ni hareketlendirmiştir. Zira Kayseri'de, İnönü'nün gelmesi münasebeti ile hareketlilik söz konusudur. İktidar mensupları tarafından, genel seçimlerin ilkbaharda yapılacağı söylenti ve tahminlerinin¹¹³⁶ basında yer aldığı o tarihlerde¹¹³⁷ burada herhangi bir gösteri yürüyüşü ya da asayişsizliğin meydana gelmemesini en çok Dahiliye Vekili Namık Gedik istemektedir. Bu bağlamda Namık Gedik, Kayseri Valisi Ahmet Kınık ile sürekli irtibat halinde olmuştur. Valiye, Kayseri'de İnönü'nün gelişi münasebeti ile meydana gelebilecek taşkınlık, yürüyüş, vb. durumların yaşanmaması adına bilgi aktarımının kesilmemesini istemiştir. Buna istinaden Kınık, Gedik'e şehirde yaşanan tüm hareketliliği haber etmiştir.¹¹³⁸

2 Nisan 1960'da Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a gönderilen şifreli yazıda, yedi madde ile Kayseri'de yaşanması muhtemel gösterilere dikkat çekilmiştir. Burada, en ufak bir taşkınlığa bile müsaade edilmemesi yönünde kesin talimatlar verilmiştir. Yazıya göre, **1-Kayseri'de İnönü'nün gelmesi sebebi ile 10-15 bin kişilik bir kalabalığın gösteri yapabileceği bilgisi Kayseri Valiliğinden Dahiliye Vekaleti'ne gelmiştir. 2- Gösteriler ve daha ileri giden hareketlerin önlenmesi hükümetin önemli bir görevidir. 3- Göz göre göre kanunların ayaklar altına alınmasına müsaade etmek kesinlikle söz konusu olamaz. 4- Gösteri yapılmasını düzenleyen Halk Partisi Vilayet İdare Kurulu azalarına**

itiyadı olarak telakki edilmek lazım gelir. Partizan idare tabirini kullanmakla yapmış olduğunuz isnat, bana meşru müdafaa hakkını vermektedir. Acı da olsa, bu hakkı kullanmak vazifem haline gelmiş bulunuyor. Partizan idareden bahis olunacaksa, bu idare tarzı, zamanı devletinize ait olsa gerek. O kadar ki, devlet reisi olduğunuz halde partinin reisi olarak, her türlü tasarruflarda bulunmakta bir an dahi tereddüt etmediniz. Resmi beyanlarınızla partizan bir idarenin en müşahhas temsili mahiyetinde olan ve hiç bir yerde eşine rastlanmayan parti reisliği ile devlet reisliği vazifesinin bir şahsın uhdesinde birleşmesi ile, demokratik anlayışa, halel gelmeyeceği yolunda müteaddit resmi beyanlarda bulunmak garabetini dahi gösterdiniz. Ve, iktidarınızın son anına kadar da, bir partizan idarenin bu en müfrit örneğini tatbik etmekte devam ettiniz. Yine, sizin valileriniz, resmi parti reisi olarak vazifelendirilmiş olduğunuz hakikatini elbette derhatır etmekte olacaksınız. Partizan idarenin, bir çok tatbikatı arasında, 1946 seçimleri faciasını zikretmeye mecbur olduğumdan dolayı, beni mazur görmenizi rica ederek, kanunları tanımamak hususundaki itiyadınızın reddedilmez bir delili olarak, bu hadiseyi, zat-ı devletlerine cevaben zikretmeyi, günün hadiselerinin hatırlattığı bir hakikat olarak ifade etmek isterim. Bir vali olarak ve ayrıca bu memleketin bir evladı sıfatı ile bu hakikatleri meşru müdafaa sadedinde ifade etmek mecburiyetinde kaldığımdan dolayı samimi bir üzüntü duymakta olduğuma emin bulunmanızı rica ederim." Bkz. "CHP'lilerin Tahrir ve Tertipleri", **Zafer**, 3 Nisan 1960, s.4.; Kayseri Valisi'nin Cevabı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 3 Nisan 1960, s.7.

¹¹³⁶ Forum Dergisinde, Genel seçimlere gidileceğinin bütün emarelerinin belirmiş olduğu dile getirilmektedir. Bkz. "Yeni Tedbirlere Doğru", **Forum Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 142, 15 Şubat 1960, s. 1.

¹¹³⁷ "Berk Seçimler İlkbaharda Dedi", **Milliyet**, Sayı: 3552, 28 Mart 1960, s.1.

¹¹³⁸ **BCA 10-9-0-0 / 206-635-1.**

kanunun harfi harfine uygulanacağı tebliğ edilmelidir. 5- Kanunlara karşı gelme hareketlerine karşı alınacak tedbirler Dahiliye Vekaleti'ne hemen bildirilmelidir. 6- İnönü'nün Kayseri ziyareti "*maksatlı*" ve "*vahim bir teşebbüsü*" ifade etmektedir. 7- Yaşanması muhtemel hadiselerle karşı Valiliğin aldığı önlemler hemen bildirilmekle beraber, şehirdeki genel vaziyet hakkında da bilgi verilmelidir. Valiliğin emrinde bulunan güvenlik güçlerinin yeterli olup olmadığı bu bilgiler içerisinde yer almalıdır.¹¹³⁹ Öte yandan, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ani bir kararla Kayseri'ye gitmiştir.¹¹⁴⁰

İktidarın İnönü'nün Kayseri'ye gitmemesi yönündeki telkinleri ve CHP'nin de İnönü'nün Kayseri'ye gideceği yönündeki açıklamaları havanın gerginleşmesine neden olmuştur. İnönü 2 Nisanda Kayseri'ye gitmek üzere, sabah saat 7.30'da Ankara Garı'ndan hareket etmiştir.¹¹⁴¹ Kayseri Valiliği, İnönü'nün gelişi münasebeti ile gerek emniyet, gerekse jandarma ve karayolları müdürlüğü ile irtibat kurarak tüm güvenlik önlemlerini aldırıştır. Hatta, kolluk ihtiyacının karşılanmasına yönelik 02 Nisan 1960 tarihli Vali Kınık imzalı bir yazıyla Kayseri Polis Okulu'ndan 100 öğrenci istenilmiştir.¹¹⁴² Daha sonra Kınık, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu bir raporla Gedik'i, alınan tedbirler noktasında bilgilendirmiştir. Rapora göre 1- Kayseri'ye çeşitli yerlerden gelen yolların kontrolü için ekipler meydana getirilmiş ve bu ekipler sabah saat altı itibari ile görevlerinin başında olmuşlardır. 2- Bahse konu ekiplere, askeri birliklerden de takviye sağlanmıştır. 3- 300 kişilik bir tabur hazır kuvvet oluşturulmuş ve bunun yanında 150 kişilik bir yedek kuvvet de hazır edilmiştir. 4- Polis okulundan 100 kişi talep edilmiştir. 5- Resmi araçlar polisin emrine verilmiştir.¹¹⁴³

Ankara'dan hareket eden tren Kayseri'ye 30 km mesafede yer alan Himetdede İstasyonu'na geldiğinde, başında Kayseri vali yardımcısı Şükrü Kenanoğlu'nun yer aldığı güvenlik kuvvetleri marifeti ile durdurulmuştur.¹¹⁴⁴

¹¹³⁹ BCA 10-9-0-0 / 206-635-1.

¹¹⁴⁰ "Emniyet G. Müdürü Kayseri'de", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.5.

¹¹⁴¹ "Ankara Garındaki Hadise", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1.; İsmet İnönü Kayseri'ye Girdi", **Ulus**, Sayı: 13172, 3 Nisan 1960, s.5.

¹¹⁴² BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹⁴³ BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹⁴⁴ Himetdede istasyonunda, kalabalık tarafından İnönü'nün karşılanmasını engellemek adına, Kayseri Valisi Ahmet Kınık tarafından, Kayseri Emniyet Müdürlüğü'ne altı maddelik bir yazı gönderilmiştir. Söz konusu yazının, Himetdede ile ilgili kısmında; "Boğazköprü Karakolu'nun

Aslında İnönü, Kayseri ziyaretinde pürüzler çıkacağını tahmin etmekteydi. İnönü'nün bu konuda hükümetle restleşmiş olması Kayseri'de bir takım sorunların yaşanacağını çok açık göstergesiydi. Ancak, burada hükümet işini şansa bırakmak istememiş ve İnönü'yü Kayseri'ye hiç bir şekilde sokmadan geri göndermek gibi realist bir karar almıştır.¹¹⁴⁵ Şüphesiz ki bu kararın alınmasında Dahiliye Vekili olması hasebiyle Namık Gedik'in rolü büyüktür. Gedik, İnönü Kayseri'ye gelmeden önce Vali Kınık ile sürekli iletişim halinde olmuş ve süreci bizzat takip etmiştir. İnönü'nün Kayseri'ye sokulmayacak kadar sıkı bir tedbir alınması, Gedik'e burada yaşanması muhtemel olaylar hakkında verilen istihbari bilgilerden kaynaklı olabilir. Dahiliye Vekili, Geyikli hadisesinin ardından işi sıkı tutma niyetindeydi. İkinci bir Uşak ya da Geyikli hadisesi yaşamak istememekteydi. Böyle bir durum hem kendi makamı hem de iktidarın prestiji açısından vahim sonuçlar doğurabilirdi.

Saat 13.30'da durdurulan İnönü ve CHP heyetinin içerisinde yer almış olduğu tren, Himmetdede istasyonunda bekletilmeye başlanmıştır.¹¹⁴⁶ Daha sonra, İnönü ile görüşmek üzere Vali yardımcısı Şükrü Kenanoğlu ve İl Jandarma Kumandanı trene girmişlerdir. Kenanoğlu çok açık bir şekilde İnönü'ye, Valilik kararı ile Kayseri'ye girmesinin mümkün olmadığını ve Ankara'ya geri dönmesini bildirmiştir. İnönü ise Kenanoğlu'nun bu isteğine sert bir şekilde karşılık vererek, *"Kimin ne haddine, bir milletvekilinin, bir parti başkanının Kayseri'ye gelmesine nasıl mani olursunuz? Örfi idare ilan ettiniz mi?"* ifadelerini kullanarak, mukavemet göstermiştir.¹¹⁴⁷ Bunun üzerine Kenanoğlu elinde Valilik kararı¹¹⁴⁸ olduğunu bu

takviyesi ile ahşap köprüden normal yolcu ve yük vasıtalarından gayri, toplantı ve gösteri için Himmetdede'de karşılamaya gidecek olanlar men edilecektir." ifadeleri yer almaktadır. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.; "İnönü'nün Kayseri Gezisi Hadiseli Oldu", **Hürriyet**, Sayı: 4286, 3 Nisan 1960, s.1-5.

¹¹⁴⁵ "Bütün Parti Toplantılarını Geride Bıraktıran Vali İnönü'nün Kayseri'ye Gelmemesini İstedi", **Son Posta**, Sayı: 5637, 3 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁴⁶ "İsmet İnönü Kayseri'ye Girdi", **Ulus**, Sayı: 13172, 3 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁴⁷ Yeşilhisar Olayları ile ilgili sıkıyönetim ilan edilip edilmemesi konusunda, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Menderes arasında yazışmalar söz konusudur. 30.03.1960 tarihinde Menderes tarafından Celal Bayar'a gönderilen mektupta; "Örfi idare ilanı tedbirlerden biridir. Vakit geçmiş olmasına rağmen, yeni bazı inkişaflar için bu tedbir vaziyet için iltifata şayan görülür. Hatta örfi idare mahkemelerinde müspet neticeler tam olarak alınmamak ihtimali karşısında bile, bu tedbirlerin yine de tesir ve kıymeti olduğuna kainiyim." ifadeleri, Menderes'in örfi idare istediğini ortaya koymaktadır. Sıkıyönetim konusunda Orgeneral Suat Kuyaş, hükümet tarafından incelemelerde bulunması için görevlendirilmiş, ancak; Kuyaş'ın yapmış olduğu inceleme neticesinde, sıkıyönetime gerek olmadığı yönünde görüş bildirmesi sonucunda, sıkıyönetim ilan edilmesinden vazgeçilmiştir. Bu durum, bahse konu tarihte Menderes tarafından Celal Bayar'a göndermiş olduğu mektuptaki; "Ordu müfettişi paşayı (Suat Kuyaş) bu gün sabahdan itibaren takip ettik. Şu anda, kendisi ile görüşebildik. Yarın akşam,

konuda kesin emir aldığını söylemiştir. İnönü, "*Nameşru emrin, nameşru temsilcisi, seni dinlemiyorum*"¹¹⁴⁹ diyerek, Vali yardımcısına karşı çıkarak bağırıştır.¹¹⁵⁰ Bunun üzerine trenden inen Kenanoğlu, yaşananları tutanak altına aldırdıktan sonra¹¹⁵¹ tedbir için getirilen askerlere, trenin hareketini engellemek için etrafını sardırıştır. Bu şekilde geçen yaklaşık 3 saatin ardından trenin Kayseri'ye gitmesine izin verilerek, Kenanoğlu'nun talimatı ile tren hareket ettirilmiştir.¹¹⁵² Trenle

Ankara'da olacağını söyledi. Tabiatı ile zatı devletlerine neticeyi arz etmek için mülaki olacaktır. Örf idarenin vaz'ı asayişini temin maksadına matuf olmayıp, fikrimce, daha ziyade manevî asayiş ve siyasi tesirleri bakımından mühimdir. Ordu müfettişine göre, asayişin muhafazası, böyle bir tedbire lüzum olup olmadığı daha ziyade ciheti üzerinde durmaktadır. Mesele böyle olunca, tabiatı ile örfî idare tedbirine lüzum olmadığı neticesine varılır." ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 205-632-1.**

¹¹⁴⁸ Vali Kınık İmzası ile 02.04.1960 tarihli Valilik Kararı: **1-** Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü ve refakatindeki zevatın 03.04.1960 günü yapılacak CHP İl Kongresi'nde bulunmak üzere Kayseri'ye gelişleri, evvelce kendilerine yapılan tebligatta izah edildiği veçhile, mahsurlu mütalaa edilmiş bulunmaktadır. Bu tebligatımıza cevaben bir mebus olarak geleceklerini cevabi bir tel ile almış bulunmaktayım. Bu durumun, umumi efkara arzında mümkün olan vasıta kullanılmış olmasına rağmen, bazı vatandaşların bunu duymamış olmaları da muhtemeldir. Bu sebeple Vali Muavini Şükrü Kenanoğlu, Vilayet Jandarma Kumandanı ve Himmetdede Nahiye Müdürü, tren, Himmetdede'ye gelince keyfiyeti CHP Genel Başkanı'na izahla, tren, Adana istikametine yoluna devam edeceğinden Himmetdede'de inmelerini ve kendilerine tahsis edilen otomobil ve otobüslerle Ankara'ya dönmelerini tebliğ edip bu hususu tahakkuk ettirecektir. Bu emrin hilafına bir harekete katienen müsamaha edilmeyeceğine bilgilerinizi rica ederim. **2-** Vali Muavini Şükrü Kenanoğlu, Vilayet Jandarma Kumandanı Yarbay Reşat Özbarlas ve Himmetdede Nahiyesi Müdürü İhsan Atalay adlarına yazılmıştır." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.**

¹¹⁴⁹ "İnönü Dün Kayseri'ye Sokulmak İstenmedi", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1-5.

¹¹⁵⁰ Bu konu ile alakalı, 07.04.1960 tarihli, Kayseri valisi Ahmet Kınık'ın, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu raporda; Kayseri valisi Ahmet Kınık, Yeşilhisar olaylarının akabinde, CHP Genel Başkanı İnönü'nün Kayseri'yi terk ederek, Ankara'ya gitmesinin akabinde, Dahiliye Vekaleti'ne başından sonuna kadar, Yeşilhisar'da meydana gelen olayları ve bu olaylar sırasında yapılan müdahaleleri içeren bir rapor göndermiştir. Raporun başlangıcında, Yeşilhisar hadiseleri dolayısı ile Kayseri genelinde meydana gelen gergin havadan ötürü bütün parti toplantılarının yasak edildiği ve bu sırada CHP İl Kongresi için Kayseri'ye gelecek olan İsmet İnönü'ye, Kayseri'ye gelmemesi gerektiğinin telgrafla kendisine bildirildiğinden bahsedilmiştir. Devamla, buna karşılık, kendisinden, Kayseri'ye geleceği yönünde cevap alındığı belirtilen raporda, Himmetdede istasyonunda, tren durdurulmak sureti ile kendisinin bu konuda ikinci kez ikaz edildiği ve Valilikçe bu konuda hazırlanan karar yazısının kendisine okumak üzere verildiği ancak İnönü'nün valilik kararını okumadan, herkesin gözü önünde yırtmak sureti ile bir tavır sergilediği vurgulanmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.**

¹¹⁵¹ Trende, Kenanoğlu ile İnönü arasındaki diyalog, Kenanoğlu tarafından 02.04.1960 tarihli ve Vali Muavini Şükrü Kenanoğlu-V.J.K. Reşat Özbarlas imzası ile tutanak altına alınmıştır. Bahse konu tutanakta; "...Kayseri Valiliğinin kanuni yetkisine müsteniden tedbir olarak bu durumun Himmetdede İstasyonu'nda Halk Partisi Genel Başkanına duyurulmasına vazifelendirilmiş bulunan Vali muavini Şükrü Kenanoğlu ve V.J.K. Yarbay Reşat Özbarlas'ın, motorlu trende bu husus, kendilerine münasip şekilde söylendiği sırada ulu orta bağırarak böyle kanunsuz emri olmayacağını ve bu emri verenin muazzam hataya düştüğünü beyan etmekle beraber..." ifadelerine yer verilerek, İnönü'nün kendilerine karşı olan tutum ve davranışları tutanak altına alınmıştır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.**

¹¹⁵² "İzin Çıkıyor", **Hürriyet**, Sayı: 4286, 3 Nisan 1960, s.5.; "Fethedilen Şehir", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 6 Nisan 1960, s.5.

Kayseri'ye intikal eden İnönü, polisin yolu açması ile hiç bir engelle karşılaşmadan CHP İl merkezine gelerek partililere kısa bir konuşma yapmıştır.¹¹⁵³

Yaşanan tüm gelişmelerden Dahiliye Vekili ve Başbakan Menderes haberdar olmaktaydı. Hükümetin asıl çekincesi ortamın halen gergin olduğu Yeşilhisar'a İnönü'nün girmesini engellemektir. Ancak, 2 Nisanda Kayseri'de kalan İnönü'nün, ertesi gün Yeşilhisar'a gitmeye karar vermesi ve bunun için yola çıkması, hükümet için kabul edilemez bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumdan Dahiliye Vekili Namık Gedik'i haberdar eden Vali Kınık, Yeşilhisar'a İnönü'nün asla geçmemesi yönünde talimat almıştır. Daha sonra İnönü'nün Yeşilhisar'a gitmek üzere yola çıkması, güvenlik güçlerini harekete geçirmiş ve Yeşilhisar yolunun 34. km'sinde İncesu Kasabası civarında, İnönü ve heyetinin yolu kesilerek gidişlerine izin verilmemiştir.¹¹⁵⁴ Bunun üzerine CHP İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu, doğrudan Başbakan Menderes'e bir telgraf çekerek, yaşanan bu durumu şikayet etmişlerdir. 3 Nisan 1960 tarihli telgrafta, *"Kayseri Valisinin resen veya Dahiliye Vekili'nin muvafakat veya talimatı ile bu hukuk dışı davranışı, aynı zamanda, Büyük Millet Meclisi'nin manevi varlığına bir teaaddiyi tazammun etmektedir."*¹¹⁵⁵ ifadelerine yer verilerek, Vali ve Dahiliye Vekili işin mesulü olarak gösterilmiştir. Bu sırada CHP'lilerin yanına gelen İncesu Kaymakamı Yusuf Ziya Doğan, konvoyun Yeşilhisar'a gitmesinin mümkün olmadığını kendilerine yinelemiştir. Gelişmelerden haberdar edilen Dahiliye Vekili Namık Gedik'in telefonla Vali Yardımcısını arayarak, İnönü'nün kesinlikle Yeşilhisar'a girdirilmeyeceği talimatını verdiği iddia edilmiştir. Daha sonra, İncesu'ya gelen Kayseri Valisi Ahmet Kınık burada CHP'lilerle görüşmüştür. Görüşme neticesinde, CHP'lilerin Yeşilhisar'da durmadan o güzergahtan geçme teklifini Dahiliye Vekili Namık Gedik'e iletmiş ancak Gedik bu teklife pek sıcak bakmamıştır. Bir süre sonra karar değişikliğine gidilerek, İncesu'da CHP konvoyunun önünü kesmek için kurulan barikatlar kaldırılmış ve konvoyun Yeşilhisar'a uğramamak kaydıyla, Ankara'ya dönmesine izin verilmiştir. Böylece, Yeşilhisar'a sokulmayan CHP konvoyu,

¹¹⁵³ "İnönü Dün Kayseri'ye Sokulmak İstenmedi", **Akşam**, 3 Nisan 1960, s.1.; "Kayseri'nin İçinde Hadise Olması İnönü Geceyi Kayseri'de Geçirdi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12821, 3 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁵⁴ "İnönü İncesu'da Askeri Muhasara Altında Tutuldu", **Ulus**, Sayı: 13173, 4 Nisan 1960, s.1-3.

¹¹⁵⁵ **BCA** 10-9-0-0 / 204-630-5.

planladığı şekilde gezisini tamamlayamadan Ankara'ya dönmüştür.¹¹⁵⁶ Olayların sorumlusunun Dahiliye Vekili Namık Gedik olduğuna inanan CHP'liler Ankara'ya intikallerinin ardından Gedik hakkında Meclis tahkikatı vermek için hazırlık yapmaya başlamışlardır. Yaşanan bu hadiseler muhalif basın tarafından, Dahiliye Vekili Namık Gedik'i günah keçisi yapan değerlendirmelere neden olmuş¹¹⁵⁷ ve CHP'nin genel seçimleri daha çok zikretmesini sağlamıştır.¹¹⁵⁸

3.2.2. Yeşilhisar Olayları ile İlgili 12 Ağustos 1960 Tarihinde Hazırlanan Rapor

12 Ağustos 1960'da Kemal Ş. Yağcıoğlu,¹¹⁵⁹ Osman Anıl¹¹⁶⁰ ve Mustafa Dünder¹¹⁶¹ tarafından, Yeşilhisar olayları ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Sekiz madde halinde hazırlanan rapor incelendiğinde, önemli bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ancak, bahse konu raporun 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra hazırlanmış olması unutulmamalıdır.

¹¹⁵⁶ "İnönü Yeşilhisar Yolundan Döndürüldü", **Akşam**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; "İnönü Dünkü Hadiseli Gezisinde Bir Kriz Geçirdi", **Son Posta**, 4 Nisan 1960, s.1-7.; "İnönü'nün İkinci Gezi Günü de Hadiseli Geçti", **Hürriyet**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; İnönü Ankara'ya Döndü", **Hürriyet**, 5 Nisan 1960, s.1.; "İnönü'nün Geçtiği Yola Barikat Kuruldu", **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1960, s.1-5.; "İnönü Polis ve Jandarma Refakatinde Ankara'ya Döndü", **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1960, s.1.; "Muhasara Yarıldı Ankara'ya Varıldı", **Ulus**, 5 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁵⁷ Kim Dergisi yazarlarından Behçet Kemal Çağlar, 13 Nisan 1960'da kaleme almış olduğu yazısında, rüyasında Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ın istifa ettiğini ve bu istifanamede Kınık'ın, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben şu cümleleri sarf ettiğini söylemektedir: "Sayın Gedik, İçişleri Bakanı, Ankara: Ben, amirlerin emirlerin değil, aklımın ve vicdanımın kuluyum. Hiç kimse, hatta siz bile sayın Gedik, vicdanımda bir gedik açamayacaksınız. Lütfen hatırlayınız ki, Bay Gedik, ben sizin mebusunuz olmadan önce, İsmet İnönü'nün ezeli intihap dairesinde Malatya'da Vali idim. Ona o kadar derin bir saygı ve samimi bir hayranlık duyuyordum ki, şehrin en tabi ihtiyaçlarını hesaba katmadan, fakir belediyesine ve hususi muhasebesine bir büyük heykelini yaptırmak istiyordum. Bunu, o zamanki huluskarlığıma veremezsiniz. Ben, ne yaptığını bilen ve inandığını yapan adamım. Bir vatan evladı olarak ona minnetim, o derece büyüktü. Fakat, gerçek bir münevver ve vatanperver olarak tabi ondan ve ondan daha büyüğünden çok sevdiğim iki şey vardı. Hürriyet ve demokrasi. Bunların uğrunda, o saygımı o minnetimi bile bir kenara bırakarak mücadele saflarına atıldım. Demokrat Parti'ye girdim. Baktım, politika benim başaracağım iş değil, yine idareciliğe dönmenin kolayını buldum. Fakat idarecilik, idare-i maslahatçılık değil ki, Sayın Bay Gedik. Heykelini yapmaya ahdedtiğim adamın vilayetime gelişini ben nasıl ne hakla hangi mantık ve kanunla önlemeye kalkışayım, Bay Gedik. Ve sonra vicdanımın sesini nasıl susturayım. Bir can düşmanımı, yurda sokmamamın şevki ile yüz bir pare top atarak mı? İstifamı lütfen kabul ediniz ve Kayseri'ye bir kulunuzu tez elden yollayınız. Bunlar hem Kayseri'li, hem artık okuma yazmaları var, Bay Gedik. Rüyamda bu mektubu okudukça heyecanlanıyordum." Bkz. Behçet Kemal Çağlar, "Bay Ahmet Kınık'a Açık Mektup", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 95, 13 Nisan 1960, s.14.

¹¹⁵⁸ "CHP Meclis Grubu Dün Bir Tebliğ Yayımladı", **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1960, s.1-5.; "CHP'liler Bir An Önce Seçim İstedi", **Akşam**, 6 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁵⁹ Vilayet Tahkik Komisyonu Başkanı, Askeri Adli Hakim.

¹¹⁶⁰ Bölge Muhakemat Müdürü, Avukat.

¹¹⁶¹ Emniyet Komiseri.

Raporun ilk kısmına göre Kayseri CHP teşkilatının yıllık İl Kongresinin yapılması ile ilgili olarak 31 Mart 1960'da bir yazı ile Kayseri Valiliğini konu hakkında bilgilendirmiştir. Valiliğin 01 Nisan 1960 tarihli yazısında, kongrenin yapılmasına hiç bir engel bulunmadığının şifahen parti üyelerine bildirildiği ifade edilmiştir. Daha sonra Dahiliye Vekaleti kongrenin iptali için Kayseri Valiliğine yazı göndermiştir. Hatta Başbakan Menderes, Dahiliye Vekili Namık Gedik ve Devlet Bakanı Medeni Berk bu konuda Kayseri valiliğini baskı altına almışlardır. Kayseri Valiliğinden gelen olumsuz cevaba rağmen İsmet İnönü'nün Kayseri'ye gelmekte kararlıdır ve buna engel olunamamıştır. İnönü'nün gelmesi engellenemeyeceğinin anlaşılması üzerine Kayseri'ye muhtelif vilayet, kaza, nahiye ve köylerden, halkın gelmemesini için vilayete gelen yolların kesilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda Kayseri 5. Yurtiçi Bölge Kumandanlığı'na Emniyet Müdürlüğü'ne ve Vilayet Jandarma Kumandanlığı'na vilayet makamınca tebliğ gönderilmiştir.¹¹⁶²

Raporda Dahiliye Vekaleti'nin olaylar içerisindeki rolüne değinilmiştir. Buna göre İsmet İnönü'nün trenle Kayseri yönüne hareket ettiğinin anlaşılması üzerine, Kayseri valiliğinin Adnan Menderes, Namık Gedik ve Devlet Bakanı Medeni Berk'ten almış olduğu talimat gereğince, İnönü'nün içerisinde yer almış olduğu trenin, Himmetdede İstasyonu'nda durdurulması kararını almıştır. Raporda trenin durdurulması sırasında aktif rol aldığı iddia edilen bazı isimlere yer verilmiştir. İsmet İnönü'nün Himmetdede'de bekletildiği sırada Milli Emniyet Baş Müfettişi Aziz Rona, Kayseri DP Milletvekililerinden Kamil Gündeş, Ali Rıza Kılıçkale, Hakkı Kurnel, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, DP İl Başkanı Kadir Sariabdulloğlu ile parti ileri gelenlerinden Atıf Gözübüyük, Mehmet Kocabay, Asım Yahyabeyoğlu, Bahaettin Sevim ve Rasim Yağan'ın isimleri yer almıştır.¹¹⁶³

Raporun sonuç bölümüne göre Anayasal hakkını kullanarak seyahate çıkan İnönü ve beraberindekilerin Kayseri'ye gelip gitmeleri normal bir programa bağlanmıştır. Daha sonra Menderes, Namık Gedik ve Devlet Vekili Medeni Berk, seyahatle ilgili "*gayri kanuni*" talimatlarla buna engel olmuşlardır. Bahse konu devlet erkanının suçlarına ortak olan DP Kayseri milletvekilleri, DP Kayseri İl Başkanı

¹¹⁶² BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹⁶³ BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

Kadir Sariabdullahoğlu, Kayseri Valisi Ahmet Kınık, General Suat Kuyaş, Vali Yardımcısı Kazım Ataman, Yeşilhisar Kaymakamı Nuri Erdem, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan ve Emniyet Başmüfettişi Aziz Rona da aynı şekilde sorumludur.¹¹⁶⁴

3.2.3. Kayseri Olayları Davasında Sorumluluğun Dahiliye Vekili Namık Gedik'e Yüklenmek İstenilmesi

Kayseri Yeşilhisar'da meydana gelen olayları ile alakalı, hadiselerin bitmesinin ardından, mahkeme süreci başlamıştır. Kayseri olayları davası toplam 13 oturumda tamamlanmıştır.¹¹⁶⁵ Bu süreç içerisinde şüpheliler ve tanıklar dinlenmiş ve tarafların beyanları alınmıştır. Olaylarla ilgili 9 Ocak 1961 günü görülen Yüksek Adalet Divanı duruşmasında hadiselerin sorumluluğu, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenilmek istenilmiştir.¹¹⁶⁶ 9 Ocak tarihli duruşma sırasında Namık Gedik'in hayatta olmaması, sorumluluğun ona yüklenilmek istenilmesi ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, duruşmada dinlenen dönemin Kayseri Valisi Ahmet Kınık İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi, trenin Himmetdede İstasyonu'nda durdurularak Yeşilhisar'a gönderilmemesi ve CHP il Kongresi'nin yaptırılmaması için Menderes ile İçişleri Bakanı Namık Gedik'in, o gece kendisine telefonla emir verdiklerini ifade etmiştir.¹¹⁶⁷ Ayrıca İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi için kendisi tarafından İnönü'ye çekilen telgrafın ise bizzat Namık Gedik'in diktesi sonucu İnönü'ye gönderildiğinin altını çizmiştir. Başbakan Menderes de duruşmada kendisi üzerine atılan suçlamaları reddederek, sorumluluğun Namık Gedik'te olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bunun üzerine Mahkeme Başkanı: "*Şimdi, adam öldü diye hep onun üzerine yıkmak olur mu? Doğru mu bu?*"¹¹⁶⁸ diyerek bu duruma karşı tepki göstermiştir.

¹¹⁶⁴ BCA 10-9-0-0 / 204-630-5.

¹¹⁶⁵ Mehmet Metin, **Demokrat Parti Döneminde Kayseri Olayları**, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018, s.85.

¹¹⁶⁶ "Kayseri Olaylarının Duruşması Başladı", **Milliyet**, Sayı: 3821, 10 Ocak 1961, s.1-5.

¹¹⁶⁷ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.; "Kayseri Hadiselerinin Duruşması Dün Başladı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7844, 10 Ocak 1961, s.1-5.

¹¹⁶⁸ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

Mahkemede, hakimin uyarısının ardından konuşan Kınık'a göre, kongreden bir gece önce saat 22.00 civarında Menderes kendisini aramıştır. Kınık da Menderes'e İnönü'nün trenle Kayseri'ye geleceğini bildirerek programı aktarmıştır. Programa göre İnönü kongreye katılmayıp sadece konuşma yapacak ardında da CHP'liler ile birlikte yemek yiyerek İl Başkanının evinde geceledikten sonra gidecektir. Bunun üzerine Menderes'ten programa inanmaması gerektiği cevabını alarak, İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi gerektiği cevabını almıştır. Bu sırada Dahiliye Vekili de Kınık'ı sık sık telefonla arayarak bilgi almaktaydı.¹¹⁶⁹ Bunun üzerine mahkeme başkanı Menderes'e hitaben, Vali Kınık'a bu şekilde bir talimat verip vermediğini sormuştur. Menderes, asla böyle bir talimat vermediğini söyleyerek İnönü'nün Kayseri'ye gelişi sırasında hadise çıkması olasılığına karşı, bu talimatı Dahiliye Vekili Namık Gedik'in verdiğini ifade etmiştir. Ancak, Kınık hemen araya girerek, "*Menderes, herhalde hatırlamıyorlar. Çünkü, ben kendilerine bir şey olmaz merak etmeyin diye teminat bile verdim.*"¹¹⁷⁰ ifadeleri ile Menderes'in sorumluluğu Namık Gedik'in üzerine atmasını yalanlamıştır. Mahkeme başkanının Kınık'a, İnönü'nün gelmemesi yönünde bir tebligat yapamayacağını neden söylemediğini sorması üzerine Kınık, "*Katıyetle ve defalarca emir verilince herhalde hükümetçe bilinen çok önemli bir hadise vardır diye itiraz edemedim.*" diyerek kendisini savunmuştur. Başkan Kınık'a hitaben, İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi yönünde yazılmış olan telgrafi kendisinin mi yazdığını sormuştur. Kınık, "*Evvela, Dahiliye Vekili yazmamı emretti. Yazdım, okudum beğenmedi. Sonra da, kendileri oradan yazıp bana dikte ettirdiler.*"¹¹⁷¹ diyerek mektubun Dahiliye Vekili tarafından, onun zorlaması ile kendisi adına yazdırıldığını ifade etmiştir. Mahkeme Başkanı Kınık'a net bir şekilde trenin Himmetdede'de durdurulması emrini kimden aldığını sormuştur. Bunun üzerine Kınık İnönü'nün Kayseri'ye sokulmaması emrini Menderes'ten aldığını, treninin Himmetdede İstasyonu'nda durdurulması talimatını ise Namık Gedik'ten aldığını söylemiştir. Kınık, Yassıada'da devam eden Kayseri

¹¹⁶⁹ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.1-5.

¹¹⁷⁰ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

¹¹⁷¹ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

Olayları 26 Ocakta tarihli duruşmasında da, İnönü'yü Kayseri'ye sokmamak için Menderes'ten emir aldığını yinelemiştir.¹¹⁷²

Adnan Menderes ise Kayseri Olayları ile ilgili mahkemede vermiş olduğu ifadesinde Yeşilhisar'da meydana gelen olayların Dahiliye Vekili Namık Gedik tarafından, kendisine bir ayaklanma şeklinde nakledildiğini dile getirmiştir. Olayın kendisine bu şekilde anlatılması üzerine, İnönü'yü taşıyan trenin Himmetdede İstasyonu'nda bir müddet durdurulması talimatını verdiğini dile getirmiştir. Sözlerine devam eden Menderes trenin İstasyonda uzun süre bekletildiği haberini alması üzerine, bu durumdan üzüntü duyduğunu ilave etmiştir.¹¹⁷³ Buradan anlaşılmaktadır ki Menderes hadisenin Dahiliye Vekaleti tarafından kendisine abartılarak söylendiğini, bunun üzerine kendisinin de tedbir olarak trenin durdurulması talimatını verdiğini dile getirmektedir. Yani Menderes, Gedik'in olayları kendisine naklediş biçimini eleştirerek hadisenin bu kadar büyümesinde Gedik'in de sorumlu olduğunu ima etmektedir.

Kayseri DP Milletvekili Kamil Gündeş Yeşilhisar hadiseleri ile ilgili bilgi vermiştir. Gündeş'in mahkeme ifadesinde en dikkat çeken detay, sorumluluğun yine Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmesi olmuştur. Buna göre Gündeş Namık Gedik ile telefonla konuşmuş ve Gedik'in kendisine İnönü'yü 30 bin kişinin karşılayacağını söylemiştir. Dahiliye Vekili kendisinden, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun tatbikini istemiştir. Gündeş Namık Gedik'in bu talebi üzerine, kendisine böyle bir şeye lüzum olmadığını aktarmış ancak, Gedik kendisini dinlememiştir.¹¹⁷⁴ Devam eden mahkeme sürecinde, tanık ve şüphelilerin dinlenmesinin ardından, Kayseri Yeşilhisar olayları ile ilgili Savcı Celal Bayar, Adnan Menderes, Kayseri Milletvekilleri Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, Fahri Köşgeroğlu, Kayseri valisi Ahmet Kınık, Emniyet Müfettişi Aziz Ronabar ve

¹¹⁷² "Kayseri Valisi Kınık, Menderes'i İtham Etti", **Milliyet**, Sayı: 3835, 27 Ocak 1961, s.1.; Cenap Çetinel, "Menderes'in Israrlı Emirleri Kayseri Olayına Sebep Olmuş", **Ulus**, Sayı: 13439, 27 Ocak 1961, s.1.; "Vali Kınık Tertibin İçyüzünü Açıkladı", **Vatan**, Sayı: 6778, 27 Ocak 1961, s.1.; "Menderes Suçu Gedik'e Yüklledi", **Yeni Sabah**, Sayı: 7858, 27 Ocak 1961, s.1-5.; "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

¹¹⁷³ Metin, **a.g.t.**, s.85.

¹¹⁷⁴ "Menderes ile Kınık Suçu Gedik'in Üzerine Attılar", **Cumhuriyet**, Sayı: 13091, 10 Ocak 1961, s.5.

General Kemal Çakın'ın TCK 146/1 maddesi uyarınca, idam cezasına çarptırılmasını talep etmiştir.¹¹⁷⁵ 20 nisan 1961 günü karar bağlanan Kayseri Yeşilhisar Davası'nda Celal Bayar, Adnan Menderes, Ahmet Kınık, Kemal Çakın ve Aziz Ronabar suçlu bulunarak mahkum edilmişler, diğer sanıklar ise beraat etmiştir.¹¹⁷⁶ 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından hükümet Başkanlığına gelen Cemal Gürsel, yapılan yargılamalar neticesinde suçsuz bulunan DP'lilerin, ileride yapılacak olan Genel Seçimlerde aday olarak başvurabileceklerini söylemiştir.¹¹⁷⁷

3.3. TBMM'de Tahkikat Encümeni'nin Kurulması

3.3.1. Tahkikat Encümeni'nin Kurulma Süreci, TBMM'de Kabulü, Kanunlaşması ve Siyasetteki Yankıları

1957 seçimleri ile birlikte iyice belirginleşen iktidar muhalefet çekişmesinde, seçim sonuçlarında iktidarın istediği sonucu yakalayamamış olması, muhalefetin ise kendi adına güzel bir çıkış yakalaması önem arz etmektedir. 1957 seçimleri neticesinde partilerin oy oranlarının değişmesi muhalefetin iktidara karşı tutumunda da önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Muhalefet, iktidarın üzerine daha fazla giderken, iktidar tarafında bu durumdan duyulan rahatsızlık iyiden iyiye kendisini göstermeye başlamıştır. Dönemin en büyük iki partisinin liderleri İsmet İnönü ve Adnan Menderes'tir. İnönü, Menderes'e göre siyasette çok daha eski ve bu bağlamda tecrübe sahibidir. Ayrıca, uzun yıllar Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olmasının bir sonucu olarak, ülke bürokrasisi üzerinde önemli oranda etkinlik sahibidir. Buna karşılık Menderes ise siyasi açıdan İnönü kadar tecrübeli olmamasına karşın halkın çoğunun sevgisini elde etmiştir. Özellikle ulaşım ve tarım alanında gösterdiği gayretler neticesinde halkın gözünde değer kazanmıştır. Tek parti döneminde bazı konularda (Ezanın Türkçe okutulması vb..) atmış olduğu adımlar halkın gözünde bir anda parlamasını sağlamıştır.

¹¹⁷⁵ Özer Öztep, "Kayseri Olaylarının 12 Sanığı İçin Savcı İdam Talep Etti," **Cumhuriyet**, Sayı: 13123, 14 Şubat 1961, s.1-5.; "Kayseri Davası: Başsavcı 12 Kişinin İdamını İstedi", **Ulus**, Sayı: 13457, 14 Şubat, 1961, s.1.

¹¹⁷⁶ Kayseri Davasında 5 Sanık Mahkum Oldu", **Milliyet**, Sayı: 3917, 21 Nisan 1961, s.1.; "Kayseri Davasında 5 Kişi Mahkum Oldu, 8 Kişi de Beraat Ettiler", **Cumhuriyet**, Sayı: 13187, 21 Nisan 1961, s.1-5.; "Kayseri Olayları Kararı Verildi", **Ulus**, Sayı: 13521, 21 Nisan 1961, s.1.

¹¹⁷⁷ "Eski İktidarın Mensupları Seçim Sonunda Yargılanacak", **Yeni İstanbul**, Sayı: 3789, 1 Haziran 1960, s.1.

İki lider Meclis çatısı altında uzun yıllar çalışmanın bir ürünü olarak, birbirlerinin zayıf noktalarını da çok iyi tespit etmişlerdir. Bu konuda İnönü'nün başarılı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. İnönü, Menderes'in karşısında onun bütün zayıf noktalarını yakalamış ve Menderes'i yıpratmaya başlamıştır. İnönü'ye göre Menderes, çabuk sinirlenmektedir. Oysa ki siyasette sinirlerine hakim olmayanların zararlı çıkacağını en iyi bilenlerden birisi İnönü'dür.¹¹⁷⁸

Muhalefetin tavrının ve yaşanan hadiselerin hükümet kanadında bir gerginliğe neden olduğu açıkça ortadır. İktidarda meydana gelen gerginlik içeride otoritesini kaybetme endişesini taşımasına sebep olmuştur. Bu bağlamda iktidar tarafından 6 Nisan 1960'da yapılan bir toplantı ile durum değerlendirmesi yapılmıştır. 6 Nisan'da yapılan toplantı neticesinde, muhalefetin politikaları ile ilgili bir takım önlemler alınması karara bağlanmıştır.¹¹⁷⁹ Aslında, gerek DP gerekse CHP, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu üzerinden birbirlerine karşı sürekli ters düşmekteydiler. Dolayısıyla muhalefet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'ndan oldukça rahatsızlık duymaktadır. DP'nin yapmış olduğu toplantı neticesinde CHP'nin ülke içerisindeki faaliyetleri üzerinde Meclis tahkikatı açılması ve incelemelerde bulunmak için bir komisyonun meydana getirilmesi kararlaştırmıştır.¹¹⁸⁰ 11 kişiden oluşacak komisyon için görevlendirilen kişiler ise Kayseri Milletvekili Osman Kavuncu, Denizli Milletvekili Turan Bahadır, Adnan Selek, Isparta Milletvekili Salt Bilgiç, Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, Kayseri Milletvekili Kamil Güneş, Zonguldak Milletvekili Nusret Kirişcioğlu, Yozgat Milletvekili Ömer Erzurumluoğlu, Nazım Tanıl, Çorum Milletvekili Kemal

¹¹⁷⁸ Bu tespiti bir dönem DP sıralarında milletvekilliği yapmış Ahmet Hamdi Başar yapmıştır. Başar, bu tespiti ile ilgili olarak, "Menderes'in bu zaafından İnönü, insafsızca istifade etmiştir. Son bir buçuk senelik bütün politikasında, Menderes'i kızdırmakta başarı sağlamış, nihai hedefi bu sayede elde etmiştir. Uşak'ta başına taş yemesi, Topkapı'da hayatını tehlikeye sokan hücumlara uğraması, Kayseri'ye giderken yolda durdurulması ve hadiseler çıkması bile, güttüğü ustaca politikası bakımından İnönü için bir başarı, Menderes için bir yenilgi olmuştur. İktidarın başı çileden çıktıkça, politika illüzyonisti İnönü, ustaca onun damarına basıyordu." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Kocabaş, a.g.e., s.120-121.

¹¹⁷⁹ "DP Grubunda Yeni Tedbirler İçin Müzakere Açılacak", **Son Posta**, Sayı: 5637, 7 Nisan 1960, s.1; "DP'de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12826, 8 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁸⁰ "CHP Hakkında Meclis Tahkikatı Açılması Kararlaştırıldı", **Son Posta**, Sayı: 5637, 8 Nisan 1960, s.1-7.

Biberoğlu, Gaziantep Milletvekili Kemal Dülger ve Edirne Milletvekili Mükerrer Sarol olarak belirlenmiştir.¹¹⁸¹

Bu süreç içerisinde DP tarafından, CHP hakkında iç tüzüğün 177. maddesine¹¹⁸² istinaden, bir Meclis tahkikatı açılmasının önerilmesine karar verilmiştir.¹¹⁸³ Hükümetin bu adımını eleştiren bir takım basında, "*Muhalefet kuvvetlenip de iktidar hesabına bir tehlike sayılmaya başladı mı, bizde ilk akla gelen, ne yapsak da şunu yok etsek düşüncesi oluyor.*"¹¹⁸⁴ ifadeleri kullanılarak, iktidarın muhalefeti susturmak için faaliyet içinde olduğunu iddia edilmiştir. DP tarafından 12 Nisan 1960'da bir tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğde CHP'nin "*yıkıcı*", "*gayrimeşru*" ve "*kanun dışı*" faaliyetlerinin "*mahiyet*" ve "*hakikatinin*" nelerden ibaret olduğunu tahkik ve tespit etmek ifadelerine yer verilmiştir.¹¹⁸⁵ CHP hakkında Meclis tahkikatı açılması ve TBMM Tahkikat Encümeni Kurulması Hakkında, DP Bursa milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından bir önerge hazırlanarak TBMM'ye verilmiştir.¹¹⁸⁶ Önerge, Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 Askeri

¹¹⁸¹ "Tahkikat Komisyonu Çalışmasına Başladı", **Son Posta**, Sayı: 5639, 9 Nisan 1960, s.1-7.

¹¹⁸² İç Tüzüğün 177. maddesi: Meclis bir madde hakkında re'sen malumat edinmek isterse bir tahkikat encümeni teşkil edilir veya mevcut encümenlerden biri, bu vazifeye mükellef olur. "DP de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12826, 8 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁸³ "DP de Meclis Tahkikatı İstemeye Karar Verdi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12826, 8 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁸⁴ Nadir Nadi, "Her Devrin Adamları", **Cumhuriyet**, Sayı: 12828, 10 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁸⁵ "Demokrat Parti Meclis Grubunun Neşrettiği Tebliği", **Zafer**, 13 Nisan 1960, s.1.; **Akis Dergisi**, "Esrarengiz Tebliğ", Sene: 6, Cilt: 18, Sayı: 298, 13 Nisan 1960, s.7.

¹¹⁸⁶ CHP hakkında Meclis tahkikatı açılması ve TBMM Tahkikat Encümeni Kurulması Hakkında, DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit Tarafından Hazırlanan Önergede: "CHP'nin **a.** Meşru iktidarımızı, alelumum devlet vazifelerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötöleme usulleri de dahil olmak üzere, çeşitli gayri-meşru ve kanun dışı yollarla halkı da kanunları ihlale, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, hükümete, adli ve idari mercilere karşı galeyana ve fiili tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek. **b.** Müsait telakki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak sureti ile iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik sureti ile memlekette kanlı kardeş kavgalarına münferit olan tertiplere başvurmak, **c.** Orduyu siyasete karıştırmak teşebbüsleri de dahil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaatler yolu ile vazifelerini ifadan alıkoymaya cüret ve teşebbüs etmek. **ç.** Bizim radyo namındaki komünist radyosunu, Halk Partisine ait bir radyo olarak göstermek sureti ile halkı, bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkârı, bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak. **d.** Bütün bu kanun dışı hareketlerini, umumi efkara karşı haklı gösterebilmek için, TBMM'nin onun itimadına mazhar hükümetin meşruiyetinden, halkı şüpheye düşürecek ve bundan da ileri olarak gelecek seçimlerin de meşruiyetini, şimdiden muallelmış gibi göstererek kurulmuş ve bu kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayrimeşru yollara tahrik etmek sureti ile itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek. **e.** Hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak, yukarıda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek suretleri ile giriştiği yıkıcı kanundışı ve gayrimeşru faaliyetleriyle, **f.** Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yoluyla faaliyette bulunarak, cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikri ve manevi temellerini tahrip eden, devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri

Müdahalesine götüren yolda, önemli bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁸⁷

Bu arada, DP'nin tahkikat önergesi karşısında, CHP'de Menderes hakkında 21 farklı konudan bir Meclis Tahkikatı başlatılması için önerge hazırlamıştır.¹¹⁸⁸

tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak sureti ile memleketin siyasi, iktisadi, mali, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basının bünyesini, çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirmek hususundaki gayrimeşru faaliyetlerin ve yukarıdan beri tafsilatı ile beraber arz edilen ahvalin önlenmesini gayri mümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini tetkik ederek, elde edeceği neticeleri TBMM'ye bildirmek üzere, dahili nizamnamenin 177. maddesi hükümlerine göre, 15 kişilik bir Tahkikat Encümeni kurulmasını, bu encümenin, TBMM'den veya adli mercilerden ayrıca karar istihsaline lüzum olmaksızın dahili nizamnamenin 16. babında yer alan bütün salahiyyetlerle teçhiz olunmasını, tahkikatın selamette cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve münhasır olmak üzere, Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dahil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da ittihaz etmeye ve icabında, Meclis dışında da faaliyette bulunmaya yetkili kılınmasını ve ayrıca mesaisin üç ayda ikrar etmesini arz ve teklif ederiz." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz "Meclise Verilen Tahkikat Takriri", **Zafer**, Sayı: 3799, 16 Nisan 1960, s.1-4.; **BCA** 10-9-0-0 / 461-1332-7.

¹¹⁸⁷ "Tahkikat Önergesi Yarın Görüşülecek", **Son Posta**, Sayı: 5951, 17 Nisan 1960, s.1.; DP Tahkikat Önergesi Yarın Görüşülecek", **Hürriyet**, Sayı: 4300, 17 Nisan 1960, s.1.; Tahkikat Komisyonunun oluşturulması ile ülke genelinde hakim olan son derece gerilimli hava hakkında, Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Nadir Nadi; "Yurdumuzdaki siyasal gerginlik havası bütün ağırlığı ile ruhları ezerken yeni şiddet tedbirlerine başvurmak, durumu daha da kötüleştirmekten başka bir sonuç vermezdi. Vatandaşların çok muhtaç oldukları bir huzur ve sükun devrine bir an önce varmanın yollarını serin kanla araştırmak şüphesiz daha akılcıca bir iş olacaktır. Özel çıkarını, muhalefete karşı amansız bir savaşta bulan gözü dönmüş partizanlar müstesna, böyle bir davranışı millet iyi karşılayacaktır...Muhalefet hakkında Meclis soruşturması isteyip de, kendi idarecileri hakkında muhalefetin sunduğu bir soruşturma önergesini geri çevirirse, DP Meclis grubu, vatandaşın gözünde çok tuhaf bir duruma düşer. Bu, hem sağduyu; hem de hakkaniyet prensiplerine aykırı kaçır...Gerek CHP, gerek DP idarecilerinin yaptıklarını ettiklerini soruşturacak karma ve özel bir komisyon bir kez kuruldu mu, güçlüklerin büyük bir kısmı ortadan kalkmış olacaktır. Bu komisyon, lüzum gördüğü kimseleri dinler, önemli bulduğu vesikaları inceler. İki taraf sorumluları, birbirleri hakkındaki şikayetleri komisyon önünde dile getirirler. Oturumlar da açık olur, tutanaklar basına verilir, komisyonda söylenen sözlere, okunan vesikalara dair yayın yasakları konulmaz. Böyle davranılırsa, bir süredir yurt havasını ağırlaştıran olayların nedeni zamanla ortaya çıkar. İktidar ve muhalefet arasındaki münasebetlerin nasıl düzelebileceği belli olur. Milleti de rahata kavuşturmak imkanlar belki ufukta belirir. Bilmem sizler ne dersiniz, sayın milletvekilleri?" ifadelerini ile, ortada iddia edilen bir usulsüzlük söz konusu ise bu durumun tek bir partinin istediği tarz ve yöntemle değil, oluşturulacak karma bir komisyon suretiyle, hem iktidar hem de muhalefeti kapsayacak bir şekil ve şeffaflıkta, araştırılması teklifini yapmıştır. Bkz. Nadir Nadi, "Benim Önergem", **Cumhuriyet**, Sayı: 12833, 15 Nisan 1960, s.1. ; "Tahkikat Önergesi Yarın Görüşüyor", **Milliyet**, Sayı: 3570, 17 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁸⁸ "CHP'nin de Tahkikat Önergesi Açıklandı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12835, 17 Nisan 1960, s.1-5.; CHP'nin, Menderes hakkındaki Tahkikat Önergesinin Bir Kısım: "Siyasi hayatımız derin bir huzursuzluğun içerisine girmiştir. Son günlerde, vatandaşın anayasa teminatı altındaki bir çok hakları yeniden tecavüze uğramıştır. CHP Genel Başkanının ve milletvekillerinin yurt içinde seyahat etmelerine ve vazife görmelerine mani olmak gibi boş ve haksız bir gayretin peşinde haksız müdahaleler yapılmış, bu haksızlıklar hezimete uğrayınca muhalefet ve basın aleyhine, yeni ve karanlık tertiplere girilerek, bu çıkmazdan kurtulmak mümkün olduğu sanılmıştır. Bu durumda TBMM'nin ve Türk Umumi Efkarının, Türk Anayasası'nın temellerini tehdit eden ağır tehlikeler ve bunların gerçek sebepleri üzerine eğilmesi, acil zaruret halini almış bulunmaktadır. Kanunları, anayasaya, tatbikatı kanunlara uydurmak lüzumunu hissetmeyen, zimmetlerinde toplanan fiillerin hesabını vermeyi göze alamadıkları için iktidar mevkiinden ayrılmayı bir felaket sayacak kadar iç rahatlığından uzak bulunan bazı Demokrat Parti idarecilerinin ve en başta DP Genel Başkanı Adnan Menderes'in tutumu, buhranın yegane amirili olmuştur. Son günlerin hadiseleri gösteriyor ki, DP

Bu süreç içerisinde, 18 Nisan 1960 tarihine gelindiğinde, DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından, "*Cumhuriyet Halk Partisinin, Yıkıcı, Gayrimeşru ve Kanundışı faaliyetlerinin, memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik etmek üzere Meclis Tahkikatı açılmasına*" dair karar TBMM'de okutulmuştur.¹¹⁸⁹ Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in, Meclis tahkikatı açılmasına dair kararı üzerinde yapılan görüşmelerin ardından, önerge kabul edilmiştir. Kabul edilen önerge gereğince, 15 kişilik Meclis Tahkikat Encümeni üye seçimi için oylar yapılmıştır. Yapılan tasnif sonucunda Kayseri Milletvekili Osman Kavuncu, Gaziantep Milletvekili Bahadır Dülger, Samsun Milletvekili Nüzhet Ulusoy, Isparta Milletvekili Sait Bilgiç, Denizli Milletvekili A. Hamdi Sancar, Balıkesir Milletvekili Vacit Asena, Çorum Milletvekili Kemal Biberoğlu, Kütahya Milletvekili Kemal Özer, Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura, Samsun Milletvekili Ekrem Anıt, Sakarya Milletvekili Nusret Kirişcioğlu, Denizli Milletvekili Turan Bahadır, Sakarya

Genel Başkanı Menderes, vehimlerinin kendisini sürüklediği tasavvurları, son safhasına yaklaştırdığı zannındadır. Menderes kendi tabiri ile, Devletin normal cihazlarından hiç birinin ne idarenin, ne mahkemelerin, ne emniyet ve asayiş kuvvetlerinin istediği gibi alet olmadıklarını ve olamayacaklarını anlamıştır. Bu sebeple, bütün ümidini yanlış bilgilerle, tek taraflı beyan ve iddialarla tahrik ettiği ve hem davacı hem hakim rolünde istediği dar bir siyasi heyete, kendi Meclis grubuna bağlamış görülmektedir. Yukarıda ana hatları ile belirtilen hususların da açıkça ortaya koyduğu gibi, Türk anayasasının dışında keyfi ve şahsi bir idare kurma gayretinin, bu güne kadar çeşitli işaretlerini vermiş olan Başvekil Adnan Menderes'in: **A.** Devlet parasını anayasa ve meri kanunlar hükümlerine aykırı olarak sarf ve israf, **B.** Amme menfaati için kurulmuş devlet müesseselerini ve bunların salahiyetlerini ve imkanlarını şahsi hakimiyetini tesis yolunda suiistimal, **C.** Devletin anayasa ile müesses normal cihazlarının salahiyetlerini iptale teşebbüs etmesi sebepleri ile Yüce Divana sevkı için, içtüzüğün 169. maddesine göre, hakkında Meclis Tahkikatı açılmasını arz ve teklif ederiz. Bkz. "CHP Başvekilin Yüce Divana Sevkinin İstiyor", **Yeni Sabah**, Sayı: 7588, 17 Nisan 1960, s.1-5.

¹¹⁸⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:18, İçtima 8, Elli Sekizinci İnikat (18.04.1960), s.189.; Bahse konu oturumda, DP Milletvekili Samet Ağaoğlu'nun, CHP'nin intikam duygusu ile hareket ettiğini söyleyerek kendisi ve Namık Gedik ile ilgili sarf ettiği sözler dikkat çekicidir. Ağaoğlu; "Bir de, Hesap sorma tehdidi var. Muhterem arkadaşlar, hesap sorma bahsinde çeşitli teraneler söylediler, hususi mahkemeler kuracağız, dediler; hususi kanunlar çıkaracağız, dediler; normal kanunlarla mal beyannameleri isteyeceğiz, dediler. Bunlar ehemmiyetli şeyler değil. Ehemmiyetli olan şu, mebuslar kongrelere gittiler, hesap soracağız derken hemen arkasından mesela, Samet'in sehpa ile Namık'ın sehpa ile yan yana, dikeceğiz, tehdidini de savurmaktan çekinmediler, çekinmiyorlar... Asacak mısınız efendiler, Öyle'mi"? Bu ölüm tehdidimize cevabımız şudur: Hayır efendiler; bu memleketin sehpa ile devrine bir daha dönmesine asla meydan vermeyeceğiz." ifadelerinde bulunmuştur. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:18, İçtima 8, Elli Sekizinci İnikat (18.04.1960), s.204.; M. Kemal Biberoğlu, **Yassıada Kararları ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1996, s.8-10.

Milletvekili Selami Dinçer, Konya Milletvekili Himmət Ölçmen ve Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, Tahkikat Encümeni üyeliğine seçilmişlerdir.¹¹⁹⁰ TBMM'de önerenin kabul edilmesi ile birlikte, encümen görevine başlamıştır.

Görevine başlayan Tahkikat Encümeni, hemen tebliğler yayınlarak, siyasi partilerin faaliyetlerini ilgilendiren çok önemli kararlar almıştır.¹¹⁹¹ Bu bağlamda Encümen, 18 Nisan'da yayımlamış olduğu iki numaralı tebliğ ile tüm siyasi partilerin kongre ve toplantılarını durdurmuştur.¹¹⁹² Ardından yayımlanan üç numaralı tebliğ ile de, neşir yasağı getirilmiştir.¹¹⁹³ Tahkikat Encümeni'nin tebliğler yayımlamaya başlayarak görevine başlamasının hemen ardından, bu duruma tepki gösteren CHP, Ankara Kızılay Meydanında 19 Nisan'da bir gösteri düzenleyerek, yaşanan süreci protesto etmek istemiştir. Ancak, Dahiliye Vekaleti tarafından yayımlanan tebliğe göre, yapılan müdahale ile bu durum polis marifeti ile engellenmiş ve 22 kişi hakkında işlem yapılmıştır.¹¹⁹⁴ Bu süreç içerisinde İnönü, CHP Teşkilatlarına birer

¹¹⁹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:18, İctima 8, Elli Dokuzuncu İnikat (20.04.1960), s.213.; "Meclis Tahkikat Encümeninin Neşrettiği Tebliğler", **Zafer**, Sayı: 3802, 19 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁹¹ "Yasak Devri", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: 18, Sayı: 299, 20 Nisan 1960, s.8.; "Tahkikat Komisyonu", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 4, Sayı: 96, 20 Nisan 1960, s. 4.

¹¹⁹² Tahkikat Komisyonunun, Komisyon Başkanı Denizli Milletvekili Hamdi Sancar imzası ile Yayımladığı İki Numaralı Tebliği: "Tahkikatın selameti cereyanını temin maksadı ile bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı teşekkül ve kolların her türlü kongreleri ve kademelerin bünyeleri içinde veya kademeler arasında tertiplenecek müşterek toplantılarla, alelumum siyasi mahiyetteki toplantılar ve partilerce yeni kademeler ve teşkilat kurulması, tahkikatın neticesine kadar durdurulmuştur." Bkz. "Bütün Parti Teşekküllerinin Siyasi Toplantıları Muvakkaten Durduruldu", **Zafer**, Sayı: 3802, 19 Nisan 1960, s.1.; "Siyasi Faaliyetler Durduruldu", **Akşam**, 19 Nisan 1960, s.1.; "Dün Kurulan Meclis Tahkikatı Encümeni İşe Başlarken 3 Yasak Karar Verdi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12837, 19 Nisan 1960, s.1.; "Her Türlü Siyasi Faaliyet Durduruldu", **Hürriyet**, Sayı: 4302, 19 Nisan 1960, s.1.; "Her Türlü Siyasi Faaliyet Durduruldu", **Yeni Sabah**, Sayı: 7590, 19 Nisan 1960, s.1.; "Siyasi Partilerin Faaliyetleri de Yasak", **Dünya**, 19 Nisan 1960, s.1.; Tahkikat Komisyonunun yayımlamış olduğu tebliğ ile tahkikatın neticelenmesine kadar siyasi amaçlı toplantıları durdurması kararının ardından, 22.04.1960 tarihinde DP Haymana İlçesi Oyaca Köyü Ocak Başkanı Musa Öztürk tarafından, TBMM Tahkikat Komisyonu Riyaseti'ne çekilen bir telgrafla, 21.04.1960 günü Haymana'dan Ankara'ya geçmekte olan CHP Ankara Milletvekili Selim Soley'in, Oyaca köyünde durup, kahvede bir çok kişiyi başında toplayarak Hükümet aleyhinde ve CHP lehinde yasak olmasına rağmen propaganda yaptığını bildirerek, bir nevi yasalara uymayan bu vekil hakkında ihbarda bulunmuştur. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 461-1332-7.

¹¹⁹³ Tahkikat Komisyonunun, Komisyon Başkanı Denizli Milletvekili Hamdi Sancar imzası ile Yayımladığı Üç Numaralı Tebliği: "Tahkikatın selamete cereyanını temin maksadı ile tahkikata mevzu teşkil eden maddelerle tahkikat encümeninin vazife salahiyetlerini ve bilumum karar, tedbir ve faaliyetlerine müteallik her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim ve yazıların ve bu takrirle alakalı TBMM müzakerelerinin her türlü vasıtalarla neşri yasak edilmiştir." Bkz. "Bütün parti Kongreleri ve Her Türlü Siyasi Toplantılar Durduruldu", **Son Posta**, Sayı: 5053, 19 Nisan 1960, s.1.

¹¹⁹⁴ 19.04.1960 tarihli Dahiliye Vekaleti Tebliği: "19.04.1960 Salı günü, Ankara Kızılay Meydanı'nda, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi binası önünde dairelerin boşaldığı ve Atatürk Bulvarının kalabalık olduğu saat 17 sıralarında tertipli bir sokak nümayişi yapılacağı zabıtaca evvelden istihbar

telgraf çekerek, Tahkikat Encümeninin kararları karşısındaki tutumlarının ayrıntısını daha sonra tüm teşkilata duyuracağını bildirmiştir.¹¹⁹⁵ 19 Nisanda Kızılay'da yapılan gösteri ile alakalı bir takım basında önemli bir noktaya vurgu yapılmıştır. Buna göre DP idarecilerinden Emin Kalafat'ın, 19 Nisan tarihli üzerinde Ziraat Bankası markası ve içinde eski yazıyla yazılmış bilgiler bulunan cep defterinde yazılanlar yayımlanmıştır. 19 Nisan tarihli notta, *"Bu gün İnönü'ye Kızılay'da büyük tezahürat yapıldı. Kalabalık çoktu Allah sonumuzu hayır eylesin."* yazıldığı iddia edilmektedir. Basında bu not, *"Emin Kalafat teşhisi tam yapmış, ama; işi Allah'a bırakıp şiddet tedbirlerini tasvibe devam etmiştir."*¹¹⁹⁶ şeklinde yorumlanmıştır. Muhalif basın, 19 Mayıs'ta Ankara'da yapılan gösteri sırasında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in gösterici sayısını, kamuoyuna açıklarken kasıtlı olarak göstericilerin sayısını düşük gösterdiğini iddia etmiştir. Buna göre hükümet, göstericilerin sayısında "tenzilat" yapmayı, en akıllıca yol olarak seçmiştir.¹¹⁹⁷ Bazı basında, *"Kızılay Meydanı'nda geçen haftanın içinde salı günü cereyan eden hadiseler hakkında, İçişleri Bakanlığı tebliğinden 'tahminen, 150-200 kişilik bir topluluğun, sokak nümayişlerine teşebbüs ettiği görülmüştür.' Aynı hadiselerin duruşmasına şahitlik yapan vazifeli polis memurlarının ifadelerinden; 'İnönü'nün etrafından 7-8 bin kişi vardı (Polis Osman Gölçü), Kalabalık çok büyüktü, en az 3500 kişi vardı. (Polis Behçet Akçiçek)." ¹¹⁹⁸* ifadelerine yer verilerek, Dahiliye Vekaleti'nin tebliğlerinde söylenilen rakamların

edilmiş ve mahallinde gerekli tertibat alınmıştır. Filhakika saat 17.10'da Cumhuriyet Halk Partisi genel Merkezi binası önünde bu tertipli nümayişe intizar ettikleri anlaşılan bazı Cumhuriyet Halk Partisi mebusları ile bu mebuslara aynı saatte yaya olarak, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanının da, iştirak etmiş bulunduğu tahminen 150-200 kişilik bir topluluğun sokak nümayişine teşebbüs ettikleri görülmüş ve mahalline daha evvel gelmiş bulunan zabıta kuvvetlerinin müdahalesi ile, bu tertipçi kalabalık süratle dağıtılmıştır. Bu nümayiş tertip ve teşvik ettikleri tespit edilen ve 6 s. Siyasal Bilgiler Fakültesi talebesinden olduğu anlaşılan 22 kişi polis tarafından yakalanmış ve haklarında gerekli kanuni muamele yapılmak üzere adli makamlara teslim edilmişlerdir." Bkz. "Dahiliye Vekaleti'nden Tebliğ Edilmiştir", **Zafer**, Sayı: 3803, 20 Nisan 1960, s.1.; "CHP Ankara'da Nümayiş Tertibine Müracaat Etti", **Son Posta**, Sayı: 5054, 20 Nisan 1960, s.1.; "Ankara'da Dün 22 Kişi Adliye Verildi", **Akşam**, 20 Nisan 1960, s.1.; "22 Kişi Adliye Verildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12838, 20 Nisan 1960, s.1.; "Dahiliye Vekaleti Bir Tebliğ Neşretti", **Milliyet**, Sayı: 2573, 20 Nisan 1960, s.1.; "Başkent Çınladı: İnönü Hürriyeti İstiyoruz", **Ulus**, Sayı: 13189, 20 Nisan 1960, s.1.; "Dahiliye Vekaleti'nin Bir Tebliği", **Yeni Sabah**, Sayı: 7591, 20 Nisan 1960, s.1.; **Kim Dergisi**, "Koordinasyon", 27 Nisan 1960, Cilt: 8, Sayı: 97, s. 5.; "Dr. Namık Gedik'in Objektifiyle", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: 18, Sayı: 300, 27 Nisan 1960, s.13.; **BCA** 10-9-0-0 / 471-1362-6.

¹¹⁹⁵ **BCA** 10-9-0-0 / 471-1362-6.

¹¹⁹⁶ A.Ö. Öymen, "Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu", **Ulus**, 9 Haziran 1960, s.1.

¹¹⁹⁷ A.Ö. Öymen, "Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu", **Ulus**, 9 Haziran 1960, s.1.

¹¹⁹⁸ "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

gerçek sayıları yansıtmadığı iddia edilmiştir.¹¹⁹⁹ Bu bağlamda, 19 Mayıs akşamı Dahiliye Vekili Namık Gedik, Ankara'da görev yapan tüm polis müdürlerini çağırarak, olaylar esnasında kaç kişinin göz altına alındığını sormuştur. 22 kişinin¹²⁰⁰ göz altına alındığı bilgisi verilen Gedik, bunun üzerine göstericilerin toplam sayısını sormuş ve polis müdürleri 400-500 kişilik bir gruptan bahsetmişlerdir. Bunun üzerine Gedik'in, bu sayıyı düşürerek 150-200 kişi olarak kabul ettiği iddia edilmiştir.¹²⁰¹ Basında, İçişleri Bakanlığı tebliğleri ile polislerin mahkemede vermiş olduğu ifadeler arasında fark olduğunu dile getirerek, *"İkisi de İçişleri Bakanlığı camiasından sadır olan bu iki çeşit beyandan hangisine inanacağız? Bakanlığın tebliğine mi? Yoksa aynı bakanlığın polislerine mi?"*¹²⁰² ifadeleriyle, konu ile ilgili tutarsızlık ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu süreç içerisinde DP'nin talebiyle TBMM'de görüşülen önerenin kabul edilmesi ile Tahkikat Komisyonu oluşturularak görevine başlamıştır.¹²⁰³ Encümenin daha rahat çalışabilmesi adına, 27 Nisan 1960'da DP Rize Milletvekili Muzaffer Önal, Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu, Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinioğlu ve Yozgat Milletvekili Sefer Eronat tarafından TBMM'ye, Tahkikat Encümenleri için yeni bir kanun teklifi sunulmuştur.¹²⁰⁴ Bu teklif encümenlerin

¹¹⁹⁹ Dergide, Dahiliye Vekaleti'nin, söz konusu hadiseler ile ilgili diğer tebliğleri de eleştirilerek; "İçişleri Bakanlığı Tebliğinden: Saat 17 sıralarında bir sokak nümayişi yapılacağı evvelde istihbar edilmiş ve mahallinde gerekli tertibat alınmıştır. Polislerin mahkemedeki ifadelerinden: 'Kızılay'da devriyede idim. Yenişehir eczanesi önünde büyük bir kalabalıkla karşılaştım. herkes bağıırıyordu. Kimin bağıırıp, kimin bağıırmadığı fark edilmiyordu. Hemen hazır kuvvete haber verdik. (Polis Hüseyin Öz)" Bkz. "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

¹²⁰⁰ Göz altı sayısı ile ilgili, Kim Dergisi'nde yapılan haberde; "İçişleri Bakanlığı Tebliğinden: Bu nümayişi tertip ve teşvik ettikleri tespit edilen ve 6 s. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden olduğu anlaşılan 22 kişi, polis tarafından yakalanmış... Polislerin Mahkemedeki ifadelerinden; 'Bunların arasından gelişigüzel adam topladık. Ben de bu arkadaşı (İlhan Gürel'i göstererek) yakaladım. Ama bağıırdığını duymadım. (Polis İbrahim Çubuk). Bkz. "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

¹²⁰¹ A.Ö. Öymen, "Namık Gedik Nümayişçilerin Sayısını Nasıl Tayin Ediyordu", **Ulus**, Sayı: 13208, 9 Haziran 1960, s.1.

¹²⁰² "Koordinasyon", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s. 5.

¹²⁰³ Göreve başlayan encümen, Gaziantep hadiseleri, Yeşilhisar hadisesi, Taşköprü'de eski yaver Kemal Eker'e ait dava dosyası, Uşak ve Zile hadiselerine ait dosyalarla ilgilenerken, bunlar üzerinde çalışma yapmak üzere, 26.04.1960 tarihinde Tahkikat Encümeni üyesi Nusret Kirişcioğlu imzası ile Adalet Bakanlığı'ndan talepte bulunmuştur. **BCA** 10-9-0-0 / 476-1374-1.

¹²⁰⁴ Söz konusu teklif muhalif basın tarafından eleştirilmiştir. Kim Dergisi konuyu haber yaparak; "Bu hafta pazartesi günü isimlerini tarihe geçirmeye azimli dört DP'li milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu (Çorum), Sefer Eronat (Yozgat), Muzaffer Önal (Rize), Reşat Akşemsettinioğlu (Bolu) Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, iç tüzüğü değiştirmek maksadı ile yeni bir kanun teklifi verdiler. Teklif, hukuk sistemimiz ve devlet hukukumuzu ve rejimimizi toptan değiştirmeyi hedef tutuyordu. Meclisin iç tüzüğe göre teşkil ettiği soruşturma komisyonlarına, olağanüstü görev ve yetkiler tanıyordu. "Rejim

savcı, hakim ve askeri hakimlerin yetkilerine, gazete toplatmak ve kapatmak yetkisine, her türlü evrak ve eşyaya el koyma yetkisine sahip olma gibi bir çok yetkiyi öngörmekteydi.¹²⁰⁵ Yapılan oylama neticesinde teklif kabul edilmiştir.¹²⁰⁶

Değişikliği mi?", **Kim Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s.9.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:13, İçtima 3, Altmış Birinci İnikat (27.04.1960), s.304.

¹²⁰⁵TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun: **Vazife ve Salahiyet: Madde 1-** TBMM Tahkikat Encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri tali encümenler, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müddeiumumisine, sorgu hakimine, sulh hakimine ve askeri adli amirlere tanınmış olan bilcümle hak ve salahiyetlere haizdir. **Madde 2-** TBMM Tahkikat Encümeni **a-** Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadı ile her türlü neşriyatın yasak edilmesine **b-** Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tab'ı veya tevziinin men'ine, **c-** Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına, **ç-** Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesaik veya eşyanın zaptına, **d.** Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya. **e-** Tahkikatın selametle intacı için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye dahi salahiyetlidir. **Cezai Hükümler: Madde 3-** TBMM Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne surette olursa olsun muhalefet edenler, 1 seneden 3 seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. **Madde 4-** TBMM Tahkikat Encümenlerinde ittihaz olunan tedvir ve kararların icra ve infazında ihmal veya suiistimal görülen vazifeliler ihmal halinde 6 aydan 2 seneye, suiistimal halinde 1 seneden 3 seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır. **Madde 5-** TBMM Tahkikat Encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmeyenler veya malumatlarına müracaat sureti ile veya sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili bilgi veya hadiseleri ifşa edenler, 6 aydan 1 seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır. **Madde 6-** Türk Ceza Kanununda yazılı yalan şahitliği veya yalan yere yemin faslındaki suçları işleyenler hakkında mahsus maddelerinde zikredilen cezalar, iki kat olarak hükmolunur." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:13, İçtima 3, Altmış Birinci İnikat (27.04.1960), s.305-306.; "Tahkikat Encümenlerine Çok Geniş Salahiyetler Veriliyor", **Cumhuriyet**, Sayı: 12844, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Tahkikat Encümenine Fevkalade Yetkiler Veren Kanun Teklifi Mecliste", **Yeni Sabah**, Sayı: 7597, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Yeni Tedbirler B. M. Meclisine Getirildi", **Akşam**, 26 Nisan 1960, s.1-5.; "Tahkikat Encümeninin Vazife ve Salahiyetleri İçin Bir Kanun Teklifi Yapıldı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3043, 26 Nisan 1960, s.1.; "Tahkik Heyetlerine Fevkalade Yetkiler", **Milliyet**, 26 Nisan 1960, s.1.

¹²⁰⁶"Tahkikat Encümenlerinin Yetkilerini Tayin Eden Teklif Dün Kanunlaştı", **Zafer**, 28 Nisan 1960, s.1.; Adı geçen önerge ile ilgili olarak, Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Nadir Nadi; "Ey Ulu Tanrım, nereden kalktık nereye vardık. Tek parti rejimine son verecektik. Yurdumuz hürriyet güneşi ile ıslıl ıslıl parlayacaktı. İnsan hakları bütün heybeti ile yürürlüğe konacaktı. Düşüncelerinden ötürü hiç bir vatandaşın kılına zarar gelmeyecekti. İdare tarafsız olacaktı. Herkese eşit muamele yapılacaktı. Yargıçların güvenliği daha sağlam hale getirilecekti...Bu gün Büyük Millet Meclisi'nde görüşülecek olan kanun teklifi kabul edildiği takdirde, artık Türkiye'de bir hürriyet rejiminin göstermelik kabilinden olsun yürürlükte bulunduğunu, ne içeride ne dışarıda kimseye kabul etmeyeceğizdir. Büyük Millet Meclisi tarafından soruşturma komisyonuna tanınması istenilen yetkiler, anayasanın vatandaşlara tanıdığı hak ve hürriyetleri tamamen ortadan kaldıracak kuvvettir. Komisyon, dilediği kimseyi dilediği gibi sorguya çekecek, evlerde, bürolarda araştırmalar yapacak, her türlü evrak vesaik eşyayı zapt edebilecek, vatandaşlara ceza verebilecek, gazeteleri toplatabilecek, hatta matbaaları kapatabilecektir. Komisyonun bu tasarruflarına karşı vatandaşa, hiç bir itiraz hakkı tanınmamaktadır. İtiraf edelim ki, bu şartlar altında bir hukuk rejiminin himayesi altında yaşadığımızı iddia etmek güç olacaktır...Hukuka ve adalete sırt çevirenleri bekleyen akıbet, önünde sonunda hüsrandır." ifadelerini kullanmış olduğu bir köşe yazısı kaleme alarak, komisyona tanınan hakların tehlikeli sonuçlara yol açabileceğine işaret ederek, bu şekilde bir uygulamanın hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmadığına dikkati çekmeye çalışmıştır. Bkz. Nadir Nadir, "Nasıl Bir Rejime Giriyoruz", **Cumhuriyet**, Sayı: 12845, 27 Nisan 1960, s.1.; "Tasarı Mecliste Kanunlaştı", **Akşam**, 28 Nisan 1960, s.1.

18 Nisan'da TBMM'de kabul edilerek yasallaşan Tahkikat Komisyonu süreci, o günlerde Türkiye'yi en çok meşgul eden siyasal gelişmeler arasında gösterilmektedir. Zira, muhalefete ve bazı basın kuruluşlarına göre, oluşturulan bu komisyonun hukuk devleti ilkeleri ile bağdaştırılması söz konusu değildir. Hatta DP'nin bu hamlesi, Hitler ile aynı kefeye konulmasına bile neden olmuştur.¹²⁰⁷ İktidara göre ise her şey normal seyrinde ilerlemekte ve ortada muhalefetin abarttığı gibi bir durum yaşanmamaktadır. Tüm eleştirilere rağmen, Tahkikat Komisyonu görevine başlamıştır. Durumu protesto eden bazı öğrenci grupları ise Ankara ve İstanbul'da gösteriler düzenlemişlerdir. 1960 Nisanında iktidar ve muhalefet arasında yaşanan bu gerilim, Türkiye'yi Mayıs 1960 Askeri müdahalesine götüren en önemli ve etkili gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁰⁸

3.3.2. Tahkikat Encümeni'nin Dahiliye Vekaleti ile Ortak Çalışması

Dahiliye Vekili Namık Gedik'in makamından alınan Tahkikat Komisyonunun Çalışmalarıyla ilgili evraklar arasında, Tahkikat Encümeni ile Dahiliye Vekaleti arasındaki yapılan yazışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu belgeler incelendiğinde, Tahkikat Encümeni'nin, Dahiliye Vekaleti ile bir çok konuda ortak bir çalışma yürüttüğü görülmektedir.

Buna göre, (1-) Ülke genelinde neşriyat ya da diğer yollarla, Tahkikat Encümenince yasaklanmış olan başlıklar içerisinde yer alan ihlallerin tespiti amacı ile Dahiliye Vekaletiyle irtibat kurduğu görülmektedir.¹²⁰⁹

(2-) Encümen Başkanı Hamdi Sancar, 20 Nisan 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu yazıda balo, çay, eğlence ve emsali toplantılarla ilgili yasak kararı ile ilgili Valilerin İller İdaresi Kanunu'nun 11. maddesi uyarınca, yetki kullanabileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla Encümen bazı konularda, kendileri adına Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olan Valileri yetkilendirmişlerdir.¹²¹⁰ Dahiliye Vekaleti, Tahkikat Komisyonun çalışmalarında aracı kurum olarak vazife görmüştür.

¹²⁰⁷ Emil Galip Sandalcı , "Sonun Başlangıcı", **Kim Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s.10.

¹²⁰⁸ Recep Şükrü Apuhan, **Öteki Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996, s.135.

¹²⁰⁹ **BCA** 10-9-0-0 / 20-56-8.; **BCA** 10-9-0-0 / 472-1363-1.

¹²¹⁰ **BCA** 10-9-0-0 / 20-56-8.

(3-) Komisyon geriye dönük evraklarla ilgili de Dahiliye Vekaleti'ne ihtiyaç duymuştur. Tahkikat Encümeni üyesi Nusret Kirişçioğlu'nun, 22 Nisan 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne hitaben yazmış olduğu yazıda, iç politika meseleleri ile ilgili Dahiliye Vekaleti'nde bulunan mevcut dosyaları istemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Namık Gedik ise Kirişçioğlu'na gönderdiği cevap yazısıyla Encümenin Dahiliye Vekaleti'nden istediği dosyaları kendilerine gönderildiğini ifade etmektedir.¹²¹¹

(4-) Bu bağlamda, Tahkikat Encümeni'nin, çalışmaları sırasında en çok yardımına ihtiyaç duyduğu kurum, Dahiliye Vekaleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahkikat Encümeni yapmış olduğu çalışmalarda Dahiliye Vekaleti'nden önemli ölçüde yararlanmıştır. Zira, ülke içerisinde kamu düzenin sağlanmasından Dahiliye Vekaleti sorumludur. Dolayısıyla uygulanan yasaklara karşı herhangi bir kanunsuzluk durumu söz konusu olduğunda, Dahiliye Vekaleti, kendisine bağlı kolluk gücü ile yasak ihlallerini tespit ve ortadan kaldırmakla mükelleftir.

(5-) Tahkikat Komisyonunun göreve başlamasının ardından, Komisyonun yayımladığı tebliğlerle yasaklamış olduğu bazı durumların ihlal edildiği görülmektedir. Bu ihlaller, çeşitli kişi ve kurumlar vasıtası ile ilgili yerlere şikayet edilmektedir. Şikayet mercileri arasında, Dahiliye Vekaleti genel itibarla tercih edilen kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, ülkenin içişlerinin sorumluluğu bu kurumun üzerinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda 22 Nisan 1960'da Çorum Valisi Cevat Çapanoğlu tarafından Dahiliye Vekili Namık Gedik'e gönderilen yazı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yazıda, Cumhuriyet Halk Partisi Çorum İlçe Başkanı Dr. Mahmur Angın, 27 Mart 1960'da merkeze bağlı Karacaviran köyünde propaganda yapmaktayken, Cumhurbaşkanı ve Başbakan hakkında aşağılayıcı cümleler sarf ettiği belirtilmektedir.¹²¹² Yine, Adana Valisi Turhan Kapanlı tarafından, 15 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekili Namık Gedik'e, Tahkikat

¹²¹¹ **BCA** 10-9-0-0 / 20-56-8.

¹²¹² Buna göre Angın'ın; **a.** Cumhurbaşkanı'nın 77 milyon dolar karşılığında, kız ve kadınları Amerikalılara sattığı, **b.** Başbakan Adnan Menderes'in, İstanbul'da sarhoş olarak nutuk verdiği, **c.** Bankalardaki paraların, iktidar partisinin ileri gelenleri tarafından kullanılmakta olduğu ve hükümetin bu nedenle hırsızlıkla itham edilmesi şeklinde ifadelerine yer verilerek, Tahkikat Encümeni'nin yasakladığı durumların ihlal edildiğini, Dahiliye Vekaleti'ne bildirilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 472-1363-1.

Komisyonu'nun bilgisi olması adına, CHP milletvekillerinin Menderes ve DP yöneticileri hakkındaki propagandalarının yer aldığı bir yazı göndermiştir.¹²¹³

(6-) Bunun dışında Tahkikat Encümeni'nin, Dahiliye Vekaleti'nden propaganda ve diğer yollarla işlenen suçların tespiti ile alakalı talepleri söz konusudur. Bu bağlamda, Dahiliye Vekaleti, Tahkikat Komisyonunun yasaklamalarının ihlal edilip edilmediğini tespit için, Valilik kanalını kullanmıştır.¹²¹⁴

(7-) CHP tarafından dağıtıldığı iddia edilen beyannamelerle ilgili olarak, Dahiliye Vekaleti ile ortak çalışmaya ihtiyaç duyan Tahkikat Encümeni üyesi Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçiöğlu, 26 Nisan 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne yazdığı yazı ile CHP teşkilatının köylere beyanname dağıttığını, bu beyannamelerin Valiliklerce takip edilerek ele geçirilmesi halinde birer suretinin Encümene gönderilmesini istemiştir.¹²¹⁵

¹²¹³ Bahse konu yazıda, CHP Milletvekili Suphi Baykam'dan bahsedilerek; "Baykam, muhterem Başvekilimiz Adnan Menderes'in, Hitler ve Mussolini edası ile Adana'ya girdiğini söylemiş ve iktidarı aldıkları takdirde sokaklarda leşi sürüklenmeyecek siyaset adamı kalmayacaktır. Bu sebeple, birlikte çalışalım ve iktidarı bir an evvel alalım demek sureti ile, kanuni devresinde ve normal yapılacak seçimler haricinde şans aramış ve siyaset adamlarının leşlerini sokaklarda sürükleyeceği şeklindeki beyanı ile hükümet büyüklüklerini küçük düşürecek sözleri ile halkı, devlete karşı mukavemet edebilir hale getirmeye ve bir nevi ihtilale hazırlamak istemiş, diğer milletvekilleri de bu tarz beyana muvazi konuşma yapmışlardır." şeklindeki ifadeler ile konuyu Dahiliye Vekiline bildirmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 20-56-8.

¹²¹⁴ **Malatya Valisi Nazım Anda;** 13.05.1960 tarihinde, Malatya Valisi Nazım Anda tarafından, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e gönderilen yazıda; TBMM Tahkikat Encümeni mevzuu ile alakalı olarak altı dosya tespit edildiği belirtilmiş ve dosya içeriklerini, Dahiliye Vekaleti'ne göndermiştir. Bu içerikler; **(1) Numaralı Dosya:** Hekimhan Kaymakamı'na yönelik düzenlenen saldırı ile alakalı, CHP'lilerin içerisinde yer aldığı bazı delillerin tespit edildiği **(2) Numaralı Dosya:** Milletvekillerinin, CHP Kongrelerinde halkı, hükümetin karar ve icraatlarına yönelik tahrik ettikleri, ancak; bu konudaki kongre tutanaklarının, şahitlere teyit ettirilemediği, **(3) Numaralı Dosya:** Yeşilyurt Belediye Meclis Üyesi İbrahim Turhan isimli şahsın, dört yaşındaki çocuğunu otobüsle seyahat sırasında, Cumhurbaşkanı hakkında olumsuz yönde konuşurması, **(4) Numaralı Dosya:** Malatya'da, CHP tarafından çıkarılmakta olan Malatya Gazetesi'nin, sahibi olan Ekrem Tuncel isimindeki şahsın, 1958'de darbe yapılan Irak'da olduğu gibi iktidara geleceğiz şeklindeki sözlerini içerdiği, **(5) Numaralı Dosya:** CHP üyelerinden, Avukat İskender Aydınöğlu'nun, lise öğrencilerine, TBMM Tahkikat Encümeni'nin, mahkememe yetkilerine sahip olmadığı ve üstlendiği yetkilerin Anayasaya aykırı olduğu şeklinde konuşmalar yapması, **(6) Numaralı Dosya ise:** CHP Malatya milletvekillerinin, iktidarı zorla alacağız şeklinde konuşmaları ile alakalı olduğu belirtilmiştir. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 17-51-1.

¹²¹⁵ Dahiliye Vekaleti'nin Valiliklere gönderdiği yazıya istinaden, CHP'nin dağıttığı beyannameler ile alakalı, Sakarya Valisi Nazım Üner tarafından, kendisine gelen 05.05.1960 tarihli yazıya karşılık olarak verdiği cevapta; CHP tarafından dağıtılan beyannamelerden, Akyazı ilçesinde bir nüsha elde ettiklerini, yaptıkları inceleme neticesinde bahse konu beyannamelerin Ankara'dan gönderildiğinin anlaşıldığını bildirmiştir. Üner'in bahsettiği 28.04.1960 tarihli ve İnönü imzasını taşıyan beyanname, "CHP Meclisi 27 ve 28 Nisan 1960 günlerinde, Genel Başkan İsmet İnönü'nün başkanlığında olağanüstü toplanarak, Demokrat parti başındaki bir avuç insanın, son karar ve

(8-) Tahkikat Komisyonu tarafından, Başbakanlığa yazılan bir yazı ile CHP içerisinde kurulduğu iddia edilen gizli teşkilata ait parti tamimi ve bununla alakalı tüm evrakların temini istenilmiştir. Bu amaçla, 22 Nisan 1960'da Başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e bir yazı gönderilerek, Komisyonun istediği evrakların temini istenmiştir. Aynı tarihle gönderilen bir başka yazıda ise Namık Gedik'ten Bizim Radyo adındaki yabancı radyonun, son altı aylık neşriyatının temin edilmesi istenilmiştir.¹²¹⁶

(9-) Komisyon, 22 Nisan 1960 tarihli yazıyla Dahiliye Vekaleti'nden İstanbul, İzmir ve Ankara hariç, diğer bütün illerde 1957'den itibaren basılan her türlü süreli yayının Valilikler aracılığıyla tetkik ettirilerek, yürüttükleri tahkikat ile ilgili ne kadar neşriyat varsa bunların tamamının kendilerine ulaştırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Dahiliye Vekaleti tarafından, adı geçen iller haricindeki bir çok Valiliğe yazı gönderilerek, Komisyonun talebinin yerine getirilmesi istenilmiştir.¹²¹⁷ Bahse konu mahiyette, konusu suç teşkil eden dokümanlara ulaşmak için Dahiliye Vekaleti ve Valilikler arasında şifreli telgraflar ile yazışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, Dahiliye Vekaleti ile Adana Valisi Turhan Kapanlı,¹²¹⁸ Malatya Valisi Nazım Arda,¹²¹⁹ Aydın Valisi Hilmi İncesulu,¹²²⁰ Tunceli Valisi Ziya Eroğlu,¹²²¹ Çankırı Valisi Nazım

tutumunu, bunun tevli edeceği neticeleri ve memleketin bu günkü durumunu inceledikten sonra, iktidarın anayasa dışına çıktığını, hukuk devleti prensiplerini çiğnediğini, insan hak ve hürriyetlerini gayrimeşru baskılar altına aldığını, Türkiye'de demokratik rejimi ve anayasaya müstenit devlet nizamını tahribe kast edeceğini müşahade ve tespit etmiştir. Parti meclisi her zamankinden daha zinde ve azimli olan CHP, teşkilat adına heyet olarak ve parti meclisi üyeleri müşterek idarelerinde bir tesanütle birleştirdiği vatandaşlar olarak, yıkılmaya mahkum baskı rejiminin getireceği şartlar ne olursa olsun, anayasaya nizamının yeniden kurulması uğrunda, büyük Türk milletine layık mücadeleye devam kararını vermiştir." **BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.**; Kayseri Valisi Ahmet Kınık; **02.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "CHP teşkilatının köylerde dağıttıkları beyannamelerden vilayetimizde rastlanılmamıştır." Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²¹⁶ **BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.**

¹²¹⁷ Dahiliye Vekaleti'nin talebi doğrultusunda; Artvin Valisi Hilmi Tolun Mayıs 1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne göndermiş olduğu yazıda; Artvinde çıkmakta olan süreli yayınların, 1957 seçimlerinden bu yana olan mevcut koleksiyonları 3 kişilik heyet tarafından incelendiği, mevcut koleksiyon arasından 3 tanesinin, CHP ile Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tahkike Memur TBMM Tahkikat Encümeni'ni ilgilendiren konuları içerdiğinin tespit edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, koleksiyonda eksik olan nüshaların incelemesinin yapılarak, daha sonra ihlal görüldüğü takdirde ayrıca gönderileceğini bildirmiştir. **BCA 10-9-0-0 / 20-56-8.**

¹²¹⁸ **05.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "İstenilen hususun bu gün postalandığı, arz." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²¹⁹ **05.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde intişar eden gazetelerin koleksiyonları tetkik edilmiştir. Bunlar içerisinde, tahkikat mevzuu ile alakalı neşriyat görülmediğini arz ederim." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²²⁰ **05.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1- Vilayetimizde çıkan mevkutelerin, 1957 seçimlerinden bu yana siyasi olanların tetkiki neticesinde Nazilli'de, Azmi Eştem

Başlamışlı,¹²²² Gümüşhane Valisi Kadri Eroğan,¹²²³ Tekirdağ Valisi Hulusi Tunabaş,¹²²⁴ Giresun Valisi Eşref Ergut,¹²²⁵ Sinop Valisi Haldun Menteşeoğlu,¹²²⁶ Konya Valisi Cemil Keleşoğlu,¹²²⁷ Bingöl Valisi Cevat Yurttaş,¹²²⁸ Burdur Valisi Ruhi Çalışlar,¹²²⁹ Afyon Valisi Necdet Basat,¹²³⁰ Urfa Valisi Şerafettin Atak,¹²³¹

tarafından çıkarılan Kervan Gazetesi'nin CHP propagandası yaptığı, gerek İstanbul, Ankara; gerekse ecnebi basınından iktibas aleyhinde çıkan yazıları iktibas ettiği ve kendisinin de aynı mealde müteaddit yazılar yazdığı ve bu sebeplerden hakkında beş defa adli takibat açıldığı, halen de sayın Başvekil Adnan Menderes'e neşren hakaretten mahkum bulunduğu 13 ay ve 10 günlük hapis cezasını çekmek üzere 18.04.1960 tarihinden itibaren Nazilli Cezaevinde olduğu. 2- Vilayetimiz merkezinde intişar eden Hür Aydın Çicoba ve Çes, Nazilli'de intişar eden Demokrat Nazilli, Madran, Hür Menderes ile Söke'de intişar eden Gürses gazetelerinin DP taraftara veya tarafsız oldukları, saygıyla arz ederim." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²¹ **05.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde münteşir mevkuteler Demokrat Partiye mensup olup 957 seçimlerinden bu yana tahkikata hedef olacak neşriyat ve faaliyetlere rastlanılmadığını, arz." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²² **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimiz dahilinde yaptırılan incelemeler, Bizim radyo adında bir radyonun faaliyette bulunduğu ve bu hususta tutulmuş bir zabıta mevcut olmadığı anlaşılmışsa da, takibat ve tahkikata devam edilmekte olduğunu arz." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²³ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Gümüşhane ile Bayburt kazasında intişar etmekte olan Bayburt Postası gazetesinin 1957 seçimlerinden bu güne kadar koleksiyonları tetkik edilmiş, tahkikata hedef olan faaliyete ve neşriyatla ilgili bir hususa rastlanmamıştır." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁴ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Kapalı tel yazınızdaki propagandaların duyulmamış olduğu, daha evvelce tutulmuş herhangi bir zaptın da olmadığı ve mevzuların hassasiyetle takip edildiği, arz." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁵ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde intişar etmekte olan mevkutelerden son gazete koleksiyonlarının tetkiki bitmiş ve tahkikatla ilgili neşriyata rastlanmamıştır. BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁶ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1957 seçimlerinden bu yana, vilayetimizde intişar eden gazetelerin nüshalarının tetkikinde takibata hedef olan faaliyet ve neşriyatlar ile alakalı bir mahiyet görülmemiştir." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁷ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1957 seçimlerinden bu yana vilayetimizde çıkan mevkutelerin koleksiyonları kontrol edildi. Tahkikatla alakalı neşriyata tesadüf edilmemiştir." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁸ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde çıkan mevkutelerin 1957'den itibaren koleksiyonları kontrol ettirilmiş, tahkikata hedef olan faaliyet ve neşriyata tesadüf edilmemiştir." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²²⁹ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde intişar etmekte olan iki mevkutenin, 57 seçimlerinden bu güne kadar olan nüshalarının tetkikleri bu gün bitmiştir. Hiç birisinde, CHP ile bir kısım basın faaliyetlerinin tahkikine memur TBMM mevzuuna dahil ve tahkikata hedef olan faaliyet ve neşriyatlarına tesadüf edilmediği, arz." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²³⁰ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1957 seçimlerinden bu yana vilayetimizde çıkan gazete koleksiyonları tetkik ettirilmiş olup tahkikata hedef olan faaliyet ve neşriyatlarla alakalı hususları muhtevi bir yazıya rastlanmadığını, arz." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

¹²³¹ **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde münteşir mevkutelerin koleksiyonları 957 ağustos ayından bu güne kadar olan nüshaları tetkik ettirilmişse de, tahkikata faydalı olabilecek herhangi bir neşriyata tesadüf olunmamıştır." BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.

Zonguldak Valisi Cemal Tarlan,¹²³² Niğde Valisi Nedim Evliya,¹²³³ Muş Valisi Mehmet Belek,¹²³⁴ Hakkari Valisi Hilmi İnanç,¹²³⁵ Mardin Valisi Asım Büyüklü,¹²³⁶ Maraş Valisi Kazım Atakul,¹²³⁷ Van Valisi Sadi Öztürk,¹²³⁸ ve Kırklareli Valisi Cenap Aksu,¹²³⁹ arasında çeşitli tarihlerde yazışmalar yapıldığı görülmektedir.

3.4. Öğrenci Olayları ve Dahiliye Vekaleti

Nisan 1960, iktidar-muhalefet ilişkilerinde en zor dönemlerden birisi olmuştur. Son zamanlardaki siyasi gerilim, Tahkikat Komisyonu'nun göreve başlaması ile hat safhaya ulaşmıştır. Bu tablo Türkiye geneline de sirayet etmiş ve öğrenciler arasında da etkisini göstermeye başlamıştır. Özellikle Tahkikat Komisyonuna karşı muhalefetten gelen mukavemet, öğrenciler ve bazı öğretim

¹²³² **04.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde çıkan mevkutelerin 957 seçimlerinden bu yana olan koleksiyonları tetkik ettirilmiş ise de, tahkikata hedef olan faaliyet ve neşriyatla alakalı ve suç mahiyetinde bir yazıya rastlanmamış olduğu anlaşıldığı, arz." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³³ **03.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "957 seçimlerinden beri vilayetimiz merkezi ile bağlı kazalarda çıkmakta olan mevkutelerin muvafık meşrepte bulunmaları hasebiyle şayanı kayıt neşriyatları olmadığı bittetik anlaşılmakla saygı ile arz." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁴ **03.05.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1957 seçimlerinde bu güne kadar, vilayetimiz dahilinde münteşir gazetelerin koleksiyonları birer birer tetkik ettirilmiş ve CHP ile bir kısım basın hakkında TBMM Tahkikat Encümeni'nce yapılmakta olan tetkikatla ilgili herhangi bir faaliyet ve neşriyata rastlanmadığını saygılarımla arz ederim." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁵ **30.04.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "1955 senesinde vilayetimizde kurulan Güven basımevi tarafından Pazartesi ve Cuma günleri çıkarılan Hakkari isimli siyasi gazete hakkında makamınıza bilgi verildiği, mezkur gazeteyi neşreden matbuanın sahibi ve mesul müdürü olan Abbas Koyuncu'nun askere gitmesi ile faaliyetin durdurulduğuna dair yazımızla bildirildiği, 1955'ten 06.11.1958 tarihleri arasında basılan mevzu bahis gazetenin koleksiyonu tutulmadığından bu hususların incelenmediğini bilgilerinize saygı ile arz ederim." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁶ **29.04.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde intişar eden mevkutelerin 957 seçimlerinden bu yana çıkmış nüshalarının koleksiyonları incelenmiş, bunlarda TBMM Tahkikat Encümeni'nin tahkikatına hedef olan faaliyet ve neşriyatla ilgili bir hususa rastlanmamıştır." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁷ **28.04.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayetimizde çıkan gazetelerin, 1957 seçimlerinden bu yana olan koleksiyonları tetkik ettirilmiştir. Bunlardan, tahkikata hedef olan faaliyet ve neşriyatla alakalı kısmı görüldüğünden, suret ve asıllarının, takdime değer maiyette olmadıkları arz." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁸ **28.04.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "25.04.1960 tarihli yazımızla postalanmış bulunan CHP'nin iktidarı alması önlenemeyecektir. 1957 seçimlerinde muhalefet, DP'yi mağlup etmiştir başlıklı ve CHP'nin propagandasına matuf iki adet Türkiye haritasından başka herhangi bir beyanname ele geçirilememiştir." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

¹²³⁹ **27.04.1960 tarihinde Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Şifreli Telgraf:** "Vilayet mntıkasında intişar eden mevkuteler arşivimizden mevcut 1957 yılından bu yana koleksiyonları tetkik ettirilmiş, emirlerimizle ilgili hedeflerle alakalı bir neşriyata rastlanılmamıştır." **BCA 10-9-0-0 / 473-1365-3.**

üyeleri arasında tesirini göstermiş ve Ankara-İstanbul öğrenci olaylarının meydana gelmesi ile sonuçlanmıştır.¹²⁴⁰

Cumhuriyet dönemi içerisinde öğrenci toplulukları II. Dünya savaşına kadar siyasetle çok içli dışlı olmamışlardır. Savaşın sonra, bir takım gösteriler düzenlendiği görülmüştür. Ancak bu dönem öğrenciler arasında görülen hareketlilik, iktidarı endişelendirecek düzeyde değildir. Tek parti dönemi içerisinde en çok göze çarpan yapılaşma, Ankara Üniversitesi Dil- Tarih, Coğrafya Fakültesi içerisindeki milliyetçi ve solcu hareketler olarak gösterilebilir. Sabahattin Ali ve Nihal Atsız taraftarı öğrenciler bu duruma örnektir.¹²⁴¹ Bu süreç içerisinde çok partili hayata geçilmesi ile birlikte, siyasete duyulan ilgi, öğrenciler arasında yaygınlık kazanmaya başlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke gündeminde meydana gelen olaylar ve siyasette birden çok partinin sesinin duyulması, öğrencileri de taraflarını seçmeye zorlamış ve aralarında farklı düşünceler filizlenmeye başlamıştır. Bu dönemde üniversite öğrencileri, Milli Türk talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği çatısı altında örgütlenmişlerdir. Öğrenciler bazı dönemlerde, Atatürk heykellerine karşı yapılan saldırıları kınamak maksadı ile gösteri yürüyüşü düzenlemişler,¹²⁴² "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacak" sloganları ile sokaklara dökülerek iktidar yanlısı bir politikada hareket etmişler,¹²⁴³ bazı dönemlerde de Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetlerini eleştirerek muhalefet yanlısı bir çizgi içerisinde olmuşlardır.¹²⁴⁴ Dolayısı ile farklı dönemlerde farklı düşüncelerle ön plana çıkan öğrenci hareketleri iktidar ve muhalefeti, zor duruma sokacak potansiyele sahip yönüyle önem kazanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, DP iktidarının son döneminde toplumsal gösteriler içerisinde yer alan öğrenciler, Menderes döneminin sona ermesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²⁴⁰ "44 Sanık İçin İdam İstendi", **Akşam**, 21 Mayıs 1961, s.1.

¹²⁴¹ Ali Dikici, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İç Güvenliği**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 164.

¹²⁴² Akkaya, **a.g.t.**, s.116.

¹²⁴³ Erdoğan, **a.g.t.**, s.26.

¹²⁴⁴ Şükrü Şur, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.34.

3.4.1. Ankara ve İstanbul'da Meydana Gelen Öğrenci Olayları ve Hadiselerin İçeriğine İlişkin Dahiliye Vekaleti Raporu ve Tebliğleri

TBMM'de Tahkikat Komisyonu önerisinin kabul edilmesi ve yasallaşması ile komisyon görevine başlamıştır. Ancak komisyonun görevine başlaması ile birlikte, yetki tartışması gündeme gelmiş ve komisyona verilen yetkiler toplumun bazı kesimlerinde rahatsızlık yaratmıştır. Dolayısı ile bu rahatsızlık bir süre sonra, toplumsal gösterilere dönüşmüş ve gösterilere öğrenciler de katılmıştır. Tahkikat Komisyonuna karşı 19 Nisan'da CHP öncülüğünde Kızılay'da yapılan gösteride öğrenciler de yer almıştır.¹²⁴⁵ Bu sırada Tahkikat Komisyonu'na verilen yetkilerin TBMM'de kabul edilmesi tartışmaları devam etmektedir. Bazı hukuk profesörleri, encümenlere verilen yetkiyi kınadıklarını dile getirmişlerdir.¹²⁴⁶ 27 Nisan'da Encümene verilen yetkilerin kabul edilmesi, bu sırada Meclis konuşmaları nedeni ile İnönü'nün 12 gün Meclisten uzaklaştırma cezasını alması ve muhalefetin Meclisi terk etmesi havayı iyice gerginleştirmişti.¹²⁴⁷ Öğrenci olaylarının yaşanan bu gelişmelerin ardından gerçekleşmiş olması, CHP'nin gençlik örgütlerini kullanarak Ankara ve İstanbul'da gösteriler düzenlediği iddialarına yol açmıştır.¹²⁴⁸

Kızılay gösterisinin ardından, İstanbul'da da öğrencilerin karıştığı olaylar yaşanmıştır. Tahkikat komisyonu ve hükümetin farklı konulardaki kararlarını protesto etmek amacı ile 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampusu'nda öğrenciler toplanmaya başlamıştır. Kampustaki Atatürk heykeli etrafında bir araya gelen öğrenciler hükümet aleyhine sloganlar atarak, afişler asmışlardır. Bunun üzerine polis, öğrencilere müdahale etmek istemiş ancak

¹²⁴⁵ "Ankara'da Dün 22 Kişi Adliyeye Verildi", **Akşam**, 20 Nisan 1960, s.1.; "22 Kişi Adliyeye Verildi", **Cumhuriyet**, Sayı: 12838, 20 Nisan 1960, s.1.; Aydın, **a.g.t.**, s.225.; Ankara'da yaşanan gelişmelerin ardından Ankara Üniversitesi'nden bazı öğretim üyeleri derslere girmeyerek yaşanan durumu protesto etmişlerdir. Ankara Hukuk Fakültesi Anayasa profesörlerinden Bülent Nuri Esen ve İlhan Arsel, 29 Nisan itibarı ile Anayasa derslerine girmeme kararı almışlardır. Bkz. "İki Profesör Ders Takririni Kesti", **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.

¹²⁴⁶ Ahmad, **a.g.e.**, s.98.

¹²⁴⁷ Şevket Çizmeli, **Menderes Demokrasi Yıldızı**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007, s.704.

¹²⁴⁸ 28 Nisan Öğrenci olayları ile alakalı olarak, dönem gazetecileri arasında yer alan Cemal Anadol "Çeşitli fakültelerden gelen ve üniversite mensubu olmayan bir kısım genç insanlardan oluşan siyasi protestocuların çoğunluğunun ise; Cumhuriyet Halk Partisi'nin Gençlik Kollarına mensup bulunduğu hususunda hiç şüphe yoktur." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Cemal Anadol, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2004, s.111.

öğrencilerin polise karşılık vermesi sonucu taraflar arasında arbede çıkmıştır. Çıkan arbede esnasında İstanbul Üniversitesi öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybetmiş çok sayıda kişi yaralanmıştır.¹²⁴⁹ 28 Nisan olaylarından bir gün sonra 29 Nisanda hadiseler Ankara'ya sıçramıştır. Ve burada da öğrenciler gösteri düzenlemişler ancak gösteri polis marifeti ile kısa sürede dağıtılmıştır.¹²⁵⁰ İktidar ve muhalefet ilişkileri o denli çıkmaza girmiştir ki, DP tarafından öğrenci olaylarının azmettiricisi olarak CHP görüldüğünden, DP bu olaylar nedeni ile her defasında CHP'ye çatmaktadır. Hatta öğrenci olaylarından dolayı, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in CHP Genel Merkezi'nin basılarak, tüm evrakların müsadere edilmesi talimatını verdiği bile iddia edilmiştir.¹²⁵¹ Çıkan olaylar nedeni ile İstanbul ve Ankara'da örfi idare ilan edilmiştir.¹²⁵²

Öte yandan, CHP Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, 29 Nisan 1960'da, İstanbul ve Ankara'da ilan edilen Örfi idare ile ilgili TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında hadiseleri özetlemiştir.¹²⁵³ Bekata'ya göre, hadisenin büyümesinde

¹²⁴⁹ **28.04.1960 günü yaşanan hadiseler sırasında yaralanan ve ölen sivil vatandaş ve öğrenciler; Guraba Hastanesi'ne Kaldırılanlar** arasından Ölen: Turan Emeksiz (ölmüştür), Yaralananlar: Hüseyin Irmak (öğrenci), Mehmet Topaloğlu (öğrenci), Cengiz Ballıkaya (öğrenci), **Haseki Hastanesi'ne Kaldırılan** Arasından Yaralananlar: Vedat Bay (vatandaş), Derviş Arslan (vatandaş), Mehmet Kutup (vatandaş), Beyrut Vedun (öğrenci), Mehmet oğlu Mehmet (öğrenci), **Esnaf Hastanesi'ne Kaldırılanlar** arasında Yaralılar: Dursun Ulutaş (vatandaş), Mehmet Öz (vatandaş), Turan Şengül (vatandaş), Serkis Gelepyan (vatandaş), Remzi Hakkan (vatan gazetesi foto muhabiri), Necip Arısüt (vatandaş), **Numune Hastanesine Kaldırılan** Yaralı: Yüksel Aknaş (öğrenci), **Cerrahpaşa Hastanesi'ne Kaldırılanlar** arasında Yarlılar: Mustafa Sarıgöz (öğrenci), Uğur Demir (öğrenci), Kenan Özden (öğrenci) ve Tevfik Kırgan (şoför).; **28.04.1960 günü yaşanan hadiseler sırasında yaralanan polisler: Ağır Yaralanmış Olanlar: Komiser Yardımcıları:** Mehmet Bal, Nevzat Yalçın, Adil Demirbilek. Polis Memurları: Bumin Yamanoğlu, Ertuğrul Eryaşar, Ali Ülgen, Fikret Pulluk, Cavit Akbaş, İsmail Yazıcı, Ali Kutsal. **Hafif Yaralanmış Olanlar: Emniyet Amiri:** Zeki Şahin, **Komiserler:** Muzaffer Tunçbilek, Esat Erözbek, Hakkı Şen, **Komiser Yardımcıları:** Muzaffer Külçeli, Şevket Tahtacı, **Polis Memurları:** Ali Galip Yıldırım, Güngör Gören, Asım Kırmacı, Şerafettin Akyüz, Osman Oğuz, Tevfik Tüzüner, Naci Yaman, Fahri Bıçak, İsmail Püsküllü, Hilmi Elmas, Cemal Ateş, Hasan Erdal, Niyazi Aluç, Mustafa Özgeç, Osman Tozlu, Erol Işık, Cevat Kaya, Mehmet Dinçsoy, Mehmet Taşpolat, Nejat Kösemehmetoğlu, Turgut Acuner, Hayri Bayav, Halil İbrahim Tuncer, Eşref Nalbant. Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 118-373-3.

¹²⁵⁰ Anadol, **a.g.e.**, s.112.

¹²⁵¹ "N. Gedik CHP Genel Merkezi'ni Basın Emrini Vermişti", **Ulus**, Sayı: 13171, 3 Mart 1961, s.1.

¹²⁵² "Örfi İdare İlan Edildi", **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.

¹²⁵³ Bekata'nın Konuşması: "Bir anayasa hocası derse girmiş, son çıkan kanunun, Türkiye'de hukuk devleti vasfını zedelediğini, anayasa hukukunun bertaraf edilmesi manasına geldiğini ve bu şartlar altında, anayasa dersine artık lüzum kalmadığını talebeye ifade etmiş ve salonu terk etmiş. Bunun üzerine talebe dışarı çıkmış ve İstiklal Marşını söylemeye başlamış. Bildiğiniz gibi, hepiniz o sıralardan geçerken kanınız kaynardı ve bu suretle talebe masum bir nümayiş yapmış. Orada bazı sivil, emniyet memurları olmalıdır ki, hadise zabıtaya haber veriliyor. Zabıta jeep arabaları ile geliyor ve o tarafa bu tarafa kalabalığın üzerine jeepler sürülüyor. Talebenin bazıları yere düşüyor, bazıları yaralanıyor. Buna karşın topluluk şuurunun yarattığı bir aksülamel, bu zabıtaya karşı gösteriliyor. O

polisin olaylara karşı yaklaşımı önemli bir etki yapmıştır. Buna karşılık, üniversite kampusunda meydana gelen toplanmalar ve gösteriye katılan kişiler ile ilgili olarak, aynı tarihli meclis oturumunda söz alan Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu'na göre, İstanbul Üniversitesi on beş yirmi bin öğrencisi bulunan bir üniversitedir. 28 Nisanda İstanbul'da meydana gelen olaylarda üç beş bin kişilik kalabalık içerisinde Türk gençliğini temsil edenlerin sayısı üç yüz ya da beş yüz kişiyi geçmemektedir. Öte yandan kalabalığın içerisinde "serseri", "mürteci" ve "yağma heveslileri" hatta kökü dışarıda olan zararlı sistemlerin tahrikçileri de bulunmaktaydı.¹²⁵⁴ Ağaoğlu, hadise çıkaranların üniversite öğrencilerinden ziyade dışarıdan bilinçli olarak topluluğa karışan kişilerin olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

3.4.1.1. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin I. Tebliği

İstanbul'da meydana gelen, bir kişinin öldüğü ve bir çok kişinin de yaralandığı olaylar ile ilgili Dahiliye Vekaleti bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğe göre üniversite öğrencileri tarafından, CHP Gençlik teşkilatının teşviki ile TBMM'deki hadiseleri protesto etmek amacıyla bir yürüyüş yapılacağının Emniyet Müdürlüğü'nce öğrenilmesi üzerine, Beyazıt'da muhtemel hadiselerle karşı polis tarafından tedbir alınmıştır. Hukuk Fakültesi amfisinde fakülte öğrencilerinden birisi kürsüye çıkarak, hoparlör ile Meclis'te cereyan eden hadiseler aleyhinde gençliği protestoya teşvik ve tahrik eden bir konuşma yapmış ve arkadaşlarını gösteriye davet etmiştir. Bu davet ile başlayan ve fakülte binası ile bahçesine sirayet eden gösterici gruplar, polis tarafından dağılmaları konusunda uyarılmıştır. Öğrenciler bu duruma taş ve silah ile karşılık vererek, polise fiili mukavemet göstermişlerdir. İlk etapta üç polis memurunu yaralamıştır. Bu sırada olayların büyümesi üzerine, polise takviye kuvvetler gönderilmiş ve gelen kuvvetlerle birlikte gösterici gruplara karşı gaz

sırada rektör Sıddık Sami Onar çıkıyor ve polise diyor ki; burası üniversitedir, polis buraya giremez. Çocukları ben dağıtırım diyor. Bu itibarla çıkmanızı istiyorum diyor. Neticede zabıta, rektöre karşı geliyor, yumruk atıyor, adam yere düşüyor. Bir rektör, yaşlı başlı bir ilim adamı, aynı zamanda yaralanmış...Hadise polis tarafından, çocukların üzerine kurşun atmaya kadar gidiyor. Bundan dolayı da arbede büyüyor. Netice itibari ile köprüler açılıyor, asker müdahale ediyor. Askerin müdahalesi anında da çocuklar dağılıyor." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:13, İçtima 3, Altmış İkinci İnikat (29.04.1960), s.315, 327-328.

¹²⁵⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, Cilt:13, İçtima 3, Altmış İkinci İnikat (29.04.1960), s.323.

bombası ile müdahale edilmiştir. Daha sonra, Beyazıt'tan başlanarak gösterici gruplar ellerindeki pankartlarla birlikte yürüyüş yapılmaya çalışmıştır. Kalabalığın önünün kesilmesi adına geçiş güzergahlarında bulunan Galata ve Unkapanı köprüleri açtırılmıştır. Polis müdahalesi ile yakalanan öğrencilerin bazılarının ceplerinde, CHP bayrakları çıktığı tespit edilmiştir. Askerin de takviye gelmesi ile birlikte, gösterici gruplar ancak dağıtılabılmışlardır. Tebliğe göre, olaylar sırasında Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz isimli öğrenci hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında gösterici grup içerisinde, ikisi ağır olmak üzere toplam 16 kişi de yaralanmıştır. Olaylara müdahale eden polisler arasından ise 15 kişinin çeşitli yerlerinden yaralandığı bildirilmiştir.¹²⁵⁵

Hadiselerin çığırından çıkması üzerine, hükümet acilen toplantı yapmak durumunda kalmış ve yapılan toplantı neticesinde ilk etapta, Ankara ve İstanbul hadiseleri ile alakalı yayım yasağı getirilmiştir.¹²⁵⁶ Daha sonra da, 28 Nisanda olağanüstü hal ilan edilmesine karar verilmiştir.¹²⁵⁷ İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversiteler, alınan karar gereği bir ay müddetle kapatılmıştır.¹²⁵⁸ Ege Üniversitesi de tedbir gereği bir hafta tatil edilmiştir.¹²⁵⁹ Olağanüstü hal ilanının ardından,

¹²⁵⁵ "İstanbul Olaylarında Bir Kişinin Öldüğü On Altı Kişinin yaralandığı Bildirildi", **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1-5.; "Tahrikçilerin İstanbul'da Sebep Olduğu Hadiseler", **Zafer**, Sayı: 3813, 30 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul Hadiselerine Dair Açıklama", **Yeni Sabah**, Sayı: 7601, 30 Nisan 1960, s.1-5.; "Kıyasıya Savaş", **Kim Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

¹²⁵⁶ "İstanbul ve Ankara Olaylarının Yayınlanması Yasak Oldu", **Akşam**, 29 Nisan 1960, s.1.; "Dünkü Ankara Olaylarının Yayınlanması Yasak Edildi", **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1.; "Ankara'da Dünkü Hadiselerin Neşri Yasak Edildi ve Gece Sokağa Çıkma Yasağı Kondu", **Cumhuriyet**, Sayı: 12848, 30 Nisan 1960, s.1.; "Ankara'da Çıkan Hadiselerin Neşri Yasak", **Milliyet**, Sayı: 2583, 30 Nisan 1960, s.1.

¹²⁵⁷ Başbakan Adnan Menderes imzası ile 29.04.1960 tarihinde TBMM'ye sunulan Tezkere: "Bu gün İstanbul'da tahrikler ve önceden yapılmış tertipler neticesinde vuku bulmuş olan müessif hadiselerin yatıştırılması sırasında, devlet kuvvetlerine karşı vaki mukavemet hareketlerinin, amme huzur ve asayişini ihlal edecek istad göstermesi muvacehesinde, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 86. maddesi hükmüne tevfikân, İstanbul ve Ankara Vilayetlerinde saat 15'ten itibaren Örfi İdare İlanı, İcra Vekilleri Heyeti'nce, 28.04.1960 tarihinde kararlaştırılmıştır." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:13, İçtima 3, Altmış İkinci İnkat (29.04.1960), s.315.; "İstanbul ve Ankara'da Örfi İdare İlan Edildi", **Son Posta**, Sayı: 5063, 29 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul ve Ankara'daki Hadiseler Üzerine Dün Bu İki Şehirde Örfi İdare İlan Olundu", **Cumhuriyet**, Sayı: 12847, 29 Nisan 1960, s.1.; "Ankara ve İstanbul'da Dün Saat 15.15'te Örfi İdare İlan Edildi", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3046, 29 Nisan 1960, s.1.; "Örfi İdare", **Milliyet**, Sayı: 2582, 29 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul ve Ankara'da Örfi İdare İlan Edildi", **Zafer**, Sayı: 3812, 29 Nisan 1960, s.1.; "Örfi İdare" **Yeni Sabah**, Sayı: 7600, 29 Nisan 1960, s.1.

¹²⁵⁸ "İstanbul'da ve Ankara'da Üniversiteler ile Bütün Yüksek Okullar Birer Ay Müddetle Kapatıldılar", **Akşam**, 30 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Okullar 1 Ay Kapatıldı", **Cumhuriyet**, Sayı: 12848, 30 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul-Ankara Üniversiteleri 1 Ay Tatil", **Hürriyet**, Sayı: 4313, 30 Nisan 1960, s.1.

¹²⁵⁹ "1 Hafta: Ege Üniversitesi Tatil Edildi", **Hürriyet**, Sayı: 4314, 1 Mayıs 1960, s.1.

İstanbul Örfi İdare Kumandanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı'na da Korgeneral Namık Argüç tayin edilmiştir.¹²⁶⁰

3.4.1.2. İstanbul Üniversitesi'nde, 28 Nisan 1960'ta Meydana Gelen Olaylarla İlgili Dahiliye Vekaleti Tarafından, Mülkiye Müfettişlerine Hazırlattırılan Rapor

Dahiliye Vekaleti tarafından, 28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi'nde meydana gelen olaylar ile ilgili Mülkiye Müfettişliğine bir rapor hazırlanmıştır. Bu bağlamda, 31 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekaleti'ne bağlı üç mülkiye müfettişi¹²⁶¹ tarafından, öğrenci olayları ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Raporun amacı 28 Nisan 1960'da İstanbul'da meydana gelen olayların ve bu olaylarda güvenlik güçlerinin müdahalesinin mevzuata uygun olup olmadığının incelenmesinden ibarettir. Tetkikat, Tahlil ve Netice olmak üzere üç başlık altında hazırlanan raporda, bahse konu hadiseler başından sonuna kadar incelenerek yazıya dökülmüştür.

Raporu tetkikat kısmında üniversite senatosunun 29 Nisan 1960 gün ve 17 sayılı kararına değinilmiştir. Bu karar göre 28 Nisan'da öğrenciler, İstanbul Üniversitesi'nin iç kapısı önünde bulunan Atatürk heykeli etrafından toplanarak milli marşı söylemeye başlamışlardır. Bu sırada orada bulunan polis kuvvetleri İstanbul Üniversite rektörüne haber etmeden, üniversite içerisinde girmişler ve burada silah kullanmak sureti ile öğrencilere müdahale edilerek bazı öğrencilerin yaralanmasına sebep olmuşlardır. Bunun üzerine, öğrencileri yatıştırmak için yanlarına gitmekte olan Rektör ve Hukuk Fakültesi Dekan Vekili polis müdahalesine maruz kalmış, rektör gözünden ve yüzünden yaralanmıştır. Ardından Rektör, Dekan Vekili, Genel sekreter, Yazı işleri müdürü ve Rektör şoförünün emniyete götürüldüğünün belirtildiği karar yazısında, polisler hakkında kanuni tedbirlerin alınması isteği dile getirilerek yazıya son verilmiştir.¹²⁶²

¹²⁶⁰ "Başvekaletin İkinci Tebliği", **Son Posta**, Sayı: 5063, 29 Nisan 1960, s.1.; "İstanbul Örfi İdare Kumandanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı'na da Korgeneral Namık Argüç Getirildiler", **Cumhuriyet**, Sayı: 12847, 29 Nisan 1960, s.1.

¹²⁶¹ Raporu düzenleyenler: Nurettin Aralan (Mülkiye Müşavir Müfettişi), Osman Meriç (Mülkiye Müfettişi), Ali Akarsu (Mülkiye Müfettişi). Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3**.

¹²⁶² **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3**; "Benzeyiş", **Kim Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

Rapora göre 23 Mayıs 1960'da İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilen yazı ile İstanbul Üniversitesi'nde meydana gelen hadiseleri sırasında hayatını kaybeden Turan Emeksiz isimli öğrencinin otopsi raporu talep edilmiştir. Başsavcılık tarafından, mülkiye müfettişlerine gönderilen bahse konu öğrencinin otopsi raporunda, *"Turan Emeksiz'in sırtının sağından isabet ile göğüs boşluğunda arkadan öne, sağdan sola, ufkiye yakın pek hafif yukarıdan aşağıya yer istikametinden seyirle, sol memesi üst tarafından kalmış bulunan bir adet tabanca kurşununun iç uzuvlarında ve bu arada bilhassa sorta isimli (en büyük atar damar) da mucip olduğu tahribattan ileri gelen mebzul iç kanaması tesiri altında vefat eylediği anlaşılmıştır."*¹²⁶³ ifadelerine yer verilerek, Emeksiz'in ölüm sebebi ortaya konulmuştur.

16 Mayıs 1960'da İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen bir yazı ile hadiseler sırasında yaralanan polisler ait doktor raporları talep edilmiştir. 21 Mayıs 1960'da konu ile ilgili gelen cevap yazısında İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından, polis amir ve memurlarına ait 39 adet doktor raporu gönderilmiştir. Raporda İstanbul Valiliği tarafından Dahiliye Vekaleti, Örfi İdare Kumandanlığı ve C. Müddeiumumiliği'ne yazılan yazıya yer verilmiştir. Buna göre 27 Nisan 1960'da TBMM Tahkikat Komisyonu yetkilerine dair kanun müzakeresi sırasında¹²⁶⁴ meydana gelen olayları protesto etmek amacı ile öğrencilerin Fen fakültesinden Hukuk fakültesine doğru bir yürüyüş yapacağı polis tarafından haber alınmıştır. İstanbul Valiliği, Emniyet I. şube 8731 sayılı yazı ile Dahiliye Vekaleti'ne yazılmış yazıların bulunduğu dosya içerisinde, imzasız ve tasdiksiz bir yazının da mevcut olduğuna dikkat çekilen raporda, yazıya göre hadiselerin sebepleri vilayet nokta-i nazarına göre açıklanmış ve 28 Nisan hadiselerine yer verilmiştir. Olaylar Nuri Yazıcı isimli öğrencinin konuşarak diğer öğrencileri gösteriye davet etmesi ile başlamıştır. Atatürk heykeli önünde, 1000 kadar öğrenci bir araya gelerek İstiklal Marşı ve Gençlik Marşını söylemeye başlamışlar hürriyet, adalet ve kanun diyerek slogan atmışlardır. Bunun üzerine, Komiser Muzaffer Tunçbilek ve ekibi topluluğa dağılmaları konusunda uyarıda bulunmuş ve öğrencileri okul içerisine sokmaya

¹²⁶³ BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

¹²⁶⁴ "Meclis Tahkikat Komisyonlarının Vazife ve Salahiyetleri Hakkındaki Tasarı Mecliste Kanunlaştı" **Akşam**, 28 Nisan 1960, s.1.

başladıkları esnada, öğrenciler polislerle saldırarak taşlamaya başlamışlardır. Bu sırada Komiser yardımcısı Mehmet Bal, atılan taşlar neticesinde koma haline girmiş, başka bir komiser yardımcısı da kurşunla elinden yaralanmıştır. Komiser yardımcısı Muzaffer Tunçbilek'in ifadesine¹²⁶⁵ de yer verilen raporda bahse konu ifade ile raporun Tetkikat kısmına son verilmiştir.¹²⁶⁶

Tetkikat kısmının ardından raporda Tahlil kısmına geçilmiştir. Tahlil kısmında, İstanbul Üniversitesi'nin 29 Nisan 1960'da çıkarmış olduğu senato kararı incelenerek iki noktaya dikkat çekilmiştir. Bunlardan birincisi 28 Nisanda öğrencilerin Atatürk heykelinin etrafında toplanarak milli marşlar söylediği sırada, polisin öğrencileri dağıtmak amacı ile Rektöre haber etmeden üniversiteye girmesi ve bu sırada silah kullanmak sureti ile bazı öğrencilerin yaralanmasına sebebiyet vermesiydi. İkincisi ise olayları yatıştırmak için öğrencilerin yanına gelen Rektör ve Dekan yardımcısının da, polis müdahalesi sırasında yaralanmış olmalarıdır. Raporda bu iki noktaya dikkat çekildikten sonra, Polisin kanunsuz Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine müdahale edebilirse de bunu ilgili kanunun maddeleri doğrultusunda yapması gerekliliği vurgulanmış ve hadiseye müdahalenin şart ve sınırlarını belirleyen 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun¹²⁶⁷ on ikinci

¹²⁶⁵ Muzaffer Tunçbilek'in İfadesinde; 27 04.1960 tarihinde üniversite bahçesinde bir gösteri yapılacağını, tespit ettiklerini, daha sonra aynı gün, bahse konu gösteriyi dağıtmak üzere hükümet komiseri olarak görevlendirildiğini dile getirmiştir. 28.04.1960 günü söz konusu gösterinin başlaması üzerine kendisinin Komiser yardımcısı Muzaffer Külçeli, Komiser yardımcısı Mehmet Bal, Komiser Yardımcısı Şevket Tahtacı, Polis memuru Hakkı Yayıntaş, Polis memuru Bumin Yamanoglu, ve şoförle birlikte, olay yerine hareket ettiğini, araçtan indiklerinde üniversite bahçesinin içindeki Atatürk heykelinin etrafında tahminen, 2500 kişi kadar bir topluluk gördüğünü dile getirmiştir. Söz konusu topluluğun öğrencilerden ibaret olduğunu ve marşlar söylediklerini ifade eden Tunçbilek, öğrencilere hitaben; yaptıkları eylemin kanunsuz olduğunu ve sınıflara gitmeleri gerektiğini söylediğini, bunun üzerine bu topluluğun taş atmak sureti ile kendilerine hücum ettiğini ifade etmiştir. Atılan taşlar neticesinde kendisinin başından ve alnından, Bumin Yamanoglu'nun alnından , Mehmet Külçeli'nin göğsünden, Mehmet Bal'ın da herhalde taş ve tekme ile koma haline getirildiğini söylemiştir. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.**

¹²⁶⁶ **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.**

¹²⁶⁷ Söz konusu kanun, iktidar ile muhalefet arasında sürekli bir sorun kaynağı olmuştur. İktidar, muhalefetin bazı adımlarını bu kanuna dayandırarak engellemeye çalışırken, muhalefet ise söz konusu kanunun uygulanış biçiminin hükümetin çıkarları doğrultusunda tatbik edildiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda; 25.02.1960 günü, Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe görüşmeleri sırasında, CHP Ordu milletvekili Ferda Güley;"Arkadaşlar, kanunlara karşı hepimiz,n boynu eğiktir. Bizim CHP olarak kanun anlayışımız budur. 6761 sayılı kanun karşısında dikilişimiz ve direnişimiz, Meclisi Alinin çıkarmış olduğu bşr kanuna hürmetsizlik manasında değildir. Bu kanunu kötü tatbik eden, partizan zihniyetedir. Madem ki Meclis çıkarmıştır, bu kanunun yap dediğini yapmak, yapma dediğini yapmamak medeni her insanın ve bu arada bir kanun ve nizam partisi olan Cumhuriyet Halk Partisinin şıardır. Ancak bir kanunun asgari vazgeçilmez şartı, eşit tatbik edilmektir. Ahmet'e başka türlü, Mehmet'e başka türlü tatbik edilen önünde hiç bir vicdan, hiç bir izan eğilmez ve biz de eğilmiyoruz."

maddesine ilgi tutulmuştur.¹²⁶⁸ Bu ilgiye istinaden, polisin olaylara müdahale ederken, ilgili kanun maddesini eksik uyguladığına dikkat çekilmiştir. Buna göre, öğrenciler İstiklal ve Dağ Başı Duman Almış marşlarını söyledikleri sırada olay yerine gelen Komiser Muzaffer Tunçbilek idaresindeki ekip topluluğa dağılmalarını söylemişlerdir. Ancak toplantının üniversite bahçesinden dışarıya taşma ihtimali gösterip göstermeyeceği beklenmeksizin müdahale edilmiştir. Ayrıca öğrenciler üzerine su sıkma ya da gaz bombası kullanma gibi mevcut imkan ve vasıtalar kullanılmadan ekipte bulunan Komiser yardımcısı Şevket Tahtacı ve Polis memuru Bumin Yamanoglu havaya ateş etmişlerdir. Bu hareket, topluluğun psikolojisini tahrik edici bir unsur olarak ve hadiseler meydana veren bir durum olarak görülmektedir.¹²⁶⁹

Tetkikat ve Tahlil kısımlarının ardından, Mülkiye Müşavir Müfettişi Nurettin Arslan, Mülkiye Müfettişi Osman Meriç ve Mülkiye Müfettişi Ali Akarsu imzası ile belirlenen Netice bölümünde, *"28.04.1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde vuku bulan toplantının dağıtılması için vazifelendirilen bütün polis amir ve memurları ile bunlara vazife tevdi eden Vali ile Emniyet Müdürü haklarında tahkikat icrasının muvafık ve zaruri olacağı kanaat ve neticesine varılmıştır."*¹²⁷⁰ ifadelerine yer verilerek, olaylara müdahale etme izni veren ve bu izni yerine getiren kişiler hakkında soruşturma açılması istenilmiştir.

3.4.1.3. İstanbul Valiliği Tarafından Dahiliye Vekaleti'ne Gönderilen Rapor

28 Nisan 1960'da meydana gelen İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin karışmış olduğu hadiseler ile alakalı olarak, Mayıs 1960¹²⁷¹ tarihinde İstanbul

ifadelerini kullanarak, ilgili kanunun tatbiki noktasında eleştirilerini sıralamıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt:12, İçtima 3, Kırk Yedinci İnikat (25.02.1960), s. 474.

¹²⁶⁸ 6761 sayılı Kanun, Madde 12: Kanunsuz toplantı veya yürüyüş sayılan hallerin vukuunda veya umumi sükun ve nizamın bozulması halinde Hükümet komiser veyahut Mahallin en büyük Mülki Amirinin tayin edeceği memur, o mahalle gelerek topluluğu, kanuna riayetle dağılmalarını ve dağılmazlarsa zorla dağıtılacaklarını ve gerekirse silah kullanacağını ihtar eder. İhtara rağmen, topluluk dağılmazsa evvela mevcut imkan ve vasıtaları kullanarak dağıtmaya çalışır. Muvaffak olunamadığı takdirde, havaya üç el silah atılır. Yine dağılmazlarsa hedef göstermeksizin silah istimal ettirilmek sureti ile topluluğu dağıtır. Bkz. **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3**.

¹²⁶⁹ **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3**.

¹²⁷⁰ **BCA 10-9-0-0 / 118-373-3**.

¹²⁷¹ Belgenin tarih kısmında Mayıs ayının kaçınıcı günü olduğu yazmamaktadır.

Valiliği tarafından Dahiliye Vekaleti'ne bir rapor sunulmuştur. Rapor, 28 Nisana Takaddüm Eden Hadiseler (Üniversitesinin durumu, Matbuatın durumu, CHP'nin durumu) ve 28 Nisan Hadiseleri olmak üzere, iki başlık altında hazırlanmıştır.

1- 28 Nisana Takaddüm Eden Hadiseler

a. Üniversitesinin Durumu (İstanbul Üniversitesi)

İstanbul Valiliği tarafından hazırlanan rapora göre İstanbul Üniversitesi ilmi anlamdaki özerkliğini siyasi bir muhtariyeti varmışçasına kullanmaktadır. Rektör ve üniversite hocalarından bazıları Atatürk inkılaplarının zedeleniyor olmasından bahsetmektedirler. Bu kişilerin, DP'nin bazı icraat ve kararlarını eleştirerek hükümetin antidemokratik olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmeleri, üzerinde durulacak bir meseledir. 28 Nisan olaylarında üniversite yönetiminin suçlandığı rapora göre yönetim, öğrencilerin hadise çıkarmasını engelleyeceği yerde hadise çıkarmaları için öğrencileri adeta teşvik etmiştir. Tahkikat Komisyonu Kanunu'nun kabulü ve İsmet İnönü'nün Meclis'ten 12 celse çıkarılma kararını protesto etmek adına, bir takım öğrenciler organizasyon içerisine girmesine rağmen, üniversite yönetiminin bunu engellemek adına hiç bir girişimde bulunmamıştır. 28 Nisanda üniversite öğrencilerinden Nuri Yazıcının diğer öğrencileri gösteri yapmaya davet etmesi sırasında, orada bulunan İstanbul Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya bu konuşmayı gülerek takip ve tasvip etmiştir.¹²⁷²

b. Matbuatın ve CHP'nin Durumu

Rapora göre üniversite öğrencilerinin gerçekleştirmeye çalıştığı gösteriler basın tarafından daima desteklenmiştir. Akis ve Kim dergilerinin öğrenci olayları dolayısıyla yazdıkları "*tahrik edici*" fıkra, makale, karikatür ve haberlerin sayısı oldukça fazladır. Buna karşılık, kanuni vazifesini yapan zabıta kuvvetleri ise her defasında tenkit hatta tahkir edilmekte ve kanuna aykırı bir şekilde yapılan gösterilerin kamuoyuna bir vatanperverlik örneği şeklinde yansıtılmaktadır. Dolayısıyla raporda, basının halkı bu yönüyle kışkırtıcı bir görev üstlendiğini iddia

¹²⁷² BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

edilmiştir. CHP Gençlik Kolları Teşkilatı'nın ise üniversite öğrencileri arasında yoğun bir şekilde faaliyet yürüttüğüne değinilen raporda, CHP'nin olaylar sırasında yaralanan ve ölen öğrenci aileleri ile bir araya gelerek, bahse konu aileleri ve öğrencileri hükümete karşı kışkırttığı ifade edilmiştir.¹²⁷³

2. 28 Nisan Hadiseleri

28 Nisan İstanbul Üniversitesi olayları, İstanbul Üsküdar CHP Gençlik Kolları üyesi olan Nuri Yazıcı isimli öğrencinin, diğer öğrencileri gösteri yapmaya davet eden konuşması ile birlikte başlamıştır. Yazıcı'nın konuşmasının ardından öğrenciler onu omuzlarına alarak, üniversite bahçesine çıkmıştır. Bir anda yaklaşık bin kadar öğrenci, bahçede bulunan Atatürk heykeli etrafında birleşerek İstiklal Marşını okumaya başlamış ve daha sonra polis müdahalesi söz konusu olmuştur. Öğrenciler ellerindeki taş ve sopalarla polise saldırmışlar, bu arada Hukuk Fakültesi Dekan Vekili Prof. Dr. Sulhi Dönmezer öğrencileri sakinleştireceği yere polise karşı kışkırtıcı konuşmalar yapmıştır. Rektör Sıddık Sami Omar, *"buraya giren polisin hali budur burayı derhal terk edin gidin"* şeklinde sert bir hitapta bulunmuştur. Daha sonra Rektör, polis müdürünün makam arabasına bindirilmek suretiyle olay yerinden uzaklaştırılmak istenilmişse de arabaya binmek istememiştir. Zorlama esnasında Sulhi Dönmezer tarafından dışarıya çekildiği sırada yere düşmüştür. Bu sırada kırılan gözlüğü, sol kaşını kanatmıştır. Askerin takviye kuvvet olarak bölgeye gelmesi üzerine gösterici gruplar bu sefer asker lehine, polis aleyhine tezahürat yapmaya başlamışlardır. Polis ve öğrenci grupları arasında yaşanan arbede sırasında Polis tarafından havaya silah ile ateş edilmek durumunda kalınmıştır. Bu sırada 18 süvari, 10 hazır kuvvete mensup polis, çeşitli yerlerinden ağır şekilde yaralanmıştır. Daha sonra Orman Fakültesi öğrencisi olduğu anlaşılan birisinin öldüğü haberi bildirilmiştir. Öğrencinin ölümünün, topluluk içerisinde atılan bir silahla mı yoksa polis ateşi ile mi olduğu anlaşılamamıştır. Ancak merminin öğrencinin sırtından girdiği otopsi raporu ile sabit olduğundan topluluk tarafından ateşlenen bir silahla öldürülmüş olma ihtimali daha yüksektir. Saat 15.15'de olağanüstü halin ilan

¹²⁷³ BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

edilmesi ile birlikte, ordunun olaylara el koyduğu raporda belirtilmiş ve rapora son verilmiştir.¹²⁷⁴

3.4.1.4. Öğrenci Olayları ile İlgili Dahiliye Vekaleti'nin Tebliğleri ve Menderes'in Açıklamaları

28 Nisan olayları ile ilgili olarak göstericilerin dağıtılması ile hadiseler sonlandırılmıştır. Ancak geride ölü ve yaralıların kalmış olması, muhalefetin iktidara karşı olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuştur. Muhalefetin iktidarın üzerine gitmesi ve hadiselerin bastırılırken orantısız güç kullandığı yönünde iddiaları gündeme taşınması, Dahiliye Vekaleti'ni harekete geçirmiştir. Bu bağlamda, Dahiliye Vekaleti 1 Mayıs 1960'da öğrenci olayları ile alakalı, ikinci bir tebliğ yayımlamak durumunda kalmıştır.

Tebliğin başlangıç kısmında 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde başlayan "seyir", "inkişaf" ve sonuçları 29 Nisandaki tebliğde kamuoyuna arz edilen, bir takım maksatlı siyasetçilerin tahrik ve teşviki neticesinde güvenlik güçlerine karşı toplu saldırılar meydana geldiğine yönelik açıklama yapılmıştır.¹²⁷⁵ Öğrenci olayları ile alakalı tartışmalar, Mayıs ayına gelindiğinde hala devam etmiş olduğu görülmektedir. Kamuoyunda tartışılmaya çok müsait olan hadiseler ile ilgili olarak, yanlış ve eksik bilgileri bertaraf etmek adına devletin iç güvenliğinden ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekaleti, bir tebliğ daha yayımlamak durumunda kalmıştır. Aslında, öğrenci olaylarının muhalefetin diline bu kadar çok düşmesi ve hadiselerde yaralanan ve ölen kişilerle ilgili rakamların dilden dile dolaşmasında, hükümetin hadiselerle ilgili neşir yasağı koymuş olması önemli bir etken olmuştur. Neşir yasağı olmasından dolayı, hadiselerle ilgili net bir bilgiden mahrum kalan kamuoyu, konu ile alakalı açıklama yapan resmi veya özel kuruluşlar kim olursa olsun, ona itimat etmek durumunda kalmıştır. İşlerin çığırından çıkması ve yalan yanlış bilgilerin ortalıkta gezmesinden mütevellit, Dahiliye Vekili tebliğler yayımlayarak kamuoyuna devletin dilinden en doğru bilgiyi vermeyi amaçlamıştır.

Tebliğde Ankara Üniversitesi'nde meydana gelen olaylara değinilmiştir. Buna göre 29 Nisan sabah saatlerinde öğrencilerin gösteri yapacakları polis tarafından

¹²⁷⁴ BCA 10-9-0-0 / 118-373-3.

¹²⁷⁵ "Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi", **Zafer**, Sayı: 3814, 1 Mayıs 1960, s.1.

öğrenilmiştir. Alınan önlemlerle hadiseler sokağa intikal etmeden durdurulmuştur. Göstericilere dağılmaları yönünde uyarılar yapılmış, buna karşılık gösterici gruplar tarafından polise taş ve cam parçaları atılarak cevap verilmiştir. Bunun üzerine göstericilerden 38 kişiye polis tarafından işlem yapılmıştır. Hadiseler sırasında 7 polis, 3 itfaiye mensubu ve 1 er atılan taşlarla yaralanmıştır. Öğrenci gruplarından da 11 kişi polisle yaptıkları münakaşa sırasında yaralanmıştır. Ankara'da meydana gelen öğrenci olaylarında CHP'li milletvekilleri öğrencilere verdikleri destekle ön plana çıkmışlardır. Bu bağlamda CHP milletvekillerinden Ahmet Üstün, Ferda Güley, Ahmet Fırat, Melih Küçüktepepınar, Muslihittin Yılmazmete ve Turhan Feyzioğlu gösteriler devam ettiği müddetçe oradan ayrılmayarak öğrencilerin yanında yer almışlardır. CHP'li vekillerin bu tavrı tebliğde, *"Başta aileleri olmak üzere, aziz milletimizin yarın ki ümidi olması lazım gelen ve çok büyük bir ekseriyeti masum olan tahsil çağındaki evlatlarımızı, karanlık siyasi emellere, memleket nizamını bozmak ve umumi huzuru selbetmek ve hatta bu yüzden icap ederse kan dökülmek pahasına dahi olsa alet etmek cüretkarlığında bulunanlar, elbette kanunun demir pençesinde layık ve müstehak oldukları akıbete çarpılacaklar."*¹²⁷⁶ ifadeleri ile sert bir dille eleştirilmiştir. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki Dahiliye Vekaleti, ülkede karışıklık çıkaran eylemlerin azmettiricisi olarak CHP ve onun bazı vekillerini işaret etmektedir. CHP milletvekilleri arasında isimi zikredilenler içerisinde yer alan CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu¹²⁷⁷, Melih Kemal Küçüktepepınar¹²⁷⁸ ve Ferda

¹²⁷⁶ "Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi", **Zafer**, Sayı: 3814, 1 Mayıs 1960, s.1-5.; "Dahiliye Vekaleti de Hadiselerle Alakalı Bir Tebliğ Yayımladı", **Hürriyet**, Sayı: 4314, 1 Mayıs 1960, s.1-5.

¹²⁷⁷ CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun 01.05.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf: "Ankara'da cereyan eden hadiselerle ilgili radyoda okuttuğunuz ve bu gün gazetelerde yayımlanan tebliğde, hadise mahalline giden milletvekilleri arasında benim de adım geçmektedir. Bu iddia şayet gülünç derecede yanlış bilgilere dayanmıyorsa, pek çirkin ve suiniyetli bir uydurmadır. Böyle düpedüz uydurma bir iddianın resmi bir tebliğde yayımlanmasındaki vahameti ve mesuliyeti, dikkatinize sunarım. Tebliğin bu kısmı ne kadar suiniyetliyse, hadise yerindeki Demokrat Partili milletvekillerinin adının saklanması da aynı derecede maksatlıdır. Biz, hak bildiği yolda var gücü ile mücadeleyi, açık ve meşru mücadeleyi şerefi bilen insanlarınız Namık Bey." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

¹²⁷⁸ CHP Adana Milletvekili Melih Kemal Küçüktepepınar'ın 01.05.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf: ""6-7 eylül faciasının tertipçi ve suçlularının. bu gün de bahçe içinde yapılan masum bir talebe toplantısını kanlı bir tedhiş politikasına vesile kılmaları kafi değilmiş gibi, hareketlerinin vebal ve mesuliyetini hiç bir alakası olmayan ve hatta hadise mahallinde bulunmayan şerefli insanlara yükleme gayretleri içinde çırpındıklarının bir tezahürünü, bu gün radyodan yapılan tebliğiniz ile öğrendim. 27 Ekim seçimlerinden önce, Bala yolunda küçük çocuklar tarafından atılan çakıl taşlarını, görülmemiş suikast teşebbüsü olarak ilan edecek kadar vicdani kayıtlardan uzak

Güley¹²⁷⁹ 01 Mayıs 1960'da Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgrafla, tebliğde isimlerin geçmiş olmasına tepki göstermiştir.

Tebliğde, üniversite öğrencilerin suçsuzluğu vurgulanarak, onları bu yola sürükleyen başlıca unsurun ana muhalefet partisi olduğunun altı çizilmiştir. Bu tespiti ve durum, başta olaylara karışan öğrenci aileleri olmak üzere tüm kamuoyuna açık bir şekilde bildirilmek istenilmiştir. Olaylarla ilgili asılsız haberler verildiği iddia edilen bir kısım basın kuruluşlarına karşı "*yer altında çalışan*", ülkenin çıkar ve menfaatlerini tahrip etmekle görevli unsurlar benzetmesi yapılmıştır. Dahiliye Vekaleti dışında yapılan bazı haberlerin kışkırtıcı bir mahiyet taşıdığı ancak hükümetin bu tür haber ve teşebbüsleri bertaraf etmek adına, her zaman için uyanık ve kararlı olduğu vurgusu yapılarak tebliğe son verilmiştir.¹²⁸⁰

Dahiliye Vekaleti'nin hadiselerin tertipçileri olarak CHP'yi işaret etmesine karşılık Menderes, öğrenci olayları ile ilgili radyo aracılığı ile vermiş olduğu demecinde, olayların sorumlusu olarak CHP'yi, hatta isim vererek CHP'li vekilleri gösteren Dahiliye Vekaleti'nin açıklamasını bir adım daha ileriye taşımıştır. Olayın tehlikeli bir boyut kazandığını ve bu atmosferi, sıradan bir parti mücadelesine bağlamanın, çok hafife kaçacağının altını çizmiştir. Menderes aslında bu açıklaması ile Türkiye üzerine doğru yaklaşmakta olan tehlikeye adeta dikkat çekmeye çalışmıştır.¹²⁸¹

İstanbul'daki öğrenci olayları, üniversite çevrelerinden İstanbul geneline yayılmaya başlanmıştır. 2 Mayıs'ta üniversite olaylarını bahane eden gruplar, İstanbul

olduğunuz hakikati, esasen millet vicdanında bir kaziyeyi mahkeme olarak yer almıştır." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

¹²⁷⁹ CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley'in 30.04.1960 günü Dahiliye Vekili Namık Gedik'e çekmiş olduğu telgraf: "Yaptığımız şey sadece, gençlere sükunette bulunarak fakültelerine gitmelerini tavsiye ve vazifelilere yardımcı olmalarını rica etmek olmuştur. Radyoda yayınladığınız tebliğde bizleri bir muharrik ve müşevvik gibi göstermek suretiyle pek iyi bildiğimiz bu gerçeği de, kaba ve faziletsiz bir şekilde çiğnediniz. Fakat, bir gün elbette ki, yalanlarınızın ve günahlarınızın üstüne, hürriyet güneşi doğacak ve bu gün karanlıklar içinde sakladığınız gerçekler, bütün milletin malı olacaktır." Bkz. **BCA** 10-9-0-0 / 127-398-4.

¹²⁸⁰ "Dahiliye Vekaleti Tarafından Bir Tebliğ Daha Neşredildi", **Zafer**, Sayı: 3814, 1 Mayıs 1960, s.4.

¹²⁸¹ Menderes "...İşlerin, şu arz etmekte olduğum ehemmiyet ve vahamete gelmesi, iki partinin arasındaki bir mücadelenin tezahürleri manasına alınabilir mi? Bu, partiler mücadelesi mi? Bu, muhalefet ile iktidar mücadelesi mi? İş buralardan çoktan geçti. Ve parti mücadelesi hudutları çoktan aşılmış bulunuyor. Bu, partiler arası mücadelenin bir tezahürü değildir. Bu, partilerin, birbirleri ile siyasi mücadeleleri meselesi ile hiç bir alakası kalmamış olan yepyeni ve vahim bir safhadır. Şimdi hadiseler artık, milli irade ve seçimle iş başına gelen meşru iktidara karşı, düpedüz ve apaçık bir isyan hareketi halini almış bulunuyor. Bunda şüphe yok.", ifadelerinde bulunmuştur. Bkz. "Bu Hadiseler Kimlerin Eseridir", **Zafer**, Sayı: 3816, 3 Mayıs 1960, s.4.

Belediyesi'nin bulunduğu Saraçhane bölgesinde gösteri yapmaya çalışmıştır. Ancak polisin zamanında müdahalesi neticesinde burada herhangi bir gösteriye müsaade edilmemiştir. Bu bağlamda, kamuoyuna günü gününe sıcak ve doğru bilgiyi verme konusunda kararlı olan Dahiliye Vekaleti, 2 Mayıs'ta bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğe göre 02 Mayıs 1960 saat 10.15'te, İstanbul Saraçhanede bulunan yeni Belediye Binası civarında düzenlenmek istenilen sokak gösterisinin asker ve polis müdahalesi neticesinde, çok kısa bir sürede dağıtılmıştır. Daha sonra NATO'ya üye Dış İşleri Bakanları'nın Türkiye'de olması münasebeti ile ikamet ettikleri Hilton Oteli önünde, kalabalık grupların toplanarak yeniden bir gösteri düzenlemeye kalkılmıştır. Bahse konu otele gitmek için İstiklal Caddesi'nde toplanan gruplara müdahale edilerek, Hilton Oteli önüne gelmelerinin engellenmiştir.¹²⁸²

NATO üyesi vekillerin kaldıkları otel önünde bir gösteri yapılmaya çalışılması, Başbakan Menderes'i de konu ile ilgili açıklama yapmaya itmiştir. 2 Mayıs'ta yapmış olduğu açıklamasında Menderes'e göre gösteri yapılacak yerin özellikle Hilton Oteli önü olarak seçilmesinde asıl maksat, yabancı vekillerin gözünde Türkiye'yi küçük düşürmek, Türkiye'yi isyanların ve karışıklıkların her an yaşandığı bir ülke olarak lanse etmektir. Böylece tüm NATO üyesi ülkeleri üzerinde olumsuz bir intiba bırakılmış olacaktır. Menderes, son günlerde yaşanan öğrenci olaylarındaki asıl maksadın, bu çerçevede değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.¹²⁸³

¹²⁸² "Dün İstanbul'daki Sokak Nümayişi Süratle Dağıtıldı", **Zafer**, Sayı: 3816, 3 Mayıs 1960, s.1.; Demirer, **a.g.e.**, s.43.

¹²⁸³ Menderes, beyanatının devamında; "Bu tertipler ne için, NATO veya NATO toplantısı etrafında cereyan ediyor. Türkiye'nin NATO içindeki mevkiinin kuvveti, hem siyasi yani dış politika bakımından; hem askeri yani memleketimizin müdafaası ve emniyeti bakımından çok ehemmiyetlidir...isyanı idare edenler, bu perişan nümayişleri tertipleyenler işe bu hesabın içindedirler. Onların maksatları şu: Türkiye'de istikrar mevcut değildir, Türkiye'de iktidar vaziyete hakim değildir. Türkiye'de her an isyanlar, ihtilaller, karışıklıklar zuhur edebilir. Ve netice olarak, Türkiye sağlam, dayanılabilir, itimat olunabilir, bir müttefik olmaktan çıkmıştır. Binaenaleyh gerek askeri ve gerek siyasi yönlerden Türkiye ile sıkı iş birliği yapmaya devam etmek NATO için selametli ve emniyetli bir politika sayılamaz. Türkiye, ecnebi sermayesi ile emin yatırımlar yapılabilecek ve onunla sıkı bir iktisadi iş birliğine girişilebilecek bir memleket değildir. İşte bunu telkin etmek, herkesi buna inandırmak istiyorlar. Böylece bütün NATO memleketleri üzerinde bu şeametli tesir ve intibaları yaratmak istiyorlar...Memleket zarar edecekmiş, milletin emniyetine, selametine, iktisadi kalkınmasına, refah ve saadetine bu hareketler darbe teşkil edecekmiş, onların ne umuru?.. Bkz. "Bu Tertipler Düpedüz Milli Jurnalcilerin Eseridir", **Zafer**, Sayı: 3816, 3 Mayıs 1960, s.1-4.

3.5. 555 K Olayı ve Dahiliye Vekili Namık Gedik

Türkiye'de 1960 Nisan sonu meydana gelen öğrenci olayları vesilesi ile çok gergin bir hava hakimdi. Bu ortamda Mayıs ayına girildiğinde öğrenci olayları, ülke gündemini işgal etmeye devam etmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'de siyasi tansiyon hala ciddiyetini korumaktaydı. Bu atmosfer içerisinde Tahkikat Komisyonu, yayımlamış olduğu bildirilerle parti faaliyetlerini yasaklamıştır.¹²⁸⁴ Ancak, komisyonun parti faaliyetlerini yasaklamış olmasına rağmen, Menderes'in demeçlerinin radyo vasıtası ile kamuoyuna sunulması,¹²⁸⁵ CHP'nin sert tepkisine neden olmuştur. Bu durum üzerine, CHP Genel sekreteri İsmail Rüştü Aksel, Ankara Sıkı Yönetim Komutanı Korgeneral Namık Arğuç'a başvurarak Menderes'in vermiş olduğu demeçler ile Tahkikat Komisyonu'nun yasaklamalarını ihlal ettiğini, bu nedenle konuşmalarının engellenmesi gerektiğini bildirmiştir.¹²⁸⁶ Bu sırada, bu gergin ve endişeli ortam içerisinde, belki de Askeri müdahalenin ayak seslerinden birisini teşkil eden önemli bir olay yaşanmıştır. 3 Mayıs'ta izne ayrılan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e ihtar sıfatı ile nitelendirilebilecek bir mektup göndermiştir. Mektupta Cumhurbaşkanının istifası, hükümetin değişmesi, antidemokratik kanunların kaldırılması ve siyasal suçluların af edilmesi istenilmektedir.¹²⁸⁷

¹²⁸⁴ Tahkikat Encümeninin Parti Faaliyetleri ile Alakalı Yayımladığı Tebliğ: "28 Nisan 1960 günü İstanbul'da cereyan eden hadiseler hakkında encümenimizin, hükümetin ve örfi idare kumandanlıklarının yapacakları resmi tebliğler haricinde her türlü haber, havadis, makale, fıkra, mütalaa, resim ve yazıların neşri yasak edilmiştir." Bkz. "Tahkikat Encümeni Tebliği", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3046, 29 Nisan 1960, s.1.

¹²⁸⁵ "Başbakan Radyoda Bu İşin Burada Kesilip Bitirileceğini Söyledi", **Akşam**, 1 Mayıs 1960, s.1.

¹²⁸⁶ Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997, s.165-166.

¹²⁸⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s. 247.; "Gürsel'in Ethem Menderes'e İkaz Mektubu Açıklandı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3081, 14 Haziran 1960, s.1.; Cemal Gürsel tarafından yazıldığı iddia edilen söz konusu mektupta: Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın istifa ederek yerine Başbakan Menderes'in getirilmesi, kabine içerisinde değişiklik yapılması, Ankara Valisi, Emniyet Müdürü ve Sıkı Yönetim Komutanı ile İstanbul'un Valisinin değiştirilmesi, Tahkikat Komisyonu'nun kaldırılması, gazetecilerin affedilmesi, tutuklanan öğrencilerin serbest bırakılması, antidemokratik yasaların kaldırılması, bütün vatandaşlara eşit muamele edilmesi, dinin siyasete alet edilmemesi gibi konularda hükümeti uyarmıştır." Ancak, söz konusu mektubun, Başbakan Menderes tarafından, orduya güveninin tam olduğu kanısı ile, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhan'dan saklandığı iddia edilmektedir. Bkz. Barış Alp, **Demokrat Parti (DP)'nin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray, 2019, s.152.

Gürsel'in mektubunun üzerinden iki gün geçmişti ki, Menderes'e destek vermek amacı ile 5 Mayıs'ta DP taraftarlarınca Kızılay'da toplanma kararı alınmıştır. Askeri müdahaleye gidilen yolda 5 Mayıs tarihi önemli bir yer işgal etmektedir. Bu kararın ardından iktidara muhalif öğrenciler hemen harekete geçerek, onlar da aynı tarihte Kızılay'da toplanma kararı almışlardır. Muhalifler arasında 555K yani, Beşinci Ayın Beşinci Günü Saat Beşte Kızılay'da parolası benimsenmiştir. Bu parola muhalif öğrenciler arasında yayılmaya başlanmıştır. Netice itibari ile 5 Mayıs'ta Kızılay'da, hem iktidar hem de muhalefetin destekçisi öğrenci grupları karşı karşıya gelerek karşıt görüşler, aynı ortamda buluşmuşlardır. Burada dikkat çeken en önemli taraf ise muhalif öğrenci gruplarının arasında ordudan subaylarında bulunuyor olmasıdır.¹²⁸⁸ Olayların ardından, Örfi İdare Kumandanlığı'nın yayımlamış olduğu tebliğe göre de, 5 Mayıs 1960'dan itibaren gece sokağa çıkma yasağı 23.30'dan 03.00'e kadar olmak üzere kısıtlanmıştır.¹²⁸⁹

3.5.1. Göstericilerin Üzerine Ateş Açılması Talimatı Verilmesi ve Dahiliye Vekaleti Tebliği

Kızılay'da bir yandan hükümeti destekleyen diğer yandan da, hükümet aleyhine sloganların atıldığı bir ortamda, Meclis'ten çıkmakta olan Celal Bayar, Adnan Menderes ve Dahiliye Vekili Namık Gedik yoğunluktan dolayı kalabalığın içinde kalmışlardır.¹²⁹⁰ Aslında, gerek Menderes gerekse Bayar, Kızılay'da toplanan kişiler arasında iktidar yanlısı grupların ağır bastığını düşündüklerinden büyük bir güvence ile araçlarından inerek halkın arasına karışmak istemişlerdir.¹²⁹¹ Bu niyetle Menderes, araçtan inerek kalabalığın arasından yaya bir şekilde geçmek suretiyle

¹²⁸⁸ Aydemir, **Menderes'in...**, s.368.; 5 Mayıs gösterileri içerisinde bazı subaylarında yer aldığı iddiaları dile getirilirken, 5 Mayıs gösterilerinin üzerinden geçen 11 günün ardından, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes tarafından, subay ve astsubaylara bütçelerine uygun şekilde lojman ve daireler verileceği ile açıklama yapılmış olması, askeri, bu tür karışıklıklardan ve hükümet aleyhtarı gösterilerde, taraf olmakta uzaklaştırmak için atılmış olan bir adım olarak değerlendirilebilir. Bkz. "Subaylar Ev Sahibi Oluyor", **Son Posta**, Sayı: 5078, 14 Mayıs 1960, s.1-7.; "6010 Subaya Mesken Kredileri Verilecek", **Akşam**, 14 Mayıs 1960, s.1.

¹²⁸⁹ "Örfi İdare Tebliğleri" **Zafer**, Sayı: 3819, 6 Mayıs 1960, s.1.; "Örfi İdare Yasakları Hafifletildi", **Son Posta**, Sayı: 5070, 6 Mayıs 1960, s.1.

¹²⁹⁰ 5 Mayıs günü yapılan gösterilerde, gösterici gruplar tarafından; "Orta Direk Bel Veriyor, Döndüm Baktım Sağ Yanıma, Namık Gedik Can Veriyor!" şeklinde sloganlar atıldığı iddia edilmiştir. "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, 30 Mayıs 1960, Sene:6, Cilt: XVIII, Sayı: 301, s.23.

¹²⁹¹ Necip Mirkelamoğlu, **Okyanusta Bir Kayık Hayattan, Siyasetten Hatırlar ve Notlar**, Aşına Kitaplar, Ankara, 2007, s.222.

Başbakanlığa gitmeye karar vermiş ancak bir anda, Menderes aleyhine sloganlar atılmaya başlanmıştır.¹²⁹² Bunun üzerine, kalabalığın içerisinde zor durumda kalan Menderes, tekrardan aracına binerek oradan uzaklaşmak durumunda kalmıştır. Devlet erkanının ayrılmasının ardından, Başbakanlığa gelen Celal Bayar'ın, o sırada yanında bulunan Dahiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben, *"Şimdi Kızılay'a gideceksin, Megafonla bağıracaksın. Nümayişçiler bir tarafa, halk bir tarafa ayrıldıktan sonra nümayişçilere ateş açtıracaksın."*¹²⁹³ şeklinde talimat verdiği iddia edilmektedir. Bu konu ile alakalı, Menderes'in özel kalem müdürü Ercüment Yavuzalp, o gün yaşananları aktarırken, *"27 Mayıs öncesinin en önemlilerinden olan malum Kızılay meydanı olaylarından hemen sonra Bayar, Başbakanlığa geldi. Bir süre Başbakanın yanında kaldı. Bu ara İçişleri Bakanı Namık Gedik, bir yere telefon açmak için benim odama gelmişti. Birden kapı açıldı ve Bayar içeri daldı. Büyük bir hiddet içinde olduğu, yüzünden anlaşılıyordu. Ancak, diğerlerinin aksine, paniğe kapılmış bir hali yoktu. Odanın ortasına kadar geldi ve Namık Gedik'e; ' Namık Bey, doğru Kızılay'a gidin. Kalabalığın derhal dağılmasını, aksi halde ateş edileceğini megafonla ilan edin.' dedi. Bir hayli telaş olan Gedik, sadece, başüstüne beyefendi dedi ve ayrıldı. Bayar da, Başbakanın odasına geri döndü."*¹²⁹⁴ ifadelerini kullanmıştır. Anlatılanlardan yola çıkarak, Bayar tarafından ateş edilmesi talimatının o anın heyecan ve panik havasından dolayı söylenmiş olabileceği kanısına varılacağı gibi, göstericilere karşı caydırıcı bir önlem olarak, megafondan bu şekilde bir

¹²⁹² Menderes ve devlet erkanının Kızılay'da kalabalığın arasında kalması ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Yaveri Albay Mustafa Tayyar: "Biz, sayın Cumhurbaşkanı önde Koraltan, Menderes ve ben üçümüz arkada beraber hareket ettik. Kızılay'a geldiğimiz sırada baktım kapalı. Birtakım hareketler var, konuşmalar var. Arabayı Necatibey caddesine doğru çevirdiler. Geriden Adnan Bey, nereye Tayyar Bey dedi. Efendim orası kapalı galiba dedim. Yok yok girelim içeriye dedi ve biz, hengamenin içerisine girdik...İtiş kakış arasında üstü başı hırpalanmış, kravatı kaykılmış, gömleğinin ucu pantolonundan çıkmıştı. Yolun kenarında bekleyen bir gazeteciye ait arabaya kendisini zor attı ve Başbakanlığa doğru uzaklaştı." Bkz. Birand, Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, s.121.

¹²⁹³ Tunçkanat, **a.g.e.**, s. 228.; Devlet erkanının göstericilerin arasında kalması ile ilgili olarak Kim Dergisi'nde; "...sakıt Başbakan, bu gösteriye, etrafa yığılmak yaptırdığı şahıslar tarafından alkışlanacağını sanarak gelmiş ve yuhalanmış, hırpalanmış, muhtelif şahısların üzerine yürüyerek onları yakalatmış, şuursuz bir halde oradan oraya koşmuş, polisleri tarafından zorla bir otomobile bindirilmişti." şeklinde ifadeler ile Başbakan Menderes'in eleştirel bir yazı ile o gün yaşadıkları anlatılmaya çalışılmıştır. Bkz. "Gestapo", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

¹²⁹⁴ Ercüment Yavuzalp, **Menderes'le Anılar**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 45.; Önder Gün, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.107.

anonsun ettirilmek istenilmesi gibi bir değerlendirmede de bulunulabilir. Yani daha çok uyarı niteliği taşıyan bir hareket olarak görölmektedir. Zira, Bayar ve Gedik arasında yaşanan diyalogun şahidi, Menderes'in özel kalem müdürü Yavuzalp'in ifadelerine bakılacak olunur ise bu kanaat daha ağır basmaktadır. Ancak, hadiseler sırasında silah kullanmak suretiyle ölüm veya yaralama konusu yaşanmadığı için, verildiğı iddia edilen emrin, Namık Gedik tarafından yerine getirilmediğı anlaşılmaktadır. Bunun sebepleri arasında ise Gedik'in Bayar'ın bu talimatını, uyarı mahiyetinde bir emir olarak algılamış olması bilerek ya da ortamın şartlarından dolayı yerine getirmemesi şeklinde değerlendirmelerde bulunulabilir.

Cumhurbaşkanı Bayar'ın, o gün Başvekalette gösterici gruplar üzerine ateş açılması emrini verip vermediğı konusu belirsizliğini korumaktadır. Dönem yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir o gün Başvekalette yaşananları, *"O akşam, Başvekillik odasında Bayar Menderes'e; 'Kızılay'a gideceksin, ateş emri verdireceksin!' diye dayatır. Menderes, düpedüz perişandır. Nereye gidecektir? Bu emri kim dinleyecektir? Bu meydandaki halka kim ateş edecektir?"* ifadeleri ile anlatmıştır. Aydemir'e göre, Menderes'i bu emri verme kararından en yakın arkadaşı Ethem Menderes vazgeçirmiştir. Menderes'in, Bayar'ın talimatını yerine getirmemesi üzerine Bayar, bu sefer az önceki talimatını Dahiliye Vekili Namık Gedik'e vermiştir. Namık Gedik'in talimatın gereğini yerine getirip getirmediğı konusuna değinen Aydemir bu duruma açıklık getirirken, aynı zamanda Gedik'in genel itibarla bir tasvirini de çizmektedir. Bu bağlamda Aydemir, *"O zaman Bayar, Namık Gedik'e bu emri verir. Halbuki Gedik'in hiç kimseye, ateş diye emir verme yetkisi yoktur."* ifadelerini kullanmıştır. Aydemir'e göre Namık Gedik şahsi hayatında dürüst bir adamdır. Bir ilçe ya da klinik doktorluğundan yukarı bir meslek hayatı da söz konusu değildir. Milletvekili ve Bakan oluşu *"hayatın garip cilvelerindendir"*. İktidarda tek gün huzur yüzü görmemiştir. Gedik'e *"zoraki politikacı"* demek de mümkündür. Hadiseler sırasında Başvekalet odasında Namık Gedik'i *"perişan"* bir vaziyette tasvir etmiştir. Çünkü ona göre Gedik, bu kadar büyük hadiselerin adamı değildir. Aydemir Gedik için iyi bir doktor, hastane idarecisi ya da aile babası olarak hayatı belki daha iyi geçerdi diyerek onu kapasite yönünden eleştirmiştir. Ona göre Gedik ne bir mücadele ne de bir ihtiras adamıdır. Bütün siyasi hayatı Menderes'in gölgesinde geçmiştir. *"Menderes devrinin son zamanlarındaki olayları, muhalefet şefine*

saldırıları, gösterileri çatışmalar gibi işlerde ise, bir istifa dahi düşünemedi. Olayların akışına, hiç bir müdahalesi olmadı. İçine dönük bir insandı, ama, o kadar."¹²⁹⁵ Aydemir Gedik'i kısaca tasvir ettikten sonra konuyu tekrardan Kızılay hadiselerine getirmiştir. "O halde, şimdi bu Namık Gedik mi gidip Kızılay meydanında silahları harekete geçirecekti. Hem ne sıfatla? Hangi subay, Gedik'in emri ile halka ateş açtırırdı o günlerde? Ama, ne var ki, Gedik de, yürümekle sallanmak arasında bir hal içinde odadan çıkar. Sokağa iner, Kızılay'a varır. Ama, orası ana baba günüdür. Fakat Ethem Menderes artık sahnededir. Gedik'in peşini de bırakmaz. Ardından Kızılay meydanına koşulur. Namık Gedik, şimdiki Kızılay İş Merkezi önünde, garip bir yalpa içinde dolaşırken, bulunup kolundan tutulduğu zaman, ağzında bazı dua kıpırtıları vardır. Kendini kolundan çeken arkadaşına, sessizce itaat eder. Makamına getirilir. Hülasa, Başvekalet odasında geçtiği anlaşılan sahne budur"¹²⁹⁶ şeklindeki ifadelerde bulunmuştur. Buna göre Gedik'e Bayar tarafından ateş açtırması talimatını verilmiş ancak gerek Gedik'in kişiliği, gerekse o an hadiselerin o an Gedik'in üzerinde bırakmış olduğu tesir nedeni ile emri ifa noktasında kararsızlık içerisinde kalmıştır. Aydemir, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Başvekalet odasında göstericilerin üzerine ateş açılması emrini verdiğini düşünmektedir.

Bayar tarafından bu emrin verilip verilmediği noktasında çeşitli görüşler bulunmakla beraber, bu konuda en sağlıklı cevaba, o an orada bulunan şahitlerin beyanları doğrultusunda ulaşılabilir. Bu bağlamda o gün Başvekalette bulunan Prof. Dr. Memduh Yaşa, 1 Haziran 1960'da Yüksek Soruşturma Merkez Kurulu'na, o gün yaşadıklarını aktaran bir mektup vermiştir. Başvekil Menderes ile arasının kötü olduğunu söyleyen Yaşa, Menderes yokken Başvekalete giderek, Menderes'in özel kalem müdürü Ercüment Yavuzalp ile zaman zaman dertleştiğini ifade etmektedir. 5 Mayıs'ta Yavuzalp'in kendisini Başvekalete davet ettiğini dile getiren Yaşa'ya göre, Menderes'in Kızılay'da "tartaklandığı" gün onun Başvekalete geldiğini haber vermişler ve Özel kalem müdürü Yavuzalp kendisini karşılamak üzere koridora çıkmıştır. Yaşa da yarı açık kalan oda kapısının arkasına geçmiştir. Çünkü Menderes'in oradan geçerken kendisini görmesini istememektedir. Bunun nedeni

¹²⁹⁵ Aydemir, a.g.e., s. 374.

¹²⁹⁶ Aydemir, a.g.e., s. 374.

olarak, "Çünkü son zamanlarda bir takım havadis sızılmaktaydı ve o sırada kenarda tutulan benden şüphelenebilirdi. Fakat kaçmaya vakit olmadı, bir kaç kişi Başvekilin odasına girmekle beraber, hususi kalem odalarına da bir çok kişi bir arada girdi. Bunlar arasında Dahiliye Vekili, Ajans Müdürü ve bir katibi, her iki hususi kalem müdürü (Özgen ve Yavuzalp), Medeni Berk ve İzzet Akçal ile Yarbay Tayyar Bey'i¹²⁹⁷ de iyi hatırlıyorum" ifadelerini kullanmıştır. Herkes Dahiliye Vekili Namık Gedik'e geçmiş olsun dileklerinde bulunuyordu. Bu sırada Başvekilin odasından özel kalem müdürünün odasına giren kapının açıldığını ve Cumhurbaşkanının görüldüğünü söyleyen Yaşa, "Gayet sakin bir yüzü vardı. Hatta başlangıçta gülüyor hissi veriyordu. Birden, Dahiliye Vekili diye haykırdı. Gedik, ok gibi oturduğu sandalyeden fırladı. Buyurun beyefendi dedi. Bayar aynı sükunetle, git hadise mahalline dedi. Megafonla bağırdı, bizden olanlar ve olmayanlar ayrılınlar. Bizden olmayanlara yaylım ateşi açtırınız. Gedik, başüstüne deyip dışarı fırlarken, Bayar da yerine döndü. Yaver Tayyar Bey dövmeye başladı. Dahiliye Vekili oraya gitmemeli, çok tehlikeli deyip duruyordu. Ben, bu kargaşalıktan faydalanarak çıkıp odama geldim ve çantamı alıp çıktım."¹²⁹⁸ şeklinde beyanda bulunarak, tartışılmakta olan ateş açılma emrinin veriliş ve verilmemesi ile ilgili net ifadeler kullanmıştır. Böylece Yaşa'nın beyanına göre Celal Bayar, Dahiliye Vekiline kesin olarak muhalif kalabalığın üzerine ateş açtırması yönünde talimat vermiştir.

Bu konuşma Bayar'ın, tüm sorumluluğu Gedik'in üzerine yüklemek gayesi taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Zira, halkın üzerine ateş açtırmak sayısı tahmin edilemeyen ölümlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek bir durum olacaktır. Dolayısı ile kolluk kuvvetlerine ve askere bu emri veren kişi ise birinci derecedeki sorumlular arasında yerini almış olacaktır. Bayar, 27 Mayıs'tan sonra gazeteci Cüneyt Arcayürek'e bu konu ile ilgili vermiş olduğu bilgide, "Namık Gedik'e benim sözüm şu oldu: Bu kabil ahvalde ve yapılacağını ve vazifeyi Türk Ceza Kanunu tayin eder. Vazifeni yapman lazım. Halka ilan edersin, dağılın dersin, dağılmazsa havaya ateş edilir Tabi ateş var tabi, ama kanun hükümleri dahilinde."¹²⁹⁹ ifadelerine yer vererek, Dahiliye Vekili Namık Gedik'e ateş ettirmesi emrini verdiğini kabul

¹²⁹⁷ Cumhurbaşkanı Yaveri

¹²⁹⁸ BCA 10-9-0-0 / 127-398-8.; "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XIX, Sayı: 321, 10 Ekim 1960, s.17-19.

¹²⁹⁹ Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s.311-312.

etmiştir. Ancak burada çok önemli bir ayrıntıyı da eklemiştir ki, o da ateş emrini göstericilerin üzerine değil, onların dağılması için kanun çerçevesinde havaya doğru ateş etmeleri yönünde verdiği noktadır.

5 Mayıs hadiselerinin yatıştırılmasının ardından, hükümet tarafından gelen resmi açıklama, Dahiliye Vekaleti Tebliği vasıtası ile yapılmaya devam edilmiştir. Bu bağlamda, Dahiliye Vekaleti yayımlamış olduğu tebliğe göre 5 Mayıs'ta önceden belirlenen bir parola ile Kızılay'da çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu topluluk tarafından gösteri düzenleneceği haberinin önceden alındığı bildirilmiştir. Bu gösteri devlet dairelerinin mesai bitimi saatine denk getirilmiş ancak gösteriler alınan tedbirler gereğince önlenmiştir. Göstericiler taktik olarak kalabalık halk gruplarının arasına katılarak marşlar söylemek suretiyle yürüyüş yapmayı tercih etmişlerdir. Bu gösteriler sırasında Cumhurbaşkanı, Başbakan, TBMM başkanı gösteri yapılan yere gelmişlerdir. Bu sırada topluluk içerisinde devlet erkânına lehte tezahüratlar yapıldığı gibi aleyhte söylemlerde de bulunulmuştur. Bunun üzerine polis tarafından "mütecassirler" yakalanarak haklarında Örfi İdarece tahkikata başlanmıştır. *"Bir merkezden idare edildikleri sabit olan ve pek genç yaşta talebe ile işsiz güçsüz takımın birleştirilmesi suretiyle yapılmak istenilen ve derhal bertaraf edilen bu nümayiş hareketi karşısında, muhterem halkımızın gösterdiği olgun ve yüksek, seviyeli hattı harekete karşı, şükran ve takdirlerimizi muhterem umumi efkara arz ederiz."*¹³⁰⁰ ifadeleriyle tebliğe son verilmiştir. Tebliğ genel olarak incelendiğinde gösterilerin planlı, belirli merkezlerin idaresiyle halkın kalabalık olduğu saat dilimlerinin seçilerek, "işsiz güçsüz" takımın katılımı ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

4. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Sürecinde Namık Gedik ve Ölümü

Öğrenci olayları, Türkiye iç siyasetini oldukça zora sokmuş ve siyasi gerginlik, ülkenin her tarafında içten içe kendisini hissetmişti. 1960 Mayısına girildiğinde siyasetin gittiği istikamet iyi yönde seyir etmemekteydi. Bu durum gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından çok iyi bilinmekteydi. Özellikle 1959'dan

¹³⁰⁰ "Nümayişçilerin Kanunsuz Teşebbüsü Akim Bırakıldı", **Zafer**, Sayı: 3819, 6 Mayıs 1960, s.1.; "Dahiliye Vekaleti Tebliği", **Son Posta**, Sayı: 5070, 6 Mayıs 1960, s.1.

itibaren etkisini artırmaya başlayan partiler arası çekişme iç politikada istenilmeyen olayların yaşanması ile sonuçlanmıştı. Dolayısıyla, bu süreç içerisinde en çok yıpratılan kurum ve kişiler arasında da, ülkenin iç güvenlik ve asayişinden sorumlu olan Dahiliye Vekili Namık Gedik ve başında bulunduğu Dahiliye Vekaleti gelmekteydi.

Özellikle öğrenci olayları ve bu olaylara ordudan bazı subayların da katıldığı yönündeki söylentiler hükümet kanadında endişe yaratmıştır. Bu süreçte, öğrenci olayları bastırılmış, ancak Menderes çok yıpranmıştır. O günlerde muhalefet ve destekçileri tarafından sürekli olarak Menderes'in istifasının istenilmesi ve bu durumun sokaklarda gösterilerle dile getirilmiş olması, Başbakanı yurt gezilerine çıkmaya itmiştir. Zira o günlerde Ankara'nın bohemli havasından, çıkacağı yurt gezileri sayesinde kurtulmayı hedeflemiştir. Bu amaçla, İzmir'e çıkarma yapmayı planlayan Menderes, 15 Mayıs 1960'da İzmir'e gitmiştir. Burada, yaklaşık 300.000 kişi tarafından karşılanan¹³⁰¹ ve tezahüratlar içerisinde konuşmasını yapan Menderes için bu tablo, belki de son günlerde ihtiyaç duyduğu en hayati atmosferdir. İzmirliyle seslenen Menderes, *"Sokaktan iktidara gelmek yolu tamamen kapanmıştır."*¹³⁰² diyerek son günlerdeki öğrenci olaylarına dem vurmuştur. Dolayısı ile İzmir çıkarması ve burada arkasına aldığı destek, o ana kadar kafasında istifa düşüncesi olan Menderes'in bu düşüncesinden çabucak sıyrılmasını sağlamıştır.

4.1. Askeri Müdahale Öncesi Ordunun Safını Belli Etmesi ve Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü

Hükümeti oldukça zor duruma sokan ve bir hayli uğraştıran öğrenci olaylarının son bulmasının ardından, ülke gündemini işgal edecek ve ihtivasi bakımından, öğrenci olaylarını da geride bırakan bir hadise ile karşı karşıya kalınmıştır. 21 Mayıs 1960'da Harbiye öğrencileri, son günlerde öğrencilere karşı uygulanan tavır ve politikayı protesto etmek maksadı ile Kızılay'da sessiz bir yürüyüş yapmaya karar vermişlerdir. Bu bağlamda, Harbiyeliler tarafından yapılan bu sessiz yürüyüş, o güne kadar belki de en çok üzerinde durulması gerektiren protesto gösterisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İçlerinde subaylarında bulunduğu

¹³⁰¹ "Başvekili Egede 300 Bin Egeli Karşıladi", **Zafer**, Sayı: 3822, 16 Mayıs 1960, s.1.

¹³⁰² "Başvekilin Dün Bergama'da Yaptığı Konuşma", **Zafer**, Sayı: 3824, 18 Mayıs 1960, s.1.

iddia edilen topluluk içerisindeki Harbiyeli öğrenciler, Zafer Anıtı'na kadar yürüyüşlerini gerçekleştirmişler ve burada okunan İstiklal Marşı'nın ardından dağılmışlardır. Aslında bu durum, basit bir yürüyüşten ziyade, ordunun açık bir şekilde hükümete karşı uyarısı olarak değerlendirilebilir.

21 Mayıs'ta gerçekleşen Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü, hükümet kanadında hemen etki göstermiş ve DP yönetiminden bu yürüyüşe karşı tepkiler anında yükselmeye başlamıştır. Menderes tarafından bu yürüyüş, muhtevası bakımından çok da tehlikeli bir durum olarak gözükmemiştir. Zira 23 Mayıs günü, Celal Bayar'ın Çankaya'da topladığı DP Genel Kurul Toplantısı'nda Menderes, *"Harbiye nümayişi, sanıldığı kadar önemli bir olay değildir. Bir defa biz, demokratik rejimle idare edilen memleketlerde, bu gibi gösterilerin sık sık hemen her gün yapıldığını unutuyoruz."*¹³⁰³ diyerek bu durumu sıradan bir gösteri kisvesine sokmuştur. Ancak, DP içerisinde herkes Menderes ile aynı görüşte değildir. Menderes'in bu açıklamayı yapmasından bir gün önce, 22 Mayıs'ta DP yöneticilerinden Sıtkı Yırcalı, Mustafa Zeren, Kamil Gündeş ve Rıfkı Salim Burçak bir önerge vererek, harbiye yürüyüşü üzerine, DP Genel İdare Kurulu'nun toplanmasını talep etmişlerdir. Toplanan Kurulda konuşan Burçak, son günlerde yaşanan olayların, izlenen bazı politikaları terk edilmesini zorunlu kıldığını belirterek, bazı politikalardan vazgeçilmesini dile getirmiştir. Ayrıca bazı bakanlıkların değiştirilmesinin teklif edildiğini belirten Rıfkı Salim Burçak, *"Bu teklifi, Bayar da Menderes de beğenmediler. Onlar, bunun bir zaaf ifadesi olacağını, muhalefetin yaptığı baskıya karşı bir taviz sayılacağını ve bunun arkasının geleceğini, işlerin daha da azacağını, bu itibarla düzeltir diye umut bağlanan bu tedbirin belki daha fena sonuçlar doğuracağını söylediler."*¹³⁰⁴ ifadeleriyle teklifin Bayar ve Menderes vetosuna takıldığıнын altını çizmiştir. Bu ortamda yapılan toplantı neticesinde, Menderes sinirlenerek toplantıyı erkenden bitirmiştir.¹³⁰⁵

Menderes'in önemsiz gördüğü bu son olay, dönem gazetecileri tarafından da yakından takip edilmiştir. Menderes'e yakınlığı ile bilinen dönem yazar ve gazetecilerinden Necip Fazıl Kısakürek Harbiyelilerin yürüyüşü ile ilgili, *"Hiç bir*

¹³⁰³ Demir, a.g.e., s.220.

¹³⁰⁴ Birand, Dünder, Çaplı, a.g.e., s.124.

¹³⁰⁵ Eroğul, a.g.e., s.249.

*zaman ve mekanda ne görülmüş, ne de görülebilir. Harbiye ihtilali yapar, çok yapmıştır, bir anda mekanından fırlar ve hemen harekete geçer. Bunlar görülmüştür. Fakat nümayiş yapmaz. Bu, sırtındaki üniformanın edep ve ulviliğini ihlale varır."*¹³⁰⁶ ifadelerini kullanarak, ordunun gösteri yürüyüşü yapmasını, ihtilal yapmasından daha yakışksız bulduğunu söyleyerek, olayı başka bir açıdan yorumlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Yaveri Mustafa Tayyar ise o gün yaşananlar ile ilgili olarak, *"Sayın Cumhurbaşkanına dedim ki: Efendim, bu bir harekettir. Bizi deniyorlar. Deneniyoruz. Bunun arkası ihtilale doğru gider. Ordu sahnededir. İşte meydana çıktılar. Evvela bunları öne sürüyorlar. Arkadan da diğer büyükler gelecek. Harp okulunu, silahtan tecrit edip, dışarıya göndermekten başka çare yoktur. Hemen bunları Ankara'dan uzaklaştırmak lazım dedim. Peki dedi."*¹³⁰⁷ diyerek, olayın vahametini, o gün anlamış olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

4.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve Namık Gedik

Uzun yıllar tek parti idaresi ile yönetilmiş olan Türkiye, Demokrat Parti'nin kurulması ile yeniden çok partili yaşama geçiş yapmıştır. 1950'de DP'nin iktidara gelmesi ile başlayan yeni dönem, DP'nin on sene ülke yönetiminde tek başına söz sahibi olmasını sağlamış ancak 27 Mayıs 1960'da Albay Alparslan Türkeş'in¹³⁰⁸ radyodaki beyanatı ile kamuoyuna duyurulan, Askeri müdahale neticesinde DP dönemi Türkiye'de sona ermiştir.¹³⁰⁹ DP iktidarının son yıllarda muhalefet ile yaşadığı gelişmeler ve geriliminin Askeri müdahalede önemli bir etken olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hatta, 1960'a gelindiğinde kimi basın kuruluşlarında, Askeri müdahaleyi ima edebilecek tarzda yazılar dahi yazılmış ve DP ile Hitler karşılaştırmaları yapılmıştır.¹³¹⁰ Bu yazılar arasında Namık Gedik'e hitaben, yerinin

¹³⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011, s.406.

¹³⁰⁷ Birand, Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, s.123.

¹³⁰⁸ Alparslan Türkeş, **27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 24.

¹³⁰⁹ "Ordu Yurtta İdareyi Ele Aldı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3070, 27 Mayıs 1960, s.1.; "Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı", **Ulus**, 28 Mayıs 1960, s.1.; Kemal H. Karpat, **Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.286.

¹³¹⁰ 26 Ocak 1960 tarihli Kim Dergisi'nde, Sadun Tanju tarafından kaleme alınan Vezir isimli yazı gayet ilgi çekicidir. Osmanlı Devleti'nin son sadrazamlarından olan Kamil Paşa'nın, 1913 yılında yaşanan Bab-ı Ali baskını neticesinde görevden düşürülmesini anlatan yazıda; "...bir gün muvaffakiyetsizliğin her hangi bir noktasında, devlet adamına artık sen faydalı olamıyorsun

Yüce Divan olduğunu yazabilecek kadar ileri gidilmiştir.¹³¹¹ Askeri müdahalenin gerçekleşmesi, Falih Rıfkı Atay,¹³¹² Aziz Nesin,¹³¹³ Nadir Nadi¹³¹⁴ ve Bülent Ecevit¹³¹⁵ gibi dönemin önemli gazetecileri arasında yer alan kişiler tarafından

deyiverirler. Kimler? Talat veya Enver demeyeceğim fakat, Halk bunu söylemekte daima hak sahibidir. Devlet hizmetinde şereflere sahip çıkmak ve mesuliyetleri reddetmek, muvaffakiyetsizliklerin hesabını vermek yerine, muvaffakiyetlerin şarabı ile başları döndürmek, çok eski ve iptidai bir iktidar anlayışıdır. Osmanlı sadrazamlarından pek çoğu halk tarafından değil, hünkar tarafından sadaret mevkiine getirildikleri halde, halk hizmetindeki muvaffakiyetleri ile hakiki şöhrete kavuştular veya ondan mahrum oldular. Zorbalar, sinir hastaları, karışık ruhlular ise tarihe bir başka nam ile geçtiler. Akıbetleri de feci oldu." ifadelerini kullanarak, çeşitli yorumlamalara mahal bırakacak şekilde bir yazı kaleme almıştır. Bkz. "Tesadüfler Olmasa", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 94, 26 Ocak 1960, s.20.; 27 Nisan 1960 tarihli Kim Dergisi'nde; "Hiç bir şey birden bire olmadı. Günün birinde sıcak yatağımızdan kalkıp DP'yi iktidara bulmadık. Tersine, onları yıllarca omuzlarımızda taşıdık. Destekledik. Gökten de inmediler. Aramızda yetiştiler. İçimizde geliştiler. Sonradan, yavaş yavaş boynuz olup kulağa geçtiler. Bir bakıma Hitler de böyle olmuştu." ifadelerine yer verilerek, Hitler ile bir karşılaştırma yapılmıştır. Bkz. Emin Galip Sandalcı, "Sonun Başlangıcı", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 8, Sayı: 97, 27 Nisan 1960, s.10.; Erhan Afyoncu Sabah Gazetesi'nde 27 Mayıs 2020 tarihinde, 27 Mayıs Darbesinin Unutulan Şehidi isimli yazısında, Namık Gedik'in darbenin ayak seslerini hissettiğini ve Adnan Menderes'e Ankara'dan uzaklaşması gerektiğini söylemiştir. Menderes Gedik'in tavsiyesine uyarken, Celal Bayar Gedik'i dinlememiştir. Bkz. Erhan Afyoncu, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

¹³¹¹ "Lüzum Görülmeyen Tahkikat", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 87, 17 Şubat 1960, s.18-19.

¹³¹² Falih Rıfkı Atay'ın 31 Mayıs Tarihli Yazısı: Son İnkılabımı, bütün dünya halk efkarında Türk Milletine medeni bir itibar sağlamıştır. Sonuna kadar hepimiz, onun üzerine titremeliyiz. Fakat, herkes de biliyor ki, ordunun müdahalesi ile nihayete eren rejim, Türk tarihinde, belki bir çok milletler tarihinde misli görülmeven veya benzerine pek az rastlanan bir zulüm ve soygun devriydi." Bkz. Falih Rıfkı Atay, "Öç Alma: Hayır! Hesap: Evet!", **Dünya**, Sayı: 2735, 31 Mayıs 1960, s.1.

¹³¹³ Aziz Nesin'in 29 Mayıs Tarihli Yazısı: "Sağ ol generalim, sağ ol albayım, yarbayım, binbaşım, yüzbaşım! Sağ olun yiğit komutanlarım! Var olsun Türk Ordusu! Kara günlerin acısıyla, ezgisiyle değil, halkımızın aydınlarımızın bu son yiğitçe davranışı karşısında sevinç göz yaşları dökerek yazıyorum... Yaşadığımız bu en olumlu, bu en güzel gün, yaşlı tarihin pek az görebildiği bu kansız devrim, yalnızca bir zorbalığın ve zorba uşaklarının yıkılışı değildir; biz bu gün bütün ulusça dönemliği, kaypaklığı, iki yüzlülüğü, dalkavukluğu, çıkarıcılığı, midenciligi, her türlü alçaklığı, zıbarlığı yerden bir daha kalkamayacağına yere çaldık. Bu leşlerin bir daha hortlayamayacaklarına candan, özden inanıyoruz. Türk ulusu bir daha hayal kırıklığına uğramayacak, uğrayamaz." Aziz Nesin, "Sabık Değil Sabıkalı", **Ulus**, Sayı: 13200, 29 Mayıs 1960, s.1-5.

¹³¹⁴ Nadir Nadi'nin 28 Mayıs Tarihli Yazısı: "Türk milleti, dünden beri tarihinin yeni bir dönüm noktasına ulaştı. On yıl önce gerçekleştirdiğimizi sandığımız çok partili demokratik idare sistemin zamanla nasıl soysuzlaşmaya aştığını bütün memleket sever vatandaşlar yakından görüyor ve bu hali görmek için ilgilileri uyarmaya çalışıyorlardı..." Nadir Nadi, "Dönüm Noktası", **Ulus**, Sayı: 13199, 28 Mayıs 1960, s.1.

¹³¹⁵ Bülent Ecevit'in 28 Mayıs 1960 Tarihli Yazısı: "Karanlık günlerin sona erdi, Günaydın Türk Milleti. Çetin bir medeniyet sınavını, bir hürriyet, haysiyet ve insanlık sınavını sen yalnız Türk tarihine değil, insanlık tarihine de şeref sayfaları katacak bir başarı ile geçirdin...Dün, Türkiye'de bir büyük inkılap gerçekleşti, kökleşti. Bu inkılap, vatandaş şuurunda boy verdi., gençlik kanı ile sulandı, ordu eli ile pekişti...Türk milleti dün, ordusu ile övünmekte ne kadar haklı olduğunu bir kere daha gördü. Gerçek kahramanlığın dürüstlük demek olduğunu, kahraman ordusunun dünkü davranışında, dünyaya bir kere daha gösterdi.Türkiye halkı, dün sabah uyandığında, güneşin ışığı ile beraber, hürriyetin aydınlığına da kavuştu. Bu aydınlığı ona, Türk ordusu, bir büyük müjde olarak, gecenin karanlığında sessiz sedasız hazırlayıp, hak ettiği bir armağan olarak, gün ışığı ile beraber sundu. Sağ

memnuniyetle karşılanmıştır. Genel Kurmay Başkanı Cemal Gürsel liderliğinde yapılan askeri müdahale neticesinde, Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş, Meclis feshedilerek hükümet ortadan kaldırılmış ve yerine ilk etapta geçici bir hükümet kurulmuştur.¹³¹⁶ Kurulan Hükümette, Genelkurmay Başkanı Cemal Gürsel Devlet Başkanı ve Başbakan olmuştur. Kabine 3 asker ve 11 siviliden oluşmaktaydı.¹³¹⁷ Bu sırada, başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP kabinesi ve yöneticileri yakalanarak, Ankara Harp Okulu binasına götürülüp göz altına alınmışlardır. İstanbul'da göz altına alınan DP'liler ise Davutpaşa Kışlası'nda tutulmuşlardır.¹³¹⁸ İzmir'de tutuklanan DP'lilerin bir kısmı da İstanbul'a gönderilmişlerdir.¹³¹⁹ Öte yandan gazetelerde DP'nin mahkeme kararı ile kapatıldığı kamuoyuna bildirilmiştir.¹³²⁰ 14 Ekim 1960 günü Anayasayı İhlal Davası görüşmeleri ile başlayan¹³²¹ Yassıada'da yapılan yargılamalar neticesinde Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamına karar verilmiştir. Alınan karar gereği Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961 günü asılmak suretiyle idam edilmişlerdir.¹³²² DP mensupları, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin

olasın Türk ordusu! Günaydın Türk Milleti!" Bkz. Bülent Ecevit, "Günaydın", **Ulus**, Sayı: 13199, 28 Mayıs 1960, s.1.

¹³¹⁶ "Yeni Kabine Kuruldu", **Son Posta**, Sayı: 5093, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Meclis Feshedildi", **Milliyet**, Sayı: 3597, 28 Mayıs 1960, s.1.; "Yeni Hükümet Kuruldu", **Yeni Sabah**, Sayı: 7620, 28 Mayıs 1960, s.1.; Birinci Milli Birlik Kurulu Hükümeti: Devlet Başkanı ve Başvekil: Org. Cemal Gürsel, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Fahri Özdilek, Devlet Vekili: Amil Artüs, Devlet Vekili Şefik İnan, Adliye Vekili: Abdullah Gözübüyük, Dahiliye Vekili: Tüm. G. M. İhsan Kızıloğlu, Hariciye Vekili: Selim Sarper, Maliye Vekili: Ekrem Alican, Maarif Vekili: Prof. Dr. Fehmi Yavuz, Milli Müdafaa Vekili: Fahri Özdilek, Nafia Vekili: Cihat İren, Ticaret Vekili: Daniş Koper, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili: Prof. Dr. Nusret Karasu, Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Fethi Aşkın, Ziraat Vekili: Fethi Üstün, Münakalat Vekili: Tuğ. G. Sıtkı Ulay, Çalışma Vekili: Prof. Dr. Cahit Talas, Sanayi Vekili: Muhtar Uluer, Basın-Yayın ve Turizm Vekili: Zühtü Tarhan, İmar ve İskan Vekili: Orhan Kubat. Bkz. Orhan Erkanlı, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, s.31.

¹³¹⁷ "Milli Birlik Komitesinin Dün Verdiği Karar", **Cumhuriyet**, Sayı: 12868, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Hükümet Kuruldu", **Milliyet**, Sayı: 3598, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Yeni Kabine Kuruldu", **Son Posta**, Sayı: 5093, 29 Mayıs 1960, s.1.; "Hükümet Dün Kuruldu", **Vatan**, Sayı: 6341, 29 Mayıs 1960, s.1.

¹³¹⁸ "Kütahya Yolunda Yakalanan Menderes Ankara'ya Getirildi ve İstifa Etti", **Hürriyet**, Sayı: 4341, 28 Mayıs 1960, s.1.

¹³¹⁹ "İzmir'den 27 Kişi İstanbul'a Gönderildi", **Tercüman**, Sayı: 1792, 2 Haziran 1960, s.5.

¹³²⁰ "DP Mahkeme Kararı ile Kapatıldı", **Akşam**, 30 Eylül 1960, s.1.

¹³²¹ "Yassıada'da İlk Gün", **Hürriyet**, Sayı: 4477, 15 Ekim 1960, s.1.

¹³²² "Polatkan ve Zorlu Asıldı", **Akşam**, 17 Eylül 1961, s.1.; "Menderes İdam Edildi", **Akşam**, 18 Eylül 1961, s.1.; "İki İdam İnfaz Edildi", **Ulus**, Sayı: 13666, 17 Eylül 1961, s.1.; "Menderes'in Cezası İnfaz Edildi", **Ulus**, Sayı: 13667, 18 Eylül 1961, s.1.

gerçekleşmesinde, CHP'nin de sorumluluğu olduğuna inanmakta¹³²³ ve bu süreç sonrasında bir çok iftiralara maruz kaldıklarını ifade etmekteydiler.¹³²⁴

¹³²³ DP içerisinde önemli bir sima olan ve DP İl Haysiyet Divanı Başkanlığı ve İl İdare Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunan ayrıca beş yıl İzmir Vilayet Daimi Encümenliği görevini de üstlenen Belig Beler, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve CHP ile ilgili olarak; "Kim ne söylerse söylesin, hakikatler asla saptırılamaz. Fırsat düştükçe yazıyor ve konuşuyoruz. 27 Mayısın baş mimarı, teşvikçisi olan CHP destek vermeseydi, ihtilal olmaz, demokrasi askıya alınmazdı. Bu ağır ithamı yapabilmek için, o günleri yaşamak ve hadiseleri yakından takip etmek icap eder." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Belig Beler, **27 Mayıs 1960 Yassıada Faciası Meşru Müdafaa Hakkımızı Kullanıyoruz**, Bilgem Basın Yayın, İzmir, 1988, s.17.; Ordu ile CHP arasında DP'ye karşı bir işbirliği yapıldığı iddialarının yanı sıra, Alpaslan Türkeş'e göre, ordu, İsmet İnönü'yü sevmemekteydi. Türkeş; "Subaylar, İsmet İnönü'yü sevmiyorlardı. Türk ordusunun bünyesi, bu tip bir idareciyi sevmeye müsait değildi. Ona, gördükleri yerde selam vermekten bile kaçınıyorlardı. Hatta zaman zaman albaylar, yarbaylar, İsmet İnönü ile karşılaştıklarında ona arkalarını dönüyorlardı. Bkz. Türkeş, **a.g.e.**, s.20.; 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü arasında bir bağlantı olup olmadığı konusu ile alakalı, dönemin Milli Birlik Komitesi Üyelerinden Orhan Erkanlı: "1960'da 27 Mayıs oldu. Orduyu ihtilale iten, memleketi ihtilal ortamına getiren faktörlerin başında elbette, DP iktidarının hataları ve davranışları gelir. Fakat, muhalefetin de bu duruma gelinmesinde bir payı olması gerekir. İsmet Paşa Mecliste; 'şartlar tamam olursa ihtilal meşru olur' dediği günün gecesi, İstanbul'da toplanan arkadaşlarla toplanarak, bu sözün manasını değerlendirdiğimizi hatırlarım. Bizim için en önemli problemlerden birisi, İsmet Paşa faktörüydü. İhtilal karşısında paşanın tutumu ne olacaktı ve ihtilal başarıya ulaştıktan sonra paşaya karşı, nasıl bir muamele yapacaktık? O gece anlaşıldı ki, paşa bizimle olmasa dahi, ihtilalin karşısında vaziyet alamayacaktır. Bu sonuç bize güç ve hız verdi. 27 Mayıstan sonra ortaya atılan Paşanın bu işten ahberi vardı görüşü ve dedikoduları tamamıyla yalandır. Paşanın bizim örgütümüzle direk bir irtibatı hiç bir zaman olmamıştır. Eminim ki haberi olsaydı, bizi remi makamlara bildirirdi. Ancak tecrübeli politikacı, orduyu ve subayları iyi tanıyan, eski asker, durumu kıymetlendirmiş, yaklaşan ihtilali sezmiş ve ikinci ikazı yapmıştır. 'sizi ben bile kurtaramam'. Bkz. Erkanlı, **a.g.e.**, s.311.

¹³²⁴ TBMM'de 10,11 ve 16. dönem Çorum Milletvekilliği yapmış ve DP içerisinde önemli bir konumda bulunan M. Kemal Biberoğlu; "Bazı dostlarım, fikir ve kader arkadaşlarım, özellikle meslekleri gazetecilik ve yazarlık olanlar, hatıralarını çoktan yazdılar ve yayımladılar. Biz, eski Demokrat Parti Milletvekilleri Cumhuriyet tarihimizin kendine özgü, en kritik dönemini yaşadık. İlk defa serbest, gizli oy, açık sayım yöntemi ile ve hakim nezaretinde yapılmış dürüst bir seçimle milletvekili olmuştuk. Bir grup maceraperest subay tarafından, hücre çalışması ile emir komuta zinciri dışında, silahlı darbeye maruz bırakılmış ve Yassıada'ya tıkılmıştık. Özel bir mahkeme olan ve adına Yüksek Adalet Divanı denilen bir kurul tarafından, hukuk dışı yöntemlerle, sözde yargılanıp, idam ile, dört sene iki ay arasında değişen çeşitli ağır hapslere çarptırılmış, üç değerli devlet adamımızı şehit vermiş bir kuşağın mensupları idik. İbret verici, vahşi ve insan haklarına aykırı bir uygulama ile karşı karşıya kalmıştık. Her şey, kamuoyundan gizli cereyan etmişti. Kimse gerçekleri bilmiyordu ve öğrenme imkanından da yoksundu. Zorba ve insafsız muarız ve muhaliflerimiz, bir kısım basınla iş birliği halinde, hakkımızda her türlü yalan, iftira ve yıkıcı propaganda yöntemlerini kullanarak, gerçekleri saptırmada başarılı olmuşlardı. O halde, bu dünyadan göçüp gitmeden önce yazmalı, genç ve gelecek kuşaklara tarihi gerçeklerin, dürüst ve objektif bir fotoğrafını armağan etmeliydik." diyerek, o süreç içerisinde, yaşamış oldukları olumsuzlukların bir özetini yapmıştır. Bkz. M. Kemal Biberoğlu, **Demokrat Parti ve Sonrası Anıları**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1997, s.1.; Acar Tuncer, **27 Mayıs ve Ben**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir, 1990, s.25.

4.2.1. Dahiliye Vekili Namık Gedik'in Tutuklanması ve Ölümü

4.2.1.1. Namık Gedik'in Tutuklanması

27 Mayıs Askeri müdahalesinin ardından, DP'li yöneticiler tutuklanmışlar ve Ankara'da tutuklananların bir kısmı geçici olarak Harp Okulu'na götürülerek burada bir müddet tutulmuşlardır. Harp okuluna getirilen DP'liler arasında Dahiliye Vekili Namık Gedik de bulunmaktaydı. Namık Gedik, Sümer Sokakta bulunan evinden, kendisini tutuklamaya gelen 20 kadar asker tarafından, fazla bir mukavemet göstermemesine rağmen derdest edilerek Harbiye'ye getirilmiştir. Namık Gedik'in askerler tarafından tutuklanması bir takım basın tarafından da takip edilmiştir. Buna göre saat 05.30 civarında On ikiler Apartmanı kuşatılmıştır. Görevli Binbaşı Gedik'in dairesi önünde yüksek sesle bağırarak aşağı inmesini istemiştir. Ancak bu ihtara herhangi bir cevap verilmemiştir. Bunun üzerine Binbaşı daha sert bir ikazda bulunarak, 15 dakikaya kadar teslim olmazsa zor kullanacağını dile getirmiştir. Bu ikaza da cevap verilmemesi üzerine Binbaşı yanındaki askerle birlikte apartmana girerek Gedik'in dairesinin önüne gelmiştir. Tabancası ile kapı kilidine ateş ederek kilidi kırmış ve içeri girmiştir. Basındaki haberlere göre, *"Eşi, hıçkırarak ağlıyordu...Eski iktidarın tedhişçibaşının çenesini bıçak açmıyordu. Buna rağmen, gitmemekte, direnmekte ısrar gösterdi. Bu şartlar altında, hiç istenilmediği halde, merdivenlerden biraz hoyratça indirilmesi icap etti. Gedik, kapının önünde yeni bir direniş daha yaptı. Jeep'e binmek istemedi. Kapının önünde bekleyen Ankaralılar, öyleyse çöp arabasına diye bağırmaya başladılar. Biraz ileride bir çöp kamyonu tesadüfen bulunuyordu. Menderes'in mutemet vekilini, bu kamyonu bindirdiler."*¹³²⁵ Gedik'in askerin içeri girmesinde önce evde bulup topladığı bütün gizli evrakları yaktığı iddia edilmiştir.¹³²⁶ Basında yer alan bu iddianın doğru olması, ülkenin o dönem içinde bulunduğu tablonun betimlenmesi açısından bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çöp kamyonu konusu ile ilgili, dönemin Tahkikat Komisyonu üyeliğini yürütmüş olan DP Sakarya Milletvekili, Nusret Kirişçioğlu'nun hatıralarına

¹³²⁵ "İnkılap", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 98, 30 Mayıs 1960, s. 8.

¹³²⁶ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü**, Toker Matbaası, İstanbul, 1965, 243.

bakıldığında, "*Rahmetli Namık Gedik, boy hedefi teşkil eden bir bakandı. 27 Mayıs sabahı, kendisini bir kamyon ile Harp Okulu'na götürmüşler. Buna bir çöp kamyonu diyenler de oldu. Bence vasitanın seçilişi, maksatlı da olsa mühim sayılmaz. Asıl mühim olan, bu kıymetli arkadaşına çok büyük hakaret ve tecavüzlerin yapılmış olmasıdır.*"¹³²⁷ ifadelerine rastlanılmaktadır. Bu konu ile alakalı, Milli Birlik Komitesi üyeliğinde bulunmuş olan Tuğgeneral Sıtkı Ulay, "*İhtilaleden bir müddet sonra Namık Gedik'in, evinden çöp kamyonu ile alındığı haberi asıl ve esastan uzak olup, benim gözümlle gördüğüm, yeşil ve küçük bir kamyonettir ve okul kapısına kendisi, bununla getirilmiştir.*"¹³²⁸ ifadeleri ile Gedik'in çöp kamyonu ile evinden alınarak Harp Okulu'na getirildiği iddiasını yalanlamaktadır. Bu da Gedik'in taşındığı vasitanın, mahiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber kamyon türü bir araç olduğunu göstermektedir. Gedik'in tutuklanmasının ardından bir çok kez ağır hakaretlere maruz kaldığının altını çizen Kirişcioğlu, Namık Gedik'in evinde tutuklanmasından Harp Okulu'na getirilinceye kadar en çok hakarete uğrayan DP'li olduğunu dile getirmektedir.¹³²⁹ Muhalif basın Namık Gedik'in askerler tarafından yakalanmasını, "*Tevkiplerin en alaka uyandırıcısı, elbette ki Dr. Namık Gedik'in tevkifiydi.*"¹³³⁰ ifadeleri ile okuyucularına taşımıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki muhalif basın, Gedik'in tutuklanmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Gedik'e, muhalif basın tarafından önem verilmesine, Kim Dergisi'nin 26 Ocak 1960 tarihli sayısında kapak fotoğrafı olarak Gedik'e yer verilerek, fotoğrafın altına 1959 yılının adamı Dr. Gedik yazılmış olması örnek olarak gösterilebilir.¹³³¹

Namık Gedik'in tutuklanmasından ölümüne kadar geçen iki günlük süreçte, onun yaşadıkları ile ilgili dönem gazetecilerinden Turhan Dilligil önemli bilgiler vermektedir. Buna göre, Harbiye'de geçen tutukluluk süresinde, DP'liler arasında en çok "*husumete*" maruz kalan kişi Namık Gedik olmuştur. Gedik'in kapatıldığı odayı

¹³²⁷ Kirişcioğlu, **a.g.e.**, s.226-227.; Gedik'i götürmek üzere getirilen otomobil biraz evvel Nail Geveci'yi götürdüğü için subaylar yeni bir araç arıyorlardı. Orada biriken halk, civardaki inşaatda duran bir kum kamyonunu gösterdi. Gedik'i şoförün yanına bindirdiler. Ve Harp Okulunun yolunu tuttular. Bkz. İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s.244.

¹³²⁸ Sıtkı Ulay, **General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına**, Hüsniyatıat Matbaası, İstanbul, 1968, s. 114.

¹³²⁹ Kirişcioğlu, **a.g.e.**, s. 227.

¹³³⁰ "Yurtta Olup Bitenler", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVIII, Sayı: 301, 30 Mayıs 1960, s.7.

¹³³¹ Kim Dergisi'nin 1959'un son haftası içinde sonuçlanan, Yılın Adamı yarışmasında, 11841 okuyucunun 3782'sinin oyları neticesinde, Dahiliye Vekili Namık Gedik Yılın Adamı seçilmiştir. Bkz. "1959 Yılının Adamı: Dr. Gedik", **Kim Dergisi**, Cilt:7, Sayı:84, 26 Ocak 1960, s. Dergi Kapağı.

askerler bir an olsun boş bırakmamışlardır. Dilligil, *"Gruplar halinde odasının kapısında gelerek, kendisine her türlü hakarete bulunulmuş, tempo tutarak, 'Katil, katil' diye bağırılmışlardı. Aramızda, kendisini yakından tanıyanlar, onun çok hassas ve gururuna düşkün olduğunu söylüyor ve maruz kaldığı hakaretlere tahammül etmesinin çok zor olduğundan bahsediyorlardı."*¹³³² ifadeleriyle Gedik'in uğradığı psikolojik baskıya dikkat çekmeye çalışmıştır. Daha sonra Gedik, subaylar tarafından yalnız kaldığı odadan alınarak, tuvaletin yanındaki odada kalan Milli Savuna Bakanı Ethem Menderes'in yanına getirilmiştir. Gedik'in getirildiği odanın kapısına sık sık Harp Okulu öğrencileri gelmekte ve Gedik'i birbirlerine *"işte katil bu"* şeklinde göstermekteydiler.¹³³³ Gedik'in maruz kaldığı hakaretler o gece ve ertesi gün de devam etmiştir. Dilligil, *"O gün bünyesi, tahammül kabiliyetinin son gücünü sarf ediyordu. Bitkin ve perişandı. Koraltan, yemek yemesi için ısrar etmiş, Ethem Menderes de teselli etmek istemişti. Fakat o; 'Bunlar beni linç ettirecekler. Biliyorum, fakat, beklemelerine tahammül edemiyorum. Bir an önce öldürsünler de kurtulayım.' diyordu."*¹³³⁴ ifadeleri ile bu süreci betimlemiştir. Gedik öldürüleceği yönündeki çıkarımlarını kendisi ile aynı masada yemek yiyen Refik Koraltan ile de paylaşmıştır. Gedik kendisini sükunete davet eden Koraltan ile Gedik arasında, *"Ne sükuneti Koraltan? Bunlar bizi rahat öldürmezler. Ne yapacaklarsa yapsınlar bir an evvel."* şeklinde diyalog yaşanmıştır.¹³³⁵ Dilligil'in anlatımına göre, Gedik'in psikolojisi, tutuklanmasının ardından maruz kaldığı ağır hakaret ve tehditler neticesinde, ağır bir şekilde bozulmuştur. O dönemde Tuğgeneral olan Sıtkı Ulay, *"Gedik getirilinceye kadar yollarda, belki evinden çıktıktan sonra halk ve gençlik tarafından, en çok hakaret ve saldırılara uğrayan zat, hemen hemen Namık Gedik idi. Bu hakaret, Harp Okulu kapısında da birikenlerce devam etmiş ve kendisi, çok zorluklarla kurtularak, subaylarca içeriye alınabilmişti."*¹³³⁶ diyerek, Namık Gedik'in tutuklanmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Konu ile alakalı sözlerine devam eden Ulay'a göre, Namık Gedik üzerindeki gerginliğin alınabilmesi adına ilk olarak Harp Okulu'nun eczane kısmına alınmış ve burada kendisine ilaç verilerek,

¹³³² Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 230.

¹³³³ İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s.281.

¹³³⁴ Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s. 230.; Nusret Kirişçioğlu'na göre Dilligil bu bilgileri Ethem Menderes'ten almıştır.

¹³³⁵ İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s.281.

¹³³⁶ Ulay, **a.g.e.**, s. 113.

sakinleşmesi sağlanmıştır. Ardında da, Ethem Menderes ile birlikte, Bakanların yerleştirildiği büyük koğuşun yakınındaki ve Harp Okulu cephesine bakan iki yataklı bir odaya yerleştirilmiştir. Ulay, Gedik'in bu süreçte, ruhi bir depresyon içerisinde olabileceğinin altını çizmektedir.¹³³⁷

4.2.1.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Basındaki Yankısı

27 Mayıs'ta tutuklanarak Harp Okulu'na götürülen Namık Gedik'in 29 Mayıs 1960'da hayatını kaybetmesi, gazetelerde manşet olarak kamuoyuna sunulmuştur.¹³³⁸ Resmi ağızdan yapılan açıklamalar ve bu açıklamaları sayfalarına taşıyan gazetelerde, Gedik'in ölüm sebebi olarak intihar etmiş olduğu dile getirilmekteydi. Gedik'in ölümünün ardından, onunla ilgili tüm mahkeme kayıtlarında ve resmi belgelerde, ondan "*müntehir*" olarak bahsedilecektir. Gedik'in ölümünden yaklaşık iki ay sonra, Konya Valisi Cemil Keleşoğlu'nun¹³³⁹ Yassıada'da bileklerini keserek

¹³³⁷ Ulay, **a.g.e.**, s.113.

¹³³⁸ "Gedik Kendini Pencereden Atmak Suretiyle İntihar Etti", **Cumhuriyet**, Sayı: 12870, 31 Mayıs 1960, s.1.; "Gedik İntihar Etti", **Hürriyet**, 31 Mayıs 1960, s.1.; "Gedik İntihar Etti", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.1.; "Namık Gedik İntihar Etti", **Ulus**, Sayı: 13202, 31 Mayıs 1960, s.1.; Namık Gedik İntihar Etti", **Vatan**, Sayı: 6843, 31 Mayıs 1960, s.1.; "N. Gedik İntihar Etti", **Yeni Sabah**, Sayı: 7622, 30 Mayıs 1960, s.1.; "Gedik'in ölümü ile ilgili Kim Dergisi'nde yer alan haberde; "Sakit iktidarın sakit İçişleri bakanı Dr. Namık Gedik, mahfuz tutulduğu Harp Okulunun dördüncü katından atlayarak intihar etti. Menderes kabinelerinin Gestapo şefi Dr. Namık Gedik, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin devriminden sonra, hesap verme korkusu içinde sinir buhranları geçirmeye başlamış ve irtibatsız konuşmalarla her şeyi söyleyeceğini asıl sorumluların büyükleri olduğunu tekrarlamıştı...6-7 eylül'den bu yana, Gaziantep, Uşak, Zile, Topkapı olaylarının, başlıca sorumlularından birisi olan Dr. Gedik, bu son hareketi ile suçluluğunu kabul ettiğini ve hesap vermekten kaçtığını ortaya koymuştur." ifadelerine yer verilerek, Gedik'in ölümü intihar olarak değerlendirilmiş ve onun hakkında çok ağır ithamlarda bulunulmuştur. Bkz. "İlahi Adalet", **Kim Dergisi**, Sene: 2, Cilt: 7, Sayı: 98, 30 Mayıs 1960, s.25.

¹³³⁹ Cemil Keleşoğlu: 1911'de Niğde'de doğmuştur. 1951 yılında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Müdürlüğü'ne bir sene sonra da Denizli Valiliği'ne getirilmiştir. 1955'de de Konya'ya tayin edilmiştir. Bkz. "Sabık Konya Valisi İntihar Etti", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3108, 15 Temmuz 1960, s.1.; Keleşoğlu ile ilgili olarak, dönemin tanıklarından, uzun süre gazetecilik yapmış, DP içerisinde İl İdare Heyeti Üyeliği ve İl haysiyet Divanı Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuş ve 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından, Yassıada Mahkemesinde yargılanan Beliş Beler; "Merhum Cemil Keleşoğlu'nu İzmir Vali Muaviniği yaptığı günlerden tanırım. Eskiden beri ağır başlı ve onurlu bir insandı ve iyi bir idareciydi. Bizim 4 numaralı koğuşun karşısındaki, 3 numaralı koğuşun sakinlerindendi. Ağırbaşlılığı ile, burada kendini kısa sürede sevdiren Konya Valisinin günden güne üzüntüsünün arttığını fark etmek, hiç de zor değildi. Teneffüs zamanlarında ve yemekhanede, Konya Belediye Başkanı ile birlikte, kendisi ile uzun boylu konuşuyorsak da, sıkıntısını öğrenmek bir türlü mümkün olmuyordu. Hiç unutmam, bir cuma sabahıydı. Ağlamalar ve bağrışmalar içerisinde uyandım. Hemencecik, yanımda ayakta duran Burhan Maner'e, 'Ne oluyor' diye sorduğumda, ağlamaklı bir şekilde, 'Ne olacak, Cemil Bey intihar etti. Bizim halimiz de perişan, biz ne olacağız? Artık sabrım tükendi' diyerek, koskoca ve o güne kadar metanetini hiç kaybetmeyen adam hıçkırıklarını tutamayıp ağlamaya başladı. Sonradan koğuş arkadaşlarından üzüntü ile öğreniyoruz ki, sabaha karşı 3'te, Konya Valisi Keleşoğlu, banyoya giriyor ve düşün altına girmek suretiyle,

intihar ettiği,¹³⁴⁰ dört ay sonra ise dönemin İstanbul İl Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın¹³⁴¹ 30 Eylül 1960'da kalp krizi nedeni ile Yassıada'da öldüğü açıklanmıştır.¹³⁴² Gedik'in cenazesi, olay yerine çağrılan Adli Tabip Dr. Mahmut Aktopuk'un incelemede bulunarak rapor hazırlaması sonrası, Harp Okulu'nun en üst katında bulunan revir kısmını kaldırılmıştır. Daha sonra da cenaze, Mevki Hastanesi'ne götürülmüştür.¹³⁴³ Gedik hakkında hazırlanan ilk rapora göre Gedik yere yüz kısmı üzerinde düşmüş ve mesafenin yüksekliğinden dolayı kafa kısmı deforme olmuştur. Pencere camlarının kırılmış olmasından dolayı da, vücudunun çeşitli yerlerinde cam kesmesine dayalı çizikler bulunmaktadır.¹³⁴⁴ Bu arada bir yandan Gedik'in cenazesi ile ilgili işlemler yapılırken öte yandan da, Gedik'in Sümer Sokak, On ikiler Apartmanı'nda bulunan dairesinde arama yapılmıştır¹³⁴⁵. Gedik'in ölümünün ardından cebinden 152.5 Tl para, bir alyans, iki paket Bafra ve bir paket de Amerikan sigarası çıkmıştır.¹³⁴⁶ Ayrıca Gedik'in ölümü üzerine, Harp Okulu'nda bulunan odaların tamamına demir parmaklık takılmıştır.¹³⁴⁷

Namık Gedik'in ölümü, DP muhalifi bir çok çevre için sevinç kaynağı olmuştur. Zira, iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren bir çok hadisede ön plana çıkan kişi, üstlendiği görev gereği Namık Gedik olmuştur. Bu bağlamda, bir takım basın kuruluşlarında "*Adaletin er geç tecelli edeceğinden korkan sabık İçişleri*

damarlarını jiletle keserek, su akışının gürültüsü arasında can çekişiyor ve büyük bir ızdırap içerisinde aramızdan ebediyete ayrılıyor. Yapılan tıbbi müdahaleler de, maalesef hiç bir netice vermiyor. Arkadaşımızı kurtarmak mümkün olmuyordu. Bkz. Belig Beler, **Politikada 30 Yıl**, 1978, s. 20.

¹³⁴⁰ "Sabık Konya Valisi İntihar Etti", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3108, 15 Temmuz 1960, s.1.; "Sabık Konya Valisi Dün İntihar Etti", **Milliyet**, Sayı: 3642, 15 Temmuz 1960, s.1.; "Sabık Konya Valisi C. Keleşoğlu İntihar Etti", **Yeni Sabah**, Sayı: 7665, 15 Temmuz 1960, s.1.

¹³⁴¹ Faruk Oktay: İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Emniyet Genel Müdürlüğü emrine ordudan geçmiştir. Jandarma Yarbayı iken İçişleri Bakanlığı emrinde çalışmaya başlayan Oktay, Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'nde bulunmuştur. Daha sonra da, 1959 yılı başlarında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. Bkz. "Faruk Oktay Kimdir", **Akşam**, 2 Ekim 1960, s.1.

¹³⁴² "Sabık İstanbul Polis Müdürü Oktay da Öldü", **Akşam**, 2 Ekim 1960, s.1.; Cumhuriyet Gazetesi Oktay'ın Ölüm haberini şu şekilde yayımlamıştır: "...Bilindiği gibi, Jandarma Yarbaylığından ayrılarak Emniyet Teşkilatına intisap eden Oktay, Ankara ve İstanbul'da Emniyet Müdürü olarak bulunduğu sıralarda DP'nin şiddet politikasının en müfrit tatbikçilerinden biri olarak tanınmıştır. Oktay, 28 Nisan Üniversite olayları sırasındaki tutumu ve öğrencilerin öldürülmesinde oynadığı rol dolayısı ile suçlu görülmekteydi. Evli olan Oktay, 53 yaşındaydı." Bkz. "Sabık Emniyet Müdürü Faruk Oktay Yassıada'da Kalpten Öldü", **Cumhuriyet**, Sayı: 12991, 2 Ekim 1960, s.1-5.

¹³⁴³ "Ethem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor", **Dünya**, Sayı: 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.; "Gedik'in İntiharı", **İstanbul Ekspres**, Sayı: 3073, 31 Mayıs 1960, s.5.

¹³⁴⁴ "Gedik'in Cenazesi Ailesine Verilecek" **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

¹³⁴⁵ "Gedik'in Evi ile Eski Makamında Arama Yapıldı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7623, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

¹³⁴⁶ "Gedik Kimdi", **Hürriyet**, Sayı: 4344, 31 Mayıs 1960, s.5.

¹³⁴⁷ "Yeni Odalar", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVIII, Sayı: 302, 5 Haziran 1960, s.8.

Bakanı Namık Gedik'in intihar haberini okuyan bütün şehir halkı, gayri ihtiyari olarak eden bulur cümlesini mırıldanmıştır. Bazı kimselerde haber, bir acıma hissi uyandırmışsa o da sadece o kadar genç öğrencinin kanına giren ve belki rejimi ile millete tahammülü güç bir hayat yaşatan sabık İçişleri Bakanının adalet karşısında hesap vermemesinden ötürüdür."¹³⁴⁸ şeklinde, Namık Gedik'i suçlayıcı ifadelerin yer almıştır. Basında Namık Gedik'in tebessüm eden fotoğrafının altına, *"Yaptıklarının hesabını vermeden intihar eden Menderes kabinelerinin, abus çehreli Dahiliye Vekilinin şu fotoğraftaki yüzünü gören pek azdı. O daima, vazife telakkisine uygun asık çehresi ile görünmeyi tercih ederdi...Namık Gedik bu hareketi ile suçlu olduğunu da kabul etmektedir. Zira, ikinci cumhuriyetimizin kurucularının göstermiş oldukları anlayışa ve iyi muameleye rağmen sabık Dahiliye Vekili'nin intihara tevessül etmesinin başka bir surette, tefsiri imkansız görülmektedir.*"¹³⁴⁹ şeklinde onun bir kaçış yolu olarak intihar ettiği yorumlarının yapıldığı şeklinde haberler bu değerlendirmeye uygun düşmektedir. Basında Gedik'in, intiharı ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Buna göre Namık Gedik, Ethem Menderes ile aynı odada kalmaktadır. Bir kapının dışında, birisi de içerde olmak üzere iki Harp Okulu öğrencisi nöbet tutmaktadır. Bu sırada kapı açıktır ve içerdeki nöbetçi odada dolaşmaktadır. Saat tam 23.05'de pencereye yaklaşan Gedik, burada ellerini kaldırıp geniş bir nefes alma hareketine geçerek ve iki ayrı çerçeveli camları bulunan pencereye, süratle kafasını ve göğsünü vurarak kendisini dışarıya fırlatmıştır. Bu sırada, nöbetçiler Gedik'in ayaklarından yakalamışlar ancak onun düşmesine mani olamamışlardır.¹³⁵⁰

Gedik'in ölümü ile ilgili çıkan haberler incelendiğinde Gedik'in hayatını kaybetmeden önce, bir dönem Başbakanlık müsteşarlığı görevinde bulunmuş olan Ahmet Saim Korur'la ve *"Konya yolunda kuyulara atılan cesetler"* ile ilgili sözler söylediği belirtilmiştir. Habere göre Gedik intiharından öncesi *"Her şeyi Ahmet Salih Korur da biliyor, Ahmet Salih Korur'un bildiği şeyler, muhakkak ki önemli hususlardı. Konya yoluna atılan cesetlerden kimlerin haberi var? İstanbul'da Soğuk*

¹³⁴⁸ "Namık Gedik'in İntiharına Karşı Halkın Tepkisi Eden Bulur", **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

¹³⁴⁹ "N. Gedik İntihar Etti", **Yeni Sabah**, Sayı: 7622, 30 Mayıs 1960, s.1.

¹³⁵⁰ "İntihar Olayı Ne Şekilde Oldu", **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

Hava Depolarında cesetler var."¹³⁵¹ şeklinde cümleler sarf etmiştir. Bu tür haberler üzerinde kapsamlı bir çözümleme yapıldığında, akıllara şu soru gelmektedir. Gedik'in ölümü sırasında yanında bulunan Ethem Menderes bu bilgileri aktarmadığına göre, bilgiler nereden alınmıştır. Ayrıca, Namık Gedik'in ölümünün ardından, eşine hitaben yazmış olduğu bir mektup olduğu iddia edilmiştir. Mektupta Melahat Gedik'e hitaben, "*Uzun bir yolculuğa çıkıyorum, tekrar döneceğimi sanmıyorum. Sevgi ile kucaklarım.*"¹³⁵² şeklinde cümleler yer almaktadır.

Gedik'in ölümü ile birlikte, dönemin muhalif basını içerisinde yer alan kimi yazarlar, Gedik'in o döneme kadar ki faaliyetlerini eleştiren yazılar kaleme almışlardır.¹³⁵³ Buna göre 27 Mayıs Askeri müdahalesine kadar, ülke gündemini işgal eden tüm büyük çaplı olaylarda, sorumluluk Dahiliye Vekili Namık Gedik'e yüklenmek istenilmiştir. Ama unutulmamalıdır ki Dahiliye Vekaleti, olaylara müdahale edilirken ve bu müdahale sürecinde alınması gereken kararlar noktasında, başına buyruk hareket edilecek bir makam değildir. Bu nedenle, Dahiliye Vekili Namık Gedik'in de talimat aldığı Başvekalet ve Cumhurbaşkanlığı gibi üst kurumların olduğu unutulmamalıdır.

¹³⁵¹ "Gedik İntiharından Önce Geçirdiği Sinir Buhranında Bazı Garip Sözler Sarfetti", **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.7.

¹³⁵² "Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti", **Son Posta**, Sayı: 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.; "Gedik'in Üzerinde Bulunan Eşyalar", **Ulus**, Sayı: 12202, 31 Mayıs 1960, s.3.

¹³⁵³ "Gaziantep hadiseleri mi? Namık Gedik Meclis kürsüsünde konuşuyor. Muhalefet suçludur diyor ve hatta kendisinden olmayanların, kahraman Gaziantep şehrinde, 'Biz Rus idaresini istiyoruz diye bağırıklarını iddia ederek, böyle bir iftirayı dahi savunabiliyordu. Gaziantep'te adliye binasını hangi eller ateşe veriyor, bütün seçim vesikalarının kaybolmasını temin ediyordu? Namık Gedik'i gösteriyorlardı. Mersin hadiselerini kim tanzim etmişti? Turhal'da, Zile'de halkın üzerine gaz bombalarını kim attırmıştı? Jandarmaların dipçik kullanmaları için emri kim vermişti? Uşak'ta sürüleri içirtip muhalefet liderleri üzerine hücum ettiren ve hatta idari makamları silah kullanmaya davet eden kimdi? İzmir'de muhalif bir gazeteyi gece bastıran, makinelerini kırdırtan kimdi? Geçen yıl yaptığı Ege gezisi sonunda İstanbul'a gelen, İnönü'yü karşılamak isteyen halkın üzerine elleri sopalı sarhoşları, numarasız polis elbiselileri içine sokulmuş serserileri saldırtan, gaz bombaları attırtan kimdi? Galata rıhtımında toplanan ve bütün arzuları, Çanakkale'den gelmekte olan muhalif milletvekilini karşılamak olan halka, polisi hücum ettiren, gazetecileri dövdürten kimdi? Bu memleketin bir evladının memleket içerisinde dolaşmasına mani olmak için orduyu harekete geçiren, Kayseri yollarını kapayan ve buna üzüлüp istifa eden subayları da hapsedtiren kimdi? Ve nihayet, hürriyet istemekten başka bir şey yapmayan gençlerin, çoluk çocuğun üzerine ateş edin emrini polise veren kimdi? 'Hayatımı insanlık hizmetine vakfedeceğimi alenen ve resmen taahhüt ediyorum. İnsan hayatına, ana karnına düştüğü andan itibaren mutlak bir surette hizmet edeceğim.' Bu yemini tutmadı, Mahkeme huzuruna çıkıp, kendini müdafaa etmek cesaretini de gösteremedi. Suçlarının müdafaa edilecek tarafının bulunmadığını, intihar etmekle de ispat etti. Allah taksiratını affetsin." Bkz. Ömer Sami Coşar, "Şiddet Devrinin Dahiliye Vekili", **Milliyet**, Sayı: 3600, 31 Mayıs 1960, s.7.

4.2.1.3. Namık Gedik'in Ölümü ile İlgili Tartışmalar

4.2.1.3.1. Emine Gedik'e Göre Namık Gedik'in Ölümü

Namık Gedik'in gelini Emine Gedik ile 7 Ağustos 2018'de röportaj yapılmış, Namık Gedik'in ölümü hakkında bildikleri ve bu konudaki düşünceleri sorulmuştur. Emine Gedik'in yapmış olduğu değerlendirmeler Gedik'in ölümü ile ilgili bilgi eksikliğine önemli derecede katkı sağlamıştır.

Gedik'in ölümünü, oğlu Arda Gedik'in kendisine anlattığı biçimiyle aktaran Emine Gedik'e göre Arda Gedik babası öldüğü sırada 20'li yaşlardaydı. O sırada İsviçre'de Hukuk fakültesinde okumaktaydı. 1960 Mart ayında, kardeşinin düğünü münasebeti ile İsviçre'den Türkiye'ye gelmişti. Emine Gedik, burada önemli bir noktaya değinmiştir. Buna göre Namık Gedik, oğlu Arda'ya "*burada işlerin iyice karıştığını*" ve İsviçre'ye dönme konusunda acele etmemesini dile getirmiştir. Nedeni tam bilinmemekle beraber, 1960 yılında yaşanan ve ülke gündemini işgal eden hadiselerin de etkisi ile zor zamanlar geçiren Namık Gedik, oğlunu yanında bir destek olarak tutmak istemiş olabilir. Babasının bu ısrarı üzerine Arda Gedik İsviçre'ye dönüşünü ertelemiştir.¹³⁵⁴

27 Mayıs'ta tutuklanan Namık Gedik, ailesinden tıraş takımları vb. küçük eşyalarını istemiştir. Bunun üzerine, ailesi Namık Gedik'in istedikleri malzemeleri küçük bir paketle göndermiştir. Harp Okulu'nda tutuklu bulunduğu süre zarfında Namık Gedik, bir çok kez hakarete maruz kalmıştır. Dönem gazetelerinde Namık Gedik'in Harp okulunun eczane bölümünde tutuklu bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. Emine Gedik de, Namık Gedik'in revir bölümüne götürüldüğünü söylemektedir. Muhtemelen aynı yerden bahsetmektedir. Emine Gedik'e göre Harp Okuluna getirilen DP'liler, burada odalarına yerleştirilmeden evvel çift sıra halinde dizilmişlerdir. Sağ ve sol taraflarında, asker tarafından oluşturulan bir koridordan, kendileri için belirlenen odalara geçmeleri istenilen DP'liler, asker tarafından oluşturulan koridordan geçerken hakaretlere maruz kalmışlardır. Muhtemelen, Namık Gedik de, bu sırada hakarete maruz kalmış olabilir. Bu sırada, revire getirilen Gedik'e orada bulunanlar, "*Bu hırsızı buraya niye getirdiniz. Buradan ilaç çalar*

¹³⁵⁴ Emine Gedik Röportajı.

şimdi?" şeklinde aşağılayıcı ithamlarda bulunmuştur. Bu tarz hakaretlere, aslında orada tutuklu bulunan bir çok DP'li maruz kalmıştır. Emine Gedik'e göre, çok gururlu bir kişiliğe sahip olan Namık Gedik askerlerin kendisine yönelik hakaret ve tacizlerine her defasında karşılık vermiş ve bu durum onun, diğerlerine göre daha fazla baskıya maruz kalmasına sebep olmuştur.

Babasının da koyu bir DP'li olduğunu ve Ankara'da Hakimiyet isminde yerel bir gazete çıkardığını dile getiren Emine Gedik'e göre 30 Mayıs'ta kapıları çalınmış ve kapıyı açtıklarında, ismini hatırlayamadığı Ankara Haymana'lı bir tanıdıkları Namık Gedik'in öldüğünü söylemiştir. Bu haber üzerine evdeki herkesin çok büyük bir şaşkınlık yaşadığını söyleyen Emine Gedik, o gün canlı olarak duydukları bu haberin etkisi altında kaldığını dile getirmiştir. Emine Gedik, Namık Gedik'in ölüm haberini okulun revir kısmında çalışan ve Zekiye Hemşire ismiyle bildikleri bir bayandan aldıklarının altını çizmiştir. Zekiye hemşire bu bilgileri, Namık Gedik'in ölüm haberini kendilerine getiren kişiye aktarmış, o kişi de Emine Gedik'in babasına elde ettiği bilgileri aktarmıştır. Emine Gedik, haberi almalarının ardından, öğlen haberlerinde Namık Gedik'in ölüm haberinin paylaşıldığını söylemektedir.¹³⁵⁵

Emine Gedik'e, Namık Gedik'in ölümünün ardından cenazenin ailesine nasıl teslim edildiği sorulmuştur. Gedik'e göre cenaze aileye gösterilmemiştir. Namık Gedik'in ölümünden bir hayli zaman sonra ailesine haber gönderilerek, cenazelerini almaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu süreçte ailesine cenaze hiç bir surette gösterilmemiştir. Arda Gedik, eşi Emine Gedik'e o anı anlatırken, "*Babamın tabutuna elimi bile değdirmediler*" demiştir. Bu nedenle Emine Gedik, tabutun içerisinde Namık Gedik olup olmadığı konusunda soru işaretlerinin olduğunu dile getirmektedir. Daha sonra polis refakatinde, aileden belli sayıda kişinin gelmesine izin verilerek cenaze, Ankara'daki Asri Cebeci Mezarlığı'na gömülmüştür.¹³⁵⁶

Arda Gedik babasının ölümünün ardından büyük bir travma yaşamıştır. Babasının ölümü ile ilgili şüpheleri asla kabul etmemiş ve babasının intihar

¹³⁵⁵ **Emine Gedik Röportaj.**

¹³⁵⁶ **Emine Gedik Röportaj.:** "Darbecilerin bir şeyleri örtbas etmek için cenaze sırasında Namık Gedik'in kefenini kimseye açtırmadıkları bir iddiadır." Bkz. Erhan Afyoncu, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020)

neticesinde öldüğüne kendisini inandırmıştır. Emine Gedik, Namık Gedik'in ölümünü aralayabilecek gerçekleri ortaya çıkarabilmek için çaba sarf etmiştir. Bu amaçla Arda Gedik'e bir çok kez, Zekiye Hemşire isimli kişiyi bulmak için teklif götürmüştür. Ancak Arda Gedik'in, "*Benim babam intihar etti.*" şeklinde bir savunma ile Zekiye hemşireyi bulmak ve gerçekleri ondan dinlemek talebine her defasında olumsuz yanıt vermiştir. Emine Gedik'e göre, Namık Gedik'in "*şüpheli ölümü*" düşüncesi Arda Gedik'e çok ağır gelmiş ve bunu asla kabul etmek istememiştir. Bu nedenle de her zaman, babasının intihar ettiği düşüncesinin altına sığınmıştır.¹³⁵⁷ Arda Gedik 25 Ocak 2009'da Fatih Altaylı'nın sunduğu Teke Tek programında babasının öldürüldüğü iddialarını reddetmiştir. Arda Gedik, Hasan Pulur isimli gazeteciye ait olduğunu söylediği, "*İçişleri Bakanı Namık Gedik, ileride yargılanırken, Reis Bey hazretleri demek durumuna düşmemek için, gözaltında olduğu Harp Okulu penceresinden Ya Allah diyerek atlayıp intihar etmiştir.*" şeklindeki sözleri okuyarak babasının ölümü ile ilgili cevabın burada olduğunu dile getirmiştir. Arda Gedik, "*Ben Babamın akıbetini bir siyasinin başına gelebilecek en gururlu olay olarak görüyorum.*" ifadelerini kullanmıştır.¹³⁵⁸ Emine Gedik, Arda Gedik'e Namık Gedik'in ölümü sırasında yanında bulunan Ethem Menderes ile konuşma teklifini sunmuştur. Bu konu ile alakalı, Ethem Menderes 27 Mayıs Askeri müdahalesinin üzerinden geçen uzun yıllardan sonra, kendilerine haber göndermiştir. Arda Gedik ile konuşmak istediğini, kendisine söyleyeceklerinin olduğunu ifade etmiştir. Ancak Arda Gedik, Ethem Menderes ile de görüşmek istememiştir. Ona göre Arda'da, Ethem Bey "*doğruyu söylerse korkusu*" vardır. Ve bu yüzden onun yanına gitmek istememiştir. Arda Gedik, Emine Gedik'in ısrarı üzerine kendisine, "*o ne söylerse söylesin, inanmayacağım, bu nedenle gitmeme gerek yok*" diyerek teklifi reddetmiştir.¹³⁵⁹

Tüm bu bilgiler ışığında Emine Gedik'e göre intihar etmek için, Namık Gedik'in tutuklu bulunduğu odasının penceresi fizikken bu olaya elverişsiz bir yapıda bulunmaktadır. Gedik'in odasında yer alan pencerenin, bir insanın zorlukla sığabileceği bir büyüklükte ve üstelik çift camdan ibarettir. Aynı zamanda, Gedik'in

¹³⁵⁷ Emine Gedik Röportaj.

¹³⁵⁸ TekeTekProgramı, 25 Ocak 2009, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>, (20.04.2020).

¹³⁵⁹ Emine Gedik Röportaj.

tutuklu bulunduğu odanın hacim olarak küçüklüğüne işaret eden Emine Gedik'e göre, bir insanın belli miktarda uzaktan gelerek belki o camı kırabilir. Ancak Namık Gedik'in kaldığı oda, hızlanmaya müsaade etmeyecek bir yapıdadır.¹³⁶⁰ Daha sonraki dönemlerde, mezarın açtırılması gibi bir durumun söz konusu olup olmadığı ile ilgili soruya Gedik, böyle bir düşüncenin hayata geçirilmediğini söylemiştir. Turgut Özal döneminde Adnan Menderes'in cenazesi İstanbul Topkapı'ya getirilerek burada yaptırılan anıt mezara defnedilmiştir. Kendilerine de Gedik'in mezarının İstanbul Topkapı'ya taşınması ile alakalı bir teklif gelmiştir. Ancak, Turgut Özal hükümeti döneminde kendilerine gelen bu teklif Arda Gedik tarafından reddedilmiştir.¹³⁶¹

Emine Gedik'e Namık Gedik'in ölümünün ardından, CHP ve İnönü'ye karşı bakış tarzları ve ihtilalden sonra ailelerine karşı baskı uygulanıp uygulanmadığı sorulmuştur. Ona göre DP ve CHP Atatürk'ün düşünce yapısından dışarı çıkan partiler değildir. Yani Atatürkçülük konusu, iki parti içinde samimiyetle bağlı olunan bir düşüncedir. Bu partilerin iktisadi görüşleri dışında dünya görüşleri hemen hemen aynıdır. Menderes bir zamanlar Halk Partisi içerisinde parti müfettişliği yapmıştır. Ancak, iktisadi ve toplumsal konularda CHP anlayışından farklı düşünen bir kişidir. Atatürk'ün ölümü ile birlikte, CHP içerisinde onun yerini İsmet İnönü almaya başlamıştır. Gedik'e göre DP'liler, 1960 Askeri Müdahalesinin İnönü'nün bilgisi dahilinde yapıldığına inanmaktadır. Bu nedenle ihtilalden sonra, DP ve CHP arasında var olan kutuplaşma daha da artmıştır. Öte yandan Gedik, ihtilalin ardından kendilerine yönelik her hangi bir baskı ya da yıldırma politikası güdülmeyişi ifade etmiştir. Ayrıca, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından DP'lilerin eskisine göre daha sıkı bir şekilde birbirlerine kenetlendiğini de eklemiştir.¹³⁶²

¹³⁶⁰ **Emine Gedik Röportaj.;** "Namık Gedik'in intihar ettiği iddia edilen pencere çift camlıydı ve camlar arasında yaklaşık 20 cm kadar mesafe de vardı. Pencere çerçeveleri parçalanmadığı gibi pencerede büyük olmayan bir kırık vardı. Çok ufak tefek bir insan olmayan Namık Gedik'in nöbetçiler varken o pencereden aşağı atlaması şüpheli bir durum...Camın büyüklüğü yaklaşık 86x65. Namık Gedik'in atlamasının ne kadar mümkün olup olmayacağı tartışılmıştır. Namık Gedik'in eziyet edildikten sonra öldürülüp, pencereden aşağı atıldığı söylentileri vardır." Bkz. Erhan Afyoncu, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020)

¹³⁶¹ **Emine Gedik Röportaj.**

¹³⁶² **Emine Gedik Röportaj.**

4.2.1.3.2. Namık Gedik'in Ölümü ve Ethem Menderes

27 Mayıs Askeri Müdahalesinin ardından Harp Okulu'nda tutuklanan DP'li Bakan, Milletvekili ve yöneticileri farklı odalara yerleştirilmişlerdir. Bayar ve Menderes, tek kişilik odada tutulurken, bazıları ikişer üçer kişilik gruplar halinde odalara taksim edilmiştir. Bakanlar da odalara üçer kişi olmak sureti ile yerleştirilmişlerdir.¹³⁶³ 27 Mayıs günü Ankara'da tutuklanan Dahiliye Vekili Namık Gedik ile Milli Savunma Vekili Ethem Menderes de, Harp Okulu'nun eczane kısmında bir arada tutulmuşlardır.¹³⁶⁴ Dolayısıyla Gedik ile ilgili intihar iddiasını açıklığa kavuşturacak en önemli kişi Ethem Menderes olacaktır. Zira, onun bu konuda vermiş olduğu beyan, konunun aydınlatılması noktasında önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda, Gedik'in ölüm hadisesi ile alakalı en çok zan altında kalan kişi de Ethem Menderes olmuştur.¹³⁶⁵ Namık Gedik ile Ethem Menderes'in aynı oda tutuluyor olması ile alakalı, DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişcioğlu hatıralarında önemli bilgilere yer vererek, *"Bu hakaretler yetmiyormuş gibi, onu bir de, dünyada en sevmediği insanlardan biri olduğunu yakından bildiğim Ethem Menderes ile aynı odaya kapatmışlardı."*¹³⁶⁶ ifadeleriyle Ethem Menderes ile Namık Gedik'in, bilinçli olarak aynı odaya yerleştirildiklerini iddia etmiştir.

Ethem Menderes 31 Mayıs'ta yanında bulunan Kurmay Albay¹³⁶⁷ eşliğinde basına demeç vermiştir. Menderes, *"Saat 23'tü, ikimizde yatmak üzereydik. Buhranlı bir hali vardı. Odanın kapısı açıktı ve kapının hemen yanında iki muhafız vardı. Ayrıca bir muhafızda karlı odanın kapısının önündeydi. Üzerinde pantolon ve pijama ceketi vardı. Birden yataktan kalktı ve Ya Allah diyerek kedisini pencereden fırlattı."* diyerek, Gedik'in intihar ettiğini dile getirmiştir.¹³⁶⁸ Gazetecilerin, Gedik'in intiharına

¹³⁶³ "Yeni Odalar", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVIII, Sayı: 302, 5 Haziran 1960, s.8.

¹³⁶⁴ "Sabık Devlet Adamları Dünyası Nasıl Geçirdiler", **Cumhuriyet**, Sayı: 12868, 29 Mayıs 1960, s.1.

¹³⁶⁵ Bilgen Yetkin, **İbrahim Ethem Menderes (Siyasi Hayatının Demokrat Partili Yılları)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2018, s.190.

¹³⁶⁶ Kirişcioğlu, **a.g.e.**, s.227.

¹³⁶⁷ Gazeteciler, saat 17.45'de Harbiye Kurmay Başkanı Albay Tevfik Ercan'ın odasına alınmışlardır. Albay, gazetecilere, bu olayın en yakın tanığı Ethem Menderes ile kendilerinin görüşürüleceğini söylemiş ve Ethem Menderes'e konu ile alakasız soru yöneltilmemesini bildirmiştir. Bkz. "Ethem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor", **Dünya**, Sayı: 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

¹³⁶⁸ "Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti", **Son Posta**, Sayı: 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.; "Ethem Menderes Gedik'in İntiharını Anlatıyor", **Dünya**, Sayı: 2735, 31 Mayıs 1960, s.1-5.; "Ethem Menderes'in Basın Toplantısı", **Vatan**, Sayı: 6843, 31 Mayıs 1960, s.5.; "Gedik uyuyabilmek için üç "ekuanil", ve bir "luminal" aldı. Ethem Menderes arkadaşının artık teskin olacağı ümidiyle uykuya daldı. Saat 23.00'a

engel olunup olunmadığı ile alakalı sorusuna ise *"Ben olabilirdim, ancak; kendisini öyle ani attı ki, buna muvaffak olamadım. Nöbetçilerden biri süratle pencere yanına koşarak, ayaklarından birini yakaladıysa da, düşmesine mani olamadı ve nöbetçinin de bileği berelendi."*¹³⁶⁹ cevabını vermiştir. Ayrıca Menderes, *"Kanaatimce, akıbetinden endişe ettiği ve ne olacağını bilemediği için intihar etti."*¹³⁷⁰ diyerek, TBMM'de aynı sıraları paylaştığı kişi için çok çarpıcı bir yorumda bulunmuştur. Gazeteciler, Ethem Menderes'in olayı intihar olarak aktarması üzerine, Gedik'in psikolojisi ve tutuklu bulundukları süre zarfındaki durumu ile ilgili sordukları sorular üzerine Ethem Menderes net cevaplar vermemiş ve bu durum gazetecilerin de dikkatini çekmiştir. Yapılan röportajda, *"Ethem Menderes, intiharın tafsilatına girmekten kaçınıyor ve teferruattan bahsetmiyordu."*¹³⁷¹ ifadelerinin geçmesi önem arz etmektedir. Muhalif basında Ethem Menderes ile ilgili çok ilginç değerlendirmede bulunulmuştur. Namık Gedik'in ölümünün ardından, Ethem Menderes'in ruh hali tasvir edilerek, *"Bakanlar arasında en gamsız Ethem Menderes'ti. Hele, İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in kendisini üçüncü kat penceresinden atmasından sonra sabık Savunma Bakanının rahatlamış hali gözden kaçmıyordu."* ifadelerine yer verilmiştir. Bunun yanında, çok ilginç bir iddia da Akis Dergisi tarafından kamuoyuna sunulmuştur. Buna göre Namık Gedik'i *"bu akıbete"* sürükleyen kişi Ethem Menderes olmuştur. Onun telkinleri zaten karışık bir ruh halinde bulunan Gedik üzerinde olumsuz etki etmiştir¹³⁷² ifadeleri ile Gedik'in

geliyordu. Bu sırada tuvalete gitmek için Gedik'in odasının önünden geçen Ahmet Salih Korur, açık bırakılmış kapıdan içeride Gedik'i saçları karmakarışık, gözleri dalgın ve kendi ifadesiyle, 'kriminolojideki tipik intihara kararlı adam' haletinde olduğunu görmüştür. Korur helada işini bitirip dönerken bir şangırtı sesiyle ürkmüş kalmıştı. O sırada uyanmış olan Ethem Menderes Namık Gedik'i karyolası üstünde ayakta bulmuş ve ne olduğunu anlamadık Gedik'in 'Ya Allah'^diye haykırarak kendisini pencereden dışarı fırlattığını görmüştü. Ethem Menderes Namık diye bağırmış fakat geç kalmıştı. Gedik, camdan uçup gitmişti." Bkz. İpekçi, Coşar, **a.g.e.**, s. 282-284.

¹³⁶⁹ "Eski Dahiliye Vekili İntihar Etti", **Son Posta**, Sayı: 5095, 31 Mayıs 1960, s.7.

¹³⁷⁰ "İntihar Anı", **Yeni Sabah**, Sayı: 7623, 31 Mayıs 1960, s.5.; Nusret Kırşcioğlu'nun hatıralarında Namık Gedik, "kendisine reva görülen muameleye tahammül edemeyerek canına kıymıştı." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Kırşcioğlu, **a.g.e.**, s. 231.

¹³⁷¹ "Ethem Menderes Gedik'in İntiharını Anlattı", **Akşam**, 31 Mayıs 1960, s.1-5.

¹³⁷² Akis Dergisi'nin İddiası: "Talih kendisine, Menderes'in çocukluk arkadaşı ve grubun en sessiz adamı Ethem Menderes'in odasına düşürmüştü. 27 Mayıs ile Dr. Gedik'in intiharına isabet eden tarih arasında geçen günlerde, iki eski bakanın ne konuştukları bilinmemektedir. Bilinen bir buhran anında, Adnan Menderes'in meşhur İçişleri Bakanı'nın kendisini, demirsiz pencereden üç kat aşağıdaki beton zemine fırlatıverdi. Şimdi ileri sürülen iddia Gedik'i bu akıbete, oda arkadaşı Ethem Menderes tarafından sürüklendiğidir. Söylendiğine göre, eski Savunma Bakanının devamlı telkinleri, zaten perişan bulunan Gedik'i bilinen ölüm tarzını seçmeye zorlamıştır." Bkz. "Harbiyeli Günler", **Akis Dergisi**, Sene: 6, Cilt: XVIII, Sayı: 304, 16 Haziran 1960, s.16.

ölümünde, Harp Okulu'nda tutuklu bulunduğu oda arkadaşı Ethem Menderes'in etkili olduğu tezi savunulmuştur. Nusret Kirişcioğlu, Ethem Menderes'in, Gedik'in ölümü hadisesini emekli Yassıada Kumandanı'na¹³⁷³ şu şekilde aktardığını dile getirmektedir: *"Harbiye'de ikinci gecemizdi. Gedik ile beni aynı odaya koymuşlardı. Onun halini hiç beğenmiyordum. Bakışları konuşması ve tüm davranışları değişmişti. İki de bir yerinden sıçrayarak doğruluyor ve oyuklarından fırlamış gözlerle bana bakarak: Ethem diyordu, bak, ayak sesleri var. Geliyorlar linç edecekler bizi. Canım diyordum, bizi linç edecek olsalar, bu kadar nazik muameleye layık görürler mi?"*¹³⁷⁴ *Boşuna kuruntu yapıyorsun. Ama, o bir süre sonra yine yerinden fırlıyor. Ethem, duyuyor musun? Ayak seslerin, bu defa sağlam geliyorlar, linç edileceğiz diyordu. Nihayet son olarak, onun sesini, hafif daldığım bir uyku sırasında duydum. Geldiler, geldiler dedi ve tıpkı, denize balıklama atlar gibi kendini pencereden karanlığa doğru bıraktı. Pencereden uçup gitmişti."*¹³⁷⁵ Bu anlatımdan anlaşılmaktadır ki Ethem Menderes, gazetecilere vermiş olduğu beyanatın bir benzerini tekrarlamıştır. Kirişcioğlu'na göre, Namık Gedik'in ölümü hadisesinin tek tanığı Ethem Menderes'tir. Ancak Kirişcioğlu, Ethem Menderes'in verdiği bilgilere pek güvenmemektedir.¹³⁷⁶ Zira, Kirişcioğlu, en yakın arkadaşı Adnan Menderes'i dahi kötüleyebilen Ethem Menderes'in, Gedik'in ölümü ile ilgili vermiş olduğu bilgilerin sarıhlığı konusunu tartışmaya açmaktadır.

4.2.1.3.3. DP Milletvekili Nusret Kirişcioğlu ve Tuğgeneral Sıtkı Ulay'a Göre Namık Gedik'in Ölümü Hadisesi

DP döneminde, önemli görevlerde bulunmuş ve DP milletvekilleri arasında öne çıkan kişiliği ile tanınan Nusret Kirişcioğlu'nun hatıralarına bakıldığında, Namık Gedik'in ölümü ile ilgili önemli bilgilere rastlanılmaktadır. Namık Gedik ile ilişkileri

¹³⁷³ İsim belirtilmemiştir.

¹³⁷⁴ Dönem tanıklarının anlatımı ile bir çok kez hakarete maruz kaldığı söylenen Gedik için, nazik muamele tabirinin ne kadar uygun düştüğü, tartışma konusudur.

¹³⁷⁵ Kirişcioğlu, **a.g.e.**, s. 229-230.

¹³⁷⁶ Bu durum Kirişcioğlu'nun, "Görülüyor ki muhterem okuyucularım, olayın tek şahidi, maalesef Ethem Menderes'tir. Şu, velinimetli Adnan Menderes'i dahi kötüleyebilen Ethem Menderes. Üstelik Ethem Menderes, rahmetli Namık Gedik'e karşı, iyi hisler beslemediği bilinen bir adamdır. Hem bu, muhterem Bayar'ın hatıra defterinde yazdığı gibi çocukça kaprislerle çekememezlikten ibaret de değildir. Tamamen düşmanlık hissidir. İntihar ettiği gecenin sabahında, yakasında gül, yüzünde gülücük, Harp Okulu salonunu arşınlayacak kadar amansız bir düşmanlık." ifadelerinden gayet açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bkz. Kirişcioğlu, **a.g.e.**, s.232.

iyi olan Kirişçioğlu'na göre Gedik'in ölümü hadisesi intihardan ibarettir. Kirişçioğlu, bu düşünceleri paylaşırken, Gedik'in ölümü ile alakalı farklı fikirlere de değinmektedir. Buna göre, Namık Gedik çift camlı ve kapalı bir pencereye "*denize dalar gibi dalıp*" ikinci kattan kendisini yere atarak ölmüştür. İki kat camdan bir kişinin atlaması bir çok kişi tarafından imkansız görünmektedir. Bu nedenle Gedik'in ölümünün intihar değil kasten öldürme olduğu iddia edilmiştir. Bu iddialara karşı Kirişçioğlu, Gedik'in intihar ettiğini düşünmektedir. Ona göre ölmesini bilmek de mertlik sayılmaktadır.¹³⁷⁷ Aynı zamanda Kirişçioğlu, "*27 Mayıs takaddüm eden günlerden biriydi. 21 Mayıs Harbiye yürüyüşünde asabı bozulan bir arkadaşımız. Namık Gedik'e sertçe yakınmış, sert konuşmasından üzüldüğü için rahmetli o gün bana dert yanyordu: 'Bir hareket olsa, beni ne yapacaklarını tahmin ederim. Onun için, onlar benim ancak cesedimi teslim alırlar.'* Bu sözler ve Namık Gedik'in muhterem eşi Melahat Gedik'e yazdığı son mektup,¹³⁷⁸ bana, olayın bir intihar olduğu kanısını kesin olarak vermiştir. Tarih ne yazacak, bilemem."¹³⁷⁹ ifadelerini kullanarak, Gedik'in ölümünün intihar neticesinde olduğu fikrini bir kez daha yinelemiştir.

Milli Birlik Komitesi üyeliğinde bulunmuş olan Tuğgeneral Sıtkı Ulay'a göre de, Namık Gedik intihar etmiştir. Ulay, bu görüşünü Gedik'in ölüm hadisesini gördüğünü ve çok yakından takip ettiğini iddia ettiği Emir Subayı Binbaşı Sedat Gürgök'ün anlatımına dayandırmaktadır. Gürgök'e göre, Gedik'in tutuklanmasından ölümüne kadar gayri şuuri hareketleri gözlemlenmiştir. Bundan dolayı, Gedik'in kaldığı odada görevli askerlere sıkı talimat verilerek, lavabo ihtiyacına giderken bile yanında jilet, pantolon kayışı, şişe vs. şeylerin bulundurulmamasına azami gayret sarf edilmiştir. 29 Mayıs gecesi yaşananları aktaran Ulay'a göre şu şekilde cereyan etmiştir. O gece saat 11'e 20 kala emir subayı koğuşları dolaştıktan sonra Gedik'in bulunduğu odaya da uğramıştır. Daha sonra Gedik'e bir isteği olup olmadığını sormuş ve olumsuz cevap almıştır. Bu arada Namık Gedik beyaz gömlek ve

¹³⁷⁷ "Rahmetli Namık Gedik'in, izahı müşkül görünen bir şekilde intiharı, ilgilileri sanki rahmetli bir buhran geçirmiş de, bu yüzden bu yapılması zor işi yapmış gibi tevillerde bulunmaya sevk etmiştir. Bu gibileri, ölüme karar veren mert yaratılışlı bir insanın, gayri mümkün görüneni de yapabileceğini bir türlü kabul etmek veya eder görünmek istememişlerdir." Bkz. Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s.227.

¹³⁷⁸ Namık Gedik'in, Melahat Gedik'e yazdığı iddia edilen mektup: "Melahatçığım; bu size son hitabımdır. Allah'a dua edin. Namık." Bkz. Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s.232.

¹³⁷⁹ Kirişçioğlu, **a.g.e.**, s.235-236.

pantolonu ile yatağında yatmaktadır. Emir subayı bunun üzerine oradan ayrılarak aşağı inmiş ancak saat 11 civarı yukarıdaki nöbetçinin seslenmesi ile hemen yukarı çıkmıştır. *"Girdiği odada manzara şöyle Ethem Bey, fırlayıp yatağının üzerine oturmuş, iki katlı olan büyük camlar, bir gövde genişliği kadar yarılmış ve Gedik, bu kırktan kendini aşağı fırlatmış. Ethem Bey'in, emir subayına ifadesinde, kendisi hafifçe dalmış, uyumaya başlarken Gedik, bir hışımla yatağının üzerinden ayağa dikilmiş ve somya gıcırdarken birdenbire başı ile cama doğru dalmış ve gözden kaybolmuş."* Bunun üzerine emir subayı hemen bahçeye inmiş, karanlık ve yağmurlu havada Gedik'i aramaya başlamıştır. On dakikaya yakın bir süre aranan Gedik ne yazık ki bulunamamıştır. Daha sonra bir öğrenci birinci kat penceresine yakın balkon kısmında Gedik'i *"arka üstü uzanmış"* bir şekilde bulmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki, Gedik taş balkona, yukarıdan atladığı şiddet ile çarpmamıştır. Önce gölgelik panjura çarpmış daha sonra yere düşmüştür. Bu çarpmanın etkisiyle göğüs kısmından yaralanmış ve gömlek içinde kanama meydana gelmiştir. Daha sonra içeriden bir sedye getirilerek içine konulmuştur. Bu sırada Gedik halen hayattadır. Hava almak için derin derin nefes alıp vermektedir. Bir süre sonra Gedik'in nefes alışı sonlanmış ve vefat etmiştir. Daha sonra savcı ve doktorlara telefon edilmiştir.¹³⁸⁰ Ulay'ın anlatımına bakıldığında, Gedik zaten ağır psikolojik bir buhran içinde bulunmaktadır ve bu buhranın da etkisi ile kendisini kalmış olduğu odanın penceresinden atarak

¹³⁸⁰ Ulay, **a.g.e.**, s.114-115.; Bahse konu dönemde Harp Okulu 1. sınıf öğrencisi olan Orgeneral Edip Başer'e göre hadise şu şekilde olmuştur. "Cumhurbaşkanı Celal Bayar okul komutanının odasında, Başbakan Adnan Menderes ise bu odanın karşısında şeref salonu olarak düzenlenmiş odada misafir ediliyordu. Bunların kapısında subay takımında teğmenler ve ikinci sınıf öğrencileri nöbet tutuyordu...Bir gece okul revirinde nöbetçi idim. Henüz gecenin ilk saatleriydi. Nöbet yerim İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in birlikte kaldıkları odanın kapısıydı. Ben dışarıda, sınıf arkadaşım Sadri Kral odanın iç tarafında duruyorduk. Kapı açıktı. Odada karşılıklı iki karyola bulunuyordu ve ikisinin ortasında pencere vardı. Sağ taraftaki yatakta Namık Gedik, başını iki eli arasına almış, saçları dikleşmiş, fevkalade tedirgin görünümdeydi. Ethem Menderes, alçak sesle ve zannederim onu yatıştırmaya yönelik bazı şeyle söylüyordu. Odada arkam dönük olduğu bir andaydı. Önce demir karyolanın ayaklarının mozaik beton döşemede kaymasının çıkardığı gürültüyü duydum. Arkamı döndüğüm anda da kırılan bir cam sesi işittim ve ayakta şaşkın duran Savunma Bakanını gördüm. Sadri'nin elleri kanıyordu. 'Tutamadım, tutamadım' diye bir kaç kez tekrarlardı. Ben hemen yan odaya geçerek en yakındaki pencereyi açtım. Niyetim aşağıda çamlıkta nöbet tutan arkadaşları uyarıp bir ambulans ve doktor çağırılmalarını sağlamaktı. Belki de hala yaşıyor olabilir, belki de kurtarılabilir diye düşünüyordum." Bkz. Edip Başer, **Kanatsız Uçmak Ana Babasız Çocukluktan Ordu Komutanlığına**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2014, s. 60; Erhan Afyoncu, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", **Sabah**, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

intihar etmiştir. Aslında, bu açıklama, Gedik'in ölümü ile ilgili yapılmış olan resmi açıklamalar ve dönem basının demeçleri ile paralellik göstermektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar, İçişleri Bakanlığı çeşitli isimlerle süregelerek devletin en önemli kurumları arasında yerini almıştır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde iç güvenlik konuları Sadaret Kethüdaları vasıtası ile yürütülmüştür. Başlangıçta Sadaret Kethüdası vasıtası ile yürütülen iç güvenlik işleri, zamanla kazandığı öneme binaen Mülkiye ve daha sonra da, Dahiliye Nezareti isimleriyle ayrı bir yapılanmada toplanmıştır. Bu yapılanma belli dönemlerde müstakil olarak çalışırken, bazı dönemlerde ise eskiden olduğu gibi tekrar Sadarete bağlanmıştır. İçişlerinden sorumlu kişi ise Sadaret müsteşarı ismi ile görevine devam etmiştir. 1913'e gelindiğinde, İttihat ve Terakki döneminde Dahiliye Nezareti ile ilgili bir çalışma yapılmış ve bu doğrultuda bir '*nizamname*' çıkarılmıştır. Bu nizamname Dahiliye Nezareti'nin kurumsallaşmasına bulunduğu katkıdan dolayı önem arz etmektedir. Süreç içerisinde, 1836'da Dahiliye Nezareti adı ile kurulan teşkilat, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanun (İcra Vekilleri Heyetinin Suret-i Teşekkülü Hakkında Kanun) ile Dahiliye Vekaletine dönüştürülmüş, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise İçişleri Bakanlığı ismini almıştır. Özetle İçişleri teşkilatı Kethüdalık, Tanzimat ile beraber Nezaret, daha sonra Vekalet ve Cumhuriyet ile birlikte Bakanlık adını almıştır.

Bu bağlamda, devletin en önemli kurumlar arasında yer alan İçişleri Bakanlığı makamını işgal eden kişiler de özenle seçilerek bu kişilere ülkenin iç güvenliği emanet edilmiştir. Zira, bir ülkenin dışarıya karşı güçlü bir konumda olmasının en temel şartı, öncelikle içeride kuvvetli olmasından geçmektedir. Bu durumun önemine binaen hükümetler kurulurken, Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar gelen süreç içerisinde Sadrazamlar ve Başbakanlar ülkenin iç güvenliğini en çok güvendiği kişiye teslim etmişlerdir. Zira, bu konuda yapılacak olan yanlış bir seçim işlerin aksamasına neden olmakta, hatta hükümet başkanını bile yerinden edebilmektedir.

Cumhuriyet döneminde, bazı İçişleri Bakanlarının isimleri, görev yaptıkları devlet ve hükümet başkanları ile birlikte anılmaktadır. Bu durumun ilk örneği Şükrü Kaya'dır. Atatürk döneminin İçişleri Bakanı Kaya, özellikle bu dönemde yapılan inkılap hareketlerinin toplum tarafından benimsenmesinde ve ülkede yeni rejimine

karşı oluşan yapılanmalara karşı m¼cadele noktasında ismini duyurmuş bir Bakandır. ř¼kr¼ Kaya, T¼rkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin en uzun s¼re g¼rev başına kalmış İçişleri Bakanıdır. Bu çerçevede, Namık Gedik de Başbakan Menderes ile b¼t¼nl¼k sağlamış bir İçişleri Bakanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, d¼nem tarihi incelendiğinde bu iki ismi yan yana g¼rmek alışıl gelmiş bir durumdur. Namık Gedik, çeşitli aralıklarla 1954 ve 1960 arasında, Menderes kabinelerinde İçişleri Bakanlığı yaparak, ř¼kr¼ Kaya'dan sonra, T¼rkiye Cumhuriyeti tarihinde en uzun s¼re g¼rev yapan ikinci İçişleri Bakanı olarak tarihe geğmiştir.

1911'de Üřk¼dar'da muhafazakar bir ailenin tek erkek çocuğu olarak d¼nyaya gelen Namık Gedik, kız kardeşinin k¼¼¼k yaşta verem hastalığından hayatını kaybetmesi ¼zerine doktor olmaya karar vermiştir. Bu amaç doğrultusunda, başarılı bir eğitim hayatı sonucu, İstanbul Üniversitesi Tıp Fak¼ltesine giren Gedik, 1936'da buradan mezun olmuştur. Üniversite s¼reci sırasında, T¼rk Talebe Birliği'ne katılan Gedik, burada aktif bir ¼ęrenci olarak kendisini g¼stermeyi bilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Gedik'in TTB içerisindeki konumu, onun geleceği için b¼y¼k ¼nem arz etmektedir.

Gedik, bu s¼rete ister istemez politik konularla m¼laki olma olanağı yakalamıştır. T¼rkiye'nin ilk kadın hakimlerinden Melahat Hanım ile tanışan Namık Gedik, Melahat Hanım ile evlenmiş ve bu s¼rete işi gereği Aydın'a yerleşmiştir. Namık Gedik'in tayininin Aydın'a çıkmış olması onun siyasi hayatını değiştirecek olaylarında başlangıcını oluşturmaktadır. Zira, 1942'ye kadar Aydın'ın Çine ilçesinde g¼rev yapan Namık Gedik burada adını t¼m ilçeye duyurmayı başarmıştır. Çine ilçesinde doğan bir çok çocuğa Namık ismi verilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Daha sonra Gedik'in tayini İstanbul Haydarpaşa Emrazı Sarıye Hastanesine çıkmıştır. Menderes'in DP'yi kurması ile birlikte teşkilatlanma çalışmalarına girişilmiş, bu amaçla partiye bulundukları b¼lgede halk tarafından tanınan ve sevilen kişilerin alınmasına ¼nem g¼sterilmiřtir. Bu bağlamda Menderes, zamanında kendi memleketi olan Aydın'da mesleki başarısı ve ahlakı ile ¼n yapmış Namık Gedik'in ismini duymuştur. Bunun yanında Namık Gedik'in, eşi Melahat Gedik'in teşvikleri ile Menderes'in mitinglerine gitmesi ve bu mitinglerde Menderes ile tanışma olanağı bulması onun siyasi kariyeri için d¼n¼m noktası olmuştur.

Menderes ile tanışmasının ardından, ister istemez politikaya ilgi duymaya başlayan Namık Gedik Menderes'in DP'yi kurması ile birlikte, siyasetle içli dışlı olmaya başlamıştır. Bu durum ise onun, DP'nin 1950 seçimlerinden zaferle çıkması ile DP listesinden milletvekili olmasını sağlamıştır. 1950'de DP saflarına katılan Gedik, 1954'de İçişleri Bakanı olmasına kadar, kamuyu tarafından çok bilinen bir kişi olmamıştır. Namık Gedik'in gelini, Emine Gedik ile yapılan röportajda, kendisinin 1950'de aktif siyasete girene kadar, siyasetle çok fazla alakasının olmaması hatta siyasete girmeyi dahi istemediği düşünüldüğünde, onun parti içerisinde ön plana çıkmış olması bizi bu durumun büyük oranda Gedik'in kişisel başarısından kaynaklandığı düşüncesine sevk etmektedir.

Parti içerisinde ön plana çıkan kişilerin ortak özelliklerine bakıldığında, sorumluluk almaktan kaçınmayan vekillerin genellikle toplum tarafından da tanınan şahsiyetler olduğu göze çarpmaktadır. Zira, alınan sorumlulukların büyüklüğünün vekillere Bakanlık yolunu açan bir işlevselliği vardır. Meclis gündemi ile alakalı önceden yapmış olduğu detaylı çalışmalarla yansıttığı çalışkan kişiliği, topluluk karşısında göstermiş olduğu etkileyici hitabeti, sorumluluk alma yeteneği, konusuna hakim olması ve kararlılığı göz önüne alındığında Gedik, 1950'de siyasete giren ve öncesi tarihte herhangi bir siyasi geçmişi bulunmayan bir kişi için oldukça başarılı bir karne ile karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Gedik'in bu hareketli siyasi yaşamı kısa sürede parti yönetimi tarafından dikkat çekerek kendisine Dahiliye Vekilliği yolunda önemli bir kazanç sağlamıştır. Parti içerisinde sağlık ve çalışma komisyonları başta olmak üzere bir çok görevde bulunmuş olan Gedik, Menderes'in kafasında tam manası ile yeterlilik kazanması neticesinde 1954'te İçişleri Bakanlığı'na makamına getirilmiştir. Bunun nedenleri arasında Gedik'in, Menderes'in sözünden çıkmayacak karakterde bir kişiliğe sahip olması önem arz etmektedir. İşte bu durum, Gedik'i Başvekil Menderes için vazgeçilmez konuma getirmiştir. Ne pahasına olursa olsun yanında olan, sadık bir kişilik Gedik'in, Menderes ile uzun yıllar çalışmasını sağlayacaktır.

1954'de Dahiliye Vekili olan Gedik, bu tarihten itibaren, kamuoyu tarafından tanınan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, göreve başlamasından, görev başındayken ölümü hadisesine kadar geçen altı senelik süreçte, kendisini başta 6-7 Eylül, Uşak, Topkapı, Geyikli ve Öğrenci olayları olmak üzere, bir çok meselenin

içerisinde bulan Namık Gedik muhalefetin hedefi haline gelmiştir. Adnan Menderes'e bağlılığı ve sadakati ile ön plana çıkan Gedik'in, Menderes'ten habersiz adım atmadığı düşünülmektedir. Buna karşın, yaşanan büyük hadiseler ile ilgili almış olduğu kararların, tamamen kendi inisiyatifi doğrultusunda uygulamaya konuluyormuş gibi algılanması, onu hedef tahtası konumuna getirmiştir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet edildiği gerekçesi ile yapılmak istenilen bazı CHP toplantılarının polis marifeti ile dağıtılması, muhalefet tarafından Gedik'e karşı oluşan öfkenin artmasına neden olmuştur. Öyle ki, bir takım basında yerinin Yüce Divan olduğu şeklinde haberlere rastlamak bile mümkündür.

Bu bağlamda, Bakan olmasının ardından bir anda tüm muhalefetin ilgisini üzerine çeken Gedik, 6-7 Eylül 1955'de meydana gelen olaylar neticesinde, muhalefetin yoğun eleştirilerine maruz kalarak kabine içerisinde görevden el çektirilen bir Bakan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, onun görevini hakkaniyetle yapmış olmasına rağmen, olayların çığırından çıkmış olması ve öngörülme-yen neticelerin yaşanması neticesinde görevinden alınarak mağduriyet yaşaması şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla hadiselerin ardından Gedik'in görevden alınması, kamuoyu ve muhalefetin öfkesinin giderilmesi adına atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Öte yandan 6-7 Eylül olayları nedeni ile hükümetin eksikliklerini dile getiren taraf sadece muhalefet olmamıştır. DP içerisinde milletvekili olan Aleksansros Hacıpulos da hadiselerin önlenememesi noktasında kendi partisini eleştirmiştir.

6-7 Eylül hadiselerinin akabinde görevinden istifa eden Gedik, 1956 Aralık ayında tekrardan İçişleri Bakanlığı'na getirilmiştir. Bu durum, Gedik'in hala Menderes'in en güvendiği isimler arasında yerini koruduğunun bir göstergesidir. Gedik, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne kadar süren görev süresi zarfında, yine muhalefetin öfkesinin birleştiği kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gedik'i bu denli hedef haline getiren en önemli etken ise onun bulunduğu konumudur. Gedik, karakteri gereği az gülen kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında, Gedik'in en önemli özelliklerinden bir tanesi de iş ahlakıdır. Kendisi, verilen görevi layıkıyla yapmak zaruretinden dolayı Menderes karşısında kötü duruma düşmemek için, muhalefet ile yaşanan bir çok konu ve ülke gündemini işgal eden olaylar sırasında, karşı tarafa yaklaşımındaki sert üslubu her zaman ön planda olmuştur. Burada iktidar

ve muhalefeti karşı karşıya getiren konularda muhalefetin üzerine korkmadan gitmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, onun bu tavrı Menderes'in gözünde işini iyi yapan ve verilen görevi istenildiği ölçüde başarıya ulaştıran bir Bakan imajı çizmek içindir. Bunu yaparken kendi inisiyatifini kullanarak hadiseleri çözüme kavuşturma çabaları da göz ardı edilmemesi gerekir. Dolayısıyla Menderes'in muhalefete karşı uyguladığı sert politikanın, görünen kısmında Dahiliye Vekili Namık Gedik, arka planda ise hükümet reisi ve üyeleri bulunmaktadır. Durumun bu şekilde olması, Gedik'in muhalefetin öfkesini üzerinde toplamasında en önemli etkindir.

Bu süreç içerisinde 27 Mayıs Askeri Müdahalesi neticesinde, DP mensupları tutuklanarak çeşitli yerlerde geçici olarak alıkonulmuşlardır. Bunlar arasında Namık Gedik de bulunmaktadır. Askeri Müdahalenin yapıldığı gece evinde bulunan Gedik, askerler tarafından evinden alınarak Ankara Harp Okulu Binasına getirilmiştir. Bu süre içerisinde Gedik'in kendisini tutuklayan kişiler tarafından baskıya maruz kaldığı iddia edilmektedir. Bu durum da, Gedik'in üzerinde büyük bir öfkenin olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Ancak, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi içerisinde en önemli konulardan bir tanesi Namık Gedik'in ölümüdür. Gerek dönem araştırmacılarının çoğunluğu, gerekse kamuoyu tarafından en çok üzerinde durulan ve bilinen konu, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi neticesinde Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın, idam edilmiş olmalarıdır. Yani, 27 Mayıs denildiğinde bu üç devlet adamının idamları akıllara gelmektedir. Oysa ki belki de, DP döneminin en önemli Bakanlarından ve o dönem için, kamuoyunu en çok işgal eden haberlere konu olan Namık Gedik'in, tutuklu bulunduğu Harp Okulu'ndaki ölümü çoğu kişi tarafından bilinmemektedir.

Gedik'in ölümü resmi kayıtlara intihar olarak geçmektedir. Ancak, bu konudaki tartışmalar devam etmektedir. Gedik'in yaşayan az sayıdaki akrabası arasında yer alan gelini Emine Gedik, Namık Gedik'in ölümünün ardından cenazenin ailesine gösterilmediği ve bir zaman sonra ailesine cenazelerini almaları gerektiğinin söylendiğini ifade etmektedir. Ayrıca Emine Gedik, Namık Gedik'in öldüğü gün, Harp Okulu Binasında bulunan Zekiye Hemşire isimli tanıdıklarının, Gedik'in buradaki askerler tarafından baskı ve hakaretlere maruz kaldığını söylemesi önemlidir. Gedik'in ölümünün ardından, cenazenin ailesine gösterilemeden aileden

belli sayıda kişiler ve görevliler kontrolünde, Ankara Asri Mezarlığı'na gömülmüş olması da ailesini önemli ölçüde hayal kırıklığına uğratmıştır. Namık Gedik'in gelini Emine Gedik, bu konu ile alakalı, içinde Namık Gedik'in olduğu söylenen tabutun, aileye gösterilmemesinin kendilerini olumsuz yönde etkilediğini hatta tabutun içerisinde Gedik'in olup olmadığı konusunda bile şüpheye sevk ettiğini aktarmaktadır. 1954-1960 arasında İçişleri Bakanlığı yapmış ve dönem basını ve kamuoyu tarafından çok iyi tanınan Dahiliye Vekili Namık Gedik'in ölümü, Türk Demokrasisi ve DP adına çok büyük bir kayıp olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Bakanlık dönemi incelendiğinde Gedik, Menderes'in etkisinde kalmış bir Bakan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra zaman zaman da, Menderes'i yönlendirdiği bilinmektedir. Bu duruma Çanakkale-Geyikli olaylarında gösterdiği tutum örnek verilebilir. Gedik DP döneminde Başvekile bağlılığı ile ön plana çıkmıştır. Başta CHP lideri İnönü olmak üzere muhalefetin korkusuzca üzerine gitmiştir. Bunda Menderes'ten güç aldığı aşikardır. Onun bu tutumu, bir takım basına da yansıdığı üzere muhalefetin tepkisine neden olmuştur. Bu minvalde DP dönemi hadiseleri, iktidar-muhalefet ilişkileri ve dönem siyaseti değerlendirilirken Dahiliye Vekaleti ihmal edilmemesi gereken bir makam olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü hükümetler kanuna mugayir hareketleri kolluk gücünü kullanarak bastırmaktadırlar. Kolluk gücü de Dahiliye Vekaleti marifetiyle sevk ve idare edilmektedir. Dolayısıyla Dahiliye Vekilinin tutum ve davranışları iktidar-muhalefet, iktidar-basın ve iktidar-halk ilişkilerini etkileyen en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir. Gedik'in Dahiliye Vekilliği görevini icra ederken hükümetin politikalarını harfiyen uygulaması, onun başta muhalefet olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerinin tepkisini çekmesine sebep olmuştur. Gedik, uzun yıllar Dahiliye Vekilliği yapmış ve Menderes'in itimadını kazanmıştır. Ancak DP'nin son dönemlerinde yaşanan bazı hadiselerde Menderes ve bir takım bürokratlar tarafından Gedik de sorumlular arasında addedilmiştir. Namık Gedik'in bu şekilde anılmasında Yassıada duruşmaları esnasında hayatta olmamasının büyük bir payı vardır.

KAYNAKÇA

- Abdolvahap, Akıncı: "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, Nisan/2014, s.55-72.
- Ağaoğlu, Samet: **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ahmad, Feroz: **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, 1995.
- Ahmad, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul, 2007.
- Akbaba Dergisi
- Akbulut, Dursun Ali: "Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri ve İnkılabı Karşı Tepkiler", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Ankara, 2006, s.47-56.
- Akdoğan, Pelin: **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.
- Akgündüz, Ahmet: **Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi**, Acar Basım, Ankara, 2013.
- Akis Dergisi

- Akkaya, Ahmet Yaşar: **Demokrat Parti'nin Azınlık Politikası**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Akkaya, Ahmet Yaşar: **Menderes ve Azınlıklar**, Mühür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Akkaya, Bülent: **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç Güvenliği**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2010.
- Akkuş, Süleyman: **Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri (1950-1954)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2016.
- Akşam Gazetesi
- Akyaz, Doğan: **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Akyol, Kadir: **Cumhuriyetin Kurucu Kadrolarından Bir Kimlik Analizi: Şükrü Kaya (1883-1959)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010
- Alp, Barış: **Demokrat Parti (DP)'nin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray, 2019.
- Altaş, Sedat: **Çarıklı Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2011.

- Altınkaş, Evren: "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TPCF ve SCF", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 29, Mart-Nisan/2012, s. 2-16.
- Altuğ, Kurtul: **Kuvayı Milliye'den Anadolu'nun İhtilaline Cumhuriyetten 27 Mayıs'a Demokrasi Serüveni Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Anadol, Cemal: **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2004.
- Apuhan, Recep Şükrü: **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- Apuhan, Recep Şükrü: **Öteki Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996.
- Arcayürek, Cüneyt: **Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.
- Arslankaya, Sultan: **Muhalefet-İktidar Çatışmasından Yeni Anayasa Sürecine İsmet İnönü (1950-1961)**, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2019.
- Asker, Ayşe: **Askeri Darbeye Doğru**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2013.
- Aslan, Emel: **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2014.

- Atayakul, Fatma Alev: **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Aybars, Ergün: **Ulusal, Laik, Sosyal Hukuk Devleti, Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitapevi, İzmir, 2000.
- Aydemir, Şevket Süreyya: **İhtilalin Mantığı**, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aydemir, Şevket Süreyya: **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011.
- Aydın, Ayşe: **Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve TBMM (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Aydoğan, Erdal;
Mahmutoğlu, Tansu Barış: "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, 2013, s113-142.
- Aydoğmuş, Çiğdem: **İstanbul Basımına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960) (Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Vakit Gazeteleri)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011.

- Aymalı, Ömer: **Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulmasının Fikri Temelleri (1929-1938)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005
- Baban, Cihat: **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1970.
- Babaoğlu, Resul: "Nutuk ve Hatıralar Ekseninde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Olayı ve Süreci", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: XXII, 2012, s.63-108.
- Babaoğlu, Resul: "Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları", **History Studies International Journal of History**, Cilt: 4, Sayı: 4, Kasım 2012, s.16-34.
- Babaoğlu, Resul: **6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955-1959)**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2012.
- Bakan, Selahaddin; Özdemir, Hakan: "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2013, s. 373-397.
- Bali, Rifat N.: **6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar-Hatıralar**, İstanbul, 2018.
- Bali, Rifat N.: "Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, Cilt: 28, Sayı: 165, s.47-59.

- Barlas, Mehmet: **Rüzgar Gibi Geldi Geçti**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005.
- Başa, Şafak: "Dahiliye Vekaleti Kuruluş ve Kurumsallaşma Dönemi: 1920-1930" **T.C İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Editör: Mehmet Çelik, Ankara, 2015.
- Başa, Şafak: **Kurumsallaşma Bağlamında Dahiliye Nezareti'nden Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş (1920-1923)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2012.
- Başar, Ahmet Hamdi: **Demokrasi Buhranları**, İstanbul, 1956.
- Başar, Ahmet Hamdi: **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960.
- Başer, Edip: **Kanatsız Uçmak Ana Babasız Çocukluktan Ordu Komutanlığına**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2014
- BCA 10-9-0-0 / 109-339-7.**
- BCA 30-1-0-0 / 67-423-7.**
- BCA 30-11-1-0 / 267-28-16.**
- BCA 30-18-1-1 / 19-35-19.**
- BCA 30-18-1-2 / 154-84-10.**
- Belçer, Belig: **27 Mayıs 1960 Yassıada Faciası Meşru Müdafaa Hakkımızı Kullanıyoruz**, Bilgem Basın Yayın, İzmir, 1988.

- Belç, Belç: **Politikada 30 Yıl**, 1978.
- Belge, Murat: "Türkiye'de Siyasi Düşüncenin Ana Çizgileri", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler**, İletişim Yayınları, Cilt: 9, İstanbul, 2009, s.39-62.
- Benhür, Çağatay: "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", **Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı: 17, 2007, s.61-75.
- Berkes, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Beyhan, Mehmet Ali: "Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 39, İstanbul, 2010, s. 209-210.
- Biberoğlu, M. Kemal: **Yassıada Kararları ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1996.
- Birand, Mehmet Ali; Dündar, Can; Çaplı, Bülent: **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, İstanbul, 2006.
- Birgit, Orhan: **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul, 2012.
- Birlik, Gültekin Kamil: **Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

- Bozdağ, İsmet: **Devlet Kavgası Atatürk-İnönü, İnönü-Bayar**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Bozdağ, İsmet: **Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Bozdağ, İsmet: **Menderes...Menderes...**, Emre Yayınları, İstanbul, 1997.
- Burçak, Rıfkı Salim: **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Ankara, 1998.
- Burçak, Rıfkı Salim: **Türkiye'de Milli İradenin Zaferi**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1994.
- Burgaç, Murat: "1946 Seçimlerinde Propaganda", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı: 26, Bahar/2013, s. 163-184.
- Büyük Doğu Dergisi
- Büyük Doğu Gazetesi
- Canatar, Mehmet: "Kethüda", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2002, s.332-334.
- Carter Vaughn, Fındley: "Pertev Mehmed Said Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, 2007, s.233-235.
- Cengiz, Yasin: **Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kapanışı Sonrasında Mutedil-Muhallif Bir Kimlik Olarak Ahmet Ağaoğlu ve Basındaki Sesi: 'Akın'**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.

Ceylan, Alper: **6-7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basınının Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Ceylan, Süleyman: **Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi

Cumhuriyet Gazetesi

Çakmak Aşçı, Züleyha: **İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Çakmak Dergisi

Çakmak, Büşra: "Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları", **Tarihte Kıbrıs II**, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, İstanbul, 2017, s.857-862.

Çakmak, Celal: **Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

- Çakmak, Fevzi: "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar (1945-1950)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:17, Sayı: 34, Bahar/2017, s.319-348.
- Çapar, Selim: "1930-1946 Döneminde Dahiliye Vekaleti", **T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Editör: Mehmet Çelik, Ankara, 2015, s.143-224.
- Çavdar, Tefvik: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, İmge Yayınları, Ankara, 2013.
- Çaylak, Adem: **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
- Çelebi, Onur: "Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri", **Turkish Studies**, Cilt:10/1, Kış/2015, s.251-272.
- Çetinkaya, Selma: **Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1954-1960)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2015.
- Çizmeli, Şevket: **Menderes Demokrasi Yıldızı**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007.
- Çolak, Filiz: "İzmir'de 29 Mayıs 1946 Seçimlerinin (Hileli Seçim) Provası: 1946 Belediye Seçimleri", **Tarih Okulu**, Sayı: 13, Sonbahar-Kış/2012, s.1-14.

- Dağlıoğlu, Burcu: **1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep, 2019
- Demir, Şerif: "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları" **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 2007, s.37-63.
- Demir, Şerif: **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.
- Demirbaş, Burhan : **II. Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Demirbilek, Sinan: **Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada**, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak, 2012.
- Demirer, Mehmet Arif: **Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü 27 Mayıs ve Sonrası**, Demokrat Parti Yayınları, No:4.
Demokratik Uşak Gazetesi
- Deniz, Didem: **1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitapevi, Ankara, 1986.

- Dikici, Ali: **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İç Güvenliği**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006.
- Dikici, Ali: "27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Polisi" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:30, Sayı: 89, Temmuz/2014, s.11-60.
- Dikici, Ali: "Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 5, Kış/2009, s.62-94.
- Dikilitaş, Osman Sait: **Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2007.
- Doğan Yurdakul, F. Cengiz Erdinç: **Adalet Savaşçısı Menderes'in Avukatı Burhan Apaydın'ın Anıları**, İstanbul, 2012.
- Dr. Gedik, Namık: **Namık Gedik Şiirler**, Hürriyet Ofset, 1979.
- Dr. Sarol, Mükrem: **Bilinmeyen Menderes**, Cilt:1, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2014.
- Dursun, Davut: **Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.
- Dünya Gazetesi
- Emiroğlu, Atiye: **Hasan Polatkan'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010.

- Engin, Vahdettin: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.
- Eraslan, Cezmi: "Türk Basınında Balkan Paktı Değerlendirmeleri", **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 29-31 Mayıs 1995, s.63-69.
- Eraslan, Cezmi: "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:6, Sayı: 22, 1998, s.142-157.
- Ercan, Zühal: **Demokrat Parti İle İlgili Bibliyografya Çalışması**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013.
- Erdoğan, Caner: "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Sürecinin Çözümlemesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 51, Ağustos 2017, s.271-279.
- Erdoğan, Ümit: **Demokrat Parti ve 1960 İhtilali**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006.
- Erdoğan, Abdullah Teyfur: **Dahiliye Nezareti Teşkilatı Tarihi (1836-1922)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

- Ergun, A. Yavuz: "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Üzerine İktisadi Bir İnceleme", **Belgi Dergisi**, Sayı: 7, Kış/2014, s.837-844.
- Eroğul, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.
- Ertem, Barış: "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık/2010, s.71-92.
- Gerçel, Alim; Bilgehan, Mehmet: "1944 İrkçılık-Turancılık Davası (Tutuklamalar-Muameleler-İşkenceler)", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sene:40, Sayı: 472, Nisan/2017, s.1-8.
- Goloğlu, Mahmut: **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gökçal, Olgun: **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Gözcü, Alev: **Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar-Muhalefet İlişkileri ve Kamuoyu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Gülen, Ahmet: **Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

- Gündüz, Mehmet: **Demokrat Parti'ye Karşı Muhalefet ve Milli Muhalefet Cephesi (1956-1960) (CHP, Hür Parti, CMP)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Güneş, Günver: "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 39, 2006, s.118-146.
- Güneş, İhsan: "II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı:1, 1990, s.172-269.
- Güneş, İhsan: **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.
- Güngör, Süleyman: **Muhalefette CHP**, Alternatif Yayınları, Ankara, 2004.
- Gürcan, Gürhan: **6-7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Gürses, Umut: **Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Güven, Cemal: "Misak-ı Milli: Türkiye'nin İstiklal ve İstikbal Esasları", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:20, 2018, s.107-128.

Güven, Dilek: "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", **Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, Sayı: 141, Eylül 2005, s.38-49.

Güven, Dilek: **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul, 2012.

H. Emre, Oktay: **Yassıada Menderes'in Gözyaşları**, Akis Kitap, İstanbul, 2015.

Haktankaçmaz, M. İlker: **Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Merkez Analizi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Halaçoğlu, Yusuf: "Adıyaman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:1, İstanbul, 1988, s.377-379.

Halkçı Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Işık, Salih: **Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011.

İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dahiliye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü.

İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü.

İçişleri Bakanlığı Arşivi, Dahiliye Vekaleti Özlük İşleri Genel Müdürlüğü Vukuat Fişi.

İçişleri Bakanlığı Arşivi, İçişleri Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü.

İçişleri Bakanlığı Arşivi, İstanbul Vilayeti Sicil Kalemi,SarıyerKaymakamlığı Tahrirat Kalemi.

İlter, H. Alparslan:

Türk Emniyet Teşkilatı (1945-1955), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2005.

İnan, Afet:

Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

İnce, Erdal:

"Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", **ÇTTAD**, Cilt:13, Güz/2006, s.59-78.

İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami:

İhtilalin İcyüzü, Toker Matbaası, İstanbul, 1965.

İpşirli, Mehmet:

"Dahiliye Nezareti", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s.414-416.

İstanbul Ekspres Gazetesi

Kaçmazoğlu, H. Bayram:

Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, İstanbul, 2012.

Karakaş, Ömer:

"1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:29, Sayı: 86, 2013, s.103-134.

Karakoyunlu, Yılmaz:

"Beyoğlu'nda Nümayişten Yağmaya", **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.58-63.

- Karaköse, Hasan: "Yakınçağ'da Kırşehir", **Kırşehir (Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası)**, Editör: Yaşar Özüçetin, Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara, 2013, s.219-226.
- Karaköse, Selda: **Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Karataş, Murat: "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, s.506-524.
- Karayaman, Mehmet: **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İçyüzü**, Uşak Akademi Kitap Pazarlama, Uşak, 2013.
- Kargalı, Oktay: **6-7 Eylül Sürecinde Basının Rolü ve Azınlıklara Karşı Tutumunun Değerlendirmesi**, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Karpat, H., Kemal: **Türk Demokrasi Tarihi**, Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2012.
- Karpat, H.,Kemal: **Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

- Kaştan, Yüksel: "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006, s.124-140.
- Kaya, Yakup: **Bir Devlet ve Siyaset Adamı Şükrü Kaya**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2012.
- Kayış, Yasin: "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", **ÇTTAD**, Cilt:7, Sayı:16-17, Bahar-Güz/2008, s.397-419.
- Kılıçdere, Arzu: "İzmir'de 6-7 Eylül Olayları", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 20002, Şubat 2000, s.34-41.
- Kılınçkaya, Derviş: "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sene: 8, Sayı: 15, Bahar/2012, s.4-18.
- Kırkpınar, Leyla: "Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:18, Sayı: 36, Bahar/2018, s.349-359.
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kim Dergisi
- Kirişcioğlu, Nusret: "Yassıada Kumandanına Cevap Yassıada İmralı Kayseri Gerçekleri 2", Baha Matbaası, İstanbul, 1971.

- Kirman, Emin: **Çok Partili Sürece Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006.
- Kocabaş, Süleyman: **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları ve İzmir Topkapı Olayları 30 Nisan - 4 Mayıs 1960**, İstanbul, 2011.
- Kocabaş, Süleyman: **27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Yeşilhisar Kayseri Olayları 17 Şubat-3 Nisan 1960**, Kayseri, 2010.
- Koçak, Cemil: **İkinci Parti Türkiye'de İki partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Koçak, Mustafa: "Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 38, 2018, s.85-148.
- Kongar, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002.
- Köksal, Ahmet: **Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004.
- Küçük, Cevdet: "Misak-ı Milli", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, İstanbul, 2005, s. 173-175.

- Küçük, Mehmet: **Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.
- Levis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004.
- Yücel, M. Serhan: "Menderes Dönemi (1950-1960)", **Türkler**, Cilt:16, Ankara, 2002, s.835-853.
- Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Martin, Volkan: "Misak-ı Milli'nin Kabulü ve İstanbul'un İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin Önemi ve Etkisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVIII, 2018, s.257-295.
- Metin, Mehmet: **Demokrat Parti Döneminde Kayseri Olayları**, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018.
- Milliyet Gazetesi
- Mirkeleamoğlu, Necip: **Okyanusta Bir Kayık Hayattan, Siyasetten Hatırlar ve Notlar**, Aşina Kitaplar, Ankara, 2007.
- Miş, Nebi: **Güvenikleştirme Teorisi ve Türkiye'de Güvenikleştirme Siyaseti**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2012.

- Mutlu, Sevdâ: "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek Dilek Sistemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, 2013, s.53-102.
- Mütercimler, Erol; Öke, Mim Kemal: **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- Nadar, Senem: **Türkiye Cumhuriyeti'nin XXIII. Hükümeti Döneminde Çıkarılan Kanunlar ve Bu Kanunların Çıkarılması Sırasında Yaşanan İktidar Muhalefet İlişkisi**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2011.
- Naskali, Emine Gürsoy: **Yassıada Zabıtları XII**, İstanbul, 2014.
- Nergiz, Ahmet: **Türk Siyasal Hayatında Celal Bayar'ın Söylemsel Açıdan Rolü ve Etkisi (1946-1960)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017.
- Nesin, Aziz: **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınları, İstanbul, 1987.
- Neziroğlu, İrfan; Yılmaz, Tuncer: **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Cilt: 2, Ankara, 2013.
- Oktay, H. Emre: **Türk Tarihinin Kayıp Yılları 27 Mayıs Bu Bir İhtilal Değil Darbedir**, Akis Kitap, İstanbul, 2013.
- Okyar, Osman; Seyitdanlıoğlu, Mehmet: **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997.

- Olgun, Erhan: **27 Mayıs Askeri Müdahalesinde On Dörtler Olayı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016.
- Olgun, Kenan: "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 79, 2011, s.1-36.
- Gün, Önder: **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960- Tahkikat Komisyonun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Öz, Eyüp: "İzmir ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 5, 2015, s.410-440.
- Özalper, Mehmet: "Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2014, s.117-136.
- Özcan, Canan: "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Eylül/2018, s.176-202.
- Özcan, Mert: "Ayan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:4, İstanbul, 1991, s.195-198.
- Özdağ, Ümit: **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997.

- Özküçük, Adem: "Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri (1946-1957), **Tarih Okulu**, Sayı: 12, Ocak-Nisan/2012, s.95-115.
- Özsakallı, Mehmet: **Yassıada Yargulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009.
- Özüçetin, Yaşar: **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.
- Özüçetin, Yaşar; Gök, Hacı Veli: "Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Aldığı Ekonomik Bir Tedbir: Varlık Vergisi", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3, 2010, s.279-307.
- Paksoy, İrfan: **Tek-Parti Dönemi Siyaset Kültürünün Sonrası Döneme Etkileri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2008.
- Pancaroglu, Ferruh: **Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu**, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006.
- Perin, Mithat: **Menderes'i Kim Astırdı**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1995.
- Resmi Gazete**
- Sakin, Serdar; Dokuyan, Sabit: **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013.

- Sancaktar, Caner: "Türkiye'de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri", **Bilge Strateji**, Cilt.4, S.7, Güz/2012, s.31-64.
- Sarısözen, Güner: **Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960**, Demokrat Kulübü Yayınları, Ankara, 1998.
- Sarıtaş, Tuğrul: **Arka Bahçede Neler Oldu Adnan Menderes**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 2013.
- Selvi, Haluk: **Büyük Millet Meclisi'nde Celalettin Arif Bey 1875-1930**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1994.
- Sezen, Saim: **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.
- Sezgin, Ömür; Şaylan, Gencay: "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt.8, İstanbul, 1983, s.2043-2051.
- Son Posta Gazetesi
- Şahin, Enis; Tunç, Bilal: "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s.31-69.
- Şarman, Kansu: "Komünistler Yapmıştır Yakalayın", **Popüler Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s.64-73.

- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin: "12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, 2012, s.77-100.
- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin: **Türk Siyasal Muhafazakarlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Ankara, 2011.
- Şimşek, Mehtap: **27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007.
- Şirin, Sinem: **Birinci Meclis Döneminde Siyasal Rejim ve Yürütme Yetkisi 1920-1923**, İstanbul, 2013.
- Şur, Şükrü: **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Tansel, Betül: **Türkiyeli Ermeniler ve Ermeni Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.
- Taşkesen, Abdullah: "Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 14, 2017, s. 9-26.
- Tayhani, İhsan: "Kıbrıs Hava Sahasının Önemi ve Kıbrıs'ta Havacılık Faaliyetleri", **Tarihte Kıbrıs II**, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, İstanbul, 2017.

TBMM Tercüme-i Hal Kaydı

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

Tekerek, Meltem:

"Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Müstakil Grup", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:15, Sayı: 57, Güz/2015, s.147-172.

Teksoy, Beril Yaşar:

Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.

Temiz, Neriman:

1952-1962 Yılları Arasında Hilmi Ziya Ülken ve Düşünceleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Tercüman Gazetesi

Çavdar, Tevfik:

"Serbest Fırka", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt.8, İstanbul, 1983, s.2052-2059.

Timur, Taner:

Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1993.

Toker, Metin:

Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.

Tokgöz, Oya:

Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim, Ankara, 2010.

- Tokmak, Mustafa: **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Törenek, Mehmet: "Peyami Safa ve Türk Düşüncesi Dergisi", **Erdem Dergisi**, Sayı: 62, 2012, s.237-250.
- Tuğluoğlu, Fatih: "Demokrat Parti'nin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Zile Hadisesi", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 15, 2016, s.155-183.
- Tuncay, Başak: **Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2014.
- Tuncer, Erol: **1954 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2011.
- Tuncer, Erol: **1957 Seçimleri**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.
- Tunçay, Mete, vd.: **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cilt: 4, İstanbul, 1995.
- Tunçkanat, Haydar: **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.
- Turan, Murat: "Batı Anadolu'da Hürriyet Meydan Savaşı: Manisa Örneğinde 1946-1950 Seçimleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.7, Sayı: 29, s.783-795.

- Tutar, Yelda: **1961 Yassıada Duruşmalarının İstanbul Basınına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009.
- Türkeş, Alparslan: **27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul, 1977.
- Tüzün, Süleyman: **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk İç Politikasında Dış Türkler Meselesi (1939-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.
- Ugan, Ahmet Ali: **İsmet İnönü Dönemi Türkiye'sinin İç ve Dış Politikasına Genel Bir Bakış (1938-1950)**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2014.
- Ulay, Sıtkı: **General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1968.
- Ulus Gazetesi
- Us, Asım: **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 2012.
- Uzun, Hakan: "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, Cilt:13, Sayı: 26, Bahar/2013, s.139-161.
- Ünal, Oğuz: **Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Yönetimine Geçiş Süreci**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.

Vatan Gazetesi

Payaslı, Volkan:

"Tek Parti İktidarı'ndan Doğmuş Bir Denetim
Organı: Müstakil Grup (1939-1946)", **Çağdaş
Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:14,
Sayı: 28, Bahar/2014, s.175-197.

Weisband, Edward:

İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, İstanbul, 2002

Yalçın, Ercan:

"Kurtuluş Savaşı Komutanları Ekseninde
Cumhuriyet Rejimi Tartışmaları", **ÇTTAD Dergisi**,
Cilt: 10, Sayı: 22, Bahar/2011, s. 115-139.

Yalçın, Semih, v.d.:

Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Ankara,
2004.

Yalman, Ahmet Emin:

Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim,
Cilt: 4, 1993.

Yanar, Halil İbrahim:

**Demokrat Parti Döneminde Azınlık Hakları ve 6-
7 Eylül Olayları**, Karamanoğlu Mehmet Bey
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman,
2015.

Yaşar, Beril:

**Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-
1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
İzmir, 2010.

Yavuzalp, Ercüment:

Menderes'le Anılar, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.

Yeni İstanbul Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

- Yetkin, Bilgen: **İbrahim Ethem Menderes (Siyasi Hayatının Demokrat Partili Yılları)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2018.
- Yıldırım, Yılmaz: **Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- Yıldırım, Sinan: "1950 Seçimleri ve Propaganda", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı: 6, 2004, s.131-157.
- Yıldız, Ahmet: **İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler**, Alan Yayınları, İstanbul, 2002.
- Yılmaz, Ensar: "1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, s.177-188.
- Yılmaz, Hüsamettin: **Demokrat Parti'nin İrticaya Bakışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İzmir, 2004.
- Yılmaz, Nihat, v.d.: "Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyana Değerlendirmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 3, 2013, s.263-284.

Yüceer, Saime: "Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", **Türkler**, Cilt.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.534-543.

Yüksel, Mehmet: **Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Araştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008.

Zafer Gazetesi

Zenginoğlu, Christina: **6-7 Eylül 1955 Olaylarına Götüren Etken ve Aktörler**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

Zürcher, Eric Jan: **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Zürcher, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

(Çevrimiçi),<http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>. (18.06.2019).

(Çevrimiçi),<https://www.sakarya.bel.tr/tr/Sayfa/sakarya-rehberi/1>. (23.08.2019).

Afyoncu, Erhan, "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi",**Sabah**,27Mayıs 2020,(çevrimiçi),<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (01.06.2020).

Arda Gedik (Konuşmacı), Fatih Altaylı (Modaratör),
25 Ocak 2009, **Teke Tek Programı**, Haber Türk.
(Çevrimiçi),<https://www.youtube.com/watch?v=QQCeUExcXps&t=140s>. (20.04.2020)

MSB Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
<https://www.msb.gov.tr/Bakanlar> (15.02.2020).

Pulur, Hasan, "1957 Seçimini Hatırlarsınız",
Milliyet, 3 Nisan 2009,
(Çevrimiçi),<http://www.milliyet.com.tr/secimini-hatirlarsaniz/hasanpulur/yasam/magazinyazardetay/03.04.2009/1078862/default.htm>. (04.09.2019).

Saygı Öztürk, "İşte Güneydoğu'nun Mayın Haritası",
Hürriyet, 30.05.2009
(Çevrimiçi),www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-guneydogunun-mayin-haritasi-11759054.
(10.02.2019).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP1.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP3.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP5.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP6.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP7.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP9.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP14.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP15.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi
(Çevrimiçi),<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP18.htm>. (25.12.2018).

TBMM Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf.(19.03.2020)

TBMM Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secim_cevireleri?p_secim_yili=1957.(21.02.2020)

TBMM Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf. (02.11.2018)

YSK Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
<http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>.(02.06.2019).

YSK Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007.
(01.02.2019).

YSK Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007.(13.06.2019).

YSK Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-seçimleri/3007. (13.06.2019).

YSK Resmi İnternet Sitesi (Çevrimiçi),
<http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>.
(12.11.2018).

Zaman, Ekrem Murat, "Zonguldak Tarihinden",
Halkın Sesi,
(Çevrimiçi),**HalkınSesi**,<http://www.halkinsesi.com.tr/zonguldak-tarihinden-seyhp-makale,934.html>,
08.06.2014. (28.10.2019).

EKLER

Ek-1. Namık Gedik'e Ait Seçim Mazbatası. (TBMM)

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait TUTANAK								
AYDIN İİ								
			ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananla- rın sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	Rakamla	Yazı ile				
Namık GEDİK	İstanbul 1327	Doktor	(76930)	yetmiş altı bin dokuz yüz otuz..	(154.398)	(140.244)	yoktur	

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda (76.930) oy ile Namık GEDİK
ilimiz Milletvekilliğine seçilmiş olduğuna gösterir bu tutanak kurulumuz tarafından kendisine verildi. 16 / 5 / 95

Başkan
Hamdi İYİĞÜN
Üye
Abdurrahman AKTUN
Üye
Şüleyman ERAYDIN
Üye
Cevat ULKU
Üye
Mitat LEVENT
Üye
Fahri EMNALAR

Üye
Mazaffer KIRIMLI
Üye
Mahmut ORAL
Üye
Nuri KÜSKÜ
Üye
Mehmet Ali DENKER
Üye
Rifat KODIK

Ek-2. 1955 Yılı Mayıs Ayına Ait Asayiş Raporu. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

4. İYUN 1955

1955 / 195

Ozu: 1955 yılı Mayıs ayı-
na ait asayiş raporu Hk.

Şube	Dosya	Numara
6.C	61114-1	52414

Başvekâlet Yüksek Makamına

İlişği : 6

1) 1955 yılının Mayıs ayı içinde memleket dahilinde asayiş bozucu herhangi bir hâdise vukubulmamıştır.

Bu ay içinde işlenen umumi suç miktarında ; ilişik (1 numaralı) cetveldən de mütalâa buyrulacağı üzere, 1954 yılı Mayıs ayı içinde işlenen suç miktarına nazaran (95) vak'a azalma kaydedilmiş bulunmaktadır.

2) Zabıta kuvvetlerimiz tarafından Mayıs ayı içinde muhtelif mntakalarda yapılan aramalarda ve suç delili olarak sanıklar ve kaçakçılar üzerinde muhtelif cins (57) adet mavzer tüfengi ile (276) adet tabanca, (83) adet av tüfengi, muhtelif cins (5812) adet mavzer mermisi, muhtelif cins (1070) adet tabanca mermisi ve (608) adet kesici silâh elde edilerek suçlular ile birlikte Adliyeye tevdi edilmiştir.

3) 1955 yılı Mayıs ayı içinde hudut mntakalarımızda çapul maksadile herhangi bir tecavüz vak'ası vukubulmamıştır.

4) Geçen aylara ait vak'a faillerinden olup firarda bulunan ve takip edilmekte olan gasp vak'ası suçlularından (2), Cezaevi firarilerinden (10), hayvan hırsızlığı suçlularından (17) ki cem'an (29) suçlu daha tutularak adliyeye teslim edilmiştir.

5) Yukarıda arzolunan vak'aların vukubulduğu bölgelere ait kroki ile bu vak'aların hangi Vilâyetler dahilinde ve ne gibi sebepler tahtında yapıldığını gösterir (2-3-4 numaralı) cetveller ilişik olarak sunulmuştur.

Saygı ile arz ederim.

6) Başvekâlet Yüksek Makamına, Riyaseticumhur Umumî Kâtipliğine sunulmuştur.

Dahiliye Vekili
B. Ö. Ö. Ö.

641 kros 2

4. İYUN 1955

6.7.1955

Başvekâlet Hususî Kâtip Yardımcısı

Tarihi	Sayı	Eki
6.4.1955	3888	
030	01	

Kayıtlı iken Dosya sayısına numara ve tarihin zikri rica olunur.

67423 7

6-7-1955

BASVEKÂLET EVRANI

Tarih	Numara	Let
6-7-1955	213	6

Ek-3. 6-7 Eylül Olayları ile İlgili Fotoğraf (BCA)

Ek-4. Cumhurbaşkanlığı Tarafından Namık Gedik'in İstifasının Kabulü.

4-266

Ankara, 10 Eylül 1955

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞIVI	
Yer	No : 3/6-29
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	3174-1

Başvekâlete

10 Eylül 1955 tarihli ve Zat ve Yazı İşleri
Umum Müdürlüğü 1945 sayılı yazıları karşılığıdır :

Dahiliye Vekâletinden istifa eden Namık Gedik'in
istifası kabul edilmiş ve Dahiliye Vekâletine, Millî
Müdafaa Vekili Ethem Menderes'in vekâleten tâyini
muvafık görülmüştür.

Reisicumhur

Ek-5. Namık Gedik'in Uşak Olayları ile İlgili 3 Mayıs 1959 Tarihli Zafer Gazetesi'nde Yayımlanan Beyanatı.

DAHİLİYE VEKİLİ İKAZ EDİYOR:

Halk Partisinin Büyük Ege taarruzu hakkında görüşlerini öğrenmek istediğimiz Dahiliye Vekili Doktor Namık Gedik, Anadolu Ajansına şu beyanatta bulunmuştur:

«Halk Partisinin başta reisleri olduğu halde kırk küsur mebus ve bazı gazetecilerle Ege Taarruzu namı altında ve şerefli millî mücadele tarihimizi istismar ederek, kendi partilerinden olmayan vatandaşları, idareyi ve hükûmeti adeta müstevli düşman olarak ilân ve kabul edip bunlara karşı fiilî harekete geçmek kararı ile girişmiş oldukları son derece ağır tahrik hareketleri şu anda bütün vahametiyle devam etmektedir. Manisa Valisine, Mebusları tarafından İzmir yolu üzerinde uğrayacakları Turgutlu kasabamızda karşılıklı olarak tahrik ettikleri vatandaşlar arasında çok müessif hâdiselerin çıkması ihtimalini bildirmek ve kanun tatbikcisi bulunan vilâyeti ve idareyi baskı altında tutmak suretiyle muhtemel hâdiselere vâkıf bulunduklarını ifade etmişler, fakat bütün buna rağmen maksatlı seyahatlerine devam hususundaki kararlarını ve hareket tarzlarını şu ana kadar değiştirmemiş bulunmaktadırlar. Bu hususu gerek seyahatin maksadının anlaşılması ve gerekse âtiyen teveccüh edebilecek mesuliyetin tâyinine medar olacağı kanaatiyle aziz Türk umumî efkârının ıttılana arz etmeği vazifemizin icabı telâkki etmekteyiz.»

Ek-6 Kayseri-Yeşilhisar Olayları ile Alakalı Namık Gedik ve Kayseri Valiliği
Arasında 02.04.1960 Tarihli Yazışma. (BCA)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hareket sifre açığı

Geldiği yer : Ankara
Tarihi : 2/4/1960
Sastı : 6,5
Sayısı : 324

Kayseri Valiliğine

1 - Kayseride bugün önünün gelmesi müvasebetiyle tahrik edilmiş
Halk Partililerden asgari 10 - 15 bir kişilik bir kalabalığın her türlü
ummayışta bulunmak ve hatta daha ileri hakaretler ve teşebbüslerle giriş-
mek maksadıyla tertibat almakta olduğunu verdiğimiz malumatları öğren-
miş bulunuyorum.

2 - Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Karuru muvacehesinde tahrik ve
tertipler reticesi bu gibi umayışlar ve hatta daha ileri hakaretlerin
örlemesi Hükümetin ehemmiyetli bir vazifesi olarak karşınızdadır.

3 - Şimdiden malum olan bu karura karşı gelme hareketinin ne dere-
cefe kadar vahim bir teşebbüs olduğunu aşikardır. Bilebile ve göre göre
karurunayaklar altına alınmasına müsaade etmek katıyyen mevzu bahis ola-
maz.

4 - Bunun hilafına böyle bir umayışın yapılmasını tertipleyen Ha-
k Partisi Vilayet idare Kurulu azalarına ayrı ayrı karuru harfi harfi
ne tatbik edileceğini bu emrimizin alındığı andan itibaren derhal imza
mukabilinde tebliği karuru vazufelerimizi ifasında alacak tedbirleri
başlangıcı olmak lazım gelir. Karuruları ihlal maksadıyla girişilen
bu teşebbüslerin tahrikçileri ve tertipçileri olarak her türlü retice
ve akibetten birinci derecede mesul olacaklarını tebliğimiz esnasında
kardilerine ifade etmeniz lazım gelir.

5 - Karuruları karşı gelme hareketinin ne şekilde tertip edilmiş
ise ona karşı tedbirlerinizi ve nelerden ibaret olduğunu Vekaletе der-
hal bildirmenizi rica ederim.

6 - Yeşilhisar hadiseleri müvasebetiyle ve Hükümet basmaya kadar
ileri götürülmüş müesseret gözönünde bulundurlursa Vilayetinizde umumî
asayişin son derece vahim bir vaziyet arz etmekte olduğu aşikardır. Hat-
ta bu itibarla Vilayetinizin asayişinin muhtel bulunduğunu kabul etme-
mek mümkün değildir. Bunu bilerek ve tahriki söz raddeye götürmekten
başka bir mara ifade etmeyen böyle bir seyahatin böyle bir zemanda ter-
tibi bizatihi maksatlı ve vahim bir teşebbüs telakki edilmek icabeder.

7 - Bu izahatın da nazarı dikkate alınarak 5'inci maddede söyledigimiz
gibi tedbirlerinizin nelerden ibaret olduğunu bize hemen bildir-
mekle beraber umumî vaziyet hakkında mutalea ve de buna ekleme ve za-
ruridir. Bu küçük müessif bir hadiseyi ve karura karşı kıyam hareket-
lerini önleyebilmek için elinizde bulunan zabıta ve izibat kuvvetleri
kafidir ? bu cihetini de derhal ve ayrıca bildirilmesini rica ederim.

8 - Hususî Kalem sifre 324 sayılıdır.

Dahiliye Vekili
Dr. Namık Gedik

010 09 2046305

Em. - 101 -

2.4.1960

20

Ek-7 Namık Gedik'in Gelini Emine Gedik (7 Ağustos 2018)

EK-8 Hasan Polatkan, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Namık Gedik.

EK-9 "Namık Gedik Şiirler" İsimli Kitaptan Gedik'e Ait Şiir.

ODAM I

Kimse girmez kapımdan, geceden başka benim
Ne bir ses duyacağım, ne bir ışık odamda..
Yılları çürütsem de gelmez merak edenim,
Duvarları yosunlu, camı kırık odamda..

Sırrımı söylemekten çekinirken herkese,
Ben kendimi odama verince geceleri;
Alçalan tavanında çıtırdayan her sese,
Söylerim içimdeki sırlı düşünceleri..

Gün gelip kapatınca gözlerimi içinde .
Taze bir mezar gibi yıkılacak duvarlar..
Ölüme yer vermeyen alemin sevincinde,
Odam, üstüme düşüp bir ana gibi ağlar.

Namık Kâşif

EK-10 Namık Gedik'in Gelini Emine Gedik ile 7 Ağustos 2018 Tarihinde

Yapılan Mülakat

Mülakat

Namık Gedik'in gelini Emine Gedik ile İstanbul-Moda semtinde bulunan evinde, 7 Ağustos 2018'de danışman hocam Fatih Mehmet Sancaktar ile birlikte bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Emine Gedik ile soru-cevap şeklinde gerçekleştirilen mülakat:

Soru: Emine hanım sizi biraz tanıyabilir miyiz?

Cevap: Babam 1946 Demokratlarından. Ankaralıyız. Babam 1957'de Ankara'dan milletvekili adayı idi ancak milletvekili olamadı. Ama kuruluşundan beri babam parti üyesi. Babamın ismi Hikmet Yazıcıoğlu. Gazetesi vardı, gazeteciydi. Hakimiyet Gazetesi. Ankara'nın yerel gazetesiydi. 1942 doğumluyum. 1950'de 8 yaşındayken babamın öğlen vakti kapıdan gelerek kazandık dediğini hatırlıyorum. Evde devamlı DP konuşulurdu. Namık Gedik ile aramızda herhangi bir akrabalık yoktur. İlkokulu bitirdikten sonra İstanbul Arnavutköy Kız Koleji'ne geldim. Burasını sınavla kazandım. Tatil dönemlerinde Ankara'ya giderdim. O arada Arda da Ankara'daymış. O da Namık Kemal Ortaokulu'nu bitirip Robert Koleji'ne gidiyor. Biz Arda ile Ankara'da sokakta oynarken tanıştık. Evliliğimizde ikimizin de ailesinin DP'li olması etkili olmuştur.

Soru: Namık Gedik'in ailesi hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Malatya'da şu anda Gedikoğulları ismi ile bilinen aile var. Gedik'in mensubu olduğu sülalenin bir kolu Malatya'da diğer bir kolu ise Trabzon'da. Ailenin Arapgir kolunun soy ismi Gedikoğlu. Diğerisi ise Gedik. Ama neden bu şekilde olduğunu bilmiyorum. Namık Gedik'in babasının adı Kaşif, annesinin adı Macide'dir. Namık Gedik'in üç kız kardeşi vardı. Kız kardeşleri Namık Gedik'ten rahmetli ağabeyciğim diye bahsederlerdi. Birbirlerine bağlı ve sevgi dolu çok hoş bir aileydi. Namık Gedik'in Nebahat, Nezehat ve Sabahat isimli üç kız kardeşi vardı. Bunlardan Nebahat, 16-17 yaşlarında verem hastalığından ölmüştü. Bunun etkisi altında kalan Namık Gedik verem doktoru olmaya karar vermiştir. Nezehat muallim okulunda okuyor ve ilk tayin yeri Bursa'nın İnegöl ilçesi. Daha sonra anne ve babası da onunla birlikte İnegöl'e gidiyorlar. Sabahat'ta ise küçükken merdivenden düştüğü için kalça çıkığı varmış. O yüzden boyu kısa kalmış. İlk başlarda bankada çalışan Sabahat daha sonra Adalet Partisi Kadın Kolları'na girmiştir.

EK-10.1.

Soru: Namık Gedik'in siyasete girmeden önceki yaşantısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Namık Gedik, birbirlerine bağlı tipik bir Türk ailesine sahipti. Gedik ailesi Malatya'nın Arapgir ilçesindendi. Ben babası Kaşif Bey ve annesini tanıdım. Ancak Namık Gedik'i tanımadım çünkü Arda Gedik ile 1963'te evlendik. Namık Gedik ile ilgili çoğu bilgiyi eşim Arda'dan aldım. Namık Gedik'in babası Kaşif Bey emekli bir memurdu. Siyasetle alakası yoktu. Namık Gedik ve eşi Melahat Gedik Atatürkçü ve bayrağa son derece düşkün insanlardı. Namık Gedik gençliğinde Türk Talebe Birliği üyesiymiş. Aydın'da bir DP mitingi oluyor. Eşi Melahat Gedik, Namık Gedik'i buraya götürmek istiyor. Namık Gedik devlet memuru olduğunu ve siyasete karışmak istemediğini dile getiriyor. Ancak neticede mitinge gidiyorlar ve bu miting vesilesi ile Namık Gedik ile DP arasında ilk temas kurulmuş oluyor. Melahat Gedik, Namık Gedik'e göre siyasete daha yatkın bir insandı. Namık Gedik ise kendi halinde, hastalarını iyileştirmek için uğraşan, eve gidip başlarında sabahlara kadar bekleyen ve parası olmayana ilaç veren başarılı ve fedakar bir doktordu. Şurası ilginçtir, biz Arda ile Aydın'ın Çine ilçesine gittik. Orada, 1960'dan sonra doğan çocukların çoğunun adının Namık olduğunu öğrendik. Yani Çine ilçesinde görev yapan Gedik bura halkı tarafından çok seviliyor. Namık Gedik ile Melahat Gedik'in tanışmaları ise şu şekilde oluyor. Namık Gedik'in babası Kaşif Bey'in İstanbul Üsküdar'da bir evi var. Burada oturuyorlar. Melahat Gedik'in küçük yaşta babası ölüyor. 17-18 yaşlarındayken de annesi ölüyor. Tek başına kalan Melahat Gedik Üsküdar'da oturan teyzesinin yanına gidiyor. Namık ve Melahat Gedik'in tanışmaları Üsküdar'da gerçekleşiyor. Ailesinde, önce Namık Gedik'in babası daha sonra da annesi vefat etmiş. Namık Gedik siyasete eşi Melahat Gedik vesilesi ile girdiği için, Namık Gedik'in kızı Ayla, "*babam, annemin yüzünden öldü*" derdi. Namık Gedik milletvekili olduktan sonra Ankara Kızılay'da Foto Apartmanı'nda kalıyor. Oğlu Arda'yı Namık Kemal İlkokulu'na (ya da ortaokulu) yazdırıyor. Ayla'yı da Ankara'da Kız Enstitüsü'ne yazdırıyor.

Soru: Namık Gedik'in siyasete girmesinde Melahat Gedik vesile oldu dediniz. Bunun dışında başka bir sebep var mıdır?

Cevap: O zamanlar Türkiye küçük. DP yeni kuruluyor. Parti yeni kurulurken Menderes, yerinde isim yapmış inanları partiye almaya özen gösteriyor. Gedik de, Aydın Çine'de ün yapmış bir doktor. Daha sonra Adnan Menderes'ten Namık Gedik'e partiye katılma teklifi geliyor.

EK-10.2.

Soru: Namık Gedik ve Menderes ilişkileri ne düzeydeydi?

Cevap: Menderes ailesi ile Gedik ailesi görüşüyorlardı. Bu görüşmeler 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra daha da sıklaşmıştır. Ancak daha önce de ailece görüşmeler olmaktaydı. Namık Gedik çocukları Arda ve Ayla hep beraber Menderes ailesi ile birbirlerine gidip gelirlerdi.

Soru: 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra Namık Gedik'in tutuklanması ve daha sonra ölümü ile alakalı Arda Gedik'in size aktardığı bilgiler ve sizin düşünceleriniz nelerdir?

Cevap: Arda büyük bir travma yaşıyor. O sırada 20 yaşındaydı. O dönemde Arda İsviçre Hukuk Fakültesi'nde okuyor. Mart ayında ablasının düğünü vardı. Arda 1960 Martında İsviçre'den Türkiye'ye düğüne geliyor. Düğünden sonra tekrar dönecek. Babası Arda'ya, "Gitme oğlum. İşler çok karışık, geri dönme burada yanımda ol" diyor. Bunun üzerine Arda, İsviçre'ye dönmüyor. Melahat Gedik, kocası Namık Gedik'in ölümünü şüpheli görmekteydi. Ancak Arda Gedik, babasının ölümü hadisesini intihar şeklinde kabul etmekteydi. Namık Gedik 27 Mayıs Askeri Müdahalesi neticesinde tutuklanmasının ardından ailesinden tıraş takımlarını ve küçük ihtiyaçlarını istiyor. Ailesi isteklerini küçük bir paket yaparak gönderiyor. Harp Okulundan bulunduğu süre zarfında hakaretlere maruz kalıyor. Onu revir bölümüne götürmüşler ve orada bulunanlar askerler tarafından, "Bu hırsız buraya niye getirdiniz. Buradan ilaç çalar şimdi?" şeklinde ithamlara maruz kalıyor. DP'liler Harp Okuluna girerken çift sıra halinde asker tarafından oluşturulan koridordan geçmişler ve bu sırada hakaretlere maruz kalmışlardır. Muhtemelen Namık Gedik de bu sırada benzer hakaretlere ve şiddete maruz kalmış olabilir. Gururlu bir kişiliğe sahip olan Namık Gedik, kendisine yönelik hakaret ve tacizlere karşılık vermiştir. Bu durum da, onun diğerlerine göre daha çok baskıya uğramasına sebep olmuştur.

Benim babam koyu bir Demokrat Partili idi. 30 Mayıs'ta bizim evin kapısı çalıyor. Evdekiler kapıyı açıyor. Kapıyı çalan kişi sanırım Haymana DP teşkilatından bir tanıdık. Babama hitaben Hikmet Abi, Namık Gedik öldü diyor. Harp Okulunun revir kısmında çalışan Zekiye Hemşire var. Bunu Zekiye hemşire söylemiş ona. Daha sonra öğlen bir ajansında Namık Gedik'in intihar ettiği haberi düşüyor. Yani Gedik'in ölümü kamuoyuna duyurulmadan önce bizim haberimiz olmuştu. Namık Gedik ile ilgili bilgi veren Zekiye Hemşireyi bulmak için Arda ile çok konuştuk. Ancak Arda, hayır efendim benim babam intihar etti dedi ve Zekiye Hemşireyi bulmak istemedi. Babasının ölümü ile ilgili şüpheli düşünce Arda'ya ağır geldi ve böyle bir şüpheyi kabul etmek istemedi. Harbiyenin penceresi bir insanın ancak

EK-10.3.

sığabileceği kadar dar ve çift cam şeklindeydi. Küçük bir oda. Çok uzaktan büyük bir hızla gelip de o camı kırma ihtimali belki var ama bana göre bu kadar küçük bir odadan o camın kırılması biraz güç gözüküyor.

Soru: Namık Gedik öldüğü sırada aynı odada Ethem Menderes de bulunmaktaydı. Daha sonraki yıllarda Ethem Menderes ile iletişim kurdunuz mu?

Cevap: Evet. Ethem Menderes uzun seneler sonra Arda ile görüşmek için haber yolladı. Ben de Ethem Menderes ile konuşmasını istedim. Ancak Arda, *"o ne söylerse söylesin ben kendisine inanmayacağım. Bu nedenle görüşmeme gerek yok"* dedi. Ethem Menderes ile görüşmek istemedi. Arda'da Ethem Menderes tarafından *"doğruyu söylerse"* korkusu vardı.

Soru: Namık Gedik'in cenazesi aileye nasıl teslim edildi?

Cevap: Cenaze ölümünün hemen ardından aileye verilmedi. Sonraları bir haber geldi, gelin cenazesini alın. Şu gün cenazesini kaldırabilirsiniz. Cenazesini göremezsiniz dediler. Arda, *"Babamın tabutuna elimi bile değemedim"* derdi. Bu durum tabutun içerisindeki kişi hakkında şüphelere neden olmaktadır. Daha sonra cenaze Ankara'da Asri Cebeci Mezarlığı'na polis refakatinde, aileden belli sayıda kişinin gelmesine izin verilerek gömüldü.

Soru: Daha sonraki dönemlerde mezarın açtırılması düşüncesi söz konusu oldu mu? Turgut Özal döneminde Adnan Menderes'in cenazesi İstanbul Topkapı'ya getirilerek burada yaptırılan anıt mezara defnedilmiştir. Size de, Gedik'in mezarının İstanbul Topkapı'ya taşınması ile alakalı bir teklif geldi mi?

Cevap: Mezarın açılması gibi bir düşünce olmadı. Gedik'in mezarının İstanbul Topkapı'ya taşınması ile alakalı bir teklif geldi. Ancak, Turgut Özal hükümeti döneminde kendilerine gelen bu teklifi Arda kabul etmedi. Dursun mezarı babamın dedi. Arda istemedi.

Soru: DP'nin Atatürk, CHP ve İsmet İnönü'ye karşı bakış tarzı nedir?

Cevap: Aslında ne CHP ne de DP Atatürk düşüncesinden dışarı çıkan anlayışta değiller. Atatürkçülük düşüncesine iki parti de samimiyetle bağlıydılar. İki partinin de iktisadi görüşleri dışında dünya görüşleri hemen hemen aynı gibi. DP'liler, 1960 Askeri Müdahalesinin İnönü'nün bilgisi dahilinde yapıldığına inanmaktadır. Bu nedenle ihtilalden sonra, DP ve CHP arasında var olan kutuplaşma daha da artmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Kırşehir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırşehir'de tamamladı. 2008 yılında Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2009 yılında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde başlamış olduğu yüksek lisans eğitimini, "Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları" isimli teziyle 2011 yılında tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı - Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında doktora programına katıldı.

